NORGES OFFICIELLE STATISTIK,

UDGIVEN I AARET 1873.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES OECONOMISKE TILSTAND

I

AARENE 1866—1870.

UDGIVNE AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

CHRISTIANIA.

TRYKT I RINGVOLDS BOGTRYKKERI.

1873.

C. No. 2.

BERETNINGER

OM

AMTERNES OECONOMISKE TILSTAND

I

AARENE 1866—1870.

UDGIVNE AF

DEPARTEMENTET FOR DET INDRE.

CHRISTIANIA.

TRYKT I RINGVOLDS BOGTRYKKERI.

1873.

Forord.

Da samtlige Beretninger om den økonomiske Tilstand i de enkelte Overøvrighedsdistrikter i Femaaret 1866—70 nu ere trykte, medens de øvrige i Forbindelse med samme indsendte statistiske Opgaver endnu for den største Del vente paa sin Bearbeidelse, har man anseet det for hensigtsmæssigt at udgive omhandlede Beretninger som et særskilt Hefte, hvortil de ogsaa efter sin Betydning vil findes at egne sig.

Christiania den 18de Januar 1873.

A. N. Kiær.
Bureauchef.

Indhold.

Forord	Pag.	1.
Beretning fra Stiftamtmanden i Christiania . . .	Litr.	A.
— - Amtmanden i Akershus Amt . . .	—	B.
— - — - Smaalenenes Amt . .	—	C.
— - — - Hedemarkens — . .	—	D.
— - — - Kristians — . .	—	E.
— - — - Buskeruds — . .	—	F.
— - — - Jarlsberg og LaurviksAmt	—	G.
— - — - Bratsbergs Amt . .	—	H.
— - — - Nedenæs — . .	—	I.
— - — - Lister og Mandals Amt	—	K.
— - — - Stavanger —	—	L.
— - — - Søndre Bergenhus —	—	M.
— - Stiftamtmanden i Bergen	—	N.
— - Amtmanden i Nordre Bergenhus Amt	—	O.
— - — - Romsdals —	—	P.
— - — - Søndre Throndhjems —	—	Q.
— - — - Nordre Throndhjems —	—	R.
— - — - Nordlands —	—	S.
— - — - Tromsø —	—	T.
— - — - Finmarkens —	—	U.

Table des matières.

Préface	Page	1.
Rapport du préfet de Christiania	Lettre	A.
— - — d'Akershus	—	B.
— - — de Smaalenene	—	C.
— - — - Hedemarken	—	D.
— - — - Kristiaus	—	E.
— - — - Buskerud	—	F.
— - — - Jarlsberg et Laurvik . .	—	G.
— - — - Bratsberg	—	H.
— - — - Nedenæs	—	I.
— - — - Lister et Mandal . . .	—	K.
— - — - Stavanger	—	L.
— - — - Bergenhus du Sud . . .	—	M.
— - — - Bergen	—	N.
— - — - Bergenhus du Nord . . .	—	O.
— - — - Romsdal	—	P.
— - — - Throndhjem du Sud . .	—	Q.
— - — - Throndhjem du Nord . .	—	R.
— - — - Nordland	—	S.
— - — - Tromsø	—	T.
— - — - Finmark.	—	U.

Rettelser.

I Beretningen for Hedemarkens Amt:

Pag. 1 første Spalte 10 og 11te Linie fra oven: „meget mere end“ læs „noget mere end“.
— 8 — — 12te — - — „Agerbrugsklassen“ læs „Gaardbrugerklassen“.

I Beretningen for Kristians Amt:

Pag. 40 15de, 16de, 17de, 18de, 19de og 20de Linie fra oven: „197,042; 177,382; 385,268; 361,612; 177,346; 1,298,650 Spd“ læs „317,567; 421,509; 495,691; 400,267; 270,531; 1,905,565 Spd“.

I Beretningen for Jarlsberg og Laurviks Amt:

Pag. 17 4de Linie fra neden i sidste Rubrik tilhøire: „2,428,366“ læs „1,848,366“.
5te — - — - — — — „546,792“ — „566,792“.
6te — - — - — — — „1,881,574“ — „1,281,574“.

I Beretningen for Romsdals Amt:

Pag. 5 11te Linie fra neden: „Kornkvæget“ læs „Hornkvæget“.
— 6 2den Spalte 7de Linie fra oven: „200 Faar“ læs „20 Faar“.

I Beretningen for Finmarkens Amt:

Pag. 2 i Tabellen: Lebesby Skyld „$100^3/_8$ Kjør“ læs „$200^3/_8$ Kjør“ og saaledes Summa „$4,627^7/_8$“ istedetfor „$4,527^7/_8$“ Kjør.
— 15 i — :Aar „1770“ læs „1870“.

C. No. 2.

A.

Christiania By.

Underdanigst Beretning

om Christainia Byes økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870, „afgiven af Christiania Magistrat".

Fra Christiania Stift.

Efter gjentagne Erindringer har Stiftet med Magistratens Skrivelse af 4de d. M. modtaget en med Bilage hosfølgende Beretning om Christiania Kjøbstad i Femaaret 1866—1870. Beretningen har, inden den fremsendtes til Stiftet, været forelagt Formandskabet, som i Anledning af samme ikke har fundet Anledning til nogen Bemærkning.

Ogsaa Stiftet har ved at gjennemgaae Beretningen og dens Bilage fundet den i Forhold til den Adgang, det Offentlige har til at tilveiebringe specielle statistiske Opgaver fra private Virksomheds-Forstandere, saa fuldstændig og vel udarbeidet, at det ikke veed noget Væsentligt at tilføie eller forandre. Idet Stiftet derfor har troet at kunne slutte sig til dette Arbeide, hvis Indhold omfatter hele Overøvrighedsdistriktet, erklærer det herved, at det vedtager Beretningen som sin egen.

Christiania 10de Juli 1872.

K. Arntzen.

Til det kgl. Departement for det Indre.

A. Handel.

Ifølge Erklæring fra Børs- og Handelskommiteen har Christiania Byes Handel i Femaaret vist en jævnt stigende Fremgang. Byen sees at være Landets største Indførselssted og specielt er den direkte transatlantiske Import i stærk Tiltagende. Med Hensyn til Udførselen bemærkes, at Christiania i Femaaret har havt en større Trælastudskibning end noget andet af Landets Toldsteder, idet den i hvert af Aarene i Gjennemsnit har udgjort omtrent 70,000 Kommercelæster, og har Udførsel af høvlet Trælast ved Anlæg af flere Høvlerier havt god Fremgang. Som nye Exportgjenstande i Femaaret paapeger Børs- og Handelskommiteen præpareret Øl paa Flasker, hovedsagelig for transatlantiske Havne, og Træmasse til Papirfabrikation, og som særligt karakterisende Femaaret henleder den Opmærksomheden paa en utvivlsom Forbedring i Handelsbalancen og Kapitalforøgelsen og en deraf følgende Aftagen i Benyttelsen af udenlandsk Kapital, og specielt af den saakaldte Blankokredit.

Børskommiteens Erklæring er vedlagt Tabeller over Diskontopræmien i Femaaret, over Bankens Sølvbeholdning og Sedler i Omløb samt over Christiania Børskurs paa kort Sterling og Banko i samme Tidsrum.

Krigen mellem Frankrig og Tydskland, der udbrød Sommeren 1870, foranledigede vistnok nogen Standsning i Export af Trælast til Frankrig og i Import fra tydske Havne, men kan ikke erfares inden Udløbet af Femaaret at have havt nogen væsentlig Indflydelse paa Christiania Byes Handelsforhold.

Som en ny Gjenstand for Udførsel i det forløbne Femaar tror Magistraten endvidere at burde bemærke levende Kreaturer (Slagtekvæg), hovedsagelig til England. Denne Udførsel, der synes lovende for Fremtiden, vidner fordelagtigt om Jordbrugets og Fædriftens Udvikling i Christiania Opland. En Del af Kreaturerne vides dog at være opkjøbt i Sverige.

Byens Samhandel med sit Opland synes i den senere

Tid og ikke mindst i det sidst forløbne Femaar at have undergaaet ikke ubetydelige Forandringer. Medens det i tidligere Dage var det Sædvanlige, at Bønderne selv bragte sine Salgsartikler til Byen og da igjen hos Kjøbmændene forsynede sig med de Varer, som de tiltrængte, hvorunder de, eftersom de hørte hjemme nærmere eller fjernere fra Byen, i kortere eller længere Tid med Heste og Læs havde Tilhold hos Bondehandlerne paa de saakaldte Bondestuer, er det efterhaanden bleven mere almindeligt, at Opkjøbere, dels Bønder og dels Byfolk, reise omkring paa Landet og afhandle Landmændene deres Produkter og bringe disse tiltorvs eller til andre Udsalg i Byen. Bøndernes Forsyning med Varer fra Byen foregaar mere og mere gjennem de ved den friere Handelslovgivning opstaaede Landhandlere, og i den allersidste Del af Femaaret for en Del gjennem de nydannede Forbrugsforeninger. Derved er Kjøbmændenes Afsætning til Landet for en større Del gaaet over til at blive en gros Handel, medens den ældre saakaldte Bondehandel er aftaget. De lettere Kommunikationer have naturligvis ogsaa bidraget til Forandring i Omsætningsforholdene mellem Byen og Landet, idet de have gjort det muligt for Landmanden at foretage hyppigere og kortere Byreiser.

Med Hensyn til Varers Transport paa Jernbanen til og fra Christiania skulde man tillade sig at henvise til Jernbanens Driftsberetninger og med Hensyn til Udførsel af Trælast og Ind- og Udførsel af andre Varer til de fra det statistiske Kontor udgivne statistiske Tabeller, hvoraf en for Sammenligning mellem de forskjellige Aar og med andre Byer fyldigere og mere udtømmende Oversigt vil kunne erholdes end der i nærværende Beretning er Anledning til at give.

Endelig skulde Magistraten bemærke, at naar der paa den under No. 2 anførte Fortegnelse ikke som i forrige Femaarsberetning findes anført Vægtmængderne af Smør og Ost, saa er Aarsagen hertil den, at Stadsveieren i saa Henseende ikke engang tilnærmelsesvis kan angive de rette Vægtmængder, da Kvantiteterne ikke ved alle Byens Vægter bogføres. Af Smør og Ost saavelsom af de paa Stadsveierens, Maalernes og Favnesætterens Opgave anførte Varesorter indføres forøvrigt til Byen betydelig større Kvantiteter, end hvad der maales og veies ved Byens Maal og Vægter, idet for Ex. disse Byens Redskaber sjelden eller aldrig benyttes ved Udsalg af Salt, Stenkul, Fedevarer og desl. fra de Handlendes Pakboder, ved Leverance af Fourage til Militæretaten, ved Salg af Brænde, der landværts bringes til Torvs m. m.

Sluttelig bemærkes, at der ifølge den under No. 27 vedlagte Opgave i Femaaret er udstedt 393 Handelsborgerskabsbreve og Handelsberettigelser (disse sidste til Fruentimmer) og at 176 saadanne ere opsagte.

B. Skibsfart.

Ogsaa i den heromhandlede Henseende maa man i det Væsentlige henvise til de fra det statistiske Kontor udgaaede Beretninger, der ere støttede til Opgaver fra Toldkammeret, hvoraf Magistraten ikke er i Besiddelse. Foruden at meddele den under No. 7 anførte Fortegnelse over de her i Byen hjemmehørende Dampfartøier skal man derfor, da Statistiken for 1870 endnu ikke er udkommen i Trykken, meddele følgende Data for Aaret 1870:

I bemeldte Aar ankom til Christiania fra Udlandet:

Seilskibe 1,066 Stykker paa 46,699 K.-L. med Ladning, 253 St. paa 28,630 K.-L. i Ballast

Dampskibe 237 Stkr. paa 38,101 K.-L. med Ladning, 116 Stkr. paa 23,943 K.-L. i Ballast, og afgik til Udlandet.

Og afgik der fra Christiania til Udlandet:

Seilskibe 966 Stkr. paa 68,498 K.-L. med Ladning, 173 Stkr. paa 2,876 K.-L. i Ballast.

Dampskibe 210 Stkr. paa 39,668 K.-L. med Ladning, 128 Stkr. paa 2,171 K.-L. i Ballast.

Handelsflaaden i Christiania Tolddistrikt udgjorde

i 1865 167 Skibe paa 19,698 Kom.-Læster.

- 1870 226 — - 31,384 —=—

Deraf udgjorde Handelsflaaden i Christiania By i 1870:

196 Skibe paa 30,076 K.-L.,

hvoraf Seilskibe 188 - 29,278 —

og Resten Dampskibe.

Christiania By havde desuden ifølge den nævnte Fortegnelse 12 Dampskibe (Fjordfartøier) i Fart paa Byens nærmeste Omegn.

At Skibsrederiet i Christiania i Femaaret har været i Tiltagende oplyses af Børs- og Handelskommiteen i dens fremlagte Erklæring.

Det er ogsaa utvivlsomt, at Christianiaskibes Fart paa franske Havne har taget Opsving i Femaaret som Følge af Søfartstraktaten med Frankrig af 22de Marts 1865.

C. Skibsbyggeri.

Christiania har i hele Femaaret havt to Skibsværfter i Virksomhed, nemlig Brinchs Værft (Kranen) og C. Gerh. Hansens eller senere hans Konkursboes. Det første har stadig arbeidet med en Styrke af 74 til 120 Mand og det Sidste med 31 Mand. Foruden udførte Fortømringer og Reparationer af gamle Fartøier har efter de under No. 14 anførte schematiske Opgaver Brinchs Kran i Femaaret leveret 8 nybyggede Fartøier paa tilsammen 1,832 Kommercelæster og C. Gerh. Hansens 4 paa 367 Kommercelæster.

I samme Tidsrum er ved Akers mekaniske Værksted ifølge den under No. 15 fremlagte Opgave bygget 35 Jerndampskibe paa tilsammen 520 nominelle Hestekræfter og 605 Kommercelæster og ved Nylands mekaniske Værksted ifølge Opgaverne No. 16 12 Dampskibe paa tilsammen 402 Hestes Kraft og 687 Læsters Drægtighed.

D. Haandværksdrift.

Denne Næringsvei har i Femaaret undergaaet meget indgribende Forandringer. Efterat Loven af 15de Juli 1839 i

betydelig Grad havde slappet de Haandværket paahvilende Laugsbaand, emanerede Loven af 14de April 1866, der aldeles ophævede Laugsprivilegierne.

Efterat Loven af 15de Juli 1839 havde gjort det unødvendigt for at blive Mester at have udstaaet et bestemt Antal Drenge- eller Svendeaar, opstod en Higen hos Læredrengene efter at forkorte deres Læretid, og Brud paa Lærekontrakter blev mere og mere almindelige, idet Drengene forlod deres oprindelige Mestere og gik over til andre, for hvem det, da de ikke vare ganske ukyndige i Haandværket, kunde svare Regning i større eller mindre Grad at forkorte Læretiden for dem eller maaske ogsaa betale dem noget for deres Arbeide som Drenge. Da derefter Loven af 14de April 1866 hævede Laugene og dermed tillige Bestemmelserne om Svende- og Mesterbrev — hvorved de ældgamle Benævnelser, Mester, Svend og Dreng i legal Henseende egentlig ere bortfaldne — saavelsom den ældre Haandværkslovs Fordringer om Bevis for Kyndighed i Haandværket, blev det Læredrengene saa meget lettere at bryde indgaaede Overenskomster om Udlæring i et Haandværk, da de nu ikke engang vare nødte til at søge Arbeide hos andre Mestere, men kunde arbeide i Haandværket med egne Hænder for Hvemsomhelst. Denne Omstændighed, at Lærekontrakter har saa at sige tabt sin Kraft, har medført stor Skade ikke alene for Mesterne, men ogsaa og det især for Læredrengene. Saalænge Lærekontrakterne respekteredes, havde Mesterne stadige Arbeidere, hvis Dygtighed de kjendte, medens de nu maa skifte Folk hvert Øieblik, ofte af ingen anden Grund end, fordi en anden Mester kan have faaet et kortvarigt Arbeide, for hvis Udførelse det kan være lønnende for ham at give høiere Dagløn for nogle Uger. Men den største Skade lider vistnok Læredrengene selv, idet de ofte uduelige gaa ud af Læren og derefter tage Arbeide snart hos den ene og snart hos den anden Mester, uden at staa i varigere Forbindelse med nogen af dem. Herved er det patriarkalske Forhold ophørt, som forhen fandt Sted mellem Mesterne og deres Folk, idet hine under den gamle Tingenes Tilstand ansaa det som en moralsk Pligt at støtte disse saa længe som muligt, og det var ikke sjeldent, at Mesterne endog underholdt Svende, der havde arbeidet hos dem, i Tider, da de ikke havde Arbeide at give dem.

Under de nuværende og oven fremstillede Forhold siger det sig selv, at Mesterne ikke kan tage Drenge til Oplærelse i et Haandværk mod Vederlag af dem i Arbeide i et vist Aaremaal, hvorimod Mesterne allerede fra Læretidens Begyndelse maa betinge sig et Vederlag for Oplærelsen eller ogsaa alene bruge udlærte og saaledes lønnede Arbeidere. Herved er Adgangen for fattige Folk til at faa deres Børn oplærte i Haandværk vanskeliggjort, idet de ikke have Midler til at betale for Oplærelsen eller engang til at holde Børnene Kost og Klæder under Læretiden, og den senere Haandværkslovgivning har saaledes ogsaa i denne Henseende foraarsaget en betydelig Forandring i social Henseende.

En anden Vanskelighed har Haandværksloven af 1866 beredet de daværende Mestere ved den frigjorte Konkurrence. Tidligere havde de havt saagodtsom Eneret til Udførelse af alt Haandværksarbeide for Byens Folk, men i samme Øieblik som en fuldkommen Næringsfrihed opstod, var det en Selvfølge, at en hel Del af Mesternes Arbeidere forlod dem og søgte at drage med sig saa mange af hines Kunder som muligt. En hel Del tog Borgerskab og skulde saaledes skaffe Arbeide for et Værksted og endnu flere begyndte at arbeide paa egen Haand. For at tilvende sig Arbeide maatte de nedsætte de allerede forhen ved Konkurrencen mellem Mesterne indbyrdes tilstrækkelig trykkede Priser til Skade baade for sig selv og for deres forrige Principaler.

Paa samme Tid opstod en ny og farlig Konkurrence for Haandværksborgerne i den Handel med Haandværksarbeider, som etableredes af forskjellige Kjøbmænd. Man havde vistnok ogsaa tidligere seet Haandværksarbeider hjemførte fra Udlandet og solgte i Kjøbmændenes Butiker, saasom Mandshatte, Skotøi, Guldsmedarbeider og Grovsmedarbeider, men neppe i betydeligere Udstrækning. Efter Haandværkets Frigivelse opstod derimod en hel Del Handelsbutikker til udelukkende Salg af Haandværksarbeider, af hvilke vistnok en Del, især Guld- og Sølvarbeide, hjemføres fra Udlandet, men det Meste dog forarbeides her i Byen eller dens nærmeste Omegn tildels for Kjøbmændenes egen Regning, idet disse oprette fuldstændige Værksteder, f. Ex. de saakaldte Skrædderkjøbmænd og Udstyrshandlere. Det er saaledes især Skrædder-, Skomager-, Smed-, Snedker-, Sadelmager- og Guldsmedarbeider, hvis Udsalg Handelsmændene lægger sig efter. Da saadanne Butikker ved et elegantere Udstyr, større Udvalg og en handelskyndig Bestyrelse have Adskilligt forud for en mindre Haandværksmands Udsalg, kunde der være Grund til at frygte for, at den største Del af Haandværksborgerne blive overfløiede af Handelsmændene og nødte til at træde i disses Tjeneste istedetfor direkte at arbeide for Byens Indvaanere, og at saaledes den Stand, der lige siden Christiania Byes Grundlæggelse har været den talrigste blandt Borgerne, skulde miste sin Selvstændighed. Det vil vistnok hellerikke kunne undgaaes, at mange af de mindre Haandværksborgere, der, foruden en tarvelig Indsigt i sit Fag, Intet have at raade over, komme til at bukke under for saadanne Handelsetablissementer som de ovennævnte i Forbindelse med den skarpere Konkurrence mellem Mesterne indbyrdes; men nogen Fare for Haandværksstandens Undertrykkelse af Handelsstanden paa Grund af den friere Haandværks- og Handelslovgivning er neppe at befrygte. Medens Laug og Privilegier, om de end i Middelalderen, da de opstod, kunne have gjort sin Nytte, i den senere Tid overalt har virket hemmende paa Udviklingen af Nærings-

veiene, har Overgang fra det Bundne til det Frie, endskjønt i Begyndelsen besværlig og for Enkelte ødelæggende, dog altid i Længden havt gavnlige Følger, idet Enhver føler, at han ikke længere har nogen Beskyttelse ved Andres Udelukkelse men alene har at stole paa sig selv og sin egen Dygtighed. Dette viser sig ogsaa allerede i de heromhandlede Forhold hos os, og det er glædeligt at se, hvorledes vore Haandværkere gaa de forandrede og for deres Stand truende Forholde imøde. Medens Loven af 14de April 1866 først hævede Laugene fra Udgangen af 1869, gav Skrædder-mesterne ved enstemmig Laugsbeslutning allerede fra Udgangen af 1868 Slip paa sine Laugsprivilegier, og det er Magistraten bekjendt, at Flerhedens Ønske ogsaa blandt andre Laugsmestere var at gjøre det Samme, men de hindredes derved, at der ikke kunde opnaaes Samstemmighed (Haandværks-Loven 15de Juli 1839 § 2).

Senere har Haandværkerne og andre i Byen værende Teknikere istedetfor de ethvert Haandværks Privilegier omgjærdende Laug dannet en eneste større Forening, „Haandværks- og Industriforeningen"; hvis Love, hvoraf et Exemplar under No. 25 er vedlagt, saalangt fra, i Lighed med Laugsprivilegierne, at gaa ud paa at beskytte Haandværkerne mod Indgreb udenfra, alene har for Øie ved belærende Foredrag, offentlige Udstillinger og andre deslige Midler, hvorover ikkun en større Forening kan raade, at udbrede Smag og Kunstsands i Udøvelsen af alle Haandværksarbeider og virke belærende og dannende paa Enhver, der med saadanne Arbeider maatte ville befatte sig. Denne Forening stiftedes vistnok først i 1871, men troes at burde berøres her som Resultatet af de Overgange i Haandværks- og Laugsforholdene, som Femaaret 1866—70 medførte.

Som Noget herhen hørende maa ogsaa bemærkes Søgningen til den offentlige Tegneskole. Denne blev, som bekjendt, ved liberale Bevillinger af Stat og Kommune, fra 1ste Juli 1869 betydelig udvidet. Da § 1 i Loven af 14de April 1866 ophævede Nødvendigheden for samtlige Haandværkere af at godtgjøre Kyndighed i Tegning, var der Mange, som ansaa denne Udvidelse af Tegneskolen for overilet, idet de antog, at de vordende Haandværksborgere ikke vilde bekymre sig om at tilegne sig det Dannelsesmiddel for deres Haandværk, som Kyndighed i Tegning indeholder, naar Lovgivningen ikke længere gjorde dem det til Pligt for at kunne erholde Borgerskab. Det er imidlertid saa langt fra at denne Formodning har stadfæstet sig, at Pladsene i den udvidede Tegneskole har været meget søgte, og det er Magistraten bekjendt, at man i Elementærklassen endog har maattet skaffe Plads for flere Elever, end den har været indrettet for, medens ikkedestomindre Flere har maattet afvises.

Den under No. 25 anførte Opgave fra Bestyreren af Søndagsskolen — hvilken Skole væsentligst søges af Læredrenge — viser, at Frekventsen hellerikke der er aftaget.

Om der saaledes end ikke kan være Grund til at nære nogen Frygt for Haandværksstandens Undertrykkelse, saa er det dog antageligt, at den friere Næringslovgivning, især for enkelte Haandværk, saasom Skræddere, Snedkere, Smede, i flere Henseender vil bevirke Forandring i de Forhold, hvorunder Haandværkerne hidindtil have virket, hvortil ogsaa de nye mekaniske Opfindelser paa Haandværkets Gebet vil bidrage sit. Medens en tarvelig Indsigt i Haandkærket i Almindelighed har været tilstrækkeligt til at sikre den ordentlige Haandværksmester sorgfrit Udkomme, vil det herefter for flere Slags Haandværk vistnok være nødvendigt at Indehaverne udgaar fra Skolen med saadanne Kundskaber, at de kunne optræde baade som Haandværkere og Fabrikanter, og i en vis Grad endog som Handelsmænd, da Konkurrencen gjør fabrikmæssig Frembringelse af Haandværksarbeider saavidt muligt til en Nødvendighed, og der til en udvidet Haandværks- og Fabrikdrift ogsaa udfordres Indsigt i Handel og Regnskabsvæsen. At der til Haandværksdrift paa saadan Maade ogsaa udfordres en ganske anden Kapital, end den en Haandværksmester hidtil har behøvet for at etablere sig, er en Selvfølge.

Ved disse forandrede Forhold vil Antallet af Haandværksborgere formentlig Tid efter annen aftage, medens de, der kunne optræde som saadanne, ville blive saameget mere mægtige. Antallet af Haandværksarbeidere uden Borgerskab maa derimod antages at ville tiltage.

Det er oven berørt, at den pekuniære Fordel, som Læredrenge under de nuværende Forhold kunne have af at bryde Lærekontrakter, gaaende ud paa et vist Aaremaals gratis Arbeide som Vederlag for Oplærelse i Haandværket, og den Fordel, som Mesterne have af at modtage saadanne Overløbere, bevirker, at Oplærelse i et Haandværk herefter i Regelen kontant maa betales, ialfald paa den Maade, at Forældrene maa holde Læredrengene med Kost og Klæder og vel endog Logi under Læretiden, og at dette igjen vil have til Følge, at uformuende Folks Sønner, — der hidindtil har udgjort den væsentligste Rekrutering af vor Haandværksstand, — herefter ikke lettelig vil kunne opnaa at blive Haandværksborgere. Dette bliver saameget vanskeligere for dem, jo større elementære og tekniske Kundskaber, der for Haandværkets Udøvelse fordres. I England, hvor Haandværket ogsaa er frit som hos os, vides strenge Lovbestemmelser at værne om Opfyldelse af Lærekontrakter, og den Lærling, der har brudt sin Lærekontrak, maa ingen anden Haandværker modtage i Arbeide.

Under Haandværksdriftens Behandling maa ogsaa berøres et Selskab til Fremme af kvindelig Haandværksdrift, som blev stiftet her i Byen i 1861 og fremdeles er i Virksomhed. Det bestaar ved aarlige Bidrag af Selskabets Medlemmer, ligesom det i de senere Aar har erholdt Bidrag af Christiania Sparebank, og dets oprindelige Øiemed var, som Benævnelsen antyder, Kvinders Oplærelse i de for dem passende Haandværk. De Haandværk, hvorpaa Selskabets Opmærk-

somhed især har været rettet, er Guldsmed-, Bogtrykker-, Paraplymager-, Handskemager-, Bogbinder-, Skomager- og Skrædderhaandværket. Ved fra Udlandet at indkalde og ved Hjælp af Selskabets Midler at etablere en duelig norskfødt Handskemager og til Vederlag at paabinde ham den Forpligtelse at oplære endel Fruentimmer i sit Haandværk, lykkedes det at faa Handskesøm og tildels ogsaa Garvning og Tilberedning af de dertil fornødne Skind temmelig udbredt blandt den kvindelige Befolkning saavel her i Byen som i andre af Landets Kjøbsteder. Ligeledes har adskillige Fruentimmer lært Paraplymagerhaandværket. I de øvrige ovennævnte Haandværk har det derimod ikke lykkedes at faa oplært mere end nogle faa Fruentimmer, dels fordi der ikkun meldte sig faa Elever og dels fordi de, der meldte sig, næsten uden Undtagelse vare uformuende til at underholde sig selv i Læretiden, og Selskabet havde ikke Midler til baade at underholde og skaffe mange Undervisning i Haandværksfagene. Imidlertid vides fremdeles nogle Fruentimmer ogsaa at arbeide i Guldsmed-, Bogbinder- og Bogtrykkerhaandværket.

Som værdifulde Hjælpemidler for Skrædder-, Skomager- og Sadelmagerhaandværket i det forløbne Femaar maa bemærkes Symaskinerne og for Snedkerhaandværket Høvlemaskinerne, hvilke begge Slags Maskiner i bemeldte Tidsrum har faaet stor Udbredelse i Byen.

Af den under No. 27 vedlagte Opgave vil erfares, at der i Femaaret er meddelt Haandværksborgerskab til 247 Personer og at 43 saadanne ere opsagte.

E. Fabriks- og Brugsvirksomhed.

I denne Henseende bemærkes, at da man havde Erfaring for, at det er umuligt gjennem Korrespondance at tilveiebringe de herhenhørende Opgaver, har man denne Gang, gjennem personlig Henvendelse til Fabrik- og Brugseierne søgt de nødvendige Oplysninger. Denne Maade at samle Oplysninger paa har rigtignok været forbundet med ikke lidet Besvær, men man har den Tilfredsstillelse at man (under No. 14) har kunnet fremlægge speciel Forklaring, saavidt vides, over samtlige i Byen værende Fabrikkers og Brugs Drift i Femaaret, ialfald med de væsentligste af de Oplysninger, som ifølge de fremsendte Schemata fordres.

Af de fremlagte Opgaver vil det sees, at Fabrikvirksomheden har gjort betydelige Fremskridt; især gjælder dette om enkelte Grene af samme. Man skal saaledes især fremhæve:

1. De mekaniske Værksteder. Hvad der især har bragt disse hurtigt fremad er den store Udbredelse, som Dampkraften har tilkjæmpet sig ogsaa i vort Land. En hel Del af vore Fabrikker og Brug drives vistnok ved Vandkraft, men flere og det vel endog de største udelukkende eller tildels ved Damp. 2de af vore største mekaniske Værksteder har i Femaaret blandt Andet foruden betydelige Reparationsarbeider leveret 47 nye Jerndampskibe med fuldt Maskineri (se under C Skibsbyggeri). Et andet saadant Værksted, der hovedsageligen beskjæftiger sig med Forfærdigelsen af Saug- og Møllebrugsindretninger, har havt at udføre Bestillinger ikke alene i vort eget Land, men ogsaa i Udlandet (i Sverige og Tydskland).

2. Teglstensfabrikationen var stærkt truet i Begyndelsen af Femaaret. De uforholdsmæssig høie Vedpriser gjorde, at de herværende Teglværkseiere havde yderst vanskeligt for at konkurrere med flere udenbyes Teglværker. Herpaa blev der imidlertid raadet Bod ved de i Aaret 1868 fra Tydskland indførte „Ringovne," hvorved en betydelig Besparelse i Brændselsforbruget opnaaedes. „Ringovnene" har desuden den store og væsentlige Fordel, at Brækkagen bliver ubetydelig, Stenen i Regelen smukkere og Produktionen gaar jævnere for sig. Med disse Ringovne ere de fleste Teglværker i og ved Christiania i Femaaret blevne forsynede.

3. Møllebrugene, der i den første Halvdel af Femaaret gjorde gode Forretninger, har i den anden Halvdel gjort det mindre godt, uagtet de store Anstrengelser, som Mølleeierne have gjort for at forbedre sine Brug, hvorved de er bleven sat istand til at levere ganske fortrinligt Arbeide. Denne Aftagen i Formalingen skriver sig formentlig for en væsentlig Del derfra, at de mindre Møllebrug i Landdistrikterne saavelsom i Smaabyerne Tid efter anden ogsaa udvides og undergaar tidsmæssige Forbedringer, der gjør, at det nu ikke længere er nogen Nødvendighed for Udenbyesboende at ty til Christiania for at faa sit Korn formalet. Enkelte af de større Forbrugere (Melhandlerne) har ogsaa fundet sin Regning i fra Udlandet at forskrive Mel istedetfor Korn, hvorved de indvinde Fragten paa Affaldsmelet.

4. Ølbryggerierne med de til samme hørende Malterier har været drevet med umindsket Kraft. I Femaaret er, som berørt, aabnet en Exporthandel med det saakaldte „Bayerske Øl," især til Sydamerika og Australien, der tegner til at blive af stor Betydning.

5. Korkeskjæreriet har tildraget sig Opmærksomhed derved, at et af Korkefabrikkerne med Held har forsøgt sig i at exportere Korkeproppe.

6. Pianofortefabrikationen gjør stadigt Fremskridt. Det betydeligste Fabrik leverer 130 à 140 Pianoforter aarlig, et andet omtrent 36 saadanne og et Orgel-, Piano- og Physharmonikafabrik leverer aarlig omtrent 50 Instrumenter.

7. Byens Tobaksfabrikker har vedligeholdt sit Ry baade her i Landet og i Sverige, der forbruger en betydelig Del norsk Skraatobak. Fabrikationen er i stadig Tilvæxt.

Siden forrige Femaarsberetning afgaves har Stedet faaet sig et Skriftstøberi, hvorved et Savn i nogen Grad er bleven afhjulpet for Bogtrykkerierne.

I Femaaret ere følgende nye Fabrikker og industrielle Foretagender komne igang:

1 Potteri,
1 Træsliberi,
2 Dampsauge,
2 mekaniske Høvlerier,
2 Kortfabrikker,
4 Tobaksfabrikker,
2 Korkefabrikker,
1 Pluggefabrik,
1 Møbelfabrik,
1 Poudretfabrik,
1 Kjæxbageri,
1 Skriftstøberi,
1 Fabrik for Blik- og Strygeinstrumenter,
1 Tapetfabrik og
1 Potølbryggeri,

og ere følgende Fabrikker og andre industrielle Anlæg i samme Tidsrum blevne nedlagte:

1 Sæbesyderi,
1 Teglværk,
2 Vandsauge, og er
1 Tobaksfabrik flyttet til Aker.

I en ganske kort Tid af Femaaret har et Dampvedskjæreri været i Drift, men dettes Virksomhed maatte ophøre, som det syntes, af Mangel paa Søgning.

Christiania Maskinværksted var ikke i Drift i 1866, men Driften optoges igjen i det paafølgende Aar, efterat Værkstedet havde skiftet Eier.

Ved Slutningen af Femaaret vare følgende Fabrikker og Brug samt andre industrielle Anlæg i Drift:

Tobaksfabrikker	17
Ølbryggerier	7
Sæbesyderier	6
Møllebrug	5
Mekaniske Værksteder	5
Høvlerier	5
Pianofortefabrikker	5
Fabrik for Blik- og Strygeinstrumenter	1
Korkeskjærerier	4
Bomuldsspinderier	4
Teglværker	4
Kortfabrikker	3
Destillationer	3
Lakfabrikker	3
Vognfabrikker	3
Dampsauge	3
Klædeværverier	3
Papirmøller	2
Oliemøller	2
Reberbaner	2
Skibsværfter	2
Dropsfabrikker	2
Chokoladefabrikker	2
Barkestamper	2
Persiennefabrikker	2
Finnersauge	2
Bomuldsvæveri	1
Seildugsvæveri	1
Ismagazin	1
Vadskeanstalt	1
Fabrik for Rørledninger etc.	1
Pibefabrik	1
Møbelfabrik	1
Skriftstøberi	1
Pluggefabrik	1
Hægtefabrik	1
Hæljernfabrik	1
Smaaspigerfabrik	1
Asfaltfabrik	1
Kjæxbageri	1
Edikkefabrik	1
Træsliberi	1
Poudretfabrikker	2

samt 1 Gasværk, der ikke alene forsyner Byen med Gas, men ogsaa flere Fabrikker i Aker, ligesom ogsaa Gaustad Sindssygeasyl og enkelte Privatboliger i Aker faa sin Gas herfra. Det tiltagende Forbrug af Parafinolie og andre Belysningsvædsker skulde gjøre det troligt, at Gasforbruget var i Aftagende; men dette forholder sig dog ikke saa. Den fra Gasværket indkomne Opgave viser nemlig, at Gasproduktionen, der i 1866 var $47^3/_4$ Million Kubikfod, i 1870 gik op til $53^1/_2$ Million Kubikfod.

F. Binæringer.

Binæringer og Husflid har ikke i Byerne, hvor Virksomheden er mere ensartet Sommer og Vinter, samme Betydning som paa Landet.

Som Husflid drives Syning, Strikning og de saakaldte Fruentimmernetheder selvfølgelig i stor Udstrækning her i Byen, idet en stor Del af den kvindelige Befolkning derved for en større eller mindre Del erhverver sit Livsophold. Syningen har i det sidste Femaar tildels antaget en mere koncentreret Skikkelse end tidligere, idet Handelsmænd har oprettet en hel Del saakaldte Fabrikker for Forfærdigelse af Kaaber, Mands- og Fruentimmer-Undertøi o. desl., hvilke dog ikke har Andet fælles med Fabrikker i Almindelighed end Produktionens Betydelighed og Benyttelsen af Sy- og Strikkemaskiner. Disse den senere Tids Opfindelser ere ogsaa i Femaaret blevne meget udbredte i private Huse og bidrager derved til Fremme af Husfliden.

Det ovennævnte Selskab for Fremme af kvindelig Haandværksdrift har ogsaa Husflidens Udbredelse for Øie, og det i en videre Kreds, idet Selskabet blandt Andet her i Byen

har oprettet en Straafletningsskole, hvorfra Lærerinder udsendes til de Landdistrikter, som ønske at modtage Saadanne, ligesom Selskabet har søgt at fremme Afsætningen af Straafletningsarbeider ved at formaa Byens Handlende til at opkjøbe saadanne for atter at udsælge dem.

Vask, Forfærdigelse af Ligkrandse o. desl. er ogsaa i større Udstrækning kvindelige Erhvervsgrene. Vaskekonerne har en betydelig Lettelse i sit Arbeide ved den i forrige Indberetning omhandlede Vaskeanstalt, hvilken bliver stærkt benyttet af dem, hvem Pladsen i Hjemmet er for indskrænket.

For Fiskeri, hvorved en større Del af den mandlige Arbeiderbefolkning søger Erhverv i Vintertiden, naar det skorter paa andet Arbeide, er der i det forløbne Femaar først ved privat og senere ved offentlig Foranstaltning gjort særdeles meget i Retning af at søge Fiskemassen forøget i den inderste Del af Christianiafjorden, væsentlig ved at hindre Benyttelse af Grundvad, hvorved en hel Del Fiskeyngel tidligere er bleven ødelagt.

Som Binæring for den mandlige Befolkning kan ogsaa nævnes Forarbeidelse af Fiskesnører og Trætøfler, hvilke Arbeider dog ikke drives i nogen betydelig Udstrækning.

Anderledes end som Binæring kan hellerikke Jordbrug her i Byen betragtes, uagtet der inden Byens Territorium rigtignok findes forskjellige Haver, der drives af Gartnere til Frembringelse af Frugt, Grønsager o. desl., og hvorfra der foregaar ikke ubetydeligt Salg af Havefrø og unge Frugttræer til Landdistrikterne. Af Korn avles paa Byløkkerne ikkun ubetydeligt.

Enkelte Personer driver Kreaturhold som Binæring, men dette er formentlig betydeligt i Aftagende.

G. Forskjellige Oplysninger.

Christiania Folkemængde, der ved Udgangen af

1865 udgjorde	57,382	Individer
udgjorde ved Udgangen af efternævnte Aar:		
1866	59,445	—
(efter en omtrentlig Beregning, da ingen Folketælling fandt Sted bemeldte Aar).		
1867	61,510	—
1868	63,504	—
1869	64,935	—
1870	66,206	—
Tilvæxten i de nævnte 5 Aar har altsaa været	8,824	
eller i Gjennemsnit aarlig	1,765	

Sundhedstilstanden har i Femaaret i Almindelighed været god. Med Undtagelse af en liden Koleraepidemi i 1866, der saagodtsom indskænkede sig til Havnen og ikke krævede mere end nogle faa Offere, samt nogle ubetydelige Koppe-, Tyfus- og Skarlagensfeber-Epidemier — hvilke rigtignok temmelig hyppigt har vist sig — har Byen ikke været hjemsøgt af epidemiske Sygdomme.

Dødeligheden i Femaaret har ifølge Sundhedskommissionens Opgaver været:

i 1866	= 24,69	pro mille	af Befolkningen,
- 1867	= 24,34	—	Do.
- 1868	= 24,16	—	Do.
- 1869	= 17,95	—	Do.
- 1870	= 20,31	—	Do.

I sanitær Henseende kan ogsaa bemærkes, at der (ifølge Repræsentantbeslutning af 27de Mai 1869 og 23de November 1869) i Femaaret er oprettet Bade og Svømmeanstalter til fri Afbenyttelse for Almuen og i Særdeleshed for Almueskolelernes Elever i Filipstadbugten (for den mandlige Befolkning) og ved Vippetangen (for den kvindelige).

Som privat Spekulation er i Femaaret oprettet 2 Renovations- eller saakaldte Poudretselskaber, hvis fortsatte Bestaaen i sanitær Henseende vilde være meget ønskelig, da derved den Ulempe, som Latrinerne foraarsager, paa den for Byen letteste Maade vilde modarbeides. Disse Selskaskaber maa naturligvis søge Godtgjørelse for sine Udgifter ved Salg af Gjødsel i mere eller mindre præpareret Tilstand, og denne afgaar dels ved Jernbanen dels tilsøs til Landdistrikterne. Med Jernbanen er til Stationer i Akershus Amt alene i Femaaret afgaaet gjennemsnitlig over 63,000 Centner Gjødsel aarlig, men en stor Del heraf har dog formentlig ikke været fra Poudretselskaberne.

Fremdeles kan som almennyttige Foranstaltninger i Femaaret bemærkes, at Sømandsskolen, der tidligere ikkun kunde optage 24 Elever i 2 Klasser til Forberedelse til Styrmandsexamen, ifølge Repræsentantbeslutning af 3die November 1868 i en dobbelt Henseende er udvidet, nemlig baade til Optagelse af betydelig flere Styrmandselever og ved Oprettelse af en Skipperklasse, hvor Personer, der have bestaaet Styrmandsexamen gives Undervisning i de for Skippere nødvendige Discipliner.

Endvidere har Tegneskolen, som oven berørt, modtaget en Udvidelse, idet en ny Plan for den, approberet ved Kgl. Resol. af 6te Marts 1869, er traadt i Virksomhed fra 1ste Juli s. A. Tidligere udgjorde Kommunens Bidrag til denne Undervisningsanstalt ikkun 500 Spd. aarlig; men efterat den nye Plan er traadt i Kraft, yder Kommunen ifølge Repræsentantbeslutning af 1ste Decbr. 1868 et aarligt Bidrag af 700 Spd., foruden at den holder Skolen frit Hus, for hvis Leie for Tiden betales 900 Spd. aarlig. En nærmere Forklaring over Tegneskolens Virksomhed indeholdes i den Bilag No. 23 vedlagte Skrivelse fra Skolens Forstander.

For at Kommunen kunde have fri Raadighed over den offentlige Veining og saaledes uhindret af Sidehensyn bestemme, hvor Veining til enhver Tid skal foregaa, og paase, at der altid haves tidsmæssige Veieredskaber, blev ved Repræsentantbeslutning af 1ste Decbr. 1868, der er approberet

ved Kgl. Resolution, truffet den Foranstaltning, at Stadsveieren og Underveierne lønnes af Kommunen, og at denne anskaffer Vægtredskaber og bærer alle andre Udgifter ved Veiningen mod at Veierpengene indbetales i Bykassen, istedetfor at Stadsveieren tidligere havde oppebaaret alle Veierpenge imod at lønne Underveierne og bære de øvrige Udgifter.

Som en Foranstaltning, der forhaabentlig i Fremtiden vil bære rige Frugter, maa bemærkes, at der efter Foranledning af Christiania Magistrat og Formandskab ved Repræsentantbeslutning af 8de April 1869 blev vedtaget at indgaa til Regjeringen med Forslag om Anlæg af en Jernbane fra Christiania til Drammen, idet Kommunen tegnede sig for et Bidrag af 100,000 Spd. Ved Repræsentantbeslutning af 28de Oktober 1869 indgik Kommunen endvidere Rentegaranti for et Laan, stort 600,000 Spd. til dette Jernbaneanlæg, der, som bekjendt, efter i sin Tid at være besluttet af Storthinget, nu er under Arbeide og snart kan ventes at ville blive færdig.

Som kommunale Foranstaltninger i Femaaret maa endvidere bemærkes:

Grøndlands Kirke er bleven færdig og tagen i Brug.

Ligeledes er Grøndlands Skole i det forløbne Femaar bleven opført og Byen havde saaledes ved Femaarets Slutning følgende Almueskoler:

Pipervikens Skole for . . .	883	Elever
Nordre (Møllergadens) Skole	1813	—
Sagenes Skole	995	—
Grøndlands Do.	1666	—
Betalingsskolen (Nordre Skoles Bygning)	743	—
tilsammen	6100	Elever.

Ved disse Skoler var ansat 48 Lærere og 41 Lærerinder, for hvilke Gjennemsnitslønnen (for fuld Post) var respektive 269 Spd. og 155 Spd. aarlig.

Opførelsen af Ruseløkkens Skolebygning, bestemt til at afløse Pipervikens gamle Skole, var i Femaaret saavidt fremskredet, at Skolen strax efter dettes Udløb kunde tages i Brug.

Under Justits- og Politivæsenet kan bemærkes Opførelse af ny Politikammer- og Fængselsbygning i Møllergaden, og Oprettelse af Politistationer i den gamle Politikammerbygning og i Piperviken. Ved Sagene og paa Grønland var allerede tidligere oprettet Politistationer. Politistyrken er udvidet fra 15 til 17 Politibetjente og fra 63 til 112 Konstabler, hvorhos der er ansat en Sekretær og Regnskabsfører. Et Havnepoliti er oprettet ifølge Repræsentantbeslutning af 24de Marts 1870, hvilket traadte i Virksomhed den 1ste Juli s. A.

Som Brandvæsenet vedkommende bemærkes Opførelse af Brand- (og Politi-) Stationsbygning paa Grønland. Brandsignal-Telegrafer, der korrespondere med Hovedstationen, ere anbragte paa 31 forskellige Steder i Byen og ifølge Repræsentantbeslutning af 3die November 1868 udvidede til de ved Kgl. Resol. af 22de Februar 1868 under Christiania Brandvæsen henlagte Distrikter af Aker, hvor de ere anbragte paa 7 forskjellige Steder. Det faste Brandmandskab er forøget med 18 Mand.

Byens Veinet er betydelig udvidet ved Oparbeidelse af nye Gader og Veie. Længden af samtlige Byens Gader og Veie, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde 105,278 Alen, var ved dets Slutning udstrakt til 111,281 Alen eller omtrent 6,18 Mil. En større Eiendom, den saakaldte Stenersgaard, er indkjøbt for at skaffe Gjennembrud i det store Kvartal, der begrændsedes af Storgaden, Brogaden, Store Vognmandsgaden og Nygaden.

En ny større Bro er bygget over Akerselven ved Kongens Mølle istedetfor den i forrige Femaarsindberetning nævnte af Kommunen overtagne private Bro, der var meget brøstfældig, og Kjørebanen paa Vaterlands Bro er udvidet.

Byens Vandforsyning er i høi Grad forbedret ved Anlæg af Vandledning fra Maridalsoset til Heftyeløkken, hvor der nu er opført et nyt Indtagshus med Reguleringsapparat. Byens nye Vandværk faar saaledes nu sin Forsyning direkte fra Maridalsvandet istedetfor tidligere fra Elven mellem Heftyeløkken og Sandaker. Det nye Vandværks Ledninger udgjorde ved Femaarets Begyndelse 68,269 Alen i Længde, med 291 Brandkumme, og forsynede 41 offentlige Vandposter og Fontæner og 1460 Eiendomme; ved Femaarets Slutning strakte de sig i en Længde af 86,762 Alen med 361 Brandkumme og forsynede 44 offentlige Vandposter og Fontæner og 1833 Eiendomme.

Af Byens ældre Vandværk var ved Femaaret kun to Ledninger tilbage, hvilke forsynede $54^1/_2$ private Vandspring.

Kloaknettet, der ved Femaarets Begyndelse udgjorde i Længde $59,178^1/_2$ Alen, hvoraf $46,450^3/_4$ Alen Rørkloak og $12,727^3/_4$ Alen muret, udgjorde ved dets Slutning 76,932 Alen, hvoraf Rørkloak 63,011 Alen og muret 13,921 Alen.

Til Fuldstændiggjørelse af de oven meddelte Oplysninger, skal man her meddele følgende Oversigt over Byens Kommuneudgifter i Femaaret.

A. Bykassen.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Justits- og Politiväsenet	17,700	35,300	35,000	35,550	36,104
Gadebelysningen	7,250	7,600	7,900	8,300	8,300
Udgifter under Stadsingeniøren (Brandvæsenet, det nye Vandværk, Vei-, Kloak-, Brolægnings-, Brygge-, Ballast- og Beplantningsvæsenet)	56,430	46,850	45,653	47,310	47,770
Bidrag til Landets almindelige Veivæsen	10,542	10,684	10,731	10,731	9,794
Renter af Byens Gjæld	31,990	37,000	37,900	40,680	42,650
Almueskolevæsenet	19,600	21,200	23,500	25,100	24,700
Kirkelige Anliggender	10,400	9,160	10,989	11,600	11,870
Samlet Udgift	197,000	218,300	229,100	246,000	255,000
Do. Ingtægt	70,000	78,300	84,100	93,500	99,600
Den Del af Byskatten, der udlignes paa Formue og Næring	63,500	70,000	72,500	76,250	77,700
Den anden Halvdel, der udlignes paa Grundene	63,500	70,000	72,500	76,250	77,700

B. Fattigkassen.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Aarlige Lønninger	8,818	8,788	8,968	9,068	9,436
Udtællinger gjennem Fattigvæsenets Kasserer	58,900	61,000	70,300	76,700	83,100
Arbeidsanstalten og Sindssygeasylet	38,000	47,860	50,680	58,080	56,980
Syges Kur og Pleie	9,000	10,000	10,000	9,000	10,000
Renter og Afdrag af Gjæld	7,900	8,300	9,000	8,500	9,078
Refusion til fremmede Kommuner for her hjemmehørende Fattige	2,000	2,000	2,000	2,500	3,000
Samlet Udgift	150,960	147,860	171,480	189,108	186,080
Do. Indtægt	63,960	60,860	63,980	71,180	69,080
Udlignet Fattigskat	87,000	87,000	107,500	118,000	117,000

Ved Udgangen af 1865 udgjorde Byens Gjæld . . . . . 661,122 Spd. 71 Skill.
og den 31te December 1870 . . . . . 834,472 — 50 —

altsaa en Forøgelse af . . . . . 173,349 Spd. 99 Skill.

Med Hensyn til Havnevæsenet skal man oplyse, at Jernbanebryggen er forlænget ved Stenkai henimod Akerselven. I Forbindelse med den søndre Del af Revierbryggen er sydover langs Fæstningen for Havnevæsenets Regning anlagt en Kai (kaldet Fæstningsbryggen) af huggen Granit i 542 Alens Længde, hvilken dog først i 1871 var saavidt færdig at den kunde tages i Brug. Ved Indkjøb og Nedrivelse af en Søbod er Passage langs Havnen fra Fiskebryggen og Sadelmagerbryggen over en privat Brygge aabnet med den nordre Del af Revierbryggen.

I Filipstadbugten forberededes et Havneanlæg.

Ved Femaarets Slutning havdes Stenkaier og Brygger i følgende Udstrækning:

I Oslo Havn Trækai, tilhørende Jernbanen . . 500 Alen

Lateris 500 Alen

Transport 500 Alen

Paa Vestsiden af Akerselven fra Elvemundingen langs Nyland, Stenkai tilhørende Havnevæsenet 265 —

Fra Akerselven (ved Reberbanen) til Borkehullet dels Stenkai, dels Bolværker, tilhørende dels Havnevæsenet, dels Byen, dels Staten og dels Private . . . . . 1371 —

Fra Fiskebryggen til og med ovennævnte nye Fæstningsbrygge dels Stenkai, dels Bolværk, og ligeledes tilhørende dels Havnevæsenet, dels Byen og dels Private. . . . . 2029 —

I Pipervigen Stenkai, tilhørende Havnevæsenet . 1162 —

titsammen 5327 Alen.

Havnevæsenets Udgifter har i Femaaret været som følger:

	1866. Spd.	1867. Spd.	1868. Spd.	1869. Spd.	1870. Spd.
Lønninger . . .	2,343	2,500	2,521	1,407	2,355
Fyrudgifter ved Christiania Havnevæsens 3 Fyre	„	346	87	„	470
Havnearbeider . .	11,000	15,893	19,259	15,617	10,692
Mudringer . . .	2,905	2,916	5,006	5,560	5,572
tilsammen	16,248	21,655	26,873	22,584	19,089

Med Hensyn til de paa Schema No. 9 opstillede specielle Spørgsmaal skal Magistraten, forsaavidt de kan vedkomme en Bykommune, oplyse:

ad b. Ifølge Stadsingeniørens under No. 18 fremlagte Erklæring har Daglønnen for almindelige Dagarbeidere paa egen Kost gjennem det hele Femaar været 36 til 48 Skilling og for Fruentimmer 24 Skilling. I forrige Femaar var Daglønnen for en almindelig Arbeidsmand fra 40 til 60 Skilling, altsaa noget høiere. Daglønnen for Arbeidere ved Fabrikker og mekaniske Værksteder varierer altfor betydeligt i Forhold til Arbeidets Beskaffenhed og Vedkommendes Dygtighed, til at man derom kan faa noget Begreb ved et Gjennemsnitstal.

ad c. Ifølge Fæstekonen Bernaus under No. 19 vedlagte Erklæring er Lønnen for faste Tjenestefolk i Femaaret steget, idet den for Tjenestedrenge i 1866 var fra 28 til 45 Spd. aarlig og i de senere Aar fra 30 til 50 Spd., ligesom Lønnen for Tjenestepiger i Begyndelsen af Femaaret var 14 til 18 Spd. aarlig og i Slutningen fra 16 til 20 à 25 Spd.

ad d og **e** henvises til den under No. 17 vedlagte Tabel over Skattefordelingen i Femaaret. Ifølge denne var Skatydernes Antal ved Ligningen for 1870 = 8,522, Summen af den Formue, hvorpaa Fattigskat var udlignet 19,121,500 Spd., Summen af den for samme Skats Udligning antagne Indtægt 4,800,870 Spd. og af den skatbare Indtægt 2,531,072 Spd., medens disse Faktorer ved Ligningen for 1865 var:

Antal Skatydere . . .	8,016
Summa Formue	16,076,500 Spd.
— Intægt	4,443,390 —
— skatbar Del af Indtægten . .	2,278,748 —

ad f, g og **h** (idet man besvarer det sidstnævnte Spørgsmaal, som om det gjalt Gaardeierne eller Besidderne af faste Eiendomme i Byen).

Man skal her forudskikke den Bemærkning, at Byens Bebyggelse (Opførelsen af nye Bygninger) er skredet ikke ubetydeligt fremad. Antallet af Gaarde og deres Forsikringssummer i Rigets almindelige Brandforsikrings-Indretning, (der næsten uden Undtagelse brugtes af Gaardeierne), udgjorde nemlig:

1ste Januar 1867:	Antal	2,567,	Forsikringssum	14,117,660 Spd.
1868:	„	2,595,	—	14,609,890 —
1869:	„	2,644,	—	15,362,830 —
1870:	„	2,689,	—	15,796,920 —
1871:	„	2,759,	—	16,298,410 —
Den 1ste Jan. 1866: . . . . . var	„	2,538,	—	13,717,560 —
altsaa Forøgelse i Femaaret i Gaardenes Antal		221	i Forsikringssum	2,580,850 —
Den 1ste Januar 1861 var Antal		2,403	—	11,799,300 —
Altsaa Forøgelse i Femaaret 1861—1865 i Antal		135	—	1,918,260 —

Til Oplysning om hvorvidt Eierne af faste Eiendomme i Byen ere forgjældede, og om hvorvidt Gjælden er tiltaget eller aftaget, skal man i Henhold til den under No. 8 anførte Opgave oplyse, at der i Femaaret er thinglæst 3,362 Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme til Beløb . . . . . 5,143,231 Spd. 79 Skill.
medens der er aflyst 3,225 saadanne
Panteheftelser til Beløb . . . 3,713,429 — 13 —

altsaa mere thinglyst en aflyst . 1,429,802 Spd. 66 Skill.

hvilket Overskud af thinglyste Heftelser vistnok for største Delen skriver sig fra Bebyggelsens Forøgelse, der ifølge Foranførte overstige Thinglysningernes Overskud over Aflysningerne med 1,151,048 Spd.

I Femaaret 1861—1865 var thinglyst Heftelser paa faste Eiendomme for . . . . . 4,389,764 Spd. 89 Skill.
og aflyste for . . . . . 2,789,196 — 85 —

altsaa mere thinglyst end aflyst . 1,600,568 Spd. 4 Skill.

Bebyggelsens Forøgelse i Femaaret 1861—1865 udgjorde som oven anført 1,918,260 Spd.

Forholdet viser sig altsaa til Fordel for det sidst forløbne Femaar.

Ved Spørgsmaalet om, hvorvidt de faste Eiendomsbesiddere ere forgjældede kunde ogsaa tages i Betragtning Antallet af Tvangsauktioner over faste Eiendomme og deres Beløb. I saa Henseende kan henvises til den under No. 13 vedlagte Opgave fra Auktionsbestyreren, hvorefter der i

Femaaret er afholdt 2,027 Tvangsauktioner over faste Eiendomme til et Salgsbeløb af 504,330 Spd. 2 Skill. Det maa imidlertid bemærkes, at dette er Summen saavel af de approberede som af de uapproberede Bud, og der indbefattes saaledes gjentagne Auktioner for en og samme Gjæld; følgelig kan der formentlig ikke lægges synderlig Vægt paa denne Opgave.

I Femaaret 1861—1865 var Tvangsauktionernes Antal 2,537 og Salgssummernes Beløb 1,039,626 Spd. 101 Skilling, formentlig ogsaa baade approberede og uapproberede Bud.

Med Hensyn til den økonomiske Tilstand forøvrigt skal man oplyse, at der ifølge sidstnævnte Opgave No 13 i Femaaret har været afholdt følgende Antal Tvangsauktioner over Løsøre, nemlig:

I 1866	73	Auktioner	for Salgsbeløb	12,636	Spd.	53	Skill.
- 1867	90	Do.	Do.	19,053	—	47	—
- 1868	108	Do.	Do.	34,014	—	62	—
- 1869	138	Do.	Do.	35,071	—	114	—
- 1870	119	Do.	Do.	34,554	—	69	—

altsaa stigende saavel i Antal som i Sum, undtagen for det sidste Aar.

For Femaaret 1861—1865 vides ikke Opgave over Løsøreauktionernes Antal og Beløb at være afgivet, medmindre den maatte være indbefattet under ovenanførte Opgave over Tvangsauktioner i Almindelighed i bemeldte Femaar.

De ved Byfogden afholdte Exekutioners Antal har ifølge Bilag No. 9 i Femaaret beløbet til:

I 1866	Antal	175	Beløb	25,356	Spd.	34	Skill.
- 1867	—	222	—	41,323	—	74	—
- 1868	—	225	—	31,894	—	19	—
- 1869	—	225	—	48,720	—	24	—
- 1870	—	256	—	66,112	—	66	—
tilsammen	Antal	1103	Beløb	213,406	Spd.	97	Skill.

altsaa ogsaa stigende igjennem Femaaret.

I forrige Femaar udgjør Exekutionsforretningernes Antal 2570 og Beløb 414,128 Spd. 16 Skill., altsaa betydeligt mere end i det sidst forløbne Femaar.

Ifølge Bilag No. 10, 11 og 12 er der i Femaaret afholdt følgende Udpantninger:

	Antal.	Beløb. Spd.	Sk.
1) ved Kæmneren for Kommueskatter	28,163	521,726	58
2) ved Skattefogden (for Brandkontingent)	9,765	210,787	67
3) ved Underfogden (for Bøder m. m.)	3,263	15,316	72
tilsammen	41,191	747,830	77

De to førstnævnte Opgaver vise ogsaa nogen Stigning fra Kvinkvenniets første til dets sidste Aar, medens det Modsatte er Tilfældet med den sidste Opgave.

Udpantningernes Antal i Tidsrummet 1861—65 var 46,640 og deres Beløb 665,126 Spd. 45 Skill., hvilket viser en Forøgelse af 82,704 Spd. 32 Skill. for det sidst forløbne Femaar. Dette kan vistnok for en Del have sin Grund i den betydelige Forøgelse i Brandkontingenten, som Ildebranden i Drammen i 1866 foranledigede, ligesom ogsaa i Forøgelsen af Kommuneskatterne i det sidst forløbne Femaar. Forøvrigt kan Beløb som de ovenangivne af Tvangsauktioner over Løsøre, Exekutioner og Udpantninger i det sidst forløbne Femaar næppe siges at være særdeles stort for en By med Christiania Folkemængde og Handelsrørelse.

Endelig skal man med Hensyn til Spørgsmaalene om den økonomiske Tilstand i Almindelighed hidsætte en Oversigt over Stigningen i Femaaret af Indtægt og Formue efter de af Ligningskommissionerne ved Udligningerne af Byskatten gjorte Ansættelser samt af Grund- og Bygningsværdierne, hvoraf den nye Grund- og Bygningsskat beregnes, idet man for at undgaa Misforstaaelse skal bemærke, at ved Bygningsværdi her ikke forstaaes Brandforsikringssummen, men blot den Del deraf, hvoraf Bygningskat beregnes:

	Indtægt.	Formue.	Grund- og Bygningsværdi.
1866	3,692,000 Spd.	17,483,500 Spd.	16,280,450 Spd.
1867	4,195,770 —	18,614,000 —	16,636,090 —
1868	4,212,110 —	19,594,500 —	16,947,750 —
1869	4,500,480 —	19,878,500 —	17,654,640 —
1870	4,947,860 —	19,855,500 —	17,957,980 —

Procentforhøielsen har saaledes udgjort:

1866—67	+ 13,64	+ 6,47	+ 2,18
1867—68	„ 0,39	„ 5,27	„ 1,87
1868—69	„ 6,85	„ 1,45	„ 4,17
1869—70	„ 9,94	„ 0,12	„ 1,72

eller gjennemsnitlig for hvert Aar en Forøgelse af:

7,58 pCt. 3,40 pCt. 2,67 pCt.

Af den anførte Grund- og Bygningsværdi for 1870 udgjør Grundværdien (efter den ifølge Skattelov for Christiania af 6te Juni 1863 satte Grundtaxt, der første Gang befulgtes for Aaret 1866) . . . . . 4,265,410 Spd.
og Bygningsværdien . . . . . 13,692,570 —

tilsammen ovenanførte 17,957,980 —

Tidligere end for 1870 er ikke Grund- og Bygningsværdierne særskilt opsumerede.

Naar man sammenholder de saaledes med Hensyn til Spørgsmaalene litr. f, g og h meddelte Oplysninger maa man formentlig kunne antage, at den økonomiske Tilstand i Byen overhovedet er god og i Femaaret er gaaet fremad, samt at der i Særdeleshed er bleven et bedre Forhold mellem de faste Eiendommes Værdi, og den dem paahvilende Pantegjæld end i forrige Femaar.

ad i. Om hvorvidt Eiendomspriserne ere stegne eller faldne i Femaaret, ser man sig ikke istand til at meddele

nogen Oplysning af Vægt. Medens i forrige Femaar 995 Eiendomme vare solgte for . . . 2,874,672 Spd. 70 Sk. altsaa for en Gjennemsnitspris af 2889 Spd., er i sidst forløbne Femaar afhændet 1210 Eiendomme for 3,619,150 Spd. 106 Skill. ellar til en Gjennemsnitspris af 2991 Spd.

For at kunne give en tilfredsstillende Besvarelse af de opstillede Spørgsmaal om Dagarbeidernes Kaar og hvad dermed staar i Forbindelse (Schema No. 9 litr. q.—v.) har Magistraten søgt at fuldstændiggjøre sine egne Erfaringer ved indhentede og under No. 20—22 fremlagte 3 Erklæringer fra Fattigforstanderne. Forstanderne sees at være enige om at erklære Dagarbeidernes Kaar for i Almindelighed at være daarlige, idet Konkurrencen af indvandrede Arbeidere fra Landdistrikterne og fra Sverige ialt for høi Grad trykker Daglønnen. Magistraten maa heri være enig forsaavidt angaar de saakaldte løse Dagarbeidere, d. e. saadanne, som ikke have stadigt Arbeide hos nogen Husbonde, men arbeide snart for En snart for en Anden. Disse lide især under ovennævnte Konkurrence og mest i den lange arbeidsløse Vinter. Ulige bedre ere derimod de faste Dagarbeidere stillede, der have aarvist Arbeide og Løn, om end denne for Mange kan være liden. Med Hensyn til begge Slags Arbeidere maa Magistraten dog antage, at deres Kaar ingenlunde i Femaaret er forværret; der synes derimod, især i den Omstændighed, at Arbeidernes og deres Børns Beklædning Aar for Aar er bleven bedre, at spores en Fremgang.

Magistraten kan ikke dele den af to af Fattigforstanderne udtalte Formening, at Livsopholdet er bleven dyrere i Femaaret undtagen hvad Husleien angaar; men denne er vistnok stegen for Arbeidsfolk, idet der i Byen og Forstæderne paa Byens Grund betales mellem 20 og 30 Spd. aarlig for 1 Værelse med Kjøkken eller Adgang til Saadant. Og heri er der ikke Udsigt til nogen Forandring til det Bedre uden forsaavidt, at der Tid efter anden ved Aktieselskaber bygges flere Arbeiderboliger. Om man end i Byens stigende Bebyggelse ogsaa kan vente nogen lettere Adgang til Hus for Arbeidsfolk, saa vil det dog formentlig fremdeles blive saa, at Husleien for disse forholdsvis bliver dyrere end for de bedre stillede Klasser af Samfundet. De Folk, der drive Udleie af Familieboliger for Dagarbeidere som en Forretning, beregne sig altid en uforholdsmæssig høi Leie, og ere dertil vistnok ogsaa nødte for at undgaa Tab, idet den store Flerhed af saadanne Leiere ikke kan stille nogen Sikkerhed for Leien og Intet have at hefte ved, især efterat Loven af 8de Mai 1869 har gjort deres Løsøre uangribeligt, naar det ikke overstiger 30 Spd. Værdi, og saameget Løsøre eier en Dagarbeider sjelden. Dette er formentlig den væsentligste Grund til, at der forholdsvis bygges Lidet her i Byen for Udleie til Arbeidsfolk. Med Hensyn til de ovennævnte af et Aktieselskab opførte Arbeiderboliger kan i Henhold til det vedlagte Bilag No. 28 oplyses, at Familiebekvemmelighedernes Antal i disse i det sidste Femaar er forøget med 35 Stk. saaledes at de den 31te Decbr. 1870 udgjorde 201, hvilke gav en Leie af 6930 Spd. eller $34^1/_2$ Spd. for hver Bekvemmelighed. I hver af disse kan man regne, at der huses 5 Individer, altsaa i 201 Bekvemmeligheder omtrent 1000 Individer. Det er imidlertid vistnok ikkun de bedre stillede Arbeidere, der kan give saavidt høi Leie, men disse Boliger ere dog meget søgte, saa at det er en Sjeldenhed, at en Leilighed kan blive staaende ledig en kort Tid. Der er i 1870 af Aktieselskabet paabegyndt Opførelse af en ny større Arbeiderbolig i Thv. Meyers Gade.

Medens man maa antage, at Fordringerne til Livet ogsaa hos Dagarbeiderne, især hos de bedre Stillede af disse, ere stegne i Femaaret, hvilket, som oven bemærket, især viser sig i deres og Families Beklædning, kan man næppe sige, at det samme er Tilfældet med deres Sparsommelighed. Medens de svenske Dagarbeidere, som søge herind om Sommeren, jævnligen og vel som oftest har opsparet sig en liden Kapital, naar de mod Vinteren drage tilbage, leve de norske Dagarbeidere i Almindelighed for Dagen, og det er ikkun undtagelsesvis, at nogen Dagarbeider har opsparet saa Meget, at han med Familie kan møde nogle Ugers eller engang Dages Sygdom uden at trænge til at gjøre Gjæld eller søge privat eller offentlig Understøttelse, endsige en arbeidsløs Vinter. Indskud i Sygekasser er ogsaa lidet almindelig, undtagen hvor den paa en Maade er tvungen, f. Ex. blandt Brugsarbeidere o. desl. Det er denne Mangel paa Sands for Sparsomhed, der for en stor Del bevirker saa store Krav paa Fattigkassen. Den yderlig tarvelige Aflønning, som Konkurrencen og andre Forhold her i Byen gjør almindelig, er vistnok en Undskyldning for saadan Mangel paa Fremsyn; men enkelte Undtagelser vise dog, at den tarvelige og sparsommelige Dagarbeider ogsaa her med en liden Løn kan lægge sig noget tilbedste. Magistraten maa være af den Formening, at Sparsommelighed ikke er bleven mere almindelig i det forløbne Femaar.

Om Brændevinsdrikken erklærer Politikammeret i dets som Bilag No. 22 vedlagte Skrivelse, at den i Femaaret snarere er aftaget end tiltaget, men at istedetfor Brændevin det saakaldet Bayersk Øl nydes især af den lavere Befolkning, saavel af den mandlige som kvindelige Del, langt mere end tidligere. Fattigforstanderne sees ogsaa at være af den Mening, at Afholdenhed fra Brændevin og Bayersk Øl ikke er bleven større i Femaaret.

Hvad der efter Foranførte kunde og burde være anderledes end det er i foranførte Henseender, er der imidlertid Haab om ogsaa vil blive bedre, efterhaanden som Oplysning hos Almuen skrider fremad. Meget er i den Henseende gjort ved vort godt indrettede Almueskolevæsen, og det vidner om en agtværdig Selvfølge, at endogsaa simple Arbeidere bestræbe sig for at holde sine Børn i Almueskolens Beta-

lingsklasser, uagtet det staar dem frit for at lade Børnene søge de frie Almueskoler.

Medens der handles om Arbeidsklassens og specielt Dagarbiderens Kaar, maa berøres Asylerne som en Foranstaltning, der i høi Grad er Arbeiderne til Lettelse, idet de om Dagen der kunne henbringe deres Smaa Børn indtil 7 Aars Alderen (da Skoletvangen begynder) og saaledes Konen saavelsom Manden uhindret af Børnene søge Arbeide. Disse Asyler bleve oprindelige stiftede og underholdte udelukkende ved private Samenskud, og derved have de fremdeles en væsentlig Indtægt; men i den senere Tid har Christiania Sparebank ogsaa givet dem betydelige Aarsbidrag, foruden Hjælp til Asylbygningers Opførelse, ligesom de ogsaa har nogen Understøttelse af Kommunen. I sidste Femaar er der ved Sparebankens Bidrag bygget nye Asyler ved Sagene og for Grønland.

Byen har 2 Arbeidersamfund, hvis Bøger hyppigen udlaanes til Medlemmerne, ligesom ogsaa det Kommunen tilhørende Deichmannske Bibliotheks Bøger er meget søgt af Arbeiderbefolkningen. Man tør vistnok med Sikkerhed antage, at Oplysningen gjør stadige Fremskridt.

En Spareforening (Forbrugs- eller Husholdningsforening) vilde vistnok gjøre meget godt her i Byen, saafremt den kunde bringe Folk til ikkun at kjøbe mod kontant Betaling, hvilket som bekjendt er en af Grundreglerne for saadanne Foreninger. Her har i Femaaret været stiftet en saadan Forening, men den gik overstyr, hovedsagelig fordi hin Regel ikke kunde overholdes. Indkjøb paa Kredit er desværre altfor almindelig her i Byen, og det hører til Undtagelserne, at en Arbeidsmand forsyner sit Hus anderledes end paa Henstand med Betalingen, indtil han ved Ugens Udløb faar sin Lønning. Herved bliver ikke alene han afhængig af Handelsmanden, men denne lider ofte Tab, saa at Varerne paa den Maade nødvendigvis maa fordyres for Arbeideren.

Endelig skal Magistraten under Henvisning til de under No. 29—33 vedlagte Bilage meddele de i Indre-Departementets Skrivelse af November 1870 forlangte Oplysninger om efternævnte her i Byen hjemmehørende Forsikringsindretningers Virksomhed, med Bemærkning, at ogsaa en betydelig Mængde paa andre inden- og udenlandske Steder hjemmehørende Sø-, Livs- og Brandforsikringsindretninger virker her i Byen ved Agenter, i hvilken Henseende henvises til den oven under No. 34 vedlagte Fortegnelse.

1. Brandforsikringsselskabet „Norden“.

	Løbende Resiko.	Præmieindkomst.		Brandskade.	
	Spd.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
1867 (for 2den September, da Selskabet traadte i Virksomhed)	2,471,785	5,189	2	„	„
1868	4,421,119	19,092	117	24,820	54
1869	5,513,879	25,782	76	4,344	29
1870	7,380,307	33,872	79	10,910	20
Dette Selskab sees ogsaa i Regelen ikke at forsikre Husebygninger uden under Bygning.					
2, a. Akershus Brandassuranceafdeling og Bygningsafdeling.					
1866	9,002,010	8,802	$94\frac{8}{10}$	5,796	99
1867	9,968,160	9,722	$31\frac{2}{10}$	6,426	24
1868	10,738,770	10,444	66	6,864	42
1869	11,501,370	11,124	$62\frac{4}{10}$	5,612	68
1870	12,123,480	12,123	$57\frac{6}{10}$	11,358	32
2, b. Samme Selskabs Løsøreafdeling.					
1866	8,386,694	11,168	66	10,690	85
1867	10,145,750	13,498	6	7,670	93
1868	8,817,728	12,136	9	9,388	15
1869	9,011,943	12,031	83	4,512	3
1870	9,732,374	12,243	54	5,913	108

3. Christiania Søforsikringsselskab.

	Antal Policer.	Resikobeløb.	Præmie-beløb.		Afsatte Summer fra f. A.		Samlet Indtægt.		Samlet Udgift.		Hvoraf Havarigodtgjørelse.		Udenfor Udgiften afsatte Summer for næste Aar.		Reservefondets Beløb.	
		Spd.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
1866	Opgave mangler	Opgave mangler	47,786	3	41,934	69	97,271	62	39,066	55	31,681	94	51,475	7	27,008	38
1867	Do.	Do.	54,253	32	51,475	7	112,805	31	50,090	114	41,840	95	55,962	75	27,760	„
1868	5,415	4,609,093	44,256	17	55,962	75	106,771	66	48,395	68	40,505	69	41,275	118	33,860	„
Deraf ved Aarets Udgang .	170	206,276														
1869	5,503	4,916,473	48,087	59	41,275	118	96,911	14	38,944	87	30,265	95	45,866	47	36,860	„
Deraf ved Aarets Udgang .	294	297,060														
1870	5,498	4,977,385	48,093	53	45.966	47	101,151	85	34,368	102	25,813	22	46,782	103	44,860	„
Deraf ved Aarets Udgang .	344	362,151														

4. Christiania almindelige Brandforsikringsselskab.

	Forsikrings-sum.	Hvoraf for Huse.	Præmie.		Hvoraf for Huse.		Udbetalte Erstatnings-beløb.		Hvoraf for Huse.	
	Spd.	Spd.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
1866	13,252,740	437,780	73,848	108	2,079	67	129,438	48	330	40
1867	13,072,830	397,660	72,555	20	1,848	91	15,706	8	3,318	104
1868	14,110,036	395,145	69,669	97	1,706	66	32,808	40	790	40
1869	14,850,927	488,450	75,377	118	2,023	39	16,677	85	69	84
1870	15,217,267	545,722	76,671	44	2,236	62	38,142	32	632	77

Det bemærkes, at Huse ikke i Regelen forsikres i dette Selskab uden under Bygning.

Christiania den 16de Mai 1872.

C. No. 2.

B.

Akershus Amt.

Underdanigst Beretning

om Akershus Amts økonomiske Tilstand m. v. i Femaaret 1866—1870.

A. Landdistriktet.

I. Jordbrug.

Ved Indtrædelsen af det Tidsrum, nærværende Beretning omfatter, hvilede der et stærkt økonomisk Tryk paa Distriktet som Følge af flere mere eller mindre mislige Aaringer i Decenniet 1856—1865, synkende Jordegods-Priser og andre uheldige Forhold. I Femaaret 1866—1870 gav alene Høsten i 1870 et noget større Udbytte end i almindelige Aar saavel af Hø som Korn og Poteter. I 3 af de øvrige 4 Aar regnedes Høhøsten som en god middels Høst, medens den i 1868 faldt saameget derunder, at Besætningerne tildels maatte nedsættes, Vaarsæden gav i 1867 noget over et Middelsaars Udbytte, men i de øvrige Aar naaede Kornhøsten kun i 1866 til en Middelshøst. Poteterne mislykkedes i Aarene 1866, 1867 og 1869, men gav i 1868 særdeles godt Udbytte. Det var derfor ikke at vente, at Jordbruget i dette Femaar skulde gjøre særdeles merkelige Fremskridt, forsaavidt disse betinges af Evne til at gjøre større Udlæg. Det fremgaar ogsaa af Beretningerne, at større og væsentlige Fremskridt i nogen enkelt Retning neppe kan paavises, men at Jordbruget dog i det Hele taget har været i stadig om end langsom Fremgang, hovedsagelig bestaaende i hensigtsmæssige Lempninger i det ældre Stel efter et mere udviklet Jordbrugs Fordringer. Der spores saaledes almindelig en større Omhu i Jordens Bearbeidning og større Opmerksomhed ved Valget af Sædefrø; Havre-Skifter, hvor denne Brugsmaade har været sædvanlig, blive sjeldnere, og forbedrede Redskaber vinde efterhaanden større og større Udbredelse. Dette gjælder især Ploge af forbedret Construktion, men ogsaa andre Redskaber; saaledes bliver Valtseharven eller Rulleharven mere og mere almindelig; for Eidsvold anføres, at den bruges næsten paa hver Gaard og for Kraakstad, at, medens der i Bygden for 18 Aar siden kun fandtes 1, haves der nu 80—85 Valtseharve, som paa de mindre Brug eies af 2—3 Gaardbrugere i Fællesskab. Tærskningen foregaar i Aker, Aas og Fron hovedsagelig ved Damp-Maskiner; af saadanne haves der ogsaa i Nes 4 og i Ullensaker 1, som meget almindelig benyttes; i de Bygder, hvor der ikke haves transportable Tærske-Maskiner, blive de ældre faste Maskiner mere og mere anskaffede paa Gaardene. En forøget Sands for Vigtigheden af en tilstrækkelig Afgrøftning og Draining af Jorden har ligeledes vist sig i Femaaret. Især gjælder det for Aker og Follo og navnlig for Aas og Fron, hvor Exemplet fra den høiere Landbrugsskole paa Aas viser sin Virkning, og hvor de fleste nu efter Evne søge at draine deres Agre, førend de gjenlægges til Eng. Den af Selskabet for Norges Vel antagne Drainsmester har bistaaet Gaardbrugere i forskjellige Hereder med Udførelsen af Drainings-Arbeider; det er fornemmelig Mangel paa de fornødne Udlæg, som bevirker, at Drainingen ikke i større Udstrækning bliver gjennemført. Afsætningen af Drainsrør fra Landbrugs-Skolen paa Aas har stadig tiltaget og er gaaet op til henved 90,000 Stykker Rør i det sidste Aar. Ligeledes afhændes der Drainsrør fra Teglværker i andre Bygder, saasom i Berum, Skedsmo, Nitedal og Enebak.

Ved Behandlingen af Gjødselen anvendes større Omhyggelighed; fra Christiania føres fremdeles en Mængde Gjødsel og Poudrette til Landdistrikterne saavel ad Landeveiene som med Jernbanen. Gjødsel-Transporten med Jernbanen, som i Femaaret 1861—1865 for dette Amts Vedkommende gik op til henved 40,000 Centner aarlig, har i det sidste Femaar

udgjort i Gjennemsnit 63,700 Centner til Stationer i Amtet; i 1868 steg den til henved 75,000 Centner, men faldt i 1870 ned til 58,000 Centner, hovedsagelig fordi man i de sidste Aar i Aker mindre benytter Jernbanen ved denne Transport. Benyttelsen af kunstig Gjødning, især Benmel, er fremdeles i Stigende. Der sælges vel endnu fra de fleste Bygder en Mængde Hø, især til Christiania, men der anvendes nu ogsaa større Opmærksomhed end tidligere paa Foder-Productionen; i flere Hereder er nu næsten al Eng dyrket, i de øvrige udgjør den naturlige Eng fra $^1/_{10}$ til $^4/_{10}$ af den kunstige med Undtagelse af Hurdalen og Feiring, hvor den kunstige Eng ikke sættes høiere end til $^1/_5$ af den naturlige. Nærmere Oplysning herom og om det Qvantum Hø, som i Gjennemsnit avledes paa 1 Maal Eng i 1870 indeholdes i vedlagte Tabel No. 1, der er sammendraget af Lensmændenes Opgaver. Turnips-Avlen er i Tiltagende paa Follo især i Aas og Fron, hvor Avlen i 1870 opgives til henholdsvis 5000 og 1500 Tønder; ogsaa i flere andre Hereder anføres Turnips-Avlen at tiltage, men er endnu i det Hele af liden Betydning.

Derimod skulde Kornavlen i Femaaret være aftaget i nogen skjønt vistnok ikke betydelig Grad efter de paa vedlagte Tabel No. 2 anførte Opgaver, hvis Resultater, sammenstillede med Opgaverne fra 1855 og 1865 indeholdes i følgende Tabel over Udsæd og antagelige Foldighed i Akershus Amt ved Udgangen af nedenanførte Aar:

Fogderierne.	Aar.	Hvede Tønder.	Fold.	Rug Tønder.	Fold.	Byg Tønder.	Fold.	Blandkorn Tønder.	Fold.	Havre Tønder.	Fold.	Erter Tønder.	Fold.	Poteter Tønder.	Fold.
Aker og Follo.	1855	581	10,0	775	11,0	2,895	9,0	244	6,3	13,924	5,7	288	6,0	27,231	7,0
	1865	775	8,2	766	10,0	3,336	9,9	140	8,3	11,736	6,0	196	5,9	25,658	7,0
	1870	675	8,0	840	11,7	3,416	9,8	124	7,6	11,037	6,1	130	5,7	26,319	5,7
Nedre-Romerige.	1855	208	9,5	873	12,3	2,547	8,8	154	7,0	18,908	5,3	699	6,3	12,898	8,0
	1865	499	8,0	1,006	10,8	3,311	8,7	102	7,3	17,924	6,0	506	5,9	11,896	7,3
	1870	408	7,4	1,301	10,9	3,086	8,4	34	6,9	16,634	5,7	437	5,8	12,598	6,2
Øvre-Romerige.	1855	129	11,0	603	14,0	2,683	9,5	1,903	8,0	21,462	6.3	1,044	7,3	17,128	7,8
	1865	244	7,4	771	10,0	3,281	9,2	1,531	7,9	20,020	6,7	876	5,9	17,189	7,6
	1870	222	7,0	783	10,4	3,086	8,9	1,334	7,1	19,408	5,8	765	5,0	14,632	6,0
Akershus Amts Landdistrikt.	1855	918	10,1	2,251	12,5	8,125	9,0	2,301	7,0	54,294	5,7	2,031	6,5	57,257	7,5
	1865	1,518	7,9	2,543	10,8	9,928	9,7	1,773	8,3	49,680	6,1	1,578	6,4	54,743	7,2
	1870	1,305	7,4	2,924	11,0	9,588	9,0	1,492	7,2	47,079	5,8	1,332	5,3	53,549	5,9

Ansat i Bygværdi efter Forholdet 1 Tønde Byg som $^3/_4$ Tønde Hvede, Rug og Erter, 2 Tønder Havre, $1^1/_2$ Tønde Blandkorn og 3 Tønder Poteter, skulde Udsæden efter denne Tabel have udgjort i Bygværdi:

	1870.	1865.	1855.
i Aker og Follo:	19,983 Tdr.	20,166 Tdr.	21,288 Tdr.
i Nedre-Romerige:	18,485 —	18,987 —	18,772 —
i Øvre-Romerige:	20,914 —	22,562 —	22,759 —
tilsammen i Amtets Landdistrikt	59,382 Tdr.	61,715 Tdr.	62,819 Tdr.

Sammenlignet med 1865 skulde altsaa Udsæden af Rug være forøget med 381 Tønder, men af de øvrige Kornsorter og Poteter noget indskrænket. Men det maa herved erindres, at medens Opgaverne for 1855 og 1865 ere fremkomne ved Tælling for hvert Brug i Forbindelse med de samtidig afholdte Folketællinger, støtte de allerfleste Opgaver for 1870 sig alene paa et Skjøn, idet de alene for 4 Hereder — Aas, Fron, Hurdal og Feiring — angives som Resultater af Tælling. Fogden i Nedre-Romerige anser det ogsaa særdeles usikkert at gjøre nogen Slutning til Jordbrugets Standpunkt fra Materialier, som de i Opgaverne for 1870 meddelte; at Udsæden af Rug er noget forøget, finder han rimeligt, men drager høilig i Tvivl, at Udsæden af Hvede og især af Byg er indskrænket. Derimod antager han, at det forholder sig rigtigt, at der nu saaes noget mindre Havre end tidligere, da Engdyrkningen er skredet fremad. Paa den anden Side anfører Lensmanden i Eidsvold, hvor Udsæden af Poteter og alle Kornsorter undtagen Rug for 1870 opgives tildeels ikke ubetydelig lavere end i 1865, at Opgaverne fra 1870, efter alt, hvad han har kunnet erfare, ikke er for lav, men at snarere den af 1865 er for høi. Og i de 4 Hereder, hvor Opgaverne grunde sig paa Tælling, angives Udsæden i det Hele lidt lavere end i 1865; for Aas opgives den saaledes:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Poteter.
i 1865:	113 Tdr.	135 Tdr.	333 Tdr.	1945 Tdr.	25 Tdr.	37 Tdr.	2246 Tdr.
i 1870:	85 —	162 —	331 —	1729 —	14 —	11 —	2500 — ;

at Avlen af Hvede er aftaget tilskrives Vanskeligheden af at faa den afsat.

Forskjellen mellem Opgaverne af 1870 og de af 1865 og 1855 om Udsæden er dog kun faa tusinde Tønder, og

om det end forholder sig saa, at der nu udsaaes lidt mindre end tidligere, er der dog vistnok fremdeles som før Grund til at anse Opgaverne i det Hele noget for lave. Hertil ledes man ogsaa ved at se hen til vedlagte Tabel No. 3, hvor der for hvert Hered er beregnet, hvilket Areal der er tilsaaet med de forskjellige Sædarter efter Opgaverne over Udsæden og det Qvantum, der af hvert Slags i Almindelighed udsaaes paa et Maal Jord, og hvor ligeledes er opført Arealet af Eng efter Opgaverne om Forholdet mellem Ager og Eng. Til Sammenligning er derhos anført det Areal af Ager og dyrket Eng, som Hereds-Commissionerne have lagt til Grund ved den nylig foretagne Revision af Matrikulen og de Rettelser, som vedkommende Fogderi-Commission har troet at kunne gjøre heri; i nedenstaaende Tabel anføres Summerne for hvert Fogderi og for Amtets Landdistrict:

Districterne.	Beregnet Størrelse af det til Korn og Potetes-Avlen i 1870 anvendte Areal i Maal.									Antal Maal Eng efter de, for de forskjellige Hereder opgivne Forhold.	Heraf dyrket Eng efter det opgivne Forhold.	Tilsammen Maal Ager og dyrket Eng.	Hereds-Commissionernes Opgaver over Maal Ager og dyrket Eng.	Fogderi-Commissionernes Ansættelse af Ager og dyrket Eng.
	Hvede.	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Erter.	i alt Kornsæd.	Poteter.	Summa Maal Ager.					
Aker og Follo.	3,894	6,436	18,285	423	37,966	588	67,592	12,641	80,233	164,907	147,162	227,395	295,013	295,013
Nedre Romerige.	1,973	10,408	14,543	136	49,094	1,654	77,808	6,918	84,726	172,395	145,601	230,327	275,096	275,096
Øvre Romerige.	1,004	5,680	16,015	5,556	64,117	3,618	95,990	8,358	104,348	188,093	123,414	227,762	236,695	277,799
Akershus Amts Landdistrict.	6,871	22,524	48,843	6,115	151,177	5,860	241,390	27,917	269,307	525,395	416,177	685,484	806,804	847,908

For de fleste Hereder viser Beregningen over det Areal, som er anvendt til Ager og dyrket Eng, noget nær det samme Resultat som Hereds-Commissionernes Opgaver; men for andre Hereder stille Tallene sig mere eller mindre afvigende, og Hoved-Resultatet er, at det ved Beregningen udkomne Areal 685,000 Maal er omtrent 121,000 Maal mindre end opgivet af Hereds-Commissionerne og endog omtrent 165,000 Maal mindre end Fogderi-Commissionernes Ansættelse. Nu kan vistnok Beregningen af det tilsaaede Ager-Areal saavelsom Beregningen af den i Forhold dertil staaende Eng kun være tilnærmelsesvis rigtig, ligesom heller ikke Hereds- og Fogderi-Commissionernes Opgaver over Ager og dyrket Eng kan betragtes som absolut rigtige, da de i Almindelighed ikke grunde sig paa en fuldkommen nøiagtig Opmaaling; men man kan dog gaa ud fra, at disse sidste Opgaver meget nær falder sammen med det virkelige Forhold, og at ialfald Hereds-Commissionernes Opgaver ikke ere for høie, og Forskjellen mellem de Tal, som udkomme ved Beregningen af Udsæd o s v., og de af Hereds-Commissionerne opgivne, bliver altfor stor til alene at udjævne de Feil, som nødvendigvis maa klæbe ved Beregningen.

Efter de over Udsæden og Foldigheden meddelte Opgaver er Avlen for 1870 med Fradrag af Udsæden beregnet i vedlagte Tabel No. 4. Sammenlignet med 1855 og 1865 skulde der i 1870 været avlet med Fradrag af Udsæden

Aar.	Hvede Tdr.	Rug Tdr.	Byg Tdr.	Havre Tdr.	Blandkorn Tdr.	Erter Tdr.	Ialt Korn.	Poteter Tdr.	Ialt Bygværdi Tdr.
1855.	8,468	25,634	70,670	254,495	15,803	10,971	386,041	363,350	389,665
1865.	10,525	24,451	86,384	253,841	12,925	7,594	395,720	341,619	392,554
1870.	9,058	30,919	87,350	234,079	11,327	5,977	378,710	287,335	368,980

I Bygværdi skulde der altsaa i 1870 være avlet omtrent 24,000 Tønder mindre end i 1865. Da Opgaven grunder sig paa Opgaverne over Udsæden og Foldigheden, maa Avlen antages i Virkeligheden at være større, naar man gaar ud fra, at Udsæden er angivet for lav. Nesodden, Hurdalen og Feiring tiltrænge fremdeles aarlig noget Tilskud; ogsaa Eidsvold og Nitedalen anføres i Femaaret at have indkjøbt en Del af de bedre Kornsorter, medens de have afsat Havre; Urskog kan kun i gode Aar brødføde sig; derimod have de øvrige Bygder i Almindelighed Overskud af Korn. Dette er i de fra Lensmændene afgivne Opgaver opført med 31,380 for 1870, som var et godt Aar; men heri er intet anført for Aker, Berum og Sørum, af hvilke de to sidste afsætte et ikke ganske ubetydeligt Qvantum. Det egentlige Landdistrict i Aker har ligeledes stadig Overskud af Korn, som dog anslaaes mindre end de derværende mange Brugs og

Forstæders Behov; ligeledes kjøbes der stadig Korn til de i andre Bygder liggende større Brug; saaledes anføres det, at der til Brugene i Skedsmo og til Hurdals Glasværk gjennemsnitlig kjøbes henholdsvis 3,500 og 250 Tønder Korn aarlig. Til Hurdalen forøvrigt og til Feiring anslaaes det aarlige Indkjøb i Gjennemsnit til henholdsvis 1400 og 360 Tønder aarlig.

Af Poteter skulde der efter Opgaverne være et Overskud af omtrent 20,000 Tønder for 1870.

Efter de af Jernbane-Directionen afgivne Drifts-Beretninger for Tidsrummet fra 1ste September 1865 til 31te December 1870 er der fra og til Jernbane-Stationer i Amtet ført

	til Stationer i Amtet		fra Stationer i Amtet			
fra 1ste September 1865	Korn.		Korn.		Poteter.	
til 31te December 1866	49,287	Tønder	26,927	Tønder	7,693	Tønder
i 1867	18,982	—	13,389	—	4,025	—
- 1868	27,255	—	10,537	—	2,906	—
- 1869	29,835	—	8,480	—	3,152	—
- 1870	33,038	—	14,269	—	2,287	—

Som i tidligere Femaars-Beretninger anført kunne disse Opgaver imidlertid ikke give nogen fuldstændig eller klar Oplysning om Districtets Overskud af egne eller Behov for fremmede Kornvarer.

Af Districtets Overskud af Havre udskibes en Del over Christiania til England. Udførselen fra Christiania har udgjort

i 1866	58,803	Tønder.
- 1867	93,081	—
- 1868	22,713	—
- 1869	16,547	—
- 1870	85,653	—

Hvor stor Andel heraf der falder paa Akershus Amt kan ikke oplyses.

Med Hensyn til Sædarterne oplyser Lensmanden i Aas og Fron, at Dyrkningen af toradet Byg tiltager; forøvrigt vides ingen Forandring heri at være indtraadt i Femaaret. Hamp dyrkes kun i faa Herreder og der kun i ringe Grad; derimod dyrkes Lin skjønt ikke i nogen stor Udstrækning i alle Hereder; i nogle siges Dyrkningen at have tiltaget i Femaaret.

Have-Dyrkning og Opelskning af Frugtavl staar fremdeles paa samme lave Standpunkt som tidligere. Amtets Landhusholdnings Selskab har i en Del Aar holdt en Amtsgartner, men har siden 1868 indskrænket sig til at virke til Anlæg af Haver ved de faste Almueskoler i forskjellige Hereder; hermed begyndte Selskabet i 1865, og der er nu istandbragt Haver ved omtrent 20 Skoler.

Amtets Landbrugs-Skole paa Kyken i Ullensaker nyder fremdeles megen Tillid, og der har oftere været flere Aspiranter end Skolen kan optage. Elevantallet er bestemt til 19, hvoraf 2 ere Gratister.

Angaaende Optagning af Nyland er der ikke afgivet Oplysning undtagen af enkelte Lensmænd, som udhæve, at deraf er optaget meget mindre end i tidligere Femaar dels paa Grund af de daarlige Tider, som har gjort Jordbruget mindre lønnende, dels fordi man erkjender det fordelagtigere at anvende sin Kraft paa, hvad der allerede er opbrudt og at have Skov paa mindre god Jord. Paa de ved Øierens Regulering for Dyrkning indvundne Strækninger er der i Fet paa Nerdrums-Stranden og Tuen opbrudt omtrent 200 Maal, efterat disse Strækninger først vare udskiftede af Fællesskab. Den saaledes opbrudte Jord har vist sig produktiv i Straa, men givet en let Kjærne især paa Tuen, som ogsaa er udsat for Frost. Ogsaa en mindre Del af det i Skedsmo ved Øierens Regulering indvundne Nyland er lagt under Plog.

Medens den oprindelige Plan for Øierens Regulering var, at Vandstanden under de almindelige Flomme ikke skulde overstige 14 Fod paa Relings Vandmærke, og at Eierne skulde betale 5 Spd. til Statscassen for hvert Maal af deres Eiendom, der laa mellem 14 og 25 Fod og 2 Spd. for hvert Maal mellem 25 og 29 Fod, besluttede Storthinget i 1869, at Landeierne skulde fritages for at erlægge Betaling for den Jord, som ligger under 20 Fod, saafremt alle Vedkommende erklærede sig fyldestgjorte ved at Arbeiderne ved Øierens Sænkning standsede paa det Punkt, hvortil de dengang vare bragte; det antages herved naaet, at høieste almindelige Flom ikke vil stige over 17 Fod paa Relings Merke. De fleste Landeiere, hvorom der kan blive Spørgsmaal, ere ogsaa gaaede ind paa dette Opgjør, som derfor rimeligvis bliver antaget. Fordelen med Hensyn til Landvinding, som var et af Formaalene for Øierens Regulering, vil i saa Fald ikke naaes i den fra først af beregnede Udstrækning.

Øierens høieste Vandstand har i Femaaret været:

1866,	Juni	23—14	Fod	„	Tom. paa Relings Merke,
1867	—	30—19	—	„	—
1868	Mai	30—17	—	5	—
1869	Juni	24—16	—	„	—
1870	Juli	5— 8	—	5	—

De 14 Fod er følgelig overskredne i 3 af Periodens Aar: i 1867 med 5 Fod, i 1868 med 3 Fod 5 Tommer og

i 1869 med 2 Fod. Varigheden af Øierens Vandstand over 14 Fod var

i 1867 10 Dage, fra 26de Juni til 5te Juli,
i 1868 18 — - 24de Mai - 10de Juni, og
i 1869 7 — - 21de Juni - 27de Juni.

Om Eiendommenes Fordeling indeholdes Oplysninger i vedlagte Tabel No. 5. I denne opgives Brugenes Antal for Aker og Follo til 3409, hvoraf 716 No. i Akers Hered paa en Skyld fra $^1/_2$ til 4 Skilling dog kun ere Hus- eller Byggetomter i de til Christiania stødende Forstæder; naar disse ligesom i Opgaven til sidste Femaars-Beretning fratrækkes, bliver Antallet

i Aker og Follo	2,693	mod	2,718	i 1865
i Nedre-Romerige	2,565	—	2,841	- —
i Øvre-Romerige	3,646	—	3,821	- —
i det hele Amt	8,904	mod	9,380	i 1865.

Antallet er saaledes aftaget med 476 No., hvilket forklares dels af, at særskilt skyldsatte Brug, som drives underet, ere efter den med Hensyn til Opgavernes Affattelse givne Anvisning regnede som et No., dels af at Matrikulens Revision har givet Anledning til en hyppigere Sammenføielse i Henhold til Lov af 17de December 1836 § 4, dels endelig af, at Jord-Udstykningen i Femaaret har været mindre end tidligere. At den store Anledning, der under den økonomiske Krise, Distriktet i Perioden har gjennemgaaet, har været til at faa kjøbt Jord-Eiendomme, har ledet til at flere saadanne, som har været delte, atter ere blevne samlede, er ogsaa udhævet af Sorenskriveren i Eidsvold. Da Opgaverne for 1870 og 1865 ere opgjorte paa forskjelligt Fundament, kunne de imidlertid ikke afgive bestemte Oplysninger med Hensyn til Eiendommes Udstykning eller Sammenlægning i Femaaret. Og da det ikke er usædvanligt, at en Eier har flere Brug, og det omvendt ogsaa kan hende, at et Brug eies af flere i Sameie, kunne Opgaverne, om de endog — hvad neppe tør forudsættes — vare fuldkommen nøiagtige, ikke heller nøiagtig angive Eiendommenes Fordeling. Opgaverne over Brugene kan derfor ikke ventes at stemme med Opgaverne over jordbrugende Selveiere, Leilændinger og Forpagtere; ved Folketællingen i 1865 anførtes disse

for Aker og Follo	til 1,561	Selveiere	og 330	Leilendinger	og	Forpagtere
- Nedre-Romerige	- 1,754	—	- 219	—	-	—
- Øvre-Romerige	- 2,364	—	- 146	—	-	—
tilsammen for Amtet	5,679	Selveiere	og 695	Leilendinger	og	Forpagtere.

eller tilsammen 6,374 Brugere mod 9,380 Brug. Da de fleste Brug eies af Personer, der ere bosatte inden Distriktet, maa Forskjellen hovedsagelig hidrøre fra, at flere Brug ligge under samme Bruger.

Af de opførte Brug angives

82	af Skyld	22	Daler	14	Skill.	at	være	særskilt	skyldsatte	Havnegange, Engestykker og deslige.
603	- —	968	—	25	-	-	—	—	—	Skove og Skovstykker, og
1167	- —	146	—	58	-	-	—	—	—	Hus- og Lastetomter, Fiskevand eller andre Herligheder.
1852	af Skyld	1136	Daler	97	Skill.					

Naar disse fratrækkes Hovedsummen 9,620 Brug*) af Skyld 20,823 Daler 109 Skill., udkommer som egentlige Jordbrug 7,768 af Skyld 19,687 Daler 12 Skill. Heraf brugtes 317 af Skyld 1525 Daler 33 Skill. af Leiere, de øvrige af Eierne. I 1865 opgaves de bortleiede Brug til 336 af Skyld 1797 Daler 81 Skill.

Med Hensyn til Brugenes Fordeling i flere Klasser efter Skyldbeløbet er det ikke oplyst, hvorvidt man har fulgt den reviderede eller den gamle Skyld; uden Tvivl er den første fulgt i de allerfleste Hereder, da der kun var faa Hereder, hvori Skylddelingen ikke var fuldendt, da Opgaverne forfattedes. Efter disse stiller Forholdet sig saaledes, naar Brugenes Antal sættes til 8,904 efter Fradrag af de foran nævnte 716 No. i Aker:

1,865	eller	21	pCt.	af	Skyld	187	Daler	7	Skill.*)	have	en	Skyld	af	24	Skill.	eller	mindre.
2,468	-	27,7	-	-	—	1,303	—	12	—	-	-	—	over	-	—	men under	1 Daler.
1,461	-	16,4	-	-	—	2,110	—	18	—	-	-	—	-	1 Daler	-	—	2 —
1,992	-	22,4	-	-	—	6,468	—	3	—	-	-	—	-	2 —	-	—	5 —
839	-	9,4	-	-	—	5,783	—	42	—	-	-	—	-	5 —	-	—	10 —
221	-	2,5	-	-	—	3,082	—	83	—	-	-	—	-	10 —	-	—	20 —
58	-	0,6	-	-	—	1,883	—	46	—	-	-	—	-	20			

I de af Hereds-Kommissionerne afgivne Beskrivelser opføres Brugenes Antal med 9,947 No., hvilket nogenlunde stemmer med Opgaverne fra 1865. Af disse No. skulde 720 ikke have noget dyrket Areal; af de øvrige 9,227 Brug skulde

4,662	eller	50,5	pCt.,	af	Ager	og	dyrket	Eng	have	mindre	end	50	Maal	Ager	og	dyrket	Eng
1,720	-	18,6	-	-	—	-	—	—	-	fra	50	til	100	—	—	-	— —
1,714	-	18,5	-	-	—	-	—	—	-	-	100	-	200	—	—	-	— —

*) Heri medregnet den ovennævnte 716 No. i Aker tilliggende Skyld.

639	eller	6,4	pCt.	af	Ager	og	dyrket	Eng	have	fra	200	til	300	Maal	Ager	og	dyrket	Eng.
254	-	2,7	-	-	—	-	—	—	-	-	300	-	400	—	—	-	—	—
108	-	1,2	-	-	—	-	—	—	-	-	400	-	500	—	—	-	—	—
52	-	0,5	-	-	—	-	—	—	-	-	500	-	600	—	—	-	—	—
38	-	0,4	-	-	—	-	—	—	-	-	600	-	700	—	—	-	—	—
40	-	0,4	-	-	—	-	—	—	-	over	700	Maal.						

Det hele Areal Ager og dyrket Eng i Amtet udgjør efter disse Beskrivelser 806,804 Maal eller $6,_{225}$ norske Kvadrat-Mile, hvilket vedkommende Fogderi-Kommission har troet at kunne forøge til 847,908 Maal eller $6,_{542}$ norske Kvadrat-Mile. Fordelt paa de for 1870 opførte 8904 Brug skulde der falde henholdsvis $90,_{6}$ eller $95,_{2}$ Maal Ager eller dyrket Eng paa hvert Brug, og fordelt paa Amtets Matrikul-Skyld henholdsvis 38 og $40,_{7}$ Maal paa Skylddaleren.

Over de af Udskiftnings-Formændene i Femaaret afsluttede Udskiftnings-Forretninger indeholder vedlagte Tabel No. 6 Oplysning. I alt er der i Perioden udskiftet 33,297 Maal, hvoraf 17,656 Maal Indmark og 14,641 Maal Udmark af Skyld 414 Daler 62 Skill. mellem 191 Lodeiere, hvilket er noget mindre end i Femaaret 1861—1865. Egentligt Fællesskab i Hjemmark er vistnok om end ikke aldeles ukjendt saa dog kun ganske enkeltstaaende; derimod ere de i sidste Femaars-Beretning omhandlede andre Slags Fællesskab endnu ikke ualmindelige.

II. Fædrift.

De modtagne Opgaver over Kreaturholdet i Amtets Landdistrikt ere anførte paa vedlagte Tabel No. 2. Efter disse og de i Forbindelse med Folketællingerne i 1855 og 1865 foretagne Tællinger er Forholdet følgende:

Distrikt.	Aar.	Heste.	Stort Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Aker og Follo.	1855	4,680	15,483	9,174	181	3,129
	1865	4,392	14,867	8,399	169	2,127
	1870	4,132	14,679	8,042	173	2,189
Nedre-Romerige.	1855	4,043	16,606	12,368	594	2,796
	1865	3,801	16,108	10,455	317	2,311
	1870	3,334	17,449	10,559	200	2,524
Øvre-Romerige.	1855	4,700	21,452	20,387	953	3,654
	1865	4,531	20,756	18,490	541	3,149
	1870	3,857	18,456	16,721	513	3,505
Akershus Amts Landdistrikt.	1855	13,423	53,541	41,929	1,728	9,579
	1865	12,724	51,731	37,344	1,027	7,587
	1870	11,323	50,584	35,322	886	8,218

Efter Opgaverne for 1870, som dog kun for de 4 Hereder Aas, Fron, Hurdal og Feiring grunde sig paa Tælling, men i de øvrige paa et Skjøn, skulde alene Antallet af Svin være noget forøget, men af de andre Kreaturer noget aftaget i Sammenligning med Aarene 1855 og 1865, af hvilke det sidste var et daarligt Foderaar, som bragte mange til at nedsætte sine Besætninger. For Heste gjælder dette i alle 3 Fogderier og i de allerfleste Hereder, hvortil Grunden hovedsagelig søges i den stadigt stigende Opmerksomhed paa Fjøsstellet og i Bestræbelsen for ved en bedre Fodring af Kvæget at erholde et større Udbytte. Desuden er Fragtkjørselen efterhaanden saa væsentlig indskrænket, at man har kunnet nedsætte Hesteholdet; for Aas anføres derhos, at de forbedrede Veie tillade at kjøre den dobbelte Vægt paa en Hest til Christiania mod før, og Afsætningen af Hestekjød har bevirket, at man nu paa mange Steder skiller sig ved sine Heste, forinden de blive altfor gamle og udslidte, og i deres Sted skaffer sig yngre og kraftigere. Naar nogle Bygder af Øvre-Romerige undtages, kjøber man i Amtet aarlig Heste fra andre Distrikter, da det i Almindelighed ikke her lønner sig at opdrætte Heste. Faare-Avlen er fremdeles aftaget, da man især i de Bygder, hvor man har lagt stærk Vind paa Melke-Produktionen, finder det ufordelagtigt at anvende Foder paa Faar af den gamle Race, og nogen Forbedring af Racen omtales alene af Lensmanden i Nes. Paa mange Steder mangler man ogsaa Havnegange, og mange finde, at det ikke engang til eget Brug lønner sig at tilvirke Vadmel og Strømper, efterat Uldvarer ere blevne saa billige som nu. I Vestre-Akers Hovedbygd, hvor man lidt efter lidt indskrænker Gjerdeholdet, hedder det, at man paa de fleste Gaarde anser det stridende mod godt Naboskab at holde en Saueflok ude paa Græsgang.

Under Stort Kvæg er i foranførte Opgave indbefattet saavel Melkekjør som andet Storfæ og Ungnøt. For 1870 opgives disse Klasser saaledes:

Melkekjør	36,273
andet Storfæ . . .	3,856
Ungnøt	10,455
	50,584.

Opgaverne fra nogle Hereder fremkalde dog Tvivl om den Paalidelighed, der kan tillægges denne Klassifikation, selv om man forudsætter, at Totalsummen er nogenlunde rigtig. Denne er for Nedre-Romerige forøget med omtrent 1300 Stykker mod i 1865, men i Aker og Follo og Øvre-Romerige formindsket med henholdsvis omtrent 200 og 2,300 Stykker. Fra mange Hereder angives det ogsaa med Bestemthed, at Antallet i Femaaret er nedsat, uagtet kun et af Periodens Aar — 1868 — gav en saa daarlig Høhøst, at man af Hensyn til Fodret maatte indskrænke Kreaturholdet, og det kan vistnok ogsaa antages, at dette for det hele Amt nu snarere er lidt mindre end større end i 1865. Dette tilskrives den mere og mere udbredte Erkjendelse af, at det er fordelagtigere at have færre, men velnærede og velstelte Kreaturer end et større Antal, som holdes mindre godt, og maa følgelig betragtes som et virkeligt Fremskridt. Det anføres ogsaa selv fra de Hereder, hvor man tidligere stod mest tilbage i denne Henseende, at saadan bedre Behandling nu blive Kjørene til Del, og at den erkjendes for en nødvendig Betingelse for, at det i de fleste Bygder i Gang komne Melkesalg skal svare Regning. Det gjennemsnitlige aarlige Antal Potter Melk af en Ko opgives derfor 1 à 200 tildels endog flere hundrede Potter større end i 1865, og ansættes nu i Aker og Follo fra 14 til 1600, i Nedre-Romerige fra 1000 til 1600 og i Øvre-Romerige fra 12 til 1350 Potter. I de faa Bygder, hvor Sæterbrug endnu forekommer, er dette i Forsvindende, og man holder i Stedet færre Kjør for at kunne fodre dem hjemme. Ligesaa indskrænkes Salget af Fourage, hvor denne Driftsmaade har været den almindelige; men det udhæves dog for flere Hereder, at denne Forandring kun langsomt foregaar, og at den er en af de vigtigste Hindringer for endnu kraftigere Fremskridt. Paa den anden Side vinder Anvendelsen af Vikker og Havre som Grønfoder og tildels andet Kraftfoder, som Lin- og Oliekager, efterhaanden større Udbredelse.

Der er i de senere Aar opført en Mængde lyse og rummelige og i det Hele vel indrettede Fæhus og mange gamle ere givne en saavidt muligt hensigtsmæssig Forandring.

Forbedring af Creatur-Racen navnlig ved Anskaffelse af Dyr af Ayr-Shire- og Thelemarks-Racerne omtales især fra Aas og Fron, men ogsaa fra nogle andre Bygder; i Egnen omkring Christiania og overhoved, hvor man driver paa Melkesalg, lønner det sig ikke at opdrætte Kalve, og det sædvanlige er der, at man sælger Kjørene, naar de ere udmelkede og indkjøber andre i deres Sted. Der lægges dog overalt forøget Vegt paa Anskaffelsen af gode Melkekjør, og man finder sig tjent ved at betale disse med høiere Priser end forhen.

Til Fremskridtene i Qvægavlen har den ved Jernbanen aabnede Anledning til Afsætning af Melk i Christiania meget bidraget. Transporten af Melk med Mjøs- og Kongsvinger-Jernbanerne, der i Femaaret 1860—1865 var i jevn Stigning, og som for disse 5 Aar udgjorde 86,489 Centner Melk eller gjennemsnitlig 17,238 Centner aarlig, er i sidste Femaar fremdeles vedblevet at stige. Den udgjorde fra Stationerne i dette Amt:

fra 1ste Septbr. 1865 til 31te Decbr. 1866	52,694	Centner *)
i 1867	42,630	—
i 1868	50,266	—
i 1869	56,477	—
og i 1870	64,649	—

Den foregaar fra alle Jernbane-Stationer i Amtet undtagen fra dem i Aker, hvorfra og fra de andre omkring Christiania liggende Bygder store Qvantiteter Melk ad Landevei og tildels tilvands føres til Byen. Den stigende Produktion af Melk har foranlediget Oprettelsen af flere Meierier eller Ysterier, der igjen har ledet til yderligere Anstrængelser i Fjøsstellet. Ved Udgangen af Femaaret fandtes der 2 i Nes, 2 i Nannestad, 1 i Gjerdrum, 1 i Urskog og 1 i Hakedal; i Aker og Follo findes alene det paa den høiere Landbrugsskole paa Aas, som modtager Melk ogsaa fra Gaardbrugerne i Bygden; fra Kraakstad føres noget Melk til et Ysteri i Tomter i Smaalenene. Til Ysteriet i Hakedal leveres der omtrent 150,000 Potter, til Ysterierne i Nes 100,000 og 120,000 Potter aarlig, til det ene i Nannestad 230,000 og til det andet 167,000 Potter i 1870; i Nannestad er Melken i Almindelighed betalt med $2^1/_2$, i Nes derimod kun med $2^1/_4$ Skilling pr. Pot. Ved Ysterierne behandles Melken i Almindelighed efter den saakaldte Koldtvands-Methode, som ogsaa er bragt i Anvendelse paa en Del Brug omkring i Distrikterne. Den hele Afsætning af Melk i Amtet opgives til omtrent 10,650,000 Potter aarlig; Prisen for nysiet Melk opgives for Aker til $3^1/_2$ à 4 Skilling, i Berum, Nesodden og Fron til 3, i de øvrige Bygder fra $2^1/_4$ til $2^1/_2$ Skilling pr. Pot.

Ogsaa af andre Fedevarer have de fleste Bygder fremdeles Overskud; dette er paa vedlagte Tabel No. 2 efter de indkomne Opgaver opført for Smør med 12,859 B℔ og for Ost med 12,768 B℔; men disse Opgaver, der tildels ere ufuldstændige, ere vistnok altfor lave. Efter en som det synes rimelig Beregning, antager Lensmanden i Kraakstad, at dette Hered af Melk og Smør aarlig kan sælge for omtrent 18,350 Spd. For Aas opgives Netto-Udbyttet af Heredets Salg af Melk, Smør og Ost til omtrent 6,300 Spd. aarlig. Fra Stationer i Amtet ved Mjøs- og Kongsvinger-Jernbanerne er der til Christiania ført følgende Qvanta:

*) 1 Pot Melk veier omtrent 2 Pund.

I de 16 Maaneder fra 1ste	Smør. Centner.	Ost. Centner.	Kjød. Centner.
Sptbr. 1865 til 31te Dcbr. 1866	2,494	801	4,855
i 1867	2,845	764	4,721
- 1868	2,304	1,385	3,768
- 1869	900	844	3,275
og i 1870	2,628	1,379	3,753

Gjennemsnits-Priserne for et B℔ Smør ere opførte med 2 Spd. 24 Skill. à 2 Spd. 84 Skill. og for Ost fra 72 til 96 Skill. pr. B℔.

Ved velvillig Imødekommen af Direktøren for Aas høiere Landbrugs-Skole har Amtets Landhusholdnings-Selskab været sat istand til ved bemeldte Skole at faa anbragt 2 à 4 Lærlinger, der erholde Undervisning i Kreatur-Behandling og Fjøsstel i det Hele, saa at de senere kunne overtage Stillinger som Fjøskarle. Læretiden er 1 Aar, i hvilken Tid Lærlingerne, der lønnes af Selskabet, udelukkende blive sysselsatte med Røgt og Pleie af Landbrugs-Skolens Kreaturbesætning. Selskabet har fremdeles ydet Bidrag til den af Student Wetlesen paa Abildsø i Aker oprettede Husholdnings-Skole for unge Piger af Gaardbrnger-Klassen, hvor indtil 4 saadanne fra Amtet aarlig have modtaget Undervisning. Endelig har Selskadet i Femaaret afholdt 3 Dyrskuer paa forskjellige Steder i Amtet, ligesom et mindre Dyrskue har været afholdt i Aker. Disse Dyrskuer omfattes fremdeles med kjendelig Interesse og antages at have stiftet Gavn.

III. Skovdrift.

Ligesom i forrige Femaar klages der fra næsten alle Hereder over, at Skovene ved forceret Hugst yderligere ere forringede, og fra flere Bygder, at der i stor Udstrækning hugges indtil de allermindste Dimensioner, navnlig Pitprops, ofte til ligesaa stor Ødelæggelse for Eieren som for Skoven. I vedlagte Tabel No. 7 ere de for de enkelte Hereder opgivne Antal Tylfter Udskibnings-Tømmer, som i Femaaret ere huggede, sammenstillede, hvorefter der tilsammen af saadan Last skulde være hugget henved 300,000 Tylfter, mindst i 1866 — 55,240 Tylfter — og mest i 1869 — 64,276 Tylfter. Opgaverne kunne dog blot betragtes som tilnærmelsesvis rigtige, saameget mere som de ikke alle ere opgjorte efter samme Plan, idet Pitprops og anden Smaalast ikke ere medtagne i nogle, medens de ere indbefattede i andre, f. Ex. i Opgaven for Ullensaker, for hvilket Hered Opgaven lyder paa 36,584 Tylfter, hvoraf 20,150 alene vare Pitprops og det meste af det øvrige anden Smaalast. Bedst vedligeholdte ere fremdeles de paa enkelte Hænder samlede større Skov-Eiendomme, navnlig Baron Wedel-Jarlsbergs i Aker, Candidat Ingiers i Oppegaard, Ski og Østre-Aker, de Mathiesen-Tostrupske i Hurdalen og Nannestad samt enkelte andre. For Asker, Berum og Enebak heder det, at Skovene omtrent ere i samme Stand som i forrige Femaar, men for de øvrige Hereder, at de i større eller mindre Grad ere i Tilbagegang. I flere Bygder — Gjerdrum, Nannestad, Ullensaker, Eidsvold, Sørum, Skedsmo og tildels Aker og Berum — maa Brænde indkjøbes, medens deraf afhændes en Del fra andre, f. Ex. fra Kraakstad 2000 Favne, fra Enebak 1500 Favne, fra Feiring 12 à 1500 Favne aarlig. I Enebak drives en Træolie-Fabrik, hvor der i 1870 tilvirkedes omtrent 3500 Potter Belysnings-Olier, 1000 Potter Terpentin, en Del Kul og træconserverende Væske samt 100 Tønder Tjære. Af Tjære tilvirkes ligeledes lidt ved Dal i Ullensaker, forøvrigt høist ubetydeligt; fra Gans Brug i Fet leveres aarlig omtrent 400 Læster Trækul, der brændes af Baghun og andet Affald.

Almindings-Skovene i Ullensaker og Gjerdrum ere fremdeles fredede for al Hugst.

Forpagtnings-Contracter om Udhugst af Skov opgives at være mindre hyppige i Nedre Romerige end tidligere; i Nes er det derimod temmelig almindelig, at Skoven bortforpagtes til Udhugst lige ned til 8 Alen 7 Tommer Top eller endog mindre Dimensioner.

Nogle ubetydelige Forsøg med Træplantning ere gjorte i Nes og Ullensaker.

Angaaende Priserne i de forskjellige Bygder paa Tømmer og Ved saavelsom om Driftsomkostningerne m. v. henvises til de specielle Opgaver No. 4.

Tømmerflødningen paa Øieren bestrides af 2 Dampskibe.

Ifølge de paa Tabel No. 7 anførte Opgaver skulde Skov-Arealet i Amtet endnu udgjøre henved 27 norske □ Mile; men da Opgaverne kun grunde sig paa Skjøn og derunder er indbefattet Skove af enhver Beskaffenhed, Myr-Strækninger og endel for Skovvæxt lidet skikket Terrain, kan de ikke have synderlig Paalidelighed eller tjene til nogen sikker Veiledning med Hensyn til Skovens Productions-Evne.

Amtets Areal udgjør		40,2 norske □ Mile.
Ansættes Skov-Arealet til	27 Mile	
det dyrkede Areal til . .	6,2 —	
naturligt England . . .	1 —	
Areal optaget af Vand, Indsøer o. s. v.	2 —	
		36,2
staar der igjen		4 □ Mile,

som optaget af skovløse, udyrkede Strækninger.

IV. Grubedrift. Stenbrydning, Is-Tilvirkning.

Grubedrift foregaar ikke i Districtet; for nogle Aar siden gjordes der vel nogle Anmeldelser om Skjerpning, men noget Grube-Anlæg er ikke kommet istand.

Kalksten brydes paa Malmøen i Østre-Aker, i Hurdal, Feiring og især i Asker og Berum, i hvilke 2 sidste Hereder der aarlig udvindes henholdsvis omtrent 600 og 2000 Læster brændt Kalk. Granit brydes i stor Mængde i Aker og føres tildels i huggen, men hovedsagelig i raa Tilstand til Christiania. For et af disse Stenbrud opgives en Brutto-

Fortjeneste af 4,000 Spd. aarlig og Arbeidsstyrken til 20 à 30 Mand, for et Par andre en Brutto-Fortjeneste af 600 Spd. og en Arbeidsstyrke af 10—12 Mand aarlig for hvert. I Hurdalen udvindes en Del Kisel for det derværende Glasværk.

Af Is leveres betydelige Qvanta fra Fron, Nesodden, Asker, Berum, Vestby og Aker dels til Forbrug i Christiania, dels til Udførsel. Der udførtes af Is

	fra Drøbak	fra Christiania.	
i 1866 . .	6,665	9,794	Commerce-Læster.
- 1867 . .	4,792	1,878	—
- 1868 . .	7,145	4,438	—
- 1869 . .	12,118	6,563	—
og i 1870 . .	6,170	10,298	—

Is-Afsætningen opgives fra Asker til 5000 Com.-Læster, fra Nesodden til 40,000 Sk℔ aarlig; Transporten af Is indbringer det sidst nævnte Hered aarlig 1000 Spd.; i Leie af Istjern, Arbeide med Isen og dens Kjørsel har Fron i Almindelighed en Indtægt af 2500 a 3000 Spd. aarlig, i enkelte Aar meget mere; for de øvrige Hereder mangler Angivelse. Da Arbeidet med Isen og Transporten foregaar paa en Aarstid, da der ellers ikke er nogen Arbeids-Fortjeneste, er denne Bedrift til stor Støtte for Mange.

V. Fabrikdrift.

Herom henvises til de vedlagte Opgaver No. 8, hvor de forskjellige Anlæg ere opførte saavelsom de derved beskjæftigede Personer og Tilvirkningen, forsaavidt Vedkommende have været villige til at meddele Oplysninger derom. I det Hele er Fabrikdriften vistnok i god Udvikling, især i Aker, og sysselsætter et ikke lidet Antal Arbeidere.

Af større Anlæg, som i Femaaret ere komne i Gang, merkes 1 Farveri i Nydalen i Vestre Aker, der henhører under det derværende store Bomulds-Spinderi og Væveri, 1 Reberbane, ligeledes i Vestre-Aker, 1 Træstof-Fabrik ved Lysaker-Elven i Berum, hvor der i 1870 tilvirkedes 386 Tons (787,440 ℔) Træmasse, 1 Damp-Høvleri paa Snarøen i Berum, som beskjæftiger 132 Mand, 1 Glasværk paa Høvig-Stranden i Berum, som for omtrent 15 Aar siden anlagdes af et engelsk Interessentskab, men kort efter nedlagdes, og som nu drives af det Interessentskab, som eier Glasværkerne i Hadeland, Hurdal og Birid og endelig 1 storartet Anlæg paa Gaarden Egeberg i Enebak, hvor der drives Sagbrug, Teglværk, Træolie-Fabrik, Fyrstik-Fabrik og mechanisk Værksted, og hvor der beskjæftiges 250 Mennesker.

Ingen større Fabrikker, som dreves i forrige Femaar, ere nedlagte i dette Femaar; flere af dem antages derimod at have udvidet sin Virksomhed.

VI. Binæringer.

Hverken Haandværks-Driften eller Husfliden antages i Femaaret synderlig at have hævet sig fra det lave Standpunkt, hvorpaa de før stode. Foruden at der i Distriktet findes almindelige Bygde-Haandværkere, tilvirkes i en Del Bygder uldne Stoffer til Beklædning, medens man i andre, især i de i Nærheden af Byerne liggende, forsyner sig hermed fra dem. Det heder dog, at Vævning er noget tiltaget i Gjerdrum, Nannestad, Feiring og Berum. I en Del af Bygderne, i Nedre-Romerige, Høland, Enebak, Skedsmo og Nitedal, forarbeides der Trækjørreller, simpelt Snedker-Arbeide, saasom Meubler, grovt Kurvmager-Arbeide og noget Straafletnings-Arbeide. Med det sidste er der ogsaa i Ullensaker gjort en ret lovende Begyndelse, ligesom der med Bistand af Landhusholdnings-Selskabet og Communen i 1870 gaves Veiledning i Aas i Kurvmager-Arbeide. Ligesaa har Landhusholdnings-Selskabet understøttet Skolelærer Øde i Urskog, som med Interesse har virket til Ophjælpelse af Husfliden. Om dennes Tilstand i Amtet forøvrigt tillader jeg mig at henvise til Sogneprest Sundts Skrift om Husfliden i Norge.

Jagt drives hovedsagelig alene som en Fornøielse; dog fanges en Del Fuglevildt og Harer til Afsætning i Christiania. Efter Anbefaling af Amtsformandskabet ere de i Lov af 22de Juni 1863 bestemte Frednings-Tider for Elg, Fuglevildt og Harer ved Kongelig Resolution af 19de September 1870 udvidede i dette Amt. Vedlagte Tabel No. 8 viser, at der i Femaaret er betalt de lovbestemte Præmier for 1366 Hønsehøge, 4 Ørne, 26 Gauper og 1 Bjørn.

Fiskeri er fremdeles af ringe Betydning for dette Amt. Paa Grund af de i lang Tid førte Klager over den ødelæggende Maade, hvorpaa Fiskeriet i Christiania-Fjorden blev drevet, er der i Medhold af Lov af 5te Juni 1869 ved Kongelig Resolution af 18de Marts 1870 for Strækningen indenfor Drøbak forbudt at benytte Grundvad af mindre Dybde end 6 samt mindre Længde end 40 Favne, samt at landdrage Vad. Der er ansat Opsynsmænd til at paase Overholdelsen af dette Forbud, af hvilket man lover sig god Nytte. Det antages almindelig, at det skyldes dette Forbud, at Fiskeyngel og Smaafisk allerede meget har forøget sig, og det er bragt i Forslag, at udvide Resolutionen til den søndre Del af Fjorden.

Makrel-Fiskeriet har været ubetydeligt i Aarene 1866—1869, men mindre uheldigt i 1870, da der ved Kysten af Frons Sogn fangedes omtrent 45,000 Stykker til en Værdi af 900 Spd. Ansjos-Fiskeriet har omtrent holdt sig som tidligere. Det i sidste Femaars-Beretning omtalte Forsøg paa Østers-Avl paa nogle Øer udenfor Drøbak har hidtil ikke været heldigt. Laxefiskeriet i Sandvigs-Elvens Distrikt i Berum er, siden Fiskeri-Eierne dannede en Forening, som holder Opsynsmænd til Overholdelse af Fiskeri-Lovgivningen, begyndt at tiltage; det aarlige Udbytte ansættes til 700 Lax. Det ved Sandvigen liggende Enger-Vand er af de omliggende Gaarde indrettet til en Fiskepark for Lax og Ørret; men da den først nylig er kommen istand, kan der endnu intet anføres om Udbyttet deraf. Paa flere Steder er der anlagt Udklæknings-Apparater især for Ørret. Forøvrigt er Ferskvands-Fiskeriet i Amtet uden Betydning.

I Kyst-Districterne findes en Del Baadbyggere, hvis Virksomhed dog ikke er betydelig. Ved Eidsvolds Jernbane-Station er i 1868 anlagt et Skibsverft til Bygning og Istandsættelse af Laste- eller Slæbebaade for Jernbanens Dampskibe paa Mjøsen. Ved Verftet er ansat en Bestyrer og 12 faste Arbeidere.

Tømmerhugst i Skovdistricterne og Tømmerets Fremdrift og Flødning sysselsætter et ikke lidet Antal Arbeidere. Især er Flødningen ved Lændserne ved Fet-Sund af Betydenhed. Ved disse er der i Femaaret udflødet:

i 1866	211,070	Tylfter	Tømmer
- 1867	216,712	—	—
- 1868	263,054	—	—
- 1869	326,940	—	—
og - 1870	264,479	—	—

Heraf er flødet til Brugene ved Strømmen og Øieren:

i 1866	39,635	Tyfter
- 1867	43,818	—
- 1868	43,451	—
- 1869	69,954	—
og - 1870	72,660	—

Dette Tømmer, og desuden omtrent 2500 Tylfter fra Nit-Elven og Ler-Elven, er, med Undtagelse af en Del Bjelker, opskaaret ved Brugene ved Strømmen og Øieren; det øvrige er flødet til Mørkfos og videre. Ved Fet-Sunds Lændser sysselsættes daglig i $7^1/_2$ Maaned om Aaret gjennemsnitlig 300 Mand med en Arbeids-Fortjeneste af omtrent 25,000 Spd. aarlig. Til Sammenbinding af Tømmer-Bommene under Fremflødningen forbruges aarlig omtrent 10,000 Tylfter saakaldte Vidier, d. v. s. 5 à 6 Alen lange smekre Trær, især af Gran af Tykkelse som en Stør. Et saa stort Forbrug af unge, ranke Trær, der leveres fra de langs Jernbanen bekvemt liggende Skove, medfører en saa betydelig Ødelæggelse af frodig og væxterlig Skov, at det vilde være af stor Interesse, om der kunde udfindes et andet tjenligt Middel til Brug under Flødningen.

Indsamling af vilde Bær giver en ikke ringe Indtægt og drives i stor Udstrækning især i de omkring Christiania liggende Bygder, men ogsaa i nogle af de romerigske. Lensmanden i Kraakstad anfører, at én enkelt Landhandler i Bygden, som tiltusker sig Bær mod Fødevarer, i forrige Aar kjørte et halvt Snes Læs, hvert paa 450 à 500 Potter, til Christiania, og at man har Exempel paa, at Arbeidere finde sig bedre tjente ved at sanke Bær end at gaa i Aanne-Arbeide. Af Bær udføres ogsaa en Del fra Christiania.

Med Hensyn til Fragtfarten paa Christiania-Fjorden med Kalk, Sand, Brænde og deslige fra de til Fjorden stødende Heteder vides ingen Forandring at være indtraadt. Dampskibsfarten paa den inderste Del af Fjorden og paa Bundefjorden til Befordring af Passagerer og lette Varer, saasom Melk, Bær og lignende, er i Femaaret betydelig udviklet. Paa Øieren anvendes 2 Dampskibe til Tømmer-Flødningen og Transport af skaaren Last og 1 i Passager- og Gods-Fart. Paa Mjøsen have 5 Dampskibe været i lignende Fart.

Fragtkjørselen anføres for de fleste Bygder fremdeles at være i Aftagende undtagen Kjørselen af Is til Ishusene, af Tømmer fra Skovene til Vasdragene og deslige.

Af Handelsberettigede efter Lovene af 28de September 1857 og 26de Mai 1866 findes der i Amtet 247 og desuden 22 Landhandlere med Kgl. Bevilgning. Men flere af disse Handelsberettigede ere ophørte med deres Handel og det er vistnok kun forholdsvis faa, som drive nogen betydeligere Virksomhed.

VII. Districtets Tilstand i Almindelighed.

1) Efter vedlagte Tabel No. 9 er der i Femaaret:

afhændet faste Eiendomme for	3,901,773	Spd.	mod	4,269,266	Spd.	i	Femaaret	1861—1865.
thinglæst Gjeldsbreve og Skiftebreve mod Pant i fast Gods for	3,536,890	—	—	5,115,971	—	-	— —	—
aflæst Gjeldsbreve og Skiftebreve mod Pant i fast Gods for	3,076,094	—	—	3,500,582	—	-	— —	—

Den stiftede Pantegjeld var følgelig 364,883 Spd. mindre end Kjøbesummen for de solgte Eiendomme, medens denne i det foregaaende Femaar omvendt var 846,705 Spd. mindre end den stiftede Pantegjeld. Pantegjelden, som i Femaaret 1861—1865 forøgedes med 1,615,389 Spd. er i det sidste Femaar forøget med 460,796 Spd.

2) Efter vedlagte Tabel No. 10 er der i Femaaret afholdt

Tvangs-Auctioner over fast Gods for	735,596	Spd.	mod	790,033	Spd.	i	Femaaret	1861—1865.
— — — Løsøre -	113,121	—	—	89,288	—	-	— —	—

3) Efter vedlagte Tabel No. 11 og 12 er der i Femaaret

a. afholdt Executioner for	576,150	Spd.	mod	717,636	Spd.	i	Femaaret	1861—1865.
Beløbet gik i 1867 op til 202,772 Spd., men er senere stadigt gaaet ned og udgjorde for 1870 44,377 Spd.								
b. afholdt Udpantninger for	200,948	—	—	136,098	—	-	— —	—

Beløbet holdt sig mellem 37,000 og 39,000 Spd. i Aarene 1866—1869, men gik i 1870 op til 50,184 Spd. Da mange finde sig tjente ved at udrede de med Udpantning forbundne Omkostninger mod midlertidig at kunne have

det skyldige Beløb til Disposition, og der desuden findes større Ligegyldighed eller Træghed i at betale offentlige Ydelser end privat Gjeld, kan der ikke sluttes synderlig fra Udpantningen til den økonomiske Stilling. Det vilde i modsat Fald være synderligt, at der udpantedes for det største Beløb i Femaarets bedste Aar.

4) Efter vedlagte Tabel No. 13 blev ved Forligelses-Commissionerne — derunder indbefattet Kjøbstaden Drøbak og Ladestederne — aarlig af Sager

Aar.	foretaget	hvoraf forligte hævede eller afviste	paakjendte	henviste til Retterne	og der foretagne
1866.	14,466	12,437	—=—	2,000	219
1867.	14,266	12,258	—=—	1,984	212
1868.	13,131	11,222	—=—	1,882	241
1869.	12,629	11,100	—=—	1,517	240
1870.	10,526	9,422	310	783	166
i Gjennmsnit aarlig.	13,003	11,287	310	1,633	215
i Gjennemsnit i Femaaret 1861—1865.	15,318	12,977	—=—	2,317	285

5) Ifølge de til det Kongelige Finants-Departement indsendte Opgaver vedkommende Sparebankerne henstod der

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
i Sparebanker i Aker og Follo Landdistrict	101,707 Spd.	109,131 Spd.	126,528 Spd.	125,224 Spd.	130,309 Spd.
i Nedre Romerige	120,272 —	123,682 —	123,179 —	117,683 —	122,043 —
i Øvre —	182,670 —	189,784 —	196,551 —	204,653 —	196,575 —
tilsammen	404,649 —	422,597 —	446,258 —	447,560 —	448,927 —
i Akers Sparebank (der har sit Sæde i Christiania) . . . , . . .	1,155,613 —	1,188,692 —	1,180,882 —	1,109,687 —	1,095,575 —
i Follo Sparebank (der har sit Sæde i Drøbak)	89,349 —	100,507 —	95,417 —	100,980 —	92,833 —
tilsammen	1,649,611 Spd.	1,711,796 Spd.	1,722,557 Spd.	1,658,227 Spd.	1,637,335 Spd.

6) Ifølge de til det Kongelige Justits-Departement indsendte Opgaver vedkommende Skiftevæsenet overgaves til Concurs-Behandling i Femaaret følgende Antal Boer:

Jurisdictionerne.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen i Femaaret.
Aker	29	10	12	3	11	65
Follo.	4	4	5	6	2	21
Nedre Romerige.	16	24	19	9	4	72
Nes.	16	8	1	5	5	35
Eidsvold.	4	9	4	6	1	24
Tilsammen	69	55	41	29	23	217

7) Arbeids-Priserne synes i det hele at vise nogen Tendents til at falde. De opgives i Femaarets Løb at have staaet i følgende Forhold til, hvad der i forrige Femaar var det almindelige:

District.	Aar.	En Tjeneste-gut aarlig.	En Tjeneste-pige aarlig.	En Daglønner. om Sommeren paa egen Kost.	En Daglønner. om Sommeren paa Hus-bondens Kost.	En Daglønner. om Vinteren paa egen Kost.	En Daglønner. om Vinteren paa Hus-bondens Kost.	En Husmand. om Sommeren paa egen Kost.	En Husmand. om Sommeren paa Hus-bondens Kost.	En Husmand. om Vinteren paa egen Kost.	En Husmand. om Vinteren paa Hus-bondens Kost.
Aker og Follo	1861—1865	25—60 Sp.	12—24 Sp.	32—60ß	12—36ß	26—40ß	10—30ß				
	1866—1870	30—50 —	12—25 —	28—48 -	12—24 -	24—36 -	8—16 -	24—30ß	10—12ß	20—30ß	6— 8ß
Nedre-Romerige	1861—1865	25—50 —	15—20 —	30—48 -	16—24 -	24—36 -	12—16 -		8—12 -		6
	1866—1870	24—40 —	12—18 —	36—42 -	16—24 -	24—30 -	10—12 -	24—36 -	8—12 -	20—30 -	6—10 -
Øvre-Romerige	1861—1865	16—40 —	10—25 —	36—48 -	12—24 -		10—16 -				
	1866—1870	14—30 —	10—18 —	24—40 -	10—24 -	24—36 -	10—16 -	20—40 -	8—16 -	20—30 -	8—12 -

8) Udvandringen har i dette Femaar naaet en forhen ukjendt Høide. For det hele Amt opgives den at have været:

	Aker og Follo.	Nedre Romerige.	Øvre Romerige.	Byerne.
i 1866	766	144	96	523	3
- 1867	918	130	281	506	1
- 1868	1,128	241	358	528	1
- 1869	2,041	321	465	1248	7
og - 1870	1,208	149	239	811	9
tilsammen	6,061	985	1,439	3,616	21

Den foregaar altsaa især fra Øvre Romerige, som har afgivet mere end det halve Antal. Størst har den været fra Eidsvold, hvorfra der er udvandret 947 Personer, eller næsten ligesaa mange som fra hele Aker og Follo Fogderi. I dette er det især Aker, hvorfra Udvandrernes Tal er stort, nemlig 622 eller omtrent $^2/_3$ af det hele Antal fra Fogderiet.

9) Antallet af de i Femaaret anlagte Justits- og offentlige Politi-Sager har været noget større end i forrige Femaar, saaledes som følgende Uddrag af de til det Kongelige Justits-Departement afgivne Tabeller viser:

Aar.	Anlagte Justits-Sager. Antal.	Anlagte Justits-Sager. derunder tiltalte.	Anlagte offentlige Politisager. Antal.	Anlagte offentlige Politisager. derunder tiltalte.
1861.	110	151	37	74
1862.	103	160	50	95
1863.	72	99	34	54
1864.	99	135	45	56
1865.	118	147	43	52
1866.	128	178	71	100
1867.	127	167	52	77
1868.	145	210	51	80
1869.	114	175	74	102
1870.	126	187	81	121

10) Udgifterne til Fattigvæsenet have i Femaaret været i stærk og stadig Stigen. Efter de til det Kongelige Indre-Departement indsendte Opgaver har der i Amtets Landdistricter været udlignet i Fattigskat

i 1866	63,159	Spd.
- 1867	65,952	—
- 1868	73,370	—
- 1869	88,939	—
- 1870	100,429	—

Om den Betydning, man ved Bedømmelsen af Districtets økonomiske Tilstand kan tillægge forskjellige af de foran nævnte Oplysninger, tillader jeg mig at henvise til, hvad derom er bemerket i tidligere Femaars-Beretninger. I Forening og sammenlignede med tilsvarende Opgaver for tidligere Perioder antages de dog at vise, at det sterke økono-

miske Tryk, der fra forrige Femaar hvilede over Districtet, var særdeles føleligt i de første Aar af den her omhandlede Periode, men at det dog er aftaget navnlig i dens sidste Aar, der i det Hele maa henregnes til de heldige, saa det tør haabes, at Districtet, under Forudsætning af, at den lange Række af mere eller mindre uheldige Aar afløses af nogenlunde gode Aar, og af at den Erfaring, der er indhentet ved Misbrugen af den personlige Credit og ved letsindig Overtagelse af Cautions-Forpligtelser, ikke vil blive glemt, — inden faa Aar vil forvinde de væsentligste Følger af den økonomiske Krise, det har haft at gjennemgaa. Saaledes opfattes Forholdet ogsaa af Fogderne og de af Sorenskriverne, som derom have udtalt sig — Sorenskriverne i Aker, Nedre Romerige og Eidsvold —, ligesom ogsaa de fleste Lensmænd antage, at deres Districter i Femaaret ere gaaede frem, medens nogle paa den anden Side antage det modsatte. Dette gjælder især Øvre Romerige, hvor man ialfald synes mindst at være gaaet frem.

De fra Lensmændene afgivne Opgaver over beskattet Formue, antagen Indtægt og skatbar Indtægt ved Ansættelsen af Fattigskat indeholde ikke synderlig Oplysning angaaende den oekonomiske Tilstand i Herederne. Thi foruden at de ikke for alle Hereder ere ganske fuldstændige, viser det sig, at man under Mangelen af Lovregler ved Ansættelsen er gaaet frem paa forskjellig Maade ikke blot i de forskjellige Hereder, men ogsaa inden samme Hered for de forskjellige Aar. Saaledes er f. Ex. i Aas den beskattede Formue for hvert af Aarene 1866 og 1867 ansat til omtrent 452,000 Spd., men Indtægten i det første Aar sat til omtrent 43,400 Spd. og i det andet til omtrent 155,000 Spd.; i Enebak er Formuen i 1866 og 1870 sat til henholdsvis omtrent 609,500 og 402,600 og Indtægten deraf for det første Aar til 6,070 Spd., men i det sidste til 27,500 Spd. Gjennemsnitlig for alle 5 Aar er

	den beskattede Formue,	den antagne Indtægt,
sat for Nes til	876,600 Spd.	8,540 Spd.
men for Ullensaker til	651,000 —	86,190 —

hvortil Grunden skal være, at Indtægten af Gaardsbrug i Nes ikke er indbefattet i den beskattede Indtægt. For Asker er Indtægten sat flere Gange større end Formuen. Ved Ansættelse til Fattigskat skjelner man i mange Hereder overhoved ikke skarpt mellem Formue og Indtægt, men sætter efter ganske vilkaarlige Regler snart Formue til Indtægt, snart Indtægt til Formue.

I vedlagte Tabel No. 14 er derfor alene optaget Opgaverne for 1870. Paa denne Tabel er ligeledes anført den gjennemsnitlige Værdi for Skylddaleren efter Opgaverne fra Lensmændene og efter Beregning af de fra Sorenskriverne til det Kgl. Finants-Departement indgivne Opgaver over Salgspriserne for Jordegods i Aarene 1865—1870. Disse sidste ere i Almindelighed noget høiere end Lensmændenes Opgaver, men i det hele lavere end de tilsvarende Opgaver for tidligere Aar. De overdrevne Jordegods-Priser, som gjaldt i Aarene omkring 1855, faldt senere betydelig, og nogen synderlig Stigning er neppe i Almindelighed endnu indtraadt. Sorenskriveren i Nedre-Romerige er dog tilbøielig til at tro, at Priserne i hans Jurisdiction nu have en Tendents til at gaa noget op igjen.

For de fleste Hereder paa Romerige anføres det, at Fordringerne til Livet ere stegne, og for nogle, at Livsopholdet er blevet lidt dyrere, hvilket sidste dog ialfald neppe kan gjelde dem, som drive Jordbrug; for nogle Hereder heder det, at Sparsommelighed snarere er aftaget end tiltaget, især for Arbeidsclassen, medens Forholdet for de fleste Hereder anføres at være uforandret eller noget forbedret. Brændevins-Drik siges at være aftaget i de allerfleste Hereder, men tiltaget i Nannestad og Nes. Husmandsklassens Kaar skildres forskjellig, dog oftere ret god end mislig, medens det modsatte er Tilfældet med Dagarbeiderne. Men næsten overalt er det Tilfælde, at Husmands-Pladse inddrages.

Af Spare- Forbrugs- eller Husholdnings-Foreninger fandtes der ved Femaarets Ende:
1 i Urskog, stiftet i 1868 med 63 Medlemmer; den havde ved Enden af 1870 et Overskud af 47 Spd. foruden Inventarium, dens Omsætning i 1870 var for 3,656 Spd.; 1 i Blaker, stiftet i 1868 med 52 Medlemmer, den havde ved Enden af 1870 et Overskud af 400 Spd.; 1 i Fet, stiftet i 1870 med 36 Medlemmer, den havde ved Enden af 1870 en Formue af 300 Spd. Omsætning $^1/_2$ Aar 4,105 Spd.; 1 i Eidsvold stiftet i 1870 med 100 Medlemmer, den havde ved Enden af 1870 en Formue af 1,100 Spd. Omsætning $^1/_2$ Aar 6,000 Spd.

En i Enebak i Slutningen af 1870 oprettet Forening kom først i Virksomhed i 1871.

Akershus Brand-Assurance-Forening har fremdeles udvidet sin Virksomhed, saaledes som det vil sees af det under No. 15 vedlagte Aftryk, hvorefter der ved Udgangen af 1870 var forsikret Bygninger for 12,123,480 Spd. mod 8,086,500 Spd. i 1865. Foreningens Formue udgjorde den 31te December 1870 59,880 Spd.

Med Hensyn til Veienes Tilstand henvises til vedlagte af Amts-Ingenieuren udarbeidede Tabel No. 16, hvorefter der ved Slutningen af 1870 i Amtet havdes

34 Mile	1,723	Alen	Hovedvei
103 —	13,981	—	Bygdevei
tilsammen 137 Mile	15,704	Alen	rodelagt Kjørevei

og desuden henved $7^1/_2$ Mile rodelagt Ridevei. I Femaaret er Hovedveien fra Vinterbroen til Korsegaarden i Aas — en Strækning af omtrent 1 Mil — og fra Christiania til Lysaker — en Strækning af 7618 Alen — omlagt af det almindelige Veifond; desuden er af Amts-Veicassen omlagt Hoved-Vei-Strækninger af tilsammen $^1/_2$ Mil og af Hereds-Communerne

(Fortsættes Pag. 18).

Tabel

Forskjellige Oplysninger vedkommende Næringsveiene i Akershus Amt.	Hele AmtetsLanddistrikt.	Aker og Follo.	Nedre Romerige.	Øvre Romerige.	Østre Aker.	Vestre Aker.	Asker.	Berum.	Nesodden.	Aas.	Fron.	Kraakstad.
Antal Maal tilsaaet med:												
Hvede	6,871	3,894	1,973	1,004	400	320	256	576	213	680	432	501
Rug	22,524	6,436	10,408	5,680	556	576	440	560	240	1,296	608	1,040
Byg	48,843	18,285	14,543	16,015	3,575	3,250	1,600	3,072	507	1,765	784	2,132
Blandkorn	6,115	423	136	5,556	97	250	-	20	-	56	-	-
Havre	151,177	37,966	49,094	64,117	3,790	3,166	2,000	4,320	1,440	6,916	3,560	6,755
Erter	5,860	588	1,654	3,618	136	164	80	60	-	58	27	35
Ialt Kornsæd	241,390	67,592	77,808	95,990	8,554	7,726	4,376	8,608	2,400	10,771	5,411	10,463
Poteter	27,917	12,641	6,918	8,358	1,579	1,666	1,500	1,750	475	1,666	1,180	1,525
Summa Maal	269,307	80,233	84,726	104,348	10,133	9,392	5,876	10,358	2,875	12,437	6,591	11,988
Maal Eng efter det for ethvert Herred opg. Forhold	525,395	164,907	172,395	188,093	28,370	26,296	17,628	20,716	8,625	24,874	13,182	11,988
Heraf dyrket Eng	416,177	147,162	145,601	123,414	28,370	23,667	17,628	20,716	7,763	19,900	13,182	7,999
Tilsam. Ager og dyrket Eng	685,484	227,395	230,327	227,762	38,503	33,059	23,504	31,074	10,638	32,337	19,773	19,987
Herredskommissionernes Opgaver over Arealet af Ager og dyrket Eng	806,804	295,013	275,096	236,695	47,225	38,983	23,940	36,227	11,617	41,891	18,938	35,307
Fogderikommissionernes Ansættelse af Arealet af Ager og dyrket Eng	847,908	295,013	275,096	277,799	47,225	38,983	23,940	36,227	11,617	41,891	18,938	35,307
Udsæd i Tønder												
Hvede	1,304½	675	408	221½	75	60	48	90	40	85	54	94
Rug	2,924	840	1,301	783	87	90	55	70	30	162	76	130
Byg	9,588	3,416	3,086	3,086	715	650	300	480	95	331	147	398
Havre	47,079	11,037	16,634	19,408	1,137	950	750	1,350	450	1,729	890	1,900
Blandkorn	1,492	124	34	1,334	30	75	-	5	-	14	-	-
Erter	1,332	130	437	765	29	35	20	15	-	11	5	10
Poteter	53,549	26,319	12,598	14,632	3,948	5,000	3,000	3,500	950	2,500	1,771	3,050
Produktion af de forskjellige Kornsorter og Poteter, beregnet efter Udsæden i 1870.												
Hvede	9,058	4,851	2,733	1,474	525	540	336	720	240	680	378	658
Rug	30,919	9,321	13,081	8,517	774	1,110	605	630	330	1,944	1,368	1,300
Byg	87,350	35,823	24,081	27,446	6,793	9,350	3,900	6,240	665	2,813	1,176	2,786
Havre	234,079	58,657	77,160	98,262	5,117	9,050	4,500	6,750	2,250	8,645	5,340	7,600
Blandkorn	11,327	853	176	10,298	195	525	-	35	-	98	-	-
Erter	5,977	671	2,240	3,066	131	265	80	60	-	50	5	50
Ialt Korn	378,710	110,176	119,471	149,063	13,535	20,840	9,421	14,435	3,485	14,230	8,267	12,394
Poteter	287,335	138,817	73,255	75,263	17,766	30,000	15,000	21,000	4,750	11,875	10,626	12,200
Ialt Bygværdi	368,980	131,781	111,267	125,932	17,310	26,778	12,511	18,520	4,133	14,723	9,722	13,330
Der holdtes af:												
Heste	11,323	4,132	3,334	3,857	700	700	368	690	156	409	228	464
Melkekjør	36,273	11,472	11,960	12,841	1,942	1,800	670	1,600	620	1,234	674	1,600
Andet Storfæ	3,856	1,026	1,599	1,231	-	-	50	80	18	97	92	194
Ungfæ	10,455	2,181	3,890	4,384	58	-	493	250	180	491	100	100
Faar	35,491	8,211	10,559	16,721	400	1,100	1,319	1,950	450	979	363	700
Geder	886	173	200	513	-	169	-	4	-	-	-	-
Svin	8,218	2,189	2,524	3,505	290	281	327	366	48	292	107	180

bilag.

Vestby.	Enebak.	Fet.	Høland.	Nitedal.	Skedsmo.	Sørum.	Urskog.	Gjerdrum.	Nannestad.	Ullensaker.	Nes.	Eidsvold.	Hurdal.	Feiring.
516	320	442	168	-	320	510	213	115	160	307	320	90	8	4
1,120	1,600	696	4,000	680	720	944	1,768	640	768	1,176	1,920	1,040	64	72
1,600	1,600	1,874	2,240	1,600	1,800	2,496	2,933	1,973	2,320	4,087	4,224	2,340	661	410
-	-	12	-	-	-	-	124	32	121	700	920	1,387	896	1,500
6,019	7,466	5,459	11,428	4,400	4,800	5,941	9,600	4,800	8,360	16,301	21,404	12,520	643	89
28	426	300	260	-	-	360	308	320	704	392	920	1,080	53	149
9,283	11,412	8,783	18,096	6,680	7,640	10,251	14,946	7,880	12,433	22,963	29,708	18,457	2,325	2,224
1,300	1,000	682	1,500	600	1,200	660	1,276	475	765	1,994	3,040	1,305	360	419
10,583	12,412	9,465	19,596	7,280	8,840	10,911	16,222	8,355	13,198	24,957	32,748	19,762	2,685	2,643
13,228	24,824	23,662	29,394	21,840	26,520	21,822	24,333	10,443	19,797	37,435	40,935	39,524	20,137	19,822
7,937	22,342	23,662	23,515	17,472	23,868	15,276	19,466	7,311	13,860	33,692	36,842	23,716	4,027	3,966
18,520	34,754	33,127	43,111	24,752	32,708	26,187	35,688	15,666	27,058	58,649	69,590	43,478	6,712	6,609
40,885	45,383	25,850	59,947	23,563	35,897	35,522	48,934	17,095	31,579	63,139	72,296	42,941	5,634	4,011
40,885	45,383	25,850	59,947	23,563	35,897	35,522	48,934	22.793	36,090	70,030	96,300	42,941	5,634	4,011
129	80	83	40	-	80	85	40	29	20	76	80	15	1	½
140	200	87	500	85	90	118	221	80	96	220	240	130	8	9
300	400	410	560	300	450	416	550	370	435	766	924	390	124	77
1,881	2,800	1,706	4,000	1,100	1,800	2,228	3,000	1,800	3,135	5,094	6,020	3,130	201	28
-	-	3	-	-	-	-	31	10	38	197	230	260	224	375
5	80	75	65	-	50	90	77	80	132	98	230	187	10	28
2,600	2,000	1,364	3,000	1,200	1.800	1,320	1,914	950	1,530	3,988	3,800	2,610	810	944
774	560	747	288	-	400	538	200	232	170	538	420	105	5	4
1,260	2,600	1,131	4,750	765	810	1,036	1,989	720	816	2,205	2,640	1,950	96	90
2,100	3,600	3,690	4,368	2,100	3,150	3,323	3,850	3,145	3,262	7,665	7,392	4,290	992	700
9,405	12,600	10,236	19,200	5,500	7,200	10,424	12,000	9,000	14,107	28,017	30,100	15,650	1,206	182
-	-	21	-	-	-	-	155	60	247	1,183	1,380	2,860	1,568	3,000
30	560	450	312	-	200	487	231	320	594	294	920	720	50	168
13,569	19.920	16,275	28,918	8,365	11,760	15,808	18,425	13,477	19,196	39,902	42,852	25,575	3,917	4,144
15,600	14,000	6,820	18,900	6,000	9,000	7,051	11,484	6,175	8,415	19,940	11,400	18,270	4,455	6,608
14,754	19,527	14,199	27,401	7,870	11,630	13,633	17,007	11,439	15,390	33,156	32,468	23,811	4,326	5,342
417	540	435	700	300	420	389	550	333	680	812	1,032	650	204	146
1,332	2,450	1,520	2,200	1,000	1,600	1,440	1,750	740	2,430	2,495	4,055	2,000	690	431
495	150	70	300	25	100	189	765	350	210	172	140	330	22	7
509	800	400	940	300	400	500	550	353	630	891	1,400	670	242	198
950	1,500	1,200	2,550	1,000	1,000	1,153	2,156	882	2,480	2,865	4,300	3,600	1,519	1,075
-	-	-	-	-	-	-	200	-	-	-	220	240	36	17
298	400	330	440	224	350	382	398	259	621	754	905	690	99	177

Forskjellige Oplysninger vedkommende Næringsveiene i Akershus Amt.	Hele AmtetsLanddistrikt.	Aker og Follo.	Nedre Romerige.	Øvre Romerige.	Østre Aker.	Vestre Aker.	Asker.	Berum.	Nesodden.	Aas.	Fron.	Kraakstad.
Der sælges aarlig af:												
Smør, B℔	12,859	5,649	4,000	3,210	-	-	-	-	?	2,048	-	1,217
Ost, B℔	12,768	1,413	150	11,205	-	-	-	-	?	1,413	-	-
Melk, 1000 Potter	10,660	5,793	2,225	2,642	2,000	1,500	-	1,000	150	164	160	741
Korn, Tønder	31,680	14,130	10,000	7,550	-	-	-	-	-	5,800	780	3,500
Poteter, Tønder	20,988	17,360	1,000	2,628	-	-	-	-	-	5,810	2,000	6,000
Gjennemsnitlig Udbytte af en Melkeko, Potter . .	1,396	1,533	1,385	1,270	1,600	1,600	1,500	1,600	1,500	1,600	1,600	1,400
Skovareal og Hugst af Udskibningstømmer.												
Samlet Areal □ Mil . .	40,24	9,99	15,12	15,13	1,32	2,33	0,80	1,38	0,54	0,75	0,66	1,18
Heraf Skov [1]	26,68	6,85	10,06	9,77	0,61	1,98	0,56	1,05	0,46	0,37	0,46	0,82
Hugst af Udskibningstømmer i Tylvter.												
i Aarene 1866	55,240	6,345	26,075	22,820		1,645	300	200	220	580	180	1,700
1867	58,350	7,960	26,075	24,315		2,097	300	200	183	580	180	2,900
1868	57,213	6,445	25,975	24,793	[2]	1,251	300	200	364	580	180	2,050
1869	64,276	6,934	29,475	27,867		1,763	300	200	101	580	180	2,140
1870	61,178	7,283	28,675	25,220		2,522	300	200	231	580	180	1,600
Tilsammen i Femaaret	296,257	34,967	136,275	125,015	-	[3] 9,278	[4] 1,500	1,000	[5] 1,099	2,900	900	[6] 10,390
Veivæsenets Tilstand.												
Længde af Veie, paa hvilke kan kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Netto Last.												
a) Hovedveie												
indtil 6 Centner . . .	4,1	-	0,3	3,8	-	-	-	-	-	-	-	-
6—10 — . . .	11,2	3,9	3,7	3,6	0,9	1,1	1,1	0,2	-	0,4	-	-
10—14 — . . .	11,2	3,0	4,9	3,3	-	-	-	-	-	0,4	1,1	-
over 14 — . . .	7,9	7,9	-	-	1,6	0,4	-	1,8	0,8	1,6	0,3	1.4
Ialt	34,4	14,8	8,9	10,7	2,5	1,5	1,1	2,0	0,8	2,4	1,4	1,4
b) Bygdeveie												
indtil 6 Centner . . .	34,6	9,8	11,4	13,4	1,2	0,2	0,2	3,0	0,1	0,8	2,1	1,1
6—10 — . . .	54,3	22,0	15,0	17,3	2,7	3,5	1,4	0,9	2,1	1,9	0,4	5,0
10—14 — . . .	14,9	2,8	4,5	7,6	0,1	0,8	0,1	-	0,4	0,9	0,1	0,4
over 14 — . . .	0,1	0,1	-	-	-	0,1	-	-	-	-	-	-
Ialt	103,9	34,7	30,9	38,3	4,0	4,6	1,7	3,9	2,6	3,6	2,6	6,5
Tilsammen rodelagt Vei	138,3	49,5	39,8	49,0	6,5	6,2	2,7	5,9	3,4	6,0	4,0	7,9
Omlagte Hovedveie . . .	0,92	0,65	0,17	0,10	0,02	0,42	-	0,13	-	-	0,08	-
— Bygdeveie . . .	0,77	0,20	0,02	0,55	-	-	-	-	-	-	-	0,17
Nyanlagte Hovedveie . .	1,00	1,00	-	-	-	-	-	-	-	0,66	0,34	-
— Bygdeveie . .	2,29	0,42	1,24	0,63	-	-	0,42	-	-	-	-	-

[1]) Skov-Arealet for Vestby, Sørum, Urskog, Ullensaker og Gjerdrum er ikke opgivet af vedkommende Lensmænd. I Gjerdrum findes næsten ingen anden Skov end Almindingen, som efter Forstmester Barths Opgave skal være $^3/_{16}$ □ Mil. Efter denne udgjør Ullensakers Alminding omtrent $^1/_{16}$ □ Mil. De øvrige Skovstrækninger i Ullensaker og i de øvrige nævnte Hereder er ansat efter et Skjøn, hvorved er taget Hensyn til Opgaverne i Tabel No. 3.

[2]) Ubetydelig Hugst af Tømmer, Pitprops og Brændeved.

[3]) Desuden Stokkeved og Brænde fra Baron Wedels Skove.

[4]) Desuden omtrent 12,000 Tylfter Pitprops.

[5]) Desuden Pitprops og Bjelker.

[6]) Desuden omtrent 1000 Tylvter aarlig Pitprops og Jufferter.

Vestby.	Enebak.	Fet.	Høland.	Nitedal.	Skedsmo.	Sørum.	Urskog.	Gjerdrum.	Nannestad.	Ullensaker.	Nes.	Eidsvold.	Hurdal.	Feiring.
2,384	1,000	200	2,500	?	-	300	?	250	1,500	?	1,000	-	390	70
-	50	-	-	?	-	100	?	?	8,000	?	3,000	-	180	25
78	80	500	-	50	360	1,215	20	150	500	750	1,142	100	-	-
4,050	4,300	250	4,000	300	850	300	-	1,500	850	2,000	3,200	-	-	-
3,550	1,000	-	-	-	-	-	-	500	-	-	100	-	-	2,028
1,400	1,400	1,600	1,400	1,600	1,100	1,000	1,600	1,200	1,300	1,200	1,200	1,300	1,350	1,350
1,03	1,99	1,74	5,20	1,51	1,12	0,80	2,76	0,66	2,47	1,88	4,74	2,63	2,75	
0,54	1,10	1,04	3,00	1,21	1,01	0,40	2,30	0,19	1,48	1,00	3,00	2,10	2,00	
1,520	4,800	5,500	10,000	950	225	-	4,600	-	2,720	5,740	4,100	2,850	6,830	580
1,520	4,800	5,500	10,000	950	225	-	4,600	-	2,150	6,500	4,300	2,750	8,025	590
1,520	4,800	5,400	10,000	950	225	-	4,600	-	2,563	7,130	4,700	2,950	6,830	620
1,670	6,200	7,500	10,000	950	225	-	4,600	-	4,240	9,254	5,200	2,893	5,570	710
1,670	6,200	6,700	10,000	950	225	-	4,600	-	3,200	7,960	6,300	2,500	4,490	770
[7]) 7,900	26,800	30,600	50,000	4,750	[8]) 1,125	-	[9]) 23,000	-	14,873	[10]) 36,584	[11]) 24,600	[12]) 13,943	31,745	3,270
-	-	0,2	-	0,1	-	-	-	-	-	-	-	1,9	1,9	-
0,2	0,7	-	0,2	-	1,5	1,3	-	-	-	2,2	-	1,4	-	-
1,5	-	-	2,4	-	-	0,5	2,0	-	-	1,0	1,7	0,6	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1,7	0,7	0,2	2,6	0,1	1,5	1,8	2,0	-	-	3,2	1,7	3,9	1,9	-
1,1	2,5	3,9	2,9	1,3	-	0,8	-	0,5	4,6	1,0	-	2,3	3,1	1,9
4,1	2,6	0,5	1,6	2,1	3,1	1,8	3,3	1,5	3,0	2,8	8,7	1,3	-	-
-	0,5	-	2,1	-	-	0,4	1,5	1,1	-	2,0	4,0	0,5	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5,2	5,6	4,4	6,6	3,4	3,1	3,0	4,8	3,1	7,6	5,8	12,7	4,1	3,1	1,9
6,9	6,3	4,6	9,2	3,4	4,6	4,7	6,7	3,1	7,6	9,0	14,4	8,0	5,0	1,9
-	-	-	0,07	-	-	0,10	-	-	-	0,10	-	-	-	-
0,03	-	-	-	-	0,02	-	-	0,48	0,02	-	0,05	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	1,24	-	-	-	-	-	-	0,59	-	-	-	-	0,04	-

[7]) Desuden henved 1500 Tylfter aarlig Pitprops og Jufferter.
[8]) Desuden noget Pitprops.
[9]) Desuden endel Bjelker, Spirer, Stik og Pitprops.
[10]) Heraf 20,150 Tylfter Pitprops og forøvrigt mest Smaalast.
[11]) Desuden Pitprops og Smaalast.
[12]) Do. Do.

(Fortsat fra Pag. 13)

omlagt Bygdeveie i en Strækning af		13,695	Alen
og anlagt nye — - - —	- 2 Mile	5,102	—
	3 Mile	797	Alen.

Forøvrigt viser Tabellen, at betydelige Strækninger navnlig af Bygdeveiene kun have en liden Transport-Evne, hvilket hovedsagelig har sin Grund i Stignings-Forholdene.

B. Byerne.

Om Kjøbstaden Drøbak samt Ladestederne Son, Hølen og Hvidsten har Byfogden i Drøbak meddelt følgende Beretning:

1. Drøbak.

„Stedets Handel, der saagodtsom udelukkende bestaaer i Detailhandel, formenes at have holdt sig nogenlunde ved det Samme som i næstforegaaende Femaar, dog antages den at være i Aftagende. Det samme gjælder Trælastudskibningen. Udskibning af Is foregaaer fremdeles, men denne Bedrift har i Femaaret mere og mere udviklet sig paa den Maade, at de Gaardbrugere, hvis Eiendomme have de for Bedriften passende Egenskaber, tilberede Isen i udskibningsfærdig Stand, hvorefter de for det meste sælge den her hjemme til Udskibere, uden at det hidtil er bleven almindeligt, at de selv udskibe den til Udlandet. Bedriften antages at være i Tiltagende.

Efter forrige Femaarsberetning udgjorde ved Udgangen af 1865 de her hjemmehørende Skibe 21 af Drægtighed 3968½ Kommerce-Læst, hvorimod de ved Udgangen af 1870 paa Grund af at 2 af de betydeligste Skibsredere i Femaaret ere bortflyttede fra Stedet, kun udgjorde 12 af Drægtighed 1888 Kommerce-Læster. I Femaaret er anskaffet et Dampskib paa 15 Hestes Kraft, der anvendes som Bugseerdampskib i Fjorden, uden at gaa i nogen fast Route. Haandværksdriften antages at staa paa samme Trin som før. Med Gader og Veie er ingen Forandring i Femaaret foregaaet. Paa Stedet er en Tilsigelsesstation.

I Femaaret er oprettet en Borgerskole, til hvilken Kommunen foruden frit Lokale og Bolig for Bestyreren, bidrager aarlig 200 Spd., ligesom den ifølge Kongelig Resolution af 16de September 1867 er tilstaaet et aarligt Bidrag paa 200 Spd. af Oplysningsvæsenets Fond.

2. Soon.

Handelen antages at holde sig omtrent ved det samme som i næstforegaaende Femaar. Forædling paa Dampsaug af Trælast antages at have tiltaget men Tømmeret, der skjæres, hentes for en stor Deel fra andre Kanter. Som i forrige Femaar hjemmehører paa Stedet 7 Skibe af omtrent 700 Kommerce-Læsters Drægtighed.

3. Hølen.

Stedets Handel og øvrige Rørelse antages fremdeles at være i Aftagende.

4. Hvidsteen.

Stedets Handel antages at være omtrent som i næstforegaaende Femaar.

Antal og Drægtighed af de paa Stedet hjemmehørende Skibe, der efter forrige Femaarsberetning udgjorde 23 af Drægtighed 3227 Kommerce-Læster, udgjør nu kun 17 af 2437 Kommerce-Læsters Drægtighed, og beskjæftiges i Fragtfart. Grunden til Formindskelsen angives fornemmelig at være en Skibsreders Udflytning“.

Til ovenstaaende Beretning skal jeg alene føie, at Folkemængden ved Udgangen af 1870 fandtes at være:

i Drøbak	1,784	mod	1,662	i 1865.
- Soon	692	—	677	- —
- Hølen	263	—	311	- —
og i Hvidsten	179	—	166	- —

Akershus Amtskontor, Christiania den 16de December 1871.

Johan Collett.

C.

Smaalenenes Amt.

Indberetning

om den økonomiske Tilstand i Smaalenenes Amt ved Udgangen af Aar 1870.

Saafremt de med Indre-Departementets Cirkulære af November 1870 fulgte Schemata med Nøiagtighed havde kunnet udfyldes, og de deri opkastede Spørgsmaal vare blevne besvarede efter en grundig Undersøgelse og paa sikkert Kjendskab bygget Erfaring, burde Amtmandens Forklaring om Distriktets Tilstand for sidst forløbne Femaar kunne afgive en paalideligere Fremstilling af de virkelige Forholde end i tidligere Tid, da de Oplysninger, som ved Folketællingerne erhvervedes, vare den eneste Statistik, hvortil Fremstillingen støttedes. For Femaaret 1866—1870 har man derhos de Oplysninger, som ifølge Loven om Matrikulens Revision af Herredskommissionerne ere samlede. Saaledes, som det imidlertid i Virkeligheden er tilgaaet, saavel med Besvarelsen af Cirkulærets Opgaver, som med Forberedelserne til Matrikulens Revision, kunne de statistiske Oplysninger, som heri indeholdes, ikke være nogen sikker og paalidelig Veiledning, og jeg tør paa de Tal, der ere fremkomne ved Uddrag af Besvarelserne, ikke udelukkende støtte min Mening om de virkelige Forholde i Amtsdistriktet. De Opgaver, som ere forelagte til Besvarelse, ere vel udarbeidede med Omtanke og Udførlighed, men deri er fordret saa Meget, at ikke Alt har kunnet besvares, i al Fald ikke med Paalidelighed. Naar nu hertil kommer, at det vidtløftige Arbeide, som Besvarelserne kræve, hviler paa enkelt Mand i Herredet, som ingen Godtgjørelse herfor har, saa bliver det forklarligt, hvor lidet Værd for Statistikken i Almindelighed disse Besvarelser vil faa. Sagen har saa megen Betydning saavel for det Almindelige som for de enkelte Distrikter, at den bør ordnes paa en sikkrere Maade, selv om dette medfører nogen Udgift for det Offentlige. De statistiske Oplysninger bør aarlig indhentes.

Ligesaa upaalidelige, som jeg anser Opgavernes Besvarelse at være, ligesaa overfladiske ere de Oplysninger, som indeholdes i de for Matrikulens Revision forberedende Komiteers Arbeider: Enhver, som har noget Kjendskab dertil, maa erkjende, at de, og det med Hjemmel i selve Loven, ere Hastværksarbeider, hvis Resultater hovedsagelig ere byggede paa løst Skjøn.

Jeg har ikke villet tilbageholde disse Bemærkninger, fordi jeg for endel maa støtte min Beretning om Distriktets Tilstand til den Erfaring, jeg personlig kan have, og ikke udelukkende til de Oplysninger, som indeholdes i de besvarede Opgaver, skjønt mange af disse ere afgivne med større Omhyggelighed, end man kunde vente.

A. For Landdistrikternes Vedkommende.

a. Jordbruget.

De specielle Betingelser for et Jordbrugs Trivsel ere:

1. At skadeligt Vand afledes.
2. At tilstrækkelig Gjødning tilveiebringes og
3. At hensigtsmæssigt Sædskifte benyttes.

Enten man nu vil bruge en Mark til Ager eller til Eng, maa skadeligt Vand derfra afledes. I at iagttage dette staar Smaalenenes Jordbrugere omtrent paa samme Standpunkt som i Femaaret 1860—1865; det vil sige, de dyrkede Marker forsynes overalt — om just ikke allesteds lige omhyggeligt — med aabne Diger, hvori Overvand afledes. Allerede tidligt har Nødvendigheden af denne Afgrøftning været

indseet. Endog i enkelte mere forsømte Jordbrug ser man de ældre Spor heraf, skjønt Digerne nu er fulde af Sten og tilgroede med Buske. Vandafledningens Fremgang søges nu nærmest i Undergrundsdigning. Ogsaa i denne Henseende var Smaalenenes Jordbrug tidligere langt fremskreden, forsaavidt Opskudsvand ved lukkede Diger bortledede. Den egentlige Dræning eller Undervands-Afledning i parallelt anlagte Rørdiger er vel i Fremgang, men anvendes nu med mere økonomisk Forsigtighed og Omtanke. Vandafledningens Fremgang og Nytte spores bedst derved, at Markerne tidligere om Foraaret blive tilgjængelige for Bearbeidning og ere istand til at skaffe tidligere Høst. Det er nu ikke sjeldent, at al Kornhøstning er foregaaet i August Maaned.

Først naar Markerne ere ordentlig afgrøftede kan med fuld Nytte Gjødningen anvendes. De Smaalenske Jordarter tiltrænge ved jevnlig Gjødning at erstattes for den Næring, som Kornproduktionen medtager, og Omhyggelighed med at tilveiebringe Gjødning har utvivlsomt ogsaa i sidste Femaar været i Fremgang. Er denne end ikke stor, saa falder det dog i Øinene, at mange af Smaalenenes Jordbrugere ere omhyggelige i at opsamle de Gjødningsmidler, som i selve Gaardsdriften falder. I forrige Femaarsperiode oversaaes dette mere; man fandt det lettere at anvende Penge til kunstig Gjødning end at anvende Arbeide paa at samle den naturlige. Meget staar dog endnu i denne Henseende tilbage; det er ikke sjeldent endog paa Gaarde, hvis Eiere forudsættes at have større Kyndighed, at den flydende Gjødning rinder bort, og at hverken denne eller den faste med Jord opblandes.

Blandt kunstige Gjødningsmidler har Benmelet næsten overalt i Amstdistriktet vundet Tiltro; det benyttes nu meget i Særdeleshed til Rodfrugter, hvorimod Brugen af Guano er meget aftaget, om ikke ganske ophørt. Poudret fra Christiania og Frederiksstad har ogsaa i senere Aar i Kystdistrikterne, hvor Transport tilvands gjør Omkostningerne mindre, været benyttet og vist sig meget virksomt endog til at tilveiebringe god Eng.

Under det Arbeide, som ved Forberedelserne for Matrikulens Revision er udført, har man lagt Vægt paa at udfinde Beskaffenheden af de forskjellige Jordarter, der findes paa Eiendommene, og derefter klassificere Markerne. Man vil deraf se, at sjeldent paa nogen Eiendom findes større Strækninger af ligeartet Jordbeskaffenhed. Dette vanskeliggjør et ordnet Sædskifte, som er givet og med Rette gives stor Betydning. Det uensartede Jordsmon, som findes paa Eiendommene, og Veirforholde tvinger ofte den praktiske Jordbruger, som, samtidigt med at forbedre sin Eiendom, af denne vil høste den største Fordel, til at forlade et anlagt regelmæssigt Sædskifte. En ubekvem Jordart forhindrer i Sædskiftet Rodfrugtdyrkning, og en vaad Høst forhindrer ofte Rugsæden. En stor Mangel ved Sædskiftet foranlediger endnu den gamle Brugsmaade, hvorefter enkelte Marker uden ordentlig Bearbeidelse alene benyttes vexelvis til Havresæd og Havnegang. At denne Misbrug ogsaa i senere Aar er aftaget, finder jeg bestyrket ved at hense til Opgaverne over Udsæden i 1870. Efter disse udgjorde Rugsæden i dette Aar omtrent 5,000 Tønder, medens den i 1865 var opgivet til omtrent 4,700. Havresæden er i 1870 opgivet til 40,500, medens den i 1865 opgik til henved 45,000 Td. Havresæden er saaledes ikke saa ganske ubetydelig aftaget, hvilket antages at have sin Grund i, at en Del af de saakaldede Havreskifter ere undergivne anden Behandling. Dette tør med saamegen større Sikkerhed antages, naar hensees til Avlingen af Havre, som i Aaret 1870 er opgivet til omtrent 220,000 Tdr., medens den i 1865 udgjorde omtrent 192,000 Tdr. Den større Foldighed i 1870 bør tilskrives mindre Brug af Havreskifter. Paalideligheden af denne Slutning kan vel synes tvivlsom, da man kun har Opgave for enkelt Aar at holde sig til; men jeg støtter mig tillige til personlig Erfaring om, at de gamle Havreskifter efterhaanden gjødsles og indtages i ordentligt Sædskifte. Det er saameget vigtigere for Jordbruget, at Havren dyrkes i Sædskifte som unægtelig denne Kornsort har den største Betydning for Smaalenene.

Saaledes som allerede bemærket er Rugudsæden tiltaget, og for et nogenlunde ordnet Sædskifte er dette af Vigtighed; thi Rugen saaes kun paa gjødslet Mark, der senere i nogle Aar benyttes til Eng.

I Aaret 1865 var Udsæden af Hvede efter Opgaverne omtrent 2450 Tdr. og i 1870 2100. Denne Aftagen beviser ikke Tilbagegang; thi Vinterhveden trives ikke vel, og Vaarhveden, som er den, der mest bruges, er en vanskelig Kornsort, fordi den kræver længere Aar og er udsat for mange Farer, som Rust og Kulbrand.

Ogsaa Bygudsæden, der i Aaret 1865 opgaves til 6700 Tdr. og i 1870 til 6500, er aftaget; men heller ikke deri kan søges nogen Mangel ved Sædskiftet; thi Bygget dyrkes ikke med Held uden paa særegen for denne Sæd tjenlig Jord og trives bedst efter Rodfrugter. Da Potetesdyrkningen — i Aaret 1865 opgaves Udsæden til 48,600 Tdr. og i 1870 til 44,000 — aftog, saa aftog dermed ogsaa Bygsæden. Rodfrugtdyrkningen er i det Hele ikke i Fremgang, og det regelmæssige Sædskifte vanskeliggjøres derved.

Det Væsentligste ved Sædskiftet er, at Eng dyrkes i passende Forhold til Ager. At Eng i Smaalenenes Jordbrug virkelig dyrkes, kan med Grund siges, thi de naturlige Enge, det vil sige Marker, der altid ligge til Græs, eller Marker, der efterat være gjødslede og forberedede til England overlades til at frembringe naturlige Græsarter, findes nu sjeldent. Græsfrø — Kløver og Timotei — saaes næsten overalt.

Efter de modtagne Opgaver er Forholdet mellem Ager og England meget forskjelligt og langtfra, som det i et velordnet Jordbrug burde være; nogen Forbedring heri er dog

indtraadt, eftersom Havremarkerne indtages i Sædskifte. Paa de mere veldyrkede Eiendomme udgjør $^2/_3$ Parter af den dyrkede Mark Eng; men i Almindelighed kan det neppe antages, at Englandet udgjør mere end det Halve og ofte ikke mere end en Tredjepart.

Uagtet jeg efter det Anførte ikke egentlig kan paastaa, at Afledning af Vand, Omhyggelighed i Gjødselberedning eller ordentligt Sædskifte har gjort nogen mærkelig Fremgang, tør jeg dog med Sikkerhed antage, at Jordbruget ikke heller har været i Tilbagegang. Jordbruget er Smaalenenes bedste og naturligste Næringsgren, og det kan ikke gaa tilbage, om det end i enkelte Aar staar stille, det vil sige, ikke bærer synderligt Præg af Fremgang. Mindre gode Aar, uheldige Spekulationer, vanskelige Pengetider og andre Omstændigheder kan bevirke en Stillestaaen, hvorfra Jordbruget i gode Aar som i det sidste af her omhandlede Femaarsperiode snart igjen vil hæve sig. Den Lærdom, Jordbrugerne under saadan Tid faar om Nødvendigheden af økonomisk Forsigtighed og Arbeidsomhed, har allerede bevirket en sundere Tilstand ogsaa i denne Næringsvei, end den tidligere Svindel for endel havde frembragt.

Vil man bedømme Smaalenenes Jordbrug efter de Opgaver, som ere fremkomne ifølge det Paalæg, som Cirkulæret af November 1870 indeholder, saa faar man ikke det bedste Indtryk.

Gjennemsnitlig er Foldigheden opgivet saaledes: Hvede 7, Rug 12, Byg 8, Havre 5 og Potetes 6. Hvad Hvede, Havre og Potetes angaar, nærmer Opgaven sig visselig det virkelige Forhold, men dette er ikke Tilfælde med Rug og Byg. Tager man for sig de slettest dyrkede Eiendomme og beregner Foldigheden paa disse i daarlige Aar, vil Opgaven nogenlunde passe. Men betænker man, at Eiendommene i Smaalenene i Almindelighed dyrkes vel, og at Aaringerne ere middels gode, saa maa man regne Gjennemsnitsfoldigheden af Rug til 16 og af Byg til 10. Rugudsæden, som i 1870 udgjorde omtrent 5000 Tønder, kan antages at have givet en Avling af 80,000 Tdr., og Bygsæden, der i 1870 skal have udgjort 6500 Tønder, antages at have givet en Avling af 65,000 Tønder. Naar her tales om, at Foldigheden af Rug er 16, saa menes derved, at 2 Tønder avles paa Maalet, idet den almindelige Udsæd er $^1/_8$ Tønde.

Endnu ugunstigere for Bedømmelsen af det Smaalenske Jordbrug stiller Opgaverne sig, naar man ser hen til, hvormeget Hø der avles paa et Maal. Denne Avling skulde nemlig gjennemsnitlig kun udgjøre $1^1/_2$ Sk℔ pr. Maal. Dette forholder sig i Almindelighed ikke saa; kun paa de slettere dyrkede Eiendomme og i daarlige Aar er dette Gjennemsnitsavlen.

Man overbeviser sig herom ved at beregne, hvad der af Hø aarlig udfordres til Føde for Heste, Kreature og Faar. Dette Foder avles nemlig i Distriktet, medens vel noget af Avlingen sælges til Byerne.

Jeg har tidligere antaget, at man gjennemsnitlig kan beregne 50 Maal dyrket Jord paa hver Skylddaler. Efter dette skulde Skylden 13,744 Daler holde 687,200 Maal dyrket Jord. Det Halve heraf, 343,600 Maal, antages at være Eng, og efter $1^1/_2$ Sk℔ pr. Maal skulde Høavlingen være 515,400 Sk℔. Hesteantallet er efter Opgaven 9500 Stkr., hvortil à 20 Sk℔ pr. Hest medgaa . . . . . 190,000 Sk℔

Kreaturantallet er 43,000, hvortil foruden Halm regnes à 10 Sk℔ . . . . . 430,000 —

Faarenes Antal er 23,400, hvortil à 2 Sk℔ medgaa . . . . . 46,800 —

666,800 Sk℔

Naar herfra trækkes den antagelige Høavling 515,400 —

kommer tilkort . . . . . 151,400 Sk℔

At dette ikke forholder sig saa, antager jeg med Sikkerhed. Vel ved jeg, at mange Kreature forstørstedelen fødes med Halm og fødes daarligt; men det er ogsaa vist, at paa Eiendomme, hvor et bedre Kreaturstel er indført, bruges til hver Ko meget over 10 Sk℔ Hø; ligesom det ogsaa er sikkert, at Hø fra Landdistrikterne sælges til Byerne.

Regner man Gjennemsnitsavlingen af Hø til 2 Sk℔, saa faar man ud, hvad der maa antages at medgaa, og dette er vistnok det virkelige Forhold.

At Potetesdyrkning — i 1865 opgaves Udsæden til 48,654 og i 1870 til 44,000 Tønder — er aftaget, betragtes i Almindelighed som en Fremgang i Jordbruget, fordi denne Dyrknings Resultat paa Grund af Tørraaddenhed var bleven saare tvivlsom, og fordi Udsæden i flere Distrikter var overdrevet, og Avlingen solgtes til Brændevinsbrænderier; men da Potetessygdommen i senere Aar har været mindre, og det er bleven almindelig for denne Udsæd at benytte Benmel og anvende den animalske Gjødning til England, saa anser jeg det vel, at Dyrkningen ikke er yderligere aftaget, især da Potetes nu mere dyrkes som Kreaturføde.

Turnips dyrkes kun paa enkelte større Eiendomme og i enkelte Præstegjelde; men Dyrkningen kan ikke siges at være i Fremgang. Det er at haabe, at man i Smaalenene vil komme til at drive mere end nu paa Opfodring af Slagtekvæg, og Turnipsdyrkningen vil dermed tiltage. Andre Rodfrugter end Potetes og Turnips dyrkes yderst sjeldent. Hamp har saavidt vides aldrig været dyrket, og Lindyrkningen er saagodtsom forsvunden.

Amtet har fremdeles et Landhusholdningsselskab, hvis Virksomhed, som nærmere vil blive omhandlet, hovedsagelig har bestaaet i at vække Sandsen for Melkeproduktionen og paa Kreaturenes bedre Røgt.

Selskabets Virksomhed har i sidste Femaar været mindre end tidligere, fordi Antallet af Medlemmer under mindre heldige Aaringer betydelig aftog. Dette Selskab lønnede i ældre Tid Mænd, der skulde udbrede Havedyrkning; men da Søgningen efter disse Mænd aftog, ophørte Selskabet med

at lønne saadanne. Havedyrkningen er i det Hele taget ikke i Fremgang.

Landbrugsskolen, der i nogle Aar var nedlagt, sattes Høsten 1870 igjen igang paa Amtskommunens Eiendom Kalnæs i Tune, hvor den er anlagt for 8 Elever, hvis Undervisning fornemmelig gaar i praktisk Retning. Til at optages som Elever ved denne Skole meldte sig langt Flere, end der var Adgang til at optage.

Efter Opgaverne skulde Antallet af de matrikulerede Brug omtrent være 7800, deraf 1600 under 24 Skilling og 2550 mellem 24 Skill. og 1 Daler. I Aaret 1865 var Brugenes Antal opgivet til 8600. Denne betydelige Formindskelse i Jordbrugenes Antal maa ansees for en Fordel; thi uagtet jeg har den Mening, at de smaa Brug give forholdsvis større Udbytte end de store, er det dog for Jordbrugets Fremgang ønskeligt, at Eiendommene ere saa store, at Besidderne derpaa kunne finde fuld Beskjæftigelse og Udkomme. Jeg tror dog ikke, at det i Virkeligheden kan forholde sig som opgivet; thi om end Loven om Matrikulens Revision giver Adgang til at betragte flere Brug, der have samme Eier, som et, og Udstykning ikke er saa almindelig som tidligere, saa maa det dog antages, at Udstykningsforretninger endnu aarlig forøger Brugenes Antal. Adgangen for Eiere, der have flere Brug saaledes beliggende, at de kunne fordres sammenslaaede under et Brug, benyttes sjeldent og kan vanskelig benyttes, fordi Panteheftelser derfor ere til Hinder. Naar de bortfæstede Brug, der i 1865 opgaves til 290, i 1870 opgives til omtrent 400, saa antager jeg ogsaa heri er en Irring; thi det er ikke almindeligere nu at bortforpagte Eiendomme. Det egentlige Leilændingsgods, over hvis Antal Opgave for Femaaret ikke haves, kan ikke være optaget i Opgaverne over de bortfæstede Brug; thi Leilændingsbrugene alene var i 1865 opgivet til 745. Det hører nu til Sjeldenheder, at der indgaaes Kontrakter, hvorved mod Erlæggelse af Bygsel Jord bortfæstes paa Levetid, og disse Brugs Antal maa vistnok være aftaget.

Som en Fremgang i Jordbruget kan sluttelig bemærkes, at man i alle Distrikter gjør sig Flid for at anskaffe de bedste Dyrkningsredskaber. Hesteriven er ogsaa bleven almindelig for Højbjergning, og Dampmaskiner for Tærskning ere anskaffede i flere Præstegjelde.

b. Kvægdrift.

De i Henhold til Cirkulæret meddelte Opgaver over Fædriften antages at være nogenlunde paalidelige. Da Lensmændene herom har kunnet konferere med kjendte Mænd, har Antallet ikke været saa vanskeligt at udfinde. Nogen Upaalidelighed i Opgaverne er dog sandsynlig fremkommen derved, at der er forlangt særskilt Opgave over Antallet af Ungheste og Ungfæ og over Faar og Svin under 1 Aar; thi det maa have været yderst vanskeligt i Opgaverne at faa skjelnet mellem Dyrenes forskjellige Alder. Hvad specielt angaar Opgaverne over Antallet af Svin, saa er dette omtrent det samme som i forrige Femaar, nemlig 4000 Stykker. Heraf er knn en ganke liden Del 1 Aar og derover; de Fleste slagtes før de ere 1 Aar gamle.

For et enkelt Præstegjeld, Aremark, have Opgaverne endnu ikke kunnet erholdes besvarede; men naar Antallet af Dyr i dette Præstegjeld beregnes efter et Skjøn, forholdsvis til de øvrige, og Antallet af Ungheste og Ungfæ lægges sammen med Antallet af Voxne, viser det samlede Antal baade af Heste og Kreature sig noget mindre end i forrige Femaar. Da opgaves Hesteantallet til omtrent 9,900, nu skulde det være omtrent 9,700. Kreaturantallet for forrige Femaar opgaves til omtrent 42,000, nu skulde det være omtrent 41,300. Jeg antager, at deraf kan regnes 1 Oxe og 2 Ungfæ for hver 10de Ko, og at Melkekjøernes Antal derefter bliver omtrent 28,000. At Hesteantallet er bleven mindre, er utvivlsomt en Fordel, og som saadan kan maaske Formindskelsen af Kreaturantallet ogsaa betragtes, forsaavidt den nemlig, som jeg antager, fornemmelig er en Følge af den vakte Sands for Kreaturenes bedre Fodring og Røgt og af Erkjendelsen af, at det er bedre at fodre faa Kjør vel end at holde mange paa knap Fodring. Antallet af Ungheste er opgivet til 833. Denne Opgave anser jeg feilagtig; thi Opdræt af Heste er bleven sjeldnere. Man skjønner, at dette ikke lønner sig, især da Smaalenene ikke har Fjeldbeiter og ikke Overflod paa Hjemhavn. Af Stodhingste holdes ikke mange, og i det Hele er lidet gjort for Hesteracernes Forædling. Derfor ere de Smaalenske Heste i Almindelighed ikke anseede for gode. De Bedste findes utvivlsomt i Aremark, Raade, Askim og Rakkestad, hvorfra ogsaa aarlig mange Heste sælges og blive vel betalte.

Med Hensyn til Kreaturenes Forædling er ikke liden Fremgang gjort; thi Blanding med Ayrshire-Racen er bleven mere almindelig. Adgangen endog for de mindre Eiendomsmænd til at skaffe sig Kalve af denne Race er bleven lettere, da flere af de større Eiendomsbesiddere, som tidligere have anskaffet sig Ayrshire-Dyr, nu overdrage Afkom for yderst billig Betaling. Man er desuden kommen til den Overbevisning, at den saakaldede Smaalenske Kreaturrace ikke findes; om man end holder paa denne og anser den at give med samme Røgt ligesaa gode Melkekjøer, erkjendes det dog gavnligt at blande de ældre Kreature med denne Race for tillige at vinde en større Fordel af Kreaturene som Slagtekvæg. Dette Fremskridt er saameget vigtigere som Smaalenene utvivlsomt ved Siden af Melkeproduktionen vil komme til at lægge Vind paa at opdrætte Slagtekvæg og søge at skaffe sig et godt Marked for Afsætningen. Foruden den engelske Race indkjøbes i Smaalenene aarlig mange Kreature fra Telemarken, da disse i al Fald ogsaa som Slagtekvæg ere fordelagtigere og holde bedre Huld.

Antallet af Faar er efter Opgaverne nu det samme som

i forrige Femaar, omtrent 24,000. For Husflidens Skyld er det vistnok af Vigtighed, at der holdes Faar, skjønt det ansees tvivlsomt, om disse lønner sig saa vel som Melkekjøer. For Faarenes Forædling er nogen Forbedring indført, da paa flere Eiendomme engelske Faar ere anskaffede.

Melkeudbyttet af en Ko er angivet yderst forskjelligt fra 2000 til 1000 Potter aarlig. Gjennemsnitlig kan det maaske ansættes til 1500 Potter. Den nysiede Melk betales i Almindelighed ved Meierierne med $2^1/_2$ Skill. pr. Pot.

Landhusholdningsselskabet har stadig havt Opmærksomheden henvendt paa Oprettelsen af Meierier og Ysterier, og har derfor i Femaaret givet Bidrag til saadanne i Skeberg, i Askim og i Moss By.

Ved privat Virksomhed alene har 2 Meierier derhos været drevne i Raade og et i Tune, et i Vaaler, et i Haabøl og et paa Orkerød i Moss Landsogn. Efter Foranstaltning af Selskabet for Norges Vel har en Meieri-Skole været underholdt paa Ellinggaard i Onsø. Der høres vist af og til Klage over, at det er vanskeligt at afsætte Ost, men Smørafsætningen fra Meierierne gaar rask fra Haanden; Meieribedriften ansees derfor i det Hele lønnende, og den bidrager meget til Forøgelse af Melkeproduktionen. Det har dog ikke med Meieriernes Oprettelse havt saa stor Fremgang som ønskeligt kunde være, i Særdeleshed savnes denne i Rakkestad Fogderi, som heri staar tilbage, uagtet Meierier her paa Grund af dette Distrikts fjernere Beliggenhed fra Kjøbstad maatte synes mest paatrængende.

Gjeder findes saa godt som ikke i Smaalenene.

c. Skovdrift.

Efter de Beretninger, som Opgaverne indeholde, skal Skovenes Tilstand ogsaa i dette Femaar være betydelig forringet. Jeg tror dog, at heri er nogen Overdrivelse. Naar undtages de større Skove, som tilhøre Frederikshalds Trælasthandlere og Sanne og Solie Brug, hvilke Skove alle ere vel fredede og med stor Varsomhed benyttede, har allerede i lang Tid Smaalenenes Skove været af liden Betydenhed, og nogen Skovdrift, som fortjener Omtale, er kun foregaaet i Aremark og Berg, i Rødenæs og i Vaaler og Haabøl, fra hvilke Præstegjelde ogsaa i dette Femaar ikke Ubetydeligt sees at være hugget og afhændet. Det kan vel være, at denne Hugst paa Grund af Omstændighederne har været større, end Skoven under en omhyggelig Behandling har kunnet taale; men det bør dog bemærkes, at Skovene her i Amtet voxe paa en Jordbund, hvorpaa Tilvæxten gaar hurtigt, og at en større Kyndighed i Skovenes Brug nu er bleven almindelig. Talen om Skovenes Ødelæggelse er saa gammel, at Skovløshed forlængst maatte være indtraadt, dersom denne Tale havde været velgrundet.

Udenfor de enkelte større Skove, som findes i bemeldte Præstegjelde, kunne Skovene kun betragtes som en Herlighed ved Eiendommene, forsaavidt Besidderne deraf forsynes med nødvendigt Brænde og Bygningsmateriale. Jeg tror med Sandhed at kunne sige, at Skovene hertil med Forsigtighed benyttes, og at man alt mere og mere gaar frem med Varsomhed og mere end forhen til Brænde benytter Affald og Trær, der under Opvæxten ere blevne utjenlige til Tømmer.

En unyttig Brug af Skoven ligger i et overdrevent Gjerdehold, idet som oftest mindre Eiendommes forskjellige Afdelinger indhegnes. Aarsagen dertil er vel for en Del den, at Indmarkerne, i Særdeleshed Havreskifterne, vexelvis benyttes til Havnegang, og at man finder det bekvemmere og sikkrere ved Indgjerdning at forebygge Kreaturenes Indtrængen i Ager og Eng end at lade disse gjæte. Ældre Børn, som ofte Intet bestille, kunne dertil benyttes; Aarsagen er ogsaa den, at de forskjellige Eiendommes Marker ligge saaledes sammenblandede, at Indhegning af hvert enkelt Stykke synes nødvendigt. Den Adgang, som Lovgivningen om Udskiftning giver, er, uagtet Opmærksomheden herpaa oftere er henledet, i Smaalenene aldeles ikke benyttet. Forandringer i tilvante Forholde ere i dette Tilfælde som i saa mange andre vanskelige at gjennemføre. Uagtet det er synligt, hvorledes man overalt, hvor dertil er Anledning, benytter Sten til Gjerder, er det dog vist, at de unødvendige Skigjerder aarlig medtager baade megen Kapital af Skovene og meget Arbeide, der hensigtsmæssigere paa anden Maade for Jordbruget kunde benyttes. En Hegnslovgivning, hvorved enhver Eier var forpligtet til at passe sine Dyr mod Indtrængen paa anden Mands Eiendom, eller hvorved Forpligtelsen til ogsaa at værge sig mod Andres Dyr bortfaldt, vilde utvivlsomt kraftigt virke til, at Misbrugen med Indhegning efterhaanden faldt bort.

Levende Hegn er vel paa enkelte Steder forsøgt; men denne Slags Indhegning har ikke vundet nogen Fremgang; det er vel ogsaa tvivlsomt, om den vilde lykkes; thi den kræver en større Taalmodighed og Omhyggelighed end i Almindelighed kan paaregnes.

Uagtet Distriktets Eiendomsmænd ere mere forsigtige end tidligere i Skovbehandlingen, ere dog positive Skridt som Afgrøftning og Plantning til Skovformerelse meget sjeldne. Skovens Afgrøftning fortjener den største Opmærksomhed, og Landhusholdningsselskabet har belønnet enkelt Mand, som i større Udstrækning dermed har vist sig virksom; der viser sig ogsaa oftere nu end forhen Spor til, at Afgrøftningens Nytte erkjendes, idet Myrstrækninger i Skovene, selv om de ikke kunne blive tjenlige til Agerland, udtappes.

Nogen Plantning af Træer i Udstrækning, som fortjener Omtale, vides ikke at være foregaaet, og synderlig Fremgang er maaske heri i nær Fremtid ikke at vente. Den kræver mere Arbeide eller rettere mere Omhyggelighed ved de plantede Træers Bevaring end almindelig kan paaregnes. Hertil kommer, at de Smaalenske Skove for en stor Del ere saakaldede Hjemskove, som benyttes til Havnegang, som er al-

deles uforenelig med Træplantning. Det er mig dog bekjendt, at enkelte større Eiendomsmænd have gjort Forsøg med Træplantning, og Exemplet vil vistnok ogsaa i denne Retning komme til at virke.

Som en Omhyggelighed for Skov-Konservationen fortjener at bemærkes, at Eiendomsmænd, der ikke ere blottede for nødvendig Skov til Brænde, dog om Vinteren langveis hente Affald fra de større Sagbrug, uagtet dette vel beregnet bliver kostbart Brænde.

Tjæretilvirkningen, som tidligere i større Udstrækning foregik ved Sanne og Soli i Tune samt ved Brække Brug i Rakkestad er i sidste Femaar aftaget, fordi Brække Brug er nedlagt, og Affaldet ved Sanne og Soli, som før benyttedes til Tjære, nu fordelagtigere sælges. Tjæretilvirkning i det Smaa til eget Behov foregaar paa forskjellige Steder i de Bygder, hvor Skove af større Udstrækning haves.

Som Noget, der vedkommer Skovenes Benyttelse, kan bemærkes, at Forsøg med Benyttelse af Træ til Papir-Fabrikation er gjort ved Skoningsfos Brug i Id samt ved Stikle Brug i Trygstad, uden at jeg dog har nogen Beretning om Udfaldet deraf.

I Aaret 1869 anlagdes paa Gaarden Krog i Rødenæs en Træoliefabrik. I den Tid, denne Fabrik tilligemed et dermed i Forbindelse staaende Destillerings-Apparat har været i Virksomhed, er foruden endel Tjære og Kreosot tilvirket 2100 Potter Træolie. Raastoffet er Tyristubber.

Den egentlige Skov bestaar af Furu og Gran, noget blandet med Birk. I Hjemskovene og i de saakaldede Udmarker findes endel Løvskov, især Older, som hugges til Brænde og voxer hurtigt igjen.

Den i ældre Tider i enkelte Præstegjelde, især i Id og Aremark, brugelige Lyngsvidning og Braatebrænding, der baade i og for sig var skadelig for Skovene og ofte foranledigede store Skovbrande, har i senere Aar været sjeldnere.

Nogen større Forføining til Lettelse af Tømmerflødning er ikke truffen. Den Regulering af Indsøer og dermed i Forbindelse staaende Elve, som i Femaaret er foretaget med Mosse-Vandet og Gjølsjøen i Rakkestad, har nærmest havt Jord-Indvinding til Hensigt. Det førstnævnte Arbeide har vist sig særdeles gavnligt for de om Vandsjøen liggende Præstegjelde Vaaler, Raade, Moss Landsogn og Rygge.

De til Saugbrugene ved Frederikshald, ved Håfslund, Borregaard, Sanne og Soli og ved Moss flødende Tømmer kommer som bekjendt forstørstedelen fra udenfor Smaalenene liggende Skovtrakter gjennem Glommen, en Arm af denne, Aagaards-Elv, gjennem Stenselven og i Elvedraget, som fra Mjaren i Enebak gaar gjennem Haabøl og Vaaler. Som større Elvedrag, hvorigjennem Tømmer flødes, kunne derhos bemærkes Rakkestad-Elv, som gaar ud i Glommen ved Brække, Lekum Elv, som ligeledes falder i Glommen ved Salmonrud i Eidsberg og Svendals-Elven, som falder i Moss Vand ved Roos i Vaaler.

Det Tømmer, som i samtlige disse Vasdrag føres til og forædles ved Smaalenske Saugbrug, er opgivet saaledes:

a. I Glommens Vasdrag:

1866	177,532	Tylvter.
1867	169,102	—
1868	223,618	—
1869	265,560	—
1870	200,966	—

Ved Flødningen af dette Tømmer gjennem Lændserne ved Buskildsrud i Eidsberg, Næss i Skibtvedt og Furuholmen i Varteig benyttes en Arbeidsstyrke af omtrent 200 Mand.

b. I det Frederikshaldske Vasdrag:

1866	48,578	Tylvter.
1867	73,172	—
1868	52,276	—
1869	83,018	—
1870	77,302	—

hvoraf kommer fra Sverige:

i 1866	13,818	Tylvter.
- 1867	24,417	—
- 1868	17,091	—
- 1869	34,831	—
- 1870	27,102	—

og fra Smaalenske Skove i Rødenæs og Romskoug, Aremark og Ødemark samt fra Berg.

i 1866	16,210	Tylvter.
- 1867	27,376	—
- 1868	18,304	—
- 1869	21,390	—
- 1870	26,084	—

Det Øvrige er kommen fra Skove i Vinger, Urskoug, Høland og Sitskoven.

Overland fra Sverige er desuden fremført skaaren Last til Frederikshald omtrent 4000 Tylvter aarlig.

c. I Moss Vasdrag:

i 1866	5,000	Tylvter.
- 1867	4,757	—
- 1868	7,939	—
- 1869	6,895	—
- 1870	12,140	—

En stor Del af det Tømmer, der flødes gjennem Glommen, forædles ved Dampsauge ved Frederiksstad. I 1870 anlagdes ved Moss ligeledes en Dampsaug, hvor størstedelen af det i Moss Vasdrag flødende Tømmer herefter vil blive forædlet.

d. Fiskeri.

Fiskeri drives som Næringsvei kun i Berg, Hvaløerne, Onsø og paa enkelte Eiendomme i Omegnen af Moss. Paa Kyststrækningen forøvrigt beskjæftige Fiskerne sig kun med Fangst

til egen Husholdning og til Afhændelse af Fisk i fersk Tilstand, hvor dertil i Nærheden er Anledning.

I Bergs Præstegjeld har Makrel, Hummer og Laxefiskeri været i Aftagende. Derimod har Sildefisket været betydeligere. Det drives i Særdeleshed af Indvaanere i Sponvik, og har været fordelagtig, da mere Skarpsild, tjenlig til Ansjos, har været fanget. I den Tid af Vinteren, da dette Fiskeri foregaar, opgives 40 Vad, hvert betjent af 6 Mand, dertil at have været benyttede. Fortjenesten med hvert Vad angives til 100 à 200 Spd.

I Hvaløernes Præstegjeld har Makrelfiskeriet Aar om andet beskjæftiget 60 Baade og 230 Fiskere. Fangsten er angivet at have givet en Indtægt af omtrent 6000 Spd. aarlig. Af Hummer antages aarlig at have været fisket omtrent 25,000 Stykker, der har givet en Indtægt af 1000 Spd. Det øvrige Fiskeri, der drives af 50 Mænd med 25 Baade, er angivet at indbringe omtrent 600 Spd.

I Onsø angives den aarlige Indtægt af Fiskerierne at have været omtrent 5000 Spd., foruden Værdien af den Fisk, der bruges i Husholdningerne. Fiskeriet i Onsø beskjæftiger 300 Fiskere med 50 Baade.

Paa Kysterne af Rygge og Moss Landsogn har ogsaa i dette Femaar været benyttet de saakaldede Bundgarn, hvilke dog ikke som tidligere have givet synderlig Fordel ved Makrelfiske. Derimod er Laxefiskeriet tiltaget især i 3 Bundgarn ved Jeløen. For et af disse ved Alby har Fangsten, der i Aarene 1866, 1867 og 1868 opgaves til 2000 Skaalpund aarlig, i Aarene 1869 og 1870 været den dobbelte. Laxefiskeriet ved Alby er nu det betydeligste i Smaalenene.

Fiskeriet med Snøre og Bakke beskjæftiger de paa Kysterne boende Strandsiddere, og Fisken sælges i fersk Tilstand. Der kunde vistnok være Anledning for mange Flere til at ernære sig af saadant Fiskeri; men der er ikke let Adgang for Strandsiddere til at faa bosætte sig paa Kysten, hvis Eiere ere frygtsomme for derved at paadrage sig Uleiligheder.

Ved Kongelig Resolution af 23de April 1870 er Bestemmelse tagen om Indskrænkning i Fiskerettigheden paa norsk Side af Idefjord indtil Sponvik i Lighed med Bestemmelse, som herom paa svensk Side er tagen. Hvilken Indflydelse disse Bestemmelser, der nærmest have til Hensigt at beskytte kunstige Fiskeformeringer, udøver, har endnu ikke kunnet oplyses. Bestemmelsen har vist sig vanskelig at overholde. Grundeiere klage over, at deres Eiendomsret er gaaet for nær, og Overtrædelse af Bestemmelserne foregaar af norske Fiskere paa svensk Grund og omvendt, og under de nuværende Forholde er det vanskeligt at faa Overtrædelserne afstraffede.

For Hvaløernes Vedkommende er i Medhold af Lov af 5te Juni 1869 Forbud mod Brug af Grundvad udfærdiget, og Forberedelser til lignende Forbud for de øvrige Kyster i Smaalenene ere trufne. Trangen til saadant Forbud er overalt erkjendt.

Som Saltvandsfiskerierne vedkommende bemærkes, at der i den saakaldede Hundebund i Borge eller i den inderste Del af Torsøkilen i Aar 1868 er anlagt en lukket Park for kunstig Fiskeformerelse, der efter de Kyndiges Formening skal give lovende Udsigter. Den deri satte Yngel af Lax og Øret trives vel; men er endnu ikke bleven Gjenstand for Fangst. Parken fredes derved, at Eiendomsmændene om Hundebund have dannet Interessentskab og indgaaet Overenskomst, om hvorledes Fisket maa udøves, ligesom de i Fællesskab have baaret Omkostningerne ved Anlægget.

I flere Elvedrag ere kunstige Udklækningsapparater anlagte; men noget bestemt Resultat af noget saadant er mig endnu ikke bekjendt.

I forrige Femaarsberetning omhandles en Østersbanke, som er anlagt paa Hvaløerne; hvad Fremgang denne i sidste Aar har havt, er ikke meddelt.

I Amtsdistriktets Indsøer drives ikke Fiskeri af nogen Betydning, i al Fald ikke anderledes end til Brug i Husholdningerne.

e. Bergværksdrift.

I Femaaret har 2de Nikkelbrug været optagne, det ene paa Gaarden Frøland i Svendal Annex til Vaaler og det andet paa Gaarden Rom i Askim. Det Førstnævnte er igjen nedlagt. Det Sidstnævnte har mere Udsigt til at kunne blive lønnende; den forefundne Erts vides dog ikke endnu af Sagkyndige at være bedømt.

Paa Gaarden Hersæter i Trygstad er anlagt et Jernstøberi med mekanisk Værksted, hvor forarbeides endel mindre Maskiner for Jordbrug, Møller og Vandsauge, ligesom Kakkelovne der støbes.

f. Fabrik- og Haandværksdrift.

Fabrikdriften er omtrent den samme som i forrige Femaar; i dette er anlagt en Træsyrefabrik i Id, der drives med Vandkraft og beskjæftiger 13 Mand; om den er lønnende er endnu usikkert.

I Tune er anlagt et Rebslageri paa Buvig og Seilmageri paa Alvim. I samme Præstegjeld findes 3 Skibsværfter ved Glommen, der beskjæftige 120 à 130 Mand. Skibsværftet paa Torderød paa Jeløen har været nedlagt, men er i sidste Aar igjen sat i Drift.

I alle Præstegjelde findes Haandværkere til Forfærdigelse af Befolkningens Beklædning og de fornødne Agerbrugsredskaber; forøvrigt er Haandværksdriften ikke af nogen Betydenhed.

g. Binæringer.

Ved Skibsværfterne i Tune har i Femaaret været bygget 5 nye Fartøier til en Drægtighed 540 Læster.

I Hvaløerne er bygget 28 Lodsbaade. Ved Bygningen af hver saadan beskjæftiges 3 Mand i 2 Maaneder.

Ogssa i Bergs Præstegjeld ved Svinesund er bygget en større Seilbaad. I Onsø Præstegjeld er i dette Femaar bygget nogle Baade, men Opgave over disses Antal og Størrelse haves ikke.

Fragtfarten har ikke været i Tiltagende. Jagten er ikke nogen Næringsvei, skjønt det antages, at Mængden af Vildt forøges. Elsdyrene, der fornemmelig findes i de store Skove i Rødenæs, Aremark og Id, have ogsaa formeret sig.

Ved Udgangen af Aaret 1870 fandtes i Moss Fogderi 27, i Rakkestad Fogderi 69 og i Ide og Marker Fogderi 18 Landhandlere.

Husfliden er kun liden, og den kan som Binæring ikke antages at give synderlig anden Indtægt end den, som deraf for Beklædning kan falde.

h. Distrikternes Tilstand i Almindelighed.

Efter Sorenskrivernes Opgaver ere de thinglæste Gjældsbreves Beløb større end de aflæste.

I Moss	Sorenskriveri . . .	257,380 Spd.	26 Skill.
- Ide og Marker	— . . .	67,058 —	64 —
- Rakkestad	—	115,180 —	76 —
- Trygstad	— . . .	81,035 —	119 —
	Tilsammen	520,655 Spd.	45 Skill.
Derimod er i Tune Sorenskriveri de aflæste Gjældsbreves Beløb større end de thinglæste . .		58,918 —	62 —
Pantegjælden er altsaa i dette Femaar forøget med		461,736 Spd.	103 Skill.
medens den i forrige Femaar var forøget med		1,419,194 —	83 —

Af dette Forhold tør man slutte sig til en bedre Velstand, der for en stor Del kan tilskrives det gode Aar 1870. At Forholdet hermed i Moss Sorenskriveri er saa forskjelligt fra de øvrige Distrikters, hidrører maaske for nogen Del derfra, at Laanetrangen i forrige Femaar i dette Sorenskriveri ikke var bleven saaledes tilfredsstillet som i de øvrige.

Det viser sig ogsaa af forrige Femaarsberetning, at Forøgelsen af Pantegjælden var betydelig mindre i Moss Sorenskriveri end i de øvrige, ligesom det viste sig, at Forøgelsen var størst i Tune Sorenskriveri, hvor de aflæste Gjældsbreves Beløb nu er bleven større end de thinglæstes. Forøvrigt har Sorenskriveren i Moss efter Opfordring i Skrivelse af 23de dennes meddelt som Grund til, at de thinglæste Gjældsbreves Beløb i dette Sorenskriveri er bleven saameget større end i de øvrige, at paa enkelt Eiendom alene i 1869 thinglæstes Pantebreve til Beløb 142,690 Spd., hvorhos han bemærker, at maaske i dette Distrikt mere end i de øvrige er Ligegyldighed med at lade aflæse indfriede Heftelser.

At Pantegjælden er aftaget, er Bevis for en større Velstand, der især tilskrives det gode Aar i 1870. De Afdrag, som aarlig betales paa Obligationer til Hypothekbanken og Oplysningsvæsenets Fond, kommer ikke med i Beregningen, forinden Obligationerne helt ere indfriede. Afbetalt Pantegjæld er saaledes i Virkeligheden meget større end Opgaverne over Aflæsningen udviser.

Af Tvangsauktioner ere afholdte:

I Moss	Sorenskriveri	335
- Ide og Marker	—	116
- Rakkessad	—	212
- Trygstad	—	377
- Tune	—	87

Tvangsauktionernes Antal har i alle Sorenskriverier været mindst i Aaret 1870. Disse Forretninger aftog i mærkelig Grad i dette Aar, medens der i Aarene 1866—1869 ikke var nogen synderlig Forskjel.

Efter Fogdernes Opgaver afholdtes Exekutionsforretninger:

I Moss	Fogderi	694	for Beløb	66,670 Spd.	6 Skill.
- Ide og Marker	—	176	- —	22,499 —	107 —
- Rakkestad	—	1031	- —	79,458 —	105 —

Ogsaa Antallet af Exekutionsforretninger aftog meget i Aaret 1870, hvorved dog maa bemærkes, at i dette Aar Exekutionerne for Beløb under 30 Spd. afholdtes ved Lensmændene. Disse vare:

I Moss	Fogderi	170	til Beløb	2,492 Spd.	65 Skill.
- Ide og Marker	—	117	- —	2,334 —	17 —
- Rakkestad	—	208	- —	3,236 —	47 —

Efter Opgaverne ere Udpantningsforretninger afholdte:

I Moss	Fogderi	5,248	til Beløb	13,480 Spd.	62 Skill.
- Ide og Marker	—	1,665	- —	6,683 —	22 —
- Rakkestad	—	5,073	- —	12,726 —	34 —

Af Udpantningsforretningernes Antal kan ikke nogen paalidelig Mening om den økonomiske Tilstand hentes; thi enkelte Lensmænd søge saavidt muligt at undgaa at afholde Udpantninger; medens andre finde det rettest at afholde disse, saasnart Gjælden er forfalden til Betaling.

Eiendomspriserne syntes til og med Aaret 1869 at have været dalende, medens de i Aaret 1870 vare noget stigende.

En formentlig ved det statistiske Kontor meddelt og i offentlig Tidende indtagen Opgave over Middelpriserne paa Matrikulskylden i Fogderierne i de sidste 18 Aar finder jeg her at burde gjengive. Den er saalydende:

A. I Ide og Marker Fogderi:

I 1852—1855	1,107	Daler.
- 1856—1860	1,450	—
- 1861—1865	1,139	—
- 1866	968	—
- 1867	1,088	—
- 1868	940	—
- 1869	1,002	—
- 1870	1,007	—

B. I Moss Fogderi:

I 1852—1855	858	Spd.
- 1856—1860	1,219	—
- 1861—1865	1,042	—

I 1866	1,039	Spd.
- 1867	1,042	—
- 1868	1,121	—
- 1869	828	—
- 1870	937	—

C. I Rakkestad Fogderi:

I 1852—1855	908	Spd.
- 1856—1860	1,221	—
- 1861—1865	1,234	—
- 1866	1,035	—
- 1867	958	—
- 1868	978	—
- 1869	972	—
- 1870	823	—

Middelpriserne i hele Amtsdistriktet:

I 1852—1855	958	Spd.
- 1856—1860	1,297	—
- 1861—1865	1,138	—
- 1866	1,015	—
- 1867	1,028	—
- 1868	1,012	—
- 1869	883	—
- 1870	917	—

Denne Opgave viser, at Forskjellen i Eiendomspriserne i bemeldte Tidsrum ikke har været saa betydelig, som man skulde antage efter, hvad der saa ofte er anført om, at Jordeiendommene vare komne i alt for høi Pris.

Loven af 12te Oktober 1857 om Rentefoden maatte nødvendig medføre en Falden i Jordegodspriserne.

Man maa derhos lægge Mærke til, at Salgspriser er Et og Eiendomspriser noget Andet. Disse angives i Almindelighed efter, hvad Eiendommene ved Tvangsauktioner have været udbragte til; de ere ogsaa vanskelige at beregne efter frivillige Salg, der ikke ere mange og som oftest foregaar efter Udlæg paa Skifter og efter Afhændelser fra Forældre til Børn, hvorved ofte ere forbundne Føderaad o. dsl. Kunde man med Sikkerhed udfinde Priserne pr. Skylddaler efter frivilligt Salg, skulde man visselig finde, at det ikke i Smaalenene forholder sig som paastaaet, at Eiendommene have været i nogen overdreven høi Pris, og at de selv i de mest forknytte Tider har holdt sig nogenlunde jevne. Der har været en Tid, da mange Eiendomsmænd, der kjøbte Eiendomme uden tilstrækkelige Midler og dreve disse uden økonomisk Beregning, gik tilgrunde; der var en Tid, da mange Eiendomme vare tilsalgs, og at der manglede Kjøbere. Denne Tid synes at være overstaaet. Landalmuens Kjærlighed til erhvervede og fra Fædrene nedarvede Eiendomme er stærk; denne og Distriktets naturlige Forholde vil altid holde Jordegodset oppe.

Udvandringslysten kan ikke heller endnu siges at have naaet Smaalenene, skjønt de udvandrede Personers Antal i dette Femaar har været noget større end tidligere; men alene løse og ledige og ørkesløse Personer udvandre. Det har vist sig, at man har forsøgt paa at befordre Fattiges Udvandring ved Hjelp af disse tilstaaede Bidrag. At nogenlunde solid Mand her i Smaalenene sælger sin Eiendom og benytter de derved indkomne Midler til Udvandring, kjendes ikke til.

Man taler nok ogsaa her om trykkende Tider og misleder Begreberne om Aarsagen hertil; men hos Befolkningen i de mere oplyste Præstegjelde i Amtet kan denne Tale og disse Forsøg ikke finde Indgang. Man erkjender her, at de trykkende Tider, hvor de findes, nærmest har sin Grund i Mangel paa Driftighed og Økonomi, i større Fordringer til Livet og mindre Husflid end i ældre Tider.

Udgifterne til Skolevæsenets Ordning, til Kommunikationernes Forbedring, til Sundhedsforanstaltninger, til Sindssyges Pleie og til Matrikulens Revision har selvfølgelig maattet forøge Skatternes Størrelse; men Nødvendigheden heraf erkjendes; ingen fornuftig og sandhedskjærlig Mand beklager sig derover, men søger Grunden til Forarmelse der, hvor den rettelig bør søges. Det Tryk, som Fattigforsørgelsen udøver, er det som nærmest indjager Frygt for Skattebyrderne, især saalænge noget paatageligt Middel til at faa disse Byrder indskrænkede ikke er bleven almindelig anerkjendt og benyttet. Den i Fattigloven anviste Udvei hertil i Oprettelse af Tvangsarbeidsanstalter og Fattigarbeidshuse er endnu kun lidet benyttet, i al Fald, hvad de sidste betræffer. Amtskommunen har paa en erhvervet større Eiendom, Kalnæs i Tune, givet Anledning for alle Landdistriktets Præstegjelde til i en der med Kongelig Approbation oprettet Anstalt at anbringe saavel Tvangsarbeidsfanger som arbeidsløse Fattige, ligesom domfældte Betlere der indtages; men hidtil har Anstalten hovedsagelig kun været benyttet for Tvangsarbeidslemmer. Omstreifende Betlere blive, uagtet gjentagende Paabud derom fra Amtet er udgaaet, sjelden paagrebne, maaske fornemmelig, fordi Vedkommende ikke vil have den Uleilighed, som er forbunden med Anholdelsen og med senere Møde i Retten. Anstaltens Tilværelse og dens Benyttelse i enkelte Tilfælde vil dog udøve sin Indflydelse paa Indskrænkning i den Byrde, Amtsdistriktet har med fremmede omstreifende Betlere.

Som Fattigarbeidshus vil Kalnæs maaske ikke blive benyttet, fordi saadan Anstalt mere hører hjemme i de engere Distrikter, og fordi Fattiglemmers Anbringelse i fjernt fraliggende Arbeidshus koster mere end deres Underhold hjemme.

Efter den Amtsformandskabet meddelte Opgave var Antallet af de Sindssyge, der i 1870 forpleiedes overensstemmende med Sindssygelovens § 19, 106 Personer; Amtskommunens og de specielle Communers Udgifter for disse Sindssyge opgik til omtrent 6000 Spd. Disse Udgifter ere i Stigende.

Ved Udgangen af forrige Femaar havde Amtsdistriktet 43 Mile Hovedvei og 86 Mile Bygdevei. I dette Femaar er anlagt:

ny Hovedvei i Aremark	7,500	Alen
- — - Tune	19,885	—
- — - Vaaler	13,000	—

Ved Anlægget i Tune er en ældre Hovedvei omtrent af samme Længde nedlagt; saaledes har Amtet nu omtrent 44 Mile Hovedvei.

Nye Bygdeveie ere anlagte i

Aremark	1,200	Alen
Berg	14,000	—
Hvaløerne	35,705	—
Rødenæs	59,000	—
	109,905	Alen,
hvortil kommer fra Hovedvei til Bygdevei optagne: i Tune . . .	19,000	—
	128,905	Alen,
hvorimod fragaar fra Bygdevei til Hovedvei optagne:		
i Aremark . . . . 7,500 Alen		
- Vaaler . . . . 13,000 —	20,500	—
	108,405	Alen.

Amtet har saaledes i dette Femaar faaet omtrent 6 Mile Bygdeveie mere; saavel Hoved- som Bygdeveie ere gode.

Antallet af offentlige Justits- og Politisager har været:

i 1866	203	Sager,	hvori	284	Tiltalte
- 1867	242	—	„	288	—
- 1868	262	—	„	356	—
- 1869	258	—	„	339	—
- 1870	260	—	„	352	—
Tilsammen	1,225	Sager,		1,619	Tiltalte.

Altsaa er Forbrydernes Antal noget tiltaget; i forrige Femaar var det nemlig 1111 Sager med 1556 Tiltalte.

Uagtet Brændevinsdrik siges at være aftagen, er det dog en sørgelig Erfaring, hvorledes Uordener ved Auktioner i enkelte Præstegjælde af Rakkestads Fogderi tiltager, og dertil er Brændevinsdrik for en Del Aarsag.

Auktionsstederne ansees her som Forlystelsessteder, hvor Svir og Dands tilbydes, og hvor Anledning til at fornærme og til at gjengjælde tidligere Fornærmelser søges.

Voldsomme Optrin, hvorunder Brug af skarpe Vaaben foraarsager Drab og betydelige Legemsfornærmelser, forefalde hyppig ved disse Forlystelsessteder. Man har troet at kunne søge en Stopper mod disse Uordener ved at gjøre Kjøbstad-Politilovgivningen gjældende; men saadan Forføining bliver uden Virkning, saalænge ikke samtidigt dermed gives Midler til at holde fornødent Politi, og saalænge Misbrugen ikke afskaffes med paa Auktionsstederne at beværte med stærke Drikke og med at opmuntre til større Samlinger ved Udsigter til Forlystelse efter endt Auktion. Et virksomt Middel til at hæmme disse Uordener vilde det være, om Auktionerne berammedes til Paabegyndelse om Morgenen og sluttedes, naar Dagslyset ophørte.

Noget Brandforsikrings-Selskab er i Femaaret ikke istandbragt; derimod er oprettet 2 Forbrugsforeninger, nemlig i Askim og i Rødenæs.

Arbeideres Dagløn og Tjeneres Løn er den samme som i forrige Femaar.

B. Kjøbstæderne vedkommende.

Frederiksstad.

Byfogdens Beretning af 29de Juni f. A. er saalydende:

„Den 31te December 1865 angaves Folkemængden til 4820 Mennesker, men ved en den 31te December 1870 optagen Folketælling befandtes den at være steget til 8365. Denne betydelige Forøgelse har vistnok sin væsentligste Grund i den ved Lov af 3die Marts 1866 bestemte Udvidelse af Bygrændsen, men maa ogsaa for en Del søges i en stærk Tilflytning af Arbeidere. Det er den vestre Bydel eller Forstaden, hvis Territorium er bleven ikke ubetydelig udvidet over det tilstødende Glemminge Sogn ved Indlemmelse af flere tidligere stærkt bebyggede og indtil Bygrændsen stødende Dele. Da det ogsaa er i eller ved den vestre Bydel at den største Virksomhed har udviklet sig, er Folketallet nu her 5912. For nærmere at anskueliggjøre Forholdet nu mellem begge Bydele oplyses, at efter Skatteligningen i 1865 befandtes paa Østsiden 337 Skatteydere med samlet Skat af 2950 Spd. 54 Skill. mod 386 og 7086 Spd. 119 Skill. paa Vestsiden. Skatteligningen i 1870 udviser for Østsiden 354 Skatteydere med 3071 Spd. 34 Skill, og for Vestsiden 927 med 13,233 Spd. 17 Skill.

Trælasthandelen er i Femaaret stadig tiltaget. Først ved Saugbrugsprivilegiernes Ophævelse kunde denne Bye, der ligger ved Landets største og skovrigeste Elv med sikre og dybe Havne, komme til sin Ret. Men Tiden fra 1860 er bleven vel benyttet af Byens flere foretagsomme Mænd; ligesom det var i denne Bye man først her i Landet realiserede Tanken paa Damphøvlerierne, saaledes har denne Bedrift nu taget saadant Opsving, at den allerstørste Del af den nu udskibende Trælast foregaaer i den derved forædlede Tilstand. Efter Toldbodens Opgave har Udskibningen for Aaret 1866 andraget til . . . . . 56,044 Com.-Læster.
— 1867 — - . . . . . 60,427 —
Lateris 116,471 Com.-Læster.

Transport	116,471	Com.-Læster.
Aaret 1868 andraget til	54,192	—
— 1869 — -	59,720	—
— 1870 — -	64,349	—
Tilsammen	294,732	Com.-Læster.

Idet saaledes denne Udførelse viser factisk et større Resultat af noget over 50,000 Commercelæster end sidst foregaaende Femaar, maa ogsaa tages i Betragtning, at den høvlede Last fordrer forholdsvis mindre Skibsrum end kun sauget end sige sammenholdt med Bjelker, hvortil Udskibningen under de hemmende Saugbrugsprivilegier her maatte indskrænke sig. Herved maa dog bemærkes, at af de til Forædling af ovenanførte Trælast opførte Dampindretninger findes kun 3 Sauge og 1 Høvleri inden Kjøbstadens Grændser, hvorimod 6 Saugbrug og 5 Høvlerier ligge udenfor men i dens nærmeste Omegn indtil $^1/_2$ Mils Afstand. Sjelen i disse Forretninger hører dog Byen til, idet samtlige Arbeidsherrer, med Undtagelse af et Brug — have deres Boliger og Contoirer hersteds. I Femaaret har ikke nogen Trælasthandler her gjort Concours. Blandt Butikhandlerne har ogsaa været faa Fallisementer, uagtet Antallet af disse Handelsmænd paa Vestsiden i denne Tid har fordoblet sig, hvorhos Byen et Par Gange aarlig har Besøg af Fremmede, som især ved Auctioner afsætte ikke ubetydeligt af Manufacturvarer. Men Arbeidernes i Regelen gode Fortjeneste giver Anledning til betydelig Omsætning, og Confluksen af Mennesker fra By og Omegn er paa Torvdagene især Lørdag saa stor som ved et Marked.

Skibsfarten har i Femaaret været livlig; om Fragterne ikke have været saa gode som tidligere, antages de aarlige Indtægter deraf ikke at været synderlig mindre, da Farten her nu tager sin Begyndelse først paa Aaret, eller ialfald i Februar og Marts og holder ved til Aarets Slutning. Da Skibsfarten her ialfald gjennem Vesterelven kan drives til enhver Tid, pleier ogsaa mange fremmede Fartøier at komme til Oplag om Høsten, hvorfor Skibsfarten er livligst i de første Maaneder af Aaret, medens de fleste af hjemmehørende Skibe senere gaa paa Fragtfart til Østersøen eller Amerika. I sidst afvigte Vinter var under Havnedistriktet oplagt 126 Skibe af samlet Drægtighed 19,733 Com.-Læster; Distriktets Udstrækning er imidlertid $1^1/_2$ Mil, og det er derfor meget vanskeligt at kunne føre ønskeligt Opsyn med disse værdifulde og da øde Gjenstande. Til betydelig Lettelse for Skibsfarten ere de i Femaaret af Actieselskaber anskaffede 3 større Damp-Træskibe og 2de mindre Dampbaade, hvilke sidste mest bruges til Frembringelse af lastede Førings-pramme mellem de forskjellige og til de under Ladning liggende Fartøier. Desuden er i samme Periode anskaffet paa Actier et Dampskib til Fart med Passagerer mellem Christiania og Sarpsborg; ligesom ogsaa et mindre lignende Fartøi er føiet til Forbindelsen opover Elven herfra med sidstnævnte By. I Forbindelse med Vandtrafiken bør ikke lades uberørt den indre Samfærdsel mellem de 2 Bydele over den her 300 Alen brede Elv; da her dagelig færdes omkring 1000 Personer alene, er denne Sag af ikke ringe Betydning for Byens Indvaanere, især da Storm og om Vinteren ogsaa Isgang besværliggjør Oversætningen.

I de senere Aar, navnlig de sidste fem, har man forsøgt at lempe paa denne Hindring, dels ved at ville anbringe Bro og dels ved at tænke paa Dampfærge; idet man af forskjellige Aarsager har været nødsaget til at beholde de gamle Robaade, have dog disse Forsøg bevirket, at Overfarten er bedret og knyttet til Instrux, hvorefter Færgemanden blandt andet er pligtig at holde til denne Oversætning 12 faste Rorskarle.

Her gives 4 Teglværker; uagtet man kun har faaet Opgave over 2de, kan det dog efter indhentede Oplysninger udsiges, at alle disse Værker producere aarlig omkring 3 Millioner Mursten og 500,000 Tagsten.

Af offentlige Bygninger er i Femaaret opført en fælles Skolebygning til den høiere Almeendannelse og har kostet noget over 18,000 Spd. Efter den ovenfor paapegede Folkeformerelse har man kunnet forudse forholdsvis Stigning af Skolebørn; den gamle efter vestre Bydels tidligere Tarv afpassede Skolebygning har forlængst vist sig utilstrækkelig og man har maattet ty til den vistnok mindre heldige Udvei at leie Læserum, idet man ønskede at udsætte den fuldstændige Ordning indtil den forventende nye Lov desangaaende udkom. Imidlertid har Skolebørnenes Antal tiltaget saa betydeligt i den senere Tid, at længere Udsættelse antages uforsvarlig. Vestsidens skolepligtige Børn beløbe sig nu til omkring 800 og Østsiden til 260. Ligesom i vestre Bydel større Almueskolebygning i den nærmelte Fremtid maa blive opført, saaledes vil en Kirkebygning sammesteds ikke længe kunne lade vente paa sig".

Frederikshald.

Magistratens Beretning af 14de Juni f. A. er saalydende:

1. „Handelen gaar, saavidt skjønnes, jævnt uden at være undergaaet nogen synderlig Forandring i den ene eller den anden Retning. At Markedet i det sidste Femaar er hævet, har formentlig ikke gjort noget Skaar i Handelen. Vel var der noget mere Omsætning i Markedsdagene end sædvanligt; men derimod var, efter Kjøbmændenes eget Udsagn, Handelen baade før og efter flauere end almindeligt.

Et stort Fremskridt vilde Byen upaatvivlelig gjøre, dersom de paa Bane bragte Kommunikationer ved Jernbane til vestre Eid og videre til Wennersberg, Landevei om Bærby ned igjennem Bohuuslæn og Kanalisering af Vasdragene langs Rigsgrændsen, komme til Udførelse.

Ved Jernbanen vilde man komme i Forbindelse med det store Næt af Indsøer i Dahlsland som og for en

Del berører Vermeland samt med den store Del af Sverige, der er gjennemskaaret af Jernbaner. Frederikshald har sit største og fornemste Opland i Sverige og ville under nævnte Forudsætning i Regelen blive Exportstedet for disse store Distrikters samtlige Produkter af Træ, Jern og Landmandsvarer. Ved Landeveien om Bærby vilde man komme i nærmere direkte Forbindelse med de østligere Sogne i Bohuuslæn, som for Tiden have en lang bekostelig Byvei, da de enten maa trække over Svinesund, hvor der er en kostbar Oversætning eller fare over Idefjorden, som foruden at medføre kontante Udtællinger, til flere Aarstider er vanskelig at befærde.

Bygderne langs Rigsgrændsen paa norsk Side ere ved Vasdragene af Naturen anvist Forbindelse med Frederikshald; men da Vasdragene ikke overalt ere farbare og der haves gode Veie til andre Steder, søge de did med Forbigaaelse af Frederikshald. Dette Forhold vilde selvfølgelig forandres, naar der blev farbar Fremkomst til søndre Ende af Femsøen, der grændser nær ind til Byen.

2. Skibsfarten. Byen har en større Koffardiflaade, som for en mindre Deel farer med Fragter fra Indlandet, medens den større og kostbarere Deel beskjeftiges i Udenrigsfart paa indtil de fjerneste Farvande. Farten fra Hjemlandet har antagelig givet mindre godt Udbytte i hele Femaaret og det fornemmelig i 1869 og 1870. Udbyttet af Udenrigsfarten er mig aldeles ubekjendt.

3. Haandværksdrift. Med Haandværkere er Byen saa rigelig forsynet, at der findes flere Exempler paa, at den Ene arbeider for og med den Anden. Her findes Haandværkere vistnok i de fleste Fag og kunne forsvarlige Arbeider erholdes udførte meget smukke. Paa Grund af den store Mængde af Haandværkere lader deres økonomiske Forfatning Adskilligt tilbage at ønske. Af Haandværksarbeider indføres ikke Ubetydeligt fra Sverige og en Del fra de norske Landsogne, hvorved Priserne trykkes især paa de simplere Arbeider.

4. Fabrikdrift. Her er 3 store Kornmøller, 3 store nye Saugbrug, hvoraf det ene opført i sidste Femaar, 2 gamle Sauge, 1 Bomuldsspinderi, 1 Jernbrug med Valtseværk for Stangjern, med Støberi, og hvori smedes Kjettinger, forarbeides Landbrugsredskaber og saagodt som samtlige Sager, der kunne forarbeides som Støbe- eller Smediegods, 1 Messingfabrik, hvis Fabrikata, der ere eftersøgte, afsættes til mange forskjellige Steder, 1 Stampe for Stampning af Vadmel og Knusning af Bark og Been. Alle disse Fabrikker drives med Vandkraft.

Videre 1 Saug, 1 Høvleri, indrettet i det nedlagte Sukkerværks Bygninger og 2 Farverier med Stamper, der alle drives med Damp ligesom 1 Ølbryggeri. Dette sidste er i det sidste Aar bygyndt med Export til andre Verdensdele. Endvidere 1 Ølbryggeri, 2 store Garverier og 2 mindre, 2 Tobaksfabrikker — een er nedlagt i Femaaret — som kun fabrikere Skraatobak, 1 Knappefabrik — 1 Fyrstikfabrik er nedlagt i Femaaret — 2 Pottemagerier og 2 Sæbesyderier.

Angaaende disse Fabrikker henvises til vedfølgende udfyldte Schema No. 7.

5. Bergværksdrift findes ikke inden Byens Grændser.

6. I sidste Femaar er oprettet en Skibsbedding, hvor er bygget 3 Fartøier paa tilsammen 440 Commercelæster, der ere solgte

Derhos er her et Skibsværft til Kjølhaling og Reparation af Fartøier. Angaaende disse tvende Bedrifters Omfang og Virksomhed henvises til hosfølgende Schema No. 7.

Baadbyggeri er i sidste Femaar drevet forsaavidt, at en af Byens Borgere, mest med egne Hænder, har bygget 2 Baade og 1 Jagt.

7. Flere af Byens Indvaanere eie og drive Parceller af Ousgodset og andre Eiendomme, hvorom Forklaring antagelig medtages fra Landdistrikterne. Indenfor Byens Grændser ere beliggende nogle Løkker, der paa Grund af den lette Adgang til Gjødning drives paa en Maade og give et Udbytte, som ikke kan tjene til Norm for almindelige Landeiendomme.

8. Fiskeri har været drevet i meget ubetydelig Skala i Tistedalselven; men er nu ved kongelig Resolution aldeles forbuden for 5 Aar. Ved Porsnæs er for omtrent 4 Aar siden opført et Udklækningsapparat, hvorfra 3 Gange er sat Yngel i Elven antagelig 20 à 25,000 hver Gang, mest af Ørret og kun for en mindre Del af Lax. Dette i Forbindelse med Fredningen og at der ikke slippes Saugmøl i Elven, forventes at ophjælpe Fiskeriet. I Byens Havn drives ikke Fiskeri.

9. Angaaende Trælastflødningen til Byen og gjennem Tistedalselven henvises til hosfølgende Opgave fra Flødningsinspektionen.

10. Landets fleste Assuranceselskaber have Agenter hersteds; men intet saadant Selskab har sit Hovedsæde her. Uagtet det vel neppe tilsigtes, at erholde Opgaver for vedkommende Selskabers specielle Virksomhed her paa Stedet, har jeg dog fra 3 Agenter modtaget Opgaver, hvortil henvises, medens en 4de Agent formener at ønskelige Detailler ville kunne erholdes fra Hovedkontoret eller tages af de Oplysninger, som ere meddelte direkte til Departementet.

11. Her er en fast Stationsholder, som lønnes med 100 Spd., hvoraf $^2/_3$ Dele tilsvares af Statskassen.

12. Indsødampskibe existere ikke. Dampsluppen Carl, der gaar i Rute paa Bærby ved Bunden af Idefjorden og paa Sponvigen er drægtig under 2 Læster med Besætning 2 Mand foruden Skipperen, og har Tilladelse at

medtage indtil 80 Passagerer. Den har Høitryksmaskine med 4 Hestekræfter."

Folkemængden var efter Optællingen i 1870 9575.

Moss.

Byfogdens Beretning af 9de Oktober f. A. er saalydende:

„Efter de passerede Skatteligninger er Moss i Femaaret stærkt gaaet fremad.

I 1865 var nemlig

	den antagne Indtægt . .	181,205	Spd.
	„ skatbare Do. . .	78,224	—
	og „ Do. Formue . .	520,000	—
og i 1870	„ antagne Indtægt . .	236,634	—
	„ skatbare Do. . .	126,596	—
	og „ Do. Formue . .	873,800	—
Tilvæxten er saaledes:	antagen Indtægt . .	55,429	—
	skatbar Do. . .	48,372	—
	Do. Formue . .	353,800	—

Denne betydelige Tilvæxt har ogsaa havt til Følge, at Skatteskillingen, som af hver skatbar Daler i 1865 var 15 Skill, i 1870 kun var 8 Skill.

Denne Fremgang er at tilskrive Tilflytning til Byen og at Skibsrederiet og Møllebedriften samt Handelen med Mel og Gryn i Femaaret ganske betydeligt har udvidet sig.

Medens der ved Udgangen af 1865 ved Moss Toldsted, hvorunder Ladestedet Soon er indbefattet, kun var hjemmehørende 12 Fartøier med en Drægtighed af $1136^1/_2$ Com.-Læst, var der ved Udgangen af 1870 29 Fartøier med en Drægtighed af 4247 Com.-Læster, hvoraf 3204 Com.-Læster tilhører Byen, altsaa en Tilvæxt af 17 Fartøier med en Drægtighed af 3111 Com.-Læster. Fartøierne benyttes næsten udelukkende i udenrigsk Fragtfart og antages Skibsfarten idethele taget at have givet et godt Udbytte, ihvorvel en heel Deel under hvad den gav i forrige Femaar.

Skibsførernes Antal, som i 1865 var 30, var i 1870 38, hvoraf 24 boende udenfor Byen.

I Femaaret er her anlagt 2 nye meget store Kornmøller og 1 mindre Do. (Grynmølle) og medens her i forrige Femaar blev formalet i Gjennemsnit 40,430 Tdr. Korn aarlig, er her i dette Femaar formalet 122,060 Tdr. Korn aarlig og forsendes fra Moss Meel og Gryn lige til Throndhjem.

Trælastexporten, der fremdeles er en lønnende Bedrift, er nu paa et Par Hænder og antagelig af samme Omfang som før.

I Aaret 1869 indtraf blandt Handelsstanden flere Opbud, men disse, hvis Hovedgrund var, at Forretningerne af nogle Handlende bleve drevne over Evne og at disse rev de øvrige med sig, virkede ikke forstyrrende for Handelen i Almindelighed, som derimod i det Hele antages at være af samme Omfang og Beskaffenhed og at staa paa samme Punkt ved Periodens Slutning som ved dens Begyndelse. Dog har den i forrige Femaarsberetning omhandlede Handel med Havre i denne Periode udvidet sig og anslaaes Omsætningen nu til omtrent 30,000 Tdr. aarlig. Ved Udgangen af 1865 havde Moss 65 Handlende og 33 Handelsbetjente og ved Udgangen af 1870 67 Handlende og 35 Handelsbetjente, altsaa en Forøgelse af 2 Handlende og 2 Handelsbetjente.

Haandværksdriften antages at staa paa samme Standpunkt som i forrige Femaar. Haandværksmesternes Antal var ved Udgangen af 1865 120 og Svendenes og Drengenes 71 og ved Udgangen af 1870 124 Mestre og 115 Svende og Drenge, altsaa en Forøgelse af 4 Mestre og 44 Svende og Drenge.

Tjenestelønnen og Daglønnen antages at være som i forrige Femaar.

Byens Sparebank er ogsaa i dette Femaar gaaet fremad og dens Capital, som ved Udgangen af 1865 var 162,562 Spd., hvoraf 149,391 Spd. tilhørte 1005 Indskydere og 13,171 Spd. var Sparebankens Eiendom, var ved Udgangen af 1870 gaaet op til 182,659 Spd., hvoraf 160,386 Spd. tilhørte 1265 Indskydere og 22,272 Spd. var Sparebankens Eiendom.

Brændevinsproduktionen er fremdeles indskrænket til et Fabrik og har i Femaaret været betydelig mindre end i forrige Femaar.

I Femaaret er anlagt en Korkefabrik og et Sæbesyderi".

Hertil skal jeg tilføie, at Indkjøbet af Korn fra Landdistrikterne i Moss er bleven meget udvidet. Saaledes har i Aaret 1870 efter indhentede Opgaver af Kornhandlerne i Byen været indkjøbt 36,557 Tønder. Størstedelen deraf var Havre, der er ført til Udlandet. Moss er endog for de fjernt fraliggende Præstegjelde det vigtigste Afsætningsted for Korn; dertil bidrager meget den udvidede Møllebedrift og den for Udførselen beleilige Havn, som yderst sjeldent er isbelagt.

Ved Optællingen i 1870 havde Byen 4400 Indbyggere.

Sarpsborg.

Byfogdens Beretning af 27de September f. A. er saalydende:

„For at tilveiebringe Materiale til en Oversigt over Sarpsborgs økonomiske Tilstande og Forholde m. M. i Femaaret, har jeg henvendt mig til Mænd, der, nøie kjendte med Stedet, maatte kunne give Oplysninger desangaaende, men mine Henvendelser have alene mødt det Svar, at „Alt staar stille, Handel og Haandværksdrift samt øvrige Næringsveie gaa sin jevne Gang uden at hverken Fremgang eller Tilbagegang kan spores, af den almindelige Mangel paa Kapital kan der heri ikke ske noget Opsving og nye Næringsgrene ere heller ikke komne tilsyne."

Under saadanne Omstændigheder maa jeg derfor herom henvise til, hvad der i den sidst aflagte Femaarsberetning for Sarpsborg overhovedet er anført, idet jeg forøvrigt med Hensyn til de i Indre-Departementets Cirkulære forlangte specielle Opgaver skal bemærke:

Brandforsikringsselskaber, Skibsassuranceforeninger og Søforsikringsselskaber findes ei her paa Stedet. Vel haves Agenter for saadanne Selskaber, men da Indberetninger om disse sandsynligvis i sin Helhed gives fra det Sted, hvor vedkommende Hovedkontor er, vil Opgaver desangaaende herfra antagelig være overflødige.

Af Dampskibe, der høre hjemme her, gives to: „Sannesund" og „Krabben" — det sidste i Fart opover Glommen. Om disse findes Opgaver i vedlagte to Skrivelser fra de respektive Direktioner.

Byen har en Stationsholder, der lønnes med 50 Spd.

Hvad Tømmerflødning angaar, saa vedkommer denne strengt taget ikke Byen Sarpsborg, da Sarpfossen, hvorigjennem Tømmerdriften her foregaar, ligger udenfor Byens Jurisdiktion. Da imidlertid dette Tømmer optages af Lændser, der ere beliggende paa Byens Havn, og Tømmerdriften forøvrigt med sine mange Arbeidere og beskattede Export dog maa siges at vedrøre Byens økonomiske Forholde, har jeg troet at burde tage denne Industri med, og har jeg fra vedkommende Flødningsinspektør indhentet nedenstaaende Opgave over Tømmerflødningen gjennem Sarpfossen:

i 1866	103,054	Tylter,
- 1867	92,870	—
- 1868	136,902	—
- 1869	150,225	—
- 1870	120,693	—
	603,744	Tylter.

Tømmeret er afleveret til Dampsagene og Bjelkelastepladsene nedenfor Sarpfos.

Ved Optællingen i 1870 havde Byen 3,243 Indbyggere.

Smaalenenes Amt den 27de Januar 1872.

Sibbern.

D.

Hedemarkens Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand m. V. i Hedemarkens Amt ved Udgangen af Aaret 1870.

A. For Landdistriktets Vedkommende.

a. Jordbruget.

Som i min sidste Beretning paavist var den økonomiske Tilstand i Amtet i det Hele taget gaaet meget tilbage i Tiaaret 1856—1865. Senere eller i den Periode, nærværende Beretning omfatter, har Aarsvexten i Almindelighed været mindre gunstig, idet kun det sidste Aar, 1870, gav en meget mere end almindelig god Høst, i tre af de øvrige var den under et Middelsaars. Medens saaledes nogle af de vigtigste almindelige Betingelser for en kraftig Udvikling af Jordbruget have manglet, er den i de senere Aar vakte Bevægelse i Folket, hvilken særligen har omfattet de økonomiske Spørgsmaale, gaaet i en Retning, hvorved Opmærksomheden saagodtsom udelukkende er bleven henvendt paa de Midler til Fremgang, der ere at søge i Indskrænkninger og Besparelser. Om man af disse Kjendsgjerninger vilde drage den Slutning, at Jordbruget i Amtet i det sidste Femaar maa være gaaet tilbage eller have staaet stille, vilde dog dette være feilagtigt; det har øiensynligen gjort Fremskridt og det i ikke liden Grad. Den Erfaring, som de foregaaende i flere Henseender mærkelige Tider vare saa vel skikkede til at give, er ikke gaaet ubenyttet forbi; den har bidraget til at bringe mange Ting i en bedre og sundere Gang end tidligere var Tilfældet. Har end en overdreven Forsigtighed og Frygt for Udgifter i enkelte Retninger virket hemmende, saa er det dog ved Siden heraf kjendeligt, at der er kommet mere Omtanke i Landmandens Bedrift i det Hele, tilligemed større Sparsommelighed i Levesættet og en bedre Orden med Hensyn til Afgjørelsen af Gjældsforpligtelser og Benyttelse af Krediten. Hvad Jordbruget i Særdeleshed angaaer, har dette derhos nydt godt baade af de ikke ubetydelige Forarbeider, som tidligere vare gjorte, og af den vundne større Indsigt i Bedriften, hvorved ikke mindst er at paaagte, at Virksomhedens Udstrækning i de senere Aar bedre er bleven afpasset efter de forhaandenværende Midler. Hvad der under de paapegede Omstændigheder er vundet, har ikke kunnet give sig tilkjende gjennem større Forandringer eller mere omfattende Foretagender, men da Forbedringerne ere udgaaede som Resultater af en jevn og naturlig Udvikling af Forholdene, turde de, om end enkeltvis mindre fremtrædende, ansees saameget sikrere og af saameget varigere Betydning.

Ved Udtørring af Myrer og Opdyrkning af andet Nyland har især i de vigtigste Jordbrugsdistrikter adskillig Udvidelse af Ager- og Englandet fundet Sted. Udvidelsen, hvorover der denne Gang ikke er indhentet specielle Opgaver, har dog rimeligvis været mindre i sidste Femaar end i ethvert af de 2de foregaaende. Herved kan særligen bemærkes, at i de Distrikter, hvor Skovdriften foregaar i stor Udstrækning, virker ogsaa den Omstændighed til nogen Hinder for Agerdyrkningens Fremme, at en saa betydelig Mængde Gjødsel ved hiin Drift gaaer tilspilde.

I Jordens fuldstændigere Bearbeidelse og Afgrøftning, Vexling af Sæd, Gjødselens rette Behandling og Anvendelse samt Agerbrugsredskabernes Forbedring er der i de forskjellige Distrikter gjort større eller mindre Fremskridt. Anvenvendelsen af kunstige Gjødningsmidler er ogsaa i Tiltagende, men i større Dele af Amtet bliver Transporten for lang og kostbar. Fuldstændige og omfattende Draineringsarbeider ere udførte paa enkelte Gaarde, paa det ene Sted ved Hjælp af et offentligt Laan af 3000 Spd. Efter de derom

meddelte Opgaver har den paa Teglværker i Hedemarken, Soløer og Vinger drevne Fabrikation af Drainsrør i Aaret 1870 udgjort tilsammen 230,000 Stykker. Hvad der imidlertid mest betegner Fremgangen i Jordbruget er den udvidede Produktion af Foder i Forbindelse med Forbedring af Fjøsstellet. Hertil har væsentlig bidraget den stedfundne Synkning af Priserne paa udenlandsk Korn, paa samme Tid som Priserne paa Fedevarer have været i Stigende. En mere gjennemgribende Forandring i denne Retning er navnlig for Hedemarkens Fogderi et Spørgsmaal af stor Betydning, som derfor ogsaa i den senere Tid har været Gjenstand for livlig Diskussion; men Forandringens Gjennemførelse kræver store Forskud, og antages ogsaa for en Del at betinges af en yderligere Forbedring af Kommunikationen med Hovedmarkedet.

Efter de i sidste Femaarsberetning indeholdte Opgaver over den samlede Udsæd samt Foldigheden af Korn og Potetes i Aaret 1865, sammenholdt med de af Lensmændene meddelte lignende Opgaver for 1870, skulde Udsæden have været mindre, men Foldigheden adskilligt større i det sidste end i det førstnævnte Aar. Da Opgaverne for 1870 kun ere meddelte efter et almindeligt Skjøn, ere de mindre tjenlige til derefter at opgjøre Beregninger over Avlingens Størrelse i de enkelte Distrikter eller i Amtet i det Hele. Men allerede et løst Overblik over de nævnte Tal-Opgaver saavelsom de lignende over Udsæd og Avl pr. Maal, vil være tilstrækkeligt til at slutte, at Avlingen var ikke ubetydeligt større i 1870 end i 1865. Og det tør, ogsaa uden Støtte af deslige Beregninger, med Sikkerhed antages, at der i den senere Tid er gjort saadanne Fremskridt i Agerculturen, at Productionen paa det samme Jordareal nu i Gjennemsnit vil staae ikke lidet over hvad den i nogen foregaaende Periode har været.

Ved Benyttelsen af de for hvert enkelt Herred meddelte Opgaver over Udsæden af de forskjellige Kornsorter samt Potetes og over Størrelsen af Udsæd pr. Maal, samt de ligeledes for hvert Herred afgivne Skjøn om Forholdet mellem Ager- og England i Aaret 1870, er det samlede Areal af Ager og Eng beregnet at skulle være følgende:

Distrikt.	Agerarealets Størrelse.		Dyrket Eng.	Naturlig Eng.	Ager og Eng tilsammen.		Ager- og Englandet udgjør i Procent af Distriktets Fladeindhold.
	beregnet efter Udsæden af de almindelige Kornsorter og Potetes.	efter næstforegaaende Rubrik med Tillæg af 10 pCt.			Maal.	Norske □ Mile.	
Hedemarken	112,379	123,616	54,994	181,858	360,468	2,78	13,64
Vinger og Odalen . .	43,202	47,522	49,637	66,663	163,822	1,26	7,74
Soløer	47,975	52,772	70,707	62,839	186,318	1,44	6,34
Søndre Østerdalen . .	18,757	20,632	17,386	65,025	103,043	0,80	0,14
Nordre Østerdalen . .	6,358	6,993	85,676	66,818	159,487	1,23	0,14
Hele Amtet	228,671	251,535	278,400	443,203	973,138	7,51	3,69

Efter Beskaffenheden af de Opgaver, der ere benyttede ved Beregningen, kan denne selvfølgelig ikke i det Enkelte være synderlig paalidelig, men i det store Hele turde dog det fundne Resultat ikke staae meget fjernt fra det virkelige Forhold. Hvad de i første Rubrik anførte Summer angaaer, da ere de i god Overensstemmelse med de i forrige Femaarsberetning anførte, paa nøiagtigere Opgaver over Udsæd m. V. grundede Beregninger af Størrelsen af Agerarealet. Thi naar den besaaede Jord i 1870, uagtet den mindre Udsæd, er fundet at være paa det Nærmeste af samme Udstrækning som i 1865, saa har dette sin Grund i Forskjellen med Hensyn til Størrelsen af Udsæd pr. Maal, idet man i saa Henseende er naaet frem til et fordelagtigere Forhold, nemlig en formindsket Udsæd paa den samme Jordvidde, eller Dyrkning af et større Areal med den samme Udsæd. I Tabellens 2den Rubrik er, i Overensstemmelse med hvad der i sidste Femaarsberetning blev anslaaet for hele Riget, gjort et Tillæg af 10 pCt. for det Areal, som ligger ubesaaet som Brakjord eller som er tilsaaet med andre Sædearter eller Rodfrugter, end de i Opgaverne anførte.

Til Sammenligning med ovenstaaende Tabel og til Bestyrkelse for, at Beregningen, ialfald hvad Agerarealets Størrelse angaaer, kommer Virkeligheden nogenlunde nær og at den i det Hele snarere turde være for lav end for høi, hidsættes, at ved Uddrag af Herredscommisionernes Skyldsætningsprotokoller er Arealet af Ager og Eng i Amtets største Jordbrugsdistrikt, Hedemarkens Fogderi, fundet at være:

Ager og dyrket Eng	177,380 Maal
naturlig Eng	210,420 —
tilsammen	387,800 Maal

eller 2,99 norske □ Mile. Det vil sees, at Forskjellen mellem begge Beregninger, forsaavidt Størrelsen af Ager og dyrket Eng angaar, kun er noget over 1000 Maal. Af den dyrkede Jord skulde efter Beregningerne et noget mindre Areal i 1870 være benyttet til Ager end i 1865. Heraf følger, at mindst et saa stort Areal, som svarer til den i sidste Femaar foregaaede Opdyrkning af Nyland er kommen Engen og derigjennem Fædriften tilgode.

Angaaende Jordens Fordeling og Udstykning meddeles nedenstaaende Tabel over det samlede Antal Eiendomme og over Antallet af de egentlige Jordbrug m. V.

Distrikt.	Samlet Antal Eiendomme.	Matrikul-skyld.	Egentlige Jordbrug.					
			benyttede af Eierne.	Matrikul-skyld.	bortforpagtede eller bortleiede.	Matrikul-skyld.	Tilsammen.	
							Antal.	Matrikul-skyld.
Hedemarken	3,161	11,404	2,757	10,607	156	610	2,913	11,217
Vinger og Odalen	2,225	3,791	1,951	3,044	56	276	2,007	3,320
Solør	2,930	4,266	2,034	3,245	73	149	2,107	3,394
Søndre Østerdalen	2,392	1,808	1,538	1,546	17	28	1,555	1,574
Nordre Østerdalen	2,343	1,764	2,010	1,617	113	80	2,123	1,697
Amtet	13,051	23,033	10,290	20,059	415	1,143	10,705	21,202

Af det samlede Antal Eiendomme er det saaledes mellem $^1/_5$ Del og $^1/_6$ Del og af Matrikulskylden noget over $^1/_{12}$ Del, der ikke er at henregne til egentlige Jordbrug. Af de sidste er omtrent $^1/_{26}$ Del og af deres Matrikulskyld omtrent $^1/_{19}$ Del eller respektive $3,_{88}$ og $5,_{39}$ pCt. bortfæstede eller bortleiede.

I sidste Femaarsberetning var Antallet af Brug opført med 10,931. Mellem denne og de nu foreliggende Opgaver kan imidlertid paa Grund af den forskjellige Maade, hvorpaa de ere meddelte, ingen Sammenstilling ske. Det gjælder fremdeles, hvad der i tidligere Beretninger for dette Amts Vedkommende er blevet bemærket, at nogen videre Udstykning af de egentlige og navnlig af de større Jordbrug ikke her finder Sted. Til nærmere Oplysning i saa Henseende kan bemærkes, at efter en for Hedemarkens Fogderies Vedkommende forfattet sammenlignende Opgave over Jordegodsets Fordeling i 1820 og 1870 (hvilken Opgave er grundet paa Udregning efter Herredskommissionernes Skyldsætningsprotokoller og et Uddrag af den forrige Herredsmatrikuleringscommissions Protocoller) var i

	1820.	1870.
Antallet af Brug	1886	3149
Deraf var imidlertid Brug under 1 Dalers Skyld	376	1596
altsaa Antallet af de større Brug	1510	1553.

Forøgelsen falder saaledes næsten udelukkende paa Smaabrugene, hvis Andel i Fogderiets Matrikulskyld var i 1820: $1,_2$ pCt, i 1870: $5,_8$ pCt. Gjennemsnitsstørrelsen af Jordbrugene fandtes, naar de nævnte Smaabrug fradrages, at være i 1820 $7^1/_2$ og i 1870 7 Skylddaler.

Amtets Landbrugsskole paa Gaarden Jønsberg i Romedal har i hele Femaaret været i Virksomhed, men blev Vaaren 1871 nedlagt, efterat den forrige Bestyrers Ansættelsestid var udløben og han havde erklæret sig uvillig til at modtage et ham af Amtsformandskabet gjort Tilbud om at vedblive Brugen af Gaarden uden Forpagtningsafgift, mod der at oprette en privat Landbrugsskole for egen Regning. Gaarden er imidlertid nu bleven bortforpagtet til en anden Agronom, der har paataget sig at holde Landbrugsskole, i hvilken Anledning der af Amtscommunen og Statskassen er bevilget Tilskud til Lønning af Hjelpelærer og for nogle Fripladse. Skolen traadte i Virksomhed i Oktober 1871 med et Antal af 21 Elever.

De 2de omreisende Agronomer i Amtets Tjeneste ere begge i Løbet af Femaaret aftraadte; Andre i deres Sted ere ikke ansatte.

Havevæsenet omfattes med Interesse og er i god Gang. Til dets Fremme have 2 Amtsgartnere været i stadig Virksomhed; under denne har Opmærksomheden særligen været fæstet paa at faae Haver og Træplantninger anlagte ved Almueskolerne. Af Gartnerposterne er den ene efter Femaarets Udløb inddragen.

En Landbrugsforening for Hedemarkens Fogderi og en lignende i Solør have ved foranstaltede Udstillinger og Diskussioner søgt at virke til Landbrugets Fremme.

b. Fædriften.

Alle Beretninger samstemme i, at Fædriften i Femaaret har gjort meget gode Fremskridt. Som foran under Afsnittet om Jordbruget bemærket, er Foderproduktionen udvidet, medens Kreaturholdet er formindsket. Overalt synes nu den Erkjendelse at vinde almindelig Indgang, at det lønner sig bedre at holde færre Kreature, der fødes godt, end flere, der fodres daarligt. Den i nogle Distrikter vidtdrevne Brug af Foder-Surrogater aftager Aar for Aar, og om den saakaldte Sultefodring er der, maaske paa et enkelt Herred nær, ikke længere Spørgsmaal. Fjøsene indrettes bedre og hensigtsmæssigere, ligesom Behandlingen af Melken eller Tilvirkningen af Smør og Ost nu foregaaer med større Indsigt og Omhu. For Kvægracens Forbedring have flere Bestræbelser været gjorte, men forsaavidt disse have gaaet ud paa Indførelse af udenlandske, navnlig engelske, Racer, har dette paa de fleste Steder givet mindre tilfredsstillende Resultater, hvorfor man i den senere Tid antages mere at være vendt tilbage til at søge Forbedring opnaaet gjennem den saakaldte Indavl ved et skjønsomt Valg af Tillægsdyr af Egnens eget Kvægslags og ved Anskaffelse af Thelemarks-Køer. Hvor Faar- og Svineavlen skjænkes nogen større Opmærksomhed,

har man været heldigere med Indførelse af udenlandske Racer.

Det paa Gaarden Jønsberg i Romedal anbragte Stamhollænderi, oprindelig af Thelemarks-Race, der senere blev blandet med Dyr af Ayrshire-Racen, er, da det efter den gjorte ovenfor antydede Erfaring fandtes ikke at fyldestgjøre Hensigten, blevet nedlagt samtidigt med den foran omtalte Forandring med Landbrugsskolen.

Til den større Interesse for og Indsigt i Kvægstellet, som i den senere Tid er kommet tilsyne, har uden Tvivl væsentlig bidraget de flere rundt omkring i Distrikterne afholdte Dyrskuer og Fjøsskuer, tildels i Forening med Udstilling og Præmiebelønning for Smør og Ost, samt de i forrige Beretning omtalte, af det Kongelige Selskab for Norges Vel trufne Foranstaltninger til Udbredelse af Kundskab i Meierivæsen, hvilke Foranstaltninger have været fortsatte ogsaa gjennem det sidste Femaar. Navnlig paa Hedemarken tilvirkes nu paa flere større Gaarde og enkelte mindre Meierier Smør af udmærket Beskaffenhed.

Forholdet med Hensyn til Størrelsen af Hesteholdet og Besætningerne af Storfæ i 1865 og 1870 er, ved Hjælp af de ved Folketællingen i 1865 erhvervede og de nu meddelte, paa Skjøn støttede Opgaver samt, forsaavidt Opgaverne have været ufuldstændige eller ere skjønnede at være feilagtige, ved anden anstillet Beregning, fundet at være følgende:

		Heste	Melkekøer	Andet Storfæ og Ungnød.
I Hedemarkens Fogderi	1865	6,923	18,708	7,314
	1870	6,554	18,402	7,051
- Vinger og Odadalens Fogderi	1865	2,079	7,702	3,805
	1870	1,956	7,293	3,251
- Soløers Do.	1865	1,828	7,813	2,954
	1870	1,719	7,644	2,982
- Søndre Østerdalens Fogderi	1865	1,789	8,135	2,670
	1870	1,654	8,235	2,712
- Nordre Østerdalens Fogderi	1865	2,356	13,190	4,866
	1870	2,208	12,525	5,294
I hele Amtet	1865	14,975	55,548	21,609
	1870	14,091	54,099	21,290
altsaa Formindskelse		884	1,449	319

Efter dette skulde Hesteholdet i sidste Femaar eller fra Tællingen i 1865 til Udgangen af 1870 være gaaet ned med 6 pCt. og Antallet af Storfæ af alle Slags med noget over 2 pCt. Efter den i forrige Beretning indtagne lignende Tabel var Formindskelsen i Tiaaret mellem 1855 og 1865 respektive 6 og 7 pCt.

Ved en Sammenstilling af de derover meddelte Opgaver er Antallet af Faar ligeledes fundet i sidste Femaar at være yderligere aftaget, navnlig med i det Hele omtrent 4000, medens Antallet af Geder og Svin er noget forøget.

Melkeudbyttet pr. Ko skulde, efter de af Lensmændene for de enkelte Herreder afgivne Skjøn, i Gjennemsnit være at ansætte saaledes:

	1865.	1870.
i Hedemarkens Fogderi	962	1029
- Vinger og Odalens —	967	1044
- Soløers —	900	980
- Søndre Østerdalens —	1150	1275
- Nordre Østerdalens —	1220	1310

Multipliceres Antallet (i fulde Hundreder) af Melkekøer med de anførte Gjennemsnitssummer, findes det hele Melkeudbytte at have udgjort i Tusinder Potter:

	1865.	1870.
i Hedemarkens Fogderi	17,989	18,934
- Vinger og Odalens —	7,446	7,621
- Soløers —	7,020	7,546
- Søndre Østerdalens —	9,315	10,455
- Nordre Østerdalens —	16,104	16,375
Tilsammen	57,874	60,931

Productionen skulde altsaa have udgjort i 1865 henved 58 og i 1870 61 Millioner Potter, eller mellem disse Aar være stegen med omtrent 3 Millioner Potter.

Der er dog Grund til at antage, at Melkeudbyttet pr. Ko er ansat for høit ligesaavel for 1870 som for 1865. Hvorvidt det samme er Tilfældet med Hensyn til Antallet af Melkekøer, derom kan intet Andet siges end at Antallet for 1865 i ovenstaaende Tabel er noget høiere end det, der efter en anden og forskjellig Beregning er anført i de trykte statistiske Tabeller for nævnte Aar (55,094).

Med Hensyn til Fædriftens Udbytte i Forhold til Districternes Behov gjælder fremdeles hvad derom i forrige Beretning i Almindelighed er anført, dog antages Salget af Smør og andre Fedevarer at være ikke lidet forøget. Efter Lensmændenes Opgaver skulde der fra Hedemarkens Fogderi Aar om andet være solgt omtrent 19,000 og fra Nordre Østerdalens Fogderi 18,000 B℔ Smør, medens Salget fra de øvrige Distrikter er ubetydeligt.

Af Heste antages der aarligen fra Hedemarkens Fogderi at være solgt omtrent 400, hvilket Antal paa det Nærmeste svarer til hvad der i de øvrige Distrikter tilsammen er indkjøbt mere end solgt.

Med Hensyn til Salg af Slagtekvæg kan særlig bemærkes, at der i de senere Aar paa Hedemarken har været opkjøbt større Partier Kreature, fornemmelig Oxer, der ere fedede paa Brænderierne, og som senere udføres til Udlandet, hovedsagelig til England.

c. Skovdriften.

For Hedemarkens Fogderi er Skovdriften af forholdsvis ringe Betydning. Fra de faa derværende Eiendomsskove er dog i Femaaret af Udskibningslast fremdrevet 21,600 Tylvter
og fra Stange og Romedals Almindinger . . 2,800 —

tilsammen 24,400 Tylvter,

der beregnes at være udbragt til 172,000 Spd. eller, efter Fradrag af Driftsomkostningerne, til 115,000 Spd.

Skovene i nævnte Distrikt antages i det Hele at være i omtrent samme Tilstand som ved Femaarets Begyndelse, maaske i nogen Fremgang formedelst Fredning. Dette Sidste gjælder i ethvert Fald om de for Bygderne vigtige Almindinger, hvis Forfatning, efter de istandbragte Regler for et ordnet Brug og de vedtagne Bestemmelser om Fredning af større Strækninger af samme, nu maa ansees ikke ubetydeligen forbedret. Et nøiere og mere kyndigt Tilsyn med Almindingerne og med Overholdelsen af de for samme givne Bestemmelser har dog vist sig ønskeligt, og der paatænkes nu at tilveiebringe et saadant ved Ansættelse af en Forstmand til at føre Overopsyn. Da de nærmest Bygderne liggende Dele af Almindingerne nu i Regelen ere undtagne fra Hugst, bliver Transporten af Brænde for de Fleste lang og kostbar. I nogle Herreder kjøbes derfor — foruden Bygningstømmer — ogsaa endel Brænde andetstedsfra. Paa Grund heraf og for at spare Skoven har man i den senere Tid i flere Herreder gjort Forsøg med Opkastning og Anvendelse af Myrtorv til Brændsel. Da Torven har vist sig at være af god Beskaffenhed og Tilgangen antages at være rig, er der Haab om at dette gavnlige Foretagende vil vinde Fremgang og Udbredelse.

Om Udbyttet af Skovdriften i de øvrige Distrikter af Amtet meddeles nedenfor en sammenlignende Oversigt for de 3 sidste Femaar.

Distrikt.	Aar.	Hugst af Udskibningstømmer. Tylvter.	Brutto-Udbytte. Spd.	Netto-Udbytte. Spd.
		Tusinder.	Tusinder.	Tusinder.
Vinger og Odalen	1855—1860	142	781	497
	1860—1865	157	800	550
	1865—1870	174	871	513
Sløer	1855—1860	290	1,595	870
	1860—1865	358	1,611	967
	1865—1870	353	1,710	1,049
Søndre Østerdalen	1855—1860	218	1,310	765
	1860—1865	331	1,987	1,325
	1865—1870	451	3,102	2,100
Nordre Østerdalen	1855—1860	66	363	189
	1860—1865	121	545	303
	1865—1870	154	632	306
Amtsdistriktet med Undtagelse af Hedemarkens Fogderi	1855—1860	716	4,049	2,321
	1860—1865	967	4,943	3,145
	1865—1870	1,132	6,315	3,968
Lægges hertil den ovenanførte Produktion i Hedemarkens Fogderi, udkommer for hele Amtsdistriktet	1865—1870	1,156	6,487	4,083

Det aarlige Nettoudbytte af Tømmerdriften har saaledes udgjort:

for Distrikterne i Glommendalen

i 1855—1860 . . . . . 464,000 Spd.

- 1860—1865 . . . . . 629,000 —

i 1865—1870 . . . . . 794,000 Spd.

og for hele Amtet i sidstnævnte Tidsrum . 816,000 —

Af nedenstaaende Tabel vil sees hvad der i de forskjellige Distrikter og Tidsrum i Gjennemsnit er indvundet som Brutto- og Netto-Indtægt af hver Tylvt Udskibningstømmer:

Distrikt.	Aar.	Brutto-Udbytte pr. Tylvt. Spd.	Netto-Udbytte pr. Tylvt. Spd.
Vinger og Odalen	1855—1860	5,50	3,50
	1860—1865	5,10	3,50
	1865—1870	5,01	2,95
Solør	1855—1860	5,50	3,00
	1860—1865	4,50	2,70
	1865—1870	4,84	2,97
Søndre Østerdalen	1855—1860	6,01	3,51
	1860—1865	6,00	4,00
	1865—1870	6,88	4,66
Nordre Østerdalen	1855—1860	5,50	2,86
	1860—1865	4,50	2,50
	1865—1870	4,11	1,99
Amtsdistriktet med Undtagelse af Hedemarkens Fogderi	1855—1860	5,66	3,24
	1860—1865	5,11	3,25
	1865—1870	5,58	3,51
Hele Amtsdistriktet	1865—1870	5,61	3,53

Af de ovenanførte Tabeller sees, at medens Mængden af det fra Amtsdistriktets Skove solgte Udskibningstømmer har været meget betydeligere i det sidste Femaar end i noget af de foregaaende, er ved Siden heraf Indtægten af Salget, efter Fradrag af Driftsomkostningerne, forøget i endnu stærkere Forhold; det viser sig nemlig, at det gjennemsnitlige Nettoudbytte for hver Tylvt Tømmer stadigen er steget fra det ene til det andet Femaar. Da Dimensionerne af det solgte Tømmer i Almindelighed ere blevne mindre og mindre, og Driftsomkostningerne i det sidste Femaar endog have været noget større end i det nærmest foregaaende, kan hint Forhold selvfølgeligen alene have havt sin Grund i Tømmerprisernes Stigning. Der er dog i ovenberørte Henseende en betydelig Forskjel mellem de enkelte Distrikter; thi medens Gjennemsnitsprisen pr. Tylvt i det sidste Femaar, sammenlignet med det foregaaende, er stegen i de øvrige Dele af Amtet, er det Modsatte Tilfældet i Nordre Østerdalen og i Vinger og Odalen. Allerede deraf, at Gjennemsnits-Indtægten, uagtet de forøgede Tømmerpriser, saaledes aftager, medens Hugsten stadigen forøges, maa man kunne slutte, at Skovdriften i de 2de sidstnævnte Distrikter i den sidste Tid er foregaaet i en Udstrækning, der langt overskrider Grændserne for en fornuftig Skovhusholdning.

I Nordre Østerdalen — bemærker Distriktets Foged — er det hovedsagelig alene Rendalen, der har større og vexterlige Skove tilbage (af det paa Tabellen for sidste Femaar opførte, fra Nordre Østerdalen uddrevne Tømmer 154,000 Tylvter faldt mere end de $^2/_3$ Dele alene paa Rendalen); men ogsaa der svinder denne Herlighed Aar for Aar, og man vil allerede nu forgjæves søge efter de store Skovstrækninger med Træer af betydelige Dimensioner, der for et Snes Aar eller noget længere tilbage endnu vare almindelige. Efter Fogdens Formening er Lovgivningens Indskriden for at forekomme en hensynsløs Behandling af Skoven paatrængende fornøden; sker ikke dette, antages man her, som vistnok ogsaa paa mange andre Steder, at maatte forudse Skovens fuldstændige Ødelæggelse til uoprettelig Skade for det enkelte Distrikt som for det hele Land. Det er sørgeligt — tilføier han — at se, hvorledes Skoven tilintetgjøres ved Hugst af Smaatømmer, dobbelt sørgeligt i disse nordlige Distrikter, hvor saalidet er tilbage af Fortidens herlige Skove, og hvor efter saadan hensynsløs Hugst Naaletræerne svinde og Birken indtager deres Plads.

Forøvrigt bemærkes for Nordre Østerdalens Vedkommende, at i Tolgens Herred og Kvikne Hovedsogn maa Bygningstømmer og Bord kjøbes, medens Indsets Sogn deraf afsætter endeel. Kuldriften og Vedforsyningen til Røraas Værk og Lille-Elvedalens Smeltehytte er, som det antages til Gavn for Distriktet, aftaget.

I Opgaven over det i Vinger og Odalens Fogderi i sidste Femaar solgte Udskibningstømmer er for Søndre og Nordre Odalens Herreders Vedkommende medregnet alt det Tømmer (omtrent 22,000 Tylvter), som paa de derværende Sagbrug er antaget at være opskaaret til Planker og Bord. For Vinger og Eidsskogens Herreder er derimod kun medtaget i Opgaven hvad der af det paa Sagbrugene sammesteds Opskaarne er anført at udgjøre egentligt Udskibningstømmer, eller 3000 Tylvter; hvad der forøvrigt inden disse Herreder er opskaaret til Planker, Battens, Bord eller Stav er anslaaet til 12,000 Tylvter, bestaaende af Tømmer af smaa Dimensioner samt af Top og Tørt. Foruden det egentlige Udskibningstømmer og hvad der, som anført, af mindre værdifuldt Tømmer er opskaaret paa Sagbrugene inden Distriktet, er der fra Skovene i Vinger og Odalens Fogderi uddrevet en stor Mængde Smaalast, i Form af Spirer, Stik, Stager, Juffers, Props og ligened til Humlestænger. Denne Drift har især ledet til en synlig og hurtig Formindskelse af Skoven; navnlig ere mange Skovstykker beliggende omkring og langs med Jernbanelinien i Eidsskogens og Søndre Odalens Herreder aldeles udhuggede, uagtet Driften neppe har indbragt Eierne mere end Dagløn for Hest og Mand, saa at de ikke have erholdt nogen Betaling for Skoven. Opgave over Mængden af den heromhandlede Smaalast er kun meddelt for Eidsskogens Herred og er den anslaaet at have udgjort i hele Femaaret 79,000 Tylvter.

Medens Skovene i Vinger og Odalens Fogderi efter det Foranførte maa antages at være stærkt medtagne og for de mindre Eiendommes Vedkommende tildels ganske udhuggede, formenes Tilstanden at være meget bedre i det nordenfor liggende Distrikt Solør og endnu mere i Søndre Østerdalen, hvilket sidste Distrikt ikke blot har at opvise det største

absolute Udbytte af Skovdriften, men hvor ogsaa Gjennemsnits-Indtægten pr. Tylvt stadigen er stegen og navnligen i sidste Femaar betydeligt har oversteget hvad der andetsteds er opnaaet. Der viser sig saavel i Soløer som i Søndre Østerdalen flere Tegn til en tiltagende Omhu for Skovens Bevarelse og dens rette Behandling. Saaledes anføres fra Søndre Østerdalen, at de ofte meget skadelige Skovrettigheder søges enten afskaffede eller ordnede paa hensigtsmæssigste Maade; at Bortforpagtning af Skov til Udhugst nu ikke er meget almindelig og forøvrigt foregaar paa en mod Ødelæggelse betryggende Maade, idet Forpagteren kun gives Ret til at hugge til et vist Lavmaal, medens Skovens Eier enten selv eller ved Fuldmægtig er tilstede og deltager i Mærkningen af de Træer, som skulle hugges; at den Hugst, Skoveieren selv foretager, ogsaa sker med større Omhu end tidligere, idet der navnlig inden Hugsten paabegyndes, foretages Udmærkning af de Træer, der skulle fældes. Fra Soløer berettes, at Braatebrænden og Udlægning af Sætervolde til Beboelse er af Omhu for Skoven næsten aldeles ophørt. Hugst af Smaalast, som Stik, Props o. dsl., kan paa Grund af Afstanden fra Jernbanen ikke foregaae fra de her nævnte Distrikter; den er vel forsøgt paa de nederste Gaarde i Soløer, men kun i liden Udstrækning.

Særlige Foranstaltninger til at befordre Skovens Gjenvæxt, som Skovplantning, Udsaaning af Frø og Afgrøftning, er inden dette Amtsdistrikt kun ganske enkeltvis blevet forsøgt.

Af det i sidste Femaar fra hele Amtsdistriktet solgte Udskibningstømmer 1,156,000 Tylvter er opgivet at være hugget i Skove, tilhørende Udenbygdsboende, 213,000 Tylvter eller . . . . . 18,4 pCt.

Procentforholdet for de enkelte Distrikter er følgende:

Vinger og Odalen	19,5	—
Soløer	27,2	—
Søndre Østerdalen	13,1	—
Nordre Østerdalen	7,1	—
Hedemarken	58,3	—

Man maa heraf slutte, at endnu en betydelig Del af Skoveiendommene, navnlig i Soløer samt Vinger og Odalen, ere i Fremmedes Eie, men dette Forhold, som var en Følge af de foregaaende trange Tider, har nu i begge de nævnte Distrikter begyndt efterhaanden at rette sig.

Efter de i Lensmændenes Opgaver meddelte Skjøn, om hvor stor Del omtrent af Herredernes Fladeindhold antages at være bevoxet med Skov, skulde for de 4 sydlige Fogderier i Amtet og for det vigtigste Skovdistrikt i Nordre Østerdalen, Rendalen, (for de øvrige mangle Opgaver) Skovarealets Størrelse være at ansætte saaledes:

	i norske □ Mile.	i Procent af Distriktets hele Fladeindhold.
Vinger og Odalen . . .	12,99	79,8
Soløer	20,37	89,7
Søndre Østerdalen . . .	47,42	84,0
Hedemarken	14,42	70,8
Rendalens Herred af Nordre Østerdalen . .	9,50	31,4

d. Fiskeri.

Om det Ferskvandsfiskeri, som drives inden dette Amt, er intet Væsentligt at anmærke udenfor hvad derom er meddelt i min forrige Beretning. Det er fremdeles ikke af nogen synderlig Betydning. I de Herreder, hvor dette Fiskeri sandsynligvis foregaar i størst Udstrækning, nemlig i Næs paa Hedemarken og Rendalen i Nordre Østerdalen, anslaaes Udbyttet til 500 og 900 Spd. aarlig.

e. Bergverksdrift

foregaar kun i Nordre Østerdalens Fogderi. I Femaaret har sammesteds været i Drift 2 Gruber, Foldals og Kvikne Kobbergruber, samt 4 Smeltehytter, nemlig 2, der tilhøre hine Verker, og 2, der eies af Røraas Kobberverk. Produktionen af Garkobber ved disse 4 Smeltehytter er anført i Aaret 1870 at have udgjort tilsammen omtrent 2900 Centner. Med Foldals Verk er forenet en Blaastensfabrik, hvis Tilvirkning i 1870 var 200 Centner Blaasten. En af de ovennævnte Smeltehytter, nemlig den Røraas Verk tilhørende i Tolgen beliggende Hytte, er nedlagt ved Femaarets Udgang. Ligeledes er, saavidt vides, Driften af Kobberverket i Kvikne indtil videre indstillet. Det paa Gjenoptagelse af Rødals Kobbergrube i Lille-Elvedalen anvendte Arbeide er mislykkets og blev standset i Sommeren 1870.

Øiensjøfos Verk i Trysil til Tilvirkning af Jern af Myr- og Sjømalm blev nedlagt i Aaret 1867.

Paa flere Steder ved Mjøsen haves Kalkstensbrud og drives Kalkbrænderier, og paa nogle Steder i Østerdalen haves Klæber- og Skiferstensbrud.

f. Fabrik- og Haandverksdrift.

Af Brændevinsbrænderier haves her i Amtet 9, alle i Hedemarkens Fogderi, og af Ølbryggerier 3; et Ølbryggeri er i Femaaret nedlagt. Paa Aadals Brug i Løiten findes Jernstøberi med Modelverksted, Haandsmedie, Spigerfabrik med Valtseverk, mekanisk Verksted og Ljasmedie. Af andre industrielle Anlæg kan mærkes Gaasekværns Væveri og Bridselrasperi i Vang, en Fyrstikfabrik i Ringsager og en Træoliefabrik i Elverum. Træoliefabriken i Søndre Odalen er nedlagt. I Vinger og Odalens Fogderi, hvor der før har været flere Spigerbrug, har kun et saadant været i Drift i Femaaret.

Med Haandverksdriften er ingen væsentlig Forandring foregaaet. Arbeidernes Dygtighed antages dog at være gaaet noget frem. Af almindelige Haandværkere haves i Regelen et tilstrækkeligt Antal til Fyldestgjørelse af Bygdernes eget Behov; almindeligvis gaa de omkring paa Gaardene og drive

ofte Haandverket alene som Binæring; kun faa holde eget Verksted. Af finere Møbler, Klæder og Skotøi kjøbes det Meste fra Byerne.

g. Binæringer.

Husfliden antages at staa omtrent paa samme Standpunkt som tidligere. Medens der hos den mandlige Befolkning endnu paa de allerfleste Steder viser sig en beklagelig Mangel paa Lyst og Evne til paa en nyttig Maade at anvende den ledige Tid, der bliver tilovers fra de egentlige Jordbrugsarbeider, — er Forholdet fremdeles langt bedre med Hensyn til Husfliden blandt Kvinderne, fornemmelig de til Agerbrugsklassen hørende. Ved enkelte i den senere Tid under Landbrugsmøder afholdte Udstillinger af Industri- og Husflidsfrembringelser have de kvindelige Arbeider tildraget sig almindelig og fortjent Opmærksomhed saavel ved deres Mængde og forskjelligartede Beskaffenhed, som ved en net og solid Udførelse.

Skoler for den kvindelige Ungdom til Oplærelse i almindelige Haandarbeider, som Strikning, Spinding, Søm o. dsl. samt tildels til Undervisning i et enkelt Slags Industri, Straafletning, have nu i længere Tid og paa mange Steder været i Gang; de førstnævnte Skoler bæres for det Meste af den private Veldædighed. Som en Foranstaltning, der, om den lykkes, vil blive af endnu større Betydning, maa omtales, at der i de sidste Par Aar i nogle Bygder paa Hedemarken er gjennem private Foreninger sat i Virksomhed Arbeids- eller saakaldte Husflidsskoler for Gutter. I disse Skoler, der holdes afvexlende — i en Tid af 6 a 8 Uger — i de forskjellige Skolekredse, forsaavidt disse ville paatage sig at sørge for Logis til Lærerne og Skolen samt anskaffe endel Materialier og Redskaber, medens de øvrige Udgifter og navnlig Lønnen til Læreren tilveiebringes af vedkommende Forening, gives Undervisning i forskjellige Slags Arbeider, som Spikning, Dreining, Høvling, Kurve- og Straafletning m. m. m. Ved Skolens Slutning paa de forskjellige Steder har der været afholdt Udstilling og Salg af de forarbeidede Sager. Resultaterne antages at have vist, at Gutterne paa Hedemarken i det Hele besidde Anlæg for flere Slags Haandarbeider, der danne Gjenstande for Husfliden, og det er denne, som det er disse Skolers Øiemed at søge fremmet. Herom ytrer Formanden i Bestyrelsen for Husflidsforeningen i Vang, i en Aarsberetning om den derværende Skoles Virksomhed, blandt Andet Følgende:

„Skolens Hensigt bliver aldrig og kan aldrig være at uddanne Haandværkere. Den vil og skal kun gjøre Folket nævenyttigt og derved mere selvhjulpet, bedre istand til at finde Beskjæftigelse i den Tid, da Jordbruget ikke har Anvendelse for dem. Den skal saavidt muligt lade en enkelt Slags Husflid trives i de forskjellige Hjem; derved bliver den paa en Maade nedarvet der, og der erhverves en Færdighed og Dygtighed i Forfærdigelse af Arbeidet, der stedse vil forskaffe det Marked til smaa, men lønnende Priser, lønnende ikke i den Forstand, at de ville kunne leve deraf, men saaledes, at de faa Noget for den Tid, der ellers ikke vilde være anvendt til nogen Nytte. Dette er Husfliden saaledes som den trives paa mange Steder; overalt hvor den lever, har den det med sig, at Folket elsker den. Den udbreder Hygge, Nethed, Orden og Liv ved Hjemmets Arne i de lange Vinteraftener; den bortleder Tanken fra hvad der er ondt og syndigt til hvad man mellem Hænderne sysler med som smukt og nyttigt. Den skjærper Forstand, Opfindsomhed og Dømmekraft, og giver Øiet Skjøn paa Formen. Den hjælper direkte og indirekte Skolen, — ja man kan ikke erkjende Skolen heelstøbt uden den. Den giver Anledning til praktisk Anvendelse af meget af hvad Skolen lærer, og den stræber med hiin kraftigt at udvikle det Gode og hemme det Onde i Tilbøieligheder og Livsvaner."

Efter hvad der oven er bemærket angaaende Husflidens Tilstand for Tiden, og naar hensees til Nærings- og Arbeidsforholdene navnlig i de kornproducerende Bygder, hvor der i Aannetiderne tiltrænges en stor Arbeidsstok, som i den øvrige Del af Aaret savner tilstrækkelig Sysselsættelse, kan der ialfald for dette Amts Vedkommende ikke være Tvivl om Nytten og Nødvendigheden — baade i moralsk og økonomisk Henseende — af at den mandlige Befolkning fra Ungdommen af tilvænnes og oplæres i Arbeider, hvorved den ledige Tid kan udfyldes. Erkjendelsen heraf vinder ogsaa mere og mere Indgang, og da det tør antages, at man i de paa den oven antydede Maade indrettede Skoler har fundet et hensigtsmæssigt Middel til at fremme Sagen, maa det kunne ventes, at flere og flere Skoler af dette Slags ville blive oprettede omkring i Distrikterne og blive ydede den Understøttelse under Børnenes Opdragelse i Hjemmet, uden hvilken her, som ellers, Skolens Maal ikke vil kunne naaes.

Som Binæringer drives fremdeles Jagt og Fuglefangst samt Leiekjørsel; den sidste i ikke lidet Omfang. Derhos kan nævnes den i Vinger og Odalens Fogderi i Femaaret foregaaede Indsamling af Renmose til Brændevinstilvirkningen, der forskaffede fattige Folk en ikke ubetydelig Fortjeneste. Paa Bærsamling drives kun lidet.

Til de i forrige Beretning omtalte Dampskibe, der gaar i Fart paa Mjøsen, Storsjøen og Glommen, er nu kommet et nyt af Jernbanen anskaffet større Dampskib paa førstnævnte Indsø.

Antallet af Landhandlere med Kongelig Bevilling samt i Henhold til Lovene af 21de Marts 1860 og 26de Mai 1866, og af Frihandlere efter Loven af 28de September 1857 var ved Femaarets Udgang:

i Hedemarkens	Fogderi	62
- Vinger og Odalens	—	35
- Soløers	—	53
	Lateris	150

Transport	150
- Søndre Østerdalens Fogderi	54
- Nordre Østerdalens —	38
Tilsammen	242,

hvoraf 93 Frihandlere efter Loven af 1857.

Ved Udgangen af 1865 var Antallet 211,
hvoraf 168 Frihandlere,
og ved Udgangen af 1860 170,
hvoraf 149 Frihandlere.

Flere af Frihandlerne indskrænke sig i Reglen til at levere endel Varer til sine Arbeidere ved Tømmerdriften. Ved Siden af Handelsmændene er der paa flere Steder oprettet saakaldte Spare- eller Forbrugsforeninger (for Tiden 19, nemlig i Hedemarken 2, i Soløer 1, i Søndre Østerdalen 4 og i Nordre Østerdalen 12), af hvilke nogle drive en ikke ubetydelig Omsætning. Foruden at de bidrage til at nedsætte Prisen paa Nødvendighedsvarer, antages de at stifte Gavn derved, at de i Regelen kun sælge mod Kontant og saaledes virke til at indskrænke Brugen af Krediten. Det ansees dog tvivlsomt, om de i Længden ville kunne bestaa. De bestyres tildels af Folk, der ikke have den fornødne Kyndighed i Handelen; dette vil formentlig i Regelen ikke kunne rettes paa uden at forøge Udgifterne gjennem Tilstaaelse af bedre Lønningsvilkaar for dem, der forestaaer Handelen, medens der ved Siden heraf til en betryggende Varetagelse af Foreningens Anliggender i det Hele altid vil af dem, der staae i Spidsen for samme, kræves Opofrelse af Tid og Arbeide.

Af Skydsstationer findes i Amtet i det Hele 56, hvoraf de 45 ere faste. Til flere af disse sidste maa ydes betydelige Tilskud, især efter at den Stationsholdere ved Loven af 21de Marts 1860 hjemlede Adgang til at drive Handel i samme Udstrækning, som de med Kongelig Bevilling ansatte Landhandlere, nu paa det Nærmeste kan opnaaes ved at løse Handelsbrev efter Loven af 26de Mai 1866 og at betale den deri fastsatte ringe Afgift.

Foruden det i Tønset værende Apothek, er nu et nyt Apothek oprettet i Elverum. Udsigterne for det sidste synes at være ganske lovende, medens det første ialfald ikke hidtil har givet Indehaveren tilstrækkeligt Udkomme.

h. Tilstanden i Almindelighed.

Lønnen for Tjenestefolk samt Husmænd og Dagarbeidere antages at være omtrent den samme som tidligere. Husmandsklassens og navnlig Dagarbeidernes Kaar ere vistnok, som tidligere, paa de fleste Steder mindre gode, men ere dog uden Tvivl i enkelte Bygder blevne noget bedre. Bortsættelse af Husmandspladse anføres i flere Distrikter at være i Aftagende.

Længden af de Veie i Amtet, der ere rodelagte som Kjøreveie, udgjorde, efter Veiinspektørernes Opgaver, ved Udgangen af 1870:

	Hovedveie. Mile.	Bygdeveie. Mile.	Tilsammen. Mile.
i Hedemarkens Fogderi	12,877	45,228	58,105
- Vinger og Odalens —	6,916	19,165	26,081
- Soløers —	17,666	21,666	39,332
- Søndre Østerdalens —	15,803	12,129	27,932
- Nordre Østerdalens —	19,091	29,857	48,948
Tilsammen	72,353	128,045	200,398

Ved Udgangen af 1865 blev Længden af Kjøreveiene opgivet til $195^5/_8$ Mile. Herunder var imidlertid indbefattet omtrent $5^1/_2$ Mile, som da blev henregnet til Kjørevei, men som er klassificeret som Ridevei og derfor ikke er medtaget i Opgaven for 1870. Fradrages disse $5^1/_2$ Mile i det for 1865 anførte Tal, bliver den i sidste Femaar stedfundne Forøgelse i Kjøreveiens Længde 10 Mile.

De i Femaaret udførte Veiarbeider (dels Anlæg af nye, dels Omlægning af ældre Veie) udgjorde i Længde: Hovedveie noget over 6 Mile, Bygdeveie henved 8 Mile, tilsammen 14 Mile. De udførte nye Hovedveianlæg ere: Veien fra Næverdalen til Austbjerg i Kvikne, omtrent 1 Mil, Veien fra Roverud i Brandvold til Rigsgrændsen, 4 Mile, Veien fra Kløften i Stange til Hamar med Bro over Agersvigen $^1/_2$ Mil, Omlægning af Hovedveien fra Agre til Odnæs i Rendalen $^1/_2$ Mil, og en liden Omlægning i Hovedveien gjennem Storelvedalen. Af de nye Bygdeveisanlæg falde de fleste og største paa Lille-Elvedalens Herred, i det Hele $4^1/_4$ Miles Længde, deraf $2^1/_4$ Mile paa en Vei fra Foldalen til og gjennem Atnedalen. Den i forrige Beretning omtalte større Veiomlægning inden samme Herred langs Folla Elv er, uagtet den først blev endelig fuldført i 1868, ikke her medregnet, da den var medtagen i Opgaverne over de i forrige Femaar udførte nye Anlæg. Heller ikke er medregnet enkelte andre i sidste Femaar paabegyndte, men endnu under Arbeide værende Anlæg, deriblandt Hovedveien fra Nyberg Sund i Trysil til Rigsgrændsen.

For samtlige Herreder i Hedemarkens Fogderi, for Søndre og Nordre Odalens samt for Elverums og Tolgens Herreder haves private Brandforsikringsindretninger. Om disse Indretninger, hvis Forsikringssummer i Aaret 1870 udgjorde tilsammen over $3^1/_2$ Millioner Spd. (deraf i Hedemarkens Fogderi alene 3 Millioner) indeholdes nærmere Oplysninger i den vedlagte Opgave.

Til Oplysning med Hensyn til Gjeldsforholdene m. V. vedlægges Opgaver over thinglæste og aflæste Gjeldsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme over solgte faste Eiendomme, over afholdte Exekutioner, Udpantninger og Tvangsauktioner samt over Gjeldssager, behandlede ved Forligelsescommissionerne. Sammenstilles disse og de tidligere meddelte lignende Opgaver erfares Følgende:

Distriktets faste Eiendomme ere i de respektive Femaar	1856—1860	1861—1865	1866—1870
ved Panteforskrivelser og Skifteudlæg blevne beheftede med en Gjeld af	3,276,773 Spd.	5,281,878 Spd.	2,372,689 Spd.
De aflæste Panteheftelsers Beløb udgjorde . . . . . , . . .	1,719,253 —	2,118,869 —	3,913,521 —
Altsaa Overskud af thinglæste Heftelser over de aflæste eller omvendt	+ 1,557,520 Spd.	+ 3,163,009 Spd.	÷ 1,540,832 Spd.
Faste Eiendomme bleve afhændede for . . . , ...	3,005,425 —	3,390,448 —	3,109,383 —
Beløbet af den Gjeld, der har været Gjenstand for Behandling ved Forligelsescommissionerne udgjorde	1,554,836 —	2,691,512 —	2,177,435 —
Exekutioner og Udpantninger bleve afholdte for et Beløb af . . .	974,251 —	1,217,514 —	738,719 —
Ved Tvangsauktioner har været afhændet Gods for	372,023 —	905,727 —	663,282 —

Med Hensyn til det ovenanførte betydelige Beløb af aflæste Panteheftelser i sidste Femaar bemærkes, at derunder maa antages at være indbefattet de i sidste Beretning særskilt omtalte, i Femaaret 1861—1865 thinglæste Documenter, til et samlet Beløb af omtrent 1,467,000 Spd., som da de ikke bleve gjorte gjældende, antoges at kunne sættes ud af Betragtning ved Beregningen af Pantegjældens Forøgelse. Naar det samme Beløb 1,467,000 Spd. (hvoraf 700,000 Spd. vedkommer Soløer og 767,000 Spd. Vinger og Odalen) nu fradrages de i sidste Femaar aflæste Heftelser, bliver Overskudet af aflæst Pantegjeld eller det Beløb, hvormed Gjelden i Femaaret er formindsket, at ansætte til 73,832 Spd., hvilket, fordelt paa Amtets Matrikulskyld (nu 23,236 Daler) giver omtrent 3 Spd. pr. Skylddaler. I de 2de foregaaende Femaar 1856—1860 og 1861—1865 var Overskudet i modsat Retning eller til Pantegjeldens Forøgelse respektive 68 og 73 Spd. pr. Skylddaler. Forholdet i de enkelte Fogderier vil sees af Nedenstaaende, hvori Forøgelsen af Pantegjelden (Overskudet af thinglæste Heftelser) er betegnet med + og Formindskelsen af Gjelden (Overskud af aflæste Heftelser) med ÷:

		1856—1860.	1861—1865.	1866—1870.
i Hedemarkens	Fogderi . . .	+ 43 Spd.	+ 65 Spd.	÷ 3 Spd.
- Vinger og Odalens	— . . .	+ 131 —	+ 28 —	÷ 34 —
- Soløers	— . . .	+ 86 —	+ 95 —	+ 14 —
- Søndre Østerdalens	— . . .	+ 127 —	+ 161 —	+ 17 —
- Nordre Østerdalens	— . . .	÷ 17 —	+ 82 —	+ 2 —
- hele Amtet		+ 68 —	+ 73 —	÷ 3 —

Som Aarsager til det gunstigere Forhold, der i ovenomhandlede Henseende har vist sig i sidste Femaar i Sammenligning ikke blot med de nærmest foregaaende, men ogsaa med tidligere Tidsrum, er fremhævet, at faste Eiendomme i den senere Tid jevnligen indkjøbes af Rigmænd, der indfrie de paa samme hvilende Panteheftelser, at flere Gjældsbreve, som ved Tvangssalg ikke ere dækkede, ligeledes ere aflæste, at man ved at benytte den forhaandenværende Anledning til gjennem Optagelsen af Laan af offentlige Indretninger at faa sine Gjældsforpligtelser bedre ordnede har maattet frigjøre Eiendommene ved Aflæsning af mange ældre, for en stor Del tidligere betalte Heftelser, og at man ogsaa i Almindelighed har vist større Omhyggelighed for at faa indfriede Heftelser udslettede af Pantebøgerne.

Det Beløb, hvorfor Exekutioner og Udpantninger ere afholdte, er aftaget med mere end $^1/_3$ Del fra det foregaaende til det sidste Femaar; det samme er Tilfældet med Hensyn til Beløbet for afholdte Tvangsauktioner. Imidlertid er Antallet af Exekutioner og Udpantninger tilsammen ikke synderligt formindsket, idet det i sidste Femaar udgjorde omtrent 40,100 mod 40,700 i Femaaret 1861—1865. De egentlige Exekutioners Antal er dog betydelig formindsket og har navnlig i den sidst forløbne Periode Aar for Aar aftaget i en ganske mærkelig Grad, fra 1937 i Aaret 1866 til 778 i 1870. Ligesaa er Antallet af Tvangsauktioner, der i Femaaret 1861—1865 udgjorde tilsammen omtrent 4900, gaaet ned til 2200 eller til mindre end det Halve i det sidste Femaar, og i Løbet af dette sunket fra 762 i Aaret 1866 til 244 i Aaret 1870.

Antallet af Gjældssager, behandlede ved Forligelseskommissionerne, er gaaet ned fra omtrent 64,000 i Femaaret 1861—1865 til 40,800 i den sidst forløbne Periode og inden denne betydeligt sunket fra Aar til Aar. Ligesom den oven paapegede mærkelige Forandring til det Bedre, der er indtraadt med Hensyn til Mængden af Forføininger til Gjælds Inddrivelser og Størrelsen af de Beløb, samme have angaaet, gjælder Amtet i det Hele taget, saaledes viser Formindskelsen sig ogsaa i alle enkelte Fogderier med Undtagelse af Nordre Østerdalens. I dette sidste er derimod ikke blot Pantegjælden, saaledes som foran vist, bleven forøget; men ogsaa Gjældssagerne ved Forligelsescommissionerne, Exekutionerne, Udpantningerne og Tvangsauktionerne ere der baade med Hensyn til Antal og Beløb stærkt tiltagne fra det ene til det andet Femaar og har tillige gjennem det sidste stadigen gaaet op fra det ene til det andet Aar. At Forholdet i heromhandlede Henseende for Vinger og Oda-

lens Vedkommende er det for Amtet i det Hele gjældende, turde efter Fogdens Ytring for en stor Del have sin Grund i, at der sammesteds ikke har været stort mere at udexeqvere og forauktionere.

Sammenfatter man Alt hvad der i det Foregaaende er paapeget om den Udvikling, Jordbruget og Fædriften har opnaaet, den betydelige forøgede Indtægt, der er vunden gjennem Skovbruget, og de Forandringer, der ere indtraadte med Hensyn til Gjeldsforholdene, kan det ikke være Gjenstand for Tvivl, at den økonomiske Tilstand i Amtet i det Hele taget gjennem det sidst forløbne Femaar betydeligen har forbedret sig. De mange og store indbyrdes Gjeldsforpligtelser, hvori Eiendomsbesidderne før stode, ere efterhaanden blevne afviklede, der er indtraadt en større Nykternhed, Jevnhed og Forsigtighed i alle Forholde, paa mange Steder et sparsommeligere Levesæt og fremfor Alt en større Stræben efter at fyldelstgjøre paahvilende Forpligtelser til Betaling af Skatter, Udgifter og anden Gjeld, uden at paadrage sig Omkostninger ved selve Inddrivelsen. Hvad der alene paa denne sidste Vei er bleven sparet, vil, foruden af de oven anførte Opgaver over det formindskede Antal af Foranstaltninger til Gjelds-Inddrivelse, bedst kunne sluttes af den stedfundne betydelige Aftagen i de med Sportler lønnede Embeds- og Bestillingsmænds Indtægter, en Aftagen, der, om ikke en forandret Ordning indføres, maa vække alvorlige Betænkeligheder, medmindre det skulde kunne antages, hvad der dog forhaabentlig ikke er at befrygte, at de i ovenomhandlede Henseende nu indtraadte sunde og gode Tilstande igjen skulde i væsentlig Grad forandre sig.

Priserne paa Eiendomme i de bedre Jordbrugsdistrikter saavelsom paa Skov have i de senere Aar været i Stigende. Af den faste Gjeld er uden Tvivl adskilligt afbetalt, medens den løse Gjeld neppe er blevet forøget. Vel anføres det fra det Distrikt, hvis Formuestilstand maa antages at være den forholdsvis bedste i Amtet, nemlig Søndre Østerdalens Fogderi, at Middelklassen er gaaet tilbage i Velstand; men denne Tilbagegang formenes at være opveiet ved den Forøgelse, som Rigmændenes store Formuer i Femaaret har faaet. At der saavel i nysnævnte Distrikt som paa andre Steder, navnlig i Hedemarkens Fogderi, er opsparet temmelig betydelige løse Kapitaler, er udenfor al Tvivl; dette ville formentlig Listerne over Udligningen af Communeskatterne vise. Af disse Kapitaler antages meget at være anbragt udenfor Distriktet, navnlig i Pengeinstituter i Byerne.

I Vinger og Odalens Fogderi ere vel de økonomiske Forholde fremdeles mislige; men nogen Forbedring i Tilstanden er dog vist ogsaa der opnaaet væsentligst som en Følge af en indtraadt større Forsigtighed og Sparsommelighed. Derimod maa, efter alle Mærker at dømme, Tilstanden i Nordre Østerdalens Fogderi antages at have ikke ubetydeligen forværret sig i det sidste Femaar. Da Priserne paa Fedevarer, som der udgjøre Bondens væsentligste Indtægt af Jordbruget, ere meget stegne, medens Priserne paa de Nødvendighedsvarer, der maa kjøbes, og navnlig paa Korn have været lave, er Grunden til denne Tilbagegang ikke let at forklare, i Særdeleshed naar det bemærkes, at Tarvelighed og Sparsommelighed fremdeles er almindelig ialfald i den største Del af Distriktet, nemlig de 4 nordligste Herreder. Fogden antyder som Aarsager, foruden den megen Brug af Kaffe, Distriktets fjerne Beliggenhed fra og vanskelige Adkomst til de Steder, hvor dets Produkter afsættes og Indkjøb sker af de Nødvendighedsvarer som tiltrænges. Hertil maa vel kunne føies den mere og mere forsvindende Indtægt af Skovbruget, hvilken tidligere formentlig har dannet en god Støtte for mange Eiendomsbesiddere ogsaa i de nordligste Herreder.

Sædelighedstilstanden og navnlig Ædrueligheden maa i Amtet i det Hele taget ansees ret god og Brændevinsdrik samt Brugen af bayersk Øl at være i Aftagende. Dog siges den samme Letsindighed og Usædelighed samt Lyst til Lediggang, som tidligere har været fremhævet, endnu at herske blandt de lavere Folkeklasser i Vinger og Odalens Fogderi. I Femaaret er der paa Gaarden Olsrud i Vang oprettet en Tvangsarbeidsanstalt til Indtagelse af Betlere og Løsgjængere ikke blot fra Herrederne inden Hedemarkens Fogderi, men ogsaa efter særskilt indgaaede Overenskomster fra flere af de nærmest liggende Bygder saavel i som udenfor Amtet. Uagtet Belægget til sine Tider ikke har været betydeligt, formenes dog denne Anstalt at have virket og fremdeles at ville virke meget gavnligt til Afskrækkelse fra Ørkesløshed og Betleri og derved til nogen Formindskelse af de trykkende Fattigbyrder.

Gaardbrugerklassen gaaer jevnt fremad i Oplysning og Dannelse. Flere Selskaber til Anskaffelse af Bøger have dannet sig og Avislæsning bliver mere og mere almindelig. Det offentlige Skolevæsen gjør gode Fremskridt og Gaardbrugernes private Omsorg for deres Børns Opdragelse maa i de fleste Egne siges at være omhyggelig. Flere af de formuende Gaardbrugere antage Huslærere for sine Børn og sende tildels ogsaa sine Sønner til Skoler i Byerne, til Landbrugsskoler og Folkehøiskoler.

Til at virke for Arbeidsklassens Oplysning og Velvære har der i samtlige Herreder i Søndre Østerdalens Fogderi dannet sig særlige Foreninger, hvilke tillige danne Spare- eller Forbrugsforeninger. Af disse Foreninger fortjener særskilt at omtales „Alfarheims Arbeidersamfund“ i Elverum, der ikke alene virker gjennem den af samme dannede Spare- og Forbrugsforening, hvortil paatænkes føiet blandt Andet en Sygeunderstøttelses- og Begravelseskasse, men hvor der ogsaa holdes belærende Foredrag, udlægges Aviser, Tidsskrifter og Bøger til Medlemmernes Afbenyttelse, og af og til foranstaltes større festlige Sammenkomster, hvori de forskjellige Samfundsklasser deltage og underholde sig med

Taler, Sang o. dsl. Det har en Bogsamling paa henved 500 Bind og talte ved Udgangen af 1870 320 Medlemmer. Det er formentlig efter Forbillede af denne Forening, der væsentlig skylder en enkelt Mands ihærdige og opofrende Bestræbelser sin heldige Fremgang, at de øvrige ovenfor nævnte Foreninger ere dannede. Lignende Foreninger ere ogsaa oprettede i Hamar og Kongsvinger for disse Byers og nærmeste Omegns Arbeidere.

B. For Kjøbstædernes Vedkommende.

a. Hamar.

Magistratens Beretning indeholder Følgende:

„Den Skildring af Byens økonomiske Tilstand, som indeholdes i min Beretning for 1860—1865 var vistnok i det Hele taget temmelig mørk, men stadfæstes dog ved de Erfaringer, der gjordes i de første 2 Aar af den paafølgende Femaarsperiode, idet adskillige baade Handlende og Haandværkere saa sig nødsagede til at overgive deres Boer til Skiftebehandling som Koncursboer, og Forholdene i det Hele syntes at tyde paa Stagnation.

Det Anførte var imidlertid ikke en Følge af enkelte paaviselige Uheld eller da indtraadte Handelsfluctuationer, men fremkaldtes formentlig især ved, at Virksomheden — saaledes som tidligere anført — neppe var anlagt efter en forstandig Maalestok.

I de sidst forløbne 3 Aar synes imidlertid et Opsving at have fundet Sted, og der er flere Grunde til at antage, at Virksomheden er bragt ind paa et rigtigere Spor.

Medens de fra Jernbanens Vedkommende meddelte Opgaver over Trafiken saavel fra Christiania hertil som paa Hamar-Elverums Jernbane vise, at saavel Tilførsel som Forsending for Hamars Vedkommende omfatter betydelige Vareqvanta, saaledes er der ogsaa andre Omstændigheder, der tyde hen paa en livligere Rørelse og fordelagtigere Omsætning hersteds end i det nærmest foregaaende Tidsrum.

Det har nemlig vist sig, at den paa alle Kanter lettede Kommunikation har bidraget til, at Hamar søges hyppigere fra Bygder, der, skjønt ikke fjernt bortliggende, dog tidligere stode i liden Omsætningsforbindelse hersteds.

Saaledes har den nye Bro over Agersvigen, til hvis Opførelse Tilskud erholdtes fra denne By saavel ved Communens som ved Privates Bidrag, bragt Hamar i meget nær og let Forbindelse med de tætbefolkede Stange og Romedals Bygder. Ligesaa har et lidet Damskib, tilhørende et Interessentskab, hvis fleste Medlemmer bo hersteds, tilveiebragt stadig Communikation paa Furnæs- eller Bundefjorden samt med Næs, Helgeøen og Thoten, fra hvilket sidste Distrikt tidligere kun af og til enkelte Handelskunder indfandt sig.

Disse Kjendsgjerninger berettige ogsaa Haabet om, at Rørelsen kan faa et yderligere Opsving, naar den besluttede Forlængelse af Jernbanen til Aamot bliver fuldført, ligesom i det Hele taget Iværksættelsen af Jernbaneforbindelsen med det Throndhjemske efter min Formening vil give et kraftigt Stød til en forstandig Ordning af Handelsforholdene hersteds, saaledes at Hamar kan blive et Hovedoplagssted for de nordenfjeldske Produkter, som skulle afsættes paa Oplandet.

I denne Retning antages det ogsaa fornødent, at der itide drages Omsorg for at hensigtsmæssige Pakhuse til Opbevaring af de nævnte Produkter haves i Beredskab, idet nemlig den nu gjældende Bebyggelsesplan for Byen hindrer Anbringelsen af slige Bygninger langs Mjøsen inden det hidtil bebyggede Omraade. Imidlertid er i denne Henseende Opmærksomheden rettet paa at en Strækning paa Byens Østside bør blive Kjøbstadsgrund, hvortil der ogsaa er Opfordring i den Omstændighed, at i Tilfældet af den paatænkte Ophævelse af Kjøbstadgrændserne med Hensyn til Handel og Haandværksdrift vil dette Strøg utvivlsomt blive det første, som bebygges paa en bymæssig Maade af dem, der ville drive saadan Næring uden Borgerskab.

Den oven udtalte Mening, at en rigtigere Opfatning af Omsætningsforholdene har gjort sig gjældende, finder formentlig ogsaa Stadfæstelse deri, at medens de Handlendes Antal ikke i nogen væsentlig Grad er forøget, idet samme i 1865 udgjorde 31 og i 1870 36, hvoriblandt var flere Haandværkere, der tillige havde taget Handelsborgerskab — var ifølge Ligningsforretningerne disses aarlige Indtægt steget fra 17,700 Spd. i 1865 til 26,825 Spd. i 1870.

Paa samme Tid var Haandværkernes Antal formindsket fra 76 i 1865 til 72 i 1870, medens den aarlige Indtægt var noget forøget, nemlig fra 18,550 Spd. til 18,800 Spd. hvilken sidste Sum i Virkeligheden falder paa et ikke stort Antal Personer, idet nemlig blandt Haandværkerne ere medregnede Adskillige, som kun tjene det Allernødvendigste til Livsophold, hvorfor ogsaa en yderligere Reduction af Tallet baade vilde være berettiget og antages at kunne ventes. Hvad derhos specielt den egentlige Haandværksstand hersteds angaar, da har den i fuldt Maal stadfæstet det gode Omdømme, jeg i min forrige Beretning ydede den, idet den har gaaet meget frem med Tiden, Flere have sat sig i direkte Forbindelse med Udlandet og i det Hele er denne Erhversgren bleven indrettet paa en bedre Maade end i flere andre Byer af lignende Størrelse. Følgen heraf har ogsaa vist sig deri, at en livlig Omsætning i flere Retninger har fundet Sted baade til Nabobyerne, ja endog til Christiania, og til det hele Opland. Dette gjælder navnlig om Arbeider fra et forholdsvis betydeligt Snedkerværksted hersteds samt fra den i forrige Beretning omtalte Vognfabrik, for hvis Ved-

kommende særskilt Opgave over Drift og Virksomhed følger. Af andre Fabrikker haves nu hersteds en Tobaksfabrik og 2 Ølbryggerier, med Hensyn til hvilken ligeledes særskilte Opgaver vedlægges. Samtlige de anførte Omstændigheder have ogsaa øvet en gunstig Indflydelse paa Arbeidsklassen, hvis Antal vistnok fremdeles er uforholdsmæssig stort, men hvis Kaar dog nu formenes at være heldigere end i forrige Femaarsperiode, idet Adgangen til Arbeide har været lettere og bevirket til enkelte Tider nogen Stigning i Daglønnen, som dog i Almindelighed kun kan ansættes til 40 à 44 Skilling. I denne Forbindelse bør ogsaa bemærkes, at jeg ikke har nogen Grund til at antage, at Brændevins- og Ølforbruget er steget, men heller — navnlig hvad det Sidste angaar — aftaget. Vistnok blev i 1868 Brændevinsafgiften forøget fra 1200 til 1333 Spd. 40 Skill., idet Forbruget skjønnedes at være tiltaget med 4000 Potter, ligesom i 1869 Ølafgiften forhøiedes fra 15 Spd. til 18 Spd. aarlig for hver Berettiget; men ved disse Forøgelser er neppe taget saameget Hensyn til selve Indvaanernes Forbrug som til de Kvanta, der afsættes under det aarlige Marked.

Medens samtlige de angaaende Virksomheden hersteds berørte Omstændigheder berettige til at antage, at Byen er noget i Fremadskridende, kan heller ikke noget Modbevis herfor søges i Communens økonomiske Forfatning.

Budgettet for 1865 viser nemlig et Udgiftsbeløb af 4,150 Spd., der efter Forløbet af de følgende 5 Aar kun er steget med 70 Spd., uagtet Communen i dette Tidsrum har havt ikke ubetydeligt forøgede Udredsler til Gadernes Istandsættelse, til Skolevæsenet, og til Opførelse af en ny Kirke, hvilken blev færdig Høsten 1866, efterat have kostet over 14,000 Spd., hvoraf dog, som i forrige Beretning anført, betydeligt Tilskud erholdtes fra Amtscommunen og Private. Hertil kommer endvidere, at netop i denne Mellemtid den Andel af Brændevinsafgiften, som tidligere var indflydt i Bykassen, maatte tillægges Fattigkassen for at sætte denne istand til, uden Udligning af Fattigskat, at bestride Udgifterne, som fra 1865 til 1870 ere stegne med 850 Spd.

Denne Forøgelse i Fattigudgifterne var dels en ligefrem Følge af den Arbeidsløshed, som opstod i de Aar, da flere af Stedets Næringsdrivende havde overgivet deres Boer til Conkursbehandling, dels bevirkedes den ved en Koppe-Epedemi, der herskede i 1865 og 1866, og som navnlig bragte mange af Arbeidsklassen paa Sygeleiet, hvortil endelig kommer, at Fattigkassen ved Affattelsen af Budgettet for 1865 havde en kontant Beholdning af 300 Spd., som Følge hvoraf Stigningen egentlig kun var 550 Spd.

Naar imidlertid Hensyn tages til at Arbeidsstokken — som før berørt — er uforholdsmæssig talrig hersteds, at i 1870 understøttedes over 100 Personer, og at Kravene paa Fattighjælp nu aarligen stige, eftersom den ved Byens Oprettelse indflyttede, gjennemsnitlig unge, Befolkning bliver ældre og mindre arbeidsdygtig, saa maa det forhaabentlig indrømmes, at en Fattigudredsel af 1500 Spd., som Budgettet for 1870 udviser, ikke bør kaldes høi, navnlig i Betragtning af, at af Byens Indvaanere, der ved Udgangen af 1870 udgjorde et Antal af 1912, kun 308 ere skatteydende. Sidstnævnte Tal viser blot en Forøgelse af 5 siden 1865, medens Forholdet i Tidsrummet fra 1860 til 1865 viste en Stigning af 28.

Som en ligefrem Følge af dette ringe Antal blive Skatterne hersteds i Regelen trykkende, navnlig i Betragtning af, at der ikke paa nogen Haand er samlet en betydeligere Formuesmasse. Ligningen i 1870 udviser nemlig en beskattet samlet Formue af 161,900 Spd., medens Indtægten ansattes til 97,875 Spd., hvormed maa sammenholdes, at Husene blot beskattes med $^1/_8$ pCt. af Assurancesummen, der i 1870 udgjorde af 125 brandforsikrede Numere 368,000 Spd., som kun er 800 Spd. mere end i 1865. Herved maa dog bemærkes, at der i Mellemtiden var foretaget Omtaxation af de fleste af disse Bygninger, af hvilke adskillige tidligere vare uforholdsmæssigt høit værdsatte.

Det turde ogsaa være rettest i Forbindelse hermed at tilføie, at den nævnte Beskatning af Husene for en Del finder Berettigelse i at den betydelige extraordinære Brandkontingent har faldt trykkende paa samme Tid, som Husleien i Almindelighed er sunken hersteds.

Skattebyrden tør maaske haabes at ville blive mindre følelig, om ikke just i den nærmeste Fremtid, saa dog, naar en Del Aar ere forløbne. Dels har nemlig Communen med ufortrøden Opofrelse bestridt Udgifter i flere Retninger, der ikke lettelig ville gjentage sig, navnlig til den før nævnte Opførelse af en Kirke, ligesom den har udredet Halvdelen af det tegnede Bidrag, stort 6000 Spd. til Hamar-Elverum Jernbaneanlæg, betalbart i 20 Aar med 300 Spd. aarlig, og dels er der Føie til at vente, at en i 1869 afsluttet Handel om Gaarden Holset, paa hvis Grund omtrent den halve Del af Byen er anlagt, vil medføre adskillig Fordel.

For denne Eiendom, der har en Skyld af 6 Daler 4 Ort 21 Skilling samt er forsynet med store og vel vedligeholdte Huse, hvis Overetage kan bortleies, gav Communen en samlet Kjøbesum af 11,745 Spd. 22 Skill., til hvis Dækkelse, forsaavidt den oversteg Panteheftelserne, erholdtes et Laan af Oplysningsvæsenets Fond, hvis Størrelse afpassedes saaledes, at tillige nogle ældre Communen paahvilende Laan med større Afdragsterminer kunde indfries, saa at den samlede Laanesum kom til at udgjøre 12,000 Spd. Foruden et mindre Tilskud til Afdragene af dette Beløb, bestrides hele Renten deraf ved Afgiften til Holset Gaard af de udtagne Byggetomter i Hamar, som ligge paa Gaardens Grund, idet denne Afgifts samlede Beløb udgjør 805 Spd. aarlig, hvori dog er indbefattet Leien af en Del bortfæstede Jorder og Løkker. Denne sidste Indtægt vil desuden om 2 Aar i Henhold til Bestemmelserne i vedkommende Leiekontrakter blive adskilligt forhøiet. Jordveien er midlertidigt bortforpagtet,

hvorved hovedsageligt bestrides det Gaarden paahvilende meget betydelige Føderaad, værdsat til 400 Spd. aarlig, til en foregaaende Eier med Hustru. Det kan selvfølgelig først være ved disse Ægtefolks Død, at Gaardens fulde Afkastning kommer Communen tilgode; men i ethvert Fald viser dog det Anførte, at den indgaaede Handel har været lønnende, ligesom det i alle Tilfælde er fordelagtigt, at en Bycommune selv eier den Grund, hvorpaa dens Huse ere opførte.

Paa samme Tid, som imidlertid de anførte Omstændigheder i Forbindelse med de paaregnelige Fordele ved den forhaabentlig ikke fjerne Forbindelse mellem de nordenfjeldske og søndenfjeldske Jernbaner stille Udsigterne for Hamars Fremtid noget lysere, kan det ikke nægtes, at der endnu staar mange tidsmæssige Foranstaltninger tilbage at udføre. Byen savner saaledes fremdeles en hensigtsmæssig Vandledning, idet en ældre Saadan, der ikke opfyldte de tarveligste Fordringer, men kun forvoldte Udgifter, er nedlagt. Fordelen af at faa denne Mangel afhjulpen har ogsaa været tilfulde erkjendt, hvorfor en sagkyndig Undersøgelse for nogle Aar siden fandt Sted, men denne ledele til at vise, at et Anlæg, der kunde tilfredsstille baade Sanitetshensyn og betrygge Sikkerhed for Ilsvaade, vilde blive saa kostbart, at det fortiden oversteg Communens Evne. Al Vandforsyning foregaar derfor fra Mjøsen, hvis Vand, navnlig i den varme Sommertid, er alt andet end indbydende til Drikke og Madlavning.

En anden Sag, der ogsaa staar paa Dagsordenen her, er en Udvidelse af Borgerskolen. Denne har vistnok nu de bedste Udsigter til som saadan at opfylde alle rimelige Fordringer og Communen har ingensinde skyet at gjøre Ofre i denne Retning, men Trangen til en videregaaende Undervisning bliver Aar for Aar føleligere. Der er af denne Grund gjort de fornødne Skridt til at forbedre Ordningen af en høiere Undervisningsanstalt hersteds, fortrinsvis et Realgymnasium, og tør det vel være at haabe, at Statsstyrelsen vil imødekomme et saadant Foretagende, hvorpaa Oplandene formenes at have saameget større Krav som en her i Distriktet fordum bestaaende, med rige Midler begavet, Skole ved Kongens Magtbud af 29de November 1602 flyttedes til Oslo, saa at hine Midler senere indfløde i Christiania Kathedralskoles Kasse.

Om endogsaa den paaregnede Imødekommen saavel fra Staten som fra de omliggende Distrikter opnaaes, fordres dog betydelige Ofre fra Hamars Side for at Øiemedet kan rammes.

I denne Forbindelse bør bemærkes, at i den heromhandlede Femaarsperiode er det offentlige Stiftsseminarium for Skolelærere traadt i Virksomhed hersteds, og, idet der henvises til den hermed følgende Beretning fra vedkommende Bestyrer, skal jeg kun tilføie, at Anerkjendelsen af Fordelene ved at have denne gavnlige og velordnede Undervisningsanstalt i sin Midte formenes udelt her i Byen.

Medens paa flere andre Steder Skolerne foranledige Indflytning af Familier, der skulle skaffe deres Børn Undervisning, eller af Personer, der ville modtage Skolesøgende i Logis, har intet Tegn til Saadant vist sig hersteds. Imidlertid er det en Kjendsgjerning, at Hamar som Levested bliver kostbarere Aar for Aar, uagtet — som før bemærket — Husleien maa ansees at være lavere end tidligere. Det er foruden Levnetsmidler især Brænde, som er steget i Pris, og der er Grund til at befrygte, at dette Sidste fremdeles vil ske.

I alle andre Henseender end foran omhandlet kunne Forholdene hersteds i det Væsentlige ansees at være uforandrede siden min Beretning om Byens økonomiske Tilstand for 1860—1865".

b. Kongsvinger.

Magistratens Beretning er saalydende:

„Byens Bebyggelse er ikke videre fremskredet. Antallet af Bygninger, forsikrede i Statens almindelige Brandkasse, udgjorde ved 1865 Aars Udgang 86 og Forsikringssummen 146,000 Spd., ved 1870 Aars Udgang 87 og 149,680 Spd. Et Par Bygninger ere udmeldte af den almindelige Brandforsikringsindretning for at forsikres i private Selskaber. Bygningerne ere fremdeles af liden Værdi og ere endog yderligere faldne i Pris.

Detailhandelen er nu som før Byens saagodtsom eneste Næringskilde men ogsaa den er betydelig aftaget paa Grund af Frihandelslovene af 12te September 1857 og 26de Mai 1866, og paa Grund af, at den økonomiske Stilling i de tilstødende Landdistrikter fremdeles har været daarlig. Imidlertid var der ved Udgangen af 1870 omtrent samme Antal Handlende som ved Udgangen af forrige Femaarsperiode, nemlig 22, iberegnet 4 Brændevinshandlere, hvoriblandt 1 Kvinde, og af hvilke 4 have gjort Concours.

Uagtet Byen er Grændsestad, har Omtuskningen og Trafikken med Svensker været om muligt mindre end før, idet Jernbaneforbindelsen har bevirket, at de fleste Svensker, der paa disse Kanter handle med Norge, drager lige til Christiania eller sende deres Varer dertil.

Haandverksdriften staar fremdeles paa et lavt Standpunkt og nogen Fabrikvirksomhed er heller ikke opkommet, ligesom saagodtsom ingen af Byens Indvaanere beskjæftiger sig med Trælastdrift, der er en saa væsentlig Næringskilde for de omliggende Landdistrikter.

Byens Folkemængde er aftaget, idet den ved Udgangen af 1865 udgjorde omtrent 1000, men ved Udgangen af 1870 kun omtrent 900 Mennesker, hvoraf omtrent 13 pCt. nød Understøttelse af Fattigvæsenet.

Udgifterne til Fattigvæsenet have dog været omtrent de samme som i forrige Femaar, mellem 700 og 800 Spd. aarlig. Byens aarlige Udgiftsbudget forøvrigt har været

1500 Spd. Af de samlede Udgifter har Brændevinsafgiften dækket 1000 Spd. aarlig.

Ligesom der lige fra Begyndelsen ikke har været tilstede gunstige Betingelser for Byens Anlæg, saaledes er saadanne heller ikke senere komne til, og hvis en Beslutning, som den af sidste Storthing fattede, men dennegang ikke sanktionerede, om Ophævelse af de Lovbestemmelser, hvorefter der med Hensyn til Handel og Haandverksdrift gjælder andre Regler inden en vis Afstand fra Kjøb- eller Ladesteder end i det øvrige Landdistrikt, bliver Lov, hvilket sandsynligvis bliver Tilfældet i den nærmeste Fremtid, saa vil der virkelig opstaa Spørgsmaal om Kongsvinger kan bestaa som egen Kommune.

Foranlediget ved det Kongelige Indre-Departements Circulære af 23de Mai sidstleden har Communebestyrelsen udvalgt en Commitee for at tage denne Sag under Overveielse."

Til Magistraternes ovenstaaende Beretninger tilføies, at de i Kongsvinger og Hamar tidligere anordnede Markeder ere ophævede ved Kongelige Resolutioner af 23de April 1870 og 29de April 1871.

Hedemarkens Amtskontor, 22de Januar 1872.

L. Kyhn.

E.

Kristians Amt.

Underdanigst Beretning

om den økonomiske Tilstand i Kristians Amt i Femaaret 1866—1870.

I. Jordbruget.

Jordbrugenes Antal i dette Amt udgjorde ved Udgangen af

	næstsidste Femaar.	sidste Femaar.	
i nordre Gudbrandsdalens Fogdr.	1,897	1781	÷ 116
- søndre — —	2,024	1866	÷ 158
- Thoten . . . . . —	2,440	2148	÷ 292
- Hadelands og Lands . —	1,949	2000	+ 51
- Valders . . . . . —	2,259	2191	÷ 68
I det hele Amt	10,569	9986	÷ 583

Antallet synes saaledes formindsket med 583 Brug eller 5,5 pCt., men denne Formindskelse antages dog mere tilsyneladende end virkelig, da nemlig nu mere end før forskjellige Brug, der have samme Eier, og ere saaledes beliggende, at de drives underet, ere slaaede sammen og regnede for et enkelt Brug, om de end have særskilt Matrikulskyld. Denne Fremgangsmaade er udtrykkelig foreskreven i det Indre-Departements Cirkulære af November f. A. ledsagende Schema til Opgave No. 1, men er desuagtet neppe af alle Lensmænd tilfulde iagttaget. Der er saaledes Grund til at antage, at Brugenes Antal, beregnet, som af Departementet begjært, endnu er noget lavere, end ovenfor er anført.

Hadeland og Land er det eneste Fogderi, hvori Brugenes Antal i Femaaret er tiltaget, hvorimod den i en lang Række af Aar stadig tiltagende Jordudstykning i de øvrige Dele af Amtet i sidste Femaar ialfald ikke i nogen synderlig Grad synes tiltaget.

Som det sees af hoslagte Opgave No. 1 vare de ovennævnte 9986 Brug med Hensyn til Matrikulskyld fordelte saaledes:

	under 24 ß	24 ß —1 Dlr.	1—2 Dlr.	2—5 Dlr.	5—10 Dlr.	10—20 Dlr.	over 20 Dlr.
Nordre Gudbrandsdalen . .	254	579	300	367	211	63	7
Søndre Do.	218	605	286	309	281	147	20
Thoten	244	759	339	448	241	97	20
Hadeland og Land	224	683	305	425	241	103	19
Valders	390	837	391	444	105	18	6
I Amtet	1330	3463	1621	1993	1079	428	72

Over 13 pCt. af det hele Antal var altsaa Brug paa en Skyld af under 24 Skill. og henimod Halvdelen Brug paa en Skyld af under 1 Daler. Kun 5 pCt. var Brug paa en Skyld af over 10 Dlr. og vel 15 pCt. paa en Skyld af over 5 Dlr. Det største Antal Brug paa en Skyld af under 1 Dlr. findes i Sollien (83 pCt.), søndre Aurdal (75 pCt.), nordre Land (63 pCt.) samt nordre Aurdal, Dovre, Lesje, søndre Land, søndre og nordre Fron og vestre Thoten (51—59 pCt.) og det mindste Antal saadanne Brug i Vang (25 pCt.), Gran og vestre Slidre (31 pCt)., Ringebo, Gousdal og Skiaker (35—36 pCt).

Af Brug paa en Skyld over 10 Dlr. findes paa den an-

den Side de fleste i Gousdal (22 pCt.), Ringebo og søndre Fron (12 pCt.), Birid, Gran og Vaage (9 pCt.), østre Thoten, Jevnaker og Faaberg (7 pCt.), og de færreste i østre Slidre, Lesje, søndre Aurdal, nordre Aurdal og Vang (under 1 pCt.), Dovre og nordre Land (1 pCt.), Skiaker, vestre Thoten og Sollien (2 pCt).

Efter Tabel No. 1 udgjorde Amtets Matrikulskyld ved Femaarets Udgang ialt 26,035 Daler 91 Skill. hvoraf faldt paa Brug

	under 24 ß		24 ß—1 Dlr.		1—2 Dlr.		2—5 Dlr.		5—10 Dlr.		10—20 Dlr.		over 20 Dlr.	
	Dlr.	ß	Dlr.	ß	Dlr.	ß	Dlr.	ß	Dlr.	ß	Dlr.	ß	Drl.	ß
I nordre Gudbrandsdalen .	28	18	299	„	432	20	1169	27	1452	2	827	47	179	35
- søndre Do. . . .	24	20	337	84	409	89	1039	39	1990	109	1957	49	461	102
- Thoten	28	13	415	10	476	34	1470	67	1687	89	1322	„	488	46
- Hadeland og Land . .	25	85	359	86	440	80	1447	21	1706	109	1394	73	696	41
- Valdørs	47	96	434	80	563	109	1400	32	664	14	226	92	130	83
I Amtet	153	112	1846	20	2322	92	6526	66	7501	83	5728	21	1956	67

De smaa Brug paa en Skyld af 1 Daler eller derunder optage saaledes ikke mere end 0,08 pCt. af Matrikulskylden, medens den største Del deraf eller 0,54 pCt. falder paa Brug mellem 2 og 10 Dlr. De store Brug paa 10 Dlr. og derover optage 0,30 pCt. Valders Fogderi viser sig ogsaa her at være det Distrikt, hvori Jorden er mest udstykket. Brugenes Gjennemsnitsskyld er nemlig her kun 1 Dlr. 70 Skill., uagtet vestre Slidre er et Herred med forholdsvis store Brug, nemlig med en Gjennemsnitsskyld af 3 Dlr. 7 Skill. Næst Valders staar nordre Gudbrandsdalen, der har en Gjennemsnitsskyld af 2 Dlr. 56 Skill. og i hvilket Fogderi kun Vaage og nordre Frons Herreder have en Gjennemsnitsskyld af over 3 Dlr. Thotens Fogderi har en Gjennemsnitsskyld af 2 Dlr. 89 Skill., Hadelands og Lands af 3 Dlr. 4 Skill. og søndre Gudbrandsdalens af 3 Dlr. 40 Skill. I Gousdal og Grans Herreder naar Gjennemsnitsskylden op til over 4 Dlr., i Ringebo er den nær 4 Dlr. og i søndre Fron, Birid, østre Thoten og Jevnaker fra $3^1/_5$ til $3^1/_2$ Dlr., medens paa den anden Side Lesje, Dovre, nordre Land, vestre Thoten, nordre Aurdal og østre Slidre staa under 2 Dlr. og Vang og det lille Herred Sollien endog under 1 Dlr.

I den hele foranstaaende Fremstilling er Hensyn taget til samtlige matrikulerede Jordbrug. Udskilles imidlertil derfra de i Tabel No. 2 omhandlede, særskilt matrikulerede Havnegange, Engstykker, Udslaatter, Sætervolde, Skove, Tomter, Fiskevand og lignende, der ikke kunne henregnes til egentlige Jordbrug, bliver disse sidstes gjennemsnitlige Skyld noget større end ovenfor er anført, nemlig for Valders Fogderi 1 Dlr. 100 Skill., nordre Gudbrandsdalens 2 Dlr. 77 Skill., Thotens 2 Dlr. 107 Skill., Hadelands og Lands 3 Dlr. 33 Skill. og søndre Gudbrandsdalens 4 Dlr. 4 Skill.

De fra de egentlige Jordeiendomme udskilte Brug have, naar undtages Skoveiendommene i Hadelands og Lands Fogderi og navnlig paa Hadeland, en forholdsvis ubetydelig Skyld, nemlig Havnegange o. l. gjennemsnitlig 65 Skill. Skogeiendomme o. A. i Hadeland og Land 3 Dlr. 87 Skill., men i de øvrige Fogderier 80 Skill., og Tomter, Fiskevande o. l. 44 Skill.

Den til Andre bortfæstede eller bortleiede Jord har i dette Amt gjennem lange Tider kun udgjort en ringe Del i Sammenligning med den af Eieren selv benyttede Jord. Det egentlige Leilændingsforhold er her ukjendt. Ifølge de nu og tidligere meddelte Opgaver udgjorde det bortfæstede eller bortleiede Jordegods:

	31te December 1850.				31te December 1855.				31te December 1860.				31te December 1865.				31te December 1870.			
	Antal.	pCt.	Matrikulskyld.	pCt.	Antal.	pCt.	Matrikulskyld.	pCt.	Antal.	pCt.	Matrikulskyld.	pCt.	Antal.	pCt.	Matrikulskd.	pCt.	Antal.	pCt.	Matrikulskyld.	pCt.
Nordre Gudbrdsdl.													20	1,1	145—0	3,3	54	3,3	159. 74	3,7
Søndre —:—	67	2,6	410. 46	5,4	46	1,7	272. 103	3,6	41	1,4	185. 14	2,4	27	1,3	181—0	2,9	55	3,7	212. 61	3,5
Thoten	63	2,6	427. 104	4,8	55	2,1	380. 117	4,3	40	1,4	308. 2	3,5	57	2,3	196—0	3,3	60	3,0	251. 99	4,4
Hadeland og Land									12	0,7	121. 96	2,0	12	0,6	122—0	2,0	31	1,9	216. 40	4,0
Valders	26	0,7	183. 43	1,9	76	2,0	482. 49	5,0	55	2.5	221. 111	6,4	33	1,5	145—0	4,2	24	1,3	114. 39	3,4
Amtet	156	2,0	1021. 73	4,0	177	1,9	1136. 29	4,3	148	1,5	836. 103	3,6	149	1,4	789—0	3,1	224	2,6	954. 73	3,8

Stigningen i den af Andre, end Eierne, brugte Jord er visselig mere tilsyneladende, end virkelig, idet Lensmændene nu mere end før have iagttaget at medregne Embedsgaarde o. l. og den største Del af de anførte Eiendomme udgjøres ogsaa netop af Embedsgaarde.

Deraf have ialt 28 geistlige en samlet Skyld af omkring 535 Daler, 8 civile en Skyld af nær 58 Daler og 9 militære en Skyld af 71 Daler.

I foranstaaende Opgave om Matrikylskylden og dens Fordeling vil selvfølgelig ske nogen Forandring, naar den

under Arbeide værende Revision af Matrikulen er endelig fuldført. Dette vidtløftige Revisionsarbeide er allerede for nogen Tid siden tilendebragt, forsaavidt angaar Skyldforholdets Bestemmelse indbyrdes mellem de enkelte Brug. Derimod er Skyldforholdet mellem Herrederne endnu ikke endelig fastsat, idet Fogderikommissionen i Hadelands og Lands Fogderi paa Grund af specielle Omstændigheder først i disse Dage har seet sig istand til at fuldføre sit Arbeide. Ifølge Fogderikommissionernes Kjendelser ere Herredernes Matrikulskyld bestemte som følger:

	Matrikulskyld.		Forøgelse.		Formindskelse.	
	Daler.	Sk.	Daler.	Sk.	Daler.	Sk.
Lesje Herred . . .	539	25			12	43
Dovre — . . .	379	96	7	114		
Skiaker — . . . } Lom — . . . }	1201	52			9	55
Vaage — . . .	1312	33			3	105
Fron, nordre Herred.	954	49	17	89		
—, søndre — .	858	29			40	„
Sollien	52	29	12	„		
Ringebo	1208	30			60	„
Øier	964	116			24	„
Gousdal	1570	6	44	„		
Faaberg	1566	76	68	„		
Birid	1358	58			25	49
Vardal	835	2			58	14
Thoten, østre . . .	2123	66	63	12		
—, vestre . . .	1571	13	20	51		
Jevnaker	1479	18			24	63
Gran	2710	93			204	45
Land, søndre . . .	1078	111	154	102		
—, nordre . . .	803	21	74	6		
Aurdal, søndre . .	948	95	244	97		
—, nordre . .	903	14	99	51		
Slidre, vestre . . .	739	42			172	27
—, østre . . .	418	51			43	101
Vang	456	89			128	20

Heller ikke Jordfællesskabet har i dette Amt nogen synderlig Udbredelse, og da de 3 i Amtet benyttede Udskiftningsformænd have stadig Sysselsættelse, er det at haabe, at de sidste Rester deraf ialfald i Hjemmarken i en nær Fremtid ville forsvinde. Ifølge de af Lensmændene meddelte Opgaver laa ved Femaarets Udgang endnu i Fællesskab om Hjemmarken:

i nordre Gudbrandsdl. Fogd.	35	Brug af Skyld	82	Dlr.	74	Sk.
- søndre —=— —	47	— - —	229	—	115	—
- Thotens Fogd.	97	— - —	242	—	118	—
- Hadelands og Lands Fogd.	16	— - —	88	—	6	—
- Valders Fogd.	126	— - —	389	—	28	—
Ialt	321	Brug af Skyld	1032	Dlr.	101	Sk.

For et Par Herreder mangler dog Opgave, og da Opgaverne forudsætte et større Localkjendskab, end flere af Lensmændene antages at besidde, og Spørgsmaalet om, hvad der skal ansees for Fællesskab, ofte beror paa et usikkert Skjøn, bør disse Opgaver neppe ansees for ganske sikre.

Af Nyland er ogsaa i sidste Femaar opbrudt til Agerland en Deel, saaledes efter de indløbne Opgaver i Lesje 250 à 300 Maal, i Vaage 600 Maal, i vestre Thoten 3000 Maal, i søndre Aurdal 4 à 500 Maal, i vestre Slidre 400 Maal og i østre Slidre 50 Maal. Antageligvis er dog Fremgangen i denne Henseende forholdsvis noget mindre i sidste, end i tidligere Femaar, noget som har sin Forklaringsgrund dels deri, at det bliver mere og mere almindelig erkjendt, at det rene Udbytte bliver større, jo mere intensivt Jorden bruges, dels deri at Arealet af den til Ager bekvemme Jord stadig er blevet mindre, og dels endelig ogsaa deri, at en længere Række af forholdsvis mindre gode Aar har betaget Eierne baade Evne og Lyst til at anvende mere paa Dyrkningen af deres Jord, end høist nødvendigt er.

Opbrydningsmaaden er omtrentlig den samme, som før, og Dybden hvori Jordsmonnet renses, samt Udgifterne pr. Maal ligesaa.

Den i flere foregaaende Femaarsberetninger omhandlede Flaahakning bruges fremdeles, endog ligeop i den øverste Del af Valders. Saaledes opgives fra vestre Slidre paa denne Maade at være bragt under Dyrkning i Femaaret omtrent 150 Maal. Men i det Hele taget maa ogsaa denne Dyrkningsmaade siges at være noget i Tilbagegang. Opdyrkningen af den store og høitliggende Lerudmyr paa vestre Thoten er, saavidt vides, ikke i Femaaret skredet synderligt videre frem, hvoraf vel saaledes kan sluttes, at Udbyttet, som derhos i enkelte Aar er blevet beskadiget af Frost, endnu ikke er steget saaledes, at det har opmuntret til Dyrkningsarbeidernes Fortsættelse. Mod Femaarets Slutning ere Forsøg gjorte med Anvendelse af visse Partier af Myren til Brændetorv. Det ved Lesjevandenes Sænkning indvundne Jordsmon ligger fremdeles udyrket og afgiver altsaa lidet eller intet Udbytte. Jordsmonnets Beskaffenhed er imidlertid saa god, at Dyrkningsforsøg sandsynligvis vilde lykkes, naar kun fornødne Foranstaltninger bleve trufne til Forhindring af den Lesje i saa høi Grad forulempende Sandflugt. Frygten for denne har antageligen holdt flere tilbage fra at røre mere end høist fornødent ved den indvundne Jord.

De Grundforbedringer, som blive Jorden tildel, bestaa fornemmelig i Afgrøftningsarbeider, hvoraf ikke ubetydeligt er udført i Femaaret, navnlig i de Herreder, som i dette Tidsrum ere blevne bereiste af den ansatte Amtsagronom. Over 1500 Maal ere efter hans Opgaver fuldstændig og systematisk blevne afgrøftede under hans Veiledning, og deraf omtrent 1000 Maal i de 4 øverste Herreder af Valders, hvor hans Bistand tildels er søgt ogsaa af Husmænd. Et større Afgrøftningsforetagende er derhos mod Femaarets

Slutning paabegyndt paa Gaarden Rønnerud i Jevnaker, hvor Drainsmester Jensen har opgjort Plan til fuldstændig Drainering af 148 Maal.

Fremdeles grundgraves Agerjorden ofte paany, hvor Jordsmonnet findes at mangle fornøden Dybde, ligesom der tiltrænges aarligt Arbeide, hvor Undergrunden er fuld af Sten, for stadig at have Agrene i tilbørlig Plougdybde rene for de dels af Frosten opskudte og dels ved Jordsmonnets Nedgliden blottede, jordfaste Stene. Saavel i Valders, som endnu mere i nordre Gudbrandsdalen anvendes heller ikke lidet Arbeide aarlig paa at bringe den dels under Pløiningen og dels under Vandingen til Agerrenen nedgledne Muldjord tilbage til de grundere Dele af Ageren og da navnlig op til dennes øverste Strøg, den saakaldte Aurfaar. Hyppigheden og Udstrækningen af dette Arbeide beror paa Tid og Omstændigheder. I Regelen paaføres 3 à 400 Læs pr. Maal, hvorved Udgiften neppe kan ansættes lavere end til 8 à 10 Spd.

Med Hensyn til Jordens aarlige Bearbeidning og Dyrkning kunne Forandringerne siges mere at bestaa i en noget svækket Tillid til Ufeilbarheden af de ældre Brugsmaader og en noget forøget Interesse af at gjøre Forsøg med nye, end i paaviselige større Forandringer med Hensyn til Jordens Behandlingsmaade. Der tiltrænges længere Tid, end et Femaar, inden Forsøg kunne siges at være gaaede over til stadige Brugsmaader, og ligesaa inden disse blive saa almindelige, at en Forandring for et helt Distrikts Vedkommende kan siges at være indtraadt.

Agervandingen i nordre Gudbrandsdalen og navnlig i Lom foregaar paa samme Maade, som før, og er efter alt, hvad derom vides, bragt til en Fuldkommenhed, som neppe giver Rum for yderligere Forbedringer. Den anvendes nu i det nævnte Distrikt næsten overalt, hvor der tilbyder sig Anledning, dog med Undtagelse af Hedalens Sogn, hvor man efter Lensmandens Meddelelse har ladet sig afholde fra dens Benyttelse af Frygt for den Forsinkelse af Kornets Modning, som almindeligvis er Følgen, naar Vandingen ikke foregaar med tilstrækkelig Skjønsomhed. I Valders har et enkelt Forsøg været gjort, men uden heldigt Resultat.

Derimod har Engvandingen gjort god Fremgang i Femaarets Løb. Vandingsanlæggene have, i Forbindelse med Afgrøftningen optaget den allerstørste Del af den ansatte Amtsagronoms Tid, og under hans Veiledning er i Femaaret Engvanding indført paa ialt 1622 Maal Jord, nemlig i Ringebo paa 117 Maal, Øier 89, Gousdal 323, Faaberg 204, Birid 150, nordre Aurdal 224, vestre Slidre 282, østre Slidre 115, Vang 118.

En omhyggeligere Bearbeidelse af Jorden har været en Følge af de lidt efter lidt forbedrede Redskaber, ligesom der nu i enkelte Dele af Amtet lægges en større Vægt paa Nytten af Jordens Høstpløining, end i tidligere Dage. Sædskiftet er mere skjønsomt og hensigtsmæssigt, end før, Kornafgrøderne noget indskrænkede og Græsdyrkningen i tilsvarende Grad udvidet.

At Agerbrugsredskaberne ogsaa i sidste Femaar have undergaaet Forbedringer fremhæves saagodtsom af alle de Lensmænd i Amtet, som have meddelt nærmere Oplysning om Forholdene. Fordelen af de lettere Kommunikationer viser sig kjendeligen ogsaa i dette Stykke. Træplogen omtales nu endog fra den øvre Del af Valders som henhørende til en forlængst tilbagelagt Tid og i den sydlige Del af Amtet blive Exemplarerne af et saa fuldkomment Redskab, som Hornsbys Plog, der forarbeides af en dygtig Smed paa Hamar o. fl. St., mindre og mindre sjeldne. Den nye Plogform, som i Femaaret har tiltrukket sig mest Opmærksomhed, synes iøvrigt at være en Dobbeltplog formentlig efter amerikansk Model, der anbefales som meget hensigtsmæssig for bakket Terræn. Et stort Antal Exemplarer af denne Plog er i de senere Aar anskaffet, og et Par Exemplarer have allerede fundet Vei lige op til østre Slidre.

Harvene, hvortil ogsaa maa regnes den for Valders eiendommelige og til Jordens Smuldren almindelig benyttede Risp, forbedres ligeledes og udbredes i et stigende Antal til alle Dele af Amtet og i de forskjellige fra tidligere Tid bekjendte Former. Tindeharven er den almindeligste, og Rulleharven har fundet Udbredelse lige op til de øvre Dele af Valders, medens derimod Kløsharven neppe overalt er saa meget anvendt, som den formenes at fortjene. Mindst Vægt synes der at lægges paa Harvens Udbedring i nordre Gudbrandsdalen, hvor Saamaskinernes Almindelighed gjør Harven overflødig til Sædens Nedmuldning og hvor det tørre Klima og den lettere Jordbund ogsaa gjør den mindre fornøden til Ugræssets Tilintetgjørelse og Jordens Smuldren.

Den Lomske Saamaskine vinder fremdeles Udbredelse. I de 5 øverste Præstegjælde af Gudbrandsdalen synes den at være meget almindelig og i Brug tildels ogsaa af Husmænd, paa Fron ere en Mængde saadanne Maskiner anskaffede i Femaaret, i Ringebo og Sollien bruges de mere og mere, og lige ned i Gousdal er en Del saadanne anskaffede. I Bygderne omkring Mjøsen og Randsfjorden bruges de neppe, men gjenfindes atter idetmindste i den øvre Del af Valders, hvor f. Ex. i østre Slidre 25 saadanne skulle være indkjøbte i de sidste ti Aar og hvor i vestre Slidre 15 saadanne bruges overalt, hvor Agrene ikke ere for bratte og stenfulde. Maskinernes Hovedfordel er, at alt Sædefrø nedbringes i Jorden til passende Dybde, saaledes at saagodtsom alt grobart Frø kommer til at spire og det saa samtidigt, at Agrene modnes ulige jevnere end naar de tilsaaes med Haanden. Derhos opnaaes ogsaa en Besparelse af Sædefrø, som anslaaes til mindst $^1/_5$ af hvad ellers vilde medgaaet. Maskinerne nedlægge Sæden i Rader paa omtrent 7 Tommers Afstand og arbeides for en Pris paa Hjemstedet af 9 à 10 Spd. pr. Stk.

Græsfrøsaamaskinernes Antal er med Græsdyrkningens

Udvidelse selvfølgelig forøget, men endnu stærkere fremhæves Forøgelsen af Tærskemaskiner. I Lom opgives 22 saadanne at være i Brug, i søndre Fron 6, hvoraf 4 anskaffede i Femaaret, i Ringebo 6, i Øier 4 faste og flere transportable, der eies af Interessentskaber, og i Gousdal 33 eller 6 flere end ved Femaarets Begyndelse. I Valders er Antallet, saavidt oplyst, det samme, som før, og i Thotens Fogderi samt i Hadelands og Lands benyttes de nu som før paa alle større Gaarde. I disse to sidstomtalte Fogderier og enkeltvis tilllige i den søndre Del af Gudbrandsdalen findes ogsaa paa det Nærmeste i hvert Herred en eller flere Damptærskemaskiner, der eies af Interessentskaber og benyttes af et større Antal Gaardbrugere.

Om Gjødningen hedder det nu, som tidligere, at der med Hensyn til dens Samlen, Opbevaring og Anvendelse vises større Omtanke end før. Store Fremskridt i denne Henseende kunne dog neppe paavises. Imidlertid tør maaske for den allerstørste Del af Amtet kunne siges, hvad der udtrykkelig bemærkes for nordre Aurdal, at neppe noget nyt Fjøs nu opføres, uden at det forsynes med Gjødselkjælder. Gjødselens Henliggen læssevis paa Ageren i længere Tid, førend den nedpløies, synes ogsaa stadig at blive sjeldnere, uagtet herover fremdeles klages fra nordre Valders, ligesom den med Kvægstellets Opsving fulgte større Opmærksomhed paa Engkulturen, og Gjødningens Anvendelse i større Mængde end før til Overgjødning paa Eng, især paa Sætervoldene og de mange Engvandingsanlæg, naturligen vil føre til en Forøgelse af Gjødselmængden. Ligesaa vist er det, at Kreaturenes rigeligere Fodring i ikke ringe Grad vil forøge Gjødselværdien. De største Mangler ved Gjødningsbehandlingen ere formentlig, at der uanseet de hyppige Anlæg af Gjødselkjældere, dog ikke anvendes Omhyggelighed nok med Hensyn til Opsamling og Bevaring af Urinen og Gjødselvandet, og at heller ikke Vandhusgjødselen opsamles og benyttes saaledes, som dens store Betydning for Jordbruget burde kræve. Brugen af kunstige Gjødningsmidler er neppe heller endnu kommen synderligt videre, end til Forsøg, uagtet disses Anvendelse under Jordbrugets nuværende Standpunkt i en stor Del af dette Amt og under den lette Adgang til at erholde dem, sikkerlig vilde i mange Tilfælde svare god Regning. Hvad heraf mest benyttes, er Benmel. Den i forrige Femaar anlagte Benmølle i Gjøvik har god Afsætning til de omliggende Distrikter af sit Produkt, men vanskeligt nok for at blive forsynet med Ben i tilstrækkelig Mængde. Derhos er i 1870 indrettet en Benknuser i søndre Fron, ligesom den tidligere omtalte Benknuser i vestre Slidre fremdeles er i Virksomhed. Mustads Benmølle i Gjøvik tilvirker aarlig 5000 Centner, som dels i dels udenfor Amtet sælges til en Pris af $5^2/_5$ Spd. pr. 200 ℔ og Benknuseren i vestre Slidre stamper aarlig 80 Centner, som præpareres med Svovlsyre og sælges i Distriktet for 4 Spd. pr. 200 ℔. De raa Ben betales med fra $1^1/_2$ til 4 Spd. pr. Sk℔. Eieren af Benstampen i vestre Slidre har i de forløbne 13 Aar kjøbt saadanne for 1700 Spd., og Eieren af Stampen i søndre Fron omtrent 2500 B℔ fra Høsten 1870 til Udgangen af 1871.

Sædarterne ere de samme som før og i deres indbyrdes Forhold er neppe heller nogen mere bemærkelig Forandring indtraadt. Hvedeavlen er fremdeles af ringe Betydning, og den hele Udsæd indskrænket til omtrent 34 Tdr., hvoraf over $^2/_3$ falder paa østre Thoten og Hadeland. Rugudsæden er ogsaa forholdsvis ringe og udgjør kun 3,3 pCt. af den hele Kornudsæd. Rug dyrkes forøvrigt nogenlunde jevnt over det hele Amt, naar alene undtages Valders, samt Lesje og Dovre, hvor dens Dyrkning er ringe. Havre dyrkes endnu noget mindre end Rug, medens derimod Bygget udgjør 51,8 pCt. af Kornudsæden og Blandkornet 36,0 pCt. Bygget er nemlig overalt i Fjeldbygderne den ganske overveiende Kornsæd og staar kun tilbage for Blandkornet i Thotens Fogderi samt i Faaberg, Land og søndre Aurdal. Erterne udgjør 4,8 pCt. af Udsæden og dyrkes mest paa Thoten og Hadeland. I flere af Beretningerne fra de Distrikter, hvor Bryggerier og Brænderier have været i Drift, er forklaret, at Rugdyrkningen er noget i Tilbagegang, medens Dyrkningen af Byg og Poteter paa Grund af disses sikkrere Afsætning er i Fremgang, men af de i medfølgende Tabel No. 3 samlede Opgaver, — hvis Rigtighed iøvrigt neppe tør ansees for ganske paalidelig — viser det sig tvertimod, at Rugdyrkningen i Femaaret snarere er gaaet frem end tilbage og at den forholdsvis til den hele Kornudsæd forøgede Udsæd af Byg er saa overmaade ringe, at deraf neppe med Sikkerhed kan sluttes, hvorvidt nogen Forandring i Femaaret har fundet Sted. Derimod synes det lidet tvivlsomt, at en Udvidelse af Potetdyrkningen har fundet Sted. Efter Lensmændenes Opgaver er nemlig Udsædens Mængde steget fra 59,822 Tønder til 66,654 Tønder eller 11,4 pCt., hvilken Forøgelse for den allerstørste Del falder paa østre Thotens Herred.

Forholdet mellem den samlede Udsæd i Tønder af Korn (og Erter) og af Poteter var:

	31te Decbr. 1865.	31te Decbr. 1870.
i det hele Amt som . . .	1 : 1,16	1 : 1,30
- nordre Gudbrandsdl. Fogd.	1 : 0,69	1 : 0,72
- søndre —:— —	1 : 0,90	1 : 0,87
- Thotens Fogderi . . .	1 : 1,63	1 : 2,04
- Hadelands Herreder . .	1 : 1,08	1 : 1,26
- Lands — . . .	1 : 0,90	1 : 0,88
- Valders Fogderi . . .	1 : 1,45	1 : 1,46

Ogsaa Græsdyrkningen antages utvivlsomt i Femaaret at have vundet nogen Udvidelse, navnlig i Amtets sydligere Dele. Dette siges nemlig i flere af de foreliggende Beretninger at være Tilfældet og fremgaar formentlig til Evidence af den Omstændighed, at den ogsaa i sidste Femaar stedfundne Opdyrkning af Nyland ikke har ført til nogen syn-

derlig Udvidelse af det Agerareal, der er blevet anvendt til Korn og Poteter. Potetudsædens Forøgelse med 6,800 Tdr. opveies nemlig for den største Del ved Kornudsædens Formindskelse med vel 500 Tdr.

Den her omhandlede Udvidelse af Græsdyrkningen har selvfølgelig medført den Forandring i Sædskiftet, at en større Del af Agerarealet, end forhen, periodisk gjenlægges til Græs. Lensmanden i Gousdal antager, at saadan Brugsmaade anvendes paa omtrent det halve Agerareal i Herredet eller paa over 9000 Maal, og i Thotens Fogderi samt i Hadeland og Land er dette formentlig Tilfældet i endnu større Udstrækning. De Hindringer, som paa flere Steder stiller sig iveien for denne iøvrigt visselig meget anbefalelsesværdige Brugsmaade, ere, dels at Jorden paa flere Steder er mindre skikket for Græsavl og dels at Kornsæden paa den omploiede Græsvold kræver en saa meget længere Tid til sin Modning, at den paafølgende Kornavl derved bliver mindre sikker. Paa de høiere liggende Gaarde er derfor ogsaa Græsdyrkningen mindre almindelig. Ogsaa her gjenlægges vistnok af og til gammel Ager til Eng, men, som det oplyses fra Gousdal, kun for at blive benyttet som vedvarende Eng og for som saadan af og til at blive holdt i Kraft ved nogen Overgjødning. I Gudbrandsdalen og Valders er Græsdyrkning mindre almindelig. Endog saa langt syd som i Faaberg opgives det almindelige Sædskifte at være: 1. Brak eller Grønfoder, 2. Rug, 3—6 Byg og Blandkorn, tildels vexlende med Poteter og Erter, medens kun enkelte vælge Græs. Lensmanden i Øier opgiver det almindelige Sædskifte sammesteds at være: 1. Byg med Gjødning, 2. Byg, 3. Byg, hvorefter vexles med Blandkorn, Erter og Havre, og for søndre Aurdal opgives Sædskiftet kun hos de indsigtsfuldeste Jordbrugere at være: 1. Brak med Gjødning, 2. Rug, 3—5 Græs, 6. Blandkorn, 7. Poteter med Gjødning, 8. Byg, 9 og 10. Blandkorn, 11. Erter. I de øverste Herreder af Gudbrandsdalen og Valders er Græsdyrkning endnu sjeldnere. En Gang imellem, naar Agrene blive altfor fulde af Ugræs, faa de vistnok ogsaa her saakaldet Hvile, og det oftest i mere bogstavelig Forstand, end hvor Brak anvendes, da de ligge ganske urørte og snart dækkes med en frodig Væxt af Ugræsplanter (Atlego, Kjølve), hvilke afslaaes tidligt, og forinden deres Frø modnes. Men ligsom denne Brugsmaade ikke kan henregnes til Græsdyrkning, saaledes er ogsaa det Græs, som paa denne Maade vindes, om end ofte i Kvantitet betydeligt, i Regelen ringe af Værdi, ligesom Agrene paa denne Maade neppe kunne vinde den Kraft og Renhed, som under almindelig Brakning og Bearbeidning. Bygget er, som bekjendt, i disse Distrikter den overveiende Sædart og afløses kun engang imellem af Poteter. Denne Vexlen med Poteter kan i Gjennemsnit for Slidre og Vang ansættes til hvert 5te eller 6te Aar. Beregnet efter Udsædens Mængde pr. Maal er nemlig i 1870 anvendt i vestre Slidre ialt 4,512 Maal Ager til Kornsæd og 845 (vel $^1/_5$) til Poteter, i østre Slidre 2,519 Maal til Kornsæd og 440 (henimod $^1/_6$) til Poteter og i Vang 2,681 Maal til Kornsæd og 435 ($^1/_6$) til Poteter. I nordre Gudbrandsdalen er denne Vexlen med Poteter endnu meget sjeldnere. I Skiaker blev nemlig ifølge de meddelte Opgaver samme Aar anvendt til Kornsæd 3,791 Maal, men til Poteter 375 ($^1/_{10}$), i Lom henholdsvis 4,604 og 700 (henimod $^1/_7$), i Vaage 8,636 og 720 ($^1/_{12}$), i Dovre 4,295 og 125 ($^1/_{34}$) og i Lesje endog 4,923 og 58 (eller kun $^1/_{85}$). Gjødning bliver som det vil skjønnes, under denne Brugsmaade — og formentlig i mindre god Overensstemmelse med de almindelig gjældende Grundsætninger — anvendt ogsaa direkte til Bygget, efter Opgaven fra østre Slidre hvert 3die eller mindst hvert 4de Aar og i en Mængde af 30 Læs pr. Maal.

Om Udsædens Mængde pr. Maal indeholdes Oplysning i Tabel No. 5. Nogen Forandring synes forsaavidt ikke at være indtraadt i Femaaret og nogen synderlig stor Forskjel mellem de enkelte Fogderier finder heller ikke Sted, ialfald ikke for de Sædarters Vedkommende, der dyrkes i nogen større Mængde. Sammenholdes de af Lensmændene nu meddelte Opgaver for 1865 med de ved sidste Femaars Beretnings Afgivelse meddelte, viser sig imidlertid fogderivis Uoverensstemmelser, der, især naar hensees til, at Lensmandsbestillingerne for Tiden paa et Par Undtagelser nær indehaves af netop samme Personer, som i 1866, — neppe synes tilfredsstillende at kunne forklares uden af en mindre Omhyggelighed i Opgavernes Meddelelse.

Tabel No. 6 ved den trykte Femaarsberetning for 1861—1865 og Tabel No. 5 ved nærværende Beretning vise i denne Henseende følgende Uoverensstemmelser med Hensyn til Aaret 1865:

Udsæd 1865 pr. Maal i Skpr. efter Opgaverne.	Hvede.		Rug.		Byg.		Havre.		Blandkorn.		Erter.		Poteter.	
	1866.	1871.	1866.	1871.	1866.	1871.	1866.	1871.	1866.	1871.	1866.	1871.	1866.	1871.
i nordre Gudbrandsdl.			0,80	1,06	1,84	2,02	2,64	2,64	2,00	2,22	1,52	1,52	13,52	17,12
- søndre —=—	1,28	1,25	1,12	1,15	2,00	2,08	2,80	2,54	2,48	2,46	1,92	2,10	16,96	16,83
- Thoten	2,00	1,50	1,76	1,60	2,00	2,15	2,48	2,75	2,72	2,72	1,84	1,85	18,48	19,20
- Hadeland og Land .	1,28	1,59	1,12	1,27	2,00	2,11	2,48	2,54	3,17	2,61	1,92	1,65	17,28	17,60
- Valders	2,40	2,50	2,40	1,05	2,56	2,42	2,56	2,65	2,96	2,55	2,72	1,39	17,68	17,28

Sammenholdes de nu af Lensmændene for hvert af de sidste 5 Aar meddelte og i Tabel No. 4 sammenstillede Opgaver over Foldigheden med de under Folketællingen i 1865 indhentede lignende Opgaver, vil det sees, at Gjennemsnittet af Foldigheden for de sidste 5 Aar næsten aldrig overstiger den i 1865 opgivne Foldighed, naar alene undtages Thotens Fogderi, hvor der er et Overskud for Bygget af 0,3 Fold, for Blandkornet af 0,9 og for Havre af 1,7 Fold og for Hadeland og Lands Fogderi, hvor der for Byg og Havre er et Overskud af henholdsvis 0,8 og 0,6 Fold, for Erter af 0,2 og for Rug endog af 3,1 Fold. Rigtigheden af de nu meddelte Opgaver angaaende Foldigheden kan neppe ansees større, end af de tidligere meddelte, og naar f. Ex. Lensmændene i Øier og Gran ansætte Foldigheden for alle Aar og navnlig for det mislige Kornaar i 1869 og det fortrinlige i 1870 til samme Tal, formenes dette at være paatageligt urigtigt. Mærkes kan ogsaa, at Foldigheden efter den af Lensmændene meddelte Opgave over Udsæd og Avl pr. Maal for de Flestes Vedkommende er mere eller mindre afvigende fra den af dem meddelte særskilte Opgave over Foldigheden. Men iøvrigt findes det ikke usandsynligt, at Foldigheden i sidste Femaar har været noget mindre, end Gjennemsnittet af Foldigheden for det Tiaar, som endte 1865. Af dette Tiaar stode nemlig Aarene 1857, 1858, 1859, 1861, 1862 og 1865 mere eller mindre over et middels Kornaar, medens i sidste Femaar alene 1870 og i mindre Grad 1866 vare gode Kornaar. I 1867 gav Vaarsæden Udbytte som i et Middelsaar, medens Høstsæden ikke naaede saa høit, i 1868 var Forholdet omvendt, idet Høstsæden da gav et middels Udbytte, men Vaarsæden mindre og i 1869 slog i de fleste Dele af Amtet begge Sædarter mindre godt til og led meget af den tidligt intrædende Frost. Poteterne gave i 1866 et stort Udbytte, men ødelagdes tillige stærkt af Tørraaddenhed, 1867 var et maadeligt Potetesaar, hvor Tørraaddenheden ogsaa gjorde Skade, 1868 derimod et godt Aar næsten ganske uden Sygdom, 1869 igjen et misligt Aar, hvori Avlen ikke udgjorde mere end omtrent Halvdelen af et middels Aars, og endelig 1870 et sjeldent godt Aar, hvori man ligeledes var befriet for Potetessygen. At den nu opgivne ringere Foldighed har sin væsentlige Grund i Aargangene, og ikke i Maaden hvorpaa Jorden dyrkes, bearbeides og gjødsles ansees nemlig for utvivlsomt og fremgaar ogsaa deraf, at den opgivne Foldighed for 1870 paa faa Undtagelser nær overalt staar i større eller mindre Grad over den i 1865 opgivne Foldighed. En særegen og vedvarende Grund til den mindre Foldighed af Korn opgives fra Vang at være den mindre Afkastning af Hø, som de for Distriktet saa væsentlige Fjeldslaatter nu — sandsynligvis formedelst Skogenes Aftagen — give i Sammenligning med før, og det heraf følgende mindre Forraad paa Gjødning.

At drage nogen Slutning fra Opgaverne over Foldigheden til Fordelagtigheden af hver enkelt Sædeart, lader sig af flere Grunde ikke gjøre, og noget Regnskab til Oplysning om dette saa vigtige Spørgsmaal føres ifølge de foreliggende Beretninger neppe af nogen. Den eneste af Lensmændene, som herom har ytret sig, er Lensmanden i Vardal, der har udtalt den Mening, at Rugdyrkningen i dette Herred ingen Nettoafkastning giver, medens Bygget derimod giver i Gjennemsnit 8 Spd. pr. Maal, Poteterne 6 Spd., Blandkorn og Havre 4 Spd.

Om Avlen pr. Maal indeholdes Forklaring i hoslagte Tabel No. 5, og de samme Tvivl, der kunne reises om Rigtigheden af den opgivne Foldighed, gjøre sig selvfølgelig ogsaa gjældende her. Kun i Thotens samt Hadelands og Lands Fogderier stemme Opgaverne om Rugavlingens Mængde pr. Maal nogenlunde, med hvad der antages at være det almindelige, hvorimod Opgaverne i de øvrige Fogderier ere lavere; navnlig er dette Tilfælde i nordre Gudbrandsdalen. Større Overensstemmelse saavel mellem Opgaverne indbyrdes som mellem disse og hvad for det hele Rige kan ansees for det almindelige, findes med Hensyn til de i Amtet mest udbredte Sædarter, Bygget og Blandkornet, skjøndt Uoverensstemmelser ogsaa her forekomme, der neppe synes at kunne forklarer uden af Feil i Opgaverne. At f. Ex. Avlen af Byg i nordre Aurdal er opgivet til omtrent 23 Skjepper pr. Maal synes ikke at stemme overens med Opgaverne fra vestre Slidre om 16 Skjepper, ligesaalidt som det synes rimeligt, at Avlen i Vardal, 22 Skjepper pr. Maal, er større, end Avlen i det for sin Foldighed bekjendte Lom, hvor den opgives til 16 à 20 Skjepper. Med Hensyn til Erter og Poteter er store Uoverensstemmelser, men Avlen af disse Sædarter falder i Virkeligheden ogsaa saa ujevnt, at nogen Sammenligning vanskeligere lader sig anstille.

Kornets Vægt pr. Tønde er oplyst i Tabel No. 6. Fortrinligheden af Aaret 1870 ogsaa med Hensyn til Kornets Kvalitet godtgjøres deraf tilstrækkelig, navnlig er Forskjellen stor ligeoverfor det foregaaende Aar 1869, der var et misligt Aar især med Hensyn til Avlingens Kvalitet.

Aarene 1867 og 1869 vare saakaldte Frostaar, hvis skadelige Virkninger især gik ud over Lesje og Lesjeskogens Sogne, men som i større og mindre Grad ødelagde Avlen ogsaa i Amtets øvrige, høiere liggende Strøg, navnlig i østre Slidre og Vang af Valders, i Thorpen af nordre Land, samt i Svadsum, Sollien, Venebygden, Skabo, Hedalen, Braaten og Galde af Gudbrandsdalen. For Tørraaddenhed paa Poteter har den nordlige Del af Gudbrandsdalen til og med Ringebo samt hele Valders været næsten ganske forskaanet. Kun enkelte Spor deraf have vist sig i Vang og søndre Aurdal. Derimod herjede denne Sygdom stærkt i de udenfor beliggende Herreder i 1866 og 1867, medens den i de senere Aar og fornemlig i de to sidste har været næsten ganske forsvunden. Stærkest hjemsøgtes Thoten og Hadeland, hvor i disse Aar er opgivet at være raadnet $^1/_2$ à $^1/_{10}$ af Avlen, men for hvilke Distrikter det dog under

disse Forholde er ikke nogen liden Hjælp, at ogsaa de syge Poteter ere afsættelige til Brændevinsbrænderierne, skjøndt vistnok til nedsatte Priser.

De meddelte Opgaver over hvad der i Femaaret er indkjøbt og solgt af Korn og Poteter ere samlede i de medfølgende Tabeller No. 7 og 8 og Forholdet mellem Avl og Behov for Aaret 1870 fremstillet i Tabel No. 9. I denne sidste Tabel er tillige beregnet det sandsynlige Forbrug i Bygværdi for hver Indvaaner, hvilken Beregning i Sammenligning med det beregnede Forbrug for 1865 viser følgende Resultat:

	1865.	1870.
Nordre Gudbrandsdalens Fogderi	2,61 Td.	2,30 Td.
Søndre — — .	3,01 —	3,11 —
Thotens . . . . . — .	4,49 —	3,88 —
Hadelands og Lands . . — .	3,44 —	3,59 —
Valders . . . . . — .	2,46 —	3,28 —

Sammenholdes disse Tal med de i Tabel No. 9 indeholdte Tal for hvert enkelt Herred, synes det lidet tvivlsomt, at den for Lesje og Vang anførte Avl for 1870 (1,42 og 1,59 Td. pr. Indvaaner) er for lav, enten nu Feilen bestaar i, at Udsædens Mængde er angivet for ringe eller Foldigheden er ansat for lav. Paa den anden Side synes Forbruget for hver Indvaaner at være for høit i søndre Fron (3,73 Td.), østre Thoten (5,10 Td.), Jevnaker (5,12 Td.) og nordre Aurdal (4,75 Td.), — Feil, som maaske med Undtagelse af nordre Aurdal, mindre antages at være grundet paa Feil i Opgaverne om Avlen, end derpaa at det salgbare Overskud for det nævnte Aar er sat noget lavere, end det virkelige. Dette Overskud udgjør for det hele Amt 55,334 Tdr. Bygværdi eller omtrent $^1/_8$ af den hele Avl, der er beregnet til 451,842 Tdr. Heraf bidrager Bygget 0,404, Poteterne 0,327, Blandkornet 0,173, Rugen 0,045, Erterne 0,036, Havren 0,014 og Hveden 0,0007.

Den ulige største Del af Kornvarernes Overskud havdes ved Femaarets Udgang i Beholdning, og er neppe endnu i dette Øieblik, fraregnet det til Brænderierne og Bryggerierne solgte Byg, afsat uden i mindre Partier. Efterspørgselen efter Korn har nemlig senere været forholdsvis ringe. Derimod er selvfølgelig det hele Overskud af Poteter afhændet, og for den allerstørste Del ligeledes solgt til Brænderierne i Lillehammer og Gjøvik samt paa Thoten og Hadeland.

Over disses Forbrug af Byg i Tønder à 180 ℔ og af Poteter i Tønder à 8 Skpr. er gjennem vedkommende Kontrolbetjening oplyst:

	1866—67.		1867—68.		1868—69.		1869—70.		1870—71.	
	Poteter.	Byg.	Poteter.	Byg.	Poteter.	Byg.	Poteter.	Byg.	Poteter.	Byg.
Lillehammer Brænderi . . .	15,535	1,230	7,200	542	16,900	1,270	6,000	780	17,900	1,500
— Bryggeri . . .	„	490	„	400	„	200	„	317	„	288
Holmens (Vardals) Brænderi .	27,000	1,870	11,100	610	27,900	1,535	19,500	1,350	32,000	2,150
Thotens 6 Brænderier . . .	62,007	3,947	31,640	2,025	71,400	3,900	28,600	1,780	82,900	4,845
— Bryggeri	„	249	„	327	„	480	„	426	„	921
Grans 2 Brænderier	21,980	2,033	9,000	826	12,900	1,105	1,450	100	20,300	1,580

Lillehammers og Holmens Brænderier modtage en Del af deres Produkter fra de tilstødende Distrikter af Hedemarkens Amt, medens enkelte Brænderier i dette Amt igjen modtage en Del Produkter fra Christians Amt, men hvorledes end Forholdet forsaavidt stiller sig, antages det dog at kunne ved de meddelte Opgaver ansees godtgjort, at de vedkommende Lensmænds i Tabel No. 8 meddelte Opgaver over de Kvanta af Korn og Poteter, som aarlig sælges, ere, naar alene undtages Gran, for lave.

Om Kornforsendingerne med de paa Mjøsen farende Dampskibe oplyse Jernbanens Driftsberetninger, at der

		Thoten.	Gjøvik.	Birid.	Lillehammer.
i 1866 sendtes	til	670 Tdr.	2227 Tdr.	358 Tdr.	6,393 Tdr.
	fra	668 —	120 —	19 —	198 —
	altsaa Rest (÷)	÷ 2 —	÷ 2107 —	÷ 339 —	÷ 6,195 —
i 1867 sendtes	til	325 —	1048 —	198 —	1,604 —
	fra	580 —	159 —	68 —	83 —
		+ 255 —	÷ 889 —	÷ 130 —	÷ 1,521 —
i 1868 sendtes	til	1689 —	2765 —	597 —	6,501 —
	fra	301 —	1 —	„ —	„ —
		÷ 1388 —	÷ 2764 —	÷ 597 —	÷ 6,501 —

		Thoten.	Gjøvik.	Birid.	Lillehammer.
i 1869 sendtes	til	3451 Tdr.	5699 Tdr.	613 Tdr.	16,320 Tdr.
	fra	205 —	1 —	5 —	4 —
		÷ 3246 —	÷ 5698 —	÷ 608 —	÷ 16,316 —
i 1870 sendtes	til	1396 —	2243 —	287 —	7,768 —
	fra	209 —	1 —	„ —	3 —
		÷ 1187 —	÷ 2242 —	÷ 287 —	÷ 7,765 —

Disse Opgaver vidne for en Del om Avlens større og mindre Tilstrækkelighed i de enkelte Aar, men indeholde iøvrigt liden Oplysning om Mængden af Korn, som i Femaaret er solgt. Det Overskud af Korn, som i nordre Gudbrandsdalen haves tilsalg udenfor Amtets Grændser, bringes nemlig for den største Del landværts over Fjeldet til de korntrængende Distrikter langs Kysten, og i de sydlige Dele af Amtet sker Forsendelsen formentlig ogsaa for den største Del landveis paa Vinterføret.

Lin Hamp og Humle dyrkes fremdeles kun i ringe Grad. Dyrkningen af Humle er udbredt saagodtsom over det hele Amt, men Udbyttet selv i de Distrikter, hvor dette er størst, ikke paa langt nær tilstrækkeligt til Behovet, uagtet dette vistnok heller ikke er stort. Linet dyrkes aldeles ikke i den nordre Del af Gudbrandsdalen og i den sydlige Del kun som smaa Forsøg. Hamp er i Gudbrandsdalen lidt almindeligere og formenes f. Ex. i søndre Fron og Øier ogsaa at være noget i Tiltagende. Omvendt er Hamp sjelden dyrket i Thotens samt Hadelands og Lands Fogderi, medens Linet her er almindeligere og i flere Herreder t. Ex. Faaberg, Birid, vestre Thoten og Jevnaker i Tiltagende. I Jevnaker siges Lindyrkningen endog i det Hele taget at være af ikke saa ganske ringe Betydning. I Valders er igjen Hamp vel saa almindelig som Lin, men Dyrkningen af begge iøvrigt meget uvæsentlig.

Ogsaa Havedyrkningen er i det Hele taget af liden Betydning, og spores end ikke i de Dele af Amtet, hvor Klimatet er mere gunstigt, nogen synderlig Interesse. I Gudbrandsdalen og Valders indskrænker det Hele sig til Dyrkning hist og her af en ringe Del Rødder, Kaal og andre Kjøkkenvæxter samt til nogle Bærbuske, især Ribs. I Thotens samt Hadelands og Lands Fogderi forefindes vistnok ogsaa en Del Frugttræer, men i det Hele taget er Interessen for deres Forædling og Pleie saa ringe, at Udbyttet er lidet. Hvor enkeltvis en større Interesse og Omsorgsfuldhed udvises, viser Udbyttet sig ogsaa saa tilfredsstillende, at det lidet kan drages i Tvivl, at Havedyrkningen i disse Dele af Amtet vilde, om den blev dreven paa rette Maade, svare god Regning og give rigelig Erstatning for det forholdsvis ringe Arbeide, som den kræver. Maaske tør dog en større Interesse for denne Sag kunne paaregnes i en nær Fremtid. Med Bidrag af Selskabet for Norges Vel og af Amtskommunen ere nemlig af Amtets Landbrugsforening Gartnerelever foranstaltede udlærte fra vestre Slidre og nordre Aurdal i Valders, samt fra Land, Jevnaker, Vardal og Gousdal, ligesom ved Femaarets Udløb en lignende Elev var antaget til Undervisning fra østre Thoten og en Elev fra Faaberg givet Tilsagn om Antagelse. Den trufne Foranstaltning har for vestre Slidres Vedkommende, hovedsagelig paa Grund af et uheldigt Valg af Elev, vist sig mislykket; ligesom den i nordre Aurdal anbragte Gartner heller ikke synes at finde synderlig Søgning. Derimod ere tilfredsstillende Oplysninger modtagne om de øvrige Gartneres Virksomhed.

Engens Forhold til Ageren er, saavidt herom haves Oplysning, fremstillet i hoslagte Tabel No. 10, men ligesom disse Oplysninger er mere og mindre mangelagtige, hvilket her som i de fleste Stykker i Særdeleshed gjælder nordre Gudbrandsdalen, saaledes maa de meddelte Opgavers Rigtighed formentlig henregnes til de mest tvivlsomme. Dels haves nemlig i det Hele taget af Gaardeieren selv meget mindre Kjendskab til Arealet af Engen, end til Arealet af Ageren, og dels er det ofte Gjenstand for Tvivl, hvad rettelig bør henregnes til Eng, idet ikke sjelden samme Jordstykke efter Aarets Beskaffenhed og andre Omstændigheder snart benyttes som Eng, snart som Havnegang o. l. Forsaavidt Opgaverne om Engens Areal benyttes til Beregning af Høets Mængde, kan heller ikke sees bort fra de saakaldte Udslaatter, Lidslaatter og Fjeldslaatter, men Grændsen mellem disse og den egentlige Eng er ikke altid let at angive. I de foreliggende Opgaver synes de her nævnte Slaatter ikke at være medregnede, og da deres Udstrækning hyppig er ubestemmelig og f. Ex. de mavre Fimtopslaatter ofte ikke afhøstes aarlig, men kun med kortere eller længere Mellemrum, bør de saaledes heller ikke henregnes til Eng.

For de tre sydligste Fogderiers Vedkommende ere dog Opgaverne herredsvis ikke mere afvigende og fogderivis saa nær overensstemmende, at de formentlig bør kunne ansees som lidet afvigende fra det sande Forhold. Efter disse er der for hvert Maal Ager

i søndre Gudbrandsdalens Fogderi	4,0	Maal	Eng
- Thotens . . . . . —	3,8	—	—
- Hadelands og Lands . —	4,3	—	—

og naar disse Tal multipliceres med det i samme Tabel No. 10 anførte og efter den opgivne Udsæd pr. Maal beregnede

Agerareal, der i 1870 var anvendt til Dyrkning af Korn og Poteter, skulde der altsaa af Eng være:

i søndre Gudbrandsdalens Fogderi	182,028	Maal
- Thotens . . . . . —	195,852	—
- Hadelands og Lands . —	222,104	—

Ifølge et benyttet Sammendrag af de forberedende Matrikulerings-Komiteers Beskrivelse over Jordeiendommene i Thotens samt Hadelands og Lands Fogderi udgjorde i Thoten Arealet af Ager og dyrket Eng 101,883 Maal og af naturlig Eng 175,399 Maal og i Hadeland og Land Ager og dyrket Eng 97,794 Maal og naturlig Eng 160,830 Maal. I ovenstaaende, efter Udsæden af Korn og Poteter beregnede Engareal er indbefattet ogsaa den dyrkede Eng. Fradrages denne med respektive 0,3 og 0,2, saaledes som Opgaverne i Tabel No. 10 anvise, bliver tilbage af naturlig Eng i Thoten 137,097 Maal og i Hadeland og Land 177,683 Maal, ligesom det samlede Areal af Ager og dyrket Eng kommer til at udgjøre i Thoten 110,295 Maal og i Hadeland og Land 96,073 Maal.

For Valders Fogderi er Gjennemsnitstallet vistnok ogsaa stemmende med de ovennævnte tre Fogderiers, men da Afvigelserne herredsvis her ere store, idet Engvidden f. Ex. i søndre Aurdal er ansat til det tidobbelte af Agervidden, men i Naboherredet nordre Aurdal alene til det dobbelte, og det formentlig er hævet over al Tvivl, at den egentlige Eng i Fjeldbygderne indtager et mindre Areal i Forhold til Ageren, end paa de mere aabne Udbygder, bør Engvidden i Valders neppe sættes høiere end til det tredobbelte af Agervidden. For denne Mening finder jeg en Bestyrkelse i det Sammendrag af Matrikul-Beskrivelserne, som jeg ogsaa for Valders har havt Anledning til at benytte. Ifølge samme udgjør det samlede Areal af Ager og dyrket Eng 34,206 Maal og Arealet af naturlig Eng 58,183 Maal. Det med Korn og Poteter tilsaaede Agerareal er i Tabel No. 10 beregnet til 24,457 Maal og trækkes denne Sum fra ovennævnte Areal af Ager og dyrket Eng, skulde altsaa den dyrkede Eng udgjøre et Areal af 9749 Maal, og dyrket og naturlig Eng tilsammen altsaa kun et Areal af 67,932 Maal.

Det samme Forholdstal som for Valders, kan maaske ogsaa anvendes paa nordre Gudbrandsdalen, hvor det opgivne Gjennemsnitstal iøvrigt kun udgjør 2,5. Ansættes Engvidden i nordre Gudbrandsdalen og Valders saaledes til det tredobbelte af Agerens, udgjør den hele Engvidde:

i nordre Gudbrandsdalens Fogderi	110,841	Maal
og i Valders . . . . —	73,371	—
I det hele Amt skulde ifølge heraf Engarealet altsaa udgjøre	784,196	Maal.

Betræffende Forholdet mellem den dyrkede Eng og den naturlige er det ikke heller altid saa let med Nøiagtighed at trække Grændsen hverken mellem Ager og dyrket Eng eller mellem dyrket Eng og naturlig Eng indbyrdes. Forsaavidt Marken er mere og mindre ryddet, kan al Eng siges til en vis Grad at være dyrket, men i den Forstand, hvori Begrebet her formenes at maatte tages, bør dog neppe anden Eng regnes til den dyrkede, end den, hvis Jordsmon er vendt og plogrent og som altsaa igjen kan oppløies. Det til Græs gjenlagte, flaahakkede Areal maa formentlig saaledes, skjønt ofte plogrent kun i Overfladen, kunne henregnes til dyrket Eng, medens ingen Eng alene ved Gjødsling eller alene ved Vanding antages at burde blive at anse som dyrket. Følgen heraf bliver vistnok, at megen Eng bliver at regne fra naturlig, som i Afkastning kan staa ikke lidet over den dyrkede Eng, men dette vil altid blive Tilfældet, hvorledes end Kategorierne opstilles. Naturlig Eng, der har Tilsig enten fra Gjødselsteder, Gaardsrum eller ovenfor beliggende Agre, give hyppig en Gjennemsnitsavling, som den dyrkede Eng ofte ikke naar.

At indbyrdes afvigende Anskuelser i denne Henseende ligge til Grund for de af Lensmændene meddelte Opgaver er utvivlsomt og i et Par af disse (nordre Fron og Ringebo) oplyses ogsaa, at idetmindste al gjødslet Eng er regnet til dyrket. Opgaverne ere samlede i Tabel No. 10, ifølge hvilken den dyrkede Engs Forhold til den naturlige skulde udgjøre i nordre Gudbrandsdalen $^5/_{10}$, i søndre Gudbrandsdalen og i Toten $^3/_{10}$, i Hadeland og Land $^2/_{10}$ og i Valders $^1/_{10}$. At Opgaven imidlertid er meget afvigende fra det Rette for nordre Gudbrandsdalens Vedkommende, hvor dyrket Eng i den ovenfor antagne Forstand er forholdsvis sjelden, maa ansees utvivlsomt, og lidet sandsynligt er det ogsaa, at den dyrkede Eng i søndre Gudbrandsdalen indtager et forholdsvis større Areal, end i Hadeland og Land. Lensmanden i Gousdal, hvis Opgaver jeg i det Hele taget tror at maatte henregne til de mere paalidelige, opgiver ogsaa den dyrkede Eng kun til $^{13}/_{100}$, uagtet saadan Engdyrkning neppe er mindre almindelig i Gousdal end nordligere i Fogderiet.

Ogsaa med Hensyn til den gjennemsnitlige Hømængde pr. Maal formenes Opgaverne for nordre Gudbrandsdalen at maatte ansees som lidet paalidelige som Betegnelse af Forholdet for Fogderiet i sin Helhed. Saadanne Opgaver foreligge nemlig kun for to Herreder af sex og disse to Opgaver ere baade indbyrdes høist uoverensstemmende og derhos lidet overensstemmende med Opgaverne for Amtets øvrige Fogderier. Opgaverne for de øvrige fire Fogderier ere derimod i Gjennemsnit saa overensstemmende, at de, saa vanskeligt det end er at opgive nogen Gjennemsnitsafkastning af Engen, dog tør antages tilnærmelsesvis at betegne det sande Forhold. Efter disse udgjør den gjennemsnitlige Avl af den dyrkede Eng vel $1^1/_2$ Skꝑ Hø pr. Maal og af den naturlige vel $^1/_2$ Skꝑ pr. Maal.

De bedste Høaar i Femaaret have efter disse Opgaver været 1867 og 1870 og det sletteste 1868, hvilket ogsaa stemmer med de aarlig afgivne Indberetninger om Høstens Udfald. 1867 var nemlig ifølge disse, naar alene undtages

Lesje og tildels Lom, søndre Fron og Øier et meget godt Høaar og 1870 med Hensyn til Kvantitet vel ikke meget over et middels Aar, men med Hensyn til Kvalitet derimod udmærket. 1868 gav derimod, alene med Undtagelse af Lom, Vaage og Sel samt tildels Faaberg, et meget lidet Udbytte. 1866 var et knapt Middelsaar og 1869 ligesaa, idetmindste i Valders og de høiere liggende Strøg af Hadeland og Land samt søndre Gudbrandsdalen.

Femaarets væsentligste Forbedringer med Hensyn til Engdyrkningen bestaa, som tidligere nævnt, i en Udvidelse af den dyrkede Eng, almindeligere Anvendelse af Gjødning ogsaa til Engen og fremfor alt i en flittigere og mere skjønsom Benyttelse af de mange Anledninger til Engvanding. Derhos anføres fra flere Herreder, at den skadelige Vaarbeitning søges mere og mere undgaaet. Den især for de gjødslede Enge saa meget anbefalede Overharving bruges derimod, saavidt vides, ikke, og almindelig Afgrøftning bringes neppe heller, naar de egentlige Myrer fraregnes, i Anvendelse saa meget, som ønskeligt kunde være.

Fra Vang føres Klage over, at Fjeldslaatterne, der i dette Herred antages at afgive $^1/_3$ af den hele Hømængde, nu ikke give mere end omtrent Halvdelen, af hvad de afgave i de nu levende ældste Folks Ungdom. Aarsagen hertil formenes at ligge i Skogenes Aftagen og denne Aarsag er sikkerlig ogsaa meget virksom. Den eneste Aarsag er den dog neppe, idet den Engen saavelsom Ageren gjældende Lov, at de ikke i uendelig Tid kunne vedblive at give Afkastning som før, uden at faa nogen Erstatning for det Afførte, vel ogsaa gjælder de her omhandlede Slaattemarker, ligesom det visselig ogsaa ligger meget i, hvad Lensmanden i Vang selv derom anfører, at det under de høit stegne Arbeidspriser ikke længere svarer Regning at høste saa omhyggelig og saa vidt omkring, som i gamle Dage. Maaske høstes der netop af dette Hensyn paa mange Steder mere Hø, end efter en rigtig Beregning vilde findes fordelagtig.

Fodersurogaterne ere de samme, som før, og samles omtrentlig i samme Mængde, som tidligere, — i Reglen i større eller mindre Mængde, eftersom Høaaret er mere eller mindre godt. De væsentligste ere for Fjeldbygderne og især for nordre Gudbrandsdalen: Rensdyrmosen, og for det hele Amt: Løvet. Beit og Ris, som Skogen ogsaa aarlig maa afgive i stor Mængde, høre ligesom Mosen mest hjemme i Fjeldbygderne. Høstningsmaaderne ere uforandrede og Skogens Benyttelsesmaade langtfra den ønskeligste.

II. Fædriften.

Efter den skete Tælling ved Udgangen af 1865 og de nu af Lensmændene meddelte Opgaver for 1870 udgjorde Antallet af Heste i dette Amt:

	1865.	1870.	Formindskelse.
i nordre Gudbrndl. Fgd.	3,402	2,930	14 pCt.
- søndre — —	3,393	2,866	15,5 —
- Thotens Fgd. . . .	3,945	3,537	10,3 —
- Hadelands og Lands Fg.	3,240	2,874	11 —
- Valders Fgd. . . .	2,227	1,891	15 —
Ialt	16,207	14,098	13,0 pCt.

Der er altsaa indtraadt en Formindskelse i Antallet af 2,109 Stkr. eller 13 pCt. At denne Formindskelse har sin væsentligste Grund deri, at det i Femaaret er fundet forholdsvis mindre fordelagtigt end før at opdrætte Heste tilsalg, tør maaske kunne sluttes allerede deraf, at Formindskelsen viser sig forholdsvis størst i de Distrikter, hvor Hesteavlen har havt og efter de lokale Forholde altid vil faa størst Betydning, nemlig Gudbrandsdalen og Valders. Den samme Slutning kan ogsaa gjøres deraf, at det opgivne Antal Heste under 3 Aar nu, forsaavidt Oplysninger herom haves, udgjør en mindre Procent af det hele Antal, end Tilfældet var i 1865. Ifølge de foreliggende Oplysninger udgjorde nemlig Unghestene i nordre Gudbrandsdalen i 1865 13,3 pCt. og i 1870 12,7 pCt. af det hele Antal Heste, i søndre Gudbrandsdalen resp. 21,4 og 17,5 pCt, i Thoten 13,9 og 12,1 pCt., i Hadeland og Land 21,2 og 19,3 pCt. og i Valders 22,7 og 19,9 pCt.

Som Antallet af voxne Heste nu er opgivet, falder der, i Valders kun 0,9 Hest paa hvert egentligt Jordbrug, i nordre Gudbrandsdalen 1,5, i søndre Gubrandsdalen 1,6, i Thoten 1,5 og i Hadeland og Land 1,4. Af den til Korn og Poteter anvendte Ager falder i nordre Gudbrandsdalen 14,5 Maal paa hver voxen Hest, i Valders 15,6, i søndre Gudbrandsdalen 16,7, i Thoten 16,9 og i Hadeland og Land 21,2.

Til Racens Forædling har fra Statsstyrelsens Side ogsaa i det forløbne Aar været truffet omfattende Foranstaltninger, navnlig ved de aarlige Udstillinger paa Stav i Øier og ved Adgangen til Afbenyttelse af de for Statens Regning indkjøbte Stodhingste, af hvilke de bedste have været stationerede i de for Statens Regning leiede Hesteavlsætre, Heimdalen og Sikkilsdalen, hvortil Adgangen for et vist Antal af de værdigste Hopper har været fri. Idet herom henvises til de af Bestyreren aarlig meddelte Indberetninger, anmærkes, at ikke saa sjelden i den sidste Tid har været paastaaet, at Racen, uagtet alt, hvad til dens Forbedring har været foranstaltet, snarere er gaaet tilbage end frem, — en Paastand, som sædvanligvis støttes til den Grund, at de høie Priser paa de mere fremragende Dyr have ført til deres Salg til fremmede Distrikter og for en stor Del ogsaa til andre Lande, saaledes at Distriktet selv har beholdt tilbage kun de mindre gode. For enkelt eller enkelte Herreders Vedkommende kan det vistnok ogsaa forholde sig saa, at der ved Femaa-

rets Udgang fandtes færre fremragende Dyr, end ved dets Begyndelse, uagtet heller ikke her bør glemmes, at Fordringerne og Kyndigheden i at bedømme Dyrene i Aarenes Løb antageligvis ere stegne. Men i sin Helhed er den anførte Paastand neppe begrundet, og at Racen tvertimod er gaaet frem ogsaa i det forløbne Femaar kan formentlig sluttes af sidstafholdte Udstilling paa Stav, der efter Alles Dom frembød et større og ulige bedre Udvalg af Hingste i 3 Aars Alderen, end nogen foregaaende Udstilling og blandt ældre Hingste et Dyr, der almindeligen blev anseet for det mest fremragende Dyr af den Gudbrandsdalske Race, der endnu ligesiden 1859 havde været udstillet.

Hestepriserne stode, som anført, forholdsvis lavt i Femaarets Begyndelse, men hævede sig hastigt mod dets Slutning saaledes at de da ialfald paa almindelige Brugsheste stode høiere, end maaske nogensinde før. Efter Lensmændenes nu meddelte Opgaver, der iøvrigt ere indbyrdes meget uoverensstemmende, udgjorde Gjennemsnitsprisen paa en voxen Hest 45,4 Spd. og paa Heste indtil 3 Aars Alderen 28,1 Spd., og at disse Priser ikke ere for høie, om endogsaa nogen Stigning maa erkjendes fremdeles at have fundet Sted ogsaa i Aaret 1871, kan formentlig sluttes deraf, at Gjennemsnitsprisen for de ved det nylig afholdte Lillehammer Marked solgte 239 Heste af alle Aldere ifølge derom meddelte specielle Opgaver udgjorde 66 Spd. 80 Skill., uagtet der, naar alene fraregnes enkelte Kavalleriheste, ved det nævnte Marked i Regelen ikke frembydes andet end simple Arbeidsheste.

Ifølge Lensmændenes Opgaver er i de 24 Herreder, hvorfra Opgave haves, solgt ialt: af ældre Heste 826 og af yngre 490, og indkjøbt fra fremmede Distrikter af ældre Heste 485 og af yngre 130. Der skulde saaledes være solgt kun 701 Heste flere, end der er indkjøbt. Men Opgaverne synes at være mindre sikkre, navnlig antages det neppe at kunne være stemmende med det sande Forhol, at nordre Gudbrandsdalens Fogderi ikke aarlig sælger mere end 31 Heste flere, end det kjøber. Som bekjendt sælges aarlig ved det saakaldte Stavs Hestemarked et Antal af Heste, der for de sidste Aar maaske ikke anslaaes for høit, naar det ansættes til 12 à 1500 og ved det sidstafholdte Lillehammer Marked udgjorde Antallet af solgte Heste mindst 240 Stkr. Ved det saakaldte Fjordingsmarked, der afholdes fra 1ste til 4de Juli paa Lindsheim og ved Loms Præstegaard i Lom, indkjøbes vistnok en Del Brugsheste af Fjordracen, ligesom en Del saadanne ogsaa kjøbes dels i Fjorddistrikterne selv og dels i de derfra om Høsten udgaaende Drifter, men antages disse Indkjøb hvorunder Lensmanden i Lom antager, at 160 à 170 Heste indføres i Amtet, at opveies ved det Salg af Heste fra Amtet, som finder Sted dels ved Markeder udenfor Amtet og dels Tid efter anden i Aarets Løb og navnlig om Høsten, da med Slagterdrifterne et større Antal Heste ogsaa udføres fra Amtets Fjelddistrikter, formenes Antallet af solgte Heste ikke at sættes for høit, om det anslaaes til 1500, og den Sum, som paa denne Maade tilflyder Amtet, til 75,000 Spd.

Kun for 5 Herreders Vedkommende haves Opgave over Antallet af de Heste, som aarlig formedelst Alder eller andre Aarsager slagtes. Det er opgivet for Ringebo til 14,3 pCt. af det Hele Antal Heste, for Gousdal til 10,5 pCt., for Vardal til 11,1 pCt., for vestre Thoten til 57,1 pCt. og for søndre Aurdal til 45,5 pCt. De to sidstnævnte Opgaver ere aabenbart for høie, hvorimod de øvrige synes rimelige, naar Hensyn tages til, at en Hests gjennemsnitlige Alder neppe kan sættes høiere end til 18 à 20 Aar og at tilfældig Afgang finder Sted af et større eller mindre Antal Dyr i yngre Alder. Hestekjødets Benyttelse til Ernæring for Mennesker er bleven almindeligere, navnlig i Distrikterne omkring Mjøsen, hvorfra Heste ogsaa undertiden føres til Slagtning ind til Kristiania.

Tabet ved Sygdom og andre Ulykkestilfælde er oplyst fra 17 Herreder. For 13 Herreder er Tabet opgivet til 0,6 pCt. à 2,0 pCt. eller i Gjennemsnit til 1,3 pCt. af det hele Antal Heste, medens det for Gran er opgivet til 3,2 pCt., for nordre Aurdal til 3,6 pCt. og for Vang til 3,5 pCt.

Antallet af Storfæ udgjorde efter Tællingen i 1865 og Lensmændenes nu foreliggende Opgaver i

	1865.	1870.	Formindskelse (÷) eller Forøgelse (+).
I Nordre Gudbrandsdalen	23,054	22,589	÷ 2,0
- Søndre —	24,475	23,317	÷ 4,7
- Thoten	15,515	15,641	+ 0,8
- Hadeland og Land . .	14,164	14,445	+ 2,0
- Valders	16,998	16,352	÷ 3,7
Ialt	94,206	92,344	÷ 2,0

Ogsaa for Storfæets Vedkommende viser sig saaledes i Femaaret en Formindskelse, om end denne ikke paa langt nær er saa stor, som for Hestenes. Aarsagen er neppe nogen anden, end den i flere Beretninger fremhævede rigeligere Fodring, end før, og Formindskelsen betegner saaledes saa langt fra nogen Tilbagegang, at den tvertimod bør regnes for et glædeligt Fremskridt. Vistnok er ogsaa nævnt blandt Aarsagerne — fra Vang Fjeldslaatternes aftagne Frugtbarhed og fra Lesje den med Skogens Fredning fulgte indskrænkede Adgang til Indsamling af Fodersurogater, men Virkningerne heraf ere visselig forsvindende smaa.

Som Tallet nu er opgivet, falder der paa hvert egentligt Jordbrug af Storfæ i nordre Gudbrandsdalen 13,7, i søndre Gudbrandsdalen 15,6, i Thoten 7,9, i Hadeland og Land 8,8 og i Valders 9,0. Forholdet mellem Heste og Storfæ bliver i samme Distrikter som 1 til sespektive 7,7, 8,2, 4,4, 5,0 og 9,0.

Ifølge Schema No. 3 er Storfæet opgivet under trende forskjellige Klasser, memlig 1. Melkekøer, 2. andet voxent Kvæg og 3. Ungfæ og Kalve. Denne Deling er imidlertid af flere Lensmænd ikke iagttaget i Opgaverne for Aaret 1865, af hvilken Grund ingen Sammenligning for det nævnte Aar kan gjøres mellem det, som nu er opgivet, og det, som efter de i 1865 indhentede Oplysninger blev beregnet. Derimod viser en Sammenligning mellem sidstnævnte Tal og de opgivne Tal for 1870 følgende Resultat:

	1865.	1870.	Formindskelse (÷) eller Forøgelse (+).	
			Antal.	pCt.
I Nordre Gudbrandsdalens Fogderi	11,527	14,678	+ 3,151	+ 27,3
- Søndre — —	18,112	14,423	÷ 3,689	÷ 20,4
- Thotens . . . . . —	12,722	10,465	÷ 2,257	÷ 17,7
- Hadeland og Lands . . —	10,765	11,034	+ 269	+ 2,5
- Valders . . . . . —	11,899	11,597	÷ 302	÷ 2,5
Ialt	65,025	62,197	÷ 2,828	÷ 4,3

For de to sidstnævnte Fogderiers Vedkommende synes de opgivne Tal rimelige, medens det under den forøgede Interesse for Melkekvæget, som i de fleste Indberetninger er omhandlet, ingenlunde synes rimeligt, at Antallet af Melkekøer skulde, som Opgaverne for søndre Gudbrandsdalen udvise, være aftaget meget stærkere, end Antallet af det øvrige Storfæ. Det betvivles af samme Grund ogsaa at kunne være stemmende med det sande Forhold, at Melkekøernes Antal, der i Gjennemsnit for det hele Amt i 1865 ansattes til 70,4 pCt. af det fulde Antal Storfæ, nu efter de Opgaver, som foreligge, alene skulde udgjøre 67,4 pCt. For Valders samt Hadeland og Land er dette Forholdstal nu meget nær det samme, som i 1865, men for nordre Gudbrandsdalen gaaet op fra 50 til 65 pCt., for søndre Gudbrandsdalen ned fra 74 til 62 pCt. og for Thoten ligeledes ned fra 82 til 67 pCt.

Maaske ligger Feilen dog næsten ligesaameget i Opgaverne for 1865, som i de nu meddelte Opgaver. Idetmindste er den indbyrdes Uoverensstemmelse mellem disse sidste ikke større, end at det mindste Forholdstal mellem Antal Melkekøer og Antal Storfæ i det Hele taget udgjør 55,8 pCt. (Faaberg) og det største 79,9 pCt. (Jevnaker). Antageligvis fjerner man sig ikke meget fra det sande Forhold, naar Melkekøerne i Gjennemsnit for det hele Amt ansættes til 70 pCt. af den hele Besætning af Storfæ, — et Forholdstal, der er noget mindre end det hidtil antagne for det hele Land. Af de naturlige Forholde synes paa Forhaand at maatte kunne sluttes, at Melkekøernes forholdsvise Antal var noget mindre i Fjelddistrikterne Gudbrandsdalen og Valders, hvor Opdræt af Kreaturer tilsalg har størst Betydning, end i Amtets 2 sydligere Fogderier, men hermed stemmer heller ikke saa ganske de nu meddelte Opgaver. Thotens Fogderi har nemlig en mindre Procent end Valders.

Opgaverne over andet voxent Storfæ, hvortil saaledes maa henregnes Oxer, Gjeldkøer og 2 aarings Kviger, der ikke have kalvet, ere, procentvis beregnede, indbyrdes meget uoverensstemmende og lade saaledes vel ogsaa ikke lidet tilbage at ønske med Hensyn til Paalidelighed. Exempelvis er Antallet opgivet for nordre Fron til mindre end 5 pCt. af det fulde Antal Storfæ, men for Nabodistriktet Vaage til over 27 pCt., — af Mjøsdistrikterne: for Faaberg til næsten 19 pCt., for Vardal til næsten 8, men for østre Thoten til neppe 5 pCt., — for Gran og nordre Land til $3^1/_2$ pCt., men for det mellemliggende Herred søndre Land til 18 pCt., — for nordre Aurdal til vel 1 pCt., men for Vang til 11 pCt. I Gjennemsnit for det hele Amt udgjør Antallet vel 10 pCt.

Hvad angaar Ungnøt og Kalve, — til hvilke sidste ikke antages at være tænkt medregnet andre end de til Opdræt bestemte, de saakaldte Livkalve, — antages det, som ogsaa forklaret af Lensmanden i Gousdal, for en ikke ringe Del at afhænge af det Tidspunkt af Aaret, da Beregningen gjøres, hvor stort Tallet bliver. Forholdene medføre nemlig, at det i Regelen falder bekvemmest at vælge Tillægget blandt de mod Slutningen af Vinteren fødte Kalve, hvorfor disses Antal paa den Tid antages at være ikke lidet større, end t. Ex. ved Aarsskiftet. De af Lensmændene meddelte Opgaver ere ogsaa i dette Stykke temmelig afvigende, skjønt ingenlunde i saadan Grad, som for andet voxent Storfæes Vedkommende, naar alene undtages nordre Gudbrandsdalen, hvorfra Opgaver haves for Lom, Vaage og nordre Fron, og for hvilke Herreder Tallet er opgivet til resp. 3, 18 og 28 pCt. af det hele Antal Storfæ. At Tallet for Lom er paatagelig urigtigt, formenes imidlertid klart. Den her omhandlede Afdeling af Storfæet skal nemlig, i Forening med hvad der kjøbes, erstatte den hele Afgang, og sættes den Tid, hvori Storfæet beholdes, gjennemsnitlig til 10 Aar, hvilket Tal i Betragtning af den store Afgang af Dyr i yngre Alder, som finder Sted formedelst Salg, Nedslagtning og Tab ved Sygdomme og Ulykkestilfælde, maaske ikke er for lavt, skulde altsaa An-

tallet af Dyr i denne Afdeling udgjøre $^2/_{10}$ eller 20 pCt. af det hele Antal Storfæ. Gjennemsnitlig for det hele Amt udgjør Antallet efter Lensmændenes Opgaver 22,3 pCt., hvilket maaske heller ikke er saa meget afvigende fra det sande Forhold.

Til Kvægracens Forædling førtes i Femaarets Begyndelse Forhandlinger om Oprettelse af to Stamhollænderier inden Amtet, det ene af Ayrshireracen og det andet af Thelemarksracen, men disse Forhandlinger ledede ikke til noget Resultat. Derimod fortsattes i Femaarets Begyndelse den allerede i Slutningen af det foregaaende Femaar af Amtets Landbrugsforening begyndte Anskaffelse og Udstationering af Stamtyre, saaledes at i 1867 havdes udstationeret i forskjellige Dele af Amtet ialt 12 Ayrshiretyre, foruden nogle Tyre af Thelemarksracen. Begjæringerne om at modtage saadanne ophørte imidlertid pludselig, dels fordi de større Gaardbrugere fandt bedre Regning ved selv at kjøbe Stamtyre, istedetfor paa de fastsatte Vilkaar at modtage dem til Afbenyttelse, dels og fornemlig fordi man mere og mere begyndte at drage i Tvivl, hvorvidt der ved Krydsningen med Ayrshireracen var nogen sand og varig Fordel at vinde. Herom ere Meningerne fremdeles delte, skjønt Antallet af dem, der endnu holde paa Ayrshiredyrenes Fordelagtighed under vore Forholde og med det Stel, som i Reglen her bydes dem, stadig synes at aftage. Forholdsvis større er Antallet af dem, som holde paa Hensigtsmæssigheden af en Krydsning med Thelemarksracen, skjønt Afstanden mellem denne Race og den i Amtet hjemmehørende Race er liden og der neppe er nogen, som ikke indrømmer, at de bedre Dyr af sidstnævnte Race ialfald med Hensyn til Melkeevne kunne maale sig med Thelemarksracen. Antallet af de Dyr, der i større eller mindre Grad nedstamme fra Dyr af Ayrshireracen eller Thelemarksracen, er imidlertid i Femaaret forøget betydeligt.

En mindre omtvistet Forbedring af Racen er resulteret af det omhyggeligere Valg af Avls- og Tillægsdyr, som ifølge de fleste Beretninger spores næsten overalt. Store Resultater vindes imidlertid paa denne Vei kun gjennem saa lange Tidsrum, at Forandringerne neppe blive bemærkelige i et Femaar og da Raceforædlingen kræver megen Kyndighed, et skarpt Blik og stor Udholdenhed, lader det sig ikke nægte, at mange Misgreb ogsaa her begaaes. Ved Valget af Avlsdyr, lægges Vægten formentlig for overveiende paa Dyrets Melkeevne, medens Hensynet til dets Legemsbygning og Trivelighed tages forlidet i Betragtning, ligesom der ved det vigtige Valg af Tyr endnu neppe tages det tilbørlige Hensyn til dennes Nedstamning og individuelle Egenskaber m. m.

Ogsaa ved Valget af Tillægsdyr vises efter flere af Indberetningerne større Omtanke end før, men Bekvemmeligheden af den Tid, hvorpaa Kalven fødes, har utvivlsomt endnu paa de fleste Steder en altfor stor Indflydelse paa Valget.

Med Hensyn til Vinterstellet oplyses nu som før, at Fjøsene bygges rummeligere, lysere og varmere end før og indrettes bekvemmere baade for Røgten og Foderbehandlingen. I denne Henseende er Fremgangen i Femaaret neppe ringe og jo flere Mønsterfjøs et Herred lidt efter lidt faar, jo sjeldnere blive ogsaa de Tilfælde, at nye Fjøs opføres istedetfor gamle, uden at de nye i større eller mindre Grad have Fortrin for de gamle. Disse Fremskridt ere i flere Henseender glædelige, og ikke mindst fordi rummelige og lyse Fjøs ere en nødvendig Betingelse for den for Dyrenes Trivsel og Foderets bedst mulige Udnytten saa nødvendige Røgt og Hudpleie. Fremskridt ogsaa heri ville forhaabentlig følge efter. Af de foreliggende Beretninger sees ikke, at Opmærksomheden endnu i tilstrækkelig Grad er henvendt paa Nødvendigheden deraf, idetmindste omtales kun i et Par Beretninger, at Dyrene nu holdes mere rene end før.

Saagodtsom alle Beretninger ere derimod enige om, at Vinterfodringen er rigere, end før, og sees hen til den i store Dele af Amtet betydelig forøgede Græsavl og den overalt skete Indskrænkning i Besætningernes Størrelse, kan det neppe heller betvivles, at Fremskridtene i denne Henseende maa være iøinefaldende. Mere specielle Opgaver over, hvad der nu medgaar til en Melkekoes Vinterfoder, haves dog ikke, uden forsaavidt det opgives for Lesje til mindst 20 Vaager Hø, 15 Vaager Halm og 5 Læs Mos,

for Ringebo	til 20 Voger Hø, 30 Vaager Halm, 1 à 2 Læs Mos, 1 à 2 Læs Ris og Løv samt noget Hestegjødsel og Granbar;
- nordre Aurdal	til $44^1/_2$ Vog Hø, $44^1/_2$ Vog Halm samt lidt Poteter, Mel og Avner;
- østre Slidre	til $35^1/_2$ Vog Hø, $35^1/_2$ Vog Halm, samt noget Avner, Løv, Mos, Ris og — strax efter Kalvningen — lidt Mel.

For søndre Aurdal er i en Indberetning fra Landboforeningen Vinterfodret for en Melkeko opgivet til 53 Voger Hø, 18 Voger Halm, 2 Tdr. Avner samt noget Løv og andre Surogater og for nordre Land af den til Matrikulens Revision valgte Herredskommission til $44^1/_2$ Vog Hø foruden Halm o. A.

Disse Opgaver ere imidlertid ikke i mindste Grad høiere, end de Opgaver, som bleve meddelte ogsaa for 1865, og maa formentlig saaledes ansees for lave, dersom det iøvrigt forholder sig, som paastaaet og som der er god Grund til at tro, at der nu fodres bedre end før.

Den levende Vegt af de Dyr, der tilhøre de i Amtet hjemmehørende Kreaturracer, kan i intet Fald sættes lavere end til 400 ℔ og den Tid, hvori Kreaturerne maa fodres paa Fjøs, neppe kortere, end til $7^1/_2$ Maaned eller 225 Dage. Selv om alt det opfodrede Hø kunde regnes for godt Hø, vilde den daglige Fodermængde for hvert Dyr endog der, hvorfra Opgaverne lyde paa det største Tal, nemlig i nordre Aurdal, ikke udgjøre mere end $^1/_{37}$ af Dyrets levende

Vegt, men da, som bekjendt, Køerne, fraregnet den første Tid efter Kalvningen, faa nøies med det sletteste og mindst nærende Foder, saaledes at det ikke engang med Tillæg af den ikke nærmere opgivne, men formentlig i Regelen temmelig ubetydelige Tilgift af Poteter, Mel, Avner o. A., kan regnes for godt Foder, bliver Fodringen saaledes end ringere. For Gudbrandsdalen stiller dette Forhold sig efter de Opgaver, som foreligge fra Lesje og Ringebo, selvfølgelig endnu misligere, og det saameget mere, som Gudbrandsdalskvæget formentlig i Gjennemsnit maa regnes for noget større end Valderskvæget. Ogsaa heraf troer jeg altsaa at kunne slutte, at de meddelte Opgaver om Vinterfodrets Mængde ere for lave, navnlig synes dette at maatte forudsættes for Gudbrandsdalens Vedkommende.

I den i Anledning af Matrikulrevisionen forfattede Beskrivelse over Jordeiendommene er tildels meddelt Opgaver over Eiendommenes Afkastning ogsaa af Hø, men disse Opgaver antages for usikkre, til at derpaa lader sig grunde nogen Beregning over Fodringens Kvantitet pr. Ko, og selv om Opgaverne vare rigtigere, end de antages at være, vilde en betydelig Usikkerhed i Resultatet neppe kunne undgaaes, dels fordi det almindelige Reduktionsforhold af Heste og Smaafæ til Køer neppe er rigtigt med Hensyn til Kvantiteten af det Foder, som Dyrene tiltrænge, og dels fordi Opgaver mangle over, hvad Ungdyrene fortære mindre af Foder, end de voxne. Forsøgsvis har jeg alligevel for Valders Fogderi, hvorfor haves et Sammendrag af den opgivne Høalv saavel hjemme paa Gaarden som paa Udslatter o. l., beregnet den daglige Fodermængde pr. Ko ved nemlig at beregne Halmens Vegt efter det almindelige Forhold mellem dennes og Kjærnens Vegt og derefter at anføre Halvdelen deraf som Hø og endelig ved at reducere Heste og Smaafæ til Køer efter det sædvanlige Forhold, hvorefter $^1/_2$ Hest og 6 Stk. Smaafæ sættes lige med 1 Ko. Ifølge disse Beregninger erholder en Ko i søndre Aurdal daglig omtrent $^1/_{50}$ af sin levende Vegt, i nordre Aurdal $^1/_{75}$, i vestre Slidre og Vang $^1/_{80}$ og i østre Slidre $^1/_{90}$ — Tal, som selv med tilbørlig Hensyn til, at samtlige Dyr ere regnede for voxne, neppe kunne andet end bevise, at de meddelte Opgaver ere i mærkelig Grad for lave. Men dette gjælder ikke blot Høavlen, men ogsaa Opgaverne over Avlen af Korn og Poteter, ja endog af Kreaturbesætningerne, der nemlig alle efter det ovenfor nævnte Sammendrag ere i betydelig Grad lavere, end de nu af Lensmændene meddelte Opgaver og de Opgaver for 1865, som ere grundede paa den da stedfundne Tælling. Sammendraget er derfor heller ikke i ovenomhandlede Beregninger fulgt med Hensyn til Kreaturernes Antal.

Hvad angaar Fodringsmaaden antages neppe heller ganske ringe Forandringer at være indførte i Femaarets Løb. Fra nordre Aurdal omtales, at Hakkelsemaskinerne ere blevne flere og at den saakaldte Selvhedning af Foderet er bleven noget almindeligere, men større Vegt bør sikkerlig lægges paa Virkningerne af den Ansættelse af Røgtere fra Schweitz, som i Femaaret er kommen især Guddrandsdalens og Thotens Fogderier tilgode. I 1866 vare med større eller mindre offentlige Bidrag til deres Lønning ansatte 6 saadanne i Amtet, i 1867: 5 og i 1868: 2. Flere Lærlinge have nydt godt af deres Undervisning, ligesom en Gut fra Valders er bleven oplært som Røgter ved et Meieri paa Ringsaker og en Gut fra Gran ved Meieriet paa Lundegaard. Idet Hele taget antages Benyttelsen af Mænd til Kvægrøgten at være gaaen meget fremad.

Derimod antages ikke synderlige Fremskridt at være gjort med Hensyn til Brug i større Mængde, end før, af Rodfrugter og Kraftfoder, og nogen rationel Blanding af Foderet foregaar neppe endnu uden paa ganske faa Steder. At Rodfrugter ikke bruges i større Mænhgde, end Tilfældet er, i Forbindelse med den idetmindste i Amtets lavere Strøg overflødige Halmfodring, synes neppe at kunne tilfulde forsvares.

Sommerfodringen antages uden Forandring at være den samme som før. Fra den Tid, Staldfodringen — tidligere eller senere efter Vaarens tidligere eller senere Indtræden — ophører og indtil Sæterbeiterne blive brugelige, havnes der i den saakaldte Hjemmehavn, tildels og endnu altfor hyppigt især i fodertrange Aar ogsaa paa den til Græsavl bestemte Eng. Det samme sker ogsaa — og for Engens Vedkommende endnu meget almindeligere — om Høsten fra den Tid, Kreaturerne komme tilbage fra Sætrene og indtil Staldfodringen atter maa begynde. Sætertiden er selvfølgelig noget forskjellig i de forskjellige Aar og afhænger derhos ogsaa af Sætrenes høiere eller lavere Beliggenhed. Ved enkelte Sætre i den sydlige Del af Amtet ere Havnegangene tildels ogsaa saa magre og overfyldte med Kreaturer, at de forlades, saasnart Indhøstningen hjemme paa Gaarden tillader, at Kreaturerne bringes tilbage. I Almindelighed kan dog Sætertiden antages at begynde fra Midten af Juni til lidt ud i Juli om Vaaren og at ende fra de sidste Dage af August til Udgangen af September. De egentlige Fjeldbeiter ere uden Sammenligning de bedste og for mange Dele af Amtet af overordentlig Betydning. Thotens samt Hadelands og Lands Fogderier, der ikke naa høiere op end 2 a 3000′ over Havet, savne ganske denne Herlighed, naar alene undtages Torpens Anex til Nordre Land, der antages at have omkring $1^1/_2$ □ Mil Fjeldbeiter. Derimod udgjøre de en betydelig Del af Gudbrandsdalen og Valders, af hvilke Distrikter formentlig omtrent $^4/_5$ af Jordarealet eller omkring 140 □ Mile ligge over 2000′ over Havet. Deres Godhed og Græsrighed er imidlertid meget forskjellig og deres Udstrækning inden de enkelte Herreder ogsaa saa ulige stor, at de t. Ex. for vestre Slidre opgives til kun $^5/_{12}$ af østre Slidres og $^5/_{18}$ af Vangs. Sætertiden opgives for vestre Slidre til 10 à 12 Uger, men Beitet er, naar alene undtages et Snes Gaardes, saa magert, at Melkeafkastningen i den

sidste Trediedel af Tiden i Regelen gaar ned til det Halve. I østre Slidre er Havnegangene gode, men saa høit beliggende, at Sætertiden ikke regnes længere end til knappe 8 Uger.

Som tidligere oplyst, gjødsles og dyrkes Sætervoldene med nogen større Omhu, end før. De afgive mangesteds et betydeligt Tilskud til Vinterfodret, ligesom det fremdeles er Brug paa flere Steder i Gudbrandsdalen, hvor Høets Hjemtransport falder altfor vanskelig, at opgive Sæterhøet i Sæterne, hvor Kreaturene i denne Hensigt forblive en Del af Vinteren. Nogen Fremgang er ogsaa gjort med Hensyn til Sætrenes Bebyggelse saavel til Kreaturernes bedre Beskyttelse mod Kulde og Uveir, som til Melkens og dens Producters bedre Behandling, men iøvrigt antages Sæterstellet i alt Væsentligt ordnet og indrettet paa samme Maade som før.

Dette gjælder dog i en mindre Mon Melkebehandlingen, der baade paa Sætrene og hjemme paa Gaarden har gjort betydelige Fremskridt, og til hvis Fremhjælp der i Femaarets Løb af offentlige Midler er ydet forholdsvis større Bidrag, end maaske i nogen anden Retning. Ansættelsen af Schweitzere har ogsaa i dette Stykke ydet sin gode Hjælp, ligesom ved Meierier dels her i Landet og dels i Danmark er bleven oplært i 1868—1870 ialt 9 Elever. 5 andre Elever vare derhos endnu ved Femaarets Udgang anbragte paa forskjellige Steder til Undervisning. Flere af de udlærte Elever have vistnok fundet fordelagtigere Ansættelse udenfor Amtet end inden samme, saaledes at Amtet idetmindste midlertidigt ikke drager Nytte af deres Kyndighed, men ligesom dette ikke er Tilfældet uden for enkeltes Vedkommende og tildels først efterat de i nogen Tid have virket inden Amtet, saaledes have ogsaa enkelte Meierielever fra fremmede Amter fundet Ansættelse inden dette Amt. Flere større Melkehusholdninger bestyres saaledes nu af kyndige og vel underviste Meiersker.

En anden Foranstaltning, der har virket i samme Retning, er Anbringelsen af Elever fra dette Amt ved den paa Abildsø i Akershus Amt oprettede Landhusholdningsskole. Amtskommunen har dertil ydet Bidrag og ialt 11 Piger fra dette Amt have i Femaaret besøgt Skolen.

Endelig har Distriktet i Aarene 1868, 1869 og 1870 været bereist af den af Selskabet for Norges Vel lønnede Meierimester Berner, der har veiledet især i Valders, Land og Hadeland og paa mange Steder saavel paa Sætrene som hjemme paa Gaardene givet fornøden Anvisning i den saakaldte Afkjølings — eller Koldvandsmethode, — en Behandlingsmaade af Melken, som ogsaa inden dette Amt er fundet meget hensigtsmæssig og saaledes kan paaregnes at ville finde megen Udbredelse.

Den bedste Behandling af Melken vil dog i Regelen altid maatte paaregnes ved de større og specielt for Øiemedet indrettede Ysterier og Meierier. Et Ysteri har ligesiden 1861 været drevet i Faaberg og forestodes i Femaarets Begyndelse stadig af en med Bidrag af Selskabet for Norges Vel lønnet Schweitzer, men da denne Drift svarede mindre god Regning, idet Melken, som i 1866 var udbragt til 2,4 Skill. pr. Pot, i 1867 ikke udbragtes til mere end 1,75 Skill. og i 1868 til 1,9 Skill., omdannedes Ysteriet til Meieri, beregnet altsaa paa Tilvirkning af Smør og Ost af skummet Melk. Af lignende Meierier, beregnede hovedsagelig paa Tilvirkning af Smør, mager Ost samt Myseost og Prim, fandtes ved Femaarets Begyndelse intet, hvorimod deres Antal ved Femaarets Slutning udgjorde ialt 13, hvoraf 1 i Faaberg, 1 i Jevnaker og 11 i Thotens Fogderi. Fraregnet det ene Meieri i Faaberg, beliggende nær Grændsen af Thotens Fogderi, fandtes Meierier saaledes aldeles ikke enten i Gudbrandsdalen eller Valders, skjønt Forholdene ogsaa i disse Distrikter saavel hjemme i Bygden som paa Sætrene flerestedsantages meget gunstige for disse utvivlsomt meget hensigtsmæssige Anlæg. Af medfølgende Opgaye No. 16, der indeholder de nærmere Oplysninger om de her omhandlede Meierier, vil sees, at til samme i 1870, uanseet at 6 af disse kun vare i Virksomhed en større eller mindre Del af Aaret, blev leveret ialt 898,923 Potter Melk, som betaltes med $2^1/_4$ à $2^1/_2$ Skill. pr. Pot, og hvoraf blev tilvirket ialt 4445 B℔ Smør, der er solgt for $12^1/_2$ à 14 Mark pr. B℔, leveret i Kristiania, over 8000 B℔ Ost, mest Nøgelost, solgt for $3^1/_4$ à 4 Mark pr. B℔, og en endnu noget større Kvantitet Myseost og Prim, solgt for $1^1/_4$ à 3 Mark pr. B℔. Smørpriserne, der ere ikke lidet større end de gjennemsnitlige Priser for andet Smør, have holdt sig uforandrede, hvorimod Ostepriserne have været stadigt faldende. Ialfald ved Jevne Meieri udgjorde de i i Begyndelsen for Nøgelost og Pultost $4^1/_2$ à 5 Mark pr. B℔, men ved Femaarets Udgang 3 à $3^1/_2$ Mark, og for Myseost i Begyndelsen $3^1/_2$ à $3^3/_4$ Mark, men tilsidst $1^1/_2$ à $2^1/_2$ Mark. Denne sidste Sort Ost har det derhos hyppigt faldt Meierierne vanskeligt at faa afsat til rimelig Pris, hvorfor man ogsaa nu paatænker at gjøre Forsøg med Vallens Anvendelse til Opfødning af Svin.

Det aarlige Melkeudbytte pr. Ko, hvorom nærmere Oplysninger indeholdes i vedlagte Opgave No. 15, udgjorde ifølge Lensmændenes Opgaver i Gjennemsnit for det hele Amt ved Femaaret Begyndelse 998 Potter og ved dets Slutning 1059. Stigningen udgjør altsaa 6,1 pCt. For de enkelte Fogderier stiller Forholdet sig saaledes:

	1865.		1870.
	Efter den trykte Statistik.	Efter Lensmændenes Opgaver.	
Nordre Gudbrandsdalen . .	900	916	947
Søndre —:— . . .	922	870	905
Thoten	1101	1137,5	1262,5
Hadeland og Land	1102	1162,5	1237,5
Valders	800	990	1072

Stigning sees saaledes overalt at have fundet Sted, — stærkest i Valders, Thoten, samt Hadeland og Land, hvor Stigningen udgjør, naar 1870 sammenlignes med Gjennemsnittet af de to Opgaver for 1865, henholdsvis 19,8, 12,8 og 9,3 pCt. og mindst i nordre og søndre Gudbrandsdalen, hvor den udgjør resp. 4,3 og 1,0 pCt. Grunden til denne Stigning ligger antageligvis væsentlig i den rigeligere Fodring om Vinteren og det bedre Vinterstel i det Hele taget og hertil har for Thotens Vedkommende utvivlsomt bidraget sit de mange i dette Fogderi virkende Meierier, der nemlig bedre end alt Andet aabner Øiet for Fordelagtigheden af den gode Fodring. Ene og alene Vinterstellet og Vinterfodringen kan da vel ogsaa være Grunden til, at Gudbrandsdalen, — om Opgaverne rigtig betegne Forholdet, — staar lavest baade med Hensyn til Stigning og med Hensyn til gjennemsnitligt Melkeudbytte pr. Ko. Forskjellen er forsaavidt iøinefaldende; thi medens efter Opgaverne for 1870 i Thoten samt Hadeland og Land kun for 2 Herreder (Birid og Jevnaker) er opgivet et saa lavt Melkeudbytte, som 1000 Potter, og ellers ingen Opgave anfører mindre end 1200, opgives for Gudbrandsdaleu over 1000 Potter kun for et Herred (Ringebo 1080), for 5 Herreder 1000 Potter, for 2 900, for 3 800 à 850 og for 1 (nordre Fron) endog under 800. For Valders er Opgaverne indbyrdes meget afvigende. Søndre Aurdal med forholdsvis middelmaadige Beiter er opført med det største Melkekvantum i det hele Amt (1560 Potter), østre Slidre med 1100 og nordre Aurdal med 1000 Potter, men vestre Slidre og Vang med blot 8 à 900. Hvad Sommerfodringen angaar, maa nemlig Fjeldbygderne med sine gode Fjeldbeiter staa høit over Udbygderne og Misforholdet bliver saa meget større, naar tages i Betragtning, at Forholdet er saadant, at det overveiende største Antal af Melkekøerne i Fjeldbygderne netop have kalvet paa den for Sommerbeitet beleiligste Tid, saaledes at Dyrene befinde sig paa disse fede Beiter netop i den Tid mellem hver Kalving, i hvilken de melke mest. Men netop disse gode Sommerbeiter ere maaske den stærkeste Grund til, at Fjeldbygderne staa tilbage med Hensyn til Melkeudbytte, idet de selvfølgelig i stærk Grad friste til at vinterføde en større Besætning, end en rigtig Beregning vilde vise at være fordelagtig. Nægtes kan det visselig heller ikke, at de Dele af Amtet, for hvilke Sommeren har en forholdsvis saa meget større Betydning som egentlig Melketid, end for de Dele af Amtet, hvis Sommerbeiter ere mindre rige, ville kunne være tjente med om Vinteren at fodre noget mindre rigeligt, end Udbygderne, men skal Fjeldbeitet give fuldt Udbytte, maa Koen sikkerligen allerede ved Ankomsten til Beitet være nogenlunde ved fuld Kraft, og at det heri ialfald før har manglet ikke saa lidet, derfor haves formentlig en fuld Erkjendelse i den stadige Forbedring af Vinterfodringen, som nu indberettes ogsaa fra disse Distrikter aarlig at foregaa.

Iøvrigt er jeg ikke ganske uden Tvivl om, hvorvidt ikke Opgaverne for Thoten samt Hadeland og Land, men fortrinsvis for søndre Aurdal maaske ere temmelig høie og Opgaverne for Gudbrandsdalen og et Par Herreder af Valders i det Hele taget for lave. Saalænge ordentlige Melkeregnskaber ere saa sjeldne, som de endnu ere, maa de afgivne Skjøn falde vanskelige og usikre, ligesom de Midler, som haves til at kontrollere deres Rigtighed, ere faa. Ved Amtets Landbrugsskole i Vardal har Melkeudbyttet pr. Ko i flere Aar været 14 à 1600 Potter aarlig, paa Gaarden Braastad i Vardal ca. 1700 og paa Jevne i Faaberg 1500 à 1750 Potter, men da Stel og Fodring her maa regnes for mere end almindelig godt og Besætningerne for en større eller mindre Del bestaa af Dyr, der ere fremkomne ved Krydsning med større Racer, tør det kunne ansees meget tvivlsomt, hvorvidt ikke t. Ex. for Vardal 1500 Potter er for meget som almindeligt Gjennemsnitsudbytte. Paa den anden Side synes t. Ex. 780 Potter for nordre Fron samt 800 Potter for Øier, Faaberg og vestre Slidre at være for lave. At f. Ex. Gousdal med sin forholdsvis store Interesse for Kvægstellet og sin betydelige Udførsel af Smør kun er opført med 1000 Potter, medens det tilstødende Herred, nordre Land, — hvis bedste Beiter grændse op til Gousdal, er opført med 1350 Potter, synes heller ikke at have fuld Rimelighed.

Til Oplysning om Melkens Fedme meddeles, at en Ko er oplyst at give:

i Lesje: om Sommeren: 3 B℔ Smør, 4 B℔ Ost (af skummet Melk) og 1 B℔ Myseost (af Vallen);
- Lom: om Sommeren 3 B℔ Smør og 4 B℔ Ost;
- Ringebo: hele Aaret: 3 à 5 B℔ Smør og 2 B℔ Ost;
- Øier: — — $3^1/_2$ B℔ Smør, 6 à 7 B℔ Ost;
- Faaberg: i 12 à 13 Ugers Sætertid: $1^1/_2$ B℔ Smør, 3 B℔ Ost;
- Jevnaker: hele Aaret: 5 B℔ Smør, 5 B℔ Ost;
- —=— paa Sætrene i Valders og Hallingdal: 2 B℔ Smør, 2 B℔ Ost;
- østre Slidre: hele Aaret 3 B℔ Smør;
- Vang: hele Aaret 5 B℔ Smør og 3 B℔ Ost.

I 1866, der iøvrigt var et mindre godt Aar, saasom Fodermanglen om Vaaren var usædvanlig stor, gav Besætningen paa Nørstevold i Gousdal under 110 Dages Henliggen i Sæterne pr. Ko 3,5 B℔ Smør og 2,8 B℔ Nøgelost m. m., og Besætningen paa Landheim i Dovre ligeledes under Sætertiden 2,9 B℔ Smør og 3,7 B℔ Nøgelost; — Besætningen paa Haakenstad i Vaage gav hjemme paa Gaarden Vinteren 1866—67 1,8 B℔ Smør og 1,8 B℔ Ost; Sommeren 1867 i Sætrene: 0,25 B℔ Fedost og 2,2 B℔ Smør og Sommeren 1868 under 15 Ugers Sæterophold: 2,6 B℔ Smør. I Gousdal regnes efter Lensmandens Indberetning paa god Sæterhavn 14 Potter Melk pr. ℔ Smør og efter vedliggende Opgave No. 16 for Meierierne, hvis Opgaver om Melkekvantummet dog tildels ere kun omtrentlige, er gjennemsnitlig

forbrugt 17,4 Potter pr. ℔ Smør, eller, om de Meierier sættes ud af Betragtning, hvis Melk antoges tildels at være fremkommen gjennem Fodring med Drank, 15,8 Potter.

Sees hen til de her gjengivne Opgaver og tages i Betragtning, at den overveiende største Del af Melken netop i de Dele af Amtet, hvor Vinterfodringen er knappest, falder under Dyrenes Ophold paa gode Sæterbeiter, antager man ialfald ikke at forudsætte en for stor Fedme hos Melken, naar man som Gjennemsnit gaar ud fra, at der medgaar 15 Potter Melk til hvert ℔ Smør. I hoslagte Opgave No. 15 er paa Grundlag heraf og det opgivne Antal Melkekøer samt det aarlige Melkeudbytte pr. Ko beregnet Kvantiteten af alt det Smør, som aarlig vilde været produceret i Amtet, forudsat at alt Melkens Fedt dertil var bleven anvendt. Fra denne Sum er trukket den Kvantitet Smør, som ifølge Lensmændenes Opgaver aarlig sælges, og Resten skulde altsaa, udtrykt i ℔ Smør, betegne Kvantiteten af det Smør samt den afskummede eller i den uskummede Melk indeholdte Fløde, som aarlig forbruges i Distriktet. Efter denne Beregning er Kvantiteten heraf i Gjennemsnit for Amtet 30,3 ℔ pr. Indvaaner men i de forskjellige Herreder indbyrdes meget afvigende, — ligefra 14,5 ℔ til 50,9 ℔, — navnlig ere Afvigelserne store for de gudbrandsdalske Fogderier. Beregningen er opgjort, for i nogen Grad at tjene til at kontrollere Rigtigheden af Opgaverne om Melkeudbyttet pr. Ko og det Kvantum Smør, som aarlig sælges. Saavidt skjønnes, bekræfter den ogsaa Rigtigheden af den udtalte Formodning om, at Melkeudbyttet t. Ex. for Øier og Faaberg, hvor det er opgivet til 800 Potter, og hvor Forbruget af Smør og Fløde er beregnet til kun 15,5 og 14,5 ℔ Smør pr. Indvaaner, er ansat for lavt, men for Vardal, hvor det er opgivet til 1500 Potter og hvor Forbruget er beregnet til 46,0 ℔ samt for søndre Aurdal, hvor det er opgivet til 1560 Potter og hvor Forbruget er beregnet til 49,3 ℔, for høit. For Lesje og Dovre, hvis Forbrug er beregnet til 42,2 og 50,9 ℔, antages Feilen mindre at ligge i den opgivne Melkemængde, 1000 Potter, end i Opgaven om den Kvantitet Smør, som aarlig sælges; for østre Slidres Vedkommende, hvor Forbruget er beregnet til 42,1 ℔, er den opgivne Mængde af Smør, som aarlig sælges, maaske noget høit ansat, naar det opgives til 2000 B℔, men endnu mindre tvivlsomt synes det at være, at den opgivne Melkemængde for Vaage er for lav. Det er nemlig lidet rimeligt, at østre Slidre og Vaage kunne staa lige med Hensyn til Kvantiteten af Smør, som aarlig sælges, da Melkekøernes Antal er henimod dobbelt saa stort i Vaage som i østre Slidre. Ogsaa for vestre Slidre med et bergnet Forbrug af 40,0 ℔ ligger Feilen maaske mere i det aarlige Melkeudbytte, der er opgivet til kun 800 Potter, end i Smørrets Salgsmængde, der er opgivet til 1600 B℔.

Den hele Mængde Smør, som aarlig sælges fra dette Amtsdistrikt, udgjør ifølge de meddelte Opgaver 59,722 B℔, hvoraf Gousdals Herred alene er opført med næsten samme Mængde, som hele nordre Gudbrandsdalens Fogderi, og med en større Mængde end enkeltvis hele de to Fogderier Hadeland og Land samt Valders. Sammenlignet med Opgaverne for forrige Femaar finder Formindskelse Sted for Lesje (1865: 1500 B℔, 1870: 1000) søndre Aurdal (1865: 950, 1870: 600), vestre Slidre (1865: 1700, 1870: 1600) og Vang (1865: 1500, 1870: 900). Østre Slidre er nu som dengang opført med 2000 B℔, hvorimod større og mindre Forøgelse overalt ellers har fundet Sted.

At Formindskelse for noget Herreds Vedkommende har fundet Sted, synes imidlertid efter alt, hvad foran er oplyst om Forbedringerne i Fodring og Stel, mindre rimeligt, og for Lesje og søndre Aurdals Vedkommende staa ogsaa de meddelte Talopgaver forsaavidt i Strid med de Opgaverne ledsagende Bemærkninger. Kun Lensmanden i Vang antager at nogen Formindskelse har fundet Sted, og kun Lensmændene i Lom, søndre Land, samt vestre og østre Slidre, at Forholdet er uforandret som før, og at altsaa ingen Forøgelse har fundet Sted.

Hvad Høudbyttet og Græsvæxten angaar, har Femaaret vistnok ikke været ublandet godt. 1866 gav neppe et middels Udbytte, — hvortil kom at Bjergningen var mindre heldig og Halmfodret mindre godt. Fjeldhavnen var nogenlunde, men da Fodernøden samme Aars Vaar ialfald for store Dele af Amtet var større, end tidligere i en lang Række af Aar, blev Sommerdraatten alligevel mindre end paaregnet. 1867 gav et meget godt Høudbytte, men Sommerdraatten var ogsaa dette Aar neppe middels. I 1868 var denne god, men Hø og Halmudbyttet igjen ringe. 1869 var Høudbyttet middels, men Sommerdraatten ringe, især i Valders. Derimod var 1870 for Kvægdriften som i andre Henseender et godt Aar. Afdraatten var dette Aar god, Høudbyttet i Kvantitet over middels og i Kvalitet fortrinligt og Halmfodret godt og rigeligt. Men da Høudbytte og Fjeldhavn heller ikke i næstsidste Femaar kunde i Gjennemsnit sættes saa høit, som til middels, kan en Tilbagegang i Produktion neppe paa noget Sted forklares af Aargangene.

Som foran anført er Mangelen af det Smør, som aarlig sælges, opgivet til ialt 59,722 B℔. Kvantiteten er dog utvivlsomt noget større. Nordre Gudbrandsdalen synes saaledes af 14,678 Melkekøer at maatte have mere end 9,250 B℔ Smør tilsalg, naar søndre Gudbrandsdalen af 14,423 Melkekøer har, som opgivet, 22,070 B℔. Valders har vistnok ogsaa af 11,597 Melkekøer mere Smør tilsalg end 6,300 B℔. Men det sikreste Bevis for, at Opgaverne ere for lave, erholdes af de i Hovedjernbanens Aarsberetninger indeholdte Opgaver over Mængden af det Smør, som aarlig føres over Mjøsen med Jernbanens Dampskibe. Det viser sig nemlig heraf, at paa denne Maade er afsendt i 1868: 71,883 B℔, i 1869: 51,142 B℔ og i 1870: 59,650 B℔, og deraf alene fra Lillehammer henholdsvis 51,608, 35,008 og 43,918 B℔

eller fra dette Sted i Gjennemsnit for disse tre Aar 43,500 B℔. Maaske kjøbes 2 à 3000 B℔ heraf i Opdal og Foldalen og er saaledes ikke produceret i Amtet, men bringes paa den anden Side i Beregning, hvad Lillehammer By forbruger af Smør, og hvad med andre Dampskibe, end Jernbanens, eller paa anden Maade udføres, — hvilket dog neppe er meget — kan man formentlig med Tryghed antage, at den anførte Udførsel fra Lillehammer ialfald ikke er mindre, end de to Gudbrandsdalske Fogderiers Overskud af Smør. Heraf viser sig da ogsaa, at Opgaverne for søndre Gudbrandsdalens Fogderi neppe ere for høie. For Thotens Fogderies Vedkommende antages ikke de i Jernbanens Aarsberetninger indeholdte Opgaver saa oplysende, dels fordi Valders Fogderi udfører endel Smør over Gjøvik og dels fordi fra Thotens Fogderi en forholdsvis større Del Smør formenes at blive udført paa anden Maade end med Jernbanens Dampskibe. Men trækkes det opgivne Overskud af Smør fra Vardal (2000 B℔) fra den gjennemsnitlige Udførsel fra Gjøvik i de anførte 3 Aar (6166 B℔), viser det sig, at, hvad der kommer fra Valders, ikke er nogen meget stor Mængde. Smørudførselen med Jernbanens Dampskibe fra Anløbsstederne i Birid, Gjøvik og Thoten har udgjort i 1868: 20,275 B℔, i 1869: 16,133 B℔ og i 1870: 15,742 B℔, og kommer hertil Forbruget i Gjøvik By, viser det sig, at ogsaa Opgaverne for Thotens Fogderi der lyde paa 13,500 B℔ snarere ere for lave end for høie. Af Smørudførselen fra Valders samt Hadeland og Land sendes intet andet over Mjøsen, end den mindre Del, der fremkjøres til Gjøvik, hvorimod den største Del frembringes til Afsætningsstederne i Byerne over Randsfjorden eller Sperillen eller, — især for Hadelands Vedkommende, — kjøres landveis direkte frem. Opgaver til Beregning af den Kvantitet Smør, som paa denne Maade fremsendes, savnes, idet formentlig lidet sikkert lader sig slutte af Indberetningen fra Drammens Jernbane for dens første Driftsaar fra October 1868 til Udgangen af 1869, i hvilket Tidsrum 4533 B℔ bleve afsendte fra Heens og Randsfjords Stationer. Sammenlignes imidlertid disse Distrikter med Gudbrandsdalen og Thoten, synes det lidet at kunne drages i Tvivl, at Opgaverne ogsaa her og navnlig for Valders ere for lave. Sættes den Mængde af Smør, som aarlig sælges fra det hele Amt, til 75,000 B℔, antages Tallet med Tryghed at være ialfald ikke for høit.

Smørpriserne have, som det sees af Opgave No. 15, været stigende fra i Gjennemsnit 11,0 Mark til 11,5 Mark, Opgaver, som selvfølgelig betegne Priserne paa Produktionsstederne, men desuagtet synes noget lave. Samtidig har dog Smørret sikkerlig vundet saa meget i Kvalitet, at der, naar behørigt Hensyn tages til dets sande Værdi, kan være Spørgsmaal, om der i det Hele taget er nogen synderlig Stigning. Efter en Pris af 11,5 Mark pr. B℔ sælger dette Amt altsaa aarlig Smør for mindst 172,500 Spd.

Af Ost sælges ifølge de afgivne Opgaver ialt 42,880 B℔, nemlig fra nordre Gudbrandsdalen 6,650 B℔, fra søndre Gudbrandsdalen 10,550, fra Thoten 20,200, fra Hadeland og Land 4,060 og fra Valders 1,420. Ifølge Jernbanens Aarsberetninger er imidlertid med dens Dampskibe fremsendt over Mjøsen i Gjennemsnit aarlig i 1867—1870: 36,050 B℔ eller vel 65 pCt. af den paa samme Maade fremsendte Mængde Smør, og lægges dette Forholdstal til Grund ved Beregningen af den Kvantitet Ost, som aarlig sælges fra det hele Amt, skulde samme altsaa udgjøre omtrent 49,000 B℔. Nogen stor Afvigelse fra det Rette er dette maaske heller ikke.

Imidlertid staar det ikke til at negte, at Salget af Ost ingenlunde i alle Amtets Fogderier staar i samme Forhold til Salget af Smør. Forholdene medføre i saa Henseende Forskjel. Distriktets Forbrng af Ost er ikke overalt lige stort og af de forskjellige Slags Ost, der i de forskjellige Dele af Amtet ere mere eller mindre almindelige, ere ikke alle lige afsættelige. En stor og væsentlig Forskjel er derhos grundet paa den Omstændighed, at til Ost i de her omhandlede Opgaver ogsaa er henregnet Gjedosten, der for Gudbrandsdalens og Valders Fogderiers Vedkommende endog antages at udgjøre den ganske overveiende Del af den hele Udførsel. Den af den skummede Komelk tilvirkede hvide Ost forbruges nemlig i disse Dele af Amtet for den allerstørste Del i Distriktet, ligesom ogsaa den af Vallen tilvirkede Myseost eller Prim. Tilvirkningen af Gammelost er stærkt aftaget og Tilvirkningen af Nøgelost, Edamerost o. l. endnu saa ringe, at hvad deraf sælges, bliver en stor Ubetydelighed. Anderledes er Forholdet derimod i Thoten samt Hadeland og Land, hvor Gjedernes Antal er forholdsvis saa ringe, at hvad der af Gjedost sælges, formentlig bliver meget lidet, — for Thotens Fogderi antagelig endog intet —, og naar saaledes i Lensmændenes Indberetninger for Thotens Fogderi opgives aarlig solgt af Ost 20,200 B℔, — den i Forhold til Smørret største Udførsel i det hele Amt, — antages dermed at menes udelukkende Koost. Denne forholdsvis store Udførsel af Ost fra Thoten skyldes sikkerligen ene og alene dette Fogderies mange Meierier, og at Opgaven, der maa synes saa meget større, naar hensees til at den kun gjælder de tre Herreder Vardal samt østre og vestre Thoten, heller ikke her er for stor, fremgaar formentlig deraf, at den aarlige Tilvirkning af Ost alene ved Meierierne i Vardal og paa vestre Thoten er opgivet til 6478 B℔ Melkeost og 7938 B℔ Myseost, altsaa ialt til 14,416 B℔. Hvor Meierier ikke findes, bliver udenfor Sætertiden den allerstørste Del af den skummede Melk forbrugt i Husholdningerne.

Kun for to af Amtets Herreder, Øier og Vang, er udtalt den Mening, at Salget af Ost er aftaget. I syv Herreder formenes Forholdet at være uforandret, medens i 15 Forøgelse antages at have fundet Sted.

Som Følge af Ostens store Forskjellighed med Hensyn

til Slags, Kvalitet og andet, ere ogsaa Priserne meget forskjellige, — ifølge Lensmændenes Opgaver endog i den Grad, at de t. Ex. for Skiaker og Lom ere ansatte til 6 Mark pr. B℔, men for Naboherredet Vaage til 3 Mark, for Øier: for Koost til $1^1/_4$ Mark og for Gjedost til $5^1/_2$ Mark, men for Naboherredet Gousdal til 6 Mark o. s. v. Maaske kan Prisen paa Gjedost sættes i Gjennemsnit til 5 Mark pr. B℔. Den røde Gjedost, der bringes i Handel, — og hvilken almindeligvis er af bedre Tilvirkning, er rigtignok sjelden at faa under 6 Mark, men den hvide Ost derimod er meget billigere, og kjøbes almindeligvis for $2^1/_2$ à 3 Mark pr. B℔. Men da af denne sidste sælges forholdsvis meget lidet, kan maaske 5 Mark sættes som en gjennemsnitlig Pris. For Mængden af Meieriernes Koost er betalt for Melkeosten $3^3/_4$ à 4 Mark og for Myseosten, der i Kvantitet udgjør noget mere, $2^1/_4$ à 3 Mark. I Gjennemsnit kan Prisen saaledes sættes til mindst 3 Mark pr. B℔. Den udenfor Meierierne tilvirkede Ost, der ofte er mindre god, opnaar vistnok neppe i Gjennemsnit samme Priser, som Meieriernes Ost, men da Mængden, af hvad deraf sælges, er ringe, antages desuagtet 3 Mark at kunne sættes som Gjennemsnitspris for al Koost. Med disse Priser til Grundlag for Beregningen, og under Forudsætning af, at den Koost, som sælges fra Gudbrandsdalen og Valders, ikke i Kvantitet ugdjør mere, end den Gjedost, som sælges fra Thoten samt Hadeland og Land, vil den Sum, hvorfor Amtet aarlig sælger Ost, kunne ansættes til omtrent 45,000 Spd.

Melk sælges kun til de i Amtet beliggende Kjøbstæder, Lillehammer og Giøvik og til en Del Fabrikarbeidere navnlig ved Hadelands og Birid Glasværker, ligesom man mod Femaarets Slutning har begyndt at sende Melk med Jernbanen til Drammen. Sammenlagt er Kvantiteten dog forholdsvis ringe. Den er opgivet for Vardal til 290,000 Potter, for Birid til 15,230 og for Jevnaker til 85,000 Potter, og ansættes den hele Pengeindtægt for Amtet til 10,000 Spd., anslaaes Beløbet neppe for lavt.

Ifølge de meddelte Opgaver over Melkekøernes Antal og Melkeudbyttet pr. Ko, udgjør den hele aarlige Melkemængde omtr. $66^1/_2$ Million Potter, som, naar Prisen ansættes til den laveste, som fra noget Herred er opgivet, nemlig 2 Skill. pr. Pot, altsaa repræsenterer en Kapital af over 1 Million Speciesdaler, — en Sum, der noksom beviser Melkehusholdningens store Betydning for Amtet og Vigtigheden af enhver Forbedring, som deri bliver indført. Trækkes fra Melkens Værdi de foran beregnede Beløb, hvorfor aarlig sælges Smør, Koost og Melk, nemlig ikke stort over 227,500 Spd., viser sig altsaa, hvilken forholdsvis stor Del af Melken i en eller anden Form forbruges i Husholdningerne.

Afgangen i Kreaturbesætningerne sker enten ved Salg, eller ved Nedslagtning eller ved Tab under Sygdom og paa anden Maade. Lensmændene have herover leveret Opgaver, der ville findes samlede i vedlagte Opgave No. 14. Antages det, som tidligere forudsagt, at den gjennemsnitlige Tidslængde, hvori Storfæet beholdes, udgjør 10 Aar, og at altsaa $^1/_{10}$ afgaar aarlig, skulde Antallet af de til Afgang paa ovennævnte Maader anførte Dyr tilsammen udgjøre en lignende Procent af den hele Besætning. Ifølge Lensmændenes Opgaver udgjør den imidlertid noget mere, nemlig:

	Solgte Dyr.	Slagtede Dyr.	Tabte Dyr.	Ialt.
for nordre Gudbrandsdalens Fogderi .	+ 11,4 pCt.	+ 5,3 pCt.	+ 1,2 pCt.	+ 17,9 pCt.
- søndre —:— — . .	+ 4,4 —	+ 8,6 —	+ 0,6 —	+ 13,6 —
- Thotens Fogderi	0,0 —	+ 20,0 —	+ 1,1 —	+ 21,1 —
- Hadelands og Lands Fogderi . .	÷ 2,9 —	+ 15,0 —	+ 1,1 —	+ 13,2 —
- Valders Fogderi	+ 7,5 —	+ 6,7 —	+ 1,4 —	+ 15,6 —
Amtet	+ 4,8 pCt.	+ 10,4 —	+ 1,1 —	+ 16,3 pCt.

10 Aar som gjennemsnitlig Tidslængde er maaske saaledes snarere for høit, end for lavt, men forøvrigt ere større og mindre Feil aabenbart indløbne i flere af Opgaverne, noget den indbyrdes store Uoverensstemmelse noksom beviser.

Mindst Uoverensstemmelse er der med Hensyn til Antallet af de Dyr, som tabes ved Sygdom eller paa anden Maade, der, for det hele Amt, udgjør 1,1 pCt. af den hele Besætning, — et Tal, som ogsaa synes rimeligt. Ligesaa rimeligt synes det, at Fjeldbygderne forsaavidt opvise en lidt større Procent, end Udbygderne, skjønt søndre Gudbrandsdalen forsaavidt danner en Undtagelse fra Regelen. Det hele Antal Kreaturer, som paa denne Maade tabes, udgjør, fraregnet de Herreder, hvorfor ingen Opgave haves, nemlig Lesje, Dovre, Skiaker, Lom, Ringebo og Øier, ialt 772 eller aarlig 1 for hver 27 Skyldlr. og 1 for hvert 9de af de egentlige Jordbrug.

Antallet af slagtede Dyr udgjør for det hele Amt 10,4 pCt. af den hele Besætning, men særskilt for Fjeldbygderne 7,0 og for Thoten samt Hadeland og Land henimod 18,0 pCt. Det hele Antal Kreaturer, som slagtes, udgjør for de 24 Herreder, som ere medregnede, 9,294, hvilket udgjør særskilt for Gudbrandsdalen og Valders 1 for hver 3,3 Skylddaler og 1 for hvert 1,2 egentligt Jordbrug, og for den øvrige Del af Amtet 1 for hver 2,3 Skylddaler og 1 for hvert 0,7 Brug eller med andre Ord henimod $1^1/_2$ Slagt paa hvert Brug. Opgaverne for sidstnævnte Dele

af Amtet synes høie og indbyrdes ere de ogsaa saa afvigende, at deres Rigtighed synes at efterlade megen Tvivl. Især gjælder dette søndre Land, hvor der efter Opgaverne aarlig nedslagtes 30,3 pCt., altsaa henimod $^1/_3$ af Besætningen, henimod 1 Stk. pr. Skylddaler, over 3 Stkr. pr. Jordbrug og omtrent $^1/_3$ Slagt paa hver Indvaaner.

Slagtets gjennemsnitlige Vægt er, forsaavidt Dyrene ere voxne, opgivet til 17,3 B℔ i Gjennemsnit for det hele Amt. Sættes den levende Vægt til det dobbelte, vil denne udgjøre 420 ℔, altsaa lidt mere, end foran er forudsat som den mindste Gjennemsnitsvægt. Da imidlertid en større Del slagtes i gjødet Stand eller ialfald paa en Aarstid, da Kreaturerne ere i forholdsvis godt Huld, formenes ovenanførte Slagtevægt ogsaa noget lav. Navnlig antages Opgaverne for lave for Valders, hvor Gjennemsnitsvægten ansættes til kun 15 B℔. Ifølge en modtagen Opgave fra et af Amtets Brænderier, ansættes den gjennemsnitlige Slagtevægt for de sammesteds fedede Kreaturer til 35 B℔, og, som det hedder, saa lavt, kun af Hensyn til, at en stor Del ere Køer, hvis Vægt almindeligvis udgjør kun 20 à 30 B℔.

Kjødet af de slagtede Dyr antages paa en mindre Del nær, der sælges til Byerne i og nærmest udenfor Amtet, at blive forbrugt i Amtet. Over Kvantiteten af det Kjød, som saaledes sælges, savnes imidlertid Oplysning, naar undtages, at Jernbanens Aarsberetninger oplyse, at med Jernbanens Dampskibe paa Mjøsen har været befordret af Kjød, altsaa saavel af Storfæ som Smaafæ, i 1867: 198 B℔, 1868: 143 B℔, 1869: 238 B℔ og 1870: 190 B℔. Oxekjødets Pris var ved Femaaret Udgang paa Kristiania Torv omkring 102 Skill. pr. B℔ og Kalvekjødets, hvoraf kun lidet afsættes fra dette Amt, omkring 1 Spd. pr. B℔.

Det aarlige Antal af solgte, levende Kreaturer udgjør med Fradrag af aarlig indkjøbte Dyr ifølge de af Lensmændene meddelte Opgaver:

	Melkekøer.	Andet Storfæ.	Ungfæ.
i nordre Gudbrandsdl. Fogd. .	195	2,350	20
- søndre —=— — .	185	695	142
- Thotens Fogd.	30	60	„
- Valders —	600	315	315
	1,010	3,420	477
medens derimod Hadelands og Lands Fogderi kjøber mere end det sælger	141	50	225
Rest	869	3,370	252

Rigtigheden af disse Tal antages ogsaa at kunne være Gjenstand for større eller mindre Tvivl. Ved Amtets Brændevinsbrænderier er i Femaaret fedet til Slagt i 1866: 1123 Stkr., 1867: 1162, 1868: 1190, 1869: 710 og 1870: 1244, hvoraf i Gjennemsnit aarlig ved Lillehammers Brænderi 147, Gjøvik 295, Thotens Brænderier 399 og Grans 245, men da Slagtekvæg fedes ved Brænderierne ogsaa fra fremmede Distrikter, lader sig heraf intet slutte med Sikkerhed. Men saameget synes dog at kunne sluttes, at Gudbrandsdalen og især nordre Gudbrandsdalen sælger et overveiende Antal af „andet Storfæ," formentlig mest Oxer, medens den overveiende Del af de Kreaturer, som sælges fra Valders, ere Melkekøer, — en Omstændighed, som ogsaa har sin Vægt ved Afgjørelsen af det Andragende om aarlig Kvægudstilling, som er fremkommet fra Valders.

Det hele Antal af solgte Kreaturer udgjør

	Af den hele Besætning.	pr. Skyldaler.	pr. Jordbrug.
for nordre Gudbrandsdalen .	11,4 pCt.	0,6 pCt.	1,6 pCt.
- søndre — .	4,4 „	0,2 „	0,7 „
- Valders	7,5 „	0,4 „	0,7 „

Disse Tal oplyse saaledes, formentlig i fuld Overensstemmelse med det sande Forhold, at Kvægopdrætningen drives i videst Udstrækning i nordre Gudbrandsdalen, og dernæst i Valders. I flere af Lensmændenes Indberetninger forklares det, at Opdræt af Kvæg tilsalgs er i Aftagende, da man finder det at svare bedre Regning at holde Melkekvæg. Sammenlignes de af Lensmændene nu opgivne Tal med de lignende Opgaver for 1865, synes dog Forholdet lidet forandret. I nordre Gudbrandsdalen er nemlig Antallet af solgte Dyr faldt fra 2600 til 2565 Stykker og i Valders for 4 Herreder fra 1200 til 1180 Stkr., for 4 Herreder af søndre Gudbrandsdalen viser sig derimod en større Formindskelse, nemlig fra 1050 til 822 Stkr.

Priserne, der ved næstsidste Femaars Slutning vare gaaede ned til 8 à 12 Spd. pr. Stk., ere i sidste Femaar stegne mindst ligesaa meget, som Priserne paa Smørret, saaledes at neppe heller heri har kunnet ligge nogen Opfordring til at indskrænke Opdrættet. Priserne, der, som rimeligt, ere høist i Thoten samt Hadeland og Land, og lavest i Gudbrandsdalen og Valders, vare nemlig ved sidste Femaars Slutning i Gjennemsnit for det hele Amt for Melkekøer 15,9 Spd. pr. Stk., for andet, voxent Storfæ 15 Spd. og for Ungfæ 7 Spd. Lægges de opgivne Priser til Grund for Beregningen, har i Femaaret

nordre Gudbrandsdalen aaarlig solgt Kreaturer for	37,623 Sp.
søndre — for	14,037 —
Thoten for	1,437 —
Valders -	13,578 —
	66,675 —
Hadeland og Land kjøber imidlertid aarlig Kreaturer for	5,075 —
saaledes at Amtets hele Overskud alene udgjør	61,600 Sp.

Huderne af de slagtede Dyr forbruges alle i Distrikterne, hvorimod af Kalveskind sælges en stor Del.

Ligesaa sælges en Del Talg. Kvantiteten heraf kunde antages at være tiltagen paa Grund af den udvidede Afbenyttelse af forskjellige Belysningsolier, men t. Ex. fra Vang hedder det tvertimod, at Forbruget af Talg til Lys er tiltaget, dels netop paa Grund af Talgens faldne Pris og dels paa Grund af de forøgede Vanskeligheder ved at skaffe tilveie den til Belysning forhen saa meget benyttede Tyri (fede Fururødder). Af de faa Oplysninger, som foreligge, om Mængden af Talg, som aarlig sælges, synes Forholdet at være omtrent det samme, som før, og efter samme Oplysninger synes Mængden, derunder ogsaa indbefattet Talgen af Smaakreaturerne, neppe at beløbe sig til mere end $^1/_{20}$ af Smørrets Mængde. Priserne opgaves i sidste Femaarsberetning til 1,30 Spd. pr. B℔, men nu i Gjennemsnit efter 3 Opgaver til 1,16 Spd. og synes altsaa at være faldne noget.

Antallet af Faar beløb sig efter Tællingen i 1865 og efter Lensmændenes nu foreliggendn Opgaver i:

	1865.	1870.	Formindskelse (÷) eller Forøgelse (+).
nordre Gudbrandsl. Fogderi	43,003	36,800	÷ 14,4 %
søndre — —	19,774	16,613	÷ 16,0 „
Thotens . . . . —	18,462	16,252	÷ 12,0 „
Hadeland og Lands —	20,960	20,224	÷ 3,5 „
Valders . . . . —	24,676	23,220	÷ 5,9 „
Amtet	126,875	113,109	÷ 10,8 %

Den i Femaaret indtraadte Formindskelse i Antal er saaledes betydelig, og dette for Gudbrandsdalens Vedkommende endog i den Grad, at der, da ingen Oplysning er meddelt om specielle Grunde til den betydelige Formindskelse, kan synes at være Anledning til at drage Rigtigheden af de nu meddelte Opgaver noget i Tvivl. Fortrinsvis gjælder dette Vaage, hvor Formindskelsen udgjør hele 46 pCt., medens den for de øvrige Herreder i nordre Gudbrandsdalen alene udgjør 2 pCt. og altsaa er den mindste i det hele Amt. I søndre Gudbrandsdalen er Formindskelsen størst i Ringebo og Faaberg, hvor den udgjør nær 30 pCt., medens i det mellemliggende Øier og Gousdal ingen Formindskelse har fundet Sted.

Hovedaarsagen til den stedfundne Formindskelse er ogsaa her den bedre Fodring, ligesom det stadigt voxende Antal af ældre og større Dyr neppe heller er uden Indflydelse.

Som Tallene nu ere opgivne, falder af Faar paa hvert egentligt Jordbrug i nordre Gudbrandsdalen 22,4, i søndre Gudbrandsdalen 11,1, i Thoten 8,2, i Hadeland og Land 12,3 og i Valders 12,9, ligesom der i hvert af de nævnte Fogderier holdes pr. Hest af Faar reskeptive 12,6, 5,8, 4,6, 7,0 og 12,8.

Opgaverne ere særskilte for voxne Faar og Ungfaar paa et Aar eller derunder, hvilke sidste ere anførte at udgjøre i Gjennemsnit for det hele Amt 33 pCt. af den hele Faarebesætning, — høiest for nordre Gudbrandsdalen, hvor Procenten udgjør 36 og lavest for Valders, hvor den udgjør 30. Sees hen til, at de allerfleste Lam lades ilive ialfald til næste Høst, synes disse Tal idetmindste ikke at kunne være for høie, medens en saa lav Procent som t. Ex. 17 for nordre Fron, 20 for østre Thoten og 21 for Ringebo neppe synes at kunne være rigtigt.

Af de Dyr, der tabes ved Sygdom og Ulykkestilfælde, falde vistnok de forholdsvis fleste blandt Ungfaarene, men denne Procent er saa ringe, at den ikke faar nogen overveiende Indflydelse paa Forholdet mellem voxne Faar og Ungfaar. Opgaverne om de saaledes tabte Dyr ere meget mangelagtige, naar undtages for Thoten, Valders samt Hadeland og Land, hvor de tabte Dyr ere opgivne at udgjøre respektive 2,2, 2,8 og 3,4 pCt. For de øvrige Fogderier have kun Halvdelen af Lensmændene besvaret Spørgsmaalet, men Gjennemsnitstallet, der udgjør for nordre Gudbrandsdalen 2,1 pCt. og for søndre Gudbrandsdalen 4,5, er ikke mere afvigende fra ovennævnte Tab, end at det formentlig kan antages, at Tabet ikke gjennemsnitlig udgjør over 3 pCt. — 8,7 og 6 pCt. ere opgivne fra vestre Slidre, Vang og Faaberg samt Jevnaker, men disse Tal ere sandsynligvis for høie. Opgaven fra vestre Slidre staar heller ikke i Samklang med Opgaven fra Naboherredet østre Slidre, der alene lyder paa 0,6 pCt.

Af Faar, der slagtes, ere antageligvis kun en liden Del i en Alder af 1 Aar eller derunder, idetmindste kan dette formentlig forudsættes om Dyr af den endnu almindeligste, ældre og i Distriktet hjemmehørende Race, der, som bekjendt, voxer langsomt. Det samlede Antal er for nordre Gudbrandsdalen opgivet til 17 pCt., for 5 Herreder i søndre Gudbrandsdalen til 32 pCt., for Thoten til 40 pCt., for 3 Herreder i Hadeland og Land til 23 pCt. og for Valders Fogderi til 25 pCt.

Af Faar, som sælges levende til Udførsel fra Herrederne, er Antallet efter Lensmændenes Opgaver meget ringe, naar alene undtages Jevnakers Herred, hvor Antallet udgjør 25 pCt. af den hele Faarebesætning og nordre Gudbrandsdalen, hvor det udgjør 23 pCt. Søndre Gudbrandsdalen kjøber flere, end det sælger, Gran og Land sælger vel 2 pCt. og Thoten 3,6 pCt., medens saavidt oplyst, Valders aldeles ikke sælger Faar, naar undtages at for søndre Aurdal opgives at blive solgt omtrent 2 pCt.

Det forholdsvis store Antal Faar, som aarlig sælges fra nordre Gudbrandsdalen, især fra Skiaker, Lom og Vaage, kjøbes om Vaaren af Personer i søndre Gudbrandsdalen, især fra Gousdal, Øier og Ringebo, der holde disse Dyr Sommeren over i et Antal af 30 à 80 paa hver Sæter, slagte dem om Høsten i fedet Stand og sælge Ulden hjemme i Di-

striktet, men Kjød og Skind i Byerne. Lensmanden i Gousdel anslaar Antallet af de Faar, som paa denne Maade aarlig omsættes fra dette Herred, til 5 à 6000 Stk., og oplyser, at Indkjøbet tildels sker ogsaa fra Romsdals Amt og for en liden Del fra nordre Land. Til disse Faar er imidlertid intet Hensyn taget i Opgaverne for søndre Gudbrandsdalen.

Sammenholdes Summen af den hele Afgang eller hvad der aarlig tabes, slagtes og sælges, med den aarlige Tilgang, der med Fradrag af det meget ringe Tal, som aarlig er opgivet at blive kjøbt, repræsenteres af Ungfaarene, viser Afgangen sig næsten overalt større end Tilgangen, og tillige saa meget større, at den ikke tilfredsstillende kan forklares af den Formindskelse af Faaremængden i det hele Amt, som i Femaaret har fundet Sted. Fordelt paa hvert Aar er denne nemlig for det store Flertal af Herreder en ringe Procent, medens den, naar den er saa stor, som opgivet for Vaage, vistnok faar Indflydelse, og har Formindskelsen i Femaaret her, som anført, udgjort 46 pCt., stemmer det ogsaa godt overens dermed, at den aarlige Afgang nu opgives til 42 pCt., men Tilgangen alene til 33. Derimod kan det ikke, hvor Forandringerne i Femaaret med Hensyn til Faarenes Antal ikke er større, end af Opgaverne fremgaar, lettelig forklares, at t. Ex. i Sollien Afgangen er opgivet til 41, men Tilgangen til 29, i Jevnaker Afgang og Tilgang til resp. 56 og 45 pCt., og i østre Slidre til resp. 40 og 22 pCt. Paa den anden Side vidner det ikke om nogen Formindskelse i Antallet, at Afgang og Tilgang for Lesje er opgivet til resp. 22 og 33 pCt., for Ringebo til 18 og 21 pCt., og for nordre Land til 25 og 35 pCt. Hvor Feilen ligger, nemlig enten i den opgivne Afgang eller Tilgang, er vanskeligt at afgjøre. Formentlig ligger den snart paa den ene Side og snart paa den anden.

Til Faareracens Forædling har i Femaaret været udrettet ikke saa lidet, og medens Interessen for den ældre Races Krydsning med ædlere Racer for Storfæets Vedkommende henimod Femaarets Slutning, som tidligere anført, synes at være aftagende, var den med Hensyn til Faarene stadig stigende. Med Understøttelse af Statskassen og Amtskommunen har nemlig Amtets Landbrugsforening, efter tidligere at have udstationeret enkelte Vædre eller enkelte Par Faar, fra 1867 begyndt at udstationere smaa Flokke, bestaaende af 1 Væder og 5 Souder, paa Vilkaar at Modtageren senest efter 4 Aars Forløb tilbageleverer et tilsvarende Antal Lam, som efter fornøden Besigtigelse findes ægte og gode nok til at blive udstationerede hos andre. I Overensstemmelse hermed blev i 1867 udsat 2 Flokke, i 1868: 3, i 1869: 6 og i 1870: 4 eller ialt 90 Dyr, af hvilke 1 Flok er udsat i Lom, 1 i Ringebo, 3 i Faaberg, 2 i Vardal, 2 i østre Thoten, 2 i vestre Thoten, 1 i nordre Land, 1 i søndre Aurdal og 2 i østre Slidre. De udsatte Faar tilhøre hovedsagelig Cheviotracen. Det hedder i et Par Beretninger fra Lensmændene, at denne nye Race, ikke er fundet noget mere haardfødt eller at tiltrænge noget mere Foder, end den ældre. Dette har sin naturlige Grund i deres Størrelse og hurtige Væxt, og at de ikke tiltrænge mere Foder end den ældre Race i Forhold til det Udbytte af Kjød og Uld, som begge give, men heller mindre, især naar Hensyn tages til Kvaliteten af det Foder, hvormed begge tage tiltakke, er formentlig almindelig erkjendt. De Mænd, der holde Dyrene, synes ogsaa samtlige tilfredse med dem, og i den stadigt forøgede Søgning efter at faa flere, indeholdes formentlig ogsaa Bevis for deres Fordelagtighed.

I søndre Aurdal er indført enkelte Dyr af den i Etne i Søndhordland hjemmehørende Faareracer, der er den samme saakaldte Hvittingsø-Race, som er almindelig udbredt i Stavanger Amt. Ogsaa denne roses som meget at foretrække for den ældre Valders-Race og forklares derhos at tiltrænge meget mindre Foder, end Cheviotfaarene.

Hvad Fodring og Fjøsstel angaar, deler Faaret Kaar med Storfæet. Forbedringer heri ogsaa for Faarets Vedkommende ere saaledes almindelige.

Afkastningen af Uld, opgives nu som før, af et godt Faar til 5 Mark aarlig eller tildels noget mindre. Opgaverne antages at forudsætte vadsket Uld. De udsatte Dyr af Cheviotracen have derimod givet for 2 Flokke 6 a $6^1/_2$ Mark, for 1: 7,3 Mark, for 1: 8,7 Mark for 4 mellem 9 a 10 Mark for 2: 10 a 11 Mark og for 1: 12 Mark pr. Dyr, hvorved derhos er at mærke, at Dyrene i Regelen udsættes som $^1/_2$ Aar gamle Lam. Af Ulden antages intet at blive solgt, uden ialfald en ringe Del fra Hadeland og Thoten som vævede Tøier.

Derimod sælges dels til svenske Opkjøbere og dels til Byerne et betydeligt Antal Faareskind eller med andre Ord næsten alle, som ikke oparbeides til Skindfælder, Hiter (Skindsække) og enkelte Skindpelse eller benyttes til Kardefabrikationen.

Ligesaa sælges, som ovenfor anført, især fra søndre Gudbrandsdalen en ikke ringe Del Faarekjød, der, forsaavidt det sendes over Mjøsen med Jernbanens Dampskibe, er medregnet i det foran angivne Kvantum Kjød. Den allerstørste Del af de slagtede Smaakreaturers Kjød forbruges dog i Distriktet, navnlig som Spegekjød. Den gjennemsnitlige Slagtevægt af et voxent Faar er for det hele Amt opgivet til 2,16 B℔ og den gjennemsnitlige Salgsværdi til 1,76 Spd. Begge disse Opgaver synes dog noget lave ialfald i Forhold til Priserne ved Femaarets Udgang og i Forhold til den stærke Indblanding af Dyr af større Racer, som paa denne Tid flere steds havde fundet Sted. Kjødpriserne udgjorde ved Femaarets Udgang paa Kristiania Torv omkring 1 Spd. pr. B℔ for ferskt Kjød og noget mindre for saltet.

Endelig sælges en Del Faaretalg. Denne er medindbefattet i hvad tidligere er anført om Salget af Talg og hvortil saaledes paa dette Sted henvises.

Antallet af Gjeder udgjorde efter Tællingen i 1865 og Lensmændenes nu meddelte Opgaver:

	1865.	1870.	Formindskelse (÷) Forøgelse (+).
i nordre Gudbrandsl. Fogdr.	16,391	15,530	÷ 6,9 %
- søndre — —	11,851	11,533	÷ 2,7 „
- Thotens . . . . —	639	476	÷ 25,5 „
- Hadeland og Lands —	4,801	4,943	+ 3,0 „
- Valders . . . . —	11,918	11,890	÷ 0,2 „
Ialt	45,600	44,372	÷ 2,7 %

Formindskelsen i Antallet af Gjeder er saaledes fire Gange saa ringe, som af Faar, og naar Thoten undtages, mærkeligt nok, indskrænket til de Distrikter, hvor Forholdene ere mest gunstige for Gjedehold, medens der i Hadeland og Land tvertimod viser sig en ringe Forøgelse. En Undtagelse fra Regelen gjør dog for Gudbrandsdalens Vedkommende nordre Fron, hvor der er en Forøgelse af 41 pCt. og det lille Sollien, hvor Forøgelsen udgjør hele 245 pCt., ligesom Formindskelsen i Valders Fogderi ene og alene skyldes Vangs Herred, hvor den udgjør 78 pCt., medens der i alle de øvrige Herreder i dette Fogderi er en liden Forøgelse.

Efter de meddelte Opgaver faldt ved Femaarets Udgang af Gjeden paa hvert egentligt Jordbrug i nordre Gudbrandsdalen 9,3, i søndre Gudbrandsdalen 7,7, i Thoten 0,2, i Hadeland og Land 3,0 og i Valders 6,6, ligesom der i ethvert af de nævnte Fogderier holdtes pr. Hest respektive 5,2, 4,0, 0,1, 1,7 og 6,3 Gjed.

Gjeden holdes hovedsagelig for Melkens Skyld, hvorfor et større Antal Dyr nedslagtes i ung Alder, end Tilfældet er med Faaret. Gjennemsnitlig for det hele Amt udgjør Antallet af de Gjeder, der ere 1 Aar eller derunder, 27,6 pCt. af den hele Besætning, hvilket maaske ogsaa snarere er for meget, end for lidet. For Skiaker er denne Procent opgivet til 47, hvilket aabenbart er for høit, og som ogsaa staar i stor Modsætning til Opgaven fra samme Lensmand for Lom, der alene lyder paa 20 pCt. Ligesaa stor Modsætning er der mellem Ringebo og Sollien, hvor Procenten fra Ringebo er opgivet til mindre end 9 pCt. og for Sollien til 33. For vestre Thoten er den opgivet til 42, for søndre Aurdal til 41 og for østre Slidre til 37, men paa den anden Side for søndre Land til 11, for Gousdal til 17 og for østre Thoten til 18.

Opgaverne over Antallet af de Dyr, der tabes ved Sygdom eller Ulykkestilfælde, ere for Gjedens Vedkommende endnu færre end for Faarets. Efter Gjennemsnittet af de meddelte Opgaver skulde tabes omtrent 4 pCt. af den hele Besætning, men denne Ansættelse er sandsynligvis for høi. Der er neppe nogen Grund til at antage, at dette Tab skulde ialmindelighed være forholdsvis større for Gjedens Vedkommende, end Faarets, og Opgaver som t. Ex. de fra nordre Fron, hvor Tabet af Faar er ansat til 3 pCt., men af Gjeder til 12,5 pCt. og fra søndre Aurdal, hvor det er sat til respektive 2,8 og 5,7 pCt. synes mindre rimelige. For nordre Fron er dog oplyst, at Gjederne i dette Herred i de senere Aar have i større Antal været hjemsøgte af Dreiesyge, der har bortrevet et større Antal. For vestre Slidre er Tabet sat til 8,7 pCt., men for østre Slidre til 1 pCt.

Af Gjederne slagtes aarlig til Forbrug i Distriktet efter 4 Opgaver fra nordre Gudbrandsdalen 37 pCt. af Besætningen, efter 4 Opgaver fra søndre Gudbrandsdalen 11,6 pCt., efter 3 fra Thoten 14,5 pCt., efter 3 fra Hadeland og Land 21,3 pCt. og efter 5 fra Valders 23,5 pCt. Disse Opgaver ere saa faatallige og indbyrdes saa høist afvigende, at de yde liden Sikkerhed for Rigtigheden, men sees hen til, at Salget af Gjeder er forsvindende ringe, og sættes det aarlige Tab i Gjennemsnit til 3 pCt., formener man, naar derhos det aarlige Tillæg anslaaes til 25 pCt., at kunne ansætte den Procent, som aarlig nedslagtes til omkring 20 pCt. Kid, som nedslagtes faa Dage efter Fødselen, ere isaafald ligesaalidt her som for Kalvenes Vedkommende tagne i Betragtning.

Salget af Gjeder er, som ovenfor anført, meget ringe. For 15 Herreders Vedkommende finder saadent Salg efter de modtagne Indberetninger aldeles ikke Sted, for 5 Herreder mangler Opgave og for 5 Herreder er opgivet at blive solgt ialt 545 Stkr. aarlig, medens samtidig fra 7 Herreder opgives at blive kjøbt 1175.

Gjennemsnitlig for hele Amtet er en voxen Gjeds Værdi opgivet til 2,1 Spd., altsaa til noget mere end Faarets, hvorimod Slagtevægten er opgivet til næsten det samme som Faarets, nemlig til 2,15 B℔.

Som det fremgaar af det Foregaaende, ere de Produkter af Gjedeholdet, som udføres tilsalg, i det Væsentlige indskrænkede til den af Melken tilvirkede Ost og til Skindene. I Dovre drives 3 Gjedostmeierier, hvorom nærmere Oplysning indeholdes i Tabel No. 17. Iøvrigt kan om Ostesalget henvises til hvad i det Foregaaende er anført om Produkterne af Komelken. Den solgte Gjedosts Mængde blev der anslaaet til omtrent 30,000 B℔ og dens Værdi til ligesaa mange Speciesdaler. Isaafald sælges der Ost for næsten 4 Mark pr. Gjed af den hele Besætning, eller, om Melkegjedernes Antal regnes til 70 pCt., for vel 1,1 Spd. pr. Melkegjed. Dette er neppe heller for meget. En Flok Gjeder paa 40 Stk., hvoraf flere mindre melkende Unggjeder, gav efter meddelt Opgave i Hjemmehavn om Sommeren 1869 fra 11te Mai til 11te November i Gjennemsnit 144 Potter Melk hver. Sammenlignet hermed er Melkeudbyttet ved Meierierne i Dovre — 75 à 80 Potter i 5 à 6 Maaneder — meget lidet, men Forholdet her er formodentlig det samme,

som i Ringebo, — hvor man, som ved Meierierne, regner, at hver Gjed under Ystetiden (Sætertiden) melker for 2 Spd. eller noget mere, eller at den giver vel 1 B℔ Myseost og nær 1 B℔ hvid Ost, — at Gjeden om Vinteren fodres paa den i Gudbrandsdalen sædvanlige Maade, d. v. s. at den for en Godtgjørelse af 72 Skill. udsættes til Vinterfodring hos en eller anden Husmand og underholdes væsentlig med maadelige Fodersurogater, saaledes at den om Vaaren er stærkt afmagret. Fodres Gjeden godt om Viuteren og føder den sit Kid i Februar, paastaaes af Flere, at den melker meget mere fra denne Tid til Sætertidens Begyndelse, end under Opholdet i Sæteren, og fodres og stelles den godt det hele Aar og Ystningen foregaar paa bedste Maade, udtaler en Mand, der har befattet sig meget med Gjedehold, den Mening, at Melken kan udbringes til 5 Spd. aarlig pr. Gjed.

Som tidligere anført, forbruges den allerstørste Del af den hvide Gjedeost i Distrikterne og opnaar sjelden en Pris af over 3 Mark pr. B℔. Grunden til denne lave Pris ligger ikke usandsynligt for en stor Del i en mindre fordelagtig Tilvirkningsmaade. Gjedemelken er nemlig i og for sig saa fed, ligesom den hvide Ost almindeligvis indeholder saameget af Melkens Fløde, at den under en hensigstmæssigere Behandling synes at burde kunne opnaa en høiere Pris. Den røde Myseost staar altid meget høiere i Pris og for de bedste Sorter steg disse Priser lige til 8 à 9 Mark pr. B℔, men ved Femaarets Slutning vare Priserne igjen i nogen Grad faldende.

Gjedeskind staa almindeligvis i høiere Pris, end saavel Kalveskind som Faareskind og Priserne have paa disse saavel som paa de fleste andre Skind været stadig stigende, navnlig gjælder dette Skindene af Gjedekiddene. Ifølge velvillig Opgave af et Par Skindhandlere inden Amtet kunne nemlig disse Priser ansættes for

	Kalveskind.	Faareskind.	Gjedeskind.	Kidskind.
i 1866 til	49 Skill.	40 Skill.	52 Skill.	9 Skill.
- 1870 -	60 —	36 —	60 —	15 —

Antallet af Skind, som aarlig sælges er antageligvis meget betydeligt. Nedslagtes aarlig 20 pCt. af Gjedebesætningen, falder der altsaa aarlig 8860 Stk. Gjedeskind og antages der at falde et Kid paa hver Melkegjed og at 25 pCt. af den hele Besætning aarlig tillægges, falder aarlig omtrent 20,000 Stkr. Kidskind, af hvilke Skind antageligvis kun en meget ringe Del forbruges i Amtet. De anførte Tal ere, især for Kidskindenes Vedkommende, efter hvad jeg gjennem andre Oplysninger har god Grund til at antage, snarere for lave, end for høie. Af Kalveskind og Faareskind forbruges en noget større Del i Amtet, men da der aarlig falder af Kalveskind neppe stort mindre end 50,000 Stkr. og af Faareskind neppe mindre end 35,000 Stkr., er det Antal, som sælges, ogsaa af disse betydeligt.

Af Svin holdtes i Amtet efter Tællingen i 1865 og Lensmændenes nu meddelte Opgaver:

	1865.	1870.	Formindskelse (÷) eller Forøgelse (+).
I Nordre Gudbrandl. Fgd.	1,868	2,561	+ 37,1 %
- Søndre — —	2,425	2,810	+ 15,9 „
- Thoten . . . . —	2,129	2,547	+ 19,6 „
- Hadeland og Land —	1,724	2,170	+ 25,9 „
- Valders . . . —	1,702	1,813	+ 6,5 „
Ialt	9,848	11,901	+ 20,8 %

Forøgelsen i Femaaret er efter dette betydelig, men Forskjellen er dog neppe paa langt nær saa stor, som Tallene synes at vise. Medens nemlig Tællingen i 1865 foregik ved Nytaarstid, altsaa paa en Tid, da der ikke fandtes andet end vinterfødte Svin, ere Opgaverne for 1870 meddelte om Sommeren, da overalt forefindes et stort Antal om Vaaren fødte Grisunger, som ere bestemte dels til Salg eller Slagtning samme Aars Høst, dels til som Tillægsdyr at erstatte den ved Slagtningen om Høsten indtrædende Afgang i Antallet af ældre Svin. Andre end de til Vinterfodring bestemte Grisunger burde neppe under nogen Omstændighed have været medregnede, men selv om Beregningen indskrænkes til disse, vil altid Svinenes Antal om Sommeren blive meget større, end om Vinteren. Det overveiende Flertal af disse Dyr slagtes nemlig om Høsten i en Alder af $1^1/_2$ Aar, saaledes at der den foregaaende Sommer lever to Aarsklasser af dem, men den paafølgende Vinter kun en. At flere af Lensmændene i denne Henseende have fulgt forskjellige Beregningsmaader, er utvivlsomt, og i senere Meddelelse ogsaa tildels forklaret.

Ifølge de meddelte Opgaver faldt af Svin ved Femaarets Udgang paa hvert egentligt Jordbrug i nordre Gudbrandsdalen 1,6, i søndre Gudbrandsdalen 1,9, i Thoten 1,3, i Hadeland og Land 1,3, i Valders 1,0, ligesom der i ethvert af de nævnte Fogderier holdtes pr. Hest resp. 0,9, 1,0, 0,7 0,8 og 1,0 Svin.

Antallet af Svin i en Alder af 1 Aar eller derunder udgjør efter Gjennemsnittet af 23 Opgaver 58 pCt. eller lidt over Halvdelen af den hele Besætning. For nordre Land ere samtlige vinterfødte Svin anførte at være i denne Alder, for Sollien 88 pCt. og for Faaberg 84 pCt., men for østre Thoten kun 14 pCt., — en Opgave, hvis Rigtighed der dog efter hvad foran er anført synes at være Grund til at betvivle.

Antallet af vinterfødte Svin, som tabes ved Sygdom eller Ulykkestilfælde, er i 16 Opgaver ansat til i Gjennemsnit 3,9 pCt.

Levende Svin sælges ifølge Lensmændenes Indberetninger kun fra søndre Fron, Ringebo, Faaberg, Thotens Fogderi, Hadeland og søndre Aurdal og udgjør ialt 250 voxne Svin og 627 Ungsvin.

Antallet af aarlig slagtede, vinterfødte Svin, — hvorom

haves Opgaver fra alle Herreder, naar alene undtages Øier, Gousdal og Gran, — udgjør i Gjennemsnit for nordre Gudbrandsdalen 64 pCt. af den hele Besætning, for søndre Gudbrandsdalen 52 pCt., for Thoten 69 pCt., for Hadeland og Land 84 pCt. og for Valders 46 pCt., men foruden disse slagtes ogsaa hver Høst et ikke ringe Antal af samme Aars Vaar fødte Griser. Lensmanden i Faaberg oplyser specielt, at saadanne Slagt ere meget almindelige blandt Herredets Husmænd, og Lensmanden i østre Thoten, at 800 saadanne Griser slagtes hver Høst.

Gjennemsnitsvægten af et voxent Svineslagt udgjør efter Opgaverne 17 B℔, i Gudbrandsdalen endog blot 12 à 15 B℔, men i Thoten samt Hadeland og Land 15 à 22 B℔. Høiest er den opgivet for søndre Aurdal, hvor den er ansat til 25 B℔ og hvor $1^1/_2$ Aar gamle Slagt siges at kunne naa op lige til en Vægt af 40 B℔. Værdien af et voxent og ugjødet Svin er opgivet til 10 à 12 Spd. for Thoten samt Hadeland og Land, til 5 à 10 Spd. for Valders og til $4^1/_2$ à 8 Spd. for Gudbrandsdalen eller i Gjennemsnit for Amtet til 8 Spd. og Værdien af et Ungsvin i Gjennemsnit til 4 Spd.

Af Flesk sælges fra Hadeland og Thoten antageligvis ikke saa ubetydeligt, men nogen Opgave herover er ikke meddelt. Iøvrigt foregaar saadant Salg kun i ringe Grad og den almindelige Mening er, at Svinet er det af Husdyrene, som svarer mindst Regning. Prisen paa Flesk har gjennem hele Femaaret været temmelig uforandret og udgjort 5 a 6 Mark pr. B℔.

Racen er paa enkelte Steder søgt forbedret, navnlig har Amtets Landbrugsforening indkjøbt nogle faa Par Svin af Yorkshireracen, som ere blevne udstationerede i Amtet og hvis Afkom igjen er spredt videre; men nogen fremtrædende Interesse herfor synes dog ikke at spores.

Sammenfattes alt Foranstaaende, bliver det umiskjendeligt, at Agerbrug og Fædrift har gjort Fremskridt ogsaa i det forløbne Femaar, om end disse Fremskridt, ialfald hvad Agerbruget angaar, maaske ikke have været forholdsvis fuldt saa store, som tidligere. Flere mislige Aaringer ovenpaa en Række af gode Aar havde for større eller mindre Del af Amtet ført til et økonomisk Tryk, som har betaget mangen Jordbruger baade Lyst og Evne til at anvende større Bekostninger paa sin Jord og avlet den Tro, at Jordbruget ikke svarer Regning, ialfald ikke som den ved Siden af samme opblomstrende Industri. Under den ivrige Søgen efter Aarsagerne til Trykket er saa mangt et Mundsveir bleven troet og Interesserne og Bestræbelserne saa ofte ledede i en ganske anden Retning, end hvor Midlerne mod Ondet formentlig ere at finde. Imidlertid synes der at være nogen Grund til at haabe, at Trykket lidt efter lidt, og navnlig efter den rige Høst i 1870, er bleven lettet, og at Interesserne for Jordbruget igjen ville vaagne med al den Styrke, som de i et Amt, af hvis Folkemængde over $^2/_3$ leve af Jordens Dyrkning, have fuldgyldigt Krav paa.

Den stærke og Jordbrugets Fremadskriden lidet gunstige Bevægelse i Gemytterne i det tilbagelagte Femaar har i dette Amt heller ikke ført til saadanne Resultater, som i flere andre Dele af vort Land. De trufne Foranstaltninger til Landbrugets Fremme have faaet virke uden Afbrydelse, skjøndt vistnok ikke omfattede med fuldt saa stor Interesse som før.

Amtets i 1857 oprettede Landbrugsskole har gjennem hele Femaaret været i Virksomhed paa samme Maade, som før, og havt god Søgning, idet stadig har været anmeldt til Optagelse et større Antal Elever, end Skolen har kunnet modtage. I Femaaret er fra Skolen bleven udexamineret ialt 28 Frielever og 18 betalende Elever, hvorhos 2 Frielever og 20 betalende Elever have, efter i kortere eller længere Tid at have frekventeret Undervisningen, forladt Skolen, uden at underkaste sig den sædvanlige Afgangsexamen.

Den i Amtet ansatte Amtsagronom har ligeledes fortsat sin Virksomhed og aarlig, saalænge Aarstiden har tilladt det, meddelt Veiledning fornemlig i Afgrøftning og Engvanding. Han bereiste i 1866: Ringebo, nordre Aurdal, Birid, Faaberg og Gousdal, 1867: Gousdal, Øier og Ringebo, 1868: Gousdal, nordre Aurdal og vestre Slidre, 1869: østre Slidre og Vang og 1870: Gousdal, Vang, vestre Slidre og nordre Aurdal og meddelte derunder speciel Veiledning til over 300 Gaardbrugere. Hans Virksomhed omtales med megen Anerkjendelse, ligesom Begjæringerne om hans Hjælp ere saa mange, at der fra flere Hold udtales Ønske om, at i Amtet maa blive ansat to Amtsagronomer, — noget som Distriktets store Udstrækning ogsaa synes vel at kunne tiltrænge.

Amtets Landbrugsforening, der, efterat den for begge de Oplandske Amter fælles Landboforening var blevne opløst Høsten 1861, dannedes i Begyndelsen af 1862 med omtrent 70 Medlemmer, har ligeledes været i stadig Virksomhed i den senere forløbne Tid og virket foruden med 351 Spd. 20 Skill., der udgjorde en Restbeholdning af det i 1839 opløste Landhusholdningsselskabs Midler og med den Kontingent, som Medlemmerne aarlig have indbetalt, endvidere med en af Amtet og Staten i Forening tilskudt Sum, der til Femaarets Udgang udgjorde henimod 4000 Spd.

Med disse Midler har Landbrugsforeningen seet sig istand til at fortsætte den Afholdelse af Herreds-Dyrskuer, som begyndte allerede i 1859 og som afsluttedes i 1871, da i samtlige Amtets Herreder Dyrskuer vare blevne afholdte, alene med Undtagelse af Skiaker og Sollien, der intet Ønske i saa Henseende nærede. I 1866 bleve Dyrskuer afholdte i Ringebo og vestre Slidre, 1867 i søndre Aurdal og nordre Fron, 1868 i Jevnaker og vestre Thoten, 1869 i østre Slidre og Faaberg og i 1870 i nordre Land og søndre Fron. Ogsaa Nytten af disse erkjendes og et haand-

gribeligt Bevis for de i saa Henseende raadende Anskuelser haves formentlig deri, at Valders Landboforening saavel i 1870 som 1871 har, hovedsagelig paa egen Bekostning, foranstaltet lignende Dyrskuer afholdte ved nordre Aurdals Hovedkirke — et Dyrskue, som forhaabentlig nu vil gaa over til en Statsforanstaltning og vedvarende blive aarligt.

Af Fjøsskuer er bleven afholdt et i 1868, fælles for Faaberg, Øier og Gousdal, og et i 1869, fælles for søndre og nordre Land.

Hvad Landbrugsforeningen har foretaget til Kvægracernes Forbedring og Haveväsenets Fremme, er omtalt i det Foregaaende. Foreningen har derhos stadig været Mellemmand ved den Oplærelse af Meierielever, som foran er omtalt, søgt at virke ved Salg og Uddeling af Smaaskriftter og endelig uddelt en Præmie af 10 Spd. til en som Jordbruger særdeles fortjent Gaardeier i nordre Aurdal.

Endelig har den opmuntret til Dannelsen af Herredsforeninger, hvoraf dog ved Femaarets Udgang kun fandtes 6, nemlig 1 for nordre Aurdal, Slidre og Vang, 1 for søndre Aurdal, 1 for Land, 1 for Gran, 1 for Jevnaker og 1 for Gousdal. Ingen af disse har dog udfoldet nogen synderlig Virksomhed, naar alene undtages den for Valders der har rettet sin Opmærksomhed og efter Evne søgt at virke saagodtsom i enhver Retning, hvor noget antoges at være at vinde for Distriktets Næringsveie. De øvrige Foreninger klage over, at de i det Hele taget omfattes med ringe Interesse, — noget, som i enkelte Indberetninger for en ikke ringe Del tilskrives de mange Foreninger med politiske Formaal, som i de seneste Aar ere fremstaaede og som i flere Dele af Amtet har draget Interesserne stærkt til sig.

III. Skogdriften.

Ifølge de i Tabel No. 17 sammenstillede og væsentlig af Distriktets Forstmester meddelte Opgaver udgjorde ved Femaarets Udgang det samlede Skogareal for det hele Amt — fraregnet nordre Aurdal, hvorfor ingen Opgave haves — omkring 47,3 □ Mile eller i Gjennemsnit 243 Maal pr. Skylddaler. Skogarealet udgjør ifølge disse Opgaver 25 pCt. af det samlede Areal, medens det som bekjendt, tidligere for Kristiania og Hamar Stifter tilsammen er beregnet til 36 pCt. Fordelingen inden de forskjellige Fogderier og Herreder er iøvrigt meget ujævn, idet der t. Ex. paa Solliens Herred falder 2430 Maal Skog pr. Skylddaler, paa søndre Aurdals 1193, paa nordre Land 771 og paa søndre Land 758, medens der paa den anden Side falder paa Øier alene 82 Maal, paa Vang 83, paa Lom 103, paa østre Thoten 110 og paa vestre Thoten 125 o. s. v. Skogens Tilstrækkelighed lader sig imidlertid meget mindre bedømme af Skogarealets Udstrækning, end af Skogens Beskaffenhed. Saaledes er t. Ex. Gudbrandsdalens begge Fogderier med i Gjennemsnit 186 Maal Skog pr. Skylddaler mindre forsynet med Skog, end Thotens Fogderi med kun 145 Maal pr. Skylddaler.

Hvad der forsaavidt danner en stor og væsentlig Forskjel mellem de høiere liggende Fjeldbygder paa den ene Side og de lavere liggende Udbygder paa den andeu Side, er den Omstændighed, at den i Regelen sent voxende Birkeskog udgjør en forholdsvis langt større Del af Skogarealet i de første, end i de sidste og at Naaleskogens Væxterlighed, om end forskjellig i forskjellige Strøg og paa sine Steder ogsaa i Fjeldbygderne endog meget god, dog i Gjennemsnit er noget ringere i disse Trakter end i Lavbygderne. Gjenvæxten falder derhos i de høiere liggende Strøg ofte saa vanskelig, at Faren for Skogarealets stadige Tilbagegang her er langt større end sydligere og lavere. De nærmere Oplysninger om Væxterligheden, som ere meddelte af Forstmesteren og Lensmændene, indeholdes ligeledes i hosfølgende Opgave No. 17. I det af vedkommende Kommission forfattede Udkast til Deling af de Hadelandske Almenninger findes en Del Oplysninger om Resultatet af den Undersøgelse af valgte Prøveflader, som Kommissionen har foretaget til Bestemmelse af denne betydelige Skogstræknings Gjennemsnitstilvæxt, og hvoraf fremgaar, at Skoggrund af Bonitetsgrund 1,0 er i det 90de Aar fundet at indeholde i Gjennemsnit 20 Favne Træmasse pr. Maal, Grund, der er boniteret høiere (1,0—2,0) 30 Favne, men Grund, der er boniteret lavere t. Ex. til 0,2, henimod 4 Favne og til Bonitetsgrad 0,1 endog kun knappe 2 Favne. I en Aler af 120 Aar er Skogen endog høit op i Aasen, hvor Væxten altsaa er noget langsommere, befunden i Regelen at være overmoden til Bygdebrug, hvorimod Skog med nogenlunde gunstig Beliggenhed er antaget at kunne frembringe det til Bygdebrug mest anvendelige 9 a 10″ Tømmer i et 90 aarigt Omløb.

Den vigtigste Træsort i Amtets Skoge er Granen, der er ganske overveiende i de sydlige Dele, og som blandes mere og mere med Furuen, jo længere den stiger opad i Dalførerne, indtil den endelig ganske viger Pladsen for sidstnævnte Træsort. I Valders holder dog Granen ved omtrent ligesaa langt, som Naaleskogen naar op i Dalen, medens den i Gudbrandsdalen allerede begynder at blive sjeldnere i Vaage og længere op saavel i Lom og Skiaker, som i Dovre og Lesje ganske forsvinder. Birken har, naar alene sees hen til, hvad Amtets Skoge afgive tilsalg udenfor Amtet, ingen Betydning, men sees hen til Distriktets eget Behov af Skogmaterialier, har den neppe mindre Betydning end Naaletræerne. Ialfald antages dette at være lidet tvivlsomt for Fjeldbygdernes Vedkommende, hvor den, foruden som andensteds at afgive Brænde, Emnetræ o. A., endvidere tages stærkt i Beslag som Fodersurogat for Fæet.

Over Størrelsen af Distriktets Behov af Trævirke haves kun faa Oplysninger, naar undtages for Hadelands Vedkommende, hvor i Anledning af Almenningernes Deling omfattende Undersøgelser, til Udredning af dette Spørgsmaal have fundet Sted. Resultatet af disse Undersøgelser er: at der under Forudsætning af, at, a. Stuebygninger paa

Gaardene vare 120 Aar, b. Lade og Staldbygninger paa Gaardene 80 Aar, c. Fjøs-, Faar- og Svinhuse paa Gaarde og Pladse 30 Aar, d. alle øvrige Huse paa Gaarde og Pladse 70 Aar, e. at til deres Vedligeholdelse i det anførte Tidsrum fordres $^1/_2$ af det til deres Opførelse beregnede Kvantum Sagtømmer og $^1/_3$ af det beregnede Bygningstømmer, vil medgaa aarlig til Bygningsfang for ialt 1143 Gaardsbrug, 1555 Pladse og 554 Sætre 2685 Tylter 8 Alens Sagtømmer og 2952 Tylter 14 Alens Hustømmer eller ialt 12,311 Favne fast Masse (à 50 Kbfd.) — at til Brænde medgaa aarlig af 4 Alens Kubbeved for Brug indtil $^1/_2$ Dlr. Skyld 3 Favne, $^1/_2$—1 Dlr. Skyld: 4 Favne, 1—2 Dlr. Skyld: 5 Favne, 2—4 Dlr.: 7 Favne, 4—7 Dlr.: 9 Favne, 7—10 Dlr.: 11 Favne, 10—15 Dlr.: 14 Favne, 15—20 Dlr.: 18 Favne, 20 Dlr. og mere: 24 Favne, for hver Plads 2 Favne — ialt 44,756 Favne 1 Alen lang Ved: — at til Skived, der er antaget at vare i Gjennemsnit 15 Aar, til ialt $7^1/_2$ Million løbende Alen Skigaard aarlig tiltrænges 934 Favne 5 Al. lang Kubbeved, eller 4670 Favne 1 Al. lang Ved fast Masse. 12,6 Mill. Stør er antaget at kunne, ligesaa vel som 5674 Tylter Hesjestænger og 1,151,370 Kornstør, udtages ved de forefaldne Lysningshugster; — at til Kulved behøves ialt aarlig 2500 Favne 1 Alen lang Ved: — at til Vandledningsstokke for ialt 98,500 Alen Ledning og under Forudsætning om at Stokke vare i 20 a 26 Aar, tiltrænges aarlig 45 Tylter Tømmer.

En anden Opgave haves for Oylysningsvæsenets Fonds Eiendomme i Valders, ifølge hvilken for Aarene 1866—1869 er af Forstvæsenet udvist, til ialt 11 Gaarde og 41 Pladse tilsammen $90^{10}/_{12}$ Tylt Sagtømmer, $88^9/_{12}$ Tylt Bygningstømmer, 22,291 Stkr. Stør, 550 Stkr. Stænger, 245 Læs Skived og til de samme i 1869 til Brænde 1850 Favne a 50 Kbfd.

Hvad især Bygningernes Varighed angaar er der iøvrigt en ikke ringe Forskjel paa de forskjellige Dele af Amtet, navnlig er det bekjendt nok, at Vaaningshusene i nordre Gudbrandsdalen med dets tørre Klima og stærkt harpixholdige Tømmer ofte vare i Hundreder af Aar.

Det visse er, at Forbruget er stort, og formentlig ogsaa en god Del større, end det under en fuldkommen husholderisk Brug behøvede at være. Især antages dette at gjælde Brændeforbruget. Klagerne over Skogmangel lyde desaarsag fra flere Distrikter alt stærkere og stærkere. I Dovre nævnes alene 8 Gaarde, der endnu ere at ansee for gode Skoggaarde, og hvorfra Salg af Udsalgslast ogsaa i sidste Femaar har fundet Sted, uagtet Skogene i det Hele taget kun ansees tilstrækkelige til Bygdens Behov. Skiaker med sin betydelige Almenning og flere Privatskoge, ansees vel forsynet, medens Lom, hvorfra alene nævnes 5 gode Skoggaarde, opgives at lide Mangel og at maatte kjøbe den største Del af alt Træfang. I Vaage nævnes kun 3 Gaarde med større Skoge og Hugsten af Udførselslast i de sidste 15 Aar forklares at have været i høi Grad ødelæggende, navnlig i Hedalens Sogn, men Herredet antages dog endnu at have det Fornødne til eget Behov. Nordre Fron kjøber en Del Kul og Tjære, men har iøvrigt Skog til eget Behov, hvorimod det for søndre Fron siges, at Skogforraadet er aldeles utilstrækkeligt, saaledes at der maa kjøbes ikke alene en større Del Bygningsfang, Gjærdefang, Kul og Tjære, men endog Brænde. Ringebo og endnu mere Sollien behøve intet at kjøbe, hvorimod Øier kjøber Kul, Tjære og Bord, tildels ogsaa Brænde. Gousdal har neppe stort mere Skog end til eget Behov, navnlig gjælder dette Follebo Sogn og en Del af Gousdals Hovedsogn, der pleie at kjøbe en Del Trævirke fra Herredets vestlige Dalføre. Derimod gjælder det om Faabergs Herred, hele Thotens og Hadelands og Lands Fogderier og søndre og nordre Aurdal samt den største Del af østre Slidre Herred i Valders, at de have mere end tilstrækkelig Skog til eget Behov, fraregnet at de næsten alle aarlig kjøbe en Del Tjære. Vestre Slidre kjøber derimod foruden Tjære og Kul ogsaa en Del Sagbord og Bygningsvirke, og ikke saa faa Brug endogsaa Gjærdefang og Brænde, medens kun 8 Gaarde have saa megen Skog, at de Tid efter anden og med flere Aars Mellemrum ad Gangen kunne sælge Last. Endnu mere skogfattigt er Vang, der maa tye til østre Slidre efter det meste af hvad det tiltrænger af alle Slags Skogprodukter, naar alene undtages Brænde. Kun nogle faa, til vestre Slidre grændsende Gaarde i dette Herred have saamegen Skog, at de kunne sælge Trævirke til andre Brugere i Bygden.

At Skogene ogsaa i sidste Femaar ere gaaede tilbage, er næsten med Samstemmighed indberettet fra alle Dele af Amtet, navnlig siges det fra Hedalen i Vaage, Sollien, Birid og Jevnaker, at Tilbagegangen har været betydelig. En Undtagelse fra Regelen gjør Lensmanden i Lom, der formener, at Skogene saavel i Skiaker, som Lom ere gaaede frem, siden Forstopsynet traadte i Virksomhed, — Lensmanden i Lesje, der antager, at Fremgang har fundet Sted i Bygdealmenningerne, siden Opsyn med Hugsten indførtes, — Lensmanden i Ringebo, der antager at Ungskogen paa flere Steder har voxet stærkt frem, efterat den forvoxne ældre Skog er bleven hugget bort, og Lensmanden i østre Thoten og Gran, der antage at Almenningerne have været i Fremgang, efterat Indskrænkninger bleve opstillede for de Brugsberettigedes Hugst. Men i disse Udtalelser er Forstmesteren, hvis Dom i dette Stykke som i alt andet, der angaar Skogvæsenet, er den paalideligste, ikke saa ganske enig. Skiakers Almenning er efter hans Dom gaaen betydeligt tilbage, indtil den endelig for ganske kort Tid siden stilledes under en Forstmands Bestyrelse, og i Lom er Skogen i stadig Tilbagegang, idet Tilvæxten i Vaardalens og Strandens Almenninger er for ubetydelig til at komme i Betragtning, og Ler- og Bæverdalens Almenninge hidtil have været anhugne for stærkt, til at gaa synderlig frem. I de thotenske Almenninger er Fremgangen heller ikke almindelig, men alene ind-

skrænket til de fredede og med sammenhængende Ungskog bevoxede Partier. Men i flere af de under Forstvæsenets Bestyrelse stillede Skogeiendomme er dog større og mindre Fremgang ganske paaviselig, og at dette vil virke gavnligt paa Opinionen og sikre de i Amtet ansatte Forstmænd en større Tiltro, end tidligere, tør med Sikkerhed kunne paaregnes. Engagementet af Forstmænd til Bestyrelse af saa betydelige Skogeiendomme, som Skiakers og Thotens Almenninger, er forsaavidt et glædeligt Tidernes Tegn.

Noget Haab tør vel ogsaa kunne knyttes til den større Ekonomi med Hensyn til Forbruget og den større Interesse for Skogenes Fredning, som efter enkelte Indberetninger dog et og andet Sted synes at spores. Komfurer og Parafinlamper afløse saaledes ikke saa sjelden de gammeldagse, baade til Rummenes Opvarmning og Belysning tjenende Skorstene, der med deres Hensigtsmæssighed iøvrigt i flere Henseender dog i høi Grad ere brændeødslende, og Brugen af Torv til Brænde er ialfald i søndre Fron, Øier, Ringebo og Gousdal paa enkelte Steder kommen i Brug, ligesom Begjæringerne om Veiledning i Torvens Bedømmelse og Anvendelse mod Femaarets Slutning have været mange. Vægten ligger dog visselig mere paa Maaden, hvorpaa Skogene hugges og behandles, end paa Mængden, som aarlig hugges til Distrikternes Behov, og i saa Henseende virker Forstvæsenet og de Regler for Fællesskogenes Behandling, som med dettes Bistand ere udarbeidede og gjorte gjældende, ikke blot direkte til Gavn for de Skoge, som de nærmest vedkomme, men ogsaa direkte gjennem den større Indsigt, som derigjennem spredes i videre Kredse. Den Undervisning ved Amtets Landbrugsskole, som en Forstmand nu er begyndt at meddele i nogle Uger hver Vinter, tør i Tidernes Løb ogsaa vise sig at bære sin gode Frugt.

Men hvor meget Kyndigheden i Skogenes rette Behandling end maatte voxe, vil dog aldrig heri indeholdes fuld Betryggelse mod Skogenes Ødelæggelse. Stille nemlig Forholdene sig saaledes, som de netop have stillet sig i det seneste Tiaar, at Lastepriserne staa høit paa samme Tid, som der raader en stærk Pengenød, vil det aldrig kunne undgaaes, at mangen Skog bliver hugget til Upligt og bragt i en Tilstand, som ødelægger den for Menneskealdere, ofte maaske endog for bestandig. Nødvendigheden ogsaa for dette Amts Vedkommende af Indkjøb af Skog for Statens Regning kan derfor neppe stærkt nok fremhæves.

Fra denne Side betragtet, have de Distrikter der have større offentlige Skoge eller større Almenninger og Sameier, hvor al Hugst foregaar efter bestemte Regler, et utvivlsomt Fortrin for de Distrikter, der kun have Privatskoge. Forsaavidt er Gudbrandsdalen heldigere stillet end de øvrige Fogderier i Amtet. Ifølge Forstmesterens Opgave fandtes nemlig af lignende Skoge ved Femaarets Udgang i:

Fogderi.	Statsalmenninger.		Andre Statsskoge.		Bygdealmenninger.		Oplysn. Fonds Skoge.		Ialt.	
	Antal.	Areal.	Antal.	Areal.	Antal.	Areal.	Antal.	Areal.	Antal.	Areal.
Gudbrandsl., nordre	10	over 187,600 Maal	5	over 32,000 Maal	5	149,000 Maal	3	7,822 Maal	23	ov. 376,422 M.
— søndre	5	„ 163,500 —	„	„ „ —	2	40,000 —	1	2,900 —	8	„ 236,400 „
Thoten	„	„ „ —	„	„ „ —	4	184,800 —	„	„ —	4	„ 184,800 „
Hadeland og Land .	„	„ „ —	„	„ „ —	10	over 286,620 —	„	„ —	10	„ 286,620 „
Valders	1	„ „ —	3	„ 870 —	3	„ 58,000 —	11	41,410 —	18	„ 100,280 „

Hvad der i Amtets Skoge hugges til Udskibning, er i Masse lidet i Sammenligning med hvad der hugges til Bygdernes eget Behov, men bærer desuagtet neppe nogen ringe Del i Skogenes Tilbagegang. Hugsten synes nemlig, uanseet Skogenes forringede Tilstand i flere Dele af Amtet, at være stadig stigende, ligesom den paa faa Undtagelser nær fremdeles foregaar paa samme ødelæggende Maade, som tidligere. Navnlig ere de saalænge paaklagede Udhugstkontrakter endnu i Brug og ikke sjelden benyttede ogsaa af Skogeiere i en saa god Forfatning, at de uden nogensomhelst Uleilighed selv kunde staaet i Forskud for de fornødne Driftsomkostninger. Dimensionerne, hvortil der sælges, ere selvfølgelig stadigt synkende. Udhugstkontrakter paa Aaremaal lige ned til 8 Alens 8 og 7 Tommers Top ere saaledes nu ingenlunde sjeldne.

Over Mængden af det Udskibningstømmer, som i Femaaret er solgt, indeholder vedliggende Opgave No. 18 de Oplysninger, som væsentligst fra Lensmændene ere modtagne.

Ifølge disse er der solgt i

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Ialt.
I nordre Gudbrandsdalen. Tylvter: . .	5,200	5,400	4,850	8,757	5,310	29,517
- søndre — — . .	4,000	4,456	5,915	7,470	8,614	30,455
- Thoten . . . . . — . .	5,600	10,740	8,890	4,640	3,784	33,654
- Hadeland og Land . . — . .	21,917	23,888	26,795	29,139	30,542	132,281
- Valders . . . . . — . .	4,064	5,147	4,831	4,400	2,600	21,042
	40,781	49,631	51,281	54,406	50,850	246,949

Det sees imidlertid af Opgaverne, at ingen Oplysning er meddelt for Dovre og Øier, og at fra vestre Thoten og Jevnaker ikke er medregnet det hele i disse Herreder hugne Kvantum. Summen antages derfor at burde noget forhøies. Til dette Resultat kommer man ogsaa ved at sammenligne Opgave No. 18 med de Opgaver, som velvillig ere meddelte over Kvantiteten af den Udskibningslast som i Femaaret er udført over Mjøsen og Randsfjorden med Dampskibene Færdesmanden og Løven. Det viser sig nemlig heraf, at medens den af Lensmændene opgivne Kvantitet for Gudbrandsdalen udgjør 59,972 Tylvter, udgjør Kvantiteten af den fra Lillehammer med Dampskibet udtrukne Last ialt 68,941 Tylvter. Lægges hertil den Last som paa anden Maade udføres fra Gudbrandsdalen, navnlig fra Sollien til Glommens Vasdrag, antages den hele Kvantitet, der er aavirket i Gudbrandsdalen, at kunne ansættes til omkring 75,000 Tylvter.

For Thotens Fogderi udviser Opgaven en samlet Kvantitet af 35,054 Tylvter, medens Udførselen med Dampskibet alene beløber sig til 26,692 Tylvter. Lægges hertil, hvad der udføres i forædlet Stand fra Gjøvik og Bjørnstad Dampsag i Birid, — hvilken sidste, om Skuren i de øvrige Aar har havt omtrent samme Størrelse som i 1870, i Femaaret har opskaaret 6,575 Tylvter — og de Kvanta Last, som fra Birid, Vardal og Thoten udføres paa anden Maade, end over Mjøsen med Dampskibet, synes Lensmændenes Opgaver saavidt stemmende med Dampskibs-Opgaven, at den formentlig bør ansees i det Væsentlige rigtig.

For Hadeland og Land udviser Opgave No. 18 et samlet Kvantum af 132,281 Tylvter, medens ifølge Opgave fra „Løvens" Direktion er udført over Randsfjorden 144,574 Tylvter. Deri er vistnok indbefattet en Del Last fra Etnedalen i søndre Aurdal og nogle mindre Kvanta, der fra Birid og Vardal kjøres over til Randsfjorden, men da disse Kvanta sikkerligen mere end tilstrækkelig opveies af de Kvanta, der fra Hadelands sydøstligste og sydligste Del udføres til andre Vasdrag end Randsfjorden eller til denne paa anden Maade end med Dampskibet, skjønnes ikke rettere, end at Udførselen fra dette Fogderi for Femaaret maa kunne ansættes til mindst 145,000 Tylvter.

Den Last, som gjennem Sperillens Vasdrag nedflødes fra Valders Fogderi, samles ved det saakaldte Valdershængsle og, forsaavidt den er hugget i øvre Hedalen, ved Urulhængslet. Ved Valdershængslet er ifølge meddelt Opgave samlet ialt 41,658 T. og ved Urulhængslet omtrent 12,000 T., men da en Del af denne sidste Last er aavirket i Buskeruds Amt, bør den ved de nævnte Hængsler samlede Valderslast neppe anslaaes høiere end til omkring 50,000 T. Lægges endvidere hertil, hvad fra Etnedalen i Valders nedflødes gjennem Randsfjordens Vasdrag, vil det sees i hvilken betydelig Grad Lensmændenes Opgaver, hvorefter Kvantiteten kun udgjør 21,042 T., ere for lave.

Med de Rettelser, som ovenfor ere foretagne, udgjør altsaa den samlede Kvantitet af den fra dette Amt i sidste Femaar solgte Udskibningslast omtrent 305,000 Tylvter eller i Gjennemsnit aarlig 61,000 Tylvter.

Sammenholdes de foran omhandlede Opgaver med Opgaverne for Femaaret 1861—1865, viser sig for Valders Fogderies Vedkommende en Formindskelse i Udførselen af omtrent 20 pCt. Fra dette Fogderi solgtes nemlig i det nævnte Femaar 62,783 Tylvter, hvilken Opgave ogsaa stemmer vel overens med den Amtmanden i Buskerud meddelte Opgave fra Drammens Lastehandlere, hvorefter aarlig solgtes 12,330 Tylvter. For Hadelands og Lands Fogderi, der udfører omtrent Halvdelen af Salgsmængden fra det hele Amt, synes ogsaa en Formindskelse at have fundet Sted, skjøndt vistnok ikke af nogen Betydenhed. Kvantiteten opgaves nemlig for næstsidste Femaar til omtrent 150,000 Tylvter, medens den, som anført, nu er beregnet til 145,000 Tylvter. Rigtigheden af førstnævnte Opgave er ligeledes bekræftet ved en Opgave fra Drammens Lastehandlere, hvorefter i Femaaret var nedflødet til Drammen aarlig 31,124 Tylvter. For Amtets øvrige Fogderier ere Opgaverne for næstsidste Femaar saa ufuldstændige, at nogen Sammenligning ikke lader sig anstille.

Lastens Dimensioner ere gjennemsnitlig noget større i de fjernere liggende Distrikter, hvorfra Flødningsomkostningerne ere større, end fra de sydligere beliggende. De opgives saaledes for østre Slidre til 24′ (hollandske Maal) eller 11 Alen (norsk Maal) 10 og 9″, for nordre Aurdal til 24′ 9 og 8″ og for søndre Aurdal til 24′ 8″ for Skiaker til 10 Al. 10″ og for kortere Længder endog høiere, for nordre Fron til 9 a 10 Al. 11″, hvilket dog vel neppe er nogen gjennemsnitlig Dimension, og for Sollien og Ringebo til 8 Al. 10—11″, 10 Al. 10″, 11 Al. 9″ og 12 Al. 9—8″. I Gousdal opgives den almindelige Dimension at være 8 Al. 10—9″, i Faaberg og Birid 11—12 Al. 10—8″, i Vardal for en mindre Del 11 Al. 12—10″, men for den allerstørste Del 11 Al. 9″ og 11 Al. 8″ og i Thoten 8 Al. 10—9″. I Hadeland og Land bestaar Hovedmassen af 11 Al. 9 og 8″, men deriblandt findes ogsaa alt større og større Mængder af mindre Dimensioner, lige ned til 6″, medens Dimensioner paa 10 og 11″ stadig blive sjeldnere. Idethele taget gaa Dimensionerne stadig ned. Da Priserne imidlertid ere forholdsvis gode ogsaa paa disse smaa Dimensioner, og paa disse ialfald mod Femaarets Slutning stegne forholdsvis mere end paa de større, er Salget af de smaa Dimensioner forsaavidt fordelagtigt, at Vextperioden bliver meget kortere, saaledes at Hugsten hyppigere kan gjentages, men paa den anden Side indeholder de gode Priser paa smaa Last ogsaa en saa stærk Fristelse til at anhugge Skogene til Upligt, at det neppe er at undgaa, at mange Skoge derunder blive ruinerede for lang Tid.

Priserne synes iøvrigt, naar de nu meddelte Opgaver

sammenholdes med Opgaverne for næstsidste Femaar, ikke i synderlig Grad at være stegne, førend henimod Femaarets Slutning, eller fra Aaret 1869, da nogen Stigning synes at have fundet Sted, navnlig paa de mindre Sortimenter. De opgaves nemlig for Distrikterne om Randsfjorden i 1865 til 5 a 6 Spd. pr. Tylvt for 24′ 9″ og til 9 a $10^1/_2$ Spd. for 24′ 10″, hvilke Priser antagelig gjælde Lasten ved dens Leverance til Drammens Lastehandlere i Hadelands Vasbund, medens Priserne nu opgives paa Roden til 3 Spd. 15 Skill. a $4^1/_2$ Spd. for 24′ 9″ og til 7 a 8 Spd. for 24′ 10″. Den nu fremsatte Fordring om Opgave af Priserne paa Roden antages iøvrigt at gjøre Opgaverne noget mindre sikre end før, da der tiltrænges et ikke saa let Skjøn over Driftsomkostningernes gjennemsnitlige Beløb pr. Tylvt, der navnlig med Hensyn til Kjørselen ere høist forskjellige fra de forskjellige Skoge inden samme Herred. Endnu mere usikker bliver denne Opgave, naar den, som af de fleste Lensmænd skeet, meddeles under Et for alle Dimensioner. Gjennemsnittet af 9 saadanne Opgaver udgjør henimod 3,5 Spd. pr. Tylvt, — og lægges dette Tal til Grund, udgjør altsaa Værdien paa Roden af den i Femaaret solgte Udskibningslast 1,067,500 Spd.

Dertil kommer den faldne Arbeidsfortjeneste eller de medgaaede Driftsomkostninger, der ere opgivne for Hadelands og Lands Fogderi til i Gjennemsnit 2 Spd. 54 Skill. pr. Tylvt, og for de øvrige Dele af Amtet i Gjennemsnit efter 12 Opgaver til 2 Spd. 65 Skill. Beregnet efter 2,5 Spd. pr. Tylvt udgjør Arbeidsfortjenesten altsaa en Sum af 762,500 Spd. Udgifterne til Hugst andrage gjennemsnitlig til 58 Skill. pr. Tylvt og til Kjørsel og Flødning 1 Spd. 64 Skill. pr. Tylvt.

Ved Siden af den Sum, som Udskibningslasten indbringer Amtet, svinder det Beløb, som indkommer ved Salget af andre Skogprodukter, ind til en stor Ubetydelighed. Der sælges fra Lesje en Del Tøndestav, Næver (1870: 1418 Voger à 48 Skill. pr. Vog), og Tjære (1870: 159 Tdr. à 3 Spd. 24 Skill. pr. Td.) til Romsdalen, fra Skiaker ikke ubetydeligt af Trævirke til de omliggende Distrikter, fra Lom aarlig 18 à 20 Tdr. Potaske til en Pris af 14 Spd. pr. Td. til Lillehammer og 50 Voger Beg og 70 à 80 Voger Tjære til Romsdalen og Throndhjem for 1 Spd. pr. Vog, og fra Vaage og Sollien, søndre og nordre Aurdal samt østre Slidre ligeledes lidt Tjære saavelsom lidt Kul, men Udbyttet heraf er i det Hele taget ikke stort. Med Bygningstømmer forsyner enkelte Distrikter undertiden Nabodistrikterne, navnlig ere, som forhen anført, Lom, søndre Fron, Vang og tildels vestre Slidre trængende, og det samme gjælder ogsaa, skjøndt i meget mindre Grad, Brænde. Hvad heraf føres til Salg ud af Distriktet, gaar fornemlig til de i Amtet liggende Kjøbstæder Lillehammer og Gjøvik, samt til Glasværkerne paa Hadeland og Birid. Faaberg er saaledes opgivet at sælge aarlig omtrent 2000 Favne Ved til Lillehammer, Birid 3,000 Favne til Glasværket og Vardal 1000 Favne til Gjøvik og det sammesteds beliggende Brænderi. Hadelands Glasværk forbruger aarlig omtrent 3,700 Favne, $2^1/_2$ Alen lang Brænde, som over Randsfjorden tilføres det fra de omkringliggende Skoge. Brændepriserne staa efter de meddelte Opgaver høist i søndre Gudbrandsdalen og lavest i Hadeland og Land og Valders. De ere for Birk opgivne til 4,5 à 9,1 Ort pr. Favn, for Older til 3 à 6,9 Ort, for Furu til 3 à 6 Ort, og for Gran til 3,2 à 5,5 Ort.

Til Lastens Forædling forefindes nu, som før, et stort Antal Sagbrug, men kun faa af disse skjære, som det vil sees af de senere meddelte Opgaver over Industrianlæg, 50 Tylvter Tømmer aarlig. Foruden den i forrige Beretning omhandlede Dampsag i Birid findes nu to lignende ved Randsfjordens sydlige Ende. Ligesaa er i Drift i Gjøvik et Høvleri og en Plugfabrik, og ved Femaarets Slutning var under Opførelse i Byens Nærhed et større Træsliberi.

IV. Fiskeriet.

Fiskeriet er nu, som før, af ringe Betydning, skjønt det vistnok i flere Dele af Amtet giver, om end intet rent Udbytte, dog større og mindre Bidrag til Husholdningernes Forsyning. Forholdsvis bedst er det formentlig i Fjeldbygderne, hvis mange Fjeldvande almindeligvis indeholde baade megen Fisk og en fortrinlig fed Fisk, medens Fiskeriet, fraregnet Faaberg, har mindst Betydning i Distrikterne ved Mjøsen. I Skiaker Herred opgives der at være mindst 8 à 9 Fiskevand, der dog ikke antages aarlig at afgive mere end ialt 150 B℔, i Lom mange smaa, men kun to større, Smaadalsvandet og Thessevandet, af hvilke det førstnævnte tilhører en enkelt Gaard, som kun fisker til eget Behov, medens i det sidstnævnte fiskes omtrent 300 B℔ aarlig til en Pris af 3 Ort pr. B℔. I Vaage er det bedste Fiskevand, Revvandet, bortleiet til Udlændinge, som aarlig fiske ca. 90 B℔., medens Fiskeriet iøvrigt er af ringe Betydning, naar undtages for et Par Gaarde, af hvilke Gaarden Storvik antages at fiske aarlig i Thesseelven 3 à 4 Tdr. I nordre Fron skal der fiskes for 6 à 700 Spd. aarlig, hvorimod Fiskeriet i søndre Fron er overmaade ubetydeligt. For Sollien opgives Udbyttet til 100 B℔ og Værdien til 80 Spd, for Ringebo til 150 Spd. og for Faaberg til 200 Tdr. Lagesild à 4 Spd. 96 Skill., 400 B℔ Hunnerørred à 1 Spd. 60 Skill., 100 B℔ Mjøssik à 48 Skill., 200 B℔ Fjeldørred à 1 Spd., 50 B℔ Fjeldsik à 96 Skill. og 80 B℔ Gjedde à 72 Skill. I Mesnaelv, Mesnavand og Afskoglienvand er opgivet at fiskes aarlig 100 B℔ Ørred, i Renavand 10 B℔ Ørred og 40 B℔ Sik og i Melsjøn 30 B℔ Ørred og 10 B℔ Sik, hvorimod det øvrige Fiskeri i Faaberg foregaar dels i Mjøsen og dels i Laugen. I nordre Aurdal fiskes, foruden hvad der forbruges i Husholdningerne, 6 à 7 Tdr. Ørred aarlig, der som Ragørred sælges udenfor Distriktet for 1 Spd. pr. B℔, i vestre Slidre sælges ca. 400 B℔ Ragørred for 84 à 96

Skill. pr. B℔ og i østre Slidre neppe mindre. For Jevnaker er opgivet at blive fisket i Randsfjorden ca. 250 B℔ aarlig og i Herredets øvrige Fiskevande 290 B℔, hvorimod for Amtets øvrige Herreder mangler alle nærmere Opgaver om Udbyttet. Dette antages dog ikke saa ganske ringe i Land, hvor et godt Sikfiske drives i Randsfjorden mod Slutningen af Sommeren og om Høsten og hvor i Elven ovenfor Fjorden om Høsten almindeligvis fiskes ret godt baade Sik og Ørred.

Lensmændene i Skiaker, Lom og Ringebo antage, at Fiskerierne snarere ere gaaede noget frem, end tilbage og Lensmændene i nordre Fron, søndre og nordre Land, at Forholdet forsaavidt er uforandret. Alle øvrige Lensmænd antage derimod, at der er Tilbagegang og at de vedtagne Regler angaaende Fiskens Fredning endnu ikke har havt Tid til at vise synlige Virkninger. Saadanne Regler ere vedtagne for den allerstørste Del af Amtet og indeholde overalt ubetinget Forbud mod Brugen af Lyster samt større og mindre Indskrænkninger i Brugen af Krog Slø o. l. For Valders er derhos fastsat en mindste Maskestørrelse for Garn og Not af i Regelen $1^1/_4''$ mellem Knuderne, for Hadeland og Land af $1^1/_2''$, for østre Thoten og Birid $2''$ og for Vardal og den største Del af Gudbrandsdalen $1^1/_2''$. For søndre Aurdal, vestre Thoten og Vaage gjælde ingen Regler, ligesaalidt som i det Hele taget for Fiskeriet i Mjøsen. Reglernes Overholdelse lader imidlertid meget tilbage at ønske. Opinionen er nemlig saa stærk imod samme, at en stor Del Overtrædelser blive upaatalte, og at det paa flere Steder endog har faldt vanskeligt at faa nogen formaaet til at overtage det lidet taknemmelige Hverv at være Opsynsmand. Alligevel ere de paatalte Overtrædelser heller ikke faa. De have udgjort i 1866: 72, i 1867: 99, i 1868: 73, i 1869: 58 og i 1870: 53, af hvilke de allerfleste vedkomme Valders.

Den til det forhen fisketomme Vand „Fiskeløisa" i vestre Slidre forplantede Fisk, viser sig nu at have formeret sig. Derimod skal ingen Resultater endnu have vist sig af den til Ringebo forplantede Lagesild. Aasdalskjærnene og Breikjærnene i Ringebo Statsalmenninger ere i Femaaret besatte med Fisk, og da mod Femaarets Slutning enkelte andre fisketomme Vande i Gudbrandsdalens Statsalmenninge ere paa 20 Aar og mod en ringe aarlig Afgift bortforpagtede, ville Forsøg formentlig nu blive gjort med kunstig Udklækning ogsaa paa disse Steder. Nye Klækningsapparater vides iøvrigt ikke i Femaaret at være anlagte, hvorimod et Par ældre saadanne i Gran og vestre Slidre i sidste Femaar have været uafbenyttede.

V. Bergværksdrift

til Udvinding af Metaller drives fremdeles ikke i Amtet. Af andre Raaprodukter af Mineralriget findes Skifersten paa flere Steder, t. Ex. i Vaage, nordre og søndre Fron, Ringebo, Øier, nordre Aurdal, østre Slidre og Vang, men da denne Sten ikke taaler lang Transport, er Driten ikke stor og hovedsagelig indskrænket til Bygdens Behov og til den Tid af Aaret, som ikke optages af andre Gjøremaal. Det betydeligste Brud er det i østre Slidre, hvorfra ogsaa i sidste Femaar antages aarlig leveret 50,000 Stk. Sten for 2 à 6 Spd. pr. 1000. Fra et Brud paa Gaarden Blihofde i Gousdal opgives i 1870 leveret ca. 20,000 Stk. $10 \times 15''$ Sten. Derimod er fra det i forrige Femaarsberetning omtalte Brud i Etnedalen til nordre Aurdal i sidste Femaar kun leveret lidet.

Ogsaa Klebersten findes paa flere Steder i Amtet, men brydes neppe nu uden i Vaage, og heller ikke der uden efter Bestilling og naar Tiden tillader. Stenen har forskjellig Anvendelse, t. Ex. til Skorstene, Kakkelovne, Kogekar o. A., og vilde sikkerlig søges i videre Kredse, end nu er Tilfældet, hvis ikke Transporten faldt for besværlig. De nye Veie gjennem Gudbrandsdalen har dog gjort, at den nu bringes længere end i tidligere Dage. Fra et Brud paa Gaarden Berger i Jevnaker har i 1870 været indsendt til Kristiania 11 Kbfd., men da den ikke opnaaede høiere Pris end 1 Spd. pr. Kubikfod, fandtes Driften ikke at svare Regning.

Paa Gaarden Tolstad i Vaage findes et Kværnstenbrud, der imidlertid ogsaa i sidste Femaar kun har været benyttet i ringe Grad.

Det i tidligere Beretninger omtalte Kiselbrud paa Gaarden Nærløs i søndre Land har i sidste Femaar ikke været drevet. Derimod ere flere Kalkstensbrud ogsaa i sidste Femaar drevne til Bygdernes Behov t. Ex. i søndre Fron, Ringebo, Gousdal, vestre Thoten, Gran og nordre Land. Mest benyttede ere maaske de i vestre Thoten, hvor der ialt findes 7 Kalkovne, af hvilke den ene — paa Gaarden Teterud — er opført i 1870. To af disse Ovne have aarlig leveret hver 300 Tdr. Kalk. For de øvriges Vedkommende er ingen Oygave meddelt.

Om Brændetorvene, hvorpaa Opmærksomheden mere og mere rettes, er talt i det Foregaaende i Afsnittet om Skogvæsenet.

VI. Fabrik- og Industrianlæg.

Af Brændevins Brænderier har i Femaaret været i Drift ialt 10, nemlig 1 paa Lillehammer, 1 i Gjøvik, 4 i østre Thoten, 2 i vestre Thoten og 2 i Gran og af Øl-Bryggerier 2, nemlig 1 paa Lillehammer og 1 paa Thoten. Alle ere forenede med Malterier.

De betydeligste Anlæg ere nu, som før, de Brødrene Berg m. Fl. tilhørende Hadelands og Birid Glasværker, der beskjæftige over 250 Arbeidere og hvis Produktion i Femaaret er opgivet at beløbe sig til henimod 400,000 Spd. Birid Verk tilvirker nu udelukkende Flasker og Fiskegarns-Kavl, og Hadelands Verk saakaldte Smaaglas, hvoriblandt

en stor Del slebne og farvede finere Glassager. Den ved dette Værk tidligere drevne Tilvirkning af Vinduesglas er derimod i Femaaret overflyttet til Hurdals Glasværk.

Næst Glasværkerne kommer den af O. Mustad i Gjøvik i mange Aar drevne Brusveens Spiger- og Staaltraadfabrik, der stadig udvides og med hvilken den driftige Eier lidt efter lidt har sat i Forbindelse forskjellige andre, i og ved Gjøvik anbragte Anlæg, saasom Sømfabrik, mekanisk Værksted, Benmølle, Kardefabrik, Sagbrug, Høvleri og Skoplugfabrik. 200 Arbeidere have ved disse Anlæg stadig Syssel-sættelse.

Fremdeles maa nævnes Gousa Klædefabrik, der i Femaaret er udvidet og som i 1870 sysselsatte 30 Arbeidere, Lillehammer Bomuldsspinderi, der sysselsætter 21 Arbeidere, Kjøbmand Chr. Andersens Tobaksfabrik, Fyrstikfabrik og Sæbesyderi, der sysselsatte over 50 Personer, og endelig Bredskallens Træsliberi og Papfabrik, der mod Femaarets Slutning begyndte sin Virksomhed med 16 Arbeidere.

Foruden det nævnte Træsliberi, hvis Anlægskapital er opgivet til 30,000 Spd., er i Femaaret kommet til af nye Anlæg O. Mustads Høvleri, Skoplugfabrik, Kardefabrik og Sømfabrik, Hjælds Brændevinsbrænderi paa østre Thoten, to større Dampsage ved Randsfjordens søndre Ende o. fl.

Derimod er nedlagt de af O. Mustad tidligere drevne Tøndestavfabrikker i Land og Gjøvik, ligesom Bøes Papirmølle i Gousdal heller ikke i Femaaret har været i Drift.

De mere specielle Opgaver over disse Anlægs Arbeidsstyrke og Produktion m. m. indeholdes i hosfølgende Tabel No. 19, hvortil saaledes henvises.

VII. Binæringer.

Med Henvisning til de mere detaillerede Besvarelser, som Lensmændene have meddelt i hermed tilbageføigende Schemata No. 8, maa som samlet Resultat formentlig kunne siges, at de i sidste Femaar indtraadte Forandringer ere faa og smaa og at Amtets Binæringer ingenlunde ere saaledes uviklede og bragte til saadan Fuldkommenhed, som ønskeligt kunde være.

I Skogdistrikterne udgjør for Mændenes Vedkommende Tømmerhugsten den Binæring, der sysselsætter de fleste. Denne Virksomhed er væsentlig indskrænket til Aarets tre sidste Maaneder, men at den i denne Tid sysselsætter overmaade mange, kan sluttes deraf, at dens Bruttoafkastning, efter hvad under Afsnittet om Skogvæsenet er oplyst, kan anslaaes til omkring 180,000 Spd. Den gjennemsnitlige Godtgjørelse 58 Skill. pr. Tylt giver vistnok ingen rigelig Fortjeneste, uagtet Arbeidet og Opholdet i Skogene ofte er surt nok, men den heromhandlede Arbeidsfortjeneste, der falder paa en Aarstid, da det ofte er vanskeligt at erholde andet Arbeide, maa alligevel betragtes som et ikke ringe Gode for de vedkommende Distrikter, og at den betragtes paa samme Maade ogsaa af Arbeiderne selv, lader sig slutte af den Villighed, hvormed de altid til dette Arbeide tilbyde sin Tjeneste.

Tømmerets Skur og Forædling sysselsætter endnu ikke paa langt nær saa mange Hænder, som Forholdene synes at tillade, men ligesom Femaaret dog i dette Stykke opviser ikke saa ganske ringe Fremskridt, navnlig ved Anlæg af de under Afsnittet om Skogvæsenet omhandlede større og fuldkomnere Sage og Høvlerier, saaledes er det at haabe, at lignende Anlæg ville forfleres, eftersom Kommunikationsmidlerne lettes. De i Tabel No. 19 nævnte Sagbrug udgjøre forresten kun en ringe Del af samtlige Sage. Det overveiende Flertal af disse ere de mindre Flomsage, der kun skjære til Bygdernes Behov, men som sammenlagt beskjæftige mange Hænder i de kortere eller længere Tidsrum, da de ere i Brug. Haandskur benyttes derhos endnu paa flere Steder.

Af Tømmermænd have Bygderne i Almindelighed de fornødne til Behovet, skjønt ofte knapt nok, t. Ex. i nordre Fron, Ringebo, Hadeland og søndre Land samt Vang. Fremgang i Dygtighed synes stærkest at spores i Vaage, hvor den tilskrives den Anledning til Erhvervelse af større Kyndighed, som Distriktsfængslets Opførelse gav. Kun Øier og Faaberg har af dette Slags Haandværkere flere, end Diltriktet selv tiltrænger, hvilke en større Del af Aaret søge Arbeide udenfor Hjembygden, især paa Hedemarken og Romeriket.

Hvad her er sagt om Tømmermænd, gjælder i det Væsentlige ogsaa om Murere og Snedkere, dog gives af disse Haandværkere neppe nogensteds flere, end Bygden tiltrænger, og fra flere Herreder oplyses, at Snedkere tildels maa søges fra fremmede Distrikter. Møbelsnedkere, der have lært deres Haandværk i Byerne, findes spredte hist og her i Amtet, mest i dets sydlige Dele.

Af Hjulmagere og Slædemagere findes paa Thoten samt i og ved Lillehammer saa mange, at enkelte Karioler og Slæder blive afsatte ogsaa udenfor Distrikterne, især ved de nærmeste Markeder. Ellers findes af saadanne Haandværkere kun de fornødne til Behovet og paa mange Steder savnes de endog ganske. Kjøreredskaber til Gaardsbruget ere som oftest ikke Gjenstand for haandværksmæssig Forarbeidelse, hvorimod det Fornødne deraf og især af Slæder forarbeides af Almuesmanden selv som en Husflidssyssel. Det samme er Tilfældet med den største Del af de øvrige Gaardsredskaber.

Antallet af Dreiere (Svarvere) og Rokkemagere er forholdsvis ringe, men Behovet almindeligvis ogsaa saa lidet, at det nogenlunde tilfredsstilles. En Rokkemager i vestre Slidre, der roses meget for sin Dygtighed, forarbeider aarlig omtrent 40 Stkr. Rokke, hvormed Søgningen efter hans Rokke i og udenfor Distriktet dog ikke paa langt nær tilfredsstilles.

Af Bødkere (Laggere) tiltrænges ogsaa kun faa. Et for Behovet tilstrækkeligt Antal findes i de fleste Distrikter,

men om nogen Tilvirkning udover Distriktets eget Behov er, saavidt vides, ikke Tale. Af Ski forarbeides derimod i nordre Lands Herred aarlig en Del til Salg. Dette har længe været en liden Industri i dette Herred, men efter Lensmandens nu meddelte Indberetning, er Tilvirkningen gaaet meget frem, saaledes at Overskuddet til Salg nu regnes for betydeligt. Forarbeidelsen af Træsko, hvoraf dog kun Saalen bestaar af Træ, er paa det Nærmeste en ny Industri, og som saadan endnu i sin første Begyndelse, men dog allerede kjendt og øvet af Flere i nordre og søndre Land samt i og ved Lillehammer.

Træskjæreriet maa formentlig ogsaa kunne siges at være gaaet frem baade med Hensyn til Arbeidernes Antal og Dygtighed, alt eftersom Efterspørgselen efter Produkterne er bleven stærkere. I dette Stykke staar uden Sammenligning høiest Gudbrandsdalen, hvorfra ret smukke Sager leveres og hvor flere Personer af dette Slags Arbeide have en god Fortjeneste. Ligesaa er den Thoten allerede i længere Tid tilhørende Tilvirkning af Træskeer stadig gaaet frem. Omsætningen maa regnes for meget betydelig, om end ikke indbringende nogen stor Pengesum, og at Arbeidernes Dygtighed ogsaa er gaaet frem, maa formentlig kunne sluttes deraf, at ferniserede Træskeer i Partier sælges for indtil 9 Skill. pr. Dusin, og at der gives Mænd, som drive det til at forarbeide indtil 5 Dusin Skeer daglig. De Fleste naa dog ikke længere end til 3 Dusin.

Af grovere Kurvmagerarbeide tilvirkes det fornødne i Distrikterne, men heller ikke i større Mængde, end til Distrikternes eget Behov. Af finere Arbeider ere fremdeles to Kvinder i Øier, Maren Johannesdatter og Marit Throndsdatter, de eneste, hvis Arbeider søges fra fremmede Distrikter og staa i forholdsvis høi Pris. Veiledning i Kurv- og Straafletning har i den sidste Tid været meddelt paa flere Steder i Amtet, men Tingen er for ny, til at deraf kan siges endnu at have udviklet sig nogen almindelig Virksomhed.

Den Thotens Fogderi ligeledes fra gemmel Tid tilhørende Forarbeidelse af Karder er, som Gjenstand for Haandværk eller Husflid, overalt gaaet tilbage i Femaaret, idet denne Syssel ikke længere findes at svare Regning, efterat O. Mustad i Gjøvik har begyndt at forarbeide Karder fabrikmæssig.

Baadbyggeriet har liden Betydning i et Indlandsdistrikt, som dette Amt, og Baadformerne synes ogsaa at efterlade mere og mindre at ønske, navnlig formenes dette at være Tilfældet med Hensyn til Mjøsdistrikterne. I Almindelighed haves de fornødne Baadbyggere i Distrikterne, skjønt ingenlunde altid. Saaledes forsynes Land for en stor Del med Baade fra Hadeland, ligesom østre Slidre sælger Baade til vestre Slidre og Vang.

Paa Smede synes at være Mangel over hele Gudbrandsdalen, naar alene undtages Faaberg. Ligesaa siges man at være knapt nok forsynet med disse Haandværkere i Hadeland og Land samt i vestre Slidre. Vang afsætter formentlig en Del Smedevarer, især Ljaaer og Øxer, ogsaa udenfor Distriktet, men forøvrigt gaa Tilvirkningerne neppe nogensteds ud over Distriktets Behov, naar alene undtages Faaberg og Thotens Fogderi, som ogsaa i denne Henseende udmærker sig fremfor de øvrige Dele af Amtet, og aarlig afsætter en Del Laase, Saxe og Knive m. m. Forarbeidelsen af Tolleknive har især taget Opsving og drives navnlig paa vestre Thoten i stor Udstrækning og med ikke ganske ringe Fordel. En dygtig Smed paa Smestad i vestre Thoten forarbeider ogsaa en større Mængde af Ploge og andre Agerbrugsredskaber, som har god Afsætning baade i og udenfor Herredet. Ligesaa omtales et Par Smede i østre Slidre som meget dygtige Mænd i sit Fag og som afsætte en Del Ljaaer og enkelte Saamaskiner ogsaa udenfor Bygden.

Bøssemagere omtales kun fra Valders, men antages dog enkeltvis at forefindes ogsaa andensted. Symaskiner arbeides af en Mand i østre Slidre, hvorimod en Uhrmager paa Lillehammer, som tidligere arbeidede saadanne, er udvandret til Amerika. Uhrmager Peder Eriksen i Ringebo arbeider Physharmonicaer og har af saadanne afsat i Femaaret ialt 27 til et samlet Beløb af 1160 Spd.

Med Uhrmagre synes Distrikterne at være tilstrækkelig forsynede, hvorimod den Forarbeidelse af Stueuhre, som tidligere dreves paa Thoten, er gaaen saa meget tilbage, at Afsætningen til fremmede Distrikter er paa det Nærmeste ophørt.

Gjørtlerhaandværket, der dreves og fremdeles drives saavel i Thotens Fogderi som især i søndre Gudbrandsdalen, er ligeledes gaaet stærkt tilbage, idet den haandværksmæssige Tilvirkning har vanskeligt for at udholde Konkurrencen med det fra andre Lande indførte, billigere, men ogsaa mindre solide Arbeide. Tilbagegangens Størrelse lader sig slutte deraf, at medens en Handelsmand i Lillehammer, der afkjøber Producenterne den største Del af deres Tilvirkninger, i 1863 havde en Omsætning af henimod 4000 Spd., gik Omsætningen i 1866 ned til omkring 2500 Spd., i 1867 til under 2000 Spd. og i 1869 ned til nær 1000 Spd. Størst er Tilbagegangen med Hensyn til de ved en almindeligere Brug af Lamper mindre benyttede Lysestager, hvoraf samme Handelsmand i 1863 afsatte 3120 Par, men i 1870 alene 650 Par. Gjørtlernes Antal, der i og ved Lillehammer i 1863 udgjorde 30 à 40, er dog fremdeles temmelig stort og deres Tilvirkning af Knapper, Strygejern, Mortere, Birhaner, Dørvriderę, Bjelder, Signeter, Sælehøvrer o. m. a. fremdeles en Sysselsættelse for mange i en større eller mindre Del af Aaret.

Af egentlige Klokkestøbere gives neppe stort flere, end en Mand i vestre Thoten, der i Femaaret har leveret

ialt 4 Kirkeklokker til et samlet Beløb af 1815 Spd. og 40 Madklokker til et Beløb af 800 Spd.

Kobbersmede mangle paa flere Steder og findes neppe nogensteds i større Antal, end Distriktets Behov fordrer.

Derimod har, som bekjendt, Blikkenslagerhaandværket en overordentlig stor Udbredelse i hele Thotens Fogderi, saaledes at saagodtsom det hele Land derfra forsynes med en væsentlig Del af det fornødne Bliktøi. Fortjenesten heraf har tidligere været god, hvilket ogsaa kan sluttes deraf, at man almindeligvis har regnet, at af en Kasse Blik til en Værdi af 8 à 10 Spd. skulde kunne arbeides Bliktøi for 20 à 22 Spd., men Konkurrencen forklares nu at være bleven saa stor, og Bliktøiet, som Følge deraf, saa billigt, at ogsaa dette Haandværk i den sidste Tid formenes at have været i nogen Tilbagegang. Alligevel er Mængden af det Bliktøi, som fremdeles afsættes fra Thotens Fogderi, meget betydelig, ligesom der gives Mænd, som drive sin Tilvirkning lige til 80 Kasser Blik aarlig.

Paa Glasmestere og Malere er paa flere Steder Mangel.

Derimod er Distrikterne paa faa Undtagelser nær, som t. Ex. nordre Fron, østre Slidre o. fl., forsynede med et fornødent Antal af Garvere, hvoraf hyppig findes 1, 2 og flere i hvert Herred. Ingen driver dog sit Garveri videre end til Bygdens Behov og med mere end høist 2 à 3 Medarbeidere, og for ialt 13 af disse Garverier er den hele aarlige Tilvirkning opgivet til kun 2190 Huder og 4950 Skind. De Byerne Lillehammer og Gjøvik tilstødende Distrikter benytte dog antageligvis for en stor Del Byernes Garvere, hvis Virksomhed derfor ogsaa er større. Saaledes er for Gjøviks 2 Garvere opgivet en Tilvirkning af 7020 Huder og 20,350 Skind, ialt af Vegt 1140 Centner.

Af Feldberederier findes fremdeles et i Lesje, der sysselsætter et Par Mand, ligesom overalt findes et fornødent Antal af Skindfældmagere og, ialfald i nordre Valders, ogsaa enkelte, der berede Skind til Klædningsstykker. Skomagernes Antal er selvfølgelig stort, men opgives dog for enkelte Herreder at være neppe nok tilstrækkeligt for Behovet, ligesom fra Vardal forklares, at dette saavelsom enkelte andre Haandværk i Herredet maa antages at være gaaet noget tilbage under Konkurrencen med Haandværkerne i Gjøviks By. Sadelmagernes Antal er meget mindre, men paa de fleste Steder tilstrækkeligt, og fra Thoten og Faaberg udbydes almindeligvis ogsaa enkelte Sæler til Salg ved de nærmeste Markeder.

Kvindernes Spinden, Strikken, Væven og Syen udgjør fremdeles deres næsten eneste Bisyssel, men beskjæftiger formentlig flere Hænder alene, end alle de forskjellige Sysler sammenlagt, hvormed Mændene udfylde deres ledige Tid, og der gives neppe nogen Kvinde, som ikke, ligefra hun er halvvoxen og indtil der endnu er en liden Rest af Arbeidsdygtighed igjen hos hende, beskjæftiges hermed i ellers ledige Øieblikke saagodtsom daglig. Navnlig haves Strikketøiet altid ved Haanden og sees idetmindste i den sydlige Del af Amtet almindelig benyttet ogsaa under Vandringer paa Veie og Marker. Nu, som før, oparbeides al den i Amtet faldende Uld til Vadmel, Værken, Tørklæder, Strømper, Vanter og andet, og forsaavidt antages der neppe at være synderlig anden Forandring at paavise, end at Væverskernes Dygtighed ialfald i Hadeland og paa Thoten antages noget forøget, saaledes at de nu levere smukkere og finere Tøier end før. Fra Thoten og Hadeland bliver en Del af Tilvirkningerne afsat i Byerne, men i de øvrige Dele af Amtet medgaar formentlig alt til Distriktets eget Behov, hvorhos overalt en stigende Mængde af fabrikmæssig tilvirkede Tøier kjøbes. Den stedste tiltagende Luxus, Handelsstedernes store Antal og Prisernes Billighed fører dette med sig. Forholdsvis endnu meget mere kjøbes af Bomuldsvarer. Af Hamp og Lin hverken avles eller kjøbes nogen stor Mængde, hvorimod Behovet af alle Slags Lærreder, Dreieler o. A. for den største Del tilfredsstilles af de billigere Bomuldsvarer, hvis Tilvirkning paa fabrikmæssig Maade har bragt Priserne saaledes ned, at Haandvævningen af Bomuldstøier i dette Amt i de fleste Herreder snarere er gaaen tilbage, end frem. En Undtagelse gjør forsaavidt alene Thoten og Hadeland, hvor Vævningen fremdeles er en meget udbredt Binæring, og hvor et stort Antal Vævestole er i stadig Virksomhed for Kristiania Kjøbmænds Regning. Væverskernes Antal er i disse Distrikter efter Lensmændenes Meddelelser tiltaget og næsten i hvert Hus ere Vævestole i Gang, ligesom Tilvirkningernes samlede Mængde er meget betydelig. Exempelvis oplyses fra Gran, at en Husmandskone sammesteds har af egen Tilvirkning afsat aarlig over 1000 Alen Nødhaars- eller Rubbeværken.

Den i sin Tid af Vævermester Køppke meddelte Veiledning i Brugen af Fløiskytte er nu næsten ingensteds benyttet, men hans Veiledning siges fra Valders desuagtet ikke at have været uden Nytte.

Garnbinden omtales vistnok af flere Lensmænd som en Binæring for enkelte, men under Forholdene i dette Amt, maa denne Næring være af liden eller ingen Betydning.

Farvere i tilstrækkeligt Antal savnes kun i faa Herreder, og alle have jævn Beskjæftigelse og staa sig som oftest godt, men ingen af dem beskjæftiger mere end 1 à 2 Arbeidere.

Af Skræddere findes ligeledes overalt et tilstrækkeligt Antal. Kvinderne sy dog i Regelen selv deres Klæder, skjønt Skræddersker eller Sypiger, der gjøre dette Haandværk til deres væsentlige Næring, ingenlunde ere sjeldne. Derimod syes Mændenes Klæder uden Undtagelse af egentlige Skræddere, der maaske mere end andre Haandværkere tvinges af Forholdene til at følge med Tiderne og hvoraf flere, endog lige op i den øvre Del af Valders, nu betjene

sig af Symaskiner. Færdigsyede Klæder kjøbes derhos ogsaa mere og mere i Byerne.

I Sel i Vaage findes efter Lensmandens Beretning en Huefabrik, og flere af Amtets Herreder ere forsynede med det fornødne Antal af Bundtmagere og Hattemagere. Enkelte af disse, navnlig i vestre Thoten, drive ogsaa deres Tilvirkning i saadan Udstrækning, at et ikke saa ringe Antal Huer og Hatte afsættes til fremmede Bygder.

Bagernes Antal forøges lidt efter lidt, men Bagere savnes dog endnu i flere Herreder. Ialmindelighed bager Almuen selv sit Brød, og da den allerstørste Del deraf fremdeles bestaar af ugjæret Fladbrød, der tillader Opbevaring i lang Tid, bages i Regelen Høst og Vaar den fulde Forsyning for hele Aaret.

Bærsamling foregaar, mest af Børn, overalt i Amtet, men dog ingensteds og af ingen Bærsort i nogen større Mængde. Om nogen Udførsel af Bær til fremmede Distrikter eller til andre Byer, end dem, som høre Amtet til, er saaledes heller ingen synderlig Tale, ligesaa lidt som Tilvirkning af Frugtvin vides at drives anderledes, end ganske i det Smaa og til Vedkommendes eget Forbrug. Derimod udgjør den i Ringebo fra gammel Tid hjemmehørende Tilvirkning af Enebærolie og Karveolie en liden Industri, som i den sidste Tid synes noget tiltaget. Lensmanden oplyser nemlig, at medens i 1866 af 8—10 Personer af Husmands- og Inderstklassen tilvirkedes 5 à 600 Potter Enebærolie og 20 Potter Karveolie, har aarlig i 1867—1870 af 12 à 14 Personer været tilvirket 8 à 900 Potter Enebærolie og 20 Potter Karveolie. Prisen paa den sidste Slags Olie har stadig været 96 Skill. pr. Pot, hvorimod Prisen paa Enebærolie er falden fra 40—44 Skill. til 32—36 Skill. pr. Pot i Partier. Iøvrigt samles Karve i de fleste Dele af Amtet, navnlig paa Thoten og Hadeland, og afsættes til Byerne med ganske god Fordel og neppe heller i nogen ganske ringe Mængde.

Jagten drives i de ydre Bygder ikke som Næring, men oftest kun af Liehhaberi, og dens Udbytte, der hovedsagelig bestaar i en Del Aarfugl og Harer, er meget ringe. En Undtagelse kan dog maaske gjøres for Elgsdyrets Vedkommende, hvoraf aarlig fældes én Del, og som er det eneste Vildt, om hvis Formerelse alle synes enige. Derimod drives Jagten i Fjeldbygderne mere som Næring, men efter de fleste Beretninger har den stadig været i Tilbagegang og i Femaaret givet saa lidet Udbytte, at Fortjenesten for de Fleste kan regnes for mindre end ingen. Skjønt nemlig Fredningslovene antages i Reglen at blive overholdte, synes dog Vildtmængden stadig at være aftagen. Fra Vaage opgives saaledes i sidste Femaar at være fanget aarlig høist 20 à 30 Rensdyr, 16 à 1800 Ryper og 100 à 150 Aarfugl, medens Opgaven for næstsidste Femaar lød paa resp. 30 à 40, 16 à 2000, og 1 à 200 Stkr., og fra østre Slidre opgives Vildtets Salgsbeløb for sidste Femaar til 50 à 60 Spd. aarlig, medens det i næstsidste Femaar opgaves til 100 à 150 Spd. De eneste Herreder, hvorfra udtales den Mening, at Vildtmængden er forøget, ere Ringebo og Øier.

Ogsaa Rovdyrene formenes at være aftagne, og det mest ødelæggende af disse, Ulven, vides ikke at have været bemærket siden 1866. De i Femaaret udbetalte Skudpræmier ere:

	Bjørn.	Ulv.	Gaupe.	Jerv.	Ørn.	Høg.
1866.	6	4	11	2	421	520
1867.	8	„	9	7	33	153
1868.	7	„	6	2	86	226
1869.	5	„	13	9	54	213
1870.	2	„	7	8	13	187
	28	4	46	28	607	1299

Det Herred i Amtet, der er mest udsat for Bjørnens Hjemsøgelse, antages at være Vang, hvor den dog i Femaarets Begyndelse næsten ikke blev bemærket, medens den i 1870 nedlagde ialt 11 Stkr. Storfæ i Herredet.

De paatalte Overtrædelser af Fredningslovene ere faa og udgjorde i 1866 ialt 13, i 1867: 1, i 1868 og 1869 ingen og i 1870: 1.

Kjørselsvirksomheden er en Binæring af stor Betydning for Skogdistrikterne, hvor den giver Heste og Folk en stadig Beskjæftigelse den hele Vinter, og i Forening med Tønmmerflødningen afgiver en Brutto Indtægt af omtrent 460,000 Spd. Fra Hadeland forrettes ogsaa en Del Plankekjørsel i Nærheden af Kristiania, men forøvrigt indskrænker den hele Kjørselsvirksomhed sig, — fraregnet den ofte betydelige Kjørsel, som Gaardbrugerne forrette med egne Heste til Hjemkjørsel af Brænde, Hø o. A. — til Transporterne fra Hjemstederne af Distrikternes til Udførsel bestemte Produkter af Fedevarer, Skind, Vildt, Poteter, Korn, Brændevin o. A. og tilbage af hvad i Bytte med disse tiltrænges af Salt, Sild, Jern, Kolonialvarer og lignende. Den allerstørste Del af denne Omsætning foregaar gjennem Distrikternes Handelskarle og Krambodhandlere, for hvis Regning Kjørslerne saaledes oftest sker, og i Almindelighed til saa lave Priser, at den sande Fortjeneste bliver yderst ringe.

Antallet af Handlende med fast Udsalgssted er fremdeles stort, men er dog i sidste Femaar ikke synderlig forøget. Det udgjorde nemlig ved Udgangen af 1865 ialt 230, men nu, som det vil sees af hosfølgende Tabel No. 20, 232. Forøgelsen gjælder hovedsagelig Gudbrandsdalen og Valders, medens Antallet i Thoten er omtrent det samme som før, og i Hadeland og Land formindsket med over $^1/_3$. Antallet af Landhandlere, der drive Handel ifølge Kgl. Bevilling, er strækt aftaget. Ligesaa er Antallet af dem, der drive Handel med Hjemmel i fast Skydsstationshold, formindsket, hvorimod Forøgelsen hovedsagelig eller maaske udelukkende

vedkommer dem, der i Overensstemmelse med Loven af 1866 drive Handel med Hjemmel i meddelt Fogedbrev.

De her omhandlede Handlende ere imidlertid ikke i Besiddelse af den hele Handelsomsætning, hvorimod de i Antal sandsynligvis langt talrigere Handelskarle indehar den allerstørste Del af Handelen med Distrikternes Salgsprodukter, som Heste og andre Kreature, Fedevarer, Skind, Vildt o. A. De gaa om fra Gaard til Gaard, opkjøbe, hvad der findes, og byde i Regelen ogsaa, tvungne af den stærke Konkurrence, saa høie Priser, at Producenten finder sig vel tjent ved paa denne bekvemme Maade at afsætte sine Varer. Navnlig er Konkurrencen stor om Kjøbet af Heste og levende Kreaturer, der for en stor Del afsættes til Handelskarle ogsaa fra Bergens Stift, Hallingdal og andre fjerntliggende Egne.

At slutte fra Handelsmændenes Antal til Fordelagtigheden af denne Næringsvei, vilde neppe være nogen rigtig Slutning. Som Forholdene stille sig for Tiden, giver Handelen sandsynligvis for det store Flertal af Handlende en meget ringe Fortjeneste, og da mange af dem indlade sig derpaa uden at være i Besiddelse enten af fornøden Kyndighed eller fornøden Kapital, kan det ikke heller undre nogen, at Virksomheden mislykkes for mange, og det ofte efter ganske kort Tids Forløb. I det Hele taget er fra flere Kanter udtalt Tvivl om Gavnligheden af den friere Handelsret, som nu er gjældende. En af Amtets Lensmænd udtaler derom den Mening, „at dyre, daarlige og unødvendige Varer, Luxus, Stas og Fanteri faar Indgang og skaffer Folk af med sine Penge, medens Handelsmanden selv bliver Fant og bedrager Kjøbmændene i Byerne". At Forholdene, som de nu ere, ikke ere de heldigste, lader sig neppe heller benægte, men naar Overgangstilstanden, der selvfølgelig kræver sin Tid, og hvis Varighed forlænges ved de stadig foretagne Forandringer i Handelslovene, endelig er overstaaet og Nyhedens Interesse ikke længere frister til at kjøbe overalt, hvor der udhænges et Skildt, tør det haabes, at, hvad der dog maa erkjendes at være en naturlig Ordning, ogsaa vil vise sig at være en gavnlig. Her, som ellers, maa derhos Grunden til hvad der klages over, ikke alene søges i Handelslovens Bestemmelser. Den tiltagende Luxus og ringe Sparsommelighed, som mere og mere raader, har mange andre Grunde end den friere Handel, og Letheden i saavel at erhverve Kredit og paadrage sig Forpligtelser, som, t. Ex. ved Udvandring, at unddrage sig Forpligtelsernes Opfyldelse, frister over Evne mange andre, end Handelsmændene. Fra Smaabyerne inden dette Amt klages og klages med god Grund over den formedelst Landhandlernes Talrighed formindskede Afsætning, men dette Forhold vilde antageligvis ogsaa været et noget andet, end det er, om ikke Kommunikationerne vare blevne saa lettede, som Tilfældet er, og de større Handlende ikke havde begyndt at udsende til hver Krog af Landet en hidtil aldrig seet Sværm af Handelsreisende, gjennem hvem direkte Forbindelser blive indledede.

Fra en anden Kant trues de Handlende baade i Byerne og paa Landet af de for hvert Aar talrigere Handels- eller Forbrugsforeninger, hvis Formaal ogsaa er gjennem de færrest mulige Mellemled at billiggjøre Varerne og hvis velgjørende Virkninger i Tilfælde af, at de blive vel bestyrede og kunne opretholde Grundsætningen om Salg alene mod kontant Betaling, neppe heller synes at kunne bestrides. Saavidt vides, fandtes dog af saadanne Foreninger ved Femaarets Udgang endnu kun faa — saavidt oplyst, ialt 9, — medens Oprettelsen af flere saadanne netop ved Femaarets Udgang forestod.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

Den stærke Udvandring til Amerika, der for dette Amts Vedkommende i de senere Aar har andraget til omkring 3000 Mennesker aarlig, medførte i Forening med et, dels af de senere Aars ugunstige økonomiske Forhold og dels af længere tilbage i Tiden liggende Grunde foraarsaget, forholdsvis ringe Overskud af Fødte og et temmelig betydeligt Antal Dødsfald, at Amtets Folkemængde, efter gjennem en lang Række af Aar stadig at være gaaen frem, fra sidste Femaars Begyndelse er gaaen tilbage, saaledes at den fra 122,678 Mennesker er gaaen ned til maaske ikke over 114,000, og saaledes at Amtet, fra i Folkemængde at være det første i Riget, sandsynligvis nu er gaaet ned til det tredie.

Almuens Oplysning antages, uagtet Forholdet for ialt 6 Herreders Vedkommende forklares at være omtrentlig uforandret, dog at være skreden jevnt fremad, idet for Almueskolevæsenet i Overensstemmelse med Almueskoleloven af 1860 er virket ikke saa lidet. Af Amtsskolekassen er i Femaaret som Bidrag til Skolevæsenets Fremme dels fra Staten og dels fra Amtskommunen udredet et Beløb af ialt 17,100 Spd., hvoraf er medgaaet til Alderstillæg for Skolelærerne 8105 Spd., til nye Skolehuse og Skolejord 8750 Spd., til en Haandgjerningsskole i nordre Aurdal 115 Spd., og til en høiere Almueskole i Jevnaker 130 Spd. Den allerede i mange Aar bestaaende høiere Almueskole i Land har gjennem hele Femaaret været i Virksomhed, hvorhos af saakaldte Folkehøiskoler en er bleven oprettet i Sels Annex til Dovre og en anden Høsten 1870 i vestre Slidre. Sandsen for Læsning antages at være ikke liden; navnlig gjælder dette Avisliteraturen, der spredes i stedse forøget Mængde, og som paa flere Steder saaledes har trukket Interessen til sig, at de i de fleste Herreder oprettede Almuebibliotheker desaarsag siges at blive mindre benyttede.

Sædelighedstilstanden synes, at dømme efter Antallet af de uægte fødte Børn, snarere at have forværret, end forbedret sig, og nordre Gudbrandsdalen samt dernæst søndre Gudbrandsdalen ere fremdeles de Fogderier i Amtet,

hvor Tilstanden forsaavidt er misligst. Med Hensyn til Natteløberiet synes nogen Forandring til det bedre ikke at være at spore.

Forbrydelsernes Antal er forholdsvis ringe og Amtet hører i saa Henseende til de bedre Distrikter. Grovere Forbrydelser ere derhos meget sjeldne, medens de hyppigste ere Smaatyverier, — i det skogfattige Gudbrandsdalen især af Brænde o. l.

Brændevinsdrikken forklares i Femaaret at være gaaen tilbage i 16 Herreder, at være som før i 8 Herreder, og snarere at være tiltagen end aftagen i 1 Herred. Forandringerne antages dog ingensteds at være synderligt mærkbare. Med Hensyn til Brugen af berusende Vin og Øl er nogen større Tilbagegang vistnok endnu mindre at spore, skjøndt Forøgelsen neppe heller er stor. Derimod formenes Kaffeforbruget stærkt tiltaget, ialfald i enkelte Dele af Amtet, t. Ex. i Vaage, hvor Lensmanden forklarer, at Kaffe nydes flere Gange daglig endog i den simpleste Hytte, og hvor man efter Lægens Meddelelse har under et Antikaffemøde beregnet, at en Husmandsfamilie fortærer i Gjennemsnit aarlig 13 Spd. i Kaffe og Sukker.

Kostholdet maa formentlig kunne betegnes som godt, endog for Arbeidsklassens Vedkommende. Idetmindste antages det at være Tilfældet i Gudbrandsdalen og Valders, hvor Forskjellen mellem Husbondens og Tjenerens Kost i Almindelighed er ringe, medens den formenes at være noget større i de udenfor liggende Fladbygder. Fordringerne til Livet ere i det Hele taget stegne, maaske ikke mindst hos Arbeidsklassen, og Livsopholdet altsaa ogsaa bleven dyrere og fra flere Herreder klages vistnok ikke uden Grund over, at Luxus og Overdaadighed baade med Hensyn til Beklædning og i andre Henseender trænger stærkt ind og at Sparsommelighed er bleven mindre almindelig, end før. Undtagelser gjøre forsaavidt alene Lesje, vestre Thoten, nordre Land og søndre Aurdal, hvor Sparsommeligheden nu antages større, end før, og Øier, Gousdal, Faaberg og nordre Aurdal, hvor Forholdet formenes at være uforandret. Arbeidsstandens Beklædning er ikke paa langt nær saa god, som t. Ex. i Bergens Stift. Derimod er Bebygelsen bedre og Rensligheden større.

Gjennemsnitlig for det hele Amt udgjorde i Femaaret, som det vil sees af hosfølgende Tabel No. 21, Daglønnen for Husmænd paa egen Kost — et Forhold, som dog er meget lidet anvendt — om Sommeren 29,7 Skill. pr. Dag og om Viteren 22 Skill., men paa Husbondens Kost om Sommeren 12 Skill. og om Vinteren 7,2 Skill., Daglønnen for andre Arbeidere paa egen Kost om Sommeren 38,7 Skill. og om Viteren 27,4 og paa Husbondens Kost om Sommeren 18,8 og om Vinteren 10,2 Skill. Aarslønnen for en Karl udgjorde 26,5 Spd. og for en Pige 14,3 Spd. Forholdsvis lavest synes Arbeidspriserne at staa i Gudbrandsdalen, medens de ialfald for Dagarbeide om Sommeren staa høiest i Valders. Nogen synderlig Stigning i Femaarets Løb er ikke oplyst uden for Vaage, Vardal, vestre Slidre og Vang, ligesom de tidligere saa almindelige Klager over Mangel paa Arbeidere nu ikke længere lyde saa høit.

Aflønningen for Tjenestefolk og løse Arbeidere synes at maatte ansees saa tilstrækkelig, at de med rimelig Ekonomi og en samvittighedsfuld Anvendelse af deres Tid burde kunne leve sorgfrit, men Fordringerne til Livet ere ogsaa blandt dem stegne stærkt, og da de løse Arbeidere ikke altid have saa let for at finde fuld Sysselsættelse om Vinteren og mange af dem lidet forstaa at nyttiggjøre deres Tid, er det nu sjeldnere end før, da Lønningerne vare meget lavere, at de finde Anledning til at sammenspare noget til fremtidige Behov. For mange af dem yder Skogdriften en sikker Fortjeneste, ligesom ogsaa de paa forskjellige Steder i Amtet drevne Veiarbeider og Jernbaneanlæg, og baade fra Gudbrandsdalen og især fra Valders søge mange Arbeidere udenfor Bygden, — Mændene fra Valders mest i Bergens Stift og Kvinderne i Egenskab af Vinterbudeier mest i Land, Hadeland, Thoten og Hedemarken.

Husmændenes Stilling antages i Valders at være god. De gives i Regelen Fæste paa Livstid mod en vis Afgift i Penge, og have ingen anden Forpligtelse til at forrette Arbeide end i Aannetiderne at yde et bestemt Antal Dagsværk ofte mod Betaling efter gangbare Priser, ligesom de derhos ikke sjelden ere givne Ret til i Fratrædelsestilfælde at erholde fuld Erstatning for Forbedringer paa Pladsens Jordvei. Deres økonomiske Stilling er derfor ofte meget bedre, end de mindre Gaardeieres og ofte ogsaa saadan at de, fristede af den almindelige Lyst til at være Selveiere, kjøbe sig smaa Jordbrug, noget, som de dog senere ikke sjelden faa Grund til at angre. Mindst god er de Valderske Husmænds Stilling antageligvis i søndre Aurdal. Idet mindste synes dette at kunne sluttes af den Forføining, som Fattigkommissionen har truffet, hvorefter der er valgt 2de Mænd for hvert Fattigdistrikt med det Hverv at gjøre sig bekjendt med Husmændenes Fæstevilkaar og for Ligningskommissionen anmelde til forhøiet Beskatning de Gaardeiere, hvis Husmænd befindes at være indsatte paa utilbørlig strenge Vilkaar. Ogsaa i Sollien og Birid forklares Husmændenes Stilling at være nogenlunde god, men udenfor de her nævnte Dele af Amtet maa den fremdeles ansees for trykket, om den end ikke i sin Almindelighed kan siges nu at være slettere, end før. Deres Arbeidspligt er ligesaa udstrakt som tidligere, og i Vilkaarene forøvrigt synes heller ingen betragtelig Forandring at være indtraadt. For Gaardbrugerne er Forholdet neppe heller fordelagtigt, — noget, som formentlig kan sluttes deraf, at nogen Forøgelse af Husmandspladsenes Antal ingensteds er oplyst at finde Sted, hvorimod Nedlæggelse af gamle Pladse ikke saa sjelden foregaar, naar Anledning gives. Fra ialt 18 af Amtets Herreder udtales

saaledes den Mening, at Bortfæstelsen af Husmandspladse er i Aftagende.

De i økonomisk Henseende mest sorgfrie ere Føderaadsfolkene, hvis Talrighed neppe er synderlig aftaget og som ialfald i Valders enkeltvis ogsaa forefindes paa Husmandspladsene. Fraregnet det lille Sollien, forklares Føderaadene overalt ellers i Amtet at være ansede som en stor Byrde for Distrikterne. Imidlertid maa det ikke glemmes, at Føderaadet altid repræsenterer en Del af den Kjøbesum, hvorfor Gaarden er solgt, og at det formentlig i de fleste Tilfælde falder Kjøberen lettere ved aarlige Ydelser af bestemte Naturalpræstationer at betale Beløbet, end med kontante Penge. Almindeligvis forbeholde Føderaadsfolkene sig ogsaa nogen Jord til Brug, saaledes at de ikke blive saa ørkesløse, som ellers kunde formodes, ligesom det, hvor Forholdet er, som det bør være, heller ikke er nogen Sjeldenhed at Føderaadsfolkene yde Gaardmanden den Hjælp som deres Kræfter tillade. Den svage Side ved Ordningen er, at Ydelsernes Leverance saa let foranlediger Uenighed og Kiv og at ikke faa enten af Magelighed eller andre Hensyn fristes til, eller — som Stedforældre — ofte paa en Maade af Loven tvinges til at tage Føderaad, medens de endnu ere i en kraftig og virksom Alder. Men sker dette først, naar Kræfterne begynde at svigte, og Kontraktsvilkaarene gjøres rimelige for begge Parter, formenes det at være en hensigtsmæssig og velgjørende Ordning, at de Gamle vige Pladsen for de Yngre og af den betinge sig Underholdning for Resten af deres Dage. I det Store taget maa det formentlig kunne siges, at Føderaadsydelserne sættes temmelig høit, noget, som kan forklares deraf, at Føderaadstagerne i det Væsentlige selv raader for Vilkaarene og som vel ogsaa i mange Tilfælde er grundet paa en Frygt for, at Gaarden muligens i Tidens Løb kan komme i Fremmedes Hænder. Heri er dog, saavidt oplyst, ingen Forandringer foregaaet, uagtet Gaardeiernes stegne Ydelser i andre Retninger kunde synes at paakalde saadant. Derimod antages i Lesje, Vardal, søndre Land og vestre Slidre forsaavidt at være indtraadt Forandring, at Kaartagning er noget i Aftagende, vel nærmest som Følge af, at man ikke længere tager Kaar i saa ung Alder, som før. I Amtets øvrige Herreder formenes heller ikke i dette Stykke at være indtraadt nogen Forandring.

Til Oplysning om Gaardbrugernes økonomiske Tilstand kunde det ventes, at de meddelte Opgaver over Størrelsen af den i Femaaret beskattede Formue og Indtægt vilde levere gode Bidrag. Dette er dog neppe saa. Opgaverne ere nemlig meget ufuldstændige, især hvad Intægtsangivelserne angaar, og sammenlignes Opgaverne over Formuen for 1867 med Opgaverne i den trykte Statistik, synes de heller ikke at være fuldt paalidelige. Men hertil kommer, at man ved Ansættelsen af Skatteydernes Formue og Indtægt er gaaen frem efter saa forskjellige Regler i de forskjellige Herreder og undertiden ogsaa i samme Herred i de forskjellige Aar, at nogen sikker Slutning neppe derpaa lader sig bygge. At den sande Formue og Indtægt er en god Del større, end af Ligningerne fremgaar, formenes som Regel at kunne antages.

De meddelte Opgaver er samlede i hosfølgende Tabel No. 22, ifølge hvilken den beskattede Formue ved Femaarets Udgang udgjorde:

i nordre Gudbrandsdalens Fogderi . . .	1,749,475	Spd.
- søndre Gudbrandsdalens, med Undtagelse af Ringebo	1,750,855	—
- Thotens	1,982,722	—
- Hadeland og Lands	2,706,097	—
- Valders, med Undtagelse af søndre Aurdal	923,997	—
ialt	9,113,146	Spd.

Sammenlignes, saavidt Oplysninger haves, de for 1866 og 1870 opgivne Formuesbeløb med Distrikternes Folkemængde ved Femaarets Begyndelse falder pr. Individ:

	1866.		1870.	
i nordre Gudbrandsdalen	65	Spd.	70	Spd.
- søndre —	77	—	84	—
- Thoten	86	—	80	—
- Handeland og Land	101	—	103	—
- Valders	71	—	63	—

Da imidlertid Amtets Folkemængde har aftaget ikke saa ganske lidet fra 1866 til 1870, bliver Forholdet for 1870 Aars Vedkommende altsaa noget gunstigere, end Tallene synes at vise. Af de enkelte Herreder har efter Opgaverne Forøgelse i Formue fundet Sted i nordre og søndre Fron, Øier, Faaberg, Birid, Jevnaker, Gran og søndre Land, hvorimod Formindskelse har fundet Sted i Lesje, Dovre, Skiaker Lom, Gousdal, Vardal, østre Thoten, nordre Land og Valders. Nu, som før, staar saaledes ifølge Skatteligningerne Kristians Amt lavest med Hensyn til Formue pr. Individ af samtlige Amter i Kristiania, Hamar og Kristiansands Stifter.

Til Oplysning om den Gaardbrugerne paahvilende faste Gjæld vedlægges i Tabel No. 23 Opgave over de i Femaaret thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvormed Pant er givet i faste Eiendomme. Resultatet af disse Opgaver er følgende:

	Thinglæst.	Aflæst.	Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷).
Nordre Gudbrandsdalens Fogderi . . .	287,876 Spd.	197,042 Spd.	+ 90,834 Spd.
Søndre —=— — . . .	360,043 —	177,382 —	+ 182,661 —
Thotens . . . . . — . . .	392,179 —	385,268 —	+ 6,911 —
Hadeland og Lands . . — . . .	424,553 —	361,612 —	+ 62,941 —
Valders . . . . . — . . .	259,527 —	177,346 —	+ 82,181 —
Amtet	1,724,178 Spd.	1,298,650 Spd.	+ 425,528 Spd.
I Femaaret 1861—1865	1,869,340 —	923,508 —	+ 945,832 —
- — 1856—1860	1,235,809 —	719,624 —	+ 516,185 —

Pantegjældens Stigning er altsaa i sidste Femaar mindre, end i noget af de to foregaaende, skjønt ogsaa nu temmelig betydelig eller udgjørende over 16 Spd. pr. Skyldaler. Over Halvdelen af Forøgelsen falder paa Gudbrandsdalen, medens derimod Thoten, der i næstsidste Femaar viste en Forøgelse af over 400,000 Spd., i sidste Femaar kun i ringe Grad er bleven yderligere behæftet.

Tabel No. 23 viser videre, at af faste Eiendomme er afhændet:

i nordre Gudbrandsdalen	666	Eiendommte	il samlet	Beløb	197,042 Spd.
- søndre —=—	„	—	- „	„	177,382 —
- Thotan	974	—	- „	„	385,268 —
- Hadeland og Land .	834	—	- „	„	361,612 —
- Valders	663	—	- „	„	177,346 —
				i Amtet	1,298,650 Spd.
I Femaaret 1861—1865 solgtes Eiendomme for ialt					1,765,692 —
- — 1856—1860 „ — - -					1,831,195 —

Af Tvangsauktioner er ifølge samme Tabel afholdt:

	Over fast Gods.		Over Løsøre.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
		Spd.		Spd.
i nordre Gudbrandsdalen .	75	46,979	213	11,489
- søndre —=— .	32	17,853	49	5,365
- Thoten	493	160,090	304	15,148
- Hadeland og Land . .	67	49,775	117	7,030
- Valders	66	28,021	120	8,475
i Amtet	733	302,718	803	47,507

Af Exekutioner, afholdte ved Fogderne:

	Antal.	Beløb.
i nordre Gudbrandsdalen . .	665	43,914 Spd.
- søndre —=— . .	430	68,105 —
- Thoten	1361	116,898 —
- Hadeland og Land . . .	534	40,990 —
- Valders	531	68,667 —
i Amtet	3521	338,574 Spd.

Af Exekutioner og Udpantninger, afholdte af Lensmændene:

	Antal.	Beløb.
		Spd.
for 4 Herreder af nordre Gudbrandsdl.	3,515	23,815
- søndre Gudbrandsdalen	2,496	16,146
- 3 Herreder af Thoten	4,807	10,210
- Hadeland og nordre Land . . .	3,922	18,244
- Valders	1,974	7,287
Ialt	16,714	75,702

Der er altsaa i Femaaret afholdt Exekutioner og Udpantninger for over 400,000 Spd., medens Beløbet udgjorde i Femaaret 1861—1865: 386,833 Spd. og i Femaaret 1856—1860: 272,586 Spd. Over Halvdelen af det hele Beløb skyldes Femaarets to første Aar, da det Gjældsbeløb, hvorfor Exekution eller Udpantning er afholdt, udgjorde resp. 129,426 Spd. og 98,244 Spd., medens Beløbet i de senere Aar er gaaen ned til resp. 68,724 Spd., 57,068 Spd. og 58,915 Spd. At Beløbet i disse Aar ikke er gaaet yderligere ned, skyldes alene Valders Fogderi, der for 1866 og 1867 alene udviser 7,571 Spd. og 6,690 Spd., men i 1868, 1869 og 1870 er gaaet op til 22,044 Spd., 10,218 Spd. og 22,144 Spd. For alle de øvrige Fogderier er Formind-

Spørgsmaalet om Eiendomspriserne ere faldne eller stegne, er besvaret meget forskjelligt. I 8 Herreder siges de ingen Forandring at have undergaaet, i 11 at være faldne og i 6 at være stegne, uden at af disse Opgaver lader sig uddrage noget fælles Resultat for større Strøg af Amtet. Det sande Forhold er formentlig, at de økonomiske Trængsler fra næstsidste Femaar ere vedblevne at virke paa Priserne ogsaa ind i sidste Femaar, men at deres Synken nu har kulmineret og at i Femaarets sidste Del igjen har været at spore en Tendens til Stigen, — lettest bemærkbar maaske i de Dele af Amtet, hvor Pengekrisen virkede stærkest. I Vaage, Gousdal, Faaberg, Vardal, vestre Thoten, Gran og og nordre Land opgives Skylddalerens Gjennemsnitsværdi ved Femaarets Udgang til 400 Spd., medens Værdien er opgivet høiere i Sollien (700 Spd.), Dovre, østre Thoten og søndre Land (550 Spd.), søndre og nordre Aurdal (500 Spd.), Lesje (475 Spd.), Skiaker og Lom (450 Spd.), samt nordre Fron (430 Spd.), men lavere i Øier (375 Spd.), søndre Fron, Birid, Jevnaker og østre Slidre (350 Spd.), Vang (325 Spd.), samt Ringebo og vestre Slidre (300 Spd.)

Af authoriserede Sparebanker fandtes

den 31te December	1845	2,	der for	224	Indskydere forvaltede	17,272 Spd.
- — —	1850	2,	- -	291	—=— —	23,368 —
- — —	1855	4,	- -	1352	—=— —	123,742 —
- — —	1860	7,	- -	3031	—=— —	275,763 —
- — —	1865	17,	- -	5030	—=— —	442,411 —

Ved Udgangen af sidste Femaar fandtes derimod følgende Sparebanker med saadan Status:

	Oprettet.	Antal Indskydere.	Bankens Eiendom.	De forvaltede Midler.
			Spd.	Spd.
1. Lesje	1863	210	3,435	9,312
2. Vaage	1855	309	2,755	44,004
3. Nordre Fron . .	1862	309	2,294	27,353
4. Søndre Fron . .	1860	304	3,151	41,516
5. Ringebo . . .	1860	192	496	14,384
6. Øier	1863	253	1,403	14,793
7. Gousdal . . .	1864	220	1,679	23,276
8. Faaberg . . .	1857	145	2,129	15,781
9. Lillehammer . .	1841	1,573	16,936	174,290
10. Birid	1857	510	2,723	24,650
11. Gjøvik	1865	215	1,443	23,471
12. Thoten—Vardal .	1854	759	4,735	88,028
13. Jevnaker . . .	1862	243	573	10,447
14. Gran	1857	392	1,854	28,426
15. Land	1839	730	12,271	91,654
16. Søndre Aurdal .	1861	267	1,084	15,090
17. Nordre Aurdal .	1863	95	1,569	15,593
18. Vestre Slidre .	1860	199	890	7,590
19. Østre Slidre . .		65	467	2,574
Ialt		6,990	61,887	672,232

Om den økonomiske Tilstand i de enkelte Herreder er af vedkommende Lensmænd forklaret, at den i Dovre, Skiaker, Lom, nordre Fron, Birid, Vardal, østre Thoten, Gran, søndre og nordre Land er nogenlunde god, i Gousdal og nordre Aurdal middels, i Lesje, søndre Fron og Jevnaker mindre god, og i Vaage, Sollien, Ringebo, Øier, Faaberg, vestre Thoten, vestre og østre Slidre samt Vang mislig. Ligesaa er forklaret, at der antageligvis har fundet nogen Fremgang Sted i søndre Fron, Vardal og nordre Aurdal, at Forholdet er uforandret i Skiaker, Lom, nordre Fron, Gran og søndre Land, men at Tilbagegang overalt ellers antages at være indtraadt. Disse Udtalelser bero imidlertid paa meget løse Skjøn og afhænge i høi Grad af de forskjellige Lensmænds forskjellige Betragtningsmaade af Forholdene, saaledes at nogen ensartet Dom ikke heraf lader sig uddrage. Anskueligst er Forholdet i Gousdal, hvis Lensmand til den af Ligningskommissionen beregnede skatbare Formue 540,000 Spd. har lagt for det ikke beskattede Løsøre og Indbo (efter 60 Spd. pr. Skylddaler og 20 Spd. pr. Husholdning udenfor Gaardbrugerklassen) 90,000 Spd. og forklaret denne Sum fremkommen efter følgende Beregning:

1,526 Skylddaler Jord à 400 Spd.	610,000 Spd.
Derfra Gjæld	210,000 —
	400,000 Spd.
Ubeskattet Løsøre	90,000 —
6,500 Stkr. Storfæ à 10 Spd. og 800 Heste à 30 Spd.	89,000 —
Tilgodehavende Penge vel	51,000 —
gjør	630,000 Spd.

eller omtr. 100 Spd. pr. Individ. Ved en Sammenligning af denne Beregning med en lignende ved Udgangen af Femaaret 1861—1865 kommer han til det Resultat, at Gjælden er stegen henimod 10 pCt. Bruttoformuen udgjør ifølge denne Opgave 840,000 Spd. og Gjælden altsaa 25 pCt. af samme. Ifølge en Opgave for østre Thoten af 1868, udgjorde dette Herreds Bruttoformue 1,322,304 Spd. og dets Gjæld 322,103 Spd. eller 24 pCt., og ifølge en lignende Opgave for Ulnæs Sogn af nordre Aurdal Bruttoformuen 106,395 Spd. og Gjælden 29,010 Spd., altsaa 27 pCt.

Sammenfattes alt, hvad i det Foregaaende er fremstillet og knyttes Sammenligningen til Forholdene, som de vare ved Udgangen af næstsidste Femaar, skjønnes dog ikke rettere,

end at som samlet Sum maa kunne siges, at den økonomiske Tilstand har i nogen Grad bedret sig. Det stærke Tryk i Femaarets Begyndelse var hovedsagelig en Arv fra det næstsidste Femaar; mange Gjældsforpligtelser ere nu afviklede, Forsigtigheden forhaabentlig bleven noget større og Udsigterne for Fremtiden noget lysere. Navnlig har det gode Aar 1870 ydet stor Hjælp og Trøst og allerede opreist mangt et knækket Mod. Misligst stille Forholdene sig maaske for Tiden for Lesje og Hedalens Sogn til Vaage samt for nordre Valders, der i ikke ringe Grad er dragen ind i udstrakte Endossementsforholde, som endnu ikke have faaet deres endelige Afvikling.

Af private Brandforsikringsselskaber fandtes ved Femaarets Udløb ialt 13, af hvilke de 10 ved Femaaret havde tegnet Forsikring for ialt 2,648,871 Spd. Kun 1 ny Forening, Skiakers, er tilkommen i Femaarets Løb. Om Indretningernes Virksomhed henvises iøvrigt til medfølgende Tabel No. 24.

Ifølge de i hosfølgende Tabel No. 25 sammendragne Opgaver udgjorde ved Femaarets Udgang Længden af de offentlige Veie:

	Hovedveie.	Bygdeveie.	Ialt.
i nordre Gudbrandsl. Fogd. Mile	20,500	11,018	31,518
- søndre — — —	10,952	12,755	23,707
- Thotens . . . . — —	10,757	15,452	26,209
- Hadeland og Lands — —	15,719	10,590	26,309
- Valders . . . . — —	17,245	8,645	25,881
Ialt	75,173	58,460	133,624
medens Længden ved Udgangen af næstsidste Femaar udgjorde	65,761	63,943	129,704

Længden af de offentlige Veie er ifølge heraf forøget med omtrent 4 Mile.

Forholdsvis mere er udrettet til Veienes Forbedring. Med Hensyn til Hovedveiene er Gudbrandsdalen forsaavidt heldigst stillet. Over 14 Mile deraf have nemlig en Transportevne af over 14 Centner pr. Hest, henimiod 11 Mile af mellem 10 og 14 Centner og de resterende $6^1/_2$ Mile en Transportevne af 6—10 Centner. Derimod har af Thotens Hovedveie: $1^2/_3$ Mil en Transportevne af 10—14 Centner, vel $7^1/_2$ Mil af 6—10 Centner og $1^1/_3$ Mil af under 6 Centner, — af Hadelands og Lands: $1^8/_{10}$ Mil en Transportevne af over 14 Centner, henimod $4^1/_2$ Mil af 10—14 Centner, $5^1/_2$ Mil af 6—10 Centner og vel $4^1/_2$ Mil af under 6 Centner, — og endelig af Valders: vel $^1/_2$ Mil en Transportevne af over 14 Centner, 4 Mile af 10—14 Centner, 7 Mile af 6--10 Centner og $5^1/_2$ Mil af under 6 Centner.

Af Bygdeveiene har derimod ikke mere end $8^3/_{10}$ Mile en Transportevne af 10 Centner eller derover, 24 Mile en Transportevne af 6—10 Centner og vel 26 Mile af under 6 Centner.

Af nye Veie er i Femaaret dels fra nyt anlagt, dels omlagt ialt $18^6/_{10}$ Mile, hvoraf Hovedvei $12^3/_{10}$ Mile og Bygdevei $6^3/_{10}$ Mile.

Som Følge af Veienes betydelige Forbedring ere Transportomkostningerne ogsaa faldne, og selvfølgelig mest, hvor Veiene ere mest lettede, altsaa i Gudbrandsdalen. Transportomkostningerne pr. Mil ere for Gudbrandsdalen opgivne til i Gjennemsnit 6,65 Skill. pr. Td. Korn, 9,45 Skill. pr. Tønde Salt og 3,65 Skill. pr. Centner af andre Varer, medens de udgjøre i Thoten samt Hadeland og Land respektive 8,14 Skill., 14,0 Skill. og 5,33 Skill. og i Valders 10,0 Skill., 14,5 og 5,14 Skill.

Af Dampskibe har i Femaaret været i Fart paa Mjøsen de den norske Hovedjernbane tilhørende Skibe Kong Oscar, Dronningen og Jernbarden og de det Oplandske Dampskibsselskab tilhørende Skibe: Skidbladner og Færdesmanden, og paa Randsfjorden de, private Interessentskaber tilhørende Skibe Løven og St. Olaf. Nærmere Meddelelse om disse Skibe findes i hoslagte Tabel No. 26.

Om Amtets Kjøbstæder Lillehammer og Gjøvik har disses Magistrater meddelt efterfølgende Beretninger, til hvilke jeg i det Hele henholder mig.

A. Lillehammer.

„Efter Folketællingen i 1865 udgjorde Antallet af Byens Indvaanere 1676, medens det ved Udgangen af 1870 kun opgik til 1575. Denne Formindskelse er nærmest foranlediget ved, at en Mand, som sad i en efter Forholdene paa dette Sted usædvanlig Virksomhed, før Femaaret blev nødsaget til at standse denne, idet han maatte overgive sit Bo til Skiftebehandling. Som Følge heraf blev en stor Del af den Arbeidsstok, som han her paa Stedet havde underholdt, nødsaget til at emigrere til Amerika.

Fra Byen er saaledes udvandret:

	Mandspersoner.	Kvinder.	Børn.	Tilsammen.
i Aaret 1866	24	22	53	99
- — 1867	5	5	7	17
- — 1868	3	5	9	17
- — 1869	8	7	4	19
- — 1870	3	4	6	13
ialt	43	43	79	165 Pers.

Bygningernes Assurancesum, der ved Udgangen af 1865 beløb til 244,550 Spd., udgjorde ved forrige Aars Udgang 261,770 Spd.

I Byen haves et Bankkontor og en Sparebank.

Bankkontoret disponerer over et tilstaaet Beløb af 222,000 Spd. om Aaret, og desuden over hvad der indestaar paa Folio, og som i Femaaret har varieret mellem 16,300

og 5800 Spd. Indtægten af Renter og Discontopræmie udgjorde:

i 1866	1867	1868	1869	1870
11,041	11,398	9,221	11,019	10,156 Spd.

Der indestod den 31te December 1870 mod Vexelobligationer og Vexler . . . . . 105,205 Spd.
Panteobligationer . . . . . 108,325 —

213,530 Spd.

Pantelaanene vare saaledes fordelte:

Faaberg	5,965 Spd.	Vestre Thoten	5,380 Spd.
Goudsdal	5,310 —	Vardal . . .	15,075 —
Øier	2,665 —	Birid	4,860 —
Ringebo	4,085 —	Vaage . . .	5,460 —
Fron	2,855 —	Lesje	23,525 —
Ringsaker	12,970 —	Lom	1,680 —
Næs . .	8,040 —	Lillehammer .	9,050 —
		Gjøvik . . .	1,405 —

Discontopræmien paa Vexelobligationer har varieret mellem 6 og 5 pCt., paa Vexler mellem 6 og $4^1/_2$ pCt.

Sparebanken havde under Forvaltning ved Udgangen af

1866	1867	1868	1869	1870
166,075	172,478	171,761	160,512	174,290 Spd.

hvoraf Nettofortjenesten udgjorde

1,652	1,647	2,093	1,829	1,656 —

Sparebankens egen Eiendom udgjorde ved Udgangen af 1870 . . . . . 16,936 Spd.

Af Summerne vare udlaante i 1870:

paa Vexelobligationer . . . . . 139,503 —
- Panteobligationer . . . . . 8,110 —
- Vexler . . . . . 7,863 —

Af de udestaaende Beløb vare udlaante i Midten af 1866:

til Lillehammer . .	38,800	Fron	6,713
- Faaberg . . .	22,100	Øier	6,046
- Ringsaker . . .	17,873	Gjøvik og Vardal .	5,000
- Lom og Skiaker .	9,000	Næs	2,249
- Vaage	8,656	Lesje og Dovre . .	2,068
- Gousdal	8,620	Thoten	1,490
- Birid	7,260	Hamar og Stange .	795
- Ringebo	11,000	Andre Distrikter .	3,000

Exekutioner og Tvangsauktioner ere for Sparebanken, efter Directionens Opgivende, meget sjeldne, fornemlig de sidste. Indlaansrenten har med Undtagelse af omtrent $1^1/_4$ Aar, da den var 4 pCt., været i hele Femaarsperioden $4^1/_2$ pCt. Udlaansrenten har varieret mellem 6 og $5^1/_2$ pCt.; for Vexler har den i Almindelighed været $^1/_2$ pCt. lavere.

Faabergs Sparebank, som egentlig er et Institut, der tilhører Faabergs Præstegjeld, og som saaledes formentlig er omhandlet under samme, — har sit Lokale i Lillehammer, hvor ogsaa Kassereren bor.

I Byen findes følgende Skoler:

1. En fuldstændig lærd — og Realskole med 70 Disciple og 8 faste Lærere samt 2 Timelærere ved Udgangen af Aaret 1870. Til Skolens Bygninger, opførte i 1856—1858 af Grundmur for en Udgift af ca. 18,000 Spd., hvoraf $^2/_3$ udrededes af Lillehammer Kommune og $^1/_3$ af Staten, hører Have og Park, som eies af Byen. Skolen underholdes ved:
   a. Skolepenge m. V. af Disciplene til et gjennemsnitligt Beløb af . . . . . 1670 Spd.
   b. Lillehammer Kommunes Bidrag . . . . 150 —
   c. Tilskud af Statskassen, som i Gjennemsnit i Perioden har udgjort . . . . . 3767 —

   Tilsammen Skolens Udgift 5587 Spd.

   Vedligeholdelse af Skolebygningen og af Inventariet forsaavidt betræffer Skoleværelsernes Møblering, paaligger Lillehammer Kommune.
2. En Almueskole med 2 Lærere og 1 Lærerinde samt 150—200 Disciple. Skolens Lokale eies af Byen.
3. En Søndagsskole, der benyttes af 20—30 Haandværks- og Tjenestedrenge og har 2 Lærere, som Byen, med Bidrag af Sparebanken, aflønner.
4. En Haandgjerningsskole, der dels vedligeholdes ved private aarlige Bidrag, og dels ved Bidrag af Kommunen og Sparebanken. Skolen har været besøgt i Gjennemsnit af 58 kvindelige Elever, og Undervisningen besørges af 2 Lærerinder.

Byens Brand- og Vandvæsen bestyres af en Inspektør tilligemed en Assistent. Det nye Vandværk er istandbragt i Aaret 1863 og har vist sig meget tilfredsstillende. Brandkontingenten, der som en Følge af Vandværket, var nedsat 20 pCt., er nu forandret til $16^2/_3$ pCt., hvilket Nedslag midlertidigt er bestemt indtil der anskaffes fast Mandskab til Vandværkets Betjening mindst paa 2 a 3 Steder, indtil Vagthold indrettes ialfald om Natten, og indtil hensigtsmæssige Allarmeringsmidler blive besørgede, — hvilke Foranstaltninger Kommunebestyrelsen ikke for Tiden har troet anvendelige. I de fleste Huse ere Vandspring derhos anbragte, til Betryggelse for Ildsvaade og til Lettelse i Husholdningerne.

Som den under No. 2 oven fremlagte Tabel udviser, gaar det tilbage med de industrielle Anlæg, som have været oprettede her i Byen. Et Jernstøberi og et i Forbindelse dermed staaende mekanisk Værksted er ganske nedlagt. Sagbrugsdriften er paa en Ubetydelighed nær ligeledes ophørt. Bomuldsspinderiet drives vel, men med liden Styrke og giver kun ringe Udbytte. Ølbryggeriet drives i ringe Maalestok og uden stort Udbytte. Brænderibedriften er i fuld Virksomhed og giver bedre Udbytte; men der høres Klage over Mangel paa Afsætning af Produktet. Tobaksspinderiet antages at være fordelagtigt; det trives fornemmelig ved Eierens Driftighed og Foretagsomhed. Den samme Eier har

derhos en Fyrstikfabrik, som ligger omtrent $^1/_8$ Mil fra Byen paa Faabergs Grund, — og som antages at lønne sig. Møllebrugene paa Byens Grund antages ligeledes at være fordelagtige. I Byen er et Bogtrykkeri, hvorfra en Avis, Lillehammers Tilskuer, udgives to Gange ugentlig.

Stedets Handel maa i Femaaret antages ikke ubetydelig at være gaaet tilbage, ligesom de fleste Handlende beklage sig derover. De i Landdistriktet oprettede Landhandlerier antages ogsaa at have medført megen Formindskelse i Byens Omsætning. Disse Landhandlere tage for en Del deres Varer fra Christiania og maaske fra Udlandet, ligesom Omsætningen for Byen i Almindelighed er aftaget ved den lettere Adgang til Landhandlerstederne, som nu finder Sted. Det turde forresten være tvivlsomt, om de hyppige Landhandlersteder virkelig ere til Gavn for selve Landdistrikterne. Mange lokkes til at kjøbe uden nogen Nødvendighed, ialfald i Førstningen, forinden Landalmuen bliver vant til de mange Landhandlersteder, — og desuden turde det være et Spørgsmaal, om alle de, som nu kaste sig ind i Landhandlerbedriften, dertil ere skikkede, og om Mange ikke befatte sig med en Bedrift, hvorpaa de ikke have fornødent Skjøn, og som om kortere eller længere Tid vil ende med deres egen økonomiske Undergang. Omsætningen i Lillehammer bestaar, som forhen, hovedsagelig i Handel med Kolonial- og Manufacturvarer, Sild, Fisk, Salt, Jern, Skind, Korn og Fedevarer. Trælasthandel finder kun Sted efter en indskrænket Maalestok, idet saavidt vides, kun et Par Handlende befatte sig med denne Handel.

Det er fornemmelig de mindre Handlende, som i de sidste Aar have tabt mest, idet som sagt Smaahandelen med Landdistriktet betydelig er aftaget. For de større Handlende, som havde tidligere Forbindelser, antages Tabet at være mindre; dog formener jeg, at ogsaa for dem Fortjenesten er aftaget, ligesom Handelen er bleven mere hazardøs.

Forøvrigt nyde Stedets Handlende paa andre Steder god Kredit; Handelsstanden udmærker sig i det Hele ved en sparsommelig Levemaade, idet Ingen ialmindelighed lever over Evne, men Enhver sætter Tæring efter Næring. I Femaaret har ingen egentlig Handlende gjort Konkurs. Antallet af saadanne Boer har i det Hele taget været saare ubetydeligt. 8 Handlende benytte for Tiden den Byen tilstaaede Kreditoplagsret. Lillehammer Marked antager jeg uden Skade kunde ophæves, naar man tager i Betragtning den Omsætning af Varer, som finder Sted under samme. Derimod formener jeg, at Markedet er fordærveligt i flere Henseender. En Mængde Mennesker, som intet Andet foretager sig, end Commers og Fylderi, stimler derunder sammen, og en hel Hob Lommetyve og andre Forbrydere fra fremmede Steder søge til Markedet for at gjøre Fangst. Imidlertid tror jeg, at Flerheden af de Handlende er imod Markedets Ophævelse, fornemmelig fordi det betragtes som et Slags Omslagstermin, som de Handlende befrygte kunne have betænkelige Følger for Pengeomsætningen at ophæve.

En Handelsforening findes her i Byen.

Med Hensyn sil Haandværksklassen, maa jeg i det Væsentlige tiltræde Ordførerens, i Tabel No. 3, udtalte Anskuelser. Haandværkernes Kaar maa i det Hele taget siges at være kummerlige. Kun enkelte staa sig godt og udmærke sig, med Hensyn til virkelig Dygtighed i sit Fag. Der er desuden i Regelen Mangel paa stadig Sysselsættelse og Fortjeneste. Det tør derfor siges at være den almindelige Mening, at Haandværksstanden her paa Stedet i Regelen ikke staar høit, hvorhos Enkelte af denne Stand ikke har det bedste Ord for Orden, Ædruelighed og Paalidelighed.

En Haandværksforening er i Virksomhed her paa Stedet.

Husfliden antages ikke at kunne sættes meget høit, dog tilvirkes endel Tøier ved Vævning, saavel til eget Brug, som til Salg.

Den daglige Arbeidsløn er om Sommeren fra 32 til 40 Skill. og om Vinteren fra 20 til 28 Skill., og paa Husbondens Kost om Sommeren 16 Skill., og om Vinteren fra 6 til 12 Skill. Aarslønnen for en Karl er fra 25 til 30 Spd., og for en Pige fra 12 til 18 Spd. Arbeidsklassens Kaar ere i Regelen mislige. Dertil har især bidraget, at flere af Stedets ældre Industrianlæg, især deleshed Saugbrugsdriften er nedlagt. Udvandringen til Amerika fornemmelig i 1866 skriver sig fra, at Familieforsørgere bleve brødløse ved Standsningen af denne Bedrift. Arbeidsløshed har af og til indfundet sig, især om Vinteren. Fattigbyrderne have i Gjennemsnit tiltaget, i al Fald hvad det udlignede Beløb betræffer. For Aaret 1870 blev saaledes 1000 Spd. udlignede som Fattigskat, foruden Brændevins- og Ølafgiften, som beløb sig til 800 Spd. I det Hele taget have 114 Personer nydt Fattigunderstøttelse i Lillehammer i Aaret 1870.

Følgende Brandforsikringsselskaber have Agenter her paa Stedet. Selskaberne have overtaget Resico for følgende Summer:

	1866	1867	1868	1869	1870
Throndhjems Brandforsikringsselskab	22,650	32,300	34,570	37,060	41,420
Norden	„	15,450	14,430	17,050	19,400
Det norske Brandassuranceselskab i Bergen	5,000	5,150	6,750	10,900	11,475
Kristiania almindelige Brandforsikringsselskab	43,150	32,870	40,850	25,250	25,150
Akershus Brandassuranceforening . .	23,215	15,260	4,360	6,200	7,580

„Norges“ Agent, Postexpeditør Andersen, har, uagtet gjentagende erindret, ikke endnu afgivet den forlangte Opgave.

Med Ordføreren er jeg ening i, at Livsopholdet ikke er

bleven dyrere, at Fordringen til Livet ikke er stegen, og at Sparsomhed fremdeles er almindelig her paa Stedet. Hvorvidt Drukkenskab er i Aftagende, er Noget, som jeg efter mit korte Kjendskab til Stedet, ikke tør afgjøre. Over at Nydelsen af stærke Drikke er almindelig blandt den mindre dannede Klasse, og ikke mindst blandt de Tilreisende fra Landdistriktet, tror jeg man med Grund kan beklage sig.

De faste Eiendomme i Byen lader sig for Tiden saa godt som ikke realisere. Grunden dertil anser jeg, bortseet fra de nuværende mislige Tider, fornemmelig for at ligge i den uforholdsmæssige høie Grundafgift, hvormed Bebyggelsen paa Lillehammer er bebyrdet, og som, forsaavidt enkelt Undtagelse ved mindelig Overenskomst ikke er opnaaet, udgjør 3 Tdr. Byg efter Kapitelstaxt pr. Maal om Aaret, — en Afgift, som er meget større, end i andre Byer og som formentlig langt overstiger hvad Afsavnet af Jorden og Ulemperne med Bebyggelsen for Grundeierne med Rette kan medføre.

Lillehammer By er opført paa Gaarden Hammers, Bus, Sorgendals, Lysgaards og Vignæs's Grund. Af de tre sidstnævnte Gaarde er Intet bortsolgt. Derimod er hele Gaarden Hammer ved Tvangsauktion kjøbt af Lillehammer Kommune, som igjen har afhændet den Anpart af Gaarden, som ligger paa Landets Grund. Endel Jord og Hustomter i Byen ere ogsaa afhændede til Private; men de fleste Tomter ere dog i Byens Eie, der ogsaa har bortforpagtet paa 10 Aar omtrent 70 Maal Jord, som maa siges at være meget godt opdyrkede og give god Afkastning. Som Eier af Gaarden Hammer, har Kommunen havt en Strækning i Fællesskab med Gaarden Sorgendal. Forsaavidt denne Sameiestrækning ligger paa Landets Grund er den netop nu udskiftet, medens den paa Byens Grund liggende Mark fremdeles ligger i Fællesskab. Denne Strækning er imidlertid bortforpagtet paa 8 Aar for fælles Regning for Kommunen og Gaarden Sorgendals Eier. Af Gaarden Bu blev i 1861 adskillige Parceller bortsolgte som Byløkker, medens Hustomterne paa Byens Grund forbleve urealiserede. Disse Byløkker ere godt opdrevne og giver en meget god Afkastning. I det Hele taget er Jordbrug en Bedrift, som lader til at falde i Lillehammerbeboernes Smag, og som i det Hele svarer meget god Regning, hvortil den lette Adgang til Gjødsel fra Byen formentlig ikke bidrager lidet. Byløkkerne synes derfor ogsaa at være mere søgte og i bedre Pris, end Gaardene i Byen.

Efter den Indberetning, som jeg ovenfor har givet mig den Ære at meddele om Lillehammers økonomiske Forholde, kan det vistnok ikke siges, at det er de lyseste Farver, hvormed Tilstanden i det Hele er skildret. Ligesom det er vist, at Byen i Femaarsperioden er gaaet tilbage i Folkemængde, Industri og Handelsrørelse, saaledes maa det beklages, at Stedet mangler Kapital og Foretagsomhed. Byen har i de naturlige Vandfald den første Betingelse for Driften af forskjelligartede Industrianlæg, som imidlertid her paa Stedet i det Hele taget kuns med ringe Fordel synes at være forsøgte. Flere andre Omstændigheder synes ogsaa at være til Hinder for Byens Opkomst, blandt hvilke jeg tillader mig særlig at udhæve Frihandelen, og den efter min Mening overdrevne høie Grundafgift. Imidlertid giver den gode Aand, som aabenbarer sig hos Byens Borgere og fornemmelig deres Sands for Orden, Nøisomhed og Sparsommelighed, en Betryggelse med Hensyn til Fremtiden, som man derfor tør haabe vil blive mindre mørk, end det maaske for Manges Øine kunde synes".

B. Gjøvik.

„Angaaende Kjøbstaden Gjøviks økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870 giver jeg mig herved den Ære at meddele følgende Oplysninger:

1. Vedkommende Handelen.

I min Indberetning for Femaaret 1861—1865 blev der blandt Andet gjort opmærksom paa, at den af Jernbanedirektionen etablerede Fragtkjørsel mellem Gjøvik og Odnæs i Land muligens vilde have en skadelig Indflydelse paa Gjøviks Handel og Udvikling. Som i min Indberetning bebudet viste det sig snart, at den omhandlede Fragtkjørsel i saadan Maalestok, som den var anlagt, ikke længe kunde holdes i Gang. Den er for flere Aar siden indstillet og har i det Hele ikke efterladt nogen synderlig Virkning. Derimod kan det visselig ikke benægtes, at „Drammen-Randsfjordjernbanen" har trukket en ikke saa liden Del — for ikke at sige den største Del — af Land og Valders bort fra Gjøvik. Byen vil for Fremtiden kun have de nærmest liggende Distrikter og dens rige og gode Vandkraft at støtte sig til.

Ved større Forsigtighed med Hensyn til Kredit og Levesæt antages dog Gjøviks Handlende at have i det forløbne Femaar forbedret deres Stilling eller i ethvert Tilfælde holdt den vedlige. Naar de have kunnet gjøre dette efter Tab af et temmeligt betydeligt Opland og efter en indtraadt større og større Konkurrance med Landhandlere, Frihandlere, Handels- og Forbrugsforeninger, da bør man ikke mistvivle om, at Kjøbstaden Gjøvik jo nok bevæger sig fremad, om end ikke med hurtige Skridt. Byen har et vel anseet Apothek og 13 Handlende med omtrent det samme Antal Betjente som før. Den gjennemsnitlige aarlige Omsætning er i forrige Femaarsberetning ansat til 150 à 200,000 Spd. Det antages, at disse Tal bør blive staaende ogsaa for det sidste Femaar.

Med Hensyn til Gjenstandene for Omsætningen maa man henholde sig til, hvad der i sidste Femaarsberetning er bemærket. Nogen ny Salgsgjenstand af væsentlig Betydning er ikke kommen til. Forholdene antages temmelig uforandrede saavel med Hensyn til Handel mod Penge, som med Hensyn til Tusk.

Siden Aaret 1866 har der aarligen i Slutningen af Januar Maaned været afholdt et Marked i Byen, men uagtet det ikke kan benægtes, at der ved dette Marked er tilflydt Gaardeiere, Spiseværterne, Brændevins- og Ølsælgerne med Flere mangen en Skilling, saa ere dog ikke de Forhaabninger, man gjorde sig om Markedets Indflydelse paa Handelens, især Tuskhandelens Udvikling, paa langt nær blevne fyldestgjorte. Den Forargelse, som overdrevent Fylderi eller i det Hele en letsindig „Markedsgang" har vakt saavel i Byen som i de omliggende Landdistrikter, vil formentlig gjøre sig mere og mere gjældende, saa at Sandsynligheden i høi Grad er tilstede for Markedets snarlige Ophævelse.

2. Vedkommende Haandværksdriften

er der ikke synderlig Andet at bemærke end, hvad der indeholdes i den forrige Beretning. Af de forskjellige Haandværkere haves, hvad Byen i Tarvelighed kan tiltrænge. Enkelte Haandværkere, hvoraf specielt kan nævnes en Garver og en Snedker, have vistnok udvidet deres Bedrift ikke saa lidet; men i Almindelighed er Fremskridtene at anse som smaa. Man tillader sig iøvrigt at henvise til vedliggende Schema No. 8 over Binæringerne i Byen.

3. Vedkommende Fabrikdriften.

Medfølgende Schema No. 7 indeholder en Opgave over de i Byen værende Fabrikker med Produktion o. s. v. Det er Fabrikdriften hvortil Kjøbstaden Gjøvik nu sætter sit største Haab. I denne Henseende ere visselig store Fremskridt gjorte i det forløbne Femaar ved Anlægget af Mustads Saugbrug, Høvleri, Tagspaanhøvleri og Kardefabrik, men disse Anlæg have endnu været for kort i Drift til, at man med fuld Sikkerhed kan gjøre Beregning eller afgive noget paalideligt Skjøn om, i hvilket Mon de have bidraget til Byens Fremskridt, forsaavidt man fæster Tanken ved dette som konstant eller vedvarende gjennem en længere Fremtid.

4. Vedkommende Jordbruget m. V.

Dyrkningen af de Dele af Byen, som endnu ikke ere udviste til Bebyggelse, drives med stærkere Opgjødsling og tidsmæssige Forbedringer. I Byen holdes 29 Heste og 63 Melkekøer samt 24 Faar. Ved at sammenholde denne Opgave med Opgaven for 1861—1865 viser der sig en Formindskelse af 5 Heste og en Forøgelse af 15 Melkekreaturer. Den aarlige Udsæd kan have været omkring 12 Tønder Korn af forskjelligt Slags og omtrent 50 Tønder Poteter.

Af Slagtekreaturer opfedes hver Vinter i det Holmens Brænderi tilhørende Fjøs fra 400—500 Stykker, som vel gjennemsnitlig kunne ansættes til en Værdi af 30 Spd. pr. Stykke.

5. Vedkommende Tilstanden forøvrigt.

Ved Udgangen af 1865 udgjorde de beboede Huses

Antal 56
med Forsikringssum 163,410 Spd.
Ved Udgangen af Aaret 1870 var Husenes Antal . . 61
med Forsikringssum 169,700 Spd.

Det fremgaar heraf, at der i sidste Femaar kun er bygget ubetydeligt; man har mest indskrænket sig til at gjøre Forbedringer ved de ældre Gaarde. I Løbet af Femaaret have disse Gaarde paa Grund af de store Ildebrande i Drammen og Arendal maattet bære en Brandkontingent af over 1700 Spd. aarlig. Husleie og Gaardpriserne staa lavere end før. Derimod viser Folkemængden en betydelig Forøgelse.
Ved Udgangen af 1865 var Folketallet 626
men ved Udgangen af 1870 827
hvoraf 419 af Mandkjøn og 408 af Kvindekjøn:

Denne Forøgelse er for en stor Del bevirket ved Anlægget af de under No. 3 nævnte Fabrikker, der have trukket en større Arbeidsstok til Byen.

Med denne Forøgelse i Folkemængden er Byens økonomiske Velvære kun forsaavidt bleven bedre, som den store Arbeidsstok selvfølgelig tiltrænger en Del Fornødenheder, som anskaffes i Byen eller hos dens Handlende og Haandværkere.

Specielle Opgaver over Folkemængden ere indsendte til det statistiske Kontor.

Den beskattede Formue har i Femaaret været nogenlunde ens. Den vil findes angivet paa vedlagte Schema No. 9, der viser Skatteforholdene i det forløbne Femaar. Byens Gader, Broer, Gadebelysning, Brand- og Vandvæsen samt Politi- og Vægtervæsen lader ikke synderligt tilbage at ønske, og man maa gjentage den Bemærkning, at Byen ikke har sparet paa Udgifter, naar der har været Spørgsmaal om at iværksætte gavnlige og nyttige Foranstaltninger for den. I denne Forbindelse bør specielt nævnes, at der i sidste Aar er ydet et ikke ubetydeligt Bidrag til Oparbeidelse af en Forbindelsesvei mellem Snertingsdalen og Vardal, og hvorved en livligere Kommunikation mellem Snertingsdalen og Gjøvik vil opnaaes til gjensidig Lettelse og Gavn. Byens lille Sygehus, der har været søgt fra omliggende Egne, har, ligesom Byens øvrige Eiendomme, været godt vedligeholdte.

Ved Almueskolen har været ansat en Lærer og en Lærerinde. Klassen for videre gaaende Undervisning er i Femaaret hævet paa Grund af manglende Søgning. En Privatskole for Gutter og en lignende for Piger have reist sig istedet.

Fattigudgifterne ere i Femaaret aarligen stegne, saa at de nu medtage et ligesaa stort Beløb, som aarlig betales til Bykassen i Afgift for Udskjænkning af Brændevin og Øl, nemlig omkring en 900 Spd., eller vel det dobbelte af hvad det androg til ved Udgangen af 1865.

Det skattelagte Kvantum Brændevin har aarligen udgjort 22,000 Potter.

Brændevinshandlernes Antal har været 3, Øl- og Vin-

skjænkernes 9, de sidste med en aarlig Afgift af 20 Spd. for hver af dem.

Drukkenskab har vistnok i det forløbne Femaar været noget i Aftagende.

Af medfølgende Tabel No. 6 vil Antallet af Exekutioner og Udpantninger samt disses Beløb kunne sees. Antallet af saadanne Forretninger har i det Hele taget været ubetydeligt. Som anmærket paa Tabellen kan der ikke tages noget Hensyn til de i Holmens Brænderi afholdte Udpantninger for større Summer. Man har ladet Udpantningen fremme alene for at vinde nogen Henstand med Skattens Betaling. Stedets økonomiske Tilstand, Frem- eller Tilbagegang maa følgelig ikke bedømmes efter Udpantningssummernes Størrelse.

Byens Sparebank har virket med forholdsvis gode Fremskridt. I de forløbne 5 Aar fra dens Grundlæggelse har den oplagt en Kapital af 763 Spd. med et Grundfond af kuns 660 Spd.

Kommnnens Gjæld er i Femaaret bleven betydelig forøget. Den udgjør fortiden 8,060 Spd. Men denne Forøgelse skriver sig fra, at Byen i Anledning af en testamentarisk Gave paa omkring 5,500 Spd. har maattet tilskyde et lignende Beløb, som er anvendt til Indkjøb af en Landeiendom, hvorpaa fra 1ste Januar 1870 en Arbeidsstiftelse er oprettet. I denne Stiftelse har man i det sidste Aar anbragt de fleste af Byens Fattige saavel ældre som yngre. Det er endnu for tidligt at dømme med Bestemthed om denne Arbeidsstiftelse, der eies fælles af Vardal og Gjøvik, vil komme til at svare til Forventningerne, men man har i det forløbne Aars Erfaring heller ikke nogen Grund til at tro andet, end at Stiftelsens Anvendelse vil medføre Forbedring i den kommende Slægts Levesæt og Forhold og derved ogsaa Fattigbyrdens Formindskelse.

Angaaende Byens Tilstand tillader man sig forøvrigt at henvise til de medfølgende Schemaer, og har man fundet saa meget mere Opfordring til at gjøre Beretningen kortfattet, som den nu indførte schematiske Forklaring antages ogsaa for Gjøviks Vedkommende at være den bedste Maade at samle Oplysninger paa, og det derhos i Circulæret fra det kongelige Indre-Departement af 30te November 1870 er udtalt, at de foreskrevne bestemte Spørgsmaal og Schemata antages at være hensigtsmæssigere end de for en stor Del saavel til Indhold som til Form forskjellige Indberetninger, som tidligere have været afgivne.

Nærværende Beretning har været forelagt Formandskabet, som derved Intet havde at bemærke. Hermed følge 5 udfyldte Schemaer eller Forklaringer.

Kristians Amt 4de Mai 1872.

H. Ch. Meinich.

Tabelbilag

til

Beretningen om Kristians Amts økonomiske Tilstand

i Aarene 1866—1870.

C. No. 2.

Tabel

	Hele Amtets Landdistrikt.	Nordre Gudbrandsdalens Fogderi.	Søndre Gudbrandsdalens Fogderi.	Totens Fogderi.	Hadeland og Lands Fogderi.	Valders Fogderi.	Lesje.	Dovre.	Skiaker.	Lom.	Vaage.	Nordre Fron.	Søndre Fron.
1. Folkemængde	122,678	25,114	25,814	24,915	26,284	20,551	3,666	2,735	2,691	3,299	7,659	5,262	3,431
2. Samlet Avl i 1870 med Fradrag af Udsæden angivet i Tdr. Bygværdi	451,842	61,238	82,571	132,301	107,972	67,760	4,881	5,295	8,664	13,433	18,360	10,605	13,456
3. Kjøbt mere end solgt Tdr. Bygværdi	-	-	-	-	-	-	333	1,400	-	-	-	-	-
4. Solgt — „ kjøbt „ —	55,334	3,487	2,216	35,667	13,667	297	-	-	1,787	1,933	1,500	-	650
5. Forbrugt „ —	396,507	57,750	80,355	96,634	94,305	67,463	5,213	6,695	6,877	11,500	16,860	10,605	12,806
6. do. pr. Individ	3,23	2,30	3,11	3,88	3,59	3,28	1,42	2,41	2,56	3,49	2,20	2,02	3,73
7. Maal aaben Ager efter Udsæden	210,103	36,947	45,507	51,540	51,652	24,457	4,981	4,349	3,950	5,304	9,356	9,007	7,470
8. Maal Eng for hvert Maal Ager	3,8	2,5	4,0	3,8	4,3	4,0	4,0	-	1,0	1,0	-	4,0	2,0
9. Af Engen er naturlig pCt.	0,80	0,50	0,70	0,70	0,80	0,90	-	-	-	-	0,33	0,70	-
10. - — - dyrket „	0,20	0,50	0,30	0,30	0,20	0,10	-	-	-	-	0,67	0,30	-
11. Høavl pr. Maal, paa dyrket Eng Skp	1,54	0,50	1,60	1,64	1,51	1,44	-	-	-	-	-	0,50	-
12. do. - do. paa naturlig Eng „	0,53	0,56	0,46	0,55	0,49	0,58	1,00	-	-	-	-	0,13	-
Antal vinterfødte Kreature i 1870:													
13. Heste, 3 Aar gamle og derover	11,992	2,540	2,441	3,042	2,376	1,593	400	305	300	330	550	655	350
14. do. under 3 Aar	2,106	390	425	495	498	298	50	45	60	40	150	45	80
15. Melkekjør	62,197	14,678	14,423	10,465	11,034	11,597	2,500	2,100	1,312	2,020	3,266	3,480	2,100
16. Andet Storfæ	*10,892	*3,990	3,714	1,302	996	890	* 825	* 392	* 290	600	1,633	250	300
17. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	19,244	3,921	5,169	3,874	2,415	3,865	* 425	* 708	* 150	80	1,088	1,470	1,000
18. Faar 1 Aar og derover	75,521	23,580	11,602	10,794	13,345	16,200	4,500	2,400	3,000	3,450	4,400	5,830	2,000
19. do. under 1 Aar	37,588	13,220	5,011	5,458	6,879	7,020	2,200	1,200	3,000	3,450	2,200	1,170	1,600
20. Gjeder 1 Aar og derover	32,513	10,900	9,819	339	3,775	7,680	100	400	2,000	2,000	2,000	4,400	800
21. do. under 1 Aar	11,859	4,630	1,714	137	1,168	4,210	30	200	1,800	500	1,000	1,100	200
22. Svin 1 Aar og derover	5,094	1,206	955	1,342	718	878	90	65	400	240	200	211	100
23. do. under 1 Aar	6,807	1,355	1,855	1,205	1,457	935	90	65	500	300	200	200	250
Værdi i 1870 pr. Stykke i Spd.													
24. Heste, 3 Aar gamle og derover	45,4	47,5	46,8	51,2	47,5	33,8	40	40	75	75	25	30	60
25. do. under 3 Aar	28,1	27,1	31,2	33,8	25,5	23,0	30	12,5	30	30	30	30	30
26. Melkekjør	15,9	15,2	15,8	20,5	17,2	13,6	15	15	16	16	15	14	16
27. Andet Storfæ	15,0	14,7	14,5	18,2	17,0	11,5	15	20	12,5	12,5	12	16	14
28. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	7,0	5,7	7,3	9,0	8,0	5,7	6,5	6,5	3,5	3,5	6	8	7
29. Faar, 1 Aar og derover	1,7	1,8	1,7	1,9	1,9	1,5	2,5	2,5	1,3	1,3	1,5	2	1,4
30. do. under 1 Aar	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,6	1,5	1,5	0,5	0,5	0,6	1	0,8
31. Gjeder, 1 Aar og derover	2,1	1,9	2,3	2,0	2,2	2,1	2,5	2,5	1,3	1,3	1,5	2,2	2
32. do. under 1 Aar	0,9	1,0	1,1	0,8	0,9	0,7	1,5	1,5	0,8	0,8	0,6	1	1
33. Svin, 1 Aar og derover	8,0	5,8	6,7	10,5	12,0	7,4	7,5	7,5	4,5	4,5	5	6	8
34. do. under 1 Aar	4,1	2,2	3,7	5,0	7,5	3,4	2,5	2,5	1,5	1,5	2	3	4
Aarligt Antal af solgte Kreature.													
35. Heste, 3 Aar og derover	826	197	206	150	110	163	30	30	19	18	50	50	50
36. do. under 3 Aar	490	25	30	210	205	20			-	-	10	15	-
37. Melkekjør	1,230	210	200	90	80	650	50	50	-	-	100	10	40
38. Andet Storfæ	4,180	2,350	845	340	310	335	450	350	200	300	800	250	200
39. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	652	20	152	100	10	370			-	-	20	-	-
40. Faar, 1 Aar og derover	9,506	7,650	76	430	1,050	300	500	400			1,400	350	-
41. do. under 1 Aar	1,275	700	25	150	400	-	500	200	2,000	3,000	-	-	-
42. Gjeder, 1 Aar og derover	495	240	5	-	-	250	-	-			-	-	-
43. do. under 1 Aar	50	-	-	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-
44. Svin, 1 Aar og derover	250	-	40	130	60	20	-	-	-	-	-	-	-
45. do. under 1 Aar	627	12	70	240	305	-	-	-	-	-	-	12	-
Aarligt Antal af kjøbte Kreature.													
46. Heste, 3 Aar og derover	485	170	55	30	133	97	25	20	35	35	30	25	20
47. do. under 3 Aar	130	21	10	20	54	25					16	5	-
48. Melkekjør	361	15	15	60	221	50	-	-	-	-	10	5	-
49. Andet Storfæ	810	-	150	280	360	20	-	-	-	-	-	-	40
50. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	430	-	10	130	235	55	-	-	-	-	-	-	-
51. Faar, 1 Aar og derover	297	25	150	20	2	100	-	-	-	-	-	25	-
52. do. under 1 Aar	101	-	50	-	1	50	-	-	-	-	-	-	-
53. Gjeder, 1 Aar og derover	901	400	300	-	1	200	-	200	-	-	-	200	100
54. do. under 1 Aar	274	200	-	-	4	70	-	200	-	-	-	-	
55. Svin, 1 Aar og derover	22	-	21	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
56. do. under 1 Aar	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	
Aarligt Antal af slagtede Kreature.													
57. Heste, 3 Aar og derover	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
58. do. under 3 Aar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
59. Melkekjør	4,442	678	1,022	1,550	457	735	-					220	200
60. Andet Storfæ	2,650	490	467	410	1,063	220	120	130	150	200	328	20	70
61. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	2,202	20	229	1,170	643	140	-					20	-
62. Faar, 1 Aar og derover	24,270	6,318	4,635	5,540	2,577	5,200			1360	1,208	1,350	1,400	1,600
63. do. under 1 Aar	1,201	-	-	180	371	650	500	500	-		-	-	-
64. Gjeder 1 Aar og derover	9,290	5,460	526	30	984	2,290			2280	1,980	200	1,000	100
65. do. under 1 Aar	756	-	200	10	36	510			-	-	-	-	200
66. Svin, 1 Aar og derover	4,118	1,136	622	1,040	632	688	110	80	391	235	200	120	100
67. do. under 1 Aar	2,051	504	319	730	348	150			209	165	50	80	150

bilag.

Sollien.	Ringebo.	Øier.	Gousdal.	Faaberg.	Birid.	Vardal.	Østre Toten.	Vestre Toten.	Jevnaker.	Gran.	Søndre Land.	Nordre Land.	Søndre Aurdal.	Nordre Aurdal.	Vestre Slidre.	Østre Slidre.	Vang.	Rubrikkernes No.
386	5,010	4,174	6,476	8,013	5,465	4,740	7,794	7,542	5,930	10,125	5,284	4,945	5,973	6,074	3,256	2,551	2,697	1.
372	13,836	12,074	22,497	20,336	20,836	20,048	57,122	34,295	34,054	47,720	12,847	13,351	14,672	29,943	10,346	8,508	4,291	2.
500	267	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,803	-	-	-	-	3.
-	-	-	-	2,333	4,334	4,000	17,333	10,000	3,667	10,000	-	-	-	1,100	1,000	-	-	4.
872	14,103	12,074	22,497	18,003	16,502	16,048	39,789	24,295	30,387	37,720	12,847	13,351	16,475	28,843	9,346	8,508	4,291	5.
2,26	2,82	2,90	3,47	2,25	3,02	3,39	5,10	3,22	5,12	3,73	2,43	2,70	2,76	4,75	2,87	3,33	1,59	6.
275	7,827	6,425	11,553	11,957	9,879	6,548	16,482	18,631	13,149	24,643	6,865	6,995	6,639	6,387	5,357	2,959	3,115	7.
6,5	3,1	3,5	4,0	5,0	5,0	3,5	3,3	3,3	2,5	3,0	4,0	7,7	10,0	2,0	4,0	2,0	2,0	8.
0,30	0,70	-	0,89	0,90	0,95	0,80	0,52	0,70	0,70	0,70	0,90	0,98	0,90	0,80	0,90	0,90	1,00	9.
0,70	0,30	-	0,20	0,10	0,05	0,20	0,48	0,30	0,30	0,30	0,10	0,02	0,10	0,20	0,10	0,10	0,00	10.
1,55	1,05	1,30	2,00	1,60	1,00	2,05	2,55	0,99	1,90	1,50	1,40	1,25	1,00	2,80	1,60	1,40	1,50	11.
0,33	0,53	0,30	-	0,50	0,25	0,60	1,10	0,27	0,40	0,75	0,44	0,37	0,30	0,90	0,55	0,47	0,70	12.
49	455	407	650	530	550	352	1,240	900	470	1,100	406	400	430	470	265	230	198	13.
4	103	-	168	70	150	35	160	150	230	160	26	82	28	90	58	92	30	14.
292	2,976	2,205	4,450	2,400	2,180	2,133	3,452	2,700	2,300	4,600	1,856	2,278	2,900	2,900	2,250	1,792	1,755	15.
51	705	* 363	758	800	* 374	213	255	460	200	200	491	105	190	50	100	260	290	16.
85	1,467	* 737	1,517	1,100	* 560	468	1,496	1,350	379	1,000	374	662	700	1,400	580	605	580	17.
360	2,976	*2,106	2,160	2,000	*2,573	1,786	3,235	3,200	2,463	5,000	3,122	2,760	4,700	4,700	2,200	2,600	2,000	18.
147	790	* 594	1,080	1,000	*1,577	893	808	2,180	2,000	2,500	919	1,460	2,350	2,040	900	750	980	19.
149	2,414	*2,056	2,500	1,900	* 133	100	92	14	80	100	1,395	2,200	2,500	2,600	1,200	1,200	180	20.
75	230	* 229	500	480	* 67	40	20	10	30	50	288	800	1,800	1,250	400	700	60	21.
2	300	* 153	300	100	* 211	100	631	400	150	300	164	* 99	180	300	190	100	108	22.
15	550	* 230	300	510	* 319	180	106	600	300	700	256	*201	170	300	180	99	186	23.
36	40	40	65	40	60	55	50	40	70	40	40	40	30	45	35	35	24	24.
-	30	-	30	35	40	35	30	30	25	20	32	25	25	25	22	25	18	25.
16	16	15	17	15	16	20	18	20	19	16	16	18	14	12	16	14	12	26.
14	12	16	18	13	14	24	20	15	16	20	12	20	10	14	14	12	9	27.
9	6	7	7	8	8	10	10	8	10	7	7	8	6	8	5,5	5	4	28.
1,8	1,8	1,5	2	1,5	1,6	2	2	2	2	2	1,5	2	1,5	1,5	2	1,5	1,3	29.
0,8	1,2	0,8	1	0,8	0,6	1,4	1	1	1,2	1	0,6	1	0,6	0,5	1	0,5	0,5	30.
2,5	2,2	2	2,5	2,5	2	2	2	2	2,4	2	2	2,5	1,5	2	3	2,5	1,5	31.
1,2	1	1	1	1,5	0,8	1	0,8	0,6	1	1	2	0,5	0,6	1	1	0,5	0,5	32.
-	4	-	7	8	10	10	10	12	12	12	12	-	10	10	6	6	5	33.
-	2	-	4	5	5	6	4	5	4	5	6	15	5	4	3	3	2	34.
1	40	-	75	40	20	-	100	30	10	50	-	50	33	65	25	20	20	35.
-	20	-	-	10	20	-	90	100	30	175	-	-	-	10	5	-	5	36.
5	30		100	25		-	50	10	30	50	-	-	90	200	240	40	80	37.
17	270	198	100	60	30	-	300	40	10	300	-	-	60	40	25	70	140	38.
7	30		100	15		-	100	-	10	-	-	-	-	300	50	20	-	39.
26	50	-	-	-	200	-	200	30	700	150	-	200	300	-	-	-	-	40.
-	25	-	-	-	100	-	50	-	400	-	-	-	-	-	-	-	-	41.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43.
-	40	-	-	-	20	-	40	70	60	-	-	-	20	-	-	-	-	44.
-	20	-	-	50	30	-	10	200	5	300	-	-	-	-	-	-	-	45.
-	15	-	-	20	-	-	30	-	30	100	3	-	60	15	12	-	10	46.
-	5	-	-	5	-	-	20	-	-	50	4	-	10	15	-	-	-	47.
-	5		-	10	-	-	20	40	80	100	41	-	40	10	-	-	-	48.
-	10	20	-	80	30	-	100	150	40	300	20	-	10	10	-	-	-	49.
-	-		-	10	-	-	30	100	30	200	5	-	50	5	-	-	-	50.
-	150	-	-	-	-	-	-	20	-	-	2	-	100	-	-	-	-	51.
-	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	50	-	-	-	-	52.
-	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	100	100	-	-	-	53.
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	20	50	-	-	-	54.
21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	55.
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	56.
-	10	-	10	-	-	8	-	35	-	-	-	-	25	-	-	-	-	57.
-	-	-	-	-	-	2	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	58.
22	150	-	250			200	450	300	200		30	227	200	100	285	100	50	59.
22	125	-	250	400	600	100	50	260	100	650	263	50	130	10	10	60	10	60.
4	25	-	200			120	650	400	50		533	60	20	100	20	-	-	61.
155	800	-	1,080	1,000	2,000	1,100	440	2,000	800	-	977	800	1,350	1,600	350	1,300	600	62.
-	-	-	-	-		-	80	100	300	-	71	-	150	400	100	-	-	63.
26	200	-	-	200	faa	10	10	10	10	-	174	800	1,150	800	100	200	40	64.
-	-	-	-	-	-	-	10	-	20	-	16	-	50	400	60	-	-	65.
2	100	-	-	420	600	100	40	300	360	-	272	-	120	220	140	100	108	66.
19	150	-	-		200	140	10	380	8	-	40	300	10	80	60	-	-	67.

Tabel

	Hele Amtets Landdistrikt.	Nordre Gudbrandsdalens Fogderi.	Søndre Gudbrandsdalens Fogderi.	Totens Fogderi.	Hadeland og Lands Fogderi.	Valders Fogderi.	Lesje.	Dovre.	Skiaker.	Lom.	Vaage.	Nordre Fron.	Søndre Fron.
Aarligt Antal af tabte Kreature. [4] & [5]													
68. Heste, 3 Aar og derover	101	17	11	12	39	22	-	-	-	-	11	6	2
69. do. under 3 Aar	80	4	8	31	17	20	-	-	-	-	3	1	4
70. Melkekjør	453	94	51	106	89	113	-	-	-	-	64	30	20
71. Andet Storfæ	84	22	12	5	26	19	-	-	-	-	20	2	5
72. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	[4] 235	[4] 14	[5] 25	55	49	92	-	-	-	-	-	14	15
73. Faar, 1 Aar og derover	[5] 1,295	213	150	280	242	410	-	-	-	-	38	175	40
74. do. under 1 Aar	983	74	140	70	330	369	-	-	-	-	44	30	25
75. Gjeder, 1 Aar og derover	1,160	610	134	4	38	374	-	-	-	-	60	550	30
76. do. under 1 Aar	345	165	15	-	8	157	-	-	-	-	30	135	-
77. Svin, 1 Aar og derover	175	11	23	64	25	52	-	-	-	-	8	3	3
78. do. under 1 Aar	146	11	35	31	25	44	-	-	-	-	8	3	15
Slagtets gjennemsnitlige Vegt.													
79. Melkekjør	15,4	14	15,0	17	16,5	14,4	-	-	-	-	-	14	14
80. Andet Storfæ	19,2	18,2	18,5	25,7	20,7	15,8	17,5	17,5	20	20	14	20	18
81. Ungnøt under 2 Aar og Kalve	9,2	7,0	11,5	12,0	7,5	8,5	-	-	-	-	8	6	-
82. Faar, 1 Aar og derover	2,16	2,5	1,9	2,3	2,25	2,1	2,5	2,5	-	-	2,5	1,75	2,5
83. do. under 1 Aar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
84. Gjeder, 1 Aar og derover	2,15	2,8	2,2	1,5	2,0	2,04	-	-	3,5	3,5	1,5	2	2,5
85. do. under 1 Aar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86. Svin, 1 Aar og derover	17,2	16	15,0	19	19	17	15	15	-	-	15	20	16
87. do. under 1 Aar	9,8	7,7	8,7	10	11	10	-	-	-	-	7,5	8	10
Aarligt Salg af													
88. Smør, B℔	59,722	9,250	22,070	13,500	8,602	6,300	1,000	900	850	1,500	2,000	3,000	2,000
89. Ost —	42,880	6,650	10,550	20,200	4,060	1,420	100	350	700	2,000	1,000	2,500	-
90. Melk, Potter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gjennemsnitlig Pris af													
91. Smør pr. B℔ i Ort	11,2	11,3	11,5	10,9	11,7	10,7	11	11	11,4	11,4	10,6	12,5	11,9
92. Ost - — - „	3,5	4,6	2,9	2,7	3,9	3,3	3,5	4,5	6	6	3	4,5	2
93. Melk pr. Pot i Skill.	2,2	2,1	2,5	2,1	2,4	2,0	-	-	2	2	2	2,5	3
Melkeudbytte pr. Ko.													
94. 1865, Potter	998	916	870	1,137	1,162	990	1,000	1,000	-	1,000	800	780	800
95. 1870, —	1,059	947	905	1,262	1,237	1,072	1,000	1,000	1,000	1,000	900	780	850
96. Ialt Melkeudbytte af opgivet Antal Kjør i Tusinde Potter	66,454	13,585	13,395	13,204	13,493	12,774	2,500	2,100	1,312	2,020	2,939	2,714	1,785
97. Deraf ℔ Smør à 15 Potter Melk pr. ℔	4,430,300	905,718	893,058	880,299	899,579	851,646	166,666	140,000	87,466	134,666	195,960	180,960	119,000
98. Solgt „ Smør	716,664	111,000	264,840	162,000	103,224	75,600	12,000	10,800	10,200	18,000	24,000	36,000	24,000
99. Forbrugt som Smør, Fløde og uskummet Melk i ℔ Smør	3,713,636	794,718	628,218	718,299	796,355	776,046	154,666	129,200	77,266	116,666	171,960	144,960	95,000
100. Forbrugt som Smør, Fløde og uskummet Melk pr. Individ	30,3	31,6	24,3	28,8	30,3	37,8	42,2	50,9	26,1	35,4	22,5	27,5	27,7
101. Skovens Areal i □ Mile	49,3	7,7	7,4	6,6	16,2	11,7	1,1	1,1	1,0	0,7	2,8	2,0	
102. Maal Skov pr. Skylddaler	* 247	*228	*154	145	*348	*439	265	*370	223	103	277	141	
103. Træernes Slags	-	-	-	-	-	-	F ⅓ B ⅔ middels	F ⅔ B ⅓ m.	F ⅔ B ⅓ god	F ½ B ½ m.	F ¾ B ¼ m.	F, G og B m.	- m.
104. Væxterlighed	-	-	-	-	-	-							
105. Hugst af Udskibningstømmer i Tylt. 1866	40,781	5,200	4,000	5,600	21,917	4,064	-	-	-	-	4,500	700	-
106. do. - do. - „ 1867	49,631	5,400	4,456	10,740	23,888	5,147	-	-	-	-	4,500	900	-
107. do. - do. - „ 1868	51,281	4,850	5,915	8,890	26,795	4,831	-	-	-	-	4,500	350	-
108. do. - do. - „ 1869	54,406	8,757	7,470	4,640	29,139	4,400	400	-	3,157	-	4,500	700	-
109. do. - do. - „ 1870	50,850	5,310	8,614	3,784	30,542	2,600	-	-	-	-	4,500	810	-
110. do. tilsammen i Femaaret	246,949	29,517	30,455	33,654	132,281	21,042	400	-	3,157	-	22,500	3,460	-
Dagløn paa Husbondens Kost.													
111. Husmand, Sommer Skill.	12,0	10,0	10,2	14,0	10,5	15,2	12	12	8	8	8-12	8-12	8-12
112. do. Vinter —	7,2	6,5	5,0	9,0	7,2	8,4	8	8	6	6	6	4- 6	4- 6
113. Andre, Sommer —	18,8	18,8	17,8	17,0	18,8	21,4	16	10-24	24	24	12-20	14-18	12-20
114. do. Vinter —	10,2	9,8	9,3	9,2	12,2	10,4	8	8-16	12	12	8	6- 8	8-10
Dagløn paa egen Kost.													
115. Andre Arbeidere, Sommer —	38,7	38,6	40,5	32,7	40,7	41,3	-	36-40	40	40	36	36-42	-
116. do. do. Vinter —	27,4	30,7	27,7	24,0	32,0	22,7	-	24-32	32	32	30	28-32	-
117. Aarsløn. Karle, Spd.	26,5	23,1	24,6	27,6	30,8	26,3	25-26	4-15 [1]	12-20	12-20	15-16 [1]	25	25-30
118. do. Piger, —	14,3	10,9	13,1	16,6	17,3	13,8	12-14	2- 8 [1]	6-10	6-10	5- 6 [1]	15	10-15

*) Beregnet. [1]) med Klæder. [2]) Antagelig medregnet Kostholdet. [3]) F = Furu; B = Birk; G = Gran. [4]) Opgave over

bilag.

Sollien.	Ringebo.	Øier.	Gousdal.	Faaberg.	Birid.	Vardal.	Østre Toten.	Vestre Toten.	Jevnaker.	Gran.	Søndre Land.	Nordre Land.	Søndre Aurdal.	Nordre Aurdal.	Vestre Slidre.	Østre Slidre.	Vang.	Rubrikkernes No.
-	-	-	5	4	-	2	15	10	3	30	2	4	5	10	4	-	3	68.
-	-	-	-	4	20	1	5	10	2	10	3	2	3	10	2	-	5	69.
1	-	-	15	15		6	20	30	15	50	2	22	15	40	24	10	24	70.
2	-	-	-	5	50	-	-	5	5	20	-	1	5	-	5	-	9	71.
-	-	-	5	5		10	20	25	10	15	14	10	-	40	30	-	22	72.
10	-	-	-	100	200	20	10	50	60	100	50	32	100	60	150	10	90	73.
15	-	-	-	100		-	20	50	200	100	15	15	90	60	100	10	109	74.
4	-	-	-	100	-	4	-	-	-	-	17	21	200	60	100	10	4	75.
5	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	1	7	50	50	40	10	7	76.
-	-	-	-	20	50	4	-	10	8	15	2	-	20	10	20	-	2	77.
-	-	-	-	20		6	5	20	3	15	3	4	-	10	20	-	-	78.
15	15	14	17	15	15	20	15	16	16	16	16	18	14	14	15	15	14	79.
17	14	-	25		20	30	30	27	18	24	16	25	14	18	16	15	16	80.
-	10	-	13	-	11	15	10	10	12	2	4	12	-	8	9	-	-	81.
2,2	1,5	1,7	2	1,5	1,5	3	3	2,5	2,5	2,5	2	2	2,7	2	1,7	2	2	82.
-	-	-	-	-	1	-	1,5	1	1,5	-	1	-	-	1	1	-	-	83.
2,5	2	-	2	2	-	1,5	2,5	1,5	2	2	2	2	2	2	1,7	2	2,5	84.
-	-	-	-	-	-	-	1,0	-	0,5	-	0,5	-	-	1	1	-	-	85.
-	12	-	20	12	15	20	20	22	20	20	18	-	25	20	12	15	12	86.
8	8	-	-		8	12	10	10	12	10	8	15	-	12	8	-	-	87.
160	3,500	4,410	9,000	3,000	2,000	2,000	5,500	4,000	1,500	6,000	102	1,000	600	1,200	1,600	2,000	900	88.
50	2,000	5,000	2,000	1,500	lidt	4,900	9,300	6,000	2,000	500	60	1,500	600	400	120	200	100	89.
-	-	-	-	lidt	15,230	290,000	-	-	85,000	-	-	-	-	lidt	-	-	-	90.
11,6	12,1	11	12	10,4	10	11,6	11,7	10,5	12,1	12	12	11	9,6	11,2	11	11	10,9	91.
2,5	2,7	1,25	6	2,8	-	3	-	2,5	4	3	-	4,5	3	3	4	4	2,5	92.
-	2,5	-	-	2	2	2,1	2	-	2,5	-	2	-	2	2	-	-	-	93.
900	922	800	1,000	800	900	1,300	1,150	1,200	1,000	1,200	1,300	1,150	1,350	900	750	1,100	850	94.
900	1,080	800	1,000	800	1,000	1,500	1,250	1,300	1,000	1,200	1,400	1,350	1,560	1,000	800	1,100	900	95.
263	3,214	1,764	4,450	1,920	2,180	3,199	4,315	3,510	2,300	5,520	2,598	3,075	4,524	2,900	1,800	1,971	1,579	96.
17,520	214,272	117,600	296,666	128,000	145,333	213,300	287,666	234,000	153,333	368,000	173,226	205,020	301,600	193,333	120,000	131,413	105,300	97.
1,920	42,000	52,920	108,000	36,000	24,000	24,000	66,000	48,000	18,000	72,000	1,224	12,000	7,200	14,400	19,200	24,000	10,800	98.
15,600	172,272	64,680	188,666	92,000	121,333	189,300	221,666	186,000	135,333	296,000	172,002	193,020	294,400	178,933	100,800	107,413	94,500	99.
40,4	34,4	15,5	29,1	14,5	22,2	46,0	28,4	24,7	22,8	29,2	32,6	39,0	49,3	29,5	40,0	42,1	35,0	100.
0,7	1,5	0,6	2,0	1,6	1,8	1,6	1,7	1,5	2,5	4,0	5,0	4,8	6,5	* 2,4	1,4	1,0	0,4	101.
2,430	153	82	170	140	164	236	110	125	215	178	758	771	1,193	*388	195	281	83	102.
G og F $\frac{3}{4}$ B $\frac{1}{4}$ sen	G og F god	G og F daarlig	G og lidt B meget god	G middels	G og L forskjellig	G ringe	G god	G og lidt F sen	G og F god	G m.	G og lidt F m.	G og F meget sen	G og F m.	G og F m.	G og lidt F forskjellig	G og F $\frac{2}{3}$ B $\frac{1}{3}$ forskjellig	B og Asp m.	103.
																		104.
400	500	-	1,100	2,000	5,000	200	200	200	980	10,000	6,500	4,437	3,064	1,000	-	-	-	105.
356	900	-	1,100	2,100	10,000	220	320	200	1,100	10,000	8,000	4,788	3,500	1,100	-	547	-	106.
215	1,800	-	1,100	2,800	7,400	230	1,060	200	2,730	10,000	8,200	5,865	3,200	1,000	-	631	-	107.
1,120	3,250	-	1,100	2,000	3,200	250	990	200	1,870	10,000	9,629	7,640	2,750	1,650	-	-	-	108.
2,614	3,100	-	1,100	1,800	3,000	100	484	200	3,000	10,300	9,700	7,542	1,600	1,000	-	-	-	109.
4,705	9,550	-	5,500	10,700	28,600	1,000	3,054	1,000	9,680	50,300	42,029	30,272	14,114	5,750	-	1,178	-	110.
-	8-12	8-12	6-63	12	16	12	16	12	8-12	12	8-12	8-12	8-12	12-20	14	12	24	111.
-	4- 6	4- 6	4	6	12	8	8	8	6- 8	8	6- 8	6- 8	6- 8	8-12	7	8	10	112.
24	12-20	14-16	8-12	16	20	12	18	16-20	18-30	18	16-24	10-16	12-30	20	24	12	30	113.
12-16	8-12	6- 8	6-10	8	12	8	8	8-10	12-20	12	8-12	8-14	10-14	8-12	12	8	10	114.
48	32-40	-	36-48	36	-	36	32	30	36-48	36	40-48	-	-	40	36	-	48	115.
36	24-30	-	24	24	-	28	24	20	30-40	30	30-32	-	-	24	24	-	20	116.
26-32	20-25	16-28 [1]	24 [1]	20-25	30	26-30	25	25-30	30-50	78 [2]	20-35	20-30	20-35	30	20-22	25	26-30	117.
12-18	10-12	12-14 [1]	14 [1]	12-14	16	12-16	20	15-18	20-30	62 [2]	12-16	16-16	8-16	14	12-14	15	14-16	118.

tabte Kreaturer mangler for 4 Herreder. [5]) Opgave over tabte Kreaturer mangler for 2 og for Gjeder og Svins Vedkommende for 3 Herreder.

C. No. 2.

F.

Buskeruds Amt.

Underdanigst Beretning

om Buskeruds Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

Den ved Cirkulære fra det Kongelige Departement for det Indre af 30te November 1870 paabudte noget forandrede Form for Tilveiebringelse af Oplysninger for Amtmændenes Femaarsberetninger har havt til Følge, at bearbeidet almindelig Beretning i nævnte Henseende denne Gang kun foreligger fra 2 af Amtets Fogder, medens de 2 andre Fogder blot have indsendt de befalede fuldstændige schematiske Opgaver. Det vil derfor være naturligst at lade nærværende Beretning slutte sig til det sidste Slags Opgaver for Amtet, saa den nærmest bliver en kritisk Gjennemgaaelse af disse. Opgaverne ere indkomne Tid efter anden i Løbet af afvigte Aar og ere under 8de December f. A. Departementet for det Indre tilstillede.

Jeg vil her tillade mig i Almindelighed at bemærke, at man ved at befølge den nu angivne Vei, at kræve statistiske Opgaver for hvert enkelt Herred efter forelagte eensartede Schemata og bestemte Spørgsmaale, formentlig vil erholde den paalideligste Oversigt over Rigets økonomiske Tilstand. Men til Opnaaelse af dette Resultat udkræves imidlertid yderligere sagkyndig Bearbeidelse af de schematiske Spørgsmaale for hver enkelt Næringsgren og at de fra første Haand leveres aarlig, da deres samlede Meddelelse for en større Aarrække af let iøinefaldende Grunde vil være meget vanskelig og derfor ikke kan ventes at blive nøiagtig. Det er efter min Opfatning saalangt fra Tilfældet, at Arbeidet for vedkommende Bestillingsmænd og andre Funktionærer vil forøges ved at der kræves aarlige schematiske Opgaver betræffende Distrikternes økonomiske Forhold, at det tvertimod i det Hele vil blive lettere, baade paa Grund af Arbeidets Deling og fordi Svarene paa de shematiske Spørgsmaale i sidste Tilfælde ville ligge nærmere for Haanden og for en stor Deel ville tilbyde sig af sig selv under Vedkommendes øvrige daglige Gjøremaal. Det bør her heller ikke oversees, hvor værdifulde saadanne økonomiske Opgaver, naar de afgives hvert Aar, ville være ogsaa for den kommunale Styrelse ved den Udvidelse, denne nu er givet, og som, om den skal blive heldbringende, nødvendigvis kræver tilsvarende Udvikling. Jeg har troet her at kunne tillade mig disse Udtalelser, fordi Opfatningen vistnok er meget forskjellig baade betræffende Tilraadeligheden af videre at udstrække Paabudene om statistiske Opgavers Afgivelse og om disse Opgavers almindelige Værd, og det saaledes er ønskeligt at disse Spørgsmaale undergives nærmere Drøftelse.

Idet jeg gaar over til paa ovenantydede Maade at fremstille Amtets økonomiske Forholde med Hensyn til hver enkelt Næringsgren, tillader jeg mig som en for enhver af dem gjældende almindelig Bemærkning at henvise til mine tidligere afgivne underdanigste Indberetninger, forsaavidt angaar Forholde, der ere af mere stabil Beskaffenhed og ikke ere synderlig Vexling undergivne fra Tid til anden.

I. Om Amtets Landdistrikt.

a) Jordbruget.

Om dettes Tilstand gives en Oversigt ved nedenstaande Jordbrugstabel, der er et Sammendrag af de specielle Forklaringer for hvert Herred efter Bearbeidelse og tildels fornøden Berigtigelse.

Jordbrugstabel for Buskeruds

Fogderi.	Af de egentlige Jordbrug vare:							
	Samlet Antal Eiendomme.	heraf egentlige Jordbrug.	benyttede af Eierne.			bortbyxlede eller bortfæstede.		
			1 Daler og under.	Over 1 Daler til 5 Daler.	Over 5 Daler	1 Daler og under.	Over 1 Daler til 5 Daler.	Over 5 Daler.
1. Buskeruds	4,537	3,693	1,864	1,445	293	20	55	16
2. Ringeriges	1,498	1,304	656	406	175	22	29	16
3. Hallingdals	2,830	1,737	1,002	646	48	19	19	3
4. Numedal og Sandsværs	1,978	1,828	818	791	127	38	43	11
Amtet	10.843	8,562	4,340	3,288	643	99	146	46

Ved at sammenholde denne Tabel med Opgaverne for nærmest foregaaende Femaar, der dog neppe kan have været paalidelige, viser det sig, at Jordudstykningen ikke kan være gaaet fremad. Gjennemsnitsskyld pr. Brug af egentlige Jordbrug bliver for hele Amtet 1 Daler 94 Skill., størst i Ringeriges Fogderi 2 Daler 46 Skill. og mindst i Hallingdal 1 Daler 32 Skill. Da Gjennemsnitsskylden pr. Brug for hele Riget ved Udgangen af 1865 var 1 Daler 79 Skill., bliver Forskjellen for Amtet, beregnet efter Forholdet ved Udgangen af 1870, en Forøgelse af 15 Skilling.

Af det samlede Antal egentlige Jordbrug, 8,562, have over Halvparten, nemlig 4,439, hvoraf 99 ere bortbyxlede eller bortfæstede, en Skyld af ikke over 1 Daler og kun 689, hvoraf 46 bortfæstede, over 5 Daler.

Antallet af Brug, der benyttes af Eierne og som bruges af Byxelmænd eller Fæstere er 8,271 mod 291 og Matrikulskylden 14,336 mod 914. Jordleie er saaledes kun lidet udbredt her i Amtet.

Fællesskab i Hjemmarken finder saagodt som alene Sted i Hallingdals Fogderi, hvor Forholdet er det, at af 1737 Brug med Skyld 2,209 Daler ligge 220 med Skyld 352 Daler i saadant Fællesskab.

Efter Sorenskriverens Opgaver over Afhændelser er Skylddalerens Værdi i Tabellen gjengivet gjennemsnitlig for Aarene 1852 til 1870. Gjennemsnitsprisen var:

i Aarene	for Buskeruds Fogderi.	for Ringeriges Fogderi.	for Hallingdals Fogderi.	for Numedal og Sandsværs Fgd.
1852	690 Spd.	506 Spd.	592 Spd.	401 Spd.
1865	963 —	697 —	961 —	533 —
1870	871 —	702 —	689 —	491 —
og gjennemsnitlig i 1866—70	972 —	574 —	744 —	501 —
Dens høieste og laveste Størrelse var:				
høiest	1860 1,262 Spd.	1862 919 Spd.	1865 961 Spd.	1856 643 Spd.
lavest	1852 690 —	1853 440 —	1853 458 —	1852 401 —
Stigning	82,9 %	108,9 %	109,8 %	60,3 %

Fluktuationen har saaledes været meget betydelig. Derfra at ville slutte sig til en tilsvarende Vexlen og Fremgang i Jordbrugets Tilstand vilde være meget urigtigt. Jordbruget har et i dets Væsen som Modernæring begrundet selvstændigt Værd, som ved Spørgsmaalet om dets Tilstand, — dets Frem- eller Tilbagegang — i en vis Grad gjør den for andre Næringsgrene almindelige økonomiske Betragtningsmaade og Maalestok uanvendelig paa samme. Hvor de naturlige Betingelser ere tilstede, maa Jordbrug finde Sted i et vist Forhold til Folkemængden, medens enhver anden Næringsgren mangler dette den absolute Nødvendigheds Stempel og kan tænkes at gaa tilbage eller endog at gaa under uden at medføre saa ødelæggende Virkninger for Menneskeheden. Jorddyrkningens Tilstand betinges ikke engang af Produktets vexlende Størrelse i et vist Tidsrum. Kun Jordegodsprisen, men ikke Jorddyrkningens Tilstand bestemmes heraf, og derfor er førstnævnte ingen sikker Maalestok i sidstnævte Henseende.

Det kan paa en vis Maade siges, at det er Jordbrugernes ikke Jorddyrkningens økonomiske Vilkaar, som Jordpriserne angive. At disse og med dem Landmandens Stilling i Almindelighed stærkt paavirkes af andre økonomiske Forholde, tiltrænger ikke Paavisning. Derfor kan Jordpriserne ikke her paaberaabes som Maalestok for Jorddyrkningens Tilstand uden at see hen til andre medvirkende Omstændigheder. I denne Forbindelse bør ogsaa for den sidste Peri-

Amt i Aaret 1870.

Af de egentlige Jordbrug eiedes.				Matrikulskylden af				Skyldda-lerens gjennem-snitlige Salgs-værdi i 1852—70.	Jordfællesskab og Udskiftning.			
Af udenbygds Private.		Af Banker eller af det Offentlige.		samtlige Eiendomme.	egentlige Jordbrug.	heraf de,			Samlet Antal Jord-brug.	Heraf i Fælles-skab om Hjem-marken.	Samlet Matrikul-skyld.	Heraf i Fælles-skab.
1 Daler og under.	Over 1 Daler.	1 Daler og under.	Over 1 Daler.	Daler.	Daler.	der brugtes af Eierne. Daler.	der bortlei-edes. Daler.					
32	63	5	22	7,192	6,975	6,646	329	992	3,693	14	6,975	33
50	57	8	9	3,284	3,104	2,830	274	724	1,304	-	3,104	-
4	3	9	6	2,438	2,209	2,119	90	637	1,737	220	2,209	352
25	26	16	16	3,392	2,962	2,741	221	555	1,828	21	2,962	54
111	149	38	53	16,306	15,250	14,336	914	790	8,562	255	15,250	439

odes Vedkommende erindres den store Handels- og Pengekrise i 1857—58, hvis Eftervirkninger have naaet lige til denne. At Jordpriserne i en vis Periode paavirkes af Aargangenes Beskaffenhed i samme Tid, er uundgaaeligt. Med Hensyn hertil bemærkes, at Høsten i hele Femaaret kun i et Aar, nemlig det sidste, naaede over et Middelsaar. Den Svækkelse af Jordbrugernes økonomiske Vilkaar, der var indtraadt i den nærmest foregaaende Femaarsperiode, har derfor ikke ganske kunnet forvindes i den sidste.

Videre er at tage i Betragtning, at de Opgaver, hvoraf Tabellen over Jordgodspriserne er et Uddrag, ikke ere byggede blot paa rene og frie Salg. De omfatte saaledes baade Afhændelse fra Forældre til Børn eller Andre i Børns Sted og Tvangssalg. Ved det første Slags Afhændelser kan det med Sikkerhed antages, at Prisen i Almindelighed stærkt er paavirket af den nu ogsaa af Lovgivningen (kfr. Lov af 9de Mai 1863) anerkjendte Synsmaade, at den Aasædsberettigede bør erholde Aasædet billigere end efter dets Handelsværdi, og paa Tvangssalg virker saamange tilfældige Omstændigheder, at de aldrig kunne blive nøiagtigt Udtryk for den virkelige Værdi. Endelig bør ogsaa, naar Forholdet betragtes for et længere Tidsrum, haves for Øie de ædle Metallers og med dem Penges Synken i Værdi.

Som Korn i sig selv er den sikkreste Værdimaaler med Hensyn til forskjellige Varers indbyrdes Værd, saaledes vil sammenlignende Opgaver over Kornproduktionen ogsaa give bedst Oversigt over Jordbrugets Tilstand gjennem de Aarrækker, hvorom der spørges. Jeg hidsætter derfor følgende Sammendrag af Opgaverne over Udsæd og Avl. Med Hensyn til den forhen paapegede Forskjel i de forskjellige Distrikters naturlige Skikkethed for Agerdyrkning meddeles Sammendraget fogderiviis.

a) Udsæd

Fogderier.	Hvede.					Rug.					Byg.					Havre.	
	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.
Buskerud . .	880	870	870	870	870	700	700	800	900	900	2,400	2,300	2,300	2,300	2,300	10,000	9,000
Ringerige . .	50	50	40	40	40	500	500	500	500	600	1,600	1,700	1,600	1,700	1,700	1,100	1,000
Hallingdal . .	-	-	-	-	-	100	100	100	100	100	3,200	3,200	3,200	3,300	3,300	300	300
Numedal og Sandsvær . .	80	80	80	80	80	100	100	100	100	100	1,500	1,500	1,500	1,600	1,600	2,700	2,700
Tils. for Amtet	1,010	1,000	990	990	990	1,400	1,400	1,500	1,600	1,700	8,700	8,700	8,600	8,900	8,900	14,100	13,000
Sammenlignet med Aaret 1855 . . .					750	. . . . .				1,100	. . . . .				8,000	. . . . .	
og 1865 . . .					1,020	. . . . .				1,400	. . . . .				9,100	. . . . .	

b) Foldighed.

Fogderier.	Hvede.					Rug.					Byg.				
	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Buskerud . .	6,7	6,5	6,3	6,5	7,2	13,5	13,5	13,0	14,0	16,0	10,0	9,0	10,0	10,0	11,4
gjennemsnitlig .			6,0					14					10,1		
Ringerige . .	7,0	6,4,	6,2	7,4	7,8	11,3	10,0	9,3	13,0	13,0	8,2	7,5	5,9	7,3	8,2
gjennemsnitlig .			5,2					11,3					7,4		
Hallingdal . .	-	-	-	-	-	6,4	5,8	4,4	4,2	9,8	6,3	5,9	4,5	4,7	7,9
gjennemsnitlig .			0					6,1					5,9		
Numedal og Sandsvær .	7,0	7,0	6,8	6,8	7,2	7,9	7,9	6,3	7,7	9,8	6,0	6,0	4,2	4,7	7,0
gjennemsnitlig .			7,0					7,9					5,6		
For hele Amtet gjennemsnitlig beregnet efter Udsædens Størrelse i de respektive Fogderier			6,1					12,2					7,4		
Efter sidste Femaarsberetning for Perioden til 1855 . .			8,7					11,9					6,0		
og for Do. - 1865 . .			7,6					12					7,3		

Udsæd og Avl

Fogderier.	Hvede.			Rug.			Byg.		
	Udsæd.	Avl.	Foldighed.	Udsæd.	Avl.	Foldighed.	Udsæd.	Avl.	Foldighed.
Buskeruds	0,15	1,0	6,66	0,12	1,7	14,17	0,18	1,80	10,00
Ringeriges	0,16	1,1	6,87	0,13	1,5	11,54	0,20	1,50	7,05
Hallingdals	0	0	0	0,16	1,0	6,25	0,26	1,50	5,77
Numedal og Sandsværs	0,17	1,2	7,06	0,13	1,0	7,69	0,25	1,50	6,00

Naar ved Betragtningen af de her meddelte Sammendrag af Jordbrugstabellen behørigt Hensyn tages til den oven meddelte Forklaring om Aargangenes Beskaffenhed i Femaaret, forekommer Talopgaverne mig at give ret tilfredsstillende Resultater til Bedømmelse af Jordbrugets Tilstand i Amtet. Dette viser sig bedst ved hovedsagelig at fæste Opmærksomheden paa Opgaverne for det egentlige Jordbrugsdistrikt, Buskeruds Fogderi og tildeels Ringerige og Sandsvær. Der har trods en Række mindre gode Aar Udsæden af de ædlere Kornsorter holdt sig i omtrent uforandret Størrelse for Hvedens Vedkommende, men har tiltaget betydelig for Rugens Vedkommende. For Amtet i det Hele er den steget fra 1100 Tønder i 1855 og 1400 i 1865 til 1700 Tønder i 1870, hvoraf 900 Tønder alene for Buskeruds Fogderi. Udsæden af Havre er samtidig formindsket fra 17,700 Tønder i 1855 og 14,500 Tønder i 1865 til 13,200 Tønder i 1870 og af Blandkorn fra henholdsviis 5,550 og 4,400 Tønder til 4000 Tønder. Foldigheden af de vigtigste Kornsorter Rug og Byg er steget for samme Perioder fra henholdsviis 11,9 (1855) og 12, (1865) til 12,2 (1870) og fra 6, (1855) og 7,3 (1865) til 7,4 (1870).

Forlader man ved Skjønnet over Jordbrugets Tilstand Talopgavernes og Beregningernes Anvisning og søger Ledetraaden i umiddelbare Iagttagelser, lede ogsaa disse efter

i Tønder.

Havre.			Blankorn.					Erter.					Poteter.				
1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
9,200	9,200	9,200	400	300	300	200	200	260	250	250	260	270	20,100	19,000	19,500	19,500	19,500
1,000	1,000	1,000	3,000	3,000	2,900	2,900	2,900	550	500	500	500	490	8,500	8,400	8,400	8,400	8,400
300	300	300	700	700	700	700	700	30	30	30	30	30	4,800	4,800	4,800	4,800	4,800
2,700	2,700	2,700	200	200	200	200	200	10	10	10	10	10	4,900	4,700	4,700	4,700	4,700
13,200	13,200	13,200	4,300	4,200	4,100	4,000	4,000	850	790	790	800	800	38,300	36,900	37,400	37,400	37,400
. . . . .		17,700	. . . . .				5,550	. . . . .				790	. . . . .				37,660
. . . . .		14,500	. . . . .				4,400	. . . . .				880	. . . . .				38,300

b) Foldighed.

Havre.					Blandkorn.					Erter.					Poteter.				
1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
6,1	5,6	5,0	6,0	6,4	7,0	6,2	4,6	6,0	6,6	6,0	6,0	6,0	6,0	6,3	6,5	7,0	6,6	7,0	8,0
		5,8					6,1					6,1					7,0		
7,3	6,7	5,0	6,3	7,2	7,5	6,8	5,2	6,5	7,2	5,8	5,1	4,4	5,1	5,8	5,5	6,3	5,2	6,2	6,6
		6,5					6,6					5,2					6,0		
5,0	4,5	3,4	3,3	6,9	5,7	5,5	3,3	3,1	7,0	4,2	4,2	2,2	2,2	6,2	8,3	6,5	6,1	4,8	9,1
		4,6					4,9					3,8					7,0		
4,6	4,6	3,4	3,7	4,5	5,6	5,6	2,7	3,9	6,0	3,7	3,7	2,2	2,8	3,7	6,0	5,0	5,2	4,9	6,2
		4,2					4,8					3,2					5,5		
		5,5					6,2					5,4					6,6		
		5,7					6,0					5,3					6,9		
		5,7					7,3					5,3					6,5		

pr. Maal 1865—70.

Havre.			Blandkorn.			Erter.			Poteter.		
Udsæd.	Avl.	Foldighed.	Udsæd.	Avl.	Foldighed.	Udsæd.	Avl.	Foldighed.	Udsæd.	Avl.	Foldighed.
0,29	1,70	5,86	0,26	1,60	6,15	0,20	1,20	6,0	1,80	13,0	7,22
0,26	1,70	6,53	0,25	1,70	6,08	0,22	1,10	5,0	1,94	12,0	6,19
0,37	1,70	4,59	0,35	1,70	4,85	0,22	0,90	4,0	2,00	14,0	7,0
0,35	1,60	4,57	0,40	1,60	5,00	0,25	0,80	3,20	2.54	13,0	5,12

min Opfatning til at ansee Jordbruget idetheletaget fremadskridende her i Amtet med Hensyn til rationel Drift. Bedre Dyrkningsredskaber, omhyggeligere Bearbeidelse af Jorden, større Afbenyttelse ogsaa af saakaldte kunstige Gjødningsstoffe og Iagttagelse af et bedre Forhold mellem Ager og England, bliver visselig Aar for Aar almindeligere og lover godt for Fremtiden.

Dyrkning af Liin og Hamp og andre Bisædearter er meget indskrænket i Amtet. Derimod er Dyrkning af Rodfrugter til Kreaturfoder tiltagende.

Humle dyrkes fremdeles hovedsagelig kun til Huusbehov.

Havedyrkningen er ikke langt fremskreden i Femaaret, skjønt Interessen for samme dog er tiltagende. Et Par Distrikter have i de senere Aar lønnet egen Præstegjeldsgartner.

Med Hensyn til Jordbruget har Amtets Landhuusholdningsselskabs Virksomhed i den forløbne Periode omtrent havt samme Udstrækning som tidligere og har søgt at udbrede forøget almindelig Indsigt i Landbovæsenet ved reisende Agronomer og ved Anbringelse af Jordbrugslærlinger paa Aas Landbrugsskolegaard. En mindre Landeiendom i Amtet, som af en af dets Embedsmænd er testamenteret det Kongelige Selskab for Norges Vel, har af dette været stillet til Landhuusholdningsselskabets Bestyrelses Disposition og

drives saavidt muligt som Mønsterbrug og som Skolegaard. Nogen anden offentlig Landbrugsskole har Amtet ellers ikke.

Om Udskiftningsvæsenets Fremgang henvises til de specielle aarlige Indberetninger til vedkommende Departement.

b. Fædriften.

Til Oplysning om denne Næringsgreen hidsættes følgende Opgave over Kreaturholdet i hvert Fogderi for sidste og nærmest foregaaende Femaarsperiode.

Aar 1865.	Heste.		Melkekjør.	Storfæ.	Ungnøt under 2 Aar og Kalve.	Faar.		Gjeder		Svin.	
	3 Aar og derover.	under 3 Aar.				1 Aar og derover.	under 1 Aar.	1 Aar og derover.	under 1 Aar.	1 Aar og derover.	under 1 Aar.
Buskerud	3,620	165	12,913	962	2,845	9,671	7,071	934	557	805	957
Ringerige	1,526	106	5,189	275	746	4,749	2,238	529	387	439	419
Hallingdal	1,270	68	8,622	263	4,258	8,313	8,017	5,055	3,101	87	350
Numedal & Sandsvær	1,202	24	7,134	454	1,984	6,758	4,846	2,583	1,500	51	255
	7,618	363	33,858	1,954	9,833	29,491	22,172	9,101	5,545	1,382	1,981
	7,981		45,645			51,663		14,646		3,363	
Aar 1870.											
Buskerud	3,360	156	12,538	946	2.933	8,468	6,411	993	573	649	1,216
Ringerige	1,488	85	4,204	280	646	3,868	3,835	521	347	590	592
Hallingdal	1,268	67	8,647	261	4,350	8,236	8,236	5,347	2,585	83	385
Numedal & Sandsvær	1,065	24	6,929	446	1,858	6,528	4,575	2,305	1,321	40	273
	7,181	332	32,318	1,933	9,787	27,100	23,057	9,166	4,826	1,362	2,466
	7,513		44,038			50,157		13,992		3,828	
	÷ 6%		÷ 8%			÷ 3%		÷ 4,5%		+ 14%	

Sammenligningen mellem Opgaven for begge Perioder viser Formindskelse, undtagen for Svin, der viser en Forøgelse af circa 14 pCt. Antallet af Heste sees at være gaaet ned circa 6 pCt. Aarsagen hertil maa søges i de forbedrede Kommunikationer, idet Nedgangen hovedsagelig viser sig i Buskeruds Fogderi, der ved Jernbane er bragt i letvindt Forbindelse med Amtets Kjøbstæder. At ikke ogsaa Ringeriget, der nyder samme Gode, viser et lignende Resultat, maa hidrøre fra den stærkere Skovdrift i dette Fogderi, hvorved ogsaa bør erindres, at Fremførselen af Brænde er lang for de fleste Gaarde af Fogderiets største Præstegjeld Norderhov. Af de for Ringeriges Fogderi anførte 1573 Heste for 1870 ere ogsaa 710 henhørende til nævnte Herred. Distriktet kjøber flere Heste end det sælger. Kjødet af slagtede Heste benyttes nu paa flere Steder.

Antallet af stort Kvæg er i dette Femaar gaaet ned cirka 8 pCt.

Amtets Landhuusholdningsselskab og de specielle Landboforeninger have vedvarende stærkt rettet Opmærksomheden paa Fædriftens Vigtighed for Amtet og ved forskjellige Foranstaltninger, navnlig Udstilling af Kvæg og Fædrifts-Produkter, Forbedring af Kvægracerne og Mælkebehandlingen, arbeidet for denne Næringsveis Udvikling. Virkningerne heraf ere umiskjendelige. Blandt disse regner jeg ogsaa den paaviste Formindskelse af Antallet af stort Kvæg som et glædeligt Fremskridt. Den er nemlig Beviis for en tilstrækkeligere og bedre Fodring af Kvæget. For Amtets væsentligste Fædriftsdistrikt, Hallingdal, kan ikke Forholdet mellem Ager og England, og altsaa heller ikke Forholdet mellem England og Kreaturhold tabellarisk fremstilles, eftersom Udstrækningen af Sætervoldene og Fjeldslaatterne, der give et hovedsageligt Bidrag til Kreaturholdet, ikke kjendes. For Hols Herred er opgivet 6 og for Aals Herred 5 Maal England for hvert Maal Ager. Men disse Tal give neppe sikker Veiledning til Bedømmelsen af det sande Forhold. Omendskjønt Kreaturholdet for dette Distrikt i Femaaret efter Udseende er steget ganske lidet, er Grunden til Forøgelsen dog maaskee nok mere at søge i Opdrætten af en forbedret Race, end i et større Hold af Melkekjør, og bliver derved kun midlertidig. Man kommer mere og mere til Erkjendelse af Hallingdalskoens i visse Henseender udmærkede Egenskaber og søger nu at fremme Racens Forædling ved dens Krydsning med Thelemarksracen. Det er hovedsagelig kun for Hallingdal, at Afsætning af Slagtekvæg fortiden har nogen Betydning, men for større Opsving af denne Trafik savner Distriktet endnu nogle nødvendige Betingelser, idet Mellemhandlere tage den væsentligste Fordeel af denne Omsætning. Afdrætten af Koen er ganske vist ikke alene større end tidligere, men ogsaa langt bedre behandlet. Kvaliteten af Smør, som det Væsentligste, antages — naar det er af bedste Sort — at kunne stilles ved Siden af det saakaldte Herregaardssmør, som er Gjenstand for Indførsel. I Mængde synes Afkastningen at staa i lige Forhold til Kreaturantallet i de forskjellige Fogderier. Dog synes Opga-

verne for Hallingdals og Buskeruds Fogderier at vække Tvivl om deres Nøiagtighed.

Afsætning af Melk har hidtil kun været af Betydenhed for de til Amtets Byer stødende Distrikter. Prisen pr. Pot nysiet Melk har for disse været cirka 3 ß, medens den forøvrigt varierer fra 2 til $2^1/_2$ ß pr. Pot. Af hosføiede Tabel vil sees, hvad der i den Tid Randsfjord-Banen har virket, er afsendt med Banen af Melk, Smør og Ost.

Opgave

over hvad der af Melk, Smør og Ost paa Drammen-Randsfjord-Jernbanen er transporteret til Drammen.

	Melk. Centner.		Ost. Centner.		Smør. Centner.	
Fra	$^{31}/_{10}68$—$^{31}/_{12}69$	i 1870.	$^{31}/_{10}68$—$^{31}/_{12}69$	i 1870.	$^{31}/_{10}68$—$^{31}/_{12}69$	i 1870.
Mjøndalen	101,44	18,22	—	—	—	—
Haugsund	1490,85	1146,23	—	1,15	21,78	24,39
Skotselven	936,53	754,25	2,45	0,95	1,50	1,60
Aamot	1419,85	3227,86	90,25	262,05	63,45	214,25
Vikersund	858,25	1215,15	46,40	122,75	459,75	386,20
Tilsammen i Buskerud . . .	4806,92	6361,71	139,10	386,90	546,48	626,44
Skjærdalen	92,80	455,0	—	6,80	0,60	3,00
Ask	118,62	5,65	1,77	3,06	—	1,30
Hønefos	—	3,60	—	57,75	2,45	29,85
Heen	—	—	37,45	24,20	82,05	66,90
Tilsammen i Ringerige . . .	211,42	464,25	39,22	91,81	85,10	101,05

Anmærkn.: Derimod sees fra Drammen til Landdistriktet at være afsendt: i $18^{68}/_{69}$, Smør 61,90, Kjød 85,70 og i 1870, Smør 37,80 og Kjød 115,53. Smør hovedsagelig til Haugesund og Kjød hovedsagelig til Vikersund.

For det fra Heen Station Afsendte er antagelig den største Del fra Valders, medens det Øvrige vel vedkommer Amtet, men uden at det bestemt kan paavises hvad der vedkommer de forskjellige Distrikter. Saaledes er visselig en større Del af det fra Vikersund exporterede fra Hallingdal. Nedenstaaende Tabel over Udbyttet pr. Ko gjennemsnitlig for hvert Fogderi giver Bevis for, at Kreaturstellet er blevet bedre over hele Amtet. Sæterbruget antages paa flere Steder at falde kostbarere end Hjemmeføding, men er dog nødvendigt af Mangel paa tilstrækkelige Havnegange hjemme. Ved Siden af Hø- og Halmfoder benyttes ogsaa de sædvanlige Fodersurogater, især Løv, i stor Udstrækning men dog maaske paa en hensigtsmæssigere Maade end tidligere. Angaaende Benyttelse af Rodfrugter henvises til hvad ovenfor er anført under Jordbruget.

Faareavlen i Distriktet staar omtrent paa samme Standpunkt. Dog er Interessen for en forbedret Race voxet, og paa flere Steder er der gjort Forsøg i Krydsning med Racer, der give bedre Uldafkastning og større Udbytte som Slagt. Tabellen viser, at Antallet af Faar i det Hele i Femaaret er gaaet ned cirka 3 pCt., medens det for enkelte Distrikter, Hallingdal og Ringerige er noget forøget.

Ligesom Faareholdet er ogsaa Gjedeholdet i Femaarets Løb gaaet nedad med cirka 4,5 pCt. Det er maaske ikke usandsynligt, at der vil foregaa en Reaktion til Fordel for dette tarvelige Dyr i den almindelige Opinion.

Antallet af Svin er i Femaaret forøget med cirka 14 pCt., og holdes hovedsagelig kun for Distriktets eget Behov.

I Femaaret er oprettet:

i Ringeriges Fogderi . . . 2 Meierier
i Buskeruds — . . . 6 Do. og 2 Ysterier
i Hallingdals — . . . 2 Ysterier.

Ringerikes Ysteri i Norderhov er i Femaaret nedlagt.

En Oversigt over Amtets Udbytte i Femaaret af Fædriften kan selvfølgelig kun blive tilnærmelsesvis. Imidlertid hidsættes følgende Tabeller efter de forhaandenværende Opgaver.

Opgave

over Melkeudbyttet i Aaret 1870.

Fogderi.	Antal Kjør.	Udbytte pr. Ko.	Tilsammen.
Buskeruds	12,538	1400 (efter Skjøn.*)	17,452,200
Ringeriges	4,204	1475	6,200,900
Hallingdals . . .	8,647	1532	13,247,204
Numedal & Sandsværs	6,929	1283	8,889,907
Tilsammen . .	. . . . .	. . . . .	45,790,211

eller for Femaaret . . . . . 228,951,055 Potter.

*) Anmærkn.: Gjennemsnitsberegningen viser 1200 Potter som dog ansees altfor lavt.

Opgave
over aarlig i Femaaret slagtede Kreaturer.

Fogderi.	Heste.	Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Buskeruds	42	7,768	6,421	443	1,935
Ringeriges	22	1,010	2,730	300	1,080
Hallingdals	-	46	4,276	331	130
Numedal og Sandsværs	6	1,760	5,104	701	227
Tilsammen	70	10,584	18,531	1,825	3,372
I Femaaret	350	52,920	92,655	9,125	16,860
gjennemsnitlig Vægt i B℔ i Buskeruds	30	22	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}$	15
— „ Ringeriges	40	17	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	20
— „ Hallingdals	-	15	$1\frac{2}{5}$	$1\frac{2}{5}$	13
— „Numedal & Sandsværs	-	16	$1\frac{4}{5}$	$1\frac{3}{4}$	16
Tilsammen	70	70	$6\frac{1}{5}$	$6\frac{9}{10}$	64
Gjennemsnitlig cirka	$17\frac{1}{2}$	$17\frac{1}{2}$	$1\frac{3}{5}$	$1\frac{3}{4}$	16
a Spdlr.	-	84 ß	84 ß	84 ß	1 Spd.

Opgave
over aarlig i Femaaret kjøbte og solgte Dyr efter Skjøn.

Fogderi.	Heste.			Stort Kvæg.			Faar.			Gjeder.			Svin.		
	Kjøbte.	Solgte.		Kjøbte.	Solgte.		Kjøbte.	Solgte.		Kjøbte.	Solgte.		Kjøbte.	Solgte.	
Buskeruds	229	75	÷ 154	2,823	1,411	÷ 1,412	640	1,483	+ 843	36	4	÷ 32	1,192	143	÷ 1,049
Ringeriges	35	40	+ 5	1,030	120	÷ 910	60	150	+ 90	-	-	-	190	230	+ 40
Hallingdals . . .	50	60	+ 10	-	1.020	+ 1,020	2,900	3,000	+ 100	500	500	-	30	-	÷ 30
Numedal og Sandsværs	24	5	÷ 19	424	285	÷ 139	123	5	÷ 118	150	-	÷ 150	155	-	÷ 155
+ eller ÷ for 1 Aar	-	-	÷ 158	-	-	÷ 1,441	-	-	+ 915	-	-	÷ 182	-	-	÷ 1,144
For Femaaret. . .			÷ 790			÷ 7,205			+ 4,575			÷ 910			÷ 5,970
Gjennemsnitlig Pris pr. Stk. i Spd.			ca.			ca.			ca.			ca.			ca.
Buskeruds			28			16			$1\frac{1}{5}$			2			$12\frac{1}{2}$
Ringeriges			38			19			$1\frac{2}{5}$			$1\frac{1}{4}$			$12\frac{1}{2}$
Hallingdals . . .			25			13			$1\frac{4}{5}$			$2\frac{1}{5}$			7
Numedal og Sandsværs.			26			20			$1\frac{4}{5}$			$1\frac{1}{5}$			8
Tilsammen			117			68			$6\frac{2}{5}$			$6\frac{13}{20}$			40
Gjennemsnitlig cirka			$29\frac{1}{4}$			17			$1\frac{12}{20}$			$1\frac{5}{8}$			10
Andrager i Femaaret til Spd.		÷	23,108		÷	122,485		+	7,320		÷	1,479		÷	59,700

Opgave

over ved Sygdom eller Uheld tabte Kreaturer aarlig i Femaaret.

Fogderier.	Heste.	Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Buskeruds	17	58	397	26	26
Ringeriges	6	90	60	-	45
Hallingdals	5	25	230	190	10
Numedal og Sandsværs . . .	7	363	206	103	13
Tilsammen	35	536	893	319	94
I Femaaret	175	2,680	4,465	1,595	470
a Spd.	$29^1/_4$	17	$1^2/_5$	$1^5/_8$	10
Tilsammen Spd.	5,119	45,560	7,144	2,592	4,700

Jeg vover dog ikke paa disse Opgaver at bygge en Beregning af Fædriftens Udbytte i Femaaret. Dertil mangler Opgaverne den fornødne Nøiagtighed og Eensartethed, og jeg har derfor kun betragtet dem som veiledende ved Afgivelsen af et omtrentligt Skjøn over Værdien af Produktionens Hovedgrene. Jeg kommer da til følgende Resultat:

Melkeudbytte	4,120,000 Spd.
Værdien af solgte og slagtede Kreaturer, forsaavidt disse ere erstattede med tillagte Dyr	1,080,000 —
Uldafkastning af Faar	100,000 —
For Huder og Skind	200,000 —
	5,500,000 Spd.

i Gjennemsnit aarlig 1,100,000 Spd. eller omtrent samme Beløb, som er beregnet i nærmest foregaaende Periode. Men denne Beregning er absolut for lav og efter mit Skjøn maa Fædriftens Udbytte i Buskeruds Amt ogsaa for heromhandlede Femaarsperiode ansættes mindst til $1^1/_2$ Million aarlig.

---

c) Skovdriften.

En Beregning for Femaaret af Hugsten af Tømmer i de forskjellige Fogderier efter de indkomne Beretninger giver følgende Resultat:

i Ringeriges Fogderi	117,500 Tylvter
- Buskeruds —	106,691 —
- Hallingdals —	45,150 —
- Numedal og Sandsværs Fogderi . . .	26,584 —
tilsammen	295,925 Tylvter

eller i Gjennemsnit 59,185 Tylvter aarlig.

Men dette stemmer dog saa lidet med hosfølgende af Drammens Trælasthandlerdirektion og af Bestyrelsen for Foreningen til Fællesflødning i Laugens Vasdrag, ovenfor Kongsberg, meddelte Opgaver med tilhørende Forklaringer, at det vanskelig kan lægges til Grund for Betragtningen af Skovforholdene i Amtet.

Efter nævnte Opgaver hidsættes under Henviisning forøvrigt til de medfølgende Forklaringer følgende Oversigtstabeller over de Lastekvanta, der ere nedflødede gjennem Drammens og Laugens Vasdrage.

Opgave

over de Lastekvanta som i Femaaret 1866—1870 ere nedflødede gjennem Drammens Vasdrag.

Aar.	Indtaget ved					
	Skjærdalen.	Kongssaugene, Skotselv, Kjemperud og Hellefos.	Hoen og Wendelborg.	Haugsund Bro.	Steenberg.	Tilsammen.
1866. . . .	2,329 Tltr. 6 St.	7,525 Tltr. 8 St.	6,425 Tltr. 7 St.	2,974 Tltr. 7 St.	66,773 Tltr. 8 St.	86,029 Tltr. - St.
1867. . . .	1,925 — 7 —	6,132 — 6 —	4,943 — 4 —	3,128 — 1 —	85,921 — 5 —	102,050 — 11 —
1868. . . .	2,431 — 6 —	7,201 — 2 —	5,131 — 9 —	3,333 — 10 —	95,703 — 7 —	113,801 — 10 —
1869. . . .	2,289 — 11 —	6,498 — 4 —	6,217 — 10 —	3,184 — 7 —	91,128 — - —	109,318 — 8 —
1870. . . .	2,006 — 6 —	3,957 — 11 —	4,752 — 6 —	3,644 — 8 —	79,562 — - —	93,923 — 7 —
Tils. i alle 5 Aar	10,983 Tltr. - St.	31,315 Tltr. 7 St.	27,471 Tltr. - St.	16,265 Tltr. 9 St.	419,088 Tltr. 8 St.	505,124 Tltr. - St.

I Gjennemsnit aarlig . . . . . 101,024 Tylvter $9^3/_5$ Stk.

Til anførte Kvanta kommer eudvidere den Last som fra Ekern- og Fiskumvandene gjennem Vestfossens Masterende udføres til Drammen:

i Aaret 1866	10,945	Tylvter
- — 1867	12,732	—
i Aaret 1868	9,877	Tylvter
- — 1869	9,760	—
- — 1870	7,197	—
tilsammen	50,511	Tylvter

eller gjennemsnitlig aarlig 10,102 Tylvter $2^2/_5$ Stk.

Opgave over de i Femaaret 1866—1870 i Laugen og Bielve nedflødede Lastekvanta.

Aar.	Indtaget ved			Tilsammen.	Til Laurvig expederedes herfra videre.
	Kongsberg.	Jondals Saug.	Gabe Gottes Saug.		
1866	13,136	693	875	14,704	fra Kongsberg . . . 3,767 Tylvter - St. - Gabe Gottes Saug . 116 — - —
1867	13,350	759	492	14,601	- Kongsberg . . . 7,386 — 4 — - Gabe Gottes Saug . 200 — - —
1868	14,590	681	576	15,847	- Kongsberg . . . 5,398 — - — - Gabe Gottes Saug . 181 — - —
1869	14,495	602	932	16,029	- Kongsberg . . . 5,390 — 5 — - Gabe Gottes Saug . 422 — - —
1870	9,570	120	600	10,290	- Kongsberg . . . 4,579 — 3 — - Gabe Gottes Saug . 400 — - —
Tilsam.	65,141	2,855	3,475	71,471	Nedført til Laurvig ialt 27,840 Tylvter

eller gjennemsnitlig aarlig 14,294 Tylvter.

Herved bemærkes, at de for Aarene 1867—1870 inkl. til Laurvig expederede Lastekvanta ere angivne i beregnede Tylvter, hvilket dog, da større Tømmer hovedsagelig er passeret til dette Sted, ikke antages at have nogen væsentlig Forandring i de angivne Tylvtetal tilfølge.

Efter disse Tabeller er der gjennem Drammens Vasdrag

aarlig nedflødet	101,024 Tylvter	9 St.
for Ekern- og Fiskumvandene ligesaa	10,102 —	3 —
og fra Laugens Vasdrag og Bielve	14,294 —	- —
	125,421 Tylvter	- St.
hvortil efter Lensmændenes Beretninger kommer for Røken og Hurum	2,000 —	- —
tilsammen	127,421 Tylvter	- St.
Herfra gaar som antagelig tilhørende Christians Amt (For Aadalselven cirka 13,000 og for Hadelandselven ca. 31,000)	44,000 —	- —
Igjen	83,421 Tylvter	- St.

Mod 53,408 Tylvter 10 Stk. i forrige Femaar synes denne Forøgelse betydelig. Men for det Første maa der tages Hensyn til, at Lasten i forrige Femaar var anført efter beregnede Tylvter og for det Andet, at Optællingerne i dette Femaar have havt en større Udstrækning og maa kunne ansees mere paalidelige.

Omsættes det angivne Lastekvantum til beregnede Tylvter vil det antagelig andrage til cirka 70,000 Tylvter eller tilsammen for Femaaret til 350,000 Tylvter, der efter en gjennemsnitlig Priis af $5^1/_2$ Spd. pr. Tylvt gjør 1,925,000 Spd.

Driftsomkostningerne, deri indbefattet den Deel af Flødningsomkostningerne, som bæres af Sælgeren antages gjennemsnitlig at kunne ansættes til omtrent $2^1/_2$ Spd. pr. Tylvt; følgelig bliver det samlede Skovudbytte for Femaaret 1,050,000 Spd., eller aarlig 210,000 Spd.

Hertil kommer da Værdien af Forbruget til Huusfornødenheder samt af andre Skovprodukter, hvorom Beregning ikke kan opgjøres, men vist opløber til en meget betydelig Sum.

I nedenstaaende Oversigt over Skovarealet m. V. er den virkelig hugne Lastemængde fordelt fogderivis, relativt til de fra Fogderne modtagne Opgaver.

(Tabellen findes Pagina 12 & 13.)

Heraf sees, at der i det Hele taget med Hensyn til Dimensionerne paa Lasten ikke er synderlig Forskjel paa de forskjellige Distrikter.

Pr. □ Miil er der hugget:

i Buskeruds Fogderi	$1991^4/_5$ Tylvter
- Ringeriges —	$3640^1/_5$ —
- Numedal & Sandsvær —	$1146^3/_5$ —
- Hallingdals —	$604^1/_5$ —

Det maa antages, at Ringeriges Fogderi yder det største Kvantum Last af største Dimensioner, saavel fordi det leverer den største Lastemængde, som fordi det synes, at Skoven der nyder den bedste Behandling.

For Norderhov og Hole kan Skoven antages uforandret, medens den i Aadalen siges at være i Tilbagegang. De høiere Lastepriser have visselig fristet Mange til at anhugge

Skoven stærkere end ønskeligt kunde være. Men Hugsten er dog neppe foregaaet paa Rov og altsaa heller ikke saaledes, at Skoven derved har mistet sin Reproduktionsevne. Denne er for Ringeriges Vedkommende meget stor.

For det øvrige Distrikts Vedkommende maa det ogsaa overhovedet antages, at Skovene ikke ere hugne paa Rov og endnu mindre kan der næres Frygt for dens Undergang.

„Tilbagegang i Skovenes Tilstand" er en Betegnelse, der maa tages relativ til hvad Skovene før have været. Der leveres vistnok ikke saa store Dimensioner som tidligere og maaske — hvorover jeg ikke har Opgave — heller ikke mest af de største Dimensioner, foranstaaende Opgave angiver. Men ligesom Priserne ere stegne paa Lasten — og paa Skovene selvfølgelig i Forhold dertil —, saa fordrer ogsaa de mindre Dimensioner en kortere Reproduktionstid.

I Skovværdi antages derfor Amtsdistriktet Intet at have tabt. Det synes som Sandsen og Interessen for rationelt Skovbrug vinder mere og mere Indpas og de Embedsgaardsskove i Distriktet, der ere underkastede forstmæssig Behandling, give i denne Henseende et godt Exempel.

Skovplantning har dog kun fundet Sted i ringe Udstrækning, nemlig lidt i Eker og Hole Herreder samt i Modum paa en afbrændt større Skovstrækning.

Man er ingenlunde blind for den økonomiske Fordeel ved en rationel Behandling af Skoven; men den øieblikkelige Trang leder vel som oftest til en modsat Fremgangsmaade.

Lastepriserne ere høist forskjelligt angivne. De skulle gjælde Priis pr. Tylvt paa Roden. Men at saa er angivet for alle Distrikter kan vel være tvivlsomt. Priserne maa jo forøvrigt afvige fra hverandre i Forhold til Skovenes Beliggenhed og Afstand for Exportstedet, hvilket ogsaa gjælder Driftsomkostningerne, (Afstanden fra flødbare Vande) og Flødningsomkostningerne (Afstanden fra Forædlingsstedet). Disse sidste bæres dog for største Deel af Kjøberne, i Regelen Lastehandlere i Byerne.

Af Brændeved leveres som tidligere endeel til Sølvværket og til Byerne, men har hidtil hovedsagelig kun været af Betydning for Distrikterne omkring Drammen. Prisen opgives at have været pr. Favn: Birkeved 2 Spd., Furu 1 Spd. 60 Skill., Gran 1 Spd. 30 Skill.

Trækul tilvirkes i Distriktet om Kongsberg og ved Ekers og Modums Træoliefabrikker (den sidste oprettet i 1869) og andrager for disse sidste til respektive 300 Læster og 71 Læster.

Ligesom Trækul tilvirkes der kun ved de nævnte Fabrikker cirka 130 Tønder Tjære og noget Beeg. Nogen Produktion finder vel forøvrigt Sted, men kun ubetydelig.

Af Træsliberier er et oprettet i 1868 i Ekers Herred, hvilket har forbrugt 74 Tylvter Top og tilvirket 250 Centner Træmasse. Denne Slags Fabrikker vil visselig finde Efterlignelse og derved berede Skoveiere et velkomment og letvindt Middel til Skovaffaldets Afhændelse, især for den Deel af Distriktet, der har Jernbane som Kommunikationsmiddel.

Af nedenstaaende Opgave vil sees, hvad der af Last er passeret paa Jernbanen til Drammen.

Opgave

over Transport paa Jernbanen af Last til Drammen i 1869 og 1870, angivet i Vogne.

Fra	Battens		Bord.		□ Tømmer.		Sleepers.		Kult og Pitprops.		Planker.		O Tømmer.		Stav.		Stik og Spirer.	
	13/10 68 til 31/12 69.	1870.	13/10 68 til 31/12 69.	1870.	13/10 68 til 31/12 69.	1870.	1868—69.	1870.	1868—69.	1870.	1868—69.	1870.	1868—69.	1870.	1868—69.	1870.	1868—69.	1870.
Haugesund .	26	143	-	13	4	2	-	-	-	-	-	73	3	8	-	-	-	-
Skotselven .	416	256	21	29	-	-	-	-	2	2	-	-	7	-	-	-	-	-
Aamot	314	124	32	1	9	-	-	-	-	-	2	-	6	-	-	-	1	-
Vikersund . .	494	480	10	23	29	35	-	-	-	-	-	7	-	6	-	-	-	-
Skjærdalen .	4	4	-	-	-	-	1	-	-	-	-	27	-	-	-	-	-	-
Ask	-	67	-	2	1	26	-	-	-	5	-	23	-	2	-	-	-	3
Hønefos . . .	91	53	5	24	40	6	-	-	-	-	15	35	-	-	13	1	-	-
Heen	-	220	-	24	-	14	-	-	-	-	-	243	-	-	-	-	-	-
Mjøndalen . .	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	4	-	4	-	-	-	-	-

Foruden 7 Vogne Bjelker fra Heen i 1870.

Fra Randsfjorden er desuden nedkommet:

	Fra 13/10 68 til 31/12 69. Vogne.	i 1870. Vogne.
Battens	660½	424
Bord	73	89
□ Tømmer . . .	135	165
Planker	69	180
Stav	39	75
Stik og Spirer . .	2	-
Kult og Pitprops .	-	2
Bjelker	-	44
O Tømmer	-	20
Splitved	-	28
Ialt er nedkommet .	2534½	3017
hvoraf O og □ Tømmer og Bjelker . . .	238	337
eller	9,40 %	11,17 %

Over

over Arealet af Skov m. V.

Fogderier.	Skovareal i Forhold til vedkommende Distrikts hele Udstrækning.*)			Gjennemsnitlig aarlig huggen Last.		Høieste og laveste Pris pr. Tylvt paa Roden.
	ifølge Opgave i forrige Femaarsberetning.	efter de fra Fogderne modtagne Opgaver.	Tils. gjennems. for Fogderiet ifølge 1ste Rubrik.	Antal Tylvter.	Største og mindste Dimensioner.	
	Procent.					
Eker	70	70	Buskerud 62 pCt. eller 15,1 □ Miil.	30,076	20′ 10″ 12′ 3″	4 Spd. 1 Spd. 24 ß
Modum	58	58			24′ 8″ 20′ 6″	cirka 3 Spd.
Sigdal	66	Sigdal & Eggedal 90			22′ 10″ 22′ 8″	11 Spd. 3 —
Lier	44	44			21 à 24′—8 à 10″	3 à 7 Spd.
Røken	56	50			8″ à 12″s Top	4 à 7 —
Hurum	69	69			24′ 10″s Do.	6 Spd,
Norderhov	71	70	Ringerige 63 pCt. eller 9,1 □ Miil.	33,126	22′ 10″ 20′ 8″	9 — 5 —
Aadalen	58	90			24′ 10″ 24′ 8″	7 Spd. 72 ß 3 —
Hole	52	60			24′ 10″ 20′ 6″	7 Spd. 3 —
Sandsvær	71	71	Numedal og Sandsvær 34 pCt. eller 12,4 □ Miil.	12,727	Fra 12″ til 6″s Top	5 Spd. 2 — 60 ß
Flesberg	57	63			30′ 9″ 16′ 7″	gjennems. 2 Spd. 30 ß
Nore	15	27			24′ 12″ 16′ 8″	gjennemsnitlig 1 Spd.
Rollag	65	60			Fra 10″ til 8″s Top	6 Spd. 2 —
Næs	62	62	Hallingdal 25 pCt. eller 11,1 □ Miil.	7,492	22′ 9″ 24′ 6″	6 Spd. 2 —
Aal	8	10			22′ 10″ 24′ 6″	6 Spd. 2 —
Gol	18	18			22′ 9″ 24′ 6″	2 à 3 Spd.

*) I Opgaven for forrige Femaar er angivet Skovarealets absolute Størrelse.

Af uforædlet Last og Bjelker er der i 1870 altsaa afsendt et betydeligt større Kvantum end i Tidsrummet fra $^{13}/_{10}$ 68 til $^{31}/_{12}$ 69. Man prøver sig dog endnu frem paa dette Omraade og Fremtiden maa derfor vise, hvor stor Indflydelse Jernbanen vil have paa Amtets Skovforholde og i hvilken Retning denne vil gaa.

---

d) Fiskeri.

Fiskeri maa i Forhold til Amtets øvrige Næringsveie betragtes som en Binæring, undtagen for enkelte Herreder.

Om Saltvandsfiskeri er ikke Spørgsmaal udenfor Røken og Hurum. For Røken er opgivet at 60 Mand, hver med sin Baad, deltage i Saltvandsfiskeriet med samlet aarligt Udbytte, der ansættes til 500 Spd. Dertil kommer Udbyttet

sigt

i Buskeruds Amt i 1866—1870.

Gjennemsnitlig		Skovens	
Hugstomkostninger. pr Tylvt.	Fremdrift. pr. Tylvt.	Beskaffenhed.	Tilstand.
60 ß	2 Spd.	Vexsterlig, Furu & Gran.	I Tilbagegang.
48 ß	1 Spd. 72 ß	Ligesaa, Fjeld og Jordbund.	Ligesaa paa Grund af stærk Hugst.
48 ß	1 Spd. 72 ß	Hovedsagelig Fjeldbund. Vexsterlig Gran & Furu.	Ligesaa.
50 ß	2 Spd. 30 ß	God Bund. Gran og endel Furu.	Ligesaa.
54 ß	2 Spd.	Vexsterlig. Gran og Furu.	Som forrige Femaar.
gjennemsnitlig 4 Spd.		Hovedsagelig daarlig Fjeldbund. Gran og Furu samt endel Eg og andre Løvtræer.	Tilbagegang.
72 ß	1 Spd. 60 ß	Vexsterlig men løs Gran og Furu.	Maaske i Fremgang.
48 ß	2 à 3 Spd.	God Furu og Gran.	Tilbagegang.
72 ß	2 Spd.	Ligesaa.	Uforandret.
54 ß	1 Spd. 60 ß	Furu og Gran. I det Hele lidt senvexsterlig.	Tilbagegang paa Grund at stærk Hugst.
60 ß	1 Spd. 84 ß	Vexsterlig Gran og Furu.	Betydelig Tilbagegang paa Grund af stærk Hugst.
60 ß	1 Spd. 90 ß	Seen Vext. Gran og Furu.	Ligesaa.
60 ß	1 Spd. 60 ß	Ligesaa.	Tilbagegang.
48 ß	2 Spd.	Ligesaa.	Ligesaa.
36 ß	1 Spd.	Ligesaa samt Birk.	Ligesaa.
36 ß	1 Spd.	Endeel god, største Deel daarlig Bund. Furu og Gran.	Ligesaa.

af Laxefisket, der ansættes til omtrent 200 BT til en Værdi af omtrent 400 Spd. samt noget Rægefiskeri.

I Hurum er tvende Makrelfiskerier, Slottets og Hurums, hvert med et gjernemsnitligt Udbytte aarlig af omtrent 50 Spd. Af mere Betydning for Herredet er det øvrige Saltvandsfiskeri af Torsk, Kolje, Kvitling og Lax, idet der opgives, at der findes 54 Fiskere af Profession, der angives tilsammen af fiske for omtrent 7000 Spd. aarlig, foruden at cirka 100 andre Personer, Sømænd med deres Familier, leilighedsviis befatte sig med Fiskeri, hovedsagelig dog kun til eget Behov. Hurum har 12 Laxefiskerier, hvert med et aarligt Udbytte af omtrent 35 Spd. Fisk fra Røken og Hurum afsættes i Christiania og Drammen og øvrige Fjordstæder. Fisket angives at være i Aftagende, hvortil Grunden søges i Brugen af Grundvad.

Ferskvandsfiskeriet har mest Betydning i Ekers Herred ved det i Hellefos ved Haugsund stedfindende Laxefiske. I vedlagte Skrivelse af 12te Marts dette Aar har Lensmanden efter nøiagtig Undersøgelse opgivet Udbyttet af nævnte Laxefiske:

For 1866	. . . . .	2,500 B℔
- 1867	. . . . .	3,000 —
- 1868	. . . . .	3,000 —
- 1869	. . . . .	3,200 —
- 1870	. . . . .	2,700 —
	tilsammen	14,400 B℔

altsaa gjennemsnitlig aarlig 2,880 B℔, der repræsenterer en Værdi af 4000 a 5000 Spd. Efter denne Opgave har Udbyttet i de sidste 10 Aar mere end fordoblet sig, som det antages alene som Følge af de for Fiskens Formerelse og Fredning trufne Foranstaltninger.

Udbyttet af Laxefisket for Liers Herred anslaaes til 12 a 1500 Spd. aarlig.

I Vandene i Hurum har tidligere været Ørret og Røie, der nu angives at være ødelagt af Gjedden, der paa Grund af den ringe Værdi, ikke er synderlig søgt.

Ogsaa for de ringerigske og hallingdalske Herreder er Ferskvandsfiskeriet af nogen Betydning som Binæring.

Efter Beretningerne fiskes i Norderhov for cirka 150 Spd. aarlig, i Hole for cirka 800 Spd. og i Aal for 3 a 400 Spd.

Indlandsfiskeriet eller Ferskvandsfiskerierne skjænkes nu mere og mere Opmærksomhed, da det er kommen til almindelig Erkjendelse, at de kunne udvikles betydeligt og yde væsentligt Bidrag til Landbonæringen.

Hensigtsmæssige Fredningsbestemmelser ere derfor nu indførte for flere Elve og Indsøer.

e) Bergværksdrift.

Nogen mere væsentlig Forandring i hvad der med Hensyn hertil er forklaret i forrige Femaarsberetning har ikke i Femaaret fundet Sted.

De indsendte Opgaver fra Lensmændene og Bergmesteren i østre søndenfjeldske Distrikt give de fornødne specielle Oplysninger herom.

Af Gruber, beliggende i Eker og tilhørende Eidsfos Jernværk, er Aaserud Grube drevet i 1866 og 1867, i første Aar med 69 Mand og sidste med 38 Mand og med et Udbytte af respektive 8,300 og 2,516 Tønder Jernmalm. Den er derpaa efter at have ligget under Frist i 1868 og 1869 atter optaget i 1870 med en Arbeidsstyrke af 16 Mand og Udbytte 392 Tønder. Andre Gruber, tilhørende samme Værk ere drevne kun høist ubetydeligt.

I de Ringeriges Nikkelværk tilhørende Gruber har Driften været temmelig jevn. I 1866 anvendtes til Driften 67 Mand med et Udbytte af $5088^1/_2$ Tønde Nikkelmalm og $172^1/_4$ Tønde Kobbermalm og i 1870 96 Mand og Udbytte $5524^1/_4$ Td. Nikkelmalm og $140^1/_2$ Td. Kobbermalm.

Modums Blaafarveværks Drift er noget indskrænket og reduceres stadig. Saaledes er nu for Skuterud Koboltgruber Driften opgivet at være:

i 1866	. . 114	Mand og	Udbytte	1663	Centner Kobolterts
i 1870	. . 22	— -	—	160	— —

I Modum har Forsøgsdrift paa Zinkblende været igang fra Juni Maaned 1870. Med 4 a 5 Mand er der udvundet 110 Tønder første Sort Malm. Om Driften vil lønne sig er endnu ikke konstateret.

Kalkbrænderier drives enkelte Steder, men kun for en mindre Deel til Afsætning udenfor Distrikterne.

Lier Herred har endel Indtægt af Granitbrud.

Skiferstеen, der nu mere almindelig anvendes saavel som Tækningsmiddel som til Fortauge, afsættes nu i betydelige Kvanta fra Skiferbruddene ved Steens- og Holtsfjorden paa Ringerige som fra „Skogshorn“ i Hemsedal. Mængden kan ikke opgives, hvorimod Udbyttet for Hole er anslaaet til aarlig 5 a 600 Spd., hvilken Indtægt dog antages betydelig at ville forøges, da der i det sidste Aar er udført endeel til Amerika og Australien, idet den er benyttet som Ballast.

f) Industri og Haandværksdrift.

Herom henvises til de indsendte Opgaver.

Nogen væsentlig Fremgang i Femaaret synes ikke at have fundet Sted, udenfor hvad der vedkommer Forædling af Distriktets Last.

Sagbrugsbedriften synes mere og mere at udvikle sig i den i min sidste Femaarsberetning angivne Retning, hvortil Jernbanen gjennem Amtet væsentlig har bidraget.

De Ulemper, som oven paapegede Forandringer i Lastebedriften med Nødvendighed maatte medføre for de Herreder, hvis Arbeidsbefolkning søgte deres væsentligste Underholdning ved denne Bedrift, tør nu for største Deel ansees overstaaede, og Erkjendelsen af Jernbaneanlæggets Nytte ogsaa for Trælastbedriftens Vedkommende er vistnok nu almindelig.

I sine mange og gode Vandfald besidder Amtet en Virksomhedsanvisning som Fremtiden under Kommunikationsmidlernes Udvikling og eftersom de fornødne Kapitaler tilveiebringes forhaabentlig ikke vil lades ubenyttet.

Haandværksdriften i Amtet drives hovedsagelig kun til Distriktets Behov. Dog synes Snedkeriet paa Ringerige navnlig omkring Hønefos at have noget større Omfang.

g) Binæringer.

Husfliden staar omtrent paa samme Standpunkt.

De vigtigste Binæringer ere i min forrige Femaarsberetning omhandlede specielt for hvert enkelt Distrikt. Idet jeg tillader mig at henvise dertil, skal jeg kun tilføie de supplerende Bemærkninger, hvortil de nu modtagne Oplysninger findes at give Føie.

Hurum: Større Skibe ere i Femaaret ikke opgivne at være byggede, men derimod cirka 100 mindre Baade.

Flere og Flere søge sin Næring som Sømænd.

Som Fragtemænd angives 22; dog er Fragtfarten i Aftagende.

Iisudskibningen fra dette Distrikt angives at være aftagende, men ansættes dog for Femaaret til 2,500 Læster.

Bærsamlingen angives at yde et Udbytte af 800 a 1000 Spd. aarlig. Frugtavl drives, og afsættes aarlig for cirka 600 Spd.

Af Reenmose er samlet og solgt for 616 Spd. 80 Skill.

Røken: Aarlig i Femaaret er bygget 1 a 2 nye Fartøier paa cirka 300 Læster. Skibsværftet beskjæftiger omtrent 20 Mand.

Bærsamlingen giver et Udbytte af cirka 200 Spd. aarlig.

Nogen Transportkjørsel finder Sted i Anledning af Iisexporten fra Herredet, der er ret betydelig.

Lier: Kurvbinderi og Straafletning er i Tiltagende, hvilket ogsaa er Tilfældet for Frugtavlens Vedkommende.

Bærsamlingen angives at give et Udbytte af cirka 600 Spd. aarlig.

Fragtkjørsel er ubetydelig og Anledning dertil vil nu ganske bortfalde.

I 1868 og 1869 dreves Skibsværft paa Gilhuus, hvor der byggedes 6 Skibe af større Drægtighed ligesom ogsaa et Par Skibe repareredes ved Værftet, der nu er nedlagt.

Eker: De indkomne Opgaver oplyse intet Nyt om Binæringer inden dette Herred. Fremtiden vil vist vise væsentlige Forandringer paa Grund af Jernbaneanlæggenes Indflydelse paa Strandstedsbefolkningernes Vilkaar.

Nogen Kjørselsvirksomhed til Kongsberg, der dog — som udtalt i forrige Beretning — ved Jernbanens Aabning vil bortfalde.

Modum: Frugtavlen og Bærsamlingen angives at give et aarligt Overskud af cirka 1000 Spd.

Om St. Olafs Bad har Lensmanden afgivet følgende Beretning:

„Som et af de Anlæg, der i Femaaret er gaaet fremad i væsentlig Mon, og som desformedelst i økonomisk Henseende udøver en stedse stigende og synbar Indflydelse til Opkomst ikke alene for dets umiddelbare Omkreds, men ogsaa paa Forholdene i det Hele i Thinglaget maa omtales

Sanct Olafs Badeanstalt.

Under Henvisning til hvad herom er anført i Indberetningen for Femaaret 1861—1865, skal jeg til Sammenligning, efter de mig af Eieren, Distriktslæge Thaulow, meddelte Oplysninger, anføre Følgende:

Badeanlægget har nu:

a)	Af dobbelte Badeværelser	17	Værelser
	- Dampbade	1	—
	- Isolationssaloner	2	—
	- Gytjeværelse	1	—
	til lokale Bade	2	—
	Ialt	23	Værelser

imod 17 i Femaaret 1861—65.

b)	10 Logishuse med ialt		150	Værelser
	I Badehuset Logisværelser til Badegjæster		17	—
	Et Kuurhuus med Salon	1		
	Læseværelser	2		
	Spisesal	1		
	Do. for Ubemidlede	1		
	Do. - Tjenerne	1		
	Værls. for Restaurat.	8		
	Kjøkken	1		
	Hotelværelser	4		
	Logis til Badegjæster	16		
			35	—
	Ialt		202	Værelser

imod 73 i Femaaret 1861—65.

c) Kontorbygning.

d) I Badetiden sysselsættes nu ved Badet følgende Personer:

Inspekteur		1
Bademester		1
Maskinister		2
Gradeerfolk		2
Badetjenere		17
Medhjelperske		1
Brøndpiger		2
Opvartningspiger		16
Postbud		1
Natvægter		1
Restauratør	1	
Tjenere hos denne	12	
		13
Musici		5
Ialt		62 Personer,

imod 35 Personer i Femaaret 1861—65 — foruden et ikke ubetydeligt Antal Dagarbeidere.

Til Badegjæsternes Befordring paa deres daglige Smaaudflugter omkring i Bygden, holde Kjørere fra Badets nærmeste Omkreds daglig med et ikke ubetydeligt Antal Heste og Voiturer, og at denne Bedrift har afgivet rundelig Fortjeneste for Vedkommende, er tilstrækkeligen godtgjort derved, at Alle fremmøde med gode Voiturer, og ikke Faa endog have anskaffet smukke og bekvemme Vogne til Befordring af 4 a 5 Personer ad Gangen.

I Femaaret har Badet været besøgt og benyttet af følgende Antal Patienter, scl:

I Aaret	1866	149
- —	1867	165
- —	1868	178
- —	1869	243
- —	1870	285
Ialt		1020 Patienter,

imod 558 Patienter i Femaaret 1861—65.

Af Patienterne i Femaaret vare 16 Gratister; 18 nød

Moderation i Betalingen; 21 vare fra Danmark, 2 fra England, 6 fra Sverige.

I Femaaret er af Eieren bekostet anlagt og oparbeidet en ny, 5000 Alen lang Vei fra Krona til Badet; ligesaa er ny Bro opført over Snarumselven. Med Undtagelse af, at de Opsiddere, over hvis Eiendomme Veien er anlagt, have afgivet fri Grund til den, og derhos ved Arbeide in natura have bidraget noget til dens Oparbeidelse, ere de øvrige Omkostninger derved, saavelsom ved den nævnte Bros Opførelse afholhte af Badets Eier, der ogsaa i det Væsentlige maa sørge for og bekoste Vedligeholdelsen baade af Veien og Broen.

Ved at sammenholde det Foranførte med Opgaven for 1861—65 vil det sees, at Badets Fremvæxt i Femaaret har været ganske betydelig, idet der overalt sees en Fordobling saavel af Evner og Kræfter som og af Badegjæsternes Antal. Det tør derfor ogsaa forudsættes, at den samme Progression har været tilstede med Hensyn til de af Hovedvirksomheden ved Badet afledede smaa Næringskilder, saasom Adgang for Bygdens Indvaanere til Afsætning af Melk, Smør, Ost, Kjød, Fisk, Æg, Bær, m. V. Forfærdigelse af de Birkekoste, som benyttes under Badene have saaledes nu kostet 33 a 34 Spd. aarlig, saaat, naar hertil kommer den Arbeidsfortjeneste, der er tilflydt Bygden ved de Byggeforetagender og andet Arbeide, som saagodtsom hele Aaret rundt har været udført ved Badet, — det vistnok kan antages, at der formedelst Badet er kommet i Cirkulation en Kapital af omkring 20,000 Spd. aarlig."

Ligesaa er meddelt en Extrakt af Regnskabet for Aaret 1869—70 for Modums Huusflidsforening for Trængende hvoraf sees, at der i Arbeidspenge for Aaret er udbetalt et Beløb af noget over 500 Spd.

Sigdal: Bærsamlingen anslaaes til en Værdi af 150 Spd. aarlig og Jagtudbyttet til 80 Spd.

Hole: Vogn og Slædefabrikation fornemmelig i Vintertiden. Denne Bedrift gaar dog tilbage.

Aadalen: Tømmerhugst, Kjørsel og Flødning er fra Høsten og udover Vaaren den væsentligste Sysselsættelse for Arbeidsmanden.

Sandsvær: Ved Sølvværket har omtrent 130 Personer fast Arbeide, Andre finde Beskjæftigelse som Veddragere, Tømmerkjørere og ved andet Arbeide for Værket.

Flesberg: Jagt, Frugtavl og Kjørsel.

Nore: Ligesaa.

Vareomsætningen foregaar fremdeles hovedsagelig i Amtets 3 Kjøbstæder, Drammen, Kongsberg og Hønefos og for endeel ogsaa i Christiania. Den nærmere Forbindelse med Hovedstaden som Christiania-Drammen-Jernbanen vil frembringe imødesees med Glæde af Amtets Landdistrikt, som deraf lover sig den bedste Indflydelse paa dets økonomiske Forholde, ogsaa forsaavidt Huusflid og Binæringer angaar.

Opgaverne for Femaaret indeholde kun Oplysning om 3 Huusholdnings- eller Spareforeninger, 1 i Lier, 1 i Modum og 1 i Sandsvær.

Landhandleri har været drevet:

i Buskeruds Fogderi	af 24	Landhandlere	(med Bevilling)	og	74	Frihandlere
i Ringeriges	— - 2	—	—	—	- 19	—
i Hallingdals	— - 3	—	—	—	- 15	—
i Numedal & Sandsværs	— - 6	—	—	—	- 16	—

Ladestedet Holmsbo har 3 Handelsborgere og 2 Handlende med Bevilling.

Betræffende Skydsvæsenet viser vedliggende Opgave at Amtet indbefattet Byerne Drammen og Kongsberg har 33 faste Stationer og 20 Tilsigelsesstationer.

Amtets Landdistrikt har 4 Dampskibe hvoraf 2 tilhørende Drammen-Randsfjord-Jernbanen; kun 3 gaa i regelmæssig Passagerfart.

h) Om Amtsdistriktets Tilstand i Almindelighed.

Af den befalede Tabel No. 4 over Antallet og Beløbet af thinglæste og aflæste Heftelser i faste Eiendomme, Afhændelser af faste Eiendomme og afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger hidsættes følgende Sammendrag:

	Thinglæsningernes			Aflæsningernes			Afhændelsernes			Exekutions- og Udpantningsforretningernes		
	Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.	
		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.
I 1861—1865	4,329	2,413,240	99	2,984	1,254,528	58½	2,321	2,326,765	89½	24,719	367,695	75½
- 1866—1870	3,751	2,037,624	111½	3,226	1,829,496	67¾	2,435	2,066,298	40	26,354	443,388	67
Forøgelse eller Formindskelse	÷578	÷ 375,615	107½	+ 242	+ 574,968	9¼	+ 114	÷ 260,467	49½	+ 1,635	+75,692	111½
For Femaaret 1861—65 var Forøgelsen ell. Formindskelsen	+ 869	+ 401,699	27	+ 275	+ 26,444	18½	÷ 553	÷ 661,205	80½	+ 13,331	+ 191,334	35½

Sammenligningen mellem Resultatet for begge Perioder er meget tilfredsstillende og tyder paa ikke liden Fremgang i økonomisk Velvære. Medens i den nærmest foregaaende Periode Thinglæsningernes Antal og Beløb vare ikke lidet større end baade Aflæsningernes og Afhændelsernes og medens en Sammenligning med Perioden 1856—60 viste en Forøgelse af Thinglæsningernes Beløb af nær 30 % og en Formindskelse af Aflæsningernes Beløb af 22 % er Forholdet i disse Henseender nu omvendt. Vel overstiger ogsaa i sidste Femaar Thinglæsningernes Beløb Aflæsningernes, men dog kun med 208,128 Spd. eller omtrent 10 %, hvilket Forhold i sig selv ikke kan kaldes ufordeelagtigt, især naar sammenstilles Summen af nye Heftelser med det noget større Beløb, hvortil Afhændelserne andrage. Men end mere Betydning har det, at i sidste Femaar Thinglæsningernes Beløb er formindsket nær 16 % og at Aflæsningernes er forøget omtrent 46 %.

I Exekutionernes og Udpantningernes Antal og Beløb viser sig ogsaa nu nogen Forøgelse, men dog noget mindre end ved Udløbet af nærmest foregaaende Periode.

Opgaven over de i Femaaret afholdte Tvangsauktioners Antal og Beløb viser:

Aar.	over faste Eiendomme.		over Løsøre.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
for 1866	113	102,700 Spd. 24 ß	115	10,298 Spd. 18 ß
- 1867	102	150,276 — 55 -	120	12,617 — 16 -
- 1868	66	64,876 — 93 -	96	9,558 — 57 -
- 1869	80	73,057 — 85 -	158	15,148 — 51½ -
- 1870	103	70,974 — 60 -	135	8,686 — 49½ -
Tilsammen for Femaaret	464	461,885 Spd. 77 ß	624	56,308 — 72 ß
I Femaaret 1861—1865	719 Stk. til Beløb 337,018 Spd. 4½ ß.			

Heller ikke denne Tabel kan efter min Opfatning siges at vise nogen stærk Paakaldelse af Tvangsmyndigheden ved Realisationen af Pant og Udlæg, især naar den sammenstilles med de tilsvarende Opgaver for nærmest foregaaende Periode.

Efter de indgivne Aarsberetninger om Høstens Udfald, var den i de første 4 Aar i det Hele omkring et Middelsaar, undtagen for Potetesavlingens Vedkommende, der ganske mislykkedes i 2 Aar og var ringe i et 3die, medens Aaret 1870 i det Hele gav et godt Middelsaars Høst. Om Fremeller Tilbagegang i Distrikternes økonomiske Tilsand har kun 2 Fogder udtalt sig, nemlig Fogden i Ringerige, som mener med Sikkerhed at kunne sige, at den økonomiske Tilstand virkelig har forbedret sig i Femaaret og den ved Beretningens Afgivelse konstituerede Foged i Hallingdal, der antager, at det, uagtet i flere Henseender nogen og for Fædriftens Vedkommende ikke ganske ringe Fremgang kan spores, dog i det Hele er gaaet tilbage med Distriktets økonomiske Stilling ogsaa i dette Femaar. Min Mening, støttet paa de meddelte Opgaver og foranstaaende Forklaringer samt de Iagttagelser, hvortil jeg har havt Anledning, er det, at Amtsdistriktet i det Hele snarere har gjort Fremgang end Tilbagegang i økonomisk Velvære og at det nogenlunde har overvundet Trykket af tidligere Aars økonomiske Uheld. Nævnte Fogders Beretning tillader jeg mig her at vedlægge.

Om Forholdet ved Eiendomspriserne har jeg ovenfor udtalt mig. Kun tilføies, at de atter synes at vise Tendents til Stigning.

Arbeidsklassens Kaar i Femaaret vides heller ikke at have givet Anledning til Klage. Daglønnen saavel for Huusmænd som andre Arbeidere har været jævn, indtil omkring 48 ß for Sommerdag paa egen Kost og kun lidet mindre for Huusmænd. Tjenerlønnen pr. Aar har været for Karl fra 25 til 40 Spd. aarlig og for Pige fra 12 til henved 20 Spd. aarlig.

Opgaverne betræffende den kommunale Beskatning ere ikke saaledes affattede, at noget brugbart Sammendrag deraf kan meddeles.

Amtets Landdistrikt har 2 private Brandforsikringsselskaber, 1 i Lier, og 1 i Eker, om hvis Virksomhed Opgave vedlægges.

Angaaende Veivæsenets Tilstand henvises til medfølgende summariske Forklaring af Amtsingeniøren.

Af overveiende Betydning for Samfærselen inden Distriktet er den i Femaaret paabegyndte Udvikling af Jernbanenettet inden Amtet, der vil finde en foreløbig Afslutning ved Drammen-Randsfjordbanens Udvidelse med Sidelinier til Kongsberg og Krøderen.

Om Almuens Oplysning og sædelige Standpunkt har jeg samme Anskuelse nu som for 5 Aar siden.

II. Om Kjøbstæderne.

A. Drammen. B. Kongsberg. C. Hønefos.

A. Drammen.

For denne Byes Vedkommende henvises til nedenstaaende af Magistraten afgivne udførligere Beretninger, hvorved jeg intet Væsentligt har at erindre.

„Jeg har herved den Ære at afgive den befalede Indberetning for Femaaret 1866—70 inclusive.

Drammens By er i det forløbne Femaar undergaaet væsentlige Forandringer, hidrørende fra Byens Udvidelse og de flere store Ildebrande, som i Femaaret have hærjet den.

Ved Lov af 22de Mai 1869 bleve de Byen nærmest tilstødende Distrikter af Lier og Skouger Præstegjælde underlagte denne. Herved er Byens Territorium betydelig forøget, paa samme Tid som de talrige Husklynger, der især i de senere Aar havde dannet sig i Byens umiddelbare Nærhed, nu ogsaa ere indlemmede i denne og undergivne Byens Bygningsregler m. V. Dette er saaledes for Skougers Vedkommende Tilfældet med den saakaldte Sundhoug i Nybyen under Gaarden Strøm, Grønland og Poverudbyen samt Hedensrudtangen og for Liers Vedkommende med Musøen, Holste- og Øhrentoie, Rebbansbakken og Nøstedbækken.

Den væsentligste Forøgelse skriver sig fra Skouger Præstegjæld; af dette er indlagt betydelige Dele af Gaardene Strøm, Dannevik, Austad, Frydenhoug og Fjeld, formentligen de hele Gaarde Marienlyst, Brandengen og Kopervig samt flere større Løkker. Antallet af særskilt matrikulerede Eiendomme udgjør efter de modtagne Panteregistre for Thinglaget 277 deels bebyggede deels ubebyggede Eiendomme, af hvilke 147 vare assurerede i Landets almindelige Brandforsikringsindretning.

De vigtigste af de fra Lier Præstegjæld indkomne Eiendom me ere Gaardene Landfald, Øhren, Hovtvedt, Strøm (Hamborg-Strøm kaldet) og Strøtvedt; de fleste af disse henhøre dog tildeels endnu under Landets Jurisdiktion. Ifølge de modtagne Panteregistere udgjør de til Byen indlagte særskilt matrikulerede Grundstykker 49 i Tallet; assurerede i den almindelige Brandforsikringsindretning ere 69 Gaarde.

Den herved bevirkede Forøgelse i Indvaanernes Antal udgjorde ifølge Rodelisterne for 1870:

1. Fra Skouger	2235	Personer
2. Fra Lier	843	—
tilsammen	3078	Personer.

Byens Folkemængde forøvrigt udgjorde samtidigt hermed 13,470 Personer, saaledes at den samlede Folkemængde ved de nye Bygders Indlemmelse udgjorde — disse medregnede — 16,548 Personer.

Ved de store Ildebarnde i 1866 og 1870 have Byens Udseende og Forhold undergaaet betydelige Forandringer. Branden den 11te og 12te Juli 1866 ødelagde over Halvparten af Bragernæs Bydel. Af de dersteds værende 617 Gaarde forsikrede i den almindelige Brandforsikringsindretning for tilsammen ca. $1^1/_2$ Million Spd., opbrændte ved hiin Leilighed 358 med en samlet Assurancesum af 1,040,000 Spd. Den efter denne Ildebrand foretagne Regulering og den forandrede Bebyggelse have givet denne Bydel et saagodtsom aldeles nyt Udseende. De gamle Gader og Kvartaler ere kun tildeels bibeholdte paa samme Tid som Gadernes Antal betydelig er forøget og store forhen bebyggede Strækninger udlagte til aabne Pladse. Af de nye Bygninger ere mange, i Hovedstrøget om Torvet saagodtsom samtlige, opførte af Muur, ligesom ogsaa de afbrændte offentlige Bygninger ere gjenopførte i en storartet Maalestok. Det er en Selvfølge, at en saa indgribende Forandring ikke har kunnet ske uden betydelig Udgift for Kommunen, ligesom ogsaa selve Ildebranden, rammende Centrum for Byens Trafik og Handelsrørelse, har havt en væsentlig Indflydelse paa Stedets forskjellige Erhvervsgrene.

De tvende Ildebrande den 21de og 25de Mai 1870 have ikke havt en saa væsentlig Betydning. De have angaaet Dele af Drammen, som paa langt nær ere af den Vigtighed som den i 1866 ødelagte Deel af Bragernæs, ligesom de ogsaa angaa mindre Værdier. Den 21de Mai 1870 opbrændte af Tangen 49 Gaarde med en samlet Assurancesum ca. 120,000 Spd. og af den ny tilkomne Bydel, Hedensrudtangen, 43 Eiendomme med Assurance ca. 66,000 Spd. Ildebranden paa Strømsøe den 25de Mai s. A. ødelagde 114 Eiendomme med samlet Assurance ca. 158,000 Spd. Den i disse Bydele foretagne Regulering har kun tildeels omforandret dem; den væsentligste Forandring bestaar deri, at Tangen og Hedensrudtangen efter de under Reguleringen i saa Henseende gjorte Bestræbelser kun tildeels ville blive bebyggede.

Det vil heraf sees, at i Femaarets Løb et Antal af omtrent 520 af Byens Gaarde ere ødelagte. Dette Tal udgjør omtrent Halvparten af bebyggede Eiendomme i 1866. At under saadanne Omstændigheder Stedets Udvikling tildeels er bleven hindret og iethvertfald ikke har kunnet skee med den fornødne Ro og Sikkerhed er en Selvfølge; ved Bedømmelsen af de nedenfor fremstillede Fakta maa dette ikke lades ud af Betragtning.

1. Handel.

Af Trælast, der fremdeles udgjør Stedets vigtigste Handelsartikel, er, ifølge Opgave fra Toldkammeret, udført:

I 1866 . . .	53,603	Commercelæster
- 1867 . . .	49,942	—
- 1868 . . .	60,993	—
- 1869 . . .	67,999	—
- 1870 . . .	60,121	—

Mellem den mindste Udførsel i 1867 og den største i 1869 ligger saaledes en Forskjel af ca. 18,000 Commercelæster, eller i Forhold til det sidstnævnte Aars Udskibning, af ca. 26 pCt. De vigtigste Markeder ere fremdeles England og Holland; saaledes skibedes:

I 1866	til England	35,401	Com.-L.,	til Holland		15,474	Com.-L.
- 1867	„ —	36,563	—	„	—	11,159	—
- 1868	„ —	42.321½	—	„	—	14,907	—
- 1869	„ —	42,554½	—	„	—	15,952	—
- 1870	„ —	38,064	—	„	—	13,453½	—

Efter disse kommer som de større Markeder: Frankrig, Hamburg, Danmark og Belgien. Til Frankrig har Skibningen i Femaarets 2de sidste Aar taget et betydeligt Opsving; saaledes udskibedes i 1869 5,299 Com.-L. og i 1870 4,347 Com.-L. mod 538 i 1866 og 331 i 1867; Skibningen til Hamburg udviser en i Forhold næsten ligesaa stærk Stigning (i 1870 1,340 Com.-L. mod 110 Com.-L. i 1866.) Derimod synes det danske Marked at tabe sin Betydning, idet Femaaret udviser en jævn aarlig Aftagen i Skibningen hertil, saaledes at 1870 kun udviser 834 Com.-L. mod 1,591 Com..L. i 1866. Til Australien er i 1869 udskibet 554½ og i 1870 1,060½ Com.-L. Hvor stor Deel af det udførte Lasteqvantum, der har været i uforædlet Tilstand, er ikke oplyst. I Femaarets Løb er ved Drammens Vasdrags Fællesflødning nedflødet i Alt 505,124 Tylter Last, hvortil kommer det fra Fiskum og Ekernvandene over Vestfossen nedflødede Qvantum med 50,520 Tylter, — hvad der udenfor Fællesflødningen har passeret Hovedvasdraget samt sluttelig den Last, der i Form af Planker og Bord fornemlig fra Kongsberg føres til Drammen og som repræsenterer ca. 13,000 Tylter rund Last aarlig. Tilsammen udgjør dette ca. 620,000 Tylter eller med et rundt Tal ca. 125,000 Tylter aarlig, der repræsenterer den Lastemængde, der i Femaarets Løb er udført over Drammen. Med Hensyn til den tilsyneladende stedfundne Forøgelse af Lasteqvantummet har Trælasthandelens Direktion hersteds bemærket Følgende: „Sammenlignet med Opgaven fra forrige Femaar, der iberegnet rund Last fra Vestfossen viste 96,103 Tylter 3 Stk. i Gjennemsnit aarlig mod ovenstaaende 125,000 Tylter, skulde her altsaa være en betydelig Forøgelse. Men dette er i Virkeligheden ikke Tilfældet, da den forrige Opgave deels ikke omfattede den Last, der gaaer over Vestfossen fra Kongsberg og Fiskum i skaaren Tilstand og deels for den ved Steenberg indtagne Last var anført efter den der brugelige Optællingsmaade efter beregnede Bjælker, saaledes at 3 Tylter Dansklast beregnes som 2 Tylter Bjælker. I nærværende Opgave er derimod Lasten anført efter sit samlede Tal uanseet Lastens forskjellige Dimensioner. Udelader man for sidste Femaar ogsaa den Last, der kommer over Vestfossen i skaaren Tilstand og anfører man ogsaa for sidste Femaar Lastemængden ved Steenberg efter beregnede Bjælker, saa bliver det samlede Qvantum 496,272 Tylter, der giver et aarligt Gjennemsnitsqvantnm af 99,150 Tylter. Tilvexten er i Virkeligheden saaledes ikke betydelig. Indkjøbspriserne for Trælast have med Hensyn til 24 Fods 10 toms Last, hollandsk Maal, holdt sig i samme Priis som før, nemlig 10 Spd. pr. Tylt, hvorimod Priserne for de forøvrigt forekommende Sorter jævnt har steget fra Aar til andet."

Med Drammen-Randsfjord-Jernbanen, der aabnedes for den almindelige Færdsel i Oktober Maaned 1868, er derhos ikke ubetydelige Qvanta Trælast nedkjørt til Drammen. Efter Meddelelse fra Jernbanebestyrelsen udgjorde Mængden af denne Trælast:

I Driftsaaret fra 13de Oktober 1868 til 31te December 1869:

90 Vogne Planker, 2,005½ Do. Battens, 141 Do. Bord, 218 Do. firkantet Tømmer, 20 Do. rundt Tømmer, 3 Do. korte Sleepers, 3 Do. Steek og Spirer, 2 Do. Pitprops og Kul m. V. samt 67 Do. Brænde og Baghuun

og i 2det Driftsaar fra 1ste Januar 1870 til 31te December samme Aar:

588 Vogne Planker, 1,771 Do. Battens, 205 Do. Bord, 250 Do. firkantet Tømmer, 51 Do. Bjælker, 36 Do. rundt Tømmer, 76 Do. Stav, 3 Do. Steek og Spirer, 9 Do. Pitprops og Kul m. V. samt 96 Do. Brænde og Baghuun. Den største Deel heraf kommer fra Vikersund og de ovenfor samme værende Stationer, især deleshed Heen Station ved Spirillen og Randsfjordens Station, hvor i de sidste Aar flere — saavidt vides 4 — Dampsauge ere opførte. Udbyttet af Trælastforretningen maa i det forløbne Femaar antages at have været jævnt godt, hvorvel det udenlandske Marked i Regelen kun har været lidet livligt, især i 1870, da de politiske Uroligheder gjorde Situationen mindre sikker. Idethele har denne Forretningsgreen vist en i Forhold til flere andre Handelsvirksomheder hersteds fremtrædende Sikkerhed, der synes at godtgjøre, at den hviler paa et sundt og kraftigt Grundlag af Kapital og Dygtighed. De faa, tilsammen kun 3 Konkurser, der have fundet Sted blandt Trælasthandlerne, og hvoraf den ene staar i Forbindelse med Konkurserne i 1864 og 65 have havt sin Grund i, at Forretningerne vare drevne langt over Evne, og have ikke bevirket nogensomhelst Forstyrrelse for den øvrige Trælasthandel. Stedets Handelsforholde forøvrigt have i det forløbne Femaar været mindre gunstige og i de 3de sidste Aar have temmelig mange Opbud blandt de Handlende udenfor Trælasthandelen fundet Sted: (I 1868: 8, 1869: 12 og 1870: 9 mod 7 i 1866 og 5 i 1867). Aarsagen hertil maa vistnok for en Deel søges i Ildebranden i 1866. Som før berørt bevirkede denne Ulykke en Standsning for de fleste og største Hand-

lende hersteds og for flere af disse direkte Tab. I den første Tid efter Branden var Omsætningen temmelig livlig; de store Byggeforetagender, der i fuldt Maal lagde Beslag paa Vedkommendes disponible Capital bevirkede imidlertid i Forbindelse med den efter Branden indtraadte Fordyrelse af Husleie og alle Livets Fornødenheder snart en almindelig Flauhed i Omsætning, der virkede end mere trykkende ved de større Handelsomkostninger og den vistnok altfor stærke Konkurrance. Denne sidste Omstændighed bør utvivlsomt tillægges ikke uvæsentlig Betydning. Den altfor lette Adgang til Credit har hersteds i de forløbne Aar vist sin stadige Indflydelse ved at muliggjøre Aabning af Handelsforretninger, der ikke have havt nogensomhelst Støtte i Capital eller heldige Tidsomstændigheder. Blandt de i Femaaret stedfundne Opbud er saaledes ikke faa af Handelsmænd, der uden Hensyn til Stedets Forholde have etableret Forretninger udelukkende paa Laan og Credit af Varer. De fleste af disse have maattet standse ved den første Accepts Presentation, enkelte endogsaa før og de derved foranledigede hyppige Realisationer have ligesom Forretningen selv virket nedsættende for de øvrige Kjøbmænd. Den Støtte, der under disse Omstændigheder kunde have været at søge i Oplandshandelen har derhos i betydelig Grad manglet. Der klages af de Handlende over, at den økonomiske Tilstand paa Landet har været trykket og bevirket Mangel baade paa Lyst og Evne til at kjøbe. At den nye Jernveis-Forbindelse med Oplandet under saadanne Forhold ikke har kunnet virke med behørig Nytte er indlysende; imidlertid maa det antages, at den har bidraget ikke lidet til at holde Handelsrørelsen saavidt oppe som skeet er. Nye Forbindelser synes endnu ikke i nog en mærkelig Grad at have vist sig uden forsaavidt som en Deel af Hadeland og muligens af Ringerige har begyndt at trække til Drammen. Den samlede Vægt af de fra Drammen til Oplandet ved Jernbanen afsendte Varer udgjør for Jernbanens 1ste Driftsaar 263,592 Centner, men for dens 2det kun 187,176 Centner, medens Passagerantallet i samme Tidsrum beløb sig til resp. 77,569 og 49,665 Personer. Herved maa dog erindres, at 1ste Driftsaar omfattede ca. $14^1/_2$ Maaned. De vigtigste Artikler vare: Brændevin resp. 3947 og 2703 Centner, Jernvarer 2160 og 2063 Centner, Kornvarer 28,512 og 13,008 Tønder, Salt 11,278 og 8,812 Tønder, Sild, 7,515 og 5,007 Tønder, Øl 1549 og 1393 Centn., Brød 1888 og 656 Centner. Resten hovedsagelig saakaldte diverse Varer. Vægten af de til Drammen pr. Jernbane indførte Varer udgjør for 1ste Driftsaar 323,794 Centner og for det 2det 401,680 Centner. Passagerantallet i samme Tidsrum udgjør 68,862 i 1ste og 63,413 i 2det Driftsaar. De vigtigste Artikler vare foruden Trælast: Brændevin resp. 3395 og 3976 Centner, Glasvarer 1550 og 3496 Centner, Kjød 1052 og 453 Centner, Mælk 5127 og 6889 Centner, Smør 1093 og 1202 Centner. Resten saakaldte diverse Varer. Som i forrige Femaarsberetning anført forskrives, maaske nu i end høiere Grad end tidligere, betydelige Partier over Christiania.

Antallet af Personer som have Borgerskab som Handelsborgere og Handlende udgjorde ved Slutningen af 1870: 309 Personer; af nye Udførselsgjenstande fra Stedet maa mærkes Is, hvoraf i 1869 udførtes 1377 Com.-L., Zink- og Nikkelmalm (fra Konnerudværket i Skouger og Nikkelværket paa Ringerige) i 1869: 24,300 Centner og i 1870: 22,850. Af Øl udførtes i 1870 9494 Potter.

2. Skibsfart.

Denne Næringsvei staar i Betydning næst efter Handelen og er i Femaarets Løb stadigt gaaet fremad. Efter sidste Indberetning udgjorde Toldstedets Handelsflaade et Antal af ca. 230 a 235 Skibe med en samlet Drægtighed af ca. 24,600 Com.-L. Hertil er i nærværende Femaars Løb kommet:

I 1866 . .	29	Skibe af samlet	Drægtighed	4,327½	Com.-L.
- 1867 . .	28	— - —	—	4,789½	—
- 1868 . .	27	— - —	—	3,987	—
- 1869 . .	18	— - —	—	2,820½	—
- 1870 . .	19	— - —	—	2,563½	—
tilsammen	121	Skibe af samlet	Drægtighed	18,488	Com.-L.

I samme Tidsrum er imidlertid bortsolgt 18 Skibe af samlet Drægtighed 2086½ Com.-L. og forlist 57 Skibe af Do. 6757½ Com.-L., saaledes at Nettoforøgelsen i Femaaret udgjør 46 Skibe af samlet Drægtighed 9644 Com.-L. Antallet af ved nærværende Toldsted (Drammen og Svelvig) hjemmehørende Fartøier udgjør saaledes nu 275 a 280 med samlet Drægtighed af ca. 34,000 Com.-L., samtlige beskjæftigede i udenrigsk Fart. De herfra mest besøgte Farvande ere fremdeles Nord- og Østersøen samt Nordamerika. Udbyttet af Skibsfarten var paa Grund af de stedse dalende Fragter i de første Aar af Femaaret mindre end man hidtil havde været vant til; i det sidste Aar steg dog Fragterne ikke ubetydeligt. Den hidtil herskende Mangel paa Søfolk vedvarer fremdeles, idet der her paa Stedet langtfra er Matroser nok til at bemande Stedets Handelsflaade. Lønningerne have udgjort:

For en Skibsfører	20 a 25	Spd.	maanedlig
- - 1ste Styrmand	14 a 16	—	—
- - 2den Do.	11 a 12	—	—
- - Tømmermand	ca. 12	—	—
- - helbefaren Matros . .	ca. 9½	—	—
- - halvbefaren Do. . . .	7	—	—

Skibsførerne erholde derhos i Regelen 5 pCt. Kaplak. Fra Stedet udgaar nu 2de Sælfangerskibe, der i de sidste Aar have givet et særdeles tilfredsstillende Udbytte; derhos er under Bygning paa Holmens Skibsværft hersteds 2de til denne Fart bestemte Skibe, der skulle forsynes med Dampkraft, og hvoraf saavidt vides det ene tilhører et her i Byen dannet Interessentskab.

Skibsbyggeriet har i Femaaret antaget betydelige Di-

mensioner. Det i min forrige Indberetning omtalte Holmens Skibsværft har som Tabel No. 7 a udviser beskjæftiget gjennemsnitlig 250 Mand aarlig og har i Femaarets Løb leveret 31 nye Skibe af samlet Drægtighed 5486 Com.-L., der efter en Gjennemsnitspris af 92 Spd. pr. Com.-L. repræsenterer en Capital af 500,000 Spd. Derhos har stadigen større og mindre Reparationer ved Værftet fundet Sted. Foruden ved dette større Værft drives Skibsbyggeriet hersteds ogsaa ved 3de mindre. De 2de, for hvilke jeg har erholdt Opgave (see Tabel No. 7 b) have i Femaarets Løb leveret tilsammen 7 Skibe af samlet Drægtighed 759 Com.-L., hvorhos ved det ene (Tangens Skibsværft) Reparationer til Værdi af ca. 50,000 Spd. have fundet Sted. Disse Værfter have sysselsat gjennemsnitlig 80 Mand aarlig. For Tiden staar paa de forskjellige Værfter 5 nye Skibe under Bygning.

3. Fabrikvæsenet.

Med Hensyn til Fabrikdriften inden Byen henvises til de schematiske Tabeller No. 7 litr. c—l incl., hvoraf sees, at denne Slags Virksomhed væsentligst indskrænker sig til Saugbrug. Af Dampsauge og Høvlerier have i det Hele 7 været i Virksomhed og beskjæftiges ved samme ca. 400 Arbeidere. Næst derefter kunne komme Tobaksfabrikkerne, der aarligaars sysselsætter ca. 90 Mand. Forøvrigt skal jeg henlede Opmærksomheden paa den i forrige Indberetning gjorte Bemærkning om, at man ved Bedømmelsen af Stedets Fabrikvirksomhed ogsaa maa tage Hensyn til de Anlæg, der udenfor Byen drives for Regning af Byens Indvaanere. I Byens Nærhed er i Femaarets Løb opført 1 og ved Heens Jernbanestation og Randsfjorden 2 Dampsauge, alle for Trælasthandlere, der bo her paa Stedet. Det sammesteds nævnte Jernstøberi er ved Regulering af Byens Grændser fra 1ste Januar 1870 indlagt under Byen: nogen Opgave over sammes Virksomhed har jeg imidlertid ikke erholdt. Af nye Anlæg i Femaaret maa mærkes et Damphøvleri, der begyndte sin Virksomhed i 1868 og en Mineralvandfabrik. Nedlagte ere: et Bryggeri, en Reberbane, et Sæbesyderi, en Lys- og Sæbefabrik samt en Vognfabrik. Af disse har dog kun Reberbanen havt nogen væsentlig Betydning, idet denne har sysselsat gjennemsnitlig 50 a 60 Arbeidere aarlig; denne tilligemed Ølbryggeriet ere nedlagte paa Grund af Ildebrandene i 1870.

4. Haandværksdrift.

Haandværksdrift kan i det forløbne Femaar neppe antages at have gjort synlige Fremskridt. Den store Ildebrand i 1866 gav vistnok rigeligt Arbeide for de fleste Haandværkere, især Murmestere, Tømmermestere og Snedkere m. V., men paa Grund af den overordentlige stærke Tilstrømning til Byen af fremmede Haandværkere og den derved opstaaede altfor trykkende Concurance, har Udbyttet paa nogle ganske faa Undtagelser nær ingenlunde givet Overskud eller ialfald Overskud af nogen Betydning. I Aarene 1868, 69 og 70 ere saaledes indtrufne ikke faa Fallitter blandt Haandværkerne.

5. Angaaende Byens Forholde forøvrigt.

Vei- Vand- Kloak- og Brand-Væsen.

Længden af Byens Veie, som før Branden i 1866 udgjorde 38,790 løbende Alen udgjør nu 66,075 Alen eller 3,67 norske Mile. Veilængden er saaledes fordoblet, hvilket har sin Grund deels i Byens Udvidelse ved Loven af 1869, hvorved er tilkommet 14,900 Alen og deels i det ved Reguleringen af Bragernæs forøgede Antal Gader. Endnu yderligere vil denne Længde forøges ved Reguleringen af Strømsøe efter Ildebrandene i 1870, hvorved flere nye Gader, fornemmelig Tværgader ere besluttede anlagte. De forskjelligartede Gaders og Veies Længde vil sees af nedenstaaende Schema, der ligeledes vil vise, hvormeget der ved Byens Udvidelse er tillagt hver Bydel i Veilængde.

Bydel.	Endnu ubearbeidede Veie.	Planerede Veie.	Kultede Veie.	Grusede Veie.	Macadamiserede Veie.	Brolagte Veie.	Tilsammen.	Tilkommet ved de nye Bydele.
Bragernæs	5,315	2,815	1,580	7,345	21,630	1,490	40,175	4,735
Strømsøe	600	-	-	7,000	10,640	-	18,240	8,190
Tangen	-	-	-	4,540	2,220	-	6,760	2,020
Landfaldbroen med Vei til Jernbanestationen	-	-	-	900	-	-	900	-
Tilsammen	5,915	2,815	1,580	19,785	34,490	1,490	66,075	14,945

Paa Bragernæs er langs Elven i en Strækning af 900 Alen fra den gamle Kirkebrygge og nedover anlagt en muret Kai, hvis Overkant ligger 4 Tommer høiere end høieste Vandstand under Flommen i 1860; den er bygget paa Pæle, forsynet med Trapper for hver Tværgade, i alt 7 og koster 12,8 Spd. pr. løbende Alen eller tilsammen ca. 12,000 Spd. Byens Torve og offentlige Pladse, 10 i Tallet, ere ved Reguleringen efter Ildebranden i 1866 betydelig udvidede og udgjør tilsammen 138,440 □ Alen eller over $55^1/_3$ Maal, heraf er Bragernæs Torv, 37,740 □ Alen, et mindre Torv, det saakaldte Høtorv paa Bragernæs 7000 □ Alen og Jernbanetorvet paa Strømsøe 17,325 □ Alen. Byens Hovedtorv (Bragernæs Torv) er fuldstændig steensat, Høtorvet kultet, 3 aabne Pladse grusede og Resten planerede. 5 Pladse ere deels tilsaaede med

Græs deels beplantede. Af Broer haves 4 større, alle af Træ med Landkar af Steen; af disse fører 2de over Drammens-Elven.

Længden af Byens Kloaker udgjør 15,625 løbende Alen, hvoraf er:

4,354 løbende Alen muret Steenkloak.
256 — — gamle Trærender og Rest
11,015 — — Rørkloaker af 9″, 6″, 5″ og 4″ Diameter.

Af Arbeider, der ere udførte i Femaaret kan mærkes:

a) en samlet Veilængde af 15,330 løbende Alen har været under Oparbeidelse fra nyt af; heraf fuldført 10,395 løbende Alen macadamiseret Vei og 1490 Alen brolagt. Dette Arbeide er foranlediget ved Ildebranden paa Bragernæs i 1866.
b) hele Kaianlægget besluttet efter Ildebranden i 1866.
c) Steensætn.ng af Torvet og Oparbeidelse af flere andre aabne Pladse, ligeledes foranlediget ved Branden i 1866.
d) den fra Landfaldøen (Bragernæs) over Drammens-Elven lagte Bro, der er bygget i den Hensigt at sætte den øvre Deel af Bragernæs i en lettere Forbindelse med Randsfjordbanen. Den gamle Bro over Elven er derhos tilbygget en Gangbro, hvorhos det ved Branden i 1866 ødelagte Brospand med Vippebro er istandsat. Vippebroen er udført af Jern og aabnes ved Hjælp af Vandværkets Tryk.
e) af Kloaker er anlagt 3000 løbende Alen.

De i forrige Indberetning omtalte større Veiarbeider ere paa Grund af foranførte Arbeider kun for en Deel udførte. Til samtlige Arbeider foruden Broarbeiderne har i Femaaret været anvendt 105,607 Mandsdagværk og 13,860 Hestedagværk, heri indbefattet saavel Accord- som Dagarbeide.

Det i sidste Femaarsberetning omhandlede Vandværk er i Begyndelsen af nærværende Femaar bleven fuldført og senere udvidet ved Indkjøb af et i Nordvest for Byen liggende Kjærn „Landfaldkjærnet". Ledningen til Byen skeer ved 2de Rørledninger fra 2de Reservoirer i respective 200 og 300 Fods Høide over Elven. Rørnettet der ved Udgangen af Aaret 1865 havde en Længde af 22,104 Alen, har i Femaaret erholdt en Forøgelse af 6463 Alen, hidrørende deels fra de efter Branden i 1866 foretagne Udvidelser, deels fra den ved Indkjøb af det 2det Vandreservoir nødvendiggjorte længere Forbindelsesledning. Over Elven føres Vandet i 2de Ledninger, den ene anbragt under Brodækket; den anden paa Elvebunden. Længden af de forskjellige Rørdimensioner i løbende Alen tilligemed Antallet af Brandkummer vil sees af følgende Schema:

9″ Ledning.			6″ Ledning.		4″ Ledning.	Tilsammen.	Brandkummer.		
Bragernæs.	Broledningen.	Strømsøe & Tangen.	Bragernæs.	Strømsøe & Tangen.	Bragernæs.		Bragernæs.	Strømsøe & Tangen.	Tilsammen.
2,279	800	500	13,598	8,154	3,236	28,567	99	54	153

Konsumenters Antal, der dog ved Ildebrandene i 1870 midlertidig ere ikke ubetydeligt formindsket, udgjorde ved nævnte Aars Udgang 549, hvoraf 387 havde indlagt Vand medens Resten 182 mod Afgift benyttede de offentlig anbragte Poster, saakaldte Betalingsposter, 17 i Tallet. Af aabne Poster, der kunne benyttes af Enhver, haves 7, hvoraf dog de 3 fra gamle Ledninger.

Stedets Brandvæsen bestaar af:

a) det faste lønnede Brandkorps, der udgjør i Alt 21 Mand: 1 Over- og 1 Underbrandmester, 16 Konstabler, 1 Vagtmester og 2 Vægtere. Dette Korps er bestemt til Anvendelse af Vandværket.
b) det udskrevne Brandkorps, der betjener de ældre Sprøiter og udgjør i Alt 747 Mand: ɔ: 2 Capitainer, 1 Adjutant, 13 Præmierlieutnanter, 15 Secondlieutnanter, 31 Underofficerer og 685 Straalemestere og Nummermænd.

Det væsentligste Materiel er: 3 Slangevogne, 1 Redskabsvogn med Stiger, Øxer, Spader, Brandseil og Skjærme, en fritstaaende Brandstige paa Hjul, 12 større og mindre Sprøiter og 1 Seilvogn samt 6 Heste, af hvilke 3 stadig ere parate til Udrykning, medens de øvrige benyttes ved Byens Arbeider. Derhos haves: en Hovedvagt, beliggende i Byens Centrum ved Bragernæs Torv, hvor samtlige Constabler og begge Brandmestere ere indkasernerede; hvorhos den tjener til Bolig for Branddirektøren, — en Bistation paa Grændsen mellem Strømsø og Tangen, — en Signalstation (Brandposten) hvorfra Ildløs signaliseres ved Kanonskud.

En Telegraftraad sætter disse 3 Stationer i umiddelbar Forbindelse med hinanden; derhos staar den i Forbindelse med 15 paa forskjellige Steder i Byen anbragte nummererede Brandsignalkasser.

De væsentligste Arbeider i Femaaret vedkommende Brandvæsenet ere: Opførelse af Hovedvagten og Bistationen samt Anlægget af Brandtelegrafen.

Havnevæsenet har i det forløbne Femaar væsentlig været beskjæftiget med Opmudring af Elven langs den ny anlagte Kai paa Bragernæs og de ligeledes nye Jernbanebrygger paa Strømsøe, hvor Farvandet nu har 14 Fods Dybde. Derhos er Elven ved den nye Jernbanebrygge paa Tangen opmudret til 16 Fods Dybde og Farvandet langs Strømsølandet til 14 Fod. Enkelte mindre Bøie-Arbeider ere foretagne.

Byens Gasværk blev ved Ildebranden i 1866 saagodtsom ødelagt, ligesom det ogsaa ved samme har lidt betydeligt, deels ved det store Tab af private Ledninger (over Halvparten af disse) og deels ved Omlægninger af Ledningen

m. V. Først i den sidste Tid kan Værket siges paany at være kommet i ordentlig Stand.

Værket drives med 25 Retorter af Steenkulsgas i 5 Ovne og med de sædvanlige Renseapparater; har derhos Exhaustor. Til Gasens endelige Rensning benyttes Myrmalm istedetfor Kalk. Værket har 3 Gasbeholdere, 2 paa Bragernæs og 1 paa Strømsøe. Hovedledningens er mellem 23 og 24,000 Alen. Værkets faste Betjente ere: en Bestyrer med aarlig Løn 650 Spd., en Regnskabsfører med 300 Spd. aarlig, et Bud med 72 Spd. aarlig samt fri Bolig, Lys og Brænde, 2 Fyrbødere, 1 Smed, 1 Gasmand og 1 Kjører samt for Vinteren yderligere 4 Fyrbødere. Lygternes Antal er 188 fordelte paa 7 Distrikter, der hvert har en Tænder, aflønnet med 20 Spd. for Vinteren. Til nærmere Oplysning om Værkets Drift i Femaaret (1ste Juli 1865 til 30te Juni 1870) hidsættes følgende Tabel.

Tabel

over Drammens Gasværks Kulforbrug, Produktion, Udbytte m. m. i Femaaret fra 1ste Juli 1865 til 30te Juni 1870

Driftsaar.	Kulforbrug. Tønder.	Gas-Produkton. Kubikfod.	Solgt				Antal private Ledninger.	Gadelygter.	Udbytte:		
			Gas til Private. Kubikfod.	Coke. Tønder.	Cokegrus. Tønder.	Tjære. Tønder.			Spd.	ß	pCt.
1865—66	7,162	6,238,850	3,815,925	2,663	138	249⅛	325[1])	115—20[2])	3,926	22	10,07[3])
1866—67	6,385	[4])	1,931,825	2,366	16½	226⅜	223	120—138	—:—		-[5])
1867—68	7,736	[4])	2,874,475	3,848½	1,019	270¼	-	141	1,307	91	3,35[6])
1868—69	8,480	(6,992,000[7])	3,854,800	3,315	293½	234½	311	162—183	2,233	10	5,72[8])
1869—70	8,253	7,350,650	3,680,550	2,852½	91	331½	319	188	2,977	10	7,63[9])

Anm. [1]) Antallet gjælder for Driftsaarets Slutning. [2]) Det første Tal gjælder for Begyndelsen, det andet for Slutningen af Vinteren. Lygterne brænde til Kl. 2. [3]) Udbyttet 4 pCt. Dividende, Rest af Udbyttet opsparet for at dække næste Aars ved Ildebranden foraarsagede Tab. [4]) Hovedmaaleren brændte med Rensehuset og blev først opsat i 1868 efter foretaget Reparation. [5]) Tab 1915 Spd. 73 Skill. Udbetalt 4 pCt til de private Actieeiere. [6]) Udbetalt 4 pCt. til de private. [7]) Opgaven gjælder blot for de 10 sidste Maaneder af Driftsaaret. [8]) Udbetalt 4½ pCt. Dividende. [9]) Dividende 5 pCt.

Værket er grundet paa en Actiekapital af 39,000 Spd., hvoraf Halvparten 19,500 Spd. er tilskudt af Communen; den 2den Halvdeel er fordeelt paa 195 Actier a 100 Spd., der af Communen ere garanterede et aarligt Udbytte af 4 pCt. Prisen paa den til Private leverede Gas er 2 Spd. pr. 1000 Cubikfod; for hver Lygt betales 10 Spd. for Vintermaanederne.

Af Byens offentlige Bygninger ødelagdes ved Ildebranden i 1866 flere af de vigtigste, der i Femaarets Løb atter ere opbyggede. Nyopførte ere saaledes: Bragernæs Kirke, nu assureret for 38,980 Spd. Raadhuset med Fængslet, assureret for 31,870 Spd. I Raadhuset er foruden Lokaler for Communebestyrelsen og Retssal med Tilbehør, indredet Contorer til Byfoged, Politimester og Magistrat tilligemed Lokaler, som benyttes af Tegneskolen, Lignings-, Forligelses-, Almueskole-, Sundheds-Kommissionen m. V. Fængslet indeholder foruden Familiebeqvemmeligheder til Vagtmester og Slutter 11 Fængselsceller, Gjældsarrest og Inventarierum m. V.

Bragernæs Asyl, assureret for 4,050 Spd.

Den i forrige Indberetning omtalte Brandvagtsbygning er nu færdig og assureret for 10,900 Spd. Af offentlige Bygninger, som dog ikke tilhøre Communen, er fremdeles opført:

Børsen, assureret for 54,470 Spd., der foruden det egentlige Børslokale indeholder Contorer for Postvæsenet, Telegrafvæsenet, 2de Assuranceforeninger og Drammens Privatbank, flere Butik- og Restaurationsleiligheder, Festlokale m. V.

Theaterbygning og Ridehuus, assurerede for resp. 14,420 og 5,050 Spd. ere byggede for Regning af 2de Interessentskaber.

Ved Reguleringen paa Bragernæs efter Ildebranden i 1866 erhvervede Communen betydelige Grundstrækninger. De fleste af disse ere udlagte til Gader og offentlige Pladse; en større Strækning, især bestaaende af tidligere private Haver er imidlertid ved Privates fortjenstfulde Bestræbelser nu omdannede til et smukt Parkanlæg, der med Tiden vil blive til megen Pryd for Byen.

Byen besidder et velordnet Skolevæsen. Den offentlige Skole for den høiere Almeenundervisning (Drammens Latin- og Realskole) har været besøgt: i 1866 af ca. 243 Elever, i 1867 af ca. 250, i 1868 af ca. 275, i 1869 af ca. 292 og i 1870 af ca. 290 Elever. Bragernæs Almueskole har de samme Aar tællet resp. 765, 704, 724, 812 og 959 Elever, Strømsøe & Tangens forenede Almueskole resp. 586, 614, 619, 710 og 910 Do. Den stærke Forøgelse i 1870 skriver sig antageligviis fra de Byen ved Loven af 1869 tillagte nye Bydele. Paa Bragernæs er Almueskolen nu henlagt til en ved Reguleringen erhvervet og restaureret Privatbygning, medens Strømsøe Almueskole endnu forbliver i dens gamle Lokale, idet Opførelsen af nye Skolebygninger paa Grund af de mange andre ved Ildebranden foranledigede

Arbeider er bleven udsat indtil videre. Bykassens Tilskud til disse Skoler udgjorde for 1870 ca. 6300 Spd.

For den høiere Pigeundervisning virker private Skoler, hvoraf de 3 vigtigste i Femaarets Løb tilsammen have tællet gjennemsnitlig omtrent 200, 190, 200, 225, og 225 Elever.

Sømandsskolen og Tegneskolen have været i stadig Virksomhed, idet dog begges Virksomhed i Vinteren 1866—67 i væsentlig Grad hindredes ved Vanskeligheden af at skaffe Lokale, hvortil for Tegneskolen kom den Omstændighed, at dens Inventarium i 1866 opbrændte. Elevantallet ved Sømandsskolen har i Femaarets Løb udgjort resp. 13, 28, 58, 48 og 49 og ved Tegneskolen (fra Høsten 1865 til Vaaren 1870) resp. 55, 30, 51, 59, og 47, for den største Deel Svende og Læredrenge.

Angaaende Byens Tilstand i Almindelighed skal jeg bemærke Følgende:

Antallet af Opbud i Femaaret har været temmelig betydeligt:

I 1866 . .	10,	hvoraf Handlende	7
- 1867 . .	9,	— —	5
- 1868 . .	12,	— —	8
- 1869 . .	19,	— —	12
- 1870 . .	18,	— —	9

Resten for det meste Haandværkere.

Thinglæsninger af Hjemmelsdocumenter vedrørende faste Eiendomme have i Femaaret fundet Sted i Antal og til Værdi, som nedenstaaende Tabel viser:

	Antal.	Samlet Værdi.
1866 . . .	81	83,359 Spd. 108 ß
1867 . . .	154	160,066 — 78 -
1868 . . .	150	126,281 — 45 -
1869 . . .	89	63,651 — 76 -
1870 . . .	85	64,779 — - -
tilsammen	559	498,138 Spd. 67 ß

Herved er ikke taget Hensyn til de mange Afhændelser, som efter Ildebrandene i 1866 og 1870 have fundet Sted til Communen, der ved de stedfundne Reguleringer har erhvervet betydelige Grundstrækninger (efter Ildebrandene i 1870 saaledes ca. 80,000 □ Alen) udenfor hvad der er medgaaet til Gader og offentlige Pladse, idet de Private til Vederlag ere bevirkede Bygningernes Assurancesum eller en passende Deel deraf frigjort for Byggepligt. Efter Ildebranden i 1866 blev paa denne Maade frigjort ca. 550,000 Spd., i 1870 ca. 180,000 Spd.

Thinglæsninger og Aflæsninger af Gjældsdokumenter have i Femaarets Løb fundet Sted til følgende Beløb.

Aar.	Thinglæsninger.		Aflæsninger.	
	Sum.	Antal.	Sum.	Antal.
1866	ca. 84,872 Spd.	309	ca. 147,692 Spd.	194
1867	- 315,265 —	802	- 702,739 —	840
1868	- 515,356 —	706	- 164,300 —	178
1869	- 241,566 —	572	- 104,188 —	164
1870	- 193,879 —	443	- 98,176 —	167
tilsammen	1,350,938 Spd.	2,832	1,217,095 Spd.	1,543

Den overordentlige Stigning i Aarene 1867, 68 og 69 har sin Grund i Ildebranden paa Bragernæs i 1866.

Saavel for de Eiere, hvis Assurancer vare frigivne saavelsom for dem, der ved Reguleringen havde erholdt forandret Tomt var det nødvendigt at faa sine Eiendomme frigjorte for Hæftelser for at kunne erholde Assurancen udbetalt. Deraf i 1867 det overordentlige Beløb af Aflæsninger, der saaledes saagodtsom udelukkende vedkommer de afbrændte Eiendomme paa Bragernæs. I Løbet af 1867 og især i 1868 fuldførtes Opbyggelsen af de i 1866 afbrændte Huse, der i Regeleg ikke alene bleve behæftede med de paa samme tidligere hvilende Laan, men for flere endogsaa med et større Beløb, ligesom der samtidig bebyggedes usædvanlig mange nye Tomter, hvis Eiere ogsaa tiltrængte Pantelaan. Det vil saaledes skjønnes, at en betydelig Deel af de oven anførte Beløb for Af- og Thinglæsninger kun repræsenterer en Ombytning af Obligation. Imidlertid maa dog Gjælden paa de faste Eiendomme i Femaaret antages at have tiltaget. Den ved de nye Bydele bevirkede Tilvæxt har ingen Betydning. Antallet af Executioner og Udpantninger i Femaaret udgjør:

a) af Executioner:

I 1866	73	til samlet Beløb	7,290 Spd.	56 ß
- 1867	41	- — —	14,748 —	58 -, hvoraf 1 paa 10,018 Sp.
I 1868	110	til — —	13,787 —	5½ -
- 1869	176	- — —	15,996 —	63 -
- 1870	92	- — —	16,050 —	3½ -
tilsam.	492		67,872 Spd.	66 ß

b) af Udpantninger:

1. ved Skattefogden:

1866	948	til samlet Beløb	34,765 Spd.	53 ß
1867	1341	- — —	27,161 —	93 -
1868	1522	- — —	35,319 —	2 -
1869	2031	- — —	41,059 —	38 -
1870	1587	- — —	46,494 —	57 -
tils.	7429	tilsammen	184,800 Spd.	3 ß

2. ved Underfogden af Udpantninger og Exekutioner:

1866	154	til samlet Beløb	1314 Spd.	53½ ß
1867	269	- — —	1728 —	26 -

1868	338	til samlet	Beløb	1,937 Spd.	71	ß
1869	231	- —	—	941 —	80½	-
1870	320	- —	—	1,605 —	81½	-
tilsammen	1,312		tilsammen	7,527 Spd.	72½	ß

Af Tvangssalg er i Femaarets Løb foregaaet

a) private Tvangssalg:

Aar.	Antal faste Eiendomme og Skibe.	Salgsbeløb		Antal Tvangsauktioner over Løsøre og Panteobligationer.	Salgsbeløbene for disse.	
		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.
1866	10	4,921	49	16	4,514	13
1867	5	2,793	81	13	4,561	90
1868	8	11,068	38	16	4,302	63
1869	28	24,058	109½	32	7,162	118
1870	27	22,064	½	25	5,717	19½
Tilsam.	78	64,906	38	102	26,258	63½

Antallet af samtlige over faste Eiendomme afholdte Tvangsauktioner, deri ogsaa medregnet dem, der ikke have ledet til Salg udgjorde: for 1866: 44, for 1867: 32, for 1868: 45, for 1869: 112 og for 1870: 130.

b) Tvangssalg, afholdte for Skatter eller andre offentlige Indtægter:

Aar.	Antal Auktioner over Gaarde.	Salgsbeløb.		Antal Auktioner over Løsøre.	Salgsbeløbene for disse.	
		Spd,	Skill.		Spd.	Skill.
1866	1	105	„	„	„	„
1867	2	1,000	„	4	11	112
1868	„	„	„	1	9	119
1869	5	3,310	„	2	22	118
1870	6	1,422	„	1	2	50
Tilsam.	14	5,837	„	8	47	39

Antallet af samtlige over faste Eiendomme afholdte Tvangsauktioner, deri ogsaa indbefattet dem, der ikke have ledet til Salg, udgjorde: for 1866: 73, for 1867: 76, for 1868: 33, for 1869: 131 og for 1870: 161.

Ved at sammenholde Tabellerne for frivillige og tvungne Salg vil erfares, at der i Aarene 1867 og 68 foregik usædvanligt mange af de første, men derimod faa af de sidste, hvorimod Aarene 1869 og 70 udviser det modsatte Resultat med en betydelig Forøgelse af Tvangsauktioner, ligesom Summen af samtlige i disse 4 Aar foregaaede Salg viser en stærk Modsætning til Aaret 1866 og de tidligere Aar. Grunden hertil maa for en væsentlig Del søges i Ildebranden i 1866. I den første Tid efter denne foregik en Mængde Underhaandssalg saavel af tidligere bebyggede som forhen ubebyggede Tomter, paa samme Tid som den til Byen strømmende Capital af Brandassuranceerstatning gjorde det lettere for Huseierne at opfylde sine Forpligtelser. Med Aaret 1868 var imidlertid saagodtsom de fleste Byggeforetagender fuldførte, ligesom ogsaa Kjøbet af nye Byggetomter lidt efter lidt aftog betydeligt. Det har imidlertid vist sig at mange især mindre Huseiere havde bygget over Evne, hvoraf den naturlige Følge har været en gjennemgaaende Misligholdelse af paadragne Forpligtelser, der har vist sig i de forøgede Exekutioner og Tvangssalg. De høie Priser paa faste Eiendomme, som herskede i de første Par Aar, have heller ikke kunnet holde sig; saaledes at der fra flere Kanter har været klaget over Vanskelighed ved at faa saadanne Eiendommme solgte. Det samlede Beløb af Stedets Husassurance var i 2de Halvaar af Aaret 1866

	2,366,880 Spd.
hvoraf den 12te Juli 1866 brændte ca. . .	1,041,250 —
Restassurancen ved Udgangen af 1866 . .	1,325,630 Spd.

For 2det Halvaar 1870 udgjorde Husassurancen derimod 2,705,130 Spd. fordelt paa ca. 1,270 Brand Matr. No., hvori dog ikke er indbefattet de den 21de og 25de Mai 1870 nedbrændte 206 Eiendomme med samlet Assurance ca. 340,000 Spd. Byens Assurance for 1870 bør saaledes egentlig regnes til ca. 3,040,000 Spd. Assurancen for de nye Bydele udgjør:

a) for de fra Lier tillagte Dele for 69 Eiendomme	48,590 Spd.
b) for de fra Skouger tillagte Dele for 147 Eiendomme	162,290 —
tilsammen	210,880 Spd.

Forskjellen mellem Assurancen i 1866 og 1870 udgjør saaledes ca. 640,000 Spd., hvoraf en Forøgelse af omtrent 330,000 Spd. falder paa de efter Branden i 1866 nyopførte Dele af Bragernæs og ca. 210,000 Spd. paa de nye Bydele. For den øvrige By viser der sig saaledes et Tillæg af ca. 100,000 Spd. I nævnte Beløb 330,000 Spd. er dog medregnet Assurancesummerne for de efter Branden som nye tilkomne Gaarde, der dog næsten alle ere opførte inden den afbrændte Del af Bragernæs.

Byens Budget er i Femaaret, som en Følge af de udførte mange Arbeider, bleven stærkt betynget. Ifølge sidste Femaarsberetning udgjorde Byens Gjæld ved Udgangen af 1865 ca. 196,000 Spd., hvilket Beløb ved Udgangen af 1870 var bleven forøget til ca. 276,000 Spd. Denne Forøgelse hidrører for en Deel fra et ved Repræsentantbeslutning af 27de November 1869 besluttet Bidrag til Drammen-,Randsfjord-Jernbanens Sidelinier til Kongsberg, Krøderen, stort 10,000 Spd. og forøvrigt fra et væsentligst ved Ildebranden i 1866 foranlediget og ifølge Repræsentantbeslutning af 27de August 1867 optaget Communelaan stort 100,000 Spd., hvoraf 60,000 Spd. erholdtes af Oplysningsvæsenets Fond,

30,000 Spd. af Christiania Creditbank og Rest 10,000 Spd. i Søforsikringsselskabet „Øger“ á 98 pCt.

Af Laanet er anvendt:

Til Gjenopførelse af Bragernæs Kirke, (udenfor Brandassuranceerstatningen) ca. . . . . 20,000 Spd.
Til Opførelse af Raadhuus og Fængsel (udenfor Assurancesummen) ca. . . . . 10,000 —
Til Kaianlægget paa Bragernæs ca. . . . . 13,000 —
Til Omlægning af Vandledning og Kloaker ca. 10,000 —
Til Oparbeidelse af Byens Gader . . . . . 33,200 —

Til ovenstaaende Gjældsbeløb kommer derhos det i Aarene 1863 besluttede Bidrag til Drammen-Randsfjord-Jernbanen, hvoraf ved Udgangen af Aaret 1870 stod tilrest 45,000 Spd.; derhos har Communen ved Repræsentantbeslutning af 12te Oktober 1869 indgaaet Contragaranti til Buskeruds Amtscommune for Laan til Anlæg af Sidebaner til Kongsberg og Krøderen indtil 100,000 Spd. For Aaret 1866 udgjorde Bykassens Budget . . . . . 44,800 Spd.
hvorfra paaregnet Indtægt . . . . . 9,650 —

udkommer som Byskat 35,150 Spd.
heraf paa de faste Eiendomme . . . . . 6,150 —

til Udligning paa Formue og Næring 29,000 Spd.

Fattigkassens Udgifter i samme Aar beløb sig til 14,500 Spd., hvoraf udlignedes 10,211 Spd. 80 Skill., medens Resten dækkedes ved Fattigkassens Indtægter, fornemmelig Andeel i Brændevinsafgiften 2,833 Spd. 40 Skill.

Bykassens Budget for 1867 udgjorde . . 45,800 Spd.
hvorfra trækkes paaregnet Indtægt . . . . 8,400 —

som Byskat udkommer 37,400 Spd.
hvoraf paa de faste Eiendomme efter Lov af 7de September 1854 . . . . . 5,400 —

til Udligning paa Indtægt og Formue 32,000 Spd.

Fattigkassens Udgifter i samme Aar androg til 15,900 Spd., hvoraf udlignedes 11,654 Spd. 80 Skill.; Fattigkassens Andeel i Brændeviinsafgiften udgjorde 3,333 Spd. 40 Skill.

For 1868 var Budgettet for Bykassen . . , 56,400 Spd.
hvorfra paaregnet Indtægt . . . . . 13,000 —

udkommer som Byskat 43,400 Spd.
hvoraf paa de faste Eiendomme . . . . . 5,400 —

til Udligning paa Formue og Næring 38,000 Spd.

Fattigkassens Udgift i samme Aar beløb sig til 18,554 Spd., hvoraf som Fattigskat udlignedes 13,000 Spd. 80 Sk.; Fattigkassens Andeel i Brændevinsafgiften udgjorde 3,833 Spd. 40 Skill.

For 1869 var Bykassens Budget . . . 60,100 Spd.
hvorfra paaregnet Indtægt . . . . . 14,400 —

udkommer som Byskat 45,700 Spd.
hvoraf paa de faste Eiendomme . . . . . 7,700 —

til Udligning paa Formue og Næring 38,000 Spd.

Fattigkassens Udgifter i samme Aar udgjorde samme Beløb og udlignedes paa samme Maade som i 1868.

For 1870 heløb Bykassens Budget til . . 66,600 Spd.
hvorfra paaregnet Indtægt . . . . . 13,700 —

udkommer som Byskat 52,900 Spd.
heraf paa de faste Eiendomme . . . . . 8,400 —

Rest til Udligning paa Formue og Næring 44,500 Spd.

Fattigkassens Udgift i samme Aar beløb sig til 22,060 Spd., hvoraf udlignedes 14,500 Spd.; Fattigkassens Andeel i Brændevinsafgiften udgjorde for dette Aar 3,333 Spd. 40 Sk. Fattigkassens øvrige Tilskud paaregnedes at indkomme fornemmelig ved Refusioner samt ved mindre Indtægter.

Af Ovenstaaende vil sees, at Byens Indtægter i Femaaret ere stegne med ca. 5,000 Spd. Denne Forøgelse fremkommer i det Væsentlige derved, at Bykassens Indtægter af Vandværket i Femaaret er steget med 2,800 Spd.; hvorhos Afdrag og Renter af Obligationer, udstedte til Communen for Kjøbet af Tomter, som Communen havde erhvervet ved Reguleringen i 1866, for Aaret 1870 udgjorde ca. 1,700 Spd.

Skatter af de faste Eiendomme er i Femaarets Løb voxet fra 6,150 Spd. til 8,400 Spd. Af sidstnævnte Beløb repræsenteres ca. 7,900 Spd. af den ældre By; de i dette Aar indkomne nye Bydele antages et ville indbringe de manglede 500 Spd. af Skatten. Taxation vil dog først i indeværende Sommer foregaa. Beløbet af de faste Eiendommes Taxtværdi udgjør:

for 1866: . . . . 1,888,625 Spd.
- 1867: . . . . 1,556,620 —
- 1868: . . . . 2,180,035 —
- 1869: . . . . 2,286,895 —
- 1870: . . . . 2,355,510 —

Antallet af Grund Matr. No. udgjør ca. 1,250; de nye Bydele heri ikke iberegnede.

Med Hensyn til Forøgelsen af Bykassen Budget i Femaaret, der for den paa Indtægt og Formue udlignede Deels Vedkommende udgjør 15,000 Spd., skal jeg henvise til hvad jeg oven har bemærket med Hensyn til de for Byens Regning i Femaaret foretagne Arbeider og Byggeforetagender. Det sees deraf, at denne Forøgelse saagodtsom udelukkende har sin Grund i Ildebranden i 1866; de nye Bydele har forsaavidt ingen synderlig Betydning. Derimod er denne Byens Udvidelse den væsentligste Aarsag i Fattigkassens stærkt forhøiede Budget for 1870, idet de ved Udvidelsen tilkomne nye Fattige antages at medføre en forøget Udgift af 2,400 Spd. Ved Bedømmelsen af dette Budget maa forøvrigt tages Hensyn til den efter Branden i 1866 skete stærke Tilstrømning af Arbeidsfolk, hvoraf ikke faa have erhvervet Hjemstavnsret her i Byen.

Antallet af Skatteydere udgjorde:

	Til Næringsskat:	Til Fattigskat:
I 1866:	1,646, hvoraf 642 á 36 Skill.	1,525, hvoraf 625 à 12 Skill.
- 1867:	2,242 „ 1,152 - 36 —	2,148 „ 1,152 - 12 —
For 1868	kunne tilstrækkelig detaillerede Oplysninger ikke erholdes.	
I 1869:	2,941, hvoraf 1,598 á 36 Skill.	2,882, hvoraf 1,594 á 12 —
- 1870:	2,890 „ 1,505 - 36 —	2,844 „ 1,504 - 12 —

Antallet af de i 1870 ved de nye Bydele tilkomne Skatteydere udgjorde 350, hvoraf 231 betalte en Skat af 48 Sk. Den skattelagte Formue udgjorde:

	Til Byskat:	Til Fattigskat:
For 1866	3,684,000	3,684,000
- 1867	3,823,000	3,771,000
- 1868	4,211,000	4,201,000
- 1869	4,389,000	4,389,000
- 1870	4,585,000	4,333,000

Ved de nye Bydele er tilkommen af skatbar Formue, til Byskat 419,000 Spd., til Fattigskat 399,000 Spd.

Den skatbare Indtægt udgjorde:		Den antagne Indtægt udgjorde:		
			Til Byskat:	Til Fattigskat:
for 1866:	428,573 Spd.	1866:	736,650 Spd.	731,350 Spd.
- 1867:	473,000 —	1867:	868,800 —	859,800 —
- 1868:	560,938 —	1868:	er ikke opgivet	
- 1869:	615,232 —	1869:	1,096,550 Spd.	1,098,750 —
- 1870:	602,569 —	1870:	988,800 —	988,350 —

Ved de nye Bydele er tilkommet: a) af skatbar Næring til Byskat 51,473 Spd., til Fattigskat 63,473 Spd. og b) antagen Næring: til Byskat 112,300 Spd., til Fattigskat 124,300 Spd.

Brændevinsafgiften, der fordeles mellem By- og Fattigkassen har i Femaaret udgjort: for 1866: 5,666 Spd. 80 Sk., for 1867: 6,666 Spd. 80 Skill., for 1868: 7,666 Spd. 80 Skill., for 1869: 7,666 Spd. 80 Skill., for 1870: 6,666 Spd. 80 Skill., beregnet af respective 170,000, 200,000, 230,000, 230,000 og 200,000 Potter. Forøgelsen for Aarene 1868 og 1869 havde sin Grund i den efter Ildebranden i 1866 stedfundne stærke Forøgelse af Arbeidsklassen ved tilreisende Arbeidere. Afgiften af Øl, Viin og Cider er i Femaarets Løb forhøiet indtil 35 Spd., Indtægten heraf har udgjort: for 1866: 1,590 Spd., for 1867: 1,465 Spd., for 1868: 2,024 Spd., for 1869: 1,796 Spd. 60 Skill. og for 1870: 1,768 Spd. Berettigede til Udskjænkning og Detailudsalg af Brændevin ere for Tiden 27 Personer; Antallet af dem, der have Ret til Øludsalg udgjør i Alt 78; Antallet af de almindelige Udskjænkningsrettigheder efter Loven af 12te Juni 1869 er fastsat til 50.

Stedets Kommunikationsforbindelse med Oplandet har i Femaaret vundet et betydeligt Fremskridt ved Aabningen af Drammen-Randsfjord-Jernbanen og dette Anlæg vil upaatvivlelig vinde end mere i Betydning naar Sidelinierne til Kongsberg og Krøderen — forhaabentlig allerede i Høst — ville blive aabnede for den almindelige Trafik. Forøvrigt henvises til hvad der i denne Anledning tidligere er anført. Færdselen mellem Christiania og Drammen er fremdeles i stærk Stigning og vil blive end større naar det nye Jernbaneanlæg mellem disse 2de Steder bliver færdigt. Som Bidrag til Anlæg af Vei til Svelvig er af Communen bevilget 3,000 Spd.: dette Anlæg er imidlertid endnu ikke kommet istand. Til Christiania afgaar daglig 2de Diligenser; om Sommeren besørges Persontrafiken imidlertid for den væsentligste Deel af Dampskibene, „Expedit", „Drammen" og „Farmanden". Dampskibene „Kong Brage" og „St. Halvard", der tidligere indehavde Ruten mellem Christiania og Drammen, have i de sidste Aar faret paa Horten; det ene af disse Skibe er imidlertid solgt, ligesom der ogsaa tænkes paa at sælge det andet, da Udgifterne ved disse Skibe have vist sig at være altfor store. Et her i Byen dannet Interessentskab har Aaret 1870 indkjøbt Dampskibet „Josephine" til at hente Fisk op til Byen; denne Trafik har imidlertid heller ikke lønnet sig og Skibet er nu solgt. Dampsluppen „Oscar" har Rute paa Drammens Elven mellem Byens forskjellige Dele og anvendes derhos til Bougsering m. V. I lignende Øiemed have ogsaa nogle Privatmænd i de 2de sidste Aar anskaffet sig mindre Dampbaade, i det Hele 3 i Tallet, hvoriblandt Dampsluppen „Drafn".

Nedenstaaende Tabel vil vise de ovennævnte Dampskibes Drægtighed m. V.

Navn.	Drægtighed.	Hestekræfter nominelle.	Tilladte høieste Passagerantal.	Besætning.
„Expedit“	14 Com-L.	10	116	4
„Drammen“	24½ —	20	208	7
„Farmanden“	39½ —	27	220	6
„Kong Brage“	35 —	35	250	8
„St. Halvard“	25 —	35	225	8
„Oscar“	ca. 3 —	3	40	2
„Josephine“	ikke opgivet	15	100	4
„Drafn“	6 á 7 Com.-L.	10	75	2

For de øvrige Dampskibe er ingen Opgave modtaget.

Byen har en betydelig Arbeidsstyrke, der fornemmelig sysselsættes ved Trælasttomterne, Dampsaugene og Skibsværfterne samt Skibsarbeide. Efter Meddelelse fra Stedets Arbeiderforening antages en Arbeiders Middelfortjeneste at kunne ansættes til gjennemsnitlig 120 Spd. pr. Aar, idet den efter Arbeidets Beskaffenhed og Vedkommendes Dueligheed kan variere mellem 80 og 200 Spd. aarlig. Opsynsmænd, Regnskabsførere, Tomteformænd o. L. have i Almindelighed fast aarlig Løn, der varierer omtrentlig mellem 180 og 350 á 400 Spd. Forøvrigt indskrænkes den aarlige Fortjeneste i betydelig Grad derved, at der om Vinteren ikke arbeides paa Trælasttomterne og Dampsaugene. Efter Meddelelse fra Arbeiderforeningen maa de faste Arbeideres Formuesforhold og Kaar ansees for at være ret gode. Ved Holmens Skibsværft have Arbeiderne oprettet en Sygekasse, der i 1870 eiede en Capital af ca. 1,650 Spd.; den ydede Understøttelse androg for Aaret 1869 til ca. 474 Spd. Ogsaa ved den nu nedlagte Reberbane havdes Sygekasse, der, da Anlægget i Mai 1870 brændte, eiede ca. 200 Spd. Ildebranden paa Bragernæs i 1866 bevirkede i Aarene 1867 og 68 almindelig god Anledning til Arbeide, men da paa den anden Side alle Livsfornødenheder og især Husleie i disse Aar var langt dyrere end hidtil og Arbeidslønnen samtidig hermed faldt, har Nettofortjenesten i disse Aar neppe været synderligt større end før Branden. Meget bidrog ogsaa hertil den stærke Tilstrømning efter Branden af fremmede Arbeidere, hvoraf en stor Deel nu har taget fast Bopæl hersteds og end yderligere indskrænket den i de sidste Aar ellers knappe Adgang til Arbeide. Dagarbeiderens Kaar kan i Femaaret saaledes neppe antages at have forbedret sig. Der klages ogsaa fremdeles over, at Husleien nu er dyrere end før; formentlig har dette sin Grund i, at de efter Branden givne Bygningsregler ikke tillade at bygge og indrede Træhuse i saa stort Omfang som tidligere og derved hindre den mindre Huseier i at gjøre sig sit Huus saa nyttigt som muligt.

Livsopholdet er i Femaaret i det Hele blevet dyrere; Sparsommelighed og Brændevinsdrik antages efter Fattigkommissionens Formening at staa paa samme Standpunht som hidtil. Fattigdommen er neppe større end før. Til Forebyggelse af Betleriet, der dog for den væsentligste Deel drives af Folk fra Landet, har i de sidste Aar hersteds dannet sig en Forening for privat Fattigpleie, der vistnok har gjort adskillig Nytte. Forøvrigt henvises i disse Henseender til medfølgende Tabel.

Den 27de September 1868 stiftedes hersteds en Arbeiderforening, der bærer Navnet „Drammens Arbeiderforening.“ Medlemmernes Antal udgjorde inden Aarets Udgang 370, for 1869: 500 og i 1870 omtrent 350. Kontingenten er 48 Skill. aarlig. Af Sparebanken og en Privatmand har Foreningen erholdt større Gaver, saaledes at den nu er i Besiddelse af et Bibliothek, der tæller ca. 1000 Bind, som flittig benyttes. Forøvrigt holder Foreningen endeel Aviser og Tidsskrifter; om Søndagene holdes almindeligvis Foredrag.

Tjenerlønnen varierer for en Tjenestedreng mellem 20 og 70 Spd., for en Tjenestepige mellem 10 og 24 Spd.

Byens Folkemængde udgjorde den 31te December 1870 ifølge den optagne Folketælling 15,468 Individer, deraf falder paa de nye Bydele 2,662 Personer.

Det vil af Foranstaaende sees, at om det forløbne Femaar har været mindre gunstigt for Byen, maa denne dog desuagtet siges at være gaaet fremad. Trælasthandelen har fremdeles holdt sig paa samme høie Standpunct som tidligere; Skibsrederiet og især Skibsbyggeriet har tiltaget ikke ubetydeligt. Communens Budget er bleven stærkt betynget; men til Vederlag herfor kan Byen vistnok ogsaa sættes i første Række med Hensyn til Veivæsen, offentlige Bygninger o. L., paa samme Tid som den aabnede Jernbane til Randsfjorden forhaabentlig inden ikke lang Tid vil have bragt Byen en Indtægt som fuldkommen opveier Kommunens betydelige Tilskud til samme. Skatterne have i Femaarets Løb steget, men paa samme Tid er Husassurancen forøget med ca. 400,000 Spd. og de faste Eiendommes Værdi med ca. 500,000 Spd. Den Forrykkelse i Forholdene, som Femaarets Begivenheder have foranlediget vil nu vistnok snart have ordnet sig, og det tør derfor være at haabe, at Byen i det kommende Femaar vil tage sit Mon igjen.

Af de i Byen virkende Assuranceselskaber have 3 sit Hovedkontor hersteds sc. Brandforsikringsselskabet „Norge“, Søforsikringsselskabet „Øger“ og den gjensidige Skibsassu-

ranceforening „Drammens og Holmestrands Skibsassuranceforening". Derhos maa mærkes „Drammens 5 Spd.-Pensionsindretning." Med Hensyn til disses Virksomhed i Femaaret henvises til nedenstaaende Tabeller.

1, **„Norge"** for Femaaret 1ste Octbr. 1865 til 30te September 1870:

	1865—66.	1866—67.	1867—68.	1868—69.	1869—70.
Indbetalt Capital	91,500 Spd.	100,000 Spd.	100,000 Spd.	100,000 Spd.	100,000 Spd.
Ikke indbetalt Capital . .	400,000 —	400,000 —	400,000 —	400,000 —	400,000 —
Udbetalt Actieudbytte . .	Intet	6,000 —	6,000 —	6,000 —	6,000 —
Det oplagte Reserve- og Fyldningsfond	Intet (medgik i Branden i 1866)	6,509 —	12,509 —	37,650 —	40,000 —
Erhvervet Præmie og Disconto	52,890 Spd. 81	51,312 — 1	49,665 — 85	50,800 — 95	51,849 — 97
Udbetalte Skadeserstatningsbeløb	143,338 — 39	9,673 — 49	27,500 — 35	8,874 — 32	37,324 — 68
Deraf udbetalt i Drammen	114,278 — 39	557 — 3	375 — „	755 — „	27,469 — 45
Oplagt Fond for uoptjent Assurance- og Discontopræmie	Intet	10,000 — „	10,000 — „	10,000 — „	10,000 — „
Forsikringssummernes Totalbeløb	6,834,506 — „	6,323,996 — „	7,138,302 — „	7,244,726 — „	7,158,492 — „

2. **Søforsikringsselskabet „Øger".**

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Indbetalt Capital	40,000 Sp.	40,000 Sp.	40,000 Sp.	40,000 Sp.	40,000 Sp.
Ikke indbetalt Capital	160,000 —	160,000 —	160,000 —	160,000 —	160,000 —
Forsikringernes Antal	6,676	6,958	6,573	6,222	5,980
Forsikringssummernes samlede Beløb	5,930,133 — „	6,675,265 — „	6,421,912 — „	5,609,146 — „	6,043,050 — „
Erhvervede Præmier og Renter m. V.	95,399 — 42	106,980 — 18	113,857 — 115	93,969 — 105	107,276 — 33
Udbetalte Havarier	58,990 — 117	88,983 — 65	105,235 — 13	64,293 — 88	74,718 — 83
Afsat til uopgjorte Havarier og uoptjente Præmier	48,318 — 41	38,060 — 118	22,496 — 13	33,380 — 86	43,845 — 106
Reassurancepræmier, Ristorno etc.	19,752 — 98	26,169 — 116	24,187 — 87	18,791 — 64	25,326 — 22
Reservefondets Størrelse	14,796 — „	14,976 — „	14,976 — „	14,976 — „	8,414 — 28
	Fra 1865 var afsat til uoptjente Havarier m. V. 41,844 Sp. 64				
Antal af opgjorte Forlis og Havarier	Ikke opgivet	Ikke opgivet	Ikke opgivet	Ikke opgivet	22 Forlis. 34 Havarier. Uopgjorte do. 8 Forlis. 37 Havarier.

3. **Drammens og Holmestrands gjensidige Skibsassuranceforening.**

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringernes Antal	412	397	395	339	ikke opgivet.
Forsikringssummernes samlede Beløb . . . . . , . . .	2,154,804 Sp. 20.	2,171,629 Sp.	1,956,745 Sp. 100.	1,865,581 Sp.	— —
Indtægt af Præmie m. V. . . .	77,353 — 77.	87,323 —	75,979 — -	79,179 —	— —
Udbetalte og afsatte Skadeserstatninger	95,570 — 26.	141,718 —	—=—	74,046 —	— —
Antal af anmeldte Forlis og Havarier	15 Forlis 57 Havarier	19 Forlis 88 Havarier	9 Forlis 58 Havarier	8 Forlis 77 Havarier	— —

Anm. Extracter følge.

4. Drammens 5 Spd.-Pensionsindretning.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Indretningens Fond . . .	39,126 Sp. 36 ß	41,177 Sp. 119 ß	42,915 Sp. 56 ß	44,291 Sp. 26 ß	45,496 Sp. 101 ß
Medlemmernes Antal . . .	571; deraf nye 24	503; deraf nye 16	457; deraf nye 12	406; deraf nye 12	362; deraf nye 16
Medlemmernes Indskud . .	2,855 Sp. - ß	2,515 Spd. - ß	2,285 Sp. - ß	2,030 Sp. - ß	1,810 Spd. - ß
Indretningens Renteindtægt .	1,907 — 114 -	2,006 — 59 -	2,088 — 67 -	2,150 — 71 -	2,338 — 34 -
Pensionisternes Antal . . .	173. Deraf nye tilkomne i 1866 16	200. Deraf nye tilkomne i 1867 29	215. Deraf nye tilkomne i 1868 18	226. Deraf nye tilkomne i 1869 19	239. Deraf nye tilkomne i 1870 23
Samlet Antal Indskudsaar for Pensionisterne	1,510	$1,848^{21}/_{24}$	$1,985^{213}/_{360}$	$2,115^{310}/_{360}$	2,259

Pensionernes Størrelse have i samtlige 5 Aar udgjort 1 Spd. 30 Skill. pr. Indskudsaar eller 25 pCt. af Indskuddet.

Til Slutning skal jeg ikke undlade at meddele en Oversigt over de vigtigste af de hersteds værende milde Stiftelser og Legater og andre velgjørende Indretninger..

1. Klaus Tronsens Stiftelse.

Denne Stiftelse er grundlagt fornemmelig paa det Jordegods paa Hadeland, som Klaus Tronsen, Indvaaner paa Bragernæs omkring Aaret 1670, havde „givet og perpetueret til et Fattighus og derudi allerede indkomne Lemmers Underhold". Ifølge Fundats af 30te Juli 1670 er Stiftelsens Formaal at skaffe Husly med Ved, fri Læge og Medicin til saamange Fattige, som kunne faa Plads i dens Bygninger, og derhos Ugepenge til saamange Fattige, som dens Midler tillader. Stiftelsen eier nu i Capitaler ca. 16,300 Spd. samt Halvparten af Gaarden Horgen paa Hadeland af Skyld 9 Daler 3 Ort 10 Skilling og endeel Jordafgift.

2. Peter Nicolay Arbo og Hustru Anne Katherine Collets Legat.

Dette Legat, der er stiftet ved Enkefru Arbos Testamente af 20de Septbr. 1844, eier en Capital af 2,500 Spd., hvis Renter fordeles mellem Trængende af Arbeidsklassen i Drammen, især Søfolk af Strømsøe og deres Enker, dog saaledes at Understøttelse ikke sker til Nogen, som har Hjælp af Fattigvæsenet. Legatet bestyres af en af Magistrat og Formandskab valgt Forstander; Legatportionerne uddeles af Fattigkommissionen.

3. E. Olsens Enkehuus.

Ved Gavebrev af 15de Novbr. 1852 har Kjøbmand Erik Olsens Enke Guri Olsen skjænket Communen Gaarden Br.-M.-No. 143 i Bragernæs med tilhørende Tomt og Have, der under Navn af „E. Olsens Enkehuus" er bestemt til at afgive Bolig for 6 trængende og værdige Enker efter Mænd, der have været Kjøbstadborgere i Drammen. Til Dækkelse af Reparationer m. V. erlægger hver Enke en aarlig Husleie af 5 Spd. Stiftelsen bestyres af en af Magistrat og Formandskab beskikket Mand. Ved Udgangen af 1869 eiede Stiftelsen 35 Spd. 114 Skill.

4. Johan Peter Thams' og Hustru Olava Marie Nicoline Borchgrevincks Legat.

Ved Testamente af 10de Mai 1854 skjænkede Enkefru Nicoline Thams til Minde om hendes afdøde Mand Kjøbmand Johan Peter Thams, Drammens Commune et Beløb af 5000 Spd., hvis Renter skulde tilfalde en Slægtning af Testatrix og efter dennes Død af Drammens Fattigkommission fordeles mellem 10 værdige og trængende Enker blandt Byens Indvaanere, dog saaledes, at Understøttelse ikke ydes Nogen, der har Hjælp af Fattigvæsenet. Legatet bestyres af en af Magistrat og Formandskab valgt Forstander under sædvanlig Control og Revision.

5. Hans Henriksens Legat,

Dette Legat er oprettet af forhenværende Skibscaptein Hans Henriksen, som ved Testamente af 24de Juni 1857 bestemte, at hans Gaard paa Tangen med iværende Løsøre skulde indrettes til en Stiftelse for trængende Søfolk og disses Familier, fortrinsviis hjemmehørende i Drammen. I denne huses nu 20 Personer, hvoraf 2de gamle Sømænd uden Familie. Gaarden er brandassureret for 2,970 Spd. og indrettet til Bolig for 7 Familier og enkelte Personer. Derhos skjænkede Stifteren en Capital af ca. 10,000 Spd., hvis Renter ifølge Testamentet anvendes til Stiftelsens Vedligeholdelse, Anskaffelse af Brænde og i Tilfælde ogsaa Klæder og Føde til Stiftelsens Lemmer.

6. Hans Mallings Legat.

Nærværende Legat er stiftet i 1857 af Hans Mallings Arvinger, der til samme har skjænket en Capital af 2,715 Spd. samt nogle Grundleierettigheder til samlet Beløb ca. 23 Spd, Ifølge Fundatsens § 4 skulde Renterne af Legatet anvendes til Understøttelse af værdige trængende Sømænd og deres Efterladte af Drammens Commune. Legatet bestyres af en af Magistrat og Formandskab valgt Forstander under sædvanlig Revision.

7. Amtmand G. P. Bloms Legat.

Under 1ste August 1858 bestemte afdøde Amtmand i Bnskerud G. P. Blom, at en ham skjænket Capital af ca. 600 Spd. skulde anvendes til et Legat, hvis Renter efter hans Død aarlig skal uddeles til et ældre trængende og ugift Fruentimmer. Capitalen er nu voxet til 1000 Spd., saaledes at de aarlige Renter, der indtil videre tilfalder en af Legatets Stifter betegnet Person for Livstid, udgøre ca. 50 Spd.

8. Erik Børresens Legat.

Ved Testamente af 28de Juli 1857 skjænkede afdøde Kjøbmand Erik Børresen den største Deel af sin betydelige Formue til Drammens Kommune til Oprettelse af en Opdra-

gelsesanstalt for fattige, forældreløse og ellers uden Forsørgelse værende trængende Børn, der forenes med en Friskole for disse. Ved Børresens Boes Slutning den 22de Juli 1866 blev til denne Stiftelse i Henhold til Testamentet udlagt en Capital af ca. 97,000 Spd. Af denne Capitals Renter udredes indtil videre Legater til flere i Testamentet nævnte Personer til samlet Beløb af 3,600 Spd., der repræsenterer en Capital af 72,000 Spd. Opdragelsesanstalten træder imidlertid først i fuld Virksomhed, naar Grundcapitalen ved Tillæg af Renter m. V. er steget til 200,000 Spd.; indtil denne Tid bliver kun Halvparten af de indkommende Renter at anvende i det nævnte Øiemed.

9. Hans Kiærs og Hustru Else Cathrine Kiærs Legat.

Ved Testamente af 23de og 26de Februar 1866 har Kjøbmand Hans Kjær og Hustru bestemt at et Beløb af 61,000 Spd. af deres efterladte Formue skal anvendes til Stiftelse af et Legat, der i det Væsentlige skal anvendes til Oprettelse af vældedige Stiftelser for Drammens By, saasom Diakonisseanstalt, Blinde- og Døvstum-Institut, Redningsanstalt for forvildede Børn, Enkehuse og Lignende. Efter Testamentet skal Legatet imidlertid fordeles mellem Givernes Livsarvinger indtil Børnebørns Børn, saaledes at det først efter dette Tidsrum vil træde i Kraft. For de første 2 Aars Renter, der ikke skulle fordeles mellem Arvingerne, opføres en Arbeidsbolig, hvis Nettoudbytte aarligen fordeles til værdige Trængende, Husarme og Enker af Drammen. Denne Arbeiderbolig er fortiden under Opførelse. Ved samme Testamente har H. Kjær og Hustru fremdeles skjænket Gaarden Br. M.-No. 400 paa Tangen til fri Bolig for værdige Enker af Strømsøe og Tangens Menigheder, hvorhos der i samme er indrettet et Læselokale for Menigmand.

10. Søren Capjons Legat.

Nævnte Legat er stiftet ved Document af Mai 1862 til Minde om Kjøbmand Søren Capjon af hans Enke og Arvinger, som til Legatet har skjænket en Capital af 10,000 Spd. Renterne heraf skulle anvendes til værdige Trængende, som ere bosatte her paa Stedet og ikke nyde Understøttelse af Fattigvæsenet, idet dog Trængende af Handelsstanden eller deres Efterladte fortrinsviis komme i Betragtning.

11. Nils Baches Legat til Fremme af Drammens Arbeidsklasses praktiske Uddannelse.

Ved Dokument af 17de Februar 1871 har Enkefru Louise Bache, født Sandholdt, skjænket 10,000 Spd. til ovennævnte Legat, hvis Renter uddeles som Understøttelse til Mænd og Kvinder af Arbeidsklassen, der ere i en Alder melem 15 og 25 Aar og hjemmehørende i Drammen, til deres Uddannelse fortrinsviis paa saadan Maade, at de derved gjøres duelige til pactiske Gjøremaal, hvorved de efter sin Stands Fordringer kunne blive skikkede til at ernære sig og Familie.

12. Chr. Stibolts Legat.

Til Hjælp for tængende Sømænd har forlængst afdøde Chr. Stibolt ydet Drammens Sømandsforening et Beløb af 3000 Spd., der nu ved Tillæg af Renter m. V. er løbet op til 6478 Spd. 77 Skill. De i Aaret 1870 ydede Understøttelser androg til 150 Spd.; Fondet bestyres af Drammens Sømandsforening.

13. Drammens Sømandsforenings Understøttelsesforening.

Denne Indretning er stiftet af Sømandsforeningen i Drammen i Aaret 1844 og har til Hensigt at yde Understøttelse til uheldige Søfolk, deres Enker eller Børn, der høre hjemme i Drammen, Svelvig eller de til Drammen nærmest liggende Sogne og i enkelte Tilfælde til Fremmede. Den underholdes væsentligst ved frivillige Bidrag af Sømænd. Foreningens Eiendom var i 1866 7,939 Spd. 103 Skill. og i 1870 8,745 Spd. 27 Skill.; Indtægten i de samme Aar udgjorde 550 Spd. 43 Skill. og 447 Spd. 53 Skill.; dens Udgifter: resp. 223 Spd. og 298 Spd. 24 Skill.

14. Stiftelsen for Arbeiderboliger i Drammen

er oprettet ved Hans Kiær, Andr. Soelberg og N. Kiærs Gavebrev af 27de Septbr. 1850, der ved samme har skjænket Communen en Eiendom paa Strømsøe, som skal benyttes som Bolig for Familier af Arbeider- og Sømandsklassen i Drammen. Af hver Familie erlægges en aarlig Leie af 10 Spd. Stiftelsens overskydende Indtægter skulle efterhaanden oplægges og anvendes til nye Arbeiderboligers Opførelse. Legatet eier nu 2de Arbeiderboliger hersteds.

15. Almueskolernes Legater.

Almueskolerne paa Bragernæs, Strømsøe og Tangen eie fra ældre Tid af forskjellige mindre Legater, tilsammen udgjørende ca. 4,200 Spd. Heraf eier Bragernæs Almueskole ca. 1,600 Spd., Strømsøe ca. 2,200 og Tangens Almueskole ca. 400 Spd.

16. Kong Carl Johans Legat.

Ved Fundats af 16de Januar 1828 er fastsat, at de af Hans Majestæt Kong Carl Johan i 1825 til Drammens Fattige skjænkede 1000 Spd. skulle danne et Legat, hvis Renter af Fattigkommissionen aarlig uddeles til 6 værdige og mest trængende husarme Enker, 3 af Bragernæs, 2 af Strømsøe og 1 af Tangen.

17. Bragernæs Hospital.

Denne Stiftelse er grundlagt ved en af Kjøbmand Jens Hofgaard og Sønner skjænket Gave af 1000 Rdlr. som i 1806 indbetaltes med 2646 Rdlr. 20 Skill. ved den af Guldsmed Nils Rømer ifølge Testamente af 4de Januar 1799 legerede Sum af 2000 Rdlr. og ved frivillige Sammenskud af Byens Indvaanere. Stiftelsens Opgave er at skaffe Husly og andre tarvelige Livsfornødenheder til gamle, fattige, husarme og skrøbelige Mennesker, helst af Borgerstand og blandt disse fornemmelig Enker. Saalænge Stiftelsen ikke kan bestaa ved egne Midler, staar den under Fattigkommissionens Bestyrelse; naar de fornødne Midler erholdes beskikkes særskilt Bestyrelse.

18. Bjørn Olsens Legat.

Ved Testamente af 25de Septbr. 1866 skjænkede Tømmermester Bjørn Olsen hersteds en Capital af 600 Spd. til ovennævnte Legat, hvis Renter aarligen skulle uddeles til 3 værdige Trængende af Arbeidsstanden paa Strømsøe. Legatet forvaltes af en valgt Forstander. Renterne uddeles af Fattigkommissionen.

19. Aldershvile.

Denne Stiftelse, der er oprettet i Aaret 1856 efter Indbydelse af endeel Damer og Herrer i Drammen, har til Formaal at forskaffe 16 værdige ugifte Damer passende Boliger i deres ældre Dage, saaledes, at hver tildeles 2de Værelser med Kjøkken etc. samt desuden en aarlig Pension. Stiftelsen eier nu 2de Bygninger, der ere brandforsikrede for tilsammen 9,720 Spd., samt en Capital af 2,364 Spd. Af Pensionsfondet, der i det Væsentligste er dannet af en af Kjøbmand E. Børresen i sin Tid skjænket Capital af 10,000 Spd., hvoraf Pensionsfondet er tilfaldt 8,500 Spd., udredes nu aarlige Pensioner til de paa Stiftelsen boende Damer af 20 Spd.

20. Byens Asyler

ere 4 i Tallet, hvoraf 2 paa Bragernæs, 1 paa Strømsøe og 1 paa Tangen. Af Bragernæs Asyler er det ene i sin Tid stiftet af Hans Majestæt Kong Carl Johan, hvis Navn det bærer. Intet af Asylerne eier Formue; af Communen ydes et samlet aarligt Bidrag af 1,120 Spd. og af Drammens Sparebank et lignende af 160 Spd.; de Udgifter, som ikke heraf bestrides, dækkes ved private Gaver. Til Asylbørns Bespisning yder Fattigvæsenet et mindre Bidrag. Ved hvert Asyl er ansat en Bestyrerinde samt en Hjælpelærerinde. Antallet af de Børn, som besøge Asylerne, men hvoraf dog ingen have Bolig dersteds, udgjør omkring 100 for hvert.

21. Actieselskabet for Arbeiderboligers Opførelse.

Dette Selskab, der er dannet i 1865, eier nu en Capital af 9,300 Spd. samt for Tiden 3 Arbeiderboliger, hvoraf 2 paa Bragernæs og 1 paa Strømsøe. Under Ildebranden den 20de og 25de Mai f. A. ødelagdes derhos 2de Arbeiderboliger paa Tangen samt 1 paa Strømsøe; disse ville nu blive opførte underet. Hver Arbeiderbolig er indrettet for 4 Familier med 1 Stue, 1 Kammer og 1 Kjøkken for hver Familie; Husleien er for hver Familie 20 Spd. aarlig, hvoraf de 2 Spd. gaa til en Sygekasse.

Foruden de anførte Legater kan til Slutning mærkes flere under Fattigvæsenet hørende mindre Legater til samlet Beløb af ca. 550 Spd. Fattigvæsenet eier derhos 3de Fattighuse, hvoraf et, der er paa Bragernæs, er opført efter Ildebranden i 1866, oprindelig af en dengang dannet Comitte til Understøttelse af de Brandlidte, og afgiver Rum for 13 Familier og 15 enkelte Fattiglemmer. Strømsøe Fattighuus afgiver Bolig for 16 Familier og 34 enkelte Fattiglemmer og Tangens Fattighuus for 4 Familier og 17 enkelte Fattiglemmer.

Af mindre Foreninger kan videre bemærkes: 2de Begravelseslaug og et Par Understøttelsesforeninger og Sygekasser.

Af andre Foreninger skal nævnes:

Drammens Husholdningsforening.

Regnskabet for Halvaaret fra 14de April til 14de Octbr. 1870 udviser, at Foreningen, der tæller 1667 Medlemmer og eier et Grundfond af ca. 2000 Spd., i Halvaaret har omsat Varer for et Beløb af 22,329 Spd. 97 Skill., hvoraf Bruttoindtægten har udgjort 2,561 Spd. 17 Skill. medens der paa Foreningens Bageri netto er tjent 249 Spd. 110 Skill. Lønninger og Omkostninger i samme Tidsrum udgjør 1308 Spd. 33 Skill., saaledes at Nettoindtægten udgjør 1502 Spd. 94 Skill. Heraf er som „Udbytte til Medlemmerne af det paa Contrabøgerne opførte Beløb" fordeelt 1230 Spd. 47 Skill.; Resten er tillagt Grundfondet med 271 Spd. 47 Skill. I Halvaaret er udgaaet 54,207 Kjøbesedler og er i samme Tidsrum tilkommet 73 nye Medlemmer.

Foreningen har bestaaet siden Mai 1867.

Drammens Kunstforening

er stiftet i Aaret 1868 og tæller nu 234 Medlemmer. Indtægten for 1870 udgjorde 654 Spd.; Udgiften i samme Tid 805 Spd. Foreningen eier et fast Galeri af 5 Malerier; for 1870 udloddedes 17 Malerier og andre Kunstgjenstande.

Drammens Athenæum

har bestaaet i ca. 10 Aar. Medlemmernes Antal udgjorde ved Udgangen af Aaret 1870 77 og Indtægten i samme Aar 381 Spd. 80 Skill. Selskabets Bibliothek, der er værdsat for 900 Spd., tæller 1139 Bind. Selskabet holder derhos de sædvanlige Aviser og flere Tidsskrifter.

Blandt øvrige i Byen virkende Selskaber og Foreninger skal til Slutning nævnes Foreningerne for Sysselsættelse af frigivne Fanger, for den private Fattigpleie, for Byens Forskjønnelse og for Understøttelse af ældre Tjenestetyende.

B. Kongsberg.

Til Oplysning om Kongsberg Byes økonomiske Forholde i Femaaret mangler jeg andre Opgaver end de, der indeholdes i de af Magistraten indsendte schematiske Forklaringer.

Disse give det Indtryk, at Byen i det sidste Femaar har stagneret eller snarere er gaaet noget tilbage end frem. Et Sammendrag af Opgaverne over thinglæste og aflæste Heftelser, Afhændelser af faste Eiendomme og afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger viser følgende Resultat:

Aar.	Thinglæsningernes			Aflæsningernes			Afhændelsernes			Exekutions- og Udpantningsforretningernes		
	Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.		Antal.	Beløb.	
		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.
1861—1865	345	217,145	17	416	69,499	17	311	120,095	108	3,335	34,916	99
1866—1870	470	80,369	46½	414	204,301	28	241	82,966	18½	4,404	36,713	74
Forøgelse eller Formindskelse	+ 125	÷ 136,775	90½	÷ 2	+ 134,802	11	+ 70	÷ 37,129	89½	+ 1,069	+ 1,796	95

Vel er i Sammenligning med nærmest foregaaende Femaar, Thinglæsningernes Beløb betydelig formindsket og Aflæsningernes betydelig forøget, men dette Forhold grunder sig uden Tvivl paa enkelte Tilfældigheder. Mere bevisende ere følgende Omstændigheder: at Eiendomspriserne ere faldne betydeligt, at paa samme Tid Antallet af Skatteydere er noget forøget, Summen af beskattet Formue fra 1866—1870 er gaaet ned fra 403,500 Spd. til 365,000 Spd. og af antagen Indtægt fra 212,560 Spd. til 190,560 Spd. samt at Magistratens Svar til Spørgsmaal g. ved Schema No. 9 ligefrem tyder paa, at Byen er gaaet noget tilbage. Kongsberg Byes hele Existance er saa nøie knyttet til Sølvværkets Skjæbne, at nogen Fremgang i Byens økonomiske Tilstand ikke vel kan tænkes under Sølvværkets mindre gunstige Vilkaar i den forløbne Periode. I Magistratens Beretning for 1861—65 er forklaret, at Byen i væsentlig Grad havde tabt sin Handel med Thelemarken. Det er mig ikke bekjendt, at nogen Forandring i den Henseende er foregaaet i Femaaret, skjøndt saadan ikke usandsynlig kan ventes ved den for Stedet nu aabnede Jernbaneforbindelse.

Nogen betydeligere Omsætning af noget enkelt Slags har Byen som Handelsstad egentlig ikke. Den ovenfor under Afdeling e meddelte Opgave over Trælastførsel fra Laugens Vasdrag gjennem Kongsberg, vedrører kun for en ringe Deel Kongsberg By. Den efter Schema No. 4 meddelte Opgave vedkommer kun Sølvværkets Hugst i egne Skove under Byens Jurisdiktion. Af det Kvantum Tømmer der er indtaget ved Kongsberg i Aaret 1870 sees Kongsberg Saugbrug, der drives ved Vandkraft, med 3 Maaneders Drift at have opskaaret 2740 Tylvter Tømmer og Kongsberg Dampsaug i hele Aaret 3000 Do. Produkterne afskibes gjennem Drammen ved der bosatte Handelsmænd. Om hvorvidt Antallet af Handlende eller Haandværkere er forøget eller formindsket, er ikke oplyst. Stedet har 2de Kornmøller med henholdsviis 9 og 5 Arbeidere og aarlig Formaling af 9500 og 5000 Tønder Korn. Derhos 1 Luntefabrik med 3 Arbeidere, 1 Barkemølle og Kjønrøgfabrik med 3 Do., 2 Garverier, hver med 3 Do. og et Ølbryggeri med Malteri med en Produktion af 108,000 Potter Bayerøl.

Byen har ingen særegne Binæringer og Huusfliden vides ikke i Femaaret at have havt nogen ny Udvikling udenfor saavidt angaar den Virksomhed, der er øvet af en Forening af Damer til Understøttelse af Trængende.

Daglønnernes og de faste Tjeneres Lønninger ere nogenledes uforandrede. Dagarbeidernes Kaar angives at være noget bedre end i forrige Femaarsperiode. Livsopholdet siges at være blevet dyrere paa samme Tid som Fordringerne til Livet ere stegne. Skattebyrderne i Kongsberg falder temmelig trykkende for de noget bedre stillede Samfundsklasser paa Grund af Arbeidsklassens Overvægt i Tal. Der er visselig fuld Føie til for de paa Kongsberg værende betydelige Statsindretninger, Sølvværket og Vaabenfabrikken, at komme Byen til Hjelp i kommunale Udgifter, saameget som muligt.

Byen har paa Grund af sin teritoriale Udstrækning forholdsviis stort Jordbrug.

Veilængden under Kongsberg Byes Jurisdiktion har Magistraten opgivet saaledes:

a) alfare Veie . . . . . 32,080 Alen
b) Sølvværkets Hovedveie 11,160 —
og c) Grubeveie, cirka . . . 2 Mile.

C. Hønefos.

Ogsaa for denne Byes Vedkommende tillader jeg mig i det Hele at henvise til Magistratens medfølgende Forklaring, uden at jeg dog derved ganske kan slutte mig til de gjorte Betragtninger om Rimeligheden eller Muligheden af, at føre Byterritoriet tilbage til Landdistriktet. Af Beretningen hidsættes:

„Tilbageblikket paa de sidst forløbne 5 Aar viser for dette Sted, om ikke just Tilbagegang, saa dog heller ikke bemærkelig Fremgang.

Med Hensyn til Ordningen af Stedets indre Anliggender er for Femaaret navnligen at bemærke, at den Andeel af Udgifterne ved Ordningen af Byens med Buskeruds Amts Landdistrikt forenede Fængselsvæsen, som efter forrige Femaarsberetning henstod uafgjort, beløb til og er betalt med 412 Spd. 72 Skill.; at Almuskolens Tomt mod Elven er bleven forbygget med en Udgift af ca. 130 Spd.; at Raadstue-, Almueskole- og Kirke-Bygningerne ere blevne forsynede med udvendige Panelinger og malede med en Udgift af ca. 570 Spd.; at en større Plads er bleven indkjøbt til Torv for Byens søndre Deel og at en Gade fra dette Torv til Kirken er bleven anlagt med en Udgift, indbefattet udført Planering m. v., af ca. 1080 Spd. Derimod har man under Usikkerheden om, hvorledes Stedets økonomiske Forholde fremtidi-

gen ville stille sig, hidtil ikke vovet at skride til Beslutning om og Udførelse af det Vandværk, som Stedet savner.

I Femaaret er Jernbaneanlægget mellem Drammen og Randsfjorden bleven aabnet med Station for dette Sted paa en Høide udenfor, men i Nærheden af Byens Grændse. Det Omslag i Stedets Næringsforholde, som dette Jernbaneanlæg maatte antages at ville bevirke, er hidtil idetmindste ikke i nogen særdeles Grad kommen tilsyne. I den første Tid efter Jernbanens Aabning, saae det dog ud, som om Jernbanetrafiken vilde fremkalde mere Liv og Rørelse ogsaa her. Et Par ældre Sauge bleve givne nyt, tidsmæssigt Maskineri, og et nyt Saugbrug, et Stavskjæreri, oprettedes, men de første har neppe hidtil kunnet erholde den Skuur, de kunne overtage, som det har været sagt, fordi den skaarne Lasts Transport mellem Brugene og Jernbanestationen falder for tungvindt og kostbar, og det nye Brugs Maskineri blev allerede i forrige Aar flyttet til et Brug paa Jernbanens Grund ved Heen. Imidlertid kunde det vistnok heller ikke være paaregneligt, at de Fordele, Jernbaneanlægget kan medføre for Stedet, skulde kunne udvikle sig strax eller paa engang, og det saameget mindre som Conjunkturerne i det Hele jo ikke have stillet sig gunstigere for Forretningsmanden. Man tør derfor nok haabe paa Fremtiden, og navnligen paa, at den lette Forbindelse med Havet, som ved Jernbaneanlægget er tilveiebragt, omsider vil føre til Benyttelse af den gunstige Anledning, som Stedet frembyder for Fabrikanlæg.

Det Dampskib, som efter forrige Femaarsberetning var anskaffet og sat i Fart paa de ringerigske Indsøer og Storelven til Hønefos, blev ved Jernbaneanlægget overflødigt. Det har senere ligget uvirksomt, selvfølgelig til ikke ubetydeligt Tab for Eierne, men det hedder nu, at det vil blive flyttet til og i næste Aar sat i Fart paa Randsfjorden.

Ved Femaarets Slutning var her forsikret i Landets almindelige Brandcasse en Huusværdi af 151,240 Spd. mod 156,080 Spd. ved dets Begyndelse, men den samlede Huusværdi udgjorde ved Femaarets Slutning ifølge de afholdte Brand- og Skattetaxter 153,860 Spd., uberegnet Kirkebygningen, der er forsikret i en privat Assuranceforening for 6000 Spd.

De Handlendes Antal, som tidligere i Femaaret havde været noget mindre, end det var før, steeg igjen mod Femaarets Slutning. Imidlertid tør det neppe deraf sluttes, at Stedet ogsaa har faaet større Omsætning. Vistnok er det muligt, at denne, forsaavidt angaaer grovere Artikler, for hvilken Jernbanefragten er billig, kan være tiltaget noget, men i det Hele regnet, er den formentlig snarere af- end tiltaget. Dertil har Concurrancen med de rundt omkring i Bygderne etablerede Fri- og Landhandlere, samt, paa Grund af den ved Jernbanen lettede Forbindelse, med de større Byer, vel ogsaa maattet virke. Den Modvægt, som her kunde tænkes at hjælpe, nemlig at Handelsforretningerne her paa Stedet dreves mere kjøbmandsmæssigt og med større Capital, findes ikke, og uvist er det vel ogsaa nu, om en saadan Modvægt nogensinde vil komme. Thi, naar den sidste Skranke for Handelsfriheden paa Landet maatte falde, og Handelen saaledes blive fri lige ind paa Bygrændsen, skjønnes ikke, hvad der af Handelsomsætningen kan blive tilbage for et Indlandssted som Hønefos, eller hvad der da længere skulde kunne opmuntre Nogen til netop der i Handelsveien at spekulere med Capital og Dygtighed. Man er varslet om itide at værge sig mod de Ulemper, som Handelsgrændsens Ophævelse vil medføre, men hvorledes dette efter de lokale Forholde her skulde kunne ske med nogen Nytte, indsees ikke. Dersom derfor et Sted som dette, i Forbindelse med Tab af Handelsret, tillige skulde tabe Afgiften for Brændevinssalg og Udskjænken, turde det blive saa vanskeligt for Stedet at bestaa selvstændigt, at der kan tænkes at ville opstaa Spørgsmaal, om det ikke vilde være rigtigst at lade det aldeles udgaa af Kjøbstædernes Række for igjen at optages i de tilstødende Landcommuner, hvorfra det er udgaaet; thi om Stedet end er skikket for Fabrikanlæg og saadanne vel med Tiden kunne ventes, kan det neppe paaregnes, at Anlæggene ville faae saadan Udstrækning, at Stedet hovedsagelig alene ved dem vil kunne opretholdes som By. For Landdistriktet turde det maake heller ikke være synderlig betænkeligt igjen at indlemme Stedet i sig og at overtage dets communale Gjæld og dets denne Gjæld i Værdi overstigende Eiendomme, hvilke Eiendomme de nærmest omgrændsende Dele af Landdistriktet, navnligen hvad Kirken angaar, kunde tiltrænge.

Haandværksvirksomheden staar omtrent paa samme Fod og drives omtrent i samme Omfang som tidligere. Med Snedkeri sysler gjerne, navnligen om Vinteren, Enhver, som har lært nogenlunde at føre en Høvl, og en ikke ubetydelig Mængde simple Meubler, især Piedestaller og Comoder, forarbeides og afsættes til Christiania og Drammen. I Almindelighed have Haandværkerne ikke fuld Sysselsættelse for Stedet. Flere af dem og især Skræddere, Skomagere og Malere søge for en væsentlig Deel sin Næring i Landdistriktet.

Angaaende Fabrik- og industrielle Anlæg henvises til den schematiske Opgave No. 7. I denne er som nyt Anlæg i Femaaret opført en Beenmølle, der fremdeles er i Drift, medens Opgaven udviser, at et andet nyt Anlæg, det ovennævnte Stavskjæreri, efter kortere Tids Drift igjen er nedlagt, ligesom det er Tilfældet med 2de ældre, mindre Brug, nemlig et Par Vadmelsstamper.

Angaaende Stedets Landbonæring henholdes til foregaaende Beretninger og de schematiske Opgaver No. 1—3. Specielt betræffende Udsæd og Avl m. v. samt Kreaturhold henvises til de schematiske Opgaver No. 2 og 3.

Med Hensyn til Indbyggerantallet den 31te December 1870 henvises til den indsendte Folketællingsliste. Folke-

tallet har i Femaaret været større, end denne Liste udviser. Afgangen er bevirket, deels ved Udflytning efter Jernbanearbeidets Ophør, deels ved Udvandring til Amerika.

Som angivet i den schematiske Forklaring No. 9, maa vistnok den økonomiske Tilstand ansees noget forbedret i Femaaret. Forklaringen viser, at den beskattede Formue paa Stedet aarligen er stegen og at den ved Femaarets Udgang var ikke ubetydelig større end ved dets Begyndelse. Dette kan dog ikke siges at være bevirket ved Stedets Næringsforholde; thi for deu væsentligste Deel skriver Tilvæxten sig udenfra."

Buskeruds Amtmandsembede den 27de November 1872.

Underdanigst

Breder.

G.

Jarlsberg og Laurvigs Amt.

Underdanigst Beretning

om den oekonomiske Tilstand i Jarlsberg og Laurvigs Amt i Femaaret 1866—1870.

Det hele Amts Areal, som i forrige Femaarsberetning efter Kraft var opgivet til 18.06 norske □ Mile, er ved senere foretagne Maalinger og Beregninger fundet at være noget mindre, og opgives i Brochs statistiske Aarbog til 17.47 □ Mile, hvoraf paa Kjøbstæderne Holmestrand, Tønsberg, Sandefjord og Laurvig falder . . . . . 0.03 □ Mile,
paa Ladestederne Aasgaardstrand, Horten og Svelvig . . . . . 0.02.
Landdistriktet forøvrigt . . . . 17.42.
17.44 —
17.47 □ Mile.

Ifølge Lov om Udvidelse af Kjøbstaden Drammens Grændser af 22de Mai 1869 er fra 1ste Januar 1870 de bymæssig bebyggede Dele af Skauger Præstegjeld, Hedensrudtangen med Grønland og Sundhaugen, som allerede ved kongelig Resolution af 13de Juni 1860 vare henlagte under Drammens Politijurisdiktion, indlemmede i denne By tilligemed en Deel af det tilgrændsende Landdistrikt.

Videre ere ifølge Lov af 5te Juni 1869 Ladestederne Aasgaardstrands, Hortens og Svelvigs Grunde fra 1ste Januar 1870 udgaaede af Landets Matrikul.

Det Areal, der er fraskilt Skauger og tillagt Drammen er formentlig ikke mindre end 0.01 □ Mil og Ladestedsgrundene maa herefter betragtes som Bygrunde.

Kjøb- og Ladestedernes Areal udgjør altsaa nu omtrent . . . . . 0.05 □ Mile,
og Landdistriktets . . . . . 17.41 —
Tilsammen 17.46 □ Mile.

Ifølge de to ovennævnte Love er der i det Hele af Landdistriktets Matrikulskyld udgaaet 107 Daler 33 Skilling, saa at den samlede Skyld, som i 1865 udgjorde 13,019 Daler 37 Skilling, nu kun udgjør 12,912 Daler 4 Skilling.

Ifølge Tællingen af 1865 udgjorde Folkemængden ved Udgangen af samme Aar:
i Kjøb- og Ladestederne . . . . . 22,941.
i Landdistriktet . . . . . 62,478.
Tilsammen 85,419.

I Kjærs statistiske Haandbog er Folkemængden ved Udgangen af 1869 opgiven til:
i Landdistrikterne . . . . . 63,500.
i Bydistrikterne . . . . . , ... 24,400.
Tilsammen 87,900.

Ifølge Tællingerne, foretagne efter Opfordring af Indre-Departementet, er Folkemængden i Kjøb- og Ladestederne tilsammen ved Udgangen af 1870 funden at være . 23,794.

Da mindst 1500 Mennesker ere overgaaede fra Skaugers Præstegjeld til Drammen ifølge Loven af 22de Mai 1869 og Forøgelsen i Landdistrikternes Folkemængde i Femaaret har været ganske ringe, saa kan denne ved Udgangen af 1870 ikke sættes til mere end omtrent . . . . . 62,000.

Amtets samlede Folkemængde ved Udgangen af 1870 antages derfor ikke at have udgjort mere end 86,000 Mennesker. Folkemængden i Landdistriktet var efter Norges officielle Statistik, den 31te December 1865, fordeelt efter Stand og Næringsvei saaledes:

1) Jordbrug og Fædrift m. m. . . .	31,409	eller	0,50.
2) Grubedrift og Industri	9,206	—	0,15.
3) Skibsfart, Skibsrederi og Handel .	11,973	—	0,19.
4) Arbeide af ubestemt Slags . . .	4,957	—	0,08.
5) Immaterielt Arbeide, hvorunder Embeds- og Bestillingsmænd, Skolelæ-			
Lateris	57,545	eller	0.92.

Transport	57,545	eller 0,92.
rere, Militære m. V.	1,407	— 0,02.
6) Ikke produktivt Arbeide, hvorunder Kapitalister, Føderaadsfolk, Pensionister, Personer, der nyde Fattigunderstøttelse, Fanger etc. . . .	3,526	— 0,06.
	62,478	eller 1,00.

Efter denne Opgave er det altsaa kun noget over Halvdelen af Befolkningen i Landdistrikterne, hvis Hovednæringsvei er Jordbrug, medens henved Halvdelen væsentlig lever af andre Næringsveie, hvormed dog meget hyppig er forenet en liden Jordpart som Binæring.

Efter disse indledende Bemærkninger gaaer jeg over til at omhandle

A. Landdistriktet.

I. Jordbruget.

De i Schema No. 1 meddeelte Opgaver vise

For Aaret 1870.	Matrikulerede Brug.		Deraf egentlige Jordbrug.		Af de egentlige Jordbrug.			
					Brugte af Eierne.		Bortfæstede.	
	Antal.	Matrikulskyld.	Antal.	Matrikulskyld.	Antal.	Matrikulskyld.	Antal.	Matrikulskyld.
Jarlsbergs Fogderi. . . .	5,500	8,434 Dal.	4,973	8,319 Dal.	4,849	7,884 Dal.	124	465 Daler.
Laurviks Do. . . .	2,691	4,475 —	2,394	4,355 —	1,978	3,353 —	416	1,002 —
Hele Amtet	8,191	12,909 Dal.	7,367	12,674 Dal.	6,827	11,237 Dal.	540	1,467 Daler.

Til Sammenligning meddeles:

at der i Aaret 1865 fandtes:	af Brug, som brugtes af Eierne selv.		af Brug, som vare bortfæstede.	
	Antal.	Matrikulskyld.	Antal.	Matrikulskyld.
i Jarsbergs Fogderi . . .	5,271	8,058 Daler.	173	486 Daler.
i Laurvigs Do.	2,306	3,170 —	493	1,296 —
Tilsammen	7,577	11,228 Daler.	666	1,782 Daler.

I denne sidste Tabel er ikke udskilt mindre Parter, som Tomter m. m., der ikke kan regnes for egentlige Jordbrug. Men de anførte Tal vise, at Leilændingsvæsenet er i Aftagende, medens Udstykningen af Jordgodset fremdeles tiltager.

Jordbruget har i det forløbne Femaar gjort solide om end ikke hurtige Fremskridt, navnlig i Kystherrederne, hvor Adgangen til Gjødning er lettest og størst Driftskapital findes blandt Jordeierne. I Kystherrederne er en heel Deel i Fællesskab liggende Udmark bleven udskiftet som Forberedelse til Udmarkens Opdyrkning, og over det hele Amt er Udtapning og Opdyrkning af Myrland gaaet jevnt fremad. Mindst 1200 Maal Myrland antages at være opdyrket aarlig i Femaaret. Den almindeligste Brugsmaade er, at Torven ophakkes og brændes, hvorefter Myren tilsaaes med Rug og Græsfrø.

I min forrige Femaarsberetning var det udhævet, at Landmanden var bleven opmærksom paa Vigtigheden af Jordens Afgrøftning, og at man ogsaa for Alvor havde taget fat paa Arbeidet, men at dette tildeels hindredes ved Mangel paa passende Fyldingsmaterialier for lukkede Grøfter. Man havde nemlig i 1865 endnu ingen Drainsrørfabrik inden Amtet. Siden er der anskaffet Drainsrørmaskiner ved 9 Teglværker, hvoraf de fleste ligge i de indre Bygder, og hvorved i 1870 er produceret 232,600 Stykker Rør, der er forbrugt i Distriktet foruden at en heel Deel Rør ere indførte fra Fredrikstad og Tomb til Brug i Kystherrederne. I de sidste 2 à 3 Aar antages efter Agronom Bærøes Opgave i hans Aarsberetning for 1870, omtrent 300,000 Stykker brændte Rør at være anvendte aarlig, hvormed er draineret omkring

1000 Maal foruden et ikke meget mindre Areal, der aarlig er draineret ved Hjelp af Steen og Træmaterialer til Fyldning i Grøfterne.

Indførelsen af hensigtsmæssige Agerbrugsredskaber, der nu for det meste tilvirkes ved Fabriker inden Amtet, er gaaet raskt fremad og navnlig kan anføres, at 2 transportable Damptærskemaskiner ere anskaffede i Femaaret. Ligesaa er Indkjøbet af kunstige Gjødningsmidler i Tiltagende. Til Beviis herfor kan efter Agronom Bærøes Aarsberetning for 1868 anføres, at der fra Lysakers kemiske Fabrik er afsat til Brug heri Amtet svovlsyret Benmeel:

i 1864	372	Centner
- 1865	527	—
- 1866	1,331	—
- 1867	1,654	—
- 1868	2,301	—

For 1869 og 1870 mangler Opgave.

Efter De af Lensmændene og Formandskaberne meddelte Opgaver har Udsæd og Avl af de forskjellige Kornsorter og Poteter i 1870 været:

Fogderi.	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Poteter.
Jarlsberg . .	1624 Tdr.	1402 Tdr.	2852 Tdr.	13,197 Tdr.	5 Tdr.	55 Tdr.	19,594 Tønder.
Laurvig . . .	518 —	616 —	1204 —	7,589 —	18 —	18 —	15,557 —
Tilsammen	2142 Tdr.	2018 Tdr.	4056 Tdr.	20,786 Tdr.	23 Tdr.	73 Tdr.	35,151 Tønder.

Avl i 1870 uden Fradrag for Udsæden.

Fogderi	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Poteter.
Jarlsberg . .	10,526 Tdr.	15,129 Tdr.	23,812 Tdr.	73,854 Tdr.	25 Tdr.	351 Tdr.	123,696 Tønder.
Laurvig . .	4,176 —	7,264 —	10,000 —	41,679 —	134 —	141 —	123,630 —
Tilsammen	14,702 Tdr.	22,393 Tdr.	33,812 Tdr.	115,533 Tdr.	159 Tdr.	492 Tdr.	247,326 Tønder.

Avl i 1865 uden Fradrag for Udsæden. Efter Broch.

Fogderi	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Poteter
Jarlsberg . .	12,137 Tdr.	13,137 Tdr.	22,605 Tdr.	76,379 Tdr.	96 Tdr.	317 Tdr.	137,057 Tønder.
Laurvig . .	4,202 —	4,695 —	11,102 —	45,582 —	152 —	74 —	104,352 —
Tilsammen	16,339 Tdr.	17,832 Tdr.	33,707 Tdr.	121,961 Tdr.	248 Tdr.	391 Tdr.	241,409 Tønder.

De Opgaver, hvorpaa Beregningen af Udsæd og Avl i 1865 og 1870 er støttet, antages begge at være for lave. Af Hvede dyrkes kun undtagelsesviis Vinterhvede. Hveden er heri Amtet i Regelen en Vaarsæd, hvis Dyrkning neppe er i Tiltagende. Derimod er det ganske vist, at Dyrkningen af Rug, der bruges som Vintersæd, er i raskt Tiltagende, ligesom ogsaa af Byg, skjøndt Tabellerne ikke synes at vise det sidste. At Havreavlen er noget i Aftagende stemmer med, hvad der i Distriktet almindelig antages, ligesom ogsaa at Potetesavlen i det Hele holder sig paa omtrent samme Standpunkt som i forrige Femaar, dog saa, at den er aftaget noget i Jarlsbergs men tiltaget i Laurvigs Fogderi. Af Blandkorn og Erter dyrkes saa lidet, at deres økonomiske Betydning kan sættes ud af Betragtning. Den almindelige Mening er, at Dyrkningen af begge Sorter er i Aftagende.

Beregnet efter Middeltallet for hvert Herred fogderiviis og dernæst efter Middeltallet for de to Fogderier skulde

Foldigheden i 1870 have udgjort:	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Poteter.
Jarlsberg	6.71	11.28	8.07	5.57	6.50	6.12	6.16
Laurvig	8.40	11,40	8.50	5.83	8.00	5.00	7.66
Hele Amtet	7.55	11.34	8.28	5.70	7.25	5.56	6.91
Udsæden i 1870 pr. Maal i Tdr.							
Jarlsberg	0.19	0.12	0.19	0.30	0.19	0.43	1.69
Laurvig	0.21	0.14	0.23	0.35	0.40	0.40	1.88
Hele Amtet	0.20	0.13	0.21	0.32	0.29	0.41	1.78
Avl i 1870 pr. Maal i Tdr.							
Jarlsberg	1.32	1.51	1.66	1.55	„	1.83	12.0
Laurvik	1.78	1.93	1.83	1.97	2.25	1.50	14.0
Hele Amtet	1.55	1.72	1.74	1.76	2.25	1.66	13.0

Efter Middeltallet af de meddelte Opgaver regnet for hele Amtsdistriktet skulde Gjennemsnitsvægten i 1870 have været for Hvede 214 Skaalpund, Rug 204, Byg 175 og Havre 130 Pund. Denne Vægt antages at være noget høit ansat, hvad der ogsaa stemmer med Udtalelser fra flere af Formandskaberne.

Med Hensyn til Indkjøb og Salg af Kornvarer ere de indkomne Meddelelser saa ufuldstændige, at nogen sikker Beregning ikke kan opstilles. Skovbygderne Hof, Andebo og Vivestad Annex til Ramnæs med Kystherrederne Nøterø og Tjømø i Jarlsberg og i Laurvigs Fogderi Laurdal, den øvre Deel af Hedrum samt Fredriksværns Herred, der egentlig bare bestaar af en Bybefolkning, trænge aarlig til at kjøbe Korn. De øvrige Herreder antages at brødføde sig selv eller at frembringe et Overskud til Salg, der i almindelige Aar er stort nok til at ækvivalere med hvad de korntrængende Herreder maa indkjøbe. Af Poteter haves i Kystherrederne tilstrækkeligt til at forsyne hele Amtets By-Befolkning, og fra Laurvigs Fogderi udføres desuden aarlig 20 à 25,000 Tønder Poteter til Egnene om Skiensfjorden og vestover til og med Arendal.

Dyrkningen af Lin og Hamp finder Sted paa enkelte Gaarde, men den er i det Hele taget uden Betydning for Distriktets Økonomi.

Gulerødder dyrkes enkelte Steder paa Ager og Dyrkningen af Turnips er i Femaaret jevnt tiltaget navnlig i Kystherrederne. Man har faaet Øvelse i den særegne Behandling, som denne Kulturplante kræver, og Dyrkningen deraf giver et jevnere Udbytte end før. Efter de meddeelte Opgaver skal der paa hvert Maal Ager i Gjennemsnit falde 3.8 Maal England, hvoraf næsten intet kan regnes til naturlig Eng. Naar undtages i Tjose Annex til Brunlanæs samt nogle sidlændte Strøg ved Indsøerne, som til visse Tider af Aaret staa under Vand og derfor ikke kan opdyrkes, slaaes heri Amtet neppe Hø paa Mark, som ikke i Forveien har været oppløiet og tillagt til Ager. Derimod saaes der ikke altid Græsfrø i den Ager, der lægges ud til Græsvold. Imidlertid antages det, at mindst Halvdelen af Englandet er tilsaaet med Græsfrø og Arealet af det med Græsfrø tilsaaede England er jevnt i Tiltagende.

I min forrige Femaarsberetning udtalte jeg det Haab, at Interessen for Dyrkning af Haveværter og Plantning af Frugttræer vilde vækkes og styrkes gjennem den i 1864 i Amtets Tjeneste antagne omreisende Gartner. Det har ogsaa vist sig, at Gartnerens Bistand har været forlangt i saa stor Udstrækning, at han ikke har kunnet efterkomme alle de Rekvisitioner, som ere indløbne. Landhuusholdningsselskabet, som tidligere virkede uafhængigt af Amtsformandskabet, fik i 1866 en ny Organisation, saa at dets Bestyrelse vælges af Amtsformandskabet og at Amtmanden er stadigt Medlem af og Formand i Bestyrelsen. Der er 13 mindre Landboforeninger eller Sogneselskaber, som ere Underafdelinger af Landhuusholdningsselskabet, der fornemmelig virker gjennem de mindre Foreninger ved at lede og understøtte disses Virksomhed.

Efter de vedtagne Love har Landhuusholdningsselskabets Bestyrelse at fuldbyrde Amtsformandskabets Beslutninger betræffende Landbovæsenet. Det modtager Indberetninger fra Amtsagronomer og Amtsgartnere, ordner og kontrollerer disses Virksomhed og raader med Iagttagelse af Amtsformandskabets nærmere Bestemmelse over Selskabets Pengemidler, som bestaa i de Bidrag, der ydes af Amtskommunen og Staten foruden af frivillige Tilskud af de engere Foreningers Medlemmer. For Midlernes Anvendelse aflægges aarligt Regnskab for Amtsformandskabet.

Landhuusholdningsselskabet, som i sin nye Organisation er bleven anerkjendt som en Underafdeling af Selskabet for Norges Vel, har i Særdeleshed søgt at virke for Indkjøb af gode Stamdyr navnlig Oxer af Ayrshireracen samt af gode Vædere, ligesom man gjennem Amtsagronomen har søgt at opmuntre til Jordens Afgrøftning, Afholdelsen af Dyrskuer og Oprettelsen af Meierier og Ysterier. Selskabet har aarlig faaet et Bidrag af 200 Spd., hvoraf 100 Spd. af Amtskassen og 100 Spd. af Landbrugsfondet, som har været anvendt i ovennævnte Øiemed, saa at mindre Bidrag ere ydede til Landboforeningerne, hvilke have staaet i Forhold til de Tilskud, som disse ved private Sammenskud af Medlemmerne har skaffet tilveie. Paa Amtsformandskabet i 1870 blev imidlertid Bevilgningerne til Landhuusholdningsselskabet, Agronomen og Gartneren udstrøgne af Budgettet.

II. Fædriften.

Efter de af Lensmændene og Formandskaberne meddelte Opgaver skal Antallet af vinterfødte Heste, Hornkvæg, Faar, Geder og Svin have udgjort:

Ved Udgangen af 1870.	Heste. 3 Aar gamle og derover.	Heste. Under 3 Aar.	Melkekøer.	Andet Storfæ.	Ungnød under 2 Aar og Kalve.	Faar. 1 Aar og derover.	Faar. Under 1 Aar.	Geder. 1 Aar og derover.	Geder. Under 1 Aar.	Svin.	Anmærkning.
Jarlsbergs Fogderi . .	4,248	215	14,219	1,176	4,465	6,411	2,920	„	„	1,989	Rensdyr findes ikke i Distriktet.
Laurvigs Do. . .	1,823	391	6,691	1,423	1,937	5,014	2,766	48	41	1,560	
I hele Amtet	6,071	606	20,910	2,599	6,402	11,425	5,686	48	41	3,549	
	6,677		29,911			17.111		89		3,549	
I 1865 var Antallet opgivet saaledes (efter Broch)											
Jarlsbergs Fogderi . .	4,568		19,345			9,466		5		1,285	
Laurvigs Do. . .	2,257		10,402			7,428		75		1,370	
	6,825		29,747			16,894		80		2,655	

Kreaturholdet, reduceret til Køer efter Forholdet 1 Ko = $^1/_2$ Hest = 6 Faar eller Geder = 2 Svin, var i hele Amtet

den 31te December 1865 . . . 47,593

— s. D. 1870 . . . 47,602.

Der er saaledes i det Store taget liden Forandring foregaaet i Femaaret, men Antallet af Melkekøer, som efter Broch den 31te December 1865 er opgivet til:

		var den 31te December 1870
i Jarlsbergs Fogderi	15,089	14,219
i Laurvigs Do.	8,010	6,691
Tilsammen	23,099	20,910

Denne Formindskning i Antallet med over 2000 Stykker, skriver sig neppe fra nogen væsentlig Forandring med Hensyn til Kreaturholdet, men antages at grunde sig paa, at en strengere Distinktion mellem Melkekøer og andet Kvæg er benyttet ved den sidste Opgave, som formenes at være den paalideligste.

Den omtrentlige Værdi i 1870 kan ansættes saaledes:

af Ungheste under 3 Aar . . .	30	Spd. pr. Stykket.
- almindelige Brugsheste . . .	40	— - —
- Luxusheste	100	— og derover
- Melkekøer	20 à 35	— - —
- Oxer — voxne	25 à 50	— - —
- Kalve og Ungfæ	2 à 20	— - —
- Lam og Faar	1 à 3	— - —
- Geder	1 à 3	— - —
af Svin efter Alderen	2 à 35	Spd. pr. Stykket.
- Do. i den Alder, hvori de almindelig slagtes	15 à 35	— - —

De Meddelelser, der haves om det aarlige Antal af solgte, indkjøbte slagtede og ved Sygdom eller andre Ulykkestiltilfælde tabte Kreature ere ikke saa fuldstændige, at nogen bestemt Opgave derefter kan meddeles for hvert Fogderi.

Det vil sees, at der slagtes en heel Deel Heste, saaledes i Jarlsbergs Fogderi 120 Stykker og i Laurvigs Do. 18, hvilket sidste Tal er altfor lidet, og at den gjennemsnitlige Vægt af Slagtet i B℔ er:

af Heste	30 B℔
- Kvæg	10 à 30 —
- Kalve	2 à 6 —
- Faar og Geder	1 à 3 —
- Svin	10 à 30 —

Salget af Smør, Ost og Melk er af stor Betydenhed for Distriktet og er i Tiltagende, men de Opgaver, som ere meddeelte om Kvantiteten af det solgte, ere ufuldstændige og formentlig altfor lavt ansatte.

Flere nye Ysterier og Meierier ere anlagte i Femaaret og navnlig ere saadanne anlagte i Byerne Fredriksværn, Laurvig, Sandefjord, Horten og Holmestrand samt i Strandstedet Melsomvig i Stokke.

Idet forøvrigt henvises til Lensmændenes Meddelelser om denne Gjenstand anføres her efter Amtsagronom Bærøes Aarsberetninger Følgende:

	1867.			1868.			1869.			1870.		
	Antal Meierier og Ysterier.	Antal Potter. Melk.	Værdi i Spd.	Antal Meierier og Ysterier.	Antal Potter Melk.	Værdi i Spd.	Antal Meierier og Ysterier.	Antal Potter Melk.	Værdi i Spd.	Antal Meierier og Ysterier.	Antal Potter Melk.	Værdi i Spd.
Jarlsbergs Fogderi .	17	1,499,765	33,247	20	1,517,671	32,682	16	1,383,000	30,425	21	2,116,123	47,539
Laurvigs Fogderi .	1	129,378	3,254	2	160,288	4,198	2	195,000	4,075	3	230,603	5,279
Tilsammen	18	1,629,143	36,501	22	1,677,959	36,880	18	1,578,000	34,500	24	2,346,726	52,818

For 1866 mangler Opgave, men i 1865 var Antallet af Meierier i hele Amtet 9, det indkjøbte Kvantum Melk 790,000 Potter og dens Værdi 15,600 Spd. Meierivirksomheden griber dybt ind i Landmandens hele Bedrift. Den fremkalder Omtanke ved Benyttelsen af Melken i Huset, en bedre Fodring af Kreaturene, et omhyggeligere Udvalg af Kreature og en bedre Eng- og Foderdyrkning. Det er antageligt, at denne Bedrift nu har fæstet Rod i dette Distrikt, men uagtet ikke ringe Fremskridt ere gjorte, staar man dog paa et lavt Standpunkt med Hensyn til Behandlingen af Produkterne, især Osten. Man er ikke kommen saa langt, at der jevnt kan tilvirkes en ensartet Vare, hvorfor der ikke opnaaes saa gode Priser som for udenlandsk Vare og hvorved Afsætningen i det Hele besværliggjøres. Produktionen af Melk er i Femaaret gaaet hurtigere fremad end Kunsten at tilvirke den, hvorfor det er at forudsee, at Melkepriserne ville falde. I Byerne kan Melken ikke kjøbes under 3 Skill. pr. Pot. Ved at tilvirke Smør og Ost har man vanskeligt for at opnaa mere end $2^1/_2$ Skill. pr. Pot, hvilket, saavidt vides, endda er meer end hvad man i Sverige og Danmark opnaar. Først naar man her i Distriktet har lært at tilvirke en ensartet og ligesaa god Vare af Smør og Ost, som i Danmark og Sverige, vil Fædriften faa sin rette Betydning for Distriktet og blive dets Hovednæringsvei.

Til Forbedring af Hesteracen er i Femaaret ikke foretaget noget, derimod er af de forskjellige Sogneselskaber med Bidrag af Landhuusholdningsselskabet anskaffet 12 — tolv Stamoxer af Ayrshirerace foruden nogle Stamvædere af engelsk Race. Flere private Folk har ogsaa holdt Ayrshireoxer, saa at her i Distriktet haves adskilligt Kvæg af blandet Race. Køer af blandet Ayrshirerace ere lette at fodre og haardføre, men efter de Erfaringer, man har gjort, give de ikke mere Melk end Thelemarksdyr eller Køer, som oprindelig høre hjemme i Distriktet. Derimod har den blandede Race en større Værdi som Slagtekvæg.

Sæterbrug finder kun undtagelsesviis Sted her i Amtet, og det ansees tvivlsomt om det er lønnende. Havnegangene ved Gaardene er i Amindelighed ikke synderlig gode. Partiel Staldfodring om Sommeren er derfor paa de fleste Steder nødvendig. Melkeudbyttet pr. Ko er for Jarlsberg angivet til 1600 Potter og for Laurvig til 1466 i Gjennemsnit. Begge disse Opgaver antages at være for høie og at burde reduceres for Jarlsberg til 1500 og for Laurvig til 1300 Potter som er noget høiere end i 1865 opgivet.

Væsentlig efter den Fremgangsmaade, som er fulgt i Brochs statistiske Aarbog hidsættes følgende Beregning over det aarlige Udbytte af Agerbrug og Fædrift heri Amtet:

1. Agerbruget:

a. Værdien af Korn paa Produktionsstedet efter Fradrag af Udsæden:

Hvede	12,560	Tønder	à 4 Spd.	40 Skill.	543,93 Spd.		
Rug	20,375	—	à 3 —	67 —	72,500 —		
Byg	29,756	—	à 3 —	18 —	93,730 —		
Havre	94,747	—	à 1 —	96 —	170,544 —		
Blandkorn	136	—	à 2 —	37 —	313 —		
Erter	419	—	à 3 —	90 —	1,571 —		
Poteter	212,175	—	à 1 —	1 —	213,943 —		
Tilsam.	370,168	Tønder					606,994 Spd.

b. Værdien af Halmen paa Stedet:

af Hvede	omtrent	15,000	Skꝑ	à 48 Skill.	6,000 Spd.	
- Rug	—	25,000	—	à 48 —	10,000 —	
- Byg	—	30,000	—	à 72 —	18,000 —	
- Havre	—	80,000	—	à 72 —	48,000 —	
						82,000 —

c. Værdien af dyrkede Fodervexter, derunder indbefattet Hø, Handels- og økonomiske Vexter samt Havevexter . . . . . 711,006 —

Lateris 1,400,000 Spd.

Transport 1,400,000 Spd.

Dersom det med Korn og Poteter besaaede Agerland, som af Broch opgivet, sættes til 116,000 Maal Jord, og Forholdet mellem Ager og Eng sættes som 1 : 3 (det er ovenfor opgivet som 1 : 3,8 hvilket formentlig er for høit), faar man ud, at 448,000 Maal er udlagt til England. Selv om der ikke regnes en større Avl end 1 Skꝑ pr. Maal, hvilket er for lavt, faar man ud en Avl af omtrent 450,000 Skꝑ, som à 1 Spd. 60 Skill. har en Værdi af 675,000 Spd.

2. Fædriften:

a. Melken af 14,219 Køer i Jarlsberg à 1500 Potter	21,328,500		
og af 6,691 Do. i Laurvig à 1300 Do.	8,598,300		
	29,926,800		
eller med et rundt Tal 30 Millioner Potter à $2^1/_2$ Skill. pr. Pot, tilsammen		625,000 Spd.	
b. 4,500 Stykker Kvæg, der aarlig slagtes a 15 Spd.		67,500 —	
c. 12,000 Kalve, som slagtes a 1 Spd. 60 Skill.		18,000 —	
d. af 17,000 Faar à 1 Spd. 24 Skill.		20,400 —	
e. af Svineholdet		35,000 —	
			765,900 —
		Tilsammen	2,165,900 Spd.

Herfra maa trækkes Værdien af Foderet til 47,000 beregnede Køer à 15 Spd., fraregnet Havnegangen, som ikke er tagen med . . . . . 705,000 —

saa bliver tilbage 1,460,900 Spd.

eller henimod $1^1/_2$ Million Spd., som det samlede Brutto-Udbytte af Agerbrug og Fædrift eller omtrent 116 Spd. pr. Skyld-daler. Dette antages at være for lavt, og at kunne ansættes til mindst 10 à 12 pCt. høiere.

Af Agerbrugets Produkter haves Overskud tilsalg af

Poteter, hvilket kan sættes til omtrent 40,000 Tønder à 1 Spd.	40,000 Spd.
Hø, hvoraf afsættes til Kjøbstæderne og Vestlandet mindst 10,000 Skꝑ à 1 Spd. 60 Skill.	15,000 —
Derimod kan det antages, at omtrent Halvdelen af Melken sælges til Meierierne eller ikke jordbrugende Indvaanere af Landdistriktet samt til Byerne	312,500 —
Af levende og slagtede Kreature sælges i Byerne for mindst	30,000 —
og af Flesk for mindst	15,000 —
Tilsammen	412,500 Spd.

eller omtrent fire Hundrede Tusinde Spd.

III. Skovdriften.

De af Lensmændene og Formandskaberne leverede Besvarelser til de i Schema No. 4 opstillede Spørgsmaal vedkommende Skovdriften, ere ikke saa fuldstændige, at den samlede Hugst af Udskibningstømmer kan bestemmes.

Gjennemsnitsprisen paa Roden pr. Tylvt af Tømmer er opgivet fra 48 Skill., hvorved maa være ment Props — til 8 Spd., hvorved maa være sigtet til Bjelker af de største Dimensioner; Udgifterne ved Hugsten pr. Tylvt ere opgivne fra 36 Skill. i Laurdal til 1 Spd. i Borre og ved Fremdriften af den grovere Last fra 1 Spd. 24 Skill. til 3 Spd. pr. Tylvt.

Salg

af Bygningstømmer er kun af nogen Betydning i Laurdal, Hedrum og Brunlanæs,

af Skibstømmer i Strømmen, Sande, Andebo, Hedrum og Brunlanæs,

af Brændeved i Strømmen, Hof, Botne, Vaale, Borre Ramnæs, Andebo og Brunlanæs.

Af Trækul sælges i Hof og Vivestad en Deel til Eidsfos Værk, som endnu er i en svag Drift, men hvormeget er ikke opgivet.

Af Tjære tilvirkes ikke, hvad der behøves i Distriktet.

Fra de fleste af Skovbygderne er i Femaaret hugget og frembragt til Byerne meer Props og anden Smaalast end ønskeligt for Skovene.

Af Træmaterialier kjøbes en Deel Bord i Skauger og Vaale, Skibs- og Bygningstømmer i Stokke og Sandeherred, Brændeved og Bygningstømmer i Nøterø og Tjømø, Tanum og Bergs Sogne af Brunlanæs. Desuden bemærkes, at der paa den stærkt befolkede og skovfattige Kyststrækning fra Horten til Langesundsfjorden, benyttes en heel Deel Steenkul til Brænde.

Middelpriserne paa Ved har omtrentlig været:

	Birk.	Furu.	Or.	Gran.
Paa Produktionsstedet	„ Sp. 72 ß—1 Sp. „ ß	„ Sp. 72 ß—„ Sp. 84 ß	„ Sp. 72 ß—„ Sp. 84 ß	„ Sp. 60 ß—„ Sp. 72 ß
I Byerne	2 — „ - —2 — 48 -	1 — 60 - —2 — „ -	1 — 60 - —2 — 24 -	1 — 24 - —1 — 96 -

Prisen paa Bøgeved har i Byerne holdt sig mellem 2 Spd. 48 Skill. og 2 Spd. 96 Skill.

I Henhold til den Brøkdeel, som Skovarealet er opgivet at udgjøre af hvert enkelt Herreds samlede Areal, skulde

Skovene i Jarlsberg optage	6.2 □ Miil
og i Laurvigs Fogderi	5.0 - —
Tilsammen	11.2 □ Miil,

saa der skulde være 6.2 □ Miil igjen til Ager og Eng, Myrer, Indsøer og skovbart men forøvrigt udyrket Land.

Gaar man ud fra at Agerlandet udgjør . .	116,000 Maal
og Englandet 3.8 Gange dette Areal eller .	440,800 —
saa faar man til Resultat at det dyrkede Land udgjør omtrent	556,800 Maal

eller 4.3 □ Miil.

Regnes et Par □ Mile fra for Indsøer, Vasdrag, Myrer, og skovløse samt udyrkbare Strækninger f. Ex. langs Kysten, saa er ovennævnte Opgave for Skovarealet formentlig nogenlunde rigtig, om end Beskaffenheden af Skoven er meget forskjellig.

Skovbunden er i Tjømø Herred maadelig; heller ikke er Skoven i Andebo synderlig vexterlig, men den leverer et godt Materiale; forøvrigt har Skoven i Almindelighed en kraftig og i enkelte Herreder som Hof, Botne, Vaale endog en meget kraftig Vext, men den leverer just ikke stærke Materialier.

Gran og Furu ere de vigtigste Træsorter. Derhos findes i Skovene alle de Løvtræer, som ellers voxe i Landet foruden Bøg, der dog ikke optræder i saadan Mængde, at deraf kan leveres Emningsveed og Brænde tilsalg uden i Brunlanæs, Hedrum, Tjødling, Sandeherred i Laurvigs Fogderi og Andebo i Jarlsberg.

Der klages fra samtlige Herreder over at Skoven er i Tilbagegang, mest i Strømmen og Sande. Det er at forudsee, at Skovene yderligere ville aftage i Udstrækning i denne Egn, men herover er der vel ikke Grund til at klage forsaavidt Skoven viger Pladsen for Ager og Eng. Der vil altid blive absolut Skovbund nok tilbage for den Skov, som Distriktet selv vil behøve, og da Terrænet i Gjennemsnit ikke hæver sig meer end 4 á 500 Fod over Havet, saa voxer Skoven villig til hvorsomhelst, naar den blot fredes for Fæfod. Skovplantning vides ikke at have fundet Sted i Femaaret.

Igjennem Vasdragene i Amtet er i Femaaret opgivet at være udflødet:

1. I Hofs Vasdrag, som omfatter Dele af Vivestad Annex til Ramnæs, Botne, Hof og en Deel af Sande:
   a) sluppet gjennem Renden i Eidsfos aarlig 1540 Tylvter
   b) fremdrevet fra Hof og Sande direkte til Ekeren . . . . . 300 —
   Tilsammen 1840 Tylvter,
   som gjennem Slipperenden i Vestfossen er kommet i Drammens Vasdrag.
   Dimensionerne ere ikke nærmere opgivne.
2. I Sande Vasdrag, som omfatter en Deel af Skauger og Sande og har sit Udløb i Sandebugten 1 Miil nordenfor Holmestrand 1000 Tylvter aarlig uden Angivelse af Dimensioner.
3. I Aulielvens Vasdrag, som løber ud i Tønsbergfjorden ved Jarlsberg og omfatter Dele af Vaale, Ramnæs, Andebo og Sem — i Gjennemsnit, aarlig 934 Tylvter Tømmer og — 344 — Smaalast, hvorved forstaaes Stokke af forskjellig Længde, med 5 Tommers Top og derunder.
4. I Laugens Vasdrag nedenfor Kongsberg, der omfatter Sandsver, Laurdal, Hedrum og en Deel af Andebo, er efter Opgave fra Flødningsdirektionen i Laurvig udflødet i Tylvter:

1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		Anmærkning.
Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	2,921 Tylvter skaaren Last i Femaaret fra Andebo.
16,543	5,925	27,698	12,513	22,751	11,538	25,342	15,403	21,512	13,992	

5. I Faris Vasdrag, omfattende Dele af Flesberg, Sandsver, Slemdal, Hedrum og Brunlanæs er udflødet:

1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.	Tømmer.	Smaalast.
3,365	526	4,807	574	6,643	931	7,154	1,550	8,309	2,224

Til Fremme af Flødningsvæsenet er i Femaaret ikke truffet nogen Foranstaltning, som har krævet det Offentliges Mellemkomst.

IV. Fiskeriet

er i dette Amt af ikke ringe Betydning, uagtet intet af de store Silde- og Torskefiskerier foregaaer langs Kysten og heller ingen Deel af Kystbefolkningen herfra søger hen til Vestlandet for at deeltage i Vaarsildfisket.

Af størst Betydning er Makrelfiskeriet, der falder til langs Kysten saalangt ind i Fjorden som til Botne i Jarlsberg, men som er af størst Betydenhed ved Udløbet af Christianiafjorden paa Strækningen fra Færder til Langesundsfjorden. Her fiskes fra Midten af Mai til henimod Midten af Juli et betydeligt Kvantum Makrel hvert Aar af Fiskere, ikke alene fra denne Egn, men ogsaa fra Onsø og Hvaløerne og fra Kyststrækningen i den nordligste Deel af Bohuuslæn. Fisket drives med Dæksbaade af Størrelse og Indretning som almindelige Lodsbaade med 20 à 24 Fods Kjøl. Der fiskes først med Drivgarn og senere paa Sommeren og Høsten med Dorg. Fisken afsættes for det meste i fersk Tilstand deels i de nærmeste Byer, deels til Opkjøbere, som bringe Fisken nedlagt i Is til Drammen og Christiania og den indre Deel af Fjorden. Ved Uleholmerne, som ligge i den sydligste Deel af Tjømø mellem Udløbet af Sandesund og Ryssesund, har der dannet sig en Markedsplads, hvor Fiskere og Opkjøbere samles. I de Par sidste Aar har 2 mindre Dampskibe været benyttede til Transport af den opkjøbte Makrel.

Hvor stort Antal Baade og Fiskere, der i det Hele har deeltaget i Makrelfisket omkring Færder, har ikke kunnet oplyses. Men nedenstaaende Tabel viser, hvad der efter de indkomne Opgaver er fisket af Indvaanere af dette Amt fra Langesundsfjorden indover, nemlig fra Botne, Nøterø, Tjømø, Sandeherred, Tjødling, Brunlanæs og Fredriksværn.

Aar.	Omtrentlig Antal Fiskere.	Heraf hjemmehørende i Distriktet.	Notfiskere.	Garnfiskere.	Line- og Dvbsagnfiskere.	Samlet Antal Baade.	Opfisket Kvantum angivet i Stykker.	Kvantummets antagelige Værdi i Spd.	Hvormeget brugt i det Herred, hvor Fiskerne høre hjemme, i Spd.
1866	314	310	2	281	23	109	504,400	10,743 Spd. 40 ß	1,823 Spd. 40 ß
1867	315	311	2	280	25	109	563,200	12,063 — 40 -	1,753 — 40 -
1868	334	330	—	—	—	115	495,800	10,993 — „ -	1,593 — „ -
1869	351	347	—	—	—	119	567,200	12,523 — „ -	1,403 — „ -
1870	355	341	—	—	—	122	495,400	11,063 — „ -	1,390 — „ -
Tilsammen	1669	—	—	—	—	574	2,626,000	57,385 — „ -	7,962 — „ -
I Gjennemsnit aarlig.	334	—	—	—	—	115	525,200	11,477 Spd. „ ß	1,592 Spd. „ ß

Af Sommersild angives i Botne i Gjennemsnit at være fisket aarlig for 220 Spd., hvoraf fortæret i Herredet for 120 Spd.

Hummerfisket er kun af nogen Betydning i Nøterø, Tjømø, Sandeherred, Tjødling, Brunlanæs og Fredriksværn, for hvilke Herreder det samlede Udbytte er angivet som følger:

Aar.	Opfisket Kvantum i Stykker.	Dets Værdi i Spd.	Anmærkning.
1866	75,300	3,940	Det her angivne Kvantum, som kan antages at være 8 Tommers Hummer, er hovedsagelig udført. Der fiskes ganske vist mere, navnlig af mindre Dimensioner, som væsentlig sælges hjemme.
1867	79,700	4,160	
1868	80,900	4,570	
1869	81,900	4,370	
1870	74,200	4,180	
Tilsammen	392,000	21,220	
I Gjennemsnit aarlig.	78,400	4,244	

Lax fiskes deels ved faststaaende Garn med Ruse langs Kysten, deels i Laugen ved Hjelp af Drivgarn og forskjellige Fiskeindretninger.

Udbyttet er angivet saaledes:

Herred.	Kvantum.	Værdi i Spd.	Anmærkning.
Strømmen . . .	200 B℔	400	I Gjennemsnit aarlig i Femaaret.
Sande	600 Stk.	600	
Botne	25 B℔	50	
Borre	„	1000	
Sem	230 B℔	460	
Tjødling	„	300	
Brunlanæs . . .	„	250	
Samlet Værdi 3060 Spd.			

Over Laxefiskeriet i Laugen haves følgende Opgave efter den Protokol, som føres til Fordeling af Udgifterne ved det i Elven organiserede Opsyn. Det bemærkes, at Laxen i Laugen ikke gaaer længer op end til Vittingfossen, som ligger i Sandsver $^1/_8$ Miil fra Grændsen mod Laurdal.

Aar.	Laurdal.		Hedrum.		Tilsammen Værdi i Spd.
	Kvantum i BØ.	Værdi i Spd.	Kvantum i BØ.	Værdi i Spd.	
1866.	1,771	2,125	1,865	2,611	4,736
1867.	1,835	2,202	1,914	2,680	4,882
1868.	1,445	1,734	1,618	2,265	3,999
1869.	1,196	1,435	1,548	2,167	3,602
1870.	980	1,176	1,281	1,793	2,969
Tilsammen i Femaaret . .	7,227	8,672	8,226	11,516	20,188
I Gjennemsnit aarlig	1,445	1,734	1,645	2,303	4,037

Opgaverne antages at være for lave. Idetmindste har der iaar, paa Forespørgsel fra en Deel Englændere, af de Fiskeberettigede i Laurdal og Hedrum været forlangt en Forpagtningsafgift aarlig for det hele Fiskeri af omtrent 10,000 Spd.

Østers fiskes kun i Nøterø og Tjømø. Det samlede Udbytte er neppe over 50 Tønder aarlig, værdsat til 300 Spd.

Af mindre betydelige Fiskerier udenfor det daglige Fiske er i Sande, Nøterø og Tjømø Udbyttet tilsammen opgivet til i Gjennemsnit 2,440 Spd.

Hermed er formentlig i Opgaverne sigtet til den Smaafisk, som fanges i Bundgarnsruser og ved Vad.

Det daglige Saltvandsfiske, som drives med Snøre og Line eller Bakke, er af stor Vigtighed for Kystherrederne. For Botne, Vaale, Borre, Sem, Sandeherred, Tjødling og Fredriksværn er det aarlige Udbytte anslaaet tilsammen til 6,700 Spd. For Skauger, Strømmen, Stokke, Nøterø, Tjømø og Brunlanæs kan Udbyttet neppe sættes lavere, saa at det samlede Udbytte af det daglige Saltvandsfiske godt kan sættes tilsammen til 13,400 Spd.

Ferskvandsfiskeriet er af ringe Betydning. Af Ørret, Aal, Gjedde, Abor m. v. kan det aarlige Udbytte i det Hele neppe anslaaes til høiere end til 1000 Spd.

Rekapitulation.

Efter det ovenfor Anførte skulde det samlede Brutto-Udbytte i Femaaret af Fiskeriet her i Amtet have udgjort aarlig:

Makrelfisket	11,477	Spd.
Smaasild	220	—
Hummer . . . . . , ...	4,244	—
Lax	7,097	—
Østers	300	—
Mindre betydelige Fiskerier udenfor det daglige Fiske	2,440	—
Det daglige Saltvandsfiske	13,400	—
Ferskvandsfisket (Lax ikke medregnet) . . .	1,000	—
Tilsammen	40,178	Spd.

Hertil kan lægges mindst 25 pCt., saa Udbyttet sættes med et rundt Tal til 50,000 Spd.

Der klages fra forskjellige Kanter over, at Fiskeriet er i Aftagende. Det troer jeg dog væsentlig gjælder i de indre Fjorde og Bugter. Ude paa Dybet kan neppe nogen Aftagen spores. Der kan i Mands Minde paavises enkelte Aar, hvori en større Masse af Fisk er gaaet ind under Land end almindeligt; et saadant Aar har f. Ex. 1871 været, hvilket viser, at man med nogen Forsigtighed bør lytte til Klager over Fiskeriets Aftagende, som saa mange lignende Besværinger.

Til at bedømme Netto-Udbyttet af Fiskeriet savnes Materialier. Vist er det, at Fiskeri som Næringsvei i denne Egn knap giver en Dagløn, der svarer til hvad der kan fortjenes ved almindeligt Dagarbeide.

V. Bergværksdrift.

Fritzø Jernværk er omhandlet under Kjøbstaden Laurvig og Eidsfos Jernværk under Kapitlet om Fabrikker og andre industrielle Anlæg.

Nogen Grubedrift efter Jernmalm vides ikke at have fundet Sted i Femaaret. Derimod ere de forladte Gruber paa Konnerudværket eller det forrige saakaldte Jarlsbergske sølvholdige Blyværk i Skauger igjen optagne og en Bergværksdrift sat i Gang, hvorved væsentlig udvindes Zinkmalm. Om dette Værks Optagelse og Drift i Femaaret har dets Bestyrer I. Th. Rørdam afgivet en Beretning, der er saalydende:

„Jarlsberg Værk begyndte sin Virksomhed i November 1866 for et norsk-engelsk Interessentskabs Regning. Værket er hovedsagelig grundet paa Udvinding af Zinkmalm. Men ogsaa Bly- og Kobbermalm udbringes af Værkets Gruber. De vundne Malme renses ved Værkets Opberedningsanstalt og udskibes derefter til Udlandet.

De af Jarlsberg Værk optagne Gruber og Skjærp, der paa et Par Undtagelser nær alle har været drevne i ældre Tid, ere:

1. Konnerudkollens Gruber, nemlig Gott mit uns, Søndre Skjærp, Gluckauf, Wedelseie Grube og Skjærp, Minerva, Erland Thoresens Skjærp (nyt) og Nordre Skjærp,

2. Oran Gruber paa Gomperudhaugens Vestside, og
3. Gomperud Skjærp paa bemeldte Haugs Nordside (nyt).

Malmleiestederne i Konnerudkollen og dens Nabolag forekomme i oversiluriske Kalkstene og Skifere nær Grændsen af den fra Drammensdalen opstikkende Granit. Visse af Kalkstenslagene er paa kortere eller længere Strøg malmførende, især er dette Tilfældet i Nærheden af visse Grønstensgange, de saakaldte „Blaabestgange," der sætte op gjennem Silurlagene. De Mineralier, der konstituere Malmleiestederne — eller „Malmbaandene," som de kaldes her — er Zinkblende, Blyglands, Kobberkis, o. s. v. Malmbaandene kunne være fra et Par Fod til et Par Favne mægtige, og har vist sig at føre Malm paa indtil 15 og 20 Lagter efter Strøget.

Konnerudkollens Grubefelt har hidtil været forsøgt til Wedelseie Stolls Niveau eller til et Dyb af 20 til 30 Lagter fra Dagen. Oran Grubers Felt er forsøgt til et Dyb af 9 Lagter i hvilket Dyb en 30 Lagter lang Stoll er inddrevet til Gruberne.

Den ved Grubedriften vundne Malm føres efter en foreløbig Haandskudning ved Gruberne, paa en Jernbane fra Foden af Konnerudkollen til Opberedningsværkstedet under Gaarden Pukerud ved Drammenselven. Malmen underkastes her en grovere og finere Knusning, derefter Sortering i Korn og senere Rensning gjennem Soldsætning og Slemning paa Stødbænke. Produktet af Opberedningen er renset Zinkblende og Blyglands af forskjelligt Korn.

Den anførte Jernbane, hvorpaa Malmen fordres ned til Pukerud, er henimod 6000 Fod lang. Dens øvre Deel, der er i Høide med Wedelseie Grubes Stoll, ligger omtrent 1000 Fod over Drammenselven. Paa 3900 Fods Længde danner den en Skraabane (med en Stigning af indtil 1 paa 2,37), hvor Malmtransporten foregaar ved Hjælp af en selvvirkende Fordringsindretning.

Værket forestaaes af en norsk Bestyrer. Opberedningsværkstedet er opført af og arbeider under Tilsyn af en engelsk Vaskemester. Arbeiderbelægget udgjorde, iberegnet Grubestiger og Opsynsmænd, gjennemsnitlig

i 1866	28	Mand
- 1867	85	—
- 1868	114	—
- 1869	161	—
- 1870	115	—

hvoraf var beskjeftiget ved Pukerud i 1868—70 fra 20—37 Mand.

Af Berg er udbrudt i Gruberne:

	Malmførende.	Unyttigt.
i 1866	4,085 Kub. Lagter	„ Kub. Lagter
- 1867	248,459 — —	24,578 — —
- 1868	435,620 — —	71,200 — —
- 1869	370,764 — —	101,623 — —
- 1870	331,678 — —	19,778 — —
	1,390,606 Kub. Lagter	217,179 Kub. Lagter

Tilsammen 1,607,785 Kubik Lagter Berg.

Af Malm er produceret:

	Zinkmalm. 1ste Sort.	Zinkmalm. 2den Sort.	Blymalm.	Kobbermalm.	Affaldsmalm.	Tilsammen.
i 1866 og 1867 .	538 Tdr.	4,089 1/4 Tdr.	„ Tdr.	„ Tdr.	1,255 Tdr.	5,892 1/4 Tdr.
- 1868 .	558 5/8 —	6,736 3/4 —	156 5/8 —	60 —	1,680 3/4 —	9,192 3/4 —
- 1869 .	1,322 —	4,274 1/4 —	598 3/4 —	174 —	1,552 3/4 —	7,921 3/4 —
- 1870 .	358 —	2,913 —	1,111 —	63 1/2 —	1,069 —	5,514 1/2 —
Tilsammen	2,776 5/8 Tdr.	18,013 1/4 Tdr.	1,866 3/8 Tdr.	297 1/2 Tdr.	5,557 1/2 Tdr.	28,521 1/4 Tdr.

Ved Pukerud Opberedningsværksted har siden 1868 været knust og vasket omtrent 12,000 Tdr. Zinkmalm og 1000 Tdr. Blymalm, hvoraf udbragt:

1928 Tons renset Zinkmalm.
59 1/2 — — Blymalm.

Af opberedet Malm og haandskudet 1ste Sort Zinkmalm og Kobbermalm ved Gruberne er udskibet (til Swansea):

858 Tons haandskudet Zinkmalm.
1878 — vasket Do.
59 1/2 — vasket Blymalm.
42 — haandskudet Kobbermalm.

i Alt 2837 1/2 Tons Malm."

Paa Langøen i Vaale er et Kalksteensbrud, hvoraf i 1866, 67 og 68 med 3 Arbeidere aarlig er udbrudt 150, i 1869 280 og i 1870 283 Kubikfavne raa Kalksteen. Paa Bollærerne i Nøterø, i Hedrum og paa Kjøbstaden Laurvigs Grund findes en smuk graaviolet Granitart, som er let at bryde og tilhugge. Heraf anvendes en Deel til Kjeldermure, Trapper o. s. v., men Stenen fortjente at benyttes mere end nu skeer.

Torv benyttes kun undtagelsesviis — f. Ex. i Stokke Herred — og i ringe Udstrækning til Brænde.

Is til Udførsel skjæres i Tjødling og Brunlanæs, især i det sidste Herred, hvor der langs Mørjefjorden er anlagt 15 à 20 Ishuse, som hvert kan rumme omtrent 1000 Tons. Ved Isskjæringen i Brunlanæs har i Gjennemsnit været sysselsat 100—200 Mand i et Par Maaneder om Vinteren og Udskibningen har udgjort omkring 3000 à 4000 Kommercelæster aarlig.

VI. Fabrikker og industrielle Anlæg.

Efter de indkomne Opgaver hidsættes nedenstaaende Tabel vedkommende de vigtigste industrielle Anlæg i Landdistriktet.

Anlæggets Art og Navne m. v.	Antal.	Drivkraft.	Antal Arbeidere sysselsatte i 1870.	Hvormange Maaneder i Drift i 1870.	Produktionens Mængde i 1870 med andre Oplysninger.		
1. Teglværker.					Muursteen.	Tagsteen.	Drainsrør.
a. i Skauger	3	Heste.	15 à 20	4 à 5	450,000	15,000	„
b. i Sande .	2	Do.	6	6	144,000	16,000	„
c. i Hof . . .	2	Do.	14	4	28,000	54,000	91,000
d. i Botne .	2	Do.	11	4	59,000	65,000	5,600
e. i Vaale . .	2	Do.	21	2 à 4	170,000	35,000	60,000
f. i Ramnæs	3	Do.	6	4	55,000	41,000	35,000
g. i Andebo	2	Do,	8	5	46,000	82,000	„
h. i Stokke .	2	Do.	21	3 à 4	180,000	160,000	31,000
Jarlsbergs Fgd.	18		102	4,0	1,132,000	468,000	222,600
i. i Laurdal	1	Do.	3	2	14,000	18,000	„
k. i Sandeherred . .	2	5 Do.	20	4	220,000	160,000	10,000
Laurvigs Fgd.	3		23	3,7	234,000	178,000	10,000
Hele Amtet .	21		125	3,9	1,366,000	646,000	232,000

Efter en Priis paa Produktionsstedet af 4 Spd. pr. Tusinde af Muursteen, 7 Spd. for Tagsteen og 5 Spd. for Drainsrør — kan den samlede Værdi ansættes til omtrent 12,000 Spd.

2. Jernværker.

a. Eidsfos i Hof i Jarlsberg. — 1 — Vandkraft. — 4 Opsynsmænd og 40 Arbeidere. — 6

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen. Skb.	Ctn.
Rujern Skb	4,852	4,973	5,117	9,438	3,720	28,100 =	89,920
Støbegods af Kuppelovn Skb	1,159	1,193	168	84	48	2,652 =	8,590
Stangjern Ctn.	400	„	„	„	„	„ =	400
Spiger —	111 tils.			„	„	„ =	111

Værket tilhører et Interessentskab væsentlig bestaaende af Englændere. Fritzø Værk omhandles under Laurvig.

3. Mekaniske Værksteder.

a. Bakke i Botne i Jarlsberg. — 1 — Vandkraft. — 1 Opsynsmand og 10 Arbeidere. — 12

4 Tærskemaskiner, 2 Kornrensemaskiner, 8 Hakkelsemaskiner, 2 Rulleharve, 3 Cirkelsagmaskiner m. v. Værdi ikke opgivet.
192 Centner Rujern anvendt.

b. Gannestad i Borre i Do. — 1 — Dampkraft, 2 Hestes Maskine. — 1 Opsynsmand og 12 Arbeidere. — 12

1,000 Centner Støbegods Værdi	2,800 Spd.
25 Tærske- og Hakkelsemaskiner	1,120 —
36 Rulleharve og Plouge	400 —
1 Dampmaskine til eget Brug	250 —
	4,570 Spd.

Anlæggets Art og Navn.	Antal.	Drivkraft.	Antal Arbeidere sysselsatte i 1870.	Hvormange Maaneder i Drift i 1870.	Produktionens Mængde i 1870 med andre Oplysninger.
c. Rød i Sandeherred i Laurvigs Fogderi . .	1	5 Hestes Dampmaskine.	1 Opsynsmand og 16 Arbeidere.	12	1000 Centner Støbegods værd . . . . . 2,500 Spd. Maskiner for . . . . . 3,500 — 6,000 Spd.
d. Barkevig i Brunlanæs i Do. . . .	1	Vandkraft.	1 Opsynsmand og 7 Arbeidere	12	640 Centners Bygnings- og Skibssager samt Agerbrugsredskaber til samlet Værdi 1600 Spd.
Tilsammen	4		48	12	Den samlede Værdi af Produktionen omtrent 14,000 Spd.
4. Væverier.					
a. Nøsted i Skauger i Jarlsberg .	1	Dampkraft.	70	12	800,000 Alen Bomuldslærred. Værdi ikke opgivet.
b. Vallø i Sem i Do. . . .	1	Haandkraft.	10	12	12 Centner Uld- og Bomulsdværken. Værdi ikke opgivet.
5. Spinderier.					
Nøsted i Skauger	1	Dampkraft.	10	12	Omtrent 7000 Pakker Bomuldsgarn. Værdien ikke opgivet.
6. Reberbaner.					
a. Gausen i Botne i Jarlsberg	1	Haandkraft.	2	12	Forarbeidet 18 Centner Hamp og 9 Pakker Bomuldsgarn til Liner. Værdi ikke opgivet.
b. Teie i Nøterø i Do. . . .	1	Do. og Hestekraft.	1 Opsynsmand og 20 Arbeidere.	12	Omtrent 1000 Centner Tougværk af 900 à 1000 Centner Hamp. Værdi ikke opgivet.
7. Garverier.					
a. Gausen i Botne . . .	1	Haandkraft.	3 Md.	12	Ikke opgivet.
b. Kirkebakken i Borre . .	1	Do.	6 —	12	300 Huder og 1000 Skind. Værdi ikke opgivet.
c. i Nøterø . .	2	Do.	4 —	8	250 Huder. 500 Skind. Værdi ikke opgivet.
d. i Tjømø . .	1	Do.	2 —	12	150 Huder. 300 Skind. Værdi ikke opgivet.
alle i Jarlsberg					
8. Limkogerier.					
Rove i Botne i Jarlsberg . .	1	Do.	3 —	1	22 Centner Affaldslæder opkogt til 834 ℔ Lim. Værdi ikke opgivet.

9, Sagbrug.					Tømmer. Tylvter.	Planker. Tylvter.	Battens. Tylvter.	Bord og Lægter. Tylvter.	Stav.
a. i Skauger .	2	Dampkraft.	6 Opsynsmænd og 160 Arbeidere.	6 à 8	21,600	Ikke	opgivet.		1,000,000 Stk.
b. i Sande . .	8	Vandkraft.	20	$1\frac{1}{2}$ à 3	11,340	800	1466	850	„ —
c. i Hof	8	Do.	Ikke opgivet	1 à 3	848	1466	„	1668	„ —
d. i Botne . .	9	Do.	21	$\frac{1}{2}$ à 2	585	Ikke	opgivet.		„ —
e. i Vaale . . .	3	Do.	17	$\frac{1}{2}$ à $1\frac{1}{2}$	280	20	5	210	„ —

Anlæggets Art og Navn.	Antal.	Drivkraft.	Antal Arbeidere i 1870.	Antal Maaneder i Drift i 1870.	Produktionens Mængde i 1870 med andre Oplysninger.				
					Tømmer. Tylvter.	Planker. Tylvter.	Battens. Tylvter.	Bord og Lægter. Tylvter.	Stav.
f. i Ramnæs .	23	Vandkraft.	32	1/2 à 3	320	100	200	900	„
g. i Andebo .	12	Do.	Ikke opgivet.	1/4 à 8	2,070	400	720	2,200	4000 Tylvter.
h. i Sem:									
a. Hoxnæs .	1	Dampkraft, 6 Heste	6	12	Ikke opgivet.	3000	„	4,000	„ —
b. Hesby . .	1	Vandkraft.	2	6	„	„	„	3,000	„ —
i. i Nøterø: Fagerheim Sag med Høvleri.	1	Dampkraft, 8 1/2 Hest.	4 Opsynsmænd og 25 Arbeidere.	Juni 1868 Juni 1870	10,000	3421	16,230	23,262	
		og høvlet . nedlagt i	. . . . . Juni 1870.	. . . . .	. . . . .	44,281 Tylvter Bord og Planker.			
Jarlsberg Fgd.	68								
k. Laurdal . .	2	Vandkraft.	6	1	ikke	opgivet			
l. Hedrum . .	1	Dampkraft. 20 Heste.	8 Mestere og 50 Mand.	9	8,000	1,200	12,000	8,000	
m. Tjødling .	1	Dampkraft.	3 Mestere; 10 faste foruden løse Arbeidere.	12	6,400	„	13,500	10,000	
	3	Vandkraft.				Ikke	opgivet.		
n. Brunlanæs .	2	Vandkraft.	4	3	300	„	200	600	600 —
Laurvigs Fgd.	9								
I hele Amtet	77								

10. Skibsverfter:

Herred.	Antal.	Arbeidsstok.	Nybyggede Skibe i Femaaret.			Reparerede Skibe i Femaaret.		
			Antal.	Kommercelæster.	Værdi.	Antal.	Kommercelæster.	Reparations-Værdi.
Sem	4	100 à 120 Mand	3	397	38,800 Spd.	91	11,290	Ikke opgivet.
Stokke	3	20 à 30 Do.	4	386	37,000 Spd.	3	Ikke	opgivet.
Nøterø	4	4 Mestere og indtil 120 Mand.	9	1,968	224,000 —	Ikke opgivet.	7,584	29,000 paa 1 Værft
Tjømø	1	1 Mester og 15—25 Mand.	2	351	37,500 —	6	1,064	Ikke opgivet.
Jarlsberg Fgd.	12		18	3,102	337,300 —			
Sandeherred .	4	35—100 Mand.	15	1,879	160,000 —	22	Ikke	opgivet.
Tjødling . . .	2	Ikke opgivet.	2	445	44,000 —	53	8,592	Ikke opgivet.
Brunlanæs , .	1	1 Mester, 1 Svend og 58 faste Arb.	6	940	99,000 —	„	„	„
Laurvigs Fgd.	7		23	3,264	303,000 —			
I hele Amtet .	19		41	6,366	640,300 Spd.			

Anlæggets Art og Navn.	Antal.	Drivkraft.	Antal Arbeidere i 1870.	Antal Maaneder i Drift i 1870.	Produktionens Mængde i 1870 med andre Oplysninger.
11. Brændevinsbrænderier.					
a. Agnæs i Brunlanæs .	1	Damp.	1 Mester og 22 Arbeidere.	$7^1/_2$	423,454 Potter Brændeviin i Terminen 1869—1870.
12. Ølbryggerier og Malterier.					
a. paa Dannevig i Skauger .	1	Do.	Ikke	opgivet	men formentlig ikke mindre end næstfølgende Bryggeri.
b. Teie paa Nøterø . .	1	3 Hestes Dampmaskine.	1 Mester 33 Voxne og Børn.	6	891,250 Flasker baiersk Øl. 3,400 Tønder Malt. Værdien ikke opgivet.
13. Kornmøller:					
a. Skauger . .	3	Vandkraft.	6—7	1 à 3	Formalet 1,000 Tdr. Korn.
b. Sande . . .	7	Do.	13	9 à 12	14,110 — —
c. Hof	4	Do.	4	6 à 12	6,300 — —
d. Botne . . .	5	Do.	5	$^1/_2$ à 4	1,000 — — omtrent
e. Vaale . . .	3	Do.	11	12	7,472 — —
f. Borre . . .	2	Do.	6	12	6,000 — —
g. Ramnæs . .	3	Do.	4	6 à 12	3,000 — —
h. Sem	2	Do.	6	8 à 12	9,000 — —
i. Stokke . .	10	Do.	19	$^1/_2$ à 12	15,000 — —
Jarlsbergs Fgd.	39				Formalet 62,882 Tdr. Korn.
k. Laurdal . .	3	Do.	6	4 à 8	Formalet 3,000 Tdr. Korn.
l. Hedrum . .	2	Do.	5	12	— 6,000 — —
m. Brunlanæs	4	Do.	8	4 à 12	— 10,000 — —
Laurvigs Fgd.	9				Formalet 19,000 Tdr. Korn.
I hele Amtet .	48				Formalet 81,882 Tønder Korn.

VII. Binæringer.

Baadbyggeri. I Strømmens Herred bygges til Salg omtrent 150 Pramme aarlig værd 5—8 Spd. Stykket. I Sem bygges en Deel Smaabaade til Brug i Herredet og i Tjødling er paa Gaarden Tindvigs Grund i Lodshavnen Ulla bygget 4 dækkede Lodsbaade paa 20—24 Fods Kjøl, et Par Læsters Drægtighed og til en Værdi af 200—300 Spd. hver. Forøvrigt kjøbes i Kystherrederne de fornødne Baade fra andre Steder, hvorimod Baade, som tiltrænges paa Indsøer og Elve i Almindelighed bygges i Distrikterne.

Huusbygning. Huustømmermænd til eget Behov findes i Almindelighed i Bygderne undtagen i Nøterø, Tjømø og Laurdal. Ligesaa findes

Snedkere til Behovet undtagen i Nøterø, Tjømø og Sem.

Tømmermænd og Snedkere er gaaet fremad i sin Kunst.

De fornødne Skomagere haves til Bygdernes eget Behov.

Skræddere. Som i forrige Femaarsberetning bemærket, kjøbes der af Landalmuen, saavel Mænd som Kvinder, en heel Deel færdigsyede Klæder i Kjøbstæderne. Forøvrigt syes de fornødne Klæder i Landdistrikterne, men der afsættes intet af Skrædderarbeide.

Af Bagerier findes vistnok adskillige i Landdistriktet, dog ikke tilstrækkeligt til Behovet. I de indre Bygder bages gjerne det fornødne Brød i Husene, men nær Byerne kjøbes meget. Gjæret Brød er nu i Almindelighed traadt istedet for Fladbrød.

Vævning. Af vævede Sager tilvirkes ikke paa langt nær hvad der behøves; der kjøbes saaledes i alle Bygder meer eller mindre. Dog komme en Deel Lærreder, Dreil og Verken til Salgs i Byerne fra Sande og Ramnæs i Jarlsberg og fra Brunlanæs i Laurvigs Fogderi.

Af Garn til Fiskeri tilvirkes i Almindelighed det fornødne hjemme, dog kjøbes ogsaa noget.

Af Træ forarbeides Kjøreld og Kar, simplere Møbler og almindelige Kjøreredskaber til Behovet. En Deel Bødkerarbeide, simple Møbler og Kurvarbeide sælges i Byerne fra

Kvelle og Hvarnæs Annexer til Hedrum og fra Tjose Annex til Brunlanæs.

Bærsamling er af ikke ringe Betydning i Nærheden af Byerne, men hvad derved udbringes kan ikke opgives.

Frugtavl og Havedyrkning. Frugtavlen er i Almindelighed tilstrækkelig til Behovet og giver i gode Aar ikke ubetydeligt Overskud til Afsætning. Dyrkningen af Haveurter staar derimod tilbage; der avles i Almindelighed ikke hvad der behøves og kun undtagelsesviis som f. Ex. i Sems Herred haves noget til Afsætning.

Af Fuglevildt og Harer bringes adskilligt tiltorvs i Byerne, men Jagten i det Hele er af ringe Betydning og Udbyttet kan ikke angives.

Kjørselsvirksomhed. Mellem Drammen og Svelvig transporteres en heel Deel Trælast paa Isen om Vinteren, hvori Almuen fra Skauger og Strømmen deeltager. Ligeledes besørges Kjørselen af Trælast paa Tuftchausseen fra Sandsvær til Holmestrand og Kjørselen af Is i Brunlanæs fra Vandene til Ishusene eller Kysten ved leiede Folk og Heste, uden at det kan opgives, hvormeget der ved de her nævnte Transporter i det Hele tjenes af Almuen.

VIII. Landdistriktets Tilstand i Almindelighed.

For Aaret 1870 er Daglønnen for Huusmænd og andre Arbeidsfolk samt Aarslønnen for Tjenestefolk opgivet saaledes:

Fogderi.	Dagløn for Huusmænd.				Dagløn for andre Arbeidere.				Aarsløn	
	Paa egen Kost.		Paa Huusbondens Kost.		Paa egen Kost.		Paa Huusbondens Kost.		med Kost.	
	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Sommer.	Vinter.	Karl.	Pige.
Jarlsberg.	24—44 ß	18—32 ß	10—20 ß	8—16 ß	36—56 ß	24—38 ß	16—28 ß	8—16 ß	30—45 Sp.	10—20 Sp.
Laurvig.	24—36 -	24—28 -	12—20 -	8—16 -	36—52 -	24—48 -	24—28 -	8—20 -	20—60 —	10—20 —

Herved bemærkes, at Lønnen for en dygtig Huusbondskarl i hele Amtet neppe er under 50—60 Spd. og at der ogsaa betales indtil 80 Spd. En duelig Meierske lønnes med 50—60 Spd. aarlig foruden frit Kosthold.

Hyren er

for heelbefarne Matroser . . 8—10 Spd.
- Letmatroser . . . . . 5— 7 —
- Tømmermænd . . . . . 12—15 —
- Baadsmænd . . . . . 10—12 —
for Styrmænd . . . . . 12—16 Spd.
- Skippere . . . . . 15—25 —

alt pr. Maaned.

Skippere har desuden i Almindelighed Kaplaken eller visse Procent af Fragten.

Antallet af Skatteydere til Fattigkassen og Summen af beskattet Formue, antagen og beskattet Indtægt for 1870 er fremstillet i nedenstaaende Tabel.

Herred.	Antal Skatteydere.	Sum af beskattet Formue.	Beskattet Indtægt.	Skatbar Indtægt.
Skauger	776	862,130	98,720	61,173
Strømmen	262	231,100	43,726	41,796
Sande	887	504,800	41,895	ikke opgivet
Hof	500	342,110	25,380	Do.
Botne	459	469,705	49,639	38,296
Vaale	626	624,100	28,505	ikke opgivet
Borre	800	372,000	65,790	65,790
Ramnæs	657	536,639	100,575	95,095
Andebo	750	456,127	15,218	ikke opgivet
Sem	1216	1,023,100	164,480	128,000
Stokke	1121	1,027,600	117,500	56,050
Nøterø	1258	890,000	213,096	134,336
Tjømø	800	697,950	145,417	77,152
Jarlsbergs Fogderi.	10,112	8,037,361		

Herred.	Antal Skatteydere.	Sum af beskattet Formue.	Beskattet Indtægt.	Skatbar Indtægt.
Laurdal	394	494,439	36,474	ikke opgivet
Hedrum	413	449,000	ikke opgivet	47,141
Sandeherred	1,149	1,320,040	—:—	143,718
Tjødling	801	558,350	109,030	—
Brunlanæs	783	1,020,000	150,550	56,466
Fredriksværn	235	147,315	44,000	38,000
Laurvigs Fogderi.	3,775	3,989,144		
Hele Amtet.	13,887	12,026,505		

I den beskattede Formue er ogsaa medregnet Værdien af Jordegodset, som i Gjennemsnit ikke er sat høiere end til 500 Spd. pr Skylddaler, hvad jeg har havt Anledning til at see af de Regler for Ligningen, som ere vedtagne af Kommunerepræsentationerne, og 500 Spd. pr. Skylddaler er under den gængse Pris. Dernæst er anden løs Formue ogsaa taxeret for lavt.

Indtægten antages forholdsviis sat endnu mere under den virkelige end Formuen, deels fordi Udbyttet af Jordbruget sættes altfor lavt, exempelviis kan anføres 25 à 50 Spd. pr. Skylddaler, deels fordi der enten aldeles ikke eller i altfor ringe Grad tages Hensyn til alt hvad Skatteyderne forbruge in natura af Gaardens Produkter til deres egen og Familiens Underholdning.

Den økonomiske Tilstand skildres som mindre god i Sande, Ramnæs og Andebo i Jarlsbergs og i Hedrum, Brunlanæs og Fredriksværns Herred i Laurvigs Fogderi.

Forøvrigt er Tilstanden opgiven at være god eller endog meget god som i Borre, dog saa, at Fremgang spores i Strømmen, Hof, Vaale, Ramnæs og Brunlanæs, men at der forøvrigt er enten Stilstand eller Tilbagegang.

Gjelden opgives at være aftagen i Hof og Brunlanæs, men forøvrigt at være tiltagen eller staaende paa samme Trin som før.

Til nærmere Belysning af Gjeldsforholdene hidsættes nedenstaaende Tabel, der er uddragen af Sorenskrivernes og Fogdernes Meddelelser om thinglæste Gjeldsbreve, afholdte Tvangsauktioner, Udpantninger og Exekutioner i Fremaaret.

	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		Tilsammen.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
a. Thinglæste Gjeldsbreve og Skifteudlæg med Pant i fast Eiendom:												
i Jarlsberg	514	220,011	571	239,152	660	240,715	678	276,065	568	237,721	2991	1,213,664
i Laurvig	279	123,508	205	71,374	145	73,035	210	68,263	194	65,761	1003	401,943
Tilsammen	793	343,519	776	310,526	805	313,750	888	344,328	762	303,482	3994	1,615,607
b. Aflæste Pantebreve og Skifteudlæg:												
i Jarlsberg	409	195,167	412	198,083	446	197,977	492	344,305	437	208,312	2196	1,143,844
i Laurvig	186	59,380	153	65,498	128	46,476	180	85,844	149	101,861	796	359,059
Tilsammen	595	254,547	565	263,581	573	244,453	672	430,149	586	310,173	2992	1,502,903
c. Afhændede faste Eiendomme:												
i Jarlsberg	294	250,290	320	288,886	296	232,854	309	243,601	291	265,943	1510	1,881,574
i Laurvig	147	108,266	150	134,200	108	124,216	138	111,241	132	88,869	675	546,792
Tilsammen	441	358,556	470	423,086	404	357,070	447	354,842	423	354,812	2185	2,428,366
d. Tvangsauktioner over faste Eiendomme:												
i Jarlsberg	111	60,047	104	34,253	137	64,505	143	93,845	130	54,239	625	306,889
i Laurvig	32	37,413	32	34,118	25	14,610	14	15,422	16	8,653	119	110,216
Tilsammen	143	97,460	136	68,371	162	79,115	157	109,267	146	62,892	744	417,105

	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		Tilsammen.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
e. Tvangsauktioner over Løsøre:										Spd. ß		
i Jarlsberg	49	7,026	54	6,855	62	8,850	83	11,406	43	5,525 79	291	39,662
i Laurvig	31	6,270	30	4,110	16	1,544	15	1,661	9	693 „	101	14,278
Tilsammen	80	13,296	84	10,965	78	10,394	98	13,067	52	6,218 79	392	53,940
f. Exekutioner:												
i Jarlsberg	222	15,454	226	28,907	278	40,860	264	33,317	162	14,158	1152	132,696
i Laurvig	—	20,570	—	13,985	—	8,957	—	9,030	—	6,621	—	59,163
Tilsammen	222	36,024	226	42,892	278	49,817	264	42,347	162	20,779	1152	191,859
g. Udpantninger:												
i Jarlsberg	1521	6,969	1693	6,854	1634	6,835	2254	9,040	1813	7,845	8,915	37,543
i Laurvig	962	3,763	1159	4,850	1307	4,756	978	3,848	853	3,214	5,259	20,431
Tilsammen	2483	10,732	2852	11,704	2941	11,591	3232	12,888	2666	11,059	14,174	57,974

Til Sammenligning bemærkes, at der i hele Amtets Landdistrikt var i

	1861—1865.	1856—1860.
1) thinglæst Gjeldsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme for . .	1,860,981	2,140,328
2) aflæst Pantebreve for .	1,176,958	1,080,408
3) afhændet faste Eiendomme for	1,985,219	2,147,378
4) afholdt Tvangsauktioner over fast Eiendom og Løsøre for	366,199	„
5) afholdt Exekutioner for	211,956	165,115
6) — Udpantninger for	57,557	

Gjelden paa de faste Eiendomme er altsaa i Femaaret 1866—70 ikke steget med meer end omtrent 115,000 Spd., hvilket Beløb meer end opveies ved den virkelige Forøgelse i Produktionsevne, som Jorden har faaet formedelst Fremgang i Dyrkningen.

Distriktets Jordbrugere har i Femaaret gjennemgaaet en økonomisk Krise, der maa betragtes som overstaaet fra 1869 af, hvorefter i det Hele taget sunde økonomiske Forhold maa siges at være indtraadte.

Skibsrederiet har i dette Femaar neppe afgivet saa stort Nettoudbytte som i 1861—65. Ikke destomindre er Handelsflaaden forøget, og den Deel af Landdistrikternes Befolkning, som lever ved Søfarten, har havt jevn Fortjeneste, hvilket igjen har bidraget sit til at holde Priserne paa Landmandens Produkter oppe.

Priserne paa Jordegods vare nedadgaaende til 1869, men senere er en jevn Stigning mærkbar.

Efter de meddeelte Opgaver har Gjennemsnitsprisen pr. Skylddaler i Jarlsberg været . . . . . 711 Spd.
og i Laurvigs Fogderi . . . . . 655 —

Føderaad ere ikke hyppige og kunne i det Hele ikke ansees for særdeles byrdefulde for Distriktet, ligesom Kaartagningen maa ansees for at være noget i Aftagende.

I Nøterø findes kun Huusmænd under Præstegaarden, i Tjømø, Sandeherred og Tjødling findes ingen Huusmænd. I de øvrige Herreder gives Huusmænd og deres Kaar skildres som mindre gode i Strømmen, Andebo og Hedrum, men forøvrigt som upaaklagelige.

I Femaaret antages ingen Forandring at være indtraadt i Huusmændenes Kaar, men Bortsættelsen af Huusmandspladse er i Aftagende. At der findes saa faa Huusmænd i Kystherrederne antages at have sin Grund i den stærke Skibsfart, som sysselsætter Befolkningen paa en fordeelagtigere Maade end Arbeide ved Jordbruget hidtil har kunnet. Den manglende Arbeidskraft ved Jordbruget erstattes ved svenske Arbeidere, som i stort Antal indfinde sig hver Vaar og for det meste vende hjem igjen om Høsten. Der er ogsaa en stor Deel Svenske bosatte her i Amtet deels som Tjenere deels som Arbeidsfolk.

Dagarbeidernes Kaar opgives at være mindre gode i Strømmen, Hof, Botne, Ramnæs, Andebo og Fredriksværn, men forøvrigt taalelige eller gode. Livsopholdet er vistnok i de fleste Herreder noget dyrere end før, da Fordringerne til Livet overhovedet ere stegne. Folk i Almindelighed er mindre letsindige i at stifte Gjeld og passe bedre paa, hvad de har erhvervet end før og Brændeviinsdrik er bestemt i Aftagende. Tegn til stigende Oplysning viser sig ogsaa, skjønt svagere end man kunde ønske. Af Forbrugsforeninger findes 2, begge i Hof, nemlig a, Hofs Forening, stiftet i Mai 1869 med 218 Medlemmer, for hvis Regning der i 1870 indkjøbtes Varer for 3,334 Spd. 31 Skill. og b, Eidsfos Forening, stiftet i Oktober 1868 med 52 Medlemmer. Fra 1ste Mai 1869 til 1ste Mai 1870 er omsat Varer til Beløb 3,112 Spd.

Jarlsberg Assuranceforening, som har sit Sæde i Hof,

havde i 1870 assureret Huse for . . . . 252,980 Spd.
og Løsøre for . . . . . 92,000 —

Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Anlæg af en ny Hovedvei fra Holmestrand til Tuft i Sandsvær er afleveret og taget i Brug i 1867; ligesaa er i 1869—1870 anlagt 1 Miil ny Hovedvei i Hedrum, hvorved en Deel yderst besværlige Bakker ere undgaaede. I det Hele er der som nedenstaaende Tabel viser i dette Femaar arbeidet med Iver paa Anlæg af nye og Omlægning af gamle Veie.

Herred.	Areal i □ Mile.	Længde i norske Mile af					Anmærkning.
		Hovedvei i 1870.	Bygdevei i 1870.	Ialt i 1870.	Heraf i Aarene 1866—1870. Nyanlagt og omlagt Hovedvei.	Heraf i Aarene 1866—1870. Nyanlagt og omlagt Bygdevei.	
Skauger	0,9	0,50	2,00	2,50	0,00	0,12	1. Herredernes Areal er opgivet efter Broch.
Strømmeu . . .	0,5	0,00	0,94	0,94	0,00	0,33	2. Omlægningerne af gamle og Anlæg af nye Bygdeveie ere udførte paa Herredernes egen Bekostning uden Bidrag af Amtsveikassen, undtagen for Strømmens Vedkommende, som har faaet et Bidrag af 1000 Spd. til Anlæg af en Vei fra Svelvig til Hella i Næsbygden og for det under Nøterø omhandlede nye Veianlæg fra Sævig til Kjøbmandsskjær ved Vrængen, hvilket er udført paa Tjømøs Bekostning i Forbindelse med en Omregulering af Færgevæsenet over Vrængen, hvortil Amtskommunen har bidraget 300 Spd.
Sande	1,4	1,56	3,37	4,93	0,00	0,06	
Hof	1,1	0,81	2,81	3,62	0,81	0,19	
Botne	0,7	1,75	1,88	3,63	1,00	0,31	
Vaale	0,7	1,00	4,25	5,25	0,00	0,44	
Borre	0,5	1,94	1,00	2,94	0,00	0,00	
Ramnæs	1,2	0,00	5,12	5,12	0,00	0,12	
Andebo	1,4	0,00	4,31	4,31	0,00	1,37	
Sem	0,9	2,25	2,25	4,50	0,00	0,00	
Stokke	0,9	0,75	6,00	6,75	0,00	0,75	
Nøterø	0,3	0,00	2,12	2,12	0,00	0)12	
Tjømø	0,3	0,00	1,37	1,37	0,00	0,00	
Jarlsberg Fgd.	10,8	10,56	37,42	47,98	1,81	3,81	
Laurdal	1.8	2,25	1,37	3,62	0,00	0,56	
Hedrum	2,5	3,19	2,81	6,00	1,00	1,00	
Sandeherred .	0,9	1,25	4,88	6,13	0,00	2,12	
Tjødling	0,6	0,10	4,66	4,76	0,00	0,25	
Brunlanæs . . .	1,4	2,56	3,50	6,06	0,00	0,00	
Fredriksværn .	0,0	0,03	0,00	0,03	0,00	0,00	
Laurvigs Fgd.	7,2	9,38	17,22	26,60	1,00	3,93	
Tilsammen	18,0	19,94	54,64	74.58	2,81	7,74	
					10,55		

I 1865 var den samlede Veilængde efter min Beretning
63,83 eller rettere 64,03
74,58

Til Befordring af Reisende findes i Amtet 23 faste Stationer, hvoraf 2 alene med Reserveheste. Af Tilsigelsesstationer er ingen tilbage.

Af Landhandlere og Frihandlere findes i Jarlsbergs Fogderi 48 og i Laurvigs Do. 28 tilsammen 76.

Til Slutning bemærkes, at der ved kongelig Resolution af 1ste September 1866 i Henhold til Fængselslovens § 43 er meddeelt Anerkjendelse af, at det af Jarlsberg og Laurvigs Amts Landdistrikt samt Kjøbstaden Laurvig og Ladestederne Svelvig og Aasgaardsstrand bestaaende Fængselsdistrikt er lovmæssig ordnet.

B. Kjøb- og Ladestederne.

Laurvig.

Om denne Kjøbstad har Magistraten under 9de Oktober dette Aar afgivet saadan Beretning, hvortil jeg tillader mig at henvise:

I. Handel.

„I Femaaret har Groshandelen neppe været drevet i større Omfang end før, idet fremdeles kun tre af Byens Kjøbmænd fra Udlandet indføre Partier af Fabrik-, Kolonial- og Fedevarer samt endeel Spiritus, ligesom der direkte fra Amerika er indført flere Ladninger Kaffe, men denne Import er saagodtsom ophørt i de sidste to Aar. Varerne afsættes deels i selve Byen, deels forsendes de til andre Kjøbstæder, især paa Vestlandet. Kornhandelen har dog aftaget noget, da et Handelshuus, der særskilt befattede sig med Importen, formedelst Fallissement, er ophørt; thi vel er Kornhandelen gaaet over paa flere Hænder, men i Regelen findes ikke større Oplag end Byen og de tilgrændsende Landistrikter behøver. Detailhandlernes Antal er derimod tiltaget, skjønt Udbyttet kan være tvivlsomt.

Udførselsartiklerne har i Femaaret som forhen hovedsagelig bestaaet i Trælast, noget Jern og Is, dog er Jernexporten nu ophørt, da Fritzø Værk definitivt nedlagdes i 1867, hvilket noget før var Tilfældet med den samme tilhørende Afdeling, Moholt i Slemdal. Der er desuden aarlig udført et i Forhold til Stedet ikke ubetydeligt Kvantum fersk Makrel og Lax samt Hummer, de to førstnævnte Slags væsentlig til England og Hummeren til Danmark og Preussen. I Perioden er gjennemsnitlig aarlig udført Makrel og Lax for 3 à 4000 Spd., den sidste efter en Indkjøbspris af 8 à 9 ℔ pr. B℔, samt 15 til 20,000 Stykker Hummer efter 9 a 10 Skill. Stykket. Laxen fanges hovedsagelig i Laugens Vasdrag, medens Makrellen og Hummeren tilføres Byen af Fiskere fra Kystdistrikterne. Herhos bemærkes, at ikke nogen af Byens Indvaanere egentlig driver dette Fiskeri, skjønt et Par Baade i Byen imellem bruges til Makrelfiske. Derimod er der Flere, der til Byens Behov befatte sig med det saakaldte Smaafiske af Torsk, Helleflyndre (Kveite), Kolje (Hyse) og Hvitting etc.

Den betydeligste Udførselsartikkel, Trælasten, kommer fremdeles gjennem Laugens Vasdrag, medens mindre Kvanta endnu tilføres Byen baade Sommer og Vinter, især fra Trakterne omkring Skiensveien, samt fra Tjose og Slemdal nedover Farrisvandet, det Meste fra Fritzø Værks Skove og for dettes Regning. En i Nærheden af Byen boende Trælastexportør har ogsaa faaet endeel Last fra Kodal og Andebo, hvilken gjennem Gogsjøen ved Haukerød i Sandeherred bringes til Laugens Elv, ligesom der fra Laugens Bro til Laurvig overland er transporteret endeel Skibsmaterialier af Eg og Bøg, rimeligviis af den Grund, at disse Materialier vilde beskadiges, naar de skulde passere Fossefaldene nedenfor Laugens Bro.

Fløtningsvæsenet i Laugen staaer fremdeles under en valgt Bestyrelse og lønnet Opsyn, og om endnu ikke noget Hovedsageligt er foretaget til Elvens større Rensning, har man dog vedligeholdt den forhen brugte Rensning til Lettelse af Lastens Fremdrift.

Trælastudskibningen i stort Omfang drives her kun af Fritzø Værk og 2de Kjøbmænd, hvilket første, efterat Jernværket nedlagdes, meget betydelig har udvidet Virksomheden i denne Retning. Lasten udføres fremdeles især i forædlet Tilstand som Planker Battens og Bord, navnlig til England, Frankrig og Belgien. Kun endeel firhugne Bjelker, Bord og mindre Last, tilhugne paa 2 Sider, samt Jufferter afhændes til Danmark, Holland og Hanover, ligesom der til Vestlandet sælges Bord af mindre god Kvalitet i forskjellige Dimensioner. Som Følge af den betydelige Sagbrugsvirksomhed falder her større Partier saadanne Plankeender, der, efterat være noget tilhugne, føres til Udlandet under Navn af Splitveed. Birkelast er sjelden i Handelen; Eg og Bøg bruges fornemmelig som Skibsmateriale, ligesom Omsætningen af Baandstager har været ubetydelig.

Dimensionerne af den til Udlandet exporterede Last ere idetheletaget den samme som før, nemlig fra 12 til 36 samt fra 16 til 30 Fods Længde og fra 9 til 18 og 10 til 12 Tommers Diameter, og have Priserne hidtil ikke vist nogen afgjort Tendents til Stigning. Brugen af Stenkul antages i Femaaret ikke at have steget, men formentlig snarere aftaget, ialfald iblandt Arbeidsstanden, paa Grund af den lette Adgang her er til Brændsel af Affald paa Tomterne og ved Sagene, saasom Kub og Flis samt Huun og de saakaldte Ribber, af hvilke to sidste Slags en Favn har kostet fra 2 ℔ til 2 ℔ 12 Skill., Kub og Flis gjennemsnitlig 24 Skill. pr. Læs foruden Kjørselen. Som Følge heraf er det kun undtagelsesviis, at Brændeveed har været ført til Byen fra de samme tilgrændsende Landdistrikter. Jernhandelen er ophørt ved Fritzø Værks Standsning, ligesom Isudførselen er aftaget gjennem Byen, da her ikke er mere end et Ishuus i eller i Nærheden af samme. I Huusholdningerne benyttes fremdeles ikke ubetydelige Kvantiteter Is.

II. Skibsfarten.

Laurvigs Handelsflaade udgjorde ved forrige Indberetning 93 Fartøier med en samlet Drægtighed af 9460 Kommercelæster. Ihvorvel officielle Detailoplysninger ikke have været at faa, er det imidlertid vist, at Læsteantallet er steget, deels ved Bygning af nye Skibe og deels ved Fartøiers Indkjøb fra Udlandet. Skibene gaa hovedsagelig i Fragtfart paa England, Frankrig, Belgien, Østersøen, Middelhavet og Amerika, medens nogle af de større og bedre Skibe ogsaa

seile paa længere Farvande og ere da i Regelen borte i længere Tid.

Den indenrigske Kystfart besørges af de mindre Fartøier og Dampskibene. Fritzø Værk havde ved Udgangen af 1870 et eget større Dampskib, men dette har i Perioden ikke været i Fart og er nu solgt, medens det lille Dampskib paa Farrisvandet, hvis Drægtighed er 20 Læster med 14 Hestes Kraft og 3 Mands Besætning, efterat Fritzø Jernværks Afdeling, Moholdt, i 1865 nedlagdes, kun bruges til Transport af Tømmer og andre Træmaterialier til Værkets eget Brug. Desuden har et Interessentskab hersteds i 1868 anskaffet et nyt Dampskib „Laurvig" af 60 Hestes Kraft og 65 Kommercelæsters-Drægtighed med en regulær Bemandning af 13 Personer.

Nogen Skibs- eller anden Assuranceforening gives endnu ikke i Byen, men samtlige udenbyes Selskaber have her sine Agenter.

Sømands- og Navigationsskolen har i 1866 og 1867 ikke havt nogen offentlig Understøttelse, men i 1868, 1869 og og 1870 har den faaet af Statskassen respektive 75, 200 og 200 Spd. samt ligesaameget af Kommunen. Skolepengene udgjorde

i 1867	574 Spd.
- 1868	618 —
- 1869	614 —
- 1870	648 —

medens den samlede Indtægt og Udgift androge til respektive 859 Spd., og 859 Spd., 957 Spd. og 959 Spd., 1014 Spd. og 1003 Spd. 113 Skill. samt 1058 Spd. og 963 Spd. 95 Skill. Elevernes Antal har i Femaaret gjennemsnitlig været 58, hvoraf aarlig er udexamineret:

i 1866	14
- 1867	14
- 1868	17
- 1869	20
- 1870	18

I disse Aar ere 13 rejicerede. Lærernes Antal var i 1866 og 1867 5 og i de øvrige 3 Aar 6, hvoraf den ene er fast Lærer, medens de øvrige fungere som Assistenter, eftersom de tiltrænges.

Sømandsforeningen tæller fremdeles flere Medlemmer, ligesom ogsaa Understøttelsesselskabet for trængende Sømænd og deres Efterladte endnu er i Virksomhed her.

Havneväsenet har i Femaaret, saavidt Midler have været disponible, gjort megen Fremgang, navnlig ved Anbringelse af et Fortøiningskar paa Thorstrand (idethele haves 16 saadanne), Oplodning og Kartlægning af Havnen, Ombygning af den saakaldte Skottebrygge tilligemed Bølgebryder, Anskaffelse af en Reserve-Moringsbøie, Dampskibsbryggens Udvidelse, Indkjøb af et tilliggende Tomtestykke, Mudring af Havnen og Elven m. v. Ved den ommeldte Udvidelse er Dampskibsbryggen forlænget fra 280 til 324 Fod og Bredden forøget fra 16 til omtrent 26 Fod, saa at samtlige de Dampskibe, som anløbe Byen, bekvemmeligen kunne lægge til.

III. Haandværksdrift.

Den lettede Adgang til Haandværksdrift har fremkaldt endeel Misnøie, og man mærker endnu intet Fremskridt i de forskjellige Brancher, uagtet flere duelige Mestere have nedsat sig hersteds, men Forholdene ere endnu for smaa og Konkurrensen for stor. I Byen er 2 Bogtrykkerier, der sysselsætter 6 à 7 Personer. Uvæsentlig er fremdeles den egentlige Huusflid, der hovedsagelig bestaar i Brødbagning samt lidt Spinden og Vævning.

Søndags- og Tegneskolen er ikke længere i Virksomhed.

IV. Fabrikdrift.

Skuren af den Last, som herfra udskibes, foregaar fremdeles paa Fritzø Værks Sagbrug ved Farriselven, Værkets Dampsag ved Laugen, den i forrige Indberetning omhandlede Dampsag paa Thorstrand (Eiere DHrr. Bugge & Co.) samt en sammesteds i Femaaret af Konsul L. Backer opført ny Dampsag. Sagbruget ved Farriselven, der drives ved Vandkraft, angivelig beregnet til 80 Hestes Kraft, har 6 Opgangsrammer med flere Blade, 3 dobbelte og 1 enkelt Cirkelsag, hvormed og ved Brugen af 1 Opsynsmand og 28 faste og 10 andre Arbeidere i 1870 er opskaaret 12,000 Tylvter Tømmer, hvoraf Produktionen har været 9000 Tylter $3 \times 9''$ Planker, 16,000 Tylter $2^1/_2 \times 7''$ — $2^1/_2 \times 6^1/_2''$ & $2^1/_2 \times 6''$ Battens samt 30,000 $1^1/_4''$ & $1''$ Tylter Bord. Oplysningen skeer ved Parafinlamper.

Dampsagen ved Laugen, der opskjærer betydelige Kvantiteter Tømmer til Planker og Battens, der Vinter og Sommer kjøres gjennem Byen til Farriselven, hvorfra Lasten indlades i Fartøierne, har 6 Opgangsrammer med flere Blade, 2 dobbelte og 1 enkelt Cirkelsag. Her sysselsættes 44 Mand, foruden 1 Sag- og 1 Maskinmester og 2 Fyrbødere. Sagbruget oplyses med 23 Gasblus og som Brænde bruges Sagflis (Sagmug).

Thorstrands ældre Dampsag, beregnet til 20 Hestes Kraft, beskjæftigede i 1870 8 Opsyns- og Regnskabsbetjente samt 30 faste og 20 andre Arbeidere; den har 2 Opgangsrammer med flere Blade, 1 dobbelt og 2 enkelte Cirkelsage. I nævnte Aar var Produktionen af opskaarne cirka 8000 Tylter Tømmer: 1200 Tylter Planker, 12000 Tylter Battens og 8000 Tylter Bord. Ogsaa her bruges Sagmug til Brænde og Gasbelysning.

Den nye Dampsag paa Thorstrand — 14 Hestes Kraft — opskar i 1870 5000 Tylter Tømmer, og var Produktionen her 4,500 Tylter Battens og 3000 Tylter Bord, idet den beskjæftigede 4 Opsyns- og Regnskabsbetjente, 1 Maskinist og 1 Fyrbøder samt 30 faste og 20 andre Arbeidere. Bruget oplyses med 17 Parafinlamper og benyttes ligeledes her Sagmug til Brændsel.

Foruden de omhandlede Sagbrug drives ogsaa en Dampsag paa østre Halsen, hvor der produceres større Kvantiteter af Planker, Battens og Bord.

Af Foranførte vil det sees, at paa de inden Byens Grændser beliggende 3 Sagbrug i 1870 er opskaaret 25,000 Tylter Tømmer, hvoraf 10,200 Tylter Planker, 32,500 Tylter Battens og 41,000 Tylter Bord.

Fritzø Riismølle har heller ikke i denne Periode været i Drift, hvorimod der paa Værkets 2de Kornmøller i 1870 er formalet 29,000 Tønder Korn og beskjæftiget 2 Opsynsmænd og 13 faste Arbeidere. Den ældre Mølle drives ved 3 Vandhjul, beregnet til 75 Hestes Kraft, og den nye saakaldte franske Mølle ved 2 Turbiner, cirka 104 Hestes Kraft. De ere i Drift hele Aaret.

Byens 3de Tobaksfabrikker har i sidstnævnte Aar produceret 145,000 ℔ Tobak, hvortil er anvendt 72 Arbeidere, nemlig 34 voxne Mænd og 38 Børn, i hvilket Antal er indbefattet 2 Opsynsmænd. Malttilvirkningen er i Femaaret kun foregaaet paa et Malteri, der i 1870 har sat i Støb 688,577$^3/_4$ ℔ Byg, og ere de tvende tidligere Sødtølbryggerier nedlagte, saa at dette Slags Øl kun betragtes som Biprodukt. Nævnte Bryggeri har i 1870 produceret 562,000 Potter Baiersk Øl til Værdi cirka 30,000 Spd., og er af dette Slags Øl udført til Udlandet, især Sydamerika 13,320 Flasker Øl, til Værdi 1400 Spd. Produktionen af de herværende 7 Garverier har i 1870 udgjort 3,600 Stykker Huder, 8,900 Stykker Skind og af Læder i Centner 437, medens af Lysestøberier i det nævnte Aar kun et var i Gang ved Hjelp af 2 voxne Arbeidere og 4 Børn. I 1870 har Produktionen været 15,000 ℔ Talglys. I Slutningen af nævnte Aar oprettedes hersteds et Ysteri eller Meieri, der i de 4 Maaneder det var i Drift indkjøbte hovedsagelig fra Landdistrikterne, 5,630 Potter Melk. Heraf tilberededes ifjor 155 B℔ Nøgelost, 266 B℔ Prim og 177 B℔ Smør. Resten af Melken blev igjen udsolgt. Ved denne Bedrift benyttedes 4 Personer.

V. Skibsbyggeri.

I Femaaret er der paa Skibsverftet i Jordfalden lige ved Byens Grændse og paa 2 Verfter i Byen bygget 8 Fartøier med en samlet Drægtighed af 1128 Kommercelæster, af angivelig Værdi, beregnet efter 100 Spd. pr. Kommercelæst, 112,800 Spd. I de senere Aar har der stadigen været et og undertiden to Fartøier under Bygning i Jordfalden, medens Virksomheden paa de andre to Verfter have været i Aftagende. Baadbyggeriet har i de senere Aar taget et Opsving, idet Colin Archer hersteds siden 1867 har ladet bygge 3 Lystbaade, 1 Fragtebaad, 5 Robaade og 3 Skøiter, af hvilke nogle til Toldvæsenet. Alt udmærket Arbeide.

VI og VII. Bergværksdrift og Jordbrug.

Da Fritzø Jernværk definitivt er nedlagt og Byens Løkker fremdeles ere bortsatte som før, er intet Nærmere at bemærke.

Almindelige Bemærkninger.

Bebyggelsen af Thorstrandsmoen er vedblevet ogsaa i Femaaret, saa at 9 Kvartaler ere fuldførte og ere Gaardene i Regelen opførte af Sagbrugsarbeidere.

Af Fallissementer har der i Femaaret været flere, tildeels efter Forholdene her af større Betydenhed, uden at man derfor har sporet nogen egentlig Pengemangel. I den senere Tid har der i Byens Pengeinstituter stedse været Overflod af Penge, men ingen Spekulationslyst blandt Publikum. Pr. 31te December 1870 havdes saaledes under Bestyrelse:

1) Laurvigs Sparebank	329,848 Spd.	8 Skill.
hvoraf Kapitalfond	23,241 —	75 —
2) Hedrums Sparebank	150,819 —	30 —
hvoraf Kapitalfond	7,121 —	94 —
3) Brunlanæs Sparebank	13,310 —	67 —
deraf Kapitalfond	787 —	45 —

De i Rigets almindelige Brandkasse forsikrede Bygningers Antal, som ved Udgangen af 1865 var 659 med en Forsikringssum af 810,260 Spd., var ved Udgangen af 1870 steget til 715 med en Forsikringssum af 850,070 Spdlr.

Resultatet af en i Byen foranstaltet extraordinær Folketælling viste, at den havde 6,697 Indvaanere med 1563 Huusholdninger, hvoraf i selve Laurvig 843, paa Langestrand 359 og paa Thorstrand med vestre Halsen 361, altsaa en Forøgelse siden den sidste officielle Folketælling af 203 Huusholdninger og 380 Personer; men denne Forøgelse kan neppe siges at være Byen til Gavn, thi efter Værkets Nedlæggelse flytte mange af de tidligere Landet Vedkommende hid, og paa Thorstrand tiltrænge Bygherrerne Leiefolk. Forøvrigt have Byens bedre Arbeidere oprettet en gjensidig Understøttelseskasse, hvis Medlemmer ultimo 1870 udgjorde 161, deraf 6 Enker og androge Midlerne til 762 Spd. 20 Skill., uagtet i det nævnte Aar til Lægehjelp, Medicin m. V. udbetaltes 225 Spd. 52 Skill.

Beløbet af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme var i Femaaret

	187,640 Spd.	107 Skill.
af aflæste Gjældsbreve . . .	189,264 —	$10^1/_2$ —
af solgte Eiendomme	138,889 —	33 —
samt af Exekutions- og Udpantningsforretninger	6,244 —	25 —

Af Tvangsauktioner over faste Eiendomme og Skibe har der været afholdt:

i 1866, 4 til et samlet Beløb . . .	3660 Spd.
- 1867, 3 - - — — . . .	1149 —
- 1868, 5 - - — — . . .	1480 —
- 1869, 6 - - — — . . .	3017 —
- 1870, 3 - - — — . . .	980 —

og over Løsøre:

i 1866, 5 til et samlet Beløb af	168 Spd. 91 Skill.
- 1867, 1 - - — — -	38 — 24 —

i 1868, 2	til et samlet Beløb af	101 Spd.	17 Skill.
- 1869, 1	- - — — -	103 —	51 —
- 1870, 2	- - — — -	51 —	88 —

Skatterne have udgjort:

	Byskat.	Fattigskat.	Kirkeskat.
i 1866	8,119 Sp. 15 Sk.	3,601 Sp. 53 Sk.	820 Sp. 118 Sk.
- 1867	8,344 — 8 -	3,703 — 88 -	902 — 6 -
- 1868	9,406 — 65 -	4,900 — 36 -	1006 — 59 -
- 1869	9,400 — 21 -	4,851 — 1 -	856 — 45 -
- 1870	10,664 — 5 -	4,776 — 55 -	708 — 45 -

Antallet af Skatteydere og den beskattede Formue var:

	Skatteydere.	Beskattet Formue.
i 1866	742	1,310,100 Spd.
- 1867	890	1,352,600 —
- 1868	1,058	1,474,000 —
- 1869	1,103	1,258,900 —
- 1870	1,015	1,250,950 —

Byskattens Forøgelse er væsentlig en Følge af Byggeforetagender, navnlig en ny Brandstation og Politikammer, nye Gader, Udvidelse og Forbedringer af ældre samt Indkjøb af Tomter, hvortil kommer Afdrag og Renter af Laanet i Anledning af den nye Vandledning. Fattigskattens Forøgelse beror derimod mere paa tilfældige Omstændigheder end egentlig Mangel og Arbeidsløshed. Daglønnen har i Almindelighed paa egen Kost været 48 Skill. om Sommeren og 36 Skill. om Vinteren samt Tjenestelønnen 45 Spd. for en Karl og 15 Spd. for en Pige; i enkelte Tilfælde har Lønnen muligens været noget større. I Byens Fattighuus har været indtaget:

i 1867	49 Voxne	og 10 Børn,	ialt 59
- 1868	47 —	- 8 —	- 55
- 1869	46 —	- 16 —	- 62
- 1870	48 —	- 22 —	- 70

Emigrationen til Udlandet har været ubetydelig, og foregaar Trafiken mest over Porsgrund.

Ved Udgangen af 1870 havde Laurvigs By 9 Almueskoler, hvoraf dog de to ere at betragte som toaarige Forberedelsesskoler for de øvrige 7 Almueskoler. Undervisningen besørges af 8 Lærere og 1 Lærerinde.

Kommunens Bidrag til Almueskolevæsenet har i Femaaret udgjort:

i Aaret	1866	1530 Spd.
- —	1867	1862 —
- —	1868	1875 —
- —	1869	1777 —
- —	1870	2242 —

samt 535 Spd. aarlig til Middel- og Realskolen, hvis Discipelantal ved Hovedexamen i Sommeren 1870 udgjorde 77. Desuden har Borgerskolen med annekteret Pigeskole aarlig havt et Tilskud af Byen, stort 375 Spd. Ved Borgerskolen er 2 Lærere og 2 Lærerinder, samt 100 a 120 skolesøgende Børn.

Haandgjerningsskolen for Ubemidlede samt de private Pigeinstituter bestaa fremdeles og har havt jevnlig Fremgang, ligesaa Almuebibliotheket, der nu tæller henved 1000 Bind af forskjelligt Indhold.

Byens nye Vandledning, der fuldførtes i Aaret 1869 og har vist sig fuldkommen at svare til Hensigten, har kostet omtrent 26,000 Spd., og er Brandkontingenten ogsaa nedsat med 25 pCt.

Flere Veiomlægninger ere deels paabegyndte, deels forberedte, saa at Laurvigs Forbindelse med Oplandet betydelig vil lettes.

Sandefjord.

Af Byfogdens Indberetning, dateret 31te Marts 1871, hidsættes Følgende, hvorved jeg intet Væsentlig har at bemærke:

„Handelsvirksomheden

maa vel i Femaaret ansees for at have været i Tiltagende.

Forholdene ere de samme som de i den forrige Femaarsberetning beskrevne.

Toldindtraderne have været omtrent 5000 Spd. i Gjennemsnit aarlig imod 5700 Spd i forrige Femaar.

Udførselen af Trælast har i Gjennemsnit udgjort 2600 Kommercelæster aarlig imod 2790 Læster i forrige Femaar.

Prisen paa Brænde har holdt sig paa samme Standpunkt som i forrige Femaar.

Af Steenkul er der i Gjennemsnit indført til Byen aarlig 11,550 Tønder, imod 9,200 Tønder i forrige Femaar. Prisen har i Detailsalg været 40 Skilling à 48 Skilling pr. Tønde.

Skibsfarten

er i Forhold til Stedets Størrelse fremdeles betydelig og i Tiltagende. Ved Udgangen af Aaret 1870 udgjorde de i Sandefjords Tolddistrikt hjemmehørende Skibe 135, tilsammen drægtige 15,314 Kommercelæster imod 111 Fartøier drægtige 11,001 Læster i 1865.

Tallet af Byfolk som Participanter i disse Skibe synes at tiltage, ikke blot blandt Byens Handlende, men ogsaa blandt de større Haandværkere.

Da der ifølge Cirkulæret ikke behøves at meddeles Opgaver over de forskjellige Slags Handlende og Skippere i Byerne, forbigaaes det at nævne Antallet paa disse.

Haandværksdrift.

Med Hensyn til Antallet af Haandværkere forbigaaes det at omtale samme af den samme Grund som nævnt næstforan med Hensyn til Handlende og Skippere.

Med Hensyn til Fabrikdrift, Bergværksdrift, Skibsbyggeri og Jordbrug, er intet andet at ommelde, end det, som findes anført i den forrige trykte Femaarsberetning.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Huusfliden er fremdeles ubetydelig og gjør neppe noget Fremskridt.

Med Hensyn til Arbeids- og Tjenerløn henvises til

Schema No. 9, hvortil jeg skal tilføie, at Dagløn „paa Huusbondens Kost“: om Sommeren antagelig har været 36 Skill. og om Vinteren 24 Skill., og at „Aarsløn med Kost“ for en Karl ofte gaar op til 50 Spd. og for en Pige til 20 Spd.

Stedets Sparebank, der ved Udgangen af 1865 havde under sin Bestyrelse 75,647 Spd. 83 Skill., hvoraf Bankens eget Fond udgjorde 3,590 Spd. 114 Skill., havde ved Udgangen af 1870 under Bestyrelse 120,798 Spd. 29 Skill., hvoraf Bankens eget Fond udgjorde (med Grundfondet 480 Spd.) 7,629 Spd. 46 Skill.

Da Sandeherreds Sparebank ogsaa benyttes af Byens Indvaanere, anføres her den Kapital, som denne Bank havde under Bestyrelse den 31te December 1870 nemlig . . . . . 90,687 — 12 —
hvoraf den eiede 4,590 Spd. 13 Skill.

Den 31te December 1870 var Antallet af brandforsikrede Huse 253 med Taxtsum 327,540 Spd. imod 236 Huse med Taxtsum 265,000 Spd. i Aaret 1865.

Eiendomspriserne ere vistnok faldne (dog synes Priserne paa Tomter at være stegne) men Huusleien er i de sidste Aar ganske vist steget.

Folkemængden, som ved Udgangen af 1865 var 1797 Mennesker, er ved Udgangen af 1870 ifølge den stedfundne Folkemængde 2037.

Byskatten har i de 5 Aar 1866—1870 udgjort i Gjennemsnit 1650 Spd, aarlig, og Fattigskatten 400 Spd. imod respektive 1512 og 316 Spd. i forrige Femaar.

Byen har i Femaaret i Gjennemsnit aarlig oppebaaret omtrent 370 Spd. i aarlig Grundleie, men betaler paa den anden Side Grundafgift for en Deel af Præstegaarden, der er udlagt til Byterritorium og for Ret til Vandbasin ved Sandefjord samt til nogle Private 334 Spd. 70 Skill. aarlig. Byen eier 11 Panteobligationer til Beløb 2,828 Spd. 51½ Skill., men har en Gjeld af 13,342 Spd. 16 Skill.

Grunden til at den sidste er bleven saa betydelig i Forhold til Gjelden ved 1865 Aars Udgang nemlig 6,682 Spd., er den, at der i Slutningen af 1869 er optaget et Laan paa 8000 Spd. til Opførelse af en Kirke, som allerede i Høst var under Tag.

Skatteydernes Antal var i 1870 383 imod 340 i 1865.

Byens Almueskole havde ved 1870 Aars Udgang 230 Elever i 5 Klasser, deriblandt 126 Drenge og 104 Piger, og Borgerskolen eller den saakaldte høiere Almuskole 58 Elever i 3 Klasser, endvidere har den en Haandgjerningsskole for Pigebørn af fattige Familier, oprettet i de sidste 5 Aar, med 32 Elever.

Endelig er der 2 private Pigeskoler hver med omtrent 20 Pigebørn.

Det offentlige Skolevæsen har et Tilskud af Oplysningsvæsenets Fond af . . . . . 150 Spd „ Skill.
Desuden udgjorde Byens eget Tilskud i Aaret 1870 . . . . . 785 — „ —
hvortil kommer Skolepenge for betalende Elever i Borgerskolen . . . . . 561 — 60 —

Tilsammen 1,496 Spd. 60 Skill.

Her findes ingen Styrmands- eller Navigationsskole med Tilskud af Statskassen eller Kommunen.

Derimod er der for Tiden 4 private Skoler af ommeldte Slags, hvoraf en er meget betydelig og har bestaaet igjennem i flere Aar. I det sidste Femaar har den havt i Gjennemsnit aarlig 64 Elever og 13 Udexaminerede og været bestyret med 7 Assistenter.

Badeanstalten har fremdeles en betydelig Søgning. Badegjæsternes Antal i Femaaret er opgivet at have udgjort omtrent 2640 Gjæster som faste Badende foruden omtrent 500 Personer, som have opholdt sig ved Badet en kort Tid, og omtrent 100,000 Bad ere tagne, hvoraf de fleste som Svovlbad. Der har altsaa i Femaaret været i Gjennemsnit aarlig 628 Badegjæster med et Gjennemsnitsantal af omtrent 20,000 Bad imod respektive 705 Gjæster og 18,000 Bad i forrige Femaar. Anstaltens Bygninger ere nu brandforsikrede for 25,850 Spd. imod 17,510 Spd. ved 1865 Aars Udgang. Det er en Selvfølge, at Badeanstalten foranlediger en betydelig Omsætning af Penge, der saaledes kommer Byen og dens Omegn tilgode, saa at den maa betragtes som en vigtig Næringsvei for Stedet.

Havnekassens Indtægter have i Gjennemsnit udgjort omtrent 500 Spd. aarlig, som væsentlig har været anvendte til Opmudring men ogsaa til nye Fortøiningsanstalter og Udvidelse af Bryggeanlægget.

Totalbeløbet af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg med Pant i faste Eiendomme var efter vedlagte Tabel i Femaaret . . . . . 89,390 Spd. 79 Skill.
af aflæste Gjældsbreve . . . . . 54,945 — 23 —
af solgte faste Eiendomme . . . . 50,672 — 35 —
samt af Exekutioner og Udpantningsforretninger . . . . . 4,175 — 41 —
hvoriblandt de fleste ere for Skatter.

Af Tvangsauktioner har der været afholdt over faste Eiendomme:

i 1866 1 til et Beløb af 1510 Spd.
- 1867 4 - - — - 2200 —
- 1868 2 - - — - 2376 —
- 1869 Ingen
- 1870 3 til et Beløb af 1410 —
deraf for 2 Konkursboer 700 Spd.

og over Løsøre:

i 1866 5 til et samlet Beløb af 692 Spd. 53 Skill.
deraf for 2 Konkursboer 569 Spd. 119 Skill.

i 1867	4	til et samlet Beløb af	102	Spd.	94	Skill.
i 1868	5	- - — — -	862	—	$105^1/_2$	—
deraf for 1 Konkursbo 757 Sp. 49 Sk.						
i 1869	6	- - — — -	228	—	4	—
deraf for 1 Konkursbo 38 — 24 —						
i 1870	8	- - — — -	967	—	$32^1/_2$	—
deraf for 3 Konkursb. 857 Sp. 74 Sk.						

Kun 1 Person er i Femaaret udvandret herfra til Amerika.

Tønsberg.

Byfogden har under 16de Oktober 1871 indgivet en Beretning, hvortil jeg tillader mig at henvise. Den er saalydende:

„Som paavist i min Indberetning angaaende de økonomiske Forholde i Tønsberg for Femaaret 1861—1865 havde Byens Fremgang i dette Tidsrum været meget betydelig, hvad enten man tog Hensyn til Folkemængden eller til de samlede Beløb af Formue og Indtægt, saaledes som de vare skjønnede ved de aarlige Skatteligninger. Jeg fandt fuld Grund til at gaa ud fra, at af den Forøgelse med over 58 pCt., som Folkemængden havde modtaget i Tiaaret mellem de almindelige Folketællinger i 1855 og 1865, faldt over Halvdelen paa det Femaar, som forrige Indberetning omfattede. Og hvad angik den samlede Formue og aarlige Indtægt af Næringen, gik Skjønnene ud paa en jevn Stigen fra Aar til andet, saa Forøgelsen for det hele Tidsrum holdt godt Skridt med Folkemængdens Tilvext og udgjorde henholdsviis 37 og 43 pCt.

Saaledes stiller Forholdet sig ikke paa meget nær for Femaaret 1866—1870. Det Tryk paa Næringsveiene, som har fundet Sted i nogle af de sidste Aar af denne Periode, har paatagelig virket til at hemme Tønsbergs raske Fremvext. Jeg sigter herved fornemmelig til Skibsfarten, der vistnok har været i fuld Gang (til Held for Sømandsstanden), men visselig har kastet meget mindre af sig end tidligere, og dernæst til Handelen, som formentlig har maattet paavirkes ikke lidet af de mindre heldige Konjunkturer for en stor Deel af Indvaanerne i Kjøbstadens Opland. Det er mit Haab, at Forholdene igjen kunne forandre sig til det Bedre, og at dette under forbedrede Konjunkturer for Skibsfarten kan skee med nogenlunde Hurtighed, men jeg finder Stillingen i de sidste Aar af Femaaret 1866—1870 skarpt betegnet med stærkt faldne Eiendomspriser baade for Gaardes og Skibes Vedkommende her i Byen.

Indflytningen andetstedsfra har visselig været meget mindre, end i det nærmest foregaaende Femaar; thi Stigningen i Byens Folkemængde var kun 11 a 12 pCt. mellem den almindelige Tælling i Slutningen af 1865 og den Tælling, som ved sidste Aarsskifte blev iværksat efter Foranledning af Departementet for det Indre i Cirkulærskrivelse af November 1870. Antallet af Mennesker var forøget fra 4,541 til 5,084 altsaa med 543.

Efter Ligningskommissionens Skjøn om Formue og Indtægt har disses Tilvext ikke holdt Skridt med Folkemængdens Forøgelse, naar Femaaret 1866—1870 betragtes i sin Helhed. Det vil tvertom af nedenstaaende Tabel fremgaa, at Forøgelsen i Formue og Indtægt ikkun har udgjort omkring $7^1/_2$ pCt. og at Fremgangen saaledes kun har været $^1/_5$ Deel mod hvad den var i forrige Femaar. Derhos har der vist sig en stor Ujevnhed, idet Aarene 1866, 1867 og 1868 opvise Fremgang, men Aarene 1869 og 1870 Tilbageskridt. Ved de Skjøn, som Ligningskommissionerne udøvede henimod Slutningen af hvert af efternævnte Aar, vare Ansættelserne følgende:

Aar.	Samlet Formue.	Samlet Indtægt.
1866	1,275,840 Spdlr.	289,120 Spdlr.
1867	1,337,150 —	297,245 —
1868	1,440,440 —	334,475 —
1869	1,372,590 —	313,485 —
1870	1,368,635 —	306.565 —

De Opgaver for 1865, som ere at sammenholde med sidstnævnte Tal, gaar ud paa en samlet Formue af 1,272,420 Spd. og en samlet Næring af 285,635 Spd. Efter dette skulde Tilvexten i Formue have været 96,215 Spd. mod 345,720 Spd. i forrige Femaar og i den aarlige Indtægt 20,930 Spd. mod 86,180 Spd. fra 1860—1865.

Men fordi om uheldigere Forholde i de sidste Aar have bevirket, at Kjøbstadens økonomiske Kraft er tiltaget lidet mod i den nærmest foregaaende Periode, har det selvfølgelig ikke kunnet undgaaes at fortsætte den jevne Udvikling af de kommunale Forholde, som fornødigedes ved den stærkt tiltagne Folkemængde, ved den fortsatte Forøgelse i Rørelsen og ved de stigende Fordringer til Ordningen fra Indvaanernes egen Side. Man har tvertom til dens Fremme maattet overtage stedse stigende Udgifter og Resultatet er blevet, at Ligningen til Bykassen er stegen med $67^1/_2$ pCt. og til Fattigkassen med gode 10 pCt. i Femaaret 1866—1870. Dette er en Stigning af ganske anden Størrelse end den samtidig stedfundne Tilvext i Formue og Indtægt, og det er en Selvfølge, at Skatterne nu maa falde meget mere trykkende end før var Tilfældet. Det viser sig af Budgetterne for efternævnte Aar, at Udgifterne beregnedes og Udligningssummerne bestemtes saaledes:

Aar.	Bykassen.		Fattigkassen.		Samlet Ligningssum.
	Udgifterne beregnedes til	Deraf udlignedes	Udgifterne beregnedes til	Deraf udlignedes	
1866.	8,823 Spd. 40 ß	6000 Spd.	5,500 Spd.	4,550 Spd.	10,550 Spd.
1867.	9,928 — 40 „	7000 —	5,650 —	4,700 —	11,700 —
1868.	10,654 — 2 „	7000 —	5,890 —	5,000 —	12,000 —
1869.	12,045 — 46 „	8000 —	6,115 —	5,000 —	13,000 —
1870.	12,588 — 77 „	8700 —	6,146 —	5,000 —	13,700 —

Til Sammenligning hidsættes, at der i 1865 blev udlignet til Bykassen 5,200 Spd. og til Fattigkassen 4,550 Spd. tilsammen 9,750 Spd.

Ifølge forrige Femaarsberetning var Bykassens Gjeld ved Udgangen af 1865 26,210 Spd. 81½ Skill. Ved sidste Budgetopgjør beregnedes den til 41,727 Spd. 17½ Skill. eller noget over 15,000 Spd. mere, naar man seer bort fra et i 1857 stiftet Laan, til hvis Beløb (2700 Spd.) en tilsvarende Kapital haves indsat i Sparebanken. Til Forrentning og Afbetaling af Byens Gjeld er der beregnet at medgaa 1775 Spd. 82 Skill. mere for indeværende Aar end for 1866.

Med Hensyn til forestaaende Tal skal jeg først fæste Opmærksomheden paa, at der kun har været en liden Stigen i Fattigskatligningen paa 5 Aar fra 1865 af. For bemeldte Aar udlignedes nemlig 4550 Spd., hvoraf til Lærerlønninger ved Almueskolen 731 Spd. For 1870 udlignedes 5000 Spd., hvoraf til bemeldte Lønninger 952 Spd. Stigningen var saaledes 550 Spd. i det Hele, hvoraf omtrent 220 Spd. fornødigedes ved Forøgelse i Almueskolelærernes samlede Løn. Den øvrige Deel af Forøgelsen, nemlig 330 Spd., udgjør ikke fuldt 9 pCt. eller 3 pCt. mindre end Tilvexten i Folkemængde. Saa heldigt kunde man ikke være sluppen, hvis der i Femaaret havde truffet Arbeidsløshed af nogen større Udstrækning eller Varighed. Men dette vides heller ikke at have været Tilfældet.

Hvad angaar Stigningen i Bykassens Udgifter og Gjæld, da hidrører denne for den væsentligste Deel fra Forføininger, som vare blevne deels ganske nødvendige deels i høi Grad ønskelige. Elevantallet steg saa stærkt saavel i Borgerskolen som i Almueskolen, at Lokalerne bleve utilstrækkelige og derhos fandtes Reformer ønskelige med Hensyn til Skolevæsenets Ordning.

Borgerskolens Omdannelse til en Middelskole for den høiere Almeendannelse med 6 etaarige Klasser og 2 Forberedelsesklasser blev paabegyndt ifjor ved Oprettelsen af de 2 nederste Middelskoleklasser og begge Forberedelsesklasserne. I den øvre Deel af den forrige Borgerskole (4 Klasser), fortsættes Underviisningen efter den ældre Plan. Den samlede Skole har nu 8 Lærere, hvoraf 5 akademisk dannede Mænd og 3 Seminarister, mod tidligere 7, hvoraf 2 Seminarister. Elevantallet var ved Udgangen af 1870 steget til 179 mod 150 ved Udgangen af Aaret 1865. Til Brug for denne Skole, der gjennem mange Aar har været i stærk Tilvæxt, er med en Bekostning af omkring 16,500 Spd., anskaffet en ny og hensigtsmæssig Bygning med tilhørende særskilt Bestyrerbolig, hvilke Lokaler, der begge ere opførte af Muur, toges i Brug Sommeren 1870.

Almueskolens Elevantal er steget fra 403 til 520 i de 5 Aar 1866—1870. Til Underviisningen, som i 1865 endnu kunde bestrides af 4 Lærere og 1 Lærerinde i 11 Klasser, lønnes der nu 6 Lærere og 1 Lærerinde, som undervise i 14 Klasser, hvoraf 7 opadstigende og 7 Parallelklasser. Forøgelsen af Klassernes Antal gjorde det fornødent i 1867 at indkjøbe en Almueskolebygningen tilstødende privat Eiendom med en Udgift af 2800 Spd. I den saaledes tilkjøbte Gaard har Almueskolens Bestyrer og Byens Haandgjerningsskole kunnet gives Plads. Den af Bestyreren før benyttede Bolig i den ældre Almueskolebygning, blev, saavidt fornødent var, taget i Brug til Klasseværelser.

Af Byggeudgifter for Kommunen skal jeg videre nævne dem, der have været forbundne deels med Fuldførelse og Møblering af det i forrige Femaarsberetning omhandlede og fra Høsten 1866 benyttede Distriktsfængsel med Kommunelokale, hvilket er befundet meget hensigtsmæssigt, deels med at paabegynde Opførelsen af en ny Præstebolig, ligeledes af Muur, istedetfor den ældre Træbygning, som tilintetgjordes ved Ildsvaade den 17de September 1869.

Som tidligere paaviist kostede Raadstuen og Fængselsbygningen henved 12,000 Spd., hvoraf omtrent 7000 Spd. faldt paa Kommunen. Udgifterne i Anledning af Præstegaardstomtens Bebyggelse og Omregulering ville kun for en ringe Deel kunne siges at vedkomme det heromhandlede Femaar, da man har erholdt Afdrag paa Assurancesummen og endnu er beskjeftiget med Resten af Byggearbeiderne og Tomtens Planering. Men jeg skal allerede her paapege, at Anledningen blev benyttet til for Kommunens Regning at indkjøbe Nabotomten, hvis Bygninger ligeledes vare afbrændte, for lidet mere end Assurancesummen, deels for at kunne iværksætte en for Brandsikkerheden særdeles heldig Gadeudvidelse, deels for at kunne beholde tilbage en rummelig Vandtomt for Kommunen ved en af dens

Brygger, efter at man havde tillagt Præstegaarden en heldigt og derhos smukt beliggende samt rummelig Tomt med Hauge. Præsteboligen, der er opført i 2 Etager, bliver færdig i Løbet af indeværende Aar.

Det vil sees, at de anførte Udgifter med offentlige Bygningers Anskaffelse andrage til et større Beløb end det, hvormed Bykassens Gjeld i Femaaret er forøget.

Medens det tidligere er paaviist, at en meget stor Deel af Stigningen i Byskatligningen hidrører fra den forøgede Byrde med Renter og Afdrag af Byens Gjeld, har Udviklingen ogsaa iøvrigt medført nye aarlige Udgifter i Femaaret.

I 1866 opnaaedes saaledes en for Forretningerne med Hensyn til Politi- og Fattigvæsenet heldig Forbedring derved, at Stedet fik særskilt Politimester. Til dennes Lønning overtog Kommunen at bidrage 325 Spd. aarlig. Samtidig blev Arrestforvarerposten adskilt fra den ene Politibetjentspost, hvormed den før var forenet.

En særskilt Vagtmester ansattes nemlig ved Distriktsfængslet med fast aarlig Løn 200 Spd. foruden fri Bolig. Den samme aarlige Løn tillagdes hver af de to Politibetjente samt Underfogden, hvilke alle tidligere vare væsentlig lavere lønnede af Bykassen. Den hele Omordning vil sees at have medført en Forøgelse i de aarlige Udgifter med flere Hundrede Speciesdaler, men om dens Tilraadelighed kunde der ikke være Tvivl.

Ved Præstegaardens Brand i Høsten 1869 foranledigedes for den tilbagestaaende Deel af Femaaret en ny Udgiftspost, nemlig 180 Spd. i Huusleiegodtgjørelse til Sognepræsten.

Med Hensyn til kommunale Indretninger iøvrigt, tror jeg at kunne udtale, at de i Femaaret have været vedligeholdte og forbedrede, saavidt det har kunnet skee uden Overtagelse af extraordinære Byrder. Dette gjelder navnlig Veivæsen, Havnevæsen samt Brand- og Lygteväsenet. For en bedre Forsyning med Vand er der blevet sørget gjennem fortsatte Udgravningsarbeider ved Beholdnings-Dammene. Denne Forføining har faaet en særlig Vigtighed nu, da man har bestemt sig for Anskaffelsen af et nyt og tidsmæssigt Vandværk. Til deelviis Gjennemførelse af Arbeidet med en Kloakledning efter Ingeniørkaptein Hertzbergs Plan er i de sidste Aar anvendt omtrent 300 Spd. aarlig af Kommunens Midler foruden Tilskud fra Private.

Dette har været en ny Udgiftspost paa Budgettet.

Sluttelig bemærkes i denne Forbindelse, at af de kommunale Indtægter have i Femaaret enkelte været i Stigende. Forpagtningsafgiften af Byløkkerne, der nu udgjør omtrent 1300 Spd. er stegen med 100 Spd., og Afgiften af Tapspring, der nu er 200 Spd. samt Brændeviinsafgiften, der nu er 2000 Spd. aarlig, med henholdsviis 175 Spd. og $333^1/_3$ Spd. Derimod har det samlede Beløb af Afgift paa Ølskjænkningen været i Nedadgaaende, idet den i 1865 udgjorde 681 Spd. men i 1870 kun var 580 Spd. Hvorvidt dertil kan have bidraget, at Afgiften for hver Enkelt er opsat fra 30 Spd. 35 Spd. aarlig, tør jeg ikke afgjøre, men det forekommer mig just ikke meget sandsynligt.

Skatteydernes Antal var i 1870 945 mod 812 i 1865.

Det er min Opfatning, at Handelsrørelsen her paa Stedet i dette Femaar har været temmelig jevn og omtrent som i den nærmest foregaaende Periode. Derimod maa man formentlig søge Forklaringen til den oven paapegede Tilbagegang i Formue og Næring siden 1868 deri, at der i vigtige Retninger er tjent væsentlig mindre, skjønt Foretagsomheden ikke har været ringere end forhen. For særligt at omhandle de forskjellige Hovednæringer skal jeg bemærke, at Handelen fremdeles hovedsagelig har beskjeftiget sig med Byens og dens Oplands Forsyning samt Skibes Proviantering. Udførsel af Trælast drives kun af ganske Enkelte af Stedets Handelsmænd med Last af smaa Dimensioner og er ikke betydelig. Jeg har ikke sporet nogen Tilbagegang i Søgningen til Byen og navnlig ikke i Torvetrafiken, der, sammenlignet med Forholdene i andre af de middels store Byer, vistnok er mere end almindelig livlig. Men Handelsmænd have for mig udtalt, at der er sporet følelig Forringelse i Omsætningernes Størrelse, efter at der, siden den sidste Handelslov udkom, i de omliggende Bygder har nedsat sig mange Handelsmænd, der have overtaget en stor Deel Familiers daglige Forsyning med Handelsvarer. Rimeligviis forholder dette sig fuldkommen rigtigt, men som tidligere antydet, troer jeg at kunne forudsætte, at det ringere Udbytte af Handelen for en Deel ogsaa hidrører fra, at Kunderne fra Landdistriktet have befundet sig i mindre god økonomisk Forfatning mod forhen.

Jeg antager, at Haandværksdriften har holdt sig omtrent ved det Samme. Den er kun beregnet paa at tilfredsstille Stedets Behov og den maa taale ikke ganske ringe Konkurrence derved, at Haandværksprodukter indføres deels fra Landet deels fra andre Kjøbstæder, idet opgjorte Klæder derfra ere førte hid til Salg.

Hvad angaar Skibsfarten, saa har denne, som bekjendt, i det Hele taget indbragt meget mindre for Fragtfartens Vedkommende i de sidste Aar, end i tidligere Tid, og Konjunkturerne have derfor været trykkede for de fleste Rhedere. Men man har dog ganske almindelig holdt Skibene i Fart, uagtet mange af dem have gaaet med liden eller ingen virkelig Fortjeneste, og denne fortsatte Virksomhed har været en Lykke for den store Stok af Søfolk.

En Gren af Tønsbergs Virksomhed tilsøes har imidlertid givet et jevnt godt Udbytte i Femaaret, hvorved i væsentlig Grad er bødet paa, at Fortjenesten i andre Retninger er kjendelig aftagen. Jeg sigter herved til Sælfangsten paa Ishavet, hvis Afkastende vel nærmest kommer de enkelte Rhederier og Skibenes Besætninger tilgode (idet de Sidste have nogen Andeel i Fangstudbyttet), men selvfølgelig fordeler sig indirekte i en større Kreds af Næringsdrivende. Uagtet jeg

er vidende om, at det statistiske Kontor med visse Mellemrum fra samme Haand modtager mere detaillerede Oplysninger om Udbyttet af Sælfangsten, finder jeg dog — for at fuldstændiggjøre nærværende Oversigt over Tønsbergs økonomiske Forholde — her at burde indtage følgende sammentrængte Opgaver, som velvillig ere mig meddelte af Skipper J. Melsom, der stadig samler paa Oplysninger vedkommende Sælfangsten.

Aar.	Antal Fangst-Fartøier fra Tønsberg.	Disses samlede Drægtighed i Commercelæster.	Udrustnings- og Vedligeholdelses-omkostninger, der ere anslaaede til 48 Spd. pr. Com.-Læst.	Fangst.		Bruttofortjeneste.	Nettofortjeneste efter Fradrag af 48 Spd. pr. Commercelæst.
				Ung Sæl Stykker.	Gammel Sæl Stykker.		
1866	10	1055 1/2	50,664 Spd.	21,366 (a 2 3/4 Spd.)	5,856 (a 4 1/3 Spd.)	84,132 1/2 Spd.	33,468 1/2 Spd.
1867	8	872	41,856 —	34,211 (a 1 1/2 Spd.)	11,580 (a 6 3/4 Spd.)	129,481 1/2 —	87,625 1/2 —
1868	8	872	41,856 —	28,838 (a 2 1/2 Spd.)	6,713 (a 4 1/4 Spd.)	100,625 1/4 —	58,769 1/4 —
1869	9	936	44,928 —	21,558 (a 2 Spd.)	21,048 (a 4 Spd.)	127,308 —	82,380 —
1870	10	1072	51,456 —	18,383 (a 2 Spd.)	21,080 (a 4 1/2 Spd.)	131,626 —	80,170 —
				Tilsammen for Femaaret		573,173 1/4 Spd.	342,413 1/4 Spd.

Hvorledes Meddeleren er kommen til det Resultat, at Omkostningerne ved Skibenes Vedligeholdelse og Udrustning samt Forhandlingsprocenterne gaae op til omkring 48 Spd. pr. Kommercelæst, vilde det være for vidtløftigt her at indtage Forklaring om. Forholdet er forøvrigt, at nogle flere Fangstfartøier end dem, hvis Rhederier hører hjemme her, udexpederes fra Tønsberg, hvilket forudsættes at medføre indirekte Fordele for Byen.

Hr. Svend Føyn har fortsat sine energiske Bestræbelser for at aabne en ny Næringsvei, nemlig Hvalfangst ved Finmarken, og der er Grund til at haabe, at hans ihærdige Virksomhed ogsaa i denne Retning vil lykkes. Hvorvidt den hidtil har bragt ham nogen virkelig Fordeel, seer jeg mig dog ikke istand til at oplyse. Hans Udlæg løbe efter alle Beretninger op til meget betydelige Beløb.

Til Bedømmelse af Rørelsen her har jeg fundet at burde henlede Opmærksomheden paa Følgende:

Stedets Sparebank har udviklet en stedse stigende Virksomhed. Mellem Aarene 1865 og 1870 er Indskydernes Antal forøget fra 2251 til 2605, de samlede Indskud fra 489,781 Spd. til 695,855 Spd. samt Bankens eget Fond fra 33,838 til 54,398 Spd., dens Gaards Værdi uberegnet, og det uagtet Bestyrelsen med stor Liberalitet aarlig har bevilget Penge til Fremme af nyttige Indretninger for Byen.

I Juli 1870 stiftedes Tønsbergs Privatbank med 1000 Aktier paa 100 Spd., hvoraf 10 Spd. er indbetalt. Iberegnet det indbetalte Grundfond 10,000 Spd., havde den ved Aarets Ende under Forvaltning 58,134 Spd. og havde i Løbet af et 1/2 Aar havt en Omsætning af noget over 800,000 Spd.

Den vestfoldske Skibsassuranceforenings Virksomhed har været i jevnt Stigende i Femaaret. Denne gjensidige Forsikringsindretning havde ved Udgangen af 1870 overtaget en beholden Assurancesum af 2,179,534 Spd. paa 549 Risikoer mod 1,193,996 Spd. paa 314 Risikoer i Slutningen af 1865.

Et andet Skibsassuranceselskab for gjensidig Forsikring blev oprettet her i August 1867, nemlig den østlandske Skibsassuranceforening. Den havde ved Udgangen af 1870 overtaget en samlet Forsikringssum af 956,622 Spd. (7/8 Deel af den hele Værdie) paa 206 Risikoer.

Flere fremmede Skibsassuranceforeninger have Agenter her saasom 1ste norske Skibsassuranceforening, norske Loyds, Drammens og Holmestrands samt Christiania Skibsassuranceforeninger.

I Vaaren 1867 stiftedes Tønsbergs Søforsikringsselskab med 2000 Aktier a 100 Spd., hvoraf er indbetalt 20 Spd. Dette Selskab eiede ved Udgangen af 1870 foruden den indbetalte Aktiekapital 40,000 Spd., et Reservefond af 12,000 Spd. og havde i det nævnte Aar overtaget 10,990 Forsikringer for tilsammen 10,360,372 Spd. 54 Skill., saa at dets Virksomhed allerede er betydelig.

Flere fremmede Søforsikringsselskaber have derhos Agenter her, saasom Porsgrunds, Kragerøes, Christianias, Arendals ag Stockholms Søforsikringsselskaber samt Poseidon og Øger.

Ligeledes have adskillige Brandforsikringsselskaber Agenter her, saasom Norden, Svea, Norge, de 2 bergenske, Christiania og Trondhjems Brandforsikringsselskaber.

Alle disse Selskabers Virken her synes ogsaa at tyde paa ikke liden Rørelse.

De i den almindelige Brandkasse forsikrede Huses samlede Taxtværdie var ved Udgangen af 1870 755,980 Spd. mod 639,500 Spd. ved Udgangen af 1865.

Det i tidligere Beretnirger omhandlede Træplantningsselskab virker heldig med sine just ikke store aarlige Indtægter.

De ligeledes tidligere omhandlede Arbeidsboliger holdes fremdeles til Udleie af Hr. Svend Føyn. Syge-, Fattig- og Arbeidshuset anvendes for Fattigvæsenets Regning til Forpleining af Syge og de Fattige, hvis Optagelse sammesteds findes nødvendig.

Af de til Udfyldelse oversendte Schemata tilbagefølge N. N. 1—6 uden paaført Bemærkning, da de erfares at være beregnede paa Landdistrikterne. Derimod har jeg udfyldt Tabellerne 7—9, men skal for Indholdets Vedkommende bede taget fornødent Hensyn til ovenstaaende Fremstilling. Endelig følger Forklaring om thinglæste Heftelser, Eiendomssalg m. m.

Sluttelig har jeg troet at burde tilføie, at Jordbruget for Byløkkernes og Gundersby-Eiendommenes Vedkommende antages stadig at blive fuldkommere og derfor yde Vedkommende en bedre Fordeel. Jeg skal tilbagekalde i Erindringen fra forrige Beretning, at Kommunens Grundstykker bleve efter en Andens Skjøn anslaaede til at indeholde 2060 Maal, hvoraf 460 Maal, som for det meste bestaar af Fjeld, vare udyrkbare, samt at Gundersby-Eiendommene tilsammen ansloges til 766 Maal Jord. Jordbruget er selvfølgelig her at ansee som Binæring for enkelte Kjøbstadsindvaanere.

Holmestrand.

Byfogdens Beretning af 28de Februar d. A., hvorved jeg intet har at erindre, er saalydende:

„For Kjøbstaden er som hidtil Handel og Søfart de væsentligste Næringskilder.

Handel.

Trælasthandelen drives saagodtsom udelukkende af 3 Udskibere. Den hollandske Last (Bjelker) udgjør som hidtil Hovedexporten, medens den skaarne (Battens og Planker) fremdeles gaaer til England. Ligesaa er til England og Skotland i Femaaret udskibet en betydelig Mængde saakaldet Props, og heraf ubetinget en større Læstedrægtighed, end af den skaarne Last. Værdien af den skaarne Last er dog cirka 100 pCt. større end af den saakaldte Props. Udskibningen til Danmark af Tømmer og Lægter har været som tidligere, maaskee dog noget i Aftagende.

Som vedlagte Tabel No. 1 udviser, udgjorde Trælastudførselen i Femaaret 24,714½ Kommercelæster, medens den i næstforegaaende Femaar udgjorde 23,330 Kommercelæster, altsaa en Forøgelse af 277 Kommercelæster aarlig. Til denne Forøgelse har vistnok bidraget den Lettelse i Transporten, som det nye Veianlæg til Sandsver har forskaffet, samt den forøgede Udskibning af Props. Men nogen Forøgelse i Skovterrain antages neppe at være vundet, medmindre man hertil vil regne en mere udvidet Fremdrift fra de sandsverske Skove. En af de større Lasthandlere, Kjøbmand Ulrichsen, har nemlig i Femaaret indkjøbt en Part af Hvittingfossens Saugbrug, hvilket han forsyner med Tømmer til Forædling fra Sandsvers Præstegjelds Skove. Anden Udførsel end Trælast har ikke Stedet, naar undtages cirka 800 a 1000 Tønder Sælhundspæk samt cirka 6000 Sælskind aarlig, hjemført med Ishavsfarerskibet „Sir John Frankling," kfr. Tabel 2.

Detail- og Boutikhandelen maa antages at staa paa samme Trin som tidligere. Antageligt har dog den større, tildeels fremmede Arbeidsstok, som periodeviis har været samlet under Bygninger af 4 her i Femaarsperioden fra Nyt af byggede Skibe, foranlediget en livligere Omsætning og rimeligviis bidraget til, at et større Pengebeløb er kommet Stedet tilgode, end under almindelige Omstændigheder vilde været Tilfældet.

Skibsfart.

Herom gjelder hvad tidligere har været anført, nemlig at Skibsfarten fremdeles er Stedets fornemste Pulsaare. Fragtfarten indbringer nu som tidligere Byen den væsentligste Indtægt, og er i Femaaret udvidet til de fjerneste Verdensdele, idet 4 nybyggede Skibe ere beskjeftigede i transatlantisk Fart, foruden 2 af de ældre Fartøier. Den samlede Læstedrægtighed af de her hjemmehørende Fartøier udgjør ifølge forannævnte Fortegnelse No. 1 3824 Kommercelæster, medens den ved Udgangen af forrige Femaar udgjorde 3,543 Kommercelæster, altsaa en Forøgelse i Drægtighed af 281 Kommercelæster.

I Femaaret er 3 mindre Fartøier frasolgte Stedet og eet forlist. 4 Farføier ere byggede fra Nyt af paa vedkommende Eieres egne Tomter, idet Byen fremdeles savner egentligt Skibsværft.

Ved Havnebolværket, den saakaldte Kran, foretages dog jevnlig Reparationer af Skibe og Fartøier i større og mindre Omfang, og dette Forhold tør ventes udvidet efter den Udbedring, der i de forløbne Aar er paabegyndt med Byens indre Havn.

Haandværksdriften

er som i tidligere Beretninger ommeldt indskrænket til Byens eget Behov, naar undtages, at Garverierne og Farveriet har endeel Arbeide fra Landdistrikterne. Brødleverancen til Landet er noget i Aftagende navnlig paa Grund af det sidste Aars gode Høst.

Fabrikker.

Byen har fremdeles 2 Tobaksfabrikker, udelukkende for Skraatobak, hvoraf produceres imellem 11 og 12000 ℔ aarlig, med tilsammen 5 Arbeidere. Ligesaa 2 Garverier, hvor aarlig beredes omtrent 1000 Huder og noget over 3000 Skind, med en Arbeidsstyrke af tilsammen 6—7 Mand. 1 Farveri, hvor produceres cirka 2500 ℔ farvede Varer — Bomuld og Uld — aarlig, med 1 a 2 Arbeidere.

Tilkommet i Femaaret er et Meieri, hvor produceres:

Smør . . . . . 6,800 ℔
Nøgelost . . . . . 7 a 8000 -
Mysost . . . . . 8000 -,

med en Arbeidsstyrke af 1 Meierske, 1 Gut og vexelviis 1 Pige, foruden Eieren, som er Handelsborger, kfr. Tabel No. 3.

Bjergværksdrift

finder ikke Sted i Kjøbstaden.

Skibsbyggeri.

Herom henvises til hvad der er anført under Afsnittet „Skibsfart."

Jordbrug.

Stedet har ingen Bymark.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Husfliden er neppe undergaaet nogen Forandring i Femaaret.

Baadbyggeri haves ikke.

Fiskeri drives som tidligere mest med Bakke, med Line og med Not. Ifjor blev et Dampskib fra Drammen sat igang til Opkjøb af Fisk i Fjorden. Man vil sige at denne Bedrift har ledet til en bedre Omsætning for Fiskerne og sandsynligviis animeret dem til nogen Udvidelse af deres Bakkefiskeri. Nogen Fordyrelse ved Fiskehandelen her i Byen kan neppe antages herved at være bevirket.

Underviisningsanstalterne ere de samme som i forrige Femaar, nemlig Tordenskjoldske Borgerskole og Almueskolen, med samme Lærerpersonale og omtrent et ligestort Elevantal som før.

Søndagsskolen existerer fremdeles.

Den i forrige Beretning ommeldte Sømandsforening vil af vedlagte Indberetning fra sammes Direktion, Bilag No. 4, sees at have arbeidet godt fremad i Femaaret.

Haandgjerningsskolen har i Femaaret vedligeholdt sin sædvanlige Virksomhed for 70—80 Pigebørn. Den har 2 lønnede Lærerinder. Bestyrelsen bestaaer af 12 Damer, der supplere sig selv, samt 2de valgte Bestyrere blandt Sparebankens Direktører og Sognepræsten. Et aarligt Bidrag af Sparebanken 150 Spd. samt 60 Spd. af det Grønnerupske Legat sikrer Skolens Bestaaen. Der haves frit Lokale for Skolen og første Lærerinde. Fra Midten af forrige Aar er Skolens Virksomhed udvidet ved Oprettelsen af en Asylklasse for indtil 20 Smaabørn af begge Kjøn med en Lærerinde, til hvis Bestaaen man haaber at erholde en forøget Understøttelse af det Grønnerupske Legat.

Sparebankens Virksomhed har i Femaaret været jevnt fremadskridende. Indskudskapitalen, som den 31te December 1865 udgjorde cirka 98,000 Spd., var den 31te December 1870 tiltaget med 22,400 Spd., saaledes at den udgjorde 120,400 Spd.

Sparebankens Fond, der den 31te December 1865 var 16,300 Spd., udgjorde ved Slutningen af forrige Aar et Beløb af 19,447 Spd., uagtet der i Femaaret, overensstemmende med Forstandernes Beslutninger, var udbetalt som Gaver et Beløb af 4,333 Spd., heri iberegnet 2000 Spd. til et Legat for Sognekaldet, hvis Renter tilflyde Sognepræsten.

1865 den 31te December stod under Bestyrelse 114,000 Spd.
1870 den 31te December omkring . . . . 140,000 —

Holmestrands Badeindretning er nærmest istandbragt til Nytte og Brug for Byens Indvaanere, men er i Aarenes Løb udvidet saaledes, at den ogsaa modtager udenbyes Badegjæster, og har i gode Sommere været besøgt af indtil 100 Fremmede.

Indretningen giver kolde og varme Bade, ligesom der haves Anledning til Drikning af naturlige og artificielle Mineralvande og Brug af Manæter og Gytje, der hentes fra Sandefjord.

Antallet af brandforsikrede Bygninger var ved Femaarets Slutning 223, forsikrede for 250,081 Spd.

Ved den nu ved Aarets Begyndelse afholdte Folketælling udgjorde Folkemængden pr. 31te December 1870 2144 Indbyggere, altsaa en Forøgelse af 60 Individer siden 31te December 1865. Huusholdningernes Antal udgjorde 486.

Til- og Fraflytninger har ikke fundet Sted i nogen særlig Grad i Femaaret og Emigration kun enkeltviis.

Lønnen for en Tjenestedreng er omkring 40 Spd. og for en Tjenestepige fra 16—20 Spd.

Adgang til Dagarbeide maa vel i Almindelighed siges at være jevnt god. Daglønnen om Sommeren er for en simpel Arbeider omkring 44 Skill. og for Tømmermænd 60 Skill.; om Vinteren fra 4 til 8 Skill. mindre.

I Periodens Løb har været udlignet:

	Byskat.		Fattigskat.		
1866	3,300 Spd.		2,907 Spd.	„	Skill.
1867	3,000 —		2,508 —	107	—
1868	3,100 —		2,300 —	„	—
1869	3,300 —		2,750 —	„	—
1870	3,300 —		2,900 —	„	—

Derhos som Feierskat paa Brandassurancesummen aarlig 300 Spd.

Af Brændeviinsafgiften er tilflydt:

	Bykassen.				Fattigkassen			
1866 . . .	645	Spd.	„	Skill.	645	Spd.	„	Skill.
1867 . . .	1082	—	27	—	541	—	13	—
1868 . . .	910	—	50	—	546	—	30	—
1869 . . .	962	—	„	—	494	—	„	—
1870 . . .	962	—	„	—	494	—	„	—

og af Ølskatten:

	Bykassen.				Fattigkassen			
1866 . . .	150	Spd.	„	Skill.	150	Spd.	„	Skill.
1867 . . .	200	—	„	—	100	—	„	—
1868 . . .	168	—	30	—	131	—	90	—
1869 . . .	200	—	„	—	100	—	„	—
1870 . . .	200	—	„	—	100	—	„	—

Byens Gjeld var ved Udgangen af 1865 17,900 Spd., hvorimod ved Udgangen af 1870 26,257 Spd. 30 Skill.

I Femaaret er optaget et Kommunelaan paa 10,000 Spd., deels til Indfrielse af ældre Gjeld, deels til Forbedring af Byens Havn m. v.

Blandt foretagne Arbeider af nogen større Betydning maa nævnes Arbeidet med Byens indre Havn.

Til Forlængelse af Kranbolværket, der danner den indbyggede Havn, og til Uddybning af Havnen blev nemlig af Kommunen i sin Tid tilstaaet Havnekassen et Laan stort 4000 Spd. Derhos eiede Havnekassen en opsparet Sum af 2000 Spd. Arbeidet paabegyndtes Vaaren 1869. Bolværket forlængedes omkring 500 Alen. I Løbet af afvigte Sommer er af det indbyggede Areal ved Anvendelse af 2 leiede Dampmudderapparater uddybet omkring 7500 □ Alen til en Middelsdybde af 9 a 10 Fod og 4000 □ Alen til en Dybde af 5 Fod.

Det gamle Bassin udgjør omkring 12,000 □ Alen med en Dybde fra 9—13 Fod. Arealet naar det i sin Heelhed bliver opmudret, vil udgjøre omkring 75,000 □ Alen og saaledes være mere end tilstrækkeligt for Byens samlede Flaade.

Byen har fremdeles, saalænge Farten er aaben, Dampskibskommunikation med Christiania.

Af vedlagte Tabel No. 5 vil sees, at Summen af de i Femaaret thinglæste Heftelsesdokumenter udgjør 31,360 Spd. altsaa 1388 Spd. mindre end i foregaaende Femaar, medens de aflyste Dokumenters Paalydende andrager til 50,664 Spd., eller 4,584 Spd. mere aflyst end i forrige Femaar, alt under væsentlig lignende Forholde. Naar hensees til Exekutionernes og Udpantningernes Beløb, ville disse — ved at sammenholde Tabellerne — sees at være gaaet op til omkring det Dobbelte, medens paa den anden Side den beskattede Formue i 1865 var 363,000 Spd. og i 1870 374,000 Spd., altsaa en Forøgelse i Formue af 11,000 Spd., og det, uagtet ved Dødsfald nogen Afgang i Kapitalerne vitterligen har fundet Sted. Exekutionernes Antal er lige stort i begge Femaar, medens de udexekverede Beløb i enkelte Aar (i 1869) er gaaet betydeligt op.

Af disse Talstørrelser at drage nogen Slutning med Hensyn til Fremgang eller Tilbagegang i Formuen lader sig neppe gjøre. Tilsyneladende ere de økonomiske Forholde noget nær uforandrede.

Ladestedet Svelvig.

I Femaaret er Dampskibsfarten til og fra Drammen udvidet, saa at der daglig gaa flere Dampskibe fra Drammen om Holmestrand til Horten og tilbage, og fra Drammen direkte til Kristiania og tilbage. Alle disse Dampskibe anløbe Svelvig paa Ud- og Indgaaende, saa at Stedet, saalænge Søfarten er aaben, har en særdeles let Kommunikation med Nabobyerne. Endvidere er i Femaaret anlagt en ny Bygdevei fra Svelvig til Næsbygden i Strømmen, en Bygd som har omtrent 400 Mennesker, og som tidligere ikke ved Landevei har staaet i Forbindelse med Svelvig, hvor den fælles Kirke for Byen og Landsognet ligger. Til Anlægget af denne Vei, som er lidt over 6000 Aleu lang og for det meste har maattet udsprænges i Fjeld, er tilskudt ikke ubetydelige Bidrag af Svelvigs Kommune saavelsom af private Folk i Byen. Veianlægget er nordenfra ført saa langt ind paa Ladestedets Territorium, at en god Forbindelse er tilveiebragt mellem dettes forskjellige Afdelinger, der før vare adskilte fra hinanden ved Fjeldhamre, som var vanskelige at passere.

Forøvrigt vides ingen væsentlige Forandringer at være indtraadt med Hensyn til Stedets Næringsveie og økonomiske Forhold. Veianlægget til Næsbygden antages at have medført nogen Fordeel for Detailhandlerne, medens paa den anden Side den lette Kommunikation med Drammen og Kristiania nok foranledigcr, at adskillige Varer af Stedets Indvaanere indkjøbes direkte derfra. Handelen syslselsætter omtrent det samme Antal Kjøbmænd som før og Udførselen af Trælast har holdt sig omtrent som i forrige Femaar.

Skibsfarten er fremdeles Stedets vigtigste Næringsvei, men Fragtfarten har neppe været saa fordeelagtig i det nu forløbne som i forrige Femaar. Over Antallet og Drægtigheden af Stedets Handelsflaade ved Udgangen af 1870 savnes Opgave.

Haandværksdriften staar omtrent paa samme Standpunkt som i forrige Femaar; derimod har der været drevet en udvidet Virksomhed paa Stedets 2de Skibsverfter, hvor der i Femaaret er bygget 9 nye Fartøier paa 1017 Kommercelæster af Værdi 95,500 Spd. og repareret Fartøier af samlet Læstedrægtighed omtrent 7000 Kommercelæster med en Udgift af 120,000 Spd. Ved disse Verfter har i 9 a 10 Maaneder aarlig været sysselsat fra 90 til 110 Tømmermænd og andre Arbeidere. Kommunen eier endeel ubebyggede Grunde, hvorpaa drives noget Jordbrug. Udsæden var i 1865 2 Tønder Hvede, 5 Tønder Havre og 30 Tønder Poteter. Forholdet antages omtrent at være det samme.

Den økonomiske Tilstand i Ladestedet er god og antages i Femaaret at være gaaet noget fremad, skjønt Eiendomspriserne ere faldne.

I 1870 har Kommuneskatterne været udlignede paa

	Skatydere	Antagen Formue.	Antagen Indtægt.	Skatbar Indtægt.
	431	239,200	91,110	49,441
1866	333	193,250	76,180	43,742

I 1866—1870 er

a)	af Gjeldsbreve og Skifteudlæg med Pant i fast Eiendom thinglæst 46 til Beløb	26,722 Spd.	33 Skill.
b)	af samme Slags Pantheftelser aflæst 52	25,368 —	17 —

c) af faste Eiendomme afhændet
48 . . . . . 15,304 Spd. 9 Skill.
d) af Tvangsauktioner afholdt:
a) over fast Eiendom 7 . . 2,051 — „ —
b) over Løsøre 11 . . . . 8,845 — 57 —
e) af Exekutioner afholdt 5 . . 476 — 42 —
f) af Udpantninger 408 . . . 1,182 — 100 —

Indvaanerantallet som i 1865 var 1567 er i 1870 forøget til 1655.

Ladestedet Horten.

Magistratens Indberetning, hvortil jeg henholder mig, er saalydende:

Handel.

Som i min forrige Indberetning meddeelt er Ladestedets Handel ikke særdeles betydelig, skjønt vel noget i Tiltagende, idet saavel Stedets egne Indvaanere som de nærmest liggende Bygder mere og mere væsentlig forsynes fra Stedets Handlende med deres Fornødenheder. Stedets Handlende hente for en større Deel deres Forsyning fra Christiania. Efter Opgave fra Toldkammeret have de fornemste Indførselsartikler været: saltet Kjød, Flesk, Smør, Humle, Viin, Brændeviin, Presgjær, Petroleum, Parafin, Papir, Kaffe, Sukker, Steenkul og Metalvarer, hvilke sidste hovedsagelig til Carljohansværns Verft. Toldintraderne ved Hortens Toldsted have i Aaret 1870 ligeledes efter meddeelt Opgave fra Toldkammeret udgjort 4213 Spd. 105 Skill. Heraf har Carljohansværns Verft erlagt 140 Spd. 95 Skill.

Ladestedet havde den 31te December f. A. 49 Detailhandlere, som antagelig benyttede sin Handelsret, nemlig: 4 Landhandlere og 35 Handelsborgere samt 10 Fruentimmer, der have Handelsret, hvorhos flere er i Besiddelse af Handelsret, der ikke benyttes, enten fordi de ere Opbudsmænd eller af andre Grunde.

Foruden de 4 Landhandlere, som have Brændeviinsret, have desuden 2de Ret til Brændeviinshandel med Udskjænkningsret. Det bemærkes derhos, at Handlende, der kun have midlertidigt kort Ophold her paa Stedet, og som for hvert Ophold tage Borgerskab, omsætte et ikke ubetydeligt Kvantum navnlig af Manufakturvarer.

Endelig bemærkes, at ved Udgangen af Aaret 1870 havde 13 Personer almindelig Øludskjænkningsret og 1 Ret efter Lov af 12te Juni 1869 § 3, medens tillige 4 Personer, der er i Besiddelse af almindelig Udskjænkningsret, ikke kunne udøve denne, da den paa Grund af ikke betalt Afgift er suspenderet.

Stedet har 1 Apotek.

Skibsfart.

Den Formodning, som jeg i forrige Beretning udtalte om, at Stedets Skibsfart vilde tage et Opsving ved Oprettelsen af Hortens Skibsaktieforening, synes ikke at have bekræftet sig, idet mindre heldige Konjunkturer og tildeels flere Uheld have gjort, at Foreningen ikke har havt den paaregnede Fremgang. Da Foreningens Bestyrelse derhos er flyttet til Christiania, har dette ogsaa antagelig virket til at formindske den Indflydelse paa Stedets Skibsfartsforholde, som dens Stiftelse lod formode at den skulde faa.

Efter en meddeelt Opgave fra Toldkammeret udgjorde de under Hortens Toldsted, indbefattende Hortens og Aasgaarsstrands Ladesteder med nærmeste Omegn, hjemmehørende Fartøier et Antal af 39 med en samlet Læstedrægtighed af 4,613½ Kommercelæster.

Haandværksdrift.

Da Haandværksdriften er fri her paa Stedet, vil det ikke saa let kunne opgives, hvormange der drive Næring som Mestere. Man antager efter de Oplysninger man har indhentet, at Antallet af dem, som drive Næring nærmest at betragte som Mestere, kan ansættes til 87 med 53 Svende og Drenge. Den ved Carljohansværns Verft antagne private Arbeidsstyrke udgjorde efter et Middeltal i December 1870 6 Formænd, 116 Snedkere og Tømmermænd, 4 Murere, 112 Smede, 8 Opslagere, 70 forskjellige Haandværkere, 115 Sjauere, 5 Kudske og 15 Drenge.

Stedet har 1 Guldsmed og 1 Bogtrykker.

Haandværkerne arbeide væsentligen til Afhjelpelse af Stedets eget Behov. Endeel Snedkerarbeide og Skotøi udføres ligesom ogsaa Kjøreredskab af forskjellig Slags. Udførelsen af dette sidste Slags Arbeider har dog tidligere været betydeligere end nu.

Fabrikdrift,

drives væsentlig kun ved Carljohansværns Verft; dog anføres tillige 2de Ølbryggerier med 1 Malteri. Ølbryggerierne ere væsentlig kun beregnede paa at tilfredsstille Stedets eget Forbrug.

Bergværksdrift

har Stedet ikke.

Skibsbyggeri

drives ikke paa Stedet uden for Statens Regning ved Carljohansværns Verft, men ogsaa dette har i den senere Tid været betydelig indskrænket.

Fiskeri

drives ikke i den Udstrækning fra Ladestedet som Forholdene synes at opfordre til. Antallet af dem der beskjæftige sig i Ladestedet med Fiskeri og Fiskehandel som Næringsvei udgjorde den 31te December 1870 14.

Der fiskes fra Ladestedet ikke engang tilstrækkeligt til Stedets Forsyning med fersk Fisk. De Fiskearter, som især er Gjenstand for Fangst, er: Torsk, Flyndre, Aal, Hvitting, Lange, Haa og i stor Mængde Kolje. De Fangstredskaber, som mest benyttes ere: Drivgarn, Teiner, Haandsnøre og i Særdeleshed Bakker.

I de Par sidste Aar er der begyndt ogsaa at drives Laxefiskeri her fra Stedet, men Udbyttet har hidtil neppe dækket de dermed forbundne Omkostninger.

Jordbrug.

Ladestedet har ingen Bymark, men da dets Udstrækning er usædvanlig stor for en By af ikke større Folkemængde, er Følgen den, at en større Deel af dens Areal ikke er bebygget, men optages af Marker, der deels tilhøre Staten deels Private. For i en By at være, drives saaledes her et ikke ganske ubetydeligt Jordbrug. Efter de Oplysninger som erholdtes ved Folketællingen i 1865 udgjorde Udsæden: Af Rug $10^1/_4$ Tønde, Byg $8^1/_2$ Tønde, Hvede $7^3/_8$ Tønde, Erter $^1/_8$ Tønde og Poteter $418^1/_2$ Tønde. Efter kyndige Mænds Formening antages der ikke at være skeet nogen væsentlig Forandring i det forløbne Femaar med Hensyn til Udsæden, kun er der yttret som en Formodning, at Rugudsæden muligens burde sættes lidt høiere.

Den almindelige Dagløn for en Arbeidskarl er fra 36 Skill. til 2 Ort. Den aarlige Løn for en Tjenestekarl kan ansættes fra 40—60 Spd. Til Forædling af den i Byens Omegn producerede Melk er i November 1869 oprettet et Meieri. Det producerer Smør, Nøgelost og Myseost, og er til samme i 1870 leveret 31,729 Potter nysiet Melk og cirka 50,000 Potter skummet, af hvilken sidste Slags det væsentligste Kvantum er solgt i uvirket Tilstand.

Stedets Tilstand i Almindelighed.

Stedet har siden det i 1858 blev Ladested havt sit eget Formandskab bestaaende af 5 Medlemmer. Folkemængden udgjorde den 31te December 1870 efter den foretagne Folketælling 5619 Indvaanere fordeelt i 1215 Huusholdninger. Deraf var 2759 af Mandkjøn og 2860 af Kvindekjøn. Den Formindskelse i Folkemængden fra Folketællingen efter Udgangen af 1865 maa væsentlig tilskrives den Indskrænkning, som i den senere Tid er skeet i Verftsdriften. Herved ere flere af de Arbeidere, der tidligere vare sysselsatte ved Verftet, blevne nødt til at drage bort for at søge deres Erhverv paa andre Steder. Udvandring til Amerika har saaledes i den senere Tid foregaaet i en langt større Udstrækning end tidligere.

Til Udbredelse af Oplysning inden Ladestedet haves:

1. en Real- og høiere Almueskole, der for Tiden har en Inspektør og første Lærer aflønnet med 500 Spd., 2de faste Lærere aflønnede med 300 og 280 Spd., en Timelærer, der tillige er Kasserer med Løn 254 Spd., en Skrivelærer med 96 Spd., en Gymnastiklærer med 24 Spd., derhos haves 4 Lærerinder, hvoraf 1 i Haandarbeide og 1 i Gymnastik. Deres Aflønning er 150, 90, 48 og 24 Spd., hvorhos den ene Lærerinde, der tillige er Lærerinde i en med Skolen forbunden Forberedelsesklasse, nyder et Tillæg af 48 Spd. Den samlede Aflønning udgjør saaledes 1814 Spd. Elevernes Antal udgjorde den 31te December 1870 95, hvoraf 43 Gutter og 52 Piger samt i Forberedelsesklassen 8 Elever nemlig 3 Gutter og 5 Piger. Den nyder et Tilskud af 250 Spd. af Oplysningsvæsenets Fond og et ligestort Bidrag af Hortens Kommune. Skolen har i den senere Tid havt Vanskelighed ved at bestride sine Udgifter.
2. 3de Almueskoler, hvoraf 2de underholdes af Ladestedet, hvilke have 5 Lærere og 1 Lærerinde. Den aarlige Lønning for 1ste Lærer er foruden fri Bolig 200 Spd., for 2den, 3die og 4de Lærer 180 Spd., hvorhos 2den og 3die Lærer have fri Bolig og 4de Lærer 36 Spd. i Huusleiegodtgjørelse. Lærerindens Lønning er 100 Spd. aarlig. Discipelantallet var 31te December 1870 630 Børn. Den 3die Skole underholdes af Staten for de faste Mandskabers Børn. Den har 3 Lærere og Elevernes Antal var den 31te December 1870 229, hvoraf 103 Gutter og 126 Piger.
3. en Haandgjerningskole, som underholdes for en Deel ved private Tilskud samt af et Legats Midler. Elevernes Antal var ved Udgangen af December f. A. 41, og var deraf 16 Frielever. Skolen havde 3 Lærerinder, der tilsammen lønnedes med 132 Spd. aarlig.

I Forbindelse hermed bemærkes, at da Carljohansværn, der maa ansees som henhørende under Ladestedet, er Hovedstation for Orlogsmarinen, er her et Søkadetinstitut til vordende Søofficerers Uddannelse, samt en Korpsskole til Uddannelse af Underofficerer, ligesom der i Forbindelse med det til Orlogsverftet henhørende mekaniske Værksted er sat en teknisk Skole. Til Marinen hører et offentlig Bibliothek, der fortiden tæller cirka 4000 Bind.

Ladestedet har en Sparebank, som ved Udgangen af 1870 forvaltede 111,267 Spd. 28 Skill. Indskydernes Andeel var 101,372 Spd. 13 Skill. Selv eiede Banken, foruden en Bygning, der tildeels bortleies til Almue- og Realskolen, 9,895 Spd. 15 Skill. Bankens Overskud i 1870 var 750 Spd. 62 Skill. Indskydernes Antal 1373.

Efter en fra Kæmneren meddeelt Opgave hidsættes hosfølgende Oplysning om Skatteforholdene:

By-Skatten.	Taxt af fast Eiendom.	Formue.	Skatbar Indtægt.	Skat paa Indtægt.		Skat paa Formue.		Feierskat der udlignes paa Huuseierne.		Bygningsskat, ɔ: 1/4 % af Assurancesummen af de Huse hvis Eiere ikke beboer Stedet.		Byskat udlignet.		Antal Skatydere.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	ß	Spd.	ß	Spd.	ß	Spd.	ß	Spd.	ß	
1866.	478,740	577,004	182,897	3221	44	288	61	360	92	ikke anført		3870	77	2007
1867.	477,470	540,272	196,797	3299	74	270	17	359	67	127	69	4056	107	1865
1868.	476,900	625,982	199,169	3512	116	312	119	361	85	110	87	3845	60	1765
1869.	495,510	512,400	182,925	3458	30	256	24	360	15	140	108	4215	58	1589
1870.	495,810	521,830	178,900	3115	34	260	109	360	33	131	6	3867	63	1607

Fattigskat har udgjort i 1866: 3,150 Spd. 60 Skill., i 1867 3,455 Spd. 21 Skill., i 1868 4,799 Spd. 23 Skill., i 1869 3,873 Spd. 101 Skill. og i 1870 4264 Spd. 29 Skill. Hertil kommer Statens Bidrag 250 Spd.

Ladestedets økonomiske Forfatning har i det afvigte femaarige Tidsrum ikke forbedret sig. Den Indskrænkning, som er skeet i den senere Tid ved Verftet med Hensyn til sammes Byggevirksomhed, har øvet en særdeles uheldig Indflydelse paa Ladestedets økonomiske Forhold i det Hele. Da, som før bemærket, Stedets hele industrielle Virksomhed saagodtsom ene og alene foregaar ved Verftet, og Ladestedet er saagodtsom uden Næringskilde forøvrigt, er dets Velvære i den høieste Grad afhængig af den Virksomhed som Verftet underholder. Da denne er indskrænket, er derved opstaaet megen Arbeidsløshed, som i høi Grad har sat Arbeidsklassen tilbage i økonomisk Henseende. Forholdet har derhos virket skadeligt i en anden Henseende, da det har ledet til en temporær Splittelse inden Familierne derved, at Huusfaderen oftere nødes til at drage andetsteds hen for at søge Erhverv, medens Familien her oftere bliver tilbage bundet ved dens faste Eiendom, der nu er saagodtsom urealisable. Et saadant Forhold er lidet ønskeligt saavel i økonomisk som moralsk Henseende.

Medens Fattigbyrderne paa Grund af de paapegede Forholde ere i Stigende, er Skatyderne deels paa Grund af Fraflytning deels af andre tilfældige Aarsager betydelig aftaget; dette har den naturlige Følge, at Stedets Udgifter maa indskrænkes til det absolut Nødvendige, og at der saaledes kun kan afsees saare lidet til at fremme Stedets Udvikling. Under saadanne Omstændigheder har det vakt Beklagelse, at Staten hidtil, skjønt Stedets største Industridrivende, ikke har været at formaa til at yde et større Bidrag til Fattigudgifterne end 250 Spd. aarlig, medens Fattigbyrderne for en væsentlig Deel netop skriver sig fra dens industrielle Virksomhed og den ujevne Maade, hvorpaa denne, formentlig tildeels som en Følge af de forandrede Marineforholde, har været drevet.

Som smaa Fremskridt kunne fremhæves, at Kommunen, ved Hjelp af et samme af Sparebanken bevilget rentefrit Laan, har under Opførelse en Tvangsarbeidsanstalt, som man haaber i nogen Grad vil kunne virke til at modarbeide det stigende Fattigonde.

For Havnekassens Regning er derhos paabegyndt et Bryggearbeide paa den Staten tilhørende søndre Moloarm. Bryggearbeidet var, efter det af Havnedirektøren gjorte og af Kommunerepræsentationen vedtagne Forslag, bestemt at skulle foregaae i 3de Afdelinger. Deraf er den 1ste Afdeling færdig, og er dette Bryggeanlæg aabnet til Afbenyttelse, efterat en approberet Taxt er sat for dets Benyttelse, og en Opsynsmand med en Løn af 60 Spd. aarlig er ansat til Indkrævning af Afgiften m. v.

Endelig er der ogsaa skeet en Bygyndelse til Gadeoplysning ved Parafinlamper, idet der for en opsparet Rentebeholdning af et Kommunen i sin Tid skjænket Beløb er anvendt det Fornødne til Anbringelse af 21 Lygter, medens Kommnnen har bevilget 40 Spd. aarlig til Indkjøb af Belysningsmateriale.

Af Foreninger, der have Betydning i økonomisk Henseende eller ere oprettede med Hensigt at virke til Oplysning eller Fremme af enkelte Klassers Interesser inden Kommunen har jeg troet at burde nævne følgende:

1. „Hortens Forbrugsforening, stiftet i Mai 1868. Medlemmernes Antal den 31te December 1870 var 136. Dens samlede Indskud 157 Spd. Foreningens Omsætning i forrige Aar 8000 Spd. Dens Formue 30 Spd.
2. Hortens Begravelsesforening, stiftet i 1869. Dens Medlemmers Antal 137. Dens Fond 220 Spd. Medlemmernes Indskud 60 Skill. og aarlige Kontingent 30 Skill. Dens Begravelseshjelp, der udbetales ved Dødsfald, er 15 Spd., hvilket Beløb i visse Tilfælde bliver for en Deel at udligne paa Medlemmerne.
3. Hortens Arbeiderforening stiftet 17de Mai 1870. Dens Medlemmer var den 31te December samme Aar 170. Aarlig Kontingent 2 Ort. Dens Formaal er navnlig ved Sammenkomster at virke til Arbeidsklassens Oplysning og Dannelse.
4. Hortens Haandværkerforening. Medlemmernes Antal 16. Den aarlige Kontingent 1 Spd. 72 Skill. Foreningens Formaal er ved Sammenkomste rat søge at virke til Medlemmernes Oplysning og Dannelse.

5. Hortens Handelsforening. Den tæller for Nærværende kun 6 Medlemmer, og har til Formaal at fremme Stedets Handlendes Interesser."

Til nærmere Belysning af Forholdene indtages følgende Tabeller over Beløbet af

Aar.	Thinglæste Pantebreve.	Aflæste Pantebreve.	Afhændede faste Eiendomme.	Tvangsauktioner.	
				over fast Eiendom.	over Løsøre.
1866	26,598 Spd. 43 Sk.	25,409 Spd. 37 Sk.	22,770 Spd. 59 Sk.	2,250 Spd. „ Sk.	181 Spd. 34 Sk.
1867	13,812 — 20 —	15,214 — 78 —	7,495 — 40 —	2,895 — „ —	763 — 57 —
1868	6,678 — 27 —	5,563 — 4 —	8,122 — 60 —	1,834 — 60 —	693 — 54 —
1869	13,698 — 28 —	13,642 — 84 —	5,275 — 57 —	2,427 — „ —	928 — 41 —
1870	13,698 — 18 —	12,319 — 72 —	8,577 — 60 —	3,186 — 60 —	82 — 113 —
Tilsam.	74,485 Spd. 16 Sk.	72,149 Spd. 35 Sk.	52,241 Spd. 36 Sk.	12,593 Spd. „ Sk.	2649 Spd. 59 Sk.

I Femaaret har været afholdt 218 Exekutioner for 11,798 Spd. 103 Skill. og 2186 Udpantninger for 14,027 Spd. 49 Skill.

Ladestedet Aasgaardstrand,

som i forrige Femaar var gaaet noget tilbage i Indvaanerantal, er i Femaaret forsaavidt gaaet noget fremad. Folkemængden, som i 1865 udgjorde 446, var den 31te December 1870 520 Individer. Med Hensyn til Stedets Handel, Skibsfart og øvrige Næringsveie, er ingen væsentlig Forandring indtraadt siden min sidste Beretning blev afgiven. Den økonomiske Tilstand er imidlertid god. Spårsomhed angives at være i Tiltagende og Brændeviinsdrik i Aftagende.

Til nærmere Belysning af Forholdene bemærkes, at

Aar.	Den samlede By-, Fattig- og Skoleskat har udgjort.	Den beskattede Formue.	Den beskattede Indtægt.	Thinglæste Pantebreve.	Aflæste. Pantebreve.	Afhændede faste Eiendomme.	Tvangsauktioner.	
							fast Gods.	Løsøre.
1866	536 Spd.	80,600 Spd.	21,507 Spd.	600 Spd.	144 Spd.	127 Spd.	„ Spd.	„ Spd.
1867	606 —	86,400 —	24,124 —	159 —	2,367 —	370 —	76 —	„ —
1868	637 —	91,000 —	24,220 —	2,660 —	570 —	1,857 —	183 —	137 —
1869	780 —	102,600 —	25,555 —	1,535 —	940 —	111 —	84 —	„ —
1870	702 —	79,300 —	22,650 —	378 —	100 —	636 —	„ —	„ —
			Tilsammen	5,332 Spd.	4,121 Spd.	3,101 Spd.	343 Spd.	137 Spd.

Exekutioner er i Femaaret afholdt for 673 Spd. 19 Skill.
og Udpantninger for . . . . . 845 — 100 —

Forøvrigt tillader jeg mig at henvise til de schematiske Forklaringer, som ere meddeelte af Formandskabet.

Jarlsberg og Laurvigs Amtmandsembede den 7de December 1871.

Underdanigst

Hvoslef.

H.

Bratsberg Amt.

Til Kongen!

Underdanigst Beretning

om Bratsberg Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

A. Landdistrikterne.

a. Jordbruget.

Ved at handle om Amtets Jordbrug maa der gjøres Forskjel paa de egentlige Fjelddistrikter og de andre Dele af Amtet. De første ere bundne til en Brugsmaade, som er saaledes grundet i de naturlige Forhold, at den neppe i nogen væsentlig Grad kan forandres. Agrene bestaar af de Jordstykker, som ere saavidt rensede for Steen, at Dyrkning kan foregaa, og som ved mange Aars Hævd efterhaanden ere blevne frugtbare og skikkede til at bære gode Afgrøder. At oprydde ny Jord er ikke alene kostbart og besværligt, fordi der som oftest maa bortskaffes en stor Masse Steen; men dertil kommer, at Jorden i Almindelighed er skarp og fattig paa Muld, saa at den fra Begyndelsen kræver megen Gjødning, som vanskelig kan skaffes tilveie. Da som Følge heraf Agerlandet kun har ringe Udstrækning, bliver den samme Ager stadig benyttet, og der finder intet andet Vexelbrug Sted, end at der skiftes med Byg og Poteter. Høet maa samles deels paa Englandet i Hjemmarken, deels i vidtløftige Udslaatter, og avles kun for en meget ringe Deel paa Mark, der nogensinde har været under Ploug. I disse Distrikter er det vel især Myrer, som kunne være Gjenstand for Opdyrkning, og der findes heller ikke faa Myrer, som ere skikkede hertil, og hvormed der er gjort Forsøg; men naar Myren ligger over en vis Høide, kan den ikke anvendes til Kornavl, som kun kan foregaa paa mere drivende Jord, men den kan alene bære Græs. Anderledes er Forholdet i de Dele af Amtet, i hvilke den Mark, som holdes under Ploug, har en større Udstrækning, og hvor det er lettere at opbryde Nyland. I disse Distrikter finder vel overalt et Slags Sædskifte Sted, skjønt meget forskjelligt efter Bygdens Skik og Forhold. Saaledes er der Distrikter, hvor Havre ikke vil trives uden Gjødning, f. Ex. paa Sandjorden i Sannikkedal, medens andensteds Havren maa betragtes som Hovedsæd og vel ikke sjelden benyttes i større Udstrækning, end Jorden i Længden kan udholde. Heller ikke er Sædskiftet i Almindelighed anlagt efter en bestemt Plan for et regelmæssigt Omløb, men det forandres ofte, eftersom det synes Eieren beleiligt. Nogen betydelig Forandring i Brugsmaaden i det sidste Femaar kan neppe paavises, skjønt der vistnok paa flere Steder er Fremgang baade med en omhyggeligere Behandling af Jorden, med bedre Redskaber og med mere Omtanke i Sædskiftet. Det viser sig herved ikke sjelden, at en enkelt dygtig Jordbrugers Exempel virker i en større Omkreds, og at en Brugsmaade bedst vinder Indgang, naar dens Virkninger blive synlige. Saaledes skyldes det uden Tvivl en enkelt Mands Exempel, at Rugavlen, som det af Beretningerne vil sees, i Hiterdal er gaaet betydelig fremad. Forøvrigt holde de fleste Landmænd i det Længste fast ved det Gamle og gaa kun langsomt og modstræbende over til nye Brugsmaader, hvoraf Følgen vistnok er, at de virkelige Forbedringer senere trænge igjennem, end ønskeligt kunde være; men saa undgaaes ogsaa Skaden af mislykkede Forsøg, der ikke alene bestaar i det direkte Tab, men maaskee endnu mere i den derved fremkaldte Mistillid til alle Nyheder.

Den lettere Adgang, som gives til at forsyne sig med gode Agerbrugsredskaber, har bevirket, at saadanne Redskaber nu ere mere udbredte, og at der paa mange Steder spores en mærkelig Fremgang heri. Drainrør have været at erholde fra en Fabrik i Solum, og bringes desuden hertil fra Fabrikker udenfor Amtet. Imidlertid kan Draining med Rør endnu ikke siges at være almindelig.

Amtets Landbrugsskole, som i 1867 blev flyttet fra Gaarden Mæla i Gjerpen til Bjørntvedt i Solum, blev i 1870 nedlagt, og der er nu ingen saadan Skole i Drift. Der er imidlertid fra Skolen udgaaet et stort Antal Elever, som drive Jordbrug i de forskjellige Dele af Amtet, og som saaledes kunne virke ved deres Exempel.

Den sædvanlige Potetessygdom har i de 3 sidste Aar kun i ringe Grad vist sig, hvortil det maaskee har bidraget, at der i disse Aar var temmelig tørt Veir paa den Tid, da Frugten udvikler sig. Dette har vistnok havt Indflydelse paa Trangen til Indkjøb af Korn, og da 1870, navnlig for de øvre Distrikter af Amtet, ogsaa var et godt Kornaar, har Kornindkjøbet mod Femaarets Slutning været mindre end sædvanlig.

Med Havedyrkningen vides ingen Forandring at være foregaaet. For Frugtavlen har Femaaret i det Hele ikke været gunstigt.

b. Fædriften.

Med Hensyn til Fædriften har Fremgangen i Femaaret været meget kjendeligere end med Hensyn til det egentlige Jordbrug. I Thelemarken har Salget af Melkekøer til andre Distrikter været i Tiltagende og er væsentlig befordret ved den aarlige Kvægudstilling i Siljord, der efterhaanden udvikler sig til et Kvægmarked, hvortil Kjøbere andenstedsfra søge. Ligesom Udstillingen har bidraget til, at Skjønsomhed i at bedømme Dyrenes gode og slette Egenskaber bliver mere almindelig, saaledes har ogsaa den høiere Pris, som nu erholdes for en god Ko, været den virksomste Opmuntring til at lægge sig efter saadanne Køer. Det kan heller ikke kaldes i Tvivl, at den thelemarkske Kvægrace i de senere Aar er forbedret baade ved et omhyggeligere Udvalg af Tillægsdyr og ved bedre Fodring, og Mænd, som have havt Anledning til at iagttage Forholdene ved Kvægudstillingerne, have erklæret, at der nu er et meget større Udvalg af præmieværdige Dyr end ved de første Udstillinger. Det er almindelig erkjendt, at Racen kan levere gode Melkekøer, at den heri, i Forhold til det fortærede Foder, giver ligesaa gode Resultater, som andre gode Melkeracer, samt at den, navnlig hvor Dyrene maa lade sig nøie med mindre gode Græsgange, er særdeles vel skikket for Forholdene her i Landet. Naar hertil kommer, at en Ko kan opfødes billigere i et Fjelddistrikt med overflødige Beiter, end i Skov- og Sletbygderne, hvor Beiterne gjerne ere baade af mindre Udstrækning og mindre gode, saa er det at haabe, at Afsætningen af Melkekøer fra Thelemarken mere og mere vil udvikle sig, og at det Offentliges Bidrag hertil ved Kvægudstillingen og Markedet i Siljord vil bære gode Frugter baade for Thelemarken og for de Distrikter, som derfra forsyne sig med Melkekøer.

I Kystdistrikterne og navnlig i Nærheden af Byerne er Kvægracen mere blandet med Dyr, der til forskjellige Tider ere indførte fra England, Skotland, Holland og Danmark, og da Forholdene i Nærheden af Byerne ere gunstigere for at hjælpe paa Græsgangene ved Staldfodring, saa kan det ogsaa her lade sig gjøre at have en større Kvægrace end den oprindelig Norske. Da der især i Omegnen af Skien og Porsgrund ere flere Jordbrugere, som have lagt Vind paa at samle gode Besætninger, findes der nu af disse Blandinger mange gode Dyr.

I Byernes Nærhed bidrager ogsaa den tiltagende Afsætning paa Melk til en forbedret Kvægavl, da ingen theoretisk Udvikling kan være saa overbevisende med Hensyn til Vigtigheden af god Fodring og Valg af gode Melkekøer, som naar hver Pot Melk giver en umiddelbar Indtægt ved Salget. Fra Bestyreren af Meieriet i Skien vedlægges en Opgave, hvoraf det vil sees, at der i 1866 af 14 Interessenter leveredes 298,329 Potter Melk, og i 1870 af 22 Interessenter 549,504 Potter. Meieriet modtager ikke Melk fra Andre end Interessenterne og har betalt Melken med 3 Sk. for Potten samt desuden givet noget Overskud. Dette Resultat vilde dog ikke kunne opnaaes dersom al Melk skulde benyttes til Smør og Ost; men en stor Deel af Melken sælges enten nysiet eller skummet, og herved vindes en høiere Priis.

I Holden er der 2 Meierier, som dog kun drives for Enkeltmands Regning og heller ikke modtages Melk fra Andre. Derimod er der i Bø 3 Fællesmeierier, som betale Melken med $2^1/_2$ Skill. for Potten, men som neppe kunne balancere til denne Priis, især fordi det er vanskeligt at faa Osten afsat til lønnende Priser. Det er dog troligt, at om Meierierne i de Distrikter, i hvilke Melken ikke kan sælges, ikke kunne holde en saa høi Priis som $2^1/_2$ Skill. for Potten, vil dog navnlig Vintermelken paa denne Maade udbringes bedre, end om hver Gaardbruger skulde behandle den hjemme. Meierierne ville uden Tvivl have til Følge, at det bliver mere almindeligt at holde Melkekøer hjemme om Sommeren og ikke sende dem op paa Fjeldbeiterne.

Ved samtlige Meierier benyttes Afkjølingsmethoden, og af Beretningen fra Lensmanden i Vinje vil det sees, at den der har fundet Indgang i enkelte Huusholdninger, og at man er tilfreds med den. Da Melken paa denne Maade samles i større Kar, som ere lettere at holde rene, medfører Afkjølingsmethoden mindre Arbeide ved Behandlingen, og har desuden den Fordeel, at Fløden kan tages af Melken, uden at denne bliver suur. Det vides ikke, at Methoden endnu er benyttet paa Sætrene; men sandsynligvis vil dette paa mange Steder uden Vanskelighed kunne skee, da der i Al-

mindelighed er let Adgang til Vand, og Iis ogsaa vil kunne skaffes tilveie. Det vil heller ikke være saa kostbart at skaffe den fornødne Bygning til et Afkjølingsapparat som til et almindeligt Melkekammer, naar dette skal være ordentlig indrettet. Det fra Meierierne leverede Smør roses som særdeles godt, og det er troligt, at det i Meierierne brugte bedre Stel ogsaa ved sit Exempel vil virke paa Stellet i Huusholdningerne, saa at Behandlingen ogsaa der bliver bedre. Af Ost produceres ikke Meget til Salg udenfor hvad der leveres fra Meierierne.

I Aarene 1869 og 1870 var der for Statskassens og Amtskommunens Regning antaget en Mand, som reiste omkring for at veilede ved Melkens Behandling, og som uden Tvivl væsentlig har bidraget til, at Meierierne i Bø ere komne istand.

Det er endnu ikke sædvanligt at have Fjøs til Kvæget paa Sætrene, og naar Uveir indtræffer, lide Dyrene derfor ofte ondt til Skade baade for deres Helbred og for Melkeudbyttet. Enkelte have dog opført saadanne Fjøs, og det synes at være i Tiltagende hermed.

Naar Antallet af Kreaturer i flere Herreder sees at være formindsket, da er Grunden vistnok væsentlig den, at de nu fodres bedre, og Formindskelsen betegner saaledes snarere et Fremskridt end en Tilbagegang.

Med Hesteavlen vides ingen mærkelig Forandring at være foregaaet i Femaaret. Kun et mindre Antal Heste tillægges i Distriktet selv, hvorimod de fleste kjøbes enten fra Bergens Stift eller fra Østlandet. Ffterat Fossum Jernværk er nedlagt, og Kuldriften som Følge heraf standset, er Hesteholdet i de tilstødende Distrikter navnlig i Gjerpen betydelig aftaget, hvortil det vel ogsaa har bidraget, at Transportkjørselen mellem Skien og Norsjø er ophørt, da denne Transport nu optages af Kanalen.

Faareracen er paa flere Steder forædlet ved Krydsning med Værdre af engelsk Race, navnlig af Cheviotracen. Ligesaa kan nogen Forbedring af Svineracen bemærkes.

c. Skovdriften.

Af den medfølgende Opgave over det Kvantum Last, der er fremdrevet gjennem det Skienske Vasdrag, vil det sees, at Tallet af Tylter i de 2 sidste Aar er ikke ubetydelig større end i de 3 første Aar, men at denne Forøgelse er en Følge af den store Mængde Smaalast, som er fremdrevet, idet Smaalasten, der i 1866 udgjorde 3504 Tylter, i 1870 var steget til 15,902 Tylter. Dette Forhold er betegnende for Skovdriften i de senere Aar, da deels Eiernes Trang deels den lettere Afsætning af Smaalast har bevirket, at der nu hugges en meget større Mængde af saadan Last. Dette er maaskee endnu mere Tilfældet i Distrikter, som ikke ere indbefattede under ovenmeldte Opgave, nemlig langs hele Søkysten; men herover kan ingen Opgave tilveiebringes, da Lasten her leveres paa mange forskjellige Steder, uden at være undergivet nogen Flødningsbestyrelse. Naar Skovbunden er god, saa at Skoven hurtig reproducerer sig, og Driften til Udskibningsstedet let, kan Forholdet vistnok stille sig saaledes, at der paa denne Maade vindes det største gjennemsnitlige Udbytte af Skoven, og man kan da neppe dadle Eieren, fordi han vælger at drive sin Skov i et hurtigere Omløb til smaa Dimensioner; men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at Smaalast i mange Tilfælde drives til Ødelæggelse for Skoven og liden eller ingen Nettoindtægt for Eieren. Den lettere Afsætning paa Smaalast og Forbedringerne i Elvedriften, som gjør det muligt nu at drive Smaalast gjennem Vasdrag, hvor det forhen ikke med noget Nettoudbytte kunde skee, har imidlertid havt til Følge, at Skoveierne kunne tilgodegjøre Affald og saadanne mindre værdifulde Dele af Skoven, som under de ældre Forhold ikke kunde benyttes, og forsaavidt Forøgelsen af Smaalast har sin Grund heri, maa den under alle Omstændigheder erkjendes at være et Fremskridt.

Det vil sees, at alle Beretninger gaa ud paa, at Skovene ere i Tilbagegang, og der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at dette i Almindelighed forholder sig saaledes. Imidlertid findes der dog endnu, navnlig i de større Skoveieres Besiddelse, ikke faa Skove, der drives efter en forstandig Plan og ikke hugges stærkere, end rimeligt kan være. Heller ikke er det mig bekjendt, at der i noget Distrikt i Amtet, med Undtagelse af det egentlige Høifjeld, har viist sig Mangel paa det fornødne Trævirke til Brændsel og Husfang. Endelig tillader jeg mig at henvise til den ovenfor gjorte Bemærkning, at den udvidede Drift af Smaalast har til Følge, at Skoven drives i et hurtigere Omløb, og at dette ikke under alle Omstændigheder kan siges at være uforstandigt. Med alt dette kan det dog ikke nægtes, at Skovødelæggelsen paa mange Steder drives paa saadan Maade, at det gjør et sørgeligt Indtryk, og at det Ønske, at der kunde gjøres Noget for at hindre den, naturlig maa opstaa hos Enhver, som seer denne Ødelæggelse; men det er dermed ikke afgjort, hvorledes Ønskerne kunne bringes til Udførelse, og hvorvidt det ved Love, som ikke paalægge Eierne altfor vidtgaaende Indskrænkninger, er muligt at udrette Noget, som virkelig kan beskytte Skoven mod utilbørlig Hugst og ikke blot bliver staaende paa Papiret. I Indberetningen fra Lensmanden i Vinje anføres det, at Furu- og Granskovene paa store Strækninger af Høiene dø ud af sig selv, og at det derfor har været nødvendigt at hugge Træerne for at faa nogen Nytte af dem. Jeg kan ikke have nogen Mening om Grunden hertil, da Veirliget i det til Høifjeldet grændsende Skovdistrikt vel ikke nu er anderledes, end det i lange Tider har været.

Arbeiderne til Lettelse af Tømmerdriften i det arendalske Vasdrag ere nu fuldførte, og desuden er der til Fremdrift af Lasten paa Nisser- og Vraavandene anskaffet et Dampskib, ligesom der ved de af Storthinget til saadanne

Arbeider bevilgede Midler mellem disse Vande er opført en Sluse, som passeres af Dampskibet. Som Følge af disse Foranstaltninger kan det nu i Almindelighed paaregnes, at den Last, der om Foraaret er fremdrevet til disse Vande eller til Fyrisvandet, samme Aar kommer frem til Arendal, og dette har medført en betydelig Forbedring i Lastepriserne i Nissedal, Vraadal og Moland, ligesom Tømmerkjørselen fra Nisservandet over Heien til Hvideseidvandet ganske er ophørt. I den nedre Deel af det kragerøske Vasdrag mellem Tokevandet og Søen ere de nødvendige Arbeider udførte og Flødningen foregaar her paa en tilfredsstillende Maade. Derimod staar der endnu meget tilbage i den øvre Deel af Vasdraget, som kommer ned fra Tørdal, og der er indledet Forhandlinger om at bringe Arbeider til dette Vasdrags Forbedring i Gang.

Over de Kvantiteter Last, der ere nedflødede gjennem det skienske og kragerøske Vasdrag, medfølger Opgaver. Da Lasten fra Vraadal, Nissedal og Moland drives til Arendal, kan Opgave over Kvantiteten ikke tilveiebringes her, men antagelig udgjør det aarlige Kvantum fra hvert af Vasdragene fra Nisservandet og Fyrisvandet 5 à 6000 Tylter, altsaa i det Hele 10 til 12000 Tylter. For de mindre Vasdrag langs Søkysten er det vanskeligt at tilveiebringe Opgaver, og der vilde heller ikke paa denne Maade kunne erhverves nogen Oversigt over Distriktets Produktion, da der ved Siden af disse Vasdrag leveres Last paa mange forskjellige Steder ved Kysten.

Med Priserne paa Last antages der i Femaaret ikke at være foregaaet nogen betydelig Forandring, undtagen forsaavidt Forbedringer i Vasdragene har bidraget til en bedre og lettere Afsætning. Med Hensyn til Lensmændenes Opgaver over Gjennemsnitsprisen paa Roden og Udgifterne ved Kjørsel og Fremdrift bemærkes, at det neppe er muligt endog kun tilnærmelsesviis rigtig at bestemme disse Værdier, da Omkostningerne maa være meget forskjellige ikke alene i de forskjellige Herreder, men ogsaa i de forskjellige Skove og i de forskjellige Dele af samme Skov. Det vil ogsaa sees, at Opgaverne deels ere meget ubestemte, deels afvige saaledes fra hinanden, at det ikke blot kan forklares af de forskjellige Forhold i Herrederne men for en væsentlig Deel maa have sin Grund i et forskjelligt Udgangspunkt ved Skjønnet. Paa Skibsmaterialier har Afsætningen i Slutningen af Femaaret været mindre god end i Begyndelsen, da Skibsbyggeriet i 1869 og 1870 ikke har været drevet saa stærkt.

I Saude har der været i Drift en Træolie-Fabrik, som dog paa Grund af Konkurrencen med den billige Parafin- og Jordolie har Vanskeligheder for at bestaa, saa at det er tvivlsomt, om Driften vil kunne vedblive. Ligesaa er der en saadan Fabrik i Gang i Gransherred, hvorom henvises til den medfølgende Beretning fra John Olsen Buen og Gullik Helliksen Bua. Det vil heraf sees, at denne Fabrik er i Gang $7^1/_2$ Maaned aarlig med 6 Arbeidere, at der produceres Træolie, Tjære og Beeg foruden flere Biprodukter, og at Prisen paa Træolie er gaaet ned fra 20 til 11 Skill. for Potten, men at det dog har lykkes at holde Fabrikken i Drift med et Overskud af omtrent 100 Spd. aarlig. Det anføres derhos, at der benyttes bevægelige Forkulningsovne, som vexelviis indsættes i Ovnen, saa at denne stadig er i Drift, og ingen Varme spildes. Det vilde være særdeles meget at ønske, at denne Bedrift kunde trives som en Binæring i Skovdistrikterne, hvor den Masse Tyri, som indeholdes i Fururødderne, herved kunde finde Anvendelse.

d. Fiskeri.

Som i forrige Femaarsberetning anført, blev der i Vinteren 1865—66 i Klosterfossen i Skien udført nogle Mineringsarbeider for at lette Laxens Opgang, der ved Opdæmningen antoges at være hindret, og det har ogsaa viist sig, at Øiemedet hermed blev opnaaet, og at Laxen nu uden Vanskelighed passerer Fossen. Der har deels ved frivillige Bidrag deels ved en Forening af Eierne og Tilskud af Statskassen været istandbragt et Opsyn i Skienselven, og det er den almindelige Mening, at Laxefisket som en Følge af disse Foranstaltninger har været noget i Tiltagende. Opsynet er nu ophørt, hvortil Grunden maaskee for en Deel er, at Fiskeriet i Skienselven jevnlig drives af Uvedkommende, og at Grundeiernes Eneret er kaldt i Tvivl. Der er i Slutningen af Femaaret af Eieren af Gjemsø Kloster foretaget Minering i Skotfossen ovenfor Skien, for at Laxen skal kunne komme op i Norsjø og de til samme stødende Vasdrag; men der haves, saavidt mig bekjendt, endnu ingen Erfaring, om dette er lykkets.

Ved Resolution af 16de August 1866 blev der udfærdiget Forbud mod Brugen af visse Redskaber i nogle Vande og Elve i Øvre Thelemarken; men det er at befrygte, at Forbudet ikke nøiagtig kan overholdes, da der ikke haves noget særskilt hertil anordnet Opsyn. Resolutionen af 25de Oktober 1870 om Forbud mod fiinmaskede Vad- og Bundgarn i Langesundsfjorden traadte først i Kraft ved Femaarets Slutning.

e. Forskjellige økonomiske Forholde.

Ligesom Volds Jernværk allerede i forrige Femaar var nedlagt, saaledes standsede Driften paa Fossum i Aarene 1868 og 1869, og der er følgelig nu intet andet Jernværk i Drift end Holdens. Dette Værk har i sin Nærhed Gruber, der levere en billig og riig Malm, som er meget vel skikket til Støbegods, medens der ikke af samme kan produceres godt Stangjern. Værket har derfor udelukkende indskrænket sig til Støbegods, og har heri endnu kunnet udholde Konkurrence med de Støberier, der drives med engelsk Jern.

For et engelsk Interessentskabs Regning har der været en betydelig Drift paa Kobber paa Omdal i Skafse og paa Guldnæs i Siljord. Den sidste Drift er i Foraaret 1870

standset, formeentlig især paa Grund af Kobberprisernes Synken, der havde til Følge, at Driften ikke kunde lønne sig. Derimod er Omdal fremdeles i Drift og antages at have Udsigt til at kunne bestaa, dersom Konjunkturerne for Kobber blive nogenlunde gode. De Drifter paa Kobber, der ere begyndte paa forskjellige Steder i Hvideseid, Mo og Laurdal, have ikke givet gunstige Resultater, og de vare, saavidt vides, ved Femaarets Udgang samtlige indstillede.

I Bamble vare nogle Nikkelgruber i Drift, hvis Malm smeltes ved et i Sannikkedal anlagt Værk, og hvorom henvises til Lensmændenes Indberetninger.

Med Hensyn til industrielle Anlæg vides Intet andet at bemærke, end hvad der indeholdes i de medfølgende Opgaver fra Lensmændene. Med Huusfliden antages der i Femaaret ikke at være foregaaet nogen væsentlig Forandring.

Af Lensmændenes Beretninger vil det sees, at Skibsbyggeriet i Femaaret har været drevet temmelig stærkt; men det antages dog i Periodens Slutning at have været noget i Aftagende, da der viste sig Vanskeligheder ved at faa solgt de nybyggede Fartøier. Saaledes standsede Skibsbyggeriet i Hiterdal i 1870, efterat der var bygget 6 Skibe til en Drægtighed af omtrent 500 Kommercelæster. I indeværende Aar har Adgangen til at faa solgt Skibe igjen været bedre, og dette vil forhaabentlig virke til, at Skibsbyggeriet igjen gjør Fremgang.

Med Hensyn til Handelen paa Landet bemærkes, at der i mange Distrikter er dannet Forbrugsforeninger, der gjøre Indkjøb gjennem en valgt Bestyrelse og fordele Nettoudbyttet mellem Interessenterne efter visse Regler. I Almindelighed have Foreningerne vedtaget kun at sælge mod kontant Betaling, og de ville derfor, dersom denne Regel kan overholdes, væsentlig bidrage til at indskrænke Kredithandelen, ligesom de under alle Omstændigheder ville tage en stor Deel af Næringen fra Landhandlerne.

Med Tjenesteløn og Dagløn antages ingen anden Forandring i Femaaret at være indtraadt, end at Bortsættelse af Huusmandspladse i de fleste Herreder er i Aftagende, hvilket har til Følge, at Arbeidet mindre udføres af Husmænd, som dertil ere forpligtede, og at leiet Arbeide træder i Stedet derfor.

Angaaende Veivæsenets Tilstand henvises til de medfølgende Beretninger fra Veiinspektørerne og Lensmændene. Omlægningen af Hovedveien mellem Humlestad i Sannikkedal og Kaasa Bro i Bamble samt mellem Kragerø og Tokevandet i Drangedal er i Femaaret fuldført, og herved ere ikke alene de svære Bakker over Mastreheien afløste af en ny og tidsmæssig Vei, men Kommunikationen mellem Kragerø og Drangedal, der forhen var meget besværlig, og som maatte foregaa med flere Omlæsninger, er nu blevet let og sikker.

I Hjertdal er der paa Hovedveien udført et Bro- og Veiarbeide over Ørvellerne, hvor Færselen forhen ofte blev standset ved Vandflom. Bygdeveiene mellem Tørnæs i Drangedal og Tørdals Kirke, mellem Levang og Stabbestad i Sannikkedal, mellem Nensæt i Bamble og Bamble Kirke samt mellem Aasebrækkerne i Fladdal og Aamotsdals Kirke ere nu færdige. Ligesaa ere Veiene fra Aasland i Mo til Toppen af Skafsebjerget og fra Hovedveien i Høidalsmo til Grændsen af Rauland paa Lidet nær færdige. Veien fra Sauland til Tudal fortsættes og nærmer sig sin Fuldendelse. I Bamle, Eidanger, Gjerpen, Slemdal, Tinn, Moland, Mo og Laurdal ere forskjellige Bygdeveie deels omlagte deels under Arbeide. Samtlige disse Arbeider paa Bygdeveiene ere udførte med Tilskud af Amtsveikassen og med Bidrag deels i Penge deels i Pligtarbeide af Herrederne.

Af den medfølgende Fortegnelse over Dampskibe fra Formanden i Besigtelseskommissionen, vil det sees, at Dampskibsflaaden i Femaaret er forøget, og at der paa flere Steder viser sig en temmelig stærk Konkurrence.

Indtægterne ved Kanalanlægget mellem Skien og Norsjø have udgjort:

i Aaret	1866	4,053 Spd.	$46\frac{1}{2}$	Sk.
i —	1867	4,236 —	$71\frac{1}{2}$	-
i —	1868	4,615 —	$35\frac{1}{2}$	-
i —	1869	5,440 —	$44\frac{1}{2}$	-
i —	1870	5,371 —	104	-

Kanalens disponible Beholdning den 31te December 1870 udgjorde 6,882 Spd. 72 Sk. og dens Gjæld til Kongsberg Sølvværks Driftsfond 7,000 Spd.

Der er fremført af rund og hugget Last:

i 1866	gjennem Kanalen	25,784	Tylter,	i det Hele	39,722	Tylter
i 1867	— —	28,849	—	—	41,934	—
i 1868	— —	32,079	—	—	41,800	—
i 1869	— —	45,528	—	—	52,397	—
i 1870	— —	43,299	—	—	49,874	—

Kanalen har saaledes efterhaanden optaget en større Andeel af den runde og hugne Last, som kommer ned gjennem det skienske Vasdrag, og det er nu kun mindre betydelige Partier, som flødes gjennem Skotfossen. Forøvrigt foregaar al Vareførsel mellem Skien og Thelemarken, saa vel opad som nedad saa godt som udelukkende gjennem Kanalen, dog med Undtagelse af de Varer, der fremføres paa Vinterføret, naar Farten paa Norsjø er standset ved Iis. Jeg tør imidlertid ansee det ufornødent at indtage Noget herom i nærværende Beretning, da der aarlig sendes Indre-Departementet udførlige Beretninger fra Kanalens Driftsbestyrer.

Brændeviinsdrik er vel i det Hele i Aftagende, skjønt Forandringen i Femaaret neppe er synderlig stor. Ulovligt Brændeviinssalg foregaar antagelig hyppigst paa den Maade, at Nogen paatager sig som Kommissionær for Flere at indkjøbe et større Parti, som derpaa deles mellem Vedkommende, saaledes at Kommissionæren har en direkte eller indirekte Fordeel, hvilket dog i mange Tilfælde er vanskeligt at oplyse.

Ulovlig Brændeviinsbrænden er saa godt som ganske ophørt, og noget lovligt Brændeviinsbrænderi findes ikke i Amtet. Over Misbrug af bayersk Øl klages der fremdeles.

Angaaende den økonomiske Tilstand i Almindelighed er det vanskeligt at udtale sig med Sikkerhed, deels fordi Tilstanden i de forskjellige Herreder er forskjellig, deels fordi Bedømmelsen heraf væsentlig maa bero paa et ubestemt Skjøn. Forsaavidt det i de fleste Beretninger anføres, at Eiendomspriserne ere faldne, kan det neppe heraf udledes, at den økonomiske Tilstand skulde være slettere, da Forandringen ogsaa kan have sin Grund i et rigtigere Skjøn om Eiendommenes Værdi, der for nogle Aar tilbage var opdrevet til en Størrelse, som Eiendommene ikke kunde forrente, hvortil kommer, at der nu paa Grund af Udvandringen til Amerika frembydes flere Eiendomme til Salg, hvilket trykker Prisen ned. Heller ikke kan Udvandringen anføres som et Beviis paa slette Tider. Saalænge der nemlig i Amerika endnu er store Strækninger af dyrkbar Jord, som ikke er optaget, og som er at faa paa billige Vilkaar, maa Udvandringen altid have stor Tillokkelse for Befolkningen i et Land, hvor al Eiendom staar i forholdsmæssig høi Priis, og det saa meget mere, som Befordringen til Amerika er let og billig, og der nu mellem Befolkningen her i Amtet og Amerika er mange Familieforbindelser, som væsentlig bidrage til at fremme Udvandringen.

Af Sorenskrivernes Beretninger vil det sees, at der i Femaaret er thinglæst Hæftelser paa de faste Eiendomme i

Amtets Landsdistrikt til Beløb . .	1,535,477 Spd.	$11\frac{1}{2}$ Sk.
og i samme Tidsrum aflæst . . .	1,549,990 —	58 -
altsaa aflæst mere end thinglæst	14,513 Spd.	$46\frac{1}{2}$ Sk.

Heraf kan dog ikke med nogen Sikkerhed sluttes, at Gjælden ved Afbetalinger er formindsket med et saadant Beløb, da Aflæsningen for en Deel kan være bevirket ved Udslettelse af ældre ugyldige Hæftelser eller ved Opgjørelse af Boer eller Tvangsauktioner, hvorved Hæftelsernes fulde Beløb ikke er udbragt. Omvendt kan man ikke slutte, at fordi f. Ex. i Bamble Sorenskriveri de thinglæste Hæftelser overstige de aflæste med omtrent 50,000 Spd., Gjælden derfor i Virkeligheden er steget med et saadant Beløb, da der ofte vises megen Efterladenhed ved Aflæsning af betalte Hæftelser, medens Fordringshaverne gjerne paaseer, at der Intet forsømmes ved Thinglæsningen. Naar jeg skal yttre en Mening om Tilstanden, skulde jeg snarest antage, at den i de første Aar er gaaet noget tilbage, men at den i de sidste 2 Aar og navnlig i 1870 er gaaet fremad, hvortil det især har bidraget, at 1870 var et heldigt Aar for Jordbruget, og at Fragtfarten, der har megen Betydning for Kystdistrikterne, gav et bedre Udbytte end i de foregaaende Aar.

B. Byerne.

Skien.

Afsætningen paa skaaren Last antages i Femaaret at have været jævn og Priserne temmelig stadige. I 1870 indtraadte vel som en Følge af Krigen mellem Frankrige og Tydskland nogen Standsning heri; men denne Standsning har ikke været af lang Varighed. Træet udnyttes nu meget bedre ved Sagene end forhen, og navnlig bliver ved Gjemsø Klosters Sage meget Affald og ringere Last opskaaret, som det forhen ikke kunde svare Regning at fremdrive, eller som kun blev benyttet til Brændsel. Foruden Produktionen paa Byens egne Sage kommer ogsaa den Last, der skjæres ved de til Holdens og Fossums Jernværker hørende Sage, til Udførsel gjennem Skien. Handelen med rund og huggen Last har altid været mere usikker, men der er nu ved den bedre Vandtilgang, og den derved vundne større Driftskraft Anledning til for en Deel at opskjære denne Last, naar Konjunkturerne opmuntre dertil. Naar undtages tunge Varer, saasom Korn, Salt og Stenkul, forsyne Byens Handlende sig nu for en stor Deel med de nødvendige Varer fra Kristiania, og da disse Varer som oftest fremkomme fortoldede, kunne Toldlisterne ikke længere afgive nogen paalidelig Maalestok for Byens Omsætning. Den lette og billige Forbindelse med Kristiania, som er en Følge af den direkte Dampskibsfart og af den stærke Konkurrence mellem Dampskibene, medfører forøvrigt, at Handlende paa Landet ogsaa kunne forsyne sig fra Kristiania, især da Varer fra Kristiania kunne bringes til alle Steder ved Norsjø og Hiterdalsvandet. Det er rimeligt, at disse Omstændigheder maa bevirke, at Omsætningen af Varer i Skien baade bliver af mindre Omfang og mindre fordeelagtig, og hertil ville vel ogsaa de Forbrugsforeninger, som oprettes rundt om i Distrikterne, bidrage, da de uden Tvivl for en stor Deel ville indlede direkte Forbindelser med Kristiania.

Skibsfarten, der for Skien, ligesom for de øvrige Kjøbstæder i Amtet er en Hovednæring, har i Aarene 1866—69 været mindre fordeelagtig, da Fragterne holdt sig lave. I 1870 vare de derimod bedre og antages at have givet et ganske godt Overskud.

Af Byfogdens Opgave vil det sees, at Skibsbyggeriet i den første Deel af Femaaret blev drevet temmelig stærkt, men at 2de Interessentskaber, som dreve Skibsbyggeri, have standset denne Virksomhed i 1868 og 1870. Derimod er Skibsbyggeriet ved Gjemsø Kloster fremdeles i fuld Drift, og det har ogsaa Fordele deels derved, at der ved Trælasthandelen falder Materialier, som passe til Skibsbrug, deels ved Adgangen til at benytte Folkene paa den Tid af Aaret, da Sagene ikke hensigtsmæssig kunne holdes i Gang.

I Byens økonomiske Forfatning er der neppe foregaaet nogen betydelig Forandring; men jeg er dog med Byfogden enig i, at den er gaaet noget fremad.

Porsgrund.

Da der i Porsgrund ikke er Anledning til at benytte Vandkraft, maa Dampkraften træde i Stedet herfor, og der har derfor i Femaaret været i Drift 4 Dampsage, af hvilke 3 have været benyttede til almindelig Skuur, og 1 alene til at opskjære Stav og Sneller. Ved Siden heraf bliver ogsaa Lasten fra Ulefos Sagbrug i Holden udført gjennem Porsgrund. Den lettere Adgang til Sagskuur antages at have havt til Følge, at den Last, som dertil er skikket, nu mere end forhen bliver opskaaret, og at Udskibningen af rund og huggen Last snarere er formindsket; men den er dog endnu temmelig betydelig.

Porsgrund har en gunstig Beliggenhed for Skibsbyggeri, da der paa begge Sider af Elven er bekvemme Tomter for denne Bedrift, og Adgangen til at faa gode Furumaterialier fra Oplandet derhos er let. Det vil ogsaa sees, at Skibsbyggeriet gjennem hele Femaaret er drevet med ikke liden Styrke, og det antages, at det saavel i Porsgrund og Skien som i Omegnen er gaaet fremad baade med bedre Konstruktion af Skibene og ved at der har dannet sig en Stok af duelige Tømmermænd. Det er for denne Egn et Spørgsmaal af stor Vigtighed, hvorvidt Træskibe kunne bestaa i Konkurrencen med Jern og Damp. Endnu viser der sig ikke Tegn til, at denne Konkurrence for Træskibenes Vedkommende vil blive opgivet, da Bygning af nye Skibe fremdeles vedbliver. Den var vel i Femaarets Slutning noget i Aftagende, men synes i indeværende Aar snarere igjen at tiltage. Om Udbyttet af Skibsfarten gjælder for Porsgrund det Samme som ovenfor er bemærket ved Skien.

I Aarene 1868 og 1869 blev der ved Hjælp af et af Kommunen optaget Laan paa 30,000 Spd., som dog ikke udelukkende anvendtes hertil, anlagt 2de Vandværker, det ene for Østre og det andet for Vestre Porsgrund. Ved disse Vandledninger, der ere førte om til de forskjellige Dele af Byen og indtagne i mange Huse, er Byen blevet vel forsynet med Vand, og der er vundet en meget større Betryggelse i Brandtilfælde.

Idet jeg forøvrigt tillader mig at henvise til de af Byfogden afgivne Beretninger, skal jeg tilføie, at jeg vel med Byfogden er enig i, at der med Hensyn til den økonomiske Tilstand ikke i Femaaret er foregaaet nogen væsentlig Forandring, men at jeg dog antager, at den er gaaet noget frem.

Brevig.

Udskibningen af Trælast til Holland og Ostfriisland med disse Landes Skibe, der forhen har været af ikke liden Betydenhed, har i de senere Aar aftaget; hvorimod Trælastudskibningen med norske Skibe vel har været noget tiltagende. Skibsbyggeriet er navnlig i den første Deel af Femaaret drevet temmelig stærkt, medens det i Periodens Slutning har været i Aftagende. Forøvrigt vides der ikke i Femaaret at være foregaaet nogen væsentlig Forandring med Byens Næringsdrift, og heller ikke antager jeg, at den økonomiske Tilstand synderlig har forandret sig.

Med en Udgift af omtrent 12,000 Spd., der tilveiebragtes ved Laan, er der anlagt et Vandværk, hvorved Byen nu er tilstrækkelig forsynet med Vand, medens den forhen ofte var udsat for Vandmangel, saa at Indvaanerne maatte hente Vandet langt borte.

Kragerø.

Med Trælasthandelen i Kragerø vides der ikke i Femaaret at være foregaaet nogen væsentlig Forandring, undtagen at det vistnok ogsaa her er Tilfældet, at Lastens Dimensioner aftage, medens Tyltetallet tiltager. Paa Byens egen Grund er der ingen Sage; hvorimod der i det tilstødende Landdistrikt er en Dampsag samt flere Vandsage, der tilhøre Handlende i Byen og drives for disses Regning. Derimod vil det af Byfogdens Beretning sees, at der inden Byens Grændser drives et betydeligt Skibsbyggeri, som har holdt sig nogenlunde jevnt gjennem Femaaret.

Skibsfarten maa fremdeles ansees som Kragerøs Hovednæring, og Byens Velstand beroer væsentlig herpaa. Den første Deel af Femaaret har i denne Henseende ikke været gunstig, da Fragterne holdt sig lave, medens der i 1870 indtraadte nogen Forbedring.

Fra Kragerøs Toldsted foregaar en ikke ubetydelig Udskibning af Iis, som dog frembringes fra Kjærn i Landdistriktet og mestendeels indlades der.

Det nye Veianlæg til Drangedal og Bamble har i høi Grad lettet Forbindelsen med disse Distrikter, og navnlig bidraget til, at den vestlige Deel af Bamble, der før havde lettere Landvei til Stathelle og Brevik, nu mere vil søge til Kragerø.

Af Byfogdens Beretning vil det sees, at Kommunen i 1868 og 1869 har optaget et Laan paa 70,000 Spd., der væsentlig er anvendt til 1) en ny Kirke af Steen, beregnet til 800 siddende Pladse med en Bekostning af omtrent 20,000 Spd.; 2) en ny Vei i en Længde af 1650 Alen fra Grændsen af den gamle By gjennem Smedsbugten, Tallakshavn og Nødebakken med en Bekostning af 2230 Spd.; 3) Forbedring af Byens Gader og Kloakledninger af Leerrør gjennem de væsentligste af disse med en Bekostning af 6500 Spd.; 4)

en Vandledning i en Længde til Byens Grændse af 6720 Alen med en Bekostning af omtrent 32,000 Spd. Denne Vandledning, der er ført om til de forskjellige Dele af Byen, maa ansees som et særdeles nyttigt og tidsmæssigt Arbeide, da Byens Vandforsyning forhen var meget utilstrækkelig, og dens Beliggenhed derhos er saadan, at den kan tiltrænge al den Beskyttelse mod Ildsvaade, som er at opnaa.

Byfogden antager, at Byens økonomiske Tilstand i Femaaret omtrent er uforandret, og jeg maa henholde mig til ham i denne Henseende.

Langesund.

Idet jeg henviser til Byfogdens Beretning, skal jeg kun tilføie, at Stedets Handel og økonomiske Forfatning i Femaaret antages at være omtrent uforandret.

Stathelle.

Et efter Stedets Forhold betydeligt Handels-Etablissement, hvormed ogsaa var forbundet Skibsrederi og Skibsbyggeri, blev henimod Femaarets Slutning opløst og som Følge heraf blev Virksomheden paa en, navnlig for Stedets Arbeidsklasse, følelig Maade indskrænket. Det er imidlertid at haabe, at den saaledes standsede Virksomhed igjen vil blive optaget af Andre.

Bratsberg Amtskontor pr. Porsgrund den 15de September 1871.

Underdanigst

J. C. Aall.

C. No. 2.

I.

Nedenæs Amt.

Underdanigst Beretning

om Nedenæs Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

A. Landdistriktet.

Jordbruget.

Det er i tidligere Femaarsberetninger fremhævet, at Jordbruget forholdsviis indtager en ubetydelig Plads blandt Distriktets Næringsveie, navnlig i Nedenæs Fogderi, der indbefatter 16 af Amtets 21 Herreder. Kun Potetesavlen har efterhaanden naaet saavidt frem, at den i gode Aar nogenlunde dækker Behovet, hvorimod en større eller mindre Deel, og mangesteds det meste, af Kornet kjøbes i samtlige Amtets Herreder. Af umalede Kornvarer indførtes søværts fra Udlandet til Amtets Toldsteder i Aarene 1865—1869, alt omsat i Bygværdi, i Gjennemsnit 117,846 Tønder aarlig, samt tildels ikke ubetydelige Qvanta Meel og Gryn fra Udlandet og Østlandet. I disse Tal er aaledes ikke indbefattet Indførselen over Christianssand til Otteraaens og Topdalselvens Dalfører, medens der paa den anden Side er medtaget hvad der gaar gjennem Omlid til de nærmeste Herreder i Thelemarken. Det af Korn og Potetesavl optagne Areal er i 1865 beregnet til 37,597 Maal, hvorpaa med Fradrag af Udsæden avledes i beregnet Bygværdi 95,946 Tønder. Opgaven er vel her som andetsteds for lav, men i hvert Fald ere disse to Tal betydelig mindre end de tilsvarende, der opgives fra alle de øvrige Amtsdistrikter i Rigets fem sydlige Stifter. De nærmeste i Rækken er nemlig ca. 17,000 Maal og 15,000 Tønder større. Sammenligner man Amternes Agerland eller Avlen derpaa med deres samlede Fladeindhold eller med deres Folkemængde, vil man fremdeles finde Nedenæs Amt paa det nederste eller et af de nederstre Trin.

Denne Jordbrugets ringe Betydenhed antages for en stor Deel at have sin Forklaring i Naturforholdene. Klimatet er vistnok i det Hele taget gunstigt, men Jordbunden er for en stor Deel mager og jernholdig. Det hele for Opdyrkning tjenlige Jordsmon er ikke betydeligt; i Nedenæs Fogderi med Undtagelse af Skovbygderne Omlid og Vegaarsheien anslaaes det i en Fogden meddelt Calcul fra 1865 til 122,000 Maal, hvoraf $^1/_4$ raa Jord og $^3/_4$ Engsletter og opdyrket Land, og af de henimod 48 Qvadratmiil, som danne Sætersdalens Fogderi, ligger over 30 Qvadratmiil mere end 2000 Fod over Havfladen. Landets kuperede Beskaffenhed gjør Vandafledningen og Driften besværlig og kostbar. Større Sletter af frugtbarere Jordsmon findes kun i den øvre Deel af Gjerestad og i Valle Hovedsogn, og nogle mindre af forskjellig Godhed fornemmelig i et Belte lidt ovenfor Kysten (Holt, Østermoland, Øiestad, Fjære og Eide).

Men Jordbruget trykkes derhos, som oftere paapeget, ved at maatte concurrere med andre Næringsveie, som omfattes med større Opmærksomhed og Interesse, navnlig Skovdrift, Skibsbyggeri og Skibsfart. For det contante Udbytte af disse ligger det nær for Haanden at kjøbe Kornvarerne istedetfor selv at frembringe dem under mindre gunstige Vilkaar, især da man i de tættest befolkede Strækninger langs Kysten ikke behøver at belaste dem med nogen kostbar Landtransport. Flere Trakter ere af Naturen henviste til Skovdriften som Hovednæringsvei, og den Lethed, hvormed Skov lader sig omsætte i Penge, gjør, at man kaster sig med Iver paa den ogsaa udenfor disse egentlige Skovbygder. Maaske i endnu høiere Grad drager Skibsfarten med Skibsbyggeriet baade Arbeidskraft og Capital til sig. Den byder

arbeidsføre Hænder en fordelagtig og tillokkende Sysselsættelse, og giver Udsigt til en hurtig og til sine Tider rig Fortjeneste af Penge, som sættes i den, og saalænge dette bliver ved, ville baade Kræfter og Penge naturlig søge denne Vei til Fortrængsel for det tunge og mindre taknemmelige Arbeide med at forbedre og udnytte Jordens Produktionsevne. Bønderne drive derfor i en stor Deel af Distriktet ved Siden af Jorddyrkningen ikke alene Skovbrug, men ogsaa Skibsrederi af ikke ringe Betydenhed, og Skibsparter, som oftest erhvervede for leveret Material, findes paa deres Hænder høit oppe fra Kysten.

Denne Næringsveienes Blanding har igjen befordret Jordens Udstykning. Af store Eiendomme gives kun faa, og flere af disse ere hovedsagelig Skovgaarde. Paa Øerne og den nærmeste Rand af Kysten ere de fleste Jordlodder saa smaa, at der ikke engang er Anledning til egentligt Jordbrug. „De dyrkes," bemærker Fogden, „hovedsagelig af Kvinder, Børn og gamle Folk, der have ophørt at fare tilsøs, og Potetesavl i Forbindelse med Engdyrkning til et Par Kreaturer samt ganske lidt Korn, fornemmelig Hvede, er det man væsentlig lægger an paa. Her er næsten ethvert brugbart Stykke Jord optaget og Spaden det væsentligste Redskab, da de færreste Gaarde ere store nok til at holde Hest". De i Herredsopgaverne anførte „egentlige Jordbrug" have for hele Amtsdistriktet en Gjennemsnitsskyld af 1,65 Daler (1,57 for Nedenæs og 1,86 for Sætersdalens Fogderi), og dog antages Matriculskylden at være høi. Tallet af samtlige matriculerede Brug er ifølge Opgaverne:

	Af Skyld indtil 24 ß.	24 ß.—1 Daler.	1—2 Dlr.	2—5 Dlr.	5—10 Dlr.	10—20 Daler.	Over 20 Daler.	Tilsammen.	Deraf opføres som egentlige Jordbrug.
i Nedenæs Fogderi. . .	1110	1748	1008	1090	209	16	6	5187	4638 (?)
- Sætersdalens — . . .	145	285	391	417	26	2	„	1266	1155
i Amtsdistriktet	1255	2033	1399	1507	235	18	6	6453	5793 (?)

Sammenligner man Tallene i næstsidste Colonne med Listerne fra 1865, faar man ud, at Antallet af samtlige Brug i (det nuværende) Nedenæs Fogderi skulde være forøget med 339, men i (det nuværende) Sætersdalens Fogderi formindsket med 58. Denne Formindskelse er vistnok kun tilsyneladende, da den antages at have sin Forklaring i, at Listerne forrige Gang afgaves af Fogderne efter Kassebøgerne, men nu af Lensmænd og Formandskaber, der rimeligviis i flere Tilfælde have slaaet sammen Matriculnummere, som bruges under Et uden at være formelig sammenføiede. Endeel Sammenlægninger ere vistnok foranledigede ved den nye Matriculering, men ikke mange nok til at dække den omhandlede Forskjel. Tallene kunne derfor neppe bruges til Sammenligning med forrige Tidsrum.

Endelig maa blandt Hindringerne for Jordbruget nævnes Fællesskabet, hvilket dog nu Aar for Aar indskrænkes.

Der er saaledes meget, som staar Agerbrugets Udvikling i Veien. Alligevel antages det dog stadig at gaa lidt fremad. Udskiftningen er navnlig her af Betydning ogsaa derved, at den muliggjør og skjærper Interessen for andre Fremskridt. „Næsten i hver Bygd," anfører Fogden i Nedenæs, „findes enkelte Jordbrugere, der lægge Vind paa bedre Skjøtsel og de vundne Resultater ville lidt efter lidt virke. Smaastykker af Nyland optages aarlig, nogle forbedrede Redskaber (mest Ploge og Harve) indføres i Forbindelse med Sædskifte og Afgrøftning, ligesom større Sands vises for Gjødselens Behandling." Opgaverne over Udsæd i 1870 vise følgende Resultat, hvorved dog bemærkes, naar de sammenholdes med Tallene fra 1865, at de efter Skjøn meddelte seneste Opgaver kunne antages i Gjennemsnit at være for lave:

Udsaaet i 1870.	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Ialt Kornsæd.	Poteter.	Ialt Bygværdi
	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.
i Nedenæs Fogderi	567	206	2,882	1,730	281	1	5,667	18,650	11,183
i Sætersdalens Fogderi	—	44	1,708	266	1,127	„	3,145	5,065	4,340
i Amtsdistriktet	567	250	4,590	1,996	1,408	1	8,812	23,715	15,523

Sammenlignet med Opgaverne fra 1865 skulde dette vise en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) af:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Erter.	Ialt Kornsæd.	Poteter.	Ialt Bygværdi
	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.
i Nedenæs Fogderi	— 20	+ 61	+ 158	— 32	— 102	„	+ 65	— 888	— 167
i Sætersdalens Fogderi	„	+ 6	— 64	— 8	— 11	„	— 77	— 98	— 100
i Amtsdistriktet	— 20	+ 67	+ 94	— 40	— 113	„	— 12	— 986	— 267

Det vil sees, at der er udsaaet noget mindre af de ringere Sorter, men lidt mere af de ædlere.

Hveden (Vaarhvede), der i Almindelighed trives godt, har tiltaget i de vestlige Kystherreder, men i de østlige veget nogen Plads for Rug og Byg. Først i Rækken staa Fjære og Øiestad med 126 og 100 Tdr.s Udsæd i 1870. Rugavlen er i det Hele i Tiltagende (i Søndeled udsaaet 6 Tdr. i 1865 og 40 Tdr. i 1870), skjønt fremdeles ubetydelig. I Nedenæs er Rugen næsten udelukkende Vinterrug, i det Mindste i de senere Aar, i Sætersdalens Fogderi derimod alene Vaarrug. Af den hele Bygudsæd falder henimod $^2/_5$ paa de tre Oplandsherreder Valle, Bygland og Omlid, af Blandkornet over $^3/_4$ paa Evje og Aaserals Præstegjeld. Gjennemsnitsfoldigheden af samtlige Sorter vil Amtsagronomen sætte noget høiere, end man efter Herredsopgaverne skulde antage.

Potetessygen har ikke været af Betydenhed i Periodens sidste Halvdeel.

Dyrkningen af Lin, Hamp og Humle er ikke betydelig, skjønt Linavlen maaske tiltager noget i Gjerestad og tilstødende Bygder. Frugtavlen opgives at være i Tiltagende i Dybvaag, Holt og Søndeled. Denne saavelsom Dyrkningen af Haveväxter, for hvilke Jordbund og Klima flere Steder antages at være gunstige, er dog lidet udviklet, imod hvad man skulde vente i Kystdistrikter, hvor der er Adgang til fordeelagtig Afsætning i saamange Byer.

I Periodens Løb ere Vandstandssænkninger til Indvindning eller Forbedring af Dyrkningsland med Bidrag af offentlige Midler foretagne i Molandsvandet, hvortil støder Strækninger af Øster-Molands og Holts Herreder, samt i den øvre Deel af Otteraaen i Valle. Et andet større Arbeide af samme Slags (Sænkning af Landvigs- og Redalsvandene) er foreløbig gaaet istaa, da der i det sidste Øieblik vaagnede Betænkeligheder hos de Interesserede.

Af andre offentlige Foranstaltninger til Jordbrugets Opkomst er kun at nævne, at der er ansat en omreisende Agronom. Efter det for flere Aar siden opløste Landhuusholdningsselskab henstaar under Forvaltning af det kgl. Selskab for Norges Vel et lidet Restfond, der kan benyttes, om Foreningen igjen maatte træde i Virksomhed.

Fædrift.

Foruden endeel levende Dyr indførtes i Periodens 4 første Aar til Amtets Toldsteder i Gjennemsnit aarlig 3,037 Centner Kjød, 3,259 Centner Flesk, 1,040 Centner Ost og 7,038 Centner Smør eller efter den mere tilvante Vægteenhed henholdsviis over 25,000, over 27,000, henimod 8,500 og ca. 58,600 B℔. Dette, der er meget mere end, hvad der tilføres fra Landdistriktet, medgaar til Forsyning af Byerne med Tilliggende samt Handelsflaaden. Fra Sætersdalens Fogderi, der indeslutter de bedste Fædriftsdistrikter, gaar Overskuddet væsentlig til Christiansand.

Med Hensyn til de naturlige Betingelser for Fædriftens Opkomst antages den øvre Deel af Sætersdalen samt vel ogsaa Aaseral at være heldig stillet, hvilket i det Hele taget ikke kan siges om den øvrige, større Deel af Distriktet. I de førstnævnte Trakter findes gode og tilstrækkelige Beiter, og Kvægracen siges der at være god og undertiden endog frembyde meget smukke Exemplarer. Fædriften er der en Hovednæring, og det er den, som ved Siden af Skovbruget, eller, hvor Skov mangler, istedetfor dette maa skaffe de fornødne Contanter tilveie. Det øvrige Amtsdistrikt mangler for det meste gode Havnegange; i Nedenæs Fogderi angives de bedste at findes i Gjerestad samt en Deel af Omlid Herred. I et Belte der strækker sig fra og med Vegaarsheien indtil henimod Aaseral, ere Heie- og Myrslaatterne vistnok vidtstrakte, men give et svagt Foder, der har vist sig at fremkalde Beenværk hos Kreaturene. Til Kystegnene indføres i de fleste Aar søværts fra Østlandet og Udlandet ikke ubetydelige Mængder af Hø.

Stellet befinder sig vistnok for det Meste endnu i gammeldags Skik. De samme Forhold, som ere paapegede under Jordbruget, virke tildeels ogsaa hemmende paa Fædriftens Udvikling. Vaarbeitning finder paa faa Undtagelser nær Sted overalt. Mængden af Fjøs- og Staldbygninger ere endnu, som de fra gammel Tid have været, og i Sætersdalen næsten overalt trange, mørke og urenlige; der vinterfødes i Almindelighed flere Kreaturer, end man har tilstrækkeligt Foder til og det Hjemmehø, som avles, medgaar i Regelen for den større Deel til Hestene, medens Kjøerne maa nøie sig med det ringere Skov- og Myrhø. Alligevel har den Interesse, som overhoved er vakt for Forbedringer i Landbruget, som det synes, fortrinsviis hæftet sig ved Fædriftens Forbedring i visse Retninger. Man træffer saaledes endeel hensigtsmæssige Fjøs- og Staldbygninger, der fodres flerestedsstærkere end før, og navnlig spores der i flere Distrikter Iver efter at skaffe sig bedre Tillægsdyr enten af Distriktets egen Stamme eller fra Thelemarken, hvorfra i den senere Tid aarlig nogle ere hentede til begge Fogderier. Opgaverne lyde paa nogen Indskrænkning i Kreaturholdet. Antallet af vinterfødte Kreaturer opgives nemlig for 1870 saaledes:

		Heste.	Hornkvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
i Nedenæs	Fgd.	2,241	15,869	20,858	2,583	1,959
- Sætersdalens	—	903	7,926	16,825	7,983	374
	Ialt	3,144	23,795	37,683	10,566	2,333

Sammenlignet med Opgaverne fra 1865 skulde dette vise følgende Formindskelse (÷) eller Forøgelse (+).

	Heste.	Hornkvæg.	Faar.	Gjeder.	Sviin.
i Nedenæs Fogderi	÷ 167	÷ 414	÷ 2196	÷ 880	+ 174
- Sæterdalens —	÷ 90	÷ 251	÷ 1031	÷ 1619	÷ 52
Ialt	÷ 257	÷ 665	÷ 3227	÷ 2499	+ 122

Formindskelsen i Kreaturholdet skriver sig dog, anfører Fogden i Nedenæs, ikke alene fra et bedre økonomisk Skjøn, men rimeligviis ogsaa fra, at flere af Periodens Aar have været mindre gode.

Melkesalget er, som Opgaverne vise, af nogen Betydenhed i de til Byerne stødende Distrikter, hvor de høie Priser have fremkaldt et bedre Udvalg af Melkekjør tildeels af udenlandsk Afstamning saavelsom bedre Fodring og Røgt; men, som Fogden bemærker, da Opalingen af Tillægsdyr her er sjeldnere, har dette liden Indflydelse paa Distriktets Kvægrace i det Hele. Nogen egentlig Meieridrift var ikke forsøgt inden Femaarets Udløb, hvorimod der senere har dannet sig et Interessentskab i saadant Øiemed blandt Gaardbrugere i Tromø og Øster-Moland.

Det aarlige Middelsudbytte af Melk angives paa flere Steder at være steget noget i Forhold til Kjørenes Antal, formentlig paa Grund af rigeligere Fodring og bedre Valg af Dyr.

Af Kreatursygdomme er foruden den tidligere omtalte Beenværk at nævne den smitsomme og dræbende Miltbrandsygdom, der i Periodens sidste Halvaar begyndte at anrette adskillig Ødelæggelse mest blandt Kjørene i Egnene omkring Arendal.

Amtsagronomens Virksomhed omfatter tillige Fædriften og hvad dertil hører. I 1868 afholdtes et Dyrskue i Omlid, hvorimod et, der var berammet til 1870, maatte udsættes paa Grund af Miltbrandsygdommen. For Eftertiden vil det efter kyndige Folks Mening være rettest kun at holde dem i Sætersdalen, hvor de, om de kunde komme i regelmæssig Gang, maaske kunde, som det er gaaet andetsteds, udvikle sig til et fast Marked for den derværende bedre Kvægrace og derigjennem ophjælpe en af Dalens fornemste naturlige Velstandskilder.

Skovdrift.

Hovedmassen af Distriktets Naaleskov er Furu. Af Løvtræer er især Egen af nogen Vigtighed i Nedenæs Fogderi.

Det betydeligste Forraad af Naaleskov findes i de øvre Trakter af dette Fogderi, fornemmelig i Omlids og Frolands Herreder. Af disse ligger den vestlige Deel af Omlid, navnlig Sognene Mykland og Lille-Topdal, til Topdalselvens Vasdrag, og Resten af Omlid samt Froland til Nidelvens (Arendals).

I Nærheden af Kysten er Skoven tildeels betydelig aftagen og aftager fremdeles, hvortil den i senere Aar indførte Hugst af Pitprops, der dog kun drives lidet paa den midtere Kyststrækning, yderligere medvirker. De enkelte Herreder, som ifølge Opgaverne maa hente Træmateriale udenfra, ere Kystherreder. Det manglende baade af Ved og af Virke tilføres saavel dem som Byerne fra selve Amtsdistriktet; undtagelsesviis brændes lidt Torv. Ogsaa fra Indlandstrakterne heder det i de fleste Opgaver, at Skovforraadet minker. Vist er det, at de største Dimensioner af Naaleskov ere blevne sjeldnere og at Egeskoven er forringet og ligesaa vist, at der gives Skovstrækninger, som drives paa Rov. Men paa den anden Side antages det, at mange større Skoveiere i det Hele taget behandle sin Skov med Forsigtighed i de senere Aar, efterat dens Værdi, især hvor der er Anledning til Drift af Skibsvirke, er forhøiet. I Otteraaens og den nedre Deel af Topdals Vasdrag ere Skovene i det Hele taget stærkere uddrevne end i de østligere Vasdrag. Men endnu ere dog Skovene i Amtets Indland for det Meste af den Betydenhed, at Skovdriften maa betragtes som en af Distrikternes vigtigste og flereste den vigtigste Næringsvei ikke alene gjennem det større eller mindre Udbytte, den bringer Eierne, men ogsaa ved at sysselsætte et stort Antal Hænder med Hugst, Kjørsel og Elvedrift.

Af særlig Vigtighed er Driften af Skibsbrug. Det stærke Behov for Skibsvirke, som — rigtignok noget aftagende i Femaarets sidste Deel — har gjort sig gjældende ikke alene i Arendal med Tilliggende, men ogsaa i Amtets øvrige Byer, har medført, at Oplandets Skoveiere have kunnet indrette sin Skovdrift for en væsentlig Deel paa dette kostbarere Produkt. Til Arendal og Grimstad føres Skibsmaterial ikke alene fra Nidelvens og nærliggende mindre Vasdrag, men ogsaa i ikke ringe Mængde fra de øvre Dele af Topdalens og leilighedsviis endog fra Otteraaens Vasdrag (Evje). Transporten fra de to sidstnævnte Trakter foregaar hovedsagelig ved Kjørsel paa besværlige Vinterveie, men undertiden ogsaa om Topdalsfjorden eller Christianssand, hvorfra da Lasten bugseres østover. For at bringe et enkelt Mastetræ, der kan betales med 100 Spd., en tre Miles Vei fra den vestre eller nordre Deel af Froland til Arendal, maa indtil 12 Heste med fornødent Mandskab haves i Brug flere Dage, og af almindelige Skibsknær og Kroge gaar blot 1—3 paa et enkelt Hestelæs. Naar Driften foruden Udgifterne ved Hugst, Tildannelse og Fremdrift fra Skoven kan bære saa svære Transportudgifter, viser dette, at der maa blive et anseeligt Nettoudbytte tilbage for Skoveierne, hvor den kan foregaa med mindre Bekostning, navnlig forsaavidt der uden Forringelse for Lasten kan benyttes Vandvei. Med Hensyn til Driftens omtrentlige Brutto-Udbytte for Skoveierne opstiller Fogden i Nedenæs følgende Beregning:

I Femaaret er bygget 209 Skibe af 35,943 Læsters

Drægtighed. Sættes Træværdien pr. Læst til 18 Spd., der af Skibsbygmestere opgives som den gjennemsnitlige, udkommer 638,874 Spd., hvoraf det meste bliver i Distriktet, da kun en ringe Deel, navnlig Kjøltrær og de større Dimensioner af Egelast, indføres fra Udlandet. Foruden Skibe bygges endeel Skøiter, navnlig Lodsskøiter, uden at deres Værdi nærmere kan opgives. Til Veiledning anføres dog, at der til hvert nyt Skib udfordres 3 Baade, altsaa til de 209 Skibe i Femaaret 627 Baade. Sættes Træværdien pr. Baad til 10 Spd., hvilket skal være lavt, udkommer alene til denne Deel af de nybyggede Baade en Træværdi af 6270 Spd. Der arbeides imidlertid ogsaa et stort Antal Baade, som sælges udenfor Distriktet.

I denne Forbindelse kan nævnes, at der udføres en ikke ringe Mængde Emner til Tøndestav — fra Søndeled efter Opgave for ca. 1000 Spd. aarlig, — at der brændes endeel Kul til Værkerne samt endeel Tjære og Beg, det sidste dog ikke paa langt nær nok for Distriktets Behov.

Udførselen af Trælast fra Amtets Toldsteder til Udlandet udgjorde i forrige Femaar i Gjennemsnit aarlig 26,876 og i sidste Femaar i Gjennemsnit aarlig 28,130 Comm.-Læster. Den vilde have været større, hvis ikke den tydsk-franske Krig havde formindsket Udskibningen i 1870.

I de anførte Tal er indbefattet den Udskibningslast, som fra Thelemarken flødes i Nidelven, hvorimod Udskibningslasten fra Topdalselven for den allerstørste Deel og fra Otteraaen udelukkende gaar over Christiansand, hvis samlede Trælastudførsel er lidt mindre i sidste end i første Periode.

Nogle nærmere Forklaringer om Skov- og Flødningsforholdene ville blive knyttede til Omtalen af de enkelte Flødningsvasdrag, hvorom endeel Oplysninger her ville blive meddelte. De ere hovedsagelig Sammendrag af vedlagte Opgaver, som velvillig ere meddeelte af Flødningsdirektioner og Andre.

1. Arendals Vasdrag. Flødningsforholdene i dette Vasdrag ere væsentlig forandrede ved de i Aarene 1861—70 udførte Forbedringsarbeider i Hovedvasdraget (ɔ: den egentlige Nidelv, fra Fyris- og Nisserelvenes Aamot strax nordenfor Amtsgrændsen) samt ved den Ordning af Flødningen, som i Forbindelse dermed efterhaanden gjennemføres. Hvad den sidste angaar, bemærkes det nemlig, at da Elven ikke er Høifjeldsvasdrag, gjælder det at nytte Flommene, navnlig Vaarflommen, og ved et forceret Udtag af Bommene i det nedre Vasdrag skaffe Plads i disse for den Last, som i Flødningstiden og umiddelbart efter denne ved opstemmet Flomvand kan flødes ned. I Nisservasdraget er der desuden særskilt truffet andre Foranstaltninger til Flødningens Lettelse. Det er nu bragt dertil, at Lasten, som i ældre Tider behøvede 3—5 Aar og derover for at passere Elven fra Vraadal i Thelemarken ned til Arendal og underveis blev ilde medtagen, nu i Almindelighed kan hjælpes frem i uskadt Stand ved een Vaarflom, og at man altsaa for en stor Deel kan paaregne at have den Last, der om Vaaren slippes paa Elven i Vraadal, fremme til Skuur og Udskibning samme Vaar og Sommer.

Naar det, som formentlig paatænkt, gjennemføres som Regel, at Lasten hugges om Vinteren, antages dette at ville virke yderligere til Forhøielse af dens Værdi. Nidelven og begge dens Hovedtilløb i Thelemarken kan nu benyttes til Fremdrift af Skibsbrug og større Længder, ligesom der ogaa bliver Brug for mindre værdifuld Last, som det før ikke lønnede sig at fremdrive, og Hugsterne kunne fordeles over Skove, som ligge fjernere fra Elven, medens de ældre Forhold maatte føre til Rovdrift af de nærmeste.

Der er i Aarenes Løb indtraadt større Concurrence i Trælasthandelen, og Mærkepriserne, der længere Tid tilbage snarere maatte forarme end bringe Velstand ind i Skovbygderne, have længe været i Stigende, og antages nu lønnende. I det her omhandlede Femaar, i hvilket Elvearbeiderne deelviis have kunnet øve sin Indvirkning, have de staaet jævnt høiere end nogensinde før. Iøvrigt afhænge jo disse Priser af andre Conjunkturer.

Der nedflødedes i forrige Femaar til Meselbom nederst i Froland 117,108 Tylt. eller i Gjennemsnit aarlig 23,422 Tylter.

I 1866	nedflødedes	36,723	Tylter
- 1867	—	36,988	—
- 1868	—	29,841	—
- 1869	—	23,275	—
- 1870	—	38,392	—
	Ialt	165,219	eller aarlig 33,044

Tylter. Heri er indbefattet i Gjennemsnit aarlig 2,845 reducerede Tylter Smaalast (under 24 Fod med 6′ Top), af hvilken nemlig efter en i senere Aar vedtagen Beregning for Fælledsudgifternes Fordeling 3 Tylter tælles lige med 1 Tylt almindelig Last.

Hvormeget der af de anførte Qvanta kommer fra Skove i Thelemarken, kan ikke nøiagtig opgives. For Aarene 1868 og 1869 haves Opgave over, hvad der tilsammen nedflødedes paa Nisser- og Drangsvandene (det sidste ligger strax nedenfor Fyrisvandet), nemlig henholdsviis 11,691 og 11,782 Tylter. Der kommer imidlertid mere Last fra Thelemarken end den, der passerer de nævnte to Vand.

Det vigtigste Bivasdrag inden Nedenæs Amt er Gjevedals, der iøvrigt ogsaa har nogen Tilgang fra Thelemarken. Der leveredes aarlig i Perioden i Middeltal 3,141 Tylter.

Fra Meselbom er aftaget i:

	1866. Tylter.	1867. Tylter.	1868. Tylter.	1869. Tylter.	1870. Tylter
a. til Frolandsværk . .	1,710	1,545	1,077	739	1,694
b. til Grimstad (Roresanden)	46	204	402	665	1,739
c. til Sagbrugene ved Rygenefos	1,326	1,037	710	296	317
d. til Andre	170	430	647	428	700

Den øvrige Mængde Tømmer (uskaaret) passerer nedenfor Mesel Rygenefossen ned til Fordelingsbommen ved Asdal, $^5/_8$ Miil fra Arendal. Til Tvedestrand og Lyngør er fra Asdalbom udtaget i

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Antal Tylter . .	4,994	4,874	3,771	3,318	4,107

Dimensionerne af Flødningstømmeret i dette Vasdrag ere betydelig større end i de vestligere Vasdrag. Efter Forstmester Meidels Opgave (Brochs stat. Aarbog Pag. 577 og 581) kommer der af den i sidste Tiaar nedflødede Last 1,06 Tylt paa Commercelæsten, hvilket viser større Middeldimensioner end i noget andet søndenfjeldsk Vasdrag paa eet nær. Efter Elveforbedringen er den største tilladte Længde af Tømmeret forhøiet fra 36 til 45 Fod i Fyris- og Vraavandene og ned Fyris- og Nisserelvene samt Hovedelven; i de fleste mindre Bivasdrag er den mindre, ned til 24 Fod. I Gjevelven indtil Gjenden er største Længde 30 Fod, ovenfor 24.

Fællesflødningen bortsættes i Regelen paa Akkord, i enkelte Bivasdrag mod Dagløn.

Akorderne for Strækningerne fra Fyris- og Vraavandene ned til Tangen, $^1/_2$ Miil fra Arendal, udgjorde efter vedlagte Opgaver i 1871 følgende Beløb pr. Tylt:

a. Vraavandet til Amtsgrændsen:

Vraa- og Nisservandene (Dampskibets Drift) $1^1/_2 + 3^1/_2 = 5$ Miil	33	Sk.
Fra Nisservand (Tvedsund) til Amtsgrændsen ($1^1/_2$ Miil)	$2^1/_2$	„
For 5 Mile Sø og $1^1/_2$ Miil Elv	$35^1/_2$	Sk.

b. Fyrisvandet til Amtsgrændsen:

Fyrisvandet eller fra Snartelandsbom til Glomsfos ($2^3/_8$ Miil)	14	„
Drangsvandet eller fra Glomsfos til Drangstvetbom ($^5/_8$ Miil)	4	„
Fra Drangstvetbom til Amtsgrændsen ($1^1/_4$ M.)	$1^1/_4$	„
for 3 Mile Sø og $1^1/_4$ Miil Elv	$19^1/_4$	Sk.

c. Fra Amtsgrændsen til Tangen:

Amtsgrændsen til Omfos ($1^3/_4$ Miil) . . .	$^5/_{10}$	„
Omfos til Nelogvand ($1^1/_4$ Miil)	$1^3/_{10}$	„
Nelog ($^1/_2$ Miil)	3	„
(indtil 20,000 Tylter, derover $1^1/_2$ Skill. pr. Tylt) Nelog til Meselbom (2 Miil) . . .	$4^1/_4$	„
Lateris	$9^1/_{20}$	Sk.
Transport	$9^1/_{20}$	Sk.
Udtagsarbeidet paa Melselbom og Elvestykket derfra til Lindtvetevjen ($^3/_4$ Miil) . .	$3^1/_4$	„
Lindtvetevjen til Asdalbom	$2^3/_4$	„
Udtagsarbeidet, Fordelingen og Flaadelægning samt Flødning ned til Tangen . .	10	„
for $6^1/_2$ Miil Elv og $^1/_2$ Mill Sø samt Udtagsarbeidet m. V. pr. Tylt	25,04	Sk.

Hertil kommer for hver Tømmereier Afgift til Mesel- og Asdalbommene $5^1/_2$ og $6^1/_2$ = 12 Skill. og Stødeløn i Rygenefos fra 11te Mai til 6 September 24 Skill. I Fællesregnskabet indgaar derhos naturligvis Inspektørlønninger og andre Administrationsudgifter foruden forskjellige tilfældige Udgifter, hvoriblandt til mindre Forbedringsarbeider.

De Tømmermærker, som ikke findes ovenfor Omfos i Omlid, deeltage ikke i Udgifterne derovenfor.

Antallet af egentlige Trælasthandlere i Arendal, Tvedestrand, Grimstad, Frolands Værk og Lyngør opgives til ca. 20; men mange Andre have mindre Partier i Trælastflødningen, deels Skibsbrug og deels Skuur- og Udskibningslast, saa at der i 1870 ialt er fordeelt Udgifter til Meselbom over 77 forskjellige Conti.

Hed Hensyn til Prisen paa Tømmeret opgives ca. $4^1/_2$ Spd. at have været almindelig noteret Priis i Nissedal og Moland for 22 Fods 10″ Furutømmer; men overalt, hvor større Længder kan leveres til Fællesflødningen, hugges ogsaa Alt med større Længde end 24 Fod, og Salg anføres i Regelen at foregaa „i større Partier overhovedet pr. Tylt til Priser, som antagelig æqvivalere $6^1/_2$ à 7 Spd. pr. Tylt 22′ 10″ i Gjennemsnit“. I trange Bielve, hvor Fremdriften kræver længere Tid og kortere Tømmerlængder, bliver mere handlet efter Sortering og Maal til ca. 4 Spd. pr. Tylt 22′ 10″ og 1 Spd. Tillæg eller Afdrag for Tommen pr. Tylt. Gjennemsnitsværdien af Tømmeret i Vasdraget er opgivet at dreie sig om 4 Spd. pr. Tylt, hvilket dog maaske er vel lavt.

I Forbindelse hermed vedlægges til Oversigt over Prisforholdene gjennem en længere Periode en velvillig meddelt Opgave over de Mærkepriser, et større Firma har betalt for Last, leveret til Hovedelvene i Fyrisdal og Omlid, i Aarene 1845 til 1870. Holder man sig til Dimensionen 22 à 24 Fod 10″, vil der sees at være betalt pr. Tylt Furulast.

	i Fyrisdal.					i Omlid.			
i 1845	(22′ 10″) . .	3	Spd.	24	Skill.	Ikke opgivet			
- 1846	(22′ 10 à 12″	3	—	„	—				
- 1847	(24′ 10″) . .	2	—	96	—				
- 1848	Ikke opgivet					(22′ 10″) . .	2	Spd.	36 Skill.
- 1849	(21 à 22′ 10″)	2	—	60	—	Ikke opgivet			
- 1850	(do.)	2	—	84	—	(22′ 10″) . .	3	—	„ —
- 1851	(do.)	2	—	96	—	Ikke opgivet			

	i Fyrisdal.				i Omlid.			
i 1852	(22′ 10″)	2 Spd.	96	Skill.	(22′ 10″)	3 Spd.	48	Skill.
- 1853	(do.)	3 —	24	—	(22 à 24′ 10″)	4 —	60	—
- 1854	Ikke opgivet				Ikke opgivet			
- 1855	(22 à 24′ 10″)	4 —	„	—				
- 1856	(22′ 10″)	4 —	„	—				
- 1857	(do.)	4 —	„	—	Intet mærket			
- 1858	Intet mærket							
- 1859	(22′ 10″)	3 —	72	—				
- 1860	(do.)	4 —	„	—	(22′ 10″)	5 —	60	—
- 1861	(22 à 24′ 10″)	4 —	60	—	(do.)	5 —	60	—
- 1862	(24′ 10″)	4 —	36	—	(do.)	5 —	„	—
- 1863	(do.)	4 —	36	—	Intet mærket			
- 1864	Intet mærket							
- 1865	(24′ 10″)	4 —	60	—	(22 à 24′ 10″)	5 —	96	—
- 1866	(do.)	4 —	60	—	(do.)	6 —	„	—
- 1867	(do.)	4 —	60	—	(22′ 10″)	6 —	„	—
- 1868	(do.)	4 —	60	—	(do.)	5 —	60	—
- 1869	Intet mærket				(do.)	5 —	60	—
- 1870	(do.)	5 —	60	—	(do.)	6 —	„	—

I Nissedal anføres sammesteds Priserne i ældre Tider at have staaet ca. 24 Skill. under Fyrisdals, senere omtrent lige; i Gjevedal 24 à 48 Skill. under Nissedals. Granen har i de senere Aar omtrent holdt Priis med Furuen, hvilket tilskrives Elveforbedringen.

Omtrent stemmende med Foranførte er en anden Opgave, hvorefter Prisen i Fyrisdal paa nævnte Dimension har været i 1847 2 Spd. 96 Skill., i 1853 3 Spd. 60 Skill. og i senere Aar 4 Spd. 60 Skill. I begge Opgaver tilføies det derhos, at de for Fyrisdal angivne Tal antages omtrent at betegne Forholdet i Stigningen overalt i Oplandet, undtagen i Omlid, hvor Stigningen har været noget stærkere.

Fællesflødningen i Arendals Vasdrag bestyres i senere Aar af en Direktion, bestaaende af 3 Lastehandlere, 3 Skoveiere og 1 af Indredepartementet udnævnt Opmand. Foranstaaende Talopgaver m. V. ere i det Væsentlige meddeelte af Direktionens Formand Hr. Th. Omholt.

2. Topdalselvens Vasdrag, hvoraf en kort Strækning nærmest Udløbet i Topdalsfjorden gjennemløber Tveds Sogn i Lister og Mandals Amt. Den nedflødede Mængde har været større i dette end i forrige Femaar. Lastens Middeldimension har efter Meidell i Aarene 1860—69 været 16 Fod $8^1/_2$″ Top; paa Commercelæsten beregnedes 1,95 eller nær 2 Tylter. Vasdragets Tilstand har hidtil umuliggjort samlet Flødning af større Længder, hvorfor saadanne have maattet kappes af og deles. Den nedflødede Last gaar til Christiansand med Undtagelse af en Deel, der i skaaren Tilstand gaar til Lillesand.

Arbeider til Vasdragets Forbedring i Strækningen fra Hauglandsfossene i den nedre Deel af Mykland ned til Flaksvand i Birkenæs ere for Tiden i Gang.

Nedenstaaende af Hr. D. Hegermann paa Boen i Tved meddeelte Opgave viser de Qvanta, der i Femaaret ere mærkede til Vssdraget.

Aar.	Leveringsstederne							
	under Heirefos og Laxefos fra Lille Topdals Elven.	under Hanefos fra Uldaiselven og dens Bielve.	paa Heirefos Fjord	fra Omlidsund til Flaksvand.	fra Dige-Elven.	i Flaksvand.	udenfor Flaksvand.	Tilsammen.
	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.
1866	4,851	4,353	879	2,032	2,868	720	1,076	16,779
1867	4,197	4,971	862	2,196	3,249	358	880	16,713
1868	6,794	4,518	1,286	1,472	2,449	334	823	17,676
1869	4,576	4,857	813	1,441	2,096	550	1,144	15,477
1870	7,318	4,962	2,563	2,840	3,000	1,014	1,007	22,704
	27,736	23,661	6,403	9,981	13,662	2,976	4,930	89,349

I Gjennemsnit aarlig 17,870 Tylter.

3. Otteraaens Vasdrag, hvoraf de nederste 3—4 Mile tilligemed Udskibningsstedet Christiansand ligge i Lister og Mandals Amt. Tyltetallet er betydelig større i dette end i forrige Femaar. Af den nedflødede Last var ifølge Meidell i Aarene 1860—1864 i Gjennemsnit ca. 4,000 Tylter og i 1865—1869 ca. 10,000 T. Pitprops aarlig. Resten Skuurlast og dansk Last. Paa Commercelæsten regnedes i første Tidsrum 2,47 og i sidste 2,73 Tylter.

Arbeider for at bortrydde de væsentligste Hindringer i Strækningen mellem Kilefjorden og Vigelandsfos halvanden Miil nordfor Christiansand have i de seneste Aar været i Gang og ere temmelig fremskredne.

Det Tyltetal, som efter de opgjorte Flødningsregnskaber i Femaaret er leveret i Vasdraget, har udgjort:

Aar.	1ste Distrikt fra øverst i Dalen til Bykilen.	2det Distrikt fra Bykilen til Flaarenden.	3die Distrikt fra Flaarenden til Strømmen.	4de Distrikt fra Strømmen til Guldsmedmoen.	4de Distrikt No. 2 fra Guldsmedmoen til Faret.	5te Distrikt fra Faret til Kile (i Hæglands Sogn).	6te Distrikt fra Kile til Vennesland.	Tilsammen.
	Tylt.	Tylt.	Tylt.	Tylt.	Tylt.	Tylt.	Tylt.	Tylt.
1866.	196	821	4,620	3,704	3,045	7,964	6,226	26,576
1867.	„	1,571	5,214	5,460	5,737	9,339	7,004	34,325
1868.	„	1,881	5,176	4,922	2,422	11,716	11,341	37,458
1869.	280	1,624	5,901	3,443	2,241	5,167	4,761	23,417
1870.	120	802	4,789	3,106	1,434	8,911	8,076	27,238
	596	6,699	25,700	20,635	14,879	43,097	37,408	149,014
I Gjennemsnit aarlig 29,803 Tylter.								

DHr. Sam. Otto & Co. i Christianssand, der paa Flødningsbestyrelsens Vegne have meddeelt denne Tabel ledsage den med følgende Bemærkninger:

„Ifølge Opgave fra Eierne af Lændsen ved Vennesland, hvor Lasten for hver enkelt Eier bliver udsamlet og sorteret, udgjorde de Kvanta Tømmer, som passerede derigjennem i:

Aar.	Spirer.		Bjelker.		Tømmer.		Props og Smaalast.		Tilsammen.	
	Tylt.	Stkr.	Tylt.	Stkr.	Tylt.	Stkr.	Tylt.	Stkr.	Tylt.	Stkr.
1866.	15	„	1,534	8	10,652	4	22,535	3	34,737	3
1867.	9	8	1,386	9	9,932	„	27,055	„	38,383	5
1868.	10	„	1,664	„	12,646	„	28,691	„	43,011	„
1869.	8	2	908	„	11,260	„	18,367	4	30,543	6
1870.	8	6	1,052	6	12,763	„	22,189	„	36,013	„
	51	4	6,545	11	57,253	4	118,837	7	182,688	2
I Gjennemsnit 36,537 Tylter 7 Stkr.										

At denne Opgave udviser et saa meget større Antal Tylter, end hvad der udkommer efter Flødningsregnskaberne, hidrører derfra, at en stor Deel af den Last, som kjøbes i de ydre Distrikter, bliver af Vedkommende selv besørget nedflødet til Vennesland, og over saadan Last er det ikke muligt for Bestyrelsen at erholde nogen Opgave.

Udgifterne ved Lastens Nedflødning have efter Bestyrelsens Regnskaber for Femaaret 1866—70 i Gjennemsnit været pr. Tylt: i 1ste Distrikt 56,75 Skill., 2det Distrikt 32,90 Skill., i 3die Distrikt 11,97 Skill., i 4de Distrikt No. 1. 12,11 Skill., i 4de Distrikt No. 2. 4,02 Skill., i 5te Distrikt 6,21 Skill. og i 6te Distrikt 3,75 Skill. Disse Udgifter bestaa i Lønninger, Inventariumsanskaffelser m. m. til Lastens Fremflødning gjennem Hovedvasdraget; Udgifterne ved den Last, som kommer ned gjennem Bielvene, bære vedkommende Lastesælgere derimod selv. Ligesaa betales Bompengene af vedkommende Trælasthandlere direkte".

Blandt Distriktets mindre Flødningsvasdrag foreligge Opgaver over følgende:

4. Gjerestads og Søndeledselvens Vasdrag. Ifølge Opgave fra Hr. Prebensen i Risør er der i Tiden fra 4de Mai til 15de September hvert Aar betalt Stødeløn ved Søndeled for følgende Partier:

Aar.	Bjelker, Rundved og Skibsbrug.	Stor dansk Last.	Jufferter og smaa dansk Last.	Bord.
	Tylter.	Tylter.	Tylter.	Tylter.
1866.	1071	379	2578	140
1867.	787	470	3160	90
1868.	305	441	1715	„
1869.	1350	345	3069	„
1870.	1101	163	2092	25

De Qvanta, som nedskydes før og efter den angivne Tid kunne ikke opgives, men antages at give et Tillæg af 100 pCt. for Rundved og Bjælker og af 50 pCt. for Smaalast. I ovennævnte Tal er indbefattet, hvad der opgives som udskilt af Tangebommen i Gjerestad, nemlig ialt for Femaaret 6928 Tylter af alle Slags eller aarlig i Gjennemsnit 1386 Tylter. Paa forskjellige Punkter ved Søndeledfjorden, men udenfor Vasdraget, antages at leveres aarlig et Par tusinde Tylter Smaalast, ca. 100 Tylter Bjælker og Tømmer, ca. 100 Tylter Skibsbrug og nogle hundrede Tylter Bord. Flødningsomkostningerne ere fra Gjerestad til Risør almindelig 18 à 20 Skill. pr. Tylt Smaalast og 60 à 72 Sk. pr. do. Rundved m. V.

5. Vegaarsheiens (Næsværkselvens) Vasdrag. Fællesflødning finder Sted. Ifølge Opgave fra Direktionens Formand Lensmand Colbjørnsen er indtaget:

Aar.	ved Høl.				ved Hauglandsvand.				ved Ubergsvand.				ved Næsværk.				Tilsammen.			
	Smaalast til Beløb.		Tømmer.		Smaalast til Beløb.		Tømmer.		Smaalast til Beløb.		Tømmer.		Smaalast til Beløb.		Tømmer.		Smaalast til Beløb.		Tømmer.	
	Spd.	Sk.	Tylt.	Stkr.	Spd.	Sk.	Tylt.	Stkr.	Spd.	Sk.	Tylt.	Stkr.	Sp.	Sk.	Tylt.	Stkr.	Spd.	Sk.	Tylt.	Stkr.
1866.	1,069	102	1,253	2	388	83	196	10	569	102	40	7	„	„	20	„	2,028	47	1,510	7
1867.	479	79	1,006	4	333	60	118	4	30	24	54	„	„	„	194	7	843	43	1,373	3
1868.	477	119	992	1	„	„	128	11	„	„	42	10	135	1	131	8	613	„	1,295	6
1869.	100	12	1,475	11	3	60	290	5	„	„	62	8	„	„	67	7	103	72	1,896	7
1870.	„	„	5,585	8	„	„	1,130	„	„	„	157	1	„	„	„	„	„	„	6,871	9
	2,127	72	10,313	2	725	83	1,864	6	600	6	357	2	135	1	413	10	3,588	42	12,947	8
I Gjennemsnit aarlig: Smaalastværdi 717 Spd. 80 Skill. og Tømmer 2589 Tylter 6 Stkr.																				

Tømmeret er Sagtømmer af 12′ Længde og derover med mindst 8″ Top samt Rundved, skikket til Skarphugst eller fransk Last saavelsom hollandske Granbjælker paa mindst 10″ Top og 18′ Længde. Smaalasten er smaa dansk Last, engelsk Last (Props) og Jufferter. Muligens kan der af Enkelte være fremflødet noget mere, end der er kommen til Direktionens Kundskab.

Afgiften til Vasdraget er for Tiden bestemt saaledes: **a.** Bjælker, Rundved, alle Slags Sagtømmer og Skibsmaterialier, der sættes i Elven ovenfor Ubergsvand, 4 Skilling, samt nedenfor Ubergsvand 3 Skill., Alt pr. Tylt og **b.** for Smaalast i de respective Skifter $1^1/_2$ og 1 Skill. pr. Speciedaler af Lastens Værdi. Tidligere var Afgiften høiere.

Med Hensyn til selve Flødningen er Vasdraget inddeelt i 4 Skifter eller Roder. Flødningslønnen, som vedkommende Entreprenører oppebære hos Kjøbmanden, uden Direktionens Mellemkomst, er saaledes:

I øverste eller første Skifte fra Høl til Hauglandsvand. 1) Bjælker og Rundved indtil 30 Fods Længde 24 Skill. For større Længder 32 Skill., 2) Tømmer 20 Fods og derunder 12 Skill. og 3) Last (Smaalast) indtil 24 Fods Længde exkl. 8 Skill., 24 Fods indtil 28 Fods inkl. 16 Skill. og 30 Fods 24 Skill., alt pr. Tylt. For Længder over 30 Fod 32 Skill. pr. Tylt.

I andet Skifte fra Hauglandsvand til Ubergsvand: 1) Bjælker og Rundved indtil 36 Fods Længde inkl. 24 Skill. og for større Længder 32 Skill., 2) Tømmer, 20 Fods og derunder 10 Skill. og 3) Last indtil 24 Fods exkl. 8 Skill., 24 til 28 Fods inkl. 16 Skill., 30 til 36 Fods 24 Skill. og for Længder over 36 Fod 32 Skill., alt pr. Tylt.

I tredie Skifte fra Ubergsvand til Bergehølen: Bjælker og Rundved 20 Skill., alle Sorter Last 12 Skill. samt Sagtømmer 18 Fods og derunder 8 Skill., alt pr. Tylt.

I fjerde eller nederste Skifte fra Bergehølen til Sundsdalsbom: Bjælker og Rundved 12 Skill., alle Sorter Last 10 Skill., og Sagtømmer 5 Skill. pr. Tylt.

Salgsgjennemsnitsprisen antager man at kunne anføre saaledes:

24 Fods	10 Tommer	7	Spd.	pr.	Tylt
„ —	9 —	5	—	-	„
„ —	8 —	$3^1/_2$	—	-	„
Almindelig Smaalast		$1^3/_5$	—	-	„

I Forbindelse med Foranstaaende indtages fra Hr. Prebensens Beretning følgende Oplysninger vedkommende dette Vasdrag og dets nærmeste Tilliggende: Foruden det Qvantum Tømmer og Trælast, som nedflødes gjennem Vasdraget og udskilles ved Sundalsbommen, fremdrives der fra Holt Sogn endeel, som fremkjøres til Elven og Vandene fra Fostvet og nedenfor saavelsom til Aas Vand m. V., og til Sandnæsfjorden. Mængden kan efter et Skjøn ansættes til et Par tusinde Tylter Smaalast, 1 à 200 Tylter Tømmer og Bjælker samt 1 à 200 Tylter Skibsbrug aarlig. Udførselsomkostningerne fra Sundsdalsbommen ere 16—20 Skill. for Smaalast, 36—48 Skill. for større Last.

6. Fra Molandsvandet, hvis Udløb i Næskilen en Milsvei østenfor Arendal i senere Aar er canaliseret, antages efter Meddelelse fra en med Forholdene kjendt Mand for Tiden at nedflødes Aar om andet ca. 1000 Tylter Props, 300 Tylter Spirer, Stik og Skibsbrug samt 2000 Tylter Planker og Bord.

7. Aaserals (ɔ: den øverste Deel af Mandals) Vasdrag. (Opgaven er fra Flødningsbestyrelsen i Mandal ved dens Formand, Hr. S. Svensen).

Under Bestyrelsen henhører Vasdraget kun fra Ørevandet strax syd for Aaserals Kirke (begge Kystlands-Distrikter.) I denne nedre Deel af Præstegjeldet antages ikke at mærkes Aar om andet mere end ca. 300 Tylter. Lasten er meget smaa og betales almindelig med 60 Skill. — $2^1/_2$ Spd. pr. Tylt; dog mærkedes i 1867 og 1869 ca. 50 Tylter à $3^1/_2$—15 Spd. pr. Tylt.

Ovenfor Ørevandet oplyses der at være mærket i Periodens 3 første Aar af et Interessentskab ca. 900 Tylter à 2—4 Spd., Maal 9″ 12 Fod fra Roden, samt i 1867—1869 af en Anden ialt 750 Tylter à 2—$3^1/_2$ Spd., Længden hovedsagelig 12—24′ med 6—10″ Top, at levere af Sælgeren paa Lognevandsosen uden særskilt Betaling. Udgifterne fra Lognevandsosen til Ørevandet vare ca. 44 Skill. pr. Tylt.

I den Deel af Sætersdalen, som hører til Vasdraget, mærkedes derhos i Periodens 4 første Aar tilsammen 1550 Tylter à $1^3/_5$—$3^1/_2$ Spd. at levere paa Lognevandsosen; Flødningsudgifterne didindtil 60 Skill pr. Tylt, Længden mest 12′ med 7—12″ Top. Af Mangel paa Flomvand var imidlertid intet af denne Mærkning endnu naaet frem til Osen.

Fiskeri.

Nogen Deeltagelse i Landets store Fiskerier finder ikke Sted fra disse Kanter og det Saltvandsfiskeri, som drives ved og udenfor Kysten er ikke af stor Betydenhed.

Efter Opgaverne ansættes Udbyttet Aar om andet af

Makrelfiskeriet til	15,600 Spd.
hvoraf omtrent $^3/_5$ falder paa Høivaag og Dybvaag.	
Hummerfiskeriet	6,500 —
hvoraf vel Halvdelen falder paa Dybvaag og Fjære.	
Laxefiskeriet ved Kysten	2,100 —
Østersfiskeriet	450 —
og Bankfiskeriet	1,500 —

(drives næsten udelukkende fra Øiestad og Tromø).

Det daglige Saltvandsfiske tillægger Fogden langt større Betydning. Det forsyner Byerne med fersk Fisk og giver et betydeligt Bidrag til den hele Kystbefolknings Husholdning, hvori der bruges forholdsviis lidet af Kjød, da dette er kostbart og vanskeligt at faa.

Ferskvandsfiskeriet er meget mindre indbringende end det rimeligviis kan blive, naar der foretages noget til dets Fredning, hvortil der i den seneste Tid er truffet nogle Forberedelser. I Øiestad opgives at fiskes Lax i Nidelven for 2000—2500 Spd. Distriktets fleste Elve og Indsøer skulle være fiskrige (fornemmelig Ørret, Aal og Abor); Fiskeriet drives hidtil vistnok ikke med nogen Iver, men tildeels med ødelæggende Redskaber, især de saakaldte Stegler. Noget Forbud mod dette eller andre skadelige Redskaber var ikke inden Femaarets Udløb udfærdiget.

Grubedrift og Steenbrydning.

Paa Grund af de uheldige Conjunkturer for Jernproduktionen har Jerngrubedriften været ubetydelig. Det er kun Næs og Egelands Værker, som have vedblevet Perioden ud med Driften af nogle faa, efter Fogdens Opgave 5 Gruber i Holt, Østermoland og Øiestad med samlet Produktion af Malm i Femaaret 18,417 Tønder. Alene i Øiestad Herred laa i 1870 48 Jerngruber under Frist.

I Forbindelse med Næs og Egelands Værker drives et Feldspat- og Kvartsbrud i Holt, der har produceret ca. 550 Tdr. aarlig. Ogsaa i Dybvaag findes lignende Brud, der i Femaaret have produceret 2,577 Tønder Feldspat og 293 Tdr. Kvarts, saavidt vides til Udførsel for at benyttes ved Porcellænsfabrikation.

Kobberværket i Froland har udvidet sig, og en Smeltehytte er mod Femaarets Slutning anlagt. Der er udvundet i 1868—1870 henholdsviis 6,939, 9,243 og 19,422 Tdr., hvorhos der i Forbindelse dermed er aabnet en Nikkelgrube, som i 1870 producerede 2000 Tdr. Malm.

I Sætersdalens Kobberværk er nu al Virksomhed ophørt.

Fabrik- og Industrianlæg.

Anlæggenes Slags og for det Meste Arbeidsstyrken samt Produktionen i 1870 er opgivet i Tabellerne og i en af Fogden udarbeidet Oversigt for Nedenæs Fogderi. Foruden Skibsbyggerierne, hvorom nærmere nedenfor, bør særskilt nævnes den til Næs og Egelands Værker knyttede Fabrication af Staalarbeide. Næsværk har i de seneste Aar leveret Staalkanoner til Armeen (20 Stkr. i 1870), og paa Egeland er i 1866 anlagt et Fiilhuggeri, der nu efter Fogdens Opgave beskjæftiger omtrent 36 Arbeidere og hvis Produktion for 1870 opgives til en Værdi af 10,000 Spd.; ligeledes er ved begge Værker begyndt Fabrikation af forskjelligt Værktøi og Redskaber af Staal. Arbeiderne have vundet Anerkjendelse som fortrinlige.

Blandt de øvrige industrielle Anlæg fandtes paa Landets Grund ved Udløbet af 1870 en Reberbane paa Hisøen (Produktion i 1870 6100 Centner Tougværk), 2 Jernstøberier, 2 Garverier, 3 Teglværker, 4 Dampsage, den ene med Høvleri, endeel Vandsage, 20 Møllebrug, hvorpaa maledes i 1870 ca. 52,700 Tdr. Kornvarer; over Halvdelen af Produktionen falder paa 3 Brug ved Arendal. En Træmassefabrik ved Rygenefos var under Anlæg ved Femaarets Slutning.

Iøvrigt gjælder det ogsaa under denne Post, at Skibsfarten i den Grad har bemægtiget sig den almindelige Opmærksomhed og Interesse, at Udsigterne for nogen betydelig industriel Udvikling i Retninger, som ikke staa i Forbindelse med den, hidtil ere mindre lovende.

I Lighed med forrige Femaarsberetning vil her blive særskilt omhandlet som Hovednæringsvei for Distriktet eller en stor Deel deraf

Skibsbyggeri og Skibsrederi,

hvorom jeg tillader mig at indtage den af Fogden i Nedenæs afgivne Beretning i dens Heelhed.

Der forudskikkes den Bemærkning, at det ved Behandlingen af disse Næringsveie ikke har ladet sig gjøre at skille mellem By og Land, idet navnlig Parthavere i Skibe findes over hele Nedenæs Fogderi, og Skibsværfterne, hvoraf de fleste ligge paa Landets Grund ofte, og det især de største af dem, eies og drives af Handlende og Skibsredere i Byerne. Beretningen fortsætter derpaa saaledes:

„Efter mig meddelte Opgaver skal der inden Fogderiet, Byerne iberegnede, som ovenanført i Femaaret være bygget 209 Skibe med en samlet Drægtighed af 35,493 Læster. I næst foregaaende Aar blev bygget 130 Skibe med en Læstedrægtighed af omtrent 20,000 Læster. Skibsbyggeriet har følgelig i Femaaret været betydelig i Stigende. Denne Stigning gjælder dog kun de 2de første Aar af Perioden. I de 3de sidste er Skibsbyggeriet betydelig aftaget, dels paa Grund af de mindre gunstige Vilkaar for Skibsfarten og dels og fornemmelig, formener jeg, paa Grund af den stigende Concurrence i Fragtmarkedet med Dampskibe. Spørgsmaalet mellem Damp- og Seilskibe er for Øieblikket brændende, og forinden dette bliver afgjort, vil man naturligvis vise større Varsomhed i Anskaffelsen af Seilskibe.

Efter mig meddelte Opgaver udkommer Værdien af de byggede Skibe paa følgende Maade:

1. Til nybyggede 209 Skibe, drægtige 35,493 Læster er medgaaet Træmaterialier à 18 Spd. pr. Læst	638,874 Spd.
2. I Arbeidsløn à 18 Spd. pr. Læst . . .	638,874 —
3. Til Jern, Spiger, Meltal- og Smedearbeide Drev, Tjære, Beg og forskjellige andre Udgifter à 9 Spd. pr. Last	319,437 —
Altsaa til Skibsskrogets Bygning à 45 Spd. pr. Læst	1,597,185 —
Til Tilrigning antages at medgaa:	
1. Tougværk 11 Spd. pr. Læst	390,423 —
2. Ankere og Kjættinger m. m. $5\frac{1}{2}$ Spd. pr. Læst	195,211 —
3. Seil à 10 Spd. pr. Læst	354,930 —
4. Blokmager & Smedearbeide, Støbegods, Arbeidsløn med Tilrigning, Ineredning m. m. 14 Spd. pr. Læst	496,902 —
eller à $85\frac{1}{2}$ Spd. pr. Commercelæst	3,034,651 Spd.

Der er følgelig i Femaaret bygget Skibe her i Fogderiet til en Produktionsværdi af noget over tre Millioner Speciedaler.

Af ovenanførte Poster kan man ogsaa danne sig et Begreb om den Arbeidsstyrke, Skibsbyggeriet beskjæftiger og den Arbeidsfortjeneste som derved tilfalder Landdistriktet, hvor saagodtsom den hele Arbeidsstok er bosiddende. Som ovenanført andrager Tømmermandsarbeidet paa de nybyggede Skibe til 638,874 Spd. Ansættes den gjennemsnitlige Arbeidsløn til 60 Skill. pr. Dag udkommer 1,277,648 Arbeidsdage og regnes Arbeidsdagenes Antal til 290 Dage om Aaret, har omtrent 881 Arbeidere hele Aaret været beskjæftiget med Tømmermandsarbeide alene. Naar hertil kommer Smede, Tilriggere, Snedkere, Malere, Blokmagere med Flere, kan man visselig anslaa Arbeidsstokken ved Skibsværfterne til mindst 1100 Mand.

En endnu vigtigere Næringsgren for Distriktet er Skibsrederiet og Søfarten. Ifølge mig meddelte Opgaver var hjemmehørende i Fogderiet ved Udgangen af Aaret 1870 omtrent 829 Fartøier med en Læstedrægtighed 119,894 Commercelæster. Ved Udgangen af Aaret 1865 havdes 721 Skibe med en Drægtighed af 85,237 Læster. Handelsflaaden er følgelig forøget med et Antal af 108 Skibe med en Drægtighed af 34,652 Læster. Størstedelen af denne Forhøielse bestaar formentlig i de nybyggede Skibe. Jeg formener derfor at kunne ansætte Værdien af den skete Forøgelse til 65 Spd. pr. Læst, hvorefter udkommer en Capitalværdi af 2,252,705 Spd. Distriktets Formue i Skibe har altsaa i Femaaret forøget sig med omtrent $2\frac{1}{4}$ Million Speciedaler. Ansættes Commercelæsten for Districtets 119,894 Læster til en Værdi af 50 Spd., hvilket snarere er for lavt end for høit ansat, repræsenterer Handelsflaaden en Værdi af 5,994,700 Spd. eller nær 6 Millioner.

Efter en lav Ansættelse kan Nettoudbyttet af Skibe gjennemsnitlig ansættes til 100 Skill. pr. Commercelæst for en Fartmaaned. Antages ethvert Fartøi gjennemsnitlig at være i Fart 9 Maaneder af Aaret, udgjør Nettoindtægten, Forringelse iberegnet, 7 Spd. 60 Skill. pr. Commercelæst om Aaret. Indtægten af Handelsflaaden skulde saaledes aarlig andrage til 899,205 Spd. eller over 14 pCt. om Aaret af Capitalværdien.

Naar Antallet af Besætninger paa Fartøier fra 50 til 350 Læster beregnes gjennemsnitsvis kommer omtrent 1 Mand paa $14\frac{1}{2}$ Commercelæst. Handelsflaadens Besætning udgjorde følgelig ved Udgangen af forrige Aar omtrent 8268 Mand. Ansættes Maanedshyren, Capitainen uberegnet gjennemsnitlig til 10 Spd. og regnes Fartmaanederne til 9 om Aaret, oppebærer hver Mand aarlig i Hyre 90 Spd., der for 8268 Mand udgjør . . . . . 744,120 Sp.

Sættes dernæst Kosten for hver Mand til 28 Skill. pr. Dag udgjør Kostpenge pr. Mand i 9 Maaneder 63 Spd. eller for 8268 Mand	520,884*) —
Mandskabets Arbeidsfortjeneste iberegnet Kost udgjør følgelig aarlig	1,265,004*) Sp.

Denne Arbeidsfortjeneste kommer for en stor Deel Landdistrictet tilgode, da Mandskaberne, forsaavidt de ere hjemmehørende i Districtet, og det ere de Fleste, ere bosatte paa Landet.

*) En formentlig Regnefeil er her rettet.

Det har ikke været mig muligt at erholde Opgave over hvor stor Deel af Læstedrægtigheden der eies i Landdistrictet.

Lensmand Kildahl i Søndeled opgiver at af Risør Toldsteds 14,183½ Læst eies 7574½ Læst eller over Halvdelen af Landdistrictet. Efter Oplysning fra Toldkammeret i Tvedestrand skulde af Districtets 15,570 Læster kun omtrent ¼ eller 3890 Læster høre hjemme i Tvedestrand og Resten 11,680 høre hjemme i Dybvaags og Holts Herreder. Angaaende Forholdene i heromhandlede Henseende ved Toldstederne i Arendal, Grimstad og Lillesand, har jeg ikke kunnet erholde nogen brugbar Oplysning. Antagelig stiller dog Forholdene sig ikke her nær saa gunstige, men jeg har dog Grund til at antage, at nær ⅓ Part af Fogderiets Læstedrægtighed eies i Landdistrictet.

Af Ovenstaaende fremgaar hvilken overordentlig Indflydelse Skibsbyggeriet, Skibsfarten og Skibsrederiet øver paa Fogderiets økonomiske Velvære".

Det bemærkes sluttelig, at de Fogden af Fagmænd meddeelte Prisansættelser, saavidt jeg har kunnet erfare, stemme i det Væsentlige, om end naturligviis ikke i enhver Enkelthed, med andre Fagmænds Erfaringer paa disse Kanter, og at de saaledes vel tør ansees paalidelige som Gjennemsnitstal betragtede.

Binæringer.

Om Skøite- og Baadbyggeriet anfører Fogden i Nedenæs: „Det drives fornemmelig i Øiestad, Fjære og Landvig, Søndeled samt Froland. I enkelte andre Sogne som Holt, Dybvaag, Tromø, Eide og Høivaag bygges ogsaa en Deel Baade, men i saa ringe Mængde, at det kommer lidet i Betragtning. Efter de modtagne Opgaver beskjæftiger Baadbyggeriet i Landvig 23 Personer, hvoraf 3 kun bygger Lodsskøiter og Dæksbaade. I 1870 opgives at være bygget 88 Skibsbaade, Sjægter og Pramme til en samlet Værdi af 3000 Spd. I Fjære byggede 20 Personer i 1870 36 Skibsbaade, 64 Sjægter og 49 Pramme, 1 større Baad og en Lodsskøite tilsammen af Værdi 1800 Spd. I Søndeled drives Baadbyggeriet af 4 Personer med 1 à 2 Lærlinge hver. I Femaaret er bygget 5 Skøiter med en Drægtighed af 40 Læster samt 71 Baade tilsammen af Værdi 7320 Spd. I Øiestad er 60 Personer beskjæftigede med Baadbyggeri. Efter en tidligere Opgave skal Nettofortjenesten for disse være 8 à 10,000 Spd. aarlig. I Froland drives Baadbyggeriet af 8 Personer, der antages aarlig at have en Nettofortjeneste af 800 Spd".

Danmarksfarten med smaa Slupper og Skøiter, hvorom det heder hos Fogden: „Den vedvarer saagodtsom det hele Aar og overfører smaa Trælast, dansk Last, til Jylland og hjembringer Korn og Fedevarer samt levende Kreaturer og Griser, ferskt og saltet Kjød m. m. Denne Fart er i stærkt Aftagende, da den for Tiden er lidet lønnende. Grunden til Fartens Aftagen er formentlig, at den større Fart afgiver bedre Udbytte. Kystfart med smaa Dæksbaade og Skøiter finder endnu Sted, men aftager aarlig, da den ei kan udholde Concurrencen med Dampskibene."

Kjørsel fornemmelig af Trælast (Skibsbrug og skaaren Last) beskjæftiger mange Folk og Heste. Lastekjørselen til Lillesand beregnes at indbringe Birkenæs Herred 60 Spd. pr. 160 Heste = 9,600 Spd., og Heirefos 50 Spd. à 50 Heste = 2,500 Spd. Kjørselen mellem Roresanden og Grimstad opgives at indbringe Folk fra Fjære og Landvig 4,500 Spd., og anden Kjørsel i de samme to Herreder at afkaste henholdsviis 1,440 og 950 Spd. aarlig. Værkskjørselen er i det Hele aftagen som Følge af Værksdriftens Indskrænkning.

Landhandel. Ved Udgangen af 1870 fandtes i Nedenæs Fogderi 37 Landhandlere og 8 Frihandlere, i Sætersdalens Fogderi 32 Handlende.

Jagt eller hovedsagelig Fuglefangst er af Vigtighed for Bygland og Valle, mindre for den øvrige Deel af Sætersdalens Fogderi. Ogsaa i Omlid Herred maa den rimeligviis afkaste nogen Salgsfortjeneste, ellers er denne Næringsvei for Tiden uden synderlig Betydning.

Haandværksdriften. Landshaandværkerne have i Regelen ikke eget Værksted, men arbeide for Dagløn omkring i Husene. I enkelte Bygder forfærdiges endeel Bødkerarbeide og Trækjørler til Afsætning.

Huusfliden strækker ikke paa langt nær til at forsyne Familierne med Beklædningsstoffer. Distriktets Næringsforhold medføre, som foran antydet, at Kvinderne for en Deel maa overtage Mandsarbeide med Jordens Dyrkning m. v., hvorfor der levnes dem mindre Tid til Huusflidsarbeider. Imidlertid skal der paa flere Steder spores Fremgang.

Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

De sædvanlige tabellariske Opgaver over thinglæste og aflæste Pantehæftelser, Eiendomshandler, Executioner, Udpantninger og Tvangsauktioner vedlægges. Som en almindelig Bemærkning, især for Sætersdalen, gjælder det, at indfriede Pantehæftelser jævnlig blive henstaaende uaflyste.

Paa Landet findes 2 Skibsassurancseforeninger, nemlig en i Fjære for alleslags Skibe og en i Høivaag for Jagter og mindre Fartøier.

I Landvig, Holt, Søndeled og Gjerestad findes private Brandassuranceforeninger.

Med Hensyn til disse Assuranceforeninger af begge Slags henvises til vedlagte Opgaver, dem vedkommende.

Foruden at Byernes Sparebanker naturligvis for en Deel virke i Landdistriktet, var der ved Femaarets Slutning 10 Sparebanker i Virksomhed paa Landet, hvoraf 6 i Nedenæs og 4 i Sætersdalens Fogderi. Om deres Virksomhed indgives aarlige Indberetninger. Det samme gjælder om Herredscommunernes saavelsom Amtscommunens Økonomi.

Over Længden af Amtsdistriktets Veie, Transportpriserne paa nogle vigtigere Linier samt de i Femaaret udførte Veiarbeider hidsættes følgende af Veiinspektøren sammendragne Tabeller:

Klassifikation.	Længde af Veie inden Herredet, paa hvilke der kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Nettolast.				
	indtil 6 Centner.	fra 6—10 Centner.	fra 10—14 Centner.	over 14 Centner.	Ialt.
Hovedveie	$1^1/_8$ Mil	$11^7/_8$ Mil	$10^1/_3$ Mil	$5^1/_2$ Mil	28,8 Mil
Bygdeveie	$21^1/_8$ —	$13^1/_4$ —	2 —	„ —	36,4 —
Tilsammen	$22^1/_4$ Mil	$25^1/_8$ Mil	$12^1/_3$ Mil	$5^1/_2$ Mil	65,2 Mil

Af offentlige Rideveie havdes 44,3 Mile.

Paa følgende Færdselslinier udgjør de gjennemsnitlige Transportomkostninger:

Sted, hvorfra.	Sted, hvortil.	Veilængde i Mil.	pr. 1 Tønde Korn.	pr. 1 Tønde Salt.	pr. Centner andre tunge Varer.
Nordnæs	Guldsmedmoen	$1^1/_4$	„ Spd. 18 Skill.	„ Spd. 27 Skill.	
Christiansand	Valle	$13^7/_8$	1 — 48 —	1 — 116 —	
Lillesand	Birkeland	$1^1/_4$	„ 16 —	„ 16 —	
Tvedestrand	Næsværk	$^3/_4$	„ 16 —		5 à 6 Skill.
Arendal	Næsværk	2			12 —
Vegusdal	Christiansand	$6^1/_4$	„ 72 —	„ 96 —	
do.	Arendal	6	„ 72 —	„ 96 —	(blot om Vinteren)
do.	Grimstad	5	„ 60 —	„ 84 —	do.
Arendal	Frolandsværk	$1^3/_4$	„ 36 —	„ 60 —	

Veiarbeider, udførte i Femaaret 1866—1870 inden Amtsdistriktet.

Længde af:	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Ialt.
	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.
Nyanlagte Hovedveie	„	„	„	„	„	„
— Bygdeveie	„	$^1/_8$	$^3/_8$	$2^1/_2$	$^{31}/_{72}$	3,43
Omlagte Hovedveie	$^3/_4$	$^1/_{12}$	$1^{13}/_{16}$	$^1/_{36}$	„	1,95
— Bygdeveie	„	„	$^1/_5$	$^1/_{100}$	$^6/_{20}$	0,51

Den almindelige økonomiske Tilstand siges for det Meste at være gaaet tilbage i Sætersdalens Fogderi, hvilket ikke er usandsynligt, da dette Distrikt, som er udelukket fra de Velstandskilder, Søen frembyder og hvis Skovdrift antages mindre lønnende end det andet Fogderies, er mere afhængigt af Aarveien, der i Femaaret for det Meste har slaaet mindre godt til. Ogsaa i Nedenæs Fogderi heder det fra nogle Herreder, at Tilbagegang har fundet Sted, medens Tilstanden i andre omtales som god og i Fremgang, saaledes bl. a. i Skovdistrikterne Froland og Omlid. Gjælden er rimeligviis i Virkeligheden voxet noget; men naar der tales om økonomisk Tilbagegang, maa det bemærkes at Femaaret fulgte ovenpaa en ualmindelig heldig Skibsfartsperiode, i hvilket man havde vænnet sig til en rask Fremgang, og fremdeles, at det næsten fra alle Amtets Herreder indrømmes, at Fornødenhederne og Fordringerne have steget. Om Fremgangen derfor end kan have sagtnet og Stilstand deelviis være indtraadt, er der vistnok i det Store taget Grund til at betegne Forfatningen som ganske god og snarere i Fremend Tilbagegang.

Den Velstand, som findes, er i det Store taget knyttet til Skibsfarten, Skibsbyggeriet og Skovbruget, — Næringsveie, som umiskjendelig have bidraget mægtigt til Distriktets Opkomst, men hvis Trivsel er afhængig af udenlandske Conjunkturer. Skulde nogen varig Tilbagegang indtræde i disse, vilde der antagelig blive lagt større Kraft nærmest paa Landbruget, men de naturlige Betingelser for at drive dette til nogen Høide ere, som foran antydet, neppe de heldigste.

Brændevinsdrikken siges paa flere Steder at have aftaget i de senere Aar. Dette maa sikkert være Tilfældet hos Sætersdølerne, blandt hvem Drukkenskaben dog mest har været almindelig paa Bytourene; til daglig Brug skal derimod Brændevinsdrik ikke have været eller ialfald nu være udbredt blandt dem. Der er andre Bygder, hvor Ondet rimeligvis er mere udbredt og dybere indgroet, og hvor Brændevinet nu som før anretter megen sædelig og økono-

misk Ødelæggelse. Tildeels har Brændevinet i den senere Tid veget Plads for Øllet. Som Distrikter, hvor Drukkenskaben skal have kjendeligt aftaget, nævnes i Nedenæs Fogderi Vegaarsheien, Søndeled og Gjerestad. Noget Brændevinsudsalgssted findes ikke udenfor Byerne.

Med Hensyn til Renlighed og Orden i det huslige Stel er Tilstanden høist forskjellig, jævnt god i Kystherrederne, i nogle af de indre Distrikter derimod daarlig og tildeels meget daarlig. Der har været tænkt paa at faa istand en Huusholdsningsskole for Bondepiger, uden at der dog hidtil er kommet noget ud deraf.

Den for Amtscommunens Regning med Statsbidrag underholdte Tvangsarbeidsanstalt har virket siden 1868. Den Adgang, som Fattiglovens § 75 aabner til at indsætte arbeidsføre og trængende Landstrygere af Fantefolket paa Tvangsarbeide, har vistnok ikke været ofte benyttet, tildeels fordi Lovbestemmelsen er knyttet til Betingelser, som vanskeliggjøre dens Anvendelse; men det er alligevel sikkert, at man i de senere Aar, siden Tvangsarbeidshuset kom istand, hører meget mindre til de egentlige Fantefølger inden Amtets Grændser. Derimod gjennemstreifes Distriktet fremdeles af andre Landstrygere, (Svende, Geseller), som ikke høre Fantefolket til.

B. Stæderne.

Arendal.

Magistratens Beretning, ved hvilken Formandskabet Intet har fundet at bemærke, er saalydende:

„Efterat de vigtigste Arbeider i Anledning af Ildebranden i 1863 vare foretagne og Bygningerne igjen opførte med større og bedre Bekvemmeligheder, ødelagde en i 1868 den 12te Juli opstaaet Ildsvaade, et andet Parti af Byen, nemlig Friholmen, Langbryggen og Bendixklev.

Reguleringen af det sidst afbrændte Strøg har sluttet sig til den forrige, og væsentlige Forbedringer i Ordningen af Gader, Kaier og Veie er udført. I de ny opførte Dele af Byen har man erholdt fuldstændig Adskillelse af offentlig og privat Territorium og Bryggerne i disse Dele ere exproprierede, hvorved de særegne Forhold, der findes omhandlede i Rescriptet af 16de September 1785, forsaavidt ere forfaldne.

Byen har til Udgifter ved Reguleringen samt til Expropriationer, Anlæg af Brygger, Gader, Veie, og til Opførelse af Almueskolebygning optaget yderligere Laan, saa at disse i det Hele have udgjort 155,000 Spd., deraf 20,000 for Havnekassen til Afbetaling dels i 40 dels i 30 Aar, og hvorpaa siden 1865 er afbetalt 14,666 Spd. 80 Skill.

Byens Budget er i Femaaret steget fra 12,000 til 23,000 Spd.

Som Indtægter der tilfalde Byen og som gaa til Afdrag i Budgettet oppebæres for Ølafgift 1100 Spd., Hundeskat 100 Spd., Indtægt af Vandværket 1500 Spd., Vedtægtsafgifter 300 Spd., tilsammen en paaregnet Indtægt af 3000 Spd., saa at det Beløb der i 1870 har været udlignet udgjør 20,000 Spd., deraf $^1/_4$ paa de faste Eiendomme og Resten paa Formue og Næring.

Endvidere komme til Indtægt for Havnekassen 3 pCt. Afgift paa Tolden, hvilken Afgift har udgjort 12 à 1300 Spd. aarlig og Bryggepenge, hvis Beløb antagelig kan anslaaes til 5 à 600 Spd.

Uagtet det betydelige Skattebeløb i Forhold til Indvaanerantallet, efter den foretagne Tælling 3980 Individer, kunne dog ikke Skatterne siges at være trykkende, paa Grund af Formuens Betydelighed, hvorved ogsaa kommer i Betragtning, som forhen bemærket, Fattigskattens forholdsviis lave Beløb, forsaavidt Fattigunderstøttelsen udlignes paa Skatteyderne. Sparebanken har i Femaaret fremdeles ydet Byen væsentlige Bidrag til forskjellige Øiemed.

Hvad der ikke lod sig gjennemføre efter Ildebranden i 1863, nemlig den Skjærpelse i Bygningsloven, at alle Huse for Eftertiden burde bygges af Muur, er ved Tillægsbestemmelser af 28de September 1868 til Bygningsloven antaget for det væsentligste af de nyopbyggede Strækninger.

Af Legater ere i Femaaret stiftede tvende af afdøde Hans Christian Foss, nemlig:

1. Legat til Arendals By stort 5000 Spd. ved Testament af 20de November 1861 og Codicille af 31te Marts 1864 og 27de Febr. 1865.

   Capitalen med Tillæg af Renter gjøres frugtbringende indtil, Rentesrenten udgjør 5000 eller 10,000 Spd. hvilken da nærmere efter Communebestyrelsens Bestemmelse anvendes til Gavn for Byen.

2. Legat til værdige Trængende stort 5000 Spd. hvoraf Renterne hvert Aar ved Juletider skulle uddeles. Mindste Portion bestemt til 25 Spd.

Byens samtlige Eiendommes Assuranceværdi var i 1865 638,400 Spd. og udgjorde i 1870 853,540 Spd., medens Eiendommenes Værdi, nemlig Huse og Grunde, efter Taxt i Henhold til Lov af 6te Marts 1869 udgjør 1,129,380 Spd.

Arendals Skibsassuranceforening og Søforsikringsselskab have fortsat deres Virksomhed, i hvilken Henseende henvises til vedlagte Extracter.

2de smaa Dampskibe gaa i daglige Ruter fra Byen til Steder i Omegnen, nemlig et paa 6 Hestes Kraft $6^1/_2$ Commercelæst og 2 Mands Besætning, der væsentlig gaar opad Nidelven mellem Byen og Helle og et paa 8 Hestes Kraft

$8^1/_2$ Commercelæst, 2 Mands Besætning, hvis Hovedrute er Arendal Grimstad og tilbage".

Af de Oplysninger, som Bilagene til Magistratens Beretning indeholde, hidsættes, at Summen af den beskattede Formue stadig er steget i Femaaret fra 2,965,500 Spd. i 1866 til 3,677,000 Spd. i 1870, af den antagne Indtægt fra 399,610 Spd. til 527,800 Spd. og af den skatbare Indtægt fra 315,219 Spd. til 387,324 Spd.

Risør.

Magistraten bemærker, at Stedets vigtigste Næringsvei Skibsfarten ikke har været særdeles lønnende, idet navnlig Aarene 1867—69 vare mindre fordeelagtige, om end Stedets Skibe vare i stadig Fart. Trælasthandelen har aftaget noget, som det antages nærmest fordi Skovene efterhaanden afgive mindre Dimensioner; der udskibedes i Gjennemsnit 6800 Tylter aarlig mod 7676 Tylter i næstsidste Femaar. Detailhandelen er paa enkelte Hænder livlig og fordeelagtig.

For Stedets Rørelse har Veianlægget til Rød været nyttig; der tiltrænges imidlertid fremdeles Forbedring af Veiforbindelserne med Holt og Vegaarsheien. Et lidet Dampskib har i nogle Aar været i Gang fra Risør paa Søndeleds og Sandnæsfjorden.

Byen har en forholdsviis talrig Arbeidsstok og Fattigudgifterne have steget, efter Magistratens Formening nærmest fordi Indskrænkningen i Trælastexporten har formindsket Arbeidernes Adgang til Erhverv.

Følgerne af den store Ildebrand, som overgik Byen i 1861, antages endnu ikke ganske forsvundne. Foruden at det for Reguleringens Skyld optagne Communelaan fremdeles tynger paa Byens Budget, er der Flere, for hvem den kostbarere Gjenopførelse af de nedbrændte Huse har været trykkende. Husene staa derfor endnu i lav Salgspriis.

Om den økonomiske Tilstand i det Hele har Formandskabet bemærket, at om der end vanskelig lader sig paavise noget Virksomhedsfelt, som i Femaaret har gjort iøinefaldende Fremskridt, har den dog snarere gaaet frem end tilbage og kan overhoved betegnes som god og solid. Gjælden er formindsket. Den beskattede Formue har stadig steget, nemlig fra 564,710 Spd. i 1866 til 666,000 Spd. i 1870, den antagne Indtægt fra 120,000 Spd. i 1866 til 148,075 Spd. i 1869, hvorefter den sattes til 145,775 Spd. i 1870, og den skatbare Indtægt har været mellem 59,290 Spd. (1867) og 70,481 Spd. (1869).

Grimstad.

Den økonomiske Tilstand betegnes af Magistraten som meget god og i stadig Fremgang gjennem Femaaret. Hovednæringen er, som før, Skibsfart og Skibsbyggeri; dette sidste har vistnok ikke været drevet saa stærkt som i den foregaaende Periode, men de byggede Skibe siges i Gjennemsnit at være større og solidere. Læstedrægtigheden for hele Grimstad Tolddistrikt var ved Udgangen af Femaaret 24,211 Com.-Læster, hvoraf omtrent Halvdelrn opgives at falde paa Byen med en Assuranceværdi af 696,000 Spd. Skibsfarten har i det Hele været mindre livlig end i den foregaaende særdeles gunstige Periode.

Handelsrørelsen siges at have tiltaget, skjønt Toldintraderne her som i andre Byer have aftaget som Følge af, at de Handlende i Regelen hente sine Varer fortoldede fra Christiania. Haandværkerne trykkes af Concurrencen med Udlandet og Landets større Byer. Inden Haandværkerforeningen er der i Femaaret oprettet en Skole bl. A. med Tegneundervisning for Haandværksdrenge samt grundlagt et Bibliothek og i Slutningen af 1870 oprettet en Sparebank.

Agders Søassuranceforening har været i tiltagende Virksomhed, hvorom henvises til medfølgende Opgaver.

Byen har i Femaaret taget sit Vandværk i Brug og har faaet fuldstændig Gadebelysning. Bebyggelsen har tiltaget stærkt.

Et nyt Legat, stort 10,000 Spd., er i Femaaret tilfaldt Byen, stiftet af Enken efter afdøde Apotheker L. Nielsen i dennes og eget Navn.

Fattigudgifterne have i Femaarets Løb steget fra 1500 til 2200 Spd., hvilket hovedsagelig tilskives Indflytning af Arbeiderfamilier og fremmede Tjenestefolk. Summen af den beskattede Formue steg fra 584,600 Spd. i 1866 til 639,300 Spd. i 1869 og var i 1870 631,600 Spd., den antagne Indtægt var i de samme Aar 116,500, 154,000 og 153,500 Sp., og den skatbare Indtægt 69,680, 92,370 og 91,960 Spd.

Ladestedet Tvedestrand.

Af Magistratens Beretning, ved hvilken Formandskabet Intet har havt at bemærke, hidsættes Følgende:

Foruden den Udskibning af Næs Jernværks Produkter, som foregaar gjennem Ladestedet, har en ikke ubetydelig Export af Trælast, baade huggen og skaaren, fundet Sted. Denne Export har været større end i forrige Femaar, især af den skaarne Last, hvoraf det meste tilligemed den bedste Huglast gaar til Frankrig og tildeels Belgien. Resten af Skuurlasten og de ringere Bjælker skibes til England, Holland og Danmark. Krambodhandelen antages at have aftaget noget, efterat Landhandlere have nedsat sig i de tilstødende Distrikter.

Handelsflaaden er ogsaa i denne Periode betydelig forøget. Skibene benyttes væsentlig i udenlandsk Fragtfart, nogle mindre Fartøier til Trælastudskibning fra Stedet. Fragterne have i Gjennemsnit været mindre end i foregaaende Femaar.

Et i 1866 anskaffet lidet Dampskib underholder en livlig Forbindelse med Arendal saavelsom med Postdampskibene, der stoppe en Milsvei udenfor Tvedestrand.

I 1868 stiftedes en Arbeiderforening med Sygekasse.

Stedets Velstand antages i det Hele at være gaaet frem. Fattigskat har ikke været udlignet før i 1870. Summen af beskattet Formue har steget fra ca. 403,000 Spd. i 1866, til 551,700 Spd. i 1870, af antagen Indtægt fra ca. 105,000 Spd. til 113,000 Spd., og af skatbar Indtægt fra ca. 58,000 Spd. til 62,180 Spd.

Ladestedet Lillesand.

Den økonomiske Tilstand antages i det Hele at være god og i Fremgang. Summen af den beskattede Formue udgjorde i 1866 391,050 Spd. og i 1870 434,000 Spd., af den antagne Indtægt henholdsviis 70,320 Spd. og 86,285 Spd., og af den skatbare Indtægt 40,086 Spd. og 46,247 Spd.

Nedenæs Amt den 8de Juni 1872.

Underdanigst

N. Bonnevie.

K.

Lister og Mandals Amt.

Beretning

angaaende Lister og Mandals Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

A. For Landdistriktets Vedkommende.

I Aaret 1870 var det samlede Antal af Jordebrug i Amtet 9,996 med en samlet Skyld af 9,425 Daler 8 Skill. Gjennemsnittet af Jordbrugenes Skyld er saaledes for dette Amts Vedkommende under 1 Daler. Gjennemsnittet af Skylddalerens Værdi er efter Opgaverne fra de forskjellige Herreder for hele Amtet at ansætte til henved 520 Spd. Det siger sig saaledes selv, at Gaardbrugernes Kaar her i Amtet idethele kun kunne være yderst tarvelige eller ringe. Den store Udstykning af Eiendommene, som foranførte Tal udvise, er dog sikkerlig for en væsentlig Deel begrundet i Naturforholdene, der vanskeliggjøre Ansamling af støre Eiendomme. Fremskridtene kunne under saadanne Forhold ikke ventes at være store eller raske. Ikkedestomindre tør det dog antages for sikkert, at Fremskridt ere gjorte her i Amtet i det omhandlede Femaar; navnlig er Formuen efter de Opgaver, der ere meddelte over den beskattede Formue i hvert af Periodens 5 Aar, steget ikke ubetydeligt. Der mangler fra 3 af Amtets Herreder Opgave over de beskattede Formuer; men for de øvrige Dele af Amtet udgjorde den beskattede Formue i Aaret 1866 4,777,000 Spd.; i 1870 derimod 5,195,000 Spd., hvilket altsaa viser en Stigning i Formue af over 400,000 Spd. Dette Resultat er saa meget mærkeligere, som Eiendomspriserne maa antages at være faldne ikke ubetydeligt i Fem-Aaret. Gjennemsnitsbeløbet af Matrikuldalerens Værdi var nemlig efter de officielle statistiske Tabeller for Mandals og Listers Fogderier for Aarene 1852—1866 henholdsvis 722 Spd. og 455 Spd., hvorimod Skylddalerens Gjennemsnitsværdi i hvert af Fogderierne i 1870 angives at være henholdsvis 606 Spd. og 383 Spd. Denne Falden af Eiendomspriserne tør fornemmelig søge sin Grund i en mere almindelig Erkjendelse af, at Eiendomspriserne vare komne til en Høide, der stod i Misforhold til Eiendommenes Afkastning. Til for nogen Del at søge Aarsagen til Eiendomsprisernes Falden i en Tilbagegang i Formuesforfatningen er der saameget mindre Grund, som ingen af Periodens enkelte Aar have været ugunstige, omtr. Middelsaar, det sidste, nemlig 1870, endog et meget godt Aar. Med hine fra Skatteligningerne hentede Talstørrelser for Øie tør jeg for ethvert Fald ikke lægge nogen afgjørende Vægt paa, at der for den overveiende største Deel af Amtets Herreder opgives, at den økonomiske Forfatning er gaaet tilbage eller ialfald har været stillestaaende, medens der kun for 2de Herreders Vedkommende siges at have været Fremgang. Naar der i enkelte Beretninger, hvori der angives økonomisk Tilbagegang, uagtet de fra Skatteligningerne hentede Formuesangivelser tyde paa det Modsatte, blandt Andet yttres, at disse Skatteligninger, særdeles naar det gjælder Formuerne, ikke ere fuldt ud at lide paa, blandt Andet, fordi Ligning af Formue er forholdsviis ny og derfor meer eller mindre usikker og vaklende, saa kunde der maaske tillægges en saadan Bemærkning nogen Vægt, naar Paastanden om økonomisk Tilbagegang støttedes af andre Data, der kunne give Veiledning ved Bedømmelsen af den økonomiske Stilling ialmindelighed. Dette er dog ikke Tilfældet med Hensyn til de af Sorenskriverne meddelte Opgaver over i Femaaret stedfundne Thinglæsninger og Aflæsninger af Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved er givet Pant i faste Eiendomme samt over afholdte Tvangsauktioner. Disse Opgaver vise, at

	thinglæste Hæftelser.	aflæste Hæftelser.	afholdte Tvangsauktioner.
for Femaaret 1866—1870 udgjorde	928,586 Spd.	574,791 Spd.	182,166 Spd.
De tilsvarende Værdier for Femaaret 1861—1866 vare . .	825,468 —	463,685 —	192,557 —

Medens saaledes Forøgelsen af de thinglæste Hæftelser, eller Forskjellen mellem de thinglæste og aflæste Hæftelser, var større i forrige end i dette Femaar, var Værdien af de afholdte Tvangsauktioner mindre. Den Fremgang, der i økonomisk Henseende viser sig i Amtet som Heelhed betragtet, hører dog fornemmelig hjemme i Sødistrikterne, hvor Næringsveiene ere mere fleerartede, og hvor der navnlig er Adgang til at deeltage i det for Amtet saa vigtige Makrelfiskeri. Ogsaa de Byerne nærmest liggende Distrikter, hvorfra en lettere og fordeelagtigere Afsætning af Gaardsprodukterne haves, antages i større Grad at være delagtige i Fremskridtene. Anderledes tør det dog maatte indrømmes, at være i Amtets indre eller høiere liggende Distrikter. Der lægger vistnok Gaardenes store Udstykning og Jordbundens Magerhed uoverstigelige Hindringer iveien for nogen større Velstands Udbredelse. Her fordre Tingene selv med uafviselig Nødvendighed en stor Flid, Nøisomhed og Tarvelighed, for at den behørige økonomiske Uafhængighed kan bevares. Større Oplysning og forbedrede Kommunikationer — uden den Første veed man end ikke at sætte ret Priis paa de Sidste — er formentlig, hvad dette Amt meest tiltrænger. I saa Henseende bemærkes, at der i den senere Tid og navnlig i Femaaret er gjort Meget for Veienes Udvidelse og Forbedring. Naar desuagtet endnu i denne Retning tiltrænges Mere, saa er det hovedsagelig, fordi der i ældre Tider er gjort altfor lidt for Veivæsenets Udvikling, ligesom det er at befrygte, at Sandsen for et godt Veivæsens Betydning hos en Deel af Amtets Befolkning endnu ikke er naaet fuldt frem.

Om de enkelte Næringsveie er at mærke:

Om Jordbruget.

Dette maa vistnok siges idethele at være gaaet Noget fremad i Femaaret, om end ikke paa langt nær saa meget som i Landets mere begunstigede Egne. Jeg har allerede i det Foregaaende udhævet som Grunde til de langsomme Fremskridt, Jordbundens Magerhed, Gaardenes store Udstykning samt Liggen tilbage i Kommunikationsvæsenets Udvikling. Størst har Fremgangen vist sig i de Distrikter, der ligge Byerne nærmest. Der er nemlig ikke blot Afsætningen af Landbrugsprodukterne bedst, men ogsaa Adgangen lettest til at erholde Gjødningsstoffe, der, hvor Jordbunden er saa mager, som Tilfældet i Regelen er her i Amtet, selvfølgelig tiltrænges i større Mængde end Eiendommene selv kunne frembringe. En større Sands for og Skjøn paa et rationelt Jordbrug er indtraadt og viser sig fornemmelig i en bedre Afgrøftning, mere Vexling af Jordens Brug til Ager og Eng og ved Engens Tilsaaning med Græsfrø. Egentligt Drainingsarbeide med brændte Rør er dog endnu lidet kjendt eller benyttet her i Amtet. Forholdet mellem Ager- og England stiller sig gjennemsnitlig for hele Amtet som 1 : 6. I Femaaret er ikke optaget saameget Nyland som i foregaaende Perioder. Hertil angives i flere Lensmænds Indberetninger Grunden at være den, at man er begyndt med større Omhu at dyrke den Jord, som allerede haves under Arbeide. Det maa vel og ansees for i og for sig at være et Fremskridt, at man lægger mere Vind paa at dyrke et mindre Areal godt, end at forøge Arealet under en daarlig Dyrkning. Sædskifte og Engenes Tilsaaning kan dog kun siges at være i sin Begyndelse. Paa mange Steder er et saadant rationelt Jordbrug endnu ukjendt eller uprøvet, ligesom Spaden endnu mangesteds er det fornemste Agerbrugsredskab. Dette gjælder dog fornemmelig de høiere Fjeldbygder eller egentlig de saakaldte Heiegaarde, hvorvel ogsaa Lokaliteterne lægge store, om end ikke uovervindelige Hindringer iveien for Brug af Ploug og Harv. Paa flere Steder i Amtet ere Tærskemaskiner anlagte, som oftest til at drives ved Vandkraft.

Kvægdriften

kan ogsaa siges ialmindelighed at være gaaet noget fremad, idet man, som det hedder i flere Beretninger fra Lensmændene, begynder at skjønne, at det lønner sig bedre at holde en mindre Besætning, der fødes godt, end at forøge Besætningen over, hvad en god Behandling af Kvæget tillader. Der lægges ogsaa mere Vind paa forbedrede Kvægracer. Navnlig anskaffes hyppigt Kvæg af Thelemarksracen. Til ret at dømme om denne Races Fortrin for Amtets egen, siges imidlertid Erfaringen ialmindelighed at være for liden. Opgaverne over Kvægholdet i Aaret 1870 sammenholdt med de lignende Opgaver for 1865 viser en Aftagen af Kvægholdet i de sidste 5 Aar og synes saaledes at stadfæste, hvad ovenfor er sagt om bedre Røgt af Kvæget, og det saameget mere, som der er Grund til at antage, at Høavlingen paa Grund af bedre Engdyrkning samtidig er tiltaget. For flere Herreders Vedkommende opgives Melkeudbyttet af en Ko at være ikke lidet større i 1870 end i 1865. I flere af Amtets øvre Bygder har Skabsyge hersket blandt Faarene. Fornødne Foranstaltninger til Sygdommens Standsning eller Udryddelse ere trufne og ville forhaabentlig lede til et tilfredsstillende Resultat. Amtet skal dog her bemærke, at man saavel ved Behandlingen af det berørte Anliggende som i flere andre Retninger har maattet beklage Savnet af den sagkyndige Assistance, der kunde være at søge hos en kyndig og dygtig Dyrlæge. Nogen saadan findes nemlig ikke bosat her i Amtet. Med Undtagelse af Skabsygen blandt Faarene vides ikke andre ondartede Sygdomme af Betydenhed i Femaaret at have fundet Sted.

Skovdrift.

For Listers Fogderi er Skovdriften af mindre Betydning. I Fogderiet høiere liggende Distrikter skjæres endel Stav ved Cirkelsauge, af hvilke endel ere anlagte i Femaaret. Fremskridt i denne Bedrift antages fornemmelig at kunne tilskrives et forbedret Veivæsen. I hele Fogderiet, men fornemmelig i de nedre Bygder, ere Skovene haardt medtagne, og deres Gjenvæxt forhindre eller umuliggjøres saagodtsom ved den i Fogderiet endnu saa sædvanlige Lyngsridning. Noget bedre er det i saa Henseende i Mandals Fogderi, hvor Lyngsridningen synes at være i Aftagende. Der er saaledes en Mulighed for at Skovene, der vistnok ere haardt og paa mange Steder utilbørligen medtagne ved fuldstændig Udhugst, igjen ville voxe til. Forøvrigt henvises til Forstassistent Aars Indberetninger om Skovvæsenet her i Amtet, tilbagesendt det kgl. Departement herfra den 16de Februar og 2den December 1870.

Bergværksdrlften

har ingen Betydning for dette Amt.

Fiskerierne.

Vaarsildfiskeriet, der i tidligere Perioder havde ikke liden Betydning for Listers Fogderi, har i Periodens Løb tabt meget af sin Betydning. Derimod faar Makrelfiskeriet for det hele Amt en større og større Betydning. Det har i hele Femaaret overhoved været gunstigt, saavel hvad Fangsten som hvad Priserne paa Fisken angaar. Bedriften har idethele gjort Fremskridt saavel ved Garnenes Forbedring som ved Baadenes Udrustning. Jeg henviser forsaavidt til de siden Aaret 1867 afgivne aarlige Fiskeberetninger. Om Laxefiskeriet, der ogsaa har megen Betydning for dette Amt er kun at sige, at Udbyttet i Femaaret har været middels, og at Bedriften idethele befinder sig omtrent paa samme Standpunkt som tidligere. Kun bemærkes, at der fra flere Kanter føres Klage over, at de for Ørreten givne Fredningsbestemmelser ere til Skade for Laxefiskerierne, idet Laxeyngelen tilintetgjøres af Ørreten. Om Klagen er beføiet har jeg forøvrigt intet Skjøn paa. Hummerfiskeriet er i Femaaret aftaget betydeligt. Som Grund hertil angives Mangel paa passende Fredningsbestemmelser og hensigtsmæssige Lovregler angaaende Fangstredskabernes Beskaffenhed. Prisen paa Hummeren siges at være stegen betydeligt, men Udbyttet er ikkedestomindre meget ringere end forhen, da Fangsten er saameget ringere.

B. Kjøbstæderne og Ladestederne.

1. Kristianssand,

Den konstituerede Borgermester i denne Kjøbstad har den 8de Juni 1872 afgivet nedenstaaende Beretning:

1. Med Hensyn til Handelen.

Om denne gjælder i det Væsentlige, hvad der en anført i Beretningen for Femaaret 1861—65. Den i samme ommeldte direkte Import af Kaffe og Sukker er i de sidst forløbne 5 Aar igjen ophørt. Den direkte Dampskibsforbindelse med Udlandet er udvidet. Forbindelsen med Landdistrikterne er forbedret ved Anlæg af en ny Vei og Omlægning af en anden, hvortil Kommunen foruden de i forrige Beretning ommeldte Beløb har bidraget 7200 Spd. For Tiden haves under Overveielse yderligere Omlægning af Veie, for at disse kunne blive i tidsmæssig Stand, men hvorvidt dette vil kunne realiseres, beror paa, hvad der af Statskassen dertil bevilges. Hvad Udskibningen angaar, da er det væsentligst Trælast og Fisk, som skaffer nogen Rørelse. Trælastudskibningen gik betydelig ned paa Grund af den fransk-tydske Krig, men efter Freden er den igjen steget.

Udskibningen af fersk Fisk dreier sig væsentligst om Makrel og Lax. Værdien af de udskibede Qvanta af disse Fiskesorter er opgivet i 1867 til 65,718 Spd.; i 1868 til 42,167 Spd.; i 1869 til 72,030 Spd.; i 1870 til 78,128 Spd.; for 1866 har jeg ikke kunnet erholde nogen Opgave. Selve Fisket skaffer ikke Byens Indvaanere en saa væsentlig Fortjeneste, som man efter de anførte Summer skulde ledes til at tro, thi fra Byen har der i Femaaret kun deeltaget mellem 15 à 20 Baade foruden 2 til den Trafik byggede Dampskibe. Hver Baad er i Regelen bemandet med 3 Mand og fører 30 à 40 Garn. Gjennemsnitsfortjenesten kan antagelig sættes til 200 Spd. pr. Aar for hver Baad. Dampskibene føre hver omtrent 50 à 60 Garn og ere bemandede med 4 Mand hver. Nogen bestemt Calcul over deres Fortjeneste har jeg ikke kunnet erholde, men det udtales i Almindelighed, at de vise sig fordeelagtige. Fra de tilstødende Districter deeltage en Mængde Baade i det ommeldte Fiske og bringe Udbyttet til Byen. Hvad her er sagt om Fiskeriet gjælder kun om Makrelfisket. Laxefisket drives ikke af Byens Indvaanere, men tilføres fra andre Districter og bliver her i Byen opkjøbt, og ligesom Makrelen nedlagt med Iis i Kasser. Dette Arbeide skaffer endeel af Byens Indvaanere en ikke ubetydelig Indtægt, ligesom ogsaa Anskaffelse af Iis og Forarbeidelse af Kasser giver Anledning til en ikke uvigtig Vinterfortjeneste.

Den i Aaret 1841 oprettede, men senere nedlagte Børs, er i Femaaret atter traadt i Virksomhed, og dens Gavnlighed anerkjendes af de Handlende. En Handelsforening haves ogsaa.

2. Med Hensyn til Skibsfarten.

Byens Handelsflaade har erholdt en Tilvæxt af 3469 Kommercelæster, der anvendes i Fragtfart, og denne maa i det Hele taget i Femaaret ansees som lønnende. Byen har 4 mindre Dampskibe, der lette Forbindelsen med de nærmeste Districter. Hyren for Skibsmandskab er opgivet i Femaaret at have været: for Styrmænd 14 à 15 Spd., for Tømmermænd 13 à $13^1/_2$ Spd., for fuldbefarne Matroser 9 à $9^1/_2$ Spd. for Andre fra 5 til 8 Spd. Alt pr. Maaned.

3. Med Hensyn til Haandværksdriften.

Denne staar antagelig i det Hele taget omtrent paa samme Trin som ved forrige Beretning. Der arbeides i Regelen kun til Byens Forsyning, skjønt deri gjøres Undtagelse med Hensyn til Snedkere og Hattemagere, der for en Deel levere Arbeide til Udenbyes.

4. Med Hensyn til Fabrikdriften.

I Femaaret er det saakaldte Oddernæs's mekaniske Værksted flyttet til Byens Grund og betydeligt udvidet. Om dets Virksomhed henvises til den fra Værkstedet afgivne hermed følgende tabellariske Opgave, af hvilken udhæves, at der i det her omhandlede Tidsrum er af Værkstedet bygget 6 Dampskibe med en Hestekraft af tilsammen 57. Forøvrigt antages Fabrikvirksomheden her ikke at være undergaaet nogen væsentlig Forandring i de sidste 5 Aar, naar undtages at Driften paa Eegs Teglværk er udvidet.

5. Med Hensyn til Skibsbyggeriet.

I Femaaret er her bygget 6 Fartøier med en Drægtighed af tilsammen 696 Kommercelæster. Der sees saaledes i denne Retning at være ikke ubetydeligt Fremskridt fra de nærmest foregaaende Femaar.

6. Med Hensyn til Jordbruget.

Byens Landdistrikt bestaar af Gaardene Grim og Eeg samt en Deel fra disse udgaaede Parceller. Om Dyrkningen af disse Eiendomme vides ikke noget Særligt at bemærke.

7. Med Hensyn til Tilstanden i Almindelighed.

Byen maa siges i Femaaret at være gaaet jævnt fremad; mange og efter vore Forhold store Foretagender inden Kommunen ere iværksatte og fuldendte i Løbet af de her ommeldte Femaar. Almueskolevæsenet er omdannet, og der er anvendt omtrent 9500 Spd. til en ny Almueskolebygning; til Ombygning af Kirken er anvendt ca. 10,000 Spd.; til yderligere Udvidelse af Vandledningen og til Anskaffelse af et Pumpeværk til samme er anvendt 5000 Spd.; de fleste af Byens Gader ere omlagte, og dertil er medgaaet omtrent 9000 Spd., foruden hvad der aarlig er anvendt til Reparationer og videre Omlægning. Omdannelse og Omordning af det hele Skolevæsen har været paa Bane i Femaaret i Forbindelse med Ombygning og Udvidelser af de til de forskjellige Skoler hørende Bygninger, og der vil formentlig om kort Tid blive fattet de fornødne Beslutninger til en fuldstændig Ordning af det hele Skolevæsen og til Anskaffelse af nye eller Ombygning af de gamle Skolebygninger, saa at Skolerne kunne faae tidsmæssige Localer. Vandledningens Afbenyttelse i Husene har været i Tiltagende. Sundheds- og Renlighedsforholdene har været Gjenstand for omhyggelig Opsigt, og man er i en By, som denne med dens store Udstrækning i Forhold til Folkemængden, med dens i Almindelighed smaa Huse og med dens tørre Jordbund i saa Henseende vel stillet. Til Vedligeholdelse og Udbedring af Havnen har der hvert Aar været anvendt Mudderapparater, hvorhos man har fortsat med Bygning af Kaier i Byens Almindinger, hvilket var paabegyndt i forrige Femaar. Som Bidrag til Dækkelse af Havneudgifterne er der paa Tolden lagt 2 Procent. Arbeidsfortjenesten har i Femaaret været jevn og god, saa at Arbeidsklassens Stilling maa siges i det Hele taget at være gunstig, uagtet en stor Deel af Livets Fornødenheder er steget ikke ubetydeligt i Pris under Løbet af de sidste Femaar. Husleien er ogsaa steget betydeligt, hvilket dog ikke saa meget gjælder for de Bekvemmeligheder, der benyttes af Arbeidsklassen; men navnlig de større Familieboliger. Prisen paa faste Fiendomme i Byen har i en Række af Aar staaet langt under, hvad det maa koste at opføre de paa samme staaende Bygninger, men i Femaaret er ogsaa disse Priser gaaet op. Den almindelige Velstand synes at være jevnt fremadskridende, hvilket blandt Andet fremgaaer af Byens Evne til at bære de i Femaaret betydelig stegne Skatter. De forskjellige Skatter vare:

	i 1866 Spd.	i 1867 Spd.	i 1868 Spd.	i 1869 Spd.	i 1870 Spd.
Byskat	15,300	18,500	21,000	23,100	24,000
Fattigskat . . .	11,000	10,500	10,500	13,500	12,500
Brændevinsafgift .	4,000	4,333	4,833	5,000	4,333
Øl- og Vinafgift .	930	840	880	800	760
Hundeafgift . . .	146	160	159	162	160

Det vil heraf sees, at det væsentligst er Byskatten, hvori Stigningen har fundet Sted. Denne Skat udlignes deels paa Formue og Næring deels paa faste Eiendomme. I 1866 blev $^1/_5$ udlignet paa Formue og Næring og $^4/_5$ paa Eiendomme; men efterhaanden har man søgt at fordele denne Skat lige paa begge Skattefundamenter, saaledes var Forholdet i 1870 resp. $^{13}/_{30}$ og $^{17}/_{30}$ og vil Forholdet for Eftertiden blive en Halvdeel paa hvert af de nævnte Skattefundamenter overensstemmende med Lov af 4de Juni 1866. Fattigskatten viser vistnok ogsaa nogen Stigning, men Fattigudgifterne ere i Virkeligheden ikke stegne. Stigningen i Skatten i de 2 sidste anførte Aar har væsentlig sin Grund i, at Udgifterne i 1867 og 1868 have været større end Skatterne, saa at man har maatte fortære af Beholdningen, og for at bringe Ballance tilveie er Skatten forøget i de 2 nærmest følgende Aar. I Femaaret har Arbeiderforeningen oprettet

en Sygekasse, der visselig, naar den ret vinder Tilslutning hos Arbeidsklassen, maa faae en gavnlig Indflydelse og bidrage til Nedgang i Fattigudgifter. Ogsaa for flere af Haandværkerne og deres Svende haves Sygekasser.

Med Hensyn til andre milde Stiftelser i Byen henvises til forrige Femaarsberetning. Et Legat paa 500 Spd. er i Femaaret tilfalden Byens Fattigkasse, og udbetales Renterne af samme til værdige Trængende.

Tjenerlønnen maa siges at være den samme som anført i forrige Beretning.

Kommunens Gjæld var ved Udgangen af Aaret 1870 omtrent 61,000 Spd., hvilket Alt vedkommer Bykassen.

2. Mandal.

Fogden i Mandal har i sin Beretning af 13de Mai f. A. udtalt sig for Ladestedets Vedkommende saaledes:

A. Med Hensyn til Handelen.

Den Lammelse i Handel og Omsætning, der ialmindelighed har fundet Sted i Femaaret, har ogsaa været fremherskende i Ladestedet. Den væsentligste Udførselsartikel, Trælast, har ikke fundet saa god og lønnende Afsætning som i tidligere Femaar, i hvilke Udskikningen, især af saakaldet dansk Last, foregik baade i større Mængde og til høiere Priser end i det nu tilbagelagte. Lasten bestaar hovedsagelig af Pitprops, der udskibes til England og Skotland og af Bord og hugne Bjelker til Danmark. I Mandals Vasdrag har der i Femaaret været nedflødet til Ladestedet 58,065 Tylvter Last, altsaa gjennemsnitlig 11,613 Tylvter. Udgifterne ved Flødningen kan ikke opgives, da en stor Del af Lasten fremflødes ved Eiernes egne Folk, uden at de i Vasdraget ansatte Flødere benyttes. Den største Last kommer fra Aaseral. Antallet af Trælasthandlere var i 1866 34, men er efterhaanden gaaet ned til 23. Af de øvrige Udførselsartikler fremhæves Makrel, Lax, Hummer, Ege- og Birkebark samt Parafinolie. Fiskevarerne gaae fornemmelig til England, hvor de i senere Aar have været afsatte til saa høie Priser, at her i Gjennemsnit har været betalt for Makrel omtrent 60 Skilling pr. Snes og for Lax mindst 2 Spd pr. BB. Forsaavidt Barken ikke forbruges inden Landet, udskibes Egebarken fast udelukkende til Kjøbenhavn og Birkebarken tii Skotland. Productionen af Parafinolie er i de seneste Aar betydelig indskrænket, og Fabrikken synes at have Vanskelighed ved at udholde Concurance med den skotske Olie. Toldintraderne ved Toldstedet udgjorde i Femaaret i Gjennemsnit 19,038 Spd., medens de i nærmest foregaaende Femaar beløb sig til 25,610 Spd. De væsentligste Aarsager til Formindskelsen ere de stærke Toldreductioner og Parafinolie-Fabrikkens deels indskrænkede Drift deels dens forandrede Driftsmaade, idet den ikke nu som tidligere uddrager Olie af Parafinkul, men kun destillerer den fra Skotland hentede Raaolie.

Samhandelen med Landdistriktet har holdt sig omtrent paa samme Standpunkt som i foregaaende Tidsrum, og nogen livligere Samfærdsel og udvidet Handelsomraade vil ikke kunne opnaaes uden ved forbedrede Communicationer. Vistnok er i de senere Aar meget virket til disses Forbedring, men endnu staaer dog meget tilbage, og navnlig er Ladestedet stærkt interesseret i Fortsættelsen sf Veiomlægningen opover Mandalsdalen til Aaseral, hvortil der af Communen er bevilget 10,000 Spd.

B. Med Hensyn til Skibsfarten og Skibsbyggeriet.

Læstedrægtigheden af de her hjemmehørende Fartøier er steget fra 4,140 Commercelæster i 1866 til 5,838½ Læster i 1870 og viser saaledes en temmelig betydelig Stigning, trods de for Skibsfarten i Femaaret herskende mindre heldige Conjunkturer. I Ladestedet er i bemeldte Tidsrum bygget 4 Skibe, tilsammen med en Drægtighed af 411 Commercelæster; den øvrige Forøgelse af Handelsflaaden hidrører fra Kjøb andensteds fra, mest fra Udlandet. 1 Skibsværft er i Femaaret nedlagt. Ladestedet eier 3 Dampskibe, tilsammen af 159 Læsters Drægtighed og 90 Hestes Kraft; samtlige ere anskaffede i Femaaret og byggede i England. Alle 3 Dampskibe ere hovedsagelig beregnede paa Fragtfart; det ene har hidtil havt fast Rute inden Landet, hvorimod de 2 andre for største Delen have været anvendte i udenrigsk Fart. Et lidet Dampskib — 11½ Commercelæster — bestemt til at underholde Forbindelser med de nærmeste Distrikter, er i indeværende Aar bleven anskaffet fra det mekaniske Værksted i Christianssand. Hyren er ialmindelighed for en Styrmand 12 à 14 Spd. og for en Matros 8 à 9 Spd. maanedlig.

C. Med Hensyn til Fabrik- og Haandværksdriften.

Tabel No. 7 udviser de i Ladestedet værende Fabriker og industrielle Anlæg. Af samme vil erfares, at der i Femaaret er nedlagt 1 Skibsværft, 1 Jernstøberi, 1 Korkefabrik og 1 Cigarfabrik, hvorimod er oprettet 2 Dampsauge og 1 Fabrik for hermetisk Nedlægning af Levnetsmidler. Sidstnævnte Fabriks væsentligste Nedlægning bestaar af Kjød til Skibsprovisioner, der afsættes foruden til indenlandske Skibsredere hovedsagelig til England, der er at betragte som Fabrikens Hovedmarked.

Haandværksdriften har neppe hævet sig i Femaaret, og der arbeides i Regelen alene til Stedets egen Forsyning. Kun Hjulmagerne have nogen Afsætning andensteds.

D. Med Hensyn til Jordbruget.

De faa Jordstykker, der findes inden Ladestedets Grændser, benyttes dels til England, dels til Haver, og derom er intet Særligt at bemærke.

E. Med Hensyn til Tilstanden i Almindelighed.

Femaaret har været en mindre heldig Periode for Ladestedet, som i samme maa antages at være gaaet ikke gan-

ske lidet tilbage i øconomisk Velstand. De forandrede Forhold ere ogsaa komme tilsyne derved, at flere af Stedets Handlende, hvad tidligere var en Sjeldenhed, have opgivet sine Boer til Concursbehandling, men herved er dog at mærke, at flere af disse Handelsmænds Stilling var saadan, at den kun under usædvanlig heldige Conjunkturer vilde have været holdbar, og de uheldige Tidsforhold fremskyndede derfor snart deres Undergang.

Dagarbeidernes Kaar ere maadelige som Følge af, at der ofte er Mangel paa Arbeide, og uagtet der i de sidste, navnlig i forrige Aar, har fundet en ikke ganske ringe Udflytning Sted, er dog Arbeidsstyrken fremdeles overflødig stor.

Folkemængden har i Femaaret været saagodtsom uforandret, idet den efter Folketælligen i 1865 udgjorde 3,837 og efter den ved Udgangen af 1870 foretagne Tælling 3,875 Mennesker.

I Femaaret er, navnlig i Ladestedets vestlige Deel, oført flere nye Vaaningshuse, fornemmelig af Arbeidsfolk. Af offentlige Bygninger ere tilkomne en Almueskole, ligesom Ladestedet har anskaffet et Vandværk, der har kostet over 24,000 Spd. I 1869 blev Malmø og Klevens Grunde indkjøbte af Communen for en Kjøbesum af 6,300 Spd., og da det egentlige Mandals Grund allerede blev indkjøbt i 1854, eier Communen saaledes nu, med Undtagelse af nogle faa Tomter, der ere Selveiendom, hele den Grund, hvorpaa Ladestedets 3 Dele ere beliggende. Disse Foretagender i Forbindelse med flere i de nærmest foregaaende Femaar iværksatte Foranstaltninger til Communens Tarv, samt den paa Grund af de mislige Conjunkturer bevirkede Forøgelse i Fattigbyrderne have foranlediget en voldsom Stigen af Skatterne, saa at Mandal nu antagelig er et af de mest betyngede Steder i Landet. Gjelden beløb ved Udgangen af forrige Aar til omtrent 57,000 Spd., og Skatterne have i Femaaret udgjort:

	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
1. Communeskat	2,883.	33.	4,349.	79.	4,775.	24.	5,039.	61.	5,241.	84.
2. Fattigskat	1,851.	25.	1,848.	74.	2,316.	103.	2,599.	105.	2,654.	21.
Tilsammen	4,734.	58.	6,198.	33.	7,092.	7.	7,639.	46.	7,895.	105.
Brændevinsafgiften udgjorde	1,566.	80.	1,833.	40.	1,666.	80.	1,833.	40.	1,766.	80.
Afgift for Salg af Øl og Vin m. V. .	365.	„	440.	„	370.	„	330.	„	260.	„
Hundeskat	50.	„	48.	„	38.	„	42.	„	34.	„

Brændevinsafgiften saavelsom Øl- og Vinskatten deles med et lige Beløb mellem Communekassen og Fattigkassen.

Omhandlede Vandledning, der kun er anbragt i det egentlige Mandal, ikke derimod i Malmø og Kleven, til hvilken sidste Del af Ladestedet der ingensinde kan blive Spørgsmaal om dens Forlængelse, benyttes i ikke ringe Grad i Husene; Antallet af privat Indtag udgjør 130 og Afgiften heraf 400 Spd. aarlig. Forsikringssummen af de brandforsikrede Husebygninger beløb ved Udgangen af 1870 til 394,850 Spd. Ladestedet har ogsaa i forløbne Femaar paa nogle ubetydelige Tilfælde nær været forskaanet for Ildsvaade. Her gives intet Brand- ligesaalidt som noget Søforsikringsselskab.

Ladestedets Regulering, som af forskjellige Grunde ikke tidligere har været tilendebragt, er bleven iværksat i Femaaret.

Sparebanken havde ved Udgangen af 1870 under Forvaltning 237,872 Spd., hvoraf 21,779 Spd. var Bankens egen Eiendom. Af Overskudet anvendes en ikke ubetydelig Deel til almennyttige Øiemed for Ladestedet. Som Indretninger, der virke i nyttigt eller velgjørende Øiemed, kan videre nævnes Haandgjerningsskolen, Kvindeforeningen, Understøttelsesforeningen for trængende Sømænd samt Haandværkernes Syge- og Understøttelseskasse; disse Indretningers Virksomhed er dog meget indskrænket paa Grund af manglende Midler.

Havnekassens Beholdning, der efter forrige Femaarsberetning udgjorde 1,246 Spd. er nu gaaet ned til 668 Spd. Til Dækkelse af Havneväsenets Udgifter er beregnet dels 1 dels 2 Procent af Toldindtraderne.

Den offentlige Sømandsskole blev i 1870 nedlagt paa Grnnd af manglende Frekvents.

Her findes 1 fast Skydsstation.

Opgaver over de i Femaaret afholdte Executions- og Udpantningsforretninger vedlægges, ligesom og følger Formandskabets Udtalelse i Anledning af de samme forelagte schematiske Opgaver.

3. Farsund.

Ifølge Listers Fogeds Beretning antages den økonomiske Tilstand i Ladestedet at være omtrent som ved Femaarets Begyndelse. Skibsfarten formenes at være gaaet fremad, idet flere større Fartøier ere indkjøbte til Fragtfart og antages i Gjennemsnit at have indbragt Fortjeneste. Skibsbyggeri er ikke foregaaet i Femaaret. Handelen er som forhen indskrænket til Afsætning i Smaat af Varer, som forskrives fra indenrigske Steder og Udlandet. Ladestedet er Centralpunktet for Udskibning af Makrel fra den vestlige Deel af Amtet.

4. Flekkefjord.

Angaaende de økonomiske Forholde i Femaaret har Byfogden afgivet nedenstaaende Beretning af 6te December forrige Aar.

A. Handel.

Byens Udførselshandel har ligesom i de foregaaende Femaar været ubetydelig.

De Producter, der udskibes til Udlandet, bestaa især af Sild, som fiskes i Stavanger Amt og Bergens Stift, samt af Makrel, Lax og Hummer.

De Producter, som udføres herfra til andre Steder, bestaa især af Læder fra de i Nærheden af Flekkefjord beliggede Garverier, hvilket Læder for den største Del sendes til Øtslandet og Sverige, samt dernæst af Tøndestav, der gaar til de Districter, hvor Vaarsilden fiskes.

Toldindtraderne, som næsten udelukkende bestaa af Indførselstold, udgjøre i Gjennemsnit for heromhandlede 5 Aar 7338 Spd. 88 Skill.

B. Skibsfart.

Skibsfarten er ubetydelig, og Stedet har i dette Tidsrum vel havt nogen, men ikke stor Fortjeneste ved Fragtfart.

Ved 1865 Aars Udgang eiede Stedets Indvaanere 36 Fartøier, drægtig ca. 1100 Commercelæster og ved 1870 Aars Udgang 20 Fartøier drægtig 1353 Commercelæster.

C. Haandværksdrift.

I flere Professioner har Byen duelige Haandværkere, som forsyne Stedet og Omegnen med det fornødne Haandværksarbeide. Endel Snedkerarbeide føres herfra til andre Steder i Landet.

Af Binæringer gives her saagodtsom ingen.

D. Bergværksdrift

existerer ikke her i Byen.

E. Fabrikdrift.

Af Industrianlæg findes i Flekkefjords By kun 1 Reberbane, 1 lidet Garveri og 1 Limkogeri, men ved ingen af disse Anlæg, der ikkun ere i Drift endel af Aaret benyttes, mere end 2 à 3 Arbeidere.

Det bemærkes, at 4 vel indrettede Kornmøller, 2de Sauge og 5 store Garverier samt 1 Ølliemølle, alle beliggende et kort Stykke fra Byen ved 3de forskellige Vandfald i Næs Sogn, tilhøre Indvaanere i Flekkefjord, dog har Olliemøllen ikke i længere Tid været i Drift, ligesom Virksomheden paa 2de af Garverierne i den senere Tid er standset, men Eiendommene ere i indeværende Aar overgaaede til nye Eiere, der igjen have optaget Virksomheden.

F. Skibsbyggeri.

Paa det i Byen beliggende Skibsværft og et Skibsværft beliggende tæt udenfor Byen, er i det heromhandlede Tidsrum repareret nogle faa Fartøier, men intet nyt Fartøi bygget.

G. Jordbrug.

I Nærheden af Byen eie Stedets Indvaanere adskillige Jordstykker, hvoraf nogle faa ere opdyrkede af udyrket Mark i de sidste Femaar.

H. Angaaende Byens Tilstand i Almindelighed.

Stedets økonomiske Forfatning antages snarere at være gaaet tilbage end fremad. Opgave vedlægges over de i ovenomhandlede Femaar thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme over afhændede faste Eiendomme og afholdte Exekutioner, Udpantningsforretningers Antal og Beløb samt Opgave over Antallet og Beløbet af de i bemeldte Femaar afholdte Tvangsauctioner. Ligeledes vedlægges Opgave over Fiskerierne samt en Opgave indeholdende forskjellige Oplysninger vedkommende den økonomiske Tilstand i Byen.

Her paa Stedet er ingen private Brandforsikrings- eller Assuranceindretninger.

Sluttelig bemærkes, at Folketallet i Flekkefjord ifølge en af Commuuebestyrelsen foranstaltet Folketælling den 31te December 1870 udgjorde 1586, de beboede Huses Antal 257 og Husholdninger 413.

Lister og Mandals Amt den 13de Juni 1872.

J. Bonnevie.

L.

Stavanger Amt.

Underdanigst Beretning

angaaende Stavanger Amts økonomiske Tilstand i Aarene 1866, 1867, 1868, 1869 og 1870*).

A. Landdistrikterne.

Stavanger Amt, der ligger mellem 58° 17¹ og 59° 49¹ nordlig Bredde og 22° 31¹ og 24° 50¹ østlig Længde, har et Fladeindhold af 69,5 norske □ Mile, hvoraf falder paa Ryfylke Fogderi 46,5 og paa Jæderen og Dalernes Fogderi 23 □ Mile. I Fladeindholdet ere Indsøerne, der udgjorde 2,2 □ Mil, medregnede. De til Distriktet hørende Øer i Havet, til et Antal af 79, nemlig for Ryfylke 66 og for Jæderen og Dalerne 13, have et Aral af 4,1 □ Mil med en Folkemængde i 1865 af 21,800 Indvaanere eller 5,291 Mennesker pr. □ Mil. Kystherredernes Areal udgjør 56,1 □ Mil, med en Folkemængde af 95,631 Indvaanere, en Matrikulskyld af 11,639 Daler og en Værdi af faste Eiendomme af 8,059,000 Spd. Indlandsherrederne udgjør 13,4 □ Mil med 9,237 Indvaanere, en Matrikulskyld af 2,105 Daler og en Værdi af faste Eiendomme af 785,000 Spd. I Høide over Havet ligger mellem 0 og 500 Fod 25,4 □ Mil med en Folkemængde af 100,800 Mennesker, mellem 500 og 1000 Fod 17,6 □ Mil med en Befolkning af 1000 Mennesker, mellem 1000 og 2000 Fod 10,8 □ Mil med en Folkemængde af 3000 Individer og over 2000 Fod 15,7 □ Mil.

Af Amtets Øer er Karmøen med et Fladeindhold 1,4 norske □ Mil den største og den 23de i Størrelse af alle Norges Øer. Den har en Folkemængde, Ladestederne inbefatttet, af 11,827 Indvaanere eller 8,539 pr. norsk □ Mil. Det i Omfang største Herred er Suldal med 9,2 norske □ Mil og det mindste Finnø med 0,3 norske □ Mil.

Amtets Folkemængde var ved Folketællingen i 1865 104,868 Mennesker, hvoraf i Landdistrikterne 80,139 og i Byer og Ladesteder 24,729. Af Landdistriktets Befolkning faldt paa Jæderen og Dalernes Fogderi 31,951 og paa Ryfylke Fogderi 48,188. Ved Udgangen af 1869 skulde ifølge statistiske Opgaver Folkemængden være steget til 110,300, nemlig for Landdistriktet til 80,800 og for Bydistrikterne til 29,500, hvorved dog maa bemærkes, at Kopervig med en Befolkning i 1865 af 737 Mennesker i Mellemtiden er gaaet over fra Landdistrikt til Bydistrikt. Den anførte Stigning i Folkemængde, der er fremkommet ved Sandsynlighedsberegninger, er formentlig noget for stor, navnlig er Bybefolkningen formentlig ikke steget i den Grad som forudsat.

Af Amtets Befolkning var ved Udgangen af 1865 557 Dissenter, hvoraf igjen 397 Qvækere.

Den gjennemsnitlige Folkemængde pr. norsk □ Mil er for Landdistriktets Vedkommende 1,155, medens det tættest befolkede Herred i Forhold til Fladeindhold er Skudesnæs med 6,259 Indbyggere og det tyndest befolkede Suledal med 230 Indbyggere, Alt pr. norsk □ Mil. Det folkerigeste Herred er Hetland med 5,076 Indbyggere.

I Femaaret er Haugesund blevet Kjøbstad og Kopervig Ladested. Distriktet har saaledes nu 2de Kjøbstæder, Stavanger og Haugesund, samt fem Ladesteder, nemlig Skudesnæshavn, Kopervig, Sandnæs, Egersund og Soggendal. Af bymæssigt bebyggede Strøg findes Sirevaag, Tananger, Østbø med Buøen og Engøen, Tastad med Dusevig og Kalhammervig (611 Indbyggere), Bispeladegaard Hellevaag og Hetlands Præstegaard (883), Hjelmelandsvaag, Sandslandet (555), Østbøstranden, Nærstrand, Trosnevaag og Grønnestad samt Akre (506), med en samlet Folkemængde af 3,918 Mennesker. Hertil kommer Vigsnæs Kobberværk med en antagelig Folkemængde af omtrent 1000 Individer. Karmøen har saaledes paa omtrent

*) De statistiske Opgaver ere, foruden af de til nærværende Beretning indhentede Oplysninger, tagne fra Stadsraad Brochs statistiske Aarbog og Bureauchef Kiærs statistiske Haandbog.

$1^1/_2$ □ Mil 4 bymæssigtbeliggende Steder, nemlig Akre og Vigsnæs samt Ladestederne Kopervig og Skudesnæshavn.

Amtsdistriktet er i administrativ Henseende delt i 2 Fogderier, nemlig Ryfylke Fogderi og Jæderen og Dalernes Fogderi, og i 34 Herreder, idet i Femaaret 2 Herreder ere delte, nemlig Nærstrands Herred i Hinneraa og Stjernerø Herreder og Høgsfjords Herred i Høle af Fossands Herreder. Af de 34 Herreder ere 14 beliggende i Jæderen og Dalernes Fogderi og 20 i Ryfylke Fogderi.

I judiciel Henseende er Distriktet delt i 4 Sorenskriverier, nemlig Ryfylke Sorenskriveri, Karmsund og Hesbø Sorenskriveri, Jæderens Sorenskriveri og Dalernes Sorenskriveri. I Femaaret er Jæderen og Dalerne, der før udgjorde eet samlet Sorenskriveri, delt i to. Der er i det hele Distrikt 26 Thinglag med 30 Lensmandsdistrikter. Af Lægedistrikter gives der 8 og af privat praktiserende Læger ved Udgangen af 1870 8 samt 4 Apotheker, hvoraf det i Kopervig er en Filialafdeling af Haugesunds Apothek.

I geistlig Henseende har Distriktet 5 Provstier, 27 Sognekald med 32 Præster samt 55 Kirker og Sogne.

Jordbruget.

Af Amtets Fladeindhold var der i 1865 kun 104,300 Maal Jord à 2,500 □ Alen eller 0,87 norsk □ Mil optaget til Ager, hvoraf omtrent 46,000 Maal i Jæderen og Dalerne og omtrent 58,000 Maal i Ryfylke. Den langt overveiende Del, nemlig 76,200 Maal, blev benyttet til Havresæd.

Antallet af Jordeiendomme i Distriktet udgjorde ifølge de indkomne Opgaver:

	24 Skill. og derunder.	over 24 Skill. men under 1 Spd.	over 1 Spd. men under 2 Spd.	over 2 Spd. men under 5 Spd.	over 5 Spd. men under 20 Spd.	over 10 Spd. men under 20 Spd.	over 20 Spd.	Tilsammen.
Jæderen og Dalerne . . .	526	1,209	1,377	1,052	29	8	1	4,202
Ryfylke	223	1,187	1,389	1,366	97	7	1	4,270
Tilsammen	749	2,396	2,766	2,418	126	15	2	8,472

Forsaavidt denne Opgave viser et mindre Antal Brug end Beretningen for 1865, har dette sin Grund i, at i nærværende Opgave er tilfølge de udsendte Schemaer særskilt matrikulerede men nær ved hinanden beliggende Brug, der drives undereet, betragtede som eet Brug. Gjennemsnitsværdien pr. Bruger udgjør efter Ovenstaaende for Amtet 1 Daler 72 Skill., for Jæderen og Dalerne 1 Daler 53 Skill. og for Ryfylke 1 Daler 91 Skill.

Skylddalerens Salgsværdi udgjorde:

i Aarene	1852—1856	gjennemsnitlig	422	Spd.
- —	1857—1861	—	429	—
- —	1862—1866	—	478	—
- Aaret	1870	—	459	—

For det sidstnævnte Aar udgjorde Gjennemsnitsværdien for Jæderen og Dalerne 533 Spd. og for Ryfylke 380 Spd. Den største Værdi er opgivet for Hetland, nemlig 1,100 Spd. og mindst for Skudesnæs Herred, nemlig 270 Spd.

Efter det Anførte skulde Skylddalerens Værdi i Perioden været i Tilbagegang. Jeg tror imidlertid ikke at saa er Tilfælde, idet Eiendomspriserne her have holdt sig temmelig jevne. Differencen har rimeligvis sin Grund i at Opgaverne, der ere givne efter et Skjøn, lettelig kunne variere efter den forskjellige Opfatning til forskjellige Tider.

Amtets samlede Matrikulskyld er, efterat Ladestederne ere gaaede ud af Landets Matrikul, 13,605 Daler 59 Skill., fordelt med 6038 Daler 19 Skill. paa Jæderen og Dalerne og 7567 Daler 40 Skill. paa Ryfylke. Multiplicerer man denne Skyld med Skylddalerens antagelige Værdi, faar man en samlet Værdi for Distriktets Jordeiendomme i 1870 af omtrent 6,244,924 Spd. Distriktets Avl af Korn og Potetes, uden Fradrag af Udsæden, opgaves i 1865, reduceret til Bygværdi*), til 192,900 Tønder og efter Fradrag af Udsæden til 163,275 Tønder, af hvilke Sidste falder paa Jæderen og Dalernes Fogderi 88,662 Tønder til en Værdi af 313,000 Spd. eller pr. Indvaaner ved Jordbruget 12,9 Spd. og paa Ryfylke Fogderi 74,613 Tønder til en Værdi af 273,000 Spd. eller pr. Jordbruger 8 Spd.

I Aaret 1870 skulde Avlen efter de indkomne Opgaver udgjøre:

Distrikt.	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Potetes.	Den i foranstaaende Rubrikker anførte Avl beregnet i Bygværdi.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	
Jæderen og Dalerne . . .	73	3,443	12,797	118,900	2,440	113,028	116,238
Ryfylke	$1^1/_2$	96	8,438	98,272	2,475	100,789	92,950
						Amtet . . .	209,188
Da Amtets samlede Avl efter det Foranførte i 1865 udgjorde							192,900
saa viser sig her en Forøgelse af							16,288 Tønder Bygværdi.

*) Anmærkning: Reduktionen til Bygværdi er foretaget efter Forholdet 1 Tønde Byg = $^3/_4$ Tønde Hvede, Rug eller Ærter = $1^1/_2$ Tønde Blandkorn = 2 Tønder Havre = 3 Tønder Potetes.

Af Kornsorterne dyrkes Havre i overveiende Grad og udgjør det til samme benyttede Areal i Distriktet omtrent 70 pCt. af Agerlandet.

Med Hensyn til Distriktets Behov til Indkjøb af Korn bemærkes, at naar der beregnes et Forbrug af 3 Tønder Bygværdi pr. Individ, skulde af Jæderens og Dalernes Fogderies Folkemængde 31,939 Individer forbruges

	95,817	Tdr. Bygværdi
og af Ryfylkes 48,182 Individer .	144,546	—:—
Ialt	240,363	—:—
Da nu Avlen som anført udgjør .	209,188	—:—
skulde tiltrænges at indkjøbe	31,175	Tdr. Bygværdi.

Gjøres Beregningen paa en anden Maade, da vise de indkomne Opgaver, at der i Jæderen og Dalerne, med Fradrag af Udbyttet for hvad der sælges, skulde indkjøbes

	7,321	Tdr. Bygværdi
og i Ryfylke	33,438	—:—
Ialt	40,759	Tdr. Bygværdi,

altsaa et noget større Indkjøb end i den foregaaende Beregning.

Avlens Forhold til Forbruget falder dog høist forskjellig. Medens Jæderen, navnlig Høiland, Haaland, Klep, Haa og Thime Herreder give ikke ubetydeligt Overskud til Salg — omtrent 8500 Tønder Bygværdi — er Indkjøbet det overveiende i Distriktets samtlige øvrige Herreder.

Havedyrkning drives kun i ringe Omfang i Distriktet. Dog er Fremgang kjendelig, navnlig i Omegnen af Stavanger By, ligesom Forbrug af Havesager i Husholdningerne antages at være i Tiltagende. En af Distriktets omreisende Agronomer har ved nogen Tids Ophold paa Aas Landbrugsskole specielt lagt sig efter denne Gren af Landbohusholdningen, og hans saavelsom den anden Agronoms Bistand i Havevæsenets Anliggende har i den senere Tid været ivrigen søgt.

Udskiftningen. Efter vedlagte Opgave fra Udskiftningsformand Juel, støttet dels til Lensmændenes Opgaver, laa der i Amtet ved Udgangen af 1870 endnu i Fællesskab om Hjemmarken 2745 Brug til en urevideret Matrikulskyld af 4160 Daler 47 Skill. Bedst stiller sig Thime Herred, hvor intet Fællesskab om Hjemmarken mere finder Sted, slettest Egersunds og Sogndals Herreder, hvor en fuldstændig Stillestaaen synes at finde Sted og hvor endnu findes respektive 462 og 302 uudskiftede Brug. I det egentlige Jæderen samt Gjesdal, Birkrem og Helleland arbeides ikke lidet med mindelige Udskiftninger, i Ryfylke er det væsentlig kun i Torvestad og Skjold, hvor mindelige Udskiftninger ere i Gang. Udskiftningen gaar forøvrigt i det Hele taget jevnt fremad i Distriktet.

Det er ellers utvivlsomt, at Omkostningerne for Lodeierne udgjør et væsentligt Moment med Hensyn til Forlangendet om Udskiftning.

Som Foranstaltninger fra det Offentliges Side til Jordbrugets Fremme kan nævnes, at der i Distriktet er ansat 2 Amtsagronomer — tidligere var der 1 Amtsagronom med 2 Assistenter — hvis Veiledning søges i høiere Grad end de altid see sig istand til at fyldestgjøre. De reise den største Deel af Aaret omkring i Distriktet, assistere derhos ved Dyrskuer, Fjøsskuer m. M. Jeg anseer deres Virksomhed for frugtbringende og vanskelig at undvære, saalænge ikke en større Kundskab til rationelt Jordbrug er raadende i Distriktet. En saadan Kundskab maa man haabe efterhaanden vil udbrede sig, navnlig gjennem Landbrugsskolen, hvis gavnlige Virksomhed tydeligen spores, navnlig i den Del af Distriktet, nemlig Jæderen, der ligger Skolen nærmest. Skolen holdes paa Gaarden Østraat i Høiland og er fremdeles under samme kyndige Ledning som tidligere. Elevantallet har i de senere Aar været 8, for Tiden til et Forsøg, med etaarigt Kursus. Der har derhos været Adgang til Optagelse af 4 Elever paa egen Kost — de øvrige erholde en Kostgodtgjørelse af Amtskommunen, — men til disse Pladse har Ingen i Regelen meldt sig. Søgningen til de øvrige Pladse har været god, saa at der stadig har været flere Ansøgere end der kunde optages, og har navnligen Søgningen fra Ryfylke Fogderi tiltaget.

Distriktet har i Perioden kunnet glæde sig ved en i Almindelighed god Høst. Den har vistnok i de forskjellige Aar faldt noget forskjelligt ud, men egentlig Uaar er dog ikke indtruffet. Mindst heldigt faldt den i Aarene 1867 og 1869, det sidste Aar navnlig i den vestlige Del af Ryfylke. Potetessygdom har vel af og til vist sig, dog ikke i nogen særdeles Grad.

I Høsten 1870 afholdtes i Stavanger, med Bistand af det kongelige Selskab for Norges Vel, en større Udstilling for hele Distriktet af Landboprodukter, deri indbefattet Husflidsprodukter. Den var langt stærkere repræsenteret fra det hele Distrikt end Udstillingen i 1865 og Fremgangen med Hensyn til Produktionens Mængde og Godhed umiskjendelig. Foruden at der gives et Landhusholdningsselskab for hele Distriktet, fandtes der ved Udgangen af 1870 lokale Landboforeninger for Hjelmeland, Karmsund, Haa, Klep, Høiland, Birkrem, Soggendal, Thime, Gjesdal, Vorrenæsset og Skjold, hvoraf de 6 sidstnævnte ere tilkomne i Femaaret.

En ikke uvæsentlig Byrde paa Jordbruget er de hyppige Føderaad. Det er nemlig almindeligt, at Fædre, selv i en ikke meget fremrykket Alder, overdrage Gaardens Brug til den ældste Søn, navnlig naar denne har indgaaet Ægteskab, ligesom Føderaadsydelse almindelig fastsættes ved frivilligt Salg af Jordegods. Det hænder saaledes, at der paa en og samme Eiendom hviler Føderaad til et Par Familier. I Jæderen og Dalerne skulde efter Opgaverne omkring 1500 Personer nyde Føderaad til en Gjennemsnitsværdi af 25 Spd. aarlig pro persona, altsaa en omtrentlig Udgift for Fogderiet af 37,500 Spd. aarlig. I Ryfylke er for 10 Herreder de

med Føderaad behæftede Brug angivet til 799 med en Gjennemsnitsværdi pr. Person af 38 Spd. Forholdet beskrives i Almindelighed som byrdefuldt, og navnlig som en Hindring for forbedret Fjøsstel og for en Indskrænkning af Besætningen. Da Yderen i Regelen forpligter sig til at føde et vist Antal Kjør og Faar for Føderaadsfolkene, vil han derfor ikke kunne indskrænke sin egen Besætning og fodre bedre uden at Føderaadsfolkene forlange det samme Stel for sine Dyr, hvorved, idet Antallet af Føderaadskjør i Almindelighed er sat høit, en uforholdsmæssig Del af Vinterfodret vil falde paa Føderaadsfolkenes Part. Paa Jæderen er dog denne Ulempe væsentlig hævet, idet Føderaadsfolkene i Almindelighed erholde et vist Qvantum Melk, Smør, Kjød o. s. v. istedetfor Ko- og Faarefoder.

Jeg tillader mig forøvrigt saavel med Hensyn til det egentlige Jordbrug, som til det næste Afsnit om Fædriften at henvise til nedenstaaende paa min Opfordring af Kandidat Budde, Bestyrer af Amtets Landbrugsskole, velvilligen afgivne detaillerede Beretning.

Fædriften.

Ifølge Opgaverne for 1865 skulde Distriktets Kreaturhold da udgjøre:

Distrikt.	Heste.	Hornkvæg.	hvoraf Melkekjør.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Jæderen og Dalerne	4682	26,080	20,864	83,198	6,089	1464
Ryfylke	3965	30,029	21,921	118,972	13,539	2540
Ialt	8647	56,109	42,785	202,170	19,628	4004

altsaa Antal Melkekjør pr. 100 Stykker Hornkvæg i Jæderen og Dalerne 80 og i Ryfylke 73, eller for hele Distriktet $76^1/_2$.

Ifølge de for 1870 indkomne Opgaver stiller Forholdet sig saaledes:

	Heste.	Hornkvæg.	deraf Melkekjør.	Faar.	Gjeder.	Svin.
Jæderen og Dalerne	4705	26,444	19,417	85,880	4,464	1492
Ryfylke	3730	27,520	19,855	110,914	8,400	2371
Ialt	8435	53,964	39,272	196,794	12,864	3863

Det vil heraf sees, at Kreaturholdet af alle Slags er aftaget og formener jeg, det er Tilfældet i høiere Grad end opgivet. Denne Formindskelse antages væsentlig at have sin Grund i en bedre Fodring, idet Erkjendelsen om Sultefodringens Skadelighed mere og mere er trængt igjennem. Procentantallet af Melkekjør skulde, ifølge Opgaverne, være noget mindre i 1870 end i 1865. Det er, efterat Sandsen er vakt for et bedre Kvægstel, lidet troligt, at saa er Tilfældet. Da Opgaverne for 1870 ere givne efter et Skjøn, kan fuld Nøiagtighed selvfølgelig ikke paaregnes.

Melkeproduktionen ansattes i 1865:

For	Gjennemsnitsudbytte pr. Ko.	Udbytte for Fogderiet.	Værdi i Penge efter $2^1/_2$ Skill. pr. Pot.
Jæderen og Dalerne	850	17,734,000	
Ryfylke	800	17,537,000	
		35,271,000	661,500 Spd.
Efter Opgaverne i 1870:			
Jæderen og Dalerne	900	17,475,300	327,662 —
Ryfylke	810	16,082,555	310,548 —
		33,557,855	638,210 Spd.

Man vil heraf se, at Gjennemsnitsudbyttet pr. Ko er sat lavere i 1865 end i 1870 og det vistnok med Grund, og afgiver det et glædeligt Tegn paa et bedre Udvalg af Kreaturer og en bedre Skjøtsel af disse. Naar det samlede Melkeudbytte for Distriktet alligevel skulde være mindre, saa maa dette have sin Grund i det mindre Antal Kreaturer, der nu holdes mod forhen. Endskjønt dette vistnok er saa, nærer jeg dog Tvivl om, at Melkeudbyttet i det Hele skulde være aftaget i den Grad, som foran opgivet. Nedenanførte Tabel, der angiver det antagelige Melkeudbytte pr. Ko i hvert

af Distriktets Herreder for Aarene 1865 og 1870 viser en jevn Stigning.

Det aarlige Melkeudbytte er angivet at udgjøre:

Herred.	for Aaret 1865.	for Aaret 1870.
Hetland	1095 Potter.	1095 Potter.
Høiland	1000 —	1050 —
Haaland	800 —	800 —
Klep	900 —	1000 —
Haa	900 —	950 —
Ogne	900 —	900 —
Gjesdal	888 —	900 —
Thime	900 —	950 —
Birkrem	600 —	650 —
Helleland		750 —
Egersund	850 —	900 —
Sogndal	1100 —	1200 —
Hæskestad	720 —	840 —
Lunde	600 —	650 —
Strand	800 —	850 —
Høle	750 —	800 —
Rennesø	700 —	800 —
Finnø	900 —	1000 —
Aardal	1400 —	1400 —
Hjelmeland	700 —	700 —
Jelse	„ —	800 —
Suledal	400 —	500 —
Sand	600 —	720 —
Søvde	800 —	1000 —
Vigedal	540 —	600 —
Nærstrand		450 —
Stjernerø	500 —	500 —
Bukken	912 —	912 —
Tysvær	730 —	912 —
Skjold	680 —	700 —
Skudesnæs	1000 —	1000 —
Avaldsnæs	800 —	1000 —
Torvestad		700 —

Ligesom det i Stavangers Nærhed liggende Hetlands Herred har det største Antal Melkekjør, nemlig 2,677, saaledes er ogsaa Udbyttet i det Hele derfra anslaaet høiest, idet der aarlig skal sælges Melk for omtrent 48,500 Spd.

Faarenes og navnligen Gjedernes Antal er efter det Ovenanførte ogsaa i Perioden aftaget. Herfor ligger formentlig den samme Aarsag til Grund som for Kjørenes Aftagen, nemlig en bedre Fodring. Faarene drives for en stor Del til samme Beiter som i min forrige underdanigste Beretning angivet, nemlig efter Hjemstedernes Beliggenhed til Høgsfjord, Birkrem, Siredalen, Sætersdalen, Søvde, Etneheiene o. s. v. Det er opgivet at fra Jæderen og Dalerne drives omtrent 70,000 Stykker og fra Ryfylke imellem 30,000 og 40,000 til Beiterne. Med Hensyn til Drifteveie har der fremdeles vist sig Vanskeligheder og Amtsformandskabet i 1870 nedsatte derfor en Komite til denne Sags mulige Ordning, hvilken Komite fremdeles er i Arbeide.

I Aaret 1867 skjænkede Grosserer Sørenssen i Stockholm Amtet en Buk og 2de Gjeder af Angoraracen. Disse bleve modtagne til Forpleining af Udskiftningsformand, Storthingsmand Kolbenstvedt i Suledal. De have vist sig fuldkommen godt at kunne udholde Klimatet og kunne stelles omtrent som norske Gjeder. Hjorden var ved Periodens Udgang forøget til 9, og havde Ulden, hvoraf hvert Dyr leverer omtrent 7 à 8 Mærker, saavel paa de Indførte som paa Afkommet beholdt sin Finhed og Glands. Hvorvidt Racen vil være fordelagtig for vore Forhold kunde endnu ikke ansees for afgjort, da der paa Grund af Hjordens Bestemmelse at tjene som Avlsdyr er sat den Betingelse, at de ikke maa malkes. Ulden, for hvilken Afsætning kan faaes til Udlandet, har hidtil kun været benyttet til Husflidsprodukter, og har dertil vist sig meget tjenlig. I 1870 blev en Buk og en Gjed af Afkommet med Bidrag af Amtskommunen stationeret paa Gaarden Sandsmark i Hæskestad og have de ogsaa dersteds trivedes godt. Nogle Gjeder ere ogsaa af Hr. Kolbenstvedt afhændede underhaanden.

Fodersorterne ere væsentlig de samme som i min forrige Beretning angivet, hvilket ogsaa gjælder Englandets Behandling.

I Periodens Løb er der aarligen bleven afholdt Dyrskuer, hvilke have været meget søgte. Det er uomtvisteligt, at disse have medvirket til at henlede Opmærksomheden paa et bedre Kvægstel.

Landbrugsskolebestyrer, Kandidat Buddes Beretning om Jordbrug og Fædrift.

Jordbrugets Trivsel afhænger særlig af Jordbund, Klimat og Afsætning i Nærheden. De øvrige Betingelser, saasom Udøverens Udvikling, Dygtighed og Fordomsfrihed, Kommunikationens Lethed o. s. v. deler det med andre Erhvervsgrene.

I. Jordbunden.

Den Bund som i Stavanger Amt dækkes af Ager, Eng, Slaatter, Beiter eller Skov afhænger af de af Landisen fremskudte, af Vandet nedskyllede, af Havet blandede og bundfældte eller af de fra det underliggende Bjerg løsnede Masser. Det af Havet og Isen Oplagte, udgjør det meste af den Bund, der er skikket for Dyrkning.

Ryfylke. Øerne i Stavangerfjorden med Tungenæsset dannes paa ringe Undtagelser nær af haard Lerskifer. De ere i Almindelighed lave og have kun et tyndt Jorddække, hvorfor Agerjorden mangesteds kun bestaar af i Skiferens Fordybninger liggende mindre og spredte Partier; saaledes fra Nordsiden af Karmøen ogsaa over Gabbrofeldtet til henimod Akre Kirke; fra Kopervig sydover Gabbroen og forbi

Skudesnæs; det meste af Bukken, Finnø, Fogn, Talgø, Randø, Ombo, Stjernerø, Hvitingsø og flere. Agrene ere derfor ofte smaa og uregelmæssige og kunne ofte ikke ordentlig udveites paa Grund af det underliggende Fladbjerg. Jorden synes her for en Deel at stamme fra den forvitrede Skifer, bestaar af Leer ofte blandet med Skifergrus, og vel tildels med andet af Havet bundfældet Materiale, med hvilket Øerne ere opstegne deraf. Saaledes kan det forklares, hvorfor denne tynde Bedækning i Regelen er ganske frugtbar. Undtagelser herfra ere dog, hvor den underliggerde Skifer har trængt denne Bedækning, som da maaske alene skriver sig fra Bjerget, op i smaa flade Høider, fra hvilke de frugtbareste Stoffe ere nedgledne med Vandet og efterlade en fin rød Jord, der ofte ikke er ulig den almindelige Malerfarve Brunrødt. De af denne farvede Jord bestaaende Agre ere som oftest ufrugtbare, selv ved temmelig stærk og gjentagen Gjødning, medens Fordybningerne ved Siden af Jorden kan være frugtbar og er en almindelig graa Ler. Disse Bjerge danne forresten Jord af forskjellig Frugtbarhed i Forhold til, som de ere letvittrende. Saaledes har Skiferen paa Hvitingsø og østre Bukken meget let for at vittre, en Egenskab, som er forøget ved deres steilere Skiktring. De nævnte Øer danne ogsaa ligesom Stjernerø, Finnø og Talgø en meget frugtbar Bund. Sidstnævnte lange, smale, lave Ø skylder maaske nogle Granitudbrud i dens Rygning sin Tilværelse. I Nærhedeu af disse løber et Kalkleie langs hele Øen. Ryggens Skikter ere blødere, og paa disse ligger Gaardene i en Række med særdeles frugtbare Indmarker, bedækkede med naturlig rig Kløververæxt. De hermed parallele Strandbredder paa begge Sider dannes derimod af Skifere, som ere haarde og blaa, og Vegetationen bestaar af Stargræs endog Nartecium; saaledes er, modsat af hvad der er almindeligt, Udmarkerne liggende paa begge lavereliggende Sider. Ogsaa Forholdet ved Gaardene nordre og søndre Vaage paa østre Bukken er oplysende: Sidstnævnte Gaards Ind- og Udmark ligger lidt lavere og bestaar af en Vexel af afbrudte Skikter og Fordybningerne mellem dem. Marken bær god Græsvæxt. Nordre Vaages Udmark, der ligger ved Siden af Foregaaendes, dannes derimod af de uafbrudte Skiktflader, som følgelig rage høiere op. Denne Mark er lyngdækket, medens Indmarken paa den anden Side af Bjerget, i hvis Skraaning alle Skikthovederne rage frem, er af ualmindelig Frugtbarhed.

Dog findes ogsaa flere Steder paa Øerne større Jordansamlinger og Banker, som lidet eller ikke hidrøre fra Skiferen. Saaledes tildels langs Karmøens Østside fra Bø til Blodheien, Kongsheien og Vaage i Nærheden af Høievarde. Ligeledes langs Vestsiden en Del af Akre og Ferkingstad Sogne, der ere Tilskylninger fra Havet med umaadelige Skjælsandsdannelser (70 pCt. Kalk) — temmelig overensstemmende med Jæderske Kystdannelser, endog hvad en Smule Flyvesand angaar. Den Øgruppe, som danner Rennesø Præstegjæld, har de forholdsvis største og andetsteds fra tilførte Jordmasser, og ligner derfor Jæderen mest. De ere, da de hyppig bestaa af Sand og Myr, paa Nordsiden dog ogsaa af Skifergrus, af mindre Frugtbarhed, — Vandreblokke findes enkelte Ansamlinger af, men mindre paa Øerne end paa Jæderen. Mergel har jeg truffet paa Rennesø og paa Karmøen, men er forresten ikke eftersporet. Skjælsand findes mangesteds: ved Holmer paa Vestsiden af Finnø, ved Fjeldøen, Lindøen, Akre — dels i Stranden, dels som Undergrund langt oppe paa Jordfladerne. Rigt Skjælmudder findes ogsaa mangesteds: i Fjæren ved Bugterne ved Vikingstad og flere Steder vesterud i Torvestad, i Eidsbotten ved Kopervig, inde i Førresfjorden ved Stegeberg i store Masser og sikkert paa mange flere Steder. Større Ansamlinger af den stærkt gjødende Havtare (Fuc. digital. Tongletare) antræffes paa de ydre Øer og hyppigt ilanddrevet i Bugterne, og kan endvidere skjæres ude ved de ydre Holmer. Da Udmarkerne indtage de høiere Partier af de lave Øer, ere de mere blottede for Jord end Indmarkerne, og deres Evne til at frembringe Græs beror da meget paa om Skiferen er letvittrende og om Skikthovederne eller Fladerne danne Bjergets Overflade. Dannelse af Torvmyr paa Øerne er knap for Behovet, saameget mere som der kun findes lidet af Birk og Orekrat til Brændehjælp paa de fleste af dem. Paa de tre større Øer nær Fastlandet, Fogn, Randø og Ombo er mere Skov, paa de 2 Sidstnævnte endog Furuskov. Paa det nordlige lave Fastland derimod er megen Torvdannelse.

Fastlandet. Af det lavere liggende Fastland paa Vestsiden af Skjoldfjorden er kun en mindre Del dækket af Skifer, saasom Haugesunds Omegn og en Del af Tysvær. Endvidere ligge Gaardene paa Skifer paa de fleste nærmest Fjorden værende Partier af Nærstrand, langs Vindefjorden, i Strand og Stavanger Omegn, navnlig Tungenæsset, der mere ligner Ryfylkes lavere Skifertrakter end Jæderen. Her er Forholdene omtrent som paa Øerne. Dog er Jorden her mindre frugtbar, skjønt den synes at være af samme Oprindelse. Aarsagen ligger maaske deri, at Øerne under Opstigningen af Havet har beholdt sin Underhavsdækning med dens Rester af organisk Stof, medens de fremskydende Is- og Vandstrømme kan tænkes at have berøvet Fastlandsksysterne det Dække, som Havet gav dem, og ombyttet dette med fattigere Masser fra Indlandet. Den større Del af Landet vestenfor Skjoldsfjorden bestaar dog af Gneis, i hvis smaa Fordybninger Gaardene ligge, eller Gaardenes Agre ligge spredt. Paa Gneisen og Gneissmuldringerne vil især Lyngen og lyngartede Planter til. I dens Lavninger staar Fugtigheden, og her voxe Halvgræssene. Corexarterne høre endog til de bedre, Exiaphoron og Juncusarterne til de almindelige Planter paa de fugtige Enge. Agermulden vidner ofte om sin Oprindelse af Lyng- eller Myrmuld, og Udmarkerne ere for en stor Del lyngdækkede. Brændtorvdannelsen er meget udbredt og er en af de største Herligheder, denne Egn har

at frembyde. Naaleskovene begynde egentlig først paa Østsiden af Skjoldsfjorden, skjønt Vestsiden har et Par ubetydelige at fremvise, saasom ved Store-Vandet i Tysvær og ved Bjordal i Nærheden af Aalfjord. Østenfor findes Naaleskovene mest paa Gneisen, Graniten og Grusfyldingerne i Dalene; — Løvskovene mest paa Skiferen og dens Afvittringer. Østenfor Skjoldsfjorden blive Fjeldene høiere og steilere og Strandene smalere og brattere, og efterlade kun lidet dyrkbart Areal. Kun faa Gaarde finde derfor Plads langs Fjordenes steile Sider i Indhulinger i disse. (Deraf formentlig den hyppige Gaardsnavnsendelse „Kvam" — i den østlige Del af Amtet betegnes det samme Begreb ved „Hom") eller i smaa Tverdale i Fjeldet. Andre Gaarde ere stegne temmelig høit op paa den første Terasse af Bjerget og Adkomsten til dem er da yderst besværlig, man kan for enkeltes Vedkommende sige næsten farlig at klyve, — i Hylsfjordene med flere Steder. Ved Fjordbundene efterlades somoftest en lille Flade, der undertiden fortsætter sig i en kort Dal. Ikke saa sjelden finde Gaarde Plads paa et Eid, mellem 2 Fjorde og 2 Fjelde hvor en Del løs Jord er oplagt. De største Jordsamlinger i indre Ryfylke ere: ved Skjoldsfjordens Bund, — Vatsdalen, Sandeid, Vikedal, Sandsdalen med nedre Del af Suldal, omkring Saudefjordens Bund, Hebnæs og Jelsegaardene, Vormsdalen, Hjelmelands Kirkebygd, Aardal, Dirdal, Strands Kirkebygd og Riskekværven i Hetland. I indre Ryfylke maa Agerbruget for det meste vige for Fædriften, der dog især i de inderste Fjorde er af nogen Betydenhed. Den begunstiges en Del ved, at de her noget høiere opstigende Gneis, og i Øst næsten udelukkende Granitfjelde i Høiden bære dels sammenhængende Skiferfjelde, dels kun isolerede Toppe af denne Bjergart, formentlig fordum sammenhængende, men nu i søndermalet Tilstand dels styrtet i Havet, dels endnu ofte med sine Rester dannnende en Leer- og sommesteds Skifergrus over Bjergets Fod, der selv er af Gneis eller Granit, meddelende denne noget mere Væxtkraft end den ellers vilde have. Nogle Steder er denne paafaldende god, men Agerarealet er, og om det ogsaa tildels noget kan udvides, dog altid maa blive overordentlig lidet. Ikke meget bedre er det med Slaatterne, og derfor gribes altimellem til at slaa i Fjeldet. Herfra maa undtages de tidligere nævnte Jordansamlinger, hvor Intet er til Hinder for et regelmæssigt Agerbrug undtagen Jordens mindre Frugtbarhed og grusede eller sandede Beskaffenhed, saaledes som i Strand, Aardal, Vormedalen, Suldal, Slettedalen i Søvde. Andetsteds er Leer — og det ikke saa sjelden, men denne synes i Almindelighed at være af noget mindre Frugtbarhed end den Hav- med underliggende Mergellere, som hyppigt antræffes paa Jæderen. Dog gives her mange meget frugtbare mindre Leerpartier, saaledes paa Hjøsenæset, Jelsegaardene og Helenæs, — og de ere næsten alle mere fri for store Rullestene end Jæderen. Paa mange Steder er imidlertid det dyrkbare Jorddække saa indskrænket, at man har været nødt til at vælge nogle Smaaflekker til Agre, der ligge saa brat, at det næsten er ufatteligt, at Jorden ikke ved indtræffende Flom glider ned, og at enkelte Uvante maaske kunne endog frygte for at gaa over saadanne Agre.

Beiterne i de indre Fjorde, omkring, indenfor og østenfor Vindefjorden, ligge høit og benyttes oftest til Stølsdrift. Skiferens Overlegenhed i at frembringe Græs og gode Græsarter er ogsaa her paatagelig. I Søvde have de vestre Støler i Nordstøldalen og dens Omkreds et slet Rygte, ere ogsaa bevoxede med Finnskjæg og hyppigt selv i Skraaninger bedækkede med Myrtorvmasser, af hvilke hist og her kun stikke op nogle grove Storr- og Eriophoron-Arter, medens de østre Beiter i Slettedalen, Aabødalen og flere ere langt bedre og dækkes af en Væxt af Guulax, Løvefod, Blaatop, Svingel og Rapgræsarter. Hine Beiter ligge paa Gneis, disse paa Skifer, eller som Slettedalen, der, selv for en Del fyldt med Grus, er indfattet i en Ramme af Skifer. Paa det store Granitplateau nordenfor Hjøsenfjorden ligger en isoleret lille Fjeldtop af Skifer, hvilken man har opsøgt for derunder at lægge en Sæter „Sjøla." Naar man gaar ind over et Skar eller Juv, som skiller Graniten fra Skiferen paa Tafjeldet i Aardal, forandrer Plantedækket sig pludseligt. Forhen Finn, Lyng, Myrfivil — nu Rød- og Hvidkløver, Lotus, Smelve. Dog vende Skiktfladerne ofte op i Dagen og stige op til en Høide af 3 à 4000′, og da er der Fattigdom og Nøgenhed. Men jo længer man kommer mod Øst, desto mindre af Skiferen. De indre Vidder af Hjelmelands og Høgsfjords Præstegjelde dannes hovedsagelig af Granit, hvis Bristninger dels danne lange Fjorde, dels smale dybe Dale eller endog blot Juv. De ere for en mindre Del sparsomt bebyggede, men dels tagne i Brug til Stølsdrift, og dels kun benyttede som Lægere, hvor i de 2 à 3 bedste Sommermaaneder græsses med Fedekreature. Forresten er ofte de indre Dale saa trange og lidet farbare, Fjeldfladerne saa vanskelig tilgjængelige og ovenpaa lidet bevoxede, at store Arealer kun ere lidet benyttelige. Plantevexten er her som oftest daarlig og i store Udstrækninger fordetmeste kun et Lyngdække. Men Fjeldgræsgangene have vistnok endnu en anden Betydning end man kan være fristet til at tilkjende dem ved at betragte deres som oftest sparsomme Plantedække. De store Vidder frembyde dog adskilligt til Føde, om denne ogsaa er meget spredt; thi de ere saa store, at Kvæget ikke behøver at søge hen uden paa „reent" Græs, hvor det ikke paa lang Tid har været og tilsmudset eller besmittet Græsset, som derfor er saa meget mere velsmagende uagtet det hyppigt er grovt. Det er desuden altid ungt, eftersom Kvæget, efterhvert som Sneen tøer af, kan stige høiere og næsten følge dennes sig tilbagedragende Rand, under hvilken Spirerne staa færdige til at skyde frem. Saaledes naaer Kvæget altid frem til „nygroet Græs." Ordningen med Vaar- og Sommerstøle og med Lægere er derfor god. Men der synes næsten at være noget Hemmelighedsfuldt i den stærke Længsel, med

hvilken det Kvæg, som engang har nydt Fjeldlivets Behagelighed, igjen stunder dertil. Koen er ikke til at holde hjemme, om den ogsaa der faar meget federe og rigeligere Foder med langt mindre Besvær. Den kjender i Fjeldet et Velbehag og fedes med en Lethed, der ikke kan staa i Forhold til disse Beiters tilsyneladende Tarvelighed. Vistnok give de smaa slet vinterfodrede Køer meget lidet Melk: saavidt kunde erfares i Nordstøldalen paa Gneisen 4 Potter dagligt ved Opkomsten, og næsten Intet ved Hjemkomsten fra Stølen om Høsten. I Aabødalen paa et velskjøttet og ikke stærkt besat Beite paa Skiferen: 8 Potter ved Ankomsten til Stølen og Halvdelen ved Hjemkomsten til Gaarden om Høsten. Men Melken er særdeles rig, da 5 à 6 Potter give 1 Mark Smør i Fjeldet, medens der skal 8 Potter til hjemme paa god Fodring med Vikker og Timothei. Dyrene føle endvidere et høiere Velbefindende og Frihed for Sygdomme. De Dyr, især Faar, som om Sommeren have græsset i Heien, ere fordetmeste befriede for de, fornemmelig paa Jæderen almindelige Ormesygdomme og Vassot, som ofte ikke udbryder før om Vaaren og ødelægge en Mængde Dyr. Man skulde tro, at Dyrene vare i Fjeldet udsatte for Forkjølelse, men dette er ligesaalidt Tilfældet med Dyrene som med Menneskene, saa at endog lige det Modsatte finder Sted. Folk, som hjemme ere nødte til ikke at udsætte sig formeget, kunne i Fjeldet begaa tilsyneladende stor Uforsigtighed uden nogensomhelst ubehagelig Følge. Det synes at forholde sig paa samme Maade med Dyrene. En „Heiekarl," som laa med 50 Oxer paa det høitliggende Strøg omkring Sandvandet og Holmevandet paa Grændsen af Suldal og Sætersdal, svarede, paa Spørgsmaal om hvorledes det gik ham 25de August sidstleden (1871), da den stærke Storm foer over hele det sydlige Norge og længer, — at Kvæget vel kurede lidt under Snestormen, men næste Dag var lige kvikt, hvorimod det nede i Stølsdalen led ulige mere. I Fjeldet kan Melken staa længe uden at surne. Heiebeiterne ville maaske engang i Fremtiden, naar vi lære os til ret at skjønne paa dem, ikke forsætte dem, men endog pleie dem noget — saasom ved Udveitning — Overrisling — Spredning af vittrende Grus o. s. v. — faa en Betydning, som vi nu maaske ikke ane; — men en Betingelse vil være, at man ikke nu i et kort Tidsrum ødelægger dem med for stærk Besætning.

Jæderen. Det Land, som ligger nærmest omkring Stavanger, danner egentlig en Overgang fra Øernes Karakter til Jæderens, baade hvad Bjerg og de løse Jordarters Dannelse angaar. I Ly af Skiferen i Nord, Gabbroen i Sydost og Gneisen i Bunden af den store Bugt, som Bjergene danner mod Øst, ere de store Jæderske Jordmasser nedlagte. Dybest ser det ud til at Mergelen ligger, da man ikke ved Brønd- eller Mergelgravning har naaet igjennem dette Lag, og ved Søbredden skal være boret til en Dybde af omtrent 20′ under Havet i dette Lag. Der findes af og til Skjæl i den, men ingen Sten, hverken større eller mindre. Den skal indeholde fra 4 til 12 pCt. Kalk og 0,2 pCt. Phosphor. Mergelen er sporet af og til paa mange Steder ligefra Gjesdal Kirke og ud i Varhoug Sogn, fra 4 til 14′ under Overfladen. Anvendt paa Grusjord har dens Virkning været øiensynlig. Under Rugen paa den merglede Del af en Ager fandtes som Bundgræs fordetmeste Kløver, som ikke er saaet, medens paa den umerglede Del af samme blot fandtes Syre (Rumex acetovella). De følgende Afgrøder af Poteter og atter Rug have ogsaa vist betydelig Forskjel baade i Mængde og Godhed. Over Mergelen har jeg altid truffet et mere eller et mindre mægtigt Lag Blaaleer, sandsynligvis nær samtidigt med og af samme Oprindelse som Mergelen og ganske frugtbart. Dette Lag er igjen overdækket tildels og sædvanligt af en rødlig Leer eller Leersand af meget foranderlig Blanding. Især er denne ubestemmelig i Lavningerne, hvor Leret og Mergelbakken synes at være udskaaret og istedet at være nedlagt en Blanding, som i Almindelighed er stærkt jernholdig, men forresten hovedsagelig bestaar af temmelig fin Kisel gjennemtrængt af Leerslam. Det samme Lag synes ogsaa at optræde som en dyb Sand med Mineralkorn af forskjellige Bjergarter, og som viser sig at være af megen Frugtbarhed, hvilken den dog maaske for en stor Del har erholdt ved langvarig Brug og aarlig rigelig Gjødning, ialfald er den overalt, hvor den findes, forlængst taget i Brug som Ager, hvilket maaske især kan være bevirket derved, at den ikke tiltrængte Udveitning, som man tidligere kun vidste at iværksætte paa en ufuldkommen Maade. Enkelte Steder finder man en fin rødlig Jord, der synes netop at være den samme, som i Ryfylke paa mange Steder røber sig at være et Forvittringsprodukt af Skiferen. Den ligger paa ophøiede Flader eller i Bakker og er formentlig udvasket. Denne Jord er oftest meget ufrugtbar, selv ved nogenlunde rigelig Gjødning, og synes ganske at mangle Evne til at opsuge og tilbageholde Gjødningsstofferne. I disse sidstnævnte Lag (og især paa deres Overflade) — Rødleret, Sandet o. s. v. er det, at den overordentlig store Mængde afrundede Granit — sjeldnere Gneis og Skiferblokke — findes. Paa det sydlige Jæderen (indtil Haaelven) er ogsaa Blokke af Gabbro. De nævnte Jordarter synes at have Beslægtskab med de nævnte Bjergarter, der i en Halvcirkel omgive Jæderen, hvilket man kan overbevise sig om ved at sammenligne dem med den Jord, som vittrer og nedskylles fra de nævnte Bjerge. Da dette Lag, fra Rødleret overgaaende i jernholdig Finsand og til bedre Sand, paa store Strækninger danner Overfladen, har det stor Indflydelse paa Landets Frugtbarhed. I Regelen er det ikke frugtbart uden stærk Gjødning, dyb Gravning, stærk Udveitning og især Kalkning. Men det kan dog i de fleste Tilfælde ved disse Midler oparbeides til at give temmelig store Afgrøder, — om det end bliver meget kostbart at bringe det til en høiere Grad af Frugtbarhed. Ved mindre kyndig, mindre omhyggelig og mindre opoffrende Behandlig bringes denne Jord undertiden slet ikke til at give

lønnende Afgrøder, og undertiden synes den vanskelig at bringe dertil. Den kan endog staa tilbage for selve Lyngjorden, der dog omsider lader sig betvinge, om den ogsaa i et Par Aar efter Opbrydningen giver den fineste, lyseste engelske Havre sortagtigt Skal, og Poteter og Næper sorte, haarde Partier i Midten, fra hvilke de raadne. Disse Jordarter, der antræffes overalt paa Jæderen, fremtræde dog mest i den nordlige Del og i Haa Præstegjeld (Varhoug Sogn især), hvor dog ogsaa Mergelen og det samme overdækkende Leer af og til findes afdækket. I udskaarne Hulinger i Rødleren og som smaa Houge (Holer kaldede) ovenpaa den, findes den grove Sand med en Mængde større og mindre Koppelsten og Grus i. Denne Jord er vistnok meget hungrig, men ved Gjødning, Paakjørsel af Muld og ved Mergling kan den blive til en meget produktiv Jord, især for Poteter og Rug.

Det midterste Parti af Jæderen, især Kleps Herred, bestaar mest af Sand og tildels Grus, og langs Jæderens Kyst ligefra Bøbugten søndenfor Tunge og ligetil Ogne er jevnlig, dog med Afbrydelser, store Partier af fin Sand, der mere eller mindre er reen Flyvesand, oplagte, og strækker sig af og til indtil en Fjerdingvei fra Kysten. Flyvesandet har i Mands Minde overdækket store Strækninger med frugtbar Jord og ødelagt store Beitestrækninger. Medens den mange Steder bedækkes af Torvdannelser, bedækker den selv paa andre Steder disse, og man har spadet Torv under Flyvesanden. Hvor den udgjør Hovedbestanddelen af Jorden, er denne ikke frugtbar.

De Myrstrækninger af ringe Dybde, som ofte bedække de meget store Flyvesandstrækninger, maa, uagtet Letheden ved at opbryde dem, dog antages for uskikkede som Agerland, medmindre man under Sanden i deres Bund skulde antræffe et Mergel- eller Leerlag, og et saadant har jeg ogsaa en enkelt Gang seet i en Dybde af omtrent 7 Fod under Overfladen. Ved at lægges tør vilde desuden gjerne Sanden i Grøfterne bringes til at drive. Andre Myrstrækninger kunne være af stor Frugtbarhed. Fra Haffjorden og fra Some i Høiland i Nord indtil Bryne i Thime i Syd, opdukker af og til en Skifer blandet med en Mængde sort Glimmer afvexlende med tynde Leier af Kalksandsteen. De udstrakte Myrer — fra Some til Vashus og Klep — som gjennemskjære dette Parti, give en Aske som vidner om Indblanding af forvittrede Rester af disse Bjergarter, og Myrene selv vise stor Frugtbarhed, idet de efter i 10 Aar at være gjødede udelukkende med Sildelage, endnu ikke have vist synderlige Tegn til aftagende Evne til at frembringe. De Myrer derimod, som befinder sig mellem Gneisbjergene vise langt mindre Frugtbarhed.

Der er paa Jæderen en Del Myrer, sædvanlig af mindre Udstrækning, som kaldes „Feed“. En Saadan bestaar sædvanlig af et dybt Muldlæg blandet med Leer og hvilende paa Blaaleerbund. De ere sidtliggende og fugtige, og deres Oprindelse kan antages at være Tilstemning af de finere Dele fra omliggende Marker, og ved disses Blanding med Dele fra derunderliggende Blaaleer eller Mergel. Dyrkede vise de en særdeles Evne til at frembringe, dog især Græs. Store Skjælsandsnedlag findes især ved Ogne, ikke alene ved Stranden, men op fra denne og gjennem den indenfor liggende Gaard Lindtjørns store Marker. De ere dog ikke her yndede, da Jorden ved den stærke Indblanding bliver altfor tør, og hurtigt forraadner eller fortærer Gjødning, Muld og Alt, hvad der bringes i den, saa dens Evne til at holde Gjødningsstoffet ikke kan vedligeholdes. Hvor den derimod bringes paa Rødleren, frugtbargjør den denne i høi Grad, ligesom ogsaa de Myrer, som ikke ere af sletteste Art. Skjælsand findes fremdeles ved Nordland, ved Fladholmen og ved Tunge.

Havtare — Tongletare — opskylles i store Masser paa flere Steder paa Jæderen, mest i Haabugten, ved Aarre, Sele, Hodne, Haaland, Bøbugten, Tunge og flere Steder. Læs for Læs er dens Virkning større end den almindelige Gjødnings, derimod ansees Søgræssets (Zostera marina) for omtrent ingen. Midt imellem begges ansees Knoppetarens — Kløvertangens — at staa.

Jæderens Beiter ere baade smaa og daarlige. De udgjøres enten af Myrstrækninger, hvor Tuerne ere dækkede med Lyng, og mellem hvilke kun er „Fenn“ (Engelsk: fenns-Sumpe, — Tacitus: Fenni-Sumpfolket) ɔ: Søle, — eller Sandstrækninger, af hvilke kun den Del, som i Flomtider overrisles af Bække, eller langs disses Bredder er græsdækket, medens Resten er lyngdækket; eller de udbrede sig over Jernleren (oftest kun Jern med fin Kisel) og de ere dækkede med Finn-, Bjønnskjæg og især en Mængde Juncus. obtusifl. samt med Carexarter. Mange af dem ere saa overdækkede med store Stene, at der ikke kan blive Tale om deres Opdyrkning. Men der gives vistnok ogsaa mange bedre Marker, om hvilke man kan beregne, at Dyrkningen vil svare Regning, dog ikke naar den skulde forceres, men kun ved at benytte de mindre kostbare Tider, da Arbeidsfolk maa nøie sig uden den høieste Betaling. De kunne derfor være prægtige at have liggende som Midler mod Arbeidsløshed. Hvor vidt man tør gaa med Oprydningen af de stenopfyldte Jorder af ringere Beskaffenhed, beror vistnok ogsaa meget paa den fremtidige Tilgang paa Fiskeaffald og dettes ligesem ogsaa paa Landsprodukternes Priser. Man kan sige, at Jæderen paa langt nær ikke er halvt opdyrket imod hvad det under gunstige Omstændigheder vilde blive; ligesom ogsaa, at det allerede Dyrkede vil kunne gjøres langt mere produktivt. Men det fører til Intet at tage Passeren og maale paa Kortet for deraf at beregne, hvad der maatte kunne frembringes; thi det er betydelige Partier, som, efter det Skjøn, vi for Tiden have paa Sagen og de Midler, der nu staa til vor Raadighed, selv under de gunstigste Omstæn-

digheder maa sættes ganske ud af Betragtning som Dyrkningsland.

De Arealer, som paa Jæderen ere bedækkede med Torvmyre, ere ikke de mindst værdifulde. De ere ogsaa ofte, som Materiale for Tilvirkning af Brændtorv, af saamegen Godhed, at den gjør de udenlandske kunstigere Tilberedningsmaader unødvendige og, som for kostbare, uhensigtsmæssige. Imidlertid gives der ogsaa megen Torv, der tiltrænger Tilberedning for at blive godt Brændematerial. Det vilde være særdeles hensigtsmæssigt, at den Torv, der kjørtes lange Veie til Byen, indtog saa lidet Rumfang og indeholdt saa meget Brændstof som muligt; men det er ikke at vente, at Producenterne derpaa ville indlade sig, saameget mere som Læsset baade blev dyrere og tungere, medens Konsumenterne ikke have større Skjønsomhed paa denne Vare, end at de omtrent betale et stort Læs Torv som et lidet, og et Læs Mosetorv omtrent som et Læs haard tung Kultorv, der vel frembringer mindst 6 Gange saa meget Varme. Der gives Torv paa Jæderen saa tæt, at den modtager Politur, og god Torv bliver, naar Myren ikke er for langt fraliggende, det billigste Brændematerial, der kan haves, selv om Skoven stod i Nærheden og dens Værdi ikke toges med i Beregningen. Vel mindske Torvmyrene, men de ville dog endnu holde ud et Par Hundrede Aar, især om der iagttages lidt mere Økonomi, saavel ved Torvstikningen som ved Forbrugen. Vel indskrænker Skovene paa Jæderen sig til nogle smaa Lunde, men det synes godtgjort, at Træerne, om de plantes i Samlinger paa mindst en 4 Tønder Land, skyde omtrent ligesaa hurtigt og især lægge ligesaa meget Træ paa sig aarlig som andetsteds, hvor Klimatet synes gunstigere, kun at de i yngre Dage skaffes Ly ved paa Ydersiderne stillede høie Gjærder, Læbelter og deslige.

Dalerne. Den 3die og sydostlige Deel af Amtet, der udmærker sig som en særskilt Egn, er Dalerne. Her findes ikke længer Skiferen, men i Nord og Nordost Granit, der fordetmeste kun danner Beiter; i Midten og i Vest Gneis, og i Syd og Sydost Gabbro, der har trængt Gneisen længer fra Kysten. Denne Samling af Bjerge frembyder henimod ligesaalidet af løse Jordmasser tjenlige til Dyrkning som Ryfylke paa lige store Arealer. Fjeldene ere dog i Almindelighed ikke saa høie og bratte, men mere tilgjængelige, med Smaadale og smaa jorddækkede Strøg indimellem, medens selve Bjerget her er maaske nok saa nøgent som det i Ryfylke; desuden hyppigere lyngdækket og almindelig begroet med slettere Græsarter end de bedre og fleste Strøg af Ryfylke. Paa Grund af det forholdsvis meget indskrænkede Areal, som er tjenligt til Dyrkning, bliver Kvægavl Hovedsagen; men da Graniten og endnu mere den kisel- og hornblenderige Gneis kun giver daarlige Beiter, og Søen, der giver et saa betydeligt Bidrag til Menneskenes Underhold, er mere fjernet fra disse Tragter, saa ville kun Faa kunne finde noget rigeligt Underhold der. Omtrent noget Lignende gjælder den søndenfor liggende Gabbroegn, men en stor Del ligger dog nær Søen, har lavere Bjerge med en Mængde Tverspalter, der, om de ikke altid rumme en Gaard, dog altid afgive lidt Beite og gjennemsættes af et Par større og lavtliggende Dale. Men ogsaa af andre Grunde synes i Almindelighed Gabbroen at være Gneisen overlegen. Beiterne paa Gabbroen ere i Almindelighed bedre. Man sammenligne Sogndal (Gabbro) og Lunde (Gneis), Birkrem ovenfor Kirken og nedenfor samme, ligeledes begge Sider af Hæskestaddalen. Paa Nordostsiden af denne er Rævestranden, Gyeaxelen, Kassen — Beiter paa Gneisfjeld og Smuldriuger derfra. Paa Sydsiden er Gabbrofjeldet. Fra Dalen af vise allerede hine Fjelde sig ganske nøgne, medens Sydsiden er dækket med Grønt næsten til „Himlaleite“ — (i Ryfylke „Fjeldbrynet“). — Ikke nok hermed; naar Melkekvæget en Tid har græsset paa Nordsiden, bliver det „romebraatent;“ bringes det saa igjen over paa Sydsiden, kommer det sig igjen inden kort. Denne Sygdom, som er Benskjørhed, antages af Folket at have sin Grund i en Plante, Romegræs, — Nartecium assifraga — som hyppigt voxer i saadanne Marker, hvor Kvæget faar Benskjørhed. I Ryfylke siges Køerne at blive „storrbraatne,“ medens Planten ansees for en Art Storr, hvormed dens Blade kan have en Smule Lighed. Sygdommen viser sig derved, at Dyrene ikke kunne gaa, eller om de ere faldne omkuld, ikke kunne reise sig. Slagtes et saadant Dyr, som er kommet til Skade, hvilket let kan skee, skulle Benene vise sig ganske myge — Limsubstantsen er der, men Benjorden er væk. Under saadanne Omstændigheder ere Køerne meget begjærlige efter Ben, som de gjerne tygge med saadan Begjærlighed, at Blodet rinder dem af Munden. Endog Stene tygge de. I de Egne — Gjesdal, Øvre Birkrem, Hæskestad, Lunde — hvor Marken er af den Beskaffenhed, forsyner man sig ogsaa med Benmel eller kun med Ben, som sønderslaaes med Hammeren. Især til Heis er det nødvendigt at medtage Ben. Fra en Gaard i Birkrem, hvor om Sommeren græssedes en Halvhundrede Kreaturer, kom, ikke ret længe efter Opkomsten, Bud om at Halvdelen af Køerne ikke vilde reise sig. Der sendtes strax op nogle Tønder Sild, og 8 Dage efter var hele „Buflaaden“ igjen paa Benene. Det er kun Melkekvæget, der lider af Sygdommen, hvorimod Goldkvæget og Tyrene intet eller lidet. Det maatte synes rimeligt at antage, at det er Mangel paa nogle af de Salte, som Blodet afgiver til Melken, som bevirker Sygdommen, og som Gneisen i disse Tragter maaske fuldkommen mangler. Det ligger nær at gjætte paa hvilke. Ved Græsning paa gjødede Enge og om Vinteren, naar der fodres af Laden, viser Sygdommen sig ikke.

Den Del af Gabbrofeltet, som vender mod Jæderen, synes mindre frugtbar og her skal Sygdommen tildels vise sig. Dels er det dog i Gneisens umiddelbare Nærhed og dels ere Bjergene her saa afskavede og nøgne, at det er yderst lidet Jord, som er standset op mellem de smaa runde Koller.

Inden Gabbroen findes dog tildels meget frugtbare Partier f. Ex. Soggendal, hvor Avlingerne tildels overgaa de Jæderske paa lige store Arealer. Leer findes vistnok lidet af inden Dalernes Grændser, undtagen sommesteder i Nærheden af Kysten, — saaledes ved Egersund og paa Egerøen. I Gjesdal ved Kirken findes et ikke lidet Nedlag af Leer med Mergellag under, der især for denne Grusegn maatte kunne komme til Nytte. Flere Steder findes saavidt bekjendt ikke virkeligt Leer, kun en Blanding, der mest bestaar af Finsand. Især paa Gneisen findes Moerne og Bjerget som oftest dækkede med en myragtig Lyngjord (Heiemo), der er meget ufrugtbar. Det meste Plantedække bestaar ogsaa her af Lyng, Melbærløv, Rypebærlyng (Arbutus alpinus), og Lyngen er villig til snart at komme frem i de med Græsfrø tilsaaede Agre. Denne Jord maa i Almindelighed i flere Aar arbeides og gjødes inden den vinder nogen Evne til at frembringe. Det øverste Jordlag i Dalerne er mest almindeligt: Grus, Sand eller Jord, som ligner det øverste Lag paa Jæderen, og især bestaar af Kisel og Jern. Flere Gaarde, som ligge nær Grændserne af de to sammenstødende Bjergarter, ere bekjendte som gode især hvad Beiterne angaar. (Store-Svele og flere). Kun paa færre Steder træffer man her, saaledes som hyppigt i Ryfylke, Flaabjerge i Bunden af Ageren; i Hæskestaddalen træffes de dog hyppigt.

Skov findes kun lidet af i dette Distrikt, som synes, med sine store, temmelig lavtliggende Arealer og sin til Frembringelse af Foderplanter ikke vel skikkede Jordbund, bedst at kunne anvendes til Skovvæxt. Naaleskov — Furu — findes kun lidet igjen af paa Malmin i Birkrem, og noget lidet østenfor Birkrems Kirke. I Ryfylke synes denne tilbøieligere til at voxe og at komme igjen; saaledes findes paa Graniten i Svinæsskoven i Strand, endog paa Fjeldets vestlige Skrænt — ud mod Fjorden — Mastetræer af $2^1/_2$ Fods Tvermaal i Brysthøide. I Dalerne har sikkert det overdrevne Faarehold bidraget meget til den fuldkomne Afskovning. Heller ikke af Løvskov findes synderligt, skjønt denne et og andet Sted, fornemmelig i de østlige Tragter, staar ganske frodigt. I Dalerne gives Torv paa de allerfleste Gaarde og sommesteds i særdeles store Mængder. I Godhed giver denne Brændetorv ofte lidet efter for den Jæderske, men den staar fordetmeste langt over, hvad østligere Egne kan frembyde.

II. Klimatet.

Men ikke mindre end Jordbunden har Klimatet Indflydelse paa Jordbruget. Som beliggende paa Norges sydvestlige Hjørne er det rimeligt, at her i høi Grad er Kystklimat, dog er det ikke lidet forskjelligt i Amtets forskjellige Dele. Gjennemsnitligt har Amtet det mildeste Klimat i Landet, hvilket dog mere bevirkes ved Vinterens Mildhed i Sammenligning med Østlandet, end ved Sommerens, der dog overgaar de nordenfor liggende Havkyster.

I Almindelighed er den største Del af Vinteren fra December til Marts aaben, men desto fugtigere og mere stormende. Dog kunne lange Tidsrum — ligetil Jul — bringe mildt, stille, endog iblandt temmelig tørt Veir. Disse afvexle gjerne med en Regn- og Stormperiode, som ogsaa ofte kan være langvarig, men gjerne med mildt Veir, 5 à 6^0 R., og hyppigt ledsaget af stærke Tordenveir. Imellem Veirforandringerne gaar ofte nogle kortere Frostperioder. Skjønt der ingen Regelmæssighed er at spore i vexlende Veir, hænder det dog hyppigt, at en længere Frostperiode indtræffer i Midten eller Slutningen af Februar, og vedvarer med stille og klare Dage, enkeltvis afvexlende med et Snefog, der dog ikke giver stort Andet end nogle store Fonner bagenom Gjerder, Huse og Bakker — indtil Midten af Marts.

Medens Vinden tidligere ofte har blæst fra Øst og steget til Storm, der gjerne har løbet om til S. og SV., er den i Marts Maaned hyppigst Nordenvind med Hagel og Snebyger. Marken er dog gjerne paa Jæderen ikke mange Dage af Gangen snedækket, da Sneen dels blæser bort, dels paa den ofte ufrosne Jord hurtigt optines af Vaarsolen og indtræffende Omslag til Søndenveir. Kulden har en Gang i de sidste 26 Aar paa Jæderen gaaet op til ÷ 15^0 R., med en halv Storm fra Øst, og var da utaalelig. En anden Gang har den været ÷ 16 a 17^0 med Stille. Forresten 2 Gange 13 a 14^0 og iøvrigt ikke over ÷ 11^0, hvilket Minimum Thermometret de færreste Vintre naar. Slutningen af Marts og Begyndelsen af April er ved den hyppige Afvexling af Nattefrost og Dagtøe en saavel for Smaatræer som fornemmelig for Vintersæden meget farlig Tid. Vistnok kan Opfrysningen ved de hyppige Afvexlinger tidligere paa Vinteren allerede i høi Grad have skadet den Vintersæd, som er saaet paa Leer- og Muldjord; men denne faar fordetmeste sin fulde Rest i Slutningen af Marts. Opfrysningen er her saa stærk, at Rug saaet paa Leerjord endog foregaaende Vaar og sammen med Bygget (Kapsæd) kan i Marts være fuldstændig ødelagt. Man faar derfor, hvad Vintersæd angaar, holde sig til Sandjorden, hvor den, saaet efter Poteter i Begyndelsen af October, ikke lidet gror under den milde Vinter. Ogsaa for andre Havevæxter, for smaa udplantede Træer og især for Træfrøsaaninger virker Opfrysningen slemt; de maa dækkes med Lyng og kunne ikke afdækkes før langt ud i April eller Mai. Frostens Styrke, maaske i Forbindelse med fugtig Vind, dræber somme Vintre Planter, som Spartium scoparium, Robinia pseudacacia, Hickory o. fl. Andre Planter tabe kun Toppe og Grene, som Spansk (ægte) Castanie, Valnød. Ulex europ. udholder kun meget faa Vintre, ligesom Italiensk Raigræs, der almindeligt staar grønt indtil Frosten i Februar. Engelsk Raigræs, der voxer vildt i Egnen, er ikke seet fryse bort. Holcus lanatus derimod, som efter milde Vintre altfor meget forøges, dør sommertider ganske bort efter strenge.

De faa Dage om Vinteren, da der paa Jæderen er Slæ-

deføre, behøver man ikke at sidde ledig, da man jevnlig har en Del tidligere opbrudte Steen at vækkjøre, samt Torv at kjøre hjem fra Myrene, hvor disse ere noget fraliggende eller for bløde at befare før de tilfryse. I den østlige Deel af Amtet saavelsom i de indre Fjorde og Dalfører i Ryfylke falder Sneen i større Mængde og noget jevnere, hvorhos den bliver længere liggende. Fremfor alle kaldes Søvde en „snefast" Egn, og det i høiere Grad end det østenfor og høiere liggende Suldal. Man skulde tro, at de langt ind i Landet skjærende Fjorde om Vinteren tilfrøs, men dette er ikke Tilfældet med de fleste, og det er egentlig kun Søvde Herred, som ved Menis ofte fra Jul til Paaske og ved høie Heier er skilt fra den øvrige Verden. Sjelden er det, at Isen naar ud til eller forbi Strandstedet Sand. Det Inderste af Skjolds- og Aardals-Fjordene ligge ogsaa ofte, men i meget kortere Tid, hvorhos man tillands derfra taalelig let kan komme til By eller til Dampskibsstoppested. Regnmængden paa Jæderen har tidligere været betydelig, — efter nogle faa Aars Iagttagelser mellem 40 og 50 Tommer, — i 1853 kun 30 Tommer. I de 2 sidste Aar har den været forbausende liden: for 1871 er den opgivet til 24 Dec. Tommer for Stavanger, men har været noget mindre paa Jæderen (Østraat i Høiland). Men i saa Henseende synes ogsaa i de sidste 2 Aar og især i det sidste at være foregaaet en fuldkommen Forandring.

Denne Vinterens Mildhed er til stor Fordel for Agerbruget, idet at om Høstens Regnmængde ikke er altfor stor, man jevnlig kan faa høstpløiet Alt og tildels faa den vendte Græsvold harvet, endog faae Driller oplagte for den Sæd, man agter at saa tidligt, saasom Bønner. Men man har at vogte sig for ikke at fortsætte denne Jordens Bearbeidning for langt ud over Vinteren, da Erfaring ofte har lært, at ved Pløining i raat, koldt og fugtigt Veir er Ageren blevet skadet for en Række af Aar. Man kan engang iblandt pløie ved Juletider uden Skade, men det har ogsaa truffet, at der i tørt og mildt Veir er pløiet i Februar, dog med den Følge, at Ageren blev kjendelig sat tilbage i Frugtbarhed, og neppe har forvundet det efter en 5 à 6 Aar. Saalænge Jorden er aaben, har man overalt nok at gjøre med at optage nyt Land, der her tager megen Tid, paa Grund af den Mængde baade store og smaa Sten, som Jorden indeholder. Regner det, er man sysselsat med Tærskningen, der hyppigt drives ved Vandkraft, idet et Nedslagsareal af en 40—50 Tønder Land er tilstrækkeligt, naar der kan skaffes et Fald paa en 12 Fod, og man har Anledning til at anlægge Stem. Ogsaa Barfrosten i Januar eller Februar er velkommen, da den benyttes til at udkjøre Gjødningen, tildels sprede den over den af Sne ikke dækkede Mark, eller i de oplagte Driller. Den maa ofte i Mangel af Sne benyttes til Stenkjørsel over frosne Vandpytter eller om Morgenen over rimet Mark.

Hestene kunne saaledes anvendes til Markarbeide næsten hele Vinteren, saa at det under Vaaraannen (Vinnen) ikke behøves at tage dem stærkt i Brug, og deres Antal behøver derfor paa langt nær ikke at være saa stort som f. Ex. til et Brug af Lige Størrelse paa Østlandet; hvilket er en stor Besparelse. Paa Ringeriget, Hedemarken og flere Steder er Forholdet mellem Heste og Køer ofte som 1 til 3 medens det her kan være som 1 til 7. Paa den anden Side taber man her Fordelen af at foretage alle Transporter paa Slædeføre, og Sneen er saa sjelden og i Tilfælde den lægger sig, Veiens Dækning ved den saa tynd, at man her ikke finder nogen Nytte i at lægge Jern under Langslæderne, om man har nogen saadan. Paa Jæderen sker derfor næsten alle Transporter paa Hjul, selv i de faa Tilfælde at Sneen naar op imod Navet.

Vaaren begynder her tidligere end paa Østlandet, og man kan ofte harve Jorden i Slutningen af Marts — dog fornemmelig paa vendt Græsvold. Enkelte have saaet Havre i denne Maaned, dog uden synderlig Fordel. Derimod har Sommerrug, saaet i Marts, sædvanlig lykkedes godt, medens om Aaret ikke har tillladt saa tidlig Saaning, den gjerne mere eller mindre er mislykkedes. Ofte hænder det dog, at man ikke kan komme til med noget Vaararbeide før 14de April, da Jorden tidligere er for fugtig og kold, medens kan hænde, at allerede i Marts kan have været en varm og tør Periode, som har tilladt Jordarbeide, men saadanne efterfølges ofte af Frost og Slud. Ialfald er Seenfrost ikke usædvanlig, og oftest ledsaget af bidende Nordenvind, endog efterat Træerne have skudt Knopper og endog Blade. Disse sortne da — især Birkens og Lærkens — medens Rognens staar sig, — og Skaden for Naaletræerne, der allerede have begyndt at trække Saft, er da stor, idet Toppen dør ud. Den tidligere Saftstigning i Forbindelse med Seenfrosten er i ubeskyttede Beliggenheder Naaleskovens værste Fiende. I Ryfylkes indre Fjorde ser man imidlertid Intet til nogen Ødelæggelse derved, endskjønt Skoven staar og maa, formedelst de mellemliggende nøgne Bjergknatter, staa tyndt. Men om ogsaa Vaaren indtræder tidligt, saa varer det desto længere inden Sommeren kommer, og selv den første Halvdel af Juni er ofte kold ligesom Mai; men efter Sankt Hans kommer gjerne Søndenveir, Varme og Regn. Det gjælder derfor ogsaa at blive noget snart færdig med Vaaraannen for at kunne komme til at arbeide i Torvmyrerne. Torvspadningen selv staar ikke længe paa — en 6 à 8 Dage — men det er magtpaaliggende at kunne nytte Vaartørken saavidt, at Torvene under denne kan reises, d. e. sættes op imod hinanden; thi da gaar Tørringen hurtigere og Torven lider ikke længer saa meget ved indtræffende Regn. Det kan da hænde, at Torven tørrer saameget, at den kan hjemkjøres mellem Slaatten og Skuren.

Sommeren er kort og ikke varm, saaledes som i østligere Egne. I Egnen om Haugesund, paa Karmøen og langs Jæderens Kyst er den dog meget koldere og raaere end en Mils Vei ind fra Kysten, hvor Varmen ikke saa sjelden naar

op til en 20° R. I de indre Dale af Ryfylke kan denne stige meget op, og det kan antages, at den kan gaa op til 30°. Paa Jæderen føles dog en paa Thermometret høit angiven Varmegrad, selv om det mod Sædvane slet ikke lufter, som meget lempelig og behagelig. Den korte Sommer afbrydes ofte, især i Juli Maaned, af stærk Nordenvind, der dog kun i de yderste Kystdistrikter er skjærende. Paa Lerjord og i udsat Beliggenhed udvikle Planterne sig meget seent, og for den med Sagen Ubekjendte ser det, endnu langt frem i Juli Maaned, ud som om Misvæxt maatte befrygtes, medens Ageren paa Nabogaarden maaske paa Sandjord og i en beskyttet Beliggenhed kunde synes at være 3 Uger forud. Vegetationen gaar hurtigere for sig især i de mere beskyttede Egne af Ryfylke ligesom i den sydøstlige Del af Amtet, hvor ogsaa høstes meget tidligere, medens paa Jæderen selv, naar Midten af August er kommen, ikke mellem Gaardene der viser sig ret megen indbyrdes Forskjel, idet Skuren her jevnlig foregaar i den sidste Trediedel af August og den første Halvdel af September.

Paa de høitliggende Gaarde, en 5 à 700′ over Havet, i Gjesdal, Birkrem, Hæskestad kan tildels befrygtes Grønaar. Ageren gaar da ikke normalt over fra Grønt til Gult, men til Hvidt, ofte en Følge af „Helenætter" (Hele-Riim) — Nattekulde. Kjernedannelsen bliver da ufuldkommen. Modsætningen mellem en tidlig Vaar og en sildig Sommer kunde karakteriseres ved enkelte Planter, saasom ved Engrævehalen, der her gaar i Ax omkring 9de Mai, medens Vinterrugen, der ved Christianssand jevnlig er i Ax omkring 21de Mai, her paa Jæderen ikke kommer saavidt før en Tid ind i Juni.

Den megen Regn, som ofte falder ved Slutningen af Juli og i August, bevirker jevnlig, at Agrene lægge sig, og den med Klimatet Ubekjendte skulde da tro, at disse for en stor Del vare fortabte. Dog frisker den Regnet næsten altid ledsagende Vind Ageren saaledes, at liden Skade skeer. Det hender dog, at en varm Regn falder uden Vind, og denne benævnes „Røiteveir" (som røiter d. e. raadner). Forresten bliver Kornet vistnok bedre ved at holdes opret, men skulde dette opnaaes, maatte indføres et bedre Sædskifte og dybere Bearbeidning, og selv da kan det ikke fuldkommen opnaaes, da man ikke let kan afholde sig fra den stærke Gjødning, som Fiskeaffaldet giver Adledning til, og som ogsaa virkelig forskaffer et større Udbytte af Ageren, ihvorvel det kvalitativt bliver ringere; imidlertid finder Sædens Leining kun i ringe Grad Sted, hvor ovennævnte bliver iagttaget.

Paa Jæderen, hvor Kornet kun af nogle Faa støres, tages det gjerne altfor tidligt ind af Frygt for Forandring i Veiret til det Værre. Det er dog yderst sjelden, at de udover Marken i Rækker liggende Kornbaand groer. Det kan vistnok saavel i denne Tilstand som i „Skru" blive saa gjennemblæst, at det ingensomhelst Skade tager, men ofte driver dog Utaalmodigheden og Vanen til at indkjøre for tidligt. Ordentlig opsat paa Stør gror Kornet aldrig, og skulde et eller andet Hattebaand vise Tegn til at ville spire, er gjerne Uagtsomhed Skyld heri, Noget man ikke kan sige for de stille og dybere liggende Dales Vedkommende i Ryfylke eller Dalerne, men her høstes jevnlig tidligere og i bedre Veir. Inderst i Ryfylkes Fjorde findes imidlertid, som Følge af Klimatet, andre Uleiligheder, saasom Rust, især paa Bygget. Dette kjendes ikke ved Søkanten og paa Jæderen, hvor man dog et Par Gange har seet Rust paa Hvede, men kun een Gang med nogen skadelig Følge. Derimod er her Sod (Muldhavre) meget almindelig, men vilde formentlig at dømme efter Erfaring, betydeligt indskrænkes ved Overgang til et andet Sædskifte. En anden Skade, som den kjølende Blæst ikke kan raade Bod paa, er, at hvor Overmaal af Gjødning tildeles og Ageren stærkt nedslaaes af Regnet, gjennemvoxes og overgroes den af Ugræs, saasom Arve, Dove, (Galeopsis) Boghvede Polyg. pers. — endvidere af „Sidrunne" (ɔ: senere runden Havre), og da raadner gjerne Straaet og Kornet bliver let.

Uagtet den almindelige Agerjords øverste Lag synes meget fattigt paa Kalk, maa man vel foruden den Skyld, som kan tilskrives denne Omstændighed, ogsaa for en stor Del tilskrive Klimatet, at Erter meget skjelden lykkes, ligesom Vikker, Kløver og flere Erteblomstrende ikke give saadanne Afgrøder som paa Østlandet. En Gang — 1859 — et fra Vaaren af meget tørt og varmt Aar er slaaet Kløver den 2den Juni. Nogle faa Gange har den i tørre og varme Aaringer givet godt Udbytte. Heller ikke Bønnerne ville rigtig til; derimod saameget bedre Gramincer og Polygoneer, tildels ogsaa Korsblomstrede, hvem baade Jordbund og Klima synes at passe.

Da Avlingerne for en meget stor Del betinges af Klimatet, anføres de her for et Gjennemsnit af 25 Aar paa Gaarden Østraat i Høiland:

Vinterhvede 6,4 Tønder, Vaarhvede 7,2, Vinterrug 7,1, Sommerrug 6,9, Byg 2 radet 8,2, 6 radet 11,3, Havre, altid saaet paa Nyland eller Grønjord og efter en Vægt af 144 ℔ pr. Tønde 12,2 Tønder, Poteter regnet efter en Vægt af 216 ℔, 56 Tønder, Timothei og kløverblandet Timothei 13,3 Sk℔, Næper 220 Tønder, — Alt pr. Tønde Land. Det er dog sandsynligt, at naar de Jorder, som have givet disse Avlinger, og som i Løbet af de samme 25 Aar fra Nyt ere opryddede, i længere Tid blive gjennemgjødede og bragte i en høiere Kultur, ville de give større Afgrøder.

Der er forresten ingen Grund til at klage over Udbyttets Mængde, men heller af og til over dets Kvalitet. Det raakolde Veir giver af og til, hvad Byg, Rug og Hvede angaar, Korn af mindre Godhed. Dette er dog sjeldnere med Bygget Tilfældet, men Rugen vil undertiden ikke bage, og Hvedemelet bliver i de fleste Aaringer mørkt. Enkelte tørre og varme Aar kan det staa meget nær det Udenland-

ske. Dette gjælder fornemlig Jæderen og de ydre Egne langs Havet. I de indre Egne af Ryfylke ligesom i Soggendal ere Avlingerne snarere større end mindre, og sandsynligvis, hvad de finere Kornarter angaar, ogsaa kvalitativt bedre, da Klimatet her staar nærmere det Christianssandske. Her kan ogsaa de fleste Aar avles Træfrugt, medens Pærerne de allerfleste Aar mislykkes paa Jæderen og i Ryfylke vestenfor Vindefjorden, et Strøg paa Nærstrand dog undtaget. Æbler kunne dog i de fleste Aar avles paa Jæderen, naar Stedet er beskyttet ved Læbelte af vilde Træer af alle Slags, men hvortil dog især, foruden de som Skjærmtræer bekjendte Abies alba og Pinus montana, Rognen viser sig skikket formedelst sin Haardførhed. Den største Vanskelighed ved Træfrugtavlen, især den af Pærerne, frembyder dog dels Seenfrosten om Vaaren, dels Høststormene. September og tildels Oktober ere ofte særdeles milde og behagelige, men kortvarige Storme tilkjendegive dog af og til, at Vinteren nærmer sig. Saadanne ryste da ikke alene en Deel Frugt ned, men om Kornet staar uskaaret bliver en Deel af dette udslaaet, og om det staar paa Stør, knækkes en Deel af denne. I de indre Fjorddistrikter derimod mærkes flere-sted lidet til Stormene, Klimatet er udmærket og drivende, og selv i saa temmelig aaben Beliggenhed som Hjelmelandsvaagen er i de 2 sidste Aar høstet modne Aprikoser.

Naar man ikke medtager Træfrugter, Hvede og deslige, staar den Sætning fast: „Paa Jæderen aldrig noget Uaar.“ Ogsaa for de vestlige Trakter af Ryfylke gjælder den, — men for de indre kun tilnærmelsesvis, da Tørken enkelte Aaringer ganske kan afsvide de paa Flaabjergene liggende grunde Slaatter, om ogsaa Kornet gjerne paa skarpe Marker, efterat være gulnet fra Roden, igjen kan tage sig op, naar omsider kommer en Smule Regn. Paa nogle Steder paa Skiferen tæt omkring Stavanger er Forholdet ligeens. I de øverste Gaarde i Hæskestad, Birkrem o. s. v. kan derimod Grønaar og tildels endog, men meget sjelden, Frost gjøre Skade. I Ryfylke vides kun trende Gaarde, hvor Frosten gjør Skade: paa Haugsland i Jelse, og Løgeland og Hagelid i Hjelmeland. Disse ere vistnok temmelig høitliggende, men paa andre høiereliggende Gaarde fryser det dog ikke, derimod forefandtes i de Agres umiddelbare Nærhed, som lede af Frosten, gjennemvasne Multemyrer, ved hvis fuldstændige Udtørring Frostnemheden formentlig fuldkommen vil forsvinde. Paa selve Jæderen frygtes Frosten saa lidet, at Næperne gjerne tages op i Løbet af November Maaned.

III. Afsætning.

Betingelser, som have stor Indflydelse paa Landbrugets Trivsel, er Afsætning til lønnende Priser og Handelsforhold. Man skulde tro, at i dette Amt, hvor saa vigtige Næringsgrene i stor Maalestok trives ved Siden af Landbruget, — hvor Landets fjerde By og flere mindre, tildels opblomstrende, findes i Distriktets Skjød, og hvor Agerbrugsdistriktet ligger mellem mindre producerende Bygder saavel i Sydost som i Nord, hvor man paa begge Sider kan forfølge Kysten, og, med Undtagelse af Lister og Lyngdal, ikke i lang Afstand træffe paa Egne, der med Rimelighed kunne konkurrere ved at frembyde Agerbrugsprodukter til Salg, her maatte være udmærkede Markedspladse og let Afsætning for disse. Dette er dog neppe Tilfældet. De omgivende Trakters store Beitestrækninger gjøre, at Priserne paa Faarekjød, Uld og Smør snarere staa lavere end paa Østlandet. I Kornvarer finder ingen livlig Omsætning Sted mellem det i Overflod frembringende Jæderen og de korntrængende Bygder i Ryfylke. Disse forbruge nemlig kun lidet Havre og ikke stort mere end de selv avle. Derimod kjøbe de en god Del Rug og Byg i Stavanger. Men det er fornemmelig Havren, som Jæderboen har let for at tilveiebringe, medens hans Byg gjerne er stærkt opblandet med Havre og heller ikke smukt, da det ofte har ligget ned og i det Hele ikke er vel behandlet. Desuden er den Tro, — formentlig hidrørende fra samme Aarsag, — at Bygsaaningen lidet svarer Regning, ikke ualmindelig. Han avler ogsaa mindre paa Arealet, end han burde, bringer det sammalede Mel tiltorvs og opnaar ikke stort Andet end Havremelpris derfor. Byggets Skal er desuden i fugtige Aar noget mørkt og stikker af mod det udenlandske Byg, som nu jevnlig er svovlet, og Kjøberen indbilder sig da, at det er saa meget bedre. Rugen er det endnu værre med. Dels lider den meget ved Opfrysning, dels er Klimatet den ugunstig, dels behandles den ikke godt, saa der aldrig er Tale om at gjøre denne til Salgsvare. Tvertimod er det Tilfældet, at Mange sælge sin Havre, men kjøbe Rug istedet. Havren er saaledes det Produkt, som i ikke ringe Mængde kunde haves til Afsætning, men den betales jevnlig med saa smaa Priser, at Bonden hyppigt foretrækker at opfodre den paa sine Kreature, Noget som synes ham desto fordelagtigere og nødvendigere, jo mere Høet er hentet fra de med daarlige Græsarter dækkede „Skrabslaatter,“ og jo mindre der haves af „Kjelvehø“ (Voldhø).

Det er forholdsvis lidet af den Jæderske Havre, der forbruges i Ryfylke, i Dalerne og i Stavanger. Hardangerne hente i somme Aaringer endel Jægteladninger paa Sandnæs, men dette forslaar Intet til at bevirke fuldstændig Afsætning. Havren staar derfor jevnlig lavt i Pris i Forhold til andetsteds. Selv i Danmark er Prisen høiere, ikke at tale om Christianiaprisen, der har været jevnt 2 Spd. 12 Skill. pr. Tønde à 130 ℔, medens den i Stavanger har været 1 Spd. 3 Ort for 144 ℔, en Vægt, hvorefter Havren her regnes, — og først om Vaaren eller ud paa Sommeren er Prisen gaaet en Smule høiere.

I 1871 blev nogle Ladninger Havre opkjøbte for at gaa til England, men desværre blev af Kjøbmanden taget formeget Hensyn til Varens Billighed og for lidet til dens Godhed, medens intetsteds Havren bedømmes saa strængt som i

England. Priserne have nemlig der voxet fra 20 sh. til 31 sh. pr. Qvarter à 336 ℔ efter Varens Godhed og Vægt. Da ved Indkjøbet den her falbudte Havre saa ufuldstændigt vragedes, fremkom naturligvis en hel Del af allerdaarligste Slags, langsnerpet, tynd, storskallet, graa, — Alt blev taget for godt. Dette vil bevirke, at den Jæderske Producent ikke gjør sig nogen Flid for at kunne byde smukkere og værdifuldere Vare, ligesom Exportøren af disse Forsøg faar den Erfaring, at han ikke tør stole paa de i England noterede høie Priser. Resultatet er, at man ligesaavel kan være kommen et Skridt tilbage som et frem ved disse Forsøg paa at udføre den Jæderske Havre.

En bedre Sort Havre — Engelsk Potatos-Havre — har i nogen Tid udbredt sig, især over det nordlige Jæderen, — dog har den lidet været anvendt til Udførsel, men er derimod nu i stor Maalestok anvendt til Fabrikation af Havregryn. Denne Industri, der i længere Tid har været drevet i det Mindre, har i de sidste Aar vundet stor Udbredelse, og man har næsten ophørt med dertil at anvende den gamle Jæderske Havre. Fabrikationsmaaden er mere og mere fuldstændiggjort og Formalingslønnen er derfor fra 4 Ort gaaet ned til 2 Ort 6 Skill. pr. Tønde. Grynene ere derved blevne saameget billigere, og da de i Godhed og Finsmag overgaa de Danske og Svenske, som tidligere benyttedes, konsumeres en Mængde af dem i Stavanger, ligesom Forbruget ogsaa er begyndt at tiltage i Haugesund og Bergen. Paa Østlandet er det endnu ikke lykkedes at vinde nogen synderlig Afsætning for dem. I ældre Tider brugtes meget det sammalede Havremel til Grød. Allerede i længere Tid er dog denne ganske af Brug og i dets Sted indkom Brugen af Rugmel, Bygmel og Grynmel. Siden den stærke Fabrikation af Havregryn kom paa, ere Flere næsten ophørte med at saa Byg, idet de istedet benytte Havregrynene. At denne Benyttelse af Havren har en Fremtid for sig er sandsynligt, naar man ser hen til det i stor Maalestok tiltagne Forbrug af Havregryn i Stavanger og Omegn, — til denne Fødes egen Godhed og Velsmag og til hvor kjær den bliver for den dermed Tilvante. Reiser man i Hvedebrødlandet Nordamerika og træder ind til skotske Familier, af hvilke der gives en Mængde, feiler det aldrig, at jo ogsaa Havrekagerne (oat-cakes) skal findes paa Bordet.

I nogle Aar har der været stærk Udførsel af Potetes fra Sandnæs, Jæderens Exportsted, saavel til de nordenfor liggende Byer — Bergen og flere — som til de østenfor langs Kysten liggende.

En anden Artikel, som kunde blive en Udførselsvare fra Amtets forskjellige Dele, er levende Faar. De vidtstrakte og noget magre Beiter, som ere spredte mellem høie og tildels steile og nøgne Fjelde, ere mest skikkede for Faar, hvormed de da ogsaa ere altfor stærkt besatte, og hvoraf Markedet tildels er overfyldt. Priserne ere derfor i Forhold til de andetsteds gjældende smaa — omkring 3 Ort pr. B℔ — for Lam i August Maaned ned til 60 Skill. Men skal bedre Priser kunne opnaaes, ved Udførsel af Faar, maa en bedre Driftsmaade gjøre sig gjældende: der fordres bedre, ikke i lang Tid vintersultede Faareslag og bedre — ikke saa snaugnavede Beiter. Disse, der oftest neppe med Fordel kunne udskiftes, maatte kun besættes med et begrændset Antal, som skarpt maatte kunne kontrolleres. I Gjesdal og enkeltsteds i de indre Fjorde har man faaet Greb paa det Fordelagtige i at ophøre med Knapfodringen, og Faar, af Stavanger Amts Landhusholdningsselskab opkjøbte fra Gjesdal og sendte til England, ere der blevne meget gunstigt bedømte og have afgivet Fordel, medens Forsendelsen af smaa magre Køer tildels skal have været forbundet med Tab, ligesom heller ikke den af uslere Faar, omend til billige Priser, antages at ville være lønnende i Aaringer, da Priserne i England ere mindre opdrevne end Tilfældet var Høsten 1871.

Det kan dog endnu være Tvivl underkastet, om til Udførsel bør foretrækkes Engelske Racer, som tidligere komme til Modenhed, eller de i nogen Tid velholdte Norske Faar, hvis Kjød sikkerlig vil foretrækkes som (efter Fjeldbeitningen) mere aromatisk og mere fintrevlet, medens de Engelske Faars vel er federe og Fidtet bedre fordelt, men af en flauere Smag.

Af og til drive ogsaa Kvæghandlerne Flokke af Kvæg eller Faar fra Beiterne paa Grændsen af Telemarken, Sætersdal og Sirdal, af Frygt for altfor lave Priser i Stavanger, mod Øst, enten til Skien eller til Christianssand. Af og til sendes ogsaa Faarekjød fra Stavanger til Østlandet, ligetil Christiania.

Videre udføres Uld, Vadmel (især fra Gjesdal) og Spød (strikkede Varer) især fra Hæskestad, Hjelmeland o. s. v. til Østlandet, hvorfra ved Markedstider i Slutningen af Oktober har indfundet sig en Del Opkjøbere.

Smørret, hvis Pris gjerne staar lidt under Christianiaprisen, udføres kun undtagelsesvis udenfor Amtet. Der forbruges en Mængde i Egnen og til de mange Stavangerskibe.

Lunde Sogn, hvis Kvægavl kan afgive en Ubetydelighed til Salg, kjøber en Del Korn, hvortil det erhverver sig Penge især ved Tøndearbeide, — Sognets egne Skove er for dette Øiemed allerede stærkt medtagne og Træmaterialet hentes tildels fra Sirdal og opskjæres i Lunde paa de mange der indrettede Cirkelsage til Stav. De vestenfor i Dalerne liggende Sogne skaffe sig sine Kontanter især ved Afsætning af Kvægavlsprodukter, medens Kornkjøbet ikke er betydeligt. Undtagelse herfra gjør Egersunds Sogn, hvor en stor Del af Indvaanerne forskaffe sig Midler til Indkjøb af et temmelig betydeligt Parti Kornvarer ved Fiskeri, især af Makrel, Hummer og tildels Lax. Jæderen sælger Havre, Havremel, Havregryn, Potetes, Smør, Uld og vævede Sager, ogsaa Kjød, Melk og Fadost, hvoraf Smaapartier føres endog til Arendal.

Ryfylke i det Heletaget forsømmer sit Agerbrug og kjø-

ber en Mængde Korn, især Rug. De ydre Bygder erhverve sig sine Midler ved de Fiskerier, som falde langs Kysterne langt nordover — ikke alene Vinter- men ogsaa Sommerfiskerierne. I Fjordene (Ryfylke), hvis Beboere ogsaa have deltaget meget i Vaarsildfisket og have stolet langt mere paa dette end Jæderboen, afgive Skovene adskillige Produkter til Salg. Af Birkeskoven drives ved Stubbehugst Ved til Salg i Byerne og paa enkelte skov- og torvløse Øer. Af den almindeligt høiere liggende Naaleskov drives Gavn- og Sagtømmer. For nogle Aar siden var Krumtømmer til Skibsbygning, ligesaavel som Veden i høi Pris, og Velstanden tiltog øiensynlig. I den senere Tid ere Priserne faldne paa samme Tid som Vaarsildfisket mislykkes, hvilket vistnok sætter disse Bygder noget tilbage. Smør, Fadost, Faarekjød o. s. v. afsættes fra disse Bygder. Magert Kvæg sælges fra hele nordvestre Ryfylke om Vaaren til Fæhandlere, der græsse det i Heiene, eller tildels sælge det til Livkvæg paa Jæderen. Det saaledes yderlig slet opdrættede Kvæg solgtes tidligere til meget smaa Priser, men paa denne Bedrift have vistnok ofte mange af de Interesserede — Opdrætteren, Fæhandleren, der leier Heien, som ikke længer er hvad den tidligere var, Eieren af Heien, der forsættes, og endelig Konsumenten af Kjødet — havt Tab, især siden Beiterne have aftaget saa meget, at de nu knapt længer formaa at hæve disse Dyrs Huld tilstrækkeligt. Denne Bedrift har ogsaa i den senere Tid lidt nogen Indskrænkning.

Det hører ogsaa herhen at omtale den for Jordbrugeren vigtige Trafik, som drives med Fiskeaffald, der bestaar af Sildegan og Sildelage, der bliver tilovers ved Fiskepakningen. Den har bidraget særdeles meget til Udvidelsen af det Jæderske Agerbrug, medens den i Ryfylke kun lidet har været benyttet, og det er uvist hvem der ere værst farne ved Vaarsildfiskets Ophør, Ryfylkingerne, som mere have deltaget i Fisket, eller Jæderboen, som i de senere Aar har fundet, at det svarer bedre Regning at blive hjemme og passe sit Jordbrug, men som har benyttet Ganet i saa stor Udstrækning, at Sandnæs, der er den nærmeste Havn for Jæderen, formentlig kan siges at være det største Marked i Verden for Sildeaffald. Endog Affaldet af Aasværsilden finder Veien til Sandnæs og man ser iblandt en 3 à 4 Fartøier ad Gangen ligge her og losse Sildeaffald. For henved 30 Aar siden solgtes i Kopervig Sildegan for 12 Skilling pr. Tønde, nu forlanges lige op til 4 Ort for det. Endog Renovations-Gjødning er begyndt at føres fra Bergen. Samtidigt hermed ligge atter andre Fartøier ved Sandnæs for at indtage Potetes, der udføres i alle Retninger, saa at under saadanne Omstændigheder — sædvanlig i Marts Maaned — samles der ofte paa Sandnæs en større Mængde Heste end man jevnlig ser paa nogen Byes Torv her i Landet.

Naar man har kaldet Jæderen Norges Kornkammer, da ligger heri en betydelig Overdrivelse. Det vil neppe engang blive Norges Havrebinge, da det i Frembringelsen af denne Kornsort, for hvilken Klimat og Jordbund bedst passer, overgaaes af enkelte andre Egne. Det er vel heller ikke af Hensyn til hvad der for Tiden frembringes paa Jæderen, at man har opfundet hint Navn, men heller af Hensyn til, hvad man forestiller sig det vilde kunne komme til at frembringe, naar Alt, hvad der kunde fortjene at opdyrkes, blev dyrket. For det Første maatte dog omtrent det halve Areal gaa fra som uopdyrkeligt formedelst Mængden af Sten, — som Grusjord, der Intet vilde frembringe uden et overdrevent Arbeide med Mergling og Gjødning, — som Torvmyrer, der maa bibeholdes som saadanne, — som Vande, Smaafjelde o. s. v. Dernæst vil det, paa særdeles mange Steder, ved Opdyrkningen anvendte Arbeide neppe kunne forrente sig uden ved at sætte det til en vis lavere Betaling, og dette kan vistnok ogsaa med Rimelighed gjøres, naar kun anvendes den Tid, der paa en Maade er tilovers fra den egentlige Gaardsdrift — saaledes især adskillige Tider om Vinteren. Som Exempel paa hvor dyr den Jæderske Jord ofte kan blive at opdyrke, kan anføres Omkostningerne ved nylig fuldført Opdyrkning af en Tønde Land: Udveitning i 20′ Afstand og i 4′ Dybde, — Grunden er for en Del haard med mange indkettede Smaasten à 8 Skill. pr. Favn 22 Spd. 1 Ort „ Skill.

Optagning med Spade, — Bunden gjennemgaaet med Greiper i 16″ Dybde og alle Smaasten oppillede	30	—	„ —	„ —
Minering og Opbrydning af den større Sten	25	—	„ —	„ —
Vækkjøring af saavel den store som den smaa Sten	25	—	„ —	„ —
33 Favne Stengjærde à 12 Skill. — denne Tøndelands Anpart . . .	3	—	1 —	12 —
Slid paa Redskaber — Slægger, Minebolte, Spader o. s. v. . . .	7	—	2 —	12 —
15 Tønder Sildegan à 3 Ort . .	9	—	„ —	„ —
	122	Spd.	„ Ort	„ Skill.

Men dette er ingenlunde det dyreste Stykke. Der gives Jordstykker, ved hvis Opdyrkning Omkostningerne kunne komme op i 150 Spd. pr. Tønde Land. Paa den anden Side maa det dog ogsaa indrømmns, at der gives Stykker, ved hvilke Udlægget for Oprydning og første Gjødning ikke løber op til mere end 12 Spd. pr. Tønde Land inden Sæden deri kunde nedlægges. Man vil saaledes let se, at det hverken kan eller bør gaa hurtigt med Landets Oprydning. Endelig maatte Jæderen, om det skulde være kvalificeret til hin Benævnelse, kunne afgive betydeligt Bidrag til Landets Fornødenhed af Brødkorn, men Jæderen kan kun afgive Havre, og denne benyttes ikke af Byerne til Brødkorn, og heller ikke tiltrænge de kornkjøbende Bygder den, saasom de selv avle den Smule Havre de behøve. Hvede og Rug kan ikke avles udover Egnens Behov af forhen anførte Grunde. Vistnok kan Bygget trives godt, hvor Agrene ere i høiere Kultur, og det kan i varme Aaringer blive meget

tungt — i 1871 gaar Vægten af 6radet Byg op til 198 ℔, — men i fugtige og kolde Aaringer, som gjerne følge hinanden i lange Rækker, bliver det ofte let, gaar ned til 168 ℔ og især med mørkt Skal, saa det ser mindre godt ud, omend Melet er meget velsmagende og i Almindelighed, naar Bygget er vel behandlet, af bedre Smag end det, som har været i Skibe. Men Skallets Farve lokker ikke Kjøberen, og der mangler meget paa at Jorden i Almindelighed er i den Stand, og at Bygget behandles saa omhyggeligt, at det kan være nogen fordelagtig Handelsvare.

Imidlertid frembyder dog Jæderen i flere Henseender store Fortrin, saasom: de store Arealer, som, omend med Besvær, dog lade sig gjøre pløibare; de milde Vintre, som tilstede et forholdsvis lidet Hestehold og meget Markarbeide under denne Aarstid; Jordens Evne til at frembringe Græs og store Afgrøder af gode Havresorter; Mergelen, som visselig vil findes saa hyppigt, at den overalt vil kunne anvendes, vil, da det antagelig er Jordens stærke Jernholdighed i Forbindelse med slet Behandling af den og af Kornet, der fornemmelig nedsætter Byggets Kvalitet, ved flittig Anvendelse kunne hæve denne Kornart til en Handelsvare; — den lette Adgang til Gjødningssurrogater: Fiskeaffald, Skjælsand og Tare. Spørgsmaalet bliver da: kunne de ved Opdyrkningen saa dyrt betalte Agre forrente sig? Det er ikke alene sandsynligt, men ogsaa vist, at om med de nuværende Fordele og Afgrøder forbindes Adgang til at opnaa de, andre Steder i Landet, gjældende Priser, og, hvad angaar Hovedartiklerne Havre og Faarekjød, engelske Priser med Fradrag af Transportomkostninger og en moderat Kjøbmandsprofit, saa vil Opdyrkningsomkostningerne fuldkommen forrente sig.

IV. Skal der dømmes om det høiere eller lavere Standpunkt, paa hvilket Agerbruget staar, faar man tage Hensyn til de Midler, som Egnen frembyde, Gaardenes Størrelse o. s. v. og dernæst dømme om, hvorledes disse Betingelser ere benyttede. Der maa dømmes om Hensigtsmæssigheden ved Maaden, paa hvilken Nylandet dyrkes, ved Agrenes Anlæg og Behandling, ved Valget af Sædarterne og deres Vexling, ved Afgrødernes Indhøstning, ved Anskaffelse af Bigjødningsmidler, ved Gjødningens Behandling og Anvendelse, ved Redskaberne, ved Ladegaardsbygningernes Indretning, ved Kreaturenes Valg og Behandling, deres Beitning; — og endelig hvorvidt en rigtig Beregning finder Sted eller om der ikke findes Spor af en saadan, men af, at Alt gaar efter gammel Slendrian.

A. Ryfylke.

Mindst Omtanke i sit Jordbrug synes Vestreryfylkingerne at vise, og dette skriver sig sandsynligvis fra, at deres Hu staar til Søen, Fiskeri og Fiskehandel. Dette viser sig ikke mindst i deres Maade at bryde Nyland paa. Der synes ingen Plan at være med Hensyn til Valget af Jord til Opbrydning. Ffter Vaaraannen gaar man ud og finder op en Plads, som synes beleilig, spadevender da en liden Firkant, vender jevnlig Torven tilbage igjen, hakker den istykker med Hakker, og sætter deri Potetes. At skaffe sig større sammenhængende Agre ved Optaget, falder dem ikke altid ind, ligesaalidt som, at denne Maade er umaadelig dyr.

Det træffer vel ogsaa, at der spades om Høsten. Jeg traf en Mand i Ferkingstad Sogn, som stod og spadede i en jevn Vold, som bedre kunde have været pløiet, saasom han ikke rørte ved Jorden under Torven. Han forklarede hvad han havde arbeidet i en vis Tid og han forundredes meget ved at høre, at hans Arbeide kostede ham 12 Gange saameget, som det vilde have kostet, om det havde været gjort ved Pløining. Jeg traf en Mand paa Grændsen af Avaldsnæs og Tysvær, som havde sat de afspadede Torver i Stakke. Paa Spørgsmaalet om Hensigten hermed svarede han, at de skulde kjøres hjem, overgydes med Gjødningssaft og atter igjen udkjøres og sønderhakkes. Men var det ikke bedre at kjøre Lannen udover dem, der de ligge? Nei der er desuden Sten under Torvene, som skulle opsamles, derfor maa Torven afveien. Saa sørgeligt bortkaster en Del af det norske Folk sin Tid og sit Arbeide! Vistnok findes ogsaa paa disse Steder andre Methoder, saasom at hakke i de vendte Torver der de ligge og derpaa saa Havren. Paa de indre Øer og i de indre Fjorde bruges dels den sidstnævnte Maade, dels endog pløier man Nylandet og en Del Folk er tilstede, som med det samme tage Stenene i Bunden op. Spader man, kastes tildels en Smule af Bunden op, og der harves ovenpaa. Ved dette grunde Optag kommer man dog snart igjen ned paa den haarde Bund, hvori Stene ere indfattede. Harvene kunne almindeligvis lidet udrette paa Græstorvene, da de ere smaa og lette og meget ofte istedetfor Jerntinder blot forsynede med Træpinde. Man har derfor en stor Tilbøielighed for at kløve „Basserne“ — saa kaldes de — med Spaden eller Hakken, og selv paa gamle Agre ser man jevnlig en hel Del „Basser“ udkjørte, som ligge ovenpaa og ere kløvede og hakkede. Det tekniske Udtryk for at borttage Torvene, for maaske at benytte dem paa et andet Sted, er at „afbasse“, og det afbassede Stykke faar da maaske Gjødning istedet, eller ogsaa bliver det overladt til Ufrugtbarhed, hvorom altfor store Stykker vidne. Paa Gaarden Vatneim i Tysvær fik jeg Anledning til at see Virkningen af de sønderhuggede „Basser“. Eieren havde ikke kunnet overkomme at forsyne mere end det Halve af en Ager med hakket Torv. Den anden Del af Ageren stod ret brav, medens førstnævnte Halvdel tydelig havde lidt af de raa „Basser“. Denne særegne Brugsmaade, der gjennemgaaende støtter sig til Transport af „Basser“ enten frem eller tilbage, maa formentlig kaldes „Bassebruget“. I ældre Tider har næsten ikke været drevet noget paa Opbryden af Nyland, men det er i den senere Tid kommet noget igang, og at man endnu ikke har lang Erfaring deri og

har anvendt mange Aars Omtanke derpaa, kan af Ovenstaaende sluttes.

I dette kolde og fugtige Klimat og med den ofte meget jernholdige Bund tiltrænges i høi Grad Veitning. For det Meste er i Ryfylke Maaden at veite paa den samme, som tidligere har hersket over hele Amtet. Hvor man har seet Vand, har man gravet efter Lavningernes Bugtninger nogle smaa krogede aabne Veiter. Hvor Hulveiter have været anlagte, har man fulgt de dybeste Render i Skiferbjerget, Noget, man vistnok ofte er nødt til. Veiterne ere imidlertid grunde ogsaa paa de Steder, hvor der var Mulighed for at grave dybt, men Nytten heraf kan man i Almindelighed ikke indse. Brede har man gjort Veiterne og fyldt dem med stor Sten uden at pinde dem af med meget smaa Sten. Ovenpaa er lagt Torv, og naar denne er raadden, fylder gjerne Jorden ind i de grunde og grisne Veitevægge. Hvor man skulde gjøre det meget godt, har man brugt store Heller, der ere satte paa Kant en 4 à 5 Stykker tæt ved Siden af hverandre. Den nyere Parallelgrøftning er kun og i ikke stor Udstrækning optaget af en Del mere fremragende Jordbrugere. Man vil dog nødig gaa ind paa at give Veiterne den Nærhed og Dybde, som paa fugtig Jord i disse Egne fordres for at de skulle vise sin fulde Nytte og for i det Hele taget at kunne tilstrækkelig vurderes — nemlig en Afstand af 20 Fod og en Dybde af 4 Fod. Man dyrker i Almindelighed heller paa den tørre Jord for at undgaa Veitningen, endskjønt det er vist, at der nu er igjen meget lidet af tør Jord, som fortjener at dyrkes, og man bliver omsider nødt til at tage fat paa den fugtige, og det vil saa meget mere ske, som der unegteligt i den sidste Tid viser sig noget mere Tilbøielighed for Jordbruget og navnlig Nybrud.

Omendskjønt mellemkommende Bjerg, Urer, Bratninger o. s. v. paa de fleste Steder i Ryfylke lægger Hindringer iveien for Oparbeidelsen af større, samlede Agre, saa vurderes dog Nytten af større Pløielængder og regelmæssige Agre altfor lidet. Ofte træffer man Agrene afdelte tversover og derved de allerede korte Pløininger halverede. Det ser ud som om man ikke ynder altfor stor Ulighed mellem Længde og Bredde, ikke at tale om de ofte uden Nødvendighed udfigurerede Agre, og da Ryfylkingerne jevnlig ligge paa Søen og ynde denne, er det ikke saa underligt, om de fra denne hente Ligheder. Saaledes bliver en trekantet Ager til en „Fokke". Naar begge Sider ikke ere parallele, bliver der efter Pløiningen „en Fokke tilovers". Der tales om Bramseilsageren o. s. v. Den indre Del af Ageren pløies og det Udtungede og Fokkerne, der ofte udgjør den større Del, spades — og ofte spades hele Ageren, og det endog paa Steder, der ligge Stavanger By ganske nær, og som har Karakter af Ryfylke — nemlig paa Tungenæsset. Dette er dog i den senere Tid stærkt aftaget og er her formentlig nær ved sit Ophør. At man træffer Agrene smaaflekkevis mellem Bjergknauser, hvor man i Nærheden kunde anlægge større regelmæssige Agre er ingen Skjeldenhed, og det vidner om, hvor liden Tanke der er om at spare Arbeide, saa Nettoudbyttet kunde blive større, det vidner om fuldkommen Mangel paa Beregning. Der gives Gaarde af lige op til 6 Skylddaler, hvor, uagtet der er større dyrkbar Flade især Myr, al Ageren spades. (Hunsnæs). Nogle paastaa, at de have forsøgt at pløie, men at Ageren bliver ikke god efter Pløining. Det maa indrømmes, at den temmelig almindelige, meget grunde og bredfurede Pløining, hvorefter Harvning med Træpindharver følger, ikke kan love synderligt, men slet Spadning giver ogsaa maadelig Ager. Der spades undertiden paa den Maade, at der tages umaadelig bredt for, langt mere end der kan løftes og vendes, saa at Jorden blot skydes fremover en anden Del Jord, som næsten bliver urørt. Da Agrene oprindelig ere anlagte paa tør og løs Jord, og de gjennem lange Tider have modtaget sin aarlige Portion af stor Gjødningsmængde, sammenblandet med sønderhakkede Torver, Myrjord, Tang, Halm, Underbor, saa ere de meget løse (hvorover da ofte klages) og lette at spade. Der opgives i Gjennemsnit, at der behøves en 8 à 12 Dagsarbeider pr. Tønde Land til Spadningen af Ageren. At oppløie eller opspade Ageren om Høsten finder neppe Sted i Ryfylke, eller om det sker, er det en Undtagelse og kun hos enkelte Fremskridtsmænd; man tror almindeligt, at Ageren lider ved at ligge i den Tilstand Vinteren over. Derimod frygter man mindre for at behandle Jorden i fugtigt og koldt Veir om Vaaren, for hvilket Jæderboen har en til Overdrivelse grændsende Frygt, som det maa indrømmes for en Del er grundet. Agrene ere derfor ogsaa fulde af Ugræs, især Mynte, Trouske, (Ramunc. rep.) og Bun (Artem. vulg.)

Saaningen foregaar ligesom endnu for en stor Del i hele Amtet paa en tidsspildende Maade; man gaar frem og vender sig hist og her uden Regelmæssighed, — der sees hyppigt efter hvor Kornet falder og vor tykt, og saa efterstrøes. Men dette gjør for Ryfylkes Vedkommende ikke stort, da Agrene ere overmaade indskrænkede. Kornet nedharves for det Meste med en lille Kvadratharv med smaa Jerntinder og kun undtagelsesvis bruges den paa Jæderen før i Tiden almindelige „Harverive", en stor tung Rive med Jerntinder, hvormed nedmuldedes; i Ryfylke bruges den et og andet Sted til at efterjevne Ageren efter Harvningen og opsamle det løsrevne Ugræs. Tromling, som paa den løse Jord vilde være hensigtsmæssig, bruges ikke. Næsten al Ager lægger sig før eller efter Axskydningen, hvorfor Afskjæringen sker ved at stikke Sigden under Straaet og ved en oprykkende Bevægelse.

Den almindelige Sæd er Havre. Der dyrkes lidet Byg. Enkelte Steder dyrkes endnu Valbyg (Stjernebyg), hvis Straa er kortere og stivere og derfor mindre gaar i Lægd. Dette svinder dog mere, og enkelt Bygd som Søvde har nylig for-

andret sin Sæd, idet nu bruges det almindelige eller firradede, der siges ikke at være saa „magert". I den største Del af Ryfylke sættes Kornet paa Stør — det bindes op med Kornbaandene parvis; Snesing saaledes som i det Throndhjemske og flere Steder er ukjendt. Karmøen, Bukken og nærmeste Omgivelse bruger ikke Stør, men Kornet sættes i Røk — 6 Par ved Siden af hinanden, med lidt Luden mod Midten — altsaa ikke som den bedre Maade at stille dem parvis og næsten fri af hinanden (den Skotske Maade). Eller ogsaa lægges de som paa Skudesnæs i Rækker — den Jæderske Maade. Ved denne splittes Rodenden med Sigden, Kornbaandet bøies saa, at Topenden, der bøies under, kommer til at ligge paa det foregaaende Neg. Noget regelmæssigt Sædskifte findes saavidt bekjendt intetsteds i Ryfylke, ligesaalidt som nogenslags Regelmæssighed ved at lægge Ager ud til Eng; og af kunstige Enge ser man overmaade lidet. Imidlertid kan antages, at Havre dyrkes efter Havre fra 4 til 8 Aar, saa tages tidligere eller sildigere et Aar Potetes og derefter ofte Byg, som dog er temmelig havreblandet. Vintersæd saaes overmaade lidet, maaske slet ikke, og med Dyrkningen af Sommerrug er fordetmeste ophørt. Potetes dyrkes omtrent kun til Husbrug og kun lidet til Salg undtagen paa nogle af Øerne: Rennesø og Stjernerø, hvorfra ikke ubetydeligt sælges til Stavanger og Haugesund. Det træffer dog, at endog Gaardmænd kjøbe Potetes, og efter den besværlige og tidsødende Maade, paa hvilken de dyrkes, burde man ikke undres derover. Paa Karmøen bruge Mange at sætte Potetes efter Plougen, men fordetmeste i hver Fure. Lidt længer mod Øst, ligesom vel ogsaa tildels paa Karmøen, bruges ogsaa at sætte dem efter Spaden og i en Sort Senge, der fra Mellemgangen paafyldes Jord med Spaden og paa den Maade hyppes. Kommer man længer mod Øst ind i Skjolds Sogn, blive disse Senge saa smale, at de kun rumme 2 Rader Potetes, og især i den østlige Del af Herredet kun een Rad. Det ser aldeles ud som om de vare satte i Drill, men besynderlig laa disse Driller tvers over de undertiden kun en halv Snes Alen brede Agre. Det var Alt gjort med Spaden, og da der ikke anvendtes Hestearbeide, for at rense Poteterne, falder Arbeidet naturligvis meget dyrt, saa at Fordelen ved denne Avl ganske udebliver. Havre og Potetes ere saaledes de Sædarter, som bruges næsten udelukkende. Aarsagen hvorfor Byg saa lidet dyrkes maa antages at være, at det giver mindre efter og er vanskeligt at holde rent for Ugræs i Almindelighed som for Indblanding af Havre. Den grundtarbeidede, ofte meget løse, ikke ordentlig udveitede Ager bær ikke heller med Villighed Byg. Derimod paastaaes, at enkelte Agre bedre bære det, og disse maa da ofte i en Række Aar, naturligvis støttede ved aarlig Gjødning, bære dette Korn.

Gjødningens Behandling er næsten eens over hele Amtet. Næsten overalt haves de saakaldte Hævdeløer, hvorhen Kreaturenes Gjødning udmuges og hvor, efterat der er ikjørt en Mængde Strøelse, Faarene indlogeres for de Dage, de ikke kunne gaa ude, og om Natten. At tilberede denne Strøelse udgjør et ikke lidet Arbeide om Vinteren. I de ydre Bygder bruges Tang, sønderhakket Græstorv, Halm og tildels Lyng. I de indre smaahakkes de unge Grene af Ener (Brakje) og Or (Ørr), hvormed en Mand, om muligt et Lægdslem, er stadigt sysselsat, om ogsaa kun holdes ganske faa Køer. Køernes Fodring maa da ogsaa være temmelig tør, da f. Ex. ved Rodfrugtfodring vilde medgaa saa store Mængder, at tilstrækkelig „Underbur" (af at bære under) ikke vilde kunne fremskaffes. Det paastaaes, at Faarene intet lide ved at staa paa den saaledes velstrøede Kvæggjødning, der ved Faarenes Trok betydeligt forbedres, hvilket er rimeligt, da den ellers ved saa megen Indblanding af et Materiale, som vilde give den store Hulrum, let vilde fortæres af Muggenhed. En Mand har sagt mig, at dersom han iblander saa megen Lyng, at „Gjødningen brænder hvid", er den fordærvet. Da denne stærkt med Grene, Halm o. s. v. opblandede Gjødning selvfølgelig ikke kan bringes under Jorden, undtagen i Driller, som dog ikke benyttes, saa overgjødes Agrene altid, — og det over hele Amtet, og da Vaaren og Forsommeren jevnlig er blæsende og tør, ofte næsten uden Ophold, saa kan det nok ikke feile, at paa denne Maade store Kapitaler blæse bort. En Mand, som paa Anmodning i 3 Aar nedmuldede Gjødningen, sagde, at det blev ham tydeligt, at Ageren derefter ikke „taalte" saa meget Gjødning som tidligere, men han var desuagtet ikke meget for at fortsætte paa denne Maade, da det ikke passede sammen med hans øvrige Stel. Næste Vaar oprages de tilbageværende Kviste, samt den temmelig lange Halmstub, der efterlades, da Sigden ikke formaar at skjære det liggende Korn nær Roden. Derfor maa det Arbeide at „rage Helmer" gaa forud for Pløiningen, saasom de ellers vilde stable sig op under Plougens lave Aas og løfte den ud af Jorden. Af andre Gjødningsmidler bruges i Ryfylke kun Tang, hvor denne falder ved Kysterne. Fiskeaffald er steget til en Pris, som Ryfylkingen, der har liden Tro paa, at Agerbruget kan svare Regning, ikke vover at give. Enkelte Steder kan falde Brislingkast, hvoraf Indholdet sagtens anvendes, naar det ikke paa nogen Maade kan sælges. I Aardal blev i 1871 givet 18 Skill. pr. Tønde. I Imsland havde man kjørt Brislingen lige fra Noten og spredt den udover Græsset, vistnok med forholdsvis liden Virkning. De Forbedringer, som Agerbrugsredskaberne i det Senere have undergaaet, indskrænker sig paa mange Steder til, at istedetfor de ældre Plouge havde Træfjæl, ere de, med omtrent samme Bygning forresten, nu forsynede med Jernplade over Træfjælen eller med Smidiejerns Muldfjæl. Desuden er en lille, langt frem paa den lavtliggende Aas, lodret staaende Kniv, ligesom Skjæret (Vongse kaldet) af Jern. Resten er af Træ og bestaar af en Saale med to smaa Opstandere, der ere indfældede i

Aasen, og oventil forbundne med et Tværtræ, i hvilket den, som styrer Plougen, holder. For at kunne faa Plougen til at holde sig i Jorden maa i Almindelighed bruges en Kjætting mellem Ploug og Heste, der ved at fjerne disse fra hin, bevirker, at de ikke drage Plougen ud af Jorden. Foran paa Aasen anbringes en Muldfod — Lab — der støtter Plougen op, naar en Forhøining i Ageren fremkommer mellem Plougen og Hestene. Kun meget faa Jordbrugere have anskaffet sig Plouge af nyere Konstruktion, idet disses Hensigt ikke begribes. Man ønsker nemlig ikke at pløie saa dybt, at Furen lægges med skarp Skulder (45°), men heller at lægge fladt og pløie bredt, og heller ikke at omrøre Jorden formeget med Harven, da derved kun Ugræsset gives Luft og tager Kornet igjen i Væxten, hvilket antages at burde gives det størt mulige Forsprang. Derfor har selv Ombytningen af Jerntindharver med dem med Trætinder været et omtvistet Emne, medens de førstnævnte dog nu seire. Dette hører ogsaa til en af de senere Tiders Hanefjed paa Fremskridtets Bane.

Spaden er et vigtigt Redskab i Egnens Økonomi, fornemmelig fordi en saa stor Del Agre spades. Den er imidlertid ikke af bedste Slags. Tidligere bestod dens Blad næsten ganske af Træ med en smal Jernkant omgivende Træet i en Halvcirkel. Senere er denne blevet betydeligt bredere, saa Træet i Bladet kun danner en liden Udvidning af Skaftet. I det Sidste er en Del smaa lette og svage Spader, enkelt udsmidede, indførte fra Udlandet, meget komne i Brug. I de meget løse Agre synes man ikke at vinde noget ved at indføre Brugen af de lette engelske Staalgreper til at spade med, endskjønt de visselig vilde være nyttige til dermed at bearbeide mere sammenholdende Jord og opkaste Smaasten og Fletninger af Rodugræs.

Stutjaa bruges overalt og ofte selv paa Steder, hvor Langjaa kunde bruges. Den sidste bruges dog ogsaa et og andet Sted, hvor der haves slet Vold, men Aarvet er ofte uhensigtsmæssigt konstrueret.

Eftersom Kjøreveie anlægges, anskaffer Bonden sig ogsaa lidt efter lidt bedre Kjøreredskaber. For en Snes Aar siden omtrent ombyttedes paa Karmøen det ældre Kjøreredskab, som bestod af en lang Kasse med et Par smaa af Bord eller Planker sammenspigrede, omtrent $^3/_4$ Alens Hjul, samt foran med en liden Slæde eller Drog under, — med Kjærrer med smaa af et Kors med i Peripherien mellemfyldte 4 Klodser, bestaaende Hjul. Lidt efter lidt ere de dog gaaede over til Hjul med Eger og Fæld. Første Slags findes endnu i indre Ryfylke, i Søvde og flere Steder og benyttes især til deri at udkjøre Gjødningen. Længer ude, saasom paa Øerne, bruges helst Kjærrer af andet Slags, men langs den nye Vei fra Haugesund indigjennem og ligeledes nu i Suldal bruges ret gode Kjærrer af sidste Slags. Ved Indkjøring af Høet bruges paa faa Undtagelser nær Slæder. Paa disse regnes paa Karmøen at føres 3 Bører (af at bære) og 2 Voger i hver Bør. Vippekjærrer ere paa sine Steder gjennem deres Benyttelse ved Veiarbeidet indførte i Gaardsbruget. Markveie, Skovveie og endog Veie til Søen (Sjoarveg) ere meget sjelden oparbeidede.

Vaaningshusene ere i de indre og Fastlands Bygder, hvor Skoven er noget nærmere og hvor Velstanden for en stor Del beror paa Grundeiendommen, ret gode. Paa de ydre Øer, hvor Fiskeribedriften virker nivellerende, og Velstand meget beror paa Lykken ved denne, ere de mere afvexlende. Her er ogsaa Ladegaardsbygningerne jevnlig i temmelig maadelig Stand, hvorimod længer inde nu ofte opsættes nye og hensigtsmæssige Udhusbygninger, især Fjøs. Ogsaa Tærskemaskiner indføres nu ofte endog for Avlinger paa en 30 Tønder. Paa Fastlandet benyttes mest Vandkraft og paa Øerne ofte Vind. Der opreises da udenfor Ladebygningen en Stenpilar eller en Stolpe, hvorpaa Vingerne, som gjøres af Træ, fæstes med en Snorledning ind i Laaven. Ligeledes indføres nu Benyttelsen af meget gode Kornrensningsmaskiner.

Det er tydeligt, at Agerbruget i Ryfylke er noget tilsidesat, da man nødig derpaa vil gjøre Pengeudlæg, hvoraf man kun kan høste Renter, om endog gode. Det synes at drives med mindre Omtanke og mindre Kraft end paa Jæderen. I de indre Distrikter er det Kvægavl og Skovdrift og i de ydre Fiskeriet, som tiltrækker sig Opmærksomheden fremfor hint, omendskjønt det vistnok kan siges, at Jorden mangesteds kun lidet indbyder til Dyrkning. At saa forholder sig kan man ogsaa være berettiget til at slutte af de dyrkede Arealers Ubetydelighed. Saaledes viser det sig, at at der, beregnet efter Gjennemsnit paa de af Fogderikommissionen valgte Normalgaarde, kun falder af Ager og dyrket Eng paa Skylddaleren . i

Avaldsnæs	7,4	Maal			
Suldal	8,9	Maal	Torvestad	8,6	—
Jelse	5,18	—	Skudesnæs	14,74	—
Hjelmeland	7,8	—	Bukken	7,63	—
Aardal	9,4	—	Tysvær	6,98	—
Strand	4,22	—	Skjold	4,3	—
Høle	5,0	—	Nærstrand	4,5	—
Finnø	6,89	—	Vigedal	4,96	—
Rennesø	8,5	—	Sand	5,74	—
Stjernerø	5,2	—	Søvde	6,68	—

Men det er ikke frit for, at Erkjendelsen af den Tilsidesættelse, som Agerbruget har lidt, i den sidste Tid, er begyndt at vaagne, om ogsaa denne Erkjendelse hidtil kun lidet er fremtraadt i Handling.

Mange af de indre Trakter, fornemmelig paa Østsiden af Vindefjorden, hvortil dog maa lægges Nærstrand, har et Klimat, der maatte være meget gunstigt for Havedyrkning, Humleavl, Avling af Frø, Frugtavl o. s. v. Især udmærker sig i denne Retning Søvde, Sand, Jelse, visse Strøg af Hjelmeland og Nærstrand. Naar høit Fjeld ligger indenfor de Fjordes Bund, som gaa i Nord og Syd eller bøie mod Nord-

vest, er især ved deres Bund og tildels langs deres Bredder nogenlunde frit for Storme, ligesom der er god Sommervarme, hvorimod de Fjorde, hvis Strøg er Øst og Vest, i Almindelighed ere berygtede for Stormfuldhed og især Kastevinde, der nedstyrte den umodne Frugt. Disse Fjorde ere især Lysefjorden, Hjøsen og Imslands eller Vindefjordene. Havedyrkning er drevet overmaade lidet og Frugtavl har i en ældre Tid været drevet meget mere, hvilket kan sees af at en Del gamle Træer staa igjen. I den sidste Tid er paa nogle faa Steder plantet nogle Frugttræer. Ligeledes har i ældre Tider paa mange Steder været drevet Humleavl, hvilket kan sluttes af, at denne Plante hyppigt voxer vild over Stengjærder og Urer i Hjemmemarken.

Fædriften.

Men om Agerbruget ved Naturforholde er indskrænket og desuden ikke drives paa en Maade, som kan give synderlig Nettoindtægt, men kun yde en ringe Dagløn til den, der driver det, saa skulde man antage, at Kvægavlen, for hvilken Forholdene ere taalelig gunstige, blev drevet med Kraft og Fordel. Vilde man opgjøre et nøiagtigt Regnskab, skulde man formentlig komme til det Resultat, at det er Kvægavlen og fornemmelig Beiterne, der give et væsentligt Bidrag til Folkets Underhold. Men ogsaa Fædriften er i Almindelighed langt fra at yde hvad den virkelig kunde. Kvægslagene ere smaa og i mange Generationer ved Sult forkuede, og kunne ikke maale sig med dem i Nabobygderne Sætersdal og Thelemarken. Ikke desto mindre tør man antage, at Kvæget ved godt Opdræt og Underhold vilde vise sig som melkerigt. Gode Køer yde efter Kalvningen op til 12 Potter — og de allerbedste efter Sigende indtil 15 Potter, hvilket dog nok hører til store Skjeldenheder. Om Melkeydelsen gjennem et helt Aar kan vanskelig erholdes nogen paalidelig Opgave. Naar Gjennemsnitsmelkningen pr. Ko i Nærstrand er opgivet til 450 Potter for Aaret, og for Aardal til 1400 Potter, vover man ikke meget ved at antage, at disse Opgaver paa begge Sider ere overdrevne. Gjennemsnittet, som udkommer af Opgaverne for alle Thinglagene i Fogderiet, er 810 Potter, og denne Angivelse turde maaske ikke være saa langt fra Sandheden.

Som Slagt yder Kvæget forholdsvis mindre. Men ved gjennem nogle Slægtsled at opales godt turde dette Kvægslag vise sig ganske hensigtsmæssigt for denne Egn og de temmelig uføre Beiter. Dels fra Stammen paa Kloster og dels direkte over Fjeldet, ere nogle Thelemarksdyr udbredte over Fogderiet, men de synes ikke at maatte faa saa særdeles meget forud for de bedre Individer af de indfødte Dyr, om der blandt disse i nogle Slægtsled gjordes Udvalg og dette Udvalg opfødtes godt.

Om Faareslaget kan siges noget Lignende. Det er især paa Karmøen og nærmeste Fastlandsbygder forkrøblet ved Vintersult og for en stor Del ogsaa ved Sommersult, skjønt det kunne synes som om Slaget temmelig let og gjennem ikke ret mange Slægtsled vilde kunne opdrives til noget ganske Andet. Dette viser især Faareavlen i Gjesdal paa eller ved Jæderen. Ligesaa haves flerestedes i de indre Fjorde smukke Faarestammer — Segedal i Hjelmeland, — ligesom ogsaa paa Hvidingsø, hvor Slagtervægten ofte drives op til 5 B℔.

Der sees nu neppe mere til det ublandede Norske Slag med kort Hale. I forrige Aarhundrede skulle Skotter meget have besøgt Ryfylke for at kjøbe Trælast. Med disse skal være indkommet en Del mere finuldede Faar, og der gaar endnu en Benævnelse paa Finuldethed blandt Folket, som skal skrive sig herfra. Faarene siges nemlig at være mere eller mindre „skoda“ — Skotsk. En Sorenskriver siges at have indført et Par Engelske Vædre til Karmøen, — men med disse ogsaa Skabsygen. I den sidste Tid bliver Cheviot-Racen mere og mere yndet, især de Halvblods. De yde bedre Slagt og ere „ætnere,“ det vil sige de æde lettere Alt, hvad der bydes dem; men angaaende Ulden er man af forskjellige Meninger. Men om Indførelsen af denne Race ved Stamchæferiet paa Kloster ikke havde gjort synderlig anden Nytte, saa har den dog bestemt gjort den, at tiltrække Folks Opmærksomhed paa Nytten af en bedre Forpleining.

Hesteracen er den almindelige Vestlandske — Fjordracen kaldet. Høiden løber for de største af dem op til $9^1/_2$ Kvarter, men er nok for de Fleste snarere under end over 9 Kvarter. Farven er i Almindelighed den blakke eller borkede. Størrelsen tør maaske i det Senere være noget tiltaget, ialfald for de smaa Karmøhestes Vedkommende, dels paa Grund af Blandinger med større Heste fra Etne, dels paa Grund af den lidt bedre Underholdning og lidt større Opmærksomhed, der fast over hele Amtet ydes Hesten. For en Snes Aar siden gik Hesten paa Karmøen ude Sommer og Vinter i hvilketsomhelst Veir og fik ofte saagodtsom ingen Føde inde. Man saa dem i stærkt Snefog løbe omkring for at holde Varmen, eller gaa omkring Husene og slikke i Bøtterne, som stode udenfor. Nu pleies de dog noget bedre, om ogsaa ikke tilstrækkeligt for at kunne arbeide med nogen Kraft. Men man forlanger ogsaa saare lidet af Hesten, der næsten hele Aaret lever i frieste Tilstand. Endnu ansees paa Karmøen den, der driver Hesten foran en let Kjærre eller ved Ridning over fra Skridt til langsom Trav, for en Dyrplager, og der fremkommer strax Indsigelse mod en saadan Behandling, som ansees for overanstrængende. Da man næsten altid lægger Furen kun til den ene Side, faar Hesten, mener man, Anledning til at hvile, medens den trækker Plougen ovenpaa Jorden tilbage igjen, og man pløier kun korte Furer, for at denne Hvile hyppigt skal indtræde. Sjelden ser man i Ryfylke Nogen, som pløier med 2 Heste. Haves mere end een Hest paa Gaarden, sættes gjerne den ene for Plougen og den anden for Harven.

Der drives vistnok endnu en Del paa Hesteavl, hvortil

den megen Udegang om Vinteren — om end i de indre Bygder langtfra ikke saa megen som paa Karmøen, — og de nære Fjeldbeiter og den liden Brug, som haves for Hesten, — indbyder. Man finder dog ikke nu længer, at denne Bedrift betaler sig saa godt, som man engang indbildte sig. Paa flere af de indre Øer og Bygder maa imidlertid Hesten arbeide mere, — tildels ved Skovbruget, men faar da ogsaa lidt rigere Forpleining.

Høet hentes i de ydre Bygder næsten udelukkende fra Rener mellem Smaaagrene, fra Seek og Myrslaatter o. s. v. og i de indre Dale foruden fra Bøen, som omgiver Agrene og strækker sig opad Bjergfoden, tildels fra Fjeldslaatter og Stølsslaatter, — hvorfra Høet tildels føres hjem paa Vinterføret. Kun yderst lidet af bearbeidet Jord afgiver en Smule Ækrehø. Ikke destomindre fodres Kreaturene noget bedre end tidligere, skjønt Fodringen paa mange Steder endnu er meget daarlig. Da det oftest temmelig daarlige Hø ikke strækker til endog en tarvelig Fodring, saa nødes man til om Vinteren at opfodre en Del Havremel, og i de ydre Bygder ogsaa kogt Sildegan, af hvilken bruges 1 Tønde pr. Ko om Vinteren. Ogsaa Lyng og Skav bruges, og til Faarene Løv, hvor der haves lidt Løvskov. Skav — d. e. Afskavningen af Barken af de unge Grene, der koges i Drævjen, ansees dog ofte for ulønnende formedelst det meget Arbeide, som medgaar derved, endskjønt Køerne melke godt derefter. Løvning ansees derimod for lønnende, og altslags Løv undtagen Oreløv benyttes. 2 Mand og 1 Kvinde løve paa 1 Dag 500 Kjerve — 3 à 500 Kjerv ansees at kunne nære saa meget som 1 Skꝑ Hø, og komme til at koste, iberegnet Godtgjørelse for Skoven, omtrent 1 Spd. 60 Skill. Fodringen med Mel maa dog, og især hvor Korn kjøbes, ansees for dyr og ikke at staa i Forhold til Afdrætten. Formentlig vilde fodres billigere og bedre ved regelmæssigt at lægge Ager ud med Græsfrøisaaning. Afhøstningen af de fjerne Slaatter og Hjembringningen af Høet er oftest forbunden med særegne Besværligheder. Sommesteder træffes Mand, Kone og Flere i Række, hver med sin Bør paa Ryggen vandrende op af Bratninger og ned ad vanskelige Stier (Rørtvedt), eller man stiller op en Række Slæder efter hinanden, og lader dem sammenbundne glide ud for Bratningerne — Natland i Jelse, eller Høet kløves hjem langs en fremstaaende Kant af Fjeldvæggen. Paa saadan Vei og paa samme Sted, men til forskjellige Tider ere Hest og Kløv, en Kone og en Gjæter gledne udfor og ned i Juvet i den mange Hundrede Fod lodret nedenunder brusende Fos, hvor der ikke er gjenfundet af de Forulykkede eller af Kløven saa meget som en „Flis," — Aabødalen i Søvde. Eller Hesten træder igjennem nogle Stokke, som ere lagte fra den ene Eg af den smale Kant til den anden. Hesten hænger igjen ved at Kløven tager imod de yderste Stokke, som ikke ere knækkede. Der arbeides længe for at faa Hesten op, men den maa omsider skjæres løs fra Kløven for at denne kan reddes og Hesten styrter i Juvet. (Tufteskog i Suldal). Eller Slæden slingrer udfor den smale Kant — det gjælder da om at frelse Hesten — Jordbræk. Gjederne gaa sig ofte fast — kunne hverken komme op eller ned — under deres Klyven i Tøerne — smaa Afsatser i Fjeldvæggen, der ofte frister Dyrene ved sit urørte Græs. Her maa Folk nedfires ovenfra for at stikke et Toug paa Gjeden. Manden hænger da undertiden i Linien frit ud fra Fjeldvæggen med et Dyb af flere Hundrede Fod under sig. Han forsyner sig udenfra med en lang Stang, med hvilken han kan naa ind til Fjeldvæggen, for at standse den voldsomme Omdreining af den sig optvindende Line, i hvilken han hænger, hvorved han bliver fortumlet i Hovedet. (Landsnæs i Jelse). Eller en Gut skal klyve efter Gjeden hen i Toen, hvortil Bjergkanten er afbrudt. Han klabber sig tæt til Bjergvæggen, men Græstorven, han tænker at støtte sig til, giver efter og han styrter ned og slaar sig ihjel. (Bandaasen paa Ombo 1869). Disse og mange flere Tilfælde kunne vise, hvor besværlig og farefuld den daglige Bedrift i Fjeldene maa være i det indre Ryfylke, hvor det bedste Græs oftest voxer i Tøerne eller langs de smaa Fremstaaenheder af Skikthovederne fra de umaadelige Skifervægge. Det tyder ogsaa hen paa en Erkjendelse af, at disse Tøer og Beiter afgiver væsentlige Bidrag til Folkets Underhold. Hvad der ved disse Slaatter i Fjeldene samles af Hø er dog en Ubetydelighed i Forhold til det Arbeide, som udkræves; men det er nødvendigt, dersom man vil nyde den reelle Indtægt ved Beitningen i Fjeldet, som desværre kun varer den korteste Tid af Aaret, men alligevel maa betale Underballancen ved Slaatterne, og maaske ogsaa for en stor Del ved Agrene. Det er derfor for mange Steders Vedkommende tvivlsomt, om ikke de vanskeligere Fjeldslaatter burde opgives til Fordel for Beitningen, og en hel Del af Agrene burde opgives til Fordel for en lettere Høindsamling. Nu vil man nytte Alt ud til det Yderste. Man kan ikke paa den nævnte Maade indsamle Vinterfoder til saamange Kreature som man kan beite; derfor beites Kreature fra Øerne mod en vis Betaling og Udleieren af Beitet besørger da Melkning, Ystning og Kjerning særskilt for hver enkelt Koeiers Vedkommende, hvilket er en saare brydsom Maade, da der maa holdes Rede paa den Afdræt, som tilhører hver Enkelt, og der ofte er mange Eiere, som have Køer i Beitet. Mindre almindeligt er det, at Beiteieren betaler en vis Sum for hver Melkeko, han modtager fra Fremmede i Sommerbeitet. For Goldkvæg og for Faar betale naturligvis Eierne for Tilladelse til at have dem i Beitet; men Betalingen er altfor liden, da den endog gaar ned til en halv Daler pr. Ko. Dette er det svageste Punkt i denne Egns Driftsmaade, og Beiterne, hvoraf de solideste Indtægter kunde haves, saasom de i Forhold til Bruttoindtægten afgive den største Netto, — gaa ned til at blive lidet indbringende. De eies nemlig i store Fællesskaber, og Deleierne konkurrere med hinanden om hver for sit Vedkommende at faa

Indtægten af saa mange fremmede Stykker Kvæg som muligt. Da Forringelsen af Beitet ved at den Enkelte indtager mange Kreature, kun for en ringe Del falder paa ham, medens hele Indtægten af, hvad han kan opkapre af fremmed Kvæg tilfalder ham, saa underbyde Deleierne hinanden, og det gjælder om at komme hinanden i Forkjøbet. Man kunde tro, at de udstrakte Beiter kunne taale en saa stærk Besætning, som den Øerne og de mere indskrænkede Kystegne kunne afgive, men dette er langt fra. Beiterne forringes Aar for Aar, og de ikke alene forringes derved, at de slettere Græsarter og Lyngen faar Overhaand, naar de bedre Planter svækkes ved den hyppige Afbidning; men Fjeldene afklædes ofte den tynde Jordflo, som dækker dem, da de rodgnavede Jorddækninger, naar de blive ubeskyttede for Frost og Optørring af Sol og Vind, og ikke længer sammenholdes af et kraftigt Rodvæv, smuldre og nedskylles af Regn eller bortblæses af Vind. Man behøver ikke at gaa længe i de lavere og høiere Beiter, især de første, før man bemærker, at denne Destruktionsproces er i fuld Gang. Det er en stor Nationalkapital, som paa den Maade hurtigt ødelægges, og som aldrig bringes tilbage, da de Kræfter, som ere Aarsag til Jorddækket, virke saa overordentlig langsomt. Man kunde maaske mene, at Ødelæggelsen gaar meget langsomt, da Landet i saa lang Tid har været beboet. Men hertil er at bemærke, at det først er i de senere Tider, at de store Flytninger med Kreaturene have fundet Sted, antagelig en 20 à 30 Aar, og at, eftersom det hjemme paa Øerne bliver trangere, er Flytningen om Sommeren tiltaget, og vil maaske tiltage indtil det Hele ender med Beiternes fuldkomne Ødelæggelse. Fra Bukken har man hidtil ført Køerne væk om Sommeren, men man har allerede med enkelt Undtagelse sluttet dermed, formentlig fordi man ikke faar det Udbytte af det leiede Sommerbeite som tidligere. Deleierne i den milelange, flade, prægtige Slettedal i Søvde havde sluttet Overenskomst om, at Ingen af dem maatte indtage fremmede Kreature i Beitet for mindre Betaling end 1 Spd. pr. Stykke, og endog bestemt Mulkt for Overtrædelsen. Men allerede første Aar brød Nogle Overenskomsten, der saaledes kun synes beregnet paa at hindre de Øvrige fra at indtage fremmede Køer i Græsset. Ingen vovede eller brød sig om at indtale den fastsatte Mulkt, og dermed var Overenskomsten opløst. Videre kan som Exempel nævnes Beitet fra Grytenuten i Imslands Sogn sydover til Hebnæs i Jelse. Dette er omgivet af en Række Gaarde i tre Sogne og eies i Fællesskab af disse. En Deleier har sagt, at det ikke kan nytte ham at sætte Faar i dette, da det er saa fuldstændigt „opgnavet" derved, at ikke alene Ingen af Deleierne undslaa sig for mod en ringe Godtgjørelse at give Tilladelse for Fremmede til at sætte sine Faar i Beitet, men at der sættes Faar i Mængde af Folk, som ingensomhelst lovlig Adgang have dertil, idet de stole paa, at Ingen kjender eller ved Tal paa de der lovligt hensatte, eller Navn paa deres Eiere. Karmøen sætter sine mange vintersultede Faar over i de lave Fjelde mellem Haugesund og Halseid sædvanlig mod en ringe Kjendelse til En eller Anden af de smaa Opsiddere, af hvilke især Enkelte beskyldes for at modtage et ubegrændset Antal, men da der ingen Gjærder er, og ingen Gjærder, som ere opførte med maadelig Bekostning, kunne stænge disse Faar, som er af en meget let Beskaffenhed, saa streife de om i disse mange Gaardes Udmarker, og Selvforsvaret indskrænker sig ofte til en og anden Gang at jage Faarene, der saaledes ere blevne til Skadedyr, af Hjemmebøen. I Fjeldet mellem Kopervig og Skudesnæs sættes indtil for kort Tid siden, og maaske endnu, Faar af Folk i Kopervig, som ikke eie en Flek Jord, og som om Vinteren lade dem sulte paa de omliggende Bøer. Om den ikke er ganske almindelig, synes dog Erkjendelsen af det Fordærvelige i denne Oversætning af Beitet ikke at være fremmed for Adskillige. Saaledes skulle Hvidingsøboerne, der have hver sine Holmer eller Halvøer, være nøiagtige med Hensyn til at bestemme det passende Antal af Græsningsfaar, der ogsaa her naa en stor og ganske anden Vægt end i Fællesbeiterne. Som noget af den bedre Melkning, jeg har truffet i Ryfylke, kan nævnes den i Aabødalens øverste Ende; men her er ikke alene Beitet godt (Gulax og Svingel 1 à 2', Løvefod som en udbredt Haand), men det har vedligeholdt sig, formentlig fordi en enkelt Mand er raadig over denne øverste Del, der er afgjærdet fra de nedenforværende. De smukkeste Faar, jeg herinde har seet, var paa Segedal i Hjøsenfjorden; men Segedal er en eenbølt Gaard, og Eieren er fornuftig nok til ikke at besætte for stærkt sit rige Beite.

Det Samme kan vel siges om Bedriften paa Kloster. At blive enige om en ordnet Benyttelse af Beiterne er for saa mange Eiere en Umulighed. Folket er aldeles udygtigt til at hjælpe sig selv alene ved at støtte sig til de nuværende Love. Der forsøges Udskiftninger, men disse ere fordetmeste uhensigtsmæssige. Gjærdet vilde koste mere end Marken og endda ikke kunne hegne. Adkomsten maatte som oftest ske gjennem Andres Mark. De lavere og de høiere liggende Beiter bør ikke skilles; thi de bør og kan kun benyttes til forskjellige Tider. Afvexling i Beitet efter det forskjellige Plantedække o. s v. er behageligere og gavnligere for Kvæget end at indskrænkes til et mindre Rum, som er mere eensartet. Bekvem Beliggenhed for Stølshusene maatte for Manges Vedkommende opgives, ligesom den gjensidige Hjælp, som i de ensomme Egne kan regnes paa ved at klynge Stølerne sammen o. s. v. Alt dette taler mod Udskiftning af Fjeldbeiterne. Loven indrømmer rigtignok at faa Antallet af de Dyr, der lovligt kunne græsse i et Beite, bestemt, men den anordner Intet med Hensyn til Kontrollen med at Bestemmelsen overholdes, en Kontrol, som den Enkelte umuligt kan overtage og gjennemføre, hvorfor denne Bestemmelse i Loven er saagodtsom ørkesløs. Heller ikke

er det heldigt, at den, som ønsker en gjennemgribende Forbedring i den bestaaende Slendrian, og at den Mark, som udgjør en Del af den nationale Kapital, som aldrig burde tillades at gaa Ødelæggelsen imøde, skal være underkastet et Skjøn, der udelukkende udgaar fra Indlevelsen i denne Slendrian. Det Ønskeligste for disse store Strækninger paa de lavere, især Gneisfjelde, vilde være, at de bleve beplantede med Skov og udlagte for en rum Tid. De vilde i denne Tilstand give et langt større aarligt Udbytte. Da imidlertid dette vilde udkræve Anvendelsen af større Kapitaler end rimeligvis hertil kunne tilveiebringes, saa maatte det blot ønskes, at Lovene, i høiere Grad end nu er Tilfældet, kunde bidrage til at fremkalde en Skaansel, som ligesaa meget vilde ligge i de enkelte Eieres, som i Statens Interesse, og for hvilken man maatte ofre en indbildt Frihed, der egentlig kun er Frihed til at gjøre sig selv og Andre Skade.

Paa Grund af det urimelige Faarehold og overdrevne Hornkvæghold, idet at en urimelig Mængde Kalve paasættes for siden at sælges som Ungkvæg i en Tilstand af Magerhed, som grændser til Dyrplageri, kan de Haugesund og Vigsnæs omgivende lave og nogenlunde flade Trakter ikke forsyne disse Egne bedre med Melk end at denne stadigt koster 4 Skill. pr. Pot, medens den i Stavanger koster 3 Skill. Ogsaa Faarene blive meget daarligt vinterfodrede paa Karmøen og i de ydre Bygder, idet de fordetmeste maa søge sin Føde ude. I forrige Tider døde Faarene ogsaa om Vaaren i Marts Maaned i Mængde af Vassot og Ikter, som de udhungrede Dyr ikke kunde modstaa. De tyede til lune Steder og lagde sig der til at dø, saa Jorden var overstrøet med døde og raadnende Kroppe og Lugten fra disse stod langt ud over Søen. Denne uvorne og man kunde vel sige strafværdige og taabelige Maade at behandle Dyrene paa er antagelig nu for nogen Del ophørt; men man træffer fremdeles paa en Del døde Faarekroppe i Smaadalene i Kopervigs Omegn. Det er vistnok saa, at en Del fornuftigere Folk pleie sit Kvæg paa en bedre Maade, men den slette er dog altfor meget her den gjældende.

Alt som man kommer længer ind igjennem Fastlandet mod Øst, og Folket mere er henvist til Fædriften som den Næringsvei, der skaffer dem det største Bidrag til deres Underhold, desto mere Omtanke lægges for Dagen med Hensyn til denne, og desto bedre er Methoden. Foruden at anskaffe bedre Fjøs — især de nyere byggede, fodres ogsaa bedre. Der er langtfra saa megen Udegang om Vinteren. Men ogsaa her mangler det ofte paa den fulde Omsorg for Dyrene, der er saa lønnende. Man træffer saaledes paa Stølerne meget sjelden Hus for Kvæget — i Aabødalen var tre Fjøse. En varm Dag paa Vanvikstølerne saaes Køerne uafladelig at løbe frem og tilbage. Der var ikke en Plet, hvor de kunde faa Skygge og Ly for de forfølgende Insekter. Efter dette kan der ingen Melkning blive, og dog vilde det være saa let af de store Torvmasser, som ligge over Bjerget, at opkaste en Vold mod Syd, saa Dyrene kunde finde Ly bag denne baade for Regn, Storm og Sol, og finde Svale ved at ligge paa det Sted, hvorfra Jorden er opkastet. Ofte hænder det, at Køerne for at svales gaa ud paa Fonnerne, som ligge over et Juv eller en Elv, der udhuler dem, saa de daglig blive tyndere. De staa iblandt som et Kirkehvælv over Elven eller det lille Juv. Omsider kan Hvælvet ikke længer bære Dyrene, og de falde igjennem og slaa sig fordærvede. Men man kan ikke vente mere Omhyggelighed for Kvæget, naar der drages saa lidet Omsorg for Menneskene, som skulle ligge i Stølene. Husene her ere jevnlig saa aabne, at Haanden kunde rækkes gjennem Væggen, ja hele Brystet i Huset kan endog være ganske borte (Svandalsstølen). Desuden yderlig krapt Rum uden Vindu, Jordgulv og deslige.

I den høitliggende Bergedalen i Søvde, der af nogle Hardangere, er tagen i Besiddelse, saaes et ganske andet Stel, andetslags og prægtige Stølshuse, andreslags større Køer, det Hele nitid og fuldkommen afstikkende imod Stellet i den prægtige Slettedal, som ligger strax nedenfor, men en god Del lavere.

Den Maade, paa hvilken Køerne benyttes, synes ogsaa at vise Mangel paa økonomisk Skjøn. De Kvinder, som skulle melke, ofte kun et Par Køer, gaa hjemmefra Bygden om Eftermiddagen og fra $^1/_4$ til $^3/_4$ Mil for at komme til Støls; de vende tilbage næste Formiddag, hvorefter de da Resten af Dagen ere uskikkede til Arbeide. Denne Skik, som hersker lige fra Imslands Sogn op til øverst i Suldal, og over flere af de indre Bygder, vil dog nok omsider ved sig selv ophøre, da, som Husmødrene klage over, det bliver mere og mere vanskeligt at faa Piger til at paatage sig dette anstrængende Arbeide, hvilket vistnok er rimeligt, især da der gjøres saa overmaade lidet for deres Comfort paa Stølen selv. Nogle Steder flytter hele Familien, efterat Slaatten hjemme er fuldført, til Støls, for at afhøste de i Nærheden liggende Slaatter. Der haves da ofte flere Stationer med Udløer, hvori det sammenskrabede Hø indbjerges for senere at føres til Gaarden.

Egentlig gode og skikkede for Køer ere dog kun faa af disse Beiter. Nogle af dem ligge saa høit tilveirs, at først i Midten af Juli Maaned Alpepilen, der kommer frem hvor Fonnen nylig har veget, og Turten (Sonchus alpinus), som meget yndes, begynder at gro. Andre, som ligge ovenpaa de horizontale Skikter, frembringe mest kun Finn og Storr. Hvor Skiktningen er gjennembrudt, er godt og rigeligt Græs, men her er brat og indskrænket og Græsflekkerne saa spredte, at Beitet kun bliver skikket for Faar. Det er derfor ikke usandsynligt, at, naar man for Faarekjødet kunde opnaa Priser, der nærmede sig de Engelske, og dette maatte kunne ske ved Export, — man ganske vilde tage Køerne fra disse Beiter og besætte dem med Faar. Faarene ere

vistnok slemme til at rodgnave Marken, men dette sker dog kun der, hvor den er for stærkt sat — de skotske Beiter paa Cheviot og Lammnermuir hills, — ligesom Tragterne omkring Ben-Nevis, ere ganske overgroede med Græs — intet nøgent Bjerg, uagtet Sidstnævnte er temmelig steil. Kun faa Steder af saadan Steilhed har jeg her i Amtet seet overgroede med Græs, saasom Berdalsbotten og østre Slaatten paa Vanvik. Mange andre Forandringer i Beitningsanordningerne vilde vel ogsaa komme igang, naar engang den kortsynede Egennytte spredes af mere Indsigt og Overblik.

B. Det **Jæderske** Agerbrug er i den senere Tid gaaet en Del frem. Dog er det egentlig kun hos de færre Fremskridtsmænd, at Forandringerne til det Bedre falde synderligt i Øinene; men det er at haabe, at naar et fremskredet Agerbrug hos disse har vundet fast Fod, det kan tænkes at ville blive Egnens Methode.

Nylandsdyrkning og Oprydning. Ved Agrenes Anlæg iagttages nu langt mere end tidligere at samle det Dyrkede i større Stykker og tilveiebringe større Plouglængder, selv om det skal koste noget mere at rydde de Stykker, som danne Hindringer herimod. Optaget af Nyland, som sker ved Spade paa Grund af de mange smaa og store Stene, foretages i større Dybde, saa at efterat Torven er væltet over tages en Spadejord i Bunden og kastes ovenpaa den vendte Torv. Saaledes vil ofte den med Grunden blandede og smuldrede Jord udgjøre en 12 til 18 Tommer. Den parallele Veitning foretages jevnlig med Engelske eller efter de Engelske formede smale Veitespader, og i en Dybde fra 3 til 4 Fod. Derimod vil man heller spare noget ved at lægge dem i større Afstand fra hinanden end ønskeligt, dog med den Tanke, at om den første Veitning ikke viser sig tilstrækkelig, man kan indlægge en Parallelveite imellem hver af dem. Enkelte foretrække strax at gjøre Veitningen fuldstændig. Med Hensyn til Fyldningsmaterialet er man her saa vel forsynet med Sten, at det vilde være en Urimelighed at anskaffe Drainsrør. Da Veitningen sædvanlig sker efterat Marken er opgravet, behøves i Almindelighed ikke at tilkjøre Sten og kun meget sjelden er en Gaard saa blottet derfor, at der gribes til Brugen af Teglrør. Derpaa harves og rulleharves Marken skarpt og gives en Gjødning af 12 til 15 Tønder til en Grød sønderkogt Fiskeaffald, der atter nedharves, hvorefter isaaes fra 9 til 12 Skjepper Havre for hver Tønde Land. Tromling bruges kun af et mindre Antal. De gamle Agre, der gjerne ere anlagte kun der, hvor Marken af Naturen er tør, kunne dog af og til tiltrænge Veitning, men det er ikke ganske almindeligt at dette sker. Den Veitning, som i ældre Tider ansaaes for god og tilstrækkelig, er allerede givet disse; men den er meget ufuldkommen og Veiterne ere derfor ofte stoppede. De ældre Hulveiter gjordes nemlig meget brede og grunde, og store og smaa Sten styrtedes om hinanden deri, hvorefter disse dækkedes med Halm eller Lyng. Denne Maade at sætte Veiterne paa er nu næsten, dog ikke aldeles, aflagt.

I gamle Dage bleve Agrene paa Jæderen spadede, og man fandt da ikke tilstrækkelig Grund til at bortminere alle de store Stene, som laa spredte over Marken. Siden Plougen blev saagodtsom eneherskende, har man lidt efter lidt fjernet disse, og det kan antages, at der nu kun er faa af dem tilbage, som man finder at burde anvende Arbeide og Bekostning paa, men der gives dog endnu i en Del Agre Stene saa store, at man anser det for ulønnende at vækarbeide dem, — skjønt det ikke er noget usædvanligt, at en enkelt Stens Bortskaffelse bekostes for over en Daler. Under mange af de gamle Agres Madjord findes dog en saagodtsom stensat Bund. Ogsaa denne er mangesteds i den senere Tid gjennembrudt og Stenene bortførte.

At Nylandsdyrkningen i den sidste Tid noget er mindsket, skriver sig ikke i nogen synderlig Grad derfra, at det begynder at minke med dertil bekvemt liggende og skikket Jord; tvertimod har man i den senere Tid faaet Smag for at tage fat paa de let dyrkelige Myre; men heller derfra at de gamle Agre, som især vare anlagte paa tør Jord og derfor tiltrængte stort Tilskud af Gjødning, lidt efter lidt maa savne det Tilskud, de fik ved det Foder, som avledes paa de senere opbrudte Marker, som nu istedet begynde at kræve Gjødning. Thi at dyrke Nyland uden Gjødning saaledes som sker paa Østlandet, finder man ikke her gaar an, dels fordi det koldere Klimat og den mere jernholdige og i det Hele taget mindre frugtbare Jord virkelig i høiere Grad trænger den, end der, dels fordi den større Kapital i Arbeide, som er nedlagt i den ryddede Jord, kræver større Udbytte, om denne Kapital skal forrente sig. Nu er det vistnok saa, at der her frembydes en Mængde Hjælpegjødning af Fiskeaffald, Lage, Tang og Skjælsand; men denne Tilgang indskrænkes mere og mere, især fordi Søgningen bliver større, medens Mængden af Fiskeaffald aftager og Tangen begynder at forbeholdes Strandeierne; derhos er ogsaa Kjørselen af større Mængder af disse Gjødningsmidler til det Indre af Jæderen lang og besværlig. Nu skulde man vente, at efterhvert som Nyland opryddes, blev gammel Ager udlagt med Græsfrø. Dette er dog kun for en Del kommen i Gang og ikke i tilstrækkeligt Forhold, og selv hvor man udlægger Ager med isaaet Græsfrø, hvilket dog nu sker i stærkt tiltagende Grad, høster man ikke saameget Hø deraf, som burde ske og selvfølgelig heller ikke saa meget Gjødning, og det fornemmelig paa Grund af det paa mange Steder overdrevne Faarehold, der nøder Eierne til at lade Markerne høst- og vaarbeite. Mange, som endelig ville holde paa Faarene, smigre sig selv med, at Græsroden ved Vaarbeitningen deler sig og Engen bliver tykkere, men Enden derpaa er ikke destomindre, at en stor Mængde af de mest tænksomme Mænd ganske begynde at afskaffe Faareholdet. Dette er for en stor Del skeet i Gandalen omkring

Sandnæs og tildels paa de bedre drevne Brug i andre Herreder paa Jæderen. Saa indbringende og passende nemlig en fornuftig drevet Faareavl kan være for visse Partier af Ryfylke og for Dalerne, saa lidet fordelagtig maa den antages at være for de almindelig tætgrændede Partier af Jæderen, selv om Faarene om Sommeren kunne sendes i Beiterne i Sirdal, Høle og flere Steder. Det er at haabe, at den sig svagt udbredende Brug af Mergel, efter i nogen Tid at være benyttet paa enkelt Sted og have vist Virkning, igjen vil give Agerbruget et lidet Fremstød og gjøre Trangen til kvælstofholdig Gjødning noget mindre. Da fornemmelig Myrene i den senere Tid ere tagne under Dyrkning, især bevirket ved Udtapningen af nogle Vande, vil Merglingen især her komme til Nytte, i Forbindelse med den ringe Mængde og billige Sildelage, som dertil behøves; og dette igjen i Forbindelse med den ringe Omkostning, som udfordres til Myrenes Tørlægning. Her bruges nemlig kun Veiter, som ere satte af tørret haard Torv, medens Spadningen af disse neppe koster Sjetteparten af hvad den koster i Jord med indkittede Smaasten. De over 1000 Tønder Land store Myre, som ved Hægrevandets Sænkning bleve givne Adgang til som Dyrkningsfeldt, tages lidt efter lidt under Behandling. Af andre Vande, som i den senere Tid ere sænkede for at vinde dyrkbart Land, kan nævnes: Fjeldvandet, Dybingen og Grundingen i Høiland, Selevandet i Klep og Bøvandet i Ranneberg, hvorved betydelige især Myrstrækninger ere lagte udenfor Tilbagevirkning fra disse Vande.

Den ældre Agers Dyrkning. Med Hensyn til Agerens Bearbeidning er i den senere Tid især den Forandring indtraadt, at der nu næsten overalt paa Jæderen høstpløies saa meget som kan overkommes, og det er som oftest næsten Alt. Tidligere troede man, at man burde pløie umiddelbart før der blev saaet, for at Kornet kunde nedlægges i den nylig oppløiede og fugtige Jord, da det i modsat Fald kunde træffe, at det i den tørre Jord ikke spirede. Det er muligt, at den tidligere daarlige Nedmulding med Trætindharver gav Anledning til denne Tro. Der er nu neppe nogen Gaard paa Jæderen undtagen meget smaa Brug, og maaske paa nogle faa Gaarde i Hetlands Herred nær, hvor der ikke pløies. For ikke ret mange Aar siden var der Folk (Bore i Klep og flere Steder), som troede, at Jorden ved Pløiningen fordærvedes. Den endnu almindeligste Pløining sker med Plouge, som ligne de for Ryfylke beskrevne, som tage meget grunde og brede Furer og lægge dem fladt. Dette antages af Mange at være bedre for at kvæle Ugræsset eller ialfald sætte det tilbage i Væxten, saa Kornet kunde faa Forsprang, hvilket ogsaa var en Grund hvorfor Pløining maatte ske strax inden Saaningen. Nu pløies, og det fornemmelig af dem, som have anskaffet sig Plouge af Jern af nyere Konstruktion, dybere; og man stræber at ødelægge Ugræsset ved Hjælp af Potetesdyrkning og Igjenlægning, vel ogsaa ved Harvning og Opsamling af det, skjønt det paa disse Maader ikke fuldkommen lykkes; men derfor saar man ogsaa helst Havre, der bedst formaar at kjæmpe med Ugræsset. Saaning af Byg skal endog være aftaget siden man er begyndt med at bruge saa meget Havregryn i Husholdningen til Grød. Rug, der vistnok ikke formedelst Opfrysning i Marts og April gaar synderlig godt paa lerholdig og Myrjord, dyrkes dog altfor lidet i Sandjordstrakter, hvor den unægtelig vil være fordelagtig at dyrke til Husbrug. Den bliver dog ikke altid god salgbar Vare, og dette maa grunde sig dels i vanskeligt Høstveir og dels i mindre Omhyggelighed for at faa den tør og maaske mindre god Opbevaring. Sat paa Stør og tilseet med Flid bliver den dog i Almindelighed brugbar til Bagning. Hvorfor Bygget saalidet lykkes maa vel især have sin Grund i for stor Mængde Ugræs i Ageren og for daarlig Bearbeidning; thi jeg finder at Bygget er det gjennemsnitligt mest fordelagtige Korn at dyrke. Den Nytte, Jorden skulde have af Potetdyrkningen, opnaaes i kun ringe Grad, da Poteterne sættes for tæt, nemlig i hver Fure efter Plougen, hvorved Jordens Rensning og Bearbeidning i Potetaaret vanskeliggjøres. Hypningen kan nemlig ikke ske med Hest, men ved at drage en temmelig stor Spidshakke imellem Raderne, medens en Hjælper følger efter og trykker den ned med en Stok. Enkelte have dog nu anskaffet sig Hyppeplov, men meget Faa vove at give Raderne den tilbørlige Afstand som i Driller, hvilken Maade dog er adopteret af Enkelte. Jorden bliver saaledes heller ikke vel forberedet for Byg, der desuden paa Grund af den det givne halmblandede Gjødning, som nok i Almindelighed indeholder en Del Havrekorn, ikke kan holdes fri for Indblanding med denne Kornsort, der desuden let overvintrer i Marken uden at ødelægges.

Noget egentligt Omløb gives i Almindelighed ikke. Dette nærmer sig mere eller mindre til, i en 4 à 6 Aar at dyrke Havre, derefter Potetes og saa Rug eller Byg. Nogle saa i dette Timothei og lader Marken ligge til Græs et ubestemt Antal Aar. Andre begynde igjen med Havren. Kun nogle Faa foruden dem, som ere udgaaede fra Landbrugsskolen, bruge et Saarigt Omløb, som følgende: 2 Aar Havre, Rodfrugter, Byg eller Rug, 4 Aar Timothei eller kløverblandet Timothei. Rugen gaar ganske brav efter Potetes, naar en Bearbeidning og Gjødning følger dem inden Rugen saaes, — men dette er da naturligvis paa Sandjord. Poteterne blive ikke gode uden paa Sandjord og Hensigten med Næpedyrkning forstaaes kun lidet, hverken hvad angaar dens Indflydelse og Værdi som Brakfrugt eller som Fodringsplante. Bønner dyrkes kun paa et eneste Sted (Landbrugsskolen), men hidtil kun med smaa Afgrøder (6 Tønder pr. Tønde Land). Til disse Brakfrugter har Drilkulturen overalt været anvendt for Næperne; for Poteterne har den begyndt at vinde lidt Terrain.

Aarenes Frugtbarhed i det omspurgte Femaar kan bedst angives ved Afgrøderne i Sammenligning med Gjennemsnitsafgrøderne. Saaledes er paa Østraat i Høiland Afgrøderne pr. Tønde Land følgende:

Aar.	Sommer-Hvede-	Vinter-Rug	Byg.	Havre.	Potetes.	Hø.	Næper.
1866.	3 Tdr.	9 Tdr.	11,8 Tdr.	10,8 Tdr.	120 Tdr.	14 Sk℔	?
1867.	9 —	6,6 —	7,7 —	12,7 —	55 —	12,2 —	?
1868.		7,6 —	8 —	13 —	73 —	14,6 —	?
1869.		6,5 —	7,5 —	13,3 —	60 —	17 —	222
1870.		12 —	9 —	14,7 —	73 —	17,4 —	?
Gjennemsnit for Femaaret	6 Tdr.	8,35 Tdr.	8,8 Tdr.	12,9 Tdr.	76,2 Tdr.	15,04 Sk℔	222
Gjennemsnit for 25 Aar	7,2 Tdr.	7,1 Tdr.	11,3 Tdr.	12,2 Tdr.	56 Tdr.	13,3 Sk℔	220

I Femaaret har Aaringerne ikke været gode for Hvede (Rust i 1866) og Byg. Vinterrugens Gjennemsnit er større for det sidste Femaar end for 25 Aar, fornemmelig paa Grund af, at de i Begyndelsen af de 25 Aar uheldige Avlinger paa Lerjord bidroge meget til at nedsætte Tallet for Gjennemsnitsavlingerne. Senere har den været dyrket paa Sandjord efter Potetes. Havren er angivet efter Tønder paa Vægt af 144 ℔. Om Poteterne kan siges det Samme som om Rugen, at Gjennemsnitsudbyttet for de 25 Aar staar lavere end det burde staa paa Grund af de i Begyndelsen af Perioden daarligere Avlinger paa Lerjorden. Poteterne ere maalte med 8 toppede Skjæpper, eller veiede til 216 ℔ pr. Tønde. Næperne ere ligeledes stort Maal men mindre nøiagtigt, da der skjeldnere er ført Fortegnelse over Udbyttet. De have været dyrkede paa Lerjorden, altsaa paa ugunstigt Sted, hvor man endnu mindre vilde sætte Potetes.

Kun 6radet almindeligt Byg er i Brug. Enkelte have dog i de sidste Aar begyndt at forsøge Valbyg, som efter deres Mening noget Nyt, skjønt det er sandsynligt, at det er den af Forfædrene brugte, her forlængst aflagte og forglemte Bygsort, som endnu formentlig bruges paa enkelte Steder i Ryfylke, i Telemarken, Sirdal, Sætersdal o. s. v. Som Grønfodringsplante bruges mest Havre, og af Enkelte: Sennep, Vikker og Boghvede. Alsikkekløveren trives godt, mens Rødkløveren kues af kolde Foraar med megen Nordenvind; hin er fundet vildvoxende paa Steder, hvor den ikke kan antages at være forvildet.

Hvad Høstningsmaaderne angaa, da ere de fordetmeste overensstemmende med dem i Ryfylke. Dog bruges paa Jæderen undertiden Jaa til at nedmeie Kornet. Meierhaand kan lidet benyttes, da Straaet gjerne enten ligger eller luder saaledes med Toppen, at denne er indviklet med Korn, som ikke samtidigt bliver afhugget. Kornet sættes mest i Rækker, ogsaa i Koster (runde Røk) eller i Halvtræver — en Træve — dansk Trave — skotsk Thredve = 24 Baand, — eller Dobber (parvis opsatte). Derefter skryes det — af Skru, en liden Saate, hvori Kornet sættes med Roddenden ud — og indkjøres altfor ofte uden at være tilstrækkelig tørt. Flere og Flere begynde at anskaffe sig Stør eller Lægter, hvoraf gjøres smaa Hæsjer opstillede som et Tag. Spærrene dannes af Bord, hvori indskaarne Hak, i hvilke Lægterne hvile. Der er ikke altid Gulv i Laden, men Jordgulvet strøes med gammel Halm, Lyng o. s. v., dog neppe tilstrækkeligt for at hindre de nederste Lag fra at mugne.

Det er mere og mere kommet i Brug, at anvende nogen Omhyggelighed ved Høets Indbjergning. Saaledes saates nu altid 1 Gang og ofte 2 Gange. Tidligere brugtes, og bruges vel tildels endnu, at sprede („breie") Græsset strax efterat det er slaaet enten det er Morgen eller Aften, hvorefter det bliver liggende nogle Dage. Hesteriven har fundet adskilligt Indpas paa større Gaarde, men den mest almindelige Maade ved Indkjøringen er at „fænge" Høet og lægge det paa Slæden, hvilket gaar sent. Nogle bruge Høvogne med smaa Hjul, hvilke især i uføre Mark ere uhensigtsmæssige; kun Færre bruge store Høkjærrer med større Hjul efter engelsk Model og paa hvilke kunne føres ligetil 4 Sk℔ — almindeligt $2^1/_2$ Sk℔ — dragne af 1 Hest. Brugen af Staalgafler for dermed at gafle Hø og Korn udbreder sig noget, da de behøves til Høvogne med større Hjul.

Redskaber. Foruden forbedrede Plouge, som især Behovet gjør Krav paa til Oppløining af Græsmark, lægger man sig nu jevnlig til Labharve for at anvendes paa det Høstpløiede, og, skjønt i ringe Grad, Rulleharve, især for at smuldre de ved Harvningen paa Nybrud eller Grønjord oprykkede Torver. Tærske- og Rensemaskiner (efter amerikansk Model) findes nu snart i enhver Gaard. De forarbeides paa Sandnæs til billig Pris, 10 à 18 Spd. for førstnævnte og 8 til 12 Spd. for sidstnævnte. Hestegang til Snor koster 8 à 10 Spd., men Tærskemaskinerne drives ofte med Vind eller Vandkraft og ere, forholdsvis til Prisen, meget gode og effektive. Hakkelsemaskiner ere temmelig almindelige og koste 15 à 20 Spd. Kjærrerne vare tidligere smaa med smaa Hjul, der løbe paa rette Axeler, som ligeledes

løb i en Befæstning under Kjærrens Arme. Nu ere de større, og Hjulene løbe ofte paa krummede Axeler.

Nye og hensigtsmæssige Fjøse med Krybber af brændt, skaalformet Tegl, og mellem disse lægges Foderbord eller Fodergang, sædvanlig af nedlagte Heller, — lyse og høie i Modsætning til ældre Fjøse, — indrettes nu hyppigt. De ældre Fjøse ere ganske mørke og saa trange og smaa, at et Menneske ofte ikke kan staa opret.

Agerbrugets Udstrækning. Til Sammenligning med Agerarealet i Ryfylke fremstilles her Agerarealet pr. Skylddaler, taget efter de af Fogderikommissionen udtagne Normalgaardes Gjennemsnit:

Hetlands	Herred	27,2	Maal	Ager	pr.	Skylddaler
Høilands	—	22	„	„	„	—
Haalands	—	19,7	„	„	„	—
Thime	—	12,2	„	„	„	—
Klep	—	22,7	„	„	„	—
Haa	—	9,7	„	„	„	—
Ougne	—	9,7	„	„	„	—

Sidstnævnte Sogn fører sine Produkter østover til Sirevaag og Egersund. Fra Dalerne kommer desuden til Haa Herred Folk, som kjøbe Agerbrugsprodukter, især Havre. Dette sker vel ogsaa tildels i Thime og Høiland. Især kommer hvert Aar en Del Gjæsdøler ned for at kjøbe Hø og Halm i Høiland. Efter Opgave fra Toldbetjenten paa Sandnæs er over dette Sted udført fra Jæderen i 1871 af

Agerbrugsprodukter:	Potetes	5000	Tønder	
	Havre	2190	—	til Indlandet
	Do.	2610	—	til Udlandet
	Havremel	1530	—	til Indlandet

Desuden en hel Del Hø saavel til Indlandet som til Udlandet.

Al den Havre, Mel, Smør, Kjød og levende Kvæg, Potetes, Hø, Halm o. s. v., som fra Jæderen er bragt til Stavanger, er ført dertil ved Hest, men derom har Toldvæsenet ingen Opgaver. Ovenstaaende angaar kun hvad der er udført søværts og som gaar til fjernere Steder end Stavanger.

Om Havedyrkning og Frugtavl er lidet at sige for Jæderens Vedkommende, da den lange kolde Vaar, ofte med uafladelig skarp Nordenvind, er denne meget fiendtlig. Havebønner ere saaledes ikke blevne modne paa Jæderen siden 1859. Kaal af forskjellige Slags lykkes derimod meget godt. Gulerødder, der ogsaa for en Del dyrkes i Ager, lykkes fortrinligt ude ved Søkanten og flere Steder paa Sand og tildels Myr. Forholdet er ligesom i Skotland, hvor de dyrkes paa den sandige Kyst søndenfor Firth of Forth (Aberlady og Omegn). Hvor tilstrækkeligt Ly skaffes mod Høststormene, kan Træfrugt næsten hvert Aar blive moden og ikke af saa ganske ringe Beskaffenhed, hvorimod Modningen gaar overmaade sent og Indhøstningen ofte først kan ske noget før Jul for sildig modnende Æblers Vedkommende.

Gjødningen opbevares sædvanlig i en saakaldet Hævdeløe (Gjødningshus) efterat Bunden er overdraget med et tykt Lag Muld eller sønderhakket Torv. Efterhvert som den udmugede Gjødning udbredes, overdækkes den med et Lag Jord eller deslige og derover Halmstub (Helmer), som er sammenraget af Ageren om Vaaren inden Pløiningen, og opbevaret, — eller ogsaa med et Lag Halm af ringere Slags, naar Helmerne mangle, — og de ville komme til at mangle ved Høstpløiningen. Hævdeløen tjener da som Faarestald. I Tilfælde af at Gjødningen kun er iblandet Jord, eller at det er en Fiskekompost eller deslige man spreder over Ageren, bliver den jevnlig indharvet i denne med en Tindharv — Romboidalharven har faaet nogen Udbredelse — og derefter med en Labharv; men er Gjødningen lang, d. e. indblandet med meget Halm, kan den ikke nedmuldes, uden til Nød med Rulleharv. Den bliver da gjerne liggende ovenpaa Ageren, og lider da meget af den tørre Vind, medens den ligesom Taren (Tangen) bedst kunde have været anvendt i Driller. Agrene gjødes almindeligt hvert Aar. Det er nemmelig sandsynligt at den koldere Luft og den jernholdigere, kalkfattigere Jord har større Fordringer, ligesom Jordbrugerens til Ageren ogsaa ere større end de fleste andre Steder; men det er dog ogsaa sandsynligt, at den evige Havre og Mangel paa Afvexling gjør disse Fordringers Opfyldelse mere nødvendig; thi der dyrkes Potetes, til Afvexling med Havren, uden Gjødning; en freaarig Græsvold kan bære god Havreafgrøde uden at der gjødskes til den, og efter velgjødede Næper kan Byg vel tages uden Gjødning til denne Sæd.

Bigjødningsmidlerne blive mere og mere taxerede. De maa koste hvad de vil, saa maa Jæderboen have dem. Der har været kjøbt en Del Superphosphat fra Mandals Fabrik. Man var ret vel fornøiet med den, og anvendte den til Poteter. I det Sidste er man dog mere kommet paa den Mening, at det er dyr Gjødning. Kalk har i de sidste Aar været anvendt noget af, og de, som have brugt den, have været taalelig vel fornøiede med dens Virkning. I ældre Tider var der Intet iveien for at Enhver, som vilde, kunde kjøre Tang fra Tangstrandene, men i den sidste Tid søge Eierne af Strandene at vindicere sig Eneret til Tangen, og ligesom allerede er opstaaet Proces heraf, er det ikke usandsynligt, at flere ville følge efter. Dog er det ofte, at Tangen i en eneste Nat kastes op i en saadan Mængde, at den ikke kan bjerges af Strandens Eier. Denne formaar ikke at drage op paa Stranden mange Snes Læs inden Vinden dreier sig lidt og Søen tager ud igjen den hele opkastede Masse, som kan beløbe sig til Hundreder, ja maaske Tusinder Læs. Paa den anden Side hænder det ogsaa, at de Fremmede i en Hast kjøre væk hele Beholdningen naar kun lidet er opkastet, eller at de stille sine Heste iveien for Eieren, saa denne Intet faar, eller de opkjøre hans Marker. En speciel Lov for disse Forholde turde maaske tiltrænges.

Det billigste Gjødningsmiddel, og som derfor er meget yndet, er Sildelage. Prisen er 16 Skill. à 1 Ort pr. Tønde, og med en halv Snes Tønder Lage skvættede ved Hjælp af en Sopelime ud over en Tønde Land, har det vist sig, at gode Afgrøder kunne frembringes. Det har nu vedvaret over et halvt Snes Aar, at Myrene ved Aarsvold ikke har faaet anden Gjødning end en aarlig saadan Dynkning med Lage, — uden Tegn til Aftagen i Afgrøde. Det vil dog neppe vise sig saa gunstigt paa alle Myrer, og paa Sandjord viser sig meget snart en Udmagring af den Jord, som i nogle Aar kun er gjødet med Lage. Imidlertid er det Samme, om ogsaa langtfra ikke i samme Grad, Tilfældet ved Gjødning med Sildegan, og det er dog dette Gjødningsmiddel, som af Bigjødningerne er det vigtigste. Det er paa dette, og om det vedblivende vil være at faa til de nu gjældende Priser, det for den største Del vil bero, om Jæderen skal fuldstændig blive opdyrket, — vistnok under Betingelse af, at de Priser, der kan erholdes for Agerbrugsprodukterne, ikke blive for smaa.

Fædriften. Det Jæderske Kvæg kan vistnok ikke kaldes en Race. Det er en Blanding af mangfoldige Kvægslag, der i Drifter ere komne fra Soggendal, Lunde, Hæskestad, Sætersdal, Sirdal, Telemarken, ligesom ogsaa fra flere Steder i Ryfylke, fornemmelig det vestlige. Nu gives der vel nogle faa Gaarde, hvor Kvæget i længere Tid har været ydet en særdeles Opmærksomhed, og hvor der ikke har fundet saa megen Handel og Bytning af Kreature Sted. Disse Gaarde ere ogsaa bekjendte for sit Kvæg.

Det Jæderske Kvæg er i Almindelighed lidt større end Kvæget i det vestlige og nordlige Ryfylke, og kan maaske ansættes til en Gjennemsnitsvægt af 18 B℔ Slagtervægt. Det Melkeudbytte, som det yder efter et vist Kvantum Foder, er snarere over end under de fleste Angivelser andetstedsfra. Derimod erholdes paa det egentlige Jæderen kun mindre Mængder Smør af Melken: 7 til 10 Potter give 1 Mark Smør. Smørret er temmelig fedt, men blødt, og helt forskjelligt fra det faste f. Ex. Hardanger Fjeldsmør. Der skal være Steder i Nærheden af Kysten, hvor Smørret næsten er flydende. Kreaturene fodres bedre end tidligere og især anvendes en hel Del Havremel, men det mangler dog endnu meget paa, at rigtige Grundsætninger for Fodringen ere blevne almindeligt forstaaede endsige befulgte. Enkelte fodre med Næper, kjøbe Oliekager, Klid og deslige. Krydsningen med stort Jydsk Kvæg, som for en 30—40 Aar siden foretoges, viser endnu et og andet Sted nogle, skjønt just ikke heldige Spor. Derimod giver den nu foregaaende Krydsning med Ayrschire-Tyre et smukt, kjødfuldt og, efter hvad hidtil kan dømmes, et melkerigt Afkom. Det indfødte Kvægs trange, smale afskydende Kryds forsvinder; Fyldighed i disse Dele, lige Ryglinie, dyb Krop fremkommer. Denne Krydsning medfører ogsaa den Nytte, at Folket forpleier disse Kalve med mere Omhu og Kjærlighed. Derimod vinder en her stationeret Korthornstyr ingen Sympathi, fordi dens Størrelse staar i for stærk Modsætning til det indfødte Kvægs, og vistnok vilde Overgangen til en Blanding med dette Kvæg være noget voldsom. Afkommet tegner dog meget vel. Faareavlen er paa Jæderen vistnok drevet langt videre end den burde være drevet. Hvor man ingen Beiter har for Faarene under den meget lange Vaar inden de ved St. Hanstider skulle drives til Heis, uden paa Slaatterne, der gjøre disse Dyr mere Fortræd, end de gjøre Gavn. Faarene paa Jæderen ere omtrent af samme Stamme som dem i Ryfylke, og da de ikke ere fuldt saa slet behandlede som dem paa Karmøen og nærmeste Omgivelser, staa de ogsaa lidt over disse, men naa ikke de smukke Faar, som haves enkelte Steder i de indre Fjorde i Ryfylke. Man har fortalt, at den taalelig fine Uld, som findes hos mange Jæderske Faar, ogsaa kan udledes i nogen Grad fra Krydsning med en Portugisk Væder, som paa Jæderens Kyst bjergedes iland fra et Vrag. Vægten for 3 Aars Vædre gaar sjelden over 1 Vog. Herved maa bemærkes, at isaafald er ikke Gjæsdal (og øvre Del af Thime), som en Fjeldbygd, medregnet til Jæderen; thi her haves langt smukkere Dyr, skjønt de ere af samme Stamme, men denne er gjennem længere Tid om Vinteren forpleiet bedre og drevet til Sirdals i ældre Tid meget gode Græsgange. Siden der nu hver Vaar passerer en 30—40,000 Faar fra Jæderen til Sirdal og omliggende Bygder, saa er ikke længer Beiterne hvad de have været og følgelig heller ikke Faarene, hvad de kunde blevet, i Tilfælde Beiterne ikke vare „forsatte."

Hvad der især frister Jæderboen til at holde mange Faar er den sneløse Vinter, der ikke lægger nogen Hindring iveien for Beitningen Høst, Vaar og Vinter. Opalingen og Vinterfodret bliver da billigt, naar man intet Hensyn tager til, eller intet Begreb har om den Skade, Faaret udretter ved til nævnte Tider skarpt at afgnave Slaatterne m. m. Man støtter sig da til den Indbildning, at Vinterfodringen ikke koster mere end $^1/_2$ Sk℔ mindre værdifuldt Hø pr. Faar.

Medens Afkom af de paa Stamschæferiet paa Kloster holdte Cheviotfaar med Begjærlighed søges i Ryfylke og betales med høie Priser, har der fra Jæderen ingen eller liden Søgning været efter disse. I Gjesdal, hvor ligeledes en Stamme Cheviots holdes paa Gaarden Bjelland, udbredes ogsaa saa smaat denne Race over Bygden. Det seer saaledes ud til, at det er vanskeligt at faa noget Nyt og Godt indført uden at bringe det lige for Folks Øine.

C. I Dalernes Distrikt er Brugsmaaden mere forældet. Agrenes Anlæg med parallele Sider er kun lidet iagttaget — det ser ud som man helst ønsker at gjøre Agrenes Bredde og Længde omtrent lige stor og indfælde Agrene i Bøen, der da som smalere eller bredere Rener omgiver hine. Andre Steder nærmer Udseendet af Ager og Eng (Bø) sig til et Dambrets mange Afdelinger, — forstaar sig: Regel-

mæssigheden er der ikke. I Myrer er en Maade, der ligner Ekensteens „Bænkningsmaade“, den fra urgammel Tid gjældende, men Vandet staar ofte i de grunde Veiter og Ageren udgjør ofte kun en smal Rimse, maaske kun en Alen bred, langs Dugens eller „Bænkens“ Ryg. Naar nu Ageren gjødes, mener man formentlig, faar man en Mængde græsrige Rener, der gjødes fra denne Agerrimse for Intet. Men man tager ikke i Betænkning, at Gjødningen spildes paa de i Væde nedsunkne Rener, — at der spildes af Sædefrø og i en umaadelig Maalestok Tid og Arbeide. Det siger sig selv, at hvor alle de smaa bitte Agre findes, er Spadebruget det herskende. Hvor Pløining gaar for sig, og det er vel nu paa de fleste Steder, afvexlende med Spaden, samles Agrene noget mere, men langtfra tilstrækkeligt, og saa meget som de kunde samles. Af nyere Slags Plouge findes kun ganske enkelte, og Trætindharver ere vist temmelig almindelige eller ligesaa mange som de smaa Jerntindharver, der dog efterhaanden vinde Overvægten. Tærskemaskiner have Mange anskaffet; dog neppe Rensemaskiner. Redskaberne ere forresten omtrent de samme som de ældre Jæderske. Havre er den aldeles overveiende Kornsort i Dalerne, der nok, hvad Klimat angaar, kunde være velskikket for Byg, men neppe hvad Jordbunden angaar, da denne paa de fleste Steder er skarp. Enkelte Strøg især af Soggendals og Egersunds Sogn, have dog særdeles god Jord. Neppe nogen af Bygderne har Korn til Salg ud af Bygden. Hæskestad alene kan sælge en Ubetydelighed af Poteter. Markens Udveitning er meget ufuldkommen. En eller anden grund, bred Hulveite, fyldt med store Stene, kan findes hist eller her; medens det især fornødigedes i de høitliggende Egne med raaeste Klimat, at Veitningen var fuldstændig. Medens i disse Egne Markens Mangel paa Evne til at indsuge og holde paa Gjødningsstoffene især har beskjæftiget Opmærksomheden, har man forvexlet denne med dens Evne til at holde paa Vandet eller endog til at standse Vandets Afsivning. Derfor lader man sig ikke nøie med, som er ganske rigtigt, at indblande i Ageren allehaande vegetabilsk Affald, der, hvor Jorden er skarp, kan opsuge Plantenæringen, og Ler eller Mergel ikke findes, men man tror at standse Gjødningens Forsvinden ved den tætte, uigjennemtrængelige Bund, og det er derfor ikke blot af Mangel paa Fremfærd, at der ikke veites tilstrækkeligt paa fugtige Steder, men det skriver sig tildels ogsaa fra en falsk Theori, som allesteder i en eller anden Form vil dukke op og gjøre Fortræd, hvor den rigtige ikke findes. Gjødningen behandles her som andetsteds i Amtet i Hævdeløer, hvor Faarene ogsaa huses. Til at brede under Faarene bruges her mest Lyng og, hvor haves, Løv, som er sammenraget; men man kan dog let gjøre formeget af Indblandingen med Lyng og især med sur Myrjord, der fornemmelig paa jernholdig, men tør Jord synes at virke ugunstigt, blandt Andet ved at fremlokke en Mængde Ugræs (Smaasyre, Rødknæ (Rum. ac.).

For Frugtavl, Humlealv og kjælnere Haveplanter maa flere Steder i Gjesdal, Birkrem, men især i Lunde, Soggendal og Egersunds Sogn kunne frembyde passende Ly, som saa ganske mangler paa Jæderen. Ubetydelig Humleavl drives i Lunde og flere Steder, men den skjøttes daarligt, idet man lader den ligesom flere Steder i Ryfylke voxe som vild i Urer. Enkelte Steder ser men den stænglet, men Arten er nok ikke god. Hist og her begynder man at plante Frugttræer.

For at bedømme hvormeget det egentlige Agerbrug deltager i og bidrager til Befolkningens Underholdning, hidsættes en Opgave for Dalerne, der er fremkommet ved en lignende Beregning som for Ryfylke og Jæderen:

Gjesdals	Herred	15,2	Maal	dyrket	Jord	pr.	Skylddaler
Birkrems	Do.	11,8	„	„	„	„	—
Hellelands	Do.	13,5	„	„	„	„	—
Egersunds	Do.	9,1	„	„	„	„	—
Hæskestads	Do.	9,9	„	„	„	„	—
Lunde	Do.	11,9	„	„	„	„	—
Soggendals	Do.	16	„	„	„	„	—

Men da Agerbruget i Dalerne er temmelig indskrænket og Beiterne temmelig vide, maatte man antage, at af Fædriften vilde afgives en god Del Produkter til Salg. Dette er dog ikke Tilfældet hvad Smør og Ost angaar, der kun for Gjesdal er opgivet til ligesaa stort Beløb som for de bedste Herreder paa Jæderen. Saaledes skal fra Gjesdal af disse Produkter sælges for 6500 Spd.; fra Birkrem for 4100 Spd., fra Soggendal for 2500 Spd. og fra ingen af de andre Herreder for over 1000 Spd., medens fra hver af de fire Herreder Høiland, Klep, Thime og Haa skal sælges for fra 6 til 7000 Spd. Herrederne i Ryfylke sælge mindre, saaledes: Bukken for 72 Spd., Nærstrand 170 Spd., Tysvær og Stjernerø hver for 250 Spd., op til for 1000 Spd. gaa kun Suldal og Aardal og over 1000 kun Skjold for 1700 og Høle for 2400 Spd. De øvrige Herreder sælge for mellem 250 og 1000 Spd. Hetlands og Egersunds Herreder sælge naturligvis meget Melk til Byerne, ligesom ogsaa Torvestad og tildels Skudesnæs. Derimod sælges der fra Dalerne ligesom fra Ryfylke en hel Del Ungfæ og Køer til Slagt, ligesom Faareavlen er forholdsvis betydelig, og er især for Gjesdals Vedkommende drevet temmelig høit. Dette giver igjen Anledning til betydelig Husindustri med Spinding, Vævning og Strikning, hvilket dog, drevet efter gammel Maade, ikke giver synderlig Fordel, uagtet der afsættes for et ikke lidet Beløb. En Mand fra Sandnæs har derimod ved et Vandfald i Gjesdal indrettet et Uldspinderi, hvis Virksomhed lidt efter lidt udvides. Herhen sende Folk sin Uld og lader spinde. Haandvævningen af det maskinspundne Garn skal love lidt mere Udbytte.

Køerne i Dalerne ere smaa og formentlig ikke synderlig gode Melkere, hvorimod den i Dalerne avlede Melk giver mere Smør end den Jæderske Den Egn, i hvilken Marken

„bryder“ — gjør Melkekvæget beensygt — er fra Lunde Sogn nordover Hæskestaddalen, gjennem Birkrem og Gjesdal og ind i Høilands Fjeldbygd. Ikke destomindre er Melken feed. I Gjesdal har man begyndt at male Been til Mel og give Køerne, hvorefter de ikke „bryde“, men melke godt. Dalerne fodrer i det Hele taget bedre end baade Ryfylke og Jæderen hvad Hestene og tildels hvad Faarene angaar.

I forskjellige Dele af Amtet begynder Enkelte med en bedre Behandling af Melken, der efter den ældre Maade staar i Stuen eller i Sengkammeret for at surne indtil Overfladen ofte er bedækket med Støv, Smuds og fin Mug, hvorhos Melken sikkert trækker i sig en hel Del Dunster. Det Smør, som heraf kjærnes, indeholder en mærkelig Mængde Bundfald (Saup), og vilde sikkert bedærves, om det ikke saltedes i Overmaal. Der er da heller ikke det ringeste Flødesmag i saadant Smør. Ved Udstillinger o. s. v. kunne gjerne de samme Folk, som sælge dette Smør, fremstille ganske gode Prøver; thi det er ikke altid Ukyndighed som bær Skylden for det slette Smør, det er tvertimod ingen stor Kunst at tilveiebringe godt Smør, naar man har et Stykke god Græsmark, men Saltet og Smudset og Ostestoffet, som hænger ved det saaledes beredede Smør, monner Alt paa Vægten, og Folk finde sig ikke opfordrede til at gaa over til en bedre Maade, naar denne istedetfor Fordel maaske giver Tab; thi det er almindeligt Kjøberens Maade at prutte rent og godt Smør ned til lige Pris med det daarlige. Det forholder sig ligeens med Flesk, Æg, Torv o. s. v. Det er Kjøbernes Skyld, og Mangel paa Sagkundskab fra deres Side, som gjør, at saa mange slette Varer bringes tiltorvs. Melken anvendes en stor Del af i Husholdningen. I de Egne, hvor haves Støler, bære Pigerne jevnlig en „Meis“ med Melk fra Stølen. Denne bliver snart eddikesur, og der skal stærke Maver til at taale slig daglig Kost. Den overskydende Melk tilberedes til Fadost (Knøost) eller Sundhedsost, hvilket omtrent er det samme, kun er den fastere og formet i smaa cylindriske Stykker; dernæst forlanges flere Penge for den; det er den væsentligste Forskjel. Nøgelost og Fedost af forskjellige Slags, som engang begyndte at ystes her i Amtet, er man fortiden fordetmeste ophørt med, efterat de Østlandske Meierier udbyde Ost til saa billige Priser.

Skovdrift.

(Efter Forstmester Gløersens Beretning).

Den forrige Femaarsberetning vedrørende Skovtilstanden og Skovdriften i Amtet var saa detailleret, at man ogsaa denne Gang udentvivl kan henholde sig til denne, kun med Bemærkning, at Skovene i sidste Femaar have været i uafbrudt Tilbagegang omtrent over hele Amtet. Tilbagegangen kan vel have været noget forskjellig i de forskjellige Herreder, men Forskjellen vil i Regelen stille sig saaledes, at størst Tilbagegang spores i de Herreder, hvor der endnu er mest Skov tilbage, altsaa mest at tage af, medens Tilbagegangen er mindst der, hvor det Meste allerede tidligere er medgaaet. Fremdeles vil man finde, at Furuskoven, der mangler Rodskydningsevne, og saaledes er lettere at ødelægge, er gaaet raskere tilbage i Forhold til Beholdningen end Løvskoven.

Til de oversendte Opgaver fra Lensmændene skal jeg knytte følgende Bemærkninger:

Ved Udskibningstømmer forstaaes udentvivl alene, hvad der skibes til Udlandet, derimod ikke, hvad der skibes til andre Steder inden Amtet. Da det maa betragtes som givet, at Amtet aldeles ikke udfører Trævirke til Udlandet (med Undtagelse af en Del Tønder i Form af Emballage om Fiskevarer), maa de faa Opgaver, hvori ogsaa Hugst af Udskibningstømmer findes opført, bero paa en Misforstaaelse.

Naar undtages Suldalselven, hvorigjennem fremdrives, hvad der sælges til Udenbygdes fra Suldal, benyttes Amtets Vasdrag ikke til Flødning; enkelte andre af disse, saasom fornemmelig Thengselven i Birkrem, kunne ikke kaldes uskikkede for Flødning og have tidligere, saalænge der fandtes Tømmer at fløde, været benyttede hertil. Iøvrigt maa det forhaandenværende Trævirkes Fremdrift til Søen overalt i Amtet kaldes kort, om end jevnlig noget besværlig paa Grund af Fjeldforholdene.

Da det Tilfælde, at nogle Gaarde i et Herred ere forsynede med Skov — fornemmelig da paa Grund af at de i længere Tid have været i velhavende Ætters Besiddelse — medens andre Gaarde ere fuldstændig afskovede, hyppig forekommer, er Samhandelen med Trævirke inden Herredet ikke sjelden af nogen Vigtighed; derimod er der ikke mange Herreder, som have noget af Betydenhed ialfald af Bygningstømmer at sælge udenfor sine Grændser; i denne Henseende staa Suldal og Jelse øverst; fremdeles har Strandstedet Sand nogen Trafik med Bygningsvirke, dels hugget i Trakterne om Sandsfjorden og dels nedflødet ad Suldalselven, ved hvis Munding Sand er beliggende.

Som bekjendt indføres der til Stavanger Amt, især til sammes sydlige, paa det Nærmeste ganske afskovede Fogderi, en Mængde Trævirke af alle Slags, væsentlig fra de østligere Dele af Landet, tildels vel ogsaa dog kun for en liden Del fra Udlandet (f. Ex. Tøndestav af Bøg fra Sverige og andre Lande ved Østersøen, lidt Brændeved andetstedsfra, en Mængde Pilebaand fra Holland, noget Skibsvirke o. s. v.)

Vedpriserne i Amtet ere trods den stærke og almindelige Forbrug af Brændetorv meget høie. Vedhugsten er forholdsvis betydelig i de Herreder, der endnu have Skov tilbage. Løvved, hovedsagelig Birkeved, hugges i mangedobbelt større Mængder end Furuved.

Trævirke af alle Slags Dimensioner er afsætteligt og efterspurgt. Betingelserne for en lønnende rationel Skovdrift stille sig altsaa gunstige.

Det ubetinget vanskeligste Punkt at besvare er Spørgs-

maalet om Skovarealet. Benævnelsen Skov bliver yderst forskjellig opfattet i de forskjellige Dele af Landet. Medens man i Østlandets Skovegne vil skjelne skarpt mellem den til Gaarden hørende Skov paa den ene Side og Ager, Eng, Slaattemark, Havnehager o. s. v. paa den anden, vil man her paa Vestlandet være tilbøielig til at medtage under Benævnelsen „Skov" ikke alene de paa Udslaatterne og i Havneløkkerne staaende Træer, men endog hvad der voxer paa selve Bøen mellem Agersnipperne. For nogle af Besvarerne skjønnes det endvidere at have stillet sig som et tvivlsomt Spørgsmaal, hvorvidt man til Skovarealet kan henregne saadanne hyppig forekommende omtrent afskovede Lier, hvor der endnu hist og her staar forkrøblede Træer med 100 eller flere Alens indbyrdes Afstand, samt hvorvidt det jevnlig paa Høifjeldene forekommende Birkeris kan medregnes. Men selv om saadanne Strækninger, hvis Berettigelse til at kaldes Skov er mere end tvivlsom, tages med i Beregningen, synes dog alligevel de fleste Lensmænds Opgaver over Skovarealet tydelig at være for store. Punkt 13 synes i det Hele taget at stille for store Fordringer til det Kjendskab, Besvarerne kunne forudsættes at have til Amtets Bjergbygning og Høideforhold med Videre. Spørgsmaalet træffer dem ganske uforberedte og tydelig famlende, hvor de have dristet sig til at afgive noget Skjøn. I Fjeldegnene vil man bestandig erfare, at Beboerne anslaa Dalbunden og Dalsiderne, hvor Ager og Eng og den vigtigste Skov findes, og som de altsaa fra Barnsben have vænnet sig til at betragte som Distriktets ulige væsentligste Anpart, altfor store i Forhold til de ofte uhyre Fjeldvidder.

Furu, Birk og Older, især de tvende førstnævnte, ere overalt, hvor Skov findes, de vigtigste Træarter. Iøvrigt henvises til forrige Femaarsberetning, hvad angaar de totalt afskovede Strækninger og de, hvor Furuen men endnu ikke Løvskoven er udryddet.

Blandt de for Tiden stærkest virkende Aarsager til Skovens Ødelæggelse anføres følgende hidtil almindeligvis ikke tilstrækkeligt paaagtede:

Den aasædesberettigede Arvings Udløsning af sine Medarvinger sees i dette Amt ligesom vistnok over det hele Land hyppig at medføre Skovens Ruin, idet den tvinger Eieren til at hugge til Upligt. Efter det Kjendskab, jeg efter en gjennem 7 Aar fortsat Undersøgelse af Vestlandets Skovforhold har erhvervet, anser jeg det for vist, at en Forandring i Arveloven derhen, at den aasædesberettigede Arving (altsaa i Regelen den ældste Søn) fik mindst dobbelt Lod mod sine Sødskende eller øvrige Medarvinger, vilde virke meget gavnligt til Skovens Bevarelse eller ialfald til en væsentlig Forhaling af dens Ødelæggelse.

Om Plantningsvæsenets Stilling meddeles følgende Oplysninger:

Allerede i Femaaret 1861—65 anstilledes en Del spredte Forsøg med Skovplantning i Amtet. I nys forløbne Femaar have disse Foretagender erholdt en noget nærmere Udvikling og Organisation.

Den vigtigste til Skovplantningens Fremme sigtende Foranstaltning, der udførtes i Femaaret, er Anlægget af Forstvæsenets Planteskole for Skovtræer. Denne Planteskole, der endnu er den eneste i sit Slags i Landet, anlagdes efter Forstmesterens Forslag i 1868 paa Gaarden Sandved i Høilands Præstegjeld. Til dens Oprettelse var der af Storthinget bevilget 825 Spd., en Sum, der netop medgik. Noget under Halvdelen af Beløbet anvendtes til Indkjøb af 8 Maal Jord og Resten til det egentlige Anlæg, hvortil ogsaa henregnes Opførelsen af et Par smaa Huse.

Siden 1868 har denne Planteskole uafbrudt været i Drift og har bidraget væsentlig til at vække og fremme Plantningsvirksomheden i Landet og specielt paa Vestlandet. Da det allerede Aaret efter dens Anlæg kunde forudsees, at dens oprindelige Areal var forlidet til at producere den Masse Træplanter, hvorpaa der stadig i stedse stigende Mængder indløb Bestillinger, og da det ligeledes ansaaes ønskeligt, at Planteskolen blev istand til ogsaa at levere Pilestiklinger af forskjellige Arter, besluttedes det, at dens Areal skulde udvides til omtrent det dobbelte. Denne Udvidelse fandt Sted i 1869, idet der paa 20 Aar forpagtedes tvende Side om Side med Planteskolen liggende Jordstykker til et samlet Fladeindhold af $7^1/_2$ Maal. Da imidlertid Plantebestillinger fremdeles indløb fra Landets forskjellige Egne i en Maalestok, der var ganske uventet, blev det allerede henimod Femaarets Slutning indlysende, at Planteskolen tiltrængte en ny Udvidelse, betydeligere end den foregaaende. Ved denne nye projekterede Udvidelse, som dog ikke fandt Sted inden Femaarets Udløb, havdes fremdeles for Øie, at Landet og specielt det træmanglende Vestland maa have et Anlæg, hvor Hegntræer, det er Hvidtorn og andre Tornearter, Vinrose o. s. v. der anvendes til levende Hegn, kunne opelskes. Af saadanne Hegntræer indføres der nemlig nu især til den sydlige og vestlige Del af Landet temmelig betydelige Mængder fra Udlandet; de indførte Træer betales høit, men ere ikke altid af den Haardførhed og gode Beskaffenhed, som alene kan skaffe Anlæg af levende Hegn forønsket Fremgang og almindelig Udbredelse.

Da Naaletræerne egne sig bedre end Løvtræer til Skovanlæg især paa den magre Jordbund, hvortil Skovplantningen i Regelen bliver henvist, er Planteskolen hidtil væsentlig bleven drevet paa Opelskning af forskjellige Furuarter, Grantræer samt Lærketræer. Af Furuer dyrkes fornemmelig den indenlandske og den østerrigske Art (Pinus silvestris. & austriaca) samt Buskfuruen (Pinus montana); i mindre Maalestok derimod Cembrafuruen og Weymouthsfuruen (P. Cembra & Strobus) samt de endnu sjeldnere Arter. Af Graner opelskes vor indenlandske Art og den kanadiske Hvidgran (Abies excelsa & alba) i mangedobbelt Mængde mod de øvrige Arter; næst disse komme i Talrighed Ædelgranen

og Balsomgranen (Abies pectinata & balsamea). Af Lærketræer har hidtil alene det almindelige europæiske (Larix europæa) været afhændet som Salgsvare. Paa Løvtræavlen har Planteskolen hidtil, som ovenfor bemærket, lagt mindre Vind. Af Løvtræarter er det fornemmelig Egen, Bøgen, Almen, Lønnen og Olderen, som have været Gjenstand for en noget videregaaende Opelskning. Disse Planter sælges efter sin forskjellige Art i Regelen som 2—4aarige. I denne Alder ere de nemlig bedst skikkede til Udplantning i Skovanlæg. Naar den ovenfor omtalte Udvidelse af Planteskolen er kommen istand, vil denne kunne levere ca. 200,000 udplantningsdygtige Træer om Aaret, hvis Trangen til et saa stort Antal skulde vise sig at være forhaanden. Det høieste Antal, Planteskolen noget Aar hidtil har leveret, har været 120,000.

Opelskning at Pilestiklinger har siden 1869 været drevet i en noget anseligere Maalestok end den egentlige Løvtrædrift. Til Stiklinger anvendes 2—3aarige Skud. De Arter, som fornemmelig dyrkes i Planteskolen, ere Salix lanceolata, viminalis, dasyclados, alba, vittelina, purpurea, Lamberti og daphnoides. Planteskolen har hidtil kun leveret 6 à 7000 Stiklinger pr. Aar og er ikke beregnet paa at producere mere end høist det dobbelte Antal deraf pr. Aar.

Planteskolen har i den korte Tid, den har været i Virksomhed, leveret Træplanter og Pilestiklinger til de forskjelligste Dele af Landet lige fra de sydligste til de nordligste. Med Planteforsendelserne, der hovedsagelig foregaa i sidste Halvdel af April og første Halvdel af Mai, følge trykte Planteanvisninger.

I de 3 første Aar af sin Bestaaen har Planteskolen tiltrængt et lidet Bidrag af det Offentlige. Allerede i 1870 dækkede imidlertid Indtægterne ved Produktsalget Driftsomkostningerne paa ca. 60 Spd. nær. I indeværende Femaar paaregnes Indtægterne fuldstændig at dække Driftsudgifterne.

Da der ikke nu længere indføres synderlig mange Skovtræplanter fra Udlandet, og Planteskolen opelsker den ulige største Del af de Plantemængder, der aarlig anvendes til Skovanlæg her i Landet, kan man i Almindelighed danne sig en nogenlunde paalidelig Mening om, i hvilke Amter Skovanlæg ere komne bedst i Gang, ved at efterse, hvormange Træplanter der fra hvert Amt er blevet rekvireret fra Planteskolen. Efter dette skulde Stavanger Amt ikke være blandt de øverste i Rækken, men nysnævnte Maalestok har hidtil ikke kunnet gjælde for dette Amt, thi efter de Frøuddelinger, der i 1864, 65 og 67 fandt Sted for offentlig Regning til private Jordeiere, er der opkommet en Mængde Træplanter, der sidenefter, ialfald for en stor Del, ere blevne udplantede. De fleste af disse privat opelskede Træplanter ere blevne forbrugte inden Amtet og kun nogle Tusinde vides at være solgte til det Bergenske.

I Stavanger Amt findes der for Tiden ikke Træplantningsselskaber af den Betydenhed som i Naboamterne norden- og østenfor. Denne Mangel antages dog kun at være forbigaaende, og at have sin Grund i, at Stavanger Bys og derigjennem Amtets økonomiske Evne har været mindre gunstig i den sidste Del af Femaaret, altsaa netop i det Tidsrum, inden hvilket Planteskolens Virksomhed ligger. Medens denne Omstændighed tydelig har hindret Udførelsen af betydeligere sammenhængende Skovanlæg, til hvis Fremme en større Samvirken af Kræfter udfordres, have mange Enkeltmænd udfoldet en ikke ringe Plantningsvirksomhed. Femaaret har derfor faa større, men desto flere smaa Plantninger at opvise; disse ere spredte over begge Fogderier, dog fornemmelig i Jæderen og Dalernes. Bidrag af offentlige Midler have kun tvende af Amtets Skovanlæg erholdt i Femaaret, nemlig et paa Asbjørnshaug i Skjold og et paa Aalgaard i Gjesdal. At der raader megen Interesse for Træplantning saagodtsom over hele Amtet, dog selvfølgelig især i de mest træmanglende Egne, giver sig let tilkjende.

Af betydeligere ældre Pileplantninger har det Hr. Tegnelærer Hanson tilhørende, i Nærheden af Stavanger beliggende, Anlæg været i uafbrudt Drift i Femaaret; det har aarlig afsat 17—18,000 Stiklinger (efter Hr. Hansons Opgivende). Af større Pileplantninger, der ere anlagte i Femaaret, fortjener et vellykket ved Kopervig at nævnes; det er grundet af et Interessentskab.

Saavel Skov- som Pileplantninger vides at være anlagte i flere Herreder, hvorfra Spørgsmaalet herom (Punkt 17) er besvaret benægtende; ventelig ere saadanne Anlæg paa de fleste Steder blevne betragtede mere som tjenende til Egnens og Gaardenes Forskjønnelse end som et Middel til at erholde ny Skov, og ere som Følge deraf ikke opførte i Opgaverne. Det er nemlig i Strid med de gjængse nedarvede Begreber at kalde det Skov, der er frembragt ved Plantning eller paa anden Maade end ved Naturens egen Forsorg.

Fiskeri.

Vaarsildfiskeriet. Efter de af Opsynschefen givne Beretninger stillede Forholdet sig i Perioden i søndre Distrikt saaledes:

I Aaret 1866. Den 17de Januar blev Vaarsild først fornummet ved Utsire, hvor ubetydeligt fiskedes. Samtidig bemærkedes Sild ved Karmøens Sydostkant i Nærheden af Skudesnæshavn, hvorfra Fisket senere trak sig til Bukken og Hvitingsø, paa hvilke Steder Aarets Hovedfiske faldt. Senere fiskedes endel ved Røvær, Bleiskjærene og Bømmelhavn.

1867. Den 15de Januar blev enkelte Vaarsild fanget ved Utsire. Nogen større Fangst blev dog ikke gjort før den 22de, da der sattes en Laas paa Nordvigvaagen ved Utsire, hvoraf efter Opgivende blev optaget 2600 Tønder. Først den 7de Februar begyndte Garnfisket ved Øen at blive af nogen Betydenhed og navnlig den 9de faldt det rigt rundt

hele Øen. Søndag den 10de udbrød en sydlig Storm, der hindrede Udsætningen af Fiskegarn. Den 11te fiskedes noget paa Dagsæt, men dermed var Utsirefisket forbi med et omtrentligt Udbytte af 15,000 Tønder Garnsild og 5500 Tønder Laasesild. Den 29de Januar fiskedes ved Røvær og den 1ste Februar ved Fæø. Samtidig med Garnfisket ved Utsire begyndte der 7de Februar atter Fiske ved Røvær, der vedvarede indtil den 22de, dog den hele Tid ujevnt. Det her opfiskede Qvantum ansloges til 40,000 Tønder Garnsild og 13,500 Tønder Laasesild. Den 19de Februar begyndte ved Skaareholmene et godt men tildels ujevnt Garnfiske, der vedvarede til den 22de. Den 7de Februar bemærkedes Sild ved Espevær, og den 18de, 19de, 20de og 21de fiskedes ret godt ved Sydvestsiden og Vestsiden af Espevær. Fra 16de til 24de Februar fiskedes ved Gjeitungen nordenfor Espevær omtrent 10,000 Tønder og den 27de og 28de gjordes ret god Fangst ved Nordøerne. Efterat Fisket betragtedes som sluttet, indtraf der fra 8de til 14de Marts ved Espevær et Efterfiske, der indbragte omtrent 5000 Tønder.

1868. Den 21de Januar bemærkedes først Sild ved Utsire, men først længere ud i Februar Maaned blev Fisket af nogen Betydning, idet først fiskedes ved Røvær indover til Sletten, hvorefter Fisket den 13de og 14de Februar strakte sig fra Røvær over til Fæø og derfra indover til Haugesund og faldt i det Hele overmaade rigt.

1869. Den 9de Januar, altsaa noget tidligere end det foregaaende Aar, fornemmedes Vaarsild ved Utsire. Det større Fiske begyndte imidlertid først den 3die Februar ved Røvær, hvorfra det trak sig, dog meget ujevnt, over til Fæø, derfra til Nordvestsiden af Karmøen samt ind i Veavaag. Senere fiskedes ved Haugesund samt langs Fastlandet til Espevær.

1870. I dette Aar foregik i Tidsrummet fra Midten af December til Udgangen af Januar et til et Qvantum af 150,000 Tønder anslaaet Blandsild- eller Nysildfiske, indeholdende Sild af forskjellig Størrelse fra nordlandsk Storsild til mindste Slo- eller Solhovedsild, med eller uden Rogn samt med eller uden Ister.

Ved Utsire den 20de Januar viste ublandet Vaarsild sig for første Gang i søndre Distrikt. Der blev kun fisket ubetydeligt og Fisket standsede næsten indtil den 23de Februar, da der ved Røvær begyndte et ringe Garnfiske. Efter Røværfiskets Ophør blev der fisket ved Fæø og Karmøens Nordvestkyst henimod Haugesund, dels ogsaa ved Gjeitungen og Mølstervaag. Overalt var Fisket kortvarigt, uregelmæssigt og mindre lønnende og maa i det Hele betragtes som mislykket. Qvaliteten var derhos ringe. I søndre Distrikt antages i dette Aar opfisket 55,000 Tønder til en Gjennemsnitspris af 16 Ort pr. Tønde og i nordre Distrikt 80,000 Tønder til Middelpris 11 Ort. Søndmørsfisket, der anslaaes til 25,000 Tønder, iberegnet, bliver det hele opfiskede Qvantum Vaarsild saaledes at anslaa til 160,000 Tønder.

Da Vaarsildefiskerierne for dette Amtsdistrikt have været af en væsentlig Vigtighed, tillader jeg mig her efter den officielle Statistik at indtage en Opgave over dets Udbytte for Aarene 1851 til 1869.

Aar.	Opfisket Kvantum.				Indsvindning og Pakning.	Indenlands Forbrug.	Udført Kvantum.	Fersksildepriser. Værdi pr. Tønde.				Værdien af det opfiskede Kvantum.			
	Søndre Distrikt	Nordre Distrikt	Søndmøre.	Tilsammen.				Søndre Distrikt.	Nordre Distrikt.	Søndmøre	I Gjennemsnit.	Søndre Distrikt.	Nordre Distrikt	Søndmøre.	Tilsammen.
I Gjennemsnit:	1000 Tdr.	1000 Tdr.	1000 Tdr.	1000 Tdr.	1000 Tdr.	1000 Tdr.	1000 Tdr.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	1000 Spd.	1000 Spd.	1000 Spd.	1000 Spd.
1851—55	582	71	7	660	118	70	460	1,63	1,63	1,63	1,63	951	116	12	1,079
1856—60	300	286	4	590	108	35	446	1,99	1,96	2,40	1,98	596	560	10	1,166
1861—65	414	352	40	806	151	50	601	1,68	1,54	1,20	1,60	696	542	48	1,286
1866—69	369	252	59	680	128	50	517	2,33	2,10	2,00	2,17	844	507	105	1,456
1866	410	350	30	790	148	50	598	2,0	2,2	2,0	2,10	828	770	60	1,658
1867	210	320	110	640	120	40	479	3,1	2,3	1,9	2,48	651	736	211	1,598
1868	500	80	20	600	112	40	493	2,8	2,4	2,8	2,75	1,400	192	56	1,648
1869	355	255	70	680	130	70	515	1,4	1,3	1,3	1,35	494	331	94	919

Nedenfor indtages en Tabel over dette Amts Deltagelse i Vaarsildfiskerierne i nogle af Periodens Aar, taget efter den officielle Statistik eller tidligere af Lensmændene opgivne Data. De senest indkomne Opgaver fra Lensmændene stemme nemlig for en stor Del saa lidet med disse, at jeg har troet at burde holde mig til de førstnævnte, der i sin Tid bleve afgivne umiddelbart efter vedkommende Fiskes Slutning.

Distrikt.	1866.		1868.		1870.	
	Deltagere.	Brutto Udbytte.	Deltagere.	Brutto Udbytte.	Deltagere.	Brutto Udbytte.
		Spd.		Spd.		Spd.
Ryfylke	11,030	467,430	9,516		10,484	79,879
Jæderen og Dalerne . .	3,205	123,561	3,508		3,180	48,379
	14,235	590,991	13,024	716,000	13,664	128,258

Trækker man fra dette Bruttoudbytte, hvad der efter tilnærmelsesvis Beregning antages at medgaa til Udgifter, deri iberegnet Renter, Slitage paa Baade og Garn samt Udrustning, nemlig i Gjennemsnit omtrent 20 Spd. pr. Fisker, vil man faa ud

for 1866 et Nettobeløb af 305,291 Sp. ell. $21\frac{1}{2}$ Sp. pr. Fisker
- 1868 - — - 455,520 — - 35 — - —
- 1870 en Underballance - 145,022 — - $10\frac{1}{2}$ — - —

Ved Beregningen for det sidstnævnte Aar. maa dog bemærkes, at naar Fisket som da mislykkes, vil Slitagen paa Garn, Baade etc. være mindre end i de gode Fiskeaar.

Fiskets ringe Tilgang i 1870 i Forbindelse med Uregelmæssigheden i dets Gang, hvoriblandt den i December 1869 og Januar Maaned 1870 usædvanlige Forekomst af Blandsild, har opvakt Frygt for, at Vaarsildefisket skulde saaledes som periodevis tidligere har fundet Sted, for en længere Tid udeblive fra disse Kanter. Hvilken Indflydelse en saadan Begivenhed, om den blev til Virkelighed, vilde have paa Distriktets økonomiske Stilling, er uberegneligt. Jeg tror imidlertid det kan siges, at det i 1870 mislykkede Fiske ikke i den Grad virkede trykkende, som man havde forestillet sig. Størstedelen af de fra Distriktet fremmødende Fiskere ere Jordbrugere eller med Jordbruget beskjeftigede Personer. Et enkelt mislykket Fiske vil for dem ikke frembringe egentlig Nød, hvorimod de ved Jordens Udbytte ere beskyttede. Værre tør Sagen stille sig, om Fisket i flere Aar skulde udeblive, da Forholdene i Almindelighed have udviklet sig under Paavirkning af dette.

I min forrige Beretning udtalte jeg, at jeg fandt det tvivlsomt, om ikke Vaarsildfiskeriet ved at fjerne Interesserne fra Jordbruget var dette til Skade. Sandheden heraf har allerede for en Del bekræftet sig, idet der er Tegn til, at Jordbruget har tildraget sig større Opmærksomhed, navnlig i Egne af Distriktet, hvor det tidligere var mest forsømt. Det vil ogsaa af det Ovenstaaende sees, at Nettofortjenesten for Fiskeren i Gjennemsnit taget selv i gode Aar ikke er betydelig. I Aaret 1868 skulde den saaledes som anført udgjøre omtrent 35 Spd. pr. Fisker. Beregnet til 9 à 10 Ugers Fraværelse fra Hjemmet skulde dette udgjøre en Indtægt af omtrent $\frac{1}{2}$ Spd. daglig. I mindre gode Aar er selvfølgelig Udbyttet mindre og i slette Aar som i 1870 giver Bedriften endog betydeligt Tab. Regnes de forskjellige Aar sammen, vil Ballancen i Fiskerens Favør blive ringe. Dertil kommer, at Udbyttet selvfølgelig falder meget ulige. Derved har vistnok Enkelte til visse Tider naaet en betydeligere Gevinst, men Flerheden har maattet lade sig nøie med et langt ringere Udbytte end det gjennemsnitlige. Det er imidlertid min Overbevisning, at saalænge Fisket slog til, vilde denne Betragtning ikke havt den tilbørlige Virkning paa Søgningen dertil, da dette i og for sig, ved det Hazardiøse i Bedriften og ved andre Forholde har en stor Tillokkelse for Almuen. Misligst stiller maaske Forholdet ved et mislykket Fiske sig for den Deel af Befolkningen, der uden personlig at deltage i Fisket finder et af sine væsentligste Subsistentsmidler ved Arbeide foranlediget ved samme. Hertil maa regnes en Del Haandværkere, navnlig Bødkere samt den egentlige Arbeidsklasse, der har fundet Beskjæftigelse ved Sildens Tilvirkning og det meget væsentlige Dagarbeide forøvrigt, der er en Følge af en saa storartet Trafik. Disses Økonomi har for en stor Del været grundet paa Udbyttet af denne Virksomhed og de have vanskeligt for at finde Anvendelse for deres Kræfter i anden Retning. Det er imidlertid utvivlsomt, at et Ophør af Fisket vilde virke forstyrrende paa saagodtsom den hele Befolknings Økonomi. Det maa her tages i Betragtning, at den overveiende Del af Amtets Fiskere have været Garnfiskere, nemlig 10,000 à 12,000 aarlig mod knapt 2000 Notefiskere. Men disse Garnfiskere med deres 2000 à 3000 Baade ere i det Væsentlige henviste til Vaarsildefiskeriet, saaledes som det hidtil har vist sig. Disse Baade med Redskab, hvori Fiskerne have for største Del lagt sin Fortjeneste, ville, om Fisket ophører, tabe væsentlig i Værdi. Da en Fiskebaad med Tilbehør kan regnes til en Værdi af omtrent 150 Spd., saa gjælder det her for Amtet om et Beløb af omkring 400,000 Spd.

De heldige Forhold, hvorunder Amtet forøvrigt i det Hele er stillet med Hensyn paa Fiskeribedriften i dens Helhed, vil dog forhaabentlig medføre, at man, om det tilvante Vaarsildefiske for nogen Tid skulde ophøre, vil søge nye og maaske ligesaa lønnende Felter for sin Virksomhed.

Udbyttet af Sommersild-, Makrel- og Hummerfiskerierne har stillet sig saaledes:

	Jæderen og Dalerne.				Ryfylke.				
	1867.	1868.	1869.	1870.	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Sommersild . . .	5,000	5,000	15,000	13,900	17,047	11,400	40,500	18,005	125,852
Hummer	18,000	15,000	12,500	12,200	14,093	12,140	7,815	14,524	106,272
Makrel	20,000	24,000	11,000	21,600	7,560	7,090	8,557	2,527	102,334
Lax	7,000	3,000	5,700	4,300	1,184	1,176	1,262	1,140	24,762
	50,000	47,000	44,200	52,000	39,884	31,806	58,134	36,196	359,220

Med Hensyn til Maaden, hvorpaa og Stederne, hvorfra de heromhandlede Fiskerier drives, tillader jeg mig at henvise til min forrige Beretning, kun maa det bemærkes, at Dæksbaade i den senere Tid ere komne mere og mere i Brug ved Makrelfiskerierne.

Sommerfiskerierne efter Torsk, Lange, Sei etc. ere for en Del ganske betydelige og for et enkelt Herred er endog Værdien for 1870 af dette Fiskeri angivet til 25,000 Spd. At det daglige Fiske af fersk Fisk til Husforbrug og til Salg til Byer og Ladesteder er betydeligt, følger af Distriktets Beliggenhed.

Bergværksdrift.

Som i min forrige Beretning oplyst var der her i Distrikter 2de betydeligere Bergværker, nemlig Titanjerngruberne ved Sogndal og Vigsnæs Kobberværk. Sogndalsgruberne, hvis Drift ved Udgangen af 1865 saagodtsom var standset, blev ogsaa i Begyndelsen af Femaaret drevet med liden Kraft, men tog i Aarene 1869 og 1870 Opsving, idet de dreves med respektive 83 og 121 Arbeidere og var Produktionen i disse Aar respektive 275,430 og 319,957 Centner Jernmalm. Den i min forrige Beretning omhandlede Jernbane fra Søen til Gruberne er fuldført.

De i Nærheden af Egersund værende Gruber ved Koldal og Hægdal have ikke i Femaaret været i Drift. Derimod har Grubedriften ved Vigsnæs taget et betydeligt Opsving. Arbeidernes Antal, der i 1866 opgives til 111 med en Produktion af omtrent 11,000 Tønder, angives for 1870 til 400 med en Produktion af henved 36,000 Tønder Malm. Befolkningen ved Værket og i dets Nærhed kan formentlig anslaaes til omkring 1000 Mennesker og er der skeet betydelige Anlæg af Bygninger, Værksteder m. V.

Endvidere er der i Avaldsnæs Herred drevet flere Skjærpninger og mindre Gruber paa Kobber og Svovlkis, men nogen ordnet Drift er ikke iværksat.

Fabrik- og Industrianlæg.

I Jæderen og Dalernes Fogderi (Landdistriktet) findes der efter Opgaverne i det Hele 31 Fabrik- og Industrianlæg, hvoraf de 18 i Hetlands Herred. Den samlede Arbeidsstyrke for samtlige Anlæg er 283 Personer. Idet jeg tillader mig at henvise til de indkomne Opgaver, skal jeg som de væsentligste nævne; et Potteri i Egersunds Landsogn (det saakaldte Egersunds Potteri vil blive omtalt under Egersunds Ladested), med en Produktion i 1870 for 10,000 Spd., samt 5 Teglværker med en samlet Produktion i samme Aar af 890,000 Stykker Mursten, 660,000 Teglsten og 1000 Drænsrør. 3 Reberbaner beskjæftige tilsammen omtrent 60 Arbeidere.

I Ryfylke Fogderi skal jeg, næst at henvise til Opgaverne, som de væsentligste industrielle Anlæg, nævne: Tou Brug, der driver Bryggeri, Malteri, Korkeskjæreri og Møllebrug med en fast Arbeidsstok af 25 Personer og i Regelen 16 andre Arbeidere; samt 2 Skibsbyggerier i Haagenvig i Vigedals Herred med en Arbeidsstyrke af omkring 50 Mand og 3 Skibsbyggerier i Sands Strandsted.

Binæringer.

Som i min forrige Beretniug angivet er den kvindelige Husflid til Frembringelse af vævede og strikkede Sager ikke ubetydelig. Produkterne forbruges vistnok væsentlig i Distrikterne, men flere Steder haves ikke ubetydeligt til Salg, og kan som saadanne Steder specielt nævnes Gjesdal, Thime og Hjelmelands Herreder. I Gjesdal forarbeides derhos aarlig omkring 7000 Liaaer, der ere ivrigt efterspurgte. I Lunde Herred arbeides større Qvanta Rokke, Sildetønder, Tøndestav m. V., i Jelse endel Bødkerarbeide. Hidindtil har ogsaa Fiskegarnsbinding udgjort en væsentlig Beskjæftigelse for Befolkningen i Kystegnene. Af Haandværkere har hvert Herred i Regelen de fornødne.

Jagten er ikke af nogen sær Betydning. Antallet af fældte Rovdyr, for hvilke der i Femaaret er betalt Præmie,

udgjør i Jæderens og Dalernes Fogderi . .	427 Stykker
og i Ryfylke Fogderi	792 —
Ialt	1219 Skykker,

deraf 499 Høge, 467 Ræve, 230 Ørne og 11 Bjørne.

Maagevær findes paa Øen Rot i Haaland, paa Hvitingsø og paa Toftøen i Nærstrands Præstegjeld.

I Jæderens og Dalernes Fogderi er der 27 Landhanlere og i Ryfylke 67, tilsammen 94 mod 39 i Aaret 1865.

Amtsdistriktets Tilstand i Almindelighed.

Forinden jeg gaar over til med nogle Ord at omtale de økonomiske Forhold i Almindelighed, skal jeg tillade mig at give nogle foreløbige Oplysninger.

Ifølge Fogdernes vedlagte Opgaver er der i hvert af Periodens Aar exekveret og udpantet for følgende Beløb i hele Dalere, Byerne Stavanger og Haugesund ikke medregnede:

I Aaret 1866	for	25,504	Spd.
- „ 1867	-	24,069	—
- „ 1868	-	34,111	—
- „ 1869	-	46,704	—
- „ 1870	-	42,370	—
Tilsammen		172,758	Spd.,

hvoraf 97,600 Spd. falder paa Jæderens og Dalernes Fogderi og 75,158 Spd. paa Ryfylke.

De største Beløb udvise Torvestad, Høiland (uden Sandnæs) og Avaldsnæs (med Kopervig) med respektive 16,090, 14,688 og 13,526 Spd. Det mindste Rennesø med 142 Spd.

I Femaaret 1856—1860 udgjorde Udpantningernes og Exekutionernes Beløb 82,096 Spd. og i 1861—1865 140,117 Spd. Stigningen i nærværende Periode falder som rimeligt mest paa dens senere Aar.

Med Hensyn til thinglæste og aflæste Pantehæftelser samt Afhændelse af faste Eiendomme stiller Forholdet i Femaaret, efter Sorenskrivernes Opgaver, sig saaledes:

	Thinglæste Panteheftelser til Beløb.	Aflæste Panteheftelser til Beløb.	Afhændelse af faste Eiendomme til Beløb.
	Spd.	Spd.	Spd.
Dalernes Sorenskriveri	262,440	137,508	153,351
Jæderens Do.	444,428	218,164	402,566
Karmsund og Hesbø Do.	262,798	122,941	195,514
Ryfylke Do.	151,261	94,287	263,356
Tilsammen for Distriktet	1,120,927	572,900	1,014,787

Trækker man de aflæste Hæftelsers Beløb fra de thinglæste Hæftelsers, vil man finde, at Pantegjælden er forøget med 548,027 Spd. eller med noget over 40 Spd. pr. Skylddaler paa Amtets Matrikulskyld 13651 Daler. I Perioden fra 1856—1860 var Pantegjælden forøget med 364,437 Spd. og fra 1861—1865 med 448,582 Spd. eller med respektive 26 og $32^1/_2$ Spd. pr. Skylddaler.

Ved Tvangsauktioner ere ifølge Opgaverne i Femaart afhændet for efterstaaende Beløb:

	Løsøre.	Faste Eiendomme
	Spd.	Spd.
Dalerne	29,975	54,908
Jæderen	9,361	44,725
Karmsund og Hesbø . . .	11,701	23,975
Ryfylke	1,478	6,990
For Distriktet	52,515	130,498

I forrige Femaar var ved Tvangsauktioner afhændet for 92,960 Spd.
og som ovenanført i nærværende Femaar for 183,013 —

Altsaa Forøgelse 90,053 Spd.

Tilvæxten har ogsaa her navnlig vist sig i de senere Aar. Det betydelige Beløb i Dalernes Sorenskriveri skriver sig navnlig fra Egersunds Herred og Egersunds Ladested, der for solgt Løsøre og fast Gods tilsammen for Femaaret repræsentere en Sum af over 60,000 Spd. Jæderens Sorenskriveri udviser for Aarene 1869 og 1870 Auktioner over fast Gods til Beløb af respektive 13,753 og 18,213 Spd. I det sidstnævnte Aar udviser Haa Thinglag et Beløb af over 12,000 Spd.

Ved Forligelseskommissionerne er i Femaaret blevet behandlet følgende Antal Sager, saavel By- som Landkommuner medregnede:

1866	3748	Sager
1867	4371	—
1868	5451	—
1869	8233	—
1870	6123	—

Med Hensyn til Skatteydere, Formue og Indtægt viser Forholdet for 1869 og 1870 sig saaledes:

Distrikt.	Antal Skatteydere.		Antagen Indtægt.		Antagen Formue.	
	1869.	1870.	1869.	1870.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Jæderen og Dalernes Fogderi	7,350	7,397	541,187	536,802	4,286,311	4,420,486
Ryfylke . . . . . —	8,279	8,265	590,762	574,303	3,520,099	3,654,806
Ialt	15,629	15,662	1,131,949	1,111,105	7,806,410	8,075,292

Ved ovenstaaende Tabel er at bemærke: for Jæderen og Dalerne mangler Thime Herred for den antagne Indtægt og for Ryfylke Fogderi enhver Opgave for Aardal og Hjelmeland. For Finnø er kun Formuen medtaget.

I den officielle kommunale Statistik for 1866 er den skatbare Formue for Distriktet beregnet til 8,607,753 Spd. eller 107 Spd. pr. Individ. I denne Beregning ere imidlertid samtlige Herreder medtagne. Gjennemsnitsbeløbet af skatbar Formue pr. Individ for hele Riget er sammesteds opgivet til 94 Spd.

Følgende Tabel viser Antallet af de af Fattigkasserne understøttede i Aarene 1866, 1867 og 1868 og Fattigskattens Beløb for Distriktet.

Distrikt.	Understøttedes Antal.			Fattigskattens Beløb.		
	1866.	1867.	1868.	1866.	1867.	1868.
				Spd.	Spd.	Spd.
Jæderen og Dalernes Fogderi	1,358	976	1,052	15,164	13,478	14,137
Ryfylke . . . . . —	2,055	1,313	1,304	18,489	15,915	16,789
Tilsammen	3,413	2,289	2,356	33,653	29,393	30,926

I Aaret 1868 faldt der saaledes i Landdistriktet omtrent 30 Fattige paa hvert 1000 af Befolkningen, hvilket i Sammenligning med de øvrige Amter viser et ret godt Forholdstal (No. 4, idet man gaar ud fra No. 1 som bedste Resultat).

Til en Sammenligning angives her Fattigforholdene i Aarene 1851 til 1865, hvilke vise saadant aaarligt Gjennemsnit:

	Understøttede.	Fattigskatten.
1851—1855	2,473	20,755
1856—1860	3,362	29,099
1861—1865	3,437	32,932

For den langt overveiende Del af Distriktet udlignes Fattigskatten alene paa Formue og Næring. I Aaret 1868 var der af Amtets daværende 33 Herreder alene 8, der tildels udlignede Fattigskatten ogsaa paa Matrikulskylden.

De ovenfor anførte statistiske Opgaver tyde paa, at Distriktets Næringskilder ikke ere i Opkomst, og saaledes Tilstanden i det Hele ikke synderlig god. Det er vistnok ogsaa saa, at der for Tiden hviler et økonomisk Tryk paa endel af Befolkningen, frembragt væsentligt ved senere Aars mislykkede Vaarsildefiskerier. Om disse fremdeles skulde falde mindre heldigt, vil den Overgangstid, under hvilken nye Erhvervskilder maa søges og oparbeides, vistnok blive følelig. De anførte Talstørrelser tyde dog ikke alle saa ilde, som det kunde synes. Pantegjælden er vistnok forøget med omtrent $^1/_2$ Million Spd., men derved maa, som i min tidligere Beretning anført, bemærkes, at Aflæsningen af Pantegjæld ofte udsættes endog længe efterat Gjælden er afgjort. I modsat Fald vilde Forskjellen mellem den thinglæste og aflæste Gjæld langt fra være bleven saa stor, som den er. Afhændelser af faste Eiendomme, der i Femaaret har fundet Sted til et Beløb af over 1 Million, bevirker ogsaa i Regelen Pantsættelse fra de nye Eieres Side til den tidligere, men herved bliver ikke Distriktets Kapitalformue formindsket. Fattigforholdene synes efter de foran opstillede Tal i Aarene 1867 og 1868 at vise sig noget mindre ugunstige end tidligere, ligesom den antagne Formue udviser en Tilvæxt i 1870 mod 1869. Men uden Hensyn hertil kan man ikke være blind for, at Distriktet er i Udvikling, en Udvikling, som, om den end gaar langsomt, dog viser sig i en livligere Tilegnen af Hjælpekilder og en vakt Sands for Fremskridt. Men er først denne Sands vakt eller i alle Fald i Opvaagnen, saa tør man, selv om en enkelt tilvant Næringskilde for en Tid skulde standse, have godt Haab for en fremtidig Udvikling af de ikke faa Hjælpekilder, Distriktet har til sin Raadighed.

Hvad Sædelighedsforholdene angaar, da er Tilstanden, forsaavidt man kan dømme efter Antallet af de uægte Fødsler, ikke af de sletteste. I Aarene 1866—1868 var af hvert 1000 levende fødte Børn 44 uægte, hvorved Amtet bliver det 3die bedste i Rækken af Rigets Overøvrighedsdistrikter. Derimod er det her hyppigere end andetsteds, at Fædrene af uægte Børn slaa Haanden af Mødrene. Det hører derfor til Dagens Orden, at der hos Øvrigheden forlanges Opfostringsresolutioner, hvorved Fædrenes Bidrag bestemmes, og at Børnene tildels falde Fattigvæsenet til Byrde. Dette Amt staar saaledes meget lavt med Hensyn til Forholdet mellem uægte Fødsler og Villighed til at yde Bidrag uden Øvrighedens Mellemkomst, et af Amtets Herreder skal endog i denne Henseende staa lavest i hele Riget. I Aaret 1870 blev hersteds udfærdiget 54 Opfostringsresolutioner til et samlet Beløb, regnet for 15 Aar — der er Tiden for Bidragets Varighed — af omtrent 6000 Spd. Dette Beløb repræsenterer forøvrigt ikke den samlede Skat paa Usædeligheden, da Qvinden ogsaa bærer sin Del af Udgiften, eller om hun ikke formaar det, da Fattigvæsenet, og det derhos selvfølgelig kun er for en Del af Aarets uægte Børn, at Resolution er fordret. I Aaret 1868 understøttedes af Fattigvæsenet 143 Piger med Børn og 29 moderløse uægte Børn.

Ifølge den officielle Kriminalstatistik udgjorde Antallet af de for Justitsforbrydelser i det hele Amtsdistrikt, Byerne indbefattede, straffældte

i 1865	1866	1867	1868
156	122	143	137;

hvilket i Forhold til Amtets Folkemængde er respektive 1: 672, 1: 859, 1: 733 og 1: 765. For hele Riget stiller Forholdet sig for disse Aar som 1: 620, 1: 597, 1: 591 og 1: 498.

Medens Forholdet saaledes for det hele Distrikt stiller sig ret tilfredsstillende, er det samme ikke Tilfældet med Hensyn til Straffældelse af Børn mellem 10 og 15 Aar i Stavanger By, hvor Antallet af disse unge Forbrydere forholdsvis til Befolkningen formentlig er det største i hele Riget.

Af Sindssyge forpleiedes i Landdistrikterne med Tilskud af Amtskommunekassen:

1866	54	med	aarlig	Betaling	af	i det	Hele	31,848	Spd.,	hvoraf	$^4/_5$	paa Amtskommunen	2,624 Spd.
1867	67	-	-	—	-	- -	—	4,661	—	—	„	- —	3,329 —
1868	68	-	-	—	-	- -	—	3,996	—	—	„	- —	3,197 —
1869	77	-	-	—	-	- -	—	4,562	—	—	„	- —	3,649 —
1870	80	-	-	—	-	- -	—	4,530	—	—	„	- —	3,624 —

Som glædelig Kjendsgjerning maa anføres, at ifølge de indkomne Opgaver er Brændevinsdrik i Distriktet, paa et Par Herreder nær, overalt i Aftagende.

I Jæderens og Dalernes Fogderi er Aarslønnen for en Tjenestekarl opgivet fra 20 til 30 Spd. og for en Pige fra 10 til 12 Spd. Daglønnen for en Arbeider paa Husbondens Kost er om Sommeren fra 18 til 40 Skill. og om Vinteren fra 10 til 30 Skill. I Ryfylke Fogderi er Aarslønnen opgivet for en Tjenestekarl fra 20 til 25 Spd. og for en Pige fra 8 til 10 Spd. For Dagarbeidere varierer den om Sommeren fra 16 til 20 Skill. pr. Dag og om Vinteren fra 12 til 20 Skill., Alt paa Husbondens Kost.

I Amtet findes kun et Bygdemagasin, nemlig i Skudesnæs Præstegjeld.

Af private Brandforsikringsindretninger findes 10, hvoraf 6 i Jæderen og Dalerne og 4 i Ryfylke.

Veiene. Længden af Amtets Hovedveie var efter vedlagte Opgave fra Amtsingeniøren ved Udgangen af 1870 $23^2/_8$ Mil, hvoraf nyt anlagt i Femaaret $3^7/_8$ Mil. De nye Veie ere fra Birkrem til Helleland, fra Sandnæs til Ryllingstad, fra Haugesund til Grændsen mod Sveen og den sydligste Mil af Sand — Suledalsveien.

Bygdeveienes Længde udgjorde $47^5/_8$ Mil, hvoraf nyt anlagt $10^5/_8$ Mil.

Den samlede Længde Hovedvei og Bygdevei udgjorde saaledes $70^7/_8$ Mil, med en Forøgelse i Femaaret af $14^1/_2$ Mil.

Hovedveienes Vedligeholdelse foregaar fremdeles for Amtskommunens Regning ved leiede Entreprenører. Godtgjørelsen til Entreprenørerne, Snebrydning, forsaavidt denne finder Sted, deri indbefattet, udgjør 2,903 Spd. Lægges hertil hvad der udbetales for Grustag og Strandsand (Singels) m. V., udgjør Udgiften ved Vedligeholdelsen gjennemsnitlig $2^4/_5$ Skill. pr. løbende Favn. Den gjennemsnitlige Udgift vilde ikke stige hertil, hvis der ikke for enkelte meget befarede Strøg maatte erlægges en meget høiere Betaling, t. Ex. de $^5/_4$ Mil fra Stavanger til Sandnæs, der andrager $15^1/_2$ Skill. pr. løbende Favn.

Interessen for forbedrede Kommunikationer er fremdeles i Tiltagende og der haves altid mange Veiprojekter paa Bane, ligesom Oparbeidelsen af ikke ubetydelige Strækninger af Bygdeveie er beslnttet og tildels sat iværk. Det er fornemmelig i Ryfylke Fogderi, der hidtil i denne Henseende har staaet tilbage, at Fremgangen er størst. I de senere Aar har Amtskommunen i Regelen kommet Bygdeveianlæggene til Hjælp ved Bidrag af en Kvotadel af det Beløb, der af vedkommende Herred er oparbeidet i Aarets Løb.

Af Skydsstationer findes 27 i Jæderen og Dalerne, hvoraf 11 ere faste Stationer, i Ryfylke 42, hvilke samtlige ere Tilsigelsesstationer.

B. Byer og Ladesteder.

a. Stavanger By.

(Efter Magistratens Beretning).

Folkemængden. Da Kommunebestyrelsen ikke har bevilget de til Afholdelse af en almindelig Folketælling fornødne Midler, kunne paalidelige Oplysninger om Folkemængden ikke meddeles. Efter Ligningskommissionens Opgave, der støtter sig til det for Aaret 1870 optagne Skattemandtal, skulde Indbyggernes Antal ved 1870 Aars Udgang udgjøre 17,653, hvorved dog er at mærke, at flere Søfarende, der her høre hjemme, ikke ere medtalte paa Grund af Fraværelse. Ligningskommissionen antager derfor, at Folkemængden er henved 18,000 *). Ved Folketællingen 1855 udgjorde Indbyggernes Antal 11,717 og i 1865: 16,647. Medens Tilvæxten i forrige Tiaar altsaa udgjorde 42 pCt., skulde den i sidste Femaar kun udgjøre noget over 8 pCt.

*) Ifølge Tælling udgjorde Folkemængden ved Udgangen af 1871 17,624 Individer fordelt paa 3846 Husholdninger. (Amtmandens Bemærkning).

Handel og Skibsfart. Med Hensyn til Handel og Skibsfart henvises til nedenstaaende af Direktionen for Stavanger Handelsforening udarbeidede Beretning. Bilag No. 1. Aarene 1866 og 67 vare Sildefiskerierne jævnt gode, saa Fiskerne tjente godt; en stærk Tilvæxt af Skibe bragte gode Hyrer, Arbeidsklassen havde høi Dagløn og Haandværksstanden god Afsætning paa sine Fabrikata.

Varehandelen og især Kramvarehandelen var i dette Tidsrum meget lønnende; en stor Del yngre Handlende aabnede Boutikker og hjemordinerede store Qvantiteter Varer, som tildels bortkrediteredes. Den i 1866 oprettede Kreditbank gav lettere Adgang til Penge end man hidtil havde været vant med, saa at Forretningerne efter Forholdene toge et for stort Opsving. 1868 Aars Fiske kom, men blev høist misligt for Fiskerne, som i dette Aar havde gjort enorme Udrustninger for en stor Del paa Borg hos de Handlende, og de kunde nu efter Fisket lidet betale paa sin Gjæld. Sildepriserne bleve dernæst lave i Udlandet, saa at store

Tab paafulgte, Skibsfarten var mindre god, Bygning af Skibe, Huse og andre Foretagender standsede, Rugspekulationen fra Sortehavet, som tidligere havde bragt god Fordeel, var i Almindelighed forbundet med Tab. Efter alle disse sammenhobede uheldige Konjunkturer kunde man strax ved 1868 Aars Begyndelse ventet Standsninger, men Handel og Forretninger gik dog sin jevne Gang til udi September og October, da flere unge Boutik- og Bondehandlere saa sig nødsagede til at overlevere sine Boer til Skifteretten; flere mindre Sildesaltere kom strax efter, deels paa Grund af Sildetab, men hovedsagelig som Følge af Endossements-Forhold.

I 1869 rettedes der noget paa Sagerne, de Handlende tjente Noget paa sine Spekulationer saaat Tilstanden ved Aarets Slutning i det Hele havde forbedret sig. 1870 bragte endnu bedre Resultater, og man synes de normale Tilstande ere vendte tilbage.

Dette om Stedets Virksomhed ialmindelighed. Da imidlertid den vigtigste Deel af Byens Handel er den med Sild og Kornvarer, vil man nedenfor lidt nøiere forsøge at forklare dens Gang i Femaarets forskjellige Aar.

Denne Handel drives udelukkende activ, og den staar meget i Forbindelse med hinanden, idet Skipperne, der i egne Fartøier bringe Silden ud, ialmindelighed bytter denne i Rug eller andre Kornvarer. Da vort Sted aldrig har kunnet konsumere alt dette Korn, gaar Fartøierne til Østlandets Byer, hvor det altid er blevet afsat; dog har denne Handel Aar om Andet taget meer og meer af, idet de største østlandske Byer selv ordinere sit Korn og fragte det til sig deels med Seil- deels med Dampskibe. Fra Havnene ved det sorte og assowske Hav kjøbes ogsaa i egne Skibe mange Rugladninger aarlig, helst naar Varerne ere billige og Fragttilbudene lidet lønnende, og har man ved den Forretning mange Gange tjent ganske godt, i Regelen naar Rughøsten i Østersølandene har været mindre god, medens Varerne i Sortehavshavnene enten have været indkjøbte, eller allerede underveis.

Vaarsildudskibningen til Storbritanien, der begyndte i 1860 og hvorom man da og senere nærede store Forhaabninger, har i dette Femaar ikke været lønnende, da Priserne har været for høie. Ingen Ordinationer derfra have skeet, men de Ladninger, der ere afgaaede, have været for egen Regning paa Aventure. Deels har det hændet at Varen i Mangel af Salg er kommen lige hjem igjen.

De gamle Markeder derimod Sverige, Preussen og Rusland har viist stadig tiltagende Forbrug især naar Priserne have været moderate. Dette maa vistnok forklares ved de forbedrede Kommunikationsmidler i Landenes Indre, som og den større Omhyggelighed, hvormed man Aar efter Aar her hjemme søger at faae Varen bedre konserveret baade hvad Pakning og Qvalitet angaar.

Fedsild- og Sommersildhandelen har man nu mere og mere lagt Vind paa, idet man foruden det som fiskes heromkring, ogsaa befragter mange Smaafartøier, som afgaa til Kins, Throndhjems-Leden, og deels længere nord for der at indkjøbe og tilvirke Varerne. Den nordlandske Storsild eller Slosild, der først Høsten 1867 blev fanget paa Kysten og hvis udmærkede Qvalitet man da især i Udlandet miskjendte, er nu, hvad det angaar, kommen til sin Ret.

Paa Grund af den store Distance herfra til Fiskeværerne, Ubekjendtskab med den veirhaarde Kyst deroppe, og Uvished om Sildens stadige Gjenkomst, nøiede enkelte sig med at sende nogle Fartøier dertil med Tønder og Salt. Foretagendet gik overmaade heldigt og foruden at dette gjøres i forstørret Maalestok, ere allerede nogle Salterier opførte baade i Senjen og Aasvær for Stavanger Regning. Den officielle Tabel viser hvorledes Forretningerne har voxet, og dog er herved at mærke at da Storsilden i Toldlisten erlægger Afgift efter hvad beregnes for anden Sild, kunde det hænde at nogen af denne er opført i Rubrikken for Fedsild.

For alle der deltoge i Silde- & Kornhandelen 1866—67 faldt der jevn Fortjeneste begge Aar, især for den Sidstes Vedkommende mod Slutningen af 1867, da Priserne paa Grund af Misvæxt i Sverige og Preussen steg over 2 Spd. pr. Tønde i Aarets Løb, og de Kjøbmænd som havde gjort tidligere Indkjøb, tjente saaledes udmærket godt, ihvorvel de, der vare i dette Tilfælde, vare Faa.

1868 hører som før meldt ogsaa for denne Forretning til det Uheldigste i Perioden. Prisen paa fersk Sild blev høit anlagt, og da man vel troede Fisket endt, kom der et uventet stort Efterfiske ved Buøen udenfor Bergen, hvor der i Løbet af en Ottedagstid opfiskedes ca. 100,000 Tønder. Det forøgede betydelige Qvantum nedsatte naturligvis Varens Værd og man kan trygt regne at Silden dette Aar bragte sine Indehavere et gjennemsnitligt Tab af 1 Spd. pr. Td. Paa nogenlunde lignende Maade gik det med Rughandelen, idet der fra Foraaret blev indkjøbt store Partier til de høie Priser, der senere i Aaret deklinerede.

1869 var derimod et almindeligt godt Aar. Et temmeligt stort Qvantum Sild blev opfisket og Prisen paa fersk Sild. moderat anlagt. Dette havde tilfølge at man paa alle østersøiske Markeder fik en livlig Afsætning, til stadigt opadgaaende Priser, og de, som holdt paa Varen til seenhøstes, hvilket jo ikke faldt paa Mange, tjente udmærket godt. I Kornvarer havde man just ikke nogen engentlig Konjunktur, men Fortjenesten var i Regelen jevn.

1870 er i denne Handelsbranche Periodens mærkeligste Aar. Strax i Begyndelsen af Januar, altsaa en Maanedstid før man ventede Vaarsilden, stimede der til de almindelige Fiskevær baade i Nordre og Søndre Distrikt en overordentlig Masse af en Sort Sild, hvilken man før ikke havde seet, da det hverken var Vaarsild, Fedsild, Storsild eller Sommersild. Da imidlertid Stimene indeholdt forskjellige af nævnte Sorter, kaldte man Silden strax Blandsild, og senere ved Udskibningen Handelsvaren ved Fællesnavnet Nysild.

Omtrent Halvdelen af denne Fangst var uden Rogn og Mælke, følgelig meget daarlig i usorteret Stand som Handelsvare; den anden Halvdeel var fuld smuk Fisk. Af denne Grund maatte den sorteres med stor Omhyggelighed. Udenfor Bergen faldt de største Notestæng; Prisen var yderst lav, fra 20 Skill. til 2 Ort 12 Skill. pr. Maaletønde, men da Tiden for det rette Vaarsildfiske stundede til, vilde de fleste Sildesaltere ikke offre Tønder og Salt til denne ukjendte Fisk. Omendskjønt en Deel af Fangsten blev udsluppet af Noterne, meget ikke fanget, hvortil der mange Gange var god Anledning, kom der dog i Handelen et betydeligt Parti, der for dem, som realiserede strax i Foraaret, bragte tildeels umaadelig Fordel. Bergen i hvis Nærhed som før sagt, dette Fiske faldt, fik ogsaa Størstedelen af Fangsten. Stavanger fik imidlertid ogsaa en god Deel, hvormeget, er vanskeligt at sige, da der paa Toldboden desværre ikke blev skjelnet mellem denne og Vaarsilden, idet Afgifterne blive erlagte som for denne.

Paa sin sædvanlige Tid kom da Vaarsilden i Nordre Distriktet, men det samlede Udbytte blev ringe. Prisen i Forhold til det opfiskede Qvantum var moderat, og da Priserne i Udlandet bleve høie, havde Alle som fik Deel i Kinsfisket god Fordeel.

I Søndre Distrikt, hvor høist ubetydelig Vaarsild kom under Kysten, var Qvaliteten daarligere, smaa Sild og tildels blandet, saa at Mange i Sildebedriften Interesserede nære lidet Haab om den gamle gode Sildesorts aarlige Gjenkomst.

I Kornhandelen havde man ogsaa dette Aar en Conjunctur om end af kort Varighed, nemlig i Juli da Frankrig erklærede Preussen Krig. Da det imidlertid varede længe før effektiv Blokade begyndte, tilførtes en Masse Kornvarer, hvorpaa man, hvis ikke Prisen havde været saa billig, senere vilde have havt Tab.

I det Hele taget maa 1870 regnes for Periodens bedste Aar.

Dette Aar er ogsaa mærkeligt i Sildehandelens Historie, ved at det er første Gang, man i det Store benytter Maaletønder, istedetfor den altid før brugte Tælling (480 Sild i Tønden) ved Kjøb af Silden.

Ideen til denne nyttige Reform udgik fra Bergens og Stavangers Handelsforeninger, i hvilke Byer Sildesalterne oprettede Contracter om udelukkende at kjøbe Sild paa Maal, og med Bøder fra 100—500 Spd. i Overtrædelses Tilfælde.

Lignende Contracter bleve paa Anmodning af disse Foreninger udstedte og underskrevne i alle sildesaltende Byer og Landdistrikter fra Mandal til Christiansund. Forandringens Gavnlighed viste sig ogsaa i Praxis at staa langt over den gamle Maade. Skibsfarten har i dette Femaar ogsaa gaaet frem i stort Mon.

Ved Udgangen af 1865 bestod Flaaden af

403 Skibe, drægtig . . . . . 24,683 Læster

Ved Udgangen af 1870 bestod Flaaden af

518 Skibe, drægtig . . . . . 35,342 Læster

altsaa en Forøgelse af ca. 10,600 Læster.

Den største Deel af Tilvæxten ere tilkjøbte Skibe, deels fra Udlandet, deels fra Byerne i det østlige Norge især fra Drammen. Alle fra Indlandet kjøbte vare nye Førsteklasses Skibe, hvorimod de fleste af de fra Udlandet tilkjøbte vare meer og mindre brugte. Det Raseri, om man tør kalde det saa, der i Femaarets Begyndelse herskede, ved paa den Maade at forøge sin Handelsflaade, har ved dets Slutning ganske lagt sig, deels paa Grund af mindre gode Conjunkturer i Fragtfarten, deels ved at man ved nærmere Eftersyn har fundet at Skibene i Udlandet, indkjøbte til halv Værdi, dog har været fuldstændig betalte. Dette om Sagen ialmindelighed; nægtes kan det ikke at flere udenlandske tilkjøbte Skibe baade har været og er en Pryd for vor Handelsflaade.

Med Hensyn til Skibenes Fart, da er den nu udstrakt til alle Have. Smaafartøierne, Slupper og Jagter, fra 15—30 Com.-Læsters Størrelse, hvoraf Tilvæxten i Femaaret har været ubetydelig, besørge fremdeles hovedsagelig Udførselen af Sild til Østersøhavnene, hvorfra de som før omtalt, bringe Kornvarer til Norge, deels for egen Regning deels paa Fragt. Af Brigger og Skonnere, Fartøier fra 40—100 C.-L. har Stedet fremdeles en meget værdifuld og respectabel Flaade; deres Fart er næsten udelukkende Fragtfart paa Nord- & Østersøen, Middelhavet og Brasilien.

Den vigtigste Deel er dog vore større Skibe, Brigger Bark- og fuldriggede Skibe fra 100—500 C.-L. Drægtighed. Deres hovedsagelige Fart, det vil sige for 1ste Klasses Skibe, er Fragtfart især med Kornvarer fra det sorte og assovske Hav.

De Skibe, der ved sin Alder ere gaaede ud af Klasse, anvendes i Trælast-Fragtfart fra Qwebec, Belize, Østersøen og Archangel. Hovedsagelig af disse besørges ogsaa Byens Salttilførsel ca. 160,000 Tønder aarlig. Da, som før berørt, den vigtigste Deel af Fragtfarten foregaar fra Sorte- og Assowhavets Havne, beror Fragternes Høide meget paa Donaufyrstendømmernes og Syd-Ruslands Høst. Omendskjønt der ialmindelighed er Fragter hele Aaret igjennem er dog den egentlige Saison, og som Følge deraf de livligste Fragter, naar den nye Høsts Vare er skibbar; dette indtræffer i Regelen i August Maaneds Slutning og Septembers Begyndelse.

I de sidste Aar af Femaarsperioden, har det tilsyneladende seet ud som der skulde søgt formeget Skibsrum derhen, da Fragterne tildels har været saa lave, at det ikke har svaret Regning; dog tror man, de usikkre politiske Forholde, der i denne Tid har hersket i Europa, væsentlig ogsaa har bidraget Sit dertil. Paa Grund heraf har man anvendt en halv Snees Skibe paa Ostindien og Callao, respective med Riis og Guano til England og Kontinentet.

Til en Havn i Ceilon, For- eller Bagindien bringes Kul ud, derpaa forseiles i Ballast til Riishavn. Af disse Toure

der tage omtrent 10 Maaneder er der, naar Alt gaar vel, noget tilovers, hvilket ogsaa bestyrkes derved, at de Fleste der have gjort en Reise, atter gaae tilbage igjen. De kræve et kostbart Udstyr, da man i Europa maa proviantere for den hele Tid, ligesom der ogsaa tiltrænges de største mest velseilende og stærkestbyggede Skibe.

Den almindelige Saison er Udgang fra Europa fra August—Octobers Slutning. Ialmindelighed sluttes disse Fragter paa Forhaand, baade for ud og hjem, og de har i flere Aar holdt sig paa et normalt Standpunkt. Det var derfor at vente at de, ved Suez Kanalens Aabning, og den som Følge deraf kortere Ostindievei, skulde deklinere, hvilket ogsaa første Saison derefter, Høsten 1870, udviste, da man blev nødt at acceptere 5 a 10 sh. £ pr. Ton mindre end før. Om Tanken paa Kanalens Aabning heri var Skyld vides ikke, men Factum er at Fragterne nu atter ere oppe over Femaarets Gjennemsnitsmaximum, saaat man gjør sig det Haab at vore Seilskibe om Cap skal fremdeles kunne concurrere med den kostbare Kanalfart med Dampskibe. I det Hele og Store taget kan man sige at Stavangers Skibsfart er fremdeles den Factor, der bidrager i væsentligst Mon at frembringe Liv, Handel og Velstand.

Spørgsmaalet om Seil og Damp, der nu staar paa Dagsordenen, er ogsaa her blevet drøftet baade i Pressen og privat. Omendskjønt Resultatet heraf ligesaalidt her som andetsteds kan beregnes, er man kommen til det Standpunkt at man seer Tiden an og hverken bygger eller kjøber nye Træskibe i den Grad som før paa langt nær.

Af Dampskibe til Fragtfart, nærmest bestemt til Fart paa Sorte- eller Assowhavet, er der i Femaaret anskaffet tvende store prægtige Jern-Skrueskibe; det ene ca. 250 C.-L. foruden Maskine og Kulplads tilhører udelukkende et Stavanger Rhederi; det andet ca. 380 C.-L. tilhører Størstedelen Udlandet, men Bestyrelsen er her. Hvorledes disse Skibe rendere vides ikke. Et af de større Rhederier har her under Bygning et Skruedampskib af Træ antagelig maalende 120 C.-L., og er nærmest bestemt til Fart paa Nord-Østersøen og Nordland. Desuden har det Stavangerske Dampskibsselskab i Femaaret faaet to Passager-Lasteskibe af Jern ved Bergens mekaniske Værksted, hvor ogsaa for samme Selskabs Regning et tredie mindre Skib er under Bygning.

Efter hvad før er omtalt, kan forstaaes, at Byens 7 Skibsværfter ikke har været i saa stadig Brug som før har været Tilfældet. Da imidlertid Værfterne her, ikke som andre Steder, især Bergen, har sin faste Arbeidsstok og Mester, er dette ikke saa farligt. Byens duelige Tømmermænd har stedse været beskjæftiget, helst med Reparationer af gamle Fartøier. Eftersommeren 1870 saa det imidlertid mørkt ud, da kun et Par Skibe vare under Bygning og mange Hænder vilde blive ledige Høsten og Vinteren. Man fik da istand et Par Actieselskaber til Bygning af tvende Skibe, udelukkende for at skaffe Tømmermændene Arbeide. Paa samme Tid fattedes Planen at faa en Tørdok istand. Tanken udgik fra Skibsassuranceforeningens Direction, der i en Generalforsamlig fik Bemyndigelse til at lade undersøge de forskjellige Steder ved vor Havn, som dertil kunde være passende. Dette er nu gjort, og man kan vel med Vished sige at Arbeidets Istandbringelse er sikkret.

Da Dokkompagniet er kombineret med Stavanger Støberi, hvor der allerede nu drives et lidet mechanisk Verksted, har man det Haab at dette Selskab vil voxe sig stort, og med Tiden blive et tidsmæssigt Verksted, hvor, om den Tid maatte komme, fuldstændigt Dampskibsbyggeri kunde finde Sted.

Saavidt Handelsforeningens Beretning ved hvilken jeg ingen Bemærkning veed at gjøre.

Af Byens Handelsflaade der som ovenfor anført ved Udgangen af 1865 udgjorde 403 Fartøier med en Drægtighed af 24,683½ Com.-Læster men ved Femaarets Udløb var øget til 518 Fartøier med en Drægtighed af 35,342 Com.-Læster, er to større Dampskibe der gaa i udenrigsk Fragtfart med en samlet Drægtighed af 630 Com.-Læster og tre Kyst- og Fjord-Dampfartøier med en samlet Drægtighed af 158 C.-Læster, foruden to mindre der anvendes paa Fisket deels i Fjordefart.

Nedenfor anføres Opgaver over endeel vigtige Export og Import Artikler og over ind- og udklarerede Fartøier m. m., Oplysninger som ihvorvel allerede forhen tilgjængelige, dog her sammenstillede antages at kunne være af Interesse som et Suplement til ovenstaaende Beretning og til Belysning af Forholdene i det Hele.

Udførselen af Sild har udgjort:

1866.		1867.	1868.		1869.	1870.
Vaarsild	228,186	171,368	Vaarsild	218,217	157,835	102,957
anden Sild	20,047	36,459	Fedsild	14,779	32,001	36,724
			Brisling	11,881	6,571	1,299
			Storsild	814	2,944	7,430
Tdr.	248,233	207,827		245,691	199,351	148,410

Indførselen af efternævnte Varer har udgjort:

1866.		1867.	1868.	1869.	1870.
Byg	18,454	19,913	24,710	15,086 5/8	18,442
Rug	97,441	65,506	89,576	94,471 3/8	92,086
Erter	2,528	1,758 1/2	2,600	1,707 8/16	1,623
Hvede	1,597	2,337	1,411 3/4	1,584 7/8	1,694 3/4
Tdr.	120,020	89,514 1/2	118,297 3/4	112,850 6/16	113,845 3/4
Hvedemeel	14,982 L℔	26,136 1/2 L℔	21,727 1/2 L℔	27,981 3/4 L℔	18,756 L℔
Rugmeel	1,525 „	4,408 —	11,682 —	18,917 1/8 —	20,864 —
Salt	195,953 Tdr.	136,165 Tdr.	185,063 Tdr.	153,598 3/4 Tdr.	189,540 1/3 Tdr.
Hamp	663,983 ℔	863,530 ℔	592,878 ℔	517,389 ℔	804,473 ℔

Følgende Tabel viser den af Ligningskommissionen ansatte Fortjeneste paa Sild.

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
pr. Tønde	pr. Tønde	pr. Tønde	pr. Tønde	pr. Tønde
Vaarsild — 40 Skill.	— 40 Skill.	— 40 Skill.	— 20 Skill.	— 40 Skill.
Fedsild — 72 —	Skjøn for Tilfælde	— 48 —	— 48 —	— 60 —
Brisling — 36 —	— 36 Skill.	— 24 —	— 24 —	— 40 —

Fortegnelse over fra og til Udlandet

Aar.	indklarerede Fartøier med Ladning.		indklarerede Fartøier ballastede.		udklarerede Fartøier med Ladning.		udklarerede Fartøier ballastede.	
	Antal.	Com.-Læst.	Antal.	Com.-Læst.	Antal.	Com.-Læst.	Antal.	Com.-Læst.
1866	484	27,766	99	5,932	571	19,483	102	13,845
1867	465	28,999	95	6,896	543	28,614	68	6,999
1868	490	33,182	117	6,590	582	28,142	121	14,145
1869	440	30,982	152	7,102	565	28,829	62	7,625
1870	451	29,850	73	4,885	455	26,667	79	8,567
1866—70	2330*)	150,779*)	536	31,405	2716*)	131,735*)	432	51,181

Indtægten pr. Kommercelæst har af Ligningskommissionen været ansat saaledes:

1866.		1867.	1868.		1869.		1870.	
fra 12— 20	5 Spd.	uforandret	fra 12— 20	5 Sp.	fra 12— 30	4 Sp.	fra 12— 30	4 Sp.
- 20— 30	6 —	„	- 20— 30	6 —	- 30— 40	5 —	- 30— 40	5 —
- 30— 40	7 —	„	- 30— 40	7 —	- 40— 60	6 —	- 40 —60	6 —
- 40— 60	8 —	„	- 40— 60	8 —	- 60—100	7 —	- 60—100	7 —
- 60—100	9 —	„	- 60—100	9 —	- 100—150	8 —	- 100—150	8 —
- 100—150	10 —	„	- 100—150	10 —	- 150—200	9 —	- 150—200	9 —
- 150—200	11 —	„	- 150—200	11 —	- 200 og derover	10 —	- 200—250	10 —
- 200—250	12 —	„	- 200 og derover	12 —			- 250 og derover	11 —
- 250 og derover	13 —	„						

*) Det statistiske Kontors Anmærkning: Den officielle Handels- og Skibsfartsstatistik (C. No. 3) angiver et betydeligt mindre Antal og Drægtighed af de med Ladning ankomne og afgaaede Fartøier. Dette hidrører derfra, at Stavanger anløbes af et ikke ringe Antal Dampskibe, der i Skibsfartstabellerne ere blevne henførte til de Steder, hvor den største Del af Ladningen losses eller lades (d. v. s. hovedsagelig Bergen), medens de i ovenstaaende Tabel er medregnede under Skibsfarten paa Stavanger.

Efter Opgave fra Inrulleringen er ved Stavanger Byes Handelsflaade emploieret i udenrigsk Fart . . 3000 Mand
hvoraf fra Stavanger By 2550
Fra Landdistrikterne og andre Byer . 450 3000 —
I indenrigsk Fart antages med et rundt Tal at fare fra Stavanger . . . . . 1000 Mand
dog saaledes at omtrent Halvparten heraf er emploieret deels i indenrigsk deels ogsaa i udenrigsk Fart, medens mindst 500 Mand kan antages udelukkende at være beskjæftigede i indenrigsk Fart.

Skibsbyggeri. I Femaarets Løb er paa Byens Skibsværfter bygget 20 Fartøier med en samlet Drægtighed af 2067½ Com.-Læst (Bilag No. 2). I forrige Femaar byggedes 18 Fartøier med en Læstedrægtighed af 1176 Com.-Læster. De i Femaaret byggede Skibe ere altsaa i betydelig Mon større end tidligere og lige udmærkede ved Soliditet som ved smuk Konstruktion.

Haandværksdrift: I vedlagte Erklæring fra den tekniske Forenings Repræsentantskab for de tekniske Fag (Bilag No. 3) antages Haandværksdriften at være gaaen tilbage, hvilket dog ei er sagt med Hensyn til Haandværkernes Duelighed eller Arbeidets Udførelse, da der i saa Henseende unægtelig er gjort Fremskridt, noget som ogsaa har viist sig under de afholdte Udstillinger; derimod sigtes der til Haandværksstandens økonomiske Vilkaar, som antages at have været i Tilbagegang.

Grunden hertil er nærmest at søge i misligt Fiske og deraf følgende mislige Konjunkturer, men de mindre heldige Vilkaar, hvorunder Haandværksstanden saaledes har arbeidet og deraf følgende fortrykte Stemning har ogsaa bragt den til i den senere Tids friere Lovgivning paa dette Gebet og i lave Toldsatser paa udenlandske Haandværks- og Industrigjenstande at see Grundene til sin Tilbagegang. Forøvrigt henvises til Bilagene.

Fabrikdrift: Herom henvises til vedlagte Tabelbilag No. 4.

Herved er imidlertid at mærke at det betydelige Hillevaag Brug samt en større Reberbane, der drives for Byens Regning, ligger udenfor dens Grændser.

Jordbrug og Fædrift: Umiddelbart nær den bebyggede Deel af Byen og inden Byens Territorium ligge Jordløkker af betydelig Udstrækning. De vigtigste af disse er den saakaldte Egenæs-Mark ca. 3200 Maal, der ved Kongl. Gavebrev af 8de August 1607 skjænkedes Stavanger By til Exercerplads og Havnegang, men senere i Henhold til Kgl. Resolution af 20de Juli 1771, 23de Marts 1852 m. fl. udparcelleredes i Løkker, der først bortforpagtedes paa Aaremaal men senere solgtes til Arvefæsteeiendom. I tidligere Tider ansaaes disse Løkker ei som henhørende til Byens handelsberettigede Territorium, ligesom der ei heller svaredes Byskat af der beliggende Huse. Ved Lov af 25de Januar 1866 blev det imidlertid bestemt at de fra 1ste Januar 1867 i enhver Henseende skulde henhøre under Stavanger By. Af disse Løkker er en ikke ringe Deel Agerland, det Meste dog England.

Ifølge vedlagte Bilag No. 5 var Antallet af Melkekjøer ved Udgangen af 1870 289 (heri ei indbefattet Koholdet i den bymæssig beliggende Deel af Byen). Det aarlige Salg af Melk udgjorde 423,000 Potter, udgjørende til en Pris af 3 Skill. pr. Pot Spd. 10,575.

Veivæsen: Ved Femaarets Udgang udgjorde efter Opgave af Stadsingeniøren (Bilag No. 6)

Længden af med Hjulredskab farbare Veie	22,000	Al.	1,22 n. Ml.
„ - ubrolagte Gader . . .	18,956	„	1,05 „ „
„ - brolagte — . . .	3,300	„	0,17 „ „
Størrelsen af et ubrolagt Torv . . .	1,700	□	Favne.
„ - - brolagt Torv . . .	736	„	—
Længden - hellelagte Fortouge . .	4,000	Al.	0,22 n. M.
„ - Kloaker	2,828	„	0,16 „ „

I Femaaret er brolagt 2400 □ Favne, anlagt 3600 løbende Alen Fortoug og 1100 løbende Alen Kloaker. Til Veivæsenet er i det Hele i Femaaret forbrugt 16,336 Spd. 110 Skill.

Vandværket: Vandforsyningen skeer fra Mosvandet, der ved en 5700 Fod lang Tilledningsgrøft er sat i Forbindelse med Øglandskjernet. Fra Mosevandet fører en 7600 Fod lang 12 Toms Hovedledning til Byen. Vandværkets hele Udstrækning var ved Udgangen af 1870 i 12, 7, 6, 5 og 4 Toms Ledning 39,088 Fod eller 1,086 norske Mile med 109 Brandkummer, 11 offentlige Tappeposter, 2 Fontainer og 734 Vandindtag. Anlægskapitalen var 39,788 Spd. og det samlede Kostende med Udvidelser ved Udgangen af 1870 44,787 Spd. I Aaret 1870 var Udbyttet 7,7 pCt.

Brandvæsen: Samtidig med Vandværkets Anlæg indtraadte i 1866 en Omorganisation af Byens Brandvæsen, der bestyres af Stadsingeniøren som Brandinspektør under hvem sorterer en Assistent. Den faste Brandvagt der er stationeret i Brandvagtslokalet bestaar af en Underbrandmester og 13 Mand. Brandvagtslokalet er ved Telegraftraade sat i Forbindelse med en Udkigspost i Valgbjergtaarnet og 5 Brandallarmstationer, fordelte rundt om i Byen. Vækkerapparater, der staa i Forbindelse med Ledningen ere anbragte foruden i Brandvagten tillige i Brandinspektørens og Assistentens Bolig.

Ifølge en Repræsentantbeslutning skal derhos oprettes et Reservekorps for den faste Brandvagt bestaaende af 24 Mand, der nyde Godtgjørelse for Fremmøde ved Øvelser og i Ildebrandstilfælde og uniformeres paa Byens Bekostning.

Byens udskrevne Brandkorps er inddelt i Besætninger ved Byens Sprøiter.

Gadebelysningen besørges af Stavanger Gasværk der anlagdes i Femaarets Begyndelse af et Interessentskab og toges i Brug i Marts 1866. Byen har til Gadebelysning 143 Gaslygter foruden 18 Olielygter. I fjerde Driftsaar ud-

betalte Gasverket med en Anlægskapital af 32,500 Spd. et Udbytte af 5 pCt.

Kirkerne: Byen har tvende Kirker St. Petri Kirke, hvis hele Kostende er Spd. 49,628 og Domkirken til hvis indvendige Restauration i Femaaret er anvendt Spd. 28,300. Den udvendige Restauration er paabegyndt. Domkirken har et ubetydeligt selvstændigt Fond, derimod St. Petri Kirke intet. Til Kirkevæsenet bevilges derfor aarlig Bidrag af Bykassen.

Offentligt Undervisningsvæsen: Stedets lærde og Real-Skole tællede ved Udgangen af 1870 318 Elever med 20 Lærere. Den har sit Lokale i den dertil i Aaret 1825 indkjøbte store og værdifulde Eiendom Kongsgaard af hvis Tilliggelser dog en Deel i Femaaret er udlagt til offentlig Promenadeplads. Skolen nyder aarligt Tilskud af Staten 3,600 Spd. og af Byen 500 Spd. Den har en Legatkapital af ca. 3,979 Spd.

Almueskolen frekventeredes ved Udgangen af 1870 af 2,016 Elever fordelte i 53 Klasser med 17 Lærere og 10 Lærerinder. Skolens Budget udgjorde i 1870 6,282 Spd. Den har 3 store rummelige Bygninger og en mindre hvorhos ogsaa leies endeel Lokaler. Ved Almueskolevæsenet er ansat en egen Inspekteur.

Søndagsskolen har 3 Klasser med 4 Lærere og et Elevantal af 70—90. Udgifterne bestrides ved Renterne af et lidet Legat og et aarligt Tilskud af Bykassen 90 Spd.

Med Hensyn til Tilstanden i Almindelighed: Efter vedlagte Tabel No. 7 er der i Femaaret af Gjeldsbreve og Skifteudlæg, hvored Pant er givet i faste Eiendommme thinglæst: . . . . . Spd. 683,805
og i samme Tid aflæst: . . . . . — 388,280

altsaa en Forøgelse af Pantegjælden af . . Spd. 295,525
Inæstforegaaende Femaar udgjorde Forøgelsen 166,673 Spd. 62 Skill.

Det maa imidlertid tages i Betragtning at i indeværende Femaar er thinglyst Kommunalobligationer til et samlet Beløb af 100,700 Spd.,

hvorhos Brandforsikringssummen af de i den almindelige Brandkasse forsikkrede Bygninger den 31te December 1865 udgjorde . . . . . 1,672,610 Spd.
den do. 1870 var steget til . . . . . 1,954,210 —

altsaa en Forøgelse af . . . . . 281,600 Spd.
Af faste Eiendomme er afhændet 750 for en Salgssum af 446,001 Spd.
Af Exekutioner er afholdt 366 for et Beløb af 33,147 Spd.
og Udpantninger for et Beløb af . . . 62,972 — 90 ß
hvori selvfølgelig er indbefattet Udpantninger for Kommuneskatter, der udgjøre den overveiende Deel, idet de store Satteydere af Hensyn til Renterne lade Skatterne henstaa.
Af Tvangsauktioner over faste Eiendomme er afholdt 51 for et Beløb af . . . . . 29,270 Spd. 60 Skill.
og over Løsøre 42 til et Beløb af . 6,299 — 26 —
(Bilag No. 8).

Opbudsboernes Antal udgjorde:

i Aaret 1866	6
- — 1867	„
- — 1868	19
- — 1869	27
- — 1870	20
	72

De i 1869—70 indtrufne Opbudstilfælde, hvorvel talrigere end i foregaaende Aaringer, ere dog ei af nogen Betydning, idet Ingen af vedkommende Opbudsmænd har siddet i nogen større Drift, derimod indtraf der i Aaret 1868 en Handelskrise, hvorunder flere Handlende og Skibsrhedere, der havde drevet større Forretninger, maatte opgive sine Boer; men Krisen strakte sig dog ei til den mere solide Deel af Stavanger Handelsstand. Et Pengeinstitut led imidlertid betydelige Tab.

Daglønnen for Arbeidere udgjorde efter vedlagte Opgave (Bilag No. 9) 1866, 1867 og 1868 48 Skill.; i 1869 og 1870 40 Skill.

Aarsløn med Kost for Dreng 30 à 50 Spd.; for Pige 12 à 16 Spd.

Nedenstaaende Tabel
indeholder Oversigt over Byens Budget i Femaaret over beskattet Formue, Indtægt og Antallet af Skatteydere.

	Det samlede Budget.	Hvoraf		Hvoraf udlignet		Tilsammen udlignet By- og Næring og Fattigskat.	Sum af beskattet Formue ved Udligning af		Sum af antagen Indtægt ved Udligning af		Sum af skatbar Indtægt ved Udligning af		Antal Skatteydere	
		By- og Næringsskat.	Fattigskat.	By- og Næringsskat.	Fattigskat.		Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	Byskat.	Fattigskat.	til Bykassen.	til Fattigkassen.
1866	52,504	37,796	14,708	34,153	11,194	45,348	4,139,600	3,822,000	855,600	822,700	465,808	439,883	2,126	2,100
1867	55,331	39,823	15,508	34,147	12,587	46,735	4,555,800	4,217,900	972,100	945,100	504,934	481,357	2,557	2,541
1868	60,818	44,560	16,258	35,022	12,653	47,676	4,866,900	4,463,300	1,160,750	1,124,800	623,071	591,336	2,925	2,916
1869	68,888	50,400	18,488	39,948	14,168	54,116	4,725,800	4,349,300	1,090,940	1,064,140	493,618	467,545	3,381	3,376
1870	70,872	51,750	19,122	35,416	15,264	50,681	4,856,900	4,484,800	1,108,280	1,082,120	533,872	508,842	3,277	3,266

Skatternes Beløb udgjorde i 1866: 2,7 og i 1870: 2,8 Spd. pr. Indvaaner, og i de samme Aar henholdsvis 21,33 og 15,47 Spd. pr. skatteydende Indvaaner samt 5,3 og 4,57 Spd. pr. 100 Spd. (ved Udligning af Byskatten) antagen Formue.

I Forbindelse hermed kan det være af Interesse at bemærke at Gjennemsnittet af By- og Fattigskatterne i Rigets Kjøbstæder efter den officielle Statistik i 1866 udgjorde 2,7 Spd. pr. Indvaaner. Stavanger holdt altsaa da netop Gjennemsnittet.

Det siger sig selv at med den raske Udvikling de kommunale Anliggender har taget have Kommunens Udgifter ei ladet sig bestride af det almindelige Budget. Kommunelaanene udgjorde

		Renter.	Afdrag.
1866.	97,300 Spd.	4,832 Spd. 60 Skill.	2,100 Spd.
1867.	95,200 —	4,727 — 60 —	2,100 —
1868.	143,700 —	8,081 — 86 —	2,669 —
1869.	165,662 —	8,248 — 52 —	4,621 — 92 Sk.
1870.	187,025 —	9,291 — 30 —	5,319 —

De i 1866, 67 og 68 optagne Laan til samlet Beløb 100,700 Spd., hvoraf 62,700 Spd. af Oplysningsvæsenets Fond, medens for Resten er udfærdiget Obligationer lydende paa Ihændehaveren, ere anvendte til Indkjøb af Eiendom:

Bispe Ladegaard	16,000 Spd.
hvoraf ny Kirkegaard med Anlægsomkostninger	400 —
til Indkjøb af Schjævelandsstykket	3,600 —
hvorpaa anlagt Vaskeanstalt med Tørrehus.	
Indretn. af den nye Brandvagtslokale . .	1,110 —
Opførelse af Slagterboder	2,175 —
Udvidelse af Vandværket	9,600 —
Anlægskapital 39,788 Spd. 90 Skill.	
Til Restauration af Domkirken	28,300 —
- Fuldførelse af St. Petri Kirke (Totaludgift 49,628 Spd. 29 Skill.)	19,600 —
- Beholdning	17,680 —
	100,700 Spd.

Af de Kommunen tilhørende faste Eiendomme ere alene forsikkrede Bygninger til Beløb ca. Spd. 157,000 (flere Bygninger ere ikke assurerede), hvortil kommer betydelige Eiendomme af Jordløkker og ubebyggede Tomter inden Byen, mellem 600 à 700,000 □ Alen; derhos Kirkegaarde, Vandverk m. v.

Hvad den økonomiske Tilstand angaar, da er det vistnok saa at Byen ei kan siges i Femaaret at have gjort saa betydelige Fremskridt som i det foregaaende, og herpaa synes nu allerede den ringe Tilvæxt i Folkemængden som ovenanført er berørt at være et Tegn. De senere Aars mindre heldige Vaarsild-Fiskerier, have ikke undladt at øve sin lammende Indflydelse; thi vistnok er det saa at allerede i mange Aaringer den direkte Fortjeneste af Sildetrafikken for Kjøbmændene ei har været betydelig, hvorom da ogsaa den af Ligningskommissionen ansatte Fortjeneste vidner, men Fordelene ligger væsentlig ikke i denne direkte Fortjeneste for Kjøbmanden, men i det Liv og den Rørelse som Sildetrafikken vækker i Handel, Skibsfart og alle øvrige Forholde, i at den holder Formuesværdierne oppe og skaffer Arbeide til vor store Arbeiderstok. Imidlertid have Virkningerne af det mindre heldige Vaarsildfiske ei været i noget betydeligt Mon mærkbare. Deels have Sommersildfiskerierne til nogen Grad bødet paa Tingene, deels er Byen i Besiddelse af en i det Store taget solid og af alle Eventualiteter med Hensyn til Fiskeriernes Udbytte uafhængig Handelsstand, som i værste Fald om ogsaa Vaarsilden endog skulde forlade vor Kyst forhaabentlig vil vide at skaffe Kapitalen og Arbeidskraften en fornuftig Anvendelse. For den arbeidende Klasse have imidlertid Forholdene i de sidste Aaringer været knappe. Den store Ildsvaade, som overgik Byen i 1860 med deraf følgende store Byggeforetagender, Opførelsen af Petri Kirke, Anlægget af Vandledning, Gasverk, og den betydelige af Byens Handelsstand udviklede Drift trak især i Løbet af forrige Femaar et stort Antal af Arbeiderfamilier til Byen. Denne gode Anledning til Arbeidsfortjeneste vedvarede indtil Slutningen af 1868; men da indtraadte samtidig med de da stedfindende Falissementer en Stagnation som varede indtil at Sommersildefisket i 1869 igjen skaffede de ledige Hænder Arbeide. Heller ikke i 1870 have Arbeidsfolkenes Kaar været som ønskelig kunde være; imidlertid udøvede det ringe Vaarsildefiske i 1870 dog ei den Indflydelse som man skulde troet.

Det vil af hvad her er anført være en Følge at Fattigvæsenets Udgifter i Femaaret er øget. Af vedlagte Bilag No. 10 vil erfares at Fattigvæsenets Indtægter, — der balancerer Udgifterne, — i forrige Femaar udgjorde ca. 75,000 Spd., medens de i indeværende Femaar ere stegne til 90,000 Spd. Forøgelsen af de Fattiges Antal viser nedenstaaende Tabel, ved hvilken bemærkes at Oplysninger for 1866 og 1870 mangle.

Aar.	Enslige Personer.	Familieforsørgere Konerne medregnede.	Disses Børn.	Tilsammen Individer.
1867	299	548	527	1374
1868	306	539	583	1428
1869	341	704	917	1962

Har endnu saaledes Sildebedriften i Femaaret været underkastet Fluctuationer, der ei have kunnet undlade at øve mindre heldige Virkninger, saa har dog vor Skibsfart, denne anden store Faktor i vort kommercielle Liv, taget et i Betragtning af Forholdene forøvrigt mærkeligt Opsving idet Læstedrægtigheden af de til udenrigsk Fart benyttede Fartøier som forhen viist er øget med ca. 11,000 Læster, ligesom man deri maa see et glædeligt Fremskridt, at man har begyndt paa Anskaffelse af Dampskibe for den udenrigske Fragtfart. I det Dokanlæg som nu skal paabegyndes og

med hvilket et mekanisk Værksted med Tiden er stillet i Udsigt tør man ogsaa see en fremtidig virksom Løftestang for Skibsfartens Interesser.

Som det fremgaar af hvad jeg ovenfor har tilladt mig at anføre har det forløbne Femaar ikke været uden sine Skyggesider, men dog tror jeg, naar man skal samle Alt i en Sum, at den almindelige Overbevisning er den, at Byen i det Store taget er gaaet frem og at dens økonomiske Tilstand er god.

Af saadanne Indretninger, der omhandles i den Kgl. Resolution af 23de Decbr. 1839 fremhæves:

Stavanger Sparekasse er grundet paa frivillige Indskud. Denne Indretnings Formue, der 1ste Januar 1866 udgjorde 3910 Spd. 46 Skill. var ved Udgangen af 1870 øget til 8920 Spd. 109 Skill. Dens Omsætning udgjorde i i 1870: 300,000 Spd. og havde Indskyderne pr. 31te December 1870 tilgode 93,703 Spd. Administrationsudgifterne udgjorde i 1870 946 Spd.

Udlaansrenten 6 og 7 pCt. Indlaansrenten 5 pCt.

Med Hensyn til Stavanger Sparebank og Kreditbank henvises til de aarligen indsendte Beretninger.

Stavanger Søforsikkringsselskab oprettet i 1863 med Grundfond 100,000 Spd., hvorpaa indbetal 20,000 Spd.

	Resico.	Netto Præmie.	Skadeserstatning.	Udbetalt Udbytte.	Afsat til Reservefond.
1866	1,152,320	11,421 14	2,166 58	4,000	2,000
1867	1,390,762	13,598 29	7,142 44	4,000	2,000
1868	1,533,395	16,247 77	9,660 45	5,000	2,500
1869	1,134,790	12,824 3	7,003 50	7,000	3,500
1870	1,034,038	11,088 65	1,117 19	7,000	3,500

Reservefondet er 18,500 Spd.

Stavanger gjensidige Skibsassuranceforening, stiftet i 1839 erstatter nu Havarier der beløbe meer end 5 Spd. pr. Com.-Læst, og overtager Resikoer indtil 8000 Spd. paa een Kjøl. Antallet af Totalforliis har været i 1866: 5 1867: 8, 1868: 2, 1869: 7, 1870: 8, Havarier i 1866: 3, 1867: 5, 1868: 15, 1869: 23, 1870: 23.

Af Havarier er kuns anført de der ere Gjendstand for Erstatning. Til Oversigt over Foreningens Virksomhed tjener følgende Tabel:

Assurance-aar.	Skibenes Antal.	Taxtsum.	Forsikret Beløb.	Beregnet Præmie og Renter.	Erstatning, Restorno og Administrationsomkostninger.	Udbytte.	Gjennemsnitspræmie.
1866	253	1,410,200 Spd.	1,029,177 Spd.	58,416 Sp. 35 ß	26,008 Sp. 35 ß	32,408 Sp.	2,43 pCt.
1867	241	1,554,400 —	1,121,948 —	60,030 — 65 „	42,274 — 10 „	17,756 — 55 ß	3,76 „
1868	259	1,725,300 —	1,204,500 —	70,853 — 45 „	21,540 — 5 „	49,313 — 40 „	1,79 „
1869	285	2,075,150 —	1,370,250 —	88,537 — 87 „	50,424 — 37 „	38,113 — 50 „	3,68 „
1870	303	2,159,250 —	1,472,366 —	94,442 — 43 „	54,115 — 3 „	40,490 — 10 „	3,67 „
						178,081 Sp. 35 ß	3,06 pCt.

Hundvaags gjensidige Skibsassuranceforening, der oprettedes i 1868 og har sit Sæde og Bestyrelse i Byen, er beregnet paa mindre Fartøier, som hovedsagelig fare i indenlandsk Fart. Den overtager Casco Forsikkringer af indtil 1500 Spd. og erstatter Havarier der beløbe meer end 5 Spd, pr. Kommercelæst. Til Oversigt over Virksomheden tjener følgende Tabel, hvorved dog er at mærke at Tillægspræmien for 1870 endnu ikke er beregnet.

	Indtægt.	Netto.
1868. Assurerede 145 Fartøier, Taxtbeløb 107,100 Spd.	2581 Spd. 90 ß	
Tillægspræmie	167 — „ -	
Renter	100 — 61 -	
	2849 — 31 -	
udbetalt Skadeserstatning, Rekvisita og Omkostninger	840 — 80½ -	2008 Spd. 70½ ß
1869. Assurerede 176 Fartøier, Taxtbeløb 138,865 Spd.	3318 — 84 -	
Tillægspræmie	345 — 78 -	
Renter	234 — 1 -	
	3898 — 43 -	
udbetalte Skadeserstatninger, Lønninger etc.	2604 — 23 -	1294 — 20 -
1870. Assurerede 131 Fartøier, Taxtbeløb 101,500 Spd.	2410 — 60 -	
Renter	221 — 50 -	
Tillægspræmie ikke beregnet		
	2631 — 110 -	
udbetalte Skadeserstatninger, Lønninger etc.	377 Spd. 21 ß	2254 — 89 -
Foruden sidste Aars Tillægspræmie er optjent		5557 Spd. 59½ ß

Et Exemplar af Statuterne vedlægges.

Stavanger Sømandsforenings Assuranceindretning assurerer Tøi tilhørende Sømænd, der fare med Fartøier, hjemmehørende i Stavanger Amt, og Skipperes Reisepenge. Grundfondet er bestemt til 3000 Spd. og Reservefondet til 1000 Spd. Det øvrige Overskud skal afgives og overføres under særskilt Konto til Hjælp for trængende Søfolk og deres Efterladte. Til Oversigt over Foreningens Virksomhed hidsættes følgende Tabel.

Aar.	Antal Policer.	Assurancesum.	Indvunden Præmie. 3 af 100.	Udbetalt Assurance.	Administrationsudgifter.	Overført til Hjælp for trængende Sømænd, Lov. § 4.	Assuranceindretningens Eiendom.	Til Hjælp for trængende Sømænd eller deres Efterladte (cfr. § 4 Assuranceindrets. Lov).				Anmærkning.
								Af Assuranceindretningens Overskud	Udbetalt Hjælp.	Administrations Udgifter.	Eiendom.	
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	
1866	2,447	62,635	1,879	687	137	1,142	4,800	1,142	545	5	3,995	*) Aar 1869. Præmien er indført ÷ Reassurance 9 Spd.
1867	2,594	70,790	2,124	1,529	115	823	5,000	823	627	5	4,343	
1868	2,737	77,250	2,318	844	212	1,384	5,200	1,384	825	1	5,100	
1869	3,100	87,150	2,605*)	1,280	243	1,403	5,400	1,403	1,002	3	5,729	*) Aar 1870 ligesaa ÷ Reassurance 31 Spd. 60 Skill.
1870	3,063	97,965	2,907*)	1,531	246	1,292	5,600	1,292	1,102	8	6,161	

Understøttelseskassen for uheldige Sømænd har en opsparet Kapital af Spd. 4,205. Renterne heraf i Forening med frivillige Bidrag anvendes fortrinsvis til Understøttelse til forliste Sømænd og dernæst til syge og gamle Sømænd, samt endelig til Sømandsenker. Bidragene have i den senere Tid været betydeligt i Aftagende.

	Bidrag.	Udbetalt Understøttelse.	Omkostninger.
1866 .	Spd. 3. 48.	189. 40.	26. 75.
1867 .	„ 12. 60.	180. „	27. 119.
1868 .	„ 2. 12.	164. 60.	28. 64.
1869 .	„ 15. 113.	204. 60.	27. 60.
1870 .	„ 0. 0.	193. „	27. 56.

Stavanger Understøttelsesforening. Om denne Forening, hvis Hensigt er at yde dens syge og trængende Medlemmer Hjælp, henvises til tidligere Indberetninger. Dens Virksomhed er imidlertid i de senere Aar udvidet idet der under den er oprettet en Sygekasse, hvis Formaal er at yde dens Medlemmer og disses Hustruer Lægehjælp og Medicin samt deres ukonfirmerede Børn Lægehjælp. Sygekassen der begyndte sin Virksomhed den 1ste Juli 1869 har 300 Medlemmer. Kontingenten er 2 Skill. Ugen. Foreningen har frit Lokale i Sparekassens Huus til Læseværelse. Extrakt af Regnskabet hidsættes her.

Extract af Understøttelsesforeningens Regnskab i Femaaret 1866—1870.

Aar.	Beholdning.		Indtægt.						Udgift.							
			Kontingent & ct.		Kommunens Tilskud.	Sum.			Syges Begravelses Bidrag.		Extra-Bidrag.		Administrationsudgift.		Sum.	
	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Spd.	Skill.		Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
1866	511	48	716	24	150	866	24		722	60	8	„	63	24	793	84
1867	509	81	816	76	150	966	76		890	60	9	„	68	103	968	43
1868	334	104	899	84	„	899	84		970	„	25	60	62	16	1057	76
1869	603	51	1220	114	300	1520	114		1165	„	„	„	87	47	1252	47
1870	739	29	990	38	150	1140	38		857	„	33	„	128	60	1018	60
			4643	96	750	5393	96		4605	„	75	60	410	10	5090	70

4680 Spd. 60 Skill.

Administrationsudgifter ere: Kassererløn, Revision samt tillige for 1870 Lægehonorar for Kontrol med Sygebidragene.

Extract af Sygekassens Regnskab for 2det Halvaar af 1869 og for 1870.

Aar.	Beholdning ved Aarets Udgang.	Indtægt.	Udgift.			
			Lægehonorar.	Medicin.	Andre Udgifter.	Summa.
1869	66 Sp. 29 Sk.	109 Sp. 43 Sk.	40 Sp. „ Sk.	36 Sp. 74 Sk.	6 Sp. 69 Sk.	43 Sp. 14 Sk.
1870	50 „ 64 „	299 „ 95 „	110 „ „ „	104 „ 6 „	1 „ 54 „	254 „ 60 „
		409 Sp. 18 Sk.	150 Sp. „ Sk.	140 Sp. 80 Sk.	8 Sp. 3 Sk.	297 Sp. 74 Sk.

Stavanger Femdalerspensionsindretning. Med Hensyn til denne Indretning henvises til forrige Indberetning. I Loven er vedtaget den Forandring at den aarlige Pension ei maa udgjøre mere end $^5/_{10}$ af den for den Pensionsberettigede erlagte Kontingent. Nedenfor følger Oversigt over Foreningens Virksomhed.

Aar.	Indskud.					Indretningens Eiendom.		Administrationsudgifter.		Pensionisternes Antal.	Pensionernes samlede Beløb.	Udgjørende i Procenter af Indskuddene.
	Antal.	Fuld Contingent.	Halv Contingent.	Samlet Beløb.								
				Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.		Spd.	
1866	262	244	18	1265	„	14,189	37	160	79	52	1281	84
1867	234	215	19	1122	60	14,543	29	168	112	60	1326	69
1868	215	198	17	1032	60	14,777	75	164	74	65	1333	64
1869	189	167	22	890	„	14,867	71	170	119	74	1287	55
1870	167	152	15	797	60	14,922	45	170	81	82	1227	45

Stavanger offentlige Sømandsskole. I Aaret 1866 havde Skolen Tilskud af Statskassen af 150 Spd. og et lignende Beløb af Kommunen, men disse Tilskud ophørte paa Grund af at Skolen havde et opsparet Fond ved Udgangen af 1866. Beholdningen der i 1866 udgjorde 2241 Spd. er ved Femaarets Udgang sunket til 779 Spd.

	Frekventeret af	Underkastet sig Examen. beqvem	ei ubeqvem	Afviste.
1865—66	164	41	33	24
1866—67	160	24	42	31
1867—68	163	42	24	32
1868—69	164	24	38	23
1869—70	138	32	34	16

I Aaret 1867—68 underkastede derhos tvende sig den høiere Styrmandsexamen, den ene med Characteren Godt, den anden Temmeliggodt.

Josephine Stiftelse. Dens Formaal er ligesom dens Forbillede Eugenias Stiftelse i Christiania at oplære Pigebørn af Almuklassen til duelige Tjenestepiger.

Ved forskjellige Legater, der ere den tilfaldne i Aarenes Løb navnlig John Haugvaldstads er dens Eiendom nu 17,258 Spd.

Af andre almennyttige Indretninger fremhæves den kombinerede Indretning af Sygehus, Dollhus og Tvangsarbeidsanstalt, Stavanger Fattig og Arbeidshus's Fond, der ved Udgangen af 1870 udgjorde 10,731 Spd., Jomfrustiftelsen, to

Børneasyler, 4 Haandgjerningskoler, en Pleiestiftelse for Smaabørn, Foreningen for trængende Søgutter, Industriforeningen og Foreningen for trængende Barselqvinder.

Byen har derhos en offentlig Tegneskole, et Athenæum og en Kunstforening. cfr. Bilage No. 19, 20 og 21.

Derhos nævnes den tekniske Forening, der er et Læse- og Diskussionsselskab væsentlig bestaaende af Haandværkere. For de tekniske Fags Vedkommende udvælges blandt Haandværksmesterne inden Foreningen et Repræsentantskab, der uafhængig af Foreningen fatter Beslutninger og Resolutioner angaaende Sager, der udelukkende angaar Haandværks- og Industrigjenstande.

Af Legater fremhæves Toldkasserer Løwdahls til Stavanger By og til forskjellige veldædige Indretninger inden Byen. Den samlede Legatkapital udgjorde oprindelig 24,456. Hans Legat til Stavanger By havde ved Udgangen af 1870 en Beholdning af ca. 21,000 Spd.

Om Legaterne forøvrigt henvises til norske Stiftelser.

Af de i Femaaret faldne fremhæves:

Jomfru Lindahls Legat til Jomfrustiftelsen	. .	2000 Spd.
Jomfru Kiellands — - —	. .	1000 —

Angaaende Missionsselskabet med Hensyn til hvilket en nærmere Fremstilling her tør være paa sin rette Plads, da Stavanger By er Udgangspunktet for dets Virksomhed, henvises til nedenstaaende af dets Sekretær afgivne Beretning.

„Det norske Missionsselskab, som i 1842 stiftedes ved en i Stavanger sammentrædende konstituerende Forsamling af Deputerede fra de Missionsforeninger, som allerede tidligere havde dannet sig rundt omkring i Landet, har fremdeles sit samlende Midtpunkt i denne By, forsaavidt denne er Sæde for Selskabets Hovedbestyrelse, ligesom den Skole, ved hvilken Selskabet søger sine Missionærer uddannede, er beliggende her.

Selskabet, som indtil denne Tid har vundet altid større Tilslutning inden Landets Menigheder, bestod efter den i November 1870 udgivne Aarsberetning dengang af 677 enkelte Foreninger, der ere samlede i 7 større Kredse, hvis indre Anliggender ledes af Bestyrelser, som have sine Sæder i Stavanger, Christiania, Drammen, Christiansand, Bergen, Throndhjem og Tromsø. Selskabets Fællesanliggender administreres af den i Stavanger værende, af 10 Medlemmer bestaaende Hovedbestyrelse, som med Hensyn til sin Forretningsførelse er ansvarlig for den hvert 3die Aar paa forskjellige Steder i Landet sammentrædende, af Foreningernes Deputerede bestaaende, Generalforsamling. Selskabets Indtægter, væsentlig bestaaende i frivillige Bidrag, have i Femaaret fra 1ste April 1865 til 31te Marts 1870 udgjort 89,272 Spd. 101 Skill. (i forrige Femaar: 68,910 Spd. 104 Skill.); dets Udgifter have i samme Tidsrum beløbet sig til 86,647 Spd. 59½ Skill. (i forrige Femaar 60,931 Spd. 107½ Skill.

Selskabets beholdne Kapital opgaves i November 1870 at udgjøre 21,519 Spd. 14½ Skill., hvoraf 16,540 Spd. 97½ Skill. i sin Tid er anvendt til Indkjøb og Bebyggelse af den 75 Maal store Landeiendom i Stavanger hvor Missionsskolen er henlagt. Til Selskabets Raadighed er stillet et ved særskilte Sammenskud af Missionens Venner tilveiebragt Barkskib paa 120 Læster, som besørger Forbindelsen med Missionsmarken. Den 30te Juni 1870 opgaves dette Skib, som har sin særskilte Økonomi, og hvis Rhederi dannes af en Kommitee i Bergen, at eie en oplagt Kapital af 8569 Spd. 1 Skill. Værdien af Selskabets i Bygninger og Jordvei bestaaende Eiendom paa Missionsmarken lader sig ikke nærmere opgive. Af Legater er i Femaaret tilfaldt Selskabet „Hans Kjærs og Else Kathrine Kjærs Legat“ stort 2000 Spd. Ved Selskabets i 1859 paanyt oprettede Skole for Uddannelse af Missionærer besørgede først 2 faste Lærere med nogen Hjælp af Timelærere, siden 1867 3 faste Lærere Undervisningen. Skolens Belæg af Elever har, da det var høiest, udgjort 18; i Regelen har det været ca. 12. Skolen har navnlig været søgt fra Vestlandet, Throndhjems og Tromsø Stifter. Af Eleverne have de fleste været Bondesønner, tildeels med tidligere seminaristisk Dannelse. Af Missionærer har Skolen siden dens Gjenoprettelse i 1859 udsendt 20, hvoraf 11 ordinerede Præster og 9 uordinerede Medhjælpere. Af Præsterne havde 2 modtaget en noget videre gaaende Uddannelse ved Universitetet. Blandt Medhjælperne er medregnet en Zulukaffer, som i 3 Aar opholdt sig ved Skolen. Foruden de nævnte Missionærer udsendtes i 1869 en Kandidat med medicinsk og theologisk Embedsexamen fra Universitetet og i 1870 en Lærerinde i Selskabets Tjeneste.

De i det sidste Femaar udsendte mandlige Missionærer have været 7 Præster og 6 Medhjælpere. Hvad den egentlige Missionsvirksomhed angaar, har Selskabet sine Virkepladse mellem Zulukafferne i det sydostlige Africa og mellem Huvafolket paa Madagaskar. Paa begge disse Missionsmarker ledes Gjerningen under Ansvar til Selskabdts Myndigheder af den i Zululandet boende Missionsbiskop, hvilken Stilling siden 1866 beklædes af Selskabets ældste Missionær: Schreuder. Ved Siden af ham virke mellem Zulufolket paa 9 Stationer, hvoraf 8 i Zululandet og 1 i den engelske Natalkoloni, 9 Præster og 6 Medhjælpere. Paa Madagaskar virke paa 9 Stationer, hvoraf 1 i dens Hovedstad Antananarivo og 8 i den søndenfor samme beliggende Provinds Betsileo, 7 Præster og 4 Medhjælpere. Antallet af den norske Missions Døbte opgaves i November 1870 mellem Zulufolket til 174 Sjæle, hvoraf 115 Voxne og 59 Børn (den første døbt i 1858), mellem Huvafolket til 27 Sjæle, hvoraf 16 Voxne og 11 Børn (den første døbt i 1869).

I de seneste Aar har Missionsselskabet efterhaanden vundet adskillig Tilslutning mellem de af norske Udvandrede dannede Menigheder i America, som have udtrykt sin Deltagelse for Selskabets Gjerning ved Fremsendelse af Gaver.

En fastere Form for denne Forbindelse blev for den saakaldte „norsk evangeliske lutherske Synodes“ Vedkommende indledet ved Missionsselskabets Generalforsamling i Tromsø i 1870, ved hvilken den nævnte Synode havde ladet sig repræsentere ved en Udsending.

Paa Selskabets Forlag udkommer Maanedsskriftet „Norsk Missionstidende“ som er udbredt hovedsagelig her i Landet, i et Antal af ca. 6000 Exemplarer“.

Sluttelig finder jeg ikke at burde lade uberørt den i Aaret 1868 heri Byen afholdte Regatta med Hensyn til hvilken henvises til nedenstaaende af Regattacommiteens Sekretær afgivne Beretning.

„I September 1867 henvendte Hr. Overlods Lous sig til endeel Mænd i Stavanger med Forslag om at foranstalte en Regatta afholdt i Stavanger i Løbet af 1868. Forslaget vandt Bifald, en Kommite nedsattes og Kommunebestyrelsen bevilgede 1000 Spd. og senere 150 Spd., hvorved Kommiteens endelige Underbalance dækkedes. Kommiteen opfordrede det hele Land til at yde Bidrag og disse indløb saa rigelig, at Kommiteen kunde disponere over 3390 Spd. foruden over endeel værdifulde Gjenstande, opsatte som Præmier af enkelte Mænd, Korporationer og Kommuner; Hans Majestæt Kongen og Hans Kongelige Høihed Prinds Oscar hædrede endog Regattaen ved at opstille Præmier. Fra England indløb ogsaa betydelige Præmier. Kommiteen inddeelte de konkurrerende Baade og Fartøier i Afdelinger efter deres forskjellige Anvendelse. Til Konkurrencen mødte 160 aabne Baade og 58 dækkede Fartøier, alle Brugsfartøier, da Lystfartøier vare udelukkede.

Prøverne afholdtes for Seiladsens Vedkommende i den aabne Sø rundt Hvidingsø. Efter Regjeringens Marinedepartements Bestemmelse assisterede Korvetten Nornen og Briggen Statsraad Eriksen som Dommerskibe, hvorfra Løbene udgik, medens den af Kommitteen valgte Jury havde sin Plads ombord i Dampskibet Øger, der ved det samme Departements Bestemmelse var beordret til Stavanger til Kommitteens Disposition. Efter Bestemmelse afholdtes Prøverne fra 3die til 8de August under heldige Omstændigheder og uden at noget Ulykkestilfælde indtraf, hvorefter Præmierne uddeltes den 8de. Præmierne i 1ste Klasses 1ste Afdeling, Garnbaade for Vaarsildfisket, bleve vundne af 5 Baade fra Hardanger og andre Distrikter, hvis Baadform nærmest kunde henføres til Hardangers Form og af 1 Baad fra Flekkefjord. I anden Afdeling, Notebaade, bleve Præmierne ligeledes vundne af Hardangerbaade. I 4de Afdeling, Makrelbaade, bleve Præmierne vundne af Listerbaade; i 5te Afdeling, Lodsbaade, af Hardangerbaade. I 2de Klasses 1ste Afdeling **a** Lodsskøiter med Spridseil, bleve Præmierne vundne af en Skøite fra Kragerø og en fra Tjølling. I 1ste Afdeling **b**, Lodsskøiter med Gaffelseil, bleve Præmierne vundne af en Listerskøite. I 2den Afdeling, Makrelskøiter, bleve Præmierne vundne af Listerskøiter. I de andre Afdelinger var ikke de specielle Former saa fremtrædende, at der deraf kan uddrages noget nogenlunde almindeligt Resultat.

Med Hensyn til min ovenstaaende Indberetuing maa jeg beklage, at den ikke er af den Fuldstændighed, som ønskeligt kunde være. Navnlig mangler flere af de af Departementet i schematisk Form paakrævede Oplysninger med Hensyn til Fiskerierne m. V. Til disse Oplysningers Indhentelse har Kommunen ikke villet bevilge de fornødne Midler og da derhos de Korporationer og Privatmænd, til hvem jeg har henvendt mig, have erklæret ei at kunne indlade sig paa noget Skjøn i de Retninger, hvori Departementet har erklæret saadant tilstrækkeligt, er jeg uden ethvert Materiale til en fyldestgjørende Besvarelse af vedkommende Spørgsmaal.

b. Haugesund Kjøbstad.

(Efter Magistratens Beretning).

Ved Udgangen af forrige Femaarsrække var den økonomiske Tilstand her i Byen i det Hele tilfredsstillende. Fiskerierne, som med Undtagelse af Aaret 1861 havde været jevnt gode, havde fremkaldt en betydelig Virksomhed og Folkemængden var i Løbet af 10 Aar steget til det Tredobbelte, fra 1066 Indvaanere i 1855 til 3221 ved Udgangen af 1865. Betingelserne for denne Udvikling vedblev nogenlunde jevnt ogsaa til Slutningen af den heromhandlede Aarrække, da et Omslag i Fiskeforholdene syntes at bebude sig, og ved Udgangen af 1870 var Folkemængden steget med omtrent 24 pCt., idet den da udgjorde 4016 Mennesker, fordelt paa 823 Husholdninger.

Hvad der forklarer denne betydelige Tilvæxt er hovedsagelig Fiskerierne, som efter de indsamlede Oplysninger for Oversigtens Skyld vil blive at behandle særskilt for hvert Aar i Forbindelse med Sildehandelen.

I 1866 var Fisket temmelig stort; her i Byen blev saltet 88,266 Tønder Vaarsild og udskibet 101,119 Tønder, hvoraf 17,276 til England. For Fiskerne var Udbyttet godt, da Priserne paa den ferske Sild gjennemsnitlig var 2 Spd. 12 Skill., men derimod mindre godt for Handelsmanden, hvortil den tydske Krig og de deraf følgende knappe Pengeforholde i Preussen paa den Tid, da Priserne skulde sættes i Østersøen, væsentlig bidrog. Mod Slutningen af Aaret steg Priserne noget, men den meste Sild var da allerede solgt, saa at ingen synderlig Forbedring i Resultatet derved indtraadte. Gjennemsnitsprisen for den udskibede Sild er bleven beregnet til 4 Spd. 12 Skill. Af Fedsild, som ikke er aarvis paa disse Kanter, fiskedes kun lidet. Derimod udrustedes flere af Byens Fartøier paa Expeditioner til Finmarken for Indkjøb af Torsk, som tilvirkedes til Klipfisk, og til Nordland paa Fedsildfisket. Disse Expeditioner vare heldige og gave et usædvanlig godt Udbytte.

I 1867 var Vaarsildfisket lidet, i hele Søndredistrikt

kun anslaaet til 170,000 Tønder, og Priserne paa den ferske Sild som Følge deraf høie, i Søndredistrikt gjennemsnitlig 3 Spd. 12 Skill. Her i Byen saltedes 45,151 Tønder og udskibedes 61,111 Tønder, som udbragtes til en antagelig Gjennemsnitspris af 4 Spd. 84 Skill. Kjøbmandsudbyttet var derfor i det Hele mindre godt. Priserne i Østersøen vare vistnok fra Vaaren af paa Grund af det ringe Kvantum nogenlunde gode, men de faldt snart og Afsætningen var temmelig træg. Fedsildfisket i Juni og Juli udbragte heromkring kun omtrent 1000 Tønder, dog næsten udelukkende Kjøbmandssild til en Pris af 5 Spd. pr. Tønde fersk. Da den betimelig blev bragt paa Markedet i Østersøen, gav den dog en ganske god Fordel. Som en Følge af, at Vaarsildens Udførsel paa Grund af det mindre Kvantum behøvede mindre Skibsrum, blev allerede fra Vaaren af flere Expeditioner udrustede til Torskefiskeriet i Finmarken, hvorhen omkring 40 Fartøier gik herfra; men i Vestfinmarken var det daarligt og Priserne høie, saa at flere gik videre til Østfinmarken og naaede et Efterfiske der og fik dels hel, dels halv Ladning, som tilvirkedes til Klipfisk. Imidlertid faldt Priserne endog ned til 4 Ort pr. Vog og Udbyttet blev i det Hele daarligt paa nogle Undtagelser nær for enkelte Fartøier, som reiste længere mod Øst og gjorde det taalelig godt. De Fartøier, som derefter deltog i Haakjærringfisket paa Bankerne, vare ligeledes ret heldige og det samme var Tilfældet med Deltagerne i Fedsildfisket fra Throndhjemskanten og sydover. Sent om Høsten gik flere Expeditioner til Langenæs i Vesteraalen og til Helgeland (Lovunden) paa Storsildfisket; men formedelst det stormende Veir var Udbyttet misligt paa et Par Ladninger nær fra Langenæs.

I 1868 var Vaarsildfisket, som væsentlig faldt i Haugesunds umiddelbare Nærhed, usædvanlig rigt paa samme Tid som det slog Feil i Nordredistrikt, og af den sidstnævnte Grund holdt Priserne sig temmelig høie, gjennemsnitlig 2 Spd. 96 Skill. for den ferske Sild. Her i Byen blev saltet 106,348 Tønder og udskibet 79,217 Tønder, som er beregnet at have givet et Gjennemsnitsudbytte af 4 Spd. pr. Tønde, et Resultat, som i det Hele var daarligt og bragte mange store Tab. De fra Vaaren af anlagte Priser i Østersøen gik stadig nedad udover Sommeren og senhøstes var Silden næsten ikke til at blive af med. Hertil bidrog det vistnok, at Silden for en større Del var meget smaa og at Kvaliteten i det Hele var mindre god, hvilket gjerne pleier at være Tilfældet, naar den, saaledes som dengang, gaar langt ind i Fjorde og Bugter. Fedsildfisket, som dette Aar faldt senere, nemlig i August og September, blev paa disse Kanter omtrent 2000 Tønder til en Pris af 3—4 Spd. fersk. Efter Vaarsildfisket gik ogsaa dette Aar et større Antal Fartøier til Finmarken og fik Ladninger; men de lave Priser paa Klipfisken bevirkede, at Fortjenesten ikke blev synderlig god. Et Par Expeditioner herfra til Spidsbergen paa Hvidfiskefangst havde derimod et noksaa godt Udbytte. Forøvrigt fordelte Stedets Smaafartøier sig om Sommeren paa Kysten, hvor Fedsildfisket forefaldt, og de, der vare i Nordland, gjorde ret gode Forretninger, uagtet Silden faldt temmelig smaa. Paa Storsildfisket i Helgeland og Vesteraalen, som slog rigt til henved Juletider, fik omkring 26 Fartøier herfra fuld Ladning, ligesom der blev saltet endel Sild for Haugesunds Regning paa Salterier i Aasvær, og det samlede Udbytte af Storsildfisket for Haugesunds Vedkommende udgjorde omkring 18,000 Tønder, der bragte ganske god Fortjeneste.

Vaarsildfisket i 1869 var i det Hele temmelig rigt og Gjennemsnitsprisen i Søndredistrikt omkring 7 Ort for den ferske Sild. Det hersteds saltede Kvantum var 101,271 Tønder og Udskibningen 101,518 Tønder. Udfaldet af Vaarsildhandelen blev dog mindre godt, fordi Priserne udenlands trykkedes af det betydelige Kvantum Storsild, som kort før var opfisket i Nordland og formedelst sin bedre Kvalitet blev foretrukket i Udlandet. Fra Vaaren af naaedes neppe mere end $2^1/_2$ Spd. pr. Tønde, hen paa Høsten hævede Prisen sig dog til $3^1/_2$ Spd., men det Meste af Vaarsilden var da allerede solgt til de lavere Priser, fordi de Færreste vovede at holde paa Varen. Fedsildfisket her paa disse Kanter har neppe nogensinde været saa rigt som i 1869. Udbyttet har været anslaaet til 10,000 Tønder. Prisen begyndte med $5^1/_2$ Spd. og sluttede med $1^1/_2$ Spd. pr. Tønde, hvorved dog maa bemærkes, at Kvaliteten ogsaa er bedst i Begyndelsen og stadig bliver ringere udover Høsten. De høie Indkjøbspriser for den ferske Sild gav i Almindelighed den bedste Fortjeneste i Udlandet. Byens Fartøier deltog ligesom før i Fedsildspekulationerne langs hele Kysten nordover. Men i det Hele gav Fedsildhandelen heller ikke synderlig Fordel, da det udenlandske Marked var overfyldt af det usædvanlige Udbytte, som Fedsildfisket langs hele den norske Kyst havde bragt. I Torskefisket paa Finmarken var Deltagelsen herfra dette Aar mindre. Et Par Fartøier sendtes ogsaa da paa Haakjærringfisket ved Spitsbergen med ganske godt Udfald. Hvad der for nogen Del bødede paa Udfaldet af Vaarsild- og Fedsildhandelen, var Storsildfisket i Helgeland, hvori 24 Fartøier herfra deltoge, ligesom 4 Salterier dersteds vare i Virksomhed for Haugesunds Regning. Udbyttet deraf var omtrent 30,000 Tønder, som realiseredes godt.

Med Aaret 1870 indtraadte det Omslag, som senere ogsaa synes at have stadfæstet sig, skjønt den almindelige Mening neppe endnu ret vil gaa ind paa en saadan Anskuelse. Resultatet for Haugesunds Vedkommende var imidlertid, at der kun blev saltet 26,295 Tønder Vaarsild til en Gjennemsnitspris af 3 Spd. 24 Skill. fersk og 22,265 Tønder „Blandsild“ til en Pris af 60 Skill. gjennemsnitlig, Alt pr. Maaletønde, som nu for første Gang var kommen i almindelig Brug for fersk Sild, istedetfor den tidligere Tælling af 480 Sild i Tønden. Udskibningen var 26,989 Tønder Vaarsild

og 13,362 Tønder Blandsild. Den Sidste gik for Størstedelen til England og betalte sig der særdeles godt med 12 lige til 18 sh. Sterling pr. Tønde. Vaarsilden kunde, uagtet det ringe Kvantum, ikke holde sig i nogenlunde Pris i Østersøen, da den trykkedes af den mere søgte Storsild og Prisen paa stor Vaarsild gik fra 17 B⅋ lige ned til 12 B⅋, medens den smaa faldt ned endog til 2 Spd. Bedre gik derimod Storsildspekulationerne i Nordland, hvori Deltagelsen dette Aar var temmelig betydelig. „Alle Tønder bleve fulde til rimelige Priser, de herfra udsendte Nøter gjorde god Fangst og paa Grund af det ringe Vaasildfiske og den bedre Anseelse, hvori Storsild staar i Udlandet, blev der paa alle Storsildexpeditioner tjent gode Penge". Paa Finmarken var der her fra Byen 20 Fartøier, som tilvirkede Klipfisk med ret godt Udbytte. Et Par Expeditioner til Spidsbergen paa Hvidfiskefangst havde endog et „glimrende" Udfald. Størstedelen af Byens mindre Fartøier deltog desuden som sædvanlig i Fedsildfisket langs Kysten lige til Nordland, men da dette overalt var ringe, fik mange dels ingen, dels kun halv Ladning. Krigen og Blokaden af de preussiske Havne trykkede imidlertid Priserne paa den ferske Fedsild paa Fiskeværene temmelig ned, og da Blokaden bortfaldt inden Udførselen begyndte, gjorde de Fartøier, som havde faaet fat i Fedsilden, endog meget gode Forretninger.

En samlet Oversigt over Byens Deltagelse i Sildebedriften vil stille sig omtrent paa følgende Maade:

Aar.	Saltet hersteds eller for Haugesunds Regning.				Udskibet herfra.					
	Vaarsild. Tønder.	Gjennemsnitspris paa fersk Vaarsild.		Storsild. Tønder.	Vaarsild. Tønder.	Heraf til England.	Udbytte af udskibet Vaarsild.		Storsild. Tønder.	Fedsild. Tønder.	Blandsild. Tønder.
		Spd.	Skill.				Spd.	Skill.			
1866	88,266	2	12	„	101,119	17,276	4	12	„	4,594	„
1867	45,151	2	84	„	61,111	3,362	4	84	„	5,261	„
1868	106,348	2	96	18,000	79,217	„	4	„	1,575	12,424	„
1869	101,271	1	48	30,000	101,518	21,285	2½ à 3½ Sp.		10,166	29,799	„
1870	26,295	3	24	30,000	26,989	3,363	3	60	11,623	25,133	13,362

Angaaende Bybefolkningens direkte Deltagelse i Vaarsildfisket som egentlige Fiskere henvises til de efter Indredepartementets Schema No. 5 indsamlede Opgaver, hvoraf sees, at de her hjemmehørende Garnbaades Antal i Femaaret varierede fra 75 til 82 med en Besætning af omkring 320 Mand. Notebrugenes Antal var 5 à 6 med en Besætning af 156 til 196 Mand. Det aarlige Gjennemsnitsudbytte for Femaaret er der beregnet saaledes: For Garnfiskere, som selv holder Garn, 29 Spd. 60 Skill. Brutto, 11 Spd. 60 Skill. Netto pr. Mandslod. For Garnfiskere uden Garn, halv Lod, 14 Spd. 90 Skill. Brutto, 5 Spd. 66 Skill. Netto. For Notefiskere 20 Spd. 19 Skill. Brutto, og 11 Spd. Netto.

Det heromkring foregaaende Hummerfiskeri og Makrelfiskeri, hvoraf det sidste har været mindre heldigt, har for Byens Vedkommende ingen væsentlig Betydning havt.

Hvad Handelen angaar, da er det allerede ovenfor sagt, at Sild- og Fiskehandelen eller den egentlige Spekulationshandel i det Hele har givet et mindre tilfredsstillende Udbytte, skjønt Omsætningen har været forholdsvis betydelig og navnlig større end det foregaaende Femaar. Kornhandelen, som staar i nær Forbindelse med Sildehandelen, idet Sildafskiberne gjerne tager Kornladninger i Retur fra Østersøhavnene og fordetmeste afsætte disse paa Østlandet, har taget noget Opsving i det forløbne Femaar, idet ikke ubetydelige Partier Rug ere hjemførte hertil og omsatte dels i formalet, dels i uformalet Tilstand. Omsætningen i Detailhandelen har ogsaa været i Tiltagende saavel til Landdistrikterne, der paa de anlagte Veie mere end tidligere synes at søge hertil, som til den betydelige Fiskealmue, der aarlig har været samlet her om Vinteren, ligesom Forsyningen af Byens og Omegnens voxende Handelsflaade og Byens større Skibe bidrager ikke ubetydeligt til dens Forøgelse. Butikhandlerne forsyner sig fremdeles med sine Varer hovedsagelig fra Christiania, Bergen og Stavanger, paa nogle faa Undtagelser nær, som har udenlandske Forbindelser. Paa Grund af det forholdsvis store Antal Handelsmænd, omkring 40 Detailhandlere, er Omsætningen paa de fleste Hænder dog ikke ret stor, og de ikke saa ganske faa Fallitter blandt Smaahandlerne synes at antyde, at Konkurrencen nok hidtil har været for stærk. De indtrufne Standsninger har dog ingen videregaaende Forstyrrelse foraarsaget i de herværende Handelsforholde, idet Gjældsforpligtelserne ikke hidtil har vist sig at være sammenkjædede. Blandt de større Næringsdrivende har ingen Standsninger fundet Sted, paa en enkelt Undtagelse nær, som blev ordnet underhaanden.

Skibsfarten staar ligesom Handelen i nær Forbindelse med Fiskerierne. De fleste Fartøier ere som Følge deraf smaa, fornemmelig Jagter og i den senere Tid Galeaser, som i Forhold til Læstedrægtigheden kræver en mindre Besætning end de før saa talrige Smaajagter og Skøiter, og

derfor ere fordelagtigere for Sommerfiskerierne, Storsildfiskeriet, og de langvarige Expeditioner paa Nordland og Finmarken saavelsom for Udskibningen af Silden. Udbyttet af disse Fartøier, som i Regelen seile paa Spekulation, er afhængigt af Fiskerierne og hele Expeditionens Udfald, og fremtræder kun i de sjeldneste Tilfælde som egentlig Fragt. Hvorledes Forholdet har stillet sig i Fragtfarten, derom savnes tilstækkelige Oplysninger for Byens større Skibe, dog skal Fragterne i 1870 have været ret gode. Læstedrægtigheden og Antallet saavel af større som mindre Skibe har forøget sig ikke saa lidet siden forrige Femaar og ved Udgangen af 1870 bestod Byens Handelsflaade af 240 større og mindre Fartøier med en samlet Læstedrægtighed af 4550 Commercelæster, hvoraf 4 Barkskibe, 1 Brig, 12 Skonnerter og 6 Galeaser.

Om Haandværksdriften er intet væsentlig at sige, uden forsaavidt angaar

a) Skibsbyggeriet, som paa 3 Værfter har sysselsat 30 à 50 Arbeidere, 6 à 8 Maaneder om Aaret dels med Reparationer, dels med Bygning af nye Fartøier. 5 Skonnerter og 2 Jagter, tilsammen 376 Læster, ere byggede og Kjølen blev i 1869 lagt til et Barkskib paa omkring 250 Læster, som først blev færdig efter Udgangen af 1870 og derfor ikke er indbefattet i foranstaaende Opgave over Byens Fartøier.

b) Bødkerarbeidet: Det blev i 1869 beregnet, at her i Byen aarlig har været oparbeidet omkring 400,000 Sildetønder og for 1870 er Værdien af de hersteds forfærdigede Tønder anslaaet til 200,000 Spd. Denne Bedrift forsyner saaledes ikke alene Byens eget Behov, og de omliggende Landdistrikter, men store Mængder af Tønder sendes til Bergen og hele Kysten nordover ligetil Nordland og Senjen, og Byens Bødkere danner en talrig og solid Gruppe af Arbeidere.

c) Endelig kan nævnes en Oljeklædefabrik, som siden 1868 har sysselsat 35 à 45 kvindelige Arbeidere og 6 Mand. I 1870 var Produktionsmængden 3000 Par Oljeklæder og 800 Dusin Sydvester til en opgiven Produktionsværdi af 7,560 Spd.

Næst efter Bødkerne har Tømmermænd og Snedkere hidtil været de talrigste Haandværkere paa Grund af Byens stærkt fremadskridende Bebyggelse, der dog nu synes at ville standse noget. Arbeidslønnen for Tømmermænd og Murere har om Sommeren jevnlig været 48 à 60 Skilling og Tjenerlønnen for en Dreng 25 Spd., for en Pige 12 à 14 Spd. om Aaret.

Til Oplysning om Beskatningsforholdene anføres efter Ligningsprotokollen:

Aar.	Antal Skatteydere.	Hustaxt.	Formue.	Samlet Næring.	Fattigskat.	Husskat.	Næringsskat og Formuesskat.
		Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
1866	841	251,000	555,000	194,000	900	700	2,800
1870	1,128	324,000	645,000	242,000	1,300	1,200	3,650

Af større kommunale Arbeider er i Femaaret udført et Bryggeanlæg, ligesom et Hus med Hauge er indkjøbt og indrettet til Borgerskole. Et 5 pCt. Kommunelaan paa 12,000 Spd. betalbart i 40 Aar blev i Begyndelsen af 1870 optaget i Christianssands Sparebank, dels til Indfrielse af endel Sparebankgjæld, som Kommunen Tid efter anden havde stiftet, i den herværende Sparebank, dels til Opførelse af en længe paatænkt Bro mellem Fastlandet og Hasseløen, kalkuleret til omtrent 6000 Spd. og paabegyndt i 1870.

Med Udgangen af 1865 udgjorde Pantegjælden paa faste Eiendomme:

Ifølge Obligationer og Skifteudlæg	124,497 Spd.
— Exekutioner og Udpantninger . . .	1,370 —
	125,867 Spd.

I Femaaret er thinglæst:

Panteobligationer og Skifteudlæg	135,663 Spd.
Exekutioner og Udpantninger	10,112 —
Tilsammen	271,642 Spd.

og aflæst:

Panteobligationer og Skifteudlæg	78,685 Spd.	
Exekutioner og Udpantninger . .	2,973 —	
		81,658 Spd.
Igjen		189,984 Spd.

Pantegjælden er altsaa ved Udgangen af 1870 forøget med 64,117 Spd. eller 51 pCt., medens Hustaxten i samme Tid kun har forøget sig med 73,000 Spd. eller 29 pCt. Med andre Ord, for 5 Aar siden udgjorde Pantegjælden Halvdelen af Hustaxten, medens den ved Udgangen af 1870 var steget til henimod en Trediedel, og Pantesikkerheden skulde saaledes fremdeles synes at være ret god, uagtet den jo ligesom andre økonomiske Forholde væsentlig beror paa Fiskeriernes fremtidige Gang.

Sparebankens Virksomhed har været jevnt fremadskridende. Ved Femaarets Begyndelse udgjorde Forvaltningssummen 123,333 Spd. og ved dets Slutning 218,790 Spd. Samtidig er Formuen stegen fra 10,691 Spd. til 23,054 Spd.

c. Ladestedet Egersund.

(Efter Magistratens Beretning).

Idet jeg har at afgive Beretning om Ladestedet Egersunds økonomiske Tilstand for Femaaret 1866—1870, skal jeg tillade mig foreløbig at meddele, at Magistratsforretningerne i Ladestedet fra 1ste Januar 1869 ere overtagne af Sorenskriveren i Dalerne og at jeg overtog Sorenskriverembedet i Juli Maaned samme Aar. Iblandt Arkivsagerne findes ingen Optegnelser for de foregaaende Aar ligesaalidt som nogen Gjenpart af den ved Udgangen af 1865 afgivne Beretning. Ved Affattelsen af nærværende Beretning har jeg derfor for en stor Del været nødt til at indhente Oplysninger om Forholdene hos de Mænd paa Stedet, som maatte forudsættes derom at kunne meddele den tilforladeligste Besked.

Ved Udgangen af 1870 var der i Ladestedet 45 Personer med Handelsborgerskab. Betjentenes Antal var 23. Handelsmændenes Virksomhed bestaar, som i den trykte Beretning for forrige Femaar anført, hovedsagelig af Krambodhandel, Sildesalteri og Skibsrederi. Stedets Opland er Egersunds, Ogne og Hellelands samt den største Del af Birkrems og en Del af Hæskestads Sogn, med en Befolkning (Ladestedet Egersunds iberegnet) af omtrent 10,000. Det fremgaar af sig selv, at de Handlendes Antal er for stort i Forhold til Stedets Rørelse og den tilsøgende Folkemængde og hos de fleste af Handelsmændene er Afsætningen som Følge deraf temmelig ubetydelig.

Med Hensyn til Sildesalteri bemærkes, at det antages, at der for Stedets Regning haves Oplag til Saltning af omtrent 20,000 Tønder Vaarsild, fornemmelig paa Kin. Paa Grund af det uheldige Fiske i de senere Aar er denne Bedrift i Aftagende og flere Omstændigheder tyde hen paa, at adskillige af Sildesalterne efterhaanden søge at trække sig ud af denne Virksomhed.

Skibsfarten antages i Femaaret at have givet et middels Udbytte, forsaavidt angaar de større Fartøier. Paa Grund af de senere Aars mindre heldige Sildefiske har Fragtfarten for Stedets mindre Fartøier stillet sig uheldigt. Som en medvirkende Grund hertil maa ogsaa udhæves den mere udvidede Dampskibsfart i Kystruterne, hvilken har til Følge, at den indenrigske Fragtfart for Stedets Smaafartøier stadigt er i Aftagende. Den Benyttelse af mindre Fartøier, som tidligere var almindelig, navnlig som Logisfartøier under Sildefisket, har Aar efter Aar taget af, dels fordi færre Individer nu deltage i Fisket, og dels fordi det er kommen i Brug, at benytte de i Landsognet anskaffede Makrelskøiter som Logisfartøier. Ifølge en af Stedets Toldkammer meddelt Opgave befandtes ved Udgangen af 1870 at være hjemmehørende i Egersunds Toldsteds Distrikt 53 Fartøier med en Drægtighed af 1126 Kommercelæster, hvoraf 18 Fartøier, drægtige $118^1/_2$ Læst, vare udelukkende i indenrigsk Fart. Efter samme Opgave var i samme Distrikt i 1866—1870 tilkjøbt 10 Fartøier, drægtige $521^1/_2$ Kommercelæst og forliste 6 Fartøier, drægtige $215^1/_2$ Kommercelæst.

Dampskibet „Dalerne" eies af et Aktieselskab, og antages det, at omtrent det halve Antal Aktier tilhører Mænd hersteds, medens Resten eies af Indvaanere af Sogndals Ladested og Præstegjeld. Da imidlertid Bestyrelsen i 1870 har havt sit Sæde i Sogndal, antages Beretningen om bemeldte Fartøi i det Hele at vedkomme Ladestedet Sogndal.

Hvad Haandværksdrift angaar, formenes det, at der vel kan spores nogen Fremgang med Hensyn til Arbeidets bedre Udstyr, men i Sammenligning med større Byer staa de her leverede Arbeider selvfølgeligt tilbage. Den talrigste Klasse af Haandværkere ere Bagere, Snedkere, Tømmermænd, Smede og Skomagere.

Af Fabriker haves:

1) Egersunds Fayancefabrik. Efter Eierens Opgave var samme i Drift i hele 1870, men tildels mindre stadigt i de foregaaende Aar. Det samlede Antal Arbeidere var i 1866 120, i 1867 130, i 1868 140, i 1869 160 og i 1870 164. Af det sidstnævnte Antal vare 10 Opsynsmænd, Regnskabsførere og Kontorbetjente, 142 faste Arbeidere, hvoraf 98 voxne Mandfolk, 32 voxne Kvinder og 12 Børn samt 12 voxne andre Arbeidere. Produktionens Mængde i 1870 er opgivet til ca. 6000 Centner med Bruttoværdi 7 Skill. og Nettoværdi 5 Skill. pr. ℔. Efter Forlydende ere Fabrikens Produkter i Anseelse og søgte.
2) Potteriet paa Damsgaard for gult Stentøi. Fabriken sysselsatte i 1870 et Antal af 11 Arbeidere. Produktionen er opgivet til ca. 500 Centner til en Gjennemsnitsværdi af $4^1/_2$ Skill. pr. ℔

Stedet har en Kjølhalingsindretning, men som kun til enkelte Tider benyttes, navnlig til Reparation af Fartøier, der ere indkomne under Søskade.

Med Hensyn til Skibsbyggeri bemærkes, at samme i Tilfælde foregaar paa Landets Grund.

Den inden Ladestedsgrændsen beliggende Jordvei er en Ubetydelighed. Der er imidlertid mange af Stedets Indvaanere, især Arbeidsfolk, som have Jordstykker dels til Eiendom og dels til Fæste under de omkringliggende Gaarde i Landsognet og det er derved, de sættes istand til at føde et ikke ubetydeligt Antal Kreature. Disses Antal var ved Udgangen af 1870 7 Heste, 123 Melkekjøer, 6 Ungfæ, 152 Faar, 2 Gjeder og 31 Svin. Den samlede Avl saavel af den inden Ladestedet beliggende Jord som af den Jord, Ladestedsbeboerne udenfor Ladestedet have i Brug, er for 1870 opgivet saaledes: Rug 10 Tønder, Byg 239 Tdr., Havre 131 Tdr. og Poteter 1682 Tdr. Ligesom dette naturligvis er til stor Støtte for Arbeidsklassen, saaledes fortjener denne i det Hele Ros for den Arbeidsomhed, den lægger for Dagen ved Jordstykkernes Oprydning og Forbedring. Aarslønnen

er for en Tjenestekarl opgivet til 30 Spd. og for en Tjenestepige 12 Spd. Daglønnen er 40 à 48 Skill.

Stedets høiere Almueskole, ved hvilken er ansat en Katechet som Bestyrer og Førstelærer samt 2 andre Lærere, havde ved Udgangen af 1870 tilsammen 52 Elever.

Den ordinære Almueskole, ved hvilken 4 Lærere ere ansatte, havde paa samme Tid 266 Elever.

En større Eiendom er i 1870 kjøbt for Kommunens Regning for 3000 Spd., hvoraf Stedets Sparebank tilskjød det Halve som Gave, medens Resten er laant af Oplysningsvæsenets Fond. Vaaningshuset afgiver Bekvemmelighed for Katecheten, for 3 Klasser af den høiere og for 2 Klasser af den lavere Almueskole samt 2 Værelser til Brug for Sparebanken og ved Kommunesamlinger.

Endvidere haves hersteds en Lærerskole til Skolelæreres Uddannelse. Ved Samme er en Lærer ansat.

Den i forrige Beretning omhandlede Skibsassuranceforening er bleven ophævet.

Ladestedets Sparebank havde ved Udgangen af

1866	som Forvaltningssum	66,476 Spd.	og som Eiendom	9,685 Spd.
1867	—:—	69,099 —	—:—	10,204 —
1868	—:—	68,882 —	—:—	10,653 —
1869	—:—	67,224 —	—:—	11,229 —
1870	—:—	74,208 —	—:—	10,194 —

Formindskelsen i Sparebankens Eiendom ved Udgangen af 1870 skriver sig hovedsageligt fra det udbetalte Bidrag til Indkjøb af forannævnte af Kommunen kjøbte Hus.

Stedets økonomiske Tilstand er utvivlsomt gaaet betydeligt tilbage i Femaarets Løb. De væsentligste Aarsager hertil ere de mislige Vaarsildfiskerier og den aftagende Indtægt af Fragtfarten, hvilke Omstændigheder have medført Tilbagegang i de Næringsdrivendes Formuesforfatning samt at der for Arbeidsklassen ikke har været stadigt Arbeide at erholde. En ligefrem Følge heraf er en betydelig Stigen i Fattigudgifterne, som vil erfares af følgende Tabel over udlignet Fattigskat:

For 1866	paa 409	Personer	 735	Spd.
„ 1867	„ 439	—	 693	—
„ 1868	„ 478	—	 850	—
„ 1869	„ 457	—	 959	—
„ 1870	„ 450	—	 1539	—

Den beskattede Formue var ansat i 1866 til 217,400, i 1867 til 228,500, i 1868 til 250,450, i 1869 til 231,200 og i 1870 til 197,600 Spd.

Indvaanernes Antal, der i 1865 var 2145, er efter en foreløbig Optælling af den ved Udgangen af 1870 foretagne Folketælling steget til 2231.

Med Hensyn til Ladestedets Veie, da bestaa disse kun af de anlagte Gader og disses Fortsættelse til Grændsen mod Landdistriktet. Man antager, at en større Del af Landdistriktet, især af Birkrems Sogn, vil søge til Egersund, naar Veiomlægningen mellem Gaarden Tengs og Egersund, til hvilken Omlægning de fornødne Midler ere bevilgede, kommer istand. Bemeldte Veiarbeide vil nemlig bevirke, at de store Bakker i den nævnte Strækning ville undgaaes.

Vandledning haves ikke. Efter anstillet Undersøgelse er der bekvem Anledning til at kunne erholde en saadan, men skjønt man fuldelig erkjender den store Nytte, et saadant Anlæg vilde have saavel i Ildebrandstilfælde som med Hensyn til Stedets Forsyning med godt Drikkevand og i andre Henseender, er det under Stedets nuværende mislige Konjunkturer ikke at tænke paa at beslutte sammes Iværksættelse.

Stedets gode Havn, den saakaldte Vaag, tilgrundes mere og mere, og Havnens Opmudring i den nærmeste Fremtid er ikke alene høist ønskelig, men ligefrem nødvendig. Havnekassens Status og dens ringe aarlige Indtægt gjør det imidlertid umuligt med egne Midler at iværksætte dette Arbeide, som vil forvolde betydelige Udgifter.

d. Ladestedet Sogndal.

Dette Ladesteds Hovednæringsveie er Fiskeri og Søfart. Fra Ladestedet skal i 1870 være udgaaet 52 Mand paa Makrelfiskeri og det opfiskede Kvantum have udgjort 75,000 Stykker, til en Værdi af 1875 Spd. I Vaarsildfisket deltog i samme Aar 26 Mand med et Bruttoudbytte af 1600 Spd.

Paa Stedet findes 19 Handlende, 25 Haandværkere og 11 Skippere. De Skatteydendes Antal er 111.

Indkjøbet af Kornvarer og Potetes angives i 1870 til 800 Tønder Rug, 50 Tønder Byg, 300 Tønder Havre, 12 Tønder Erter og 1500 Tønder Potetes.

e. Ladestedet Sandnæs.

Stedet er paa Grund af de mislykkede Fiskerier og dermed i Forbindelse staaende Arbeidsløshed ikke i Fremgang. Imidlertid er den beskattede Formue steget fra 154,450 Spd. i 1865 til 174,380 Spd. i 1870, Skatteydernes Antal var i sidstnævnte Aar 196.

Foruden den almindelige Haandværksdrift har Snedkerhaandværket taget noget Opsving, saavel til Oparbeidelse af simplere Møbler som til Bygninger. Paa Stedet er 2 Teglværker, der i 1870 sysselsatte tilsammen 46 Arbeidere og havde en samlet Produktion af 644,000 Stkr. Tagsten og 310,000 Mursten. I 1870 skal være indkjøbt: Hvede 40 Tønder, Rug 1500 Tønder, Havre 50 Tønder, Erter 20 Tønder, og Poteter 150 Tønder. I Vaarsildefiskerierne deltog i 1866 150 Mand og i 1870 100 Mand.

f. Ladestedet Skudesnæshavn.

(Efter Magistratens Beretning).

Den kommercielle Rørelse, som her tidligere fandt Sted, og som havde sin fornemste Støtte i Vaarsildfisket, er efterhaanden i Femaaret stagneret, idet Stedets ikke ubetydelige Handelsflaade, fornemmelig bestaaende i mindre Fartøier, næsten udelukkende benyttet i Sildehandelens Tjeneste, i de 2de sidste Aar kun har fundet liden Anvendelse. At Skudesnæshavn under disse Forholde ikke i ringe Grad er gaaet tilbage i økonomisk Retning, tør vistnok ikke betvivles. Denne Mening bestyrkes ved mange Omstændigheder, blandt Andet derved, at Fattigbyrderne i Femaaret er voxet til det Tredobbelte.

Af større og mindre Fartøier eier Stedet 67 med samlet Drægtighed 1871 Commercelæster. Af disse gaa 10 Skibe med en Drægtighed af 1036 Læster i stadig Fragtfart. Udførselslisterne vise, at Exporten i Femaaret har været: 125,905 Tønder Vaarsild, 18,841 Tønder Sommersild og 5217 Tønder anden Sild, og Importen: 47,597 Tønder Salt, 9025 Tønder Rug samt 1630 Tønder Byg. Siden Aaret 1864 bestaar en gjensidig Skibsassuranceforening, over hvis Virksomhed i Femaaret jeg tillader mig at vedlægge Oversigt.

Efter den nu afholdte Tælling har Stedet 1283 Indvaanere, og har Folketallet i Tidsrummet fra 1865 kun faaet en Forøgelse af 74 Individer. Af Stedets Handelsborgere drive kun 13 for Tiden Butikhandel. 5 have i Perioden gjort Konkurs.

Af Udpantninger er afholdt i

1867	7	for	et	Beløb	af	6	Spd.	102	Skill.
1868	8	-	-	—	-	3	—	21	—
1869	152	-	-	—	-	130	—	57	—
1870	113	-	-	—	-	236	—	57	—
Tilsammen	280	til	samlet	Beløb		376	Spd.	117	Skill.

Exekutioner:

1867	2	for	et	Beløb	af	97	Spd.	„	Skill.
1868	1	-	-	—	-	17	—	„	—
1869	„	-	-	—	-	„	—	„	—
1870	21	-	-	—	-	311	—	78	—
Tilsammen	24	for	samlet	Beløb		425	Spd.	78	Skill.

g. Ladestedet Kopervig.

Ved Lov af 3die Marts 1866 fik Stedet Ladestedsrettigheder. Ved Udgangen af 1865 havde det 737 Indvaanere og udgjorde efter Magistratens Opgave Skatteydernes Antal i 1870 221 med en beskattet Formue af 93,740 Spd. og en antagen Indtægt af 28,720 Spd. Stedet har maaske i end høiere Grad end Distriktets øvrige Kommuner lidt under de mindre heldige Konjunkturer og Fremgang har derfor ikke fundet Sted. Det er væsentlig under Vaarsildefiskerierne, at Stedet, selv om Fiskeriet ikke har slaaet til i Nærheden, er livligt besøgt, idet Fiskerne her jevnlig tage Station for at afvente Fiskets Begyndelse. Der findes en Skole til Uddannelse af Almueskolelærere, hvorhos der i Femaaret er oprettet et Apothek, der er en Filialafdeling af Haugesunds Apothek.

Stavanger Amt den 6te April 1872.

V. Morgenstierne.

M.

Søndre Bergenhus Amt.

Underdanigst Beretning

om Søndre Bergenhus Amts økonomiske Tilstand m. V. i Femaaret 1866—1870.

I. Jordbruget.

Ifølge de fra Lensmændene indkomne Opgaver var Brugenes Antal i dette Amt ved Femaarets Udgang:

i Nordhordlands Fogderi	5,938	med samlet Skyld	8,480	Daler	100	Skill.
- Søndhordlands —	3,216	„ „ „	5,975	—	100	—
- Hardanger og Vos —	2,465	„ „ „	5,302	—	45	—
tilsammen	11,619	med samlet Skyld	19,759	Daler	5	Skill.

medens ved Udgangen 1865 Brugenes Antal var opgivet saaledes:

i Nordhordlands Fogderi	5,969	med samlet Skyld	8,699	Daler	31	Skill.
- Søndhordlands —	3,377	„ „ „	5,975	—	100	—
- Hardanger og Vos —	2,224	„ „ „	5,083	—	103	—
tilsammen	11,570	med samlet Skyld	19,758	Daler	114	Skill. *)

Her maa bemærkes, at i Femaaret Evanger Sogn af Vos Præstegjæld tilfølge kongelig Resolution af 17de Februar 1866 er bleven henlagt fra Nordhordlands til Hardanger og Vos Fogderi, medens derimod tilfølge kongelig Resolution af 14de December 1867 Gaarden Øxendal er bleven henlagt fra Vos Præstegjæld af Hardanger og Vos Fogderi til Hosanger Præstegjæld af Nordhordlands Fogderi. Herved er Nordhordlands Fogderi blevet formindsket og Hardanger og Vos Fogderi forøget med en samlet Skyld af 218 Daler 51 Skill.

Ifølge Foranstaaende skulde Brugenes Antal i Femaaret kun være steget for det hele Amts Vedkommende med 49; men dette er visselig ikke stemmende med det virkelige For hold. Forøgelsen maa utvivlsomt være betydelig større. I de 5 nærmest foregaaende Femaar er Brugenes Antal angivet at være forøget gjennemsnitlig med omtrent 300 i hver Periode, og at Udstykningen i de sidste Aar skulde være særdeles mærkelig aftagen, er der neppe Anledning til at antage. Der kan formentlig derfor ikke være Tvivl om, at Feil i Opgaverne her maa være tilstede; men om det er Opgaverne for sidste eller for tidligere Femaar, der i størst Grad ere feilagtige, lader sig vanskelig uden formelig Optælling med Sikkerhed afgjøre. Som det vil bemærkes, skulde ifølge ovenstaaende Sammenstilling Brugenes Antal i Søndhordlands Fogderi i Femaaret være formindsket med 161. Dette maa nødvendigvis være urigtigt, og det tør maaske saaledes antages, at det væsentlig er Opgaverne vedkommende Søndhordlands Fogderi, der i heromhandlede Punkt ere feilagtige, medens det derimod ikke er klart, om det er de sidste Opgaver, der ere for lave, eller de tidligere, der have været for høie. Der synes dog at være nogen Grund til at forudsætte, at de seneste Opgaver ere de mindst urigtige, dels fordi der denne Gang er forlangt mere detaillerede Oplysninger (Inddeling af Brugene i flere forskjellige

*) Amtets Skyld er i Femaaret blevet forøget med 11 Skill.

Klasser m. V.), og der om Anførslerne i Regelen er konfereret med vedkommende Kommunebestyrelser, dels fordi der utvivlsomt gjennem den nys stedfundne Matrikulrevision er erhvervet et ikke lidet nøiagtigere Kjendskab til de fleste Jordbrugsforholde, end man tidligere i Regelen besad.

Antages Opgaverne over Brugenes eller de faste Eiendommes Antal ved Udgangen af sidste Femaar at være tilnærmelsesvis rigtige, bliver Gjennemsnitsskylden pr. Brug i Nordhordlands Fogderi omtrent 1 Daler 51½ Skill., i Søndhordlands Fogderi omtrent 1 Daler 103 Skill. og i Hardanger og Vos Fogderi omtrent 2 Daler 18 Skill.

Af ovenanførte samlede Antal Brug eller faste Eiendomme ved Udgangen af sidste Femaar vare ifølge Opgaverne:

	i Nordhls. Fogderi.	i Søndhls. Fogderi.	i Hard. og Vos Fogderi.	Tilsam.
a. egentlige Jordbrug	5,689	3,197	2,309	11,195
b. Havnegange, Engstykker, Udslaatter, Sætre o. s. v.	25	3	119	147
c. Skov og Jordstykker	8	6	16	30
Lateris	5,722	3,206	2,444	11,372
Transport	5,722	3,206	2,444	11,372
d. Hus- og Lastetomter, Fiskevand og andre særskilt matrikulerede Herligheder . . .	216	10	21	247
tilsammen	5,938	3,216	2,465	11,619

De egentlige Jordbrugs samlede Skyld er opgivet

i Nordhordlands	Fogderi	til	8,403	Daler	117	Skill.
- Søndhordlands	—	-	5,971	—	29	—
- Hardanger og Vos	—	-	5,274	—	18	—
tilsammen			19,649	Daler	44	Skill.

hvorefter altsaa Gjennemsnitsskylden for de egentlige Jordbrug ved Udgangen af 1870 skulde være:

i Nordhordlands	Fogderi	ca.	1	Daler	57	Skill.
- Søndhordlands	—	-	1	—	104	—
- Hardanger og Vos	—	-	2	—	34	—
- det hele Amt . .	—	-	1	—	91	—

Ordnes de egentlige Jordbrug i Grupper efter Skylden, stiller Forholdet ifølge Opgaverne sig saaledes:

	Antal Brug med en Matrikulskyld af							
	24 Skilling og derunder	over 24 Skill. indtil 1 Spd.	over 1 Spd. indtil 2 Spd.	over 2 Spd. indtil 5 Spd.	over 5 Spd. indtil 10 Spd.	over 10 Spd. indtil 20 Spd.	over 20 Spd.	Ialt.
i Nordhordlands Fogderi . . .	99	1,828	2,625	1,066	61	6	4	5,689
- Søndhordlands -	66	769	1,186	1,101	65	9	1	3,197
- Handanger og Vos -	71	385	607	1,161	82	3	„	2,309
Tilsammen	236	2,982	4,418	3,328	208	18	5	11,195

Af disse Brug (de egentlige Jordbrug) var ved Femaarets Udgang:

	i Nordhordland.			i Søndhordland.			i Hardanger og Vos.			Tilsammen.		
	Antal.	Matrikulskyld.		Antal.	Matrikulskyld.		Antal.	Matrikulskyld.		Antal.	Matrikulskyld.	
a. benyttede af Eieren	4,451	6,569	34	2,710	5,085	97	2,187	4,962	61	9,348	16,617	72
b. bortfæstede eller bortforpagtede . .	1,238	1,834	83	487	885	52	122	311	77	1,847	3,031	92
Tilsammen	5,689	8,403	117	3,197	5,971	29	2,309	5,274	18	11,195	19,649	44

Ved Udgangen af næstforegaaende Femaar var Antallet af de bortfæstede eller bortforpagtede Brug (af alle Slags) opgivet saaledes:

i Nordhordlands Fogderi	1,415	Brug	med	samlet	Skyld	2,069	Daler	55 Skill.
- Søndhordlands —	583	—	-	-	—	956	—	107 —
- Hardanger og Vos —	165	—	-	-	—	398	—	44 —
Tilsammen	2,163	Brug	med	samlet	Skyld	3,424	Daler	86 Skill.

Størst Udbredelse har Leilændingsvæsenet fremdeles i Sund, Os og Fane Herreder af Nordhordlands Fogderi samt i Kvindherreds Herred af Søndhordlands Fogderi.

Af de egentlige Jordbrug eiedes ifølge Lensmændenes Opgaver ved Udgangen af Femaaret:

a.	af Private bosatte inden Herredet	10,259
b.	- — — i andre Landdistrikter . . .	494
c.	- — — i Byerne	241
d.	- — — i Udlandet	4
e.	- Hypothekbanken, Sparebanker og andre Banker	„
f.	- Oplysningsvæsenets Fond	167
g.	- Kommuner	21
h.	- Staten	9
	Tilsammen	11,195

Medens fuldstændigt Fællesskab for Indmarkens (Ager og Engs) Vedkommende vistnok ikke forekommer synderlig hyppigt her i Amtet, er derimod det saakaldte Teigebytte (herved forstaaet, at det enkelte Brug bestaar af et større eller mindre Antal Smaastykker, der ligge blandede sammen med lignende Smaastykker af andre Brug) saa meget almindeligere og maa vistnok betragtes som den væsentligste Hindring mod Jordbrugets Opkomst paa denne Kant af Landet. Hvor stor Udstrækning dette Slags Jordfællesskab har, lader sig efter de foreliggende Oplysninger ikke angive med noget bestemt Tal, men det er desværre i de allerfleste Herreder her i Amtet den sædvanlige Tilstand. I flere Herreder gives der endog kun ganske faa fuldstændig udskiftede Brug. For Udmarkens Vedkommende er fuldstændigt Fællesskab, ialfald forsaavidt angaar Beitningsretten, yderst almindeligt.

Paa dette uheldige Forhold rettes imidlertid vistnok efterhaanden noget, idet et ikke ubetydeligt Antal Brug hvert Aar udskiftes ved det offentlige Udskiftningsvæsens Mellemkomst, men, sammenlignet med ommeldte Slags Jordfællesskabs overmaade store Udbredelse, bliver Fremgangen fra Aar til Aar dog kun lidet mærkbar. Ifølge vedkommende Udskiftningsformænds Opgaver er der i sidste Femaar i Henhold til Loven af 1857 udskiftet:

	Antal Brug.	Matrikulskyld.	Areal i Maal.		
			Indmark.	Udmark.	Ialt.
i Nordhordlands Fogderi . .	161	320 Daler 96 ß	3,070	42,421	45,491
- Søndhordlands — . . .	355	368 — 116 -	4,989	7,127	12,116
- Hardanger og Vos — . . .	162	429 — 33 -	4,516	1,756	6,272
Tilsammen	678	1,119 Daler 5 ß	12,575	51,304	63,879

Med Hensyn til Hindringerne mod Udskiftning her i Amtet kan jeg i det væsentlige henvise til Indberetningen for næst foregaaende Femaar. Hovedhindringen bliver vistnok stedse den Omstændighed, at Flytning af Huse i de fleste Tilfælde i stor Udstrækning paakræves, hvorved Udgifterne, da Brugene i Regelen ere meget smaa, og Eiernes Bæreevne derfor som oftest ringe, falde meget trykkende, uanseet saadant Bidrag af Statskassen, som, hvor Trang er tilstede, pleier at tilstaaes.

Sidste Femaar maa formentlig, hvad Aarsvæxten angaar, siges paa det hele at have været nogenlunde gunstigt for dette Amt. Aarene 1867 og 1869 naaede vel ikke ganske et Middelsaar, men derimod vare baade første og sidste Aar af Perioden over middels gode Aar, det førstnævnte navnlig som Kornaar og det sidstnævnte navnlig som Høaar.

Jordbrugets Fremskridt i Femaaret antages ikke at være uvæsentlige, ihvorvel de ei ere af synderlig fremtrædende Beskaffenhed. Et forholdsvis temmelig betydeligt Antal forbedrede Agerdyrkningsredskaber ere ogsaa i dette Femaar blevne anskaffede i en stor Del af Amtsdistriktet (alene Amtets Landbrugsskoles Værksted leverer i de senere Aar efter Forholdene her særdeles hensigtsmæssige Redskaber — mest Ploge og Harve — for omkring 500 Spd. aarlig) og navnlig Plogen vinder lidt efter lidt nogen Indgang ogsaa i flere Herreder, hvor den tidligere kun var lidet benyttet. I mange Herreder, navnlig de yderst mod Havet liggende, er dog fremdeles Spaden det væsentligste Redskab, og paa ikke faa Steder er vistnok ogsaa Terrainforholdne saadanne, at Plog kun vilde være lidet anvendelig. I Fjeld, Sund, Fitje og Finaas Herreder kunne Plog og Harv siges fremdeles at være ukjendte, og i Hammers og Stordøens Herreder findes Plog og Harv kun paa nogle enkelte Gaarde. Som allerede bemærket, er utvivlsomt Jordfællesskabet (herved for Indmarkens Vedkommende forstaaet Teigebyttet) den væsentligste Hindring, der stiller sig iveien for Jordbrugets Opkomst i dette Distrikt. Ikke blot umuliggjør nævnte Tilstand i de fleste Tilfælde en hensigtsmæssig Afgrøftning, der jo, hvor Grunden er vandsyg, er den første Betingelse for Muligheden af en fuldt lønnende Dyrkning — ligesom den idetheletaget næsten overalt i større eller mindre Grad besværliggjør Jordens Bearbeidelse — men ei engang Fredning af Indmarken for den ødelæggende overdrevne Høst- og Vaarbeitning, der her er saa almindelig, lader sig under slige Forholde for den enkelte Eiers Vedkommende iværksætte, idet der jo ikke vel kan blive Spørgsmaal om Hegn, hvor Brugene bestaa af en Flerhed af adspredt liggende Smaastykker. Som Exempel paa, hvorvidt saadan Søndersplittelse kan gaa, skal jeg nævne, at der i Manger ifølge Lensmandens Indberetning gives Brug med en Udstrækning af ialt 30 à 40 Maal, der bestaa af lige indtil 30 adspredt liggende Smaastykker, medens det hører til det ganske sædvanlige, at en saadan Eiendom bestaar af fra 10 til 20 slige Stykker. Og ikke meget forskjelligt herfra er Forholdet ogsaa i den største Del af Amtets øvrige Herreder. Hensigtsmæssig Ud-

skiftning maa derfor visselig siges at være et Velfærdsspørgsmaal for dette Amt.

Med Hensyn til Samling, Opbevaring og Blanding af Gjødselen er der i flere Herreder ikke uvæsentlig Fremgang at spore, ihvorvel særdeles meget i denne Henseende endnu staar tilbage. Saagodtsom overalt hvor der i den senere Tid bygges nye Udhuse, anbringes gjerne Gjødselkjelder under Fjøset. Menneske-Exkrementerne komme endnu, — forklares der — paa de fleste Steder Jordbruget kun lidet til Nytte.

Havren er fremdeles den sædvanlige Kornsæd i Nordhordlands og Søndhordlands Fogderier samt i ytre Hardanger. I den øvrige Del af Hardanger og Vos Fogderi er derimod Blandkorn og Byg Hovedsæd. Udsæden i 1870 sammenlignet med Udsæden i 1865 stiller sig ifølge de fra Lensmændene indkomne Opgaver saaledes:

	Hvede.		Rug.		Byg.		Havre.		Blandkorn.		Potetes.	
	1870.	1865.	1870.	1865.	1870.	1865.	1870.	1865.	1870.	1865.	1870.	1865.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
i Nordhordlands Fogdr.	„	„	4	4	11	14	14,655	15,176	16	18	18,400	18,588
- Søndhordlands —	¼	„	6½	4	62	68	12,048	12,369	50	68	12,130	11,804
- Hardanger og Vos —	7	7	10	9	1,733	1,688	1,800	1,809	4,364	4,361	8,216	6,202
Tilsammen	7¼	7	20½	17	1,806	1,770	28,503	29,354	4,430	4,447	38,746	36,594

Efter dette skulde altsaa Udsæden af Havre have været ca. 850 Tønder mindre og Udsæden af Poteter noget over 2000 Tdr. større i 1870 end i 1865, medens den øvrige Udsæd skulde have været noget nær den samme i begge Aar. Disse Tal er dog neppe synderlig at bygge paa. Paagjældende Opgaver ere selvfølgelig kun at betragte som omtrentlige, og som det vil sees af forrige Femaarsberetning, er dengang Udsæden i 1865 opgivet ikke lidet forskjellig fra nu. Havreudsæden er dengang opgivet ca. 1000 Tdr. lavere og Potetesudsæden henved 2000 Tdr. høiere end nu, hvorved ovenommeldte Forskjel mellem de sammenlignede Aars Udsæd næsten ganske bortfalder. Efter de iøvrigt foreliggende Oplysninger synes der imidlertid Grund til at antage, at Dyrkning af Korn og Potetes neppe er tiltagen i Femaaret, uagtet selvfølgelig ikke ganske ubetydeligt Nyland i dette Tidsrum er blevet optaget. Det heder i Indberetningerne for ikke faa Herreders Vedkommende, at man mere og mere begynder at faa Øinene op for, at det i Regelen paa denne Kant lønner sig bedre at lægge sig paa Fædriften end at drive stærk Kornavl, og at man derfor er begyndt at anvende lidt mere Opmærksomhed paa Englandet og tildels at gjenlægge en og anden gammel Ager, hvilket i Forbindelse med, at Ageren nu paa flere Steder bearbeides noget bedre end tidligere, maa betegnes som ikke ringe Fremskridt.

Som i forrige Femaarsberetning anført skulde ifølge de i Anledning af Matrikulrevisionen tilveiebragte Opgaver Forholdet mellem Ager og Eng dengang stille sig saaledes:

	Maal Ager.	Maal Eng.	Forholdstal.
i Nordhordlands Fogderi	24,149	172,262	1 7,1
- Søndhordlands —	24,009	130,728	1 5,4
- Hardanger og Vos —	16,642	112,910	1 6,8
i det hele Amt	64,800	415,900	1 6,4

og hertil synes i det væsentlige ogsaa de nu indkomne Opgaver fra Lensmændene angaaende dette Puukt at støtte sig. Heromhandlede Opgaver kunne imidlertid ikke antages i Regelen at være synderlig nøiagtige. Egentlig Maaling synes ved Matrikulrevisionen, naar undtages for Normalgaardenes Vedkommende, ikke i stor Udstrækning at have fundet Sted her i Amtet, navnlig i Nordhordlands og Søndhordlands Fogderier, ialfald forsaavidt Engen angaar. Man er, som det synes, i Regelen bleven staaende ved et Skjøn, der nødvendigvis i mange Tilfælde maatte blive temmelig usikkert under Forholde som de her stedfindende, hvor Eiendommene som oftest ere stærkt søndersplittede ved større og mindre Fjeldpartier, Stenure o. s. v., og hvor de som Følge heraf spredt liggende ikke store dyrkbare Stykker derhos atter, som før bemærket, ere blevne udparcelerede i en Mængde Smaalapper ved urimelige Delingsforretninger. Hertil kommer, at man antagelig tildels er gaaen frem paa temmelig forskjellig Maade ved at skjønne navnlig om Engens Areal, idet man paa sine Steder nok har medregnet men paa andre derimod fratrukket saadanne næsten ufrugtbare Smaapartier, hvormed Englandet her saa hyppig er opfyldt. Formanden i Søndhordlands Fogderikommission har forklaret, at bemeldte Kommission ofte har fundet det af de forberedende Herredskomitteer opgivne Areal Ager og Eng afvigende fra det virkelige 50 a 100 pCt., medens det i nogle Tilfælde har hændt at Afvigelsen har været indtil 300 pCt. Heraf maa dog ikke sluttes, at Herredskommissionernes Skylddeling i Almindelighed er uefterrettelig. Sagen er, at man nok ofte har fundet Arealansættelser, saaledes som Forholdene her ere, lidet veiledende, og derfor i mange Tilfælde næsten intet Hensyn dertil taget.

Indkjøb af Korn m. v. til Amtsdistriktets Behov er for Aaret 1870 angivet saaledes:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Blankorn.	Erter.	Potetes.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
Nordhordlands Fogderi . .	„	10,860	32,440	800	„	145	12,800
Søndhordlands — . . .	100	6,614	10,904	1,454	„	884	3,260
Hardanger og Vos — . . .	20	7,974	8,002	140	20	180	200
Tilsammen	120	25,448	51,346	2,394	20	1,209	16,260

hvilket omsat til Bygværdi efter det sædvanlige Forhold, gjør tilsammen cra. 93,700 Tdr. Herved er dog at mærke, at Indkjøb af Potetes i de forskjellige Herreder vistnok for den væsentligste Del sker fra andre Herreder inden Amtet, af hvilken Grund det anførte Tal antages at kunne reduceres til ca. 90,000 Tdr. Bygværdi. Denne Ansættelse bliver dog fremdeles adskillig høiere, end Ansættelsen af Indkjøb af Korn m. v. i næst foregaaende Femaar (gjennemsnitlig 82,590 Tdr.), men tør maaske ikke destomindre — skjønt Aaret 1870 for dette Amtsdistrikts Vedkommende paa det Hele maatte betragtes som et middels godt Kornaar — antages ikke at være væsentlig for høi. Som nærmere forklaret i forrige Femaarsberetning turde der nemlig være Grund til at anse Kornindkjøbsopgaverne vedkommende dette Amt for forrige Femaar vel lave. Amtets Kornindkjøb i Aarene 1867, 1868 og 1869 kan formentlig antages at have været omtrent som i 1870, medens det i 1866, der her i Amtet var et meget godt Kornaar, vel kan ansættes ikke ubetydelig lavere.

Amtsdistriktets Salg af Agerbrugets Frembringelser er, sammenlignet med Indkjøbet, fremdeles lidet betragteligt. Ligesom tidligere afsættes der endel Potetes til Bergen, hvorhos endel Kaalrabi, navnlig fra Ullensvangs Herred, forsendes ikke blot til Bergen men ogsaa til Stavanger og øvrige Kjøbstæder langs Kysten lige til Arendal.

Havedyrkningen antages ikke at have gjort synderlig Fremskridt i Femaaret.

For Frugtavlen, der navnlig har megen Betydning for Ullensvangs Herred, har Femaaret ikke været gunstigt, og Udbyttet er derfor blevet ikke ubetydelig mindre, end i almindelig gode Frugtaar. Den i forrige Femaarsberetning ommeldte Sygdom paa Frugttræerne, bestaaende i, at en Masse Insekter have lagt sig paa Bladene og fortæret disse, har anrettet megen Skade ogsaa i sidste Femaar. Ikke destomindre anslaar Lensmanden i Ullensvang Udbyttet af Frugtavlen i nævnte Herred i Femaaret gjennemsnitlig til ca. 6000 Spd. aarlig.

Amtets nye Landbrugsskole paa Gaarden Stend i Fane, der har været i Virksomhed siden 1ste Oktober 1866, har arbeidet med meget god Fremgang og har vistnok bidraget ikke lidet til at vække og vedligeholde Interessen for Forbedringer i Jordbruget omkring i Amtsdistriktet. Skolegaarden, en af Amtskommunen indkjøbt Eiendom, af Skyld omtrent 23 Daler, er bleven forsynet med ny tidsmæssig Udhusbygning, indeholdende under et Tag saavel Fjøs og Stald som Foderrum m. v., der jævnlig har tjent som Mønster, naar i den senere Tid nye Udhusbygninger i de tilstødende Herreder have skullet opføres, og er der paa Gaardens Jorder allerede udført temmelig betydelige Grundforbedringsarbeider. Skolens Kursus er 2aarigt. Skolen har 12 Fripladse, medens der derhos kan optages 4 a 5 betalende Elever (det vil sige Elever, der betale for deres Kosthold). Søgningen til Skolen har hidtil været temmelig stærk. Der har hver Gang meldt sig flere Aspiranter til Fripladsene, end man har kunnet optage, medens der ogsaa af betalende Elever i Almindelighed har meldt sig et tilstrækkeligt Antal. I Tidsrummet fra 1ste Oktober 1866 indtil Femaarets Udgang ere ialt udgaaede fra Skolen som udexaminerede ca. 30 Elever, hvoraf den største Del nu ere sysselsatte omkring i Amtets Herreder dels som Gaardsfulgmægtige og dels som Gaardbrugere for egen Regning. (Blandt Skolens betalende Elever have været 2 hjemmehørende paa Island). Ved Skolen drives, som allerede tidligere i Forbigaaende antydet, til Elevernes Oplærelse et ikke ubetydeligt Værksted for Forfærdigelse af Agerdyrkningsredskaber, hvor Eleverne under kyndig Ledning udføre det hovedsageligste Arbeide, og hvorfra i de senere Aar spredes ud over Amtsdistriktet efter Forholdene her meget hensigtsmæssige Redskaber, navnlig Ploge og Harve, til en Værdi, som allerede anført, af ca. 500 Spd. aarlig. Skolen nyder et aarligt Bidrag af Statskassen af 700 Spd.

Gjennem hele Femaaret have tvende omreisende Amtsagronomer, til hvis Aflønning ligeledes har været ydet Bidrag af Statskassen, været i Virksomhed inden Amtsdistriktet (dog har den ene af dem i den største Del af Perioden været hovedsagelig sysselsat som Formand i Fogderikommissionen for Søndhordlands Fogderi) og det tør vistnok antages, at den bedre Indsigt i Jordbruget, der efterhaanden, skjønt langsomt, vinder Indgang i de fleste Herreder, for en ikke ringe Del er at tilskrive den Veiledning, der saaledes er bleven ydet Almuen.

II. Fædriften.

Ifølge de indkomne Opgaver var Antallet af Heste ved Femaarets Udgang:

	3 Aar og derover gamle.	under 3 Aar gamle.	Tilsammen
i Nordhordlands Fogderi	1778	402	2180
Lateris	1778	402	2180

	3 Aar og derover gamle.	under 3 Aar gamle.	Tilsammen.
Transport	1778	402	2180
i Søndhordlands —	2100	231	2331
- Hardanger og Vos —	1937	284	2221
tilsammen	5815 *)	917 *)	6732

Ifølge den ved Udgangen af 1865 foranstaltede Tælling var det samlede Antal af Heste dengang

i Nordhordlands Fogderi	2541
- Søndhordlands —	2441
- Hardanger og Vos —	2252
tilsammen	7234

Antallet af Heste skulde altsaa i Femaaret være formindsket i Nordhordlands Fogderi med 361, i Søndhordlands Fogderi med 110 og i Hardanger og Vos med 31, tilsammen 502. Her maa imidlertid erindres de i Femaaret indtraadte Forandringer med Hensyn til Grændserne mellem Nordhordlands og Hardanger og Vos Fogderier, ved hvilke det førstnævnte er blevet formindsket og det sidstnævnte forøget med ialt 218 Skylddaler 51 Skill., hvorpaa antagelig falder ca. 100 Heste. Afgangen i Hestenes Antal i Femaaret skulde saaledes blive i det nuværende Nordhordlands Fogderi ca. 261 og i det nuværende Hardanger og Vos Fogderi ca. 131. Anførte Formindskelse hidrører ifølge Indberetningerne væsentlig derfra, at man mere og mere opgiver Opdrætning af Heste til Salg, som ikke svarende Regning, og maa forsaavidt vistnok betragtes som et Fremskridt. Med Hensyn til Racen er vel ingen væsentlig Forandring indtraadt i Femaaret; dog er man mere og mere ophørt med den i forrige Femaarsberetning omtalte uheldige Krydsning med Gudbrandsdalske Heste og søger saa vidt muligt at komme tilbage til den rene Fjordrace, der befindes tjenligst efter Forholdene i Distriktet. Benyttelsen af Hesten er navnlig i flere Herreder af Søndhordlands og Nordhordlands Fogderier tiltagen ikke ubetydeligt, i samme Udstrækning nemlig som Plog og Harv dersteds have vundet forøget Indgang, og Kjærrer ere blevne anskaffede. Samtidig er tildels i de samme Herreder ogsaa Hestens Røgt bleven noget forbedret.

Antallet af Hornkvæg er opgivet ved Femaarets Udgang at have udgjort:

	Melkekjør.	Andet Storfæ.	Ungfæ under 2 Aar og Kalve.	Tilsam.
i Nordhordlands Fogderi	28,409	4,364	6,628	39,401
- Søndhordlands —	20,248	2,805	5,252	28,305
- Hardanger og Vos —	16,294	692	2,502	19,488
tilsammen	64,951	7,861 **)	14,382 **)	87,194

*) For et Par Herreders Vedkommende er der i Opgaverne ikke skjelnet mellem Heste over og under 3 Aar, og forsaavidt er Fordelingen her skeet efter Skjøn.

**) For et Par Herreders Vedkommende er der i Opgaverne ikke skjelnet mellem „andet Storfæ“ og „Ungfæ samt Kalve“, og forsaavidt er Fordelingen her skeet efter Skjøn.

Ifølge Tællingen ved Udgangen af 1865 var det samlede Antal af Hornkvæg dengang:

i Nordhordlands Fogderi	44,319
- Søndhordlands —	26,237
- Hardanger og Vos —	20,686
tilsammen	91,242

hvoraf (cfr. den officielle Statistik C. No. 2 1869) 66,086 Mælkekjør og 25,156 Oxer, Ungfæ og Kalve.

Antallet af Hornkvæg skulde altsaa i Femaaret være formindsket i Nordhordlands Fogderi med 4918 og i Hardanger og Vos Fogderi med 1198 eller — Hensyn taget til Grændseforandringen mellem disse Fogderier — i det førstnævnte antagelig med ca. 3900 og i det sidstnævnte antagelig med ca. 2200. I Søndhordlands Fogderi skulde derimod Antallet være forøget med 2068 og for det hele Amts Vedkommende skulde saaledes Formindskelsen blive 4048, af hvilken Formindskelse dog kun skulde falde paa Melkekjørene 1135. At Antallet af Hornkvæg i Søndhordlands Fogderi i Femaaret skulde være forøget saa meget, som her nævnt, synes imidlertid efter de iøvrigt foreliggende Oplysninger mindre sandsynligt, og man tør maaske derfor ansætte Formindskelsen for det hele Amtsdistrikts Vedkommende noget høiere end ovenfor anført. Men i denne Formindskelse af Kreaturbesætningerne, der, som allerede bemærket, hovedsagelig falder paa Oxer og Ungfæ, ligger vistnok, især naar hensees til, hvorledes Vinterfodringen tidligere var i den største Del af Amtet, det sikreste Vidnesbyrd om, hvilke væsentlige Fremskridt Kreaturstellet her har gjort ogsaa i sidste Femaar, og hermed stemme ganske de forskjellige Indberetninger.

Det sees, at man i de fleste Herreder mere og mere faar Øiene op for det Ufornuftige i at sidde med for store Besætninger, og Sultefodringen, der tidligere paa denne Kant kun har havt altfor stor Udbredelse, tør allerede ansees væsentlig tilbagetrængt, naar undtages i en Del af Kystherrederne. Næsten fra alle Herreder indberettes der, at større eller mindre Forbedring i Fodringsmaaden i Femaaret er indtraadt, og at saa virkelig er Tilfældet, kan heller ikke være tvivlsomt, naar hensees til, at samtidig med, at saavel Hestenes som Hornkvægets, Faarenes og Gjedernes Antal i Amtsdistriktet maa antages formindsket med adskillige Procent, (uagtet Aaret 1870 her var et mere end almindelig godt Foderaar) er den aarlige Høavling, som i det Foregaaende bemærket, sikkerlig ikke ubetydelig forøget. Dette maa dog ikke forstaaes anderledes, end at der er gjort en god Begyndelse til et bedre Kreaturstel. Endnu er vistnok Fodringen, navnlig, som allerede antydet, i flere af Kystherrederne tildels overmaade knap; men den Omstændighed, at dog en ikke uvæsentlig Forandring til det bedre er ganske umiskjendelig næsten over det hele Amt, maa nødvendigvis, hvor Talen er om Distriktets vigtigste Næringsvei, tillægges

særdeles megen Betydning. Man er ogsaa i ikke ringe Udstrækning begyndt at anvende mere Opmærksomhed paa Tillæg af Kreature og at udsøge gode Avlsdyr. Amtsagronom Froestad indberetter saaledes, at han i Femaaret har været medvirkende til alene i 3 a 4 Herreder at faa oprettet 18 Foreninger om at holde gode Springsoxer, af hvilke Foreninger nogle omfatte et meget stort Antal Brug. Saaledes danner hele Eids Sogn af Fjelbergs Præstegjæld en saadan Forening, der holder 15 Springoxer. Ogsaa paa flere andre Steder i Amtsdistriktet vides lignende Foreninger at være komne istand. Et temmelig stort Antal hensigtsmæssige Udhusbygninger, tillige indeholdende Fjøs, ere ogsaa i dette Famaar blevne opførte (Amtsagronom Froestad indberetter, at han for sit Vedkommende i det angivne Tidsrum har gjort Udkast til 68 saadanne Bygninger, der dels ere opførte fra nyt af dels ombyggede. Ogsaa af Amtsdyrlæge Konow er leveret Udkast til flere lignende Udhusbygninger), medens end flere ældre Fjøs ere i mere eller mindre Grad blevne udbedrede navnlig derved, at man i samme har anbragt Vinduer.

Som en væsentlig Hindring mod Fremgang i Kreaturstellet og særlig mod Indførelse af bedre Fodring nævnes almindelig den Maade, hvorpaa Kaar eller Livøre hidtil som oftest er blevet bestemt her i Amtsdistriktet, nemlig saaledes, at Kaarfolkene foruden endel andre Ydelser skulle have Foder for 2 Kjør. Dette er nemlig stipuleret under Forudsætning af tidligere vanlig Sultefodring, og naar der nu skulde gaaes over til betydelig indskrænket Besætning og til forsvarlig Fodring, vilde denne Byrde blive alfor uforholdsmæssig paa saa smaa Brug, som her som oftest er Spørgsmaal om. Opmærksomheden er imidlertid nu henledet paa denne Sag, og det tør formentlig saaledes haabes, at Kaarkontrakterne fremtidig i dette Punkt ville blive anderledes klausulerede, hvad ogsaa i andre Henseender vilde være ønskeligt, da det her nævnte Forhold særdeles hyppig giver Anledning til Rivninger mellem Kaartager og Kaaryder.

Resultatet af det noget omhyggeligere Udvalg af Dyr og den noget bedre Fodring i den største Del af Amtsdistriktet har, som var at vente, ifølge alle Indberetninger havt en meget mærkbar Indflydelse paa Melkeudbyttet, der er steget ret væsentlig. Ifølge Lensmændenes Opgaver skulde Gjennemsnits-Melkeudbyttet pr. Ko for Aaret 1870 sammenholdt med Aaret 1865 stille sig saaledes:

	1870.		1865.	
i Nordhordlands Fogderi . . .	$933^1/_3$	Potter.	844	Potter.
- Søndhordlands —	950	—	$836^1/_3$	—
- Hardanger og Vos —	$1132^1/_2$	—	$1018^1/_2$	—
- det hele Amt	981	—	$878^1/_2$	—

Det aarlige Melkeudbytte skulde saaledes for det hele Amts Vedkommende i Femaaret være steget med $102^1/_2$ Pot pr. Melkeko, hvilket, naar behørig Fradrag gjøres i Anledning af, at Melkekjørenes Antal, som meldt, samtidig skal være formindsket med 1135, for Amtets samtlige Melkekjørs Vedkommende giver en Forøgelse af 5,660,380 Potter Melk (til Værdi, à $2^1/_2$ Skill. pr. Pot, af 117,924 Spd.)

Ogsaa med Hensyn til Melkens Behandling gaar det fremdeles ret godt fremad. Det bliver i adskillige Herreder mere og mere sædvanligt at der haves et eget koldt Rum til at opbevare Melken i, og paa nogle Steder er man begyndt at anvende Koldtvandsmethoden, der synes at ville vinde Indgang. Imidlertid staar ogsaa med Hensyn til Melkestellet i Almindelighed endnu meget tilbage fornemlig i Kystdistrikterne. Melkesalget til Bergen fra de nærmeste Herreder af Nordhordlands Fogderi er i forrige Femaarsberetning anslaaet til ialt 2,940,000 Potter til Værdi 61,250 Spd. aarlig, medens det nu for de samme Herreders Vedkommende er opgivet til ialt 4,778,900 Potter aarlig, hvis Værdi beregnet paa samme Maade som dengang (gjennemsnitlig $2^1/_2$ Skill. pr. Pot, da en Del af Melken sælges skummet; for den nysilede Mælk 4 Skill. pr. Pot bragt til Byen) bliver ca. 99,560 Spd.

Amtsdistriktets aarlige Salg af Smør er ved Femaarets Udgang opgivet saaledes:

fra Nordhordlands Fogderi	14,683 B℔
- Søndhordlands —	8,088 —
- Hardanger og Vos —	51,116 —
Tilsammen	73,887 B℔

Ved Udgangen af næstforegaaende Femaar ansloges Amtsdistriktets aarlige Salg af Smør til ialt 65,000 B℔, og Stigningen i Løbet af sidste Femaar skulde saaledes kun andrage til 8,887 B℔. Stigningen maa imidlertid i Virkeligheden anslaaes ikke ubetydelig høiere. Det aarlige Salg af Smør fra Vos Herred er nemlig i 1865 anslaaet til 27,350 B℔ (der manglede dengang Opgave for Vos Hovedsogns Vedkommende) medens det i 1870 kun er opgivet til 15,000 B℔, uagtet Smørsalget forklares i Femaaret at være forøget; og hvad enten nu førstnævnte Tal er for høit eller sidstnævnte for lavt, saa maa altsaa her en Feil af antagelig ca. 14,000 B℔ være tilstede, med hvilket Kvantum ovenanførte Stigning, 8,887 B℔, skulde blive at forøge. Den virkelige Stigning i Femaaret af Amtsdistriktets aarlige Smørsalg skulde saaledes kunne ansættes til ca. 23,000 B℔ (omtrent 36 pCt.) til en Værdi — à 11 Mark pr. B℔ — af ca. 50,600 Spd.

Ogsaa Salg af Ost, der saagodtsom udelukkende foregaar fra Hardanger og Vos Fogderi, er, efter hvad der indberettes, i Femaaret tiltaget meget, men dog — heder det — ikke i samme Forhold som Salget af Smør. Amtsdistriktets aarlige Overskud af Ost opgives ved Femaarets Udgang til 27,528 B℔, medens det ved næstforegaaende Femaars Udgang er anslaaet til 15,645 B℔. Prisen ansættes i Gjennemsnit til 3 à 4 Mark pr. B℔.

Som allerede antydet i det Foregaaende maa Salg af Hornkvæg ud af Distriktet antages i Femaaret noget formindsket.

Faarenes Antal ved Udgangen af Femaaret udgjorde ifølge Lensmændenes Opgaver:

i Nordhordlands Fogderi	97,348
- Søndhordlands —	70,414
- Hardanger og Vos —	50,872
	218,634

Ved Udgangen af 1865 var det samlede Antal Faar i Amtet opgivet til 226,618 Antallet skulde saaledes i Femaaret være formindsket med ialt 7,984, hvilken Formindskelse for omtr. $^2/_3$ skulde falde paa det nuværende Nordhordlands Fogderi.

Med Faareracens Forbedring er det ogsaa i dette Femaar i en stor Del af Distriktet gaaet jevnt fremad ved Krydsning hovedsagelig med Cheviot-Racen, og i Kystherrederne tildels med Blackface-Racen. De Faar, der nu haves, repræsentere derfor en langt betydeligere Kapital, end det tilsvarende Antal tidligere gjorde. Ogsaa for Faarenes Vedkommende er Fodringen i Femaaret i de fleste Distrikter bleven noget forbedret. Den tidligere saa udbredte Skabsygdom paa Faarene har man i Femaaret i det væsentlige været fri for, dog kan den neppe ansees overalt ganske udryddet, og i ethvert Fald vil man stedse være udsat for, at Smitten paany dukker op, saalænge den ikke tillige er bleven udryddet i det tilstødende nordre Bergenhus Amt.

Antallet af Gjeder i dette Amt, der ved Udgangen af 1855 udgjorde 29,192 og ved Udgangen af 1865 22,756, er ved Udgangen af 1870 opgivet til 14,736, hvoraf i Nordhordlands Fogderi 5,781, i Søndhordlands Fogderi 6,914 og i Hardanger og Vos Fogderi 2,041. Formindskelsen i Femaaret er saaledes ret betydelig.

Antallet af Svin skulde derimod ifølge Opgaverne være steget for det hele Amts Vedkommende fra 7,150 ved Udgangen af 1865 til 7,513 ved Udgangen af 1870. Der turde vel imidlertid, som nærmere forklaret i forrige Femaarsberetning, være Grund til at anse begge disse Opgaver som vel lave.

Renhjorden paa Fjeldet mellem Vos og Vikør skal ifølge vedkommende Opgave være forøget fra ca. 80 Stkr. ved Udgangen af 1865 til ca. 120 Stkr. ved Udgangen af 1870.

I en stor Del af Femaaret have Amtets 3 Dyrlæger mod særskilt Godtgjørelse af Amtskommunekassen reist om nogen Tid hver Høst og Vaar (ialt ca. 2 Maaneder aarlig) i de forskjellige Herreder efter Amtmandens nærmere Bestemmelse for at meddele Veiledning i Kreaturstel og hvad dermed staar i Forbindelse, dels gjennem Foredrag og dels paa anden Maade. Den ene af dem, Konow, har derhos, efter med Understøttelse af det kongl. Selskab for Norges Vel at have gjort sig bekjendt med Sæterbrug og Melkestel i Schweitz, i de sidste 3 Aar af Beretningsperioden, ligeledes mod særlig Godtgjørelse af Amtskommunekassen, reist omkring 3 Maaneder hver Sommer specielt for at meddele Veiledning med Hensyn til disse Ting. Til Amtsdyrlæge Konows Aflønning har af det kgl. Selskab for Norges Vel været ydet et aarligt Bidrag af 137 Spd. 60 Skill.

Den store Nytte af de her nævnte Forføininger synes at være almindelig erkjendt, og der kan vistnok heller ingen Tvivl være om, at de betragtelige Fremskridt, der, som anført, i Femaaret ere gjorte med Hensyn til Fædriften, for en ikke uvæsentlig Del ere en Frugt af samme.

Af Dyrskuer og Fjøsskuer, hvortil har været bevilget aarlig fra 100 til 150 Spd. af Amtskommunekassen, er i Femaaret blevet afholdt ikke faa omkring i de forskjellige Herreder, og det synes at være den almindelige Opfatning, at der herigjennem er bidraget meget til at henlede Almuens Opmærksomhed paa Vigtigheden af gode Dyr og idetheletaget til at vække Sandsen for et forbedret Kvægstel.

III. Skovdriften.

Med Hensyn til Skovvæsenet er lidet at tilføie, hvad derom i forrige Femaarsberetning er forklaret. Med Undtagelse af Baroniet Rosendals og tildels Lyseklosters ikke betydelige Skove gaa forøvrigt Skovene i dette Amt fremdeles Aar for Aar næsten overalt stærkt tilbage. Forstmesteren i det vestenfjeldske Distrikt udtaler sig derom saaledes: „Som bekjendt ere mangfoldige Kvadratmile, der tidligere vare bevoxede med frodig Skov, nu fuldstændig afskovede (selvfølgelig i Løbet af længere Tid) og Afskovningen skrider fremdeles rask fremad, maaske raskere nu end nogensinde tilforn.“ Hermed stemme ogsaa ganske Lensmændenes Indberetninger, og det er vistnok kun altfor sikkert, at ialfald Naaleskoven snart i det Væsentlige vil være forbi her i Amtet — maaske med Undtagelse af i Vos Præstegjæld —, med mindre der med det Første enten maatte blive skredet ind ad Lovgivningsvei for at standse Skovødelæggelsen, eller Skove maatte blive indkjøbte for Statskassens Regning. (Naar der i et Par af Lensmændenes Opgaver er anført Udskibningstømmer, maa dette, som ogsaa af Forstmesteren paapeget, kun hidrøre fra Misforstaaelse af vedkommende Schema. Nogen Udskibning af Trælast vides ikke at finde Sted fra dette Amt).

Skovenes Udstrækning i Amtets forskjellige Herreder lader sig vanskelig angive med noget bestemt Maal, da de Skovlevninger der endnu findes, for en stor Del forekomme meget spredt. Forstmesteren ytrer herom:

„Det ubetinget vanskeligste Punkt at besvare er Spørgsmaalet om Skovarealet. Benævnelsen „Skov“ vil blive yderst forskjellig opfattet i de forskjellige Dele af Landet. Medens man i Østlandets Skovegne vil skjelne mellem den til Gaarden hørende Skov paa den ene Side, og Ager, Eng, Slaattemark, Havnehager o. s. v. paa den anden, vil man her paa Vestlandet ialfald i de skovarme Trakter være tilbøielig til at medtage under Benævnelsen „Skov“ ikke alene de

paa Slaattelandet og i Havneløkkerne spredt staaende Træer, men endog hvad der voxer paa selve Bøen mellem Agersnipperne. For adskillige af Besvarerne skjønnes det endvidere at have stillet sig som et tvivlsomt Spørgsmaal, hvorvidt man til Skovarealet kan henregne saadanne hyppig forekommende omtrent afskovede Lier, hvor der endnu hist og her staar forkrøblede Træer med 100 eller flere Alens indbyrdes Afstand, samt hvorvidt det jævnlig paa Høifjeldene forekommende Birkeris kan medregnes.

Men selv om saadanne Strækninger, hvis Berettigelse til at kaldes Skov er mere end tvivlsom, tages med i Beregningen, synes dog alligevel de fleste Lensmænds Opgaver over Skovarealet tydelig at være for store. Skulde jeg vove at afgive nogen Formening i denne tilvisse vanskelige Sag, da vilde jeg udtrykke mig saaledes:

Tænker man sig al den Skov, der findes i Søndre Bergenhus Amt, Løvskov som Naaleskov, ung som gammel, spredt som tætstaaende, reduceret til Normalskov, hvor altsaa Tætheden er saa stor, som den egentlig bør være, nemlig saaledes, at Trækronerne (efter hver enkelt Træsorts Natur) ialfald paa det nærmeste berøre eller i ganske ung Skov endog gribe ind i hverandre, og hvor Aldersklasserne ere normalt fordelte fra 1-aarige til 100-aarige i Naaleskov og fra 1-aarige til 50-aarige i Løvskov (eller høiere Omdriftstid, om Skoven er beliggende tilfjelds), da vil Amtets hele Skovmasse uden Tvivl rummes paa et Areal, der ikke overstiger 5 a 6 norske Kvadratmile. Sættes 6 Kvadratmile, hvilket efter min Mening er særdeles høit anslaaet, udgjør altsaa disse $^1/_{20}$ af Amtets hele Fladeindhold, der jo beløber sig til henimod 119 norske Kvadratmile.

Skoven i Amtet er almindeligvis ung, og større Dimensioner mangle i paafaldende Grad, fordi disse forlængst ere nedhuggede. Væxterligheden er mindre god langs Kysten, hvor Havstormene øve en skadelig Indflydelse i de tyndhuggede Skove; i Dalstrøgene og langs de indre Fjordbredder er Væxterligheden derimod i Regelen god".

Efterhaanden som Afskovningen er gaaen frem, er man selvfølgelig bleven henvist til Torv som Brændematerial, og i det hele Kystdistrikt udgjør forlængst Torven det hovedsagelige Brændsel. Torv forekommer i de fleste Kystherreder i ikke ringe Mængde, men som Følge af ufornuftig Skur ere allerede ialfald de bekvemmest liggende Torvleier paa flere Steder haardt medtagne. Dette hidrører for en væsentlig Del derfra, at Udmarken og de derværende Torvmyrer næsten overalt ligge i Fællesskab, hvilket i Regelen har medført en aldeles hensynsløs og uøkonomisk Drift, medens det derhos tillige i høi Grad har skortet paa Indsigt i den rette Maade at udnytte Torvleierne paa. Imidlertid er der i Femaaret tildels indtraadt nogen Forandring til det bedre i sidstnævnte Henseende. I de sidste 2 Aar af Perioden har man nemlig ladet Amtsagronom Froestad, efterat denne først var givet Anledning til under et Ophold i Danmark at sætte sig ind i den Maade, hvorpaa Torven skjæres og behandles der, reise omkring ca. 3 Maaneder hver Sommer navnlig i Kystherrederne for at veilede Almuen med Hensyn til disse Ting, en Forføining, der allerede har vist sig at medføre særdeles megen Nytte.

Egentlig Skovplantning vides ikke i Femaaret at være forsøgt paa noget Sted inden Amtsdistriktet, naar undtages, at det i 1868 stiftede „Bergens Skov- og Træplantnings-Selskab" i de 2 sidste Aar af Beretningsperioden har ladet — under Ledning af det offentlige Forstvæsens Funktionærer — paabegynde Beplantning af et Par Udmarksstykker i Aarstads Sogn nær Bergen.

Ved Femaarets Udgang var antagelig beplantet ca. 20 Maal med ca. 10,000 Stkr. væsentlig Naaletræer.

IV. Fiskeriet.

Vaarsildfisket har ogsaa i sidste Femaar med Hensyn til Antallet af de deri Deltagende og Bruttoudbytte været det vigtigste Fiske for dette Amtsdistrikt, men er gjennemsnitlig for den hele Periode ikke faldt heldig ud. Med Hensyn til Maaden, hvorpaa dette Fiske drives, sammes Varighed og Omkostningerne ved Fiskernes Udrustning m. v., vides ingen væsentlig Forandring i Femaaret at være foregaaet, hvorfor jeg i saa Henseende kan henholde mig til Indberetningen for næstforegaaende Femaar. Jeg skal dog bemærke, at det ogsaa i sidste Femaar er gaaet fremad med Anskaffelse af større Garnbaade, end tidligere sædvanlig brugtes, hvilke Baade saavel med Hensyn til Form som Tilrigning nærme sig Listerbaaden. De foreliggende Opgaver over Vaarsildfiskets Udbytte m. v. for dette Amts Vedkommende ere, forsaavidt angaar de 2 første Aar af Perioden, meget ufuldstændige og derhos vistnok tillige mindre sikre. For de følgende Aar, for hvilke Opgaverne ere blevne tilveiebragte umiddelbart efter hvert Fiskes Slutning, antages de derimod at være forholdsvis noget mere tilforladelige, og er der for disse Aars Vedkommende aflagt saavidt muligt fuldstændige Aarsberetninger betræffende saavel Vaarsildfisket som øvrige Fisker af nogen Betydning for dette Amt til det kgl. Departement for det Indre tilfølge dettes Cirkulære af 12te Marts 1867. Overensstemmende med disse Indberetninger stiller Antallet af de ved Vaarsildfisket beskjæftigede Personer samt Bruttoudbyttet i Aarene 1868, 1869 og 1870 for dette Amts Vedkommende sig saaledes:

	1868.		1869.		1870.	
	Antal Deltagere.	Brutto-Udbyttets Værdi i Spdlr.	Antal Deltagere.	Brutto-Udbyttets Værdi i Spdlr.	Antal Deltagere.	Brutto-Udbyttets Værdi i Spdlr.
Nordhordlands Fogderi	5,975	176,884	5,843	124,358	5,582	94,647
Søndhordlands —	6,339	249,800	5,475	132,147	5,714	49,253
Hardanger og Vos —	1,054	42,980	1,035	24,235	905	15,612
Tilsammen	13,368	469,664	12,353	280,740	12,201	159,512 *)

Fordeles anførte Udbytte i de forskjellige Aar med lige Beløb paa alle Deltagere (hvorunder er indbefattet foruden egentlige Fiskere tillige Arbeidere ved Sildens Tilvirkning samt sildeførende Fartøiers og Logisfartøiers Mandskab) falder der altsaa paa hver Deltager i 1868 ca. 35 Spd., i 1869 ca. 23 Spd.**) og i 1870 ca. 13 Spd. Efter hvad nærmere er forklaret i ovennævnte Aarsberetninger til det kgl. Departement for det Indre kunne formentlig samtlige Udgifter ved Vaarsildfisket — derunder indbefattet, foruden Fiskernes og øvrige Deltageres Udrustning, Renter af den i Redskaber og Baade m. v. liggende Kapital samt Tab eller Forringelse af Redskaber og Baade — anslaaes gjennemsnitlig til 20 à 21 Spd. pr. Mand, og det vil saaledes sees, at det egentlig kun er Fisket i 1868, der har givet noget betragteligt Overskud, medens Fisket i 1869 ikke har stort mere end vel dækket Omkostningerne, og medens Fisket i 1870 har givet betydeligt Tab, der for det hele Amtsdistrikts Vedkommende ifølge Lensmændenes Opgaver skulde udgjøre ca. 58,000 Spd., en Ansættelse der maaske snarere er vel lav end vel høi, (Gjennemsnitsudgift pr. Mand bliver nemlig efter dette Opgjør kun ca. 18 Spd. istedetfor som ovenfor anført 20 à 21 Spd.)

Angaaende Vaarsildfisket i 1866 og 1867 haves som sagt for dette Amts Vedkommende, kun ufuldstændige Oplysninger. Antagelig kommer man det virkelige Forhold nærmest ved for dette Amts Vedkommende at anslaa saavel Antallet af Deltagere i disse Vaarsildfisker som Brutto- og Netto-Udbyttet at være omtrent som i 1869.

Værdien af Redskaber, Baade og Fartøier ved Vaarsildfisket i 1870 er anslaaet saaledes:

	Garn og Garnbaade.	Noter med Tilbehør.	Logisfartøier.	Sildeførende Fartøier.	Tilsammen.
for Nordhordlands Fogderi	78,055 Spd.	63,100 Spd.	17,065 Spd.	23,600 Spd.	181,820 Spd.
- Søndhordlands —	55,581 —	24,573 —	42,675 —	120,400 —	243,229 —
- Hardanger og Vos —	3,641 —	1,200 —	23,000 —	53,100 —	80,941 —
Tilsammen	137,277 Spd.	88,873 Spd.	82,740 Spd.	197,100 Spd.	505,990 Spd.

hvilken Ansættelse maaske tør være vel lav. Ved Vaarsildfisket i 1868, hvori er opgivet at have deltaget 13,368 Mand, er Værdien af Redskaber, Baade og Fartøier anslaaet til ialt 667,200 Spd. Selvfølgelig benyttes dog disse Redskaber, Baade og Fartøier ikke udelukkende ved Vaarsildfisket.

For Sommersildfiskets (herunder tillige indbefattet Brislingfisket) Vedkommende stiller ifølge de fra Lensmændene nu indkomne Opgaver Resultatet for dette Amt i de forskjellig Aar sig saaledes:

	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
	Antal Fiskere.	Bruttoudbyttets Værdi.	Antal Fiskere.	Bruttoudbyttets Værdi.	Antal Fiskere.	Bruttoudbyttets Værdi.	Antal Fiskere.	Bruttoudbyttets Værdi.	Antal Fiskere.	Bruttoudbyttets Værdi.
		Spd.		Spd.		Spd.		Spd.		Spd.
Nordhordlands Fogderi	2,568	36,294	2,700	53,040	2,638	59,657 ***)	2,844	213623***)	3,600	62,286
Søndhordlands —	1,540	21,150	1,625	22,600	1,620	27,420	2,270	99,950 ***)	2,064	18,225
Hardanger og Vos —	„	„	„	„	10	200	25	100	30	300
Tilsammen	4,108	57,444	4,325	75,640	4,268	87,277	5,139	313,673	5,694	80,811

*) Heri er tillige, ialfald i det Væsentlige, indbefattet Udbyttet af det i nævnte Aar det egentlige Vaarsildfiske forudgaaede Blandsildfiske.

**) Ifølge Fiskeristatistiken for 1869 stiller Forholdet sig særlig for de egentlige Fiskeres Vedkommende noget gunstigere.

***) I ovenstaaende Sammendrag er, forsaavidt angaar Bruttoudbyttet i 1868 og 1869, gjort Tillæg overensstemmende med de tidligere indkomne Opgaver (cfr. Aarsberetningerne) for et Par Herreder, for hvilke Opgaver nu mangle, nemlig for førstnævnte Aars Vedkommende for Manger, og for sidstnævnte Aars Vedkommende for Manger, Aarstad og Kvindherred. Det bemærkes forresten at der mellem de tidligere og de nu indkomne Opgaver for Aarene 1868, 1869 og 1870 ogsaa iøvrigt er adskillig Uoverensstemmelse.

Nettoudbyttet af Sommersildfisket i de anførte Aar lader sig vanskelig ansætte til nogen bestemt Sum, da der efter Fiskets Beskaffenhed ikke vel kan opstilles nogen sandsynlig Kalkule med Hensyn til Udgifterne ved samme. Da dette Fiske imidlertid i Regelen foregaar i Nærheden af Fiskernes Hjem og saaledes optager forholdsvis meget mindre Tid og kræver forholdsvis mindre kostbar Udrustning, end Vaarsildfisket, medens det derhos heller ikke i Almindelighed medfører synderligt Redskabstab, bliver som Følge heraf Nettoudbyttet af Sommersildfisket i det Store taget forholdsvis ret betragteligt. Af de opfiskede Kvanta er ifølge Lensmændenes Opgaver forbrugt inden Herrederne selv for det hele Amts Vedkommende i 1866 for 3604 Spd., i 1867 for 4296 Spd., i 1866 for 5210 Spd., i 1869 for 13,060 Spd. og i 1870 for 7,540 Spd.

Af Hummer er opgivet fanget:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.	Stkr.
i Nordhordlands Fogderi . .	132,000	131,000	119,000	89,000	103,500
- Søndhordlands — . . .	133,285	115,316	108,626	94,150	99,209
- Hardanger og Vos — . . .	„	„	„	„	„
tilsammen	265,285	246,316	227,626	183,150	202,709

Den største Del Hummer gaar til England og betales af vedkommende Opkjøbere her med 6 a 8 Skill. pr. Stk. Resten consumeres hovedsagelig i Bergen. Det gjennemsnitlige aarlige Udbytte af Hummerfiskeriet kan i sidste Femaar ansættes til ca. 14000 Spd.

Udbyttet af Laxefiskerierne er for Femaaret opgivet saaledes:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Nordhordlands Fogderi . .	4790	3140	3674	4390	2100
Søndhordlands — . . .	175	525	513	325	301
Hardanger og Vos — . . .	800	860	870	940	740
Tilsammen	5765	4525	5057	5655	3141

Naar fra anførte Bruttoudbytte trækkes Omkostningerne (Arbeidspenge samt Forringelse af Redskaber og Renter af sammes Værdi) bliver formentlig Overskudet gjennemsnitlig saa ringe, at ommeldte Fiske, for hvilket de naturlige Betingelser netop her synes at være saa usædvanlig gunstige, kan siges i det Væsentlige at have tabt al økonomisk Betydning for Amtet (bortseet fra 1 a 2 Herreder), og nogen Forandring til det bedre heri er, som bemærket i Aarsberetningen for 1870, neppe at haabe uden som Frugt af en videregaaende Fredning end den nu stedfindende. Utvivlsomt vilde allerede overmaade meget være vundet, om Brugen af selvfangende Redskaber blev indskrænket i den Grad, hvortil Loven af 17de Juni 1869 aabner Adgang, om end dette for enkelte Steders Vedkommende ikke maatte være fuldt tilstrækkeligt. Herpaa har imidlertid Amtsformandskabet hidtil ikke villet indgaa. De i forrige Femaarsberetning ommeldte Foranstaltninger til Laxefiskeriets Ophjælpelse (Fredning af forskjellige Elve i Forbindelse med kunstig Udklækning m. v.) have ogsaa i dette Femaar været fortsatte, men saalænge den nu stedfindende hensynsløse Opfisken i Fjordene navnlig med Kilenøter ikke kan hindres, ville, saaledes som de stedlige Forholde her ere, disse Foranstaltninger befrygtelig langtfra kunne medføre den fulde Nytte. Dette maa ialfald siges at være Erfaringen hidtil. Det er nemlig netop i Søndhordlands samt Hardanger og Vos Fogderier, navnlig i det sidste, at man i flere Aar har søgt paa ovennævnte Maade at virke til Laxefiskets Ophjælpelse, men som det vil sees af foranstaaende Sammendrag, er dette Fiske i disse Fogderier paa det Hele fremdeles af lige liden Betydning.

Af endnu mindre Vigtighed, end Laxefiskeriet, er Østersfiskeriet. Paa de fleste Steder ere Bankerne nu aldeles udplyndrede, og Salg af Østers er for sidste Femaar kun opgivet fra Lindaas og Finaas Herreder, respektive ca. 20 Tdr. og ca. 200 Tdr. aarlig. Pris ca. 4 Spd. pr. Td.

Makrel er kun opgivet i Femaaret at være fisket i Sunds Herred, høist i et Aar for 550 Spd. og i de to sidste Aar af Perioden kun for 50 Spd. aarlig.

Vinter- og Vaartorsk er kun opgivet i Femaaret at være fisket i Fjelds Herred, aarlig for ca. 600 Spd., hvoraf det Halve forklares at være forbrugt inden Herredet.

Iøvrigt er for dette Amts Vedkommende alene Spørgsmaal om det daglige Saltvandsfiske, der kun er opgivet at give noget betragteligt Overskud til Salg i Mangers, Lindaas, Askøens, Fjelds og Sunds Herreder af Nordhordlands Fogderi, medens det er opgivet at yde væsentlig Bidrag til Husholdningen foruden i de her nævnte Herreder, endvidere i Tysnæs, Fitje, Finaas, Valestrands, Sveens og Fjeldbergs Herreder af Søndhordlands Fogderi. Talopgaver over Ud-

byttet af heromhandlede Fiskeri mangle for de fleste Herreders Vedkommende, og de enkelte, der foreligge, ere vistnok i Regelen lidet tilforladelige. Salget af Fisk til Bergen er opgivet for Askøen til ca. 2500 Spd., for Fjeld til ca. 10,000 Spd. og for Sund til ca. 8 a 10,000 Spd. aarlig. Dagligfisket opgives i Femaaret at være tiltaget i Lindaas Herred, at have holdt sig nogenlunde uforandret i Hosanger, Manger, Fane, Sund, Fitje og Finaas Herreder, men at være aftaget i samtlige øvrige Herreder af Amtet, hvorom der i denne Henseende kan være Spørgsmaal.

V. Bergværksdrift.

Bergværksdriften her i Amtet har i Femaaret kun været af mindre Betydning. Bergmesteren i Nordenfjeldske Distrikt udtaler sig desangaaende saaledes: „De store Forhaabninger som man i Søndre Bergenhus Amt i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Femaar knyttede til Bergværksdriften, ere paa en sørgelig Maade blevne skuffede. Thi af de mange Hundrede af Anvisninger, som ere blevne anmeldte, have kun forholdsvis faa været Gjenstand for Bearbeidelse, idet alle, Gruberne paa Varildsø undtagne, enten aldeles ere forladte som udrivværdige, midlertidig indstillede i Haab om høiere Pris paa Produktet eller kun i meget svag Drift, som berettiger til at antage en snar Indstilling.“

I 1870 angives ialt beskjeftigede ved Grubedrift her i Amtet 192 Mand, hvoraf 143 Mand ved Øierhavns (Varaldsøens) og Gravdals Gruber, begge i Strandebarms Herred, fra hvilke Gruber opgives uddrevet i nævnte Aar 348,000 Centner Svovlkis.

VI. Fabrik- og Industrianlæg.

Fabrikvirksomheden her i Amtet har ogsaa i sidste Femaar i enkelte Retninger gjort ikke uvæsentlige Fremskridt. Saadan Virksomhed drives dog fremdeles kun i endel Herreder af Nordhordlands Fogderi, nemlig Hosanger, Hammer, Haus, Fane, Dom- og Korskirkens Landsogne, Aarstad, Askøen, Fjeld og Fuse, og de fleste og betydeligste Anlæg findes i Nærheden af Bergens By. I de nævnte Herreder er opgivet at være i Drift ved Udgangen af Femaaret 4 Skibsværfter, 2 større mekaniske Værksteder, hvoraf det ene med Tørdok, 1 Jernstøberi, 10 Reberbaner, 26 Kornmøller, 3 Malterier (hvoraf 2 i Forbindelse med Bryggerier), 2 Bomuldsspinderier, 1 Farveri (i Forbindelse med Spinderi), 2 Trikotagefabrikker, 2 Uldspinderier, 1 Uldvæveri, 1 Bomuldsvæveri, 1 Hampe- og Linspinderi (i Forbindelse med Reberbane), 1 Teglværk, 1 Potteri, 1 Kalkbrænderi, 2 Garverier, 1 Lysestøberi, 1 Sæbesyderi, 2 Tøndefabrikker, 1 Rullegardinfabrik, 1 Voxdugfabrik, 1 Tapetfabrik, 1 Cicorifabrik, 1 Fyrstikfabrik, 2 Brisselfabrikker, 1 Oliemølle, 2 Barkmøller, 1 Drevfabrik, 1 Vatfabrik, 1 Papirmølle, 1 Krudtfabrik, 1 Træsliberi, 1 Gasværk, 2 Bryggerier og 2 Saugbrug. (Her er ikke medtaget Kalkverne, mindre Stampemøller og Saugbrug samt Garverier, der drives med mindre end 5 Mand).

Det samlede Antal Arbeidere ved disse Fabrikanlæg er for 1870 opgivet til 1895, hvoraf 1440 Mænd, 347 Kvinder og 108 Børn under 15 Aar. For Aaret 1866 er Fabrikarbeidernes Antal opgivet til ialt 1603.

Af de nævnte Fabrikanlæg beskjæftigede ved Femaarets Udgang Solheimsvikens mekaniske Verksted i Aarstad Sogn ved Bergen, til hvilket Verksted hører Tørdok, det største Antal Arbeidere, nemlig 429. Verkstedets Produktion i 1870 angives til 7 Dampmaskiner, 23 Dampkjedler og 4 Dampskibe med en Maskinkraft af 122 nominelle Hestekræfter, ialt til Værdi ca. 148,000 Spd. Ved Udgangen af næstforegaaende Femaar var Arbeidernes Antal ved dette Værksted opgivet til 100 a 150 og Værdien af den aarlige Produktion til ca. 65,000 Spd.

Et næsten ligesaa stort Antal Arbeidere sysselsætter P. Jebsen & Co.'s betydelige Bomuld- og Uldspinderier og Væverier i Arne Sogn af Haus Herred. Arbeidsbelægget ved disse Fabrikker er for 1870 opgivet til ialt 419 (hvoraf 243 Kvinder), hvilket er omtrent samme Belæg, der havdes ved bemeldte Fabrikker ved Udgangen af næstforegaaende Femaar. De i 1870 oparbeidede Kvanta Bomuld og Uld ere opgivne til respektive 2795 og 2170 Centner.

VII. Binæringer.

Med Hensyn til dette Afsnit vides ingen væsentlig Forandring i Femaaret at være indtraadt, og jeg kan derfor for saavidt ganske henholde mig til Indberetningen for næstforegaaende Femaar.

VIII. Tilstanden i Almindelighed.

Amtets Folkemængde, der ved Tællingen i 1865 udgjorde 113,366, maa antages ved Udgangen af 1870 at have udgjort ca. 116,000.

Fra næsten alle Herreder i Amtet indberettes, at Frugterne af det forbedrede Almueskolevæsen allerede ere meget kjendelige, og at Misnøien med den nye Skolelov eller rettere med de forøgede Skoleudgifter, som deraf have været en Følge, i Regelen nu er ganske forsvunden.

Sædelighedstilstanden i Amtet maa idetheletaget siges at være forholdsvis ret tilfredsstillende, ihvorvel ikke ganske i samme Grad i alle Herreder. Natteløberiet er i Aftagende men forekommer dog fremdeles i adskillige Distrikter. De uægte Fødslers Antal her i Amtet er fremdeles forholdsvis lidet. Det udgjorde for Aarene 1866—69 (ifølge Bureauchef Kjærs statistiske Haandbog) ca. 4,1 Procent af Fødslernes samlede Antal. Ogsaa med Hensyn til Ædruelighedstilstanden indberettes der fra de fleste Herreder at være Fremgang, og den maa vistnok siges idetheletaget at være upaaklagelig. Paa enkelte Steder, hvor Fabrik eller Grubedrift eller lignende Virksomhed har samlet en større Mængde fremmede Arbeidere, navnlig i Nærheden af Bergen, forkla-

res dog Forholdet tildels at være mindre godt og Uorden af forskjelligt Slags ikke sjelden at forefalde. Ogsaa er Drukkenskab paa Byreiser blandt Befolkningen i de Bergen nærmestliggende Herreder endnu kun altfor sædvanlig.

Med Hensyn til Renlighed i Husene og Husstellet idetheletaget indberettes der fra den største Del af Amtsdistriktet om ikke uvæsentlige Fremskridt ogsaa i sidste Femaar. Imidlertid staar i denne Henseende i Almindelighed vistnok endnu meget tilbage at ønske. Iøvrigt kan jeg med Hensyn til dette Afsnit hovedsagelig henholde mig til Indberetningen for næstforegaaende Femaar.

Ifølge Sorenskrivernes Opgaver er der i sidste Femaar af faste Eiendomme afhændet:

	Antal.	Matrikulskyld.	Salgsbeløb.
i Nordhordlands Sorenskriveri	738	916 Daler 77 Skill.	282,998 Spd. 5 Skill. *)
- Midthordlands —	523	610 — 112 —	458,568 — 53½ —
- Søndhordlands —	664	1,058 — 118 —	324,275 — 38 —
- Hardanger og Vos —	591	1,117 — 21 —	324,914 — „ — **)
Tilsammen	2,516	3,703 Daler 88 Skill.	1,390,755 Spd. 96½ Skill.

I næst foregaaende Femaar er opgivet at være afhændet af faste Eiendomme i Amtet 2100 for et samlet Beløb af 1,163,297 Spd. 7 Skill. medens der i de næstforegaaende 5 Femaar gjennemsnitlig er afhændet i hver Periode 2550 faste Eiendomme for et samlet Beløb af 1,163,986 Spd. 108 Skill. Gjennemsnits-Salgsbeløbet pr. Eiendom for de i sidste Femaar afhændede faste Eiendomme bliver ifølge Foranstaaende ca. 553 Spd., medens Gjennemsnits-Salgsbeløbet for i Amtet afhændede faste Eiendomme var:

i næst foregaaende Femaar	ca.	554 Spd.
- Femaaret 1856—60	„	593 —
- — 1851—55	„	458 —
- — 1846—50	„	415 —
- — 1841—45	„	320 —

Anførte Gjennemsnits-Salgspriser kunne imidlertid ikke betragtes som virkelige Gjennemsnits-Salgspriser i Amtet i Almindelighed. Den Omstændighed, at Bergens nærmeste Omegn, hvor der findes en Mængde paa Grund af Bebyggelse og Beliggenhed uforholdsmæssig kostbare Eiendomme, og hvor derhos uforholdsmæssig mange Eiendoms-Afhændelser finde Sted, er medindbefattet, har tilfølge, at de beregnede Gjennemsnitspriser idetheletaget blive ikke ubetydelig for høie. Sættes Aarstad og Fane Thinglag ud af Betragtning, er der i sidste Femaar afhændet i det hele Amt 2213 faste Eiendomme af samlet Skyld 3409 Daler 76 Skill., for samlet Beløb 1,022,434 Spd. 97½ Skill., hvorefter Gjennemsnitsprisen pr. solgt Eiendom bliver ca. 462 Spd., og i omtrent samme Forhold maa antagelig ogsaa de anførte Gjennemsnitspriser for de tidligere Perioder reduceres, naar de nævnte Thinglage ikke medtages, dog i aftagende Forhold jo længere man gaar tilbage, da det navnlig er i en noget senere Tid, at Værdien af de faste Eiendomme i Byens Omegn er stegen saa særdeles betydelig. Ved ovenanførte Opgave over de afhændede Eiendommes Salgspris maa bemærkes, at der intet Hensyn er taget til de en stor Del af disse Eiendomme paahæftede Kaar eller Føderaad, hvis Værdi, naar hensees til Forskjellen mellem, hvad der her i Amtet er betalt for Eiendomme med og uden paahæftet Føderaad i Tidsrummet 1852—1866 samt til Forholdet mellem begge Slags Afhændelsesmaader i samme Tidsrum, formentlig maa ansættes til ca. 15 pCt. af samtlige Eiendommes Salgsbeløb. Ogsaa maa antagelig noget Tillæg gjøres af den Grund, at Afhændelser fra Forældre til Børn her ere medindbefattede.

Det vil af Foranførte sees, at Eiendomspriserne i Amtet, selv om Aarstad og Fane Thinglag sættes ud af Betragtning, ere stegne i de sidste 30 Aar i betydelig stærkere Progression, end Udstykning er foregaaet, idet Gjennemsnits-Salgsprisen i sidste Femaar — uanseet Udstykningen — er væsentlig høiere end Gjennemsnits-Salgsprisen i noget af Femaarene 1841—1855 og omtrent lig Gjennemsnits-Salgsprisen i Femaarene 1856—1865.

De i sidste Femaar afhændede Eiendommes Gjennemsnits-Skyld bliver, naar Aarstad og Fane Thinglag sættes ud af Betragtning, for det hele øvrige Amts Vedkommende ca. 1 Dalr. 65 Skill. eller rettere lidt mere, da der som nævnt i Opgaverne for Nordhordlands og Hardanger og Vos Sorenskriverier er medtaget endel Eiendomme uden Skyld, der ikke her have kunnet udsondres.

Af Tvangsauktioner er i Femaaret afholdt:

i Nordhordlands Sorenskriveri	53	til Beløb af 14,576 Spd.
- Midthordlands — . .	56	- — - 11,064 —
- Søndhordlands — . .	93	- — - 13,515 —
- Hardanger og Vos — . .	62	- — - 18,266 —
	264	til Beløb af 57,421 Spd.

Inæstforegaaende Femaar blev afholdt 253 Tvangsauktioner for samlet Beløb 86,190 Spd. 28 Skill.

Af Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved er givet Udlæg i fast Eiendom er i Femaaret

*) I Opgaven for Nordhordlands Sorenskriveri er medtaget Afhændelser af faste Eiendomme uden Matrikulskyld (Huse staaende paa ikke særskilt skyldsat Grund). Antallet af dette Slags Afhændelser antages dog ikke for nævnte Sorenskriveries Vedkommende betydeligt.

**) Ligeledes i Opgaven for Hardanger og Vos Sorenskriveri. Antallet af nævnte Slags Afhændelser udgjorde imidlertid i Femaaret for dette Sorenskriveries Vedkommende antagelig kun 3 a 4.

a. thinglæst:

i Nordhordlands Sorenskriveri	1,090	for samlet Beløb	195,222	Spd.	76	Skill.
- Midthordlands —	1,084	- — —	544,039	—	„	—
- Søndhordlands —	1,136	- — —	334,804	—	58	—
- Hardanger og Vos —	566	- — —	163,293	—	„	—
	3,876	for samlet Beløb	1,237,359	Spd.	14	Skill.

b. aflæst:

i Nordhordlands Sorenskriveri	911	for samlet Beløb	125,095	Spd.	76	Skill.
- Midthordlands —	842	- — —	304,907	—	„	—
- Søndhordlands —	753	- — —	150,997	—	110	—
- Hårdanger og Vos —	401	- — —	92,993	—	„	—
	2,907	for samlet Beløb	673,993	Spd.	66	Skill.

Pantegjælden sees saaledes at være bleven forøget i Femaaret med 563,365 Spd. 68 Skill. Herved er imidlertid at mærke:

a. at Forøgelsen for Midthordlands Sorenskriveries Vedkommende, som er den betydeligste, næsten udelukkende (nemlig med 224,280 Spd.) falder paa den nærmeste Omegn om Bergen, hvor, som før forklaret, adskillige større Fabrikanlæg m. v., der hovedsagelig eies af Indvaanere i Bergen, nu findes. For den øvrige Del af Sorenskriveriets Vedkommende andrager Forøgelsen kun til henved 15,000 Spd.

b. at der blandt de inden Søndhordlands Sorenskriveri thinglæste Hæftelsesdokumenter er et, hvorved en Handelsmand i Bergen har pantsat sin Andel i en Kis-Grube paa Stordøen for 50,000 Spd. Sættes sidstnævnte Beløb ud af Betragtning, og Bergens Omegn eller Aarstad og Fane Thinglage ikke medregnes, bliver Forøgelsen forøvrigt for det hele Amts Vedkommende 289,085 Spd. 68 Skill. Den gjennemsnitlige Forøgelse af Pantegjælden i de 5 nærmest foregaaende Femaar var for det hele Amts Vedkommende omtrent 390,000 Spd. i hver Periode. Størst var Forøgelsen i Femaaret 1856—1860, da den opgik til 704,038 Spd. 6 Skill.

Af Exekutioner er i Femaaret afholdt:

i Nordhordlands Fogderi	280	for samlet Beløb	20,005	Spd.	29	Skill. *)
- Søndhordlands —	197	- — —	18,640	—	103	— **)
- Hardanger og Vos —	152	- — —	12,060	—	$4^1/_2$	—
	629	for samlet Beløb	50,706	Spd.	$16^1/_2$	Skill.

Inæstforegaaende Femaar afholdtes ialt 1,115 Exekutioner for et samlet Beløb af 60,584 Spd. 72 Skill.

Summen af de af Overformynderierne forvaltede Midler udgjorde ved Femaarets Udgang for det hele Amts Vedkommende 179,884 Spd. 87 Skill., fordelt paa 1,674 Myndlinger. Gjennemsnitlig faldt altsaa paa hver Myndling ca. $107^1/_2$ Spd. Ved Udgangen af næstforegaaende Femaar udgjorde Summen af de af Amtets Overformynderier forvaltede Midler ialt 195,170 Spd. 115 Skill., fordelt paa 1,781 Myndlinger. Altsaa faldt dengang gjennemsnitlig paa hver Myndling ca. $109^1/_2$ Spd.

Ifølge de fra Lensmændene modtagne Opgaver udgjorde den beskattede Formue og den antagne Indtægt:

	1866.		1870.	
	Beskattet Formue.	Antagen Indtægt.	Beskattet Formue.	Antagen Indtægt.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
i Nordhordlands Fogderi . .	3,273,363	1,085,500	4,007,588	1,503,500
- Søndhordlands — . . .	2,350,894	530,800	2,579,087	562,600
- Hardanger og Vos — . . .	2,221,512	450,800	2,267,352	494,600
	7,845,769 [1])	2,067,100 [2])	8,854,027 [1])	2,560,700 [2])

*) For Nordhordlands Vedkommende er ikke medtaget de overensstemmende med Lov af 8de Mai 1869 i Aaret 1870 af Lensmændene afholdte Exekutionsforretninger for mindre Beløb, hvorfor et lidet Tillæg her maa gjøres.

**) Heraf 1 Exekutionsforretning for et Beløb af 6,918 Spd. 103 ß.

[1]) For 1866 mangler Opgave for Haus, Fjeld, Stordøen, Finaas, Etne, Vikør og Ullensvang, hvorfor for disse Herreders Vedkommende er benyttet Opgaverne for 1868 efter Kommunal-Statistiken (C. No. 10 1871). For 1870 mangler Opgave for Fjeld, Stordøen, Finaas og Vikør, hvilken Mangel er afhjulpen paa samme Maade.

[2]) Opgaver over antagen Indtægt mangler for et Par Herreder, for hvis Vedkommende Indtægten er ansat efter Skjøn. I saa Tilfælde er stedse samme Beløb opført for begge Aar.

Efter dette skulde altsaa Formuen i Amtet være stegen med noget over 1 Million eller ca. 13 pCt. og den aarlige Indtægt med nær $^1/_2$ Million eller ca. 24 pCt. fra Periodens første Aar til dens Udgang. Herved maa imidlertid bemærkes, at der af denne Forøgelse falder alene paa Aarstad Thinglag (Strøget nærmest om Bergen) forsaavidt angaar Formuen 366,630 Spd. og forsaavidt angaar Indtægten 367,834 Spd., og Forøgelsen for det øvrige Amt skulde saaledes blive respektive 641,628 Spd., og 125,766 Spd., til hvilket førstnævnte Tal kan lægges 79,142 Spd., med hvilket Beløb Formuesansættelsen for Vos Herred er nedsat fra Femaarets første til sidste Aar, uagtet Herredets Velstand ifølge de iøvrigt foreliggende Oplysninger maa antages snarere at være gaaen frem end tilbage i Femaaret. For det hele Amt med Undtagelse af Aarstad Thinglag skulde saaledes Formuesforøgelsen fra 1866 til 1870 blive vel 9 pCt. og Indtægtsforøgelsen vel 6 pCt. Forøgelsen viser sig forsaavidt jevn over det hele Amtsdistrikt, som den gjælder saagodtsom alle Herreder. Kun Sveens og Strandebarms Herreder ere opførte med respektive ca. 2000 Spd. og ca. 6000 Spd. mindre Formue (jeg medregner her ikke Vos Herred, da Nedsættelsen for dettes Vedkommende som meldt maa ansees utvivlsom urigtig, hvad enten nu den første Ansættelse er for høi eller den sidste for lav) og kun Lindaas, Sunds og Strandebarms Herreder med respektive ca. 6000 Spd., ca. 5000 Spd. og ca. 8000 Spd. mindre Indtægt ved Femaarets Udgang end ved dets Begyndelse, hvorhos for et Par Herreders Vedkommende Ansættelsen er noget nær uforandret for begge de paagjældende Aar.

At Velstanden i Amtsdistriktet skulde være tiltagen netop i det Forhold, som antydes ved ovennævnte Tal, tør dog ikke antages; dertil ere Ligningsforretningerne i Landdistrikterne i Regelen altfor ufuldkomne, og det er vel ikke usandsynligt, at den tilsyneladende Stigning for flere Herreders Vedkommende for den væsentligste Del kun hidrører fra en forskjellig Taxationsmaade. Opgaverne maa derfor vistnok i her omspurgte Henseende benyttes med megen Varsomhed (medens der derimod neppe er Tvivl om, at ogsaa Opgaverne for 1870 i og for sig for mange Herreders Vedkommende ere altfor lave, især forsaavidt Indtægten angaar) og tør kun tillægges Betydning, forsaavidt de samstemme med og støttes ved andre Data. Dette formenes imidlertid ialfald for nogen Del at være Tilfældet. Ogsaa de iøvrigt foreliggende Oplysninger synes at berettige til at antage, at Velstanden i Amtsdistriktet idetheletaget i Femaaret er gaaet noget om end ikke betydelig frem.

Ifølge Lensmændenes Indberetninger sammenholdte med Fogdernes og Præsternes, kan af Nordhordlands Fogderi formentlig kun Askøens Herred antages gaaet tilbage i Velstand i Femaaret. Derimod maa Fane, Dom- og Korskirkens Landsognes, Aarstads samt Fjelds Herreder antages at være gaaede noget frem. I de øvrige Herreder af Nordhordland maa Tilstanden ifølge de nævnte Indberetninger antages at være paa det nærmeste uforandret. Fra samtlige Herreder af Hardanger og Vos Fogderi indberettes om nogen Fremgang, mere eller mindre, i Femaaret. Størst angives Fremgangen forholdsvis at have været i Røldal, der i Beretningsperioden har havt flere særdeles gode Aar. Af Søndhordlands Fogderi kunne ifølge de nævnte Indberetninger kun Etne og Tysnæs antages i Femaaret at være gaaede noget frem, medens derimod Sveen med Valestrand samt Finaas og muligens Skonevik og Strandebarm maa antages gaaede noget tilbage, hovedsagelig paa Grund af de uheldige Vaarsildfiskerier. I de øvrige Herreder af dette Fogderi maa Tilstanden ifølge Indberetningerne ansees temmelig uforandret.

Om nogen Fremgang i Velstand synes ogsaa Amtets Sparebankers Status ved Femaarets Udgang, sammenholdt med deres Status ved næstforegaaende Femaars Udgang, at vidne: (Se Tabellen næste Side)

Denne Jævnførelse udviser som det vil bemærkes, større eller mindre Stigning for samtlige ældre Sparebankers Vedkommende, og idetheletaget andrager Stigningen — naar Hensyn tages til, at Antal Indskydere for 1865 ikke er opgivet for Tysnæs og Lindaas Sparebankers Vedkommende, og naar de i Femaaret oprettede Bremnæs*) og Haus Sparebanker medtages — til antagelig ca. 2300 Indskydere og til ca. 157,000 Spd. I næstforegaaende Femaar var Stigningen ca. 1800 Indskydere og ca. 119,000 Spd.

Foruden ovennævnte autoriserede Sparebanker gives her i Distriktet endvidere trende uautoriserede Laaneindretninger, nemlig Strandviks Privatbank i Fuse, der er oprettet i 1868 og ved Femaarets Udgang havde en Forvaltningskapital af antagelig ca. 10,000 Spd., Østensø Sparebank, hvis Forvaltningskapital i Femaaret er stegen fra omtrent 10,000 Spd. til omtrent 16,000 Spd. og Ullensvangs Privatbank, der er oprettet i Begyndelsen af 1870, og som ved Aarets Udgang havde under Forvaltning ca. 5000 Spd. Som i forrige Femaarsberetning forklaret have derhos adskillige af Amtets Indvaanere ikke ubetydelige Midler staaende i Bergens Sparebank og andre Pengeinstituter i Bergen, og er der formentlig Grund til at antage, at ogsaa disse Midlers Sum i Femaaret er stegen.

Ved Udgangen af forrige Femaar fandtes her i Amtet 3 Brandforsikringsindretninger, nemlig 1 i Lindaas, 1 i Haus og 1 paa Vos. I dette Femaar er tilkommet 1 Brandforsikringsindretning i Ullensvang og 1 Do. i Ulvik. Summen af samtlige Forsikringsbeløb er opgivet ved Femaarets Udgang at have udgjort i Vos Forsikringsindretning 123,910 Spd. (udgjorde ved Udgangen af 1865 54,290 Spd.), i Haus Forsikringsindretning 20,323 Spd., i Ullensvangs Do. 126,718 Spd. og i Ulviks Do. 73,500 Spd. Præmien er i begge de

*) Bremnæs Sparebank var tidligere uautoriseret Sparebank men havde ved næst foregaaende Femaars Udgang under Forvaltning kun 17 a 1800 Spd.

	1865.			1870.		
	Antal Indskydere.	Kapital under Forvaltning.		Antal Indskydere.	Kapital under Forvaltning.	
		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.
Eids Sparebank	208	6,436	19	248	8,063	14
Vos Sparebank	1,523	78,914	110	1,879	112,693	23
Kinserviks Sparebank . . .	1,576	132,484	3	1,740	154,632	39
Strandebarms Sparebank . .	720	47,792	111	714	48,393	35
Kvindherreds Sparebank . .	706	39,104	15	759	53,146	84
Fuse Sparebank	522	23,897	9	618	33,858	66
Vikørs Sparebank	239	7,433	24	240	9,365	39
Etne Sparebank	294	9,567	111	329	13,965	99
Stordøens Sparebank . . .	353	13,818	116	431	23,003	6
Tysnæs Sparebank	„	7,180	99	288	14,430	74
Skoneviks Sparebank . . .	156	3,738	„	271	15,196	21
Fitje Sparebank	73	1,770	95	258	10,586	42*)
Lindaas Sparebank	„	ca. 2,000	„	550	11,657	35
Bremnæs Sparebank (oprettet 1866 $^{4}/_{1}$) . . .				224	8,506	28
Haus Sparebank (oprettet 1866 $^{23}/_{6}$ . . .				475	13,594	23
	(6,370)	374,138	112	9,024	531,092	28

sidstnævnte Indretninger bestemt til 10 Skill. pr. 100 Spd. aarlig. For Lindaas Forsikringsindretning mangler Opgave over samlet Forsikringsbeløb. Derhos er 31 December 1868 stiftet en Skibsassuranceforening i Jondal, hvori ved Femaarets Udgang var forsikret 119 Fartøier for et samlet Beløb af 105,383 Spd. og i Januar 1870 ligeledes en Skibsassuranceforening i Skonevik, hvori ved Aarets Udgang var forsikret Fartøier for et samlet Beløb af 30,000 Spd.

Af Forbrugsforeninger gives her i Amtsdistriktet ifølge Lensmændenes Indberetninger 4, nemlig:

1 i Haus Herred, der ved Udgangen af 1870 havde 212 Medlemmer, hvis samlede Indskud udgjorde 1050 Spd. Foreningen eiede dengang en egen Formue af 1300 Spd. Omsætningen androg i 1870 til ca. 9000 Spd.

2 i Ullensvangs Herred, der dog efter Lensmandens Formening snarere maa kaldes Handels- end Forbrugsforeninger. De antages hver i 1870 at have havt en Omsætning af ca. 3000 Spd. Begge forklares at have temmelig megen Gjæld og udestaaende Fordringer og ere formentlig idetheletaget mindre hensigtsmæssig indrettede.

1 i Ulviks Herred, der ved Udgangen af 1870 havde 48 Medlemmer, hvis samlede Indskud udgjorde 12 Spd. Foreningen eiede dengang en egen Formue af 40 Spd. Omsætning androg i 1870 til ca. 1100 Spd.

Fattigbyrderne ere vistnok i Femaaret idetheletaget stegne noget her i Amtet, dog forholdsvis ikke særdeles væsentligt.

*) Efter Opgave for 1869.

Den udlignede Fattigskat (saavel i Penge som i Naturalydelser) udgjorde:

	i 1866.	i 1870.
i det nuværende Nordhordlands Fogderi (med Undtagelse af Dom- og Kors-Kirkens Landsogne der henhøre under Bergens Byes Fattigvæsen)	11,906 Sp.	13,803 Sp.
i Søndhordlands Fogderi . .	10,573 —	11,677 —
- det nuværende Hardanger og Vos Fogderi	7,853 —	8,188 —
Tilsammen	30,332 Sp.	33,668 Sp.

Ifølge den officielle Fattigstatistik for 1867 var søndre Bergenhus Amt dengang, naar, som ovenfor, Dom- og Korskirkens Landsogne ikke medregnes, det heldigst stillede med Hensyn til Fattigbyrder af samtlige Landets Amter (Fattigvæsenets samtlige Indtægter — foruden Udligninger tillige Afgift af Brændevin og Øl, Gaver, Bøder, Refusioner o. s. v. — udgjorde dengang for det hele øvrige Amts Vedkommende 36,370 Spd. imod 35,270 Spd. i 1866) og dette Forhold er formentlig ikke væsentlig forandret i de følgende Aar af Femaaret. Medregnes Dom- og Korskirkens Landsogne bliver søndre Bergenhus Amt i 1867 det 2det i Rækken.

Som Grund til Fattigbyrdernes Stigen angives for nogle af Kystherredernes Vedkommende hovedsagelig de uheldige

Vaarsildfisker, men almindeligst klages over ubesindige Ægteskaber som Hovedaarsag. Betleri af Herredernes egne Indvaanere synes i de fleste Herreder ikke at være synderlig hyppigt forekommende, men derimod klages, navnlig fra de indre Distrikter, stærkt over, at man begynder at oversvømmes af Skarer af fremmede Landstrygere, der betle under Foregivende af at søge Arbeide. Dette Onde skal paa flere Steder allerede have antaget meget foruroligende Dimensioner.

Ifølge Lensmændenes Indberetninger maa Tjenerlønnen her i Amtet antages idetheletaget at være stegen noget i Femaaret. Ved dettes Udgang var formentlig Gjennemsnitslønnen for en voxen Tjenestekarl 25 a 30 Spd. og for en voxen Tjenestepige 12 a 15 Spd. aarlig, medens baade høiere og lavere Lønninger enkeltvis ere opgivne.

Daglønnen synes idetheletaget at have holdt sig temmelig uforandret i Femaaret. I Nordhordlands Fogderi opgives den almindeligst at have været paa egen Kost om Sommeren 48 a 54 Skill. og om Vinteren 30 a 40 Skill. og paa Husbondens Kost om Sommeren 30 a 36 Skill. og om Vinteren 16 a 24 Skill. I Søndhordlands og i Hardanger og Vos Fogderier synes den gjennemsnitlig at have holdt sig lidt lavere. I Hardanger og Vos Fogderi forklares det at være ganske usædvanligt, at Arbeiderne holde sig selv Kosten. Daglønnen for Husmænd er her i Amtet i Regelen omtrent den samme som for andre Arbeidere.

Husmandens Vilkaar forklares i Almindelighed at være forholdsvis nogenlunde gode i Hardanger og Vos samt Søndhordlands Fogderier, navnlig i det første, derimod gjennemsnitlig mindre gode i Nordhordlands Fogderi. Lensmanden i Fuse bemærker, at Grunden til, at Husmændenes Kaar der i Herredet ere gaaede tilbage i den sidste Tid, er at tilskrive 30 Dalers Loven af 8de Mai 1869, der har ødelagt deres Kredit, en Mening der i den senere Tid ikke saa sjelden høres udtalt ogsaa for andre Herreders Vedkommende. Bortsættelse af Husmandspladse maa siges idetheletaget at være noget i Aftagende.

Fordringerne til Livet forklares næsten for alle Herreders Vedkommende at være stegne i mere eller mindre Grad i Femaaret navnlig med Hensyn til Beklædning og Husbekvemmeligheder. Ogsaa maa det antages, at Livsopholdet i Femaaret i Regelen er blevet noget dyrere, ihvorvel dette visnok for den væsentligste Del hidrører fra, at som meldt, Fordringerne til Livet efterhaanden ere blevne noget større.

Kaartagning er fremdeles yderst almindelig over det hele Amt. I Nordhordlands Fogderi synes den endog tildels at være i Tiltagende. Der er neppe Tvivl om, at der ved Eiendomsoverdragelser i en Mængde Tilfælde tages alt for lidet Hensyn til den Byrde, Kaaret i Virkeligheden i Almindelighed medfører for den Forpligtede, ligesom intet er sædvanligere, end at dette Kaarforhold giver Anledning til sig idelig gjentagende Tvistigheder.

Af nye Hovedveie er i Femaaret fuldført:

a. Stykket mellem Seljestad og Elversleite paa Røldalsfjeldet (henhørende til Anlægget Odde-Røldal) 1 Mil, afleveret i 1870;

b. det i Juni Maaned 1865 paabegyndte Anlæg fra Gaarden Haugland i Valestrands Herred igjennem Sveens Herred til Grændsen mod Stavanger Amt og videre til Haugesund, inden dette Amt 3 Mile, afleveret dels i 1866 dels i 1870;

og c. den tilbagestaaende Del, $2^1/_8$ Mil af Anlægget Vossevangen — Eide i Graven (Omlægning), afleveret 1870; og paabegyndt:

a. i 1869 et Anlæg fra Bergen gjennem Aasene Sogn af Hammers Herred (Omlægning), $1^1/_2$ Mil

og b. ligeledes i 1869 et Rideveisanlæg fra Gaarden Jøssendal i Odde Sogn af Ullensvangs Herred til Gaarden Fjære i Aakre Sogn af Skoneviks Herred, $1^1/_2$ Mil.

Den i forrige Femaarsberetning ommeldte af Amtsformandskabet i 1865 vedtagne Ordning, i Henhold til hvilken alt Vedligeholdelsesarbeide paa Amtets Hovedveie bortaccorderes, staar fremdeles ved Magt.

Af nye Bygdeveie er i Femaaret fuldført:

a. mellem Tjernagel og Mølstrevaag i Sveens Herred, $1^1/_2$ Mil, rodelagt 1868;

b. mellem Røkenæs og Førde i samme Herred, $^3/_8$ Mil, rodelagt ligeledes i 1868;

c. mellem Stordøens Kirke og Gaarden Kaarevik, $^1/_2$ Mil, rodelagt i 1869;

d. mellem Toftevang og Halsnø Kloster i Fjelberg Herred, $^1/_2$ Mil, rodelagt i 1870;

e. mellem Raaskiftet og Lønningshavn i Fane Herred, $^3/_4$ Mil, ligeledes rodelagt i 1870,

og f. mellem Sævereide og Hennangervand i Fuse Herred, $^1/_{16}$ Mil, rodelagt i 1869,

og paabegyndt:

a. mellem Noreimssund og Birkeland i Vikørs Herred $^1/_2$ Mil,

og b. mellem Kløve og Ygre i Vos Herred, $^5/_8$ Mil. Derhos er i Femaaret omlagt Bygdeveien fra Drøgsvold til Nesheim i Vossestrandens Herred, $^1/_4$ Mil, og af Bygdeveien mellem Velure og Næs i Ullensvangs Herred $^3/_8$ Mil.

Iøvrigt henvises til vedliggende Forklaring fra Amtsingeniøren betræffende Veivæsenets Tilstand her i Amtet ved Udgangen af 1870.

Dampskibsfarten paa Amtets Fjorde er bleven ikke ubetydelig udvidet i Femaaret.

Ved dettes Udgang underholdtes der med Bidrag af Statskassen:

a. ugentlig Dampskibsfart mellem Bergen og Ullensvang i Hardanger med Dampskibet „Hardangeren“ tilhørende et Interessentskab tildels hjemmehørende i Hardanger. (Samme Dampsib udførte i den største Del af Aaret

1870 ogsaa en anden ugentlig Tour paa Hardanger uden Statsbidrag),

b. ugentlig Dampskibsfart mellem Stavanger og Hardanger med Dampskibet „Vikingen," tilhørende et Rederi i Bergen. Denne Dampskibsfart er bleven indstillet hvert Aar i Maanederne Januar til Marts, i hvilken Tid (under Vaarsildfisket) det nævnte Dampskib har udført en dobbelt ugentlig Route mellem Stavanger og Bergen,

c. dobbelt ugentlig Fart mellem Bergen og Søndhordland (Aalund i Fjeldberg) med Dampskibet „Vøringen", tilhørende et Rederi i Bergen;

d. i det væsentlige dobbelt ugentlig Fart mellem Bergen og Fane, Os og Fuse Herreder med Dampskibet „Bjørnen," tilhørende et Interessentskab tildels hjemmehørende i paagjældende Distrikter;

e. dobbelt ugentlig Fart mellem Bergen og Sandnæs af Lindaas Herred med Dampskibet „Arne," tilhørende det nordhordlandske Dampskibsselskab;

f. dobbelt ugentlig Fart mellem Bergen og Fedje af Lindaas Herred samt mellem Bergen og Bremnæs af Finaas Herred med Dampskibet „Ebenezer," tilhørende et Rederi i Bergen.

Derhos er i Femaaret uden Bidrag af Statskassen blevet underholdt Dampskibsfart mellem Bergen og Bolstadøren i Vos Herred ved ovennævnte Dampskib „Arne," mellem Bergen og Eide i Graven i en Del af Aaret ved ovennævnte Dampskib „Bjørnen" og imellem Bergen og Lindaas, Hosanger samt nærmeste Landdistrikt om Bergen ved Bergens Dampbaadlags Baade.

Søndre Bergenhus Amt den 4de April 1872.

Underdanigst

M. Rye.

N.

Bergens By.

Underdanigst Beretning

angaaende Bergens Byes økonomiske Tilstand i Femaarsperioden 1866—1870.

Til Afbenyttelse ved Afgivelsen af den foranførte Beretning har jeg, foruden de i Circulaire fra det Kongelige Departement for det Indre af 30te November 1870 forlangte Opgaver, endvidere modtaget

1. Beretning om Bergens Handel i det nævnte Femaar, afgivet af en inden Bergens Handelsforening nedsat Komitte.
2. Skrivelse fra Bergens Handelsforenings Direktion af 13de Mai d. A. angaaende den sidstnævnte Beretning.
3. Skrivelse fra Bergens Magistrat af 13de Juni d. A., hvorved de under No. 1 og 2 anførte Bilage hertil ere indsendte, og hvori derhos meddeles Oplysninger med Hensyn til forskjellige Anliggender, som Femaarsberetningen er antaget at burde omfatte.

Disse 3 Dokumenter har jeg troet her at burde indtage i sin Helhed.

1. Beretning

om Bergens Handel i Femaaret 1866—1870.

„Femaaret 1866—70 maa idetheletaget siges at have været gunstig for Bergens Handelsstand.

Med Hensyn til Forretningen med vore Udførselsartikler var vistnok Aarene 1866—67 og tildels 68 mindre heldige, medens denne Forretning de 2 paafølgende Aar maa siges at have afgivet særdeles gunstige Resultater. Derimod udmærkede hine Aar sig ved en fordelagtig Indførsel, som forresten har vedvaret gjennem hele Femaaret, om end neppe i den Grad.

Disse gode Resultater i Forbindelse med den gunstige Stilling, som Bergens Handelsstand indtog ved forrige Femaars Slutning, har ikke alene givet den Kraft til at imødegaa de ikke ubetydelige Tab, som blev den paaført ved Fallissements i endel af Rigets øvrige Byer og Nordlandene, men den har ogsaa samtidig havt Evne til i væsentlig Grad at udvide sine Forretninger, saaat Bergens Handel nu maa siges at indtage et høist respectabelt Standpunct.

Vaarsildfisket afgav de 4 første Aar et temmelig jevnt gunstigt Resultat, idet den samlede Fangst i disse Aar dreiede sig om gjennemsnitlig ca. 600,000 Tønder, hvorimod sidste Aars Fiske var saa ringe, nemlig 160,000 Tønder, at det har fremkaldt alvorlig Frygt for at Vaarsilden ganske skulde forlade vore Kyster. Imidlertid bragte dette Aar os en ny Forekomst af Sild, idet kort før og tildels under selve Vaarsildefisket opfiskedes et Kvantum af mindst 150,000 Tønder saakaldet Blandsild eller Nysild.

Af denne Sildesort stødte uhyre Stimer under Land, fornemmelig i Byens Nærhed, men paa Grund af Handelsstandens Frygt for ikke at finde noget fordelagtigt Marked for denne i og for sig vistnok simple Sild, og de deraf følgende særdeles lave Priser, blev kun en ringe Del af den store Mængde optaget.

Vaarsildsaltningen har i Femaaret afgivet lønnende Resultater, fornemmelig i det sidste Aar, paa Grund af det ringe Udbytte og de deraf flydende høie Markedspriser. Afskibningen for egen Regning har ogsaa i de Par sidste Aar afgivet gode — tildels meget gode Resultater, hvorimod de første Aar snarere medførte Tab. Forretningen i Nysild var baade for Saltere og Afskibere i det store taget særdeles brillant, idet man fandt Markeder i Storbrittanien og Frankrig, som for en forholdsvis høi Pris kunde gjøre Brug af denne Vare. Senere paa Aaret, da Vaarsildpriserne havde taget stærk Favør, begyndte Sverige ogsaa at hefte sin Opmærksomhed paa denne Vare, som ved sin Prisbillighed blev

et tjenligt Surrogat for den dyre Vaarsild, og temmelig anselige Kvanta blev udført derhen efter Ordre.

Den i tidligere Aar paa Nordlandenes yderste Kyster senhøstes forekommende Storsild har i dette Femaar indtaget en fremragende Plads i Bergens Sildehandel, idet de stedse større og større Indsig paa længere og mere indelukkede Kyststrækninger har foranlediget store Udrustninger og Anlæg af Salterier, hvorved de opfiskede Kvanta tildels har været ganske betydelige. Saaledes opfiskedes i Nordland efter Amtmandens Opgave i 1868 350,000 Tønder, i 1869 250,000 Tønder; 1870 afgav kun 170,000 Tønder, hvilket formenes at maatte tilskrives de særdeles ugunstige Veirforholde. Den nordlandske Storsild har ved sin fortrinlige Kvalitet vundet Marked overalt, hvor Vaarsilden tidligere var kjendt, og foretrækkes nu for denne paa de fleste Steder selv til noget høiere Priser. Af alle vore Sildesorter synes denne at være den mest tjenlige for det engelske og navnlig det irske Marked naar Priserne hos os stille sig moderate.

Fedsildhandelen har i Femaaret taget et temmelig stærkt Opsving. Nordlændingerne tillægge sig flere og flere Redskaber for Fangsten, og da denne idetheletaget har været gunstig, saa har det producerede Kvantum været betydeligt. Men ved Siden heraf har ogsaa Forbruget tiltaget, idet Distrikter i Tydskland, som tidligere udelukkende holdt sig til den skotske Sild, i den senere Tid har fundet Smag i den norske Fedsild, og nu endogsaa foretrækker denne. Foruden at Kvaliteten har været god, synes ogsaa Behandlingen ved Tilvirkningen at være bleven bedre. Den tiltagende Benyttelse af Dampskibe til Transport af Fedsilden til Forbrugsstederne har ogsaa været til Støtte for den hele Forretning.

Udbyttet af Fedsildhandelen i Femaaret maa siges at have været ganske godt i Gjennemsnit. Vistnok fremkaldte 1866 Aars gunstige Forretninger en Djærvhed, som i 1867 tildels kostede Afskiberne betydelige Tab ved de forhøit anlagte Priser; men i 1868 begyndte Forretningerne atter at rette lidt paa sig og i 1869 men især i 1870 afgav Afskibningerne meget gode Resultater. Krigsbegivenhederne i dette Aar, som man først frygtede for skulde udøve en skadelig Indflydelse formedelst den formodede Blokade af de tydske Havne, bevirkede nemlig, at Priserne her i Landet bleve anlagte meget lavt. Tilførselen til Fedsildmarkederne foregik imidlertid temmelig uhindret, og Afsætningen led saaledes intet Skaar.

Tranhandelen har i Femaaret været jevnt god med Undtagelse af Aarene 1867 og 70, da Priserne for 1ste Stævnes Tilførsel fra Nordland anlagdes meget for høit i Forhold til Fiskerierne og Afsætningen, hvorved saavel den bergenske som den nordlandske Handelsstand tilføiedes et betydeligt Tab. I de øvrige Aar var Afsætningen jevn til temmelig konstante Priser og Handelsstandens Fortjeneste i Regelen tilfredsstillende. Vore væsentligste Kunder er fremdeles Holland og endel af Tydskland. Afsætningen til Frankrig har tiltaget og synes at ville blive stadig, hvorimod England og Spanien kun leilighedsvis trækker herfra, naar Priserne stiller sig meget billige.

Forretningen i Rogn var i Femaaret meget variabel og har neppe i Gjennemsnit afkastet nogen synderlig Fordel, fornemmelig paa Grund af det store Tab, som Handelsstanden led i 1867, da man anlagde Priserne hos os usædvanlig høie i Tillid til Opsynets Opgave af 12,000 Tønders Udbytte af Lofotfisket, medens det viste sig, at alene hertil Bergen indførtes 19,977 Tønder det samme Aar.

Priserne faldt i Sommerens Løb fra 15 Spd. ned til 8 Spd., og Mistilliden i Frankrig var bleven saa stor, at man det følgende Aar maatte anlægge meget lave Priser, og selv dertil var Afsætningen langtfra livlig. Krigen i Frankrig i 1870 generede denne Handel; den rammede forøvrigt de forbrugende Distrikter saa sildig, at man herfra i det væsentlige havde realiseret sine Partier.

Klipfisktilvirkningen antages at være i jevnt Tiltagende, om end den direkte Deltagelse heri af Bergens Handelsstand snarere maa siges at være formindsket baade i Lofoten og Finmarken. Derimod har en hel Del fra Landdistrikterne med sine større Jagtfartøier kastet sig over denne Bedrift, ligesom ogsaa Nordlændingerne mere og mere befatter sig dermed, understøttet med Midler fra den bergenske Handelsstand. Ved den Vending, Klipfiskforretningen paa den Maade har taget og den derved forøgede Tilførsel hertil, har Bergens Handelsstand altid havt en sikker om end liden Fordel.

Rundfisktilvirkningen har efter Opsynets Opgaver i Femaaret varieret mellem 6—7 Millioner Fisk undtagen i 1870, da den gik op til 10 Millioner. Herved er dog at bemærke, at i disse Opgaver, som bekjendt, ikke er indbefattet det overmaade vigtige Fiskeri, som foregaar i Vesteraalen, hvor al Fisk udelukkende virkes til Rundfisk. Det er at beklage, at der hidtil ikke har været nogensomhelst Anledning til nøiagtig at kunne beregne Fiskerierne i dette for Bergens Handel saa overmaade vigtige Distrikt formedelst de yderst mangelfulde Communicationsmidler. Vesteraalen, som gjerne kan kaldes de nordlandske Fiskeriers Udpost, indeholder i sig en saa stor Rigdom saavel af Fisk som af Sild, navnlig af Storsild om Høsten, at en Udvidelse af Communikationsmidlerne til Hjælp af Distriktet og til Støtte for Handelen i det store taget, synes uundgaaelig nødvendig, ligesom ogsaa Telegrafnettets Udvidelse derhen kun kan være et meget nærliggende Tidsspørgsmaal. Fiskerierne foregaar der saa at sige hele Aaret rundt, og ved Telegraflinjens Forlængelse derhen vilde saaledes store Capitaler kunne indvindes for Landet gjennem den Deltagelse fra Handelsstandens Side, som en letvindt Communikation med Telegrafforbindelse altid vil hidføre.

Handelen med Rundfisk har i Femaaret havt en god Gang. Man har kunnet realisere sine Varer her paa Stedet og Forbruget har jevnlig været saa godt, at ingen væsentlige Partier har været tilbageliggende fra det ene Aar til det andet. Forretningerne i de 3 sidste Aar har for Handelsstanden været særdeles fordelagtige, da Priserne stadig vare opadgaaende, hvorimod i 1866 og navnlig i 1867 tildels temmelig betydelige Tab hidførtes, antagelig paa Grund af, at Kvantumet viste sig at være betydelig større end Opgaverne.

De største Consumenter er Holland og Belgien, dernæst Italien og for en mindre Del og kun leilighedsvis Frankrig, Spanien og China.

Seihandelen var i Femaaret temmelig jevn og efterlod for Handelsstanden altid en Fordel, om end ikke saa stor. Til høie Priser indskrænkedes Afsætningen, men naar disse modereredes, viste sig altid en livlig Søgning. Den eneste Forbruger idetstoretaget er fremdeles Sverige med Finland. Foruden den Bagatel, som tilvirkes i vore tilgrændsende Distrikter, og som udmærker sig ved en fortrinlig Kvalitet, hidføres Hovedkvantumet fra Nordland og Finmarken.

Smaafiskesorterne — Raaskjærtorsk, Længer, Titling, Brosmer og Hyser — har tildels efter Fiskeriudstillingen fundet rige Markeder. Handelen var i Femaaret tilfredsstillende og afgav den jevne gode Fordel, som den Bergen egne omhyggelige Sorteringsmaade i Regelen hidfører, idet enhver Forbruger herfra kan erholde Varen i den ønskelige Kvalitet og Størrelse.

Af vor Import er Kornvarer vigtigst. Rugindførselen har i Femaaret tiltaget, navnlig har Importen fra Sortehavet, der udelukkende drives aktiv, tildels antaget store Dimensjoner og i det væsentlige fortrængt den dyrere Østersørug. Sortehavsrugens ofte særdeles gode Kvalitet, i Forbindelse med de forbedrede Mølleindretninger hos os, skaffer et Mel, som concurrerer med det af østersøisk Rug formalede og ved sin billigere Pris foretrækkes i daglig Handel. Ogsaa Landdistrikterne kaster sig mere og mere over Rugmel, da dette i Regelen stiller sig billigere end Bygmel. En af Hovedgrundene til den forøgede Indførsel antages at ligge deri at saavel By- som Landbefolkningen nu væsentligt benytter finsigtet Mel istedetfor tidligere samfænget, hvorved Forbruget betydelig forøges. For det tiloversblevne Affald — Klid og Gris — haves rigelig Anvendelse til Landdistrikterne; man har tildels ogsaa fundet Afsætning deraf ladningsvis til Danmark og andre Steder. Imidlertid har Indførselen af sigtet Rugmel fra Kjøbenhavn fremdeles vedvaret i stor Scala, tiltrods for det udmærkede Produkt, som vore Møller kan præstere, og man skulde tro, at dette hidrører derfra, at vore Møller til enkelte Tider ikke kunde tilfredsstille Behovet. Rugforretningen skaffede i Femaarets første Del vor Handelsstand en betydelig Fordel gjennem dens Forsynlighed ved i rette Tid at ordinere fra Sortehavet store Partier hovedsagelig ved egne Skibe. Disse ankom efterat Høsten overalt i Nordeuropa havde vist sig at være mislig, og saaledes gik Priserne saa betydelig i Veiret, at man tildels opseilede 2 Daler Tønden. Foruden at Bergen ialmindelighed afsætter betydelige Kvanta til de nordlige Byer, kunde man i disse Aar af sin Overflod ikke alene forsyne sine gamle Kunder, men man kunde ogsaa afhjælpe den Mangel, som begyndte at gjøre sig gjældende paa Østlandet, ligesom ogsaa adskillige Partier udførtes til Udlandet. Som det var at vente, maatte der i de overdrevne Priser indtræde en Reaktion, og denne fik man ogsaa i Sommeren 1868, da Priserne i et meget kort Tidsrum faldt næsten $1^1/_2$ Daler Tønden, og saaledes sluttede denne glimrende Periode med et for Mange føleligt Tab. I de sidste Aar blev Forretningen drevet under temmelig jevne Forholde.

Bygtilførslerne sker fornemmelig fra vore Nabolande i mindre Skibe og Partierne gaa i Regelen over i Consumen uden at være Gjenstand for omtaleværdig Speculation. Forretningen i denne Artikkel har forsaavidt forandret Natur, at den nu drives mere aktiv fra vor Handelsstands Side, ligesom og at man mere og mere lægger Vægt paa de bedre Sorter. Fra Sortehavet og nærliggende Havne har man nu og da faaet Tilførsler, men Varen derfra har i almindelighed ikke tilfredsstillet.

Hvedetilførselen har i Femaaret været den jevne, derimod er Tilførselen af Hvedemel tiltaget betydelig.

Forbruget af Gryn og Erter er i stadig Stigende. Af førstnævnte Sort leverer vore egne Møller det væsentligste Behov og saaledes er Indførselen heraf i Aftagende. Mais er en Kornsort, som hos vor Almue ikke synes at finde almindelig Bifald uden naar den er billig og kan concurrere med Rug.

Tilførselen af Salt har været i jevnt Stigende. I det væsentlige er den besørget ved vort Steds egne Skibe fra de sædvanlige Saltpladse Sicilien, Spanien og Portugal. Nogle Ladninger tages aarlig hjem fra Frankrig og England. Om Handelen i denne Artikkel er ikke stort at sige; den gaar i Regelen jevnt væk fra Skibene til Forbrugerne til Priser, som afgiver en rimelig Fragt.

Manufacturhandelen har i Femaaret taget betydelig Opsving, ikke alene til Byens eget Forbrug men ogsaa ved tiltagende Export til Landdistrikterne og de norden- og søndenfor liggende Byer. Colonialhandelen derimod maa vel siges omtrent at staa paa samme Trin, eller snarere at være i Aftagende med Hensyn til Exporten til de nordlige Steder, hvor den synes at ligge under i Concurrancen med Christiania og Throndhjem.

Den i forrige Femaar af bergenske Kjøbmænd paabegyndte Trælastexport fra Østlandet til Australien er i dette Femaar ikke bleven fortsat for Bergens Regning, men har været dreven directe fra Østlandet.

I 1870 er et Aktieselskab oprettet under Firma „Det

islandske Handelssamlag" med det Formaal at drive Forretninger paa Island, hvor Samlaget har etableret flere faste Faktorier.

Som ethvert nyt Foretagende har ogsaa dette mange Vanskeligheder at bekjæmpe og specielt maa nævnes det besynderlige i, at dette for vor hele By saa uomtvistelig gavnlige Foretagende ikke har faaet nogen synderlig Tilslutning eller Opmuntring fra selve Handelsstandens Side.

Med den Lighed, denne Handel har med den nordlandske, har man desuagtet godt Haab om at gjennemføre Sagen og derved bringe Bergens Handel en væsentlig og fordelagtig Udvidelse.

Vore Vand-Møllebrug har siden sidste Femaarsberetning faaet en betydelig Udvidelse, saavel ved Oprettelse af nye som Forbedringer af de gamle Brug. Derhos er oprettet en større Dampmølle.

Den bergenske Dampskibsflaade har faaet en betydelig Tilvæxt, og det synes som om Trangen til den Slags Skibe er i stadig Stigende, saa at vor By i denne Henseende utvivlsomt i den nærmeste Fremtid vil komme til at indtage en efter vore nordiske Forholde temmelig fremragende Plads.

En naturlig Følge deraf er Anlæggelsen af 2de nye Tørdokke, som netop er paabegyndt.

Seilskibsrhederiet har i Femaaret givet et i Gjennemsnit godt Udbytte, hvilket især hidrører derfra, at Størstedelen af de større Skibe i vor Handelsflaade have været i Fragtfart paa det sorte Hav, hvorfra der især i de 2de første Aar gjordes gode Forretninger. De faa store classede Skibe som Bergen eier, have været engagerede i Ris- og Guanofarten, hvoraf ogsaa Udbyttet, om end ikke stort, dog altid har levnet Rhederne en Avance; hvorimod de, rigtignok meget faa, større ældre Skibe, erhvervede ved Kjøb i Udlandet, og som have været anbragte i Trælastfart, have leveret meget misligt Udbytte. De mindre Skibe i Fragtfart, naar undtages de enkelte, der have været engagerede i Fragtfarten mellem Messina og russiske Østersøhavne, har det derimod i Regelen været forbunden med Tab at holde i Fart. Da imidlertid Størsteparten af den bergenske Handelsflaades mindre Skibe benyttes af vedkommende Rhedere for dermed at drive Speculationsforretninger dels paa Udlandet og dels paa Fiskerierne, og disse i Femaaret have været drevet med Held for vor By, har denne Gren af vor Skibsfart gjennemsnitlig været fordelagtig.

Bergen oprettede i Femaaret den længe forønskede og savnede Handelsforening. I den korte Tid den har virket har den allerede udrettet adskilligt Gavn ved Istandbringelse af flere heldige Reformer i vore Handelsusancer. Ved fortsat kyndig Ledelse er der ingen Tvivl om, at den i Fremtiden ogsaa vil komme til at udfolde en heldbringende Virksomhed for Handelsstanden.

Import til Bergen i Femaaret 1866—70 angivet i Tdr:

	Rug.	Byg.	Hvede.	Salt.
1866	176,594	205,607	12,611	205,896
1867	155,490	150,786	12,388	175,130
1868	189,194	216,690	13,833	204,835
1869	252,455	185,045	12,369	221,580
1870	319,636	189,580	15,317	309,245
Gjennemsnit i Femaaret 1866—70	218,674	189,542	13,304	223,337
Do. 1861—65	150,335	220,891	14,585	203,500

Export fra Bergen i Femaaret 1866—1870.

	Vaarsild.	Storsild.	Fedsild.	Tran.	Rogn.	Klipfisk.	Tørfisk.
	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.	Tønder.
1866	153,520	—"—	98,519	41,513	24,284	305,900	342,461
1867	137,733	—"—	155,097**)	40,951	21,279	453,428	434,350
1868	110,412	38,900	139,375	33,884	25,869	439,258	453,611
1869	149,179	162,644	178,323	36,304	23,802	349,020	497,233
1870	167,168*)	145,296	175,054	51,313	28,087	327,980	515,253
Gjennemsnitlig i 1866—70	143,602	115,613	149,274	40,793	24,644	375,117	448,582
Do. - 1861—65	199,691	104,106		32,991	21,719	265,994	395,886

*) heri er indbefattet 96,834 Tdr. Nysild.

**) heri er ogsaa Nordlandsk Vaarsild.

„2. Den ærede Magistrat har i Skrivelse af 18de Marts 1871 opfordret Bergens Handelsforening at besørge udarbeidet en Beretning over Bergens Handel i Femaaret 1866—70.

I denne Anledning anmodede Handelsforeningen 3de Mænd nemlig: DHerrer Thorkill Jonsen, Gerh. Stoltz og N. I. Michelsen om at danne en Comité for at paatage sig dette Hverv, og giver man sig idag den Ære at fremsende dette Arbeide, som disse Herrer have havt den Godhed at udføre.

Beretningen har været oplæst i Handelsforeningen; Forsamlingen fandt, at Comitéen i sin Beretning om det Islandske Samlag havde benyttet vel stærke Udtryk, naar den siger, at den finder det besynderligt, at Samlaget ikke har faaet nogen synderlig Tilslutning af Handelsstanden; heri

kunde et Flertal af Forsamlingen ikke ganske være enig, og uagtet Foreningen betragter Beretningen som et selvstændigt Arbeide af nævnte Mænd, har den dog troet at burde tilføie som Bemærkning til Indberetningen, at Udtrykket „besynderligt“ neppe er den rette Opfatning af Comitéen. Hvis Bergens Handelsstand ikke skulde have deltaget saa stærkt i Samlaget, som Comitéen udtaler sig, ligger Grunden hertil maaske mindre i, at Handelsstanden mangler Interesse for Sagen, end deri, at Flere have en forskjellig Opfatning af, hvorledes et saadant Samlag bør drives, og at man har været ængstelig for at denne Forretning skulde faa en altfor stor Udvidelse, inden man havde erhvervet den fornødne Erfaring for, at den vilde blive et i mercantil Henseende lønnende Foretagende. Det er med det Islandske Samlag, som med alt Nyt, at Publicum altid er ængstelig for at kaste sig ind i en Affaire hvortil man kun har lidet eller intet Kjendskab.

Forsamlingen har tillige udtalt det Ønske, at ved næste Femaarsberetning vilde det være gavnligt, om den ærede Magistrat kunde bevirke, at den Comité, som maatte faa det Hverv at udarbeide en saadan, kunde faa længere Varsel, for at Materialier i en længere Tid kunne indsamles.

Direktionen paalagdes desuden at ledsage Beretningen med det Tillæg, at Loven om dobbelte Tønder til Transport af Sild i Emigrantskibene havde i Femaaret hindret Udførsel af Sild til Nordamerika, hvor der ellers vilde kunne paaregnes en betydelig Afsætning af denne Vare blandt de mange skandinaviske og tydske Indvandrede.

Desuden have Forholdene i den seneste Tid forsaavidt forandret sig, som en stor Del af Emigranterne afgaa til Amerika med Dampskibe, der i Regelen tilbagelægge Reisen i 16 Dage, saa at der bliver saameget mindre Grund til at befrygte nogen skadelig Indflydelse paa Passagerernes Sundhed ved at føre Sild indpakket paa almindelig Maade i enkle Tønder.“

Til Bergens Stift.

„I Forbindelse med Skrivelse af 20de Juni f. A. hvori man tilstillede det ærede Stift endel Materialier til Femaarsberetningen for Bergens By for Aarene 1866—1870 giver man sig den Ære hoslagt at oversende en af et Udvalg af Bergens Handelsforening, bestaaende af DHrr. Kjøbmænd Thorkill J. Johnsen, N. I. Michelsen og Gerhard Stoltz forfattet Beretning om Bergens Handel i det nævnte Femaar, ledsaget af en Skrivelse fra Handelsforeningens Direktion af 13de d. M.

Til hvad der i den nævnte Beretning er anført om Byens Handel som Skibsfart henholder Magistraten sig i alt Væsentligt.

Med Hensyn til Skibsbyggeriet bemærkes, at de bergenske Skibsbyggere i Femaaret ligesom tidligere have hævdet deres Ry for Duelighed og godt samt smagfuldt Arbeide. Formindskelsen i Værfternes Virksomhed mod Femaarets Slutning hidrører fra den Omstændighed, at vore Rhedere paa den Tid fik Øinene op for, at Seilskibenes Overvægt paa Fragtmarkedet snart kunde være forbi, og at de, for med Held at kunne deltage i Concurrencen paa dette, maatte optræde med Dampskibe.

Forøvrigt bemærkes, at der i Bergens umiddelbare Omegn findes 3 Skibsbyggerier, der hovedsagelig beskjæftiges for bergensk Regning. Et af disse, hvilket er beliggende i Nyhavn og er af liden Betydning, har i Femaaret hovedsagelig været benyttet til Reparationer af ældre Fartøier, men de 2 andre i Laxevaag beliggende Værfter og navnlig det af disse, der tilhører og bestyres af Skibsbygger Gran, have i Femaaret leveret mange Skibe, der med Hensyn til Arbeidets Soliditet og Fartøiernes fortrinlige Beskaffenhed i det Hele taget paa en værdig Maade kappes med de bergenske Værfter.

Herom saavelsom om det efter vore Forhold temmelig betydelige Byggeri af Jerndampskibe, der i Femaaret har været drevet for Bergens Regning i „Bergens mekaniske Værksted“ i Solheimsviken, vil Beretningen fra Amtmanden i Søndre Bergenhus Amt indeholde nærmere Oplysninger.

Haandværkerne have i det Hele taget ikke gjort mærkelige Fremskridt i Femaaret. Det Opsving, som Anglemagerprofessionen ifølge forrige Femaarsberetning havde taget, er afløst af en stærk Tilbagegang, idet Anglemagerne paa Grund af forandrede Toldsatser ikke have kunnet concurrere med Udlandet. I det Hele taget gjælder det, at vore Haandværkere, naar de have at udholde Concurrence med Udlandet mere og mere som en Følge af den stigende Samfærdsel ligge under. Et bedre Forhold heri vil neppe indtræde, forinden der bliver Anledning for vore Haandværkere til herhjemme at erhverve en større theoretisk og praktisk Uddannelse. At vor Bygningslovgivning har været til Hinder for Anbringelse af Dampmaskiner i Byen, har naturligvis ogsaa i væsentlig Grad hindret en tidsmæssig Udvikling af flere Professioner.

Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Industrimagasin, hvori der er Anledning for Haandværkere at indsætte sine Produkter til Forhandling, har fremdeles været i Virksomhed og har sikkerlig været til Gavn, ikke alene fordi det bidrager til at gjøre Varerne bekjendte i en større Kreds og fremmer Afsætningen, men ogsaa fordi det giver Haandværkerne Anledning til at anstille Sammenligninger mellem de udstillede Gjenstande og til deraf at drage nyttige Lærdomme.

Ifølge modtaget Opgave fra Magasinets Bestyrer havde dette ved Begyndelsen af Aaret 1866 en Lagerbeholdning af Værdi 2248 Spd. 80 ß medens der i

Aaret	1866	indsattes	Varer	til	Værdi	3465	Spd.	74	Skill.	og	solgtes	for	3603	Spd.	117	Skill.
—	1867	—	—	-	—	5226	—	64	—	-	—	-	4666	—	24	—
—	1868	—	—	-	—	9162	—	62	—	-	—	-	6029	—	50	—
—	1869	—	—	-	—	7702	—	35	—	-	—	-	7541	—	36	—
—	1870	—	—	-	—	8947	—	89	—	-	—	-	8099	—	118	—

Ved Udgangen af 1870 havdes en Lagerbeholdning til Værdi 7112 Spd. 63 Skill.

Af vedkommende tabellariske Opgave vil det erfares, at den egentlige Fabrikdrift i dette Femaar ligesom tidligere har været af mindre væsentlig Betydning. Aarsagen dertil maa søges dels deri, at Arbeidslønnen her i Byen er temmelig høi, dels og fornemmelig deri, at der ikke har været Anledning at forsyne Fabrikker med Drivkraft af Damp eller Vand.

Byens faa industrielle Anlæg levere imidlertid i Almindelighed jævnt gode Produkter, og have jævn Afsætning paa disse. Specielt tror man at kunne udhæve, at Wingaards Jernstøberi, hvoraf rigtignok kun en Afdeling er beliggende her i Byen, medens dets Hovedetablissement er henlagt til Strømmen i Aarstads Sogn, har tilvirket Støbegods af udmærket Godhed, og at navnlig de sammesteds støbte Gryder have vundet udmærket Anerkjendelse saavel herhjemme som i Udlandet.

For vor Byes Arbeiderbefolkning have de 5 Aar fra 1866 til 1870 været en særdeles heldig Periode. Medens der aldrig i længere Tid har hersket nogen egentlig Arbeidsløshed, har der tvertimod som oftest været Adgang til god Fortjeneste for alle Arbeidsføre, saavel Mænd som Kvinder, ligesom endog Conjunkturerne have medført, at Arbeidsfortjenesten, navnlig for de Arbeidere, der sysselsætte sig med Behandlingen af Fiskevarer, til enkelte Tider har været særdeles rigelig. Disse heldige Vilkaar have naturligen bevirket, at vor Arbeidsklasse i betydelig Grad er bleven forøget med Indflyttede saavel fra Landdistrikterne som fra enkelte Nabobyer, og dette har igjen bidraget til, at der i hele Perioden har været en følelig Mangel paa Husrum for den arbeidende Klasse, hvilken Ulempe dog vistnok ved mangfoldige Byggeforetagender, saavel Opførelse af nye Huse som Udvidelse af ældre, er formindsket, men langtfra er afhjulpet. Husleien er derfor betydelig steget og er i Forhold til de tarvelige Bekvemmeligheder, som bydes Arbeideren, altfor høi.

Tilstanden blandt den arbeidende Klasse har i det Hele taget været god. Der er neppe Grund til at antage, at Tilbøieligheden til at forøde sin Fortjeneste ved Drik er mindre hos den arbeidende Klasse end tidligere, ligesom det heller ikke kan nægtes, at Fordringerne til Livet ere stegne, og altid under heldige Conjunkturer spændes høiere; men at Arbeiderne i det Hele taget leve under bedre Vilkaar end tidligere, ligesom at mange Ædruelige og Paapasselige iblandt dem ikke alene have slaaet sig godt igjennem, men ogsaa lagt sig noget tilbedste, er uimodsigeligt.

Da Handelen og Skibsfarten, og de Virksomheder, som dermed staa i Forbindelse, hidtil have skaffet Sysselsættelse saa godt som for al den Arbeidskraft, som har været at opdrive, er det en Selvfølge, at Husfliden har været og er særdeles ringe. Arbeidernes trange og uhensigtsmæssige Boliger ere naturligvis ogsaa til Hinder for Udvikling af Husflid. Hvad der er sagt om Husfliden gjælder i det Hele taget om de saakaldte Binæringer. De fleste af dem kunne ikke trives, fordi den meste Arbeidskraft kan finde mere lønnende Beskjæftigelse, og fordi der mangler Plads i Husene til deres Udøvelse. Jordbruget inden Byens Grændser er for Intet at regne. Fløifjeldets Skraaning mod Byen frembringer endel Græs, saa at nogle faa Opsiddere derved kunne finde sit Udkomme. De bedste Stykker ere imidlertid allerede anvendte til Byggetomter, og overhovedet er Jordsmonnet saa fattigt og Terrænet saa brat og besværligt, at der ikke kan blive Tale om Opdyrkning. Urtehaver blive mere og mere sjeldne inden Byen, da de maa vige for den stærke Trang til Byggetomter. Havedyrkning er desuden paa Grund af de climatiske Forhold lidet lønnende her i Byen. Den lette Adgang, som den voxende Dampskibsforbindelse med Udlandet giver til derfra at hente Forsyning med Grøntsager og andre Haveväxter af god Qvalitet og til billig Pris, virker desuden hæmmende paa Havedyrkningens Udvikling.

Det antages betegnende for Byens gode økonomiske Tilstand i Almindelighed, at Fattigbyrderne, uagtet Folkemængdens stærke Tilvæxt netop med den Klasse Mennesker, der ligger Fattigvæsenet nærmest, ikke ere tiltagne i de omhandlede 5 Aar. Fattigkassens væsentligste Indtægter have i alle 5 Aar uforandret været

Fattigskat aarlig	24,000 Spd.
Halvdelen af Brændevinsafgiften	7,000 —
Do. - Ølafgiften omtrent	2,100 —

Ligesom tidligere har Fattigvæsenet ogsaa i denne Periode havt en god Støtte i Arbeiderforeningen, der fremdeles lige hæderligt stræber at hæve sine Medlemmer saavel i økonomisk som moralsk Henseende.

Byens Vandværk har modtaget betydelige Udvidelser og Forbedringer. Ved Anlæg af nye Ledninger rak Vandværkets Evne ved Periodens Slutning saavel til at tilfredsstille den daglige Consumtion som til at virke som Slukningsmiddel under Ildebrand saagodtsom over hvert eneste Strøg i Byen, idet kun Nybyggeranlæggene oppe under Fløifjeldet ikke ere blevne forsynede med Vandledning, ligesom Vand-

værket heller ikke kan udvides til dette høitbeliggende Strøg. Ved paa mange Strækninger i Byen at ombytte de ældre nedlagte Rør med andre af større Dimensioner og derhos ved at tilveiebringe større Circulation mellem Ledningerne har man opnaaet, at Vandværket kan virke langt kraftigere som Slukningsmiddel. I Aaret 1869 blev en kraftig Ledning fra Vandværket med fornødne Brandventiler paa Byens Bekostning lagt udover Forstaden Nygaard paa Landets Grund. I Foraaret 1868 indkjøbte Communen for en Sum af 25,000 Spd. Gaarden Øvre-Møllendal i Aarstad Sogn. Ved denne Eiendoms Erhvervelse opnaaede Byen at erholde en friere og mere udstrakt Raadighed over Svartedigvandet, der danner Indtagsbasinet for Vandledningen og sammes Tilløbskilder.

Ved den Anledning, som Byen har faaet til at regulere Vandafløbet fra Svartediget, er man ikke alene sikret for at Byens nuværende Vandværk selv under de uheldigste Omstændigheder vil blive tilstrækkelig forsynet, men det antages ogsaa, at man ved Opdæmninger til enhver Tid vil kunne sikre sig en saa stor Vandbeholdning, at man desuden kan føre en 30 Toms Ledning ind i Byen, for deraf at afgive Drivkraft til industrielt Brug. Undersøgelser og Forarbeider sigtende til denne Plans Realisation have efter Communebestyrelsens Foranstaltning været iværksatte.

I Aaret 1870 anskaffedes til Brandvæsenet en Dampsprøite fra England, hvilken med Inventarium koster over 3000 Spd. Denne Sprøite, der er anbragt paa en Pram paa Vaagen, er et saa kraftigt Slukningsmiddel, at de Bydele, til hvilke dens Virksomhed strækker sig, udentvivl i den have et særdeles paalideligt Værn mod Ildebrand.

Et meget vigtigt Led blandt de Foranstaltninger, som Byen har truffet for at værge sig mod Ildsvaade, er Brandsignaltelegrafen, der er anskaffet i Henhold til Repræsentantskabets Bevilling af 25de November 1868 og har kostet Communen omtrent 1000 Spd. Da Signalapparater er anbragte paa 15 forskjellige Punkter i Byen, kan ved dens Hjælp en opkommende Ildebrand øieblikkelig signaliseres til Brandstationen, og der haves flere Exempler paa, at Ulykker herved kunne forebygges.

Ved Loven om Sundhedskommissioner af 16de Mai 1860 samt de i Henhold til samme i Aaret 1864 af Repræsentantskabet vedtagne og under 14de Januar 1865 med naadigst Approbation forsynede Sundhedsforskrifter for Byen er der vakt en levende Interesse for Fremme af Byens Hygiene. Fornemmelig med dette vigtige Maal for Øie har Communen i Femaarsperioden iværksat særdeles omfattende og bekostelige Foranstaltninger. I flere Strøg af Byen, navnlig Nordnæs, Fjeldet, Skudevigen og Pothullet, der alle have en talrig Befolkning hovedsagelig af Arbeidsklassen, og hvor Tilstanden tidligere var yderst sørgelig, er Passagerne forbedrede og Gas- og Vandledninger henlagte, hvorhos saavel den offentlige som private Renlighed ved Anlæg af Kloaker er bragt til et tilfredsstillende Standpunkt. At overhovedet Byens Kloaksystem i Femaarsperioden er væsentlig udvidet, fremgaar deraf, at Længden af samtlige Kloaker, der ved Udgangen af 1865 var 21,370$^2/_3$ Alen, hvoraf 16,028 anlagte for offentlig Regning, ved Udgangen af 1870 var 48,990 Alen, hvoraf 34,980 Alen vare offentlige og 14,010 private Ledninger.

Siden 1866 har Byen havt et Isolationslazareth, der er indrettet i en af Militæretaten overladt Bygning paa Batteriet „Katten" paa Nordnæs. Dette Lazareth har været til særdeles stor Nytte, idet Sundhedskommissionen ved at afsondre Personer, der ere komne hid, befængte med smitsomme Sygdomme, har hindret en videre Udbredelse af disse.

Blandt de sanitære Foranstaltninger, der ere trufne, fortjener ogsaa at bemærkes, at Communen har kjøbt vedkommende Eiere til at nedlægge 3 i tætbefolkede og i hygienisk Henseende mindre heldigt stillede Strøg beliggende Garverier og derhos at fraskrive sig og Efterkommere Ret til at gjenoptage disse.

Ligesom tidligere har man ogsaa i denne Periode forfulgt det Maal at tilveiebringe en tilfredsstillende Regulering af Byen idet Gader og Passager ved forefaldende Leilighed ere udvidede ved Expropriationer fra Private. Paa Grund af den betydelige Stigning af de faste Eiendommes Værdi, have Expropriationerne i Almindelighed været forbundne med temmelig følelige Udtællinger, men de derved vundne Resultater have i væsentlig Grad bidraget til at fremme Velvære i vedkommende Strøg, ikke at tale om, at enhver saadan Regulering ophjælper Sikkerheden mod Ildsvaade.

Ved betydelige Tilskud af Private har man udvidet den ene halve Del af Øvregaden mellem Vetterlevs- og Nicolaikirke-Almindingerne til 20 Alens Bredde, og en lignende Udvidelse af Gadens nordre Del forestaar i den nærmeste Fremtid.

Nye Gader af 20 Alens Bredde ere anlagte i Nybyggerstrøget paa Wesselengen under Fløifjeldet og mellem Knøsesmuget og Skottesalsmuget er en ligeledes 20 Alen bred Gade bleven anlagt.

Da alle Pakhuse paa Tydskebryggen lige fra dennes Begyndelse ved Wetterlevsalmindingen til dens Ende ved Drægsalmindingen udgjorde saa at sige en sammenhængende Række, idet denne kun mellem Kjøbmandsstuen og den saakaldte „Kappegaard" var afbrudt ved et meget trangt optil Øvregaden førende Smug, bestemte Repræsentantskabet under 11te November 1865 i Henhold til en allerede under 30te December 1853 vedtaget Reguleringsplan, at Kappegaarden skulde indkjøbes og dens Tomt udlægges til Alminding. Kjøbesummen var 5075 Spd., hvoraf de Handlende paa Bryggen tilskjød 400 Spd. og 1150 Spd. udrededes af Havnekassen. Almindingen, som benævnes Nicolaikirkealminding, blev derefter i det paafølgende Aar oparbeidet i sin hele Længde fra Søen og til Øvregaden.

Endel af Halvøen „Nygaard“, der ligger paa Landets Grund, men sorterer under Byens Bygningslovgivning, er blevet reguleret, og en Forstad er der i rask Opkomst. Efterat Storthinget til Anlæg af Hovedvei mellem Bergen og Haabro havde bevilget 31,000 Spd., mod at vedkommende Distrikt havde at overtage Erstatning for Grund og Gjerdehold, herunder indbefattet Erstatning for Grustag og anden Jordskade udenfor Veilinien, samt desuden at bidrage en Femtedel af de øvrige medgaaende Omkostninger, indgik Repræsentantskabet under 21de Juli 1869 paa disse Betingelser for Byens Vedkommende. De betydelige Expropriationer, som have været en Følge heraf, i Forbindelse med, at det er vedtaget. at Veien overalt paa Byens Territorium, hvor dertil er Anledning, skal have en Bredde af 20 Alen istedetfor de 8 Alen, der ligge til Grund for Storthingets Beregning, samt Anlægget af flere Gader og Forbindelsesveie, hvortil det nye Veianlæg har givet Stødet, samt endelig dettes Udførelse paa Byens Grund, hører imidlertid nærmest hjemme i Beretningen for de følgende 5 Aar.

Efterat Repræsentantskabet under 25de September 1867 til Oparbeidelse af den gamle men ufuldførte Kirkegaard „Fredens Bolig“, beliggende ovenfor Stølen, havde bevilget 6,000 Spd., er dette Arbeide for en væsentlig Del udført med en Bekostning af ikkun 2400 Spd. Denne Kirkegaard benyttes af de omliggende Distrikter, Korskirkens Landsogn med Forstaden Sandvigen deri indbefattet. Spørgsmaalet om Anskaffelse af en ny almindelig Begravelsesplads for Byen, der i mange Aar har været forhandlet, fandt imidlertid først sin Løsning, da Repræsentantskabet under 12te April 1870 bestemte, at endel af den foran nævnte, Communen tilhørende Gaard Øvre Møllendal i Aarstad, skulde anvendes til dette Brug, og til Oparbeidelse, Indhegning, Opførelse af Lighus og Graverbolig bevilgede i Alt 12,055 Spd. Dette Arbeide paabegyndtes samme Aar, men er først senere fuldført.

Endel Forarbeider til et nyt Generalkart over Byen og dens Torritorium ere udførte.

Efterat Storthinget under 7de Mai 1866 havde bevilget 20,000 Spd. eller $^2/_3$ af 30,000 Spd., hvorfor det under 13de Juli 1792 udfærdigede kongelige Privilegium for Avisen „Bergens Adressecontoirs Efterretninger“ ifølge afholdt Skjønsforretning kunde indløses, bevilgede Repræsentantskabet under 7de November de resterende 10,000 Spd., hvorefter Privilegiet blev indløst. Medens Communebestyrelsen i Femaaret har forøget Lønningerne for de flere af sine Bestillingsmænd, har den derhos under 31te Juli 1868 vedtaget et Enkepensionsreglement, hvorefter de vigtigste af Communens Bestillingsmænd ved deres Tiltrædelse ere forpligtede til at sikre sine eventuelle Enker en i Forhold til deres Lønninger bestemt aarlig Pension eller Livrente.

Til Dækkelse af de betydelige Udtællinger, som Bykassen udenfor de budgetmæssig vedtagne Udgifter dels havde udredet dels forudsaaes i den nærmeste Fremtid at maatte bestride, besluttede Repræsentantskabet under 25de November 1868, at der skulde ansøges om naadigst Tilladelse til i Overensstemmelse med Lov af 23de Mai 1857 at udstede rentebærende Gjældsbreve, lydende paa Ihændehaveren for et Beløb af indtil 200,000 Spd. Efterat saadan Tilladelse ved kongelig Resolution af 20de Februar 1869 var meddelt, blev der under 30te September 1869 afhændet Obligationer til et Beløb af 135,000 Spd.

Communekassens Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1870:

1.	Til Oplysningsvæsenets Fond . .	78,800	Spd.	66 Sk.
2.	Rest paa Communelaanet af 31te Marts 1863, oprindelig stort 99,000 Spd.	75,900	— „	-
3.	Rest paa Do. af 30te September 1869, oprindelig stort 135,000 Sp.	130,500	— „	-
4.	5 forskjellige Laan mod Pant i Communen tilhørende Eiendomme, tilsammen	2,490	— „	-
5.	Overtaget Gjæld til Aktieeierne i Musæets gamle Bygning til Rest	1,675	— „	-
	Tilsammen	289,365	Spd.	66 Sk.

Foruden de almindelige Vedligeholdelsesarbeider har Havnevæsenet i hele Femaarsperioden fremdeles fortsat med Arbeider, sigtende til Oprensning og Regulering af Lille Lungegaardsvandet. Kaimuren om Vandet var ved Femaarets Slutning fuldført paa hele den Strækning af Stranden, der ligger paa Byens Grund, og paa Landets Grund paa Nygaard i en Strækning af $84^1/_2$ Alen. Strømmen, der forbinder Lille Lungegaardsvandet med Store Lungegaardsvandet, var oprenset og fordybet; der var opnaaet ikke alene, at Vandet er gjort uskadeligt i sanitær Henseende, men ogsaa at det kan befares med smaa Dampfartøier.

For at forebygge Ulykkestilfælde er Kaien i sin hele Udstrækning omgivet med Afvisere af Granit, forbundne med Jernkjættinger. Over Strømmen, der forbinder Lille Lungegaardsvandet med Store Lungegaardsvandet, er anbragt en Svingbro af Jern, der med Fundamentering m. V. har kostet over 4000 Spd.

Moloen paa Skottegrunden til at tjene til Værn for Vaagen blev fuldført i 1868 og befandtes ved endeligt Opgjør at have kostet 34,796 Spd. 40 Skill. Et Fyrtaarn af Jern med Lampeapparat blev anbragt paa Moloen i Slutningen af 1867, da det gamle Fyrtaarn paa Nordnæspynten blev nedlagt. I Havnen ved Nøstet blev i 1870 anbragt en ny Moringsindretning, ligesom Havnevæsenets der beliggende Brygge og Pakhus Aaret iforveien havde modtaget en betydelig Forbedring.

Efterat Storthinget under 9de Juni 1869 til Ombygning m. m. af den nordre Toldbodbrygge havde bevilget 14,700 Spd., besluttede Repræsentantskabet efter Havnekommissionens

Indstilling at indgaa med Andragende om, at denne Sum efter Fradrag af 600 Spd., der vare bestemte til Anskaffelse af en Svingkran paa Bryggen m. m., maatte blive stillet til Havneväsenets Disposition, saaledes at dette paatog sig Istandsættelsen af Bryggen og derhos forlængede denne 140 Fod ud i Vaagen. Ved denne Forlængelse ventede man at opnaa foruden mere Losseplads navnlig for Dampskibe, endvidere en større Beskyttelse for Havnen, end den Moloen formaar at yde. Da Staten gik ind paa dette Arrangement, blev Arbeidet i 1870 overtaget af en Entrepreneur, der med Kraft har fremmet samme, saa at det i indeværende Aar kan ventes at ville blive tilendebragt. Den Sum, hvorfor hele Arbeidet, deri iberegnet Istandsættelse af den gamle Brygge, er bortaccorderet, beløber sig til i Alt 17,500 Spd".

Som det vil sees, har Magistraten i alt væsentligt henholdt sig til, hvad der i den foran indtagne Beretning er anført om Byens Handel og Skibsfart, og til denne Udtalelse slutter ogsaa jeg mig, idet jeg navnlig antager, at det i det hele taget gode Udbytte, som de nævnte, for Bergen saa vigtige Næringsveie have afgivet i Femaarsperioden, har havt en væsentlig Andel i Byens Fremgang i dette Tidsrum og i den heldige Stilling, hvori den i økonomisk Henseende befandt sig ved Periodens Udløb.

Til nærmere Oplysning om Omfanget af Bergens Handel i Forhold til det hele Lands finder jeg alene at burde indtage følgende fra den officielle Statistik hentede Opgaver over Værdien af det hele Lands og af Bergens Indførsel og Udførsel i Femaaret.

Aar.	Indførsel.		Udførsel.	
	Landets.	Bergens.	Landets.	Bergens.
1866	26,289,135 Spd.	4,735,065 Spd.	17,337,017 Spd.	3,093,302 Spd.
1867	24,501,821 —	4,157,593 —	17,432,854 —	3,349,797 —
1868	26,457,205 —	4,508,168 —	17,502,604 —	3,605,838 —
1869	23,878,248 —	4,331,891 —	19,606,212 —	3,919,462 —
1870	26,153,073 —	4,968,131 —	20,203,640 —	4,627,764 —

Jeg finder ikke at burde undlade endvidere at anføre, at da det antoges at være af Vigtighed med Hensyn til Vaarsildehandelen, at Handel med fersk Vaarsild kom til at foregaa efter Maal istedetfor efter Tal, blev ved et her i Staden den 8de September 1869 afholdt Møde af Fagmænd i Vaarsildebedriften iblandt andet fattet saadan Resolution:

„For at lette Gjennemførelsen af Maalingen, anmodes Bergens Handelsforening om hos den Kongelige Norske Regjering at andrage om Bemyndigelse for Magistraterne i Kjøb- og Ladestederne i Vaarsildedistriktet til at justere Maalekar til Sild af samme Dimensioner (Høide og Diameter), som de Maalekar, der bruges til Korn".

Efter Andragende fra Bergens Handelsforening blev de i Overenstemmelse med den anførte Resolution fornødne Bestemmelser udfærdigede ved høieste Resolution af 28de October 1869.

Som Følge heraf blev det under Vaarsildfiskeriet i 1869—1870 almindelig, at Handel med Vaarsild foregik efter Maal, og, saavidt jeg har kunnet erfare, blev Forandringen anseet som en gavnlig Foranstaltning.

Med Hensyn til Skibsfarten bemærkes, at ifølge den officielle Statistik har Antallet og Drægtigheden af de til Bergen ankomne og fra samme afgaaede Fartøier i Femaarsperioden, med Undtagelse af 1867, for hvilket Aar jeg ikke er i Besiddelse af Oplysning, udgjort:

Aar.	Ankomne.				Afgaaede.			
	Antal.	Com.-Læst.	hvoraf Dampskibe.		Antal.	Com.-Læst.	hvoraf Dampskibe.	
			Antal.	Com.-Læst.			Antal.	Com.-Læst.
1866	922	46,524	72	9,008	816	42,620	67	8,491
1868	866	55,575	143	18,606	893	54,148	138	17,910
1869	940	55,080	136	18,057	1,115	61,407	148	18,987
1870	1,043	64,846	172	22,137	1,141	67,277	179	22,767

Ligesom heraf vil sees, hvorledes Dampskibsfarten er tiltaget, saaledes viser sig et lignende Forhold med Hensyn til Bergens Handelsflaade, som nemlig i de anførte Aar har udgjort:

Aar.	Seilskibe.			Dampskibe.			
	Antal.	Com.-Læster.	Bemanding*).	Antal.	Com.-Læster.	Bemanding*).	Nominel Hestekraft.
1866	629	19,946	„	12	959	„	ei opgivet
1868	236	21,773	1,941	21	1,279	200	504
1869	252	24,291	2,072	25	1,564	243	1,052
1870	260	24,547	2,166	28	1,718	269	1,131

*) For Seil og Dampskibe er Bemandingen i 1866 underet opgivet til 3253.

Jeg finder dog at burde bemærke, at det Anførte ikke ganske stemmer med Bergens Toldkammers til Skibslisterne støttede Opgivende[1]), ifølge hvilket nemlig de her hjemmehørende Fartøiers Antal og Drægtighed m. m. ved Udgangen af 1870 skulde være:

	Antal.	Com.-Læster.	Nominel Hestekraft.
Seilskibe	340	25,690	„
Dampskibe	30	2,038	1,241

Heller ikke stemmer de ovenanførte Talangivelser for Dampskibenes Vedkommende med Opgaven fra den Tilsynskommission med Dampfartøier[2]), som er organiseret her paa Stedet i Henhold til Loven af 4de Juni 1866. Ifølge denne Opgave skulde nemlig de her hjemmehørende Dampskibes Antal m. v. ved Udgangen af Aarene 1865 og 1870 have været følgende:

	Antal.	Brutto Com.-Læst.	Nominel Hestekraft.	Bemanding.	Tilladt Passagerantal.
1865	9	1,183	622	126	3,324
1870	33	2,627	1,241	309	8,414

Herved bemærkes, at det for mig er opgivet, at Forholdet imellem Drægtighed i Brutto- og Netto-Comercelæster i Almindelighed skal kunne sættes som 3 til 2.

Af det nævnte Antal Dampskibe i 1870 eiede det Bergenske Dampskibsselskab 5, drægtig 805 Com.-Læster med 580 Hestes Kraft, og var af disse 1 anvendt i Routen Bergen—Christiania og 4 i Routen Hamburg—Hammerfest.

3 Dampskibe af 242 Com.-Læsters Drægtighed og 125 Hestes Kraft eiedes af Nordre Bergenhus Amtskommune og anvendtes til Fart imellem Bergen samt Sogn og Nordfjord.

2 Damskibe, drægtige 318 Com.-Læster med 125 Hestes Kraft, gik imellem Bergen og Newkastle.

1, af $10^1/_2$ Com.-Læsters Drægtighed og 16 Hestes Kraft, anvendtes til Hvidfiskefangst; 1, drægtigt 33 Com.-Læster af 20 Hestes Kraft til Fangst paa Spidsbergen; 1, drægtigt 110 Com.Læster af 55 Hestes Kraft i Fart paa Nordland og 3 af Drægtighed 142 Com.-Læster og 105 Hestes Kraft i Fart paa Hardanger og Stavanger.

Af de øvrige anvendtes 4 Skibe af 21 Com.-Læsters Drægtighed og 16 Hestes Kraft til Transport af Passagerer i Bergens Vaag og nærmeste Omegn.

Ifølge Magistratens Beretning for Femaarsperioden 1856—1860 var i samme paa de 2de under Byens Jurisdiktion beliggende Skibsværfter bygget 12 Skibe med en samlet Drægtighed af $1901^1/_2$ Com.-Læster, imedens Drægtigheden af de i Aarene 1856—1860 byggede 16 Skibe kun udgjorde 1452 Com.-Læster.

For Femaarsperioden 1865—1870 er angaaende nybyggede og reparerede Skibe paa de nævnte 2 Værfter meddelt følgende Oplysninger:

Aar.	Nybyggede.			Reparations Værdi.
	Antal.	Drægtighed.	Værdi.	
1866	4	$1,035^1/_2$ Com.-Læst	92,565 Spd.	25,487 Spd.
1867	4	959 —	99,711 —	31,313 —
1868	3	851 —	75,340 —	24,879 —
1869	4	$1,253^1/_2$ —	143,672 —	20,969 —
1870	3	$825^1/_2$ —	75.461 —	18,026 —
Tilsammen	18	$4,924^1/_2$ Com.-Læst	486,749 Spd.	120,674 Spd.

Forøvrigt drives fornemmelig paa det ene af de to Skibsværfter, som fremdeles ere beliggende i Forstaden Laxevaag under Landets Jurisdiktion, en betydelig Virksomhed.

Imedens ved Udgangen af 1865 Antallet af Vare- og Vexelmæglere her i Staden var 19 samt af Skibsmæglere 4, var dette Antal ved Udgangen af 1870 forøget til henholdsvis 20 og 6. Derhos har den Praxis udviklet sig, at Omsætningen i det mindre og med de mindre Udførsels- og Indførselsartikler er gaaet over til at blive besørget af de saakaldte Mellembud, der ei ere beskikkede Mæglere, og hvis Antal nu ikke er saa ganske ubetydeligt.

Til hvad af Magistraten er anført angaaende Haandværks- og Fabrikdriften skal jeg tilføie:

[1]) I nævnte Opgave er tillige indbefattet endel i Landdistrikterne hjemmehørende Fartøier. [2]) Heri er ogsaa medtaget umaalte Fartøier, (Det statistiske Kontors Anmærkning).

De Tabeller, som ledsage Beretningerne for Femaarsperioden 1861—1865, indeholde følgende Oplysninger angaaende Fabrikdriften i Bergen ved Udgangen af det sidstnævnte Aar, hvilke Oplysninger findes at burde indtages, for at Sammenligning kan gjøres med Hensyn til Fabrikdriftens Standspunkt ved Udgangen af Femaaret 1866—1870.

Anlæggets Art.	Antal.		Aarlig Produktion.
	Anlæg.	Opsynsmænd og Arbeidere.	
Møllebrug	1	13	formalet 2000 Tønder Korn.
Cichoriefabrik	1	3	370 Centner Cichorie.
Malterier	3	10	forbrugt 7,861 Centner Korn.
Edikkefabrikker	2	4	127,000 Potter Edikke.
Tobaksfabrikker	3	30	680 Centner Tobak, 69 Centner Cigarer og 23 Centner Snus.
Væveri	1	41	1,800,000 Alen Bomuldslærred.
Rullegardinfabrik	1	4	4,000 Stkr. Rullegardiner.
Garverier	17	22	Opgave over Produktion mangler.
Lakfabrik	1	1	59 ℔ Lak og 19 ℔ Blæk.
Skibsværfter	2	252	2,4 Fartøier, drægtig 380 Commercelæster.
	32	380	

Under Rettelser til Tabellerne er anført følgende:

„For Bergen opgives 39 Personer at være bskjæftigede med Ølbrygning; den aarlige Produktion var 1,315,000 Potter Øl. Antallet af Ølbryggerier er ikke opgivet, men udgjorde rimeligvis nogle og tredive, hvoraf dog de fleste ere smaa.

Bergens Magistrat har i sin Beretning for Femaarsperioden 1861—1865 gjort opmærksom paa „at vore 3 betydeligste Værker, nemlig Bergens mekaniske Værksted med tilhørende Tørdok, Laxevogs Værk og Strømmens Støberi ere beliggende udenfor Bygrændsen og derfor ikke kommet tilsyne i Tabellen, uden forsaavidt angaar en Filial af Strømmens Støberi, beliggende inde i Byen."

Ligesaa har Amtmanden i Søndre Bergenhus Amt ved i sin Beretning angaaende Femaarsperioden 1861—1865 at henvise til den samme Beretning ledsagende Tabel over Fabrikker og andre Industrianlæg, bemærket følgende: „De allerfleste og største af de i denne Tabel omhandlede Anlæg ere beliggende i Nærheden af Bergens By og sysselsættes idetmindste for en væsentlig Del af Byens Borgere."

Da paa Grund heraf Oversigten over den Bergens By vedkommende Fabrikvirksomhed ikke kan siges at være fuldstændig, medmindre den ogsaa omfatter den Byen nærmest tilgrændsende Del af Nordhordlands Fogderi, har jeg troet at burde indtage nedenstaaende Oplysninger angaaende efternævnte Fabrikker i dette Distrikt, forsaavidt angaar Perioden 1861—1865.

Anlæggets Art.	Antal.		Aarlig Produktion.
	Anlæg.	Opsynsmænd og Arbeidere.	
Mekaniske Værksteder og Støberier	3	320	130,000 Spd.
Møllebrug	27	116	formalet 115,000 Tønder Korn.
Chokoladefabrikker	2	2	40 Centner Chocolade.
Ølbryggerier	2	20	400,000 Potter Øl.
Malterier	3	12	forbrugt 15,807 Centner Korn.
Rebslagerier	9	119	forbrugt 6,400 Centner Hamp.
Vatfabrik	1	1	8000 Plader Vat.
Drevfabrik	1	3	7,000 Centner Drev.
Garverier	11	43	4,700 Huder.
Sæbesyderi	1	3	896 Cent. Grønsæbe 400 Cent. Stangsæbe.
Tøndefabrik	1	7	7,500 Tønder.
Barkemølle	1	2	36,000 Voger Bark.
Bridselrasperi	1	1	2,500 Matter Bridsel.
Fyrstikfabrik	1	20	1,000,000 Æsker og Tutter.
Skibsbyggerier	5	160	3 Fartøier (280 Comercelæster).
	69	829	

Forøvrigt har Amtmanden angaaende de betydeligste af de ovennævnte Anlæg, nemlig de mekaniske Værksteder og Støberier tilføiet følgende:

„I Betydenhed næst Væverierne og Spinderierne (i Arne, Fodtlandsvaagen, Salhus og Fane) staa de 3 mekaniske Værksteder og Jernstøberier i Aarstad, der nu ere opgivne at sysselsætte ialt 320 Arbeidere, medens Arbeidernes Antal i næstsidste Femaar opgaves til 218, og som i det hele taget formenes at have virket under gode Conjunkturer.

Bergens mekaniske Værksted er et efter Forholdene større Anlæg, som oprindelig skal have kostet 116,000 Spd., og hvis Tilvirkninger nu ere opgivne at gaa op til 65,000 Spd. aarlig. Den Værkstedet tilhørende Tørdok er næsten stadig optaget, ligesom Værkstedet fra 1865 af har paabegyndt Bygning af nye Jerndampskibe, hvoraf ved Femaarets Udgang ikke mindre end 4 vare under Arbeide. Arbeidsstyrken opgives til 100 à 155 Mand.

Strømmens Støberi og mekaniske Værksted leverer alle Slags Støbegods, Mølleindretninger, Dampapparater til Trankogeri o. l, og er ved forskjellige Udstillinger baade i og udenfor Landet bleven tilkjendt Prismedailler for sine Tilvirkninger. Tilvirkningernes aarlige Værdi opgives til 30,000 Spd. og Arbeidsstyrken til 70 Mand.

„Laxevogs Værk nedbrændte i Slutningen af 1862, men var allerede i 1864 gjenopført. Det leverer alle Slags Støbegods til Skibsbrug, Bygnings- og Husholdningsgjenstande, Kirkeklokker, Dampmaskiner o. A. og er derhos forsynet med Cirkelsage, Høvlemaskiner for Bord og Planker, Listemaskiner o. l. Arbeidsstyrken opgives til 100 Mand og Produktionens Værdi til 35,000 Spd.“

Ifølge den af Magistraten ved Udfylding af Schema No. 7 leverede Opgave over Fabrikker, Skibsværfter og andre industrielle Anlæg i Aarene 1866 til 1870 har disse Anlægs Antal og Produktion m. v. udgjort

Anlæggets Art.	Antal.	Samlet Antal Arbeidere.					Produktionens Mængde i 1870.
		1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	
Møllebrng	2	15	30	30	30	30	cirka 27,500 Tønder.
Rullegardinfabrik .	1	4	4	4	4	4	150 à 200 Dusin Rullegardiner.
Tobaksfabrikker . .	3	29	29	29	29	29	4000 ℔ Røgetobak, 3.500 ℔ Rultobak og 20,200 ℔ forskjellige Sorter Tobak.
Ølbryggerier . . .	2	6	6	6	6	6	Kun for det ene er Produktionen opgivet, nemlig 1000 Tønder Øl.
Do. og Mineralvandfabrik	1	-	-	5	5	5	850 Tønder Øl og 10,000 Flasker Mineralvand.
Do. og Malterier .	2	17	17	17	17	17	2,800 Tønder Øl og 10,000 Tønder Malt.
Malteri	1	5	5	5	5	5	3,400 Tønder Malt.
Garveri	1	6	6	6	6	6	Ikke opgivet.
Huefabrik	1	16	16	16	16	16	25,000 Huer.
Jernstøberi . . .	1	19	19	19	19	19	for omtrent 9,000 Spd.
Skibsværfter . . .	2	220 à 230	250 à 260	270 à 280	250 à 260	160	3 Fartøier 825½ Commercelæster, Værdi 75,461 Spd., Reparation af Værdi 18,026 Spd.
	17	337 à 347	382 à 392	407 à 417	387 à 397	297	

I Henhold til den ovenfor indtagne Opgave over Bryggeriernes Antal i Femaaret 1861—1865 bemærkes, at der vistnok maa være flere Ølbryggerier her i Staden, end sidst anført, men at dette rimeligvis kun ere mindre Brug, ved hvilke formentlig blot produceres saakaldet Potøl.

Af de paa Fortegnelsen for det foregaaende Femaar opførte Fabrikker er Bomuldsvæveriet forandret til Dampmølle, samt Rullegardinfabrikken og flere Garverier flyttede udenfor Bygrændsen.

Angaaende Fabrikvirksomheden i den Byen nærmest tilgrændsende Del af Nordhordlands Fogderi foreligger endnu ikke Tabeller.

Men ligesom Amtmanden i Søndre Borgenhus Amt i sin Beretning for Femaaret 1866—1870 har yttret, at Fabrikvirksomheden i Amtet ogsaa i dette Femaar i enkelte Retninger har gjort ikke uvæsentlige Fremskridt, saaledes har han anført følgende:

„Af de nævnte Fabrikanlæg beskjæftigede ved Femaarets Udgang Solheimsvikens mekaniske Værksted i Aarstad Sogn ved Bergen, til hvilket Værksted hører Tørdok, det største Antal Arbeidere, nemlig 429. Værkstedets Produktion i 1870 angives til 7 Dampmaskiner, 29 Dampkjedler og 4 Dampskibe med en Maskinkraft af 122 nominelle Hestekræfter, ialt til Værdi circa 148,000 Spd. Ved Udgangen af næstforegaaende Femaar var Arbeidernes Antal ved dette Værksted opgivet til 100 à 150 og Værdien af den aarlige Produktion til cirka 65,000 Spd.“

Sees hen til det saaledes anførte og til at, som ovenfor

bemærket, de Fabrikker, der ligge i Nærheden af Byen, hovedsagelig maa ansees for at vedkomme denne, saa maa Bergens By's Fabrikvirksomhed ansees for at være gaaet fremad, ligesom den i enkelte Retninger maa siges at være temmelig betydelig.

Forøvrigt bemærkes, at der i Femaaret er gjort de fornødne foreløbige Skridt til Udvidelse af Adgangen til Benyttelse af Dampmaskiner inde i Byen samt til Oprettelse af en teknisk Læreanstalt hersteds, Forføininger, som antages at ville være til Gavn saavel for Fabrikvirksomheden som for Haandværksdriften.

I Forbindelse med det foranførte angaaende Dampskibsfarten og Fabrikdriften findes det at burde oplyses, at Importen af Stenkul i efternævnte Aar har udgjort:

1866.	1868.	1869.	1870.
185,310 Tdr.	275,408 Tdr.	285,193 Tdr.	289,750 Tdr.

Det bør dog bemærkes, at idet Stenkullene have holdt sig i den almindelige Pris, imedens Vedpriserne ialfald til sine Tider have været temmelig høie, er Brugen af Stenkul bleven mere og mere almindelig i Husholdningerne.

Uagtet der endnu ikke er Anledning til at anstille nogen Sammenligning imellem Antallet af Haandværkere her i Staden i Femaarsperioden 1866—1870 og det foregaaende, har jeg dog fundet her at burde anføre, hvor stort Antallet har været af de forskjellige Slags Haandværkere ved Udgangen af Femaasperioden 1861—1865.

Det indbyrdes Forhold tør nemlig vel antages at have været omtrent det samme ved Udgangen af Aaret 1870.

	Antal. Haandværkere.	Svende og Drenge.	Tilsammen.
Smede	21	76	97
Blikkenslagere	20	50	70
Kobberslagere	13	14	27
Guldsmede	22	38	60
Bøssemagere	2	4	6
Uhrmagere	9	21	30
Andre, der befatte sig med Forædling af Metaller	15	20	35
Farvere	5	13	18
Slagtere	19	-	19
Bagere og Konditorer	37	135	192
Rebslagere	17	265	282
Andre, der befatte sig med Forædling af Spindestoffe	1	2	3
Skræddere	53	127	180
Skomagere	241	252	493
Hattemagere	14	51	65
Bundtmagere	7	24	31
Andre, der befatte sig med Forfærdigelse af Klæder og Sko m. v.	15	42	57
Lateris	511	1,134	1,665
Transport	511	1134	1665
Garvere	10	12	22
Andre, som befatte sig med Forædling af dyriske Stoffe	3	1	4
Snedkere	72	91	163
Kurvmagere	3	4	7
Bødkere	47	247	294
Dreiere	6	5	11
Blokmagere	9	22	31
Andre, der befatte sig med Forædling af Træværk	2	5	7
Murere	7	15	22
Malere	35	65	100
Glasmestere	11	6	17
Andre, der befatte sig med Vedligeholdelse og Udstyr af Huse	2	9	11
Vognmagere	3	3	6
Andre. der befatte sig med Bygning af Vogne, Maskiner, Instrumenter	13	31	44
Seilmagere	12	89	101
Bogtrykkere	4	36	40
Bogbindere	12	38	50
Lithografer	4	8	12
Photografer	17	12	29
Andre, hvis Beskjæftigelse vedkomme Literatur og Kunst	3	3	6
	786	1,856	2,642

Af Binæringer har Magistraten opgivet Drevplukning, Indbinding af Glaskavl, Havedyrkning, Tilberedning af Mineralvande og Olieklæder, Strikning samt Nedlægning af Ansjos. Heraf er kun Drevplukning, Tilberedning af Olieklæder og Strikning anført at sysselsætte mange Hænder og Tilberedning af Mineralvande at være tilstrækkelig for Behovet samt at gaa meget fremad. Dette sidste skal ogsaa være Tilfældet med Nedlægning af Ansjos, imedens Drevplukning og Indbinding af Glaskavl kun skal have gaaet lidet frem. Havedyrkning og Strikning opgives at være gaaet meget og Tilberedning af Olieklæder lidt tilbage.

Endelig anføres, at meget maa kjøbes af Drev, Grøntsager og Haveväxter, Olieklæder, strikkede Sager samt Ansjos.

Ifølge Magistratens Beretning for Femaaret 1861 til 1865 udgjorde Antallet af de i samme Periode til Skifterettens Behandling overleverede Opbuds- og Fallitboer 64.

Ifølge Raadstuskriverens Opgave har Antallet af nævnte Slags Boer i Aarene 1866—1870 udgjort:

i 1866	4
- 1867	7
- 1868	8
- 1869	14
- 1870	12
tilsammen	45

Men ifølge den officielle Statistik har Antallet af tilkomne Konkursboer i de sidstnævnte Aar, samt vedkommende Personers Stilling, hvis Boer ere komne under Behandling, været følgende:

Aar.	Antal Boer.	Handlende. Skibsreder. Fabrik- og Værksejer.	Haandværker.	Søfarende.	Føderaads Folk.	I andre Stillinger
1866	2	—	1	1	-	-
1867	8	7	1	-	-	-
1868	11	8	3	-	—	-
1869	14	8	4	-	2	-
1870	11	6	4	-	-	1
Tilsam.	46	29	13	1	2	1

Paa enkelte Undtagelser nær, antages de stedfundne Falissementer ikke at have været af stor Betydenhed.

I Femaaret 1866—1870 er af Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i fast Eiendom

i 1866	thinglæst 281	til Beløb	193,183	Spd.
- 1867	— 376	- —	245,776	—
- 1868	— 358	- —	275,951	—
- 1869	— 420	- —	311,314	—
- 1870	— 430	- —	313,436	—
tilsammen	1,865	til Beløb		1,339,660 Spd.

hvorimod

i 1866	er aflæst 283	til Beløb	169,813	Spd
- 1867	- — 355	- —	192,993	—
- 1868	- — 311	- —	205,341	—
- 1869	- — 180	- —	170,566	—
- 1870	- — 350	- —	210,005	—
tilsammen	1,479	til Beløb		948,718 —

altsaa Pantegjældens Forøgelse 390,942 Spd.

I Femaaret 1851—1856 var Forholdet dette:

Thinglæsninger	1,471	til Beløb	1,113,547	Spd.
Aflæsninger . .	1,312	- —	686,792	—
Forøgelse altsaa				426,755 —

i Femaaret 1856—1860.

Thinglæsninger	2,232	til Beløb	1,809,282	Spd.
Aflæsninger . .	1,805	- —	1,116,952	—
Forøgelse altsaa				692,330 —

og i Femaaret 1861—1865.

Thinglæsninger	1,354	til Beløb	832,689	Spd.
Aflæsninger . .	1,371	- —	792,103	—
Forøgelsen altsaa				40,586 Spd.

Om de betydelige Forandringer, som Pantegjælden saaledes viser sig at have undergaaet i de 3 sidste Femaarsperioder, synes det ikke uantageligt, at der har været noget Sammenhæng imellem den og den store Handelskrisis, som i Aarene 1857—1859 overgik Bergens By.

Af Pantegjældens Forøgelse, efterat den i Femaaret 1861—1865 var synket i den høie Grad, som de foranstaaende Talopgaver udvise, maatte komme til igjen at hæve sig endog betydeligt, synes derfor at maatte være at vente.

Men ligesom det har været antaget, og navnlig fremhævet i det underdanigste Foredrag, hvorved Femaarsberetningerne for Perioden 1861—1865 blev Deres Majestæt forelagt, at Pantegjældens Forøgelse afgiver et overmaade usikkert Moment til Bedømmelse af, hvorvidt Velstanden er gaaet frem eller tilbage, saaledes ansees det for afgjort, at den Omstændighed, at Pantegjælden i Femaaret 1866—1870 igjen er voxet med et temmelig betydeligt Beløb, ikke vil kunne svække det Bevis som af saamange andre Data fremgaar for, at Byen i samme Femaar er gaaet fremad i økonomisk Henseende.

I de 4 Femaar fra og med Aaret 1851 har Antallet af afhændede faste Eiendomme og deres Salgsværdi udgjort:

i 1851—1855	solgt 888	Eiendomme	for 1,236,139	Spd.
- 1856—1860	— 884	—	- 1,464,716	—
- 1861—1865	— 812	—	- 1,160,100	—
- 1866—1870	— 1068	—	- 1,679,862	—

Dette viser et Gjennemsnitsbeløb pr. solgt Eiendom.

i 1851—1855	af	1,392 Spd.
- 1856—1860	-	1,657 —
- 1861—1865	-	1,429 —
- 1866—1870	-	1,573 —

imedens ifølge Kiærs statistiske Haandbog Gjennemsnitsværdien pr. solgt Eiendom i samtlige Kjøbstæder i Riget har udgjort:

i 1851—1855	. . . . .	1,120 Spd.
- 1856—1860	. . . . .	1,379 —
- 1861—1865	. . . . .	1,308 —

Ifølge Listerne over Folketællingen den 31te December 1865 udgjorde dengang Antallet af beboede Huse i Bergen 2,486. Paa samme Tid var Brandtaxten af de faste Eiendomme sammesteds 4,794,880. I Dr. Brochs statistiske Aarbog er den antagelige Værdi af de faste Eiendomme i Bergen opgivet til 5,000,000 Spd. ved Slutningen af Aaret 1865.

Ved Udgangen af 1870 udgjorde Brandtaxten 5,649,030 Sp.

Jeg har troet at burde anføre disse Data uagtet det

maa erkjendes, at de ikke indeholde nogen Veiledning af Betydenhed til Bedømmelsen af Værdien af de faste Eiendomme hersteds.

Imidlertid er jeg enig med Magistraten, forsaavidt den ved Besvarelsen af Spørgsmaalet Bogstav i i Schema No. 9 har anført følgende:

„Eiendomspriserne ere stegne i det Hele taget, og ere i Slutningen af Femaaret i enkelte Strøg, der ligge beleilig for Handel og Næring, naaede op til en før ukjendt Høide."

De Beløb hvorfor der er afholdt Exekutions- og Udpantningsforretninger, samt disses Antal har været følgende i efternævnte Perioder:

	Antal.	Beløb.
1851—1855	13,526	80,658 Spd.
1856—1860 . . .	17,133	186,313 —
1861—1865 . . .	—	197,495 —
1866—1870	20,091	234,310 —

Angaaende den i forrige Femaar stedfundne Stigning bemærkede Magistraten, at Aarsagerne til samme, uagtet de for en Del gaa tilbage til den store Handelskrise, dog fornemmelig laa deri, „at det her i Byen ligesom andre Steder bliver mere og mere almindeligt at de større Skatteydere finde sin Regning ved at udsætte sine Indbetalinger til den alleryderste Termin, idet de finde, at Udpantningsgebyret er en meget billig Rente."

At dette forholder sig saa, synes ogsaa at finde Bekræftelse i det stedse stigende Antal af Udpantninger, afholdte af Skattefogden og Kæmneren, nemlig:

Aar.	Af Skattefogden.		Af Kæmneren.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
1851—1855	5,163	12,196 Spd.	7,692	51,291 Sp.
1856—1860	5,940	32,116 —	9,985	72,969 —
1866—1870	7,461	61,747 —	12,266	149,256 —

For Perioden 1861—1865 ser jeg mig kun istand til at oplyse, at Skattefogden og Kæmneren har afholdt Udpantninger for et Beløb af 153,057 Spd.

Derimod har der vist sig en temmelig betydelig Aftagen med Hensyn til Tvangsauktioner; de for Femaaret 1851—1856 meddelte Oplysninger i Forbindelse med den fra Auktionsdirektøren modtagne Opgave for 1866—1870 viser nemlig følgende Resultat:

Aar.	Over faste Eiendomme.		Over Løsøre.	
	Antal.	Beløb.	Antal.	Beløb.
1861—1865	62	63,255 Spd.	34	15,652 Spd. - ß
1866	6	12,860 —	2	31 — 84 -
1867	7	8,498 —	8	2,584 — 61 -
1868	4	6,282 —	2	6 — 84 -
1869	3	7,065 —	1	111 — 43 -
1870	3	2,345 —	5	585 — 30 -
1866—1870	23	37,050 Spd.	18	3,319 Spd. 62 ß

Lønnen for Arbeidere er af Magistraten i Schema No. 9 opgivet igjennem samtlige Aar i Perioden at have udgjort:

a. paa egen Kost pr. Dag: Sommer 48 à 96 Skill.
- - — - — Vinter 40 à 60 —

b. Aarsløn med Kost: Karl 30 à 50 Spd.
— - — Pige 12 à 22 Spd.

Herved er dog bemærket følgende som Besvarelse til Schemaets Spørgsmaal Bogstav q.

„Dagarbeidernes Kaar ere i flere Henseender bedre her i Byen end i fleste andre Kjøbstæder. Arbeidernes vigtigste Næringsmiddel, Fisk, er billigt, og Daglønnen er høi, ligesom der ofte er Anledning saavel for Mænd som Kvinder til ved Akkordarbeide at tjene langt mere end sædvanlig Dagløn."

Ifølge Stadsingeniørens Opgave fandtes kjørbare Veie i og udenfor Byens Grændser ved Udgangen af Aaret 1865 16,032 Fod

hvilken Længde i Femaaret 1866—1870 er forøget med

1. Ved Dekkes Værft	80 Fod	
2. - Fjeldkleven	600 —	
3. - Ved det nye Observatorium	160 —	
4. - i Strømgaden til Kong Oscars Gade . . . . . , . .	1500 —	
		2,340 —
	tilsammen	18,372 Fod

Den 31te December 1865 fandtes ifølge samme Opgave i det hele:

a. stensatte Almeninger, Gader og Smug . . . $1^3/_8$ Mil
b. Grusede eller puklagte Almeninger, Gader, Smug eller Veie ligesaa . . . . . $1^3/_8$ —
tilsammen $2^3/_4$ Mil

og heri er ingen Forandring skeet i Femaaret 1866—1870.

Af Indberetninger af det Slags, som omhandles i Kongelig Resolution af 23de December 1839 anføres følgende:

Sparebanken.

Angaaende dens Status og Fremgang m. v. haves følgende Oplysninger:

Aar.	Sparebankens Fond.	Indskydernes Eiendom.	Tilsammen.	Indskydernes Antal.	Administrations-udgifter.
1865.	111,274 Spd.	1,670,880 Spd.	1,782,154 Spd.	24,593	5,823 Spd.
1866.	130,955 —	1,712,493 —	1,843,448 —	25,279	5,920 —
1867.	144,690 —	1,732,952 —	1,877,642 —	25,771	5,810 —
1868.	159,148 —	1,782,467 —	1,941,615 —	26,221	5,694 —
1869	166,594 —	1,835,381 —	2,001,975 —	26,636	5,694 —
1870.	171,368 —	1,905,642 —	2,077,010 —	27,147	5,829 —

I Sparebankens foran opgivne Fond er ikke indbefattet et Beløb af noget over 70,000 Spd., som den fremdeles har tilgode i Fallitboer fra Handelskrisen i 1857—1859, og af hvilket Beløb formentlig den største Del maa ansees som tabt.

Heller ikke er under Fondet optaget Sparebankens Bygning, som i 1869 brandtaxeredes for 11,300 Spd.

I Femaarsperioden har Sparebanken fremdeles ydet Bidrag til følgende Indretninger.

1. til Børneasylet 400 Spd. aarlig.
2. til Musæet 800 Spd. aarlig.
3. - Foreningen for forsømte og forvildede Børns Redning i 1866 100 Spd. og i 1867—1870 400 Spd. aarlig.
4. - det borgerlige Pigeinstitut 150 Spd. aarlig.
5. - Selskabet for trængende Barselskoners Understøttelse 150 Spd. aarlig.

Skillingsbanken.

Dens Status ved Udgangen af hvert Aar i Perioden, er opgivet at have været følgende:

Aar.	Indskydernes Tilgodehavende.	Indskydernes Antal.	udlaant Capital.	Brutto Overskud.	Netto Overskud.	Grund- og Reservefond.
1866	91,738 Spd.	6,409	93,682 Spd.	1,838 Spd.	949 Spd.	4,352 Spd.
1867	99,055 —	6,572	100,971 —	2,127 —	1,163 —	4,993 —
1868	107,052 —	7,021	111,301 —	2,282 —	1,268 —	5,668 —
1869	111,362 —	7,496	110,902 —	2,097 —	1,070 —	6,240 —
1870	123,423 —	8,086	127,447 —	1,773 —	707 —	6,580 —

Femdalers Pensions-Indretningen.

Aar.	Medlemmernes Antal.	Pensionisternes		Pensionernes Beløb.	Oplagt.	Administrations-udgifter.
		Antal.	Indskud.			
1866	978	87	587	2,435	1,994 Spd. 66 ß	114 Spd. 47 ß
1867	969	101	735	1,809	2,540 — 105 -	122 — 6 -
1868	959	114	860	2,119	1,886 — 8 -	103 — 33 -
1869	948	130	1,048	2,096	1,699 — 58 -	127 — 74 -
1870	934	138	1,161	2,322	1,590 — 67 -	121 — 34 -

Efter det anførte er i Femaaret oplagt 9711 Spd. 64 ß
Ved Udgangen af 1865 eiede Indretningen 33,834 — 42 -

Følgelig var Formuen den 31te Dcbr. 1870 43,545 Spd. 106 ß

Privatbanken.

Actiecapitalen, som siden 1865 har udgjort 200,000 Spd. blev i 1869 udvidet til 300,000 Spd.

Indskydernes Tilgodehavende udgjorde

ved Udgangen af 1866	1,383,215 Spd.	88 ß
- — - 1867	1,688,712 —	71 -
- — - 1868	1,668,725 —	32 -
- — - 1869	2,043,761 —	84 -
- — - 1870	2,311,870 —	72 -

Administrationsudgifterne have udgjort i 1866: 5,070 Spd., og 1867: 5,075 Spd.; i 1868: 6,160 Spd.; i 1869 6,650 Spd. og i 1870 6,656 Spd.

Kristiania Bank- og Kreditkasses Filialafdeling.

Indlaanene har udgjort:

Ved Udgangen af Aaret 1866 . . .	515,851 Spd.	50 ß
- — - — 1867 . . .	617,420 —	1 -
- — - — 1868 . . .	636,514 —	22 -
- — - — 1869 . . .	781,520 —	113 -
- — - — 1870 . . .	841,716 —	10 -

Administrationsudgifterne ere 3665 Spd. aarlig.

Det Bergenske Søassurance-Selskab.

Belskabet er oprettet i 1845. Grundfondet er 120,000 Spd., der oprindelig var fordelt paa 240 Aktier ä 500 Spd., men i 1868 blev Aktiernes Antal forøget til 600 à 200 Spd. Den indbetalte Del af Aktiebeløbet er fremdeles 12,000 Spd.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum	1,754,986 Spd.	1,690,897 Spd.	1,383,012 Spd.	1,335,675 Spd.	1,646,977 Spd.
Reservefond	28,290 —	29,730 —	31,230 —	32,430 —	33,150 —
Reguleringsfond	5,670 —	7,110 —	8,610 —	9,810 —	10,530 —
Udbytte pr. Aktie	28 —	24 —	10 —	8 —	12 —
Lønninger og Omkostninger	1,538 —	1,460 —	1,546 —	1,569 —	1,529 —

Reguleringsfondets Bestemmelse er at tjene til at regulere Udbyttet saaledes, at Renten af samme, naar Omstændighederne findes at udkræve saadant, kan uddeles som Udbytte.

Søforsikringsselskabet „Neptun".

Selskabet er oprettet i 1853. Dets Grundfond er fremdeles 120,000 Spd., fordelt paa 600 Aktier å 200 Spd., hvoraf er indbetalt 40 Spd. pr. Aktie eller 24,000 Spd.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum	1.512,117 Spd.	1,286,536 Spd.	1,235,389 Spd.	1,296,378 Spd.	1,533,253 Spd.
Reservefond	54,200 —	55,000 —	54,000 —	54,000 —	50,000 —
Rentefond	„ —	„ —	1,800 —	2,400 —	6,400 —
Udbytte pr. Aktie	15 —	12 —	12 —	9 —	18 —
Lønninger og Omkostninger	1,306 —	1,364 —	1,348 —	1,366 —	1,300 —

Rentefondet er det samme, som ved Bergenske Søassuranceselskab benævnes Reguleringsfond.

Søforsikringsselskabet „Njord".

Dette Selskab begyndte i 1864. Grundfondet er fremdeles 120,000 Spd., fordelt paa 600 Aktier, paa hver, af hvilke er indbetalt 40 Spd. eller ialt 24,000 Spd.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum	1,901,773 Spd.	1,712,241 Spd.	1,320,893 Spd.	1,412,569 Spd.	1,578,361 Spd.
Reservefond	11,400 —	14,400 —	19,200 —	22,800 —	27,000 —
Udbytte pr. Aktie	8 —	5 —	8 —	6 —	7 —
Løninnger og Omkostninger	1,247 —	1,282 —	1,349 —	1,370 —	1,315 —

Søforsikringsselskabet „Æolus"

oprettet i Februar 1867 med et Grundfond af 120,009 Spd., fordelt i 600 Aktier à 200 Spd. hvorpaa er indbetalt 20 pCt. med 24,000 Spd.

	1867	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum	1,548,931 Spd.	1,299,274 Spd.	1,435,890 Spd.	1,453,924 Spd.
Reservefond	2,400 —	5,100 —	7,800 —	10,800 —
Udbytte pr. Aktie	4 —	$4^1/_2$ —	$4^1/_2$ —	5 —
Lønninger og Omkostninger	1,030 —	1,279 —	1,221 —	1,209 —

Bergens gjensidige Skibsassuranceforening.

	Medlemmer.	Antal.	De forsikrede Skibes Forsikringssum.	Lønninger og Omkostninger.
1866	228	161	596,824 Spd.	1,273 Spd.
1867	254	185	696,023 —	1,485 —
1868	286	220	930,792 —	1,705 —
1869	335	261	1,173,029 —	1,563 —
1870	362	281	1,286,127 —	1,647 —

Det nævnte Antal Skibe vare dog ikke forsikkrede for sin hele Værdi, idet denne nemlig udgjorde

i 1866	1,666,270 Spd.	i 1868	2,425,200 Spd.
- 1867	2,016,970 —	- 1869	2,847,750 —
		- 1870	3,040,550 —

Assuranceforeningen for Søfolk i Bergens Stift.

	Antal Policer.	Forsikrings-sum.	Indvunden Præmie.	Udbetalt Erstatning.
1866	206	15,595 Spd.	467 Spd.	788 Spd.
1867	263	19,675 —	590 —	539 —
1868	341	24,210 —	725 —	160 —
1869	448	29,940 —	898 —	661 —
1870	558	35,575 —	1,067 —	521 —

Forholdet, hvori de forskjellige Klasser af Søfolk have benyttet Indretningen, vil sees af følgende:

	Antal Policer.			Forsikkringssum.		
	Skippere.	Styrmænd.	Under-ordnede.	Skippere.	Styrmænd.	Underordnede.
1866	53	61	92	7,240 Spd.	4,310 Spd.	4,045 Spd.
1867	69	80	114	8,880 —	5,810 —	4,985 —
1868	84	91	166	10,400 —	6,700 —	7,110 —
1869	95	105	248	11,960 —	7,630 —	10,430 —
1870	94	124	340	12,310 —	9,090 —	14,275 —

Indretningens Formue, som den 31te December 1865 udgjorde 152 Spd. 98 Skill. var ved Udgangen af 1870 voxet til 922 Spd. 72 Skill.

Det Norske Brandassuranceselskab for Varer og Effekter.

Ifølge den for Selskabet den 31te October 1864 vedtagne Plan bestemtes Selskabets Fond til 200,000 Spd. derunder indbefattet de fra dets tidligere Virksomhed opsamlede 100,000 Spd. Men den 8de November 1866 vedtoges en ny Plan til at gjælde fra 1ste Januar 1867. Herved fastsattes Selskabets Fond til 400,000 Spd. inddelt i 2000 Aktier à 200 Spd., hvoraf er indbetalt 100,000 Spd.

Paa Grund heraf ansees det ufornødent at levere nogen Status over Selskabets Virksomhed i 1866. Fra 1867 har denne været følgende:

	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum	3,510,317 Spd.	3,873,885 Spd.	4,272,741 Spd.	4,357,639 Spd.
Reservefond	4,500 —	4,500 —	9,000 —	14,500 —
Reguleringsfond	4,500 —	4,500 —	9,000 —	14,500 —
Udbytte pr. Aktie	$4^1/_2$ —	$2^1/_2$ —	$4^1/_2$ —	$5^1/_2$ —
Omkostninger og Lønninger	1,978 —	2,424 —	2,060 —	2,064 —

Af den anførte Forsikringssum har dog været reassureret:

i 1867 . . . . . 106,650 Spd.
- 1868 . . . . . 114.500 —
- 1869 . . . . . 163,750 —
- 1870 . . . . . 214,240 —

Bergens Brandforsikringsselskab.

Selskabet begyndte sin Virksomhed den 14de Juni 1866 med en Aktiekapital af 500,000 Spd., fordelte paa 5000 à 100 Spd., hvoraf er indbetalt 100,000 Spd.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Forsikringssum . . .	1,870,147 Spd.	3,507,116 Spd.	5,062,382 Spd.	5,752,714 Spd.	6,670,965 Spd.
Reservefond	—	8,500 —	8,500 —	19,750 —	33,750 —
Reguleringsfond . . .	—	2,500 —	—	5,250 —	13,250 —
Udbytte pr. Aktie . .	—	$1^1/_5$ —	$^1/_2$ —	$1^1/_5$ —	$1^1/_5$ —
Lønninger og Omkostninger	1,062 —	2,347 —	1,984 —	2,084 —	2,476 —

Af den forsikrede Sum var reassureret

1866.	1867.	1868.	1869.	1870
69,285 Sp.	—	597145 Sp.	584,359 Sp.	718,859 Sp.

Af andre Indretninger og Foreninger anføres i Lighed med hvad ved foregaaende lignende Leiligheder skeet, følgende:

Børneasylet.

Om denne Indretning gjælder fremdeles, hvad i forrige Femaarsberetning oplystes, navnlig at den gjennemsnitlig havde været besøgt af 150 Børn for en Betaling af 8 Skill. ugentlig. Dens Formue anslaaes fremdeles til 6,000 Spd., hvori er indbefattet Værdien af Asylets Hus.

Ved Repræsentantbeslutning af 25de Marts 1868 er til en Skole ved Asylet bevilget af Bykassen 260 Spd. aarlig, hvoraf til en Lærer 225 Spd.

Understøttelseskassen for uheldige Sømænd.

Af denne Kasse, som den 31te December 1865 eiede 17,430 Spd. 74 Skill., var i Femaaret 1861—1865 udbetalt Understøttelse til et samlet Beløb af 4,809 Spd. 12 Skill.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Indkomne Bidrag . .	643 Spd. 109 ß	604 Spd. 90 ß	555 Spd. 92 ß	582 Spd. 15 ß	467 Spd. 48 ß
Understøttelser. . .	1,009 — - -	847 — - -	820 — - -	788 — 60 -	829 — - -
Eiende Kapital. . .	18,160 — 30 -	18,694 — 30 -	19,093 — 41 -	19,783 — 8 -	20,244 — 98 -

Skipperenkekassen.

Juni	1866	var Pensionisternes	Antal	78	og Pensionsbeløbet	9 Spd.	- Skill.
December	1866	- —	—	78	- —	9 —	- —
Juni	1867	- —	—	83	- —	9 —	- —
December	1867	- —	—	84	- —	9 —	- —
Juni	1868	- —	—	85	- —	9 —	- —
December	1868	- —	—	86	- —	9 —	- —
Juni	1869	- —	—	83	- —	9 —	- —
December	1869	- —	—	82	- —	9 —	60 —
Juni	1870	- —	—	85	- —	9 —	60 —
December	1870	- —	—	88	- —	9 —	60 —

Medlemmernes Antal, som ved Udgangen af 1865 var 173, udgjorde den 31te December 1870 182, hvoraf 54 udenfor Skipperstanden.

Indretningens Kapital ved Udgangen af 1865 og 1870 var henholdsvis 22,641 Spd. og 24,516 Spd. 102 Skill., af hvilket sidste Beløb var afsat 247 Spd. 60 Skill. til Regulering af kommende Pensioner.

Medlemmernes Bidrag er fremdeles 10 Spd. ved Indtrædelsen; 4 Spd. aarlig i 10 Aar og senere 1 Spd. aarlig; men desuden har Indretningen et Bidrag af Byens Skibsredere af 1 Skilling pr. Kommercelæst af Skibe ved deres Udgaaende og Hjemkomst, hvilket Bidrag har udgjort:

1866.		1867		1868.		1869.		1870.	
Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
254	20	286	62	344	103	348	55	392	45

Stiftelsen for ugifte Kvinder.

Denne Indretning, hvis Bestemmelse ifølge Fundats af 24de September 1857 er at yde trængende ugifte Fruentimmer, Døttre af Borgere eller Embedsmænd, fri Bolig med Lys og Brænde, samt en Understøttelse af 56 Skilling ugentlig, og som ved Udgangen af 1865 eiede 13,947 Spd. 51 Skill., er endnu ikke traadt i fuld Virksomhed, idet den hidtil har indskrænket sig til at udbetale 10 Renteportioner à 20 Spd. aarlig og forøvrigt at søge Kapitalen forøget saaledes, at en Bygning i Overensstemmelse med Fundatsen vil kunne opføres.

Da det viste sig, at Kapitalen ved Udgangen af Aaret 1870 vilde udgjøre omtrent 20,000 Spd., blev en passende Tomt til den nævnte Bygning indkjøbt for 1800 Spd. og ligesom dette senere er bifaldt af Kommunebestyrelsen, saaledes har denne ogsaa samtykket i, at der skrides til Bygningens Opførelse, for at, naar den er fuldført, Stiftelsen kan træde i fuld Virksomhed.

Arbeiderforeningen.

Denne Forening, der fremdeles paa en saare hæderlig og virksom Maade har arbeidet til Fremme af sit vigtige og gavnlige Øiemed, er ogsaa i Femaaret 1866—1870 gaaet roligt fremad og Interessen for samme synes at være i stadigt Tiltagende. Dette fremgaar blandt andet deraf, at Antallet af nye Medlemmer stedse er voxende, imedens det næsten aldrig forekommer, at noget Medlem udtræder eller udslettes af Foreningen.

Foreningens Love have i Femaaret kun undergaaet den Forandring, at Begravelseshjælpen for dem, som uafbrudt have været Medlemmer i 15 Aar, er forhøiet til 25 Spd.

Bibliotheket, hvorpaa har været anvendt omtrent 100 Spd. aarlig, benyttes meget stærkt af Medlemmerne, ligesom disse flittig besøge Læseværelserne, hvor de mest anseete norske og et Par danske og svenske Aviser forefindes.

Derimod har det været yderst vanskeligt at faa Nogen til at afholde passende Foredrag, udenfor de rent religiøse, for Medlemmerne, uagtet der af Foreningens Kasse er bevilget Midler til at honorere saadanne Foredrag.

Foreningens væsentligste Indtægter og Udgifter ville sees af følgende Uddrag af Regnskaberne i

Indtægt.	1866.	1867.	1868	1869	1870.
Medlemmernes Indskud	4,524 Spd.	4,640 Spd.	4,813 Spd.	4,966 Spd.	5,168 Spd.
Indtrædelsespenge	33 —	47 —	58 —	61 —	63 —
Leie af Huset	885 —	792 —	559 —	876 —	1,004 —
Renter	34 —	70 —	85 —	139 —	150 —
Udgift.					
Begravelsesbidrag	1,100 —	960 —	1,350 —	1,535 —	1,510 —
Sygeunderstøttelse	921 —	1,017 —	961 —	1,043 —	1,163 —

	1866.	1867.	1868	1869	1870
Medicin, Igler, Kopsætning og Bandager . . .	931 Spd.	944 Spd.	953 Spd.	1,063 Spd.	1,130 Spd.
Belysning og Brænde	310 —	290 —	263 —	303 —	264 —
Bøger, Aviser og Skrivematerialier	271 —	218 —	265 —	278 —	199 —
Reparation paa Hus og Inventarium	468 —	116 —	178 —	254 —	387 —
Skatter og Brandkontingent	127 —	155 —	233 —	151 —	155 —
Lægens Løn	300 —	300 —	400 —	400 —	400 —

Regnskabsførerens Løn var 250 Spd. aarlig.

Antallet af Medlemmer, som den 31te December 1865 udgjorde 1,547, har ved Udgangen af hvert af de senere 5 Aar været:

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
1,582.	1,625.	1,690.	1,738.	1,808.

Den 31te December 1860 var Medlemmerantallet 1,148.

Foreningen eiede ved Udgangen af 1870 4,490 Spd. 80 Skill. foruden sit Forsamlingshus med Inventarium og Bogsamling, hvilket har kostet omtrent 20,000 Spd.

Det nyttige Selskab.

I Femaaret er ydet følgende Bidrag:

Til Præmier for det bedste Smør ved et Dyrskue paa Vos	20 Spd.
- Præmier for Baadbyggere ved Regattaen i Stavanger	50 —
- en Baadbygger til Bestridelse af Reiseudgifter til Regattaen	10 —
- Skov og Træplantningsselskabet i Bergen . .	50 —
- Bestridelse af Udgifter ved et af Os og Fane Landmandsforening foranstaltet Dyrskue . .	20 —
- Fremme inden søndre Bergenhus Amt af Tilvirkning og Brug af Brændetørv	50 —
- Indkjøb af P. Botten Hansens Bogsamling som Grundstamme for et offentligt Bibliothek i Bergen	500 —
- Byens og dens Omegns Forskjønnelse . . .	466 —
tilsammen	1166 Spd.

Selskabet har derhos besluttet at sætte 3000 Spd. af sine Midler rentefrit i en Bygning til en teknisk Søndags- og Aftenskole samt en teknisk Elementairskole her i Staden.

Selskabets Formue, som den 31te December 1865 udgjorde 6,185 Spd. 50 Skill., var ved Udgangen af 1870 8,305 Spd. 1 Skill.

Det nyder fremdeles Renterne af Wollert Konows Legat, stort 1000 Spd., og talte den 31te December 1870 53 Medlemmer.

Nye Love ere i Slutningen af Femaaret blevne forberedede.

Musæet.

Ogsaa i Femaaret 1866—1870 har Musæet ved dets Bestyrelses vedvarende nidkjære Bestræbelser gjort al den Fremgang, som de Midler, der have været til Raadighed, have tilladt.

Musæets aarlige Indtægter have bestaaet i:

Bidrag af Statskassen	1,500 Spd.
Do. - Sparebanken	800 —
Kontingenter af Medlemmmer	80 —
tilsammen	2,380 Spd.

Af Storthinget i 1865—1866 blev derhos bevilget 1000 Spd. til Anskaffelse af Inventariesager til den nye Musæbygning.

Med Paaskjønnelse bør det her erindres, at forhenværende fransk Konsularagent hersteds Joachim Friele, der efter i en Række af Aar at have været Kjøbmand i sin Fødeby Bergen, nu er flyttet til Frankrig, har legeret Musæet følgende Summer.

a. ved Gavebrev af 14de Mai 1867 . . . . 7,000 Spd. hvis Renter skulle anvendes til Guldmedailler af 100 Speciedalers Værdi, til Prisbelønninger for videnskabelige Arbeider over Norges Hav- og Landfauna og Udgivelsen af de prisbelønnede Arbeider med tilhørende Plancher, samt til Stipendier for Videnskabsmænd paa Reiser for at anstille Undersøgelse af Norges Hav- og Landfauna.

b. ved Gavebrev af 24de Juni 1868 . . . . 10,000 — Renterne af dette Legat, hvis Hensigt er at sikre Musæet Midler til videnskabelige Øiemeds Fremme, skulle efter Musædirektionens Bestemmelse anvendes i Musæets og Videnskabens Interesse, dog ikke til Udredelse af de Slags Udgifter, der hidtil have været afholdte af Statens og Sparebankens Bidrag eller til Vedligeholdelse af Musæets Bygninger.

Paa lige Maade fortjener det at nævnes, at en anden Bergenser Consul Børs i New-York, har skjænket Musæet et Maleri af Gude og flere høiere Pattedyr til en Værdi af omtrent 1,100 Spd.

Børnehjemmet „Anna Jebsens Minde."

Denne Indretning yder omkring 20 Smaabørn, tildels Spædbørn, Ophold og Forpleining. Den staar ikke under offentlig Bestyrelse, men findes dog at burde nævnes ligesom den private Godgjørenhed, hvormed den har kunnet virke til sit veldædige Øiemed.

Indretningen har nemlig erholdt større aarlige Bidrag til Bestridelse af sine ikke ubetydelige Udgifter hvorhos den af Kjøbmand hersteds, Konsul P. Jebsen har faaet som Gave et Hus, der paa den Tid var brandtaxeret for 8,100 Spd.,

med tilhørende Havegrund. Indretningen havde derhos ved Udgangen af Aaret 1870 et Reservefond, stort 1,455 Spd. 58 Skill., en kontant Beholdning af 634 Spd. 117 Skill. og Inventarium til en Værdi af 600 Spd.

I samme Aar har Udgiften foruden Husleie været 719 Spd. 55 Skill. og Bidragene 1,030 Spd. 107 Skill.

Paa samme Maade bør det anføres, at ved Testamente af 30te August 1869, har Bagermester Clamer Sudmanns Enke, Divert, født Vedeler, bestemt, at hvad hun maatte efterlade sig, efterat endel i Testamentet nævnte Gaver ere udredede, skulde anvendes til et Legat under Navn af „Madame Divert Sudmanns og Datter Adelheids Legat" med det Formaal at underholde et Opfostringshus eller en Stiftelse for Opfostring og Opdragelse af fattige Pigebørn, der skulle dannes til kristelige, ordentlige og duelige Tjenestepiger.

For Legatet og Stiftelsen skal Bergens Fattigcommission og Skolecommission være Overbestyrelse.

Madame Sudmann døde i 1870 og efterlod sig omtrent 16,000 Spd., men Stiftelsen var i det nævnte Aar endnu ikke traadt i Virksomhed.

Understøttelsesforeningen for ældre Tjenere af Kvindekjønnet i Bergen.

Denne Forening stiftedes i 1866, og dens Formaal er ifølge dens Love at yde ældre Tjenere af Kvindekjønnet i Bergen aarlige Livrenter fra 6 til 36 Spd. som Anerkjendelse af lang og tro Tjeneste. Derhos kan ogsaa uddeles hædrende Gaver. Jeg er kun i Besiddelse af en Beretning om Foreningens Virksomhed, som underet omfatter Tidsrummet 1866—1871. Ved sin Oprettelse talte Foreningen 170 bidragydende Medlemmer, hvilket Antal ved Udgangen af 1871 var steget til 409. Grundfondet, der ifølge Lovene skal søges bragt op til et Beløb af 6,000 Spd., eiede paa samme Tid noget over 1,400 Spd. Ved 1871 Aars Udgang var Livrenternes Antal 6 à 10 Spd. og de hædrende Gavers Antal 14 à 3 Spd.

At Grundfondet har kunnet bringes op til den anførte Sum skyldes væsentlig en i 1871 foranstaltet Bazar, som indbragte omtrent 630 Spd.

Ved at besvare Spørgsmaal x i Schema No. 9 har Magistraten anført:

En Forbrugsforening

blev stiftet i November 1866 og begyndte sin Virksomhed i Februar 1867 med et Udsalg og i 1869 oprettedes dens andet Udsalg.

Følgende Oversigt viser i det væsentlige Resultatet af Foreningens Virksomhed.

Aar.	Antal Medlemmer.	Indskudt Kapital. Spd.	Overskud. Spd.	Udleveret Varer for Spd.	Udbytte. Spd.	Reservefond. Spd.	Omkostninger Spd.	Lønninger. Spd.
1867	624	939	313	13,754	208	87	243	300
1868	825	1,322	404	20,151	333	123	325	519
1869	1,150	2,383	1,053	38,438	782	339	633	978
1870	1,422	3,194	1,523	38,284	1,167	600	172	1,007

I Forbindelse hermed har jeg troet at burde anføre, at der her i Byen bestaar et saakaldet

Haandværkersamfund,

hvis Bestemmelse hovedsagelig gaar ud paa at skaffe Haandværkere, der ei ere Mestere, Understøttelse i Sygdomstilfælde. Samfundet, der er grundlagt ved Midler, som til det er overdraget af Bogbindernes, Bogtrykkernes og Lithografernes Syge- og Dødelade, bestaar af en Understøttelseskasse og et Laanefond.

Den første eiede ved Udgangen af 1870 202 Spd. 60 Skill. og havde i Aarets Løb udbetalt 77 Spd. 93 Skilling, hvoraf til Sygeunderstøttelse, Medicin og Igler 28 Spd. 74 Skill., Lægehonorar 27 Spd. og til Bøger, Papir etc. 14 Spd. 104 Skill.

Laanefondet, af hvilket i 1870 havde været udlaant 127 Spd. paa 18 Vexelobligationer, eiede ved Aarets Udgang 135 Spd. 19 Skill.

Samfundet, der ved Udgangen af 1870 tællede 56 Medlemmer, havde i Aarets Løb forøget sin eiende Kapital med 85 Spd. 22 Skill.

De øvrige af Magistraten i dens Beretning for Femaaret 1861—1865 nævnte herværende Indretninger og Foreninger, nemlig:

Foreningen for forsømte og forvildede Børns Redning,
Foreningen til fattige Barselkvinders Understøttelse,
Den borgerlige Begravelsesforening,
Foreningerne til Opførelse af Arbeiderboliger,
Den yngre Afholdsforening,
Søndagsskolen,
Den offentlige Sømandsskole,
Den offentlige Tegneskole,
Kunstforeningen,
Missionsforeningen,
Foreningen for den indre Misslon og

Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne,

have ogsaa i Femaarsperioden 1866—1870 fortsat og tildels udvidet sin Virksomhed.

Dette sidste er især Tilfældet med den sidstanførte Forening.

Ved Udgangen af 1865 bestod Foreningen af omtrent 30 Afdelinger og havde ansatte Præster i hver af Havnene Leith, Newcastle og Antwerpen. Ved samme Aars Udgang vare Indtægterne 2,959 Spd. 113 Skilling og Udgifterne 940 Spd. 69 Skill.

Hovedbestyrelsens offentliggjorte Beretning for Treaaret 1869—1871 indeholder iblandt andet følgende:

Afdelingernes Antal var steget til 66. Indtægterne udgjorde i 1869 4,128 Spd., i 1870 5,191 Spd. og i 1871 5,803 Spd.

Derhos er som Bidrag til Foreningens Kirker i Udlandet indkommet i Treaaret omtrent 10,760 Spd. Bibliothekerne ved Foreningens Stationer ere blevne ikke ubetydelig forøgede. Foreningens Tidende „Bud og Hilsen" vinder stedse større og større Udbredelse.

Foreningen har nu 5 Stationer, nemlig foruden de 3 ældre, Cardiff og London og ved samtlige disse er der nu Kirker.

De i forrige Femaarsperiode foretagne Forbedringer ved Byens Vandværk og Brandvæsen har havt til Følge, at ved Kongelig Resolution af 1ste September 1866 er den tidligere bestemte Nedsættelse af $12^1/_2$ Procent i Brandcontingenten af de i den almindelige Brandforsikringsindretning forsikrede Bygninger her i Staden fra 1ste Juli s. A. forøget til 20 Procent.

Til de af Magistraten paapegede Foranstaltninger til Forbedringer i de anførte Retninger, kan føies, at ved Repræsentantbeslutning af 29de November 1870 er bevilget 2,400 Spd. til Indkjøb af en Eiendom til Udvidelse af Brandstationen, tætved hvilken den er beliggende.

Ved Repræsentantbeslutning af 8de Mai 1867 blev de faste Brandmandskabers Løn forhøiet fra 1ste Juli s. A.

I Femaarsperiodens sidste Aar ere derhos flere Forbedringer ved Brandvæsenet blevne forberedede, iblandt hvilke bør nævnes Forøgelsen af de faste Brandmandskabers Antal fra 18 til 24, Anskaffelsen af omtrent 900 Alen nye Brandslanger og den af Repræsentantskabet den 12te Mai 1871 vedtagne Foranstaltning om Ansættelse i Underbrandmesterens Sted af en Stationsformand og Maskinist ved det faste Brandcorps og navnlig Dampsprøiten, imod en Løn af 300 Spd. samt Familiebolig med Lys og Brænde i eller ved Hovedbrandstationen.

De foromhandlede, i Femaarsperioden 1866—1870 dels iværksatte dels forberedede Forføininger have havt til Følge, at ved Kongelig Resolution af 1ste April 1871 er bestemt en Nedsættelse fra 1ste Januar s. A. af 25 Procent i Brandcontingenten for de i Brandforsikrings-Indretningens Kjøbstadafdeling forsikrede Bygninger i Bergen.

Almueskolevæsenet har ogsaa i Femaaret 1866—1870 gjort Fremskridt.

Samtlige Almueskolers Elevantal udgjorde i 1870 gjennemsnitlig omtrent 2,660, fordelte i 78 Klasser under 23 Lærere og 18 Lærerinder.

Desforuden har Haandgjerningsskolen 5 Klasser med 5 Lærerinder og en Bestyrerinde.

Udgifterne i 1870 udgjorde omtrent 13,000 Spd., af hvilke 10,700 Spd. tilskjødes af Kommunekassen og 1,020 Spd. indkom ved Skolepenge af Betalingsskolen, imedens Resten dækkedes af de funderede Skolers Tilskud.

Af Pensioner til Lærere og Lærerinder haves kun 1 à 40 Spd., der udredes direkte af Kommunekassen.

I den ovennævnte Hovedsum er ikke medregnet Renterne af Skolebygningernes Kostende. Af saadanne eiede Kommunen 5 i 1870, hvis Værdi tilsammen kan anslaaes til 30,000 Spd., heri dog ikke indbefattet Tomternes Værd.

De funderede Skoler eiede tilsammen 3 Skolebygninger, hvis Værdi tilsammen kan anslaaes til omtrent 15,000 Spd.

Høieste Lærerløn udgjorde 330 Spd. og laveste 200 Spd. Høieste Lærerindeløn 190 Spd. og laveste 120 Spd.

Almueskolevæsenets Lærerpersonale have dannet en Pensionsforening, hvis Grundfond udgjorde omtr. 2,000 Spd.

Af Byens og de til samme hørende Landsognes samtlige skolepligtige Børn, omtrent 4,800, udgjør Almueskolevæsenets Elever, 2,660, altsaa mere end Halvparten.

Angaaende Betalingsskolen kan navnlig oplyses, at den, som tidligere holdtes i leiet Lokale, blev i 1869 flyttet til den saakaldte Lungegaardsskoles 2den Etage, og erholdt samtidig en saadan Udvidelse, at Skolen kom til at tælle 6 opadstigende Klasser for hvert Kjøn.

Herved er Betalingsskolen gaaet over fra sin tidligere usikre Stilling og utilfredsstillende Ordning til en sikker Stilling og en efter vore Forholde meget tilfredsstillende Ordning. Skolen nyder derfor megen Tillid og kan ikke paa langt nær modtage alle de Elever, som anmeldes til Optagelse.

Forøvrigt bemærkes følgende:

Ved Repræsentantbeslutning af 25de Marts 1868 vedtoges et nyt Lønningsregulativ for Almueskolens Lærerpersonale.

Den 3die Juni 1868 bevilgedes af Repræsentanterne 8,200 Spd. til Ombygning, Udvidelse og Indredning af den forrige Musæbygning til Brug for Almueskolevæsenet, hvorhos den 22de September 1869 endvidere i samme Øiemed og til Anskaffelse af Skoleinventarium bevilgedes 2,500 Spd.

Til de af Magistraten paapegede Foranstaltninger, Sundhedsvæsenet vedkommende, synes det at burde bemærkes, at det ved Repræsentantbeslutning af 28de December 1866 bestemtes, at Byen inddeles i 4 Lægedistrikter, i hvert af hvilke ansættes en med 300 Spd. aarlig aflagt Læge, der benævnes Distriktslæge, imod at de tidligere 3 Fattiglægeposter med dertil knyttede Lønninger, 200 Spd. for hver, inddrages.

Ved de af Magistraten anførte Forføininger maa det vistnok erkjendes, at ikke saa ganske lidet er gjort til Fremme af Sundhedsvæsenet, men det maa beklages, at de Forhandlinger, som i lang Tid har været ført for at faa Byens paa en med Hensyn til den offentlige Hygiene mindre end fyldestgjørende Maade indrettede Renovationsvæsen bragt paa en bedre Fod, endnu ei have ledet til noget Resultat.

Mortalitetsforholdet her i Byen har, efter hvad der er oplyst i en Forestilling fra Bergens Sundhedscommissiou af 19de Mai 1866 angaaende den ovenanførte Forandring med Hensyn til Bylægevæsenet, været temmelig høit, og det samme har været Tilfældet ialfald i nogle af de senere Aar.

Den officielle Statistik angaaende Sundhedsvæsenet og Medicinalforholdene i 1869 indeholder nemlig for Bergens Vedkommende iblandt andet følgende:

„Dødeligheden var ikke liden, de Dødes Antal var 641 eller 21,8 pro mille af den beregnede Befolkning ved Aarets Midte (29,339). I det foregaaende Aar 609 eller 21,1 pro mille af Folkemængden og i 1867 644 eller 22,6 pro mille. I Femaaret 1861—1865 udgjorde det gjennemsnitlige aarlige Antal Døde 676 eller 25,1 pro mille af den beregnede Befolkning ved Femaarets Midte (26,905).“

Det vil formentlig ikke være uden Interesse hermed at sammenholde følgende af den officielle Statistik for 1869 for Kristianias Vedkommende:

„Dødeligheden var ikke stor. Den beregnedes ifølge Præsternes Opgaver til 1,157 Døde, medregnet 41, der ikke havde fast Bopæl i Byen, ifølge Opgave fra Stadsfysikus døde ialt 1,154 Personer. Beregnet efter den i Aarets Midte antagne Befolkning — 64,220 Personer — bliver, naar de udenbyes boende Døde medregnes, Dødeligheden 17,97 af Tusinde, fradrages de Udenbyesboende, bliver Dødeligheden 17,33 (i 1868 24,15).“

Og endvidere:

„Hygiæniske Forholde. I disse er ingen væsentlig Forandring indtraadt. At der i det forløbne Aar har udviklet sig forholdsvis meget faa epidemiske Sygdomme skyldes maaske, foruden tilfældige heldige Omstændigheder, for endel de ihærdige Bestræbelser, der have været gjorte forat hindre Smittestoffes Udbredning i Forbindelse med en streng Kontrol med Renlighed i Huse, Gaardspladse o. s. v.“

For at Stadsfysikus kan være mere opoffret for de Forretninger, som paahvile ham i Egenskab af Formand i Sundhedskommissionen, blev hans Løn, der hidtil havde udgjort 540 Spd., ved Repræsentantbeslutning af 14de Mai 1869 forhøiet til 800 Spd., hvorhos til den daværende Stadsfysikus bevilgedes et personligt Tillæg af 100 Spd. fra 1ste Januar 1871.

Ved at besvare Spørgsmaal, Bogstav q i Schema No. 9, har Magistraten bemærket: „Folkemængdens store og hurtige Tilvæxt har imidlertid bevirket, at det er blevet knapt med Husrum til Arbeidsklassen, som derfor i Regelen bor trangt, slet og dyrt.“

Paa disse Forholde antages det store Antal Huse, som opføres i Byen og dens umiddelbare Nærhed at ville øve nogen Indflydelse til det bedre.

Den 3die December 1869 og 6te September 1870 fattede Repræsentantskabet Beslutning angaaende Tillægsbestemmelser til Bygningsloven for Bergen af 12te August 1848 og 28de September 1857 hvilke Bestemmelser ere approberede ved Kongelig Resolution af 17de December 1870.

Ved disse Bestemmelser tilsigtes vistnok hovedsagelig en større Brandsikkerhed; men de indeholde ogsaa adskillige Forskrifter, hvorved Forbedring i de hygieniske Forholde ventes opnaaet.

Den 29de November 1870 erklærede Repræsentantskabet sig for at der her i Staden foruden de hidtilværende 3 Apotheker, endvidere oprettes 2 saadanne. Dette er ogsaa senere skeet.

Den 16de Mai 1866 bevilgede Storthinget til en Observatoriebygning i Bergen 3,250 Spd., paa Vilkaar, at Bergens Kommune skulde tilskyde det Beløb, hvormed Byggearbeidet maatte komme til at overstige den nævnte Sum, afgive passende Tomt til Bygningen og udrede Omkostningerne ved Observatoriets Virksomhed og Vedligeholdelse, hvorhos til Observatoriets Forsyning med en Del nye Instrumenter bevilgedes 650 Spd.

Den 24de Februar 1868 afgav Repræsentantskabet Beslutning, hvorved det indgik paa de af Storthinget fastsatte Vilkaar og derhos bemyndigede Magistrat og Formandskab til at foranstalte den nye Observatoriebygning opført efter paa ny erhvervede Tegninger og Overslag, hvorefter Bygningen vilde komme til at koste omtrent 3,700 Spd.

Angaaende det saaledes opførte Observatorium har Professor Mohn i en af ham i 1870 afgiven Erklæring udtalt, at ved det Udstyr, som Bergens ny Observatorium har modtaget, har Byens Interesse for den astronomiske og meteorologiske Videnskab saavelsom for disse Videnskabers praktiske Betydning faaet et værdigt Udtryk. Den nye Refraktor, der er opstillet i Taarnet, er et Instrument, hvorved der kan anstilles mangehaande astronomiske Iagttagelser og som derfor, benyttet af en Astronom med den nuværende Bestyrers Dygtighed, vil kunne give Bergens Observatorium

en Plads iblands de Institutioner, der kunne yde virkelige Bidrag til Astronomiens Fremme.

En anden Retning, hvori det samme Instrument har en ikke ringe Betydning, er den Anledning, det byder Publikum til gjennem egen Iagttagelse at gjøre sig bekjendt med Himmellegemernes Udseende, idet Observatoriet er aabent visse Aftener om Ugen, paa hvilke Observator har at veilede de Besøgende.

Endelig har Observator at udføre Arbeider for det meteorologiske Institut, og yttrer Professoren med Hensyn hertil, at efterat Bergens Observatorium er bleven udrustet med de samme meteorologiske Instrumenter, som de bedst udrustede meteorologiske Stationer, og desuden med et Par selvregistrerende Apparater, er det bleven den fuldstændigst udrustede meteorologiske Station i hele Landet.

Til den Løn, 450 Spd. aarlig, Observator tidligere havde oppebaaret dels af Statskassen, dels af Kommunen, blev der ved Repræsentantbeslutning af 13de Juli 1870 bevilget et Tillæg af 150 Spd.

Foruden at Publikum saaledes har havt Adgang til Belærelse om, hvad der henhører til Astronomien, har der ogsaa været Anledning for samme til paa anden Maade at udvide sin Kundskabskreds. Der har nemlig her i Byen dannet sig en Forening med det Øiemed at foranstalte afholdt populære Forelæsninger, og ved denne Forenings Foranstaltning har der af anseete Videnskabsmænd aarlig været afholdt saadanne Forelæsninger af historisk, æstetisk og naturvidenskabeligt Indhold.

Ved at besvare Spørgsmaal, Bogstav v i Schema No. 9 saalydende: Viser der sig Tegn til stigende Oplysning, saasom Læseforeninger, Sognebibliotheker o. desl.? har Magistraten anført: Udenfor Arbeiderforeningen, der har en Bogsamling, der flittigt benyttes af Foreningens Medlemmer, og Totalafholdsforeningen, der holder endel Skrifter af philantropisk Indhold, findes intet Almuebibliothek, og heller ikke nogen Læseforening for Almuen.

I Forbindelse hermed bemærkes, at i en i Trykken udgivet Beretning om Bergens Almueskolevæsen for 1869—1871 anføres følgende:

„Af Bibliotheker havdes i 1870 foruden de private Leiebibliotheker

1. Latinskolens Lærerbibliothek,
2. Latinskolens Discipelbibliothek,
3. Tanks Skoles Lærerbibliothek,
4. Tanks Skoles Discipelbibliothek,
5. flere mindre Discipelbibliotheker ved private Skoler.
6. Almueskolelærerforeningens Bibliothek,
7. Athenæets Bibliothek,
8. Musæets Bibliothek,
9. Haandværkerforeningens Bibliothek,
10. Arbeiderforeningens Bibliothek,
11. St. Mariæ Kirkes Bibliothek.
12. P. Botten-Hansens Bibliothek som Stamme for et vordende Kommunebibliothek.

Med Hensyn til det sidste bør det erindres, at efterat den forannævnte Konsul Børs havde skjænket 1000 Spd. til Grundlæggelsen af et offentligt Bibliothek for Bergens Kommune, blev dette Beløb i Forbindelse med de foranførte 500 Spd. af det nyttige Selskabs Midler anvendt til Indkjøb af P. Botten-Hansens Bogsamling. Kjøbesummen var omtrent 3000 Spd., som forøvrigt tilveiebragtes ved privat Subskription. Den nævnte Bogsamling var imidlertid ved Udgangen af 1870 endnu ikke overtaget af Kommunen.

Efterat Kjøbmand hersteds, Hans Tank, ved Testament af 14de Marts 1803 havde bestemt, at der af de Midler, han maatte efterlade sig, skulde dannes et Legat, og at Renterne, naar Kapitalen var steget til 60,000 Rdlr. dansk Courânt, skulde tilfalde en Realskole i Bergen, medførte Forandringerne i Pengevæsenet, at saa lang Tid medgik, inden de til bemeldte Beløb svarende 48,000 Spd. vare naaede, at den nævnte Realskole ikke kunde træde i Virksomhed førend i Aaret 1850. Den begyndte da i et indkjøbt mindre Hus, hvori den holdtes, indtil nogle Aar efter paa en dertil indkjøbt Tomt opførtes en ny Bygning, som den 30te Juni 1869 var brandforsikret for 21,220 Spd.

I Midten af Aaret 1870, da et nyt Skoleaar begyndte, talte Skolen 212 Elever, fordelte i 6 Realklasser og 3 Elementairklasser. — 20 Elever nyde fri Undervisning i Realskolen.

Det havde i længere Tid været paatænkt, at lade Skolens Plan undergaa en Revision; men dette blev udsat indtil Loven om offentlige Skoler for den høiere Almendannelse af 17de Juni 1869 var emaneret. En ny Plan blev da udarbeidet, der væsentlig gik ud paa at organisere Tanks Skole paa det nærmeste i Overensstemmelse med Middelskolen ifølge den nævnte Lov, dog saaledes, at der til Tanks Skole skulde knyttes en Handelsskole, for at et i vor By længe følt Savn kunde blive afhjulpet. Udkastet til den ny Plan blev færdigt i November 1870, men det var endnu ikke bleven approberet ved Aarets Udgang.

Skolens 2 Bibliotheker, Lærerbibliotheket og Discipelbibliotheket, tæller henholdsvis 830 og 1560 Bind. Skolen har en god Samling af fysikalske og kemiske Apparater, som i sin Tid kostede over 600 Spd.

Bergens Haandværkerforening er stiftet den 17de November 1845.

I Lovene angives Formaalet for Foreningens Virksomhed at være at fremme Oplysning og understøtte Foretagender, der have Udbredelse af nyttige Kundskaber og Forbedringer i Haandværksdriften til Hensigt, og de Midler, Foreningen betjener sig af, fornemmelig at være:

a) Anskaffelse af tekniske Værker og Tegninger, Bøger, Tidsskrifter, Aviser, Modeller o. d. for derved at forskaffe Medlemmerne Anledning til en nyttig og underholdende Læsning saavelsom større Kjendskab til inden- og udenlanske Industri-Frembringelser og Fremskridt.

b) Ved Møder og Sammenkomster at omhandle Sager angaaende fælles Interesse ialmindelighed og Haandværkerstandens isærdeleshed, for derved at vække større Sands for vore offentlige Rettigheder og Pligter.

I Forbindelse med Haandværkerforeningen staar Understøttelseskassen, hvis Øiemed er at yde Hjælp til Haandværkere og deres Efterladte, som dertil ere trængende og værdige. Naar Kapitalen er steget til 10,000 Spd., skal det ifølge Lovene afgjøres, om en Stiftelse da bør oprettes, eller paa hvilken anden Maade Indretningen kan virke til størst mulig Gavn. Imidlertid uddeles $^1/_3$ af Renterne. Ved frivillige Bidrag, Afholdelse af Concerter, Bazarer og de Tilskud af de forskjellige Laugskasser, som, da Laugene ophævedes, skjænkedes til dette Øiemed, var Understøttelseskassens Kapital ved Udgangen af 1870 voxet til 9000 Spd. 79 Skill. Indtil den Tid havde fra 1852 været uddelt 1471 Spd. 60 Skill., hvoraf i Femaarsperioden 1866—1870 557 Spd.

Antallet af Haandværkerforeningens Medlemmer har, i de senere Aar været omkring 300.

Foreningen eier et Bibliothek paa 1600 Bind, samt et Hus, brandtaxeret for 8000 Spd., men hvorpaa skyldes 5600 Spd.

Ifølge Repræsentantbeslutninger af 14de October 1867 og 3die Juni 1868 overgik 2 saakaldte Politiassistenter til at blive faste Politibetjente saaledes at disses Antal derefter blev 10, hvorhos et nyt Lønningsregulativ vedtoges, hvorved Politibetjentenes Indtægter noget forbedredes.

Et i 1862 udarbeidet Forslag om Ansættelse af Konstabler, der skulde overtage Byens natlige Bevogtning og deltage i Politiopsynet om Dagen, blev ikke bifaldt ved Repræsentantbeslutning af 7de August 1863.

Men da Byens siden den Tid ikke lidet forøgede Folkemængde og i det hele udviklede Forholde synes at maatte gjøre det aldeles fornødent, at Politistyrken forøges, tør det haabes, at det fornyede Forslag i denne Henseende, som forberedes, vil vinde Bifald.

Ligeledes antages det, at de Forhandlinger, som i længere Tid have været førte, ville lede til, at de Vanskeligheder kunne blive bortryddede, som hidtil have stillet sig iveien for at Byen kan erholde en Dampskibsbrygge, hvor Dampskibe kunne lægge til og landsætte sine Passagerer. Savnet heraf er nemlig bleven end føleligere under den i den senere Tid stærkt udvidede Dampskibsfart.

I sin Beretning angaaende Femaarsperioden 1861—1865 fremhævede Magistraten Kjøbstadens nuværende Grændse imod Landdistriktet som et Forhold, hvori der tiltrængtes Forandring, af Hensyn saavel til Byens som til de den nærmest tilstødende Landsognes eget Tarv. Det antages, at ogsaa denne Sag, hvori Repræsentanterne den 14de Mai 1869 foreløbig have fattet Beslutning, snart vil blive ordnet.

Ved Lov af 12te Mai 1866 bestemtes, at fra Udgangen af 1866 skulde samtlige de om St. Mariæ Kirke og den tydske Menighed i Bergen gjældende Bestemmelser være ophævede, og at det skulde afgjøres af Kongen, hvorledes den nævnte Kirke samt dennes faste og løse Eiendele for Fremtiden skulde blive at anvende til kirkelige Øiemed i Bergen. Meningen har været, at en Del af Byen skulde henlægges til Kirken, som dennes Menighed. Men hverken dette eller den Omregulering af Grændserne for de øvrige Sogne i Byen, som heraf maatte blive en Følge, er endnu bragt til endelig Afgjørelse.

Til Oplysning om Byens Kommuneudgifter meddeles følgende Uddrag af Byens Budgetter, der ville vise Bykassens og Fattigkassens væsentligste Udgifter og Indtægter i Femaarsperioden.

Vedkommende Bykassen.

	1866. Spd.	1867. Spd.	1868. Spd.	1869. Spd.	1870. Spd.
Administrationsomkostninger	3,750	4,000	4,600	4,350	4,800
Husleiegodtgjørelse til Geistligheden	1,940	1,940	2,120	1,940	1,940
Stadsingeniørkontoret og Kommunens Bygninger	2,900	3,580	4,400	5,400	5,650
Brandvæsenet	3,950	4,150	4,350	5,400	6,900
Vandledningen	300	500	2,000	2,500	2,500
Kloak-, Brolægnings- og Veivæsenet	4,080	5,950	7,200	8,400	10,600
Politivæsenet	1,900	1,900	2,250	2,300	2,440

	1866. Spd.	1867. Spd.	1868. Spd.	1869. Spd.	1870. Spd.
Vægtervæsenet	4,500	4,550	4,650	5,100	5,650
Arrest- og Fængselsvæsenet	500	500	500	600	600
Medicinalvæsenet	-	1,400	1,100	1,400	1,450
Renovationsudgifter	400	400	400	300	280
Skydsvæsenet	200	200	150	100	100
Undervisningsvæsenet	11,100	11,100	11,710	11,500	11,800
Pensioner	480	480	480	200	200
Bidrag til Landets almindelige Veivæsen	4,775	4,775	4,756	4,750	4,750
Renter og Afdrag af Byens Gjæld	27,000	27,300	24,100	30,200	31,800
Udgifter, som skulle udlignes i Vagtskat	1,800	1,800	1,800	2,060	2,060
Udgifter, vedkommende Lygtevæsenet	4,800	4,600	5,250	-	-
Adskilligt	400	400	2,730	2,130	1,670
Tilfældige og uforudseede Udgifter	3,592	3,653	3,135	4,627	3,910
Samlet Udgift	78,867	82,178	87,681	98,457	104,300
Andel af Brændevinsafgift	6,000	6,000	7,000	7,000	7,000
Andel af Ølskatten	2,250	2,250	2,300	2,200	2,200
Samlet Indtægt	16,267	16,776	18,631	19,397	22,240
Byskat af Formue og Indtægt	28,000	30,000	31,000	38,500	40,000
Do. af faste Eiendomme	34,600	36,400	38,050	40,560	42,060

I Anledning af at man i 1869 er ophørt med paa de faste Eiendomme særskilt at udligne Udgifterne, vedkommende Lygtevæsenet, er i Indstillingen angaaende Budgettet for samme Aar anført følgende: „Da der mangler Lovhjemmel for den tidligere Praxis at udligne Udgifterne ved Gadebelysningen udelukkende paa de faste Eiendomme i Form af en egen Skat, foreslaaes disse Udgifter ligesom alle andre Byens Udgifter, om hvilke ingen særegen Lovhjemmel er givet, udredet af Bykassens Indtægter."

Som Følge heraf er den Andel af Bykassens Udgifter, der udlignes paa de faste Eiendomme blevet noget mindre end tidligere, hvorved et noget mere passende Forhold er tilveiebragt.

Vedkommende Fattigkassen.

	1866. Spd.	1867. Spd.	1868. Spd.	1869. Spd.	1870. Spd.
Fattigunderstøttelse	15,200	15,200	13,800	13,800	13,800
Sygeudgifter	6,400	6,400	9,000	9,000	9,200
Bespisningsindretningen	5,000	5,000	5,000	5,000	5,100
Arbeidsanstalten	6,130	5,253	2,300	3,834	2,960
Lønninger	2,945	2,840	3,048	3,048	3,048
Samlet Udgift	37,288	36,700	37,800	37,800	37,600
Andel af Brændevinsafgift	6,000	6,000	7,000	7,000	7,000
do. af Ølskat	2,250	2,250	2,250	2,200	2,200
Samlet Indtægt	8,538	8,450	4,550	4,600	4,400
Udlignet Fattigskat	20,500	20,500	24,000	24,000	24,000

Det Forhold finder fremdeles Sted her i Byen, at hvad Kirkernes Udgifter overstiger deres Indtægter, ikke tilskydes af Bykassen men dækkes ved Udligning af Kirkeskat paa Menighedslemmerne.

Ifølge de offentliggjorte Extrakter af Kirkeregnskaberne har Kirkeskatten i samtlige Byens Kirkesogne i Femaarsperioden udgjort . . . . . 19,541 Spd
og Leien for Kirkernes Stolestader . . . . 3,114 —

tilsammen 22,655 Spd.

Det Tilskud, som Havnevæsenet til Bestridelse af dets Udgifter erholder igjennem Paalæg paa Toldintraderne har i 1866, 1867, 1868 og 1870 været bestemt til 2 pCt. og i 1869 til 3 pCt. af de her ved Toldstedet faldende Indtrader. Hvad der er paaregnet herigjennem at skulle indkomme udgjør:

ifølge Budgettet	for 1866	. . . .	9,000 Spd.
— —	— 1867	. . . .	9,800 —
— —	— 1868	. . . .	9,000 —
— —	— 1869	. . . .	13,500 —
— —	— 1870	. . . .	8,600 —

Som det af det Beløb, der ifølge det foregaaende er tilfaldet Bykassen og Fattigkassen igjennem Brændevinsafgift, vil erfares, har det Kvantum Brændevin, som er skjønnet at ville blive udskjænket og i mindre Partier end 40 Potter udsolgt i Bergens By, udgjort:

for Aarene 1866 og 1867 . . . 3,000 Tønder
og for Aarene 1868, 1869 og 1870 3,500 —

I Forbindelse hermed bemærkes, at Repræsentanterne have besluttet:

a) Den 22de November 1867, at Ret til Brændevinshandel efter Lov af 9de Juni 1866 indtil videre kun meddeles for et Tidsrum af 1 Aar og

b) den 13de October og 29de November 1870, at det tidligere Antal, 25, af Udskjænkningssteder og Udsalgssteder af Brændevin i mindre Partier end 40 Potter efterhaanden bliver at indskrænke til 20.

Ølskatten, der i Aarene 1861—1863, havde været 30 Spd., blev for 1864 forhøiet til 50 Spd., som den har udgjort i hele Femaarsperioden. Det Beløb, Ølskatten har indbragt, og Ølskjænkernes Antal har udgjort:

Aar.	Ølskat.	Ølskjænkere.
1866	4,460 Spd.	93
1867	4,730 —	103
1868	4,500 —	98
1869	4,674 —	102
1870	4,454 —	98

Ved Repræsentantbeslutning af 1ste November 1866 besluttedes den aarlige Afgift, som i Henhold til Lov af 8de September 1818, sammenholdt med Lov af 14de April 1860, Kongelig Resolution af 28de September 1861 og Lov af 30te December 1865 skal erlægges til Bergens Børs fra 1ste Januar 1867 forhøiet til 3 Spd. for Handelsborgere og Mæglere og til $1^1/_2$ Spd. for handelsberettigede Kvinder.

Ved Beslutning af Bergens Byes Repræsentanter af 5te August 1864, approberet ved høieste Resolution af 10de September s. A., er iblandt andet bestemt,

at $^1/_4$ Part af den Del af Byskatten og $^1/_4$ Del af den Del af Fattigskatten, som falder paa Indtægt og Næring, bliver at udligne paa Formue og

at Formueskat bortfalder for Formue under 1,000 Spd.

Formentlig for at bortrydde Vanskeligheder ved Udligningen er ifølge Ligningsforretningen paa Indtægt og Formue ikke nøiagtig udlignet hvad der ifølge de ovenfor indtagne Uddrag af Budgetterne skulde falde paa de nævnte Skattefundamenter.

Dette, saavel som Formueskattens Størrelse, vil sees af følgende:

Aar.	Skat paa Indkomst og Formue.		Heraf Skat	
	Ifølge Budgetterne.	Ifølge Ligningsforretningerne.	paa Indkomst.	paa Formue.
1866	28,000 Spd.	28,143 Spd. 71 Sk.	22,518 Spd. 35 Sk.	5,625 Spd. 36 Sk.
1867	30,000 —	30,161 — 62 —	24,131 — 9 —	6,030 — 53 —
1868	31,000 —	31,093 — 65 —	24,878 — 25 —	6,215 — 40 —
1869	38,500 —	38,932 — 35 —	31,147 — 115 —	7,784 — 40 —
1870	40,000 —	40,491 — 117 —	32,433 — 66 —	8,058 — 51 —

Med Hensyn til Byskats Erlæggelse udgjør den antagne Indtægt og den skatbare Del af samme følgende Beløb:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Antaget Indtægt . . .	1,623,630 Spd.	1,689,600 Spd.	1,839,140 Spd.	1,891,570 Spd.	1,973,760 Spd.
Skatbar do. . . .	930,755 —	977,457 —	1,047,426 —	1,053,947 —	1,105,609 —

Efter det saaledes anførte, i Henseeende til hvilket dog bemærkes, at intet Hensyn har kunnet tages til de vistnok neppe betydelige Forandringer, som de indkomne Klager over Ligningen have medført, er Indkomstskatten udlignet:

i 1866 med 2 Spd. 40 Skill. af hvert 100 Spd. skattepligtig Indtægt.
- 1867 — 2 — 46 — - do. do. — do. do.

i 1868 med 2 Spd. $35^{6}/_{10}$ Skill. af hvert 100 Spd. skattepligtig Indtægt
- 1869 — 2 — $105^{9}/_{10}$ — - do. do. — do. do.
- 1870 — 2 — $103^{2}/_{10}$ — - do. do. — do. do.

Det Skattebeløb, som har været paalignet efternævnte Indtægter, har udgjort:

Klasse.	Antaget Indtægt.	Skatbar Indtægt	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
1	500 Spd.	277 Spd.	6 Spd. 56 Sk.	6 Spd. 72 Sk.	6 Spd. 43 Sk.	7 Spd. 118 Sk.	7 Spd. 111 Sk.
1	1,000 —	777 —	18 — 16 „	18 — 62 „	17 — 101 „	22 — 48 „	22 — 27 „
1	1,500 —	1,277 —	29 — 96 „	30 — 52 „	29 — 39 „	36 — 97 „	36 — 63 „

Af det anførte fremgaar:

at imedens Byskatten af Indtægt fra 1866 til 1870 er steget med 44 pCt. er det paa de enkelte Skatydere faldende Skattebeløb kun forøget med $22^{1}/_{2}$ pCt., og

at navnlig den Skat, som den enkelte Skatyder har havt at udrede, har været mindre i 1868 end i 1866 og ligeledes mindre i 1870 end i 1869, uagtet det hele Skattebeløb fra 1866 til 1868 er steget med omtrent 2,360 Spd., og fra 1869 til 1870 ligeledes med omtrent 1,290 Spd. Med Hensyn til den betydelige Stigning i 1869 bemærkes at Udgifterne vedkommende Lygteväsenet, der i sidstnævnte Aar udgjorde 5,200 Spd., og som tidligere udlignedes paa de faste Eiendomme, fra Aaret 1869 ere overgaaede til at udredes paa samme Maade som Bykassens øvrige Udgifter.

Med Hensyn til den Del af Byskatten, som ifølge det foregaaende skal udlignes paa Formuen, har denne været ansat saaledes:

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
7,724,000 Spd.	7,969,000 Spd.	8,398,500 Spd.	8,492,000 Spd.	8,711,500 Spd.

Formuesskatten har været udlignet

i 1866 med $87^{4}/_{10}$ Skill. af hver 1000 Spd. skatbar Formue.
- 1867 — $90^{8}/_{10}$ — - do. do. do.
- 1868 — $88^{8}/_{10}$ — - do. do. do.
- 1869 — 110 — - do. do. do.
- 1870 — 111 — - do. do. do.

I Henhold hertil er paa efternævnte Formuebeløb udlignet:

Klasse.	Antaget Formue.	1866. Spd.	1866. Skill.	1867. Spd.	1867. Skill.	1868. Spd.	1868. Skill.	1869. Spd.	1869. Skill.	1870. Spd.	1870. Skill.
1.	1,500.	1.	11.	1.	16.	1.	13.	1.	45.	1.	47.
1.	2,000.	1.	55.	1.	62.	1.	58.	1.	100.	1.	102.
1.	3,000.	2.	22.	2.	32.	2.	26.	2.	90.	2.	93.

Det viser sig altsaa, omtrent som ved By-Indtægtsskatten, at imedens Formuesskatten til Bykassen fra 1866 til 1870 er steget fra 5,625 Spd. 36 Skill. til 8,058 Spd. 51 Skill. eller med omtrent 43 pCt., er det paa den enkelte Skatyder faldende Skattebeløb kun forøget med omtrent 27 pCt.

Antallet af Skatydere, paa hvilke Byskat af Indtægt og Formue udlignedes, har været:

i 1866	i 1867	i 1868	i 1869	i 1870
3,325.	3,346.	3,913.	4,148.	4,348.

I Henseende til den Del af Byskatten, som falder paa de faste Eiendomme, bemærkes, at denne i Regelen svares efter Eiendommenes Brandtaxationsværdi med et Tillæg for Grundtaxten. Men ligesom den sidste her i Byen kun er meget ubetydelig, saaledes medfører det heller ikke nogen væsentlig Afvigelse fra den nævnte Regel, at der af Pakboder kun svares Eiendomsskat efter deres halve Taxationssum, og at forskjellige Eiendomme ved Reskript af 27de Februar 1807 ere fritagne for at deltage i den saakaldte Vagtskat.

Eiendomsskatten, der, som ovenfor anført, i 1866 udgjorde 34,600 Spd. og i 1870 42,060 Spd., er i disse 5 Aar altsaa steget med omtrent $21^{1}/_{2}$ pCt.

Men i samme Tidsrum er Brandtaxationssummen steget saaledes, at den ved Udgangen af efternævnte Aar har udgjort:

1866. Spd.	1867. Spd.	1868. Spd.	1869. Spd.	1870. Spd.
4,870,910.	5,014,180.	5,481,320.	5,586,110.	5,649,030.

Eiendomsskatten har saaledes været udlignet:

i 1866 med $96^{1}/_{2}$ Skilling af hvert 100 Spdlr.s Brandtaxt,
i 1867 - 100 — - — Do. Do.
i 1868 - 101 — - — Do. Do.
i 1869 - 98 — - — Do. Do.
i 1870 - 99 — - — Do. Do.

og viser saaledes kun en Stigning paa 100 Spdlr.s Brandtaxt af omtrent $2^{6}/_{10}$ pCt., hvorved dog maa erindres, hvad ovenfor er anført om, at fra 1869 er den saakaldte Lygteskat ei længere bleven udredet alene af de faste Eiendomme.

Paa den anden Side maa det bemærkes, at i Maanederne

fra 1ste September til 30te April maa Huseierne stille 56 Mand — de saakaldte Patrulgjængere — til Byens natlige Bevogtning. Udgifterne herved, som i 1862 beregnedes til omtrent 2,260 Spd., men nu antagelig ere stegne, er altsaa ogsaa en Udredsel, som hviler paa de faste Eiendomme.

Da Indvaanerne i Domkirkens og Korskirkens Landsogne deltage i Byens Fattigskat, er den Indtægt og Formue, hvorpaa denne fordeles, noget forskjellig fra den Indtægt og den Formue, hvorefter Byskatten bliver at fordele.

Med Hensyn til Fattigskats Erlæggelse udgjør saaledes den antagne Indtægt og den skatbare Del af samme, samt den antagne Formue følgende Beløb:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Antagen Indtægt . .	1,636,100 Spd.	1,712,050 Spd.	1,874,060 Spd.	1,941,530 Spd.	2,019,940 Spd.
Skatbar Do. . .	927,220 —	978,742 —	1,054,761 —	1,066,315 —	1,114,238 —
Antaget Formue . . .	7,796,000 —	8,146,000 —	8,561,500 —	8,696,500 —	8,881,000 —

Fattigskatten, samt hvad der af samme falder paa Indtægt og paa Formue, udgjør:

	Skat paa Indtægt og Formue.				Heraf Skat			
	Ifølge Budgetterne.		Ifølge Lignings-forretningerne.		paa Indtægt.		paa Formue.	
	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
1866.	20,500.	„	20,602.	83.	16,484.	17.	4,118.	66.
1867.	20,500.	„	20,643.	21.	16,515.	34.	4,127.	107.
1868.	24,000.	„	24,101.	45.	19,283.	102.	4,817.	63.
1869.	24,000.	„	24,284.	119.	19,429.	21.	4,855.	98.
1870.	24,000.	„	24,300.	104.	19,490.	4.	4,810.	100.

I Henhold til det anførte er Fattigskatten af Indtægt udlignet:

i 1866 med 1 Spd. 91 Sk. af hvert 100 Spd. skattepligtig Indtægt,
i 1867 „ 1 — $80^1/_{10}$ - af Do. Do. Do.
i 1868 „ 1 — 97 - af Do. Do. Do.
i 1869 „ 1 — $96^7/_{10}$ - af Do. Do. Do.
i 1870 „ 1 — $87^2/_{10}$ - af Do. Do. Do.

og Fattigskatten af Formue ligesaa:

i 1866 med $63^4/_{10}$ Skilling af hvert 1000 Spdlr.s Formue,
i 1867 „ $60^4/_5$ — af — Do. Do.
i 1868 „ $67^1/_2$ — af — Do. Do.
i 1869 „ 67 — af — Do. Do.
i 1870 „ 65 — af — Do. Do.

Det Fattigskatsbeløb, som har været paalignet efternævnte Indtægter, har udgjort·

Klasse.	Antaget Indtægt.	Skatbar Indtægt.	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
	Spd.	Spd.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.	Spd.	Sk.
1.	500.	277.	6.	56.	6.	72.	6.	43.	7.	118.	7.	111.
1.	1,000.	777.	18.	16.	18.	62.	17.	101.	22.	48.	22.	27.
1.	1,500.	1,277.	29.	96.	30.	52.	29.	39.	36.	97.	36.	63.

Imedens Fattigskatten af Indtægt fra 1866 til 1870 saaledes er forøget med omtrent 18 pCt., har det Skattebeløb, som den enkelte Skatyder har at udrede, været mindre i det sidstnævnte Aar, end i det førstnævnte, og det samme er Tilfældet med Fattigskatten af Formue, medens denne Del af Skatten i de nævnte fem Aar er forøget fra 4,118 Spd. 66 Skill. til 4,810 Spd. 100 Skill. eller med henved 17 pCt.

Antallet af Skatydere, paa hvilke Fattigskatten er udlignet, har været:

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
3,369.	3,502.	4,004.	4,313.	4,514.

I Forbindelse med det anførte angaaende Fattigvæsenet, findes følgende at burde bemærkes:

Ved Udgangen af 1870 havde Bergens Stiftsdirektion under sin Overbestyrelse af Midler, tilhørende Legater, omtrent 200,000 Spd., hvis Renter hovedsagelig anvendes til Understøttelse af Trængende.

Med Hensyn til adskillige af disse Legater er det be-

stemt, at en Del af Renten skal tillægges Kapitalen enten for stedse eller indtil denne har naaet et vist Beløb.

Paa Grund heraf er i 1870 af Renterne af den nævnte Kapital kun uddelt omtrent . . . . . 7,350 Spd.

Af den Hjelmstjerne Rosenkroneske Stiftelse i Kjøbenhavn erholder Bergens Magistrat ifølge Dansk Høiesteretsdom aarlig udbetalt et Beløb til Uddeling i følgende Klasser:

1. Gamle Tjenestefolk af begge Kjøn, der formedelst Alder og Sygelighed ere uskikkede til Tjeneste.
2. Uformuende Piger, der gifte sig i Næringsstanden, som Hjælp til Udstyr.
3. Trængende Enker, som Hjælp til deres uforsørgede Børns Opdragelse.

I Aaret 1870 uddeltes . . . . . 395 Spd.

Ovenfor er anført, at af den saakaldte Jomfrustiftelses Midler udbetales aarlig til 10 Personer . . . . . 200 —

Af Amtmand Aalls Legat, der bestyres af Bergens Formandskab, og som eier omtrent 1,400 Spd., betales for 17 Børn i Bergens Asyl omtrent . . . . . 50 —

Endvidere synes at burde anføres:

I Krohns og Frues Stiftelse forsørges . .	18	Personer
I Sander Kaaes do. ligesaa . .	18	—
I de Søfarendes Fattighus ligesaa . . .	113	—
I Enkefattighuset ligesaa	32	—
I Stranges Fattighus ligesaa	32	—

Samtlige de nævnte Stiftelser, hvor saaledes forsørgedes . . . . . 213 Personer eiede ved Udgangen af 1870 omtrent 130,000 Spd.

Endelig forsørger St. Jørgens Hospital 65 Spedalske, men disse ere hovedsagelig fra Bergens Stifts Landdistrikt. Ved Udgangen af 1870 eiede Hospitalet omtrent 121,000 Spd.

I Femaaret 1866—1870 ere følgende Legater tilkomne:

1. Kjøbmand i Bergen, Konrad og Hustru Agnete Kaaresens, hvis Fundats er konfirmeret den 17de December 1869. Det eiede ved Udgangen af 1870 cirka . 17,000 Spd. Renterne uddeles i Portioner paa 25 Spd. aarlig til høist trængende Ægtefolk, Enker eller Enkemænd af borgerlig Familie.
2. Kjøbmand i Rergen, Thomas Früs og Hustru Marthe Gezine født Ornings, med Fundats af 24de December 1869. Legatet, hvis Renter tilfalde 2 forældreløse Børn, Dreng og Pige af Borgerklassen, som Hjælp til deres Opdragelse indtil de ere konfirmerede, eiede ved Udgangen af 1870 circa . . . . . 2,100 Spd.
3. Kjøbmand i Bergen, Johan Ludvig Mowinckels og Hustru, Augusta, født Mohrs. Af Legatet hvortil ved Testament, oprettet af Enkefru Mowinckel den 29de Juli 1868, er skjænket 10,000 Spd., hvis Fundats er konfirmeret den 31te December 1869, og som eiede ved Udgangen af 1870 omtrent . . , . . . 10,300 Spd. skal ifølge Testamentet kunne ydes Understøttelse til Descendenter af Testatrix og hendes Mand, for hvilke Portionerne ere bestemte til 100 Spd. aarlig.

   Men forøvrigt skulle Renterne tillægges Kapitalen indtil denne er stegen til 50,000 Spd., efter hvilken Tid de ogsaa kunne udbetales til andre Beslægtede af Testatrix og hendes Mand, samt derhos til trængende Enker af borgerlig Familie i Portioner paa 50 Spd. aarlig.
4. Bagermester i Bergen, Jens Marstranders og Hustrus, for hvilket Fundats er konfirmeret den 10de Juni 1870. Renterne skulle anvendes til Skolegange for 3 Drengebørn og 3 Pigebørn af borgerlig Stand saaledes, at for hvert Drengebarn udbetales 18 Spd. og for hvert Pigebarn 12 Spd. aarlig samt forøvrigt til Portioner paa 12 Spd. aarlig til værdige Husarme, syge og sengeliggende Personer af borgerlig Stand. Legatet eiede ved Udgangen af 1870 omtrent . . . . 28,000 —
5. Kjøbmand i Bergen, Johan Christian Martens's. Ifølge Testament, oprettet den 10de Marts 1866 af bemeldte Martens, der døde i 1870, skulde $^1/_{10}$ Del af hans Eiendele anvendes til Oprettelse af et Legat, hvis Renter, efter hans ugifte Søstres Død skulde udbetales i Portioner paa 40 Spd., hvoraf det halve Antal fortrinsvis skulde tilfalde hans Sødskendes Descendents og det halve Antal fordeles mellem værdige Fruentimmer af Borgerklassen efter Bestemmelse af Bergens Formandskab, under hvis Tilsyn i det hele Legatet er stillet.

   Renterne af 1,000 Spd. skulle dog tillægges Kapitalen, indtil denne har naaet et Beløb af 20,000 Spd.

   Den til Legatet indbetalte Kapital udgjorde ca. 9,000 Spd.

Som en Fattigvæsenet vedkommende Foranstaltning, kan sluttelig bemærkes, at ved Repræsentantbeslutning af 28de Januar 1870 bevilgedes 4,835 Spd. til en Bygning for Bespisningsindretningens Kjøkken samt for Arbeidsanstaltens Vaskeri, hvorhos besluttedes afgivet til bemeldte Bygning en Byen tilhørende Tomt for 72 Skill. pr. Kvadrat Alen.

Af hvad jeg har tilladt mig i det foregaaende at anføre maa det formentlig erkjendes, at Fattigskatten efter samtlige forhaandenværende Omstændigheder maa siges ogsaa i Aarene 1866—1870 at have været lempelig.

Derimod har det ikke kunnet være andet, end at Iværksættelsen af de mange Foranstaltninger, som de kommunale Forholdes stærke Udvikling har ført med sig, har maattet bevirke, at Byskatten i Løbet af Femaarsperioden er bleven temmelig betydelig forøget.

Men det sees tillige af det foranførte, at Evnen til Skatternes Udredelse er tiltaget i et Forhold, som ikke lidet overstiger det, hvori Skatterne er voxet.

Imidlertid tør det dog ikke være uantageligt at ved Siden af Stigningen paa flere af Livets Fornødenheder vil Udredelsen af den forøgede Skat, saaledes som denne nu fordeles, ikke falde saa ganske let for dem, hvis Indtægter høre til de mindre, fornemmelig naar disse tillige ere faste.

Jeg er derhos af den Formening, at den yderligere Reduktion bør finde Sted i Henseende til den Del af Skatten, som for Tiden bæres af de faste Eiendomme.

Den 31te December 1865 udgjorde Folkemængden i Bergens Kjøbstad, Domkirkens og Korskirkens Landsogne derunder ikke indbefattede, 27,703, som ifølge den officielle Statistik var saaledes fordelt efter Stand og Næringsvei.

Stand og Næringsvei.	Hovedpersoner.		Familie-lemmer.	Tyende.		Sum.
	Mandkjøn.	Kvindekjøn.		Mandkjøn.	Kvindekjøn.	
Jordbrug, Handelsgartneri, Fiskeri	35	4	69	10	13	131
Fabrik- og Haandværksdrift	3,633	450	6,244	61	721	11,109
Handlende og Skibsredere	474	22	1,487	113	661	2,757
Handelsbetjente	348	52	431	2	120	953
Arbeidere, beskjæftigede ved Handel	304	1	753	1	24	1,083
Brændevins- og Ølhandlere, Kræmmere etc. . .	33	82	145	6	53	319
Skibsførere	242	„	654	1	161	1,058
Styrmænd, Matroser	905	„	1,252	„	22	2,179
Lodser og Kjendtmænd	30	„	101	„	3	134
Landtransport, Post- og Telegrafvæsen	80	2	911	12	17	302
Arbeidere, for hvilke Oplysning om Arbeidets Beskaffenhed mangler	500	263	1,268	„	16	2,047
Tyende uden fast Tjeneste, samt andre Tyendes Børn	96	10	168	3	4	281
Andre personlige Tjenester ydende, Badetjenere, Barberere, Bybud etc.	26	6	34	„	3	69
Immaterielt Arbeide, vedkommende Kirken, Undervisningen, Medicinalvæsenet, Retspleien, Styrelsen, samt Forsvarsvæsenet, Kunstnere, Litterater m. m.	646	100	1,437	10	319	2,512
Ikke produktivt Arbeide, Kapitalister, Pensionister, Fattige, Hospitalslemmer, Fanger, Studerende, Skoledisciple etc.	543	1,178	819	12	217	2,769
Tilsammen	7,895	2,170	15,053	231	2,354	27,703

I det Hele var af Mandkjøn 12,944 og af Kvindekjøn 14,759.

Gifte vare af Mandkjøn 4,296 og af Kvindekjøn	4,288	ialt	8,584
Ugifte af do. 8,150 - - do.	9,065	-	17,215
Enkemænd og Fraskilte 498		-	498
Enker og Fraskilte	1,406	-	1,406
			27,703

Antallet af Hjemfødninger ɔ: saadanne som opholde sig i den samme Kommune, hvor de ere fødte, udgjorde 19,372 og af Indflyttede ligesaa 8,331

Af Sindssvage fandtes 143, men hvoraf kun 60 vare hjemmehørende i Byen; af Døvstumme 48 og af Blinde 31.

Antallet af Personer, som ikke hørte til Statskirken, var 38, hvoraf 27 Voxne og 11 Børn, og bestod af 2 kristelige Dissenter, 15 apostolisk Frikirkelige, 4 Kvækere, 14 romersk Katholske, 2 Jøder og en af uopgivet Troesbekjendelse.

Som ovenfor anført udgjorde Folkemængden i Bergens By ved Udgangen af 1865				27,703			
Den 31te December 1866 beregnedes den til				28,173	altsaa	Øgning	470
do. 31te — 1867 ligesaa -				28,624	do.	do.	451
do. 31te — 1868 do. -				29,210	do.	do.	586
do. 31te — 1869 do. -				29,648	do.	do.	438
do. 31te — 1870 udgjorde den ifølge Folketælling, afholdt i Januar 1871				30,241	do.	do.	593
			Tilsammen Øgning i Femaarsperioden				2,538

Det vil ikke være uden Interesse i Forbindelse hermed at betragte Folkemængdens procentvise Forandring igjennem et længere Tidsrum saavel i Bergen som i nogle af de øvrige af Rigets større Byer, hvorfor her indtages følgende, fra den officielle Statistik angaaende Folkemængdens Bevægelse hentede Opgaver.

For hvert 100 af Middelsfolkemængden udgjorde den aarlige Øgning eller Mindskning:

Byerne.	1815—25.	1825—35.	1835—45.	1845—55.	1855—65.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Bergen	+ 1,9	+ 0,9	+ 0,4	+ 0,9	+ 1,2	+ 1,7	+ 1,6	+ 2,0	+ 1,5	+ 2,0
Kristiania . . .	+ 3,9	+ 1,6	+ 3,0	+ 2,2	+ 3,3	+ 3,5	+ 3,4	+ 3,2	+ 2,2	+ 2,6
Trondhjem . . .	+ 1,7	+ 0,8	+ 1,3	+ 0,9	+ 1,9	+ 2,5	+ 2,2	+ 1,4	+ 1,5	—
Stavanger . . .	+ 4,0	+ 3,3	+ 4,4	+ 3,0	+ 3,5	+ 3,0	+ 3,0	+ 2,9	+ 2,2	—
Drammen . . .	+ 2,3	+ 0,5	+ 1,4	+ 1,7	+ 2,7	+ 4,6	+ 2,6	+ 3,3	÷ 7,5	—

For Bergens Vedkommende er den ovenanførte Øgning beregnet at være fremkommet dels ved Fødsler, dels ved Indflytning i Aarene 1867, 1868 og 1869 saaledes:

Aar.	Beregnet Øgning.	Levende fødte.	Døde.	Overskud af fødte.	Beregnet Antal Indflyttede.	Udvandrede til Amerika.	Beregnet Overskud af Indflyttede.
1867	451	883	644	239	300	88	212
1868	586	953	609	344	300	58	242
1869	438	952	641	311	300	173	127

Efter det saaledes oplyste synes den Knaphed for Husrum og den Stigning af Husleien, der af Magistraten er paapeget som tilstedeværende, neppe at kunne ialfald hovedsagelig være begrundet i Folkemængdens Forøgelse, hvorimod de nævnte Forholde antages ialfald for en større Del at være begrundet deri, at de mere velstaaende af alle Klasser nu benytte større Husleiligheder end før.

Jeg har hørt paastaaet, at Lovene om Indskrænkning i Retten til at søge Udlæg for Gjæld (af 8de Mai 1869 cfr. 28de August 1851) skulde have gjort det vanskeligere for Menigmand at kunne faa leie Hus. Men jeg tør ikke udtale nogen Formening i denne Henseende.

Med Hensyn til Domkirkens og Korskirkens Landsogne, der, som ovenfor anført, i geistlig Henseende høre til Bergens By, er ved Folketællingerne den 31te December 1865 og 1870 følgende Oplysninger tilveiebragte:

	Antal.				Folkemængde.	
	Beboede Huse.		Husholdninger.			
	31te Decbr. 1865.	31te Decbr. 1870.	31te Decbr. 1865.	31te Decbr. 1870.	31te Decbr. 1865.	31te Decbr. 1870.
Domkirkens Landsogn	86	„	155	227	1,121	1,523
Korskirkens do.	190	„	292	431	1,578	1,845

Som Momenter til Bedømmelse af Rørelsens Udvikling synes følgende Oplysninger angaaende Post- og Telegrafvæsenet ogsaa tildels at kunne tjene.

Fra Bergen sees saaledes i efternævnte Aar at have været afsendt følgende Antal Breve:

1848.	1850.	1852.	1855.	1857.	1860.	1863.	1866.	1868.
48,100	79,400	86,200	124,300	156,500	175,800	207,800	236,800	267,500

Af Telegrammer, ankomne til og afsendte fra Bergen i nedenanførte Aar, har Antallet været følgende:

	1865.	1866.	1868.	1869.	1870.
afsendte . . .	18,064	21,528	28,644	34,949	40,393
ankomne . . .	19,430	23,535	32,271	39,614	45,352

Forsaavidt der ogsaa fra Kriminalstatistikken kan hentes Momenter til Bedømmelse af Tilstanden i visse Retninger, har jeg troet at burde anføre følgende:

Aar.	Justitssager.		Politisager.		Tiltalte for Justitsforbrydelser imellem			Forbrydelser imod den offentlige Myndighed.	
	Antal		Antal					Antal	
	Sager.	Tiltalte.	Sager.	Tiltalte.	10 og 15 Aar.	15 og 18 Aar.	18 og 20 Aar.	Sager.	Tiltalte.
1866 . . .	58	75	114	123	6	9	4	1	1
1867 . . .	82	106	126	134	9	12	5	3	3
1868 . . .	75	174	125	140	15	27	15	3	56
1869 . . .	112	151	143	161	17	21	10	1	1
1870 . . .	106	131	189	218	3	15	5	5	6

At saa mange Personer i Aaret 1868 have været tiltalte for Forbrydelse imod den offentlige Myndighed hidrører fra de beklagelige Optøier her i Byen den 15de og fornemmelig den 17de August 1868, idet at Nogle, der paa Torvet udsolgte af dem opkjøbte Potetes, bleve fordrevne, hvorhos, da Forøverne heraf arresteredes, Forsøg gjordes paa med Magt at befri disse, saaat Militærmagt maatte anvendes til Rolighedens Gjenoprettelse.

I Anledning heraf tiltaltes 54 Personer, af hvilke Høiesteret ilagde 6 Strafarbeide og 33 Fængsel, imedens 15 bleve frifundne.

Forsaavidt som de nævnte Lovovertrædelser skulde have havt sin Aarsag i Misfornøielse med Opkjøberværsenet og Frygt for Fordyrelse derigjennem af Levnetsmidler, er Sagen saameget mere at beklage, efter hvad Magistraten, saaledes som ovenfor anført, har oplyst om, hvor særdeles heldig den hele Femaarsperiode har været for Byens Arbeiderbefolkning.

Endvidere bemærkes, at Antallet af Sager, som i Femaaret have været behandlede ved Bergens Forligelseskommission har udgjort:

i 1866.	i 1867.	i 1868.	i 1869.	i 1870.
390.	382.	416.	513.	638.

Til Sammenligning anføres ifølge den civile Retsstatistik Antallet af det nævnte Slags Sager i efternævnte af Rigets øvrige større Byer.

	i 1866.	i 1867.	i 1868.	i 1869.	i 1870.
Kristiania	7,669	7,716	7,080	6,810	7,088
Trondhjem	977	962	892	982	1,247
Stavanger	1,141	1,530	1,727	2,211	1,864
Drammen	4,516	4,551	6,436	6,590	5,640
Kristiansand	1,544	1,621	1,547	1,928	2,223

I min Beretning angaaende de 5 Aar 1861—1865 anførte jeg, at der fra de kommunale Autoriteters Side havde været udfoldet en stor og i høi Grad fortjenstlig Virksomhed til Udvikling og Forbedring i de fleste Retninger af Kommunens Indretninger, og det samme gjælder ogsaa Femaarsperioden 1866—1870, der, saaledes som af det foregaaende antagelig vil findes at fremgaa, ligeledes har væsentlige Fremskridt at opvise.

Paa dette Sted synes forøvrigt i Forbindelse med det foranførte angaaende Byens Skatter og Gjæld at kunne erindres, at ifølge en Fortegnelse, der har ledsaget Kommuneregnskabet for 1870, bestod Kommunens faste Eiendomme ved Udgangen af samme Aar i følgende af nedenanførte Værdi:

Bygninger	140,299	Spd.	$32^1/_2$	Sk.
Lungegaardsmarken, med Lighuset	4,000	—	„	—
Parkerne (circa 30,000 □ Alen)	8,000	—	„	—
Lateris	152,299	Spd.	$32^1/_2$	Sk.

Transport	152,299	Spd.	32½	Sk.
Andre ubebyggede Grunde	5,000	—	„	—
Vandledningen	106,598	—	101½	—
Kommunens Andel i Gasledningen	7,800	—	„	—
Møllendal	25,285	—	10	—
Vesselengens Gader	2,225	—	42	—
Kirkegaarden ved Stadsporten	8,000	—	„	—
St. Jacobs Kirkegaard	5,000	—	„	—
Kirkegaarden „Fredens Bolig“	3,545	—	44	—
	315,753	Spd.	110	Sk.

hvortil kommer den forøgede Værdi, man maatte ville tillægge Møllendal paa Grund af dens Oparbeidelse til Kirkegaard.

De i Schema No. 9 under følgende Litera indeholdte Spørgsmaal har Magistraten besvaret saaledes:

ad. r. Naar undtages Husrum, er Livsfornødenhederne ikke bleven dyrere i Femaaret.

ad. s. Fordringerne ere stegne; især gjælder dette med Hensyn til Klædedragten og Attraaen efter Fornøielser og Adspredelser.

ad. t. Sparsommelighed er som Følge af det under forrige Litera anførte i Aftagende.

ad. u. Brændevinsdrik har ikke været almindeligere end tidligere, men Nydelsen af Øl er tiltaget i ikke ringe Grad.

Hertil finder jeg kun Anledning til at føie, at efter min Mening, som jeg har Grund til at tro er den almindelige, har Bergens By i Femaaret været et dyrt Levested.

I sin Beretning angaaende Femaaret 1861—1865 anførte Magistraten, at dette i det hele taget maatte henregnes blandt Byens bedste Perioder.

Hertil sluttede jeg mig, idet jeg tilføiede, at en glædelig Fremgang i oekonomisk Henseende havde været umiskjendelig og at Tilstanden var god.

Navnlig bemærkede jeg med Hensyn til Handelen, at denne for vor By saa høist betydningsfulde Næringsvei, af en oplyst Handelsstand drevet med Kyndighed, Dygtighed og en stor, men dog inden sine rette Grændser holdt Foretagsomhed, havde under Konjunkturer og Forholde forøvrigt, der i det hele taget havde været gunstige, været drevet med Held og givet et tilfredsstillende Udbytte.

Da det saaledes Anførte formenes at have fuld Anvendelse ogsaa med Hensyn til Femaarsperioden 1866—1870, henholder jeg mig ved denne Leilighed ganske dertil, idet jeg derhos, forsaavidt betræffer Skibsfarten, hvis Afkastning formentlig har havt sin temmelig betydelige Andel i Byens Fremgang i Velstand, tillader mig at henvise til hvad desangaaende indeholdes i den foran indtagne Beretning om Bergens Handel.

Spørgsmaalene Littra f og g i Schema No. 9 har Magistraten besvaret saaledes: Den oekonomiske Tilstand er overhovedet god og er i Femaaret gaaet ikke saa lidet fremad.

Med Hensyn til, at jeg har tilladt mig i denne Beretning at indtage Oplysninger, som strængt taget ikke ligge indenfor, hvad der er forlangt i de angaaende Femaarsberetningerne gjældende Bestemmelser, finder jeg at burde underdanigst tilføie, at dette er skeet, fordi jeg har troet at kunne gaa ud fra, at det her paa Stedet vilde have sin Interesse, at de omhandlede Oplysninger kunne faaes samlede.

Bergens Stift den 7de September 1872.

Underdanigst

P. Smit.

Rettelse.

Pag. 10 2den Spalte 25 Linie fra oven staar: Femaarsperioden 1856—60, læs: Femaarsperioden 1861—65.

0.

Nordre Bergenhus Amt.

Underdanigst Indberetning

om den økonomiske Tilstand i Nordre Bergenhus Amt i Tidsrummet 1866—1870.

A. Landdistriktet.

1. Jordbruget.

Amtets Beliggenhed mellem Høifjeldene og Vesterhavet med dets stærke Nedslag medfører store klimatiske Forskjelligheder i Amtets forskjellige Dele. Medens de indre Fjorddistrikter har et tørt og varmt for Agerbruget fordelagtigt Klima, saa at Misvextaar i de lavere ved Fjordbredderne liggende Dele næsten er uhørt, er der i de ydre Fjorddistrikter et meget fugtigt og lidet varmt Klima, der kun altfor ofte medfører mindre gode Aaringer. Dette er Omstændigheder, som naturligvis medfører stor Forskjellighed med Hensyn til Jordbrugets Standpunkt i de forskjellige Distrikter. Hertil kommer, at Sødistrikternes Beboere for en væsentlig Del, tildels endogsaa væsentligste Del, ere henviste til at søge sin Næring af Havet ved Fiskeri, en Næringsgren, der saaledes optager Befolkningens Interesser og Kræfter, at Jordbruget gjerne bliver forsømt og staaende paa et primitivt Standpunkt. Disse Omstændigheder har en gjennemgribende Indflydelse i de fleste Jordbrugsforhold.

Brugenes Antal i Amtet udgjorde i 1870 7526, deraf i Sogn 2806, i Sønd- og Nordfjord 4720, hvilket er 338 Brug flere end i 1865. I Sogn har 891 Brug under 1 Dalers Skyld, 551 Brug mellem 1 og 2 Daler, 1135 Brug mellem 2 og 5 Daler, og 229 Brug over 5 Dalers Skyld. I Sønd- og Nordfjord har 980 Brug under 1 Dalers Skyld, 1684 Brug mellem 1 og 2 Daler, 2003 Brug mellem 2 og 5 Daler og 53 Brug over 5 Dalers Skyld. Medens hvert Brug i 1865 i Gjennemsnit havde en Skyld af $2,_{16}$ Daler, var Gjennemsnitsskylden i 1870 $2,_{06}$ Daler, deraf i Sogn $2,_{3}$ Daler, og Fjordene $1,_{9}$ Daler. Slaar man sammen Kystdistrikterne Selø, Davik, Bremanger, Kinn, Askevold, Evendvik og Utvær, viser Gjennemsnitsskylden sig der at være $1,_{42}$ Daler, medens den i Lyster er $3,_{6}$ Daler, i Klevold $3,_{1}$ Daler, i Ladvik $2,_{9}$ Daler, Balestrand og Hafslo $2,_{6}$ Daler, i Vik og Indre-Dale $2,_{5}$ Daler. Forskjellen mellem de ytre og indre Distrikter er i saa Henseende i Virkeligheden endnu større end anført, da Skylden i de indre Distrikter aabenbar er for lav i Forhold til de ytre Distrikter.

Som tidligere er Sædarterne foruden Potetes i de indre Distrikter især Byg, og i de ytre især Havre og noget Blandkorn.

Udsæden har i Femaaret været:

	Rug Tdr.	Byg Tdr.	Blandkorn Tdr.	Havre Tdr.	Potetes Tdr.
i Sogn . . .	58	6,192	1,086	3,286	17,712
- Fjordene . .	5	1,843	850	19,049	14,031
tilsammen	63	8,035	1,936	22,335	31,743

hvilket paa det Nærmeste stemmer med Opgaverne over Udsæden i forrige Femaar, kun at Udsæden af Blandkorn og Potetes er formindsket med respektive 206 Tdr. og 1057 Tdr. Formindskelsen i Potetesudsæden skulde væsentlig komme fra Hafslo, hvor Udsæden opgives til 2076 Tdr. imod 3070 i forrige Femaar; men en saa stor Formindskelse kan dog i Virkeligheden neppe have fundet Sted, da Udførselen af Potetes fra Hafslo til Bergen, som det paastaaes, efter nøie Undersøgelser, angives til 10,000 Tønder, hvilket neppe er muligt med en Udsæd af 2076 Tønder og et opgivet Udbytte af 8 Fold.

Foldigheden har efter Opgaverne i Femaaret været for

Byg $5,_{4}$ for Blandkorn $4,_{9}$, for Havre $4,_{8}$, for Poteter $6,_{55}$, medens den i forrige Femaar opgaves at være for Byg $5,_{5}$, for Blandkorn 5, for Havre $4,_{62}$, for Poteter $6,_{6}$, hvilket viser en Formindskelse i sidste Femaar for Byg og Blandkorn af 1 Fold og for Poteter af $0,_{05}$ Fold, men en Forøgelse for Havre af $0,_{18}$ Fold. Foldigheden for hele Riget var i forrige Femaar for Byg $7,_{03}$, for Blandkorn $6,_{91}$, for Havre $5,_{78}$ og for Poteter $6,_{98}$. Foldigheden her i Amtet har saaledes været for Byg $1,_{63}$, for Blandkorn $2,_{01}$, for Havre $0,_{98}$ og for Poteter $0,_{43}$ mindre end det almindelige.

Dette for Landbruget i dette Amt ugunstige Resultat staar i nøie Forbindelse med den forholdsvis tykke Udsæd, navnlig af Korn, som ansees fornøden dels paa Grund af Mængden af Ugræs, der ikke dæmpes ved Vexelbrug, dels formedelst ufuldkomne Agerbrugsredskaber. Størrelsen af Udsæd pr. Maal har efter Opgaverne i Gjennemsnit været for Byg $3^1/_2$ Skjeppe, for Havre $5^7/_{10}$ Skjeppe og for Poteter $2^1/_4$ Tønde, medens den forrige Femaar for hele Riget har været beregnet for Byg til 2 Skjepper, for Havre $2^3/_4$ Skjeppe, og for Poteter 2 Tønder pr. Maal.

Amtet kan paa langt nær ikke brødføde sig. Der opgives nemlig at maatte indkjøbes aarlig 6000 Tønder Rug, deraf omtrent 4600 Tdr. til Fjordene, og omtrent 27,000 Tdr. Byg, deraf omtrent 20,000 til Fjordene. Derimod udføres der endel Poteter, især fra den indre Del af Sognefjorden, til Bergen, omtrent 24,000 Tønder aarlig.

Der spores dog nogen Fremgang i Jordbruget. Trods de Hindringer, som den stenige Jordbund og manglende Gjødsel lægger i Veien, opbrydes der aarlig meget Nyland. I flere Egne er det almindeligt, at Gaardbrugerne aarlig rydde et lidet Stykke. Dette gjælder især de indre Dele af Sogn, og den største Del af Nordfjord. Afgrøftning af vandsyg Mark er ogsaa i Tiltagende især i Nordfjord, og udføres den efterhaanden mere fuldkomment efter Anvisning af Amtsagronomen, hvis Bistand hertil meget søges. Noget Særskifte mellem Ager og Eng finder vistnok sjelden Sted. Derimod begynder man mere almindelig at vexle paa de gamle Agre mellem Rodfrugter, især Poteter og Korn. I de indre Dele af Sogn bruges nu ofte at skifte med Poteter andet og tredie hvert Aar; andre Steder, hvor man før saaede Korn Aar efter Aar i samme Ager, skiftes nu med Poteter eller andre Rodfrugter tredie og fjerde hvert Aar.

Den ensartede Jordbund samt det kolde og fugtige Klima kræver forholdsvis megen Gjødsel. En større Del Gaardbrugere er begyndt at opsamle og behandle den ved Gaarden faldende Gjødsel paa en fuldkomnere Maade, især anvender man daglig om Vinteren mere tør Strøelse af Myr og lignende, samt anden Jordblanding. I de fleste Bygder anbringes ogsaa Gjødselkjælder, naar man bygger nye Fjøse. Af Hjælpegjødningsmidler er Tang og Fiskeaffald i de sidste Aar kommet mere og mere i Brug. Fiskeaffaldet er ogsaa i de sidste Aar steget i dobbelt Pris mod før. Anden kunstig Gjødsel er derimod kun lidet kommet i Brug, men flere Forsøg dermed gjøres dog, navnlig med Benmel, og er der foruden tvende tidligere i Sogndal opførte Benmøller nu ogsaa opført en saadan i Bredeim i Nordfjord.

Størst Fremgang har dog vist sig med Hensyn til forbedrede Agerdyrkningsredskaber, især i de indre Distrikter. Træspaden ombyttes nu meget med den engelske Jernspade, Trægreben med Staalgreb, Hakken med Hyppeplogen saavel til Hest som til Haandkraft, Træplogen med Jernplogen. I Sogn og Søndfjord, hvor man for faa Aar siden kun brugte Tyndsleljaer, der under Brugen daglig maatte i Ilden for at udtyndes, er nu i flere Distrikter indført Slebeljaer. Til Forarbeidelse af forbedrede Agerbrugsredskaber er der i Distrikterne opstaaet flere Haandværkere, ligesom Landbrugsskolens Værksted har havt flere Bestillinger, end det har kunnet overtage, især af forskjellige Slags Ploge og Harve. Af Tærske- og Drøftemaskiner forarbeides der i Søndfjord og Nordfjord aarlig en stor Del, og de benyttes nu paa mange Gaarde, og drives, hvor dertil er Anledning, ved Vandkraft. Flere saadanne Maskiner at drive med Hestekraft er anskaffet i Brække Sogn i Ladvik. Fra et enkelt Prestegjæld, Jølster, berettes, at der i Femaaret er anskaffet 50 Tærskemaskiner og 80 Drøftemaskiner. Inde ved Sognefjorden i Lyster, Lærdal og Borgund er Saamaskiner kommet i Brug.

En af de vigtigere Hindringer for Jordbrugets Opkomst, men som dog efterhaanden hæves, er Jordfællesskabet. De indkomne Opgaver indeholde ikke udtømmende Oplysninger herom, men det fremgaar dog af samme, at Jordfællesskabet fremdeles er meget almindeligt.

I Havedyrkning har der i Femaaret neppe været synderlig Fremgang. For Lyster, Sogndal, Lekanger, Balestrand og Gloppen er Frugtavlen af temmelig Betydenhed; saaledes angives der i Lyster aarlig at blive solgt Frugt for 700 Spd. Skjønt Frugtavlen i Femaaret i det Hele har været mindre heldig paa Grund af kolde Foraar, er Interessen for samme dog i Stigende.

2. Fædrift.

Efter Opgaverne holdtes i Amtet i 1870:

	Heste.	Stort Kvæg.	Faar.	Geder.	Svin.
i Sogn . .	2,992	34,673	68,970	12,627	5,048
- Fjordene .	5,085	53,742	106,502	15,616	5,531
	8,077	88,415	175,472	28,243	10,579
- 1865 . .	8,680	94,140	187,807	33,745	10,355

Hesteholdet er saaledes i Femaaret temmelig meget formindsket. Af Heste sælges aarlig i Sogn omtrent 250, og i Fjordene omtrent 525, hvilket er noget mere end i forrige Femaar, og gaar en stor Del af disse Heste til Udlandet. Middelpriserne paa Heste antages at have været 20 à 30 Spd.

Ogsaa Antallet af stort Kvæg er formindsket, hvilket

vistnok staar i Forbindelse med den kjendelige Forbedring i Stellet, som har fundet Sted, derved at der næsten overalt, dog mindre i Sødistrikterne, fodres bedre om Vinteren og anvendes større Omhu med Hensyn til Tillægsdyr. Mælkeudbyttet angives derfor ogsaa næsten overalt at være steget, dog forskjelligt, fra 50 til 200 Potter aarlig mod tidligere. Mælkeudbyttet er dog fremdeles lidet. I Sødistrikterne angives det til 5 à 600 Potter aarlig, i de midtre Distrikter som Eid, Gloppen, Jølster, Førde, Vik, Lekanger, Balestrand til 7—900 Potter, i de inderste Dele af Sogn, nemlig Lyster, Lærdal og Borgund derimod til 1000 a 2000 Potter, hvorimod det i Stryn og Indviken, inderst i Nordfjord, kun opgives til 3—400 Potter. Ogsaa Smørproduktionen er steget. Fra Sogn udføres omtrent 33,000 B℔ eller 13,000 B℔ mere end i forrige Femaar; fra Fjordene 21,000 B℔, eller 6000 B℔ mere end før. Ogsaa af Ost sælges fra Sogn mere end før, medens ingen Stigning er at mærke for Fjordenes Vedkommende. Prisen paa Mælkekjør er i Sogn fra 10—18 Spd. nemlig ude ved Kysten fra 10—12 Spd. og længere inde i Sognefjorden fra 14—18 Spd. I Fjordene er Prisen derimod kun 10 til 12 Spd. Af Kvæg sælges aarlig i Sogn omtrent 1600 Stykker, i Fjordene omtrent 2000 Stykker, hvilket for Sogns Vedkommende er noget mindre end i det forrige Femaar.

Der har været gjort Forsøg paa Forædling af Kvægracen ved Tillægsdyr af Ayrshireracen, men det har ikke havt nogen Fremgang hermed.

Flere Steder er man kommen i Gang med en bedre Behandling af Buprodukterne, navnlig Smøret, og nogle Gaardbrugere har indført den saakaldte Afkjølingsmesthode til Behandling af Mælken. De Egne, hvor Buprodukterne antages at blive bedst behandlede, er de indre Dele af Sogn, navnlig Aurland, Lærdal, Aardal, Lyster, Hafslo og Sogndal.

Antallet af Faar er i Femaaret efter Opgaverne formindsket med 12,335. Formindskelsen falder især paa Sogn og antages ialfald for en Del at staa i Forbindelse med, at man fodrer og steller sine Faar bedre end tidligere. Saagodtsom over det hele Amt er Interessen vakt for Forædling af Faarene ved Krydsning med Cheviotfaar. Amtets Landhusholdningsselskab har udstationeret omkring i Distriktet Vædere af Cheviotrace, som flittig benyttes. Ligesaa have flere Privatmænd i midtre Sogn og i Nordfjord lagt sig efter at opdrætte Cheviotfaar tilsalgs, og de have god Afsætning paa sine Lam; Væderlam sælges til 5 à 6 Spd. Stykket. Proprietær Schumann driver fremdeles Schæferi med Blackfacefaar paa Øen Alden. Omendskjønt denne Race skal være haardfør og skikket til af afgive Udgangsfaar, synes den dog ikke at vinde synderlig Udbredelse blandt Almuen.

Det aarlige Tab af Faar er betydeligt, i Sogn 4 pCt. af Antallet, i Fjordene 10 pCt., medens Tabet af Mælkekjør i Sogn kun er 1 pCt. og i Fjordene 2 pCt. Grunden til dette forholdsvis store Tab antages ialfald for en Del at være den, at medens Kjørene om Sommeren gjetes, slippes Faarene om Vaaren efterat være mærkede frit løs paa Fjeldet, hvorfra de først samles om Høsten, hvorefter Enhver udsøger sig sine Faar efter Mærkerne.

Ogsaa Antallet af Geder er i stærk Tilbagegang, idet der er 5402 færre end i forrige Femaar. Hertil er vel de nye strængere Fredningsregler især Grunden. Ikkedestomindre er Gedernes Antal tiltaget i enkelte Egne, saasom i Horningdalen og Gloppen.

Af Svin er Antallet derimod noget tiltaget fra forrige Femaar, skjønt Svineholdet allerede før var meget stort, større end i noget andet Amt. I hele Riget er der 1 Svin for hver 18 Mennesker. I dette Amt er der 1 Svin for hver 8 Mennesker. Men disse Svin ere smaa og lidet vægtige. Aarsgamle Svin og derover, som slagtes, have kun en Vægt af 6—12 B℔, i det Indre af Sogn dog indtil 15 B℔, og Prisen har i Regelen kun været 4—12 Spd.

Der er saaledes i Femaaret i flere Retninger gjort ikke saa ringe Fremskridt med Hensyn til Fædriften. Der er imidlertid flere naturlige Hindringer tilstede, som gjør at Fremskridtene ikke kunne ventes at blive meget store og hurtige. En saadan Hindring er den almindelige Skovmangel og deraf følgende Vanskelighed for at skaffe rummelige og hensigtsmæssige Fjøse og Mælkerum. Dernæst er Havnegangene paa mange Steder især i Sødistrikterne fugtige og kolde. Disse Omstændigheder i Forening med Sultefodring har paa sine Steder foranlediget eller vist sig som medvirkende Aarsager til Sygdomme paa Kvæget. I Guddals Sogn i Ytre Holmedal har der saaledes i længere Tid hersket en ondartet Katarrhalfeber, der aarligen bortriver endel Storfæ, og som antages at have sin Grund i nævnte Omstændigheder. Skjønt der i Femaaret har været truffet extraordinære Foranstaltninger til Udryddelse af denne Sygdom, er der dog ikke indtraadt nogen væsentlig Forandring. Blandt Faarene findes endnu Skabsyge i endel af Distriktet, uagtet der gjennem en Række af Aar har været truffet bekostelige Forføininger til Udryddelse af denne Sygdom. Ogsaa her har de omtalte Omstændigheder været medvirkende til at befordre Sygdommens Smitsomhed og Ondartethed. Med Hensyn til denne Sygdom ere Udsigterne dog nu noget gunstigere, saa at man tør haabe nogenlunde snart at ville faa Bugt med den.

3. Skovdriften.

Denne Næringsvei er af mindre Betydenhed for dette Amt, da Skovene ere stærkt medtagne. Furu, Birk og Older ere de vigtigste Træsorter. Langs Kysten løber imidlertid et temmelig bredt Bælte, hvor Furuen paa det nærmeste er udryddet. Skoven er i Almindelighed ung, og større Dimensioner mangle paa Grund af Udhugst. Vexterligheden er mindre god langs Kysten, hvor Havstormene øve en skade-

lig Indflydelse, derimod ialmindelighed god langs de indre Fjordbredder og i Dalene.

I Sogn hugges Tømmeret i Regelen kuns til 4 Alens Længde. I Sønd- og Nordfjord er denne Dimension ikke saa almindelig gjennemgaaende. Til Udlandet udskibes intet Tømmer, hvorimod det udvundne Materiale for det meste opskjæres til Bord og føres dels til de ydre Distrikter, der tiltrænge Bygningsmaterialier, dels til Bergen. Lidt Tømmer indføres fra Romsdal. Til et Par Kirkebygninger er Tømmeret hentet i tilhugget Stand fra Kristiania.

Af Brænde, især Birkeved, tilvirkes endel, der føres til Bergen.

I Sødistrikterne er der tildels Mangel paa Brænde, saa man maa anvende Torv. Hermed er man endnu ikke kommet i ret Gang, hvorfor der er truffet forberedende Forføiningar til at skaffe Almuen Veiledning med Hensyn til Valget af Torvemyr samt til Behandling af Torven.

Der tilvirkes endel Tøndebaand, samt Tøndestav og Tønder. Alene i Indre Holmedal sælges der aarlig af Tønder og Stav for omtrent 5000 Spd. I Sønd- og Nordfjord har saagodtsom enhver Skoveier Cirkelsag til Tilvirkning af Stav. Dette har naturligvis været til Skade for Skoven, som derved er bleven stærkt medtaget. Nogen Standsning heri er dog i de sidste Aar indtraadt paa Grund af de mislykkede Sildefiskerier, idet Tøndestaven, der tidligere betaltes med 6 Spd. pr. 1000 Stkr., nu er gaaet ned i $3^1/_2$ Spd.

Der er kun nogle faa større Skovstrækninger, navnlig i den indre Del af Sogn, som have været drevet med fornøden Omtanke for at bevare Skoven for Fremtiden, idet de i længere Tid have været i formuende Familiers Besiddelse. Resten af den private Skovmasse er i Tilbagegang.

Til Fornyelse af Skoven gjennem Plantning er der kun skeet nogle faa mindre betydelige Forsøg i Evindvik, Utvær, Balestrand og Sogndal, hvilket kan betragtes som Tegn paa at en større Interesse for Skovens Bevaring er opstaaet.

I Amtet er der 12 for det meste smaa Almindinger, der ere i Fremgang, efterat Fredningsregler for dem ere vedtagne. Kun tvende af dem afgive en Smule Trævirke til de Brugsberettigede, de øvrige 10 ere aldeles stængte.

4. Fiskeriet.

Vaarsildefisket, der inden Amtet især drives udenfor Søndfjord og Nordfjord, har i Femaaret været i stærk Tilbagegang. Medens Aarene 1866 og 1867 vare ret heldige, især paa Grund af høie Priser, har Fisket i de 3 sidste Aar og især i 1868 og 1870 været meget uheldigt. Efter de indsendte, rigtignok ufuldstændige Opgaver skulde Bruttoudbyttet inden Amtet i 1866 formentlig beløbe omtrent 140,000 Spd., i 1867 omtrent 120,000 Spd., i 1868 50,000, i 1869 85,000 og i 1870 50,000 Spd. medens Deltagernes Antal fra i 1866 at have været omtrent 8000 Personer, i 1870 skulde være sunket til omtrent 7400 Personer. Disse Opgaver ere imidlertid efter de Oplysninger, der haves fra andre Kanter, sandsynligvis meget for lave. Formindskelsen i Antallet af Fiskere antages ogsaa at maatte være større end opgivet efter de almindelige Udtalelser om, at man paa Grund af det uheldige Udfald af Fisket fra de indre Fjorddistrikter for en stor Del er hørt op med at søge Fisket.

Indvaanerne i Havdistrikterne have mindre Udgifter ved Udrustningen og kunne tildels ligge i Hjemmet, indtil Fisket slaar til. Men selv disse have i de uheldige Aar i Gjennemsnit neppe tjent saameget som deres kontante Udlæg til Kosthold har beløbet. Dette beregnes i Almindelighed til 1 Spd. for Ugen for hver Mand.

Forholdsvis heldige har Utvær, Gulen og Selø været, idet de to første Distrikter i det uheldige Aar 1868 fiskede for respektive 11,000 Spd. og 20,000 Spd., og Gulen i 1869 for 25,000 Spd., medens Selø, der i 1868 rigtignok Intet fiskede, i 1869 fiskede for 20,000 Spd. og i 1870 for 8000 Spd.

Nogen væsentlig Forandring i Behandlingsmaaden af Varen har ikke fundet Sted, hvorimod Baadformen stedse mere forandres, idet den saakaldte Sørebaad meget almindeligen er bleven indført.

I Slutningen af 1869 og Begyndelsen af 1870 viste sig langs Kysten fra Gulen af og til Bremanger en ny Sort Sild, Nysild kaldet, hvoraf der er opgivet fisket for en Værdi af 16,800 Spd. Herved mærkes, at Opgaven fra Askevold lyder paa 13,000 Tønder Nysild, medens derfra tidligere er indberettet, at der var fisket 22,000 Tønder Nysild.

Umiddelbart efter Vaarsildefisket drives langs den nordre Del af Amtets Vestkyst af Fiskealmuen i de tilstødende Egne Vaartorsk- og Skreifiske. Udbyttet af dette Fiskeri er for Kinn, Bremanger, Davik og Selø opgivet for 1866 til 10,500 Spd., i 1867 til 5400 Spd., i 1868 til 9500 Spd., i 1869 til 12,600 Spd. og i 1870 til 9500 Spd.

Sommersildefiske falder i Regelen langs hele Kysten og tillige især for Brislingens Vedkommende inde i Fjordene. Udbyttet er opgivet for 1866 til 10,340 Spd., 1867 til 67,000 Spd., 1868 til 22,200 Spd., 1869 til 70,000 Spd., 1870 til 32,200 Spd. Rigest er dette Fiske faldet for Kinn, hvor Udbyttet i Femaaret har beløbet til 56,000 Spd., dernæst i Utvær med samlet Udbytte 52,000 Spd. og i Gulen med samlet Udbytte 32,000 Spd. Det bemærkes, at Udbyttet for Utvær i de nu indkomne Opgaver for 1869 er ansat til 20,600 Tønder til Værdi 102,400 Spd., hvilket maa være en Forvexling, da Lensmanden i Utvær tidligere hertil har opgivet Udbyttet for 1869 til 20,600 Spd.

I Sommertiden fiskes langs Havkysten endel Hummer, der i Regelen sælges til engelske Kompagnier for at sendes til England. Udbyttet anslaaes til aarlig at beløbe omtrent 4500 Spd.

Østersfiskeriet er i Tilbagegang og ikke af Betydenhed.

Det falder i Kinn, Utvær og Gulen. Udbyttet anslaaes for Kinn til 16 Spd. og for Utvær til 30 Spd. aarlig.

Langs Kysten falder endvidere et betydeligere dagligt Saltvandsfiske, som er af Vigtighed for Indvaanerne her og sandsynligvis vil kunne blive af endnu større Betydenhed. Udbyttet af samme opgives for Kinn til 6 a 7000 Spd., for Bremanger til 6300 Spd. og for Selø til 16,000 Spd., aarlig. Fra Bremanger berettes, at dette daglige Saltvandsfiske udenfor Skjærgaarden drives Aaret rundt, undtagen under Vaar og Torskefiskeriet, med Færinger og Sexringsbaade med 2 a 3 Mands Besætning, men at Udbyttet bliver lidet, da Baadene ikke ere sødygtige. Man har derfor i de to sidste Aar gjort Forsøg med Sørebaade, forsynede med Liner og udrustede med 2 a 4 Mands Besætning. Med disse Baade har man lagt ude flere Dage ad Gangen og dermed tildels været heldig. Hermed synes at være begyndt en forandret Driftsmaade, der muligens kan blive af Vigtighed.

Endelig drives et ikke ganske ubetydeligt Laxefiskeri langs Kysten, inde i Fjordene samt i de større Elve. Udbyttet af samme anslaaes til omtrent 6000 Spd. aarlig. Laxefiskeriet i Saltvand drives for en stor Del med det selvfangende Redskab Kilenot, for det meste af fremmede Fiskere mod en ringe Afgift til vedkommende Grundeiere. Dette Slags Fiskeri antages at virke ødelæggende paa Laxefiskeriet ved at forhindre Laxen fra at komme op i Elven for at gyde, og er efter Andragende fra Amtsformandskabet i 1870 ved Kongelig Resolution af 4de Marts 1871 Brugen af Kilenot forbudt fra 1ste Januar 1873 i Tiden fra Torsdag Aften til Søndag Aften. Den bedste Laxeelv i Amtet antages Lærdalselven at være. Fiskeretten er her bortforpagtet til en Englænder for omtrent 1000 Spd. aarlig. Ogsaa Aurlandselven er bortforpagtet for et lignende Beløb. Ved begge disse Elve er ansat Opsyn efter Lov af 23de Mai 1863. I Femaaret har et Udklækningsapparat været i Virksomhed i Lærdal.

Forøvrigt er der ikke noget Ferskvandsfiskeri af Betydenhed i Amtet.

5. Bergværksdrift.

Grimeliens Kobberværk i Askevolds Prestegjæld med Gruber er i Femaaret drevet med en Arbeidsstyrke i 1866 af 57 Mand, i 1870 af 42 Mand. I 1870 produceredes 2006 Tønder Kobbermalm og 39 Sk℔ 218 ℔ Garkobber.

I Ytre Holmedal har i Aarene 1866—1868 været i Drift en Jernmalmgrube, i de to første Aar med 50 Arbeidere, i 1868 med 20 Arbeidere. Senere er Arbeidet indstillet.

I Gloppens Prestegjæld er et Klæberstensbrud, ligesom i Lyster og Lekanger Hellebrud, men Driften heraf er ikke af videre Betydenhed.

6. Fabrik- og Industrianlæg.

I Sogndal har i Femaaret været i Drift en Fyrstikfabrik, der aarlig har sysselsat 12 voxne Arbeidere og 12 Børn. Produktionen har beløbet 170 Centner aarlig. I 1870 nedbrændte Fabrikken, men er nu igjen i Gang. Forøvrigt er der i Amtet kun endel Sagbrug og Stampemøller og Garverier, hvorhos i Stryn fra 1867 atter er kommet i Gang et Teglværk paa Aarheim, hvorved i 1870 var sysselsat 4 Arbeidere med en Produktion af 12 Tusinde Tagsten og 20 Tusinde Mursten.

7. Binæringer.

I de mere gammeldagse Bygder, især ved Søkysten, er det endnu det Sædvanlige, at Almuen selv arbeider i Hjemmet, hvad den tiltrænger af Klæder, Bohave og simple Gaardsredskaber. Her findes kun enkeltvis af Haandværkere, især Smede og Bygningsmænd. Det er kun i de mere fremadskredne Bygder, især i indre Sogn, at der findes et større Antal af almindelige Haandværkere, især Skræddere og Skomagere, som i Regelen ikke have egne Værksteder, men arbeide hjemme i Kundernes Huse. Nævnte Haandværk drives saaledes ialmindelighed som Husflid, uden at der af saadanne Gjenstande tilvirkes noget af Betydenhed tilsalgs. Forøvrigt beskjæftiger Husfliden sig især med Spinden og Væven, og for Fiskeridistrikternes Vedkommende med Garnbinding, som sysselsætter Store og Smaa i ledige Stunder.

Som Husflidsarbeider, der drives udenfor den Enkeltes eget Behov, kan dog mærkes Forarbeidelse af Tønder og Tøndebaand, som drives almindelig der, hvor passende Skov haves, navnlig i de indre Dele af Søndfjord og Nordfjord. Saaledes drives der betydelig Tøndefabrikation i Indre Holmedal og i Gloppen og Bredeim. Fra sidstnævnte Herred opgives der aarlig at sælges ikke mindre end 10 a 18,000 Tønder. Denne Tilvirkning er imidlertid aftaget i de sidste Aar siden Vaarsildefiskeriets Mislykken. I samme Hereder tilvirkes ogsaa tilsalgs endel Æsker, Tiner og Trækjørrelder. Der bygges især i Søndfjord og Nordfjord en Del Jægter og Baade. Saaledes opgives der i Gloppen at afsættes aarlig 150 større og mindre Baade. I indre Nordfjord især i Gloppen forarbeides der fremdeles endel Tærskemaskiner og Drøftemaskiner. I Horningdal er ogsaa i dette Femaar drevet Smedning af Ljaaer, hvoraf aarlig sælges for 1700 Spd. Fra Eid og Horningdal drage endel Bygningsfolk til andre Distrikter paa Arbeide. Deres Udbytte angives for Eids Vedkommende til 2000 Spd. aarlig, for Horningdal til 1800 Spd.

Nogen Fremgang med Hensyn til Husfliden er der neppe at paavise i det forløbne Femaar.

Jagt drives almindelig, især efter Ryper og Harer, og anslaaes Indtægten heraf for flere Herreder til 20—30 Spd. aarlig. Det meste Vildt føres til Bergen.

Fragtfarten med Seilfartøier er i Tilbagegang. Den sysselsætter sig kun med Transporter i Anledning af Fiskerierne, samt med Skovprodukter og Poteter.

Kjørselsvirksomheden er kun af liden Betydenhed som Næringsvei. I Lærdal lever dog 22 Personer som Kjørere.

Ogsaa i Indre Holmedal er nogen Kjørselsvirksomhed fra Dalsfjorden og til Viksvandet.

Af Landhandlere er i Sogns Fogderi 50 og i Sønd- og Nordfjords Fogderi 70. Antallet er i Femaaret steget med respektive 4 og 29. Af Frihandlere opgives der at være 33 i Sogn og 22 i Sønd- og Nordfjord.

8. Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Efter de af Sorenskriverne meddelte Opgaver er der i Femaaret thinglæst Pantebreve og Skifteudlæg i fast Eiendom til Beløb 562,953 Spd., aflæst Heftelser af samme Art til Beløb 326,716 Spd., og afhændet faste Eiendomme for 920,077 Spd. De thinglæste Heftelser er omtrent af samme Beløb som i forrige Femaar, de aflæste Heftelser er 72,000 Spd. mindre, hvorhos der er afhændet faste Eiendomme for omtrent 135,000 Spd. mere.

Priserne paa Jordegods har efter Sorenskrivernes Opgaver i Femaaret været

500 Spd.	pr. Skylddaler	i	Indre Sogn
250—260 —	- Do.	-	Ytre Sogn
200 —	- Do.	-	Søndfjord
280 —	- Do.	-	Nordfjord

Dette viser mod forrige Femaar en temmelig betydelig Stigning (100 Spd.) i Indre Sogn, omtrent Stillestaaen i Ytre Sogn, en Falden i Søndfjord af omtrent 50 Spd., og uforandret Forhold i Nordfjord.

Af Exekutioner og Udpantninger er afholdt i

Sogns Fogderi	3,163	for Beløb	38,684 Spd.	89 Skill.
Sønd- og Nordfjords —	10,384 -	—	82,235 —	115 —
	13,547	for Beløb	120,920 Spd.	84 Skill.

hvilket for Sogns Fogderi er omtrent som forrige Femaar, hvorimod i Sønd- og Nordfjords Fogderi har været en Forøgelse af 3520 i Antal og 20,422 Spd. 115 Skill. i Beløb mod forrige Femaar.

Af Tvangsauktioner er der i Femaaret afholdt i faste Eiendomme 129 til Beløb 34,940 Spd. 1 Skill., i Løsøre 317 til Beløb 11,481 Spd. 9 Skill. Det største Antal er afholdt i Søndfjord, men til forholdsvis mindst Beløb, hvorimod der i Indre Sogn er afholdt Tvangsauktioner til størst Beløb. Der har ikke været nogen kjendelig Forøgelse af Tvangsauktioner i Løbet af Femaaret. Man har ikke Opgave over Tvansgauktionerne i forrige Femaar, saa Sammenligning dermed ikke kan anstilles.

Af disse Opgaver tør man slutte, hvad ogsaa stemmer med de specielle Opgaver fra de enkelte Herreder, at Tilstanden i Indre Sogn, dog især i Sogndal og Lyster, kjendelig har forbedret sig i Femaaret. Dette fremgaar navnlig af Jordegodsets betydelige Stigen i Pris, uanseet en ikke ubetydelig Udvandring, samt af de forholdsvis faa Exekutioner. Denne Forøgelse i Velstanden antages væsentligst at maatte tilskrives de 3 sidste for Landbonæringen her i det Hele gunstige Aar, saavel hvad Produktionens Størrelse, som Produkternes Pris angaar. At Tvangsauktionerne er løbet op til et forholdsvis stort Beløb, formenes ikke at tale herimod. For Indre Sogn har ogsaa de mislykkede Fiskerier i de 3 sidste Aar havt liden Indflydelse, da Almuen kun lidet søger ud til Fiskerierne. En Undtagelse fra dette gunstige Forhold danner Fjelddistrikterne Jostedal og Borgund, som angives at være gaaet tilbage paa Grund af mindre gode Aaringer.

I Ytre Sogn er Tilstanden for endel gaaet tilbage i de yderste Distrikter, hvor Aaringerne have været mindre gode paa Grund af kolde og regnfulde Sommere, ligesom de mindre heldige Vaar- og Sommersildfiskerier her har faaet større Indflydelse. En Undtagelse herfra danner Utværs Herred, hvor Tilstanden er god og i Fremgang, formentlig især som Følge af at Fiskerierne der har slaaet til, medens Tilstanden angives at være gaaet tilbage i Evindvik og Bø Annex til Hyllestad, og i Ladvik ikke at være gaaet fremad. I de indre Dele af Ytre Sogn antages Forholdet derimod at have været i nogen Fremgang, da Aaringerne her er faldt middels gode og tildels over middels som i 1868 og 1870, hvortil kommer, at man herfra som i Indre Sogn kun er lidet afhængig af Fiskerierne. Klævold, Vik, Balestrand og Lekanger angives saaledes at være gaaet fremad, medens Tilstanden i Aurland og Nerøen angives at være som før taalelig god.

I Søndfjord viser Jordegodsprisernes Synken og den betydelige Tiltagen af Exekutioner og Udpantninger en betydeligere Tilbagegang. Ogsaa i Nordfjord antages der at have været nogen Tilbagegang. I Søndfjord var Tilstanden allerede i forrige Femaar mindre gunstig, og i dette Femaar har den Del af Søndfjord og Nordfjord, som ligger nær Havet, ikke havt de bedste Aaringer paa Korn og Poteter, medens de indre Dele have været heldigere. Men det er naturligvis især de sidste Aars mislykkede Fiskerier, som har bevirket Tilbagegangen, da Fiskerierne her udgjøre en væsentlig Del af Almuens Bedrift og Næring, ikke blot ude ved Havet, men ogsaa i de indre Distrikter, idet Almuen overalt har vant sig til at drage paa Fiske i en 6 a 8 Uger om Vinteren og ellers har allehaande Bedrift, der staar i Forbindelse med Fiskerierne. Tilstanden angives at være mislig i Hyllestad, Vefring, Kinn og Bremanger, samt mindre god i Askevold, Ytre Dale og Førde, i hvilke samtlige Distrikter der angives at have fundet Tilbagegang Sted, medens Tilstanden kun i de indre Bygder, Indre Dale og Jølster, angives at være middels og nogenlunde god samt omtrent som før. I Nordfjord angives Tilstanden ikke nogensteds at være mislig eller mindre god, men middels i Stryn, Indviken, Eid og Davik, og ret god i Gloppen og Bredeim, i Horningdal og Selø, men egentlig Fremgang angives kun at have fundet Sted i Horningdal, medens Tilstanden an-

gives at være uforandret i Gloppen og Bredeim og i Eid, men i Tilbagegang i Stryn, Indviken, Davik og Selø.

Fra næsten alle Herreder i Sogn har man erklæret sig for, at Livsopholdet er bleven dyrere i Femaaret, hvorimod i Sønd- og Nordfjord de fleste Erklæringer ere derimod.

Fordringerne til Livet angives at være steget overalt i Sogn — i Lyster endog betydeligt — med Undtagelse af Utvær, hvor dette angives ikke at være Tilfældet. I Sønd- og Nordfjord angives Forholdet at være ved det Gamle: i Jølster, Stryn, Indviken og Daviken, medens Fordringerne til Livet ellers angives at være steget, dog kun lidet i Hyllestad, Askevold og Bremanger. Om det saaledes end maa antages, at ogsaa her i Amtet, i Overensstemmelse med den almindelige Kulturudvikling, Fordringerne til Livet er i nogen Tilvext, saa formenes det dog at være et fremtrædende Træk ved Forholdene i dette Amt, at Almuen i høi Grad holder ved det Gamle og er mindre modtagelig for alt Nyt, om hvis Fortrinlighed man ikke er bleven overbevist. Sæder og Skikke samt hele Levesæt er derfor temmelig uforandret som i gammel Tid og udmærker sig i det ved større Tarvelighed end ellers almindelig her i Landet. Dette i Forening med den under almindelige Forhold til enhver Aarstid nogenlunde lette Adgang til lønnende Arbeide, samt det paa Grund af Havets Nærhed og de lette Kommunikationer i det Hele billige Livsophold gjør, at Almuen ialmindelighed har nogenlunde let for at slaa sig igjennem. Som Følge heraf holder ogsaa Fattigbyrderne sig forholdsvis meget lave i dette Amt.

Brændevinsdrik angives ialmindelighed at være i Aftagende. Kun i Evindvik, Ladvik, Lekanger, Aurland, Aardal, Lærdal og Indre Dale angives Forholdet at være som før, og i Gloppen og Bredeim endog at være værre. Som en af Aarsagerne til denne Forandring til det Bedre kan nævnes, at man, saavidt Anledning dertil gives, har indskrænket Udsalgsstederne, hvortil vel ogsaa paa sine Steder kommer, at den økonomiske Tilbagegang har formindsket Evnen til Overmaal i denne Retning.

Daglønnen er for Sogns Fogderi opgivet til 36 à 60 Skill. om Sommeren og 24 à 36 Skill. om Vinteren, og for Sønd- og Nordfjords Fogderi til 36 à 48 Skill. om Sommeren og 24 à 40 Skill. om Vinteren. Tjenerlønnen er for Sogns Fogeri opgivet til 20 à 30 Spd. for Karle og 10 à 20 Spd. for Piger, og for Sønd- og Nordfjords Fogderi 15 à 30 Spd. for Karle og 10 à 12 Spd. for Piger. Efter dette er der ikke indtraadt nogen væsentlig Forandring med Hensyn til Betalingen for leiet Arbeide fra forrige Femaar.

Af Veiarbeider er der i Femaaret udført forskjellige Bygdeveisanlæg af samlet Længde omtrent $1^1/_3$ Mil. Til Bestridelse af Amtsveikassens Udgifter har der været udlignet pr. Skylddaler: i 1866—1868 20 Skill., i 1869 28 Skill., i 1870 29 Skill.

Til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter udenfor Veivæsenet har været udlignet paa Skylddaleren: i 1866 110 Skill., i 1867 1 Spd. 14 Skill., i 1868 1 Spd. 8 Skill., i 1869 1 Spd. 47 Skill., i 1870 1 Spd. 31 Skill.

Ogsaa i dette Femaar har Amtets Dampskibe Framnæs, Fjalir og fra 20de Januar 1867 tillige Hornelen med meget Held virket til Distriktets Opkomst som Amtets vigtigste Kommunikationsmiddel. En Oversigt over Indtægterne ved samme i Femaaret til Udgangen af Driftsaaret 1870—1871 (1ste April 1871) hidsættes:

Driftsaar.	Sognerouten.			Søndfjordrouten.			Nordfjordrouten.			Buxering og Extratoure.
	Passager-fragt.	Gods-fragt.	Tilsammen.	Passager-fragt.	Gods-fragt.	Tilsammen.	Passager-fragt.	Gods-fragt.	Tilsammen.	
1866—1867	10,912	7,234	18,146	9,151 *)	7,645 *)	16,796 *)	*)	*)	*)	1,408
1867—1868	11,334	7,966	19,300	4,433	3,567	8,000	6,662	5,445	12,107	1,010
1868—1869	11,364	8,641	20,005	4,442	4,201	8,643	5,898	5,887	11,785	„
1869—1870	12,542	9,168	21,710	4,468	4,456	8,924	6,091	6,372	12,463	329
1870—1871	12,897	9,203	22,100	4,481	3,933	8,414	6,378	6,073	12,451	18

*) For Aaret 1866—1867 er der ikke skjelnet mellem Søndfjordrouten og Nordfjordrouten.

B. Ladestedet Florø.

Ladestedet antages i Femaaret at være gaaet noget tilbage. Grunden hertil er de sidste Aars uheldige Fiskerier, hvorved Handelen med de omliggende Distrikter er bleven lammet. Disse drive fremdeles adskillig direkte Handel med Bergen som Følge af at Ladestedets Handelsmænd som mindre formuende hovedsagelig tage sine Varer i smaa Partier og paa Kredit, og saaledes ere nødsagede til at holde høie Priser paa sine Varer. Paa Grund af den ubetydelige Rørelse, som for Tiden finder Sted, er det meget vanskeligt for Arbeidsklassen at slaa sig igjennem. Dette gjælder tildels ogsaa Haandværkerne.

Nordre Bergenhus Amt, 16 Januar 1872.

D. Ræder.

C. No. 2.

P.

Romsdals Amt.

Underdanigst Beretning

om Romsdals Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

Til Kongen!

Herved tillader jeg mig at afgive den befalede Beretning om den oekonomiske Tilstand m. M. i Romsdals Amt i Femaarsperioden 1866—1870.

A. Landdistriktet.

a. Jordbruget.

Forhaabentlig har dette i Perioden gaaet noget fremad. Som hindrende Omstændigheder for dets raske Udvikling fortjener maaske især at fremhæves det endnu saa almindelige Jordfællesskab ligesom ogsaa det som oftest Vanskelige og Bekostelige i at tilveiebringe tjenligt Gjerdefang. For Amtets Jordbrug er det, tillader jeg mig her at bemærke, meget beklageligt, at Loven af 4de Juni 1866 og den paa samme grundede indskrænkede Bevilling i saa høi Grad mod tidligere hemmer Adgangen til gjennem Foranstaltning af det Offentlige at faa Jorden udskiftet.

Naar jeg oven har antydet, at Jordbruget i Perioden har gaaet noget fremad, da støtter jeg mig, skal jeg bemærke, væsentligen paa den her i Distriktet vakte større Interesse for samme, hvortil jeg blandt Andet finder Spor i den temmelig almindelige Erkjendelse om Jordfællesskabets Skadelighed, i Anskaffelse af bedre Agerdyrkningsredskaber, i de bestaaende mange Landboforeninger — hvoraf flere synes at udvikle en temmelig livlig Virksomhed — i Indskrænkning i Vaarbeitningen og a. d.

Jeg indrømmer forøvrigt Vanskeligheden af at skjønne om Forholdet i en saa kort Periode som den her omhandlede. Stiller man sig for Øie Tilstanden, en længere Tid — en 15 a 20 Aar — tilbage, viser Fremskridtet sig klarligen og er det kanske mere Betragtningen deraf end netop Forholdene i selve Perioden, der hos mig har fremkaldt Tanken om, at man ogsaa i denne har gaaet noget fremad i Udvikling. Høit staar denne imidlertid langt fra endnu her i Distriktet; med Forbedringer i Jordstellet gaar det meget langsomt, hvortil maaske ogsaa, foruden Mangel paa den fornødne Capital, den Omstændighed bidrager, at Befolkningen for en væsentlig Deel maa søge sin Næring ved Fiskeri, hvilket, man kan ikke negte det, giver Afsmag for en Bedrift, der først efter Forløbet af lang vel anvendt Tid, gjennem uafbrudt Slid og Slæb, bringer en Velstand, som, om Lykken er med, i en Haandvending kan øses af Havet.

Som i min forrige Beretning oplyst er det formentlig i de fra Havet mere fjerntliggende Distrikter hvori Jordstellet danner Hovednæringen, at Sandsen for dette er vakt; imidlertid er det Tilfældet, at Befolkningen ogsaa i enkelte Strøg af det modsvarende Omraade viser megen Interesse for samme. Til hine indre Distrikter hører, finder jeg tillige at burde oplyse, enkelte høitliggende Gaarde, hvor Agerbrug aarligen drives, men langtfra trives, og intet betegner maaske mere den herværende Befolknings stærke Vedhængen ved det Nedarvede og Tilvante end at Agerbrug paa saadanne Gaarde ikke ganske opgives. At man paa dem har begyndt at befatte sig dermed forklares forøvrigt letteligen af den ældre Tids daarlige Communicationsmidler, der har gjort Korntil-

førselen til længere fra Havet liggende Steder saa overordentlig kostbar; som oven antydet er Virkningen ikke bortfaldt med Aarsagen.

Fremdeles høres, nu maaske dog mindre beføiede, Klager fra Gaardbrugernes Side over en Mangel paa Tjenestedrenge, der gjør det umuligt for dem at drive deres Jord paa ønskelig Maade. Denne Mangel, skal jeg tillade mig at oplyse, skriver sig hovedsageligen derfra, at en stor Deel af de til Tjenesteclassen hørende Unggutter foretrække at søge Fortjeneste ved Fiskeri fremfor fast Tjeneste og at de, naar Udbyttet ved hin Bedrift en Tid har været af nogen Betydenhed synes bedre om i Lediggang at tære paa dette til det er opbrugt end at befatte sig med anstrængende Jordarbeide. Negtes kan det forøvrigt ikke, at vedkommende Forhold i den senere Tid er noget forandret, hvilket dog væsentligst maa tilskrives den Omstændighed, at Fiskerierne i de senere Aar ikke har slaaet saa godt til som tidligere. En ikke ganske uvæsentlig Hjælp for Jordbruget afgive forøvrigt Arbeidere fra Gudbrandsdalen, der især Vaar og Sommer søge hid til Distriktet.

At i Perioden adskilligt Nyland er opbrudt er utvivlsomt. En saadan extensiv Udvikling af Jordbruget er forresten en ligefrem Følge saavel af Nedsættelse af Husmænd paa ubrudt Jord, som af Jordeiendommenes Udstykning. At den Udvidelse Jordbruget derved vinder fra et almindeligt Standpunkt maa regnes som et Gode i sig selv staar vel neppe til at negte, medens det vel kan være tvivlsomt om ikke den respektive Virksomhed, anvendt til Forbedring af ældre opbrudt Jord, i mange Tilfælde vilde have givet et end bedre Udbytte. Som en stor Mangel ved Jordbruget her i Amtet fortjener forøvrigt efter min Formening at fremhæves, at man ikke tilstrækkeligen sørger for Jordens Afgrøftning og ikke tilstrækkeligen vexler med Eng- og Agerland. Ved den manglende Vexel i Bruget lider formentlig ikke alene Engen, men ogsaa selve Agerlandet, der ved uafbrudt at benyttes som saadant, berøves Stoffe, der ere nødvendige for Sædens Trivsel. En naturlig Følge af det paapegede Forhold er det navnligen, at Liggesæd er saa almindelig her i Distriktet. At denne Sæd kun giver Letkorn forstaar vistnok Distriktets Almue, men jeg er tilbøielig til at tro, at den i Almindelighed ikke har noget Skjøn paa, hvad der fremkalder Forholdet. Stort Tab volder vistnok ogsaa den hos Almuen temmelig udbredte Tro, at Letkorn er ligesaa tjenligt til Udsæd som det fuldvægtige, naar det kun er spiredygtigt.

At Almuen i Perioden har begyndt at indskrænke den tidligere saa almindelige Fjeldslaat har jeg god Grund til at tro. Da Fjeldslaatten ikke spiller en ganske ubetydelig Rolle i Distriktets Landhusholdning finder jeg at burde omtale den noget nærmere. Saasnart man er færdig med Hjemslaatten eller omkring den Tid, drage paa vedkommende der som udfordres til at brede, tilfjelds for at indhøs foer. I Trakten forbliver man i Almindelighed lige ren begynder, da enten alle Vedkommende eller dog delen af dem vende tilbage til Bygden. Efterat Sk tilendebragt reiser oftere en stor Del af Gaardens v folkning igjen tilbage til Fjeldslaatterne og forbliver paa Fjeldet til den sene Høst. Om en saadan T lønnende beroer selvfølgeligen paa Omstændighederne Almindelighed er den det neppe og vist er det, at dertiden er til stort Tab. I den Anledning skal jeg at det Fjeldhø, hvorom her tales, temmelig almindelig get kraftløst, hvilket især gjælder det, der slaaes p lændt Mark, hvoraf det Parti, hvor Slaatten foregaar væsentligen bestaar. Det Hø, som vindes i Lierne, Regelen af bedre Beskaffenhed, men saa kan igjen ligheden med at faa det slaaet og bragt til Skoglad des større. Bringer man i Beregning den lange medgaar og det Arbeide, der anvendes til Fjeldfor høstning og dets Hjembringelse (denne sidste foreg udelukkende paa Vinterføre, idet Høet fra først af Stak eller opbevares i Skoglade) og Vanskeligheden den sene Aarstid at faa det tilstrækkeligen tørret, ofte vise sig, at det indvundne Hø kommer op i en Pris — 60 Skill. og derover pr. Vog — at det maa f at man Aar efter andet fortsætter med Indsamling d

Oftere har jeg havt Anledning til at tale med dige Almuesmænd om Fjeldslaattrafiken og derved f styrket min Formening om, at det meget ofte er en hed at befatte sig hermed. Idet flere Almuesmænd have erkjendt, at dette er Tilfældet for deres eget mende, har de imidlertid i Almindelighed ved Sid ligeud erklæret ikke i den Sag at kunne gjøre nog andring, angivende at Kvindfolkene ikke vilde find den deraf flydende Indskrænkning i Kreaturholdet. I at blive misforstaaet finder jeg mig forøvrigt opfor udtrykkelig at erklære, at jeg langtfra anser al B i Distriktet med Fjeldslaat for ulønnende. Det mods mangen Gang være Tilfældet om ikke af anden Gr fordi Vedkommende paa den Tid Slaatten falder ik der andet mere lønnende Arbeide. Endeel Fjeldhø uden meget nærende og Forholdene med dets Ind kunne være saa gunstige, at den svarer god Regning

I Femaaret er (tilfølge Amtsformandskabets Be af 29de Mai 1869) Planen for Amtets Landbrugssk andret, navnligen ved Nedsættelse af Elevantallet fra 10 — en Forandring, jeg, formenende at Skolen medvirker til Landbrugets Udvikling, meget maa bek

Af Kornarter, der dyrkes i Distriktet, ere fr Havre, Blandkorn og Byg de almindeligste. Hoved er Havre.

Potetesdyrkningen har antageligen tiltaget noget

værende Almuesmands Husholdning. Frugten dyrkes paa hver Gaard og hver Plads. Sjeldnere udsættes imidlertid mere deraf end hvad beregneligen vil tiltrænges til et til Husets eget Brug tilstrækkeligt Udbyttte.

Rug dyrkes fremdeles i ringe Udstrækning og Hvede fast ikke. Med Dyrkning af Bælgfrugter har det neppe gaaet meget fremad i den heromhandlede Periode; kun undtagelsesvis befatter den herværende Almuesmand sig hermed og er i Regelen Jorden heller ikke skikket dertil uden Tilsætning af kalkholdige Stoffe. Det i Distriktet avlede Korn er ikke tilstrækkeligt til Behovet. Selvfølgeligen afhænger den Korntilførsel, Distriktet tiltrænger, af hvorledes Aars-Aaringen har faldet ud for det selv; i meget gode Aar hjælper det sig saa nogenlunde med det hjemavlede.

Støttende mig til modtagne Indberetninger, antager jeg at Distriktet i et almindeligt godt Aar vil tiltrænge en Tilførsel af nogle og tyve Tusinde Tønder, hvoraf vil falde omkring 4000 Tønder paa Nordmøre Fogderi, 6000 paa Romsdals og 13000 paa Søndmøre. Efter Lensmændenes Opgaver skal i Aaret 1870 — Kornavlingen i 1869 var meget mislig — være indført til Distriktet mellem 60 og 70000 Tønder Korn, hvoraf omkring 33000 til Nordmøre, 13000 til Romsdal og 18000 til Søndmøre. Jeg nærer forøvrigt Frygt for at vedkommende Opgaver forsaavidt ikke ere ganske paalidelige — en Frygt jeg ogsaa seer delt af Fogden i Romsdal, der i sin Beretning yttrer den Formening, at Indkjøbet af Korn i ommeldte Aar til hans Distrikt androg til mellem 20 à 30,000 Tønder. Det Korn, der indføres, antages at bestaa for den halve Del omtrent af Byg, $^1/_4$ af Rug og $^1/_4$ af Havre. Efter de nævnte Opgaver har i Amtets forskjellige Distrikter Udsæden i 1870 udgjort:

Distrikterne	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Poteter.
Nordmøre	43 Tdr.	1400 Tdr.	12,410 Tdr.	525 Tdr.	9,160 Tdr.
Romsdal	21 —	860 —	9,380 —	925 —	7,780 —
Søndmøre	20 —	2580 —	17,350 —	2610 —	13,160 —
Tilsammen i Amtet	84 Tdr.	4840 Tdr.	39,140 Tdr.	4060 Tdr.	30,100 Tdr.

Kornudsæd tilsammen 48,124 Tdr.

Til Sammenligning hidsættes efter de statistiske Tabeller følgenbe Opgave over Kornudsæden i 1865.

Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Poteter,
90 Tdr.	4777 Tdr.	39,059 Tdr.	4092 Tdr.	31,441 Tdr.

Kornudsæd tilsammen 48,018 Tdr.

Udbyttet i 1870 skal omtrent have udgjort:*)

Distrikterne	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Poteter.
Nordmøre	340 Tdr.	10,770 Tdr.	79,780 Tdr.	3,640 Tdr.	75,260 Tdr.
Romsdal	250 —	7,260 —	63,350 —	6,810 —	69,660 —
Søndmøre	150 —	14,850 —	87,800 —	15,190 —	96,310 —
Tilsammen i Amtet	740 Tdr.	32,880 Tdr.	230,930 Tdr.	25,640 Tdr.	241,230 Tdr.

Kornudbyttet tilsammen 290,190 Tdr.

Foldigheden i 1870 angives i Opgaverne saaledes:

Distrikterne	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Poteter.
Nordmøre	7,9	7,7	6,4	6,9	8,2
Romsdal	11,9	8,4	6,8	7,4	9,0
Søndmøre	7,5	5,8	5,1	5,8	7,3
I Amtet	8,9	6,8	5,9	6,3	8,0

*) Anmærkning: Den samlede Avling er for de fleste Distrikter af mig udregnet efter den opgivne Foldighed af den hele Udsæd, idet anden Opgave ikke har været mig meddelt.

Kornets Vægt angives i Opgaverne for sidstnævnte Aar i Gjennemsnit at have været: for Rug 185 ℔, Byg 159 ℔, Havre 124 ℔ og Blandkorn 138 ℔. Gjennemsnitsvægten for de enkelte Fogderier falder nær sammen hermed.

Den gjennemsnitlige Udsæd pr. Maal kan i samme Aar for hvert af Fogderierne ansættes til:

Distrikterne.	Rug.	Byg.	Havre.	Blandkorn.	Poteter.
Nordmøre	1,2 Skjeppe.	2 Skjeppe.	3,5 Skjeppe.	2,8 Skjeppe.	17,7 Skjeppe.
Romsdal	1,2 „	2 „	4 „	3 „	15 „
Søndmøre	1,6 „	3,4 „	6,1 „	4,6 „	18,5 „

Det bemærkes, at Aaret 1870 med Hensyn til Korn- og Poteteshøsten kan henregnes til et almindeligt Middelsaar.

Som antydet i min forrige Femaarsberetning benyttes over det hele Distrikt i stor Udstrækning Maskiner, drevne med Vandkraft, hvortil man paa de fleste Steder har let Adgang, til Kornets Aftærskning. Paalidelig Oplysning om Forholdet mellem Udstrækningen af Ager- og England kan ikke meddeles og skal jeg i den Henseende tillade mig at oplyse at Udtrykket England her i Distriktet er et høist ubestemt Begreb og at man som oftest henfører dertil hvad man i mange andre af Landets Dele vilde benævne Skovmark, Udmark eller Havnegangsmark; tillige er det, som ogsaa bemærket i min forrige Beretning, oftere Tilfældet, at Eng- og Agerland ligger spredt om hinanden i høist uregelmæssige Teiger.

Med Hensyn til Kornavlen i de til Perioden henhørende Aar bemærkes, at 1866 var et godt Middelsaar, at 1867 stod adskilligt under et Middelsaar, at 1868 var et Middelsaar, at 1869 var et reent Uaar — det da avlede Korn var for en stor Del uskikket til Menneskeføde og for en endnu større Del utjenligt til Sæd — og endelig at 1870 var et Middelsaar. Potetesavlingen gav i 1866 et meget tilfredsstiliende Udbytte, i 1867 var den mislig, i 1868 gav den et middels Udbytte, i 1869 var den mislig og i 1870 var den nogenlunde tilfredsstillende.

Med Hensyn til den almindelige Potetessygdom — Tørraaddenhed — udvise Beretningerne et høist forskjelligt Forhold. Medens saaledes i enkelte Distrikter lige indtil $^2/_3$ af Avlen (for et enkelt Aar) angives ødelagt, anføres fra andre igjen, at Sygdommen dels ikke har vist sig og dels kun i ubetydelig Grad. Mest udsatte synes de nordmørske Distrikter at have været og heldigst stillet Søndmøre, hvor Sygdommen i de fleste Herreder kun har vist sig i meget ubetydelig Grad. Af Distrikter, hvor en betydeligere Del af Avlen er bleven ødelagt kan nævnes: Aure i 1870 $^2/_3$ Dele, Fredø i 1870 noget over Halvparten, Kværnæs i Do. $^1/_2$, Øre i Do. $^2/_5$, Surendal og Strømsnæsset ca. $^1/_3$ aarlig, Thingvold $^1/_4$, Frænen i 1870 $^1/_4$ (i de øvrige Aar $^1/_{10}$) Harham i 1870 $^1/_4$, Halse og Bod $^1/_5$ aarlig, Bolsø i 1870 $^1/_5$ (i de øvrige Aar $^1/_{10}$) samt Rindal og Veø $^1/_6$ Del aarlig.

I 1869 var Høavlingen mislig, medens den i Periodens øvrige Aar har givet et ganske tilfredsstillende Resultat.

Fremdeles er det Tilfældet, at Avlingen af Liin og Hamp der ogsaa kun dyrkes i ganske enkelte Distrikter, er af ringe Betydenhed. Det samme gjælder om Humleavlen.

Havedyrkningen har efter min Formening gaaet noget fremad i Perioden; i denne har Frugtavlen ikke slaaet til.

At i Perioden en Del Leilændingsbrug er gaaet over til Eiendomsjord erfares af de modtagne Opgaver.

b. Fædrift.

Nogen storartet Forbedring i Kvægstellet lader sig ikke spore i Femaaret; det Eneste, jeg ved at paapege til Bevis paa Fremgang, bestaar deri, at Knapfodring (ved Indskrænkning i Kreaturholdet) søges mere og mere afskaffet og at ialfald de Kvægstalde, der i Perioden ere opførte fra Nyt af, ikke saa sjelden ere rummeligere og lysere end de ældre. Beklageligt finder jeg det, at Amtsdyrlægeposten ved en Amtsformandskabsbeslutning af 1870 blev bestemt at skulle inddrages. Efter Oplysninger, jeg har erhvervet, har Dyrlægen virket til megen Gavn med Hensyn til det omhandlede Stel. Stor Fortjeneste har han derhos havt med Hensyn til Udryddelsen af den i ældre Tid saa almindelig udbredte Faareskabsyge; deraf var ved Periodens Udløb kun faa Spor tilbage her i Distriktet.

Til vakt Interesse for Racernes Forbedring frembyder Perioden adskillige Tegn. Som saadanne skal jeg fremhæve, at man i langt høiere Grad end tidligere har været omhyggelig i Valg af Avlsdyr og at man paa flere Steder har søgt directe at forbedre Kvægracen ved at anskaffe Dyr af reen, eller dog med Krydsning med romsdalsk Kvæg mere eller mindre blandet, Ayrshirerace. I Periodens sidste Aar blev videre gjennem Foranstaltning af Amtets Landhusholdningsselskab indbragt til Distriktet endeel Kjør af Thelemarksracen, hvilke Kjør trives noksaa godt. Et lignende i forrige Periode i Volden paa Søndmøre gjort Forsøg med Hold af Dyr af sidstnævnte Race mislykkedes forøvrigt — om ved Vanrøgt eller af andre Grunde skal jeg lade være usagt — saagodt som ganske.

Saavidt jeg ved har man til Hesteracens Forbedring ikke i Perioden gjort Noget, der fortjener at fremhæves. Den senere Tids høiere Priser paa Heste vil formentlig — om den holder sig — medføre, at man i flere af Amtets indre Distrikter lægger mere Vind paa Hesteavlen end tidligere.

Til Forædling af Faareracen blev især i forrige Periode anskaffet adskillige engelske Faar af Cheviot- og Blackface-

racen; men da det meget almindelig er Tilfældet, at Havnegangene ere fælles for et stort Antal Gaarde, næres der megen og grundet Frygt for, at Racen ikke i lang Tid vil holde sig ublandet. Efter Alt, hvad jeg ved, trives imidlertid vedkommende Dyr idetheletaget godt; en Stamhjord af engelske Faar, der for nogle Aar tilbage blev anskaffet gjennem Foranstaltning af Romsdals practiske Landhusholdningsselskab, skal dog ikke have havt Lykken med sig. Foruden ved Anskaffelse af engelske Faar har man paa enkelte Gaarde søgt at forbedre Racen ved Indkjøb af Dyr fra Tutterøen i det Throndhjemske. Efter hvad Fogden i Romsdal har oplyst, skal man imidlertid have vundet Erfaring for, at denne Race passer mindre godt for Fjeldhavnegange, hvor Næringen skal søges i vid Omkreds.

Gjeder holdes, naar undtages enkelte Distrikter paa Søndmøre og Aure i Nordmøre, ikke i nogen stor Mængde; efter hvad Fogden i Romsdal formener er Gjeder i hans Distrikt snarere i Til- end Aftagende.

Til Forbedring af Svineracen ved jeg ikke man i Perioden har gjort Nogetsomhelst.

I Melkens Behandling tror jeg der i Perioden er indtraadt nogen Forbedring ligesom ogsaa i Smørtilvirkningen.

Efter Lensmændenes Opgaver har Besætningen i 1870 udgjort:

	Heste.	Hornkvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.
i Nordmøre	2602	22,565	58,470	5,479	2376
Til Sammenligning hidsættes den lignende Opgave for 1865 efter de statistiske Tabeller, da Antallet var	2936	24,612	63,240	6,864	2450
I 1870 altsaa	334 mindre	2,047 mindre	4,770 mindre	1,385 mindre	74 mindre
i Romsdal, 1870	2269	15,644	41,285	1,714	1274
- — 1865	2359	16,232	42,839	2,021	1376
I 1870 altsaa	90 mindre	588 mindre	1,554 mindre	307 mindre	102 mindre
i Søndmøre, 1870	3851	37,863	62,754	16,714	3725
- — 1865	3819	36,247	64,153	16,253	3507
I 1870 altsaa	32 mere	1,616 mere	1,399 mindre	461 mere	218 mere
i Amtet, 1870	8722	76,072	162,509	23,907	7375
- — 1865	9114	77,091	170,232	25,138	7333
I 1870 altsaa	392 mindre	1,019 mindre	7,723 mindre	1,231 mindre	42 mere

Faar og Gjeder er sammenslaaet for Ørskaug; jeg har fordelt Antallet efter en svag Antydning i Lensmandens Beretning.

Af Kornkvæget vare i 1870:

Distrikt.	Melkekjør.	Andet Storfæ.	Ungnøt (under 2 Aar) og Kalve.
i Nordmøre	15,441	2817	4,307
- Romsdal	11,564	925	3,155
- Søndmøre	ca. 26,340	ca. 4990	ca. 6,530
Anmærk: For sidstnævnte Fogderi maa denne Fordeling blive at betragte som blot tilnærmelsesvis, da der i Opgaverne for 2 Herreder blot er anført Antal af Hornkvæg under Et.			
I Amtet altsaa	53,345	8732	13,992

Værdien af de respektive Slags Husdyr er angivet meget forskjelligt og formenes ogsaa, af Hensyn til Prisernes store Forskjellighed paa Grund af den mere eller mindre gode Race, Dyrenes Alder o. m., at en Udregning efter vedkommende Opgaver af Gjennemsnitspriser ikke engang noget nær vilde paavise de rigtige Forhold. Jeg antager forøvrigt nogenlunde at træffe det Rette ved at ansætte Prisen paa en almindelig Hest til 30 à 35 Spd., paa en Do. Melkeko til 10 à 16 Spd., et voxent Faar til $1^1/_2$ Spd. eller deromkring og en voxen Gjed til omkring 2 Spd.

En Flerhed af Distrikterne afsætte aarlig endeel Smør og Ost. Ethvert af Fogderierne antages Aar om andet at producere til Salg:

	Smør.	Ost.
Nordmøre ca.	8,000 B℔	1,600 B℔
Romsdal ca.	5,000 —	2,000 —
Søndmøre ca.	15,000 —	4,000 —
I Amtet aarlig ca.	28,000 B℔	7,600 B℔.

For Smør har i sidste Aar af Perioden været opnaaet en Pris af mellem 2 Spd. og 2 Spd. 48 Skill. pr. B℔. I de tidligere Aar har Priserne været noget lavere og Gjennemsnitsprisen i den hele Periode gaar for mange Distrikter ikke op til 2 Spd. pr. B℔. Den solgte Ost har for Størstedelen været Gammelost og Prisen paa den pr. B℔ har i Gjennemsnit været omkring 72 Skill.

Naar de 5 Herreder, Akerø, Sandø og Bod i Romsdal samt Herø og Ulfsten i Søndmøre — samtlige Sødistrikter, der med Hensyn til Kvægavl ere ugunstigst stillede og hvor følgelig Afkastningen er liden (for de 4 førstnævnte er Melkeudbyttet ikke 400 Potter om Aaret) — sættes ud af Betragtning kommer det gjennemsnitlige Melkeudbytte i 1870 til at variere omkring 800 Potter om Aaret, i Nordmøre dog noget mere. I de fleste Distrikter viser det sig efter Opgaverne, at Melkeudbyttet er tiltaget og dette skulde altsaa tyde paa et noget bedre Stel. Blot i 2 Distrikter Frænen og Harham er Udbyttet angivet mindre i 1870 end i 1865. Melkesalg foregaar saagodtsom udelukkende kun i enkelte Herreder, beliggende i Nærheden af Amtets Byer. Disse Herreder ere: Kværnæs og Fredø, hvorfra til Kristianssund afsættes, fra det førstnævnte Distrikt for et Beløb af 1800 à 2000 Spd. aarlig og for det sidste for ca. 250 Spd. aarlig, Bolsø, der forsyner Molde med ca. 60,000 Potter aarlig til en Værdi af omtrent 1750 Spd. samt Borgund, der tilfører Aalesund ca. 150,000 Potter aarlig til en Værdi af ca. 4400 Spd. Prisen paa nysilet Melk er nu almindelig $3^1/_2$ Skill. pr. Pot, sjelden høiere.

Af 800 Potter Melk skal efter Opgave fra Fogden i Søndmøre, i Almindelighed produceres omtrent $1^1/_2$ Vog Smør, 1 Vog maver Ost og $1^1/_2$ Tønde Syre.

Forholdet mellem Besætning og Avling er høist forskjelligt i de engere Distrikter. Som bemærket i min forrige Femaarsberetning maa Forskjellen nærmest forklares deraf, at Kvægholdet saa væsentligen afhænger af Fjeldslætternes Udstrækning og Godhed og af Havnegangenes Tilstrækkelighed og Beskaffenhed.

Fogden i Romsdal formener at en Gaard, hvorpaa avles 40 Tdr. Korn og Do. Poteter, føder 1 à 2 Heste (oftest kun 1) 7 à 8 Stk. Hornkvæg og omkring 200 Faar. Et saa omtrent lignende Forhold angives at finde Sted paa Søndmøre.

Afkastningen af Faar varierer meget i de forskjellige Distrikter.

c. Skovdrift.

De fremherskende Træarter i Distriktet ere Furu, Birk, Or, (væsentlig Hvidor) Hassel, Ask, Alm og Asp. Furuskoven, saagodtsom den eneste Naaleskov, der findes i Distriktet, er overhovedet i stærk Tilbagegang. Kun fra enkelte Distrikter i Nordmøre udskibes (gjennem Kristianssund) Last til Udlandet. Furuen tilvirkes hovedsagelig til Skibstømmer, Planker og Bord, til Tøndestav og Tøndebunde; for en Del benyttes den ogsaa til Brændsel.

Følgende Distrikter have efter Lensmændenes schematiske Opgaver Last til Salg:

I Nordmøre:

Strømsnæs Herred,	hvorfra i Femaaret er solgt ca. 655 Tylvter Tømmer af Dimensioner almindelig 8 à 10 Fods 8 à 10 Tom. efter en Pris af 2 Spd. à 2 Spd. 24 Skill. pr. Tylvt.
Thingvolds Herred	i Femaaret ligeledes 2510 Tylvter af Dimensioner almindelig 10 Fods 12 Tom. til en Pris 2 Spd. pr. Tylvt.
Halse Herred,	ligeledes omtrent 880 Tylvter, dels Skibsplanketømmer, dels Udskibningstømmer og Hustømmer. Priserne for disse 3 Sorter ere angivne til respektive omkring 11 Spd., 3 Spd. eller derunder, samt 3 Spd. eller derover.
Stangviks Herred,	ligeledes omtrent 11,400 Tylvter af Dimensioner almindelig 10 Fods 12 Tom. til Pris 4 Spd. eller lidt derover pr. Tylvt.
Surendals Herred,	ligeledes omtrent 3890 Tylvter af Dimensioner almindelig 8 á 10 Fods 10 Tom. Prisen angivet til $2^1/_2$ Spd. for 10 Fods 10 Tom. og $1^1/_2$ Spd. for 8 Fods 10 Tom.
Rindals Herred,	ligeledes omtrent 5590 Tylvter af Dimensioner almindelig 8 à 9 Fods 9 Tom. til en Pris af 2 Spd. for 9 Fods 9 Tom. og $1^1/_2$ Spd. for 8 Fods 9 Tom.

I Romsdal:

Veø Herred: i Femaaret omtrent 1000 Tylvter, deraf:
Bygningstømmer 350 til $4^1/_2$ à 5 Spd.
Sagtømmer . . 250 - 6 à 7 —
Skibstømmer . 400 - $8^1/_2$ à $9^3/_5$ —

Vestnæs Herred: Aar om andet Bygningstømmer for 200 Spd., Skibstømmer for 200 Spd. og Bord samt Husebygninger for 645 Spd.

Eid og Volds Herred i Femaaret omtrent 200 Tylvter Tømmer à 6 Spd.

Salget foregaar for en stor Del til de skovfattige Bygder inden Amtet.

Birken findes i tilstrækkelig Mængde i de indre Distrikter og benyttes i Regelen kun til Brændeved og Emningsved. Ask og Or forefindes intetsteds i nogen stor Mængde. Hasselen, der hovedsageligen forekommer i de indre Distrikter, benyttes foruden til Brændeveed, til Virke af Tøndebaand. Alm findes i Mængde kun i ganske enkelte Strøg, ialfald i et enkelt Distrikt — Eikisdalen i Næsset — afgiver dens Løv og Kviste et værdifuldt Bidrag til Kreaturfodringen.

I Opgaverne angives følgende Distrikter som de hvorfra betydeligere Kvanta Veed sælges:

Strømsnæs, Thingvold, Halse og Stangvik, for hvilke Salgskvantummet dog ikke er angivet. Bolsø omtrent 300 Favne, Næsset 350, Eid og Vold 400, Vestnæs 400, Stranden 450, Nordalen 450 og Sunelven 300, Alt aarlig. Veden er i Regelen Birk af $^1/_2$ Alens Længde. Prisen varierer mellem 1 Spd. og 1 Spd. 24 Skill. pr. Favn.

Følgende Distrikter tiltrænge Forsyning af Trævirke andensteds fra:

Nordmørske:

Øre maa kjøbe $^4/_5$ af hvad der tiltrænges af Bygningsmaterialier samt endeel Veed, Edø ikke ubetydeligt Bygningsmaterial og Veed, Kværnes næsten Alt, hvad der tiltrænges af Skovprodukter og Sundalen noget Bygningsmaterial og Veed.

Romsdalske:

Bod og Sandø, der saagodtsom ere skovbare, kjøbe Alt hvad der tiltrænges af Trævirke, Akerø alle Bygningmaterialier og det meste af Veed samt Frænen endeel Bygningsmaterialier.

Søndmørske:

Harham, Sandø og Herø ere næsten skovløse og maa derfor kjøbe Alt hvad som tiltrænges af Skovvirke, Ørskoug og Ulfsten maa kjøbe Alt undtagen Veed, Hjørundfjord og Vanelven alt Bygningstømmer, Borgund det Meste af hvad der tiltrænges af Trævirke og Volden af Bygningstømmer over det Halve.

I de skovløse Distrikter haves i Almindelighed tilstrækkelig Brændetorv til hvis Anskaffelse Adgangen dog ikke altid er let; enkelte Strøg lider under stor Mangel baade paa Skov og Torv og maa Beboerne i saadanne for en stor Deel hjælpe sig med Ener, Lyng og Rødder, opgravne af Myrland, der tidligere havde Bestand af Skov.

d. Fiskeri.

Amtets vigtigste Fiskeri er fremdeles Skrei-, Sild- og Seifiskeriet; forøvrigt fiskes inden Distriktet endeel Lange, Kveite, Flyndre, Sommertorsk, Lax, Hummer, m. M.

Skreifisket er neppe drevet i større Udstrækning i det sidstforløbne Femaar end i den nærmest foregaaende Periode. Med Hensyn til Udbyttet af dette Fiskeri i Perioden 1866—1870 og den Mandskabsstyrke m. M. hvormed samme har været drevet have Fogderne meddelt følgende Opgaver:

	Aar.	Antal Baade.	Mandskab.	Udbytte i Penge (Spd.)
For Nordmøre	1866	955	4,639	175,030
	1867	1,107	5,560	155,370
	1868	1,237	5,964	141,206
	1869	1,005	4,910	115,535
	1870	932	4,700	160,777
	Summa	5,236	25,773	747,918
For Romsdal	1866	278	1,666	38,000
	1867	229	1,453	47,000
	1868	200	1,247	27,756
	1869	207	1,326	32,000
	1870	210	1,367	52,000
	Summa	1,124	7,059	196,756

	Aar.	Antal Baade.	Mandskab.	Udbytte i Penge (Spd.)
For Søndmøre	1866	922	5,366	163,670
	1867	1,066	7,341	191,320
	1868	1,097	7,646	136,900
	1869	1,132	7,690	259,220
	1870	1,131	7,504	254,845
	Summa	5,348	35,547	1,005,955
Altsaa for Amtet	1866	2,155	11,671	376,700
	1867	2,402	14,354	393,690
	1868	2,534	14,857	305,862
	1869	2,344	13,926	406,755
	1870	2,273	13,571	467,622
	Summa	11,708	68,379	1,950,629

Fogden i Nordmøre har, skal jeg oplyse, med Hensyn til den af ham meddelte Opgave bemærket, at den forsaavidt angaar Mandskabstallet muligens er mindre paalidelig. Han anser det nemlig ikke usandsynligt, at Mandskaber, der i samme Aar have drevet Fiskeri ved forskjellige Vær, ere medregnede flere Gange.

Fangsten af Sommersild samt dens Værdi har efter Opgave fra Fogderne udgjort i Perioden: for Nordmøre 96,975 Tønder til Værdi 151,864 Spd., for Romsdal 71,700 Tønder til Værdi 133,500 Spd. og for Søndmøre 45,348 Tønder til Værdi 122,880 Spd.

Forøvrigt kan jeg ikke tilbageholde den Bemærkning, at jeg nærer Tvivl om den fulde Paalidelighed af denne Opgave, der hovedsageligen støtter sig til Indberetninger fra Lensmændene, som neppe altid har Adgang til at øse sin Kundskab af de bedste Kilder. Det viser sig ogsaa, at Indberetninger, jeg til forskjellige Tider har modtaget om de respective Gjenstande — hvad ogsaa gjælder Indberetninger om Udbyttet af Skreifisket —, ikke saalidet divergere.

Vaarsildfiske inden Distriktet har ogsaa i Perioden kun forefaldt af nogen Betydenhed paa det til Vanelven og Herø stødende Hav. I Fiskeriet deltager imidlertid Befolkningen i flere af Amtets Distrikter foruden i de nævnte.

Efter Opgaver, jeg har modtaget, udgjorde i Perioden Fangsten af Vaarsild omsat i Penge: af Fiskere fra Nordmøre 8000 Spd., fra Romsdal 41,000 Spd. og fra Søndmøre 134,900 Spd.

Det bemærkes, at disse Opgaver støtte sig, de for Nordmøre og Romsdal til Indberetninger derom fra Lensmændene, den for Søndmøre til Indberetning fra Distriktets Foged.

I den sidstforløbne Periode har man neppe ved Driften af de store Fiskerier, hvortil jeg kun alene vil henregne Skrei- og Sildefisket, i nogen væsentlig Grad forandret Fangstmaade eller Udstyr. I den Henseende fortjener maaske dog at fremhæves, at de saakaldte Listerbaade nu i større Almindelighed end tidligere blive benyttede som Storbaade ved Notfiskeriet, at Fiskenet af Bomuld, istedetfor af Hamp eller Lin komme mere i Brug, at Nøterne — saadanne anvendes ikke til Fangst af Skrei — med uforandret Maskestørrelse synes at tiltage i Dimension og at der til Afbenyttelse ved Skreifisket nu, ialfald paa flere Kanter, bygges større Baade end man før havde for Skik samt at man paa enkelte Steder har begyndt med, ved nysnævnte Fiske at bruge Garn af større Vidde end tidligere. Jeg vil forøvrigt ikke just sige, at disse Forandringer udelukkende tilhøre den nysforløbne Periode.

I Forbindelse med Foranstaaende finder jeg efter Meddelelse fra Fogden i Søndmøre at burde oplyse, at man i Distriktets søndre Deel har begyndt at rigge Skreifiskebaadene paa en ganske ny Maade og navnligen med, paa Baadene, istedetfor den ene Mast med dens ene store Seil, at bruge 2 Master og flere, 3 à 4, Seil. Denne Tilrigningsmaade er, angiver Fogden, befunden saa hensigtsmæssig, at den efter hans Formening i Tidens Løb ganske vil komme til at fortrænge den ældre.

At Skrei- og Sildefiskeriet, de uden Sammenligning for Distriktet vigtigste og tillige de, der kræve den kostbareste Udrustning, i det Heletaget bringer Befolkningen nogen videre Fordel turde ikke være en saa given Sag, som det ved første Øiekast, i Betragtning af de betydelige Beløb, samme kaster af sig, kunde synes. En Kjendsgjerning er det vistnok, at samme har bragt de fleste af de til Havet grændsende Distrikter op til en forholdsmæssig Velstand; men paa den anden Side er det ogsaa vist, at totalt mislykkede Fiskerier nogle ganske faa Aar efter hverandre ville bringe Beboerne af disse Distrikter, hvori, som rimeligt er, Fiskeriet drives som Hovednæring, i den største Nød og Elendighed. Uden de nævnte Fiskerier vilde forøvrigt af de yttre Distrikter ikke saa faa Strøg være fast ubeboede og de fleste væsentligen reducerede i Indbyggerantal.

For Distrikter, der ligge fjærnere fra Havet og hvis Beboere som Følge deraf kun drive det respektive Fiskeri som Binæring, synes Udbyttet af dette ikke at have bidraget til at forøge Velstanden; ialfald formenes det at være Tilfældet, at Fattigdommen er størst i et Belte, mellem de foromhandlede Distrikter og de mere indre, i hvilke sidste Deltagelsen i de store Fiskerier er forsvindende og at de Enkelte i dette Belte, der ikke deltage i de større Fiskerier endogsaa staar sig noksaa godt og for en Deel bedre end Mange af deres Sambygdinger, som dermed befatte sig. Imidlertid maa man dog her nøie skjeldne mellem de forskjellige Slags Fiskerier. Skrei- og Vaasildfiskeriet foregaar om Vinteren (det første omtrent fra medio Januar til medio April, det sidste — ialfald forsaavidt det falder inden Amtsdistriktet — i Februar Maaned), altsaa paa den for Landmanden mindst travle Tid. At Deltagelsen for ham i disse Fiskerier, i Gjennemsnit, skulde bringe ham directe Tab finder jeg derfor mindre antageligt, en ganske anden Sag er det, at hans Deltagelse deri svækker hans Interesse for Jordbruget, der først giver Udbytte en lang Tid efter det derpaa anvendte Arbeide. Ogsaa finder jeg her at burde bemærke, at det ofte ikke ubetydelige Pengeudbytte, et heldigt Fiskeri af og til bringer den, der med Hensyn til Næringen mere er Jordbruger end Fisker, sjeldnere bliver ham til varig Velsignelse; han er ikke vant til at tjene Penge paa en let Maade, som oftest heller ikke til at have mange rede Penge mellem Hænderne og her stadfæster sig ofte den Sætning: „det som let er kommet, det let gaar.“ Til Tab for Gaardbrugerne formenes i ethvert Fald at være hans Befatning i saadant Omfang, som i Almindelighed finder Sted for Tiden, med Sommersildfiskeriet, der meget almindelig falder i Indhøstningstiden og derfor som oftest ikke kan drives uden at baade Slaat og Skuur forsømmes. Var det nu end saa, at Vedkommende viste en betænksom Tilbageholdenhed med Hensyn til Deltagelsen i dette Fiske, kunde dette alligevel, da samme undertiden kaster meget af sig, overhovedet bringe god Fordel, men saa er i Regelen ikke Tilfældet. Drømme om en stor Gevinst friste alformeget til efter de upaalideligste Rygter, at søge Silden endog paa fjerntliggende Steder og hyppige Skuffelser medføre sjeldnere ønskelig Lærdom og som Resultat fremtidig Forsigtighed, idet en rig Fangst, der af og til falder i Enkeltmands Lod opretholder Modet og forfører til nye — Tid og Arbeidsfraft, der kunde været benyttet bedre, spildende — Forsøg.

Af de nysomhandlede Fiskerier er alene Skreifisket det aarvisse og tillige det, der i Gjennemsnit bringer Almuen størst Gevinst. Nu for Tiden foregaar dette langt ude paa Havet, og er det ganske almindeligt, at Fiskerne, fra Værene have et Par Mile Udroer til Fiskepladsene. Forlang Tid tilbage var, paastaaes det af Almuen, Forholdene ganske anderledes. Da havde Skreien, og det samme siges om Vaarsilden, sine Gydepladse inde i Fjordene. Er, hvad jeg maa tro, denne Paastand rigtig, paatrænger sig med Nødvendighed den Tanke, at selve Fiskeriet, Maaden, hvorpaa dette drives, har drevet Fisken til at gyde paa Steder, hvor den ikke i samme Grad, som paa de ældre, er udsat for Menneskenes Efterstræbelser, og er denne Tanke begrundet, maa den igjen fremkalde Frygt for, at Fiskeriet, drevet paa samme Maade som tidligere, vil skræmme den hen til Gydepladse, saa langt ud i Havet, navnligen til saa fjerntliggende Banker, at det bliver umuligt, at drive Fisket paa den nu almindelige Maade, med Baade. Noget synes dog med Hensyn til Skreifisket at maatte kunne gjøres til Forebyggelse af den antydede mislige og vel heller ikke saa ganske usandsynlige Følge. Det eneste Middel, der i saa Henseende vil kunne anvendes, er formentlig det, gjennem Lovregler at bringe en saadan Orden tilveie med Fiskeriets Drift, at ikke Fiskens frie Gang altformeget spærres ved udsatte Fiskeredskaber. Som Forholdene nu ere have Fiskerne som bekjendt i meget stor Udstrækning Frihed med Hensyn til Fiskeredskabernes Udsætning; men Følgen deraf er ogsaa bleven den, at ialfald paa enkelte Steder, hvor Havet er trangt, Redskaber sættes om hverandre paa kryds og tvers og flere mangen Gang ovenpaa hverandre.

Jeg indrømmer forøvrigt, at saadanne Regler, som de antydede, endnu ere temmelig overflødige for mange af Distriktets Fiskepladse og det fordi vedkommende Havs Vidde i Forhold til Antallet af Fiskere i Almindelighed vil forebygge Collisioner, ja endog meget nær Sætning, ligesom videre, at paa flere af de Fiskepladse, hvor Fiskeriet er concentreret, roe saa faa Fiskere, at et tilstrækkeligt Opsyn, uden hvilket vedkommende Regler for største Delen skulde staa ørkesløse, vilde medføre en uforholdsmæssig Udgift.

Sommerfiskeriet efter Torsk, Lange, Sei o. s. v. forsaavidt samme foregaar i større Udstrækning end til dagligt Forbrug, har, efter Opgaver, meddelt af vedkommende Lensmænd, givet følgende omtrentlige Udbytte:

Edø: for omkring 5,000 Spd. om Aaret; i 1868 noget mere og i 1870 noget mindre.

Kværnæs: for omkring 1,000 Spd. om Aaret.

Aure: i 1866 og 1867 omkring 700 Spd.; i de 3 sidste Aar omkring 100 Spd.

Fredø: i 1869 omkring 650 Spd.; i 1870 350 Spd.

Bod: omtrent for 20,000 Spd. i Femaaret.

Sandø: ca. 5,000 Spd. i Do.

					Antal Fiskere.
Borgund:	1866	960,000 Stkr.	=	80,000 Spd.	800
	1867	900,000 —	=	75,000 —	750
	1868	940,000 —	=	78,300 —	780
	1869	950,000 —	=	79,300 —	800
	1870	960,000 —	=	80,000 —	800

Ovenomhandlede Fiskeri for Borgund foregaar senere end det egentlige Vaartorskefiske, nemlig fra Slutningen af April til Udgangen af August. De fangede Fiskesorter ere

hovedsageligt Lange og Torsk, dog mest af den første samt endvidere Kveite og Brosme; sjeldnere Sei.

Harham: for omkring 1,000 Spd. hvert Aar.
Ulfsten: - — 5,000 — - —

I Storsildfisket i Nordland har i Perioden Deltagelsen her fra Distriktet kun været liden; blot fra nogle faa Distrikter have Fiskere mødt frem.

I Vaarsildfisket i Nordre Bergenhuus Amt har kun et Herred, Volden, deltaget; Udbyttet har kun været lidet.

Det i Distriktet faldende Hummer- og Østersfiskeri indbringer ikke store Summer. Hummerfiskeriet i Perioden skal efter de af Lensmændene meddelte schematiske Opgaver have givet følgende Udbytte:

I Kværnæs aarlig for mellem 50 og 300 Spd., Sandø ca. 200 Spd. aarlig, Bod ca. 500 Spd. aarlig, Borgund ca. 1,000 Spd. aarlig, Harham i de 3 sidste Aar for omkring 300 Spd. samt Herø og Sandø, i 1867—1869 for omkring 400 Spd. og i 1870 for ca. 1,000 Spd.

Østersfiskeriet har aftaget henved Periodens Slutning; paa flere Banker, der tidligere have givet rigt Udbytte er Østersen saagodtsom ganske uddød, uden at man kjender Grunden dertil. Paa flere Steder er det ogsaa Tilfældet, at Østersen er udryddet ved uvorrent Fiskeri.

Lax fanges det hele Amt over saavel langs Søkysten som i de større Elve.

Efter Opgaver fra Fogderne kan Udbyttet af Laxefangsten i Perioden ansættes i Nordmøre til omkring 3,800 Spd., deri indbefattet Afgift for Leie af Dele af Sundals og Surendals Elve, for Romsdal omkring 2,000 Spd., deri indbefattet Afgift for Leie af Fiskerier i Rauma og Era Elve og for Søndmøre ca. 2,200 Spd.

Fra mange Kanter høres Klager over at Laxen i Perioden har aftaget i Størrelse og Antal, hvilket man meget almindelig tilskriver en forceret Brug af de saakaldte Kilenøter. Laxeprisen er i Perioden stegen; de større Fiske i raa Tilstand betales nu med 5 à 7 Ort pr. B℔.

I Romsdals Fogderi haves 2de Apparater til Udklækning af Laxe- og Ørretyngel. Noget saadant Apparat findes ikke i Søndmøre og, som jeg tror, heller ikke i Nordmøre.

De i Distriktet bestaaende Fiskeriforeninger ere: i Romsdal, Raumaelvens og i Nordmøre Sundals og Lilledalselvens samt Surendals-Søia og Bæverfjordselvens.

I Maaden at fange Lax paa er, saavidt jeg veed, ikke i Perioden foregaaet nogen Forandring og heller ikke i Laxens Tilvirkning. Endeel Lax gaar til Udlandet i hermetisk tillukkede Daaser.

e. Bjergværksdrift.

Saadan kan siges forsøgsvis at have fundet Sted i Edø, Halse, Nordalens og Ørskougs Herreder. En Mængde Skjærpinger have hidtil været resultatløse.

f. Fabrikker.

I Perioden er ikke tilkommet noget Anlæg, der fortjener Navn af Fabrik, naar undtages et i 1870 oprettet Væveri og Spinderi paa Langvaag i Borgund, hvorved (under 2 Mestre) sysselsættes en Snes Arbeidere.

Forøvrigt bemærkes:

Væveriet og Spinderiet paa Skaret i Borgund holdes fremdeles i Virksomhed og sysselsætter (under 1 Mester) omkring 60 Arbeidere.

Begge de fornævnte Indretninger, der eies af en og samme Mand og hvorved tilvirkes Nattrøier og Skjærf, skal tilsammen producere til en Bruttoværdi af 40,000 Spd. om Aaret. Med Hensyn til at Bruttoindtægten, uagtet den udvidede Virksomhed, ikke i vedkommende Aar (1870) er stegen, har Eieren oplyst, at de i nævnte Aar fabrikerede Varer have været af en meget simplere og billigere Sort end tidligere.

Et Skibsværft i Borgund sysselsætter 14 à 16 Arbeidere; i samme Distrikt haves et mindre Ølbryggeri.

I Volden haves fremdeles et Bogtrykkeri.

Træoliefabrikken paa Halse i Nordmøre har i Perioden været i Drift. I 1870 — Fabrikken var da kun 6 Maaneder i Virksomhed — produceredes 300 Tønder Træolie og Tjære; Arbeidsstyrken har i Periodens forskjellige Aar været 12, 12, 10, 6 og 5 Mand.

Ølbryggeriet i Kværnæs har i Perioden sysselsat 7 Arbeidere og produceret aarligen ca. 300 Tønder Baierøl og en 50 à 60 Tønder Sødtøl. Med Bryggeriet er forenet et Malteri.

I Stangvik holdes i Drift 2 større Saugbrug, hvoraf det ene sysselsætter 22 og det andet (oprettet i 1868) 8 Arbeidere; et Saugbrug i Aure (oprettet i 1869) drives med 23 Arbeidere.

Paa Gaarden Dale i Kværnæs har en Fiskeguanofabrik været i Virksomhed fra Aaret 1868. Arbeidsstyrken har i vedkommende Aar udgjort respective 11, 17 og 20 Mand. I 1870, hvori Fabrikken var i Virksomhed i 10 Maaneder, tilvirkedes 1,000 Sække Guano à 200 ℔.

Paa Vestnæs i Romsdalen har et Skibsværft været i Virksomhed i 1866, 1867, 1868 og 1870 og har samme sysselsat respektive 5, 24, 25 og 18 Arbeidere. I Femaaret er ved Værftet bygget, 1 Barkskib og 3 Slupper (af Drægtighed tilsammen $332^1/_2$ Com.-Læster) og repareret flere Fartøier.

I Amtsdistriktet haves nogle Teglværk og en Mængde mindre Møller og Saugbrug.

I Distriktet findes fremdeles intet Brændevinsbrænderi.

g. Binæringer.

1. Huusfliden: Denne antages at staa paa omtrent samme Fod som ved Udgangen af forrige Periode.

Idetheletaget tilvirkes i Hjemmet de til Familiens Behov fornødne Gang- og Sengklæder. Til den ydre Beklædning benyttes Vadmel og Værken, til den indre Bomuldslærred og Strie. Materialet til Uldtøiet er udelukkende hjemmeavlet og hjemmespundet, medens indkjøbt Maskingarn almindelig benyttes til Vævning af Bomuldslærred.

Overhovedet forfærdiger hver Bonde selv sit Bohave og sine Gaardsredskaber; imidlertid er det dog Tilfældet, at Enkelte udelukkende ernære sig som Haandværkere og reise af disse (Snedkere, Skomagere og Skræddere etc.) de fleste om fra Familie til Familie. Smedene drive dog i Almindelighed Haandværket kun i Hjemmet.

I de Distrikter, hvorfra drives Fiskeri, bindes de fornødne Fiskeredskaber i Hjemmet; paa mange Steder overlades det til Kvinden baade at binde og bøde Fiskegarnene.

Af Gjørtlere findes kun faa bosatte i Distriktet, der for en stor Deel forsynes med forarbeidede Messingvarer, dels ved Omstreifere, dels ved omreisende Handelsmænd fra fremmede Distrikter.

I Distrikter, der have Naaleskov af nogen Betydenhed forfærdiges en Mængde Stav til Sildetønder og for en stor Deel ogsaa Tønderne selv. Fogden i Søndmøre oplyser i sin Beretning, at alene et enkelt Sogn i hans Distrikt, Skoue, gjennemsnitlig afsætter, til Pris 36 Skill. pr. Stk., en 10,000 Sildetønder om Aaret.

I enkelte Distrikter, hvoraf formentlig især fortjener at nævnes Næsset i Romsdal er Forfærdigelsen af Tøndebaand en ikke uvæsentlig Huusflidsvirksomhed.

I nogle faa Distrikter tilvirkes Potaske, hvilken Virksomhed dog neppe i noget Distrikt øves i stor Udstrækning.

2. Skibs- og Baadbyggeri: De i Distriktet værende Skibsværfter har jeg omhandlet under „Fabrikker." Udenfor Værfterne er i Periodens Løb hist og her bygget nogle mindre Fartøier.

Baadbyggeri drives i alle Amtets Fogderier, men især i enkelte Distrikter paa Nordmøre og Søndmøre. Fogden i sidstnævnte Distrikt oplyser, at der i Volden, søndre Søndmøre, er bygget i Femaaret en 13 à 1400 større og mindre Baade.

I Perioden er ved Bistand af Amtets Landhusholdningsselskab oplært en Mand i Bygning af Listerbaade. Vedkommende har allerede bygget og afsat her i Distriktet flere Baade af den antydede Form og skulle disse have vundet almindeligt Bifald.

3. Jagt drives ikke i videre Omfang her i Distriktet og af Ingen som udelukkende Næringsvei. Den indskrænker sig hovedsageligen til Fuglevildt, især Aarfugl og Ryper samt Hare; imidlertid fældes dog ogsaa aarligen endeel Reen, Bjørne, Gauper, Ræve, Sælhund, Odder og Maar.

Ulven synes næsten ganske at have forladt Distriktet og er derfor ogsaa ganske Faae fældede i Perioden. Aarfuglene have antageligen aftaget i Mængde, hovedsageligen maaske en Følge af, at Skovene ere blevne udtyndede. I enkelte Distrikter klages over at disse Fugle udryddes ved en Fangstmaade, hvortil benyttes Hov, hvilken synes mere og mere at komme i Brug.

4. Fragtfart og Landtransport af Varer: Fragtfarten inden Distriktet er ikke af nogen Betydenhed. Dertil benyttes smaa Jagter, der forøvrigt nok hovedsageligen ere anskaffede til Indkjøb af Fisk under de større Fiskerier. Forsaavidt disse Fartøier tilhøre Landhandlere benyttes de paa andre Tider af Aaret, blandt Andet, til at hjembringe Kjøbmandsvarer til Eierne og bringe til Byerne de af Landhandlerne indkjøbte Land- og Søproducter.

Landtransport af nogen Betydenhed foregaar kun over Romsdalen. Hovedveien gjennem dette Distrikt vil, som bemærket af Fogden, til alle Tider danne den naturlige Forbindelse mellem den indre Deel af Christians Amt og Søen. Ad denne Vei gaaer, som ogsaa antydet af Fogden, Sild og andre Fiskevarer til det indre Land og, under Misaar i de tilstødende Dele af Naboamtet, til vedkommende Distrikter en Mængde Korn. Fogden oplyser, at den aarlige Varetransport opover Romsdalsveien endog før Hovedveien derigjennem blev omlagt, hvilket fandt Sted i den nysforløbne Periode, androg til ca. 7000 Tønder Korn, Salt og Sild samt at i Aaret 1837, efter et forudgaaet vistnok extraordinært Misvæxtaar, 20,000 Tønder Korn ad denne Vei skulle være transporterede til Gudbrandsdalen.

5. Handel. Hovedmassen af Distriktets betydeligste Afsætningsgjenstand, Fiskeproducter, gaaer hovedsageligen (gjennem Amtets Kjøbstæder) til Udlandet. Af Sild, især af ringere Sort, forbruges imidlertid en stor Deel inden Distriktet og drives i den Tid, Silden fanges, en livlig Handel med denne Vare af Fiskerne til Almuesmænd, som deraf tiltrænge Forsyning.

Af Landhandlere, hvortil jeg ogsaa henfører de, der have løst Handelsbevilling i Medhold Loven af 26de Mai 1866, havde Distriktet ved Udgangen af Aaret 1870, 148, nemlig i Nordmøre 58, Romsdal 45 og Søndmøre 45. Af de saakaldte Frihandlere, der have løst Bevilling efter Lov af 28de September 1857 har Distriktet endnu 19 tilbage, hvoraf i Nordmøre 10, i Romsdal 1 og i Søndmøre 8.

Især den førstnævnte Lov har for en stor Deel bragt Detaillehandelen fra Byerne til Landet, hvorhos den i flere Distrikter har havt til Følge, at, paa Grund af den forøgede Concurrense, Ingen deri kan drive Handelen som udelukkende Næringsvei og kan have en for Almuens Behov tilstrækkelig Forsyning af Varer.

Af egentlige Markeder har Amtet kun eet, nemlig Romsdals Marked, der hvert Aar i Begyndelsen af Oktober Maaned afholdes paa Veblungsnæs i Gryten. Antallet af de Markedssøgende (hvoraf en ikke ringe Deel fra nordre Gudbrandsdalen) anslaar Fogden til Aar om andet, 3 à 5000.

Af Markedsgjæsterne synes, efter Fogdens Beretning, Op-

lændinger fra Gudbrandsdalen at danne en stedse voxende Andeel — en Følge formener Fogden af den forbedrede Veicommunikation.

Efter Opgave af Fogden udgjorde Antallet af Markedshandlere, der svarede almindelig Handelsafgift

i 1866	22
- 1867	18
- 1868	21
- 1869	18
- 1870	20
tilsammen	99

altsaa i Femaaret gjennemsnitlig 20, medens det tilsvarende Gjennemsnitsantal i Femaaret 1856—1860 var 21 og i 1860—1865 19.

I hvert af de til Perioden henhørende Aar havde 3 Personer Bevilling til paa Markedet at sælge Brændevin. Efter Fogdens Mening, er, skal jeg i Forbigaaende bemærke, Fylderiet paa Markedet i Aftagende.

Efter Optegnelser, som jævnsides med Tilførselen ere førte af dertil antagne Betjente, har Fogden meddelt følgende Opgave over Tilførselen til Markedet af Land- og Søproducter:

Vareslags.		1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
		Varemængde.	Værdi.	Varemængde.	Værdi.	Varemængde.	Værdi.	Varemængde.	Værdi.	Varemængde.	Værdi.
			Spd.		Spd.		Spd.		Spd.		Spd.
Baandstager		13,500	54	16,500	82	2000	9	6000	30	1500	7
Birkeved, 1/2 Al. lang, .	Favn	15½	19	13	18	22½	26	17½	15	32	38
Blikkenslagerarbeide . .		„	„	„	40	„	160	„	„	„	50
Heste		264	6,600	105	3150	125	3750	101	2525	177	7080
Karder	Dusin	„	„	100 Par	20	140 Par	30	„	„	120 Par	24
Karve	Vog	15	25	7½	12	5½	11	2	4	11	15
Kavl . . .	store Hundreder	225	202	28	28	6½	5	20	20	83	83
Kister		154	231	147	235	138	207	179	233	126	189
Kjød, fersk	B℔	255	140	452	248	476	262	528	211	340	187
— saltet	—	40	32	18	18	2	2	31½	25	„	„
Messingarbeide		„	„	„	6	„	90	„	„	„	150
Næver	Vog	5,166	1,722	2,383	1191	2925	878	1994	731	2388	796
Nødder	Tdr.	7½	37	7	42	2½	15	„	„	⅝	6
Ost	B℔	914	293	1,275	1504	1745	1539	1299	1299	1046	837
Plauge	Stkr.	37	74	38	69	25	42	42	63	30	52
Poteter	Tdr.	164	86	148	148	192	154	170	153	290	188
Sild, saltet	—	234	702	254	762	358	1146	339	814	286	800
Smør	B℔	305	701	427	982	686	1509	746	1492	390	819
Spidsslæder	Stkr.	22	220	13	169	15	165	10	90	4	40
Tjære	Tdr.	103½	258	92½	296	102	357	106	392	179	573
Torsk, saltet	—	52	130	48	96	63	139	51	107	65	117
Tran	—	14	224	28½	513	24½	392	10½	167	26½	404
Træspand og Kar . . .	Stkr.	130	156	82	98	105	126	143	143	59	10
Tørfisk	Vog	609	487	342	239	590	502	157	126	221	187
Vadmel	Alen	3,582	1,433	2,263	1018	4854	1618	4201	1540	3456	1267
Værken	—	2,331	622	3,824	669	2888	481	790	158	1360	204
Kveite, saltet	Tdr.	69½	243	27½	150	19½	70	41	131	50½	182
Æbler	—	64	225	12½	40	48	192	49½	99	18	50
De aarlige Værdibeløb for 1866 til 1870			14,916		11,843		13,877		10,568		14,355

Tabel

over Gjennemsnitsprisen paa de foranførte Varer.

Vareslags.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Baandstager	4 Spd. pr. 1000	5 Spd. pr. 1000	$4\frac{1}{2}$ Spd. pr. 1000	5 Spd. pr. 1000	5 Spd. pr. 1000
Birkeved ($^1/_2$ Alen)	$1\frac{1}{2}$ — - Favn	7 Ort - Favn	1 Sp. 18 Sk. pr. F.	108 Sk. - Favn	$1\frac{1}{5}$ — - Favn
Blikkenslagerarbeide					
Heste	25 — - Stkr.	30 Spd. - Stkr.	30 Spd. pr. Stk.	25 Spd. - Stk.	40 — - Stk.
Karder		1 Ort - Dus.	1 Ort - Dus.		1 Ort - Dus.
Karve	$1\frac{7}{10}$ — - Vog	$1\frac{7}{10}$ Sp. - Vog	2 Spd. - Vog	9 Ort - Vog	$1\frac{1}{3}$ Spd. - Vog
Kavl	108 Sk. stort Hdr.	1 Sp. - 120 Stkr.	84 Sk. - 120 Stkr.	1 Sp. - 120 Stkr.	1 Sp. pr. 120 Stkr.
Kister	$1\frac{1}{2}$ Spd. pr. Stk.	$1\frac{3}{5}$ Spd. - Stk.	$1\frac{1}{2}$ Spd. - Stk.	$1\frac{3}{10}$ Spd. - Stk.	$1\frac{1}{2}$ Spd. - Stk.
Kjød, fersk	66 Skill. - Bpd.	66 Skill. - Bpd.	66 Skill. - Bpd.	48 Sk. - Bpd.	66 Skill. - Bpd.
— saltet	$\frac{4}{5}$ Spd. - —	1 Spd. - —	1 Spd. - —	96 „ - —	
Messingarbeide					
Næver	40 Skill. - Vog	60 Skill. - Vog	36 Skill. - Vog	44 „ - Vog	40 — - Vog
Nødder	5 Spd. - Td.	6 Spd. - Td.	6 Spd. - Td.		9 Spd. - Td.
Ost	1 Sp. til 9 Ort - B℔	1 Sp. til 8 Ort - B℔	$1\frac{1}{2}$ Sp. til 7 Ort B℔	1 Spd. - Bpd.	96 Skill. - Bpd.
Plouge	2 Spd. - Stk.	$1\frac{4}{5}$ Spd. - Stk.	$1\frac{7}{10}$ Spd. - Stk.	$1\frac{1}{2}$ — - Stk.	$1\frac{3}{4}$ Spd. - Stk.
Poteter	60 à 72 Sk. - Td.	1 — - Td.	4 Ort - Td.	108 Skill. - Td.	78 Skill. - Td.
Sild, saltet	3 Spd. - —	3 — - —	16 — - —	12 Ort - —	$2\frac{4}{5}$ Spd. - —
Smør	$2\frac{3}{10}$ Sp. - Bpd.	$11\frac{1}{2}$ Ort - Bpd.	11 — - Bpd.	2 Spd. - Bpd.	$2\frac{1}{10}$ — - Bpd.
Spidsslæder	10 — - Stk.	13 Spd. - Stk.	11 Spd. - Stk.	9 — - Stk.	10 — - Stk.
Tjære	$2\frac{1}{2}$ — - Td.	$3\frac{1}{5}$ — - Td.	$3\frac{1}{2}$ — - Td.	$3\frac{7}{10}$ — - Td.	16 Ort - Td.
Torsk, saltet	2 à 3 — - —	2 — - —	$2\frac{1}{5}$ — - —	$2\frac{1}{10}$ — - —	9 — - —
Tran	14 à 18 — - —	18 — - —	16 — - —	$16\frac{1}{2}$ — - —	$15\frac{1}{2}$ Spd. - —
Træspand og Kar	$1\frac{1}{5}$ — - Stk.	$1\frac{1}{5}$ — - Stk.	$1\frac{1}{5}$ — - Stk.	1 — - Stk.	20 Skill. - Stk.
Tørfisk	96 Skill. - Vog	$\frac{7}{10}$ — - Vog	4 Ort 6 Sk. - Vog	96 Skill. - Vog	102 — - Vog
Vadmel	48 — - Alen	50 Skill. - Alen	40 Skill. - Alen	44 — - Alen	44 — - Alen
Værken	32 — - —	21 — - —	20 — - —	24 — - —	18 — - —
Kveite, saltet	$3\frac{1}{2}$ Spd. - Td.	4 Spd. - Td.	18 Ort - Td.	16 Ort - Td.	18 Ort - Td.
Æbler	3 à 8 Sp. - —	$3\frac{1}{5}$ — - —	4 Spd. - —	2 Spd. - —	$2\frac{4}{5}$ Spd. - —

Sammenstiller man Værdibeløbene af de Markedet tilførte Land- og Søproducter i Femaaret 1861—1865 med de tilsvarende i Femaaret 1866—1870 vil der, som ogsaa af Fogden bemærket, vise sig en stor Tilbagegang i Omsætningen, hvis samlede Værdi i Penge udgjorde i sidste Femaar 65,559 Spd. mod i den anden Periode 86,418 Spd. Efter hvad Fogden antager blev Størstedelen af de respective Gjenstande solgte paa Markedet.

Nedenstaaende af Toldopsynet meddelte Opgave, udviser Kvantiteten af de vigtigste i Periodens Aar til Markedet førte Kjøbmandsvarer:

		1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Bomuldsgarn	℔	11,477	8,186	5,570	5,500	9,462
Bomuldslærred	„	2,930	1,630	4,400	3,009	2,871
Andre Bomuldsvarer	„	5,834	9,805	4,230	2,988	6,927
Brændevin	Potter	10,573	8,560	5,173	7,190	5,446
Kaffe	℔	13,533	12,620	13,598	11,407	9,124
Hamp	„	2,872	„	„	„	234
Jern i Stænger	„	1,960	1,900	4,076	2,600	1,560
Do. i Støbegods	„	13,660	3,450	15,800	13,466	5,300
Jernvarer, andre	„	12,220	4,185	4,900	2,400	1,620
Kornvarer, Byg	Tdr.	215	200	8	300	25
Do. Rug	„	275	20	20	50	„
Mel af Byg og Rug	℔	18,340	12,660	4,800	800	1,800
Do. af Hvede	„	1,500	2,295	1,380	3,160	332
Lin	„	„	„	„	„	„
Lingarn	„	1,610	1,436	466	370	300
Linvævnad	„	2,750	743	1,807	130	141
Læder	„	6,416	6,566	622	720	6,694
Riis	„	„	„	„	„	522
Rosiner	„	310	„	„	„	150
Sirup	„	3,597	2,269	2,120	2,242	2,750
Salt	Tdr.	568½	171	63	35	45
Sild	„	167	64½	350	16	59
Silkevarer	℔	204	171	165	172	308
Specerier	„	„	„	„	„	395
Stry	„	1,506	„	„	„	„
Stentøi	„	6,900	3,300	8,100	5,850	4,000
Sukker, rafineret	„	6,841	7,505	5,227	4,300	5,351
Do., raat	„	1,669	1,750	3,096	932	500
Svedsker	„	332	„	„	„	200
Sæbe	„	1,480	568	1,207	650	1,410
Tobak, Blad-	„	2,727	3,205	1,416	1,244	1,235
Do., Røg-	„	200				528
Tørfisk	Vog	1,161	602	200	278	100
Uldne Varer	℔	7,539	7,539	5,786	4,411	2,760
Vin	Potter	3,000	2,915	1,880	1,165	2,510
Øl	„	4,358	3,409	3,480	2,625	3,660
Papir	℔	„	„	„	„	1,900

Med Hensyn til denne Opgave oplyser Fogden, med Bemærkning, dog at Calculen er mindre paalidelig, at efter almindeligt Antagende omtrent $^1/_4$ Deel af de respective Varer som uafhændet bliver ført tilbage fra Markedet.

Med Hensyn til det til Markedet førte Brændevin oplyser forøvrigt Fogden, at en større Deel deraf (i 1866 omtrent $^1/_3$ Deel og i 1869 og 1870 omtrent den halve Deel) ikke der er bleven afhændet.

Om Amtsdistriktets oekonomiske Tilstand i Almindelighed.

Periodens Slutningsaar fremviste en stor Tilbagegang i Befolkningens Velstand, hvilket dog især gjaldt de mere indre Distrikter, hvori Jordbruget enten ganske eller dog i udpræget Grad fremfor Fiskeriet hævder Pladsen som Næringsvei. Den nærmeste Aarsag til den antydede mislige Tilstand maa upaatvivlelig søges i Uaaret for Landmanden i 1869, der for Mange gjorde det paafølgende Aar til en sand Trængselstid. For at anskueliggjøre det Tab Distriktet led ved den uheldige Høst i vedkommende Aar skal jeg tillade mig at opstille følgende Calcul over Udbyttet af Høsten i dette Aar sammenstillet med samme Udbytte i almindelige gode.

I et Aar af sidstnævnte Beskaffenhed kan man antageligen regne, at der avles pr. Skylddaler.

Korn 20 Tønder à 2 Spd.	40 Spd.	- Skill.
Poteter 17 — à 84 Skill. med rund Sum	12 —	- —
Høe 350 Vog à 24 —	70 —	- —

I 1869 var Kornhøsten saa mislig, at man med Sikkerhed kan anslaa Udbyttet deraf til kun den halve Deel af hvad deraf avles i et almindelig godt Aar, altsaa pr. Skylddaler Tab, converteret til Penge, 20 Spd. - Skill.

Det samme Forhold fandt Sted med Hensyn til Potetes, altsaa pr. Skylddaler Tab . . . . . 6 — - —

Ogsaa Høhøsten gav i nævnte Aar et meget daarligt Resultat, dog, hvorvel meget Hø raadnede paa Marken, ikke saameget i qvantitativ som i qvalitativ Henseende. Med Bemærkning, at det indhøstede Hø som Følge af en kold Sommer og daarlig Bjerging blev meget kraftløst og udrøit, sætter jeg Høsten kun til $^2/_3$ af almindeligt Udbytte, altsaa bliver at udføre som Tab pr Skylddaler . . . . 23 — 40 —

tilsammen 49 Spd. 40 Skill.

Efter denne Calcule skulde altsaa, da det hele Amtsdistrikt har en Skyld af, med rund Sum 14,500 Daler, det hele Tab sammenlignelsesvis have udgjort omkring 700,000 Spd. Man maa imidlertid ikke tro, at Befolkningens Formue er forringet med et tilsvarende Beløb; det er nemlig ganske mærkeligt, hvor nøisom den herværende Almuesmand er i Trængselsaar og med hvor lidet hver i saadanne ved at hjælpe sig; derfor gaar ogsaa Virkningen af et Uaar her i Distriktet langt snarere over end man efter Omstændighederne skulde tro muligt. At Befolkningen i oeconomisk Henseende gik meget tilbage paa Grund af Uaaret er imidlertid vist. Mere end selve Formuesforringelsen fortjener dog maaske at lægges Vægt paa den Forknythed hos Befolkningen, som den drog med sig, en Forknythed, der specielt har aabenbaret sig ved de communale Bestyrelsers formindskede Beredvillighed til at understøtte Foretagender af almen Interesse. I mange Henseender befinder Distriktet sig under uheldige Naturforholde, hvoraf jeg her skal tillade mig at fremhæve, at Jordbunden i Regelen er lidet frugtbar og at det for en stor Del lider af Skovmangel, samt videre at det i mange andre, Forholde af fornævnte Slags ikke vedrørende, Henseender, staar langt tilbage i Udvikling. Til at hæve Distriktet kræves efter Omstændighederne de kraftigste Anstrængelser ligesaavel fra den Enkeltes som fra Communernes Side, hvis Bestyrelser ogsaa gjennem lange Aarrækker ved Bevilling til almennyttige Foranstaltninger af forskjellig Slags hæderligen have søgt at løse sin Opgave. Heri synes imidlertid omtrent fra 1869 af at have indtraadt et Omslag; fra den Tid af har nok temmelig almindelig den Tro gjort sig gjældende, at Communerne ved Bevillinger i det antydede Øiemed have overanstrængt sig og at deres Bestyrelser for Eftertiden maa finde sig opfordrede til, ikke alene at unddrage almengavnlige nye Foretagender fornøden Understøttelse, men ogsaa til at inddrage saadanne fra ældre Tid bestaaende.

Ligesom jeg imidlertid formener, at man idetheletaget gjør sig altfor mørke Forestillinger om Distriktets oeconomisk mislige Tilstand og langt undervurderer dets Bæreevne, saaledes synes mig ogsaa, at man er altfor uopmærksom paa, at en Besparelse for Communecassen undertiden kan blive ruinerende for Distriktet og at, ved opstaaet Spørgsmaal om Ydelse af Cassen til et Foretagende, væsentligen maa tages Hensyn til det indirecte Udbytte, samme beregneligen vil give.

Uanseet det store Skaar, som det nævnte Uaar altid gjorde i Befolkningens Velstand, antager jeg dog, at Distriktets oeconomiske Tilstand i sig selv var ganske tilfredsstillende ved Periodens Udgang. At Mange i sin Tid lede haardt under Tidernes Tryk og fremdeles besværes ved Gjæld, de i 1870 paadroge sig i Anledning af fornødent Kornindkjøb, er uimodsigeligt, men jeg tror dog, at det respektive Misaars Efterveer allerede nu er nogenlunde overstaaede.

Mere end uafvendelige Tilskikkelser virke forøvrigt til at forringe Befolkningens Velstand dens mislige landoeconomiske Stel i flere Henseender — Misligheder, som Befolkningen neppe med ønskelig Kraft søger at rette paa. Herom har jeg især nærmere ytret mig under Behandlingen af Jordbruget. Det maa forøvrigt indrømmes, at der oftere skorter paa de fornødne pecuniaire Midler til at faa rettet paa mange Skjævheder i Stellet, men saa bliver dog formentlig alligevel tilbage adskillige, paatageligt pecuniært Tab medførende, landoeconomiske Forhold, som forlængst kunde være bragte i et bedre Spor, deriblandt mange tilsyneladende Smaating, der i Virkeligheden ogsaa ere det for den Enkelte, men som ikke destomindre rettede paa i sin Almindelighed vilde give store Resultater.

Af Misligheder, hvis Berigtigelse vilde være af stor Interesse endog for den Enkelte skal jeg her tillade mig at fremhæve den over det hele Amtsdistrikt endnu saa gjængse, men vistnok i Aftagende værende Knapfodring, der ikke saa sjelden endda gaar over til en ubarmhjærtig Sultefodring.

Ved denne Leilighed finder jeg mig forøvrigt opfordret til at berøre nogle Forhold, der antageligen har havt og vil faa en meget uheldig Indflydelse paa den herværende Almue i oeconomisk Henseende — Forhold, hvorpaa man neppe i Almindelighed tilstrækkeligen har været opmærksom. Herved har jeg for Øie den for Almuesmanden lettede Adgang, især ved Oprettelsen af Sparebanker rundt om i Distrikterne, til at erholde Pengelaan og, ved at et i høi Grad forøget Antal Landhandlere, som Følge af den friere Handelslovgivning have etableret sig rundt om i Distriktet, til at faa kjøbt Kramvarer. Som oftest er det Tilfældet, at den herværende

Bondealmue ikke taaler nogen af Delene; det er muligt, og hvad angaar den lettede Adgang til at erholde Pengelaan antageligt, at de nys antydede Forhold i Tidens Løb ville bære gode Frugter, men ved Siden deraf tror jeg, man med Grund kan frygte for, at de i Overgangsperioden ville lede til øconomisk Ruin for Mange. Jeg anser det, skal jeg i Forbigaaende bemærke, endogsaa af flere Hensyn ikke saa usandsynligt, at Erfaring vil paavise den senere Tids friere Handelslove for Landdistriktet som et Mistag eller dog som meget fortidlig emanerede.

Som ogsaa oven antydet, antager jeg, at Havdistrikternes Befolkning i økonomisk Henseende staar sig en god Del bedre end Befolkningen i de mere indre Distrikter, hvortil upaatvivlelig den Omstændighed, at Fiskeproducterne ogsaa i den heromhandlede Periode have holdt sig i høi Pris væsentligen har bidraget. Levemaaden i Distriktet er idetheletaget fremdeles meget tarvelig især maaske i Mellemdistrikterne, hvor mere udelukkende end i de andre Meelstoffe og Potetes med Tilsætning af Spegesild udgjør Kostens Hovedbestandel. Hvad der i mange Distrikter meget ødsles med er Brugen af Kaffe, der muligens dog for en Deel har afløst Nydelsen af Brændevin. I ethvert Fald er Ædrueligheden i Tiltagende; som oftest findes Brændevin ikke i Bondens Hus undtagen ved Høitiderne og ved extraordinære Leiligheder; Bryllupper, Begravelser o. dl.

I Almindelighed boer Almuen i gode Huse og er det en Kjendsgjerning at de nye Boliger der opføres sædvanligen ere meget rummeligere end de, der skrive sig fra en ældre Tid.

Kogovne ere almindelige og have de i Regelen fremdeles Plads i Dagligstuen; jeg har forøvrigt Grund til at tro, at Almuen begynder at erkjende, at de der ikke have sin rette Plads. Kakkelovne saavel af Jern som af Klæbersten ere ganske almindelige.

Almuens Klædedragt, der hovedsageligen bestaar af simple hjemmevævede Stoffe, er i Almindelighed god og passende for de climatiske Forholde.

Udenfor Hjemmet viser Almuesmanden sig altid i anstændig og hel Dragt. Som ogsaa bemærket af Fogden i Romsdal staar i Regelen Almuesmændene her i Distriktet paa et noget høiere aandeligt Trin end Kvinderne, hvortil samme Foged vistnok med god Føie finder Grunden deri, at Mændene hyppigere end Kvinderne komme i Berørelse med Fremmede og at hines Tanker skjærpes ved Befatning med communale Anliggender.

Kvinderne forestaae udelukkende det huslige Stel i Kjøkken og Fjøs, samt deltage med Mændene i Markarbeidet, hvorhos de i flere Egne overtage mange Slags, især Jorddyrkningen vedrørende, Gjøremaal, som paa andre Kanter af Landet betragtes som Mandfolkarbeide.

Romsdalsbonden tør man i Almindelighed taget neppe med Rette kalde en kraftig Arbeidsmand. Ved enkelte Leiligheder udviser han vel paa en Maade Udholdenhed i Arbeide, forsaavidt nemlig at han ved forholdsvis korte Hvilestunder Dage og Uger i Træk kan arbeide fra den aarle Morgen til langt ud paa Aftenen, men sjeldnere arbeider han med videre Raskhed; hans Bevægelser ere afmaalte og hans Fod er tung. Idetheletaget mangler, synes mig, Almuesmanden her i Distriktet Kvikhed og Livlighed i Optræden og Gjøremaal; muligt er det forresten, at hans Opførsel i saa Henseende dicteres ham af hans Begreber om hvad der er værdigt og passende.

Grove Forbrydelser ere fremdeles sjeldne her i Distriktet. Naskerier og Bedragerier i det Smaa ere altfor hyppige.

Aarslønnen for en Tjenestekarl eller rettere sammes Værdi (paa Husbondens Kost) har varieret omkring 30 Spd.; i de egentlige Fiskeridistrikter har den været noget over og i de indre Distrikter noget under Beløbet. Lønnen udbetales kun i sjeldnere Tilfælde i det Hele med Penge, men som oftest for en Deel og det i Regelen den største, i Klæder og frit Fiske. Ved frit Fiske forstaaes at Tjenerne har Frihed en 7 à 8 Uger for paa egen Regning at deltage som Rorskarle i de forefaldende store Vaarfiskerier, hovedsageligst Vaartorskefiskerierne.

I Nordmøre udredes i Almindelighed omtrent Halvdelen i Penge og den anden Halvdel i Klæder. Frit Fiske bruges saagodtsom ikke. Alene fra et Distrik, Sundalen, anføres, at i Lønnen ikke sjeldent er indbefattet Laxefiske til en Værdi af ca. 4 Spd.

I Romsdal er „frit Fiske“ almindeligt og i Søndmøre er saadant det Sædvanligste. Naar frit Fiske, der i Gjennemsnit kan anslaaes til ca. 15 Spd., tilstaaes har Lønnen almindeligt været omkring 10 Spd. i Penge og Klæder til en Værdi af omtrent 10 Spd. Lønnen for Tjenestepiger har almindelig været 3 à 4 Spd. i Penge og Klæder til en Værdi af 7 à 8 Spd. Tjenerlønnen har været noget mindre i Periodens sidste Aar.

Daglønnen for andre Arbeidere varierer betydelig. Med Hensyn til disse kan ogsaa anføres som Regel, at den har været størst i de Distrikter, hvor betydelige Fiskerier drives og mindst i de, hvor Hovednæringen er Jordbrug. Daglønnen for en Karl paa egen Kost har været: om Sommeren fra 36 til 64 Skill., almindeligst omkring 48 Skill. og om Vinteren fra 24 til 48 Skill. Paa Husbondens Kost: om Sommeren fra 20 til 44 Skill. og om Vinteren fra 7 (i et enkelt Distrikt, ellers 10 Skill.) til 36 Skill. Daglønnen for Husmænd har været: paa egen Kost ganske ubetydeligt under, hvad andre Arbeidere have erholdt og paa Husbondens Kost om Sommeren fra 16 til 40 Skill. og om Vinteren fra 7 Skill. (i et enkelt Distrikt, ellers 10 Skill.) til 36 Skill.

Ogsaa for Dagarbeidere og Husmænd har Lønnen og det i alle Distrikter været noget mindre i Periodens sidste Aar.

I Amtsdistriktet haves Brandforsikringsindretninger i følgende Distrikter:

1. Nordmøre: i Surendal, Aure, Halse, Stangvik og Sundal.
2. Romsdal: i Veø, Næsset, Vestnæs og Bolsø.
3. Søndmøre: i Volden, Herø, Sandø, Ulfsten, Nordalen, Stranden, Borgund og Skoue.

En nærmere Opgave over saadanne Indretninger i Søndmøre tillader jeg mig at indtage nedenfor:

1. Volden (stiftet i 1867)

Aar	Huse forsikrede for:	Med Præmie:	Løsøre forsikret for:	Med Præmie:
1867	81,775 Sp.	68 Spd.	7,095 Sp.	6 Spd.
1868	93,501 —	78 —	20,919 —	17 —
1869	109,556 —	91 —	22,734 —	19 —
1870	113,317 —	99 —	31,993 —	26 —
	Erstatning er	ikke udbetalt	i Femaaret:	

2. Herø, Sandø & Ulfsten (stiftet 1866).

Aar	Huse forsikrede for:	Med Præmie:	Udbetalt Erstatning:
1866	5,511 Spd.	6 Sp. 60 ß	—:—
1867	28,136 —	30 — 24 -	—:—
1868	44,686 —	67 — 23½ -	—:—
1869	70,283 —	120 — 48 -	—:—
1870	78,408 —	160 — 113½ -	143 Spd.

3. Nordalen og Stranden (stiftet i 1858).

For denne Indretning kan ingen nøiagtig Opgave meddeles, da der i Selskabets Protokoller ikke er anført Aar og Datum, naar Taxterne ere holdte. Aarlig Kontingent erlægges ikke, men naar Ildsvaade indtræffer udlignes Skaden paa hvert Medlem efter Assuransesummens Størrelse. Kassebeholdningen er høist ubetydelig, da Indskrivningspengene medgaa til Administrationsomkostninger.

Ved 1870 Aars Udgang var Taxtsummen for Huse i Nordalens Herred 76,350 Spd. og i Strandens Herred 61,793 Spd.

4. Borgund og Skoue (stiftet i 1862).

Aar	Huse forsikrede for:	Med Præmie:	Udbetalt Erstatning:
1866	139,000 Spd.	—:—	—:—
1867	155,000 —	—:—	—:—
1868	171,000 —	—:—	230 Spd.
1869	187,000 —	—:—	
1870	208,000 —	ca. 166 Spd.	225 —

Udvandringen til Amerika har tiltaget i Perioden, men paa den anden Side er det Tilfældet, at endeel Familier — især Arbeidsfamilier fra Oplandene have tilflyttet Distriktet.

Almuebogsamlinger findes i de fleste Distrikter inden Amtet.

Skylddalerens Værdi i de forskjellige Herreder ansættes efter modtagne Opgaver fra Lensmændene til:

a. for Nordmøre Herreder:

Fredø	350 Spd.
Rindal	300 —
Surendal	300 —
Halse	400 —
Stangvik	450 —
Aure	200 —
Edø	400 —
Kværnæs	360 —
Thingvold	350 —
Øre	300 —
Strømsnæs	350 —
Sundal	400 —
Øksendal	400 —

b. for Romsdals Herreder:

Næsset	300 Spd.
Veø	400 —
Gryten	500 —
Eid og Vold	500 —
Vestnæs	360 —
Bolsø	400 —
Akerø	150 —
Sandø	200 —
Frænen	300 —
Bod	150 —

c. for Søndmøre Herreder:

Nordalen	140 Spd.
Sunelven	550 —
Stranden	130 —
Ørskaug	300 —
Skoue	250 —
Borgund	250 —
Harham	275 —
Ulfsten	350 —
Herø	450 —
Vanelven	300 —
Volden	300 —
Hjørundfjord	250 —
Sandø	430 —

Prisen paa Jordeiendommene har i Perioden gjennemsnitlig gaaet ned. Alene i 2 Distrikter skulle Priserne være stegne, nemlig i Harham ca. ⅓ Deel og i Ulfsten ubetydeligt.

Med Hensyn til Veivæsenet bemærkes: Længden af Veie udgjorde ved Femaarets Udgang.

	Hovedvei.	Bygdevei.	Tilsammen Hovedvei og Bygdevei.
Nordmøre	17 1/16 Mil.	48 Mil.	65 1/16 Mil.
Romsdal	18 1/8 —	27 7/8 —	46 —
Søndmøre	14 1/8 —	31 1/8 —	45 1/4 —
Tilsammen i Amtet	49 5/16 Mil.	107 Mil.	156 5/16 Mil.

Af Rideveie:

Romsdal . . . . . $1^1/_2$ Mil.

Søndmøre . . . . . $5^5/_8$ —

Tilsammen $7^1/_8$ Mil.

Af nye Hovedveie er i Perioden anlagt:

i Søndmøre 2 Mile 4500 Al., hvoraf 13,500 Al. ikke fuldfærdig.

Af Hovedveie ligeledes omlagt:

i Nordmøre . . . . 13,900 Alen

- Romsdal . . . . . 2 Mil 2,250 —

- Søndmøre . . . . . - — 1,521 —

Tilsammen 2 Mil 17,671 Alen.

Af nye Bygdeveie ligeledes anlagt:

i Nordmøre 3 Mil 5,625 Al.

- Romsdal 3 — 14,625 — hvoraf 6,750 Al. ikke fuldfærdig.

Lateris 7 Mil 2,250 Al.

Transport 7 Mil 2,250 Al.

- Søndmøre 1 — 13,500 — hvoraf 22,500 Al. ikke fuldfærdig.

Tilsammen 8 Mil 15,750 Al., hvoraf 1 Mil 11,250 Al. ikke fuldfærdig.

Af Bygdeveie ligeledes omlagt:

i Nordmøre . . . . . 1 Mil 4,500 Al.

- Søndmøre . . . . . - — 12,562 —

Tilsammen 1 Mil 17,062 Al.

Længden af den omlagte og fra Nyt af anlagte Vei — saavel Hoved- som Bygdevei — udgjør altsaa i det Hele 15 Mile 16,983 Alen, hvoraf 2 Mile 6750 Alen ikke fuldfærdige.

Nedenstaaende Tabel viser, hvad der af Længden af Veie i det Hele og af omlagte samt nye anlagte Veie falder paa ethvert Herred inden Amtet:

Herredets Navn	Længde af Hovedvei. Mil.	Længde af Bygdevei. Mil.	Hovedvei og Bygdevei tilsammen Mil.	Offentlig Ridevei. Mil.	Nyanlagt Hovedvei i Femaaret. Alen.	Nyanlagt Bygdevei. Alen.	Omlagte Hovedveie. Alen.	Omlagte Bygdeveie Alen.
Nordmøre.								
Fredø	$^4/_8$	$1^3/_8$	$1^7/_8$	Ingen	Ingen	5,625	„	„
Rindal	$1^7/_8$	$4^2/_8$	$6^1/_8$	„	„	„	2,000	„
Surendal	$2^7/_8$	$3^2/_8$	$6^1/_8$	„	„	„	„	13,500
Stangvik	$2^1/_{16}$	4	$6^1/_{16}$	„	„	„	650	„
Halse	„	$4^6/_8$	$4^6/_8$	„	„	2,250	„	4,500
Aure	„	$4^7/_8$	$4^7/_8$	„	„	6,750	„	„
Edø	„	$1^2/_8$	$1^2/_8$	„	„	22,500	„	„
Kværnæs	$2^4/_8$	$8^2/_8$	$10^6/_8$	„	„	11,250	„	„
Thingvold	$1^5/_8$	$4^3/_8$	6	„	„	6,750	„	„
Øre	$1^4/_8$	$2^4/_8$	4	„	„	„	„	„
Strømsnæs	„	$3^6/_8$	$3^6/_8$	„	„	4,500	„	4,500
Sundal	$3^4/_8$	$3^2/_8$	$6^6/_8$	„	„	„	11,250	„
Øksendal	$^5/_8$	$2^1/_8$	$2^2/_8$	„	„	„	„	„
Romsdal.								
Næsset	$1^6/_8$	$3^3/_8$	$5^1/_8$	$1^1/_2$	„	„	2,250	„
Veø	$2^2/_8$	4	$6^2/_8$	„	„	6,750	„	„
Gryten	$4^4/_8$	$4^2/_8$	$8^6/_8$	„	„	13,500	ca. 36000	„
Eid og Vold	1	$2^6/_8$	$3^6/_8$	„	„	4,500	„	„
Vestnæs	$1^5/_8$	$6^3/_8$	8	„	„	5,625	„	„
Bolsø	$5^4/_8$	$1^6/_8$	$7^2/_8$	„	„	„	„	„
Akerø	„	$2^5/_8$	$2^5/_8$	„	„	6,750	„	„
Sandø	„	„	„	„	„	6,750 *)	„	„
Frænen	$1^4/_8$	1	$2^4/_8$	„	„	13,500	„	„
Bod	„	$1^6/_8$	$1^6/_8$	„	„	11,250	„	„

Herredets Navn	Længde af Hovedvei. Mil.	Længde af Bygdevei. Mil.	Hovedvei og Bygdevei tilsammen. Mil.	Offentlig Ridevei. Mil.	Nyanlagt Hovedvei i Femaaret Alen.	Nyanlagt Bygdevei. Alen.	Omlagte Hovedveie. Alen.	Omlagte Bygdeveie Alen.
Søndmøre.								
Nordalen	„	4	4	$2^1/_4$	„	„	„	6750
Sunelven	$1^1/_8$	$1^5/_8$	$2^6/_8$	1	„	„	„	„
Stranden	2	$3^6/_8$	$5^6/_8$	$1^1/_4$	„	„	562	562
Ørskoug	2	6	8	$^3/_8$	9000 *)	„	„	4500
Skoue	$1^4/_8$	$1^6/_8$	$3^2/_8$	„	„	„	959	„
Borgund	$1^3/_8$	$1^2/_8$	$2^5/_8$	„	„	„	„	„
Harham	„	„	„	„	„	„	„	„
Ulfsten	$1^5/_8$	$1^3/_8$	3	„	4500 *)	22,500 *)	„	„
Herø	$^4/_8$	„	$^4/_8$	„	9000	„	„	„
Vanelven	$1^5/_8$	$3^5/_8$	$5^2/_8$	„	9000	„	„	750
Volden	1	5	6	„	6750	4,500	„	„
Hjørundfjord	„	$2^6/_8$	$2^6/_8$	1	„	4,500	„	„
Sandø	$1^3/_8$	„	$1^3/_8$	„	2250	„	„	„

*) ikke fuldfærdig.

Nedenstaaende Opgave, der støtter sig til Meddelelser fra Sorenskriverne, udviser de i Perioden thinglæste og aflæste Hæftelsesbreve, afhændede faste Eiendommes Antal m. M. samt afholdte Tvangsauktioner.

Thinglæste Hæftelsesbreve og Skifteudlæg:

Nordmøre	1208	301,705	Spd.	$24^1/_2$	Skill.
Romsdal	2790	288,014	—	27	—
Søndmøre	1161	312,451	—	20	—
	5159	902,170	Spd.	$71^1/_2$	Skill.

Aflæste Hæftelsesbreve:

Nordmøre	662	129,176	Spd.	45	Skill.
Romsdal	527	102,962	—	69	—
Søndmøre	476	93,836	—	30	—
	1665	325,975	Spd.	24	Skill.

Afhændede faste Eiendomme:

Nordmøre	724	351,785	Spd.	30	Skill.
Romsdal	530	229,284	—	6	—
Søndmøre	1005	383,674	—	67	—
	2259	964,743	Spd.	103	Skill.

Tvangsauktioner:

	over faste Eiendomme.					over Løsøre.				
Nordmøre	54	10,599	Sp.	35	Sk.	91	3,668	Sp.	40	Sk.
Romsdal	53	19,696	—	42	—	96	4,503	—	93	—
Søndmøre	48	13,104	—	58	—	122	5,401	—	5	—
	155	43,400	Sp.	15	Sk.	309	13,573	Sp.	18	Sk.

Efter Opgaver, jeg har modtaget fra Fogderne i Nordmøre og Søndmøre have de i Perioden afholdte Executioner og Udpantninger i disse Distrikter udgjort i Antal og Pengebeløb:

	Executionsforretninger.				Udpantningsforretninger.			
Nordmøre	555	23,538	Sp.	47 ß	7764	34,777	Sp.	75 ß
Søndmøre	755	45,414	—	112 -	2536	14,253	—	$11^1/_2$ -

B. Kjøbstæderne.

a. Christianssund.

1. Handelen.

Af efternævnte Varer har i Femaaret Udskibningen fra Stedet direkte til Udlandet været:

Aar.	Klipfisk.	Tørfisk.	Tran.	Rogn.	Sild.	Trælast.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Com.-Læster.
1866	745,564	11,583	4,810	5,145	17,550	2,826
1867	656,192	10,847	4,264	6,032	25,823	2,829
1868	754,003	17,872	3,643	5,529	27,785	3,022
1869	549,478	6,981	2,894	5,221	68,997	2,110
1870	646,175	22,284	4,978	7,308	73,515	2,714
Tilsammen	3,351,412	69,567	20,589	29,235	213,670	13,501

Ved at sammenholde denne Opgave med den tilsvarende i forrige Femaarsberetning vil det vise sig, at Udskibningen fra Stedet af de fleste Varer har været langt betydeligere i sidste, end i den nærmest foregaaende Femaarsperiode, hvilket især gjelder Klipfisk- Tran- Rogn- og Sildudførslerne, der i hele forrige Periode udgjorde:

Klipfisk 2,043,538 Vog, Tran 12,932 Tdr., Rogn 21,086 Tdr. og Sild 79,107 Tdr.

Udførselen af Trælast sees at have aftaget noget i sidste Periode; at den fremdeles vil vise sig nedadgaaende er at antage, da de fleste Skove, der forsyne Stedet med Udførselslast, befinde sig i udtyndet Tilstand.

Hovedudførselsartikkelen fra Stedet, Klipfisk, har i sidste Periode udgjort omkring Halvdelen af Landets hele Klipfisk-Export i samme Tidsrum. Fisken gaaer hovedsageligen til Steder i Europa og navnligen til Spanien, men for en Deel ogsaa til Steder udenfor denne Verdensdeel.

Fordelen for de Handlende af Klipfiskudskibningen i Perioden skal efter Meddelelse fra Stedets Byfoged ikke have været af megen Betydenhed.

Klipfiskexporten til Amerika gaaer hovedsageligen til Havana og Brasilien men dog for en Deel ogsaa til La Platastaterne og Steder paa Landets Vestkyst. Især har, antager Byfogden, Udskibningen til Havana i de senere Aar givet gode Resultater for Stedets Exportører, hvilket, mener Byfogden, især maa tilskrives den Omstændighed, at disse have været omhyggeligere med Varens Behandling end Udskiberne paa andre Steder, Aalesund dog undtagen. Til transatlantiske Markeder foregaaer Udskibningen, ligesom tidligere, i Kasser (paa et Par Vog) af Træ, for en Deel ialfald med et indre Belæg af Blik.

Af Klipfisken kan man formentlig nu regne en 150,000 Vog som aarligt Gjennemsnitsprodukt af Hjemfisket, hvortil regnes Fisket i Nordmøre og Fosen. Resten kommer hovedsageligen fra Nordland og Finmarken. Om Klipfiskexporten fra Throndhjem oplyser derhos Byfogden at den for en væsentlig Deel foregaaer gjennem Handlende i Kristiansund.

Af Tørfisken skibes Rundfisk især til Spanien, og Sei til Sverige.

Af tør Sei, Lange, Rødskjær og Titling tilføres næsten Alt fra Stedets mere umiddelbare Omegn, medens den største Deel af Rundfisken kommer fra Lofoten.

Af Rogn og Tran har i Perioden den største Deel gaaet til Udlandet.

Fortjenesten skal have været god paa Rognen, men paa Tranen, der for en Deel har været forædlet til Brug som Medicin, skal den have været ringe.

Sommersild- eller Fedsildfiskerierne have i de senere Aar, forsaavidt de vedkomme Kristiansund, givet en god Deel mindre Udbytte, end tidligere, hvorimod der fra det ny opkomne Storsildfiske i Nordland er tilført Stedet store Partier, deels for dets egne Kjøbmænds, deels for Nordlændingers Regning. Sildudførselen antages især i de sidste Aar at have skaffet de Handlende en meget god Fortjeneste.

Af Planker skibes fra Stedet en ikke saa ganske ubetydelig Deel. Fordelen ved Udskibningen, der for en væsentlig Deel finder Sted for at skaffe Byens Skibe Udfragter, antages imidlertid at have givet Vedkommende en kun ringe Fordel.

Af Varer, der importeres til Stedet, kan især nævnes, foruden Korn og Salt, Kolonial- og Manufakturvarer.

Af Kornvarer, Stedets vigtigste Importartikel er efter Opgave fra Toldkammeret i Femaaret indført fra Udlandet:

Aar.	Erter.	Hvede.	Malt.	Rug.	Byg.	Byggryn.	Hvedemel.	Rugmel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1866	196	„	„	19,377	11,877	„	474	805
1867	23	„	12	8,141	8,305	22	619	1,199
1868	123	211	„	15,556	12,600	190	708	2,766
1869	30	„	„	14,810	10,856	20	613	2,683
1870	24	„	60	19,463	16,802	29	700	4,000
Tilsammen	396	211	72	77,347	60,440	261	3,114	11,453

Om Opgaven har forøvrigt Toldkammeret bemærket ikke at kunne indestaa for dens fulde Paalidelighed.

Støttende mig til Byfogdens Udsagn maa jeg tro, at Byens Samhandel med Landdistriktet ikke i Perioden har undergaaet nogen væsentlig Forandring.

2. Skibsbyggeri og Skibsfart.

Skibsfarten skal i det forløbne Femaar ikke have givet megen Fordel, men dog, mener Byfogden, en bedre, end paa mange andre Steder i Landet, i hvilken Henseende han oplyser, at Byens Export og Importhandel beskjæftiger den største Deel af dens Handelsflaade. I Forbindelse hermed bemærker forøvrigt Byfogden, at Stedets Skibsfart (med Seilskibe) især i den senere Tid har lidt under et stærkt Tryk ved Koncurrancen med Dampskibene.

Ligesom Exporten af Klipfisk til Amerika altid har foregaaet i Stedets egne, eller dog af dets Handlende fragtede Skibe, saaledes synes dette ogsaa mere og mere at ville blive Tilfældet med Klipfiskudførselen til Spanien. Skulde

den Differentialtold, der endnu svares i Spanien af Landet i norske Skibe tilført Fisk, falde bort, antager Byfogden, at Udførselen af denne Vare i Tidens Løb ganske vil komme til at foregaa i norske Skibe.

Stedet har 3de Skibsværfter, der i 1870 tilsammen sysselsatte 30 Mand. Værfterne var i 1870 i Virksomhed den største Deel af Aaret.

Stedet har 4 Dampbaade af Drægtighed 36, 23½, 3 og 2 Læster. Efter Opgivende af Toldkassereren udgjør Antallet af Fartøier, hjemmehørende paa Stedet 89, med en samlet Drægtighed af 4,676½ Com.-Læster.

3. Haandværksdrift.

Haandværksdriften antages at staa omtrent paa samme Standpunkt i Udvikling som tidligere. I det Væsentlige indskrænker den sig til at tilfredsstille Stedets Behov, dog afsættes ikke ubetydelige Kvanta Læder til Nordland.

Stedets offentlige Tegneskole skal ikke blive saa flittigt besøgt af Haandværkslærlinge, som ønskeligt kunde være.

4. Bergværksdrift.

Ingen til saadan Drift hørende Anstalt haves i Byen eller paa den til samme hørende Mark.

5. Jordbrug.

Bymarken benyttes næsten udelukkende til Græsavl, der ogsaa efter Forholdene maa ansees som den mest lønnende Anvendelsesmaade, da Melk paa Stedet udbringes til 8 Skilling pr. Kande nysiet.

Det aarlige Høudbytte antages at andrage til omkring 3,000 Skæ.

Ved sidste Tælling havde Byen 22 Heste, 350 Storfæ samt nogle Faar og Svin. Dyrkningen af Haveväxter formenes ikke at have gjort noget Fremskridt i Femaaret.

6. Byens Tilstand i Almindelighed.

I saa Henseende har Stedets Byfoged meddelt Følgende, hvorved jeg intet finder at bemærke:

„At Byen er i Opkomst kan ikke betvivles. Herom vidner noksom den stigende Folkemængde, der den 31te December 1870 udgjorde 6,732 Individer, medens Antallet den 31te December 1865 kun var 5,709. Forøgelsen bestaaer fornemmelig i en voxende Arbeidsstok, hvoraf maa sluttes, at Virksomheden og Rørelsen er adskillig tiltaget. Vistnok er den økonomiske Tilstand blandt Haandværkerne og Arbeiderne mindre god, da Levnetsmidlerne ere blevne fordyrede, medens Fordringerne til Livet ere stegne; men da paa den anden Side Fattigudgifterne ikke ere stegne, tør man nok antage Tilstanden i Almindelighed at være upaaklagelig.

Byens Budget udgjorde:

i 1866	18,955 Spd.	119 Skill.	
- 1867	20,142 —	102 —	
i 1868	22,903 Spd.	12 Skill.	
- 1869	24,823 —	40 —	
og - 1870	25,300 —	„ —	

Deraf var besluttet udlignet:

	som Byskat	som Eiendomsskat	som Fattigskat
i 1866	7,506 Sp. 17 ß	5,004 Sp. 12 ß	3,711 Sp. 90 ß
- 1867	8,205 — 7 -	5,470 — 5 -	3,477 — 90 -
- 1868	9,970 — 103 -	6,647 — 29 -	2,795 — „ -
- 1869	10,563 — 72 -	7,041 — 88 -	3,395 — 80 -
- 1870	10,776 — 18 -	7,184 — 12 -	3,516 — 50 -

Fattigvæsenets Udgifter har efter Politimesterens Opgivende udgjort:

i 1866	7,221 Spd.
- 1867	7,603 —
- 1868	7,535 —
- 1869	7,565 —
og - 1870	7,570 —

Til Almueskolevæsenet var bevilget:

i 1866	2,767 Spd.	„ Skill.
- 1867	2,691 —	60 —
- 1868	3,281 —	60 —
- 1869	3,218 —	„ —
og - 1870	3,674 —	„ —

I 1870 blev optaget et Laan, stort 56,000 Spd. til Dækkelse af løbende Gjæld og Udførelse af større Foretagender, og Renter og Afdrag af den Kommunen paahvilende Gjæld i det Hele udgjorde derfor i Aaret 1870 den betydelige Sum af 4,452 Spd. 60 Skill. Byens hele Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1870 56,121 Spd. 32 Skill.

Af offentlige Bygninger er i Femaaret opført den nye Latinskolebygning med en Bekostning af omtrent 20,000 Spd., hvorhos den gamle Bygning er for ca. 1,200 Spdlr. repareret og omdannet for en høiere Pigeskole, hvis Bestyrer erholder Bygningen leiet for 60 Spdlr. aarlig, uden iøvrigt at nyde noget Tilskud af Kommunekassen. Paa Indlandsøen er under Opførelse en ny Almueskolebygning.

I 1867 anskaffedes en Dampbrandsprøite med Tilbehør til en Pris af 3,100 Spd.

I Femaaret er der anlagt en Vandledning paa Kirkelandet og en Do. paa Nordlandet. Førstnævnte har 2,825′ Længde 7″ og 3,136′ Længde 5″ Ledning; sidstnævnte derimod 1,520′ Længde 5″ Ledning. Begge Ledninger forsynes med Regnvand, opsamlet i 2de nye og 1 ældre Basin paa Kirke- og 1 nyt Do. paa Nordlandet. Til alle Ledninger hører Brandkummer til Anbringelse af Standrør og Paaskruing af Brandslanger, hvoraf der paa 4 Vogne haves den fornødne Beholdning. Den offentlige Vandforsyning sker gjennem 15 almindelige Vandposter, hvorhos der til Forsyning af Skibe haves en egen Ledning. Anlæggets Kostende har været ca. 13,000 Spd.

Med Hensyn til Gade- og Veivæsenet bemærkes, at 2de nye Gader af 389 Alens Længde ere anlagte, samt at de

ældre Gader fra Torvet til Kirkegaarden og op til Haugene ere fra nyt af oparbeidede og forsynede med Fortauge, hvorhos flere mindre Partier af ældre Gader ere udbedrede.

Paa Godmadlandet er fra Øvrevaagen hen til Gaarden Strand oparbeidet en ny Vei i en Længde af 3,120 Alen med et Tilskud af 150 Spd. af Bykassen.

Til Havnen er 2de nye Jernboier anskaffede. Havnekassens Beholdning udgjorde efter sidste Regnskab 5,286 Spd. 51 Skill."

Sømandskolen, hvis Plan approberedes ved kongel. Resolution af 28de September 1857 er fremdeles i Virksomhed.

Nogen Brandforsikrings- eller andet Assuranceselskab haves ikke paa Stedet.

Tjenestelønnen kan ansættes til 25 à 35 Spd. om Aaret for en Karl og 12 à 16 Spd. for en Pige; Daglønnen for en Karl til 36 à 44 Skill. paa egen Kost og for en Kvinde til 18 à 20 Skill. med fri Kost.

I Perioden er:

thinglæst af Gjældsbreve og Skifteudlæg.	360 Stkr.	af Beløb	270,437 Spd. 90 ß
aflæste af Do. Do. . .	219 — -	—	118,702 — 69 -
afhændet af faste Eiendomme	195 — -	—	170,664 — 73 -
afholdt af Exekutionsforretninger	100 — -	—	20,840 — 53 -
afholdt af Udpantningsforretninger . . .	4300 — -	—	25,001 — 37 -
afholdt af Tvangsauktioner over Løsøre . .	17 — -	—	7,877 — 66 -
afholdt Do. over faste Eiendomme	24 — -	—	18,219 — 72 -

b. Molde.

1. Handelen.

Af efternævnte Varer har i Femaaret Udskibningen til Udlandet andraget til:

Aar.	Klipfisk.	Tørfisk.	Tran.	Rogn.	Sild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1866	17,795	26½	20	„	4,334¼
1867	19,000	4½	170½	512½	9,631
1868	4,210	„	„	420	1,852¼
1869	6,619	„	16½	„	10,106
1870	10,000	„	162	„	4,124
Tilsammen	57,624	31	369	932½	30,047½

Ved at sammenholde Opgaven med den tilsvarende i forrige Femaarsberetning vil det vise sig, at der af Klipfisk har været udskibet langt mindre i sidste Femaar, end i den næstforudgaaende Periode (57,624 Voger mod 122,736) medens Sildudførselen har været større (30,047 Tønder mod 14,835½).

Klipfisken gaar hovedsageligen til Udlandet, navnligen til Spanien (for spansk Regning). Til transatlantiske Havne har, saavidt vides, aldrig fra Stedet været skibet Klipfisk.

Den største Deel af den udskibede Klipfisk er Produkt af Hjemfisket, hvortil regnes det Fiske, der foregaaer omkring de til Romsdals Fogderi hørende Vær; en mindre Deel er erhvervet gjennem Expeditioner paa Finmarken og Nordland.

Klipfisk- og Sildexpeditioner antages at have givet de Handlende en kun ringe Fordel. Avancen paa Rogn og Tran kan efter Byfogdens Opgivende sættes til respektive 2 og 1 Spd. pr. Tønde. Medicintran tilvirkes ikke paa Stedet.

Trælast har i Perioden ikke været udskibet til Udlandet, men vel i ubetydelige Partier til indenlandske Steder (Aalesund, Bergen og Stavanger).

Af Kornvarer er i Femaaret til Stedet indført:

a. fortoldede.

Aar.	Rug.	Byg.	Byggryn.	Rugmel.	Hvedemel.	Erter.	Havremel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Vog.	Vog.	Tdr.	Vog.
1866	914¾	3,111⅜	½	2,944	641	½	„
1867	„	2,397	„	3,240	626	„	4
1868	„	2,368	2⅞	2,759	574	8	„
1869	1,944	4,825	6⅞	288	399	21¾	„
1870	2,655	2,327	1	596	193	2	„
Tilsammen	5,513¾	15,028⅜	11¼	9,827	2,433	32¼	4

b. ufortoldede.

Aar.	Rug.	Byg.	Byggryn.	Rugmel.	Hvedemel.	Erter.	Havremel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Vog.	Vog.	Tdr.	Vog.
1866	„	31	„	2,385	500	„	„
1867	„	120	„	5,010	215	„	„
1868	15	18	„	6,345	720	„	„
1869	606	1,008	„	11,940	458	„	„
1870	880	1,603	„	11,190	502	„	„
Tilsammen	1,501	2,780	„	36,870	2,395	„	„

Med Hensyn til Fortegnelsen over indførte ufortoldede Kornvarer, har Toldkassereren, der har meddelt samme, oplyst, at han ikke kan indestaa for dens fulde Paalidelighed.

Foruden Korn er Salt, Manufaktur- og Kolonialvarer Stedets vigtigste Importartikler.

For en ikke ringe Deel indføres til Byen udenlandske Varer ikke direkte, men fra andre udenlandske Steder.

2. Skibsfart.

Denne har i Perioden været ubetydelig. Paa Stedet hører knn hjemme eet større Fartøi (paa 100 Com.-Læster). Antallet af andre Fartøier udgjør 23, hvoraf en Deel kun benyttes til Kystfart. Alle Fartøier tilsammen have en Drægtighed af 510 Com.-Læster.

Skibsfarten skal i Aarene 1866 og 1867 have givet Rhederne taalelig god Fordel, men i de paafølgende 3 Aar fast ingen.

3. Haandværksdrift.

Denne staaer omtrent paa samme Udviklingstrin som i forrige Periode og indskrænker sig hovedsageligen kun til at fyldestgjøre Stedets eget Behov.

4. Bergværksdrift.

Noget dertil hørende Anlæg findes hverken i Byen eller paa den til samme hørende Mark.

5. Jordbrug.

De til Byen hørende Jordeiendomme drives for største Delen godt; hovedsageligen benyttes de til Græs og Potetesavl.

Kreaturholdet var ved Udgangen af 1870, angiver Byfogden, 8 Heste, 115 Storkvæg, 34 Faar og 18 Svin.

Havedyrkningen staar fremdeles tilbage.

6. Om Tilstanden i Almindelighed.

Byen antages i de sidste 5 Aar at have gaaet tilbage i Velstand, tildels vel som Følge af mindre gode Fiskerier, men formentlig ogsaa, og det for en meget væsentlig Deel, som Følge af den ved Loven af 26de Mai 1866 udvidede Handelsfrihed paa Landet. At den ved samme Lov indførte Ordning vedvarende vil virke til Skade for Stedet, forsaavidt ikke de samme vedrørende Fiskerier ville tage et væsentligt Opsving, anseer jeg høist rimeligt, i hvilken Henseende bemærkes, at en stor Deel af de i dets Handelsdistrikt etablerede Handlende antageligen for største Delen ville komme til at tage sine Varer, om ikke direkte fra Udlandet, saa dog fra Landets større Byer, der vistnok maa kunne byde dem et billigere Kjøb.

Byens Arbeidsklasse har i de sidste Aar som oftest manglet Arbeide, hvilket har fremkaldt større Krav paa Understøttelse af Fattigvæsenet. Aarsagen til at saamange af Arbeidsklassen befinde sig i trange Kaar antager Byfogden for en Deel maa udledes af en mindre sparsom og mindre forstandig Anvendelse af Fortjenesten samt af at den er utilbøielig til at arbeide for en Dagløn, under den tilvante.

Den aarlige Løn udgjorde i 1870 for en Dreng fra 30 til 50 Spd. og for en Pige fra 12 til 16 Spd.; Daglønnen i samme Aar udgjorde for en Mandsperson 36 à 48 Skill. og en Kvinde fra 20 til 24 Skill.

Byens Folkemængde har ikke tiltaget siden Tællingen i i 1865; ved Udgangen af 1870 udgjorde den 1698 mod ved nævnte Tælling 1693.

Byens Skolevæsen har i Femaarsperioden ikke undergaaet nogen væsentlig Forandring.

Byens Gader og Veie ere vel vedligeholdte. Vandværket (anlagt i 1865) er i god Stand.

Kommunens Gjæld andrager til omtrent 18,000 Spd. Noget Assuranceselskab har Byen ikke.

Efter Opgave fra Byfogden androg Byens Budget:

i 1866	til	3775	Spd.,	hvoraf	Byskat	2755	Spd.	„	Skill.	og	Fattigskat	1020	Spd.	„	Skill.
- 1867	-	4100	—	—	—	3113	—	40	—		—	986	—	80	—
- 1868	-	4100	—	—	—	2990	—	„	—		—	1110	—	„	—
- 1869	-	4200	—	—	—	2993	—	40	—		—	1206	—	80	—
- 1870	-	4100	—	—	—	2798	—	100	—		—	1301	—	20	—

I Perioden er:

thinglæst Gjældsbreve og Skifteudlæg	122 Stkr. af Beløb	59,949 Spd.	49	ß
aflæst af Do. Do.	52 — - —	43,380 —	9	-
afhændet faste Eiendomme	48 — - —	29,399 —	„	-
afholdt af Tvangsauktioner over faste Eiendomme	15 — - —	7,062 —	„	-
afholdt af Do. over Løsøre	9 Stkr. af Beløb	3,097 Spd	40	ß
afholdt af Do. over Executionsforretninger	33 — - —	2,787 —	42	-
afholdt af Do. over Udpantningsforretninger	348 — - —	2,322 —	74½	-

c. Aalesund.

1. Handelen.

Af efternævnte Varer har i Perioden været udført fra Stedet.

a. direkte til Udlandet:

Aar	Klipfisk.	Tørfisk.	Rogn.	Tran.	Vaarsild.	Fedsild.	Storsild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1866	277,383	1,817½	6,070	4,299¼	14,554	10,458	„
1867	303,149½	2,593	6,038½	3,011¾	32,910	15,298	„
1868	315,587½	3,370	3,859½	1,698	2,297½	10,748	„
1869	326,482	1,402	6,142½	2,542	17,116½	14,391	„
1870	318,848	1,530	6,285½	2,834	7,950	10,311	13,249
Tilsammen	1,541,450	10,712½	28,396	14,385	74,828	61,206	13,249

149,283 Tdr.

b. til indenlandske Steder:

Aar	Klipfisk.	Tørfisk.	Rogn.	Tran.	Vaarsild.	Fedsild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1866	4,140	6,397	523	1,654½	2,790	5,132
1867	9,968½	4,015½	430½	1,598	12,541½	4,276
1868	7,502	4,575	260	942	958	4,016
1869	13,656	1,693½	423	2,185	2,023	3,823
1870	11,927½	710	493½	1,735½	469	3,447
Tilsammen	47,194	17,391	2,130	8,115	18,781½	20,694

39,475½ Td.

Ved at sammenholde Opgaven over Exporten direkte til Udlandet med den tilsvarende i min forrige Femaarsberetning, vil det vise sig, at samme Export af Klipfisk, Sild og Tran har været betydeligere i den nys forløbne end i den foregaaende Periode, i hvilken Henseende jeg skal bemærke, at der i sidstnævnte Periode udførtes fra Stedet 1,352,320 Vog Klipfisk, 95,697 Tdr. Sild og 18,772 Tdr. Tran. Hvad betræffer Udførslerne i Perioderne af Rogn, da finder derimod det omvendte Forhold Sted, idet deraf i sidste Periode udførtes et Par Tusinde Tønder mindre, end i den tidligere.

Da Klipfiskexporten i Perioden fra Aalesund har gaaet til de samme Steder og antagelig givet lignende Resultater som samme Export i Femaaret fra Kristiansund, tillader jeg mig med Hensyn til den at henvise til min Beretning vedkommende sidstnævnte By. Udskibningen foregaar nu hovedsageligen i norske Skibe. Af den Klipfisk, der udskibes fra Aalesund erhverves, skal jeg oplyse, større Partier saavel gjennem Expeditioner paa Nordland og Finmarken, som gjennem det i Stedets Nærhed forefaldende Bankfiske, hvilket Fiske, der har taget et stort Opsving i Femaaret, for en væsentlig Deel har været drevet med Fartøier, hjemmehørende paa Stedet, men med svensk Besætning. Udbyttet af Bankfisket, der drives i Sommermaanederne, er fornemmelig Kveite, Brosmer og Lange, hvoraf de 2de sidstnævnte Sorter virkes som Klipfisk. Fxporten af denne Vare skal i

1866, 1869 og 1870 have givet Stedets Handlende god Fordel, medens samme Export i 1867 og 1868 ikke antages at have givet dem noget videre Overskud.

Udførslerne af Sild, Tran og Rogn antages i alle Periodens Aar at have kastet en Deel af sig.

Af Varer, der importeres til Stedet, kan især nævnes Korn, Salt, Kolonial- og Manufakturvarer.

Af Kornvarer, Stedets vigtigste Importartikel, er efter Opgave fra Toldkammeret indført i Perioden:

a) fortoldede:

Aar	Byg.	Rug.	Havre.	Malt.	Gryn og Ærter.	Meel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Vog.
1866	11,085 1/2	3,371	216	170	86 1/4	21,062 1/2
1867	2,831	1,344	„	92 7/8	44 3/8	21,820 1/2
1868	2,914 1/2	3,227	102	70 3/4	148 1/2	27,435 1/2
1869	4,325	3,901	264	96 3/8	161	9,216 1/2
1870	11,308 1/2	5,824 3/4	1,219	80 1/8	82 1/4	11,477
Tilsammen	32,464 1/2	17,667 3/4	1,801	510 1/8	522 3/8	91,012

b) ufortoldede:

1866	1,835	3,443	354	607	350 3/8	36,605 1/2
1867	2,568	1,641	40	707	319 1/2	36,731
1868	2,543	751	214	320	132 1/4	27,972
1869	2,972	3,266	647	184	168	53,152
1870	1,601	526	630	103	50	27,331
Tilsammen	11,519	9,627	1,885	1,921	1,020 1/8	181,791 1/2

Samhandelen med det tilgrændsende Landdistrikt har, bemærker Byfogden, aftaget i Perioden — et Forhold han antager letteligen forklares af at saamange Landhandlerier i i de senere Aar ere oprettede rundt om i Landdistriktet. Ved Siden deraf oplyser imidlertid Byfogden at de fleste Landhandlere i Byens Opland endnu faa deres Forsyning af Varer gjennem Byens Kjøbmænd.

2. Skibsfart og Skibsbyggeri.

Stedet har 28 større og mindre Fartøier af samlet Drægtighed 1415 1/2 Com.-Læst, uberegnet 11 Bankfiskefartøier og 2 Fjorddampskibe, hvilke 2de sidste have en Drægtighed af 45 Com.-Læster. Af Bankfartøierne er kun et maalt. Drægtigheden af samtlige disse Fartøier er efter et Skjøn ansat til 121 Læster.

Byen har et Skibsværft, hvorpaa i Femaaret er bygget 3 nye Skibe til en samlet Drægtighed af 414 Kom.-Læster. Værftet har stadig beskjæftiget 1 Mester, 30 faste Tømmermænd, 6 simple Arbeidsmænd og 6 Kvinder. I det til Værftet hørende Smedeværksted har i Regelen været beskjæftiget 2 à 3 Mand.

3. Haandværksdrift.

Haandværksdriften antages i Perioden at have staaet omtrent paa samme Fod i Udvikling, som i den forrige Periode. I det Væsentlige indskrænker den sig til at tilfredsstille Stedets eget Behov.

4. Fabrikdrift.

Paa Stedet findes ingen Fabrik i egentlig Forstand.

5. Jordbrug.

Den til Byen hørende Mark eies af Private og benyttes hovedsageligen til Høavl og Havnegang. Det paa Bymarken avlede Hø er ikke tilstrækkeligt til at føde det Antal Kreature, der holdes i Byen.

Ved Udgangen af Aaret 1870 havde Byen 5 Heste, 86 Kjør, 12 Faar og 49 Svin. Kreaturholdet har saaledes aftaget noget siden i 1865.

6. Om Tilstanden i Almindelighed.

Med Hensyn til denne oplyser Byfogden i sin Beretning, (af Dato Juli f. A.) hvorved jeg intet Væsentligt har at bemærke, Følgende:

„Forsaavidt der kan forudsættes tidligere at have været nogen almindelig Velstand i Byen, maa denne antages at være gaaen tilbage. Vel maa Enkelte forudsættes at være gaaen fremad, men i Almindelighed og navnlig blandt de mindre Handlende, Haandværkere og Arbeidsklassen har under den nævnte Forudsætning en Tilbagegang fundet Sted. Denne Tilbagegang kan ikke hovedsagelig søges i mindre gode Fiskerier, skjønt disse vistnok have været en medvirkende Aarsag, men maa væsentlig søges i de mange kostbare Bygninger, som navnlig i forrige Femaar bleve opførte, og hvor-

ved Næringsveiene unddroges en større Deel af den Kapital, hvorved disse skulle fremmes. Bygningerne reistes hovedsagelig ved Laan, hvis Forrentning og Afdragning Byggeherrerne ikke magtede, og som havde deres Forarmelse tilfølge. Dette gjælder ikke alene de private, men ogsaa de offentlige Byggeværk, hvilke sidste have paadraget Kommunen en betydelig Gjæld, som nu skal forrentes og afdrages, skjønt Skatteevnen maa forudsættes at være forringet. I 1865 angaves nemlig de Skatteydendes Antal til 1034 med en antagen Næring af 258,260 Spd. og en Formue af 1,035,900 Spd.; i 1870 viser de Skatteydendes Antal sig ikkuns at være 859 med en antagen Indtægt af 257,090 Spd. og en Formue af 913,300 Spd. Bykassens Budget udgjorde for 1865 9240 Spd.; for 1870 15,425 Spd. Fattigbyrderne ere ogsaa stegne betydeligt, idet de mange Arbeidere, som i forrige Femaar strømmede til Byen, her have stiftet Familie og ved Arbeidets Aftagen ere blevne forarmede.

Fattigbudgettet udgjorde for 1870 5,000 Spd.

Om Skatternes Størrelse føres derfor jevnligt Klager, og disse ere ikke ugrundede.

Men, uagtet Forholdene stille sig mindre gunstige for Tiden, skal der blot nogle heldige Fiskerier til, for atter at bringe Byens Befolkning paa Fode. Aalesund har nemlig i sine Fiskerier en Rigdomskilde, som med Guds Bistand ikke saa snart vil udtørres. Naar Fiskerierne slaa feil, da er dette ikke foranlediget ved, at Fisken udebliver, men fordi Veirliget hindrer Fiskeriets Drift, og man tør haabe, at de gode Tider ville komme igjen, da Fiskerne ikke af stadige Storme hindres fra at komme paa Havet. Der har iaar (1871) ogsaa vist sig Tegn til at Fiskeriet i Borgundsfjorden atter vil slaa til, Noget som især vil komme den ubemidlede Del af Befolkningen tilgode."

En af Byens Handelsmænd har i Slutningen af Femaaret begyndt at tilvirke Affaldet af Fiskeprodukterne til Guano og antages denne Bedrift at ville blive en ikke aldeles uvæsentlig Indtægtskilde for Byen.

Hvad specielt betræffer Byens Haandværkere, da skal deres oeconomiske Tilstand, paa enkelte Undtagelser nær, være mislig, men efter Byfogdens Formening maa Aarsagen til denne Tilstand ligesaameget søges i et mindre oekonomisk Levesæt, som i Mangel paa Arbeide.

Byens Skolevæsen staaer omtrent paa samme Trin, som da jeg afgav min forrige Beretning.

Veivæsenet er i Perioden forbedret dels ved Anlæg af nye Gader, 600 Alen med 20 Alens Bredde og 320 Alen med 6 à 8 Alens Bredde og dels ved Udvidelse i Bredde af ældre.

Det i min forrige Femaarsberetning omhandlede Vandværk har afhjulpet et af Byens Beboere dybt følt Savn og i enhver Henseende tilfredsstillet Forventningerne. En Udvidelse af Værket er forøvrigt paatænkt.

Aarslønnen paa Stedet var efter Byfogdens Opgave i 1870 for en Tjenestedreng 60 Spd. og for en Tjenestepige 12 à 18 Spd. Daglønnen var i sammme Aar for en Karl 36 à 56 Skill. og for en Kvinde 20 à 28 Skill.

Stedet har intet Assuranceselskab.

Byens Folkemængde, der ved Udgangen af Aaret 1865 talte 3,658, beløb sig ved Udgangen af Aaret 1870 til 4,022.

Ved Udgangen af sidstnævnte Aar havde Byen en Gjæld af omkring 86,000 Spd.

I Perioden er:

thinglæst af Gjældsbreve og Skifteudlæg	309	Stkr.	af Beløb	358,137	Sp.	32	ß
aflæst af Do. Do. . .	122	—	- —	116,971	—	117½	-
afhændet af faste Eiendomme	68	—	- —	72,886	—	105	-
afholdt Exekutionsforretninger	200	—	- —	18,632	—	79	-
afholdt Udpantningsforretninger . .	1261	—	- —	6,302	—	20½	-
afholdt af Tvangsauktioner over faste Eiendomme . .	32	—	- —	43,417	—	60	-
afholdt af Do. over Løsøre	44	—	- —	3,066	—	105	-

Romsdals Amt den 23de Marts 1872.

Arveschoug.

Q.

Søndre Throndhjems Amt.

Beretning

om søndre Throndhjems Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

Til Kongen!

Idet jeg, i Overensstemmelse med Rundskrivelse fra det Kongelige Departement for det Indre af 30te November 1870, afgiver den ved Kongelige Resolutioner af 11te Oktober 1825, 10de September 1827, 23de December 1839 og 6te Mai 1840 m. fl. befalede Beretning om det mig naadigst betroede Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870, tillader jeg mig i Underdanighed at forudskikke den Bemærkning, at ligesom Forholdene i det Hele taget ikke har tilladt mig dennegang at anvende saa megen Tid paa Femaarsberetningen eller deri nedlægge saa meget Arbeide, som almindelig har været Tilfældet og som vilde udfordres til en udtømmende Behandling af Æmnet, saaledes har jeg troet at kunne gaa ud fra den Forudsætning, at en saadan Vidtløftighed dennegang var mindre nødvendig. Den af mig afgivne lignende Beretning for Femaaret 1861—1865, der var udarbeidet med Afbenyttelse af alle de ved Folketællingen tilveiebragte specielle Oplysninger, indeholder nemlig et saa vidt tro og fyldigt Billede af Amtets daværende Tilstand, hvori et senere tilbagelagt Tidsrum af ikkun 5 Aar, der ikke udmærker sig ved nogen fremtrædende Begivenhed eller usædvanlige Næringsforhold, ikke kan antages at have gjort nogen særdeles bemærkelig Forandring, at jeg i alt Væsentligt kan henholde mig til bemeldte underdanigste Indberetning, der er dateret den 24de November 1866, idet jeg samtidigen henviser til det efter Anlægget særdeles fuldstændige Tabelværk, som tilfølge Departements-Cirkulære af 30te November f. A. gjennem schematiske Spørgsmaal og Besvarelser ved Lensmændenes og Kommunebestyrelsernes fælles Bestræbelser ere tilveiebragte fra Amtets samtlige 28 Herreder og af mig besørget indsendt til det Kongelige Departement for det Indre med Skrivelse af 5te Juli sidstleden. Disse schematiske Opgaver skulle efter Departementets egne Udtryk i titnævnte Cirkulærsskrivelse „i det Væsentlige træde istedet for de af de lokale Autoriteter hidindtil udarbeidede Beretninger.“ Dette har vedkommende Fogder i mit Amt for det Meste taget ligefrem efter Ordene, saa der fra dem dennegang — med en enkelt Undtagelse — ikke foreligger egne udarbeidede Beretninger, men hovedsageligen kun almindelige Henvisninger til de nævnte hertil oversendte schematiske Opgaver. Forsaavidt disse have været gjennemgaaede af Fogderne, forinden de indsendtes hertil, saa at paatagelige Feil kunde være blevne rettede og de værste Huller udfyldte, er der formentlig intet at udsætte paa denne Undladelse af at afgive egne Beretninger, der synes at have Medhold i Cirkulærets Udtryk og ikke foraarsager noget Savn, saasom Indredepartementets statistiske Tabelkontor, under den antagne Forudsætning, at de indgivne schematiske Opgaver ere tilstrækkelig nøiagtige og fuldstændige, nok vil vide deraf at istandbringe og fremstille et Billede af Amtets økonomiske Tilstand i Femaarsperioden, som er sikrere og fuldstændigere end nogen i Ord udarbeidet Beretning fra en Lokalautoritet kunde være.

Idet jeg saaledes i det Væsentlige tillader mig at henvise til min sidste Femaarsberetning af 24de November 1866 og de nævnte med min Skrivelse af 5te Juli d. A. indsendte schematiske Opgaver, skal jeg her alene søge i almindelige Træk at skildre Tilstanden saadan, som jeg har opfattet den, benyttende mig derunder af de tabellariske Opgaver til nærmere Oplysning af et og andet Punkt.

Hvad Amtets Beliggenhed, verdslige og geistlige Inddeling angaar, henvises til min sidste Femaarsberetning. I Inddelingen er ingen anden Forandring foregaaet, end at det ved Kongelig Resolution af 2den September 1867 er blevet bestemt, at endel Gaarde af Klæbo Thinglag i Strinde og Sælbo Fogderi skulde henlægges til Melhus Thinglag, Guldals Fogderi. Ved denne Jurisdiktionsforandring blev i det Hele taget en Matrikulskyld af 27 Daler 2 Ort 20 Skill. og et Antal Mennesker af 160 Personer ført over fra Strinde og Sælbo Fogderi til Guldals Fogderi.

Med Hensyn til Amtets Fladeindhold og Folkemængde bemærkes, at det førstnævnte i min forrige Femaarsberetning er angivet mindre nøiagtigt til henimod 143 norske □ Mile, medens det Rigtige skal være enten $145,_{22}$ norske □ Mile efter Brochs Aarbog, derunder indbefattet $0,_{26}$ □ Mile for Throndhjems Byes Omraade, eller $143,_{8}$ norske □ Mile, som Amtets Fladeindhold angives at udgjøre i den af A. N. Kiær i 1871 udgivne statistiske Haandbog for Kongeriget Norge, hvilket stemmer med den officielle Beretning. Folkemængden var den 31te December 1865 89,836 Mennesker i Amtets Landdistrikt og 19,287 i Amtets eneste Kjøbstad Stiftsstaden Throndhjem, hvilket udgjør tilsammen for det hele Amt ved Udgangen af 1865 109,123 Mennesker. Ifølge de senest hertil ankomne statistiske Tabeller om Folkemængdens Bevægelse i Aarene 1867 og 1868 skulde Folkemængden den 31te December 1868 — efter Beregning — udgjøre for Amtets Landdistrikt 90,608 Mennesker og altsaa i de tre Aar 1866, 1867 og 1868 være voxet med 772 Mennesker, uagtet Udvandringen, medens Byen den 31te December 1868 opføres med 20,505 eller 1218 flere Indbyggere end den 31te December 1865. Det hele Amt skulde altsaa ved Udgangen af Aaret 1868 have 111,113 Indbyggere eller 1990 Indbyggere flere end ved Udgangen af Aaret 1865.

A. Vedkommende Amtets Landdistrikt.

I. Jordbruget.

Skjønt af de $143,_{8}$ norske □ Mile, som Amtets Fladeindhold efter Foranstaaende gaar op til, en stor Del udgjør en temmelig ufrugtbar Søkyst, en endnu større Del aldeles ufrugtbare Bjergstrækninger, Myrer, Moradser samt i det Indre tildels Skovland, og endel ligger mere end 2000 Fod over Havfladen, altsaa paa denne nordlige Bredde over Agerdyrkningsgrændsen, ja skjønt ikke fuldt 130,000 □ Maal eller omtrent 1 norsk □ Mil i 1865 ialt antages at være tilsaaet af de anførte $143,_{8}$ norske □ Mil, udgjør dog Jordbruget, naar dette sættes lige betydende med Landbonæringen i det Hele taget, altsaa medtagende No. 2, Fædriften, Hovednæringsveien inden Amtet, idet derved de fleste, ja næsten alle Hænder sysselsættes og de overveiende største Værdier produceres. Skovdrift og endnu mere Bergværksdrift er i Sammenligning dermed for Intet at anse; ja selv Fiskeribedriften, der vistnok ogsaa sysselsætter mange Hænder i Amtets vidtløftige Kystdistrikter og producerer meget betydelige Værdier, kan ikke maale sig med Landbonæringen, der tilsammen vel kan ansees at afgive et samlet Produkt aarlig af Værdi paa Produktionsstedet af omtrent halvanden Million Speciedaler. Efter Brochs Aarbog skulde man som aarligt Udbytte af Agerbruget og Fædriften for hele Riget kunne regne paa en Værdi af 32,000,000 Spdlr. der i Gjennemsnit for hver Indvaaner i Landdistrikterne giver 22 Spd. aarlig og for hver Skylddaler 133 Spd. aarlig. Bringes dette i Anvendelse paa søndre Throndhjems Amts Folkemængde og Matrikulskyld, hvilket naturligvis kun kan give et tilnærmelsesvis rigtigt Resultat, faar man — efter Folkemængden i Landdistriktet — ud et Beløb af omtrent 1,980,000 Spd. og efter Matrikulen, der altid har været anseet for forholdsvis lav, et Beløb af 1,364,713 Spd. aarlig.

Naar der spørges om Landbruget er gaaet fremad eller tilbage i sidste Femaarsperiode, da skulde det af visse Tegn og Mærker synes som om Svaret ubetinget maatte blive det nedslaaende: tilbage. To af Periodens Aar har været Uaar, nemlig 1867 og 1869, et — 1868 — temmelig svagt, og kun dens første og sidste Aar, 1866 og 1870, nogenlunde gode Aar. Umiddelbart efter et Tidsrum med ligesaa mislige Aaringer er det noget, som siger sig selv, at Næringen, der har været rammet af saadanne Uheld, maa være sat tilbage; i alt Fald har et saadant Forhold maattet lægge Hindringer i Veien for dens Opkomst, især naar det indtræffer paa en Tid, da Opinionen, under et af disse sædvanlige lunefulde Tilbageslag, har vendt sig bort fra den omhandlede Næringsvei, som den nu næsten ikke venter sig mere af, efterat have ventet alt af den.

Ovenpaa de svindlende høie Priser paa Jordegods har vi havt Salgspriser under den virkelige Værdi; ovenpaa de ivrige Bestræbelser efter at bringe denne praktiske Bedrift ind under Videnskabens Tugt og Herredømme og efter en Sværmen for det rationelle Jordbrug, kom en fuldstændig Foragt for Lærdom, ja snart sagt for al Tanke i Modernæringens Haandhævelse og en misforstaaet Opfattelse af det rationelle Jordbrug som det, der ikke lønner sig. Deraf fulgte Nedlæggelse af Landbrugsskoler og Ligegyldighed ligeoverfor de Selskabers Bestræbelser, som havde gjort denne Næringsveis Opkomst til sin Livsopgave. Ogsaa vor for begge de throndhjemske Amter oprettede fælles Landbrugsskole paa Rotvold blev nedlagt henimod Femaarets Slutning, og af Amtets Landhusholdningsselskabs Beretninger for de

2de sidste Tidsrum fra August 1869 til August 1871 kan skjønnes, at Stemningen for Landbonæringens store Sag ikke er den ønskeligste. Den senest afgivne Aarsberetning begynder saaledes:

„Ogsaa nærværende Aarsberetning maa desværre begynde med en Beklagelse over den Mangel paa Interesse for og Tilslutning til Selskabets Bestræbelser for Landbonæringens Udvikling indet Amtsdistriktet, som man i de seneste Aarsberetninger har havt Anledning til at udhæve. Amtets Sogneselskaber, disse nødvendige Mellemled mellem dette Selskab og Almuerne, have i det sidst forløbne Aar næsten ikke udviklet nogen Virksomhed, saa det er at befrygte, at de for en stor Del ere henslumrede". Ved at tale om Afgangen i Selskabets Medlemmers Antal fra 121 i 1867—1868 til 90 i 1870—1871 siges: „Dette viser en just ikke betydelig, men stadig og jævn Tilbagegang, der staar i direkte Forhold til den Aftagen i Interessen for Jordbrugets og Landbonæringens Fremgang og den Miskjendelse af Bestræbelserne herfor, som i de sidste Aar har afløst de foregaaende Aars rastløse Iver og forventningsfulde Virksomhed i denne Retning. Maaske man gik vel vidt eller i alt Fald vel raskt til Værk dengang, saa at Reaktionen deraf er fremkaldt. Som bekjendt berøre Yderlighederne hinanden; men den Yderlighed, hvortil Sløvheden og Ligegyldigheden for Landets Modernæring og Miskjendelsen af de Midler, hvorved denne i Længden alene kan fremmes, fører, er meget beklagelig og bør paa enhver rimelig Maade modarbeides. Forhaabentlig har den vel ogsaa nu naaet sit Høieste, saa at et heldigt Omslag er at forvente. Landet vilde staa sig derpaa, det er vist."

Men uagtet det Anførte tager jeg for min Del ikke i Betænkning at besvare det foran berørte Spørgsmaal derhen, at Landbonæringen dog i det Store og Hele taget snarere maa siges at være gaaet fremad end tilbage i den her behandlede Femaarsperiode, og det hovedsagelig af den Grund, at de oftere forhen udhævede Bestræbelser for Indhamringen af den Sandhed, at et fornuftigt og indbringende Landbrug paa vore Kanter, efter vore klimatiske og øvrige naturlige Forhold, hovedsagelig er henvist til Fjøset, at det bør lægge Vægten paa Fædriften, istedetfor paa Agerbruget, og hente sine sikreste og mest indbringende Avlinger fra Engen mere end fra Ageren, tilsidst har vundet en saadan Overhaand og er trængt saaledes igjennem i den almindelige Landmandsbevidsthed, at den nye og fordelagtigere Driftsmaade visselig vil fæste sig og udvikle sig mere og mere, bringe Besiddelse af Jord igjen i Kredit og forbedre Landmandens Kaar. Det egentlige Agerbrug vil derpaa ikke tabe; i Overgangen vil der vistnok spores Indskrænkning men det vil nok siden igjen tage sig op inden en rimelig Begrændsning, saa vist som Engen er Agerens Moder og en tusindaarig Erfaring har vist, at Ageren ogsaa hos os kan give lønnende Afgrøde.

Naar vi kaste et Blik specielt paa Jordbrugets eller Agerdyrkningens Stilling for Tiden, finde vi ved Femaarsperiodens Udløb det samlede Antal af Landeiendomme i Amtet opgivet til 9413 med en Matrikulskyld, der udgjør omtrent 10,260 Daler. Antallet af egentlige Jordbrug, benyttede af Eierne, opgives til 8226 og de egentlige Jordbrug, som ere bortleiede anføres at udgjøre 703 Stykker. Sammenholdes disse Tal med Opgaverne i forrige Femaarsberetning, viser sig en Formindskelse i Antallet af egentlige Jordbrug, som benyttes af Eierne, paa 29 Brug og en Formindskelse i Antallet af egentlige Jordbrug, som ere bortfæstede eller bortleiede, af 33.

Det samlede Antal af egentlige Jordbrug i Amtet ved Udgangen af 1865 opgives til 8991 og ved Udgangen af 1870 til 8929, altsaa i det Hele 62 Stykker Jordbrug mindre, men hvoraf hele 33 Stykker gaar paa det bortleiede Jordegods. Deraf sees, at Bygselgodset og det forøvrigt af ikke Eiere brugte Jordegods fremdeles er aftaget — 703 Brug nu mod 736 forrige Gang. Forøvrigt er det ikke Meningen ensidigen at prise den Tilstand, hvor alt Jordegods udelukkende bruges af Eieren. I visse Forhold og under visse Omstændigheder kan Jordleie vise sig som ligesaa fordelagtig for Jordbrugets Udvikling og for Jorddyrkernes Trivsel baade til det Ydre og Indre som Jordeie. Men derom henvises til min forrige Femaarsberetning Side 6, som jeg ligesaalidt i dette Punkt som flere andre anser det fornødent igjen at afskrive.

Hvad Udsæd og Avling angaar viser Tabellerne eller de schematiske Opgaver en betydelig Nedgang i det sidst tilbagelagte femaarige Tidsrum. Medens saaledes i Aaret 1865 den samlede Udsæd beregnet i Bygværdi angaves til 34,591 Tdr. gaar efter Opgaverne for 1870, dem jeg dog ingenlunde tillægger samme Nøiagtighed som de ved Folketællingen 1865 tilveiebragte, den samlede Udsæd i Bygværdi ikke op til mere end 30,743 Tdr. Da Foldigheden i Gjennemsnit netop er den samme efter Opgaverne fra 1870, som efter den fra 1865, nemlig for Rug 8 Fold, for Havre og Ærter 6 Fold, og for Byg, Blandkorn og Poteter 7 Fold — hvilket dog virkelig er efter den laveste Maalestok —, vil den efter Udsæden beregnede Avling i Bygværdi, uden Fradrag af Udsæden, for 1870 ikkun udgjøre tilsammen 202,378 Tdr., medens den for 1865 paa samme Maade beregnet, opgik i det Hele i Bygværdi til 230,573½ Td.

Maatte Avlingen efter den anstillede Beregning i Femaarsberetningen for 1860—1865 siges at være altfor utilstrækkelig til at føde Amtets daværende Befolkning af 89,762 Mennesker, hvormeget længere maa saaledes ikke den 28,195 Tdr. Bygværdi mindre Avling i 1870 være bortfjernet fra Maalet, at kunne brødføde Amtets nuværende Landbefolkning, der er adskilligt over 90,600 Mennesker!

Man ser ogsaa, at Tilførselen af Kornvarer til Throndhjem i Aaret 1869 har udgjort af Hvede 3077 Tdr. i uforr-

malet og 3795 Tdr. i formalet Tilstand, Rug 66,237 Tdr., Byg 80,901 Tdr., Erter og Bønner 1253 Tdr., samt Gryn 1024 Tdr., medens den efter Femaarsberetningen af 1866 udgjorde: Hvede 1187 Tdr. uformalet og 48,191 L℔ Hvedemel, Rug 65,149 Tdr., Byg 108,314 Tdr. og Erter 1071 Tdr. Af Havre blev i Aaret 1869 fra Throndhjem udført 23,090 Tdr. mere, end der blev indført.

Det maa herved, som tidligere, bemærkes, at denne store Tilførsel af Kornvarer til Throndhjem ikkun for en ringere Del er beregnet paa eller medgaar til Amtets Landbefolkning, da Throndhjems By, foruden sin egen Befolkning paa over 20,000 Mennesker, har en stor Kreds udenfor dette Amt, navnlig i Nordlandene, som den forsyner med Kornvarer.

Med den Vending, som Landbonæringen nu har taget, er det ikke at vente, ligesom det heller ikke lægges an paa, at Amtet skal brødføde sig selv i den Forstand, at Agerens Afgrøde skal være tilstrækkelig til Befolkningens Behov af Kornvarer. Har den af Ladegaardens Afkastning nok til eget Behov og desuden et godt Overskud til Afsætning, er Befolkningen efter Nutidens forbedrede Kommunikationsforhold og stadigere Priser ligesaa vel hjulpen. Imidlertid ville Amtets Fogderier med Undtagelse af Fosens i almindelig gode Aar fremdeles kunne skaffe sig omtrent, hvad der tiltrænges af de simplere Sorter Korn og Potetes, idet Overskuddet i en Bygd dækker Mangelen i en anden. Af Havre og Potetes udføres i almindelige Aar ikke saa lidet.

Byg, Havre og Blandkorn samt Potetes udgjør fremdeles Agerbrugets væsentligste Frembringelser. Nogen særdeles mærkelig Forandring i Forholdet mellem de forskjellige Sædeslags er ikke at paavise. Dog synes det som Potetesdyrkningen er noget indskrænket i de senere Aar og Bygavlen tiltaget.

Med Hensyn til Foldighed og Udsæd pr. Maal henvises til de i forrige Femaarsberetning fremsatte Bemærkninger, der ligesaavel passe paa det her behandlede Tidsrum. Foruden den hovedsagelige til Menneskeføde bestemte Udsæd, optages ogsaa endel Ager af Fodervæxter, hvoriblandt Turnips, hvis Dyrkning dog snarere er af- end tiltaget, samt Lin, der overalt er Gjenstand for Udsæd og Avl inden Amtsdistriktet, men rigtignok i en mindre Mængde. Hamp dyrkes meget sjelden og Haugevæxter ligesaa, dog noget mere nu end før. Humle dyrkes flere Steder til Husbehov.

I Dyrkningsmaade og Redskabers Brug er forøvrigt ingen synderlig Forandring foregaaet. De begyndte og forhen omtalte Fremskridt hvad Jordens bedre og dybere Behandling samt skadeligt Vands Afledning angaar, er fortsat og paaskyndet, ligesom Anvendelsen af forbedrede Redskaber stadig er gaaet fremad. Ogsaa Dampens Anvendelse i Jordbrugets Tjeneste, fornemmelig til Tærskning, er i sidste Femaar indført paa et Par Steder i Amtet.

Foruden de i Femaaret indtrufne og ovenfor omhandlede Uaar, kunne blandt de stadigen virkende Aarsager til Jordbrugets Mangel paa kraftigere Opkomst hos os — nu som før — henregnes: Amtets nordlige Beliggenhed og deraf følgende for Jordbruget mindre heldige Beskaffenhed af Jordbund og Klima; Befolkningens seige Vedhængen ved de hævdvundne Brugsmaader; Mangel paa Kapital og Kundskab samt besværlig Transport.

Nu som tidligere maa jeg erklære mig af den Mening, at Fiskeribedriften ikke lægger nogen Hindring i Veien for Jordbrugets Opkomst og Trivsel, men snarere fremmer begge Dele, og det baade hvor Fiskeriet kun drives som en Binæring og hvor det drives som en Hovednæring ved Siden af Jordbruget, hvilket for det Meste er Tilfældet i Fosens Fogderi.

Derimod kan der vel være Binæringer, som drives efter en saa udstrakt Maalestok og paa en saa lidet forstandig Maade, at de træde hindrende i Veien for Jorbrugets Udvikling, t. Ex. Kværnstensdriften i Selbo.

Forvidt dreven Udstykning af Landeiendomme kan her, ligesaalidt som noget stedfindende særdeles Misforhold mellem Selveier- og Bygselgods siges at træde hindrende i Veien for Jordbrugets Opsving, hvilket ogsaa det foran efter de schematiske Opgaver Anførte bekræfter. Den i Jordfællesskabet liggende Hindring træder mere og mere tilbage, eftersom Udskiftningsvæsenet jevnt og stadigen gaar fremad. Da det Kongelige Departement for det Indre aarlig erholder Opgaver over Udskiftningsvæsenets Virksomhed, er det overflødigt derom her at melde yderligere.

Skjønt direkte Skat af Jord til Statskassen, uden som Erstatning for af denne udlagte Veianlægs-Omkostninger, for længst er ophævet, maa dog Jordegodset paa flere Steder siges at være trykket af Beskatningen, forsaavidtsom den kommunale Beskatning for en større Del, end rimeligt kan være, er fordelt paa Matrikulen. Deri vil vel i den nærmeste Fremtid foregaa en Forandring. Men det besynderlige ved Sagen er, at Almuerne selv tidligere i saa ringe Grad har benyttet den dem ved Lovene om Skolevæsenet og Fattigvæsenet aabnede Adgang til at befri Matrikulen fra de tungeste Skattebyrder. Det er først i de aller sidste Aar, at der fra Kommunebestyrelsernes Side aabenbarer sig nogen alvorlig Bestræbelse efter at befri Matrikulen for Skole- og Fattigskatten, der overalt udgjør det Mangedobbelte af de egentlige saa kaldte Kommuneskatter, som endnu udelukkende hvile paa Matrikulen. I Greiheden med Skattefordelingen og Udredselen, hvor Matrikulen benyttes som Skattefundament, paa den ene Side, og i Ligningsvæsenets mange Vanskeligheder og Ulemper paa den anden Side maa man vel søge Hovedgrunden til det berørte Faktum. Saameget er vel ogsaa vist, at det i Almindelighed vilde blive opfattet som en Urimelighed, om man i Landdistrikterne — tvertimod Fremgandsmaaden i Byerne — ophævede al Beskatning af fast Eiendom.

2. Fædriften.

Naar man ser hen til de schematiske Opgaver over Antallet af de ved Femaarets Udgang holdte forskjellige Sorter Husdyr, skulde man tro, at de ovenfor som lykkede omtalte Bestræbelser i Landboväsenet for en videre Udvikling af Fædriften maatte være slaaet aldeles feil, da man saa godt som overalt finder en temmelig betydelig Tilbagegang.

Forholdet stiller sig efter den tabellariske Oversigt saaledes:

Aar.	Heste.	Stort-Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Rensdyr.
1870	8,200	58,472	97,258	20,608	6,550	98
1865	9,266	60,886	104,203	18,362	6,110	98

Da paa samme Tid nogen, skjønt just ikke meget stor, Folkeformerelse har fundet Sted, er Tilbagegangen i Forhold til Folkemængden endnu større, end den her fremtræder. Imidlertid lader jeg mig derved ikke rokke fra hvad jeg har sagt og paastaaet i dette Punkt. Landbonæringen har efter min Mening taget en afgjort Vending mod Fædriftens Udvikling som en Hovedsag, og vist er det, at Afkastningen af Fjøs og Stald, uanseet de ringere Mængder af Dyr, har tiltaget i et hidtil ukjendt Forhold, saavel hvad Mængde som god Beskaffenhed angaar. Endog en regelmæssig Afsætning af Smør til England, skjønt rigtignok endnu efter en mindre Maalestok, har udviklet sig inden Amtet.

Foruden at jeg ikke sætter Opgaverne for 1870 synderlig høit hvad Nøiagtighed og Fuldstændighed angaar — de kunne i saa Henseende ikke paa langt nær maale sig med de i Forbindelse med Folketællingen ved Udgangen af forrige Femaar erhvervede, som var grundet paa Tælling og ikke paa løst Skjøn —, maa jeg bede fastholdt den ogsaa forhen udhævede Omstændighed, at en Tilbagegang i disse Dyrs Antal ingenlunde er lige betydende med en Tilbagegang i den Næringsvei, hvortil de høre. At Hesteholdet er aftaget er Noget, som netop staar i Forbindelse med den Vending, Landbonæringen paastaaes at have taget ved at kaste sig mere over paa Fjøset, foruden at det ogsaa er en Følge af Indskrænkningen i den forhen alt for vidt drevne Transportkjørsel. Hestenes aftagne Antal i 1870 forklares ogsaa af den Omstændighed, at de seneste Aars usædvanlig høie Hestepriser — mindst 50 pCt. høiere end for nogle faa Aar tilbage — har foranlediget en usædvanlig Afgang i Hestetallet ved Salg til andre Kanter af Landet og fornemmelig til Sverrige. Det store Kvægs og Faarenes Aftagen i Antal er jeg sikker paa betegne en tilstrækkeligere Fodring og bedre Røgt samt forædlede og værdifuldere Dyreracer. Afkastningen i enhver Retning af disse i Antal mere indskrænkede Besætninger er større og bedre end af de forhenværende talrigere.

Af Gjeder og Svin sees Aatallet i sidste Femaar at være forøget.

Mekeudbyttet angives med et beskedent Middeltal over det hele Amt til 1094 Potter pr. Ko for Aaret 1870. For de i denne Henseende bedre stillede Distrikter af Amtet kan man sikkert regne 13 à 1400 Potter pr. Ko. Af Smør angives for Aaaret 1870 solgt i Amtet 14,693 Vog til en Værdi af . . . . . 95,504 Spd.
og af Ost 3,966 Vog til en Værdi af . . . 11,898 —

tilsammen 107,402 Spd.

Ved Udgangen af 1865 ansloges Melkeudbyttet pr. Melkeko i søndre Throndhjems Amt til 976 Potter og af solgt Smør for Aaret 1865 kunde jeg efter det da forhaanden værende Femaarsberetnings-Materiale ikke faa ud mere end i det Høieste en 7 a 8000 Vog, samt af Ost omtremt en Fjerdepart deraf.

Af Ind- og Udførselstabellerne for 1869 sees, at i bemeldte Aar til Throndhjem er indført 43 Centner Smør og 146 Centner Ost, d. v. s. omtrent 120 Vog Smør og 406½ Vog Ost. Om ogsaa hertil lægges 414 Centner eller 1157 Vog Smør, der i samme Aar sees at være indført til Røros fra Sverige, er dette dog en saadan forsvindende Ubetydelighed imod hvad der af Fædriftens Produkter oplyses at være solgt fra Amtet, hvoriblandt alene fra Røros sikkerlig henimod en 4000 Vog Smør, og saa lidet af indført udenlandsk Smør og Ost til en By af Throndhjems Størrelse og Betydenhed som Stapelstad, at man deraf lettelig kan slutte sig til den her omhandlede Produktions Betydenhed inden selve Amtet og hvilken overveiende Andel den har i disse Behovs Tilfredsstillelse, paa samme Tid som den fra enkelte Kanter af Amtet, t. Ex. Røros og Opdal, bidrager ikke saa ganske lidet til den søndenfjeldske Forsyning med Smør og Ost.

Foruden den i den seneste Tid fordelagtige Hestehandel drires ogsaa en særdeles betydelig og stedse voxende Handel med Slagt saavel af stort Kvæg som af Faar og Svin, der ogsaa gaar udenfor Amtets Grændser. Vel viser Indførselslisterne for 1869, at der i det Aar til Throndhjem indførtes fra Udlandet 311 Centner Flesk, 63 Centner Kjød og 27 Centner Pølser og Tunger; men foruden at det Mindste af denne Transport blev anvendt for Tilfredsstillelsen af Amtets Behov, ere de anførte Kvantiteter i og for sig saa smaa, at man deraf lettelig kan slutte sig til den særdeles betydelige Plads de indenamtske Frembringelser af denne Art indtager under Forsyningen.

Som forhen bemærket har ogsaa Bestræbelserne i de senere Aar ihærdigen været rettede mod Fædriftens Udvikling. Saavel Amtets først i nærværende Periodes sidste Aar nedlagte Landbrugsskole paa Rotvold som Amtets Landhusholdningsselskab har stadigen arbeidet i denne Retning og man ser Sporene efter Arbeidet. Det har baaret sin Frugt.

Det ser man næsten overalt i Amtet paa de større, lysere og hensigtsmæssigere Fjøs, som nu opføres; paa de vel mindre talrigere men mere vel nærede Besætninger; paa den større Orden og Renlighed i Fjøsstellet og Melkens Behandling; paa de større Fremskridt i Smør og Osttillavningen og de derfra fremstillede vakre Vareprøver; paa Anskaffelsen af forædlede Dyreracer (for Hornkvægets Vedkommende især Ayrshireracens og for Faarenes Oxfordshiredowns); paa den større Omhu i Udvalg af Avls- og Tillægsdyr, samt paa den mere udviklede Engkultur.

Da det Kongelige Departement for det Indre hvert Aar er blevet tilstillet fuldstændig Beretninger saavel om Landbrugsskolens som om Landhusholdningsselskabets Virksomhed, anser jeg det overflødigt ved denne Leilighed nærmere at indlade mig herpaa. Kun saameget vil jeg udhæve, at Amtets Landbonæring skylder Fælleslandbrugsskolen paa Rotvold og dens ivrige nidkjære Bestyrer Johannes Midelfart overmaade meget, ikke blot ved den Kundskab og Dygtighed, som i Aarenes Løb er udgaaet derfra og spredt ud over Amtets Landdistrikter i Form af Gaardbrugere, enten som Eiere eller Fuldmægtige, men ogsaa ved de oplysende, belærende og efter en praktisk Maalestok anlagte Skrifter, som er flydt af hans Pen, og hvoraf jeg her kun vil nævne „Veiledning i Qvægstel“ og hans sidste: „Landbrugsskolen paa Rotvold og det Nordenfjeldske Jordbrug“. Hans Virksomhed som stadig Sekretær i Amtets Landhusholdningsselskab maa i denne Forbindelse ikke forglemmes. Hvad Selskabets Bestyrelse har tænkt derom sees af Aarsberetningen for 1869—70 Side 5, hvor det hedder: „Johannes Midelfart er fraflyttet vór Egn, efterat Landbrugsskolen paa Rotvold blev nedlagt. Ligesom vi anse det for et Tab for dette Distrikt, at en saa kyndig, energisk og for Landbonæringens Udvikling brændende Mand som Johannes Midelfart, skulde forlade os netop nu, da hans 10aarige Virksomhed blandt os lovede at bære de bedste Frugter, saaledes maa dette Selskabs Bestyrelse for sit Vedkommende oprigtigt beklage, at vi herefter maa savne denne Mands værdifulde Bistand som fast Sekretær i Bestyrelsen, ja vi kunne vel sige som dennes stærkest bevægende Kraft“.

Landhusholdningsselskabets Virksomhed, der har nydt al ønskelig Paaskjønnelse af Amtskommunen, hvis Formandskab aarlig bevilger det et Bidrag af 300 Spdlr., af Staten, af hvis Midler det aarlig oppebær et Tilskud af 100 Spd. og fornemmelig af det Kongelige Selskab for Norges Vel, hvis Direktion stadigen bistaar det med Raad og Daad, har i det her behandlede Tidsrum gaaet i samme Retning som tidligere til Fremme af Amtets Næringsveie, navnligen Jordbruget og deraf fornemmelig Fædriften. Det har virket ved sin fast lønnede omreisende Agronom, der ved Bidrag af Selskabet for Norges Vel er blevet fuldt uddannet i Meieriæsenet; ved Afholdelse af Fjøsskuer om Vaaren, mindre og større Dyrskuer om Høsten og Udstillinger af Landbrugsredskaber og Maskiner forenet med Landmansmøder, hvoriblandt et større almindeligt i 1867, med Bidrag af Selskabet for Norges Vel og af offentlige Midler, hvor adskillige for Landbovæsenet vigtige Spørgsmaal bleve afhandlede; ved mange mindre Stamschæferiers Anbringelse rnndtom i Amtsdistriktet; ved Anskaffelse og Udsættelse paa flere Kanter af Springtyre af Ayrshireracen; ved Anbringelse af Schweitzere ved et Par større Fjøs inden Amtet, og Anlæg af en fuldstændig Meieriskole for 4 Bondepiger til $1^1/_2$ Aars Kursus paa Gaarden Reinskloster i Ritsen, hvilke tvende sidstnævnte Foranstaltninger skyldes Selskabet for Norges Vel, af hvis Midler Omkostningerne afholdes. Til Faarenes Forædling virker fremdeles det Qvamske Legats Stamschæferi af Oxfordsshiredownsfaar, der nu opstaldes paa Gaarden Munkvold i Strinden.

En Samling af Selskabets trykte Aarsberetninger fra September 1865 til August Maaned 1871 følger hoslagt som Bilag No. 1.

Til Besvarelse af Spørgsmaalene om, hvilket Forhold der finder Sted mellem Antallet af vinterfødte Stykker stort Kvæg o. s. v. henvises underdanigst til min Beretning for forrige Femaar og til de for sidste Femaar fra samtlige 28 Herreder afgivne schematiske Opgaver, som det har været mig umuligt at finde Tid til i disse Retninger at gjennemgaa saaledes, at noget Middeltal for Amtet deraf kunde uddrages. Forholdet i her omhandlede Henseende er meget forskjelligt for de forskjellige Distrikter, men hovedsagelig det samme, som ved Afgivelsen af den forrige Femaarsberetning.

Med Udgangerfaarene paa Tarven, hvilken Eiendom nu er fraskilt Østeraat Gaard, og i det Hele paa Øerne i Fosens Fogderi er Forholdet omtremt det samme som før.

Antallet af tamme Rensdyr opgives for sidste Femaar til det ubetydelige af 98 Stykker ligesom for næstsidste. Vistnok er de Flytlapper, som have Tilhold paa begge Sider af Rigsgrændsen og følgelig benytte Betesmarkerne paa Grændsefjeldene ved Røros og Tydalen, hvad dette Amt angaar, aftaget meget i Mængde og Velstand; men at langt flere Rensdyr end 98 Stykker søger ind i Amtet og tager sin Næring her paa visse Tider af Aaret, anser jeg for utvivlsomt. Klagerne fra de fastboende Gaardbrugeres Side over Forurettelser og Skadetilføielser af de omvankende Lapper med deres Ren vilde under en anden Forudsætning falde over i det Urimelige.

3. Skovdrift.

Her — som andetsteds — lyder naturligvis almindelig Klage over Skovødelæggelse, uden at Nogen ved at paavise rimelige Midler til at raade Bod derpaa. Fra alle Kanter hedder det, at Skovene udhugges, at Gjenvæxten er sen, at Skovene ere i Tilbagegang, at nogen Træplantning eller Saaning ikke har fundet Sted. Det ser bedrøveligt ud; men man maa haabe, at det for Amtet etablerede Forstvæsen vil

se til at faa rettet paa de værste Misbrug, forsaavidt det under den bestaaende Lovgivning kan ske. Det visse er, at Amtet ikke har Skov af nogen videre Betydenhed, udenfor et Par Almindingsstrækninger, som høre Staten til, men hvoraf Brugsretten til den største — Dragaasen — er forbeholdt Røros Kobberværk ved Siden af den Brugsret, som tilkommer Almuen efter Lovbogens 3—12—6, samt de Angellske Stiftelsers Skove. Disse sidste er sat under forstmæssigt Tilsyn, og Skovopsynet med Statsalmindingerne, forsaavidt det endnu ikke er endelig ordnet, vil vel med det Første blive sat paa en fastere og bedre Fod, naar Spørgsmaalet om Skovinspektørposten paa Røros kan blive endeligen afgjort.

Naar man ser hen til de schematiske Opgaver for Skovvæsenets Vedkommende, skulde man imidlertid ikke tro, at der blev drevet saa overmaade stærkt af Skovene, som de foran anførte Klagemaal antyde; men det maa vel komme af de schematiske Besvarelsers Mangelagtighed og Ufuldstændighed i dette Stykke. Vel anføres med et Middeltal aarlig som det Kvantum, der uddrives af Skovene, 5,220 Tylvter skaaren Last og 7,546 Tylvter Tømmer, hvoraf ogsaa det Meste opskjæres til Planker og Bord, foruden hvad der bruges til Bygnings- og Skibstømmer; men hvormeget der drives af Skovene til Baadbygning og Tøndefabrikation, til Gjærdefang, Kul, Røstved og anden Ved, til Tjærebrænding, Næverløbning etc. er intetsteds angivet. Nogen Sammenligning med forrige Femaars-Produktion af Skoven kan saaledes ikke anstilles, med Undtagelse af, at Trælastudførselen fra Throndhjem i 1865 omtrent var 4600 Commerce-Læster, medens den i 1869 angives at have udgjort 5759 Commerce-Læster. Efter dette, sammenholdt med foranstaaende Opgave over det aarligen uddrevne Antal Tylvter Tømmer og skaaren Last, maa man imidlertid antage, at Driften fra Skoven har været vel saa stor i sidste Femaar som i det nærmest foregaaende, da Udbyttet for Amtet regnedes til 14,073 Tylvter Planker og 22,800 Tylvter Bord, foruden Baghun og en Mængde i Tabellen ikke opgivet Trælast til eget Forbrug. Angaaende Priserne paa disse Skovprodukter henvises dels til forrige Femaarsberetning dels til de schematiske Besvarelser. Nogen Forandring af Betydenhed er forsaavidt ikke indtraadt.

Man holder fremdeles paa med Tjærebrænding. Angaaende Mængden af dette Produkt savnes Opgaver. Den for forrige Femaar anførte kan formentlig benyttes saavel med Hensyn hertil som med Hensyn til Leverancen af Kul og Røstved til Eidets og Røros Hytter.

Tøndefabrikationen fortsættes og er antageligen tiltagen. Birkeved, Furruved og Granved staar i forskjellig Pris efter Aarstiden og Tilførselens Livlighed. Den Dalen i Vedpriserne, som omtaltes i forrige Femaarsberetning og for en Del tilskreves Jernbanen, som bragte Ved frem til Throndhjem fra mange Steder, hvorfra der tidligere ikke var Tale om at føre Ved til Byen, er standset; de maa snarere siges i de seneste Aar at have vist Tendents til Stigning, uagtet Stenkul og Torv nu mere end før indgaar i Brændeforbruget. Til Jernbanelokomotiverne forbruges nu med Fordel adskillig Torv, og det saavel almindelig Stiktorv som presset Maskintorv.

Nogen særegen Foranstaltning til Lettelse af Trælastens Fremdrift har — saavidt mig bekjendt — ikke fundet Sted i Femaaret.

Den i forrige Femaarsberetning omhandlede Tørraadenhed, der holdt paa at ødelægge større Skovstrækninger, er for det Meste ophørt.

4. Fiskeri.

Angaaende Amtets Deltagelse i de større Fiskerier afgives fuldstændige Beretninger hvert Aar til det Kongelige Indredepartement, og dertil henholder jeg mig. Udbyttet af de store Saltvandsfiskerier for det sidste Femaar angives til 139,743 Spd. efter Gjennemsnit aarlig, hvoraf naturligviis Broderparten falder paa Amtets egentlige Fiskedistrikt, Fosens Fogderi, nemlig 128,143 Spd.; af hvilket Beløb ikkun 16,000 Spd. regnes som Indtægt af Fiskerier udenfor Fogderiet, saasom Storsildfisket paa Nordland, Lofotfisket og Finmarksfisket.

Det tidligere i Gulosen drevne Sildefiske er saa at sige ganske ophørt; i alt Fald har det i sidste Femaar ikke været drevet af nogen Betydenhed at tale om. Derimod har der i hvert af Periodens Aar været drevet Sildefiske (Fedsild eller Sommersild) i Bjugn- og Skjørenfjord ved Ørlandet, i Aafjord, Bjørnøer, Vinjefjorden m. fl. St. Det opfiskede Kvantum af Sommersild med Brisling angives med et Middeltal aarlig til 37,440 Tdr., hvilket gjør en Pengeværdi af omtrent 75,000 Spd.

Af Amtets Deltagelse i det saakaldte Storsildfiske er for 1870 regnet et Udbytte af 3700 Spd., og af dets Deltagelse i Finmarksfisket et Udbytte af 2500 Spd., hvorimod af dets Deltagelse i Lofotfisket er regnet et aarligt Gjennemsnitsudbytte af 11,209 Spd. og særskilt for Periodens sidste Aar 1870 omtrent 13,200 Spd.

Ved det inden Fogderiet drevne Skreifiske regnedes at være opfisket i Perioden et Kvantum gjennemsnitlig aarlig til en angivelig Værdi af henimod 100,000 Spd., hvilket kun med nogle faa tusinde Spd. overstiger Udbyttet i Penge af det i Fosens Fogderi i forrige Femaar drevne Skreifiskeri, der i Gjennemsnit ansloges til 92,266 Spd. aarlig.

Fiskeribedriften har stadig Fremgang. Større Iver og Dygtighed udvikler sig fremdeles under den og bedre Redskabers Brug tiltager. Dampfarten og Telegrafnettets Udvidelse og Benyttelse i Fiskeriets Tjeneste har en stor Del i Fremgangen. Priserne have i det Store taget været som i forrige Femaar; de holde sig stive paa Fiskepladsene. Kjøbefartøiernes Mængde og — som Følge deraf — Efterspørg-

selen er stor. Fiskerne staar sig derpaa; hvordan det gaar med Kjøbmanden er et andet Spørgsmaal. Ofte synes det som om han forkjøber sig; men over det Hele har han vel ogsaa sin Vinding. Et andet Forhold vilde nok ellers indtræde.

Laxe- og Ørretfiskeriet er det væsentlige Ferskvandsfiskeri, som drives i Amtet. Loven af 23de Mai 1863 er ved de betydeligere af vore Laxeelve kommet til Anvendelse, hvorimod den ved Loven af 17de Juli 1869 aabnede Adgang til at indskrænke Brugen af Kilenot endnu ikke er bleven benyttet. Derom kjæmpes paa hvert Amtsformandskab, men Beslutning er vanskelig at erholde, da den hele Kystbefolkning, Alle som En, staa imod Elvedragsmændene og ikke ville erkjende det Berettigede i Klagerne over Fiskemængdens Aftagen paa Grund af Kilenotens udstrakte Anvendelse, medens de finder det alt for haardt at indskrænkes i Brugen af et saa hensigtsmæssigt Redskab og vende tilbage til de gamle fortvivlede Vorpe-Indretninger.

Gjennemsnitsvis regnes som aarligt Udbytte af Laxefiskeriet i Femaaret 6100 Spd., hvilket sikkert er for lavt ansat, naar det Laxefiske, som drives ved Søkysten og altsaa egentlig hører til Saltvandsfiskeriet, medregnes. Laxeudførselen i Is til England vedbliver fremdeles. Det med Flue drevne Laxefiskeri i Elvene er for det Meste bortforpagtet til Engelskmænd, som i den Anledning gjentage sine Besøg her hvert Aar og paa nogle Steder endog have opført sig egne Husbekvemmeligheder.

Udklækningsapparater ere fremdeles i Virksomhed, men med forskjelligt Held.

Foruden det daglige Fiskeri til Husbehov, som udenfor de store Fiskeriers Tider drives ved vore Kyster, falde paa Sommertiden fra Slutningen af Mai til Slutningen af Juli Maaned et noget betydeligere samlet Fiskeri, som kaldes Sommerfisket og gaar ud paa Fangst af Sei, Lange, Kveite, Uer og Smaatorsk. Deri deltager nogle Hundrede Mand fra Stadsbygden, Ørlandet, Bjugn og Aafjord, men især fra Bjørnør og Hitteren. Det saaledes Opfiskedes Værdi i Femaaret angives i Opgaverne gjennemsnitsvis til omtrent 18,000 Spd. aarlig, hvilket ikke er formeget, da alene for Hitteren Udbyttet af Sommerfisket i Almindelighed antages omtrent at opveie den ved Kornindkjøbet foranledigede Udgift, der gaar op til et halvt Snes tusinde Spd. aarlig. I Opgaverne for Hitteren er ogsaa Udbyttet dennegang opført Aar om andet med 15,000 Spd., deri indbefattet Leverens Værdi.

I Hevne, Hitteren og Bjørnør drives Østersfiskeri, hvorimod Hummerfiske ligesaalidt som Makrelfiske paa disse Kanter finde Sted. Hvalfangst og Brygdefiskeri er ophørt.

5. Bergværksdrift.

Skjærperaseriet — især efter Svovlkis — som var udbrudt i Slutningen af forrige Femaar og endnu vedvarede i de første Aar af det her omhandlede Tidsrum, er hendøet, efterat mange mislykkede Forsøg og især Svovlkisens dalende Priser har slaaet flere af de driftige og dristige Begyndere over Fingrene. Af de nye Skjærp og Gruber ere saaledes flere igjen forladte eller standsede i deres Virksomhed, og de ikke ubetydelige Mængder af Svovlkis, som er udvundet i Femaaret skyldes hovedsagelig de ældre Gruber.

Som forhen gaar Grubedriften her i Amtet fremdeles udelukkende ud paa at vinde Kobbermalm og Svovlkis, foruden endel Krommalm, som er tilstede i rig Overflødighed, men hvoraf i Femaaret Lidet eller Intet er uddrevet paa Grund af det udenlandske Markeds mislige Tilstand ligeoverfor denne Artikel. I Femaarets sidste Aar og i indeværende skal dog nogen Rørelse deri igjen være begyndt.

De Gruber, som have været drevne paa Kobber, ere saa godt som alene de 3 til Røros-Værket hørende Storwarts-, Kongens- og Mug-Gruber, da Kjølie og Esna Gruber under Tydals Kobberværk samt Storvold og Bukhammer Gruber, tilhørende Holtaalens Hytteselskab, ikke ere opførte med noget Produkt, formodentlig fordi Sæteraa Smeltehytte i Tydalen, i alt Fald i de sidste af Periodens Aar, ikke har været i nogen synderlig Virksomhed, og fordi Holtaalens Hytteselskab forlængst har ophørt med al Drift og Forsmeltning af Kobber. Noget Kobbermalm er i Femaaret uddrevet og udført til England i raa Tilstand fra Løkkens og Aamots Gruber i Meldalen. Efter Opgaverne skulde der være uddrevet i Amtet med et Middeltal omtrent 191,000 Centner Kobbermalm aarlig.

Hyttedriften paa Kobber har i Femaaret saa at sige indskrænket sig til Røros og Eidets Hytter, da Ormehaugens, ogsaa i Røros liggende, Hytte allerede for en 2 a 3 Aar siden er nedlagt og borttaget, og Sæteraa Hytte i Tydalen kun har været drevet i Periodens 4 første Aar, og da kun svagt med et Belæg af en Snes Mand.

Det udvundne Produkt af Kobber angives med et Middeltal til 8415 Centner Garkobber aarlig eller omtrent 2630 Skꝑ.

Jernproduktionen gaar tilbage her i Amtet, som overalt i Landet, og vil i den med dette Aar begyndte Periode vel ganske forsvinde som Næringsvei.

St. Olafs Jernværk i Rennebo er for længere Tid siden nedlagt og aldeles sløifet baade hvad Grubedrift og Forsmeltning angaar.

Mostadmarkens Jernværk er endnu i nogen skjønt meget indskrænket Virksomhed og siges med det Første at skulle nedlægges. Produktet angives i forrige Aar at have udgjort 3000 Centner Raajern, 800 Centner Stangjern og 135 Centner Spiger.

Grubedriften efter Svovlkis har — som ovenfor bemærket — især holdt sig ved de ældre Gruber i Meldalen, hvoriblandt Høidals og Undals-Gruben i Rennebo. Samlet Udbytte fra disse Gruber og de mange nye, som af og til have

været i Drift i Femaaret, angives med et Middeltal til mellem 179 og 180,000 Centner aarlig.

Udsigterne ved Røros Kobberværk vare ved Femaarets Udgang forhaabningsfulde og tilfredsstillende hvad Tilgang paa Malm — især fra Storwarts Grube — angaar; men de exempelløse lave Kobberpriser virkede naturligvis trykkende. Man havde dog Haab om en opadgaaende Bevægelse, og den holder paa at indtræde og er tildels indtraadt, ligesom Driften paa Krommalm begyndte saa smaat at hæve sig igjen henimod Femaarets Slutning.

Angaaende Kværnstensdriften i Selbo er ikke andet at melde, end at den i Opgaverne anføres med et gjennemsnitligt Udbytte til en Værdi af 18 a 20,000 Spd. aarlig ligesom sidst. Man venter endnu forgjæves paa den for bemeldte Næringsvei, som for Selbo og Tydalens Opkomst og Trivsel i det Hele taget, aldeles nødvendige Forbedring i de fortvivlet besværlige Kommunikationsforhold, hvorunder disse Distrikter lide.

Nogen Kalk frembringes i Amtsdistriktet, og flere Hellestens- og Skiferstensbrud ligesom andre Stenbrud have været drevne paa flere Kanter af Amtet i Femaaret.

6. Fabrik- og Industrianlæg.

Næst at henvise til de schematiske Besvarelser skal jeg ikkun bemærke, at den betydeligste Forskjel mellem sidste og næstsidste Femaar, hvad dette Punkt angaar, er den, at det gamle i længere Tid nedlagte Bomuldspinderi ved Halstadelven i Strinden (i Nærheden af Homelvig) igjen er optaget, indrettet med nyt Maskineri efter Nutidens Fordringer og drives med Kraft, samt at der paa Ørkedalsøren i Periodens senere Aar har været ved Trælasthandler Thams sat i Drift et Dampsagbrug med Høvleri og Trækassefabrikation i større Skala.

Foruden en Stivelsefabrik i Strinden er en Jodfabrik i Femaaret oprettet paa Hitteren. Træoliefabrikken i Hevne er derimod igjen nedlagt. Forøvrigt angives der af Fabrik- og Industri-Anlæg at have været i Drift i Femaaret, foruden det forhen omtalte Mostadmarkens Jernværk og Kobberhytterne, følgende:

Sagbrug	16	Stk.
Bomuldsspinderi	1	—
Kornmøllebrug	19	—
Skibsværft (tildeels ubetydelige)	6	—
Teglværk	3	—
Papirmølle	1	—
Rebslageri	1	—
Klædestamper (ubetydelige)	5	—
Stivelsefabrik	1	—
Jodfabrik	1	—
Kromfabrik (Leren)	1	—
Valseværk (Leren)	1	—
Garverier (ubetydelige)	5	—
Pottemagerier (Ørkedalsøren)	1	Stk.
Svovelsyre og Benmelsfabrik (Leren)	1	—

Grunden til at Antallet af Sag- og Møllebrug, Pottemagerier, Teglværk m. fl. er opgivet saameget mindre denne Gang, end forrige Gang, vides ikke. Maaske man dennegang kun har holdt sig til de større Indretninger af hver Sort, hvilket i alt Fald er Tilfældet hvad Møllebrugene angaar.

Svovelsyre- og Benfabrikationen ved Leren gaar fremdeles, hvorimod Kobbervaltseværket og Kromfabriken sammesteds har været i svag — om nogen Drift. Det ventes at de ville tage Opsving igjen.

Det i forrige Femaarsopgaver anførte ny anlagte Kalkbrænderi i Horrig er dennegang ikke opført. Ligesaa forholder det sig med de 2 nye Medicintrankogerier i Hitteren. De maa altsaa ogsaa antages at være nedlagte.

7. Binæringer.

a. Husfliden. Husfliden og Haandværksdriften i Amtets Landdistrikter staar omtrent paa samme Standpunkt som før. Den er ikke ubetydelig. Forsaavidt Kvindens Tid ikke optages af den daglige Røgt af Kreaturer og Husstellet, forfærdiger hun for det Meste ved Spinding og Vævning det Stof, som fornødiges til Befolkningens forskjellige Beklædningsstykker og Folket i dette Amt, navnlig i Sødistrikterne, er overmaade godt og varmt klædt —, ligesom Manden, foruden Røgtning af Hestene, udfører alt Slags Gaardsarbeide og alt Søbrug, forsaavidt derom kan være Spørgsmaal, samt forfærdiger det Meste af de almindelige Gaardsredskaber. Af Husflidens Udbytte kommer ogsaa endel i Handelen, især af Garn og vævede Tøier, Strie, Lærred, Vadmel og Værkener, de sidste ofte i smukke Mønstre og Farver, stedse stærke og gode at slide paa. Landdistrikterne er forsynet med Haandværkere af alle Slags, tildels meget duelige, fornemmelig i Smedehaandteringen. Farvere, Bagere, Skomagere, Skræddere, Snedkere, Bødkere, Uhrmagere etc. etc. findes i tilstrækkelig Mængde overalt omkring i Amtet. Forøvrigt henvises hvad denne Rubrik angaar til min forrige Femaarsberetning.

b, Skibs- og Baadbyggeri. Heraf findes ingen Drift i Guldals og Ørkedals Fogderier, med Undtagelse af nogle faa smaa Elvebaades Forfærdigelse. Derimod har der i Fosens Fogderi ogsaa i sidste Femaar været bygget større Fartøier paa et Skibsværft ved Kirksæterøren i Hevne, ligesom Aafjordens Baadbyggeri fremdeles er i god Gang og forsyner ikke alene dette Amt men store Distrikter udenfor det med større og mindre Baade til Søbrug, tildels af udmærket Beskaffenhed. Aafjordsbaaden er bekjendt og regnes blandt de bedre Baadsorter. Der bygges vel Baade til en Værdi af omtrent 3000 Spd. Aar om andet, tænker jeg.

I Strinden skal hele 5 Skibsværfter — efter Opgaverne — have været i Virksomhed i Femaaret. Det er dog blot

et Par af dem som kan siges at være af nogen Betydenhed og det er de i forrige Femaarsberetning nærmere omhandlede.

c. Jagten. Denne er heller ikke i Femaaret undergaaet den ringeste Forandring, saa jeg ogsaa med Hensyn hertil ganske kan henholde mig til min sidste Femaarsberetning. Nogen Udførsel af Ryper finder aarlig Sted. Saavel af de tamme Ren som af Vildrenen, der streifer om paa Fjeldene i Opdal, Budal, Røros og Tydalen, leveres aarlig en ikke saa ubetydelig Tribut til det Throndhjemske Kjøkken. Hjortejagten paa Hitteren, som ved Kongelig Resolution af 2den December 1865, i Henhold til Lov af 22de Juni 1863, var standset i Periodens 3 første Aar, har været drevet inden de lovbefalede Grændser i de 2de sidste Aar.

Endel Oddere skydes fornemmelig i Hitterens Herred tilligemed Sælhund.

Forøvrigt skydes og fanges en hel Del Harer og nogle Ræve hvert Aar. Prisen paa Ræve-Skindet er i Almindelighed en 8 Ort à 2 Spd., medens Otterskindet er 3 Spd. og derover.

Hvad Udryddelse af Rovdyr angaar har Forholdet dermed i Femaaret været følgende:

	Af Bjørn.	Ulv.	Gaupe ell. Järv.	Ørn.	Hønsehøg.
er i Femaaret fældet og præmiebelønnet et Antal af	25	11	44	1120	872

Det latterlig store Antal af dræbte Hønsehøge og især af Ørne, hvori Fosens Fogderi har størst Del, er vel fremdeles en Følge af Mangel paa skarp Kontrol og tilstrækkelig ornitologisk Kundskab. Efter hvad der i den senere Tid fra det Offentliges Side er gjort for at raade Bod paa disse Misligheder, skulde man have ventet en Nedgang i Antallet mod i forrige Femaar. Tvertimod har man dennegang 220 Ørne og 512 Hønsehøge flere end forrige Gang. Dengang angaves i Femaaret fældt 45 Bjørne, nu 25, og 57 Gauper, nu 44. Derimod er denne Gang opført 11 Ulve mod 8 i Opgaven for Femaaret 1860—1865.

Driften af Æg- og Dunvær er ikke af stor Betydenhed i dette Amt. Det er at haabe, at Loven af 3die Marts 1860 vil hjælpe noget.

d. Fragtfart og Landtransport. I de herhen hørende Forhold er heller ikke synderlig Forandring siden min sidste Beretning afgaves. Jeg tillader mig saaledes at henvise til den.

Ikkun skal jeg tilføie, at Fragtfarten mellem Strandstedet Ørkedalsøren og Throndhjem ikke længere besørges af den lille Dampbaad Martello, men at dertil henimod Femaarets Slutning anskaffedes et nyt noget større Dampfartøi Orkla, der nu gaar i regelmæssig Fart frem og tilbage mellem Throndhjem og Ørkedalsøren 3 Gange ugentlig.

I Fosens Fogderi benyttes endnu Baadene i Fragtfart, forsaavidt angaar hvad Bonden har at afhænde i Byen og indkjøbe der. Imidlertid bliver Fragtfarten mellem Throndhjem og Fosen ogsaa mere og mere besørget ved Damp, ikke alene forsaavidt de bergenske og nordenfjeldske Selskabers store Dampskibe paa sin Kystfart mellem Throndhjem og det yderste Norden har flere Anløbssteder i Fosens Fogderi, men ogsaa fordi nogle mindre Dampfartøier, navnligen Fjorddampskibet Oscar, gaar i regelmæssig Route helt paa søndre Fosen.

I de andre Fogderier er det Landtransporten, som det spørges om. Heri er saa at sige ingen Forandring foregaaet, da man i Femaaret ikke har faaet nogen Forøgelse af Jernbanemile og høist ubetydeligt af Chausseeanlæg, hvorom der i denne Forbindelse kan være noget at tale. Det lille, som er udført, vil blive nævnt senere.

Angaaende den Stump Jernbane, vi endelig efter megen Strid og Møie fik, er der ikke mere at sige, end hvad forrige Gang blev sagt. Den har overtruffet Forventningerne; men den har naturligvis ikke Jernbaners almindelige Væxt, som den korte Længde af $4_{,3}$ n. Mile og dens Udmunding midt i Landeveien nægter den. En Sammenligning mellem den første Driftsberetning, som afhandledes i min forrige Femaarsberetning, men som rigtignok omfatter et Tidsrum af henimod $1^1/_2$ Aar fra 5te August 1864 til 31te December 1865 og Driftsberetningen for Aaret 1870 vil vise dette.

Ved Udgangen af Aaret 1870 var Indtægten

Alt i Alt	29,508 Spd.	118 Skill	
og Udgiften	28,677 —	2 -	
følgelig et Overskud af	831 Spd.	116 Skill.	

mod 2371 Spd. 41 Skill. efter den første Driftsberetning. Men her maa rigtignok lægges Mærke til, at der til Jernbaneliniens Broers og Gjerders Vedligeholdelse, der selvfølgelig i det første Aar efter Anlægget ikke fordrede Noget, i Aaret 1870 maatte anvendes usædvanligt store Beløb, ligesom et Arbeide i Gulfossen foranledigede en Extraudgift af 500 Spd.

Forøvrigt viser Driftsberetningen for 1870 et Antal af 73,392 Passagerer, som har reist med Trænene med en Indtægt for Jernbanen af 10,906 Spd. Første Driftsaar har her et Antal af 62,987 Passagerer, men med en Indtægt af 11,220 Spd.

Af Gods befordredes fra Throndhjem i 6 Driftsaar (1870) 111,647 Centner mod 74,757 i det første. Af den hele Godsbefordring gik i 1870 op- eller sydover 124,337 Centner mod 78,803 Centner i 1ste Driftsaar, og ned- eller nordover 255,738 Centner mod 153,474 Centner i 1ste Driftsaar.

Vægten af den samlede Varemasse, som transporteredes paa Jernbanen, var i første Driftsaar 232,277 Centner og i 6te Driftsaar 380,075 Centner. For Varers Befordring havde Jernbanen i 1870 en Indtægt af 16,197 Spd. 14 Skill. mod 11,921 Spd. i 1865. Af Voiturer, levende Dyr og Pakker i 1870 en Indtægt af 1144 Spd. 92 Skill. imod 816 Spd. 38 Skill. i 1865. Af Posten og Telegraffen 673 Spd. 18 Skill. i 1870 mod 209 Spd. 77 Skill. ved Udgangen af 1865.

Af Platformbilletter havdes i 1870 en Indtægt af 139 Spd. 42 Skill., imod Intet i 1865, og Extraindtægterne udgjorde i 1870 448 Spd. 6 Skill. imod 239 Spd. 11 Skill. i 1865. Hvad der bragte det hele Indtægtsbeløb ved Udgangen af 1865 op til 25,809 Spd. 63 Skill. var dels de 4 à 500 Spd. mere i Passagerindtægt og dels de 1267 Spd. 57 Skill. som udgjorde Overskud af Driften fra 6te August til 31te December 1864 og som er tillagt Indtægten for 1ste Driftsaar.

Af Tableauet over de 6 første Driftsaars-Udgifter sees det især at være Linien og Broerne, Bygningers og Stationspladses Vedligeholdelse samt „Forskjellige" eller Extra-Udgifter, der har trukket det Meste og bragt Udgiften op til det høie Beløb af 28,677 Spd. 2 Skill., medens Gjennemsnitsudgiften for de foregaaende 5 Aar udgjør omtrent 25,306 Spd.

Følgende Varesorter har i 1870 udgjort den overveiende Del af Transporten op- eller sydover, foruden „Diverse Varer" som opføres til 21,012 Centner:

Kornvarer og Meel	24,871	Tdr.
Sild	5,717	—
Salt	2,757	—
Brød	2,407	Centner.
Jernvarer	1,027	—
Stenkul	1,364	—
Tørfisk	2,027	—
og ned- eller nordover:		
Bark	6,824	—
Bøtter	6,350	Par.
Kobber	6,750	Centner.
Tjære og Beg	2,682	—
Smør og Ost	2,323	—
Trælast (Planker, Bord, Bjælker og rundt Tømmer)	59,670	—
(eller 663 Vognladninger).		
Træstole	2,199	Stk.
Diverse Varer	6,532	Centner.
Næver	2,008	—
Mælk	2,149	—
Krommalm	2,968	—
Tomme Foustager	2,174	—
Poteter	548	—
Sten	412	Vogne.
(37,080 Centner).		
Brænde, Baghun og Torv	855	—
(76,950 Centner).		
Glasvarer	809	Centner.
Jernvarer	964	—
Svovelkis	467	Vogne.
(42,030 Centner).		
Kornvarer og Mel	623	Tdr.
Tagskifer og Sten	127	Vogne.
(11,430 Centner).		

Forøvrigt foregaar Landeveistransporten ved Siden af Jernbanen næsten i samme Udstrækning som før — en Følge af Liniens Korthed; men Kjørselen er jo vistnok tildels kommet paa andre Hænder, navnlig hvad Rørostrafiken angaar.

Transporten fra Selbo af Kværnstene og Trælast foregaar under de samme bedrøvelige Veiforhold som tidligere. Der er Veie nok at benytte, men de ere alle lige besværlige og saa at sige ufremkommelige med Læs, især saa tunge Læs, som de, hvorom her er Tale. Den paatænkte Sidejernbane mellem Heimdal og Selbosøen, der engang vakte saa stærke Sympathier her nordpaa, at Veisagen, som allerede var paa god Glid, kom i Skyggen og standsede, er nu næsten ganske opgivet, paa Grund af nægtet Bistand fra det Offentliges Side, saasom man ikke formaar at drive den frem ved egne Kræfter, især nu, da Throndhjems Bye har endnu større Jernbaneforetagender, som optage hele dens Interesse og suge til sig al den pekuniære Kraft, som i saadan Retning kan afsees. Man maa derfor atter vende tilbage til og optage de til Side lagte Veiprojekter. Der er nok af dem, ikke mindre end 3 eller 4, hvoraf et vel utvivlsomt maa komme til Udførelse for det almindelige Veifonds Regning, med sædvanligt Bidrag fra Amtets Side, saasnart Kongelig Proposition, hvorom Amtet fra før af har Løfte, kan blive Storthinget forelagt til Bevilgning.

Transportkjørselen i Ørkedals Fogderi har fremdeles været i væsentlig Grad sysselsat med Føring af Kobbermalm og Svovlkis fra Aamots, Høidals og Løkkens Gruber til Udskibningsstedet Ørkedalsøren og fra Undals Grube til Jernbanens Endepunkt i Støren.

Kjørselen foregaar paa Vinterføret og Deltagelsen deri strækker sig udover mange Bygdelag.

Hvad jeg har at sige om Amtets Skydsvæsen, skal komme nedenfor under denne Beretnings almindelige Del sammen med Veivæsenet.

e. Handel. Af Handelsmænd med Kongelig Bevilgning er ikke ret mange tilbage, siden Loven af 26de Mai 1866 udkom. Desto flere er der i Henhold til denne Lov, og saa er der endnu nogle tilbageværende efter Loven af 28de September 1857. Deres samlede Antal i Amtet ved Femaarets Udgang var 179. Af denne Masse Handelsmænd er der dog kun et lidet Mindretal, som driver nogen Omsætning at tale om, især nu, da der saa godt som i enhver Bygd er oprettet af de saakaldte Forbrugsforeninger, hvorved Almuen mod kontant Betaling bliver forsynet med sine Fornødenheder af Byvarer omtrent til Indkjøbspris i Stort, ikkun med Tillæg af Transport og Administrationsomkostninger. En Handelsberettiget maa naturligvis forestaa Udsalget; men Omsætningen hos de øvrige Handelsmænd i Bygden synes at maatte blive liden.

Hvad man i saadanne Forbrugsforeninger forener sig om er Tilveiebringelse af Driftskapitalen. Fordelen ved dem er Adgang til at blive forsynet med bedre og billigere Va-

rer, uden for hver Gang at være stedt i den ofte sørgelige Nødvendighed selv at maatte reise til Byen, og saa det Væsentlige, at nogen Tagen paa Borg derved ikke tilstedes.

Sager for ulovlig Handel i Landdistrikterne blive sjeldnere og sjeldnere. En og anden Gang er der Sag om ulovligt Brændevinssalg. Ulovlig Tilvirkning af Brændevin finder ikke Sted. Af lovlige Detailudsalgssteder for Brændevin gives i hele Amtsdistriktet ikkun 2, som ere i Virksomhed hele Aaret rundt, nemlig i Valdersund og paa Røros, og et, hvor Udsalg blot kan foregaa under Vinterfisket (Frøøerne).

Gjenstandene for Afsætning fra Landdistrikterne er uforandret de samme som før: Jordbrugets og Fædriftens Produkter, Vildt, Skind, Trælast, Ved, Tjære, Baade, Tønder, Fjær og Dun, Næver, Bark og Træfang, samt alle Slags Husflidsprodukter, der blive tilovers fra eget Forbrug.

Det eneste Marked, som holdes i Amtets Landdistrikt, er Røros Marked i Februar (21de). Det har som Grændsemarked ikke saa ganske liden Betydning.

8. Om Tilstanden i Almindelighed.

Den ved Afgivelsen af min forrige Femaarsberetning bemærkede Tilbagegang i Amtets Landdistrikts økonomiske Vilkaar kan i det sidst forløbne femaarige Tidsrum neppe have forandret sig til det Bedre i nogen mere mærkelig Grad. Uaarene ere ligesaa mange; Misvæxten omtrent lige stor; Fiskerierne ikke stort fordelagtigere i det ene Tidsrum, end i det andet; de øvrige Næringer heller ikke mere indbringende i det sidste Femaar, end i det nærmest foregaaende, — og dog kan man efter min Overbevisning med Sandhed sige, at der er indtraadt nogen Forandring i den økonomiske Tilstand, og at denne er til det Bedre, ikke fremdeles til det Værre. Tilbagegangen er standset og man gaar fremad, men med Hanefjed; og denne Forandring er først indtraadt henimod Periodens Slutning. Det er den foran omhandlede forandrede Retning, som Jordbruget har taget, Fædriftens større Udvikling; det er Fiskeriernes jevnt gode Udbytte; det er frem for Alt Almuens egne Bestræbelser for, gjennem Arbeidsomhed, Tarvelighed, Ædruelighed og Afholdenhed fra Gjældsstiftelse, at komme paa Fode igjen, som vi have at takke for den lysere Horizont, som jeg formener, at Befolkningen i økonomisk Henseende er begyndt at gaa imøde.

Vistnok ved jeg, at nogle af de Tegn og Mærker, som man almindeligen pleier at pege hen paa som de afgjørende i denne Forbindelse, synes at modsige min ovenanførte Paastand og snarere tyde paa en fortsat Gliden ned af Skraaplanet til Ruin, men dels maa man lægge Mærke til, at de af mig antydede lysere Udsigter først imod Periodens Slutning have begyndt at vise sig, og dels maa man erindre, hvad jeg oftere tidligere har tilladt mig at udvikle, at disse Tegn og Mærker ingenlunde ere saa faste og paalidelige, som man har antaget. Eiendomsprisernes Standpunkt tror jeg i denne Sammenhæng har vel saa meget at betyde, og det er nok temmelig vist, at Jordegodspriserne i dette Amt, efter et voldsomt Fald i næstsidste og de første Aar af sidste Femaar, har staaet omtrent stille og i den senere Tid heller vist en — rigtignok endnu svag — Tilbøielighed til at stige.

Ved at sammenholde den hermed fremlagte af mig opgjorte Sammendrags--Tabel (Bilag No. 2) over Exekutions- og Udpantningsforretninger i Femaaret 1866—1870, over thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg etc., over afhændede faste Eiendomme samt over Tvangsauktioner afholdte her i Amtet under samme Tidsrum, vil man finde, at medens det hele Antal for Amtet og Femaaret 1861—1865 af thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i fast Eiendom, beløb sig til 2,848 til et samlet Beløb i Penge af 915,056 Spd., er Antallet af disse Thinglæsninger i sidste Femaar 2,542, til et Pengebeløb af 650,818 Spd. Af deslige Pantehæftelser var dengang i Femaaret aflæst et Antal af 2,019 til Beløb 588,700 Spd. mod dennegang 1852 til et Beløb i Penge af 470,439 Spd.

I forrige Femaar var Antallet af afhændede faste Eiendomme opgivet med 2,130 til et samlet Pengebeløb af 1,330,176 Spd., medens Antallet deraf for sidste Femaar udgjør 1,896 og Beløbet i Penge 1,166,572 Spd.

Af Exekutionsforretninger for Gjæld og Udpantninger anføres som afholdte i Femaaret 1861—1865 et Antal af 17,176 til Beløb 182,128 Spd. og i sidste Femaar et Antal af 18,730 Stkr. til Beløb i Penge 223,601 Spd.

Tvangsauktionernes Antal er i min forrige Femaarsberetning angivet til 445 til Beløb 100,465 Spd., medens de efter Opgaverne dennegang skulle opgaa til et Antal af 706 med et Beløb i Penge af 251,951 Spd. og det uagtet der dennegang mangler Opgave fra Ørkedals Fogderi, der i Femaaret 1861—1865 efter de officielle statistike Tabeller havde havt Tvangsauktioner til Beløb af over 10,500 Spd. Til ovenstaaende Beløb af 251,951 Spd. maa saaledes mindst lægges 10,049 Spd., saaledes at der udkommer et Beløb for afholdte Tvangsauktioner i sidste Femaar af over 262,000 Spd.

Det er efter dette Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner, d. v. s. alt Slags Gjældsinddrivelsesmidler, hvis Anvendelse har været i saa stærk Stigen i sidste mod i forrige Femaar. Derimod er det langtfra ikke gaaet saa fort med Gjælds Stiftelse og deraf følgende Pantestiftelse i Femaaret 1866—1870, som i den nærmest foregaaende Periode, da de thinglæste Gjældsbreve og Skifteudlæg var 306 flere i Antal med et samlet Pengebeløb der var 264,238 Spd. større end det tilsvarende Beløb i sidste Femaar, d. v. s en Aftagen af mellem 28 og 29 pCt. Lægges hertil, at Afhændelserne af faste Eiendomme er aftaget i sidste Femaar mod det nærmest foregaaende, i Antal med 234 og i Pengebeløb med 163,604 Spd., vil man ikke være uvillig til at indrømme, at de ovenfor nævnte Tegn og Mærker — som Helhed betrag-

tet — vel saameget pege mod en Forbedring i den økonomiske Stilling, som mod en Forværring. Flere gamle Gjælsposter berigtigede og mindre ny Gjæld sat.

Den i min Beretning for Femaaret 1856—1860 omhandlede Stigen i Arbeidspriserne, saavel hvad Tjenestefolks Aarsløn som Arbeidsmandens Dagløn angaar, var ophørt ved Afgivelsen af min sidste Femaarsberetning, da Arbeidspriserne heller viste en Tilbøielighed til at gaa nedad. I sidst tilbagelagte Femaar har Arbeidspriserne holdt sig oppe. Efter de schematiske Opgaver var dette Forhold ved Femaarets Udgang, som sædvanligt, noget forskjelligt i de forskjellige Fogderier, men i Gjennemsnit for det hele Amt følgende:

a. For Husmænd paa egen Kost var Daglønnen		
om Sommeren	33½	Skill.
om Vinteren	26	—
Paa Husbondens Kost		
om Sommeren	17	—
om Vinteren	10	—
b. Andre Arbeidere:		
Paa egen Kost		
Sommer	41	—
Vinter	28½	—
Paa Husbondens Kost		
Sommer	22	—
Vinter	12	—
c. Aarsløn for Tjenestedrenge	30	Spd.
for Tjenestepiger	15	—

Disse Gjennemsnitspriser maa formentlig i det Store og Hele taget ansees at staa over de ved Afgivelsen af min forrige Femaarsberetning anførte.

Betræffende Amtets Veivæsen og de derved indtraadte Forandringer henvises underdanigst til min forrige Beretning, til de dennegang afgivne schematiske Forklaringer og til vedliggende Tabel Bil. No. 3, der er affattet af Amtets Veiinspektør Kaptein Krefting, samt til den af ham i 1867 til mig afgivne Indberetning om Amtets Veivæsen, hvoraf ligeledes hoslagt følger et Exemplar, som Subbilag til den nævnte Tabel.

Heraf vil behagentligen erfares: at Amtet ialt har af Hovedvei 57½ Mile og af Bygdevei 70½ Mile, tilsammen 128 Mile; at Transportomkostningerne pr. Mil i Gjennemsnit udgjør for 1 Td. Korn omtrent 10 Skill., for 1 Td. Salt omtrent 15 Skill. og for 1 Centner andre Varer omtrent 7 Skill.

Af nye Veianlæg og Veiomlægninger i Femaaret er opført 1ste Klasses Vei 3 Mile 192 Alen og af 2den Klasses 4 Mile 478 Alen. Ved de nye Veianlæg er gammel Vei igjen enten aldeles nedlagt eller — hvad der er det almindeligere — gaaet over fra 1ste til 2den Klasse.

Den samlede Veilængde inden Amtet var ved 1865 Aars Udgang 124 Mile, altsaa har man nu en Forøgelse af 4 Mile. Arbeiderne for det almindelige Veifonds Regning med sædvanligt Bidrag af Amtet sees i sidste Femaar at have været meget mere indskrænkede, end i det nærmest foregaaende, da i det Hele 12 Mile nye Vei, Halvparten af hver Sort, anlagdes fra nyt af.

Med Hensyn til Veienes Transportevne er der vistnok indtraadt nogen Forbedring, men det staar dog forsaavidt endnu i det Hele taget bedrøveligt til, idet Veiene ikkun i en Længde af omtrent 23 Mile er af den Beskaffenhed, at derpaa med 1 Hest i Hjulføre kan kjøres en Vægt af indtil 14 Centner medens 61 Mile kun taale en Transport af indtil 10 Centner paa Hesten, og omtrent 44 Mile ere reducerede til en Transportevne af ikkun 6 Centner paa Hesten.

De i sidste Femaar, som forestaaende nævnte større Veiarbeider: Omlægning af Risebakkerne og Isbrækken i Opdal og af Veien fra Jernbanens Endestation i Støren og gjennem Soknedalen paa Hovedrouten over Dovre mellem Christiania og Throndhjem, ere udførte i Femaaret. Ligesaa Veiomlægningen i Rennebo fra Bjerkager i Ørkedalsrouten, hvorved de skrækkelige Stigninger i Bjerkagerbakkerne og Flaaklevene undgaaes, samt Veiomlægningen i Graauren.

Det vigtigste og største Kommunikationsforbedringsarbeide, Anlæg af Jernbanen mellem Throndhjem og Støren, blev udført i forrige Femaar og er tilstrækkelig omtalt i min Beretning af 24de November 1866. Med Hensyn til dens Drift i Femaaret henvises til, hvad derom ovenfor er anført.

Af vedliggende Talbeller Bilag No. 4 og Bilag No. 5 vil Skydsvæsenets Tilstand i dette Amt for Tiden kunne erfares. Den første Tabel, der er udfærdiget i 1866, gjaldt til Femaarets Udgang, da den nye, der gjælder fra 1ste Januar d. A. udfærdigedes. De indtraadte Forandringer ere høist ubetydelige, men gaar ikke i Retning af Formerelse i de faste Stationers Antal. Uanseet de store Lettelser, som den senere Tids Skydslovgivning yder vedkommende Skydslag i Oprettelse af faste Stationer, er Almuen for det Meste lige utilbøielig til at beslutte en saadan Forføining, naar den skal være forbundet med mindste Gran af Opofrelse. Den Hjælp, som ligger i § 1 i Skysdsloven af 17de Juni 1869 — Forhøielsen af Skydsbetalingen — er ikke kommet til Anvendelse i dette Amt, da Amtsformandskabet dertil med god Grund har nægtet sit Samtykke.

Med Postgangen er i sidste Femaar foregaaet nogle Forandringer. De indskrænke sig hovedsagelig til, at der ved Kongelig Resolution af 16de August 1866 blev oprettet et nyt Postaabneri i Bjugn ved Bjugnefjorden, ved Kongelig Resolution af 11te Oktober s. A. et ved Svorkmo gamle Hytteplads øverst i Ørkedalen, ved Kongelig Resolution af 24de Juli 1867 et paa Øen Frøien i søndre Fosen og Aaret efter et i Stoksund i nordre Fosen, ved Kongelig Resolution af 12te September 1868 et i Nærheden af Kirken i Rennebo, ved Kongelig Resolution af 19de September 1869 et paa Kirkvold i Singsaas, ved Kongelig Resolution af 23de April

1870 et paa Leer Jernbanestation og ved Kongelig Resolution af 19de September s. A. et Postaabneri paa Hof i Aalen.

Efterat Dampskibsforbindelsen mellem Udlandet og Finmarken over Christiansand, Stavanger, Bergen, Throndhjem og Hammerfest samt tildels Vadsø og den dermed i Forbindelse staaende Postgang var gaaet over fra Statens eller Postvæsenets Dampfartøier til de Nordenfjeldske og Bergenske Dampskibsselskabers Skibe, er denne Fart i betydelig Grad udvidet og fordrer stadig større Skibsrum. Ugentlig Postgang med disse Fartøier finde nu Sted hele Aaret rundt; i den værste Vintertid selvfølgelig med adskillige Uregelmæssigheder, skjønt Farten herimellem og lige til Vadsø aldrig hindres af Is. Ogsaa med et Par af Fjorddampskibene blive Breve befordrede, og Postens Benyttelse af Jernbanen er tiltaget betydeligt.

Af Forandringer i Jurisdiktions- eller Embedskredse er ingen anden foregaaet i Femaaret, end den i Begyndelsen omhandlede Forøgelse af Guldals Sorenskriveri paa Strinden og Selbo's Bekostning.

Om Ordningen af vort Fængselsvæsen efter Fængselsloven af 13de Oktober 1857 samt om Reitgjerdets Pleiestiftelse for Spedalske er det Fornødne sagt i forrige Femaarsberetning.

Den deri som forestaaende nævnte Opførelse af et Sindsygeasyl blev i Femaaret bragt sin Udførelse nær og skal tages i Brug fra 1ste Januar 1872. Det har en særdeles smuk og heldig Beliggenhed ved Throndhjemsfjorden, $^3/_8$ Mil fra Byen, idet den bekjendte vakre og temmelig betydelige Landeiendom nedre Rotvold dertil er anvendt. Alt er der indrettet paa det Bedste til omtrent 170 Pladse. Men skjønt Antallet af de Ulykkelige, for hvem det er bestemt, desværre er overflødig stort i det Nordenfjeldske, vil der dog neppe paa længe blive Spørgsmaal om flere Pladse, paa Grund af de med Opholdet dersteds forbundne Omkostningers Størrelse. Derved er det ikke min Mening at sige, at disse Omkostninger i og for sig ere for store; men da Sindsyges Forpleining hos Private, saa forsvarlig, som Sindsygeloven af 17de August 1848 kræver, sjelden er Halvparten saa dyr, og Opholdet paa Throndhjems Hospitals Sindssygeasyl, der ved Kongelig Resolution af 28de August 1851 er antoriseret overensstemmende med Sindssygelovens § 8, er billigere (for de throndhjemske Amter 90 Spd. om Aaret), — vil maaske Amterne, hvis Kommunebudget er svært nedtynget af Sindssygeudgifter, kvie sig i det Længste for Benyttelsen af det nye Asyl for sine Patienter, der udgjør det store Flertal. Da Sindssygeasylet paa Rotvold er bestemt at virke som Helbredelsesanstalt og dertil er fuldt udrustet, bliver det imidlertid efter min Mening en Pligt for vedkommende Amter for visse Slags Sindssyge, nemlig de helbredelige, at ty til Rotvold, uden Hensyn til de dermed forbundne større Udgifter, antageligen 108 Spd. for Aaret. I mange Tilfælder vil det vel endog vise sig som den rette Økonomi ikke at have ladet sig afskrække af de 18 Speciedalers Merudgift paa Rotvold mod paa Hospitalets Asyl. De fleste nordenfjeldske Syge paa Gaustad vil vel ogsaa blive flyttet hid.

Nogen Forøgelse i Antallet af Amtets Distrikslæge-Embeder har i Femaaret ikke fundet Sted. Lægedistrikterne er de samme 9 som tidligere, nemlig: Strinden Lægedistrikt, Selbo, Guldals, Røros, Ørkedals, Opdals, Søndre Fosens, Mellem-Fosens og Nordre Fosens. Af Storthinget i 1869 nød en Kongelig Proposition, der gik ud paa en Omregulering af Strinden og Guldals Lægedistrikter og hvis Antagelse vilde have havt til Følge en 10de Distrikslæges Ansættelse i søndre Throndhjems Amt, ikke Bifald. End mere fornøden, end den her omhandlede nye Distrikslægepost inden Amtet, vil visselig Ansættelsen af en Distriktslæge til i nordre Fosen komme til at vise sig. Bjørnøers og Aafjords Præstegjælde udgjør nemlig nu eet Lægedistrikt: nordre Fosens; men Erfaring har gjennem flere Aar og under forskjellige Lægers Tilsyn vist, at denne Kombination er umulig, forsaavidt som den aldeles ikke svarer til Hensigten. Bor Lægen i Bjørnøer, er det som om han ikke var til for Aafjord, og vice versa om han bor i Aafjord, hvilket i Regelen vil blive Tilfældet.

Sundhedskommissionsloven af 16de Mai 1860 virker fremdeles til Held i Amtets Landdistrikter, hvor overalt Sundhedskommissioner har været i jævn Virksomhed i Femaaaret.

Almueskolevæsenets Ordning efter Lov af 16de Mai 1860 har været i god Gang i Femaaret og gjort glædelige Fremskridt. Modstanden mod denne nye Ordning, fremkaldt af Misfornøielse med de dermed forbnndne større Pengeudredsler, viste sig kun paa et Sted i Amtet, nemlig Selbo, men er forlængst ophørt. Ligeledes den Modstand, som paa et Par enkelte Steder havde reist sig mod Folkeskolen og dens Gjerning paa Grund af Misfornøielsen med Læsebogen.

Klæbo Skolelærerseminarium har nu ingen Vanskelighed for at tilfredstille Behovet af seminaristisk dannede Almueskolelærere og Lærerskolen i Støren er som overflødig nedlagt.

Den høiere Almueskole paa Røros trives godt, efterat dens Virksomhed ved Kommunebestyrelsens Beslutning af 19de Juli 1862, naadigst approberet ved Kongelig Resolution af 8de Oktober næstefter, er blevet end yderligere sikret.

En Folkehøiskole blev henimod Femaarets Slutning oprettet i Aalen. Det er at haabe, at den vil drage flere efter sig.

Sandsen for Læsning og Kundskabers Erhvervelse er i det Hele taget levende hos dette Amts Almue og Sognebibliothekerne der, hvor de findes, ere ikke lidet benyttede.

Forøvrigt har jeg med Hensyn til Befolkningens Sindsbeskaffenhed og Levesæt m. V. intet Nyt at anbringe. I min forrige Femaarsberetning Pag. 23 o. flg. har jeg udbredt mig temmelig fuldstændig desangaaende, og hvad jeg der har sagt passer fremdeles, hvorfor jeg tillader mig i Underdanighed dertil at henvise. Kun med Hensyn til Almuens For-

hold til — og den Stilling, den indtager ligeover for de saakaldte jaabækske Bevægelser, skal jeg ytre et Par Ord. At Almuen i dette Amt med sit Frihedssind, sin Selvfølelse og Videbegjærlighed skulde forblive ganske upaavirket af disse Bevægelser, der synes at være saavel af politisk som social Natur, var hverken at ønske eller vente. Mange Bondevenforeninger have været oprettede i dette Amt og nogle af dem ere endnu i Virksomhed. Men dersom der i al denne Bondevenlighed fra Grundlæggernes Side skulde findes noget, der er beslægtet med det fra sidste Pariserrevolution berygtede og nu som det synes den hele Verden med sit Næt omspindende store Selskab „Internationales" Grundsætninger og Meninger om Religion, Ægteskab, Familie, Eiendom, politiske Samfundsindretninger m. V., hvilket forøvrigt er mig ubekjendt, — kan jeg med Sikkerhed udtale, at saadanne Lærdomme her aldeles ikke har fundet eller vil finde nogen for dem tjenlig Jordbund. Alt hvad der kan siges at høre under de bekjendte europæiske Benævnelser rød Republikanisme, Kommunisme eller Socialisme er hos Befolkningen her i Amtet, der er lovlydig og gudfrygtig, en Vederstyggelighed. Den Ringeagt for hvad der hidtil har været anseet for høiere Dannelse og Oplysning, den Undervurdering af Statstjenernes Betydning og Stilling i Samfundet, som maatte være udgaaet fra de jaabækske Bevægelsers Hovedleir, og som — beklagelig nok — har bidraget til hist og her i vort Land at danne og udvide en Spaltning mellem Embeds- og Borgerstanden paa den ene Side og Landalmuen paa den anden, der er ligesaa uhyggelig som i Virkeligheden ubegrundet og ikke kan lede til andet end Skade for vort lidet talrige Folk, der saa vel trænger til Enighed, og Ulykke for Fædrelandet, der behøver alle sine Børns Kjærlighed, — har heller ikke slaaet an blandt dette Amts Landbefolkning. Forholdet mellem Almuen og Embedsmanden er her overalt godt, og nogen ubeføiet Selvraadighed eller Uvillie mod Autoritet, blot som saadan, er her ikke at mærke. Af det jaabækske Program er det alene Rentens Nedsættelse, Sparsomhed i Statshusholdningen samt et fornuftig begrændset Selvstyrelses-Princip, som finder Anklang hos Folket heroppe, saavidt jeg kan forstaa.

I min forrige Skildring af Folkekarakteren her nordpaa har jeg ikke opholdt mig alene ved Lyspartierne, men taget Skyggesiderne med. Hvad disse sidste angaar er heller ikke indtraadt nogen synderlig Forandring i det sidste Femaar, undtagen det skulde være, at Renlighedsstellet nu er noget bedre og at Manglerne ved Mad- og Husstellet efterhaanden blive mindre og færre, — Alt tildels en Følge af Sundhedskommissioners og Sogneselskabers forenede Bestræbelser og staaende i Forbindelse med det foran paapegede Opsving, som vort Meierivæsen har taget.

Forholdet mellem Gaardmænd og Husmænd er her fremdeles det bedste. Husmandsvilkaarene ere paa disse Kanter af Landet ogsaa saa vidt fordelagtige, at Husmandens Stilling mere kan lignes med en almindelig Leilændings paa et lidet Brug, end med de Arbeidsfolk i anden Mands Brød, hvis Dagløn for en Del bestaar i Afbenyttelsen af en Hytte, undertiden med en Strimmel Jord til, undertiden ikke. Nogen særdeles stor Forskjel paa Gaardmand og Husmand i Oplysning og selvstændig Stilling er der saaledes i Almindelighed ikke, og om den aktive Borgerret blev udstrakt til de bedre af vore Husmænd, som selv eie Pladsens Huse og har et passende Stykke Jord eller bære en vis Skattebyrde, vilde det neppe forundre nogen, som kjender Forholdet, men ansees for en rimelig Forføining. Jeg maa forøvrigt her gjentage den samme Bemærkning, som sidst, at trykkende Tiders Byrde ofte kjendes tungere af Gaardmanden end af Husmanden, i hvilken Henseende blot henvises til hvad dengang blev anført og her foran er bemærket angaaende de Skatter og Tyngsler, som hvile paa Matrikulskylden, og som vel — Alt i Alt — sine Steder kan gaa op til en halv Snes Spd. paa Skylddaleren, især nu da sidste Amtsformandskab fandt det fornødent for at holde Udgifterne Stangen at lægge 2 Spd. 40 Skill. paa Skylddaleren.

Her, som overalt, klages over de stigende Fattigudgifter og efter de officielle statistiske Tabeller vel — som det synes — med Grund. I forrige Femaars sidste Aar 1865 blev i det Hele forsørget af Fattigvæsenet i Amtets Landdistrikter 2635 Personer og da opgaves Udligningen i Penge at opgaa til 22,346 Spd., og Fattigvæsenets Indtægter i det Hele anslaaet i Penge til 38,102 Spd., hvilket var en 2 à 3000 Spd. mere end de forangaaende 4 Aar. I 1867 af sidste Femaarsperiode angives Totalsummen af de af Fattigvæsenet understøttede i Amtets Landdistrikter til 3188 Personer, udlignet i Penge 25,871 Spd., i Naturalydelser til Beløb 204 Spd. og Lægdshold værdsat til 8772 Spd., altsaa i det Hele udlignet 34,847, medens den samlede Fattigbyrde for bemeldte Aar anslaaes til 41,560 Spd. For Aaret 1868 betegnes sidste Forhold i Kiærs Haandbog med et Beløb af 43,700 Spd. For Femaarets 2de sidste Aar 1869 og 1870 har jeg ikke officielle Opgaver, men alt bringer mig til at formode, at disse sørgelige Udgifter fremdeles have været i Stigende. Stigningen er jo ikke meget betydelig — i alt Fald ikke i Sammenligning med, hvad den har været i Bydistrikterne — og temmelig jævn, men dog meget stærkere end Folkemængdens Tilvæxt i samme Tid.

Man venter sig saa meget af Fattiglovgivningens Beskaffenhed, men neppe med Rette. Fattigloven af 1845 var Syndebukken saalænge den gjaldt. Den blev afløst af Loven af 6te Juni 1863, der endnu gjælder, og som hilstes med Glæde og Fortrøstning, da den udkom. Det kan vistnok heller ikke nægtes, at man derved gjorde et Fremskridt i Lovgivningsvei, hvad Fattigvæsenet angaar; men hvad hjalp det? Til at formindske de Fattiges Antal og Fattigvæsenets stigende Udgifter i alt Fald ikke. Den nye Lov er nu snart

ligesaa lidet anseet som den gamle var. Men deri har man efter min Formening Uret. Dels udføres og haandhæves den ikke overalt som den burde og dels ligger Ondets Rod ikke i Loven og kan saaledes heller ikke oprykkes ved Loven.

Foruden det i min forrige Femaarsberetning omhandlede Fattigarbeidshus paa Strinden, der fremdeles virker godt, har enkelte af Amtets Fattigdistrikter søgt og erholdt Adgang til Byens Tvangsarbeidsanstalt for dem af dens Fattige, som dertil egne sig.

Om Amtskommunens og Amtets Herreders Gjældsforhold meddeles følgende:

Efter vedliggende Opgave Bilag No. 7 udgjorde Amtskommunens Gjæld ved Femaarets Udgang tilsammen 31,181 Spd. 88½ Skill., hvoraf dog det overveiende større Beløb 20,867 Spd. 105 Skill., der bestaar i Amtets Veikasses Refusionsansvar til Statens almindelige Veifond, afvikles med 3000 Spd. aarlig og hvoraf imidlertid ikke svares Renter. Angaaende Herredernes forskjellige Kassers Formue og Gjældsforpligtelser oplyses i den nylig udkomne officielle Statistik C. No. 10 „Kommunale Forholde" at samtlige Amtets 28 Herredskasser i Aaret 1866 havde — med Fradrag af Formuen — en Gjæld paa 9,167 Spd., medens Skolekasserne havde Formue paa tilsammen 10,379 Spd. og Fattigkasserne Formue paa tilsammen 7,249 Spd. Derimod vare andre i 11 af Amtets Herreder værende Kasser (fornemmelig Kirkekasser) i en mindre god Forfatning, idet deres Gjæld oversteg deres Formue med 10,843 Spd.

I samtlige de Retninger, hvori Selvstyrelsesprincipet er kommet til Gjennembrud i de senere Aars Lovgivning, gaar det fremdeles godt, idet de folkevalgte Funktionærer for det Meste virke med Held. Den eneste Ulempe, som i Begyndelsen lagdes noget Mærke til: Mangel paa tilstrækkelig Kyndighed og Forretningsdygtighed, har taget af Aar for Aar, og det er nu meget sjelden at Feil begaaes, saa at Øvrighedens Indskriden bliver nødvendig. Saaledes er det med Bestyrelsen og Behandlingen af Umyndiges Midler efter Loven af 28de September 1857, med Forligelseskommissions-Institutionen, selv efter at Loven af 8de Mai 1869, der forlener den med et Slags dømmende Myndighed, er traadt i Kraft, Delings- og Skyldsætnings- og tildels Udskiftningsvæsenet, Almindingsvæsenet efter Lovene af 12te Oktober 1857 og af 22de Juni 1863, Skole- og Fattigvæsenet samt i det Hele Kommunalvæsenet efter Formandskabslovgivningen af 14de Januar 1837.

Ved Udgangen af sidste Femaar (1870) stod under Amtets Landdistrikters Overformynderistyrelse 630 Myndlinge med en samlet Kapital af 140,067 Spd. mod 131,000 Spd. af Myndlingsmidler, som ved Udgangen af forrige Femaar (1865) indstod i Amtets Overformynderier.

Ikke mange Skillinger er i al den Tid, Loven har virket, gaaet tabt for Myndlingerne, og ikke en Skilling besveget. Regnskaberne for 1870 ville nu om nogle Dage blive deciderede af Amtmanden og de tvende af Amtsformandskabet valgte Mænd, ligesom samtlige tidligere altid ere blevne deciderede og afgjorte inden det nærmest paafølgende Aars Udgang. Ingen Uregelmæssighed, Forsinkelse eller Ansvar at tale om er derved bemærket.

Overformynderne ere med ganske enkelte Undtagelser Almuesmænd. Det er ogsaa Tilfældet med Sammensætningen af Kommunebestyrelserne og Amtsformandskabet, hvilket sidste for Tiden bestaar af 2 Præster, 1 Kaptein, 1 Sagfører, 3 Handelsmænd og Resten (21) Gaardbrugere af Bondestand, hvortil de 5 Kirkesangere og Skolelærere ogsaa henregnes.

Jeg skylder dennegang at omtale saavel de engere Kommunebestyrelser som Amtsformandskabet paa samme rosende Maade, som i min sidste Femaarsberetning, til hvilken jeg forsaavidt tillader mig at henvise (Pag 25).

Vistnok er det saa, at Sparsommelighedsaanden er kommet stærkere over vort Folk i de seneste Aar, og at den mod Slutningen af Femaaret ogsaa i Amtsformandskabet har gjort sig mere gjældende end tidligere. Den var vistnok en medvirkende Aarsag til Nedlæggelsen af Landbrugsskolen paa Rotvold efter det første tiaarige Tidsrums Udløb, skjønt — som tidligere berørt — ogsaa den forandrede Anskuelse om Behovet og Nytten af Theori i Jorddyrkningen og i alt Fald en Slags Formening om Tilstrækkeligheden af den theoretiske Lærdom, som gjennem de i Tiaaret af Skolen udgaaede 60 Elever var udbredt i Amtet, bidrog Sit til det efter min Formening lidet heldige Resultat. Men forøvrigt kan jeg aldeles ikke klage over Kniberi fra den bevilgende Myndigheds Side her i Amtet, og over fornuftig Økonomi klager jeg aldrig, men stræber tvertimod selv at iagttage den alt hvad jeg formaar. Amtsbudgettet er ikke destomindre svulmet op, saa at Skylddaleren er belagt med meget over 2 Spd. (2 Spd. 40 Skill.) i Amtskommuneudgifter; men Amtsformandskabet har under Erkjendelsen af Udgiftsposternes Nødvendighed eller Rimelighed gaaet ind paa det med god Villie og Amtets Befolkning har den Tillid til sin Repræsentation, at den ikke knurrer. Som Bilag No. 10 følger hoslagt de summariske Uddrag af Foged-Regnskaberne og de udfærdigede Repartitionsplakater for alle 5 Aar 1866—70.

Angaaende Udvandringen til Amerika, som i denne Forbindelse pleier at behandles, har Regjeringen paa anden Maade aarlig erholdt fornøden Oplysning, saa den her kan forbigaaes. Den har været mindre i de seneste Aar.

Foruden de i min forrige Beretning nævnte 2 Bygdemagaziner, nemlig i Klæbo og Opdal, findes ogsaa et i Flaa Sogn af Melhus Præstegjeld. Intet af dem har stort at betyde, undtagen maaske Opdals, hvis Kapitalkraft dog er betydelig svækket ved tildels at anvendes i andre Øiemed, for Sparebank og Skolevæsenets Forbedring.

I Amtets Landdistrikt er nok fremdeles i Virksomhed 12 Stykker Sparebanker, hvoraf dog kun Strindens og til-

dels Røros og Ørlandets er af nogen større Betydning. Forøvrigt skulle de ikke omtales nærmere her.

Antallet af private af Kongen approberede og i Virksomhed værende Brandassuranceforeninger var ved forrige Femaars Udgang 9, nemlig i Selbo, Klæbo, Bynæsset, Meldal med en Forsikringssum i 1870 til Beløb 224,600 Spd. og en opsparet Beholdning af 2323 Spd., Rennebo med en Forsikringssum af 184,000 Spd. og opsparet Formue af 700 Spd., Opdal med en Forsikringssum af 162,545 Spd., Aalen, Røros og Stadsbygden, hvori der var tegnet Assurance til Beløb 391,299 Spd. I sidste Femaar ere Planer for deslige Brandassuranceforeninger approberede ved høieste Resolution af 1ste September 1866 for Melhus, Leinstranden og Flaa og ved Resolution af 24de November s. A. for Singsaas. Ved høieste Resolution af 17de Juli 1868 er Planen for Meldals Brandassuranceforening af 2den November 1859 forandret, og ved høieste Resolution af 20de Mai 1870 er Planen for en ny oprettet Brandassuranceforening for Budalen approberet. Der er altsaa kommet 3 nye til i Femaaret, saa disse Brandassuranceforeningers Antal i Amtsdistriktet ved Udgangen af sidste Femaar udgjorde 12 Stykker. Den ved Resolution af 28de September 1844 omhandlede Brandforsikrings-Indretning for Ørkedals Herred er aldrig traadt i Virksomhed.

Som ovenfor bemærket er overalt i Amtets Landdistrikter, fornemmelig i Guldals og Ørkedals Fogderier, saakaldte Husholnings- Forbrugs- eller Spareforeninger oprettede.

Af større Ulykker, som i Femaaret har hjemsøgt Amtsdistriktet, maa først og fremst nævnes Uaarene i 1867 og 1869, hvis værste Følger maatte afhjælpes ved overordentlige Veldædigheds Foranstaltninger, der hovedsageligen i Throndhjems By fandt sit stadigt rindende, rige og villige Kildevæld. I det store Hele taget slap man med dennegang og senere at henty til Bistand af offentlige Midler; kun nogle enkelte Kommuner skaffede sig Laan af de til Korntrangs Afhjælpelse bestemte offentlige Fonds. Uaaret i 1867 foranledigede „Damernes Bazar“ i Throndhjem Vinteren 1868, der efter den i Aviserne indtagne Redegjørelse for Udfaldet af 20de April 1868 skaffede en Indtægt af tilsammen 2492 Spd. 111 Skill. i Penge og desuden 4 Tdr. Rugkavringer, 2 Tdr. Sættepoteter, 4 Tdr. Sædehavre og 7 Tdr. Sædebyg. Alt dette overleveredes af Damernes Bazarforening til en i Throndhjem sammentraadt Komite med Amtmanden i Spidsen til Fordeling mellem de mest Nødlidende fornemmelig i dette Amt. Paa Grund af Pengebeløbets Størrelse kom det ikke i sin Helhed til Uddeling. Det som sparedes dannede det saakaldte Bazarfond, bestemt til Anvendelse ved lignende sørgelige Anledninger senerehen. De lode ikke længe vente paa sig. Allerede samme Vinter, som Bazaren afholdtes, indtraf de forfærdelige Sneskred, som tog saamange Liv, anrettede saa stor Ødelæggelse og vakte det hele Lands Medfølelse og gavmilde Bistand. Her i Amtet var det især i Støren og fornemmelig i Opdal, at Ulykken viste sig i denne Form. Angaaende Sneskredene ved Graaurden i Lønsets Sogn af Opdals Præstegjæld blev fra Amtmanden under 23de Marts afgivet følgende Indberetning til Departementet for det Indre:

„I Forbindelse med min Skrivelse af 22de f. M. oversendes hoslagt ærbødigst en Skrivelse fra Lensmand Mjøen angaaende Ulykkerne ved Klethammer-Skredet.

Ved min Nærværelse i Opdal og Lønset i de sidste Dage af forrige Maaned var Fremkomsten efter Landeveien, efter hvert som man kom vestover meget besværlig, især paa en Strækning, hvor et uhyre Sneskred var gaaet over Veien og havde lagt igjen Snemasser i mange Alens Høide, hvorigjennem Veien nu maatte udgraves. Forøvrigt hang Snefonnerne som Skyer fremdeles ud over Fjeldkammene og truede med Fald, saa at man selv paa Gaarde, hvor man forhen i lange Tider har anseet sig næsten som fuldstændig betrygget mod deslige Ødelæggelser skottede ængsteligt op til Fjeldhøiderne og tildels ikke turde gaa til Hvile for Natten i sit Hjem. Det senere indtraadte roligere Veir med Tø har bevirket, at man ikke har hørt om flere Ulykker af det Slags fra den Kant. Snesmeltningen og Tøveiret er man ikke saa bange for; det er „Melfonden“ og ikke „Kramfonden“ man anser som sin værste Fiende. Den første kommer som en Tyv om Natten med Pilens Hurtighed og en uimodstaaelig Kraft, som bortfeier Alt, hvad der findes i dens Vei af opstaaende Gjenstande, der ikke er fast Fjeld. Tykke Træer afmeies som Straa; de fasteste Bygninger med Alt deres Indhold blive af „Gufsen“, som staar foran Fonden (Lufttrykket), bortsopede fra Sylmuren, søndersplittede og tumlede om i Snemassen, der fortsætter sin Vei til Dalenes Dyb. Her gik det Skred, som borttog Emangsmarken, lige i Driva med saadan Kraft og Voldsomhed, at den knuste Isen, tog Bunden og førte hele Elvens Indhold paa det Sted op paa den anden Bred, hvor endog et Par Fiske senere skal være blevet fundet. Som tidligere berettet var der gjort hvad der efter Omstændighederne kunde gjøres til Hjælp og Redning saavel fra Myndighedernes som Befolkningens Side. Arbeidsbestyrer Christie tilbragte Ulykkesnatten — Natten til den 12te Februar — siddende oppe indhyllet i sin Pelts paa Gaarden Stegern, hvor han boede og hvor man frygtede Skredet, der imidlertid, da det brød løst delede sig ovenfor og gik paa hver sin Side af Gaarden. Han var faldt i Søvn og hørte ikke Duren af Skredet, men vaagnede snart, da Anskrig gjordes og den ene Saarede og Lemlæstede efter den Anden bragtes ind paa Stegern, der var det eneste Sted som kunde tjene til Frelse i denne Rædselsnat. Var Stegern gaaet, som det saa ud til vilde ske, var henimod et Snes Mennesker til blevet begravet og ikke et eneste Liv vilde da være blevet reddet. Arbeidsbestyrer Christies selvopofrende Iver og Omsorg for de Beskadigede staar over min Ros. Han delte Alt med dem, sit Linned, sine Sengklæder — de Udgravede vare blottede for Alt — og da de

fra Stegern flyttedes ned til den sikrere liggende Arbeiderbolig (den forrige Kirkebygning paa Lønset) delte han Opholdssted og Soveværelse med dem liggende i sin Pelts paa en Bænk, tilligemed Udskiftningsformand N. Holtermann, hvis Bistand saavel ved de Syges og Saaredes Forpleining som især ved at bestyre det særdeles vanskelige Udgravningsarbeide fortjener al Berømmelse. Lensmanden indfandt sig strax, han modtog Underretning om Katastrofen ved Ulykkesstedet og fornøden Lægehjælp er blevet ydet. Befolkningen havde villig indfundet sig til Udgravningsarbeidet og forøvrigt rakt en hjælpsom Haand, hvor den kunde komme til. Men Udgravningsarbeidet, der tildels maatte foregaa i det med mange Alens dyb Sne opfyldte Elveleie, var forbundet med overordentlig Besværlighed og Vanskeligheder, der ikke lod sig overvinde under det vedvarende Uveir. Derfor var ogsaa Udgravningsarbeidet standset ved min Ankomst til Opdal. Det sørgelige Udbytte var 17 Lig, som paa engang vare blevne jordede den foregaaende Søndag ved Lønset Kirke. En i Sandhed gribende Begravelse. Ved min Afreise gav jeg Lensmanden Ordre til at tilsige Almuen efter Tour til Fortsættelse af Udgravningsarbeidet efter de endnu ikke fundne 15 Lig, saasnart Sne- og Veirforhold tillod det, efter nærmere Konference med Arbeidsbestyreren. Af Lensmandens vedliggende Skrivelse vil det sees, at denne Ordre er efterkommet, — med hvilket Resultat vides endnu ikke.

Saasnart det var paa nogen Maade muligt, sørgede Christie for, at Veiarbeidet igjen kunde sættes i Gang. Den korteste Afbrydelse var i enhver Henseende det Bedste for Arbeiderne.

Efter alle de rystende Optrin, som i Vinterens Løb har rammet denne Arbeidsstok, taget saa mange Liv og bibragt saa mange Saar, tiltrænger Veibestyrer Christie vel al den Styrke, som han har i sit gudhengivne Sind. Jeg fandt ham grebet og bleg, men fattet og trøstig."

Af Bazarmidlerne kom her strax noget til Anvendelse og det Tiloversblevne kom vel med efter det næste Misvæxtaar i 1869, da der efter Foranledigelse af Biskopen i Throndhjem traadte sammen en saakaldt Nødhjælpskomite, som lod udgaa Opfordring til Bidragsydelse til Afhjælpelse af Korntrang over det hele Stift saavidt strække kunde. Et Beløb af 751 Spd. 48 Skill. indkom i Penge og desuden 54 Tdr. Sædehavre og 4 Tdr. Sædebyg. Alt Sædekorn blev uddelt og i Penge et Beløb af omtrent 1200 Spd. Resten toges nemlig — som ovenfor anmærket — af Bazarfondet.

Det samme uheldige Aar 1867, der endte som et Misvæxt-aar over det hele Amt, havde ved St. Hanstider en Elveflom, der anrettede store Ødelæggelser især paa Amtets Veie, Broer og Veimure, hvorved bevirkedes tvende Tillæg paa det Veibudget, der forelagdes Amtsformandskabet i bemeldte Aar af tilsammen 4710 Spd. nemlig for Gulelvens Ødelæggelser 2610 Spd. og for Ørklas 2100 Spd. Af det sparsomt tildelte Dyrkningsland langs med Elvebredderne gik ved samme Leilighed mange Maal Jord tabt og det af den bedste Ager og Eng, især i Guldalen.

Af andre mindre Ulykkeshændelser, som indtraf, er her blot at nævne et Par Lerfald og Jordskred, det sidste, da en af Vaarstisætrene i Juni 1870 gik ud, hvorved Eieren, en Gaardmand fra Opdal, satte Livet til og adskillige Kreaturer gik tabt.

Ved samme Leilighed blev Chausseen i Drivdalen under Vaarstien delvis ødelagt og Veibanen tildels opfyldt af nedstyrtende Klippeblokke, nogle saa store, at de ikkun ved Minering kunde bortskaffes. Veien var paa enkelte Steder aldeles spærret og Færselen afbrudt; det sidste dog kun i nogle Timer.

Som sædvanlig har Deltagelsen i de store Fiskerier kostet flere af Amtets Indbyggere Livet, ligesom Fartøis- og Redskabstab have været betydeligt.

Derimod er i Femaaret ikke indtruffet nogen samlet Ulykke af større Dimensioner tilsøs, som den Katastrofe, der indtraf i Bjørnør den 21de Januar 1859 og satte hele Landet i Bevægelse og bragte veldædige Bidrag til at flyde saa rigeligt, at deraf, efterat saa meget var uddelt som rimeligt kunde være, dannedes det saakaldte „Bjørnøersfond," der staar under Amtmandens Bestyrelse og hvoraf ved hvert Sommer-, Sage- og Skattething i Bjørnør siden den Tid har været uddelt til de Omkomnes trængende Efterladte passende Bidrag og fremdeles i nogle Aar vil blive uddelt, da der endnu er 726 Spd. tilbage af Fondet, som henstaar i Ørlandets Sparebank.

Sundhedstilstanden i Amtet har under Femaaret været i Almindelighed ret god og kun afbrudt af et Par farligere og mere udbredte Epidemier, en Koppe-Epidemi, som var indbragt ved nogle over Røros fra Sverige indkomne Vandrere, og en Kolerine-Epidemi tildels forbunden med Blodgang i Guldalen, begge foranledigende adskillige extraordinære Forføininger, egne Sygehuses Oprettelse og egen Epidemilæges Ansættelse m. v., alt naturligvis forbundet med extraordinære Udgifter for Amtet og tildels Statskassen.

Af større almeennyttige Foretagender, som her i Amtet ere udførte i Femaaret, er — foruden de foran omhandlede Veianlæg og Rotvolds Sindsygeasyl — ikkun at nævne den planmæssige Oprettelse af mindre Stamschæferier rundtomkring i Amtet, den omreisende Amtsagronoms Belæring, Ansættelse af Schweitzere ved et Par større Bondefjøs, Oprettelse af Meieriskolen paa Reinskloster, det større Landmandsmøde med Udstillinger i 1867, Torvedriften paa Oustmyren ved Heimdals Jernbanestation m. fl.

B. Throndhjems Kjøbstad.

Handel.

Af Børskommiteens Meddelelse om de throndhjemske Handelsforhold i Femaaret, til hvilken jeg henholder mig, faar man det Indtryk, at der i disse Forhold ikke er foregaaet nogen synderlig Forandring, men at Handelen har gaaet sin stille rolige Gang uden voldsomme Afbrydelser eller Standsninger ved politiske Begivenheder, Pengekriser eller større Falissementer og uden Indskriden paa nye Baner eller nogen hurtigere og kraftigere Fremskriden paa den gamle.

„Den eneste politiske Begivenhed i Perioden" — siger Børskommissæren — „der i nogen Grad berørte Byens Handelsvirksomhed, var den fransk-tydske Krig i 1870. De tydske Nordsøhavnes Afspærring standsede i nogen Tid vor Skibsfart paa disse Havne og den i Frankrig indtraadte Tilstand afbrød næsten aldeles Handelsforbindelsen med dette Land. Virkningen heraf var dog ikke ret betydelig. Vore Trælastafskibninger derhen maatte vistnok for endel indstilles, men med Udsigt til et saa meget livligere Opsving efter Krigens Ophør og just som Følge af denne. Det er mig ikke bekjendt, at Forviklinger eller Tab af større Betydning have været Følgen af de inden Krigens Udbrud indledede eller iværksatte Afskibninger. En og anden Vexel har vel paa Grund af det i Frankrig givne og senere forlængede moratorium maattet vente paa Indfrielse langt over den oprindelige Forfaldstid; men da Tilstanden inden den franske Handelsstand, der har Forbindelser her, saa vidt vides, har været og fremdeles er god, kan det endelige Tab neppe blive stort."

Den om Brændevinssalgs-Afgiften nedsatte Kongelige Kommission har i sin Betænkning og Indstilling af 31te August d. A. opført Throndhjem blandt de 6 af Landets Kjøbstæder, hvor Næringen notorisk har været i god Stigen, nemlig Christiania, Drammen, Tønsberg, Bergen, Christiansund og Throndhjem. Den antagne Næring i sidstnævnte By er fra 1859 til 1866 steget fra 794,605 Spd. til 975,160 Spd., altsaa $22^1/_2$ pCt.

Dette Forhold kan vel siges i Vareindførselens Tilvæxt at have sit Modsvarende, men derimod ikke i Vareudførselen, der hvad en af dens væsentligste Artikler angaar snarere har vist en nedadgaaende Tilbøielighed i Overensstemmelse med den vistnok rigtige Bemærkning, at Throndhjem som Exportplads aldrig har indtaget nogen høi Rang blandt Landets Kjøbstæder. Dens Beliggenhed langt inde i Fjorden vanskeliggjør Konkurrencen med de heldigere beliggende Byer paa Vestkysten, hvad den fornemste Exportgjenstand, alle Slags Fiskevarer, angaar. Det er dog fornemmelig Artikelen Klipfisk, for hvilken Throndhjem for noget over en Menneskealder siden var Hovedafskibningsstedet, hvis Udførsel til Udlandet har aftaget, og det uagtet Throndhjems Handlende fremdeles, og det vel saameget som fra nogen anden norsk By, deltager i Indkjøb og Tilvirkning af Klipfisk i Lofoten og Finmarken. Den afhændes for det Meste til Handelsmænd i Christiansund og Aalesund, for derfra at udskibes.

Den tidtnævnte Meddelelse fra Børskomiteen har følgende Tabel over Udførselen fra Throndhjem i Femaarene 1861—1865 og 1866—1870, hvad Hovedartiklerne angaar:

	1861—1865.	1866—1870.
Kobber, Sk℔	10,565	14,906
Trælast, Læster	23,922	26,010
Tørfisk, Voger	152,469	189,494
Klipfisk, -	745,869	485,833
Sild, Tdr.	137,940	148,274
Tran, -	10,048	10,675

Det bemærkes, at den største Del af den anførte Sild er Fedsild, hovedsagelig fisket i Fosens Fogderi af dette Amt og Namdals Fogderi af nordre Amt. Den mindre Del er den saakaldte Storsild, der fiskes i Nordland, men i den senere Tid har tiltrukket sig den throndhjemske Handelsstands Opmærksomhed i høi Grad, saa enkelte endog har indrettet Salterier i Fiskeværene. Det maa dog herved, som med Klipfisken bemærkes, at langtfra ikke al den Storsild, som indkjøbes og tilvirkes for throndhjemsk Regning, kommer til Udførsel fra Throndhjems By, men fra de nævnte Kyststæder.

Kobberpriserne have fremdeles været i Faldende, saa de henimod Femaarets Slutning gik ned til 47 Spd. pr. Sk℔, ja endog noget derunder. Nogen Forbedring eller i alt Fald Tendents til Stigning skal dog senere have vist sig.

Efter de officielle Handels- og Skibsfartstabeller for 1869, som er de sidste jeg er kommet i Besiddelse af, skal Værdien af den hele Udførsel fra Throndhjems Toldsted have udgjort:

i 1866	1867	1868	1869
657,189 Spd.	714,586 Spd.	576,845 Spd.	775,650 Spd.

hvilket gjør i Gjennemsnit for de 4 Aar 681,066 Spd. for Aaret, medens Indførselens Værdi efter Oplysning fra den nævnte Kilde i de samme Aar udgjorde:

1866	1867	1868	1869
2,014,928 Sp.	1,602,798 Sp.	1,985,236 Sp.	1,930,122 Sp.

eller i Gjennemsnit 1,883,146 Spd. aarlig.

Man ser hvilken overveiende stor Betydning Indførselen har. Den har ogsaa været i temmelig stærk Tilvæxt, ikke alene som Følge af den tiltagende Folkemængde, men — hvad Kolonialvarer angaar — ogsaa fordi det er kommet dertil, at Throndhjem efterhaanden mere og mere overtager de mindre Kyststeders Forsyning i det Nordenfjeldske.

Børskommiteens Tabel for Indførselen ser saaledes ud:

	1861—1865.	1866—1870.
Kaffe ℔	7,628,125	8,811,830
Tobak -	1,673,759	1,735,107
Sukker -	7,567,739	9,007,181
Sirup -	4,430,579	5,503,480
Hvedemel -	4,031,566	4,235,985
Rug Tdr.	309,962	357,556
Byg -	351,655	380,048
Hvede -	10,814	9,126
Stenkul -	523,466	596,062
Salt -	262,410	283,697

Toldindtraderne ved Throndhjems Toldsted udgjorde tilsammen i Aaret 1869 et Beløb af 312,309 Spd., hvoraf Udførselstolden er en forsvindende Udbetydelighed, nemlig af Trælast 2,315 Spd. og af andre Varer 1,459 Spd. I Aaret 1870 gik Indtraderne op til 371,888 Spd., medens de i 1866 udgjorde 343,190 Spd., i 1867 269,378 Spd. og i 1868 316,992 Spd.

Tilvæxten i Indførselen af Kornvarer skriver sig fra samme Aarsag som sidst, nemlig Uaar i Perioden.

Stenkulsindførselen er fremdeles i Stigende, fornemmelig fordi Dampkraftens Anvendelse er i stadigt Stigende. Hovedgrunden til Stigningen i Indførsel af Kolonialvarer er ovenfor angivet.

Bomulds-Indførselen er her ikke anført. Den var i forrige Femaar gaaet ned til en Ubetydelighed af 7,284 ℔ fra 294,757 ℔, som den havde udgjort i Femaaret 1856—1860. I Femaaret 1866—1870 har den udgjort i Aarene 1866 200 ℔, i 1867 42,900 ℔, i 1868 71,500 ℔, i 1869 63,000 ℔ og i 1870 27,290 ℔.

Efterat et større Bomuldsspinderi i Omegnen af Throndhjem er kommet i god Gang vil vel Indførselen tiltage.

Af Magistraten bemærkes med Rette, at Savnet af mere tidsmæssige Kommunikationsmidler tillands hviler hæmmende paa Throndhjems Handel. Røros-Jernbanen, som dog nu vel snart maa blive en Virkelighed, ventes allerede at ville give Handelen Opsving, navnligen derved, at Omsætningen med Naboriget lettes og forøges. Men endnu langt kraftigere i denne Retning vil Anlægget af Jernbanen Throndhjem-Sundswall komme til at virke og derfor er det for Throndhjems By blevet et Hovedspørgsmaal.

Angaaende den nu stedfindende Samhandel med Sverige over Land, nemlig dels herfra over Røros og dels med Dampskib herfra og videre tillands over Grændsen, i nordre Amt bemærkedes forrige Gang, at den ikke havde taget det forventede Opsving, hvorved vel sigtedes til det Opsving, man antog vilde blive en Følge af Loven af 18de Mai 1860 angaaende Varers Førsel landværts mellem de forenede Riger. Dennegang er derom bemærket det Samme med Tilføiende, at den dog maa erkjendes at være i Stigende. Nogen Opgave derover er heller ikke nu meddelt. Jeg har derfor igjen, ligesom sidst, henvendt mig til Toldkassereren, angaaende Oplysninger i dette Punkt. Hvad jeg fra ham har faaet, indskrænker sig til hoslagt medfølgende Fortegnelse over Varer landværts udexpederede til Sverige fra Throndhjems Toldsted (Bil. No 8). Deraf sees, at det af udenlandske ufortoldede Varer dog fremdeles gaar adskilligt fra Throndhjem over Land til Sverige, fornemmelig Korn og Kolonialvarer. Saaledes af Kaffe henimod en 100,000 ℔, af Sukker og Sirup 96,458 ℔, af Tobaksblade 32,144 ℔ og Hvedemel 23,134 ℔. At herfra aarligaars skibes Fiskevarer til Sverige er noget som siger sig selv.

Antallet af Handelsberettigede angives ved Femaarets Udgang til 452. Tabel er, i Henhold til Cirkulæret af 30te November 1870, ikke meddelt og heller ikke Oplysning om Øludskjænkernes og Brændevinshandlernes Antal; det sidste er nok det samme som før, nemlig 30. Forøvrigt bemærkes for Sammenligningens Skyld, at det hele Antal af Handlende ved Udgangen af 1865 var 489. At Antallet skulde være gaaet tilbage, finder jeg imidlertid urimeligt, Sandsynligvis ligger Grunden til Forskjellen i den forskjellige Opfatning af Rubrikkens Begrændsning. Paa det ene Sted kaldes de „Handlende" paa det andet „Handelsberettigede". Efter den Forandring, som er foregaaet med Mægler-Næringen ved Loven af 5te Juni 1869, er Mæglerkorpset blevet betydelig forstærket, især hvad Vare- og Vexelmæglere angaar, hvoraf der vel nu gives 6 edsvorne.

Skibsfart.

Byens Handelsflaade er, hvad Seilskibe angaar, fremdeles i Aftagende, medens de her hjemmehørende Dampskibes Antal er tiltaget. I det Hele taget er dog Antallet af Byens Handelsskibe aftaget med 6 Stk., hvorimod deres samlede Drægtighed er noget forøget.

Ved Udgangen af

1865	var der	96	Skibe af	4573	C.-L. Drægtighed
1870	- -	90	— -	4711½	— Do.

Af disse sidste vare 10 Dampskibe 745 C.-L. drægtige og et Skib forsynet med Hjælpedampmaskine.

Det nordenfjeldske Dampskibsselskab, der i Forening med det Bergenske har overtaget Postbefordringen paa den lange Kyststrækning lige til Vadsø, sees fremdeles at udvide sin Virksomhed. Det har i Femaaret anskaffet et større nyt Dampskib og bestilt 2 andre. Af den hermed følgende Oversigt over Selskabets Virksomhed i Femaaret 1866—1870 sees, at dets Dampskibsflaade, som ved forrige Femaars Udgang bestod af Dampskibene „Nidelven", „Hakon Jarl", „Nordland" og „Throndhjem" i Aaret 1868 er forøget med et nyt Dampskib „Tordenskjold", der er 151½ C.-L. drægtig, af 80 Hestes Kraft nominelt og 20 Mands Besætning. I 1866 udstedtes 186 nye Aktier, der tillagt de ældre 1414 Aktier forøgede Selskabets Aktiekapital til 160,000 Spd. For Aaret 1870 sees Indtægten at have udgjort 174,756 Spd. 15½ Skill., hvoraf 29,520 i Postbidrag af Statskassen,

og Drifts- og andre Omkostninger 132,116 Spd. 111 Skill., hvoraf følger et Overskud af 42,639 Spd. 24 Skill. Til Kjedelfondet afsattes 5000 Spd. og til Reservefondet 30,000 Spd. I Udbytte 6 pCt. af 1414 Aktier udbetaltes 8484 Spd.

Som hjemmehørende ved Toldstedet anføres her ogsaa de mindre Fjorddampskibe „Indherred", „Kong Oskar", „Nea", „Stjørdal" og „Orkla", der som tidligere berettet har afløst „Martello" i Farten paa Ørkedalsøren.

Throndhjems private Skibsværft, der i Femaaret 1856—1860 beskjæftigede gjennemsnitlig 90 Arbeidere og i næstsidste Femaar 1861—1865 72 Arbeidere, har i sidste Femaar ikkun beskjæftiget 50 Mand. Jern og Damp fortrænger Træ og Seil. Forøvrigt har Værftet i Femaaret leveret 3 Barkskibe „Ellida", „Niord" og „Stella" af tilsammen 416½ C.-L. Drægtighed.

Som i sidste Femaarsberetning anført, har ogsaa i det her omhandlede Tidsrum engelske og spanske Dampskibe oftere anløbet Byen for Udførsel af Svovelkis og Klipfisk. Den engelske Dampskibsfart paa Throndhjem kan forsaavidt næsten kaldes stadig og regelmæssig, hvilket endmere er Tilfældet med nogle Christiania-Dampskibe. Ogsaa svenske og især danske Dampskibe vedligeholde en temmelig livlig Forbindelse med Throndhjem.

Til Havnens Forbedring er der udrettet adskilligt. Den i sidste Beretning, som besluttet anskaffet, nævnte Dampmuddermaskine har i Femaaret stadig været i Bevægelse og bidraget ikke lidet til Havnens Uddybning og Forbedring. Endmere vil de i 1868 besluttede vigtige Arbeider, hvoraf nogle ere udførte og flere langt fremskredne, bidrage til dette Øiemeds Opnaaelse. Disse Arbeider ere i Magistratens Meddelelse anførte saaledes:

1. Anlæg af Lossekaier, væsentlig til Brug for Dampskibene langs Vestsiden af Byens egentlige Havn (Elven næsten helt ud mod Mundingen).
2. Forlængelse af den allerede i Firtiaarene opførte Molo paa Byens Nordside mod Fjorden.
3. Anlæg af Kaier foran Pakhusene ved Fjorden indenfor Moloen.

Magistraten haaber, at de uheldige Havneforhold, der stedse ere blevne fremholdte blandt Grundene for Skibsfartens Aftagen her paa Pladsen, ved disse Arbeiders Udførelse og fortsat flittig Mudring ville blive i saa væsentlig Grad forbedrede, at enhver berettiget Fordring maa ansees tilfredsstillet.

Ogsaa i sidste Femaar har det nordenfjeldske Søforsikringsselskab været i Virksomhed. De fornødne Opgaver for alle 5 Aar ere fremlagte ved Magistratens Beretning og følge hoslagt. Heraf erfares, at Selskabets rene Fortjeneste i Femaaret har udgjort tilsammen omtrent 17,200 Spd., der dels er afsat til Reservefondet dels udbetalt Aktiehaverne som Udbytte. I sidste eller 21de Regnskabsaar til 31te Marts 1871 er der af Selskabet tegnet paa 777 Policer til Beløb 840,068 Spd., hvilket er meget mindre end de foregaaende 4 Regnskabsaar, i hvilke der i Gjennemsnit sees at være tegnet paa 1035 Policer til et Beløb af 1,157,932 Spd. aarlig.

Navigationsskolen og Observatoriet have fortsat deres Virksomhed som tidligere.

Haandværksdrift.

Med Hensyn hertil har Borgermesteren henvist til medfølgende Meddelelse fra Haandværkerforeningens Bestyrelse (Sub-Bilag No. 17 under Hovedbilag No. 6), til hvilken han henholder sig. Af denne erfares, i det Væsentlige, at den throndhjemske Haandværksstand antages at være gaaet ikke ubetydeligt fremad i Arbeidsdygtighed og Udvikling i det Hele taget, saa at Haandværksdriften nu i Regelen kan siges at staa paa Siden af de øvrige større Byers. For end yderligere Udvikling sætter man sit Haab til den henimod Slutningen af Femaarets sidste Aar i Virksomhed traadte tekniske Skole og det af Haandværkerforeningen oprettede Industrilotteri. Benyttelse af Maskiner i Haandværksdrift kommer nu ogsaa her mere og mere i Brug.

Den økonomiske Forfatning blandt Haandværkerne siges i Almindelighed at være ret god, skjønt Trykket af Uaar og trange Tider for Næringerne ogsaa har ladet sig fornemme hos dem. Haandværkerforeningens Bestyrelse klager ikke over Loven af 14de April 1866 om udvidet Adgang til Haandværksdrift i Kjøbstæderne og hvorved den hele Laugsindretning ophæves fra Udgangen af Aaret 1869; derimod klager den saa meget mere over at Slaveriets Arbeidsanstalt, Carl Johans Stiftelse m. fl. levere Haandværksarbeider til overordentlig billige Priser, ja endog modtager og udfører Haandværksarbeide efter Bestilling. Dette sidste nægter Borgermesteren rent ud at være Tilfældet, og hvad det Første angaar bemærker han, at det kun er den nævnte kommunale Arbeidsanstalt, som med nogen Grund kan siges at levere Haandværksarbeide, og at man med Hensyn til den saavidt muligt søger at slaa ind paa Arbeidsfelter, hvor Konkurence med det frie Arbeide ikke er at befrygte.

Tilfølge det tidtnævnte Departements Cirkulære af 30te November 1870 slipper man dennegang at befatte sig med nogen Opgave over de forskjellige Slags Haandværkere. Derimod er der leveret en schematisk Besvarelse, der her vedlægges som Sub-Bilag No. 4 under Hovedbilag No. 6, angaaende den Ardeidsvirksomhed, som ved Siden af det egentlige Haandværk drives som Binæringer. Blandt disse anføres som de væsentligste Hamp- og Uldindustrien, der fornemmelig er Gjenstand for Carl Johans, samt Hans Nissens og Hustrues Arbeidsstiftelsers velgjørende Virksomhed og hovedsagelig bestaar i Notbinding og almindelige uldne Varer. Nogen Husflid drives selvfølgelig her som i andre Byer, men

neppe af nogen Betydenhed. Endel Qvinder ere beskjæftigede med Vævning af Lærreder, Uldvarer og Gulvtæpper af simplere Sort for Handelsmænd, der skaffer Raaemnet. Forøvrigt henvises til selve den schematiske Opgave.

Throndhjems offentlige Tegneskole har i Femaaret fortsat sin Virksomhed som tidligere. Ligesaa Søndagsskolen, der fornemmelig er beregnet paa at yde Bidrag til den vordende Haandværkerstands aandelige Udvikling.

Angaaende Fiskerier, Skovdrift og Bergværksdrift er der for Byens Vedkommende ikke meget at sige.

Nogen Skovdrift findes aldeles ikke, da den store vidtløftige Bymark er udtømt for al egentlig Skov, og af Bergværksdrift omtales vistnok (Sub-Bilag No. 2) endel i Byens Udmark paabegyndt Grubedrift; men den bestod kun i mindre Undersøgelsesarbeider efter Kobber- og Svovelkis og er at betragte som mislykket.

Angaaende Fiskerierne er fremlagt en schematisk Opgave (Sub-Bilag No. 1), til hvilken henvises.

Deraf erfares, at nogle Mænd herfra Byen, dog i Aar for Aar aftagende Mængde, ogsaa i sidste Femaar have besøgt Lofotfisket i Opsynsdistriktet, for det Meste som Dybsangsfiskere. Det har lidet at betyde. „Noget ganske andet er det“ — bemærker Magistraten — „at Byens Handelsmænd deltage i Expeditioner til Fiskestederne, hvor de for sine medbragte Varer tilforhandle sig Fisk dels i fersk, dels i saltet Tilstand; thi dette Foretagende drives ikke i saa ganske liden Udstrækning, fornemmelig til det i de senere Aar opkomne Storsildfiske. Det paa Deltagerne i Lofotfisket opførte Antal er taget af Opsynschefens aarlige Indberetninger, hvortil man dog i Henhold til Opsynschefens eget Udsigende, skal bemærke, at disse Folk ikke ere egentlige Fiskere, men Mandskab paa de til Fisket søgende Kjøbmandsfartøier, som i Mellemstunderne drive Fiske for Kjøbmandens Regning. Det her nævnte Forhold finder ogsaa i Regelen Sted, forsaavidt Folk herfra tage Del i de øvrige større Fiskerier“.

Hermed kan sammenholdes, hvad ovenfor er anført om Throndhjems Deltagelse i Klipfisk-Trafiken.

Byens egentlige Fiskere ere det hele Aar beskjæftigede med at tilveiebringe den Tilførsel af fersk Fisk, som Byens Indvaanere tiltrænger. De ere dog ikke alene om denne Tilførsel. Mange Fiskere fra de omliggende Kyststrækninger dele den med dem, saa der er mange om Fortjenesten der dreier sig om en 30 à 40 Spd. Brutto i Gjennemsnit daglig. Til et saadant Beløb angives nemlig Værdien af den Fisk, der daglig afhændes paa Fisketorvet. Fortjenesten for Byens Fiskere bliver ogsaa mindre derved, at Udroen stedse bliver længere, efter hvad de sige. Fiskeredskaberne ere saa godt som udelukkende Snøre og Line. Ferskvandsfiskeri drives herfra Byen kun som Sport.

Fabrikdrift og industrielle Anlæg.

Medfølgende schematiske Besvarelse (Sub-Bilag No. 3 a og b) indeholder fornødne Oplysninger herom. I det jeg tillader mig dertil at henvise anføres her kun Følgende:

Ligesom i min forrige Femaarsberetning kan ogsaa nu bemærkes, at der angaaende den Industri- og Arbeidsvirksomhed, som foregaar i Slaveriets Arbeidsanstalt, Tugthuset, Tvangsarbeidsanstalten paa Vollan og de milde Stiftelsers Arbeidsindretninger, saasom Carl Johans, Hans Nissen og Hustrues m. fl., paa dette Sted ingen Oplysning er givet. I den foran berørte schematiske Opgave (Sub-Bilag No. 4) er alene for Hans Nissens og Hustrues Arbeidshus's Vedkommende det Fornødne i saa Henseende meddelt.

Hvad den private Fabrikdrift i Kjøbstaden angaar ere derimod Oplysningerne fuldstændige efter den schematiske Opstilling.

Deraf sees, at der ved Femaarets Slutning var i Virksomhed: Throndhjems private Skibsværft, Trolla Brug, Jernstøberi med mekanisk Værksted, Fabrikken ved Nidelven, mekanisk Værksted, Støberi og Jernskibsbyggeri, Digres Dampsag og Høvleri, Pienes Baandfabrik, 2 Chokoladefabrikker, 1 Brændevinsbrænderi — det Lysholmske —, 1 Fyrstikkefabrik, den Klem-Hansenske Fabrik for Garveri m. m., 1 Teglværk og Drainsrørfabrik, 2 Kornmøller, 4 Rebslagerier, 4 Tobaksfabrikker, 2 Destillationsfabrikker, 1 Sæbesyderi, 1 Barkemølle, 3 Ølbryggerier og 1 Mineralvandfabrik.

Af disse Fabrikker er kun 2de komne til i Femaaret, nemlig den Ericksenske Chokolade- og Sukkervarefabrik samt den Schreinerske Mineralvandfabrik, der begge anlagdes i Aaret 1869.

Af de her nævnte Fabrikker ere flere udvidede i Femaaret og 12 af dem drives med Dampkraft. De øvrige med Vandkraft med Undtagelse af et Par som drives med Haandkraft.

Angaaende Produktionen i Femaaret ved Skibsværftet er foran anført de 3 nybyggede Skibe. Istandsatte bleve i samme Tid 1108 Fartøier med en samlet Drægtighed af 50,705 Commerce-Læster og til en Arbeidsværdi af 69,715 Sp.

Fabrikken ved Nidelven er blandt dem, som har udvidet sin Virksomhed betydeligst. Den drives med Dampmaskine paa 20 Hestes Kraft, sysselsatte 300 voxne Arbeidere i 1870 mod omtrent 150 i de foregaaende Aar, er i Drift det hele Aar rundt, og har tilvirket af Støbegods og Maskiner tilsammen for henimod 400,000 Spd., bygget 11 Dampskibe til samlet Værdi af 73,900 Spd. og forbrugt 31,900 Centner Jern.

I Pienes Baandfabrik, der drives med Dampmaskine paa 6 Hestekræfter, sysselsættes Aaret rundt omtrent 45 voxne Arbeidere, Halvparten af hvert Kjøn og er i Femaaret forbrugt af Bomuldsgarn 45,800 ℔ og af Uldgarn 56,100 ℔.

Lysholms Brænderi sysselsætter 18 Mand i 5 à 6 Maa-

neder af Aaret og har i Femaaret produceret 1,019,113 Potter 50 pCt. Brændevin.

Den Klem-Hansenske Fabrik, der drives med Dampkraft, producerer i Gjennemsnit aarlig omtrent 2000 Centner Saalelæder og Overlæder, 11,000 Stk. Skind beredet til hvide, gule og farvede Skind og adskilligt Skotøi. Desuden produceres der omtrent 800 Tdr. norsk Frugtvin aarlig. Omtrent 300 Individer antages at have sit Udkomme af denne Fabrikvirksomhed.

Ved Trolla Brug, der drives med Vandkraft sysselsættes Aaret rundt en Arbeidsstok af 90 Mand i de seneste Aar. Tilvirkningen af Støbegods har i Femaaret været 19,500 Centner til en Værdi af 67,600 Spd. I Femaarets 3 sidste Aar er desuden tilvirket Dampmaskiner og Kjedler til Værdi omtrent 33,500 Spd. og i 1869 bygget et Jerndampskib paa 30 Hestes Kraft og 11,000 Spd. Værdi.

Ved Digres Dampsag, der drives med en Dampmaskine paa 24 Hestes Kraft, sysselsættes i $10^1/_2$ Maaned af Aaret mellem 20 og 35 Mand. Der blev i Femaaret opskaaret 7100 Tylvter Tømmer og høvlet i s. T. 9000 Tylvter. Mængden af udbragte Planker udgjorde 5930 Tylvter, Battens 6520 Do., Bord 12,760 Do. og Stav i Periodens 4 sidste Aar 246,450 Stkr.

Rebslagerierne, der drives med Vandkraft, men hvoraf 2de ere ganske ubetydelige og kun er i Virksomhed de 9 Maaneder, medens de 2de andre — P. Arnesen og J. Næss — arbeider Aaret rundt, sysselsætter omtrent 40 Mand og forbrugte i Aaret 1870 tilsammen 2,692 Centner Hamp, hvoraf tilvirkedes det samme Antal Centner Tougværk.

I R. Knoffs Destillationsfabrik, der drives med Damp og sysselsætter 12 à 16 Arbeidere hele Aaret rundt, blev i 1870 frembragt 384,000 Potter forskjellige Destillata.

I E. C. Dahls Ølbryggeri, der drives med en Dampmaskine paa 10 Hestes Kraft og sysselsætter omtrent 30 Mand og 10 Kvinder hele Aaret rundt, er i Aaret 1870 meltet 3,870 Tdr. og forbrugt i Ølbryggeriet 4,516 Tdr. Malt.

Forøvrigt henvises til Tabellen.

Angaaende Bergværksdrift og Skovbrug er det Fornødne ovenfor bemærket og om Jordbruget henvises underdanigst til mit derom Anførte i Beretningen for Femaaret 1860—65 Pag. 30. Noget nyt er dennegang derom ikke at berette.

Almennyttige Indretninger.

Blandt disse maa nævnes det i forrige Femaar oprettede Brandforsikringsselskab, der fremdeles i sidste Femaar har fortsat sin Virksomhed og med Hensyn til hvilken Aarsberetninger er fremlagt for samtlige 5 Aar 1866—1870. Deraf sees, at Selskabet, uagtet det ved Drammens Brand den 11te og 12te Juli 1866 led et Tab i Skadeserstatninger af over 59,000 Spd., der alle opgjordes i Mindelighed og for største Del udbetaltes som Forskud, er gaaet stadig fremad indtil Udgangen af Aaret 1868, da Forsikringernes Totalsum udgjorde 3,124,878 Spd. Ved Udgangen af 1869 var dette Beløb gaaet ned til 3,083,303 Spd. hvilket skulde synes at antyde en Tilbagegang i Selskabets Forretninger. Men dette er mere tilsyneladende end virkeligt, hvilket bedst viser sig deraf, at den indvundne Præmieindtægt for Aaret 1869 var vel saa stor som for Aaret 1868, nemlig efter Fradrag af Reassurancepræmien for begge Aar, 17,219 Spd. for Aaret 1868 og 17,285 Spd. for Aaret 1869. Ved Udgangen af Aaret 1870, efterat Selskabet havde havt en større Udtælling i Aaret 1868 i Anledning af Ildebrandene i Arendal, Drammen og Christiansand paa tilsammen over 18,800 Spd. og i 1869 paa omtrent 5,447 Spd., var Totalsummen af Selskabets Forsikringer 4,008,233 Spd. med en Præmieindtægt af 22,060 Spd. Selskabet virkede da gjennem 38 Agenturer i Byerne og 8 Agenturer særskilt for Landdistrikterne.

Drammen har været Selskabet en kostbar By, da den ogsaa i 1870 i Anledning af de store Ildebrande paa Strømsø og Tangen sees at have kostet det i Skadeserstatninger tilsammen 6,165 Spd.

Foruden Norges Bank og Sparebankerne, hvis Virksomhed her ikke behøves nærmere at omhandles, har i Femaaret virket et Par større private Pengeinstituter, nemlig det ældre „Privatbanken“ og det yngere „Den nordenfjeldske Kreditbank.“ Beretninger vedlægges for Begges Vedkommende henholdsvis for 1870 og for 1869 og 1870. Heraf erfares, at Privatbanken i Aaret 1870 havde paa sine Forretninger havt et rent Overskud af 8190 Spd. med 7909 Spd. i Aaret 1869. Summen af Indlaan var ved Aarets Udgang 382,634 Spd. Indlaansrenten havde saagodtsom uforandret været paa Kassefolio 2 pCt., paa korte Indlaan 3 à 4 pCt., paa Sparebankvilkaar 4 pCt. og paa 6 Maaneders Indlaan 5 pCt. Ved Aarets Udgang havdes Vexler i Portefølje til Beløb 277,848 Spd. og Vexelobligationer 103,520 Spd., hvilket viser en Forøgelse for den samlede Portefølje i Forhold til dens Indhold for 1869 af 8910 Spd. med en Formindskelse i Vexelobligationslaan til Beløb 14,275 Spd. Diskontopræmien har saagodtsom stadigen det hele Aar igjennem været 6 pCt. for Vexelobligationer med Undtagelse af en 3 Maaneders Tid om Høsten, da den var $6^1/_2$. For Vexler var den fra Aarets Begyndelse til Midten af April 5 pCt., derfra til 22de Juni 6 pCt., derfra til 7de August $5^1/_2$ pCt., derfra til Begyndelsen af November 6 pCt. og derfra til Aarets Udgang 5 à 6 pCt. Bankens Filial i Christiansund sees der at have været meget tilfreds.

Privatbanken havde ved Udgangen af 1870 et Reservefond af 4,503 Spd. og en afsat Sum for Renter af løbende Papirer og mulige Tab til Beløb 5,674 Spd.

Ved den nordenfjeldske Kreditbank har Indlaansrenten i 1870 været for Kassefolio . . . . . 2 pCt.
Indlaan paa bestemt men kortere Tid (1—6 Maaneder) . . . . . $3^1/_2$ à 4 —

paa 6 Maaneder og derover i Regelen . . 5 pCt.
„ Sparebankvilkaar . . . . . $4^1/_2$ —
„ Opsigelse . . . . . $3^1/_2$ —

Vexler i Portefølje ved Aarets Udgang til Beløb 339,549 Spd. og Vexelobligationer 38,065 Spd.

Diskontopræmien har været 6 pCt. for Vexelobligationer og 5 à 6 pCt. for Vexler.

I Aaret 1870 var indbetalt i Kassen 3,840,572 Spd. og igjen udbetalt 3,821,904 Spd.

Gevinst- og Tabs-Konto viste sig ved Udgangen af 1870 saaledes:

Debet.			Kredit.		
Lønningers Konto	2,350	Spd.	Afsat fra 1869 for uoptjent Diskontopræmie m. v.	3,903	Sp.
Omkostningers „	684	—	Provisions og Agio Konto	2,755	—
Udbytte „	4,000	—	Interesse „	7,132	—
Reservefondets „	1,500	—		1	—
Afsat for uoptjent Diskontopræmie m. V. „	5,257	—			
	13,791	Spd.		13,791	Sp.

Udbyttet var bestemt til 11 pCt og Reservefondet udgjorde 2500 Spd.

Magistraten bemærker, at Gadebelysningen stadigen er blevet udvidet ved Anlæg af nye Gasledninger og Anbringelse af Blus paa forskjellige af Byens Udkanter. Paa samme Maade er ogsaa efterhaanden Vandledningens Forgreninger forfleret og forlænget. Den ældre Kuppelstensbrolægning er for en større Del af Byens Gader blevet ombyttet med en mere tidsmæssig Brolægning af huggen Sten og dermed fortsættes fremdeles. Kjørebanen er i de urimelig brede Hovedgader blevet indskrænket og de derved frembragte nye Fortoug makadamiserede og tildels beplantede med Træer.

Byens Almueskolevæsen, hvis Omordning egentlig fandt Sted i forrige Femaar, har dog ogsaa i det sidst forløbne modtaget enkelte Udvidelser og Forbedringer. Almueskolen her i Byen maa nu siges at staa paa en respektabel Fod, og den gjør sin Gjerning godt. Som forhen bemærket har Byens Søndagsskole været i sædvanlig Virksomhed i Femaaret. Ligesaa 3 Børneasyler og alle dens mange Barmhjertigheds- og andre nyttige Indretninger, hvorom underdanigst henvises til min forrige Femaarsberetning.

Den deri som paatænkt omhandlede tekniske Læreanstalt, hvis Vigtighed og Betydning ikke alene for Throndhjems By men for hele det Nordenfjeldske overalt er anerkjendt, kom dog endelig istand ved Hjælp af Thomas Angells Midler og Statskassebidrag, og traadte i Virksomhed henimod Femaarets Slutning den 1ste November 1870, som Følge af Storthingets Beslutning af 16de April 1869 og Kongelig Resolution af 4de Juli det paafølgende Aar.

Et Exemplar af den ved den nævnte Kongelige Resolution approberede Plan for Læreanstalten, der er beregnet paa dels at meddele dem, der have bestemt sig for en lavere teknisk Virksomhed, en fuldstændig theoretisk-teknisk Uddannelse (faste Elever) og dels enkelte theoretiske Kundskaber til dem, som have bestemt sig for anden praktisk Virksomhed (hospiterende Elever), samt Afskrift af den tidligere indsendte Oversigt over Skolens Virksomhed i Tidsrummet fra 1ste November 1870 til August Maaned 1871 vedlægges som Bil. No. 9.

Med Hensyn til Byens Skattevæsen meddeler Magistraten følgende Oplysninger for Femaaret:

	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.	
A. Byskat:	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
af Formue og Næring	22,399	4	22,460	91	20,773	11	21,645	68	21,943	20
- Brandtaxten	13,896	104	13,973	33	15,164	53	15,328	90	15,504	54
- Grundtaxten	1,510	10	1,509	112	1,509	112	1,549	82	1,549	82
B. Fattigskat:	11,451	114	16,962	12	12,897	114	14,739	78	14,942	109
1. Beskattet Formue	4,691,000	„	4,849,500	„	4,836,500	„	4,624,000	„	4,537,000	„
2. Antagen Indtægt.	975,160	„	1,052,630	„	1,077,140	„	1,087,780	„	1,075,270	„
3. Skatbar Indtægt .	549,464	„	595,079	„	603,003	„	600,158	„	599,824	„
4. Skatteydernes Antal	1622		1760		1900		1926		1866	

Forsaavidt det i Børs- og Handelskommiteens Meddelelse er anført, at Skattebyrderne ere tiltagne, forholder dette sig vistnok tildels saaledes, navnligen forsaavidt Udgifterne til Skolevæsenet, der i Forbindelse med Fattigvæsenet særligen ere fremhævede som Gjenstande for Stigning, ere tiltagne i Perioden. Der er nemlig til Almueskolevæsenet udlignet:

i 1866 . . . . . 7,359 Spd.
- 1867 . . . . . 9,186 —
- 1868 . . . . . 9,093 —
- 1869 . . . . . 7,652 —
- 1870 . . . . . 10,374 —

se nærmere herom vedliggende Aftryk af Throndhjems Kjøbstads Budget for Aarene 1866, 1867, 1868, 1869 og 1870

(under Bil. 6). „Hvad Fattigskatten angaar“ — bemærker Magistraten — „har vistnok nogen Stigning fundet Sted; men naar hensees til, at Byen fra 1ste Januar 1864 fik en Tilvæxt af et Par Tusinde Mennesker, væsentlig af den arbeidende Klasse, hvortil der ved Ligningen i de første Aar toges lidet Hensyn, hvoraf Følgen var en Underbalance for Fattigkassen, som foranledigede en extraordinær Ligning i 1867 og som faldt trykkende ogsaa i de følgende Aar af Femaarsperioden, — synes der heller ikke at være megen Grund til Klage over Fattigskattens Stigning, især naar man anstiller en Sammenligning med Forholdet i andre Bykommuner.“

I det Hele taget maa det nok siges, at Skatteforholdene stiller sig ret fordelagtigt for Throndhjems Byes Indvaanere. Byskattens Stigen er dog i Sandhed Intet at tale om, dertil er den for ubetydelig, og hvad Skoleskattens Stigen angaar er den kun til at glæde sig over og høist ubetydelig den ogsaa, i alt Fald i Forhold til hvad der er udrettet til Almueskolevæsenets Fremme her i Byen. Men det er Angellsstiftelserne, hvem Byen skylder saa meget, der ogsaa her er kommet supplerende til Hjælp og fremdeles yder sit ikke ubetydelige aarlige Tilskud, ligesom det er disse og Throndhjems mange andre rige Legater og Stiftelser, der gjør at Fattigskatten kan holdes nede ved et forholdsvis temmelig lavt Beløb.

Af Brændevinsafgiften, 8000 Spd., er tilfaldt Fattigkassen 6000 Spd. og Bykassen 2000 Spd. Af de Angellske Stiftelsers Midler har Fattigkassen aarlig oppebaaret 3 à 4000 Spd., der anvendes til Fattighusene.

Bykassens Gjæld anføres i den officielle Statistik C. N. 10 at have udgjørt ved Udgangen af 1866 et Beløb af 103,925 Spd.

Af Byens Budget for 1870 sees „Afdrag og Renter af Byens Gjæld“ for bemeldte Aar at udgjøre omtrent 7,020 Spd., foruden tvende Halvaars-Bidrag til Jernbaneanlægget mellem Throndhjem og Støren, udgjørende tilsammen 2,500 Spd.

Det er fornemmelig hos Throndhjems Sparebank, at Kommunen staar som Debitor og dernæst hos Oplysningsvæsenets Fond.

Den økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Med Hensyn hertil henviser Magistraten til den schematiske Opgave No. 5, Formandskabets Erklæring desangaaende samt Børs- og Handelskommiteens Meddelelse.

Af Magistraten selv fremsættes her angaaende dette Punkt kun nogle Bemærkninger om Rigtigheden af hvad Formandskabet har anført om Vanskeligheden ved at erholde Husleilighed for den arbeidende Klasse, hvilken Magistraten finder for en Del at hidrøre fra, at Nybygning ikke har holdt Skridt med Folkemængdens Tilvæxt, og for en væsentligere Del fra Loven af 8de Mai 1869 om Indskrænkning i Retten til at søge Udlæg for Gjæld, der antages at gjøre det saameget vanskeligere for en Arbeidsfamilie, som sjeldnere er i Besiddelse af Løsøre-Effekter til en større Værdi end 30 Spd., at faa Logis.

Hvad Børs- og Handelskomiteen herom har at sige indskrænker sig til Følgende:

„Afkastningen af Byens Handelsvirksomhed har i det sidste Femaar været normal. Befolkningens og specielt Handelsstandens økonomiske Stilling har derimod neppe gjort Fremskridt i det Hele taget, snarere det Modsatte, en Opfatning, der vinder Styrke, naar man ser hen til, at den til Skat ansatte Formue i 1870 kun lidet overstiger $4^1/_2$ Million Spd., medens den tidligere har udgjort 4,900,000 Spd.“

I den schematiske Opgave Bilag No. 5 siger Magistraten, efter at have oplyst, at Daglønnen paa egen Kost er om Sommeren 36 à 48 Skill. og om Vinteren 32 a 40 Skill. samt Aarslønnen for en Dreng 30 à 50 Spd. og for en Pige 12 à 20 Spd., at „den økonomiske Tilstand i Almindelighed vel neppe i Femaaret tør siges at være gaaet kjendelig fremad — Ligningsforretningerne for de forskjellige Aar viser endog en ligefrem Tilbagegang i den skatbare Formue, idet denne er aftaget fra 4,691,000 Spd. i 1866 til 4,537,000 Spd. i 1870 efter i Mellemtiden (1868) at have været oppe i 4,836,500 Spd. Samtidig udviser imidlertid Summen af antagen Indtægt nogen Tilvæxt (fra 975,160 Spd. til 1,075,270 Spd.), ligesom det ogsaa kan paavises, at Livet og Virksomheden i enkelte Retninger er gaaet fremad. Samfærselen med de tilstødende Distrikter har saaledes taget Opsving, hvilket fremgaar deraf, at flere Fjorddampskibe ere anskaffede, som vedligeholde stadige Router paa Egnene omkring Throndhjemsfjorden. Nidelvens Fabrik, som er det største industrielle Anlæg hersteds er ligeledes gaaet betydeligt fremad og har mere end fordoblet sin Arbeidsstyrke, hvilket naturligvis har lettet Adgangen til Fortjeneste for den arbeidende Klasse.“

Videre bemærkes sammesteds, at Eiendommene er gaaet betydeligt op i Pris i de for Handel og Samfærdsel bedst beliggende Gader, medens i de uheldigere situerede Dele af Byen Eiendomspriserne endog har været i Dalende.

Dagarbeidernes Kaar siges at være nogenlunde godt, uagtet Husleien er voxet og de fleste Nødvendighedsartikler, især af Landmandens Frembringelser, ere stegne i Pris.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Sparsommeligheds og Brændevinsdriks større eller mindre Almindelighed nu mod før, siges Forholdet at være uforandret.

Lyst til Læsning og Kundskabers Erhværvelse er i Tiltagende, hvilket tydeligst fremgaar af den stadigt tiltagende Tilstrømning til de forhaanden værende Læseforeninger og Bibliotheker.

I Formandskabets Erklæring om disse Forhold (Sub.-Bilag No. 6 under Hovedbilag No. 6) hedder det overens-

stemmende med en i Sagens Anledning nedsat Komitees Indstilling saaledes:

„Med Hensyn til den økonomiske Tilstand inden Byen, om hvorvidt denne er gaaet frem eller tilbage i Femaaret, saa er det vistnok vanskeligt at udtale sig noget bestemt derom, men vi skulle dog tro, at det i det store Hele taget er gaaet fremad og ikke saa ganske ubetydeligt endda.

Saavel den forøgede Export og Import synes at stadfæste dette, som ogsaa den Omstændighed, at medens Fordringerne til Livet igjennem alle Samfundsklasser sikkert ere tiltagne ikke ubetydeligt, saa synes ogsaa Evnen til at kunne tilfredsstille dem at være tilstede.

Naar Magistraten anfører, at Ligningsforretninger for de forskjellige Aar snarere skulde bevise det Modsatte, at det nemlig skulde være gaaet tilbage med Formuesforfatningen, saa tro vi, at en Formindskelse heri bør søges i den Omstændighed, at Formuer ere flyttede over fra Byen til andre Kommuner og ikke i nogen ligefrem Tilbagegang,"

Herved er ogsaa mødt det ovenanførte Bevis paa Tilbagegang, som findes i Børs og Handelskomiteens Meddelelse, da det netop er det samme som Magistratens.

Jeg for min Del holder mig overtydet om, at Formandskabets Formening, at den økonomiske Tilstand i Almindelighed „er gaaet fremad og det ikke saa ganske ubetydeligt endda" i Femaaret, kommer Sandheden nærmest.

Ved et Sammendrag af de under Hovedbilag No. 6 fremlagte Opgaver fra og med No. 18 til og med No. 21 faar man en Generaltabel for disse Forhold af følgende Indhold:

Benævnelse.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
1. Tvangsauktioner over faste Eiendomme og Løsøre.					
a. Antal	63	52	46	53	49
b. Beløb	44,552 Sp. 10 ß	29,232 Sp. 106 ß	17,326 Sp. 117 ß	32,020 Sp. 102 ß	28,249 Sp. 107 ß
2. Exekutionsforretninger.					
a. Antal	72	78	78	59	67
b. Beløb	11,719 Sp. 21 ß	14,909 Sp. 33 ß	16,840 Sp. 8 ß	8,306 Sp. 7 ß	6,954 Sp. 43 ß
3. Udpantninger og Exekutioner ved Underfogden:					
a. Antal	1351	1096	1761	1668	1545
b. Beløb	8,772 Sp. 73 ß	6,881 Sp. 107 ß	10,096 Sp. 118 ß	10,617 Sp. 100 ß	11,102 Sp. 85 ß
4. Gjeldsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme — thinglæst					
a. Antal	173	182	157	164	139
b. Beløb	57,671 Sp. 72 ß	107,134 Sp. 10 ß	75,963 Sp. 59 ß	89,706 Sp. 59 ß	76,846 Sp. 83 ß
aflæst:					
a. Antal	149	138	120	153	134
b. Beløb	47,422 Sp. 86 ß	72,380 Sp. 77 ß	55,666 Sp. 107 ß	72,155 Sp. 64 ß	54,700 Sp. 47 ß
5. Afhændede faste Eiendomme.					
a. Antal	80	55	71	75	87
b. Beløb	154,525 Sp. 100 ß	98,884 Sp. 114 ß	27,110 Sp. 68 ß	139,764 Sp. „ ß	155,719 Sp. „ ß

Ved at sammenligne disse Forhold med dem af samme Slags, som fandt Sted ved Udgangen af Femaaret 1860—1865 findes, at medens Antallet af afhændede faste Eiendomme dengang udgjorde for det hele Femaar 475 til et samlet Pengebeløb af 812,205½ Spd., udgjør det dennegang ikkun et Antal af 368 til et samlet Pengebeløb af 676,004⅔ Spd.

Af Gjeldsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme er dennegang thinglæst i Antal 815 til Beløb 407,322 Spd. mod hin Gang 1164 i Antal til Beløb 697,684 Spd.

Af de anførte Antal af Panteheftelser er dennegang aflæst i Antal 694 til Pengebeløb 302,326 Spd. mod hin Gang 824 til Beløb 396,884 Spd.

Medens Exekutionsforretningernes Antal i sidste Femaar sees at have udgjort 354 til et Pengebeløb af 58,729 Spd., opgik Antallet deraf i forrige Femaar til 501 med et Beløb af 70,591 Spd. Forskjellen til sidste Femaars Fordel, hvad Pengebeløbet angaar, er betydelig, om ogsaa til de af Byfogden udførte Exekutionsforretninger for sidste Femaar lægges de af Underfogden i s. T. udførte Exeukutioner til et Pengebeløb af omtrent 700 Spd.

Men saa har Udpantningerne rigtignok i sidste Femaar langt overgaaet forrige Femaars baade i Antal og Beløb. Nemlig dennegang 7267 i Antal til Beløb i Penge 46,772 Spd. og forrige Gang 3846 i Antal til et Pengebeløb af 37,199 Spd.

Det maa herved bemærkes, at der er en liden Forskjel mellem de i forrige Femaarsberetnings Text anførte Summer og dem, der findes opført i de den ledsagende officielle Tabeller, en Forskjel, hvis Grund jeg ikke har havt Tid til at udfinde; den er desuden for ubetydelig til i denne Forbindelse at kunne øve nogen forstyrrende Indflydelse.

Tvangsauktionernes Antal og Beløb i sidst forløbne Femaar opgives i Tabellen tilsammen over fast Eiendom og Løsøre til 263 og 151,382 Spd. Da forrige Femaarsberetning med Tabeller ikke indeholder nogen Opgave herover, kan Sammenligning forsaavidt ikke anstilles.

Hovedresultatet af Sammenstillingen bliver imidlertid — forsaavidt noget i denne Retning heraf med Føie kan sluttes — styrkende den af Formandskabet udtalte og af mig tiltraadte Mening, at den økonomiske Tilstand i Almindelighed maa antages at have forbedret sig i Femaaret.

Foruden hvad ovenfor er anført angaaende Eiendomspriserne i Byen kan endvidere bemærkes, at naar efter Tabellen et Antal af 368 faste Eiendomme anføres at være solgt i Femaarsperioden til et samlet Pengebeløb af 676,005 Spd. fremgaar deraf en Gjennemsnitspris af omtrent 1837 Spd. for hver Eiendom, medens Gjennemsnitsprisen for Femaaret 1861—1865 paa samme Maade fandtes at udgjøre 1710 Spd. Dette beviser ogsaa Fremgang.

Throndhjem den 27de December 1871.

Underdanigst

C. Motzfeldt.

C. No. 2.

R.

Nordre Throndhjems Amt.

Underdanigst Beretning

om Nordre Throndhjems Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

A. Amtets Landdistrikt.

1. Jordbrug.

Det Femaar, som nærværende Beretning gjælder, har i det Hele taget kun været lidet gunstigt for Jordbrugets Udvikling og Fremgang. Vistnok var Aaret 1866 et baade for Korn- og Potetesavlen mere end almindeligt heldigt Aar, om end Udbyttet for Kornets Vedkommende ikke blev saa rigt som det kunde være blevet, hvis den i Misvæxtaaret 1865 avlede Sæd havde været af bedre Beskaffenhed og mere tilstrækkelig end den viste sig at være, men af de 4 paafølgende Aar bleve Aarene 1867 og 1869, og fornemmelig det sidstnævnte dels af Mangel paa tilstrækkelig Sommervarme, dels formedelst tidlig Frost og vedvarende Uveir baade før og under Indbjergningen to af de værste Uaar, som i en længere Aarrække have rammet dette Distrikt, medens Aarene 1868 og 1870, om de end begunstigedes af heldigere Veirforholde, dog igjen af Mangel paa god og tilstrækkelig Udsæd ikke gave saa rigt Udbytte, som man ellers kunde have ventet. For Havrens Vedkommende stod ogsaa 1870 betydeligt under et Middelsaar, og paa Poteterne led man i samme Aar saavel i den søndre Del af Inderøens Fogderi som i Stør og Værdals Fogderi betydelige Tab ved Tørraaddenhed, for hvilken Sygdom man indtil dengang i flere Aar havde været saagodtsom ganske forskaanet.

Jordbruget har saaledes i dette Femaar maattet savne hvad der maa ansees for den væsentligste Betingelse for, at det skal kunne trives og gjøre Fremgang, nemlig gode og frugtbare Aaringer, som baade vække Landmandens Mod og Lyst og skaffe ham Midler til at udføre de Forbedringer, som en hensigtsmæssig Drift kræver. Imidlertid er det dog langt fra, at de omhandlede uheldige Omstændigheder have bevirket nogen Tilbagegang, men Fremgangen har kun været ringe, og desværre langt ringere end man kunde have haabet og ventet efter den varme Interesse, hvormed denne Amtets i Forening med Fædriften vigtigste og for en overveiende stor Del af samme saagodtsom eneste Næringsvei for nogle Aar tilbage blev omfattet af Befolkningen. Hvad der derhos høiligen maa beklages, og vist hovedsagelig, om ikke udelukkende, maa tilskrives Uaarene, er, at der hos Almuen er opstaaet en høi Grad af Mistillid til de rationelle Jordbrug og Nytten af de tidligere trufne Foranstaltninger baade til Udbredelse af agronomiske Kundskaber og til mere umiddelbar Befordring af landøkonomiske Interesser, hvilket paa mange Maader er kommet tilsyne, og fornemmelig ved den Mangel paa Deltagelse og Understøttelse, som er vist Amtets Landhusholdningsselskab og de til samme knyttede Landboforeninger, af hvilke det første paa Grund heraf maatte opløses eller hæves ved Femaarets Udgang, og de sidste i flere Aar ikke have vist Spor af nogen Virksomhed.

Af den officielle Statistik for 1865 og hoslagte efter de fra Lensmændene modtagne schematiske Opgaver affattede Tabel No. 1 sees Jordbrugenes Antal og Matrikulskyld ved Udgangen af Aarene 1865 og 1870 at have udgjort følgende:

Fogderi.	1865.			1870.		
	Brugenes Antal.	Matrikulskyld.	Skylddaler pr. Brug.	Brugenes Antal.	Matrikulskyld.	Skylddaler pr. Brug.
Stør- og Værdalen	2,142	6,652 Spd.	3. 15.	2,188	6,652 Spd. 98 ß	3. 04.
Inderøen	1,539	4,067 —	2. 64.	1,585	4,062 — 28 -	2. 56.
Namdalen	1,381	1,944 —	1. 41.	1,415	1,942 — 94 -	1. 37.
i hele Amtet	5,062	12,663 Spd.	2. 50.	5,188	12,657 — 100 ß	2. 44.

Sammenholdt med Forholdet mellem Brugenes Antal og Skyld i hele Riget, som for 1865 var 1. 63 Spd. pr. Brug, maa det Forhold, som foranstaaende Opgave udviser, ansees for ganske gunstigt, især naar man tager i Betragtning, at en større Mængde af de mindre Brug findes i Namdalens Kystdistrikt, hvor Fiskeriet udgjør en væsentlig Næringsvei, ved Siden af hvilken større Jordbrug i Regelen ere forholdsvis mindre lønnende, medens Smaabrugene ere uundværlige for Befolkningens daglig Behov, og flere Steder, hvor de drives ret ordentligt, dertil yde ikke ubetydelige Bidrag.

Af de anførte Brug udgjorde Antallet af de egentlige Jordbrug 5,061 med en samlet Skyld af 12,584 Spd. 54 Skill., og af andre Brug saasom Havnegange, Udslaatter, Skovstykker m. V. 127 med en Skyld af 73 Spd. 46 Skill.

Af egentlige Jordbrug med en Matrikulskyld af over 20 Spd. fandtes: i Stør- og Værdalens Fogderi: 1 i Nedre Størdalen af Skyld 22 Spd. 99 Skill., i Skogn 3 af samlet Skyld 72 Spd. 19 Skill. og i Værdalen 6 af samlet Skyld 140 Spd. 61 Skill., tilsammen 10 med en samlet Skyld af 235 Spd. 59 Skill.;

i Inderøens Fogderi: 1 i Mosvigen af Skyld 25 Spd. 104 Skill., 1 i Inderøen af Skyld 30 Spd. 10 Skill. og 2 i Egge af samlet Skyld 92 Spd. 55 Skill., tilsammen 4 med en samlet Skyld af 148 Spd. 49 Skill.;

i Namdals Fogderi: 1 i Overhalden af Skyld 20 Spd. 6 Skill.;

i hele Amtet altsaa 15 med samlet Skyld 403 Spd. 114 Sk.;

med en Matrikulskyld af over 10, men under 20 Spd.:

i Stør og Værdalens Fogderi 77 med en Skyld af . . . . . 967 Spd. 47 Skill.
i Inderøens Fogderi 23 med en Skyld af 280 — 96 —
i Namdalens — 3 — - — - 32 — 67 —

tilsam. i hele Amtet 103 med en Skyld af 1,280 Spd. 90 Skill.;

med en Matrikulskyld af 24 Skill. og derunder:

i Stør og Værdalens Fogderi 114, i Inderøens Fogderi 48 og i Namdalens Fogderi 54 tilsammen i hele Amtet 216.

Videre vare af de egentlige Jordbrug:

Fogderi.	benyttede af Eierne.		bortfæstede eller bortleiede.	
	Antal.	Matrikulskyld.	Antal.	Matrikulskyld.
Stør og Værdalen	1,849	5,560 Spd. 12 ß	290	1,046 Spd. 118 ß
Inderøen	1,480	3,811 — 5 -	80	231 — 43 -
Namdalen	1,197	1728 — 12 -	165	206 — 104 -
i hele Amtet	4,526	11,099 Spd. 29 ß	535	1,485 Spd. 25 ß

hvilket viser en ganske ubetydelig Tilvæxt i de Brug, som benyttes af Eierne selv.

Om hvorvidt Dele af en og samme Eiendom have været bortforpagtede til 2 eller flere Forpagtere, indeholde de modtagne Opgaver ingen Oplysning, men jeg har Grund til at antage, at det kun ganske undtagelsesvis finder Sted, om det iøvrigt nogetsteds er Tilfælde.

Med Jordeievilkaarene har jeg ikke erfaret nogen Misnøie at finde Sted, og nogen forandret Ordning af samme fra Lovgivningens Side formenes saaledes ikke her at tiltrænges.

Fælledsskab om Hjemmarken finder kun ganske undtagelsesvis Sted i Amtets 2 sydligste Fogderier; derimod er saadant Fælledsskab ikke usædvanligt i Namdalen uden at sammes Omfang dog nærmere har kunnet angives. Til Udskiftningens Fremme havdes i 1866 3 af Amtmanden beskikkede Udskiftningsformænd, men senere kun 1 Saadan, som stadig har været sysselsat i Namdalen. Over de afholdte Udskiftningsforretninger ere de paabudne Opgaver ved hvert Aars Udgang indsendte til det Kongelige Departement for det Indre.

De almindelige Sædarter ere Byg, Havre og Poteter, for en mindre Del ogsaa Hvede, Rug, Blandkorn og Erter. Efter den officielle Statistik og de i Anledning af nærværende Beretning indhentede Opgaver udgjorde Udsæden i Aarene 1865 og 1870 Følgende:

Eogderi.	Hvede.		Rug.		Byg.		Havre.		Blandkorn.		Erter.		Ialt Kornsæd.		Poteter.	
	1865	1870	1865	1870	1865	1870	1865	1870	1865	1870	1865	1870	1865	1870	1865	1870
Stør og Værdalen .	55	36	67	54	2381	2478	15,405	15,402	182	175	72	60	18,162	18,205	23,803	23,886
Inderøen	10	1	87	80	2690	2488	10,774	9,638	33	2	36	31	13,630	12,240	21,130	19,226
Namdalen . . .	„	„	7	7	1437	1388	5,185	4,436	17	68	2	„	6,648	5,899	7,960	6,882
Hele Amtet	65	37	161	141	6508	6354	31,364	29,476	232	245	110	91	38,440	36,344	52,893	49,994

Ifølge dette Uddrag skulde Udsæden baade af alle Slags Korn og af Poteter ikke have været saa ganske lidet ringere i 1870 end i 1865, men herved er dog at mærke, at de vedkommende Jordbruget og Fædriften indhentede Opgaver bære saa umiskjendelige Spor af mindre Nøiagtighed og Paalidelighed, at man ikke ubetinget tør stole paa de Resultater, som af dem kunne uddrages. At Udsæden i 1870 har været adskilligt mindre end i 1865 er imidlertid troligt nok, uden at man deraf maa slutte sig til nogen almindelig Tilbagegang eller Indskrækning i Korn- og Potetesavlen, da det sandsynligere maa tilskrives den Mangel baade af Korn- og Potetessæd i Aaret 1870, som var en Følge af Uaaret 1869.

At Avl og Foldrighed vare høist forskjellige i heromhandlede Femaar, er en ligefrem Følge af de enkelte Aars høist forskjellige Beskaffenhed, men at angive samme med Tal lader sig ikke med nogen Grad af Sikkerhed gjøre. For forrige Femaar sees Foldrigheden i et Middelsaar at være angivet saaledes:

i Stør- og Værdalens Fogderi: Hvede 6,6, Rug 7,0, Byg 8,0, Havre 5,5, Blandkorn 5,4, Erter 6,3, Poteter 7,2:

i Inderøens Fogderi: Hvede 6,9, Rug 7,7, Byg 7,3, Havre 6,7, Blandkorn 7,5, Erter 5,7, Poteter 8,0;

i Namdalens Fogderi: Rug 7,0, Byg 6,3, Havre 6,4, Blandkorn 6,5, Erter 6,0, Poteter 7,1:

i hele Amtet: Hvede 6,68, Rug 7,39, Byg 7,37, Havre 6,10, Blandkorn 5,85, Erter 6,13, Poteter 7,55.

Gjennemsnitsfoldigheden i sidste Femaar antager jeg ikke at have været væsentlig afvigende herfra, dog snarere lavere end høiere.

Udsæden pr. Maal antages ogsaa at have været omtrent som i forrige Femaar, kun at man efter Uaarene af Hensyn til Sædekornets Svaghed eller Upaalidelighed tildels har saaet noget tykkere end sædvanligt.

Alene for Aaret 1870 haves nogenlunde fuldstændige Opgaver over Kornets Vægt, som udvise Følgende: Hvede fra 198 til 240 ℔, Rug fra 176 til 210 ℔, Byg fra 144 til 180 ℔, Havre fra 108 til 144 ℔, Blandkorn fra 126 til 160 ℔. Kun under gunstigste Omstændigheder antages Vægten af Byg at naa op til 180 ℔ og af Havre til 144 ℔; en høiere Vægt er ialfald meget sjelden. Som betegnende for Uaaret 1869 bemærkes, at Gjennemsnitsvægten af Byg og Havre i følgende til Indherreds bedste Kornbygder henhørende Herreder for bemeldte Aar er opgivet saaledes: i Skogn til respektive 132 og 72 ℔, i Ytterøen 108 og 72 ℔, i Inderøen 126 og 72 ℔, og i Sparbo under 90 og 72 ℔. At den flere andre Steder var endnu lavere er sikkert nok.

Fraregnes Aaret 1869 har saavel i Inderøens som i Stør og Værdalens Fogderi Byg-, Havre- og Potetesavlen som sædvanlig ikke blot været tilstrækkelig for disse Distrikters eget Behov, men ogsaa afgivet noget Overskud til Afsætning til andre Distrikter, dog i Aaret 1867 kun høist ubetydeligt. Af Avlen i 1869 havdes vistnok ogsaa enkelte Steder noget Korn tilovers, men dets daarlige Beskaffenhed lagde Hindringer iveien for at faa det afsat. I forrige Femaarsberetning er det Overskud, der i almindelige Aaringer kan afsættes fra disse 2 Fogderier, ansat saaledes:

Byg:	i Stør- og Værdalen . .	3,500 Tdr.	
	- Inderøen	1,500 —	5,000 Tdr.
Havre:	- Stør- og Værdalen . .	18,000 Tdr.	
	- Inderøen	7,000 —	25,000 —
Poteter:	- Stør- og Værdalen . .	40,000 Tdr.	
	- Inderøen	20,000 —	60,000 —,

og dette stemmer ogsaa nogenlunde med Lensmændenes Opgaver over hvad der af Byg og Poteter er afhændet i Aaret 1870, der for disse 2 Sædarters Vedkommende maa ansættes til et Middelsaar. Med Opgaverne over hvad der i samme Aar er solgt af Havre stemmer det derimod ikke, idet Opgaverne kun udvise henved 13,000 Tdr. af denne Sort Sæd, men herved er ogsaa at bemærke, at Havren i det nævnte Aar som ovenfor anmeldt gav et Udbytte, der stod betydeligt under hvad der avles i et Middelsaar. Forøvrigt udvise Opgaverne ogsaa, at der i de heromhandlede Fogderier i samme Aar blev indkjøbt over 5500 Tønder Byg og omtrent 13,000 Tønder Havre, foruden omtrent 2400 Tønder Rug, men disse store Indkjøb ere for de 2 førstnævnte Kornsorters Vedkommende saagodtsom udelukkende foranledigede ved Uaaret 1869, som medførte en almindelig Mangel i det paafølgende Aar af Korn tjenligt til Udsæd, hvilket derfor blev indkjøbt i store Kvantiteter baade for Kommunens og privat Regning.

I Namdalens Fogderi afgiver Korn- og Potetesavlen kun undtagelsesvis noget Overskud, som kan være Gjenstand for Salg. I Namsos og Overhaldens Herreder og Grongs Hovedsogn avles imidlertid i almindelige Aar tilstrækkeligt til eget Forbrug af Byg, Havre og Poteter. I de øvrige Dele af Fogderiet — Sødistrikterne og Fjeldbygderne — maa derimod hvert Aar kjøbes betydelige Kvanta. For 1870 er

ifølge Lensmændenes Opgaver i hele Fogderiet indkjøbt omtrent 2800 Tdr. Rug, 4400 Tdr. Byg og 2400 Tdr. Havre, men herat falder en ikke ubetydelig Del paa de ovenfor nævnte Distrikter, som i almindelige Aar antages for selvhjulpne, idet man her som andre Steder maatte gjøre betydelige Indkjøb til Sædekorn.

Af Lin avles noget i Stør- og Værdalens samt Inderøens Fogderier, saaog i Grongs, Overhaldens, Namsos og Fosnæs Herreder, hvor Avlen dog er høist ubetydelig. I Indherred har denne Avl været i Aftagende, navnlig i Frosten, Skogn, Inderøen, Sparbo og Egge; den afgiver intetsteds Noget til Afsætning. Hamp dyrkes ikke her i Amtet, Humle ganske ubetydeligt.

Af andre Rodfrugter end Poteter dyrker man Kaalrabi, Næper, Gulerødder og Turnips, Alt kun til eget Behov, undtagen i Frosten, hvor Kaalrabi og Gulerødder avles i større Mængde. Turnipsavlen siges at være tiltaget i Nedre Størdalen, men aftaget i Skogn, Levanger, Inderøen, Sparbo og Egge, og drives i Amtets øvrige Herreder dels ganske lidet, dels slet ikke.

For Haveræsenet have Veirforholdene i heromhandlede Femaar kun været lidet gunstige, men det antages dog at være gaaet noget fremad, og Sandsen for samme at være tiltaget, hvilket hovedsagelig skyldes den af Landhusholdningsselskabet med Bistand af det Kongelige Selskab for Norges Vel underholdte Amtsgartner, der under Omreiser i de bedre Bygder af Indherred har ydet Bistand og Veiledning saavei ved Anlæg af nye Haver som ved Behandlingen af de ældre.

Angaaende Forholdet mellem Ager- og England er opgivet, at der for hvert Maal Ager er følgende Maal England: i Nedre Størdalen, Skogn, Levanger, Ytterøen, Inderøen, Fladanger, Kolvereid og Lekø 2 og i de øvrige Herreder fra $2^1/_2$ til 6 Maal, undtagen i Grong, hvor Forholdet er angivet som 1 til 10. Det sees heraf, at Agerarealet i en stor Del af Amtets bedste Bygder er langt større end et forstandigt Brug af Jorden tillader, idet man som før har forceret Korn- og Potetesavlen paa Englandets Bekostning. At dette er en skjev Retning i Jordbruget, indsees vistnok af Mange, men Vanens Magt er stor, og vanskeliggjør Overgangen til en hensigtsmæssigere og ialfald for Fremtiden fordelagtigere Driftsmaade, hvortil endnu kun sees ringe Tegn. Af det hele England er den dyrkede Eng opgivet at udgjøre: i Stør- og Værdalen 4 til 10 Tiendedele, i Inderøen fra 3 til 10 Tiendedele, og i Namdalen fra 2 til 4 Tiendedele.

De modtagne Opgaver over det Kvantum Hø, der i Femaaret avledes paa et Maal Jord variere for den dyrkede Engs Vedkommende mellem $^1/_2$ og 3 Skꝑ, paa udyrket Eng mellem $^1/_9$ og 2 Skꝑ, men ere visselig meget upaalidelige.

Ogsaa over de ved Sygdom bortraadnede Poteter ere Opgaver indhentede, men de ere altfor ufuldstændige og ubestemte til at man efter samme skulde kunne meddele nogen nøiagtig Oplysning om hvad der paa denne Maade er tabt. Det er imidlertid vist, at Tabet i Aaret 1870 var ganske betydeligt, medens det dog i nogen Maade forringedes ved den for flere Herreder lette Adgang til at faa de bedærvede Poteter afsatte ved Brændevinsbrænderierne til ganske rimelige Priser. I Namdalen har Sygdommen hidtil ikke vist sig, men Poteterne ere der alligevel udover Vaaren oftere fundne beskadigede, hvilket antages foranlediget ved streng Vinterkulde i Forbindelse med daarlige Kjældere. I dette Fogderi har Potetesavlen ogsaa lidt meget ved de kolde Sommere, hvori Foldigheden er blevet liden, og Frugten ofte ikke har naaet Modenhed.

Over hvad der i Femaaret er opryddet af Nyland ere Opgaver ei denne Gang som tidligere indhentede, men efter hvad jeg paa anden Maade har havt Anledning til at erfare har Oprydningen neppe været af nogen væsentlig Betydning. Hvad der er opryddet af Myrer og anden vaadlændt Mark er imidlertid i Regelen blevet undergivet en bedre og fuldstændigere Afgrøftning end det tidligere har været Skik at anvende, ligesom Afgrøftningen i det Hele taget er den Del af Jordens Bearbeidelse, for hvis Nytte man i de senere Aar især har faaet et aabent Øie, og som derfor ogsaa har gjort adskillig Fremgang. Til de lukkede Grøfter anvendes kun undtagelsesvis andet Material end Sten eller Teglrør, af hvilke sidste Fabrikationen inden Amtsdistriktet efter derover modtagne Opgaver gjennemsnitligt har udgjort over 400,000 Stykker aarlig, som næsten udelukkende ere komne til Anvendelse inden selve Distriktet.

Ogsaa i Behandlingen af Gjødselen er gjort nogen Fremgang, idet man mere end før har søgt at forebygge, at den spildes, og sørget for at forøge den ved Opblanding med andre dertil tjenlige Stoffe, saasom Myrjord, Tang og Granbar. Hvor Tang forefindes i større Mængde, hvilket er Tilfældet paa flere Steder langs Throndhjemsfjordens Kyster, anvendes den ogsaa ublandet til Gjødning, fornemmelig for Poteterne, som dog neppe give saa mange Fold efter denne som efter den sædvanlige Gjødsling, og derhos heller ikke opnaa den samme Fasthed og Godhed. Kunstig Gjødning, saasom Guano, Benmel, Trangrese, har snarere været mindre end mere benyttet i de senere Aar end tidligere, hvortil Grunden dels er at søge i manglende Evne til at anskaffe disse kostbarere Stoffe, dels, og maaske endmere deri, at man har fundet Nytten af samme ikke at svare til hvad de koste.

Forbedrede, tidsmæssige Agerdyrkningsredskaber ere anskaffede efterhaanden som man har tiltrængt nye, dog kun undtagelsesvis andre end Ploge og Harve, medens de før brugelige mere og mere forsvinde, og sjelden forefindes uden i de mere afsides liggende Trakter, hvor Brugene ere smaa, og Jordbunden af den Beskaffenhed, at de nye ikke skulle kunne anvendes med fuld Nytte.

Hvad der ovenfor er anført om Fremgang i Jordbruget ogsaa i dette Femaar gjælder dog saagodtsom udelukkende Amtets to sydligste Fogderier, idet der i Namdalen, hvor de naturlige Vilkaar for samme, Klimatet og Jordbundens Beskaffenhed, ere langt ugunstigere end i den øvrige Del af Amtet, og hvor Uaarene paa Grund heraf have været end mere følelige, neppe har været nogen Fremgang at spore. Det tør imidlertid haabes, at de for Kornavlen uheldige Aar her som ogsaa i flere af Indherreds Bygder have vakt en mere almindelig Opmærksomhed og Interesse for Fædriften, som i disse Egne visselig kunde blive en tryggere og mere lønnende Næringsvei end den af de ustadige Veir- og Temperaturforholde saa afhængige og derfor usikre Korn og Potetesavl.

Det i 1860 stiftede Landhusholdningsselskab har i hele Femaaret kun ført en hensygnende Tilværelse, indtil det som ovenfor bemærket ved Udgangen af Aaret 1870 maatte opløses af Mangel paa Resourcer til at fortsætte sin Virksomhed. Naar hensees til hvad der lykkedes dette Selskab i de første Aar efter dets Stiftelse at udrette til Fremme af Forbedringer i Amtets Jordbrug og Fædrift og til Udbredelse af nyttige Kundskaber i disse Næringsgrene, maa det høilig beklages, at dets Tilværelse skulde blive af saa kort Varighed. Af de i Selskabets Tjeneste ansatte, i forrige Femaarsberetning anmeldte faste Funktionærer maatte man allerede i 1866 afskedige Veitemesteren og Kvægrøgteren, og i det paafølgende Aar Amtsagronomen, medens Amtsgartneren fortsatte sin Virksomhed til Selskabets Opløsning. I Aaret 1866 afholdtes efter Selskabets Foranstaltning i Levanger en Industriudstilling, der tillige omfattede Agerbrugs- og Havevæsenet, ligesom Selskabet ogsaa bidrog til et i 1867 i Throndhjem afholdt nordenfjeldsk Landbrugsmøde med Udstilling af Kvæg og Agerbrugsredskaber.

Et endnu beklageligere Tab for Jordbruget end Landhusholdningsselskabets Opløsning var Nedlæggelsen af den i Aaret 1860 for begge de Throndhjemske Amter oprettede Landbrugsskole paa Rotvold. Den nedlagdes i 1870 ved Udløbet af den paa 10 Aar afsluttede Kontrakt med Skolegaardens Eier, Skolebestyreren Hr. Midelfart, idet en af Nordre Throndhjems Amtsformandskab fattet Beslutning om Kontraktens Fornyelse ikke blev imødekommet af Amtsformandskabet i Søndre Throndhjems Amt paa saadan Maade, at nogen Fornyelse af samme kunde komme istand. At denne Læreanstalt saaledes maatte slutte sin Virksomhed, er saa meget mere at beklage som man i Skolens Bestyrer havde en sjelden dygtig, og for sin Gjerning nidkjær Mand, som med en mangeaarig Erfaring og et grundigt Kjendskab til de nordenfjeldske Jordbrugsforholde maatte ansees i fortrinlig Grad velskikket for den Stilling, han indehavde. Fra Landbrugsskolen er i det hele Tidsrum, hvori den var i Virksomhed, udgaaet 54 Elever fra Nordre Throndhjems Amt, af hvilke de fleste have fundet Sysselsættelse inden dette, og væsentlig bidraget til Udbredelsen af en bedre Indsigt i Landbrugsvæsenet. Om Skolens Virksomhed ere forresten aarlige Beretninger indgivne til det Kongelige Departement for det Indre.

2. Fædrift.

For Fædriften var dette Femaar langt gunstigere end for Kornavlen, idet kun Aaret 1867 gav et noget mindre Udbytte af Kreaturfoder end et Middelsaar, fornemmelig formedelst et uheldigt Veir under Indbjergningen, som bevirkede, at meget Hø blev beskadiget. I de øvrige 4 Aar var Udbyttet derimod tilfredsstillende, i 1866 og 1869 som i gode Middelsaar, i 1868 og 1870 endog rigt.

Ifølge den officielle Statistik for 1865 og de fra Lensmændene modtagne schematiske Opgaver vedkommende nærværende Beretning udgjorde Kreaturantallet i Amtets Landdistrikt ved Udgangen af Aarene 1865 og 1870 følgende:

Fogderi.	1865.						1870.					
	Heste.	Stort Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Rensdyr.	Heste.	Stort Kvæg.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Rensdyr.
Støre- og Værdalen .	3,803	15,381	34,754	8,243	2,885	„	3,257	15,224	33,848	6,962	3,144	„
Inderøen	3,170	13,656	38,040	6,646	2,665	1,343	2,895	13,548	35,818	4,732	2,984	1,550
Namdalen	2,005	10,820	21,429	3,985	1,030	9,655	1,618	11,528	20,705	3,642	1,418	9,345
Hele Amtet	8,978	39,857	94,223	18,874	6,580	10,998	7,770	40,300	90,371	15,336	7,546	10,895

Ved at sammenholde Opgaverne for disse to Aar maa det ikke lades ude af Betragtning, at Opgaverne for det sidste Aar alene grunde sig paa Skjøn, som tildels kunne have været lidet paalidelige, medens de tilsammentagne eller i deres Helhed dog tør antages at være nogenlunde rigtige, og ialfald ikke kunne frakjendes alt Værd ved Bedømmelsen af hvorvidt Kreaturtallet er af- eller tiltaget.

Hvad der ved Sammenligningen nærmest falder i Øie, er den betydelige Reduktion, som i Femaaret er foregaaet i Antallet af Heste, af hvilke der ved dets Udgang skulde findes omtrent 1200 færre end ved dets Begyndelse. At dette ialfald er nogenlunde rigtigt, anser jeg imidlertid ikke for tvivlsomt, da de overordentlig lave Priser i Femaarets første 3 Aar bevirkede en betydelig Aftagen i Hesteopdrætningen,

medens en pludselig betydelig Stigen af disse Priser i de sidste 2 Aar i Forbindelse med den Pengetrang, som Uaaret i 1869 medførte, gav Anledning til en ganske usædvanlig stor Afsætning, fornemmelig til Opkjøbere fra Sverige. At Hesteholdet er indskrænket, maa forresten ansees for et Gode, da det tidligere har været en herskende Uskik her i Amtet at holde flere Heste end Jordbruget og Driften iøvrigt tiltrænger. At man ved de høie Priser har ladet sig forlede til i modsat Retning at gaa videre end tjenligt kan være, er vistnok ikke heldigt, men dog en Mislighed, som snart igjen tør ventes afhjulpet. For almindelige Brugsheste gik Prisen mod Femaarets Udgang op til 50 à 80 Spd., medens den tidligere i Regelen ikke naaede mere end omtrent det Halve heraf.

Til Hesteracens Forbedring blev af det nordenfjeldske Selskab for Hestens Forædling i Aaret 1866 indkjøbt en Stodhingst fra Gudbrandsdalen, der har været anbragt til Bedækning i Levanger Herred, Stør- og Værdalen, men den har uagtet sit gode Skudsmaal fra Gudbrandsdalen, hvor den ved Udstilling paa Stav blev præmiebelønnet og der indkjøbt med Assistence af en kyndig Underhandler, ikke vundet Almuens Anerkjendelse, og derfor kun fundet ringe Søgning. En anden Hingst, ligeledes af Gudbrandsdalsk Race, tilhørende Brugseier Jensen i Mosvigen, har ligeledes været udstationeret til Bedækning paa forskjellige Steder, og skal have vundet mere Bifald. Nogen Hesteudstilling har i Femaaret ikke fundet Sted her i Amtet, hvorimod man ogsaa herfra deltog i de almindelige Udstillinger i Throndhjem i Aarene 1867 og 1869.

Af stort Kvæg sees Antallet omtrent at skulle være det samme som ved forrige Femaars Udgang, nogle Hundreder større end da, medens Antallet af Faar og Gjeder er gaaet noget nedad, forholdsvis mest for de Sidstes Vedkommende. At Kvægholdet, uanseet de gode Foderaar og den stedfundne Afgang i Hesteholdet, saaledes i det Hele taget ikke er tiltaget, synes at vidne om en rigere eller tilstrækkeligere Fodring end tidligere, og saaledes ogsaa om Fremgang i denne væsentlige Del af Kvægstellet. At dette i det Hele taget i de Indherredske Bygder er gaaet fremad i Femaaret, derom bære ogsaa de fra disse Distrikters Fogder modtagne Beretninger Vidnesbyrd. Vistnok staar i saa Henseende endnu Meget tilbage at ønske, thi som oftest ere endnu baade Stald og Fjøs mørke, smaa og usunde, Dyrene skidne og upudsede, og Fodringen langt fra saa tilstrækkelig som den maatte være, naar man skulde vente det bedst mulige Udbytte af Fædriften. Men man begynder dog mere og mere at faa et aabent Øie for denne Næringsgrens Vigtighed og Betydning for dette Distrikt, og dens væsentlige Fortrin for den altid usikre Kornavl, og Manglerne ved den tidligere Drift rettes efterhaanden som de blive Almuen selv iøinefaldende. Fornemlig gjælder dette Fodringen, som utvivlsomt overalt er rigeligere end før. Om den tidligere saa almindelige Sultefodring, der formelig dannede et System, har man i de senere Aar kun sjelden hørt tale. Kun i Namdalen, hvor der ogsaa i andre Retninger skal have været liden eller ingen Fremgang i Driften at spore, skal denne sørgelige Uskik ikke endnu være ganske udryddet, men en og anden Gang forekomme ude ved Kysten. Om de herhid hørende Forholde i det sidstnævnte Fogderi ytrer Fogden Følgende: „Noget væsentligt Fremskridt antager jeg ikke, at Fædriften har gjort i Perioden. Folket er langtfra endnu kommet til Erkjendelse af den Nytte og Fordel, Forbedringer i enhver Retning af Fædriften vilde bringe det. Forholdet mellem Besætning og Fodermængde, Kreaturenes Røgt og Stelling, Fjøsenes Indredning, Tillægsdyrenes Beskaffenhed og Behandlingen af Kreaturenes Afkastning staar Alt omtrent paa samme Standpunkt som før. Der gives vistnok enkelte Undtagelser, men Tingen, taget i sin Helhed, staar endnu paa et lavt Standpunkt. Foderproduktionen har i Perioden været jævnt god, uagtet Vaar- og Høstbeitning vedbliver. Men desuagtet er Fodermangel det Sædvanlige ud paa Vaarkanten. Man steller for flot fra Høsten af og fremover Vinteren, og behandler ikke Fodret med den Økonomi, som er tilbørlig. Følgen er, at Mangel indtræder, naar Vaaren, som sædvanlig i denne Periode, først sent kommer, og Græsvæxten ikke afgiver Beite. Sultefodring maa dog vel nu ansees at være gaaet af Brug, og man hører sjelden eller aldrig Tale derom, uden en og anden Gang ude ved Søkysten, og det aldrig før langt ud paa Vaarsiden. Dyrkning af kunstig Eng og af Rodfrugter til Kreaturene høres Lidet eller Intet om, hvorvel man har begyndt at anvende Noget af Potetesavlen dertil. Overhovedet kjender man Lidet eller Intet til at gjødsle Engen".

Af gode Kjør og Faar er Tallet overalt i Amtet fremdeles lidet, men de tidligere begyndte Forbedringer af Kvægracen i de Indherredske Fogderier ere fremdeles fortsatte og have vundet større og større Udbredelse. Til Storfæets Forædling anvendes Krydsning mellem norske og Ayrschire-Kreaturer. Den almindelige Erfaring gaar nu ud paa, at man erholder langt bedre Melkekjør ved saadan Krydsning end ved Dyr af ublandet Ayrschirerace, da disse ikke afgive Melk i Forhold til hvad de fortære, ja at en almindelig god Ko af norsk Race i saa Henseende er at foretrække for Fuldblodsdyr af Ayrschireracen. Som Slagtekvæg ere disse derimod at foretrække som større, kjødfuldere og ialmindelighed federe. Proprietær Aunes Stamhollænderi af Ayrschire-Hornkvæg paa Ree i nedre Størdalen er fremdeles holdt vedlige, og har i væsentlig Grad bidraget til denne Races Udbredelse inden Distriktet.

Det paa Gaarden Mæle i samme Herred i 1865 oprettede Stamschæferi, hvortil af Statsagronom Lindeqvist for Statskassens Regning i Skotland blev indkjøbt 50 udsøgte

Faar af Cheviotracen, skal have virket heldig til Faarenes Forædling, idet derfra aarlig er solgt Lam baade til fjernere og nærmere Steder inden Amtet. Ogsaa den saakaldte Tauterørace — oprindelig en Blanding af engelsk og spanske Faar — finder fremdeles Indgang blandt Almuen, og skattes fornemmelig af den Grund, at den giver en finere Uld. Ligeledes haves paa nogle faa Steder Faar af Oxfordschiredown-Racen, bekjendt for sin Kjødfuldhed. Den norske Race er af simpleste Slags, og Udbyttet af samme saare ringe, i Uld neppe over 6 à 7 Mark eller omtrent det Halve af hvad Dyr af de bedre Racer præstere.

Inden Amtet er i Femaaret intet Dyrskue afholdt, men man deltog ogsaa herfra i det i Forbindelse med Landbrugsmødet i Throndhjem i 1867 afholdte. Nogle faa Fjøsskuer og et Kvægmarked i Inderøen afholdtes i Aarene 1866 og 1867, men efterhaanden som Landhusholdningsselskabets og Landboforeningernes Virksomhed indskrænkedes og ophørte, bortfaldt ogsaa disse for Fædriftens Fremme nyttige Foranstaltninger.

Den omtrentlige Værdi i 1870 af Melkekjør samt af Faar og Gjeder findes i Lensmændenes Opgaver ansat saaledes: Melkekjør fra 11 til 18 Spd., Faar fra 1 til 3 Spd., Gjeder fra 1 Spd. 24 Skill. til 2 Spd. Gjennemsnitsvis formenes den at kunne ansættes til respektive 14 Spd, 1 Spd. 60 Skill. og 1 Spd. 72 Skill. Dyr af ædlere Racer ere selvfølgeligt af betydelig større Værdi, men denne kan ligesaalidt som Værdien af andet Storfæ end Kjør nærmere angives. I Opgaverne er ogsaa anført det omtrentlige aarlige Antal af solgte, indkjøbte og slagtede Kreaturer, samt af Kreaturer, der tabtes ved Sygdom eller Ulykkestilfælde, og Slagtets gjennemsnitlige Vægt, men hvad herom er meddelt anser jeg i det Hele taget for saa lidet paalidelig, at det ikke egner sig til Gjengivelse. Med Sikkerhed kan herom kun siges, at Distriktet afhænder et større Antal Kvæg end det indkjøber, men Overskudet lader sig ikke nærmere bestemme. Hvad der indkjøbes andetstedsfra, kommer udelukkende fra Jemteland, hvorfra der aarlig indføres en Del Storfæ. Ved de i Distriktet værende 4 store Brændevinsbrænderier indkjøbes aarlig flere hundrede Kjør og Oxer, som opfedes og udføres, fornemmelig til Throndhjem, men i den seneste Tid ogsaa til Bergen og Kristiania, til sidstnævnte Sted dog kun som Slagt.

Af vinterfødt stort Kvæg udgjorde ifølge forrige Femaarsberetning $^2/_3$ til $^3/_4$ Melkekjør, medens disses Tal ifølge Lensmændenes Opgaver i 1870 skulde udgjøre 29,213 eller nær $^3/_4$ Del af det i den ovenfor indtagne Opgave anførte samlede Antal af stort Kvæg 39,857. Det gjennemsnitlige Melkeudbytte pr. Ko. i Aarene 1865 og 1870 er for Amtets Herreder opgivet saaledes:

Herred.	1865.	1870.
af Stør- og Værdals Fogderi.	Potter.	Potter.
Øvre Størdalen	1500	1500
Nedre Størdalen	900	900
Lexvigen	1100	1200
Frosten	1400	1600
Aasen	1000	1200
Skogn	1100	1100
Levanger	1600	1600
Værdalen	1000	1000
af Inderøens Fogderi.		
Mosvigen & Værran	1250	1300
Ytterøen	1200	1200
Inderøen	800	900
Sparbo	1000	1100
Fgge	1500	1500
Stod	1200	1400
Beitstaden	1200	1200
Snaasen	800	800
af Namdals Fogderi.		
Grong	1000	1100
Overhalden	1000	1100
Namsos	800	900
Fosnæs	775	800
Fladanger	1000	1000
Nærø	900	900
Vigten	900	900
Kolvereid	1460	1460
Lekø	1460	1460

Anm.: For Kolvereids Vedkommende er Opgaven af Formandskabet berigtiget til 1000 Potter, som formenes ogsaa at være det Høieste, hvortil Udbyttet kan ansættes i Lekø.

Da det utvivlsomt er meget sjeldent at der holdes Melkeregnskaber, som have kunnet tjene til Veiledning ved de Skjøn, hvorefter disse Opgaver ere meddelte, gjælder ogsaa dem hvad der om flere lignende tidligere er bemærket, at man neppe tør anse dem for synderlig paalidelige, hvilket den store Forskjel mellem Opgaverne for temmelig ligestillede Nabodistrikter ogsaa synes at antyde.

Af Melk afsættes kun ubetydeligt fra andre end de Byerne omliggende Herreder, blandt hvilke der sælges fra Skogn og Levanger til Kjøbstaden Levanger for 4000 à 4500 Spd., fra Sparbo og Egge til Stenkjær for omtrent 2400 Spd., fra Namsos Herred til Ladestedet af samme Navn og inden Herredet omtrent 200,000 Potter. Dog er ogsaa Melkesalget for Ytterøens Vedkommende opgivet til 120,000 Potter, som afsættes hovedsageligt til de derværende Værksarbeidere. Prisen paa nysiet Melk i disse Herreder er $2^1/_2$ à 3 Skill. pr. Pot.

Over hvad der Aar om andet sælges af Smør og Ost og Gjennemsnitsprisen ved Femaarets Udgang paa disse Produkter, af hvilke Smøret i Femaarets Begyndelse enkelte Steder stod noget lavere end senere, meddeles følgende Opgave:

Herred.	B℔ Smør.	Pris. pr. B℔.		B℔ Ost.	Pris pr. B℔.	
		Spd.	ß		Spd.	ß
Øvre Størdalen . .	1,950	2	„	2,250	„	96
Nedre Størdalen . .	450	2	12	„	„	„
Lexvigen	1,200	2	„	2,100	„	48
Frosten	125	2	„	„	„	„
Aasen	600	2	„	1,200	„	60
Skogn	1,050	2	„	750	„	48
Levanger	240	2	„	900	„	96
Værdalen	1,200	2	„	2,400	„	48
Mosvigen og Værran .	510	2	12	750	„	72
Ytterøen	300	2	„	300	„	48
Inderøen	600	2	„	300	1	24
Sparbo	1,200	1	96	450	„	72
Egge	150	2	„	450	1	„
Stod	1,650	2	„	1,950	„	40
Beitstaden	1,060	2	„	1,200	„	48
Snaasen	3,300	1	96	600	„	40
Grong	1,710	2	„	2,550	„	48
Overhalden	591	2	„	723	„	48
Namsos	„	„	„	„	„	„
Fosnæs	„	„	„	„	„	„
Fladanger	270	2	„	150	„	72
Nærø	„	„	„	„	„	„
Vigten	„	„	„	„	„	„
Kolvereid	165	2	„	150	„	48
Lekø	60	2	„	48	„	48
Tilsammen	18,381			19,221		

I 1870 blev af et Interessentskab oprettet et Ysteri i Levanger, hvortil Melken leveres fra Gaarde i Levanger og Skogns Herreder; om hvorvidt der er Udsigt til at det vil svare Regning, har jeg hidtil ikke havt Anledning til at erfare. Naar undtages at Brænderieierne, der ved Siden af deres Brænderier underholde betydelige Besætninger af stort Kvæg, lade tilvirke Smør og Ost, fornemmelig fed Ost i større Mængde, findes der forresten ingen Meierier eller Ysterier i Amtet.

Sæterbrug er fremdeles meget almindeligt, men i de senere Aar dog i nogen Grad indskrænket. At det baade lønner sig slet med Hensyn til det direkte Udbytte, og i ikke uvæsentlig Grad forringer Gaardene ved det Tab af Gjødsel, som disse lide ved Kreaturenes Fravær, indsees vistnok nu mere end tidligere, men Gaardenes Havnegange er mangesteds saa indskrænkede, at dets Bibeholdelse maa ansees som et nødvendigt Onde.

Af Svin sees Antallet i Femaaret at skulle være forøget, men dette er upaatvivlelig feilagtigt, da der er al Grund til at antage, at det mislige Udbytte af Korn- og Potetesavlen har gjort det nødvendigt at indskrænke det. Af Flesk afsættes en Del til Throndhjem, og en Del til Nordland.

Rensdyrenes Antal siges omtrent at have holdt sig ved det Samme som før; jeg er dog tilbøielig til antage, at det er gaaet noget nedad, da Betesmarkerne Aar om andet indskrænkes, og Vanskeligheden for Lapperne tiltage for at skaffe Dyrene især om Vinteren, fornødent Underhold.

Med Løn af Amtskommunen og tildels ogsaa af specielle Kommuner var ved Femaarets Udgang ansat 7 Amtsdyrlæger, nemlig 4 for Stør- og Værdalens Fogderi i nedre Størdalen, Frosten, Skogn og Værdalen, 2 for Inderøens Fogderi i Inderøens Herred og Stenkjær og 1 i Overhalden for Namdalen. De have alle adskillig Søgning, og deres Virksomhed er til stort Gavn for Distriktet. For farlige smitsomme Sygdomme blandt Husdyrene har man været forskaanet, ialfald har saadan Sygdom intetsteds vundet nogen større Udbredelse.

3. Skovdrift.

Med Hensyn til Skovforholdene i sin Almindelighed tillader jeg mig underdanigst at henvise til hvad der om disse er meddelt i forrige Femaarsberetning, da deri væsentligt ikke er foregaaet anden Forandring end den, som har været Følgen af en fortsat forceret Hugst, der dog i de senere Aar er noget indskrænket. Inderøens Foged udtaler herom for de private Skoves Vedkommende den Mening, at Skovbruget i den senere Tid har været drevet med større Skjønsomhed end tidligere, og at Skoven derfor er i Tilvæxt, medens Fogden i Namdalen i sin Beretning anfører Følgende: „Skovdriften har i dette Fogderi i Perioden taget Noget af. Et Par af de betydeligste Driftsherrer have standset med Forretningerne, og deres Efterfølgere antages at have indskrænket Driften. Imidlertid udføres endnu ret betydelige Kvanta Trælast, ihvorvel Hugst og Fremdriften deraf nu er ulige besværligere, da Tømmeret maa søges paa langt mere afsidesliggende Trakter. I det Hele ere Forholdene med Hensyn til Skovdriften ganske de samme som i forrige Indberetning omtalt. Maaske er en større Sands vakt for at hegne om Skoven, og en større Opmærksomhed og Forsigtighed iagttaget af Eierne, naar Forpagtninger sluttes med Spekulanter om Hugst. I Almindelighed haves i Landsbygderne endnu paa enhver Gaard det Fornødne til Husbehov, endskjønt ikke altid det fornødne Bygningstømmer. Den forhen gjængse Tale om, at Skovene ved uforsvarlig Hugst snart ganske vilde forsvinde høres ikke nu saa hyppig, og vist er det, at Skovene ikke længer behandles med samme Uvorrenhed som før, hverken de offentlige Almenningsskove eller

de private, hvadenten de sidste bruges af Eieren selv eller ere bortsatte til Udhugst."

Til Forholdene i Almenningsskovene, der staa under Opsyn af Forstvæsenet, i Stør- og Værdalen tillige af Almenningsbestyrelser, savner jeg nøiere Kjendskab, da Forstvæsenet som sorterende direkte under det Kongelige Departement for det Indre ogsaa direkte til dette afgiver sine Beretninger, med hvilke jeg saaledes ikke har Anledning til at blive bekjendt. Jeg har imidlertid Grund til at antage, at den stedfindende Fredning af disse Skove vil bevirke, at de komme i Fremvæxt, da Skovbunden og Væxterligheden tildels skal være ret god.

De betydeligste Skovstrækninger findes i øvre Størdalen, Værdalen, Sparbo, Snaasen, Grong, Overhalden og Namsos samt en Del af Fosnæs Herred, hvor man ikke blot har tilstrækkelig Skov til eget Behov, men hvorfra der ogsaa foregaar mere og mindre betydelig Afsætning af Skovprodukter. I nedre Størdalen, Frosten, samt Kystdistriktet i Namdalen maa saagodtsom alle saadanne kjøbes, medens man i de øvre Herreder ikke blot har det Fornødne til eget Brug, men tildels ogsaa Brændeved og lidt Smaalast tilsalg. Herfra gjør dog Inderøen en Undtagelse, idet der ogsaa en Del maa indkjøbes af hvad Bygden til eget Brug tiltrænger.

Over Hugsten af Udskibningstømmer have Lensmændene afgivet schematiske Opgaver, men formentlig paa Grund af en Misforstaaelse af den brugte Betegnelse „Udskibningstømmer," ere flere af disse Opgaver utvivlsomt temmelig feilagtige. Jeg tror dog ikke at burde undlade her at meddele nedenstaaende Uddrag af samme:

Herred.	Almindeligste Dimensioner.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen.	Af det samlede Aavirke er hugget i:		
								Almenninger.	Skove tilhørende Indenbygds.	Skove tilhørende Udenbygds.
		Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.
Øvre Størdalen .	5 à 10 Al. L. 10 à 12″ T.	2,412	1,700	1,737	2,134	1,395	9,378	109	1,540	7,729
Værdalen . . .	10 à 16 - - 6″ -	1,600	1,700	1,500	1,800	1,600	8,200	„	„	8,200
Sparbo	5 à 8 - - 12″ -	824	1,503	756	757	770	4,610	2,580	2,030	„
Snaasen	5 à 12 - - 8 à 18″ -	2,286	2,123	2,143	2,499	1,944	10,995	2,580	8,415	„
Grong	8 à 12 - - 12 à 9″ -	6,158	6,847	6,089	3,583	3,447	26,124	3,238	5,741	17,145
Overhalden. . .	4 à 6 - - 6 à 12″ -	893	893	893	893	893	4,465	200	4,265	„
Namsos	4 à 8	4,700	5,100	5,250	4,200	3,650	22,900	1,000	6,100	15,800
Fosnæs	4 à 9	2,050	2,050	2,050	2,030	2,020	10,200	„	10,200	„
		20,923	21,916	20,418	17,896	15,719	96,872	9,707	38,291	48,874

Gjennemsnitspris paa Roden pr. Tylft af de almindelige Dimensioner er opgivet saaledes:

for øvre Størdalen fra 96 Skill. til 2 Spd. 48 Skill.
„ Værdalen . . - 1 Spd. 96 — - 3 — „ —
„ Sparbo . . . . - „ — 84 — - 1 — 72 —
i Aaret 1866, og derefter jævnt stigende indtil fra 1 Spd. 24 Skill. til 2 Spd. 24 Skill. i Aarene 1869 og 1870.
„ Snaasen . . fra „ Spd. 108 Skill. til 1 Spd. „ Sk.
„ Grong . . . - 1 — 48 — - 1 — 108 —
„ Overhalden . - „ — 36 — - „ — 78 —
„ Namsos . . - „ — 48 — - 1 — 24 —
„ Fosnæs . . - „ — 48 — - 1 — 60 —

Udgift pr. Tylft til Hugst, Kjørsel og Fremdrift til nærmeste Vasdrag samt Flødning til Udskibningssted, Sagbrug o. s. v. saaledes:

for øvre Størdalen fra . . . 64 Sk. til 1 Spd. 60 Sk.
for Værdalen . . til 1 Spd. 12 Sk.
„ Sparbo . . . - 2 — 72 „
„ Snaasen . . . fra 2 — 12 „ til 2 Spd. 24 Sk.
„ Grong . . . - 4 — 36 „ - 4 — 108 „
„ Overhalden . . - „ — 90 „ - 1 — 18 „
„ Namsos . . . til 1 — 78 „
„ Fosnæs . . . - 3 — „ „ for 9 Alens Sagtømmer, altsaa forholdsvis mindre for de mindre Dimensioner.

Tømmerflødningen foregaar gjennem Størdalselven, Værdalselven, Ogna samt Stenkjærelvens og Namsens Vasdrag. Kun for Ogna og Namsens Vasdrag er modtaget Opgaver over de i samme flødede Lastekvanta, den første afgivet af Forstassistent Martens, den anden af Formanden for Flødningen i sidstnævnte Vasdrag. Disse Opgaver meddeles her saaledes som de ere afgivne:

Opgave over flødet Material i Ogna Elv fra 1866 til 1870.

Aar.	Tylfter 5 à 8 Alens Planker.	Tylfter 5 à 8 Alens Bord.	Tylfter Skibstømmer.	Tylfter Sagtømmer.	Tylfter Bygningstømmer.	Favne 4 Alens Stokved.
1866.	1260	1030	30	30	30	135
1867.	1070	940	20	20	„	140
1868.	1690	1420	„	20	„	50
1869.	1490	1340	40	150	20	370
1870.	1740	1530	„	80	30	160
Sum	7250	6260	90	300	80	855

Tabel indeholdende Oversigt over de Lastekvanta, der ere flødede gjennem Namsens Vasdrag 1866—1870.

Aar.	Indtaget ved			Tilsammen.
	Homstad.	Bangsund.	Rodum til Tiendeholmen.	
	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.	Tylfter.
1866.	9,972	392	700	
1867.	10,788	370	270	
1868.	7,314	211	300	
1869.	3,887	„	„	
1870.	4,721	1100	621	
	36,682	2073	1891	40,646

I Gjennemsnit aarlig 8129 Tylfter.

Til Lastens Forædling haves efternævnte større Sagbrug, om hvilke Opgaverne indeholde Følgende angaaende Antallet af de ved samme sysselsatte Arbeidere, og Produktionens Mængde i Aaret 1870:

1. en Dampsag paa Tangen i nedre Størdalen med 16 Arbeidere og Produktion: 2500 Tylfter Tømmer, 700 Do. Planker, 1500 Do. Battens og 1500 Do. Bord;
2. N. Jenssens Arvingers Vandsagbrug i Værdalen med 50 Arbeidere og Produktion: 4300 Tylfter Planker og 2500 Tylfter Bord;
3. By Vandsagbrug i Egge Herred, $^3/_8$ Mil fra Stenkjær, med 15 Arbeidere og Produktion: 111,620 løbende Fod 3″ × 9″ Planker, 136,000 Do. Battens og 646,160 Do. Bord;
4. Bangdalsbrugets Interessentskabs Vandsagbrug paa Flak i Namsos Herred med 35 Arbeidere og Produktion: 1200 Tylfter Planker, 3000 Do. Battens og 6000 Do. Bord;
5. Statlands Vandsagbrug i Fosnæs Herred med 40 Arbeidere og Produktion: 4000 Tylfter Planker og Battens 11,000 Do. Bord;
6. Salsbrugets Vandsagbrug paa Moe i samme Herred med 30 Arbeidere og Produktion: 1400 Tylfter Planker, 2600 Do. Battens og 6000 Do. Bord,

   samt endvidere
7. en Dampsag i Ladestedet Namsos, tilhørende C. Gulbranson i Christiania, med omtrent 40 Arbeidere og Produktion: 3600 Tylfter Tømmer, 4300 Do. Planker, 2000 Do. Battens, 6000 Do. Bord og 610,000 Stykker Tøndestav.

Salg af Bygnings- og Skibstømmer — fornemmelig Jægtetømmer — finder især Sted i Sparbo og Namsos Herreder. Ligeledes afsættes en Del Bygningstømmer fra øvre Størdalen til Naboherredet nedre Størdalen.

Brændeved af Birk, Furu, Older og Gran sælges fra øvre Størdalen, Lexvigen, Aasen, Skogn, Levanger, Værdalen, Mosvigen og Værran, Sparbo, Egge, Stod, Beitstaden, Overhalden, Namsos og Fosnæs, fornemmelig fra øvre Størdalen, Mosvigen og Værran og Beitstaden, som aarlig udføre adskillige tusinde Favne til Throndhjem. Afsætningen foregaar forøvrigt i de i Amtet værende Byer og de skovfattige Herreder inden samme. Middelpriserne pr. Favn paa Birk, Furu, Older og Gran ere opgivne for Frostens Herred til respektive 3 Spd., 2 Spd., $1^1/_2$ Spd. og $1^1/_2$ Spd., for Snaasen til respektive 108 Skill., 72 Skill., 60 Skill. og 60 Skill.; for Kolvereids Herred til 1 Spd. for Birk og 96 Skill. for Older og Gran. Forøvrigt variere disse Priser fra 1 Spd. 12 Skill. til 2 Spd. 36 Skill. for Birk, og fra 1 Spd. til 1 Spd. 72 Skill. for Furu, Older og Gran.

Trækul tilvirkes i øvre Størdalen til Forbrug ved det derværende Kobberværk, og hovedsageligt i Værkets egne Skove, men forøvrigt ikke.

Fra Steder udenfor Amtet kjøbes af Skovprodukter Intet undtagen Tjære, hvoraf der endog i de bedre Skovbygder i Amtet produceres Lidet eller Intet.

For Skovtørke har man i Femaaret været forskaanet.

Skovplantning har hidtil ikke fundet Sted.

4. Fiskerier.

I de ved Throndhjemsfjordens Bredder liggende Dele af Stør- og Værdals samt Inderøens Fogderier yder det daglige Fiskeri i Fjorden et mere og mindre væsentligt Bidrag til Husholdningerne. Forøvrigt er Fiskebedriften kun af ringe Betydning for disse to Fogderier, inden hvilke, bortseet fra de enkelte Aar, hvori Silden, kan slaa til i nogen Mængde, intet større Fiskeri foregaar, og hvis Befolkning heller ikke deltager i de andre Steder forefaldende store Fiskerier, uden forsaavidt et Par Hundrede Mand aarlig søge Lofoten fornemmelig som Leiekarle under det aarlige Vinterfiske dersteds. I enkelte Herreder fiskes vel aarlig noget Sild, men

ligesom denne i Regelen kun er liden og af en ringere Sort, saaledes medgaar og i Almindelighed Udbyttet af dette Fiske til vedkommende Distrikters eget Forbrug, for hvilket det ikke i noget af de her omhandlede fem Aar har været tilstrækkeligt. Baade af Sild og anden salt Fisk har man saaledes i begge Fogderier maattet kjøbe en betydelig Del. Indkjøbet sker fornemmelig ved Bytte i Kornvarer med Fiskere fra de egentlige Sødistrikter, hos Handelsmændene og ved Markederne i Levanger. Fra Frosten afsættes en Del fersk Fisk, fornemmelig Flynder, Torsk og Hyse, i Throndhjem, hvortil man i dette Herred har let Adgang paa Grund af den korte Afstand fra nævnte By. I Værran Sogn af Mosvigen & Værrans Herred foregaar et aarvist lidet Fiskeri af en fortrinlig god Skrei, som nedsaltes, og hvoraf Udbyttet i Femaaret er angivet til 200 Tønder aarlig. Omtrent det Halve heraf forbruges i Distriktet; det Øvrige afsættes i de omliggende Herreder, Levanger og Throndhjem.

I Namdalens Fogderi er som sædvanligt aarlig forefaldet større Fiskerier, saavel af Skrei som af Sild — hovedsagelig Fedsild, om hvilke særskilte Beretninger ere afgivne til det Kogelige Departement for det Indre. Skreifiskeriet foregaar gjerne fra Midten af Februar til henimod Udgangen af April omkring Gjeslingøerne i den nordligste Del af Fosnæs og udfor Vigtens Herred, medens Sildefiskeriet pleier at begynde i Juli eller August og at vedvare udover Høsten og Vinteren paa forskjellige Steder langs den hele Namdalske Kyst. Begge disse Fiskerier have i Femaaret ikke været saa heldige som tidligere. Undtagelser herfra gjøre alene Aaret 1869 for Sildefiskeriets, og 1870 for Skreifiskeriets Vedkommende især ved Fiskeværet Gjeslingerne. Over Udbyttet af disse Fiskerier meddeles efter de i Anledning af Femaarsberetningen modtagne Opgaver sammenholdte med de efterhaanden indgivne specielle Beretninger følgende tabellariske Oversigter, som jeg tør anse for tilnærmelsesvis rigtige undtagen maaske for Forbrugets Vedkommende, som det altid er saare vanskeligt at beregne:

Skreifiskeriet vedkommende.

Aar.	Opfisket Kvantum i store Hundreder.	Det opfiskede Kvantums Værdi.	Forbruget inden Distrikterne angivet i Spd.
1866.	259,000	21,390 Spd.	3,440
1867.	110,000	8,800 —	2,130
1868.	273,000	18,260 —	3,360
1869.	396,000	28,700 —	3,500
1870.	756,000	58,700 —	3,500
Tilsammen	1,794,000	135,850 Spd.	15,930

Sildefiskeriet vedkommende.

Aar.	Opfisket Kvantum. angivet i Tønder.	Det opfiskede Kvantums Værdi.	Forbruget inden Distrikterne angivet i Spd.
1866.	3,400	4,930 Spd.	2,600
1867.	13,900	22,120 —	7,220
1868.	12,800	17,600 —	7,280
1869.	30,600	46,350 —	7,600
1870.	14,700	22,000 —	7,100
Tilsammen	75,400	113,000 Spd.	31,800

Skreifiskeriet drives saagodtsom udelukkende af Distriktets egne Indvaanere, medens Sildefiskeriet, naar det slaar til, ogsaa søges af fremmede Fiskere. Over Antallet af Baade og deres Besætninger, der deltage i disse Fiskerier, saavelsom over de forskjellige Redskaber, som dertil anvendes, ere vistnok Opgaver meddelte, men da Fiskerierne ofte samtidigt foregaa i forskjellige Herreder, og de inden hvert Herred tillige søges af Fiskere fra Naboherrederne foruden af Andre, er det meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, under Mangelen af et fælles Opsyn at have sikker Rede paa disse Ting, og Opgaverne ere derfor af lidet Værd. Hverken i Fangstredskaberne eller Fiskens Tilberedning — for Skreiens Vedkommende til Klipfisk eller Tørfisk — er nogen Forandring indtraadt, som fortjener Omtale.

Det saakaldte Hjemfiske, der foregaar om Vaaren og Sommeren, har som sædvanligt været af megen Betydning med Hensyn til den daglige Underholdning, og tillige afgivet Noget til Salg, fornemlig af Sei, som virkes til Tørfisk, og afhændes hovedsageligt ved Fogderiets to Markeder paa Nærø og i Overhalden. At meddele en endog nogenlunde tilnærmelsesvis rigtig Opgave over Udbyttet af dette Fiskeri lader sig ikke gjøre.

Den Nordlandske Storsild har Aar om andet mere og mindre nærmet sig de yderste Øer eller Holmer ved Lekø og Vigten, og en Del af den fangede Sild antages ogsaa med Sikkerhed at henhøre til denne Sort. Nogen Fangst af Betydenhed er dog hidtil ikke gjort, men Silden antages at passere i store Stimer udenfor de nævnte Øer, og skulde den nogensinde komme Landet saa nær, at den kan fanges i større Mængde, vil Folket ikke findes uforberet paa dens Modtagelse.

Udrustningen af Baade og Folk fra Nærø, Vigten, Kolvereid og Lekø Herreder til Lofotfisket, hvilken ved Femaarets Begyndelse dreiede sig om en 150 à 160 Baade med en Besætning af omkring 500 Fiskere, er i de senere Aar taget af, idet Folket herfra nu heller søger til det samtidigt forefaldende Fiske ved Gjeslingerne og omliggende Fiskesteder, hvor Fiskepriserne omtrent ere de samme som i Lofoten. Derimod tiltager Søgningen af Leiekarle ogsaa fra Landsbygderne til de store Fiskerier nordenfor, først til

Storsildfisket ved Helgeland, senere til Lofoten, og derefter tildels ogsaa til Finmarken.

Om Ferskvandsfiskerierne i Stør- og Værdals Fogderi indeholder den af Foged Schive afgivne Beretning Følgende: „Betræffende Ferskvandsfiskeriet kan bemærkes, at det i Almindelighed er saare ubetydeligt, uagtet der inden Fogderiet forefindes flere Vande, der ere rige paa Fisk — Ørret og Røi. Til dette Fiskeri benyttes i Regelen Garn og Krog, og om Høsten i mindre Elve og Bække den for Fiskeformerelsen fordærvelige Lystring. I den senere Tid har man ogsaa begyndt at bruge den saakaldte „Oter"; men dette Redskab benyttes endnu saagodtsom udelukkende af enkelte udenfor Almuesklassen, og kun til Fornøielse.

Det er imidlertid utvivlsomt, at Ferskvandsfiskeriet her i Distriktet, og formentlig i hele Amtet, vilde kunne afkaste et ikke lidet Bidrag til Husbrug, og ogsaa til Salg for de Almuesmænd, der bo i Nærheden af Vand og Elve, og saaledes kunne benytte Anledningen, — naar Fiskeriet blev drevet med mere Omtanke, og paa en hensigstmæssigere Maade; men dette er langtfra Tilfældet, thi dels overser Almuen aldeles denne Erhvervskilde, og dels drives Fiskeriet paa Steder og til Tider, der er mest ødelæggende for Fiskeformerelsen, og skaffer den daarligste og mavreste Fisk. Der hvor noget Ferskvandsfiskeri foregaar, sker dette nemlig som anført, hovedsagelig ved Garn og Lystring om Høsten, naar Fisken søger til Elve og Bække for at gyde Rogn; Garnene udsættes da i Regelen udenfor Elve- og Bækkemundinger, og den Fisk, der ikke tages paa denne Maade, efterstræbes opad Elve og Bække ved Lystring.

Paa denne Maade forhindres selvfølgelig Fiskeformerelsen, da det netop er Rogn- og Melkefiskene, der ødelægges. Man har i den senere Tid paa enkelte Steder søgt at ville standse eller faa „Oterfiskeriet" forbudt, men dette er efter min Formening ikke i fjerneste Maade saa skadeligt for Ferskvandsfiskeriet, som det foranførte, ja, jeg finder endog, at „Oterfiskeriet", ialfald i de større Vand eller Indsøer er aldeles uskadeligt. „Oterfiskeriet" — hvortil som bekjendt kun benyttes Flueangler, — kan kun med nogen Nytte drives paa den bedste Tid af Sommeren, eller omkring et Par Maaneder, og er derfor aldeles afhængig af Veiret; Fisken er paa den Tid spredt udover det hele Vand, og langs dets Strande, og det vil kun være tilfældigt, at nogen Mængde Fisk fanges ved dette Redskab, — ligesom Fiskeriet ligger aldeles udenfor Fiskens Legetid, medens Fangsten om Høsten af et Par Rogn- og Melkefiske ødelægger Fiskeformerelsen i tusindvis.

I Aaret 1868 blev Laxefiskeriet i Størdals-Elven og dennes Bielv Forelven af samtlige tilstødende Eiere og Brugere bortforpagtet til nogle Engelskmænd paa 10 Aar, mod en aarlig Forpagtning af 2000 Spd., hvoraf omtrent $^3/_4$ Dele falder paa Grundeierne i Øvre og $^1/_4$ Del paa lignende i Nedre Størdalens Herreder.

Der er ved Fiskeriet ansat en Overopsynsmand og 5 Opsynsmænd, der samtlige ere beskikkede af Fogden, og lønnes af Forpagterne, der have anlagt 3 Udklækningsapparater, 2 ved Størdalselven og 1 ved Forelven.

Fra Midten af Juni til Midten af August Maaned drive Forpagterne — Engelskmændene — Fluefiske, og antages Fangsten gjennemsnitlig at have beløbet til ca. 200 Vog aarlig, der for største Delen leveres Grundeierne, som Liqvidation i Afgiften efter en fastsat Pris til 1 Spd. pr. B℔; en mindre Del sælges i Throndhjem. Udklækningsapparater forefindes forøvrigt ikke i Fogderiet, — heller ikke er nogen Fiskeriforening oprettet.

Den saakaldte „Kilnot" benyttes ikke i Distriktet, derimod udsættes paa enkelte Steder Strandgarn efter Lax; — men Fangsten deraf er saare ubetydelig".

Da Foged Schive har havt Anledning til at erhverve et specielt og grundigt Kjendskab til de heromhandlede Forholde, har jeg anseet det rigtigt fuldstændigt at gjengive hans Udtalelser om samme, hvilke i alt Væsentligt ogsaa antages at kunne gjælde Forholdene i Inderøens og Namdals Fogderier, hvor Ferskvandsfiskerierne ogsaa kun give ringe Udbytte.

Fiskeriforeninger og Opsyn overensstemmende med Lov af 23de Mai 1863 findes i Inderøens Fogderi for Stenkjær-, Ogna- og Figgaelvens Fiskeristrækning, i Namdalen for Namsen Elv og Fjord med omliggende Sunde, Bugter og Elve, og antages allerede at have bidraget Noget til igjen at ophjælpe de forfaldne Laxefiskerier i de nævnte Elvedrag. Hertil antages ogsaa for Namsen-Elvens Vedkommende den Kongelige Resolution af 8de November 1870 om Indskrænkning i Brugen af Kilenot i væsentlig Grad at ville bidrage.

Af Fogden i Namdalen er Priserne paa fersk Lax opgivet til 4 à 8 Skill., paa røget til 8 à 12 Skill. pr. Mark.

5. Grubedrift og Stenbrydning.

Efter de mange Anvisninger paa Svovlkis og Kobbermalm, hvorpaa der i forrige Femaar blev taget Skjærpesedler baade i Stør- og Værdalens og Inderøens Fogderi er Forsøgsdrift foretaget paa forskjellige Steder, men vides intetsteds at have ledet til nogen yderligere Drift.

I Amtet findes saaledes fremdeles kun to Bergværker, nemlig Selbo Kobberværk i Merager Sogn af Øvre Størdalen og Ytterøens Værk med Svovlkis- og Kobbergruber i Ytterøens Herred, hvilke Værker begge have været i Drift det hele Femaar.

Som Tabel No. 3 udviser har ved Selbo Værk aarlig været sysselsat 120 à 130 Arbeidere, Opsyns- og Regnskabsbetjente deri indbefattede, og Udbyttet udgjort i 1866 420, i 1867 480, i 1868 420, i 1869 480 og i 1870 510, tilsammen i Femaaret 2310 Sk℔ Kobber.

For Ytterøens Værk er Arbeidsstyrken og Produktionen opgivet saaledes:

Aar.	Antal Opsynsmænd og Arbeidere.	Centner Svovlkis.	Centner Kobbermalm.
1866.	413	656,820	4,640
1867.	470	799,740	6,440
1868.	223	666,000	9,700
1869.	176	530,180	6,900
1870.	217	520,160	5,860
Produceret tilsam.		3,172,900	33,540

I øvre og nedre Størdalen drives en Del Skifterbrud, hvoraf det gjennemsnitlige aarlige Udbytte for førstnævnte Herred er opgivet til 30 à 40,000 Tagheller, og for sidstnævnte til 5000 Spd. brutto.

Ligeledes forefindes i nedre Størdalen og i Inderøens Fogderi en Del Kalkstensbrud, samtlige dog af mindre Betydenhed undtagen i Inderøens Herred, hvor Produktionen er opgivet for 1866 til 13,000, for 1867 til 16,500, for 1868 til 28,000, for 1869 til 16,500 og for 1870 til 13,800 tilsammen 87,800 Tønder Meelkalk. Kalken betales med 24 Skill. pr. Tønde inden Distriktet. Den større Del af samme afsættes i Throndhjem og de Romsdalske Byer, hvor Prisen varierer mellem 24 og 48 Skill. Tønden. Kalkbrændingen, som især drives af mindre Gaardbrugere, skal være til megen Skade for Skoven, og paastaaes ikke at være lønnende, naar Prisen i Byerne er mindre end 36 Skill.

Torv anvendes til Brændsel i Namdalens Kystdistrikt, fornemmelig i Nærø og Vigten, og for en ringe Del ogsaa i nedre Størdalen, Frosten og Skogn. Nogen Fremgang i Benyttelsen af dette Brændematerial, som paa de fleste Steder forefindes i stor Mængde, har i Femaaret ikke fundet Sted; der savnes fremdeles Kjendskab til en hensigtsmæssig Behandling af samme.

6. Fabrik- og Industrianlæg.

Foruden Saugbrug, af hvilke de betydeligere tidligere ere nævnte, og de for Distriktets eget Behov fornødne Kornmøller, havdes af industrielle Anlæg ved Femaarets Udgang følgende:

4 Brændevinsbrænderier med dermed i Forbindelse værende Malterier, hvis Produktion i 1870 er opgivet saaledes:

1	paa	By i nedre Størdalen	219,744	Potter	Brændevin	1,200	Tønder Malt.
1	-	Vinje i Mosvigen .	277,321	—	—	128,929	℔ Malt
1	-	Saudnæs i Inderøen	312,000	—	—	145,000	- —
1	-	By i Egge	107,136	—	—	75,550	- —

fremdeles

1 Ølbryggeri og Malteri paa Verdalsøren i Værdalen, hvorved i 1870 produceredes 40,000 Potter Øl og 70 Tønder Malt.

1 Pottemageri i nedre Størdalen, hvis Produktion er ansat til 1,400 Spd. aarlig.

1 Glasværk i Aas Sogn (Namdalseidet) i Inderøens Fogderi med Produktion i 1870 af 600,000 Stkr. Flasker foruden alle Sorter Apothekerglas, tildels ogsaa Glaskavl, men ikke Vinduesglas.

22 Teglværk, af hvilke 17 vare i Drift i 1870, og producerede: 923,000 Stkr. Mursten, 123,000 Stkr. Tagsten, 60,000 Stkr. Mur- og Tagsten tilsammen, og 408,000 Stkr. Drainsrør.

Af industrielle Anlæg er i Femaaret nedlagt Glasværket i Namsos og et Teglværk i Aasens Herred, begge i 1867; ligeledes er det i forrige Femaarsberetning ommeldte Garveri i Nedre Størdalen nedlagt. Af nyoprettede Anlæg er kun opgivet 4 Tøndestavfabrikker i Namsos Herred, som i Aaret 1870 have leveret tilsammen 180,000 Stkr. Tøndestav.

7. Binæringer.

Husfliden, der væsentlig indskrænker sig til Forfærdigelse af det fornødne Bohave, Gaards- og Fiskeredskaber, samt for Kvindernes Vedkommende af Vadmel, Stof, Lin- og Bomuldslærreder, kan hverken siges at være gaaet fremad eller tilbage. En ny Gjenstand for denne gavnlige Virksomhed er dog opstaaet i heromhandlede Femaar, nemlig Forfærdigelse af Fisketønder, en Bedrift, som i Grong, Overhalden og Namsos Herreder har gjort megen Fremgang, og, især hvis de senere Aars rige Sildefiskerier nordenfjelds fremdeles maatte vedvare, lover at blive af ikke ringe Betydning saavel for disse som for flere andre Herreder, som ere vel forsynede med dertil tjenligt Material. Alene for Namsos Herred er den opgivet allerede at have givet et Overskud udenfor Egnens eget Behov af omtrent 4000 Tønder til en Værdi af 1000 Spd. Salg af Vadmel og andre uldne Varer, som opkjøbes især til Afhændelse i Nordland og Finmarken, er i flere Herreder en Gjenstand af megen Betydning; saaledes opgives det i Stod og Egge Herreder at skaffe en Indtægt af 4 à 5000 Spd., i Snaasen omtrent 5000 Spd. aarlig. I Grong og Overhalden er man ogsaa begyndt med af de hjemmevirkede Tøier at sy Klædningsstykker, som med Fordel afsættes i de nævnte nordligere Dele af Landet. Om Haandværksdriften er intet Nyt at bemærke, dog at Antallet af dueligere Haandværkere er noget tiltaget.

Skibs- og Baadbyggeri synes ogsaa omtrent at have holdt sig paa samme Standpunkt som tidligere. Skibsbyggeriet, som udelukkende indskrænker sig til Bygning af Jægter og andre Smaafartøier, sees dog at have været i Tiltagende i Lexvigen og Inderøen, hvor der i Femaaret er bygget i førstnævnte Herred 15 Fartøier af Drægtighed tilsam-

men 41 Kommercelæster og 2,890 Tønder, i sidstnævnte 11 af samlet Drægtighed 195 Læster. Et i 1867 af en Bergenser anlagt Skibsværft i Bangsund i Namsos Herred blev allerede igjen nedlagt i 1869. Af de byggede Fartøier er en større Del solgt udenfor Amtet, fornemmelig i Nordlandene. Af Baade bygges der ikke saa mange som der tiltrænges inden selve Amtet, hvor ikke faa saadanne kjøbes dels fra Aafjorden dels fra Nordland. Med Bidrag af Statskassen ifølge Kongl. Resolution af 9de Mai 1868 opholdt sig i nævnte Aar en Baadbygger fra Lister i Namsos og paa Inderøen for at give Undervisning eller Veiledning i Bygning af Listerbaade, af hvilke han ogsaa byggede nogle paa begge Steder; det vides dog ikke, at Anvendelsen af denne Baadform senere har vundet nogen større Udbredelse her i Amtet.

Jagten antages i Femaaret helst at have været i Aftagende, og er som en Binæring betragtet af aldeles uvæsentlig Betydning, idet den saagodtsom alene drives af Liebhabere, og Geværet af Andre kun sjelden bruges uden naar Leiligheden tilbyder sig selv. Fuglevildtet er desuagtet, og uagtet Fredningslovene søges overholdte, overalt aftaget. Om Aarsagerne hertil ere Meningerne forskjellige, enten de ere at søge i Fuglenes periodiske Vandringer eller i den skadelige Indflydelse paa Udrugningen, som de kolde Sommere kunne have udøvet, eller maaske i begge Dele. Edderfuglen trives dog godt og formerer sig i Namdalen; derimod synes den ifølge Kongl. Resolution af 7de September 1863 stedfindende Fredning af denne Fugl ikke at have ledet til samme Resultat i de 2 andre Fogderier. Elgen har formeret sig, og vil formentlig fremdeles formere sig saalænge den finder Beskyttelse i Statens Almenninger. Vilde Rensdyr antages ikke længere at forekomme; derimod skal Hjort endnu af og til sees i Fosnæs Herred uden at det dog antages, at den har formeret sig. Af Dyr, som forfølges for Peltsens Skyld, fanges omtrent det samme Antal som før; blandt saadanne bør nævnes Maar, som især forekommer i de øvre Trakter af Grong. Paa Statens Eiendom Mjøsundvatnet i Kolvereid har man troet, at der skulde findes Bæver, men foretagne Undersøgelser have ikke stadfæstet det. De dræbte Rovdyr, for hvilke der i Femaaret er udbetalt Præmie, ere følgende:

Fogderi.	Bjørne.	Ulve.	Jerve.	Gauper.	Ørne.	Hønsehøge.
Stør- og Værdalen .	21	10	1	31	187	374
Inderøen	42	5	15	33	840	515
Namdalen	44	1	45	46	504	787
i hele Amtet	107	16	61	110	1531	1676

Fragtfarten med Seilfartøier og Baade er aftaget efterhaanden som Dampskibsfarten er udvidet. De to Dampskibe „Indherred" og „Kong Oskar" have fremdeles faret i bestemte Router i Throndhjemsfjorden, til hvilken Fart der ligeledes i 1870 blev anskaffet et mindre Dampskib „Nea." Et andet lidet Dampskib „Namsen," $23\frac{1}{2}$ Kommercelæst, er ogsaa i Femaaret sat i Gang fra Ladestedet Namsos ,hvorfra det har udført Router til Throndhjem paa den ene, og til Nærø og Kolvereid paa den anden Side. Udførselen af Svovlkis og Kobbermalm fra Ytterøen er foregaaet i engelske Dampskibe. Seilfartøierne anvendes dels til Expeditioner for Rhederiernes egen Regning dels til Fragtfart, fornemmelig under Fiskerierne og til de nordenfor værende Markeder, og antages i det Hele taget at have skaffet Rhederierne god Fortjeneste i Femaaret. Over de ved Udgangen af 1870 i Amtet hjemmehørende Seilfartøier af 3 Kommercelæsters Drægtighed og derover og deres Besætninger, Førerne derunder indbefattede, meddeles følgende Opgave:

Fogderi.	Antal.	Drægtighed.		Besætning.
		Kom.-L.	Tønder.	
Stør- og Værdalen .	68	301	6,040	181
Inderøen	111	1,763	2,600	601
Namdalen	34	550	1,000	201
I hele Amtet	213	2,614	9,640	983

I Amtet finder ingen anden Landtransport Sted, der egner sig til Omtale som Binæring, end den, der foregaar mellem Levanger, Værdalsøren og Dampskibsanløbsstedet Skaanæs i Levanger Herred paa den ene og Jemteland paa den anden Side, og imellem Størdalshalsen og Sælbo Kobberværk i Merager. Det i Jemteland oprettede Anjaufors Sagbrug har i 1870 væsentlig bidraget til at forøge Færdselen ad den første Linie, hvorpaa er opgivet fra dette Brug at være frembragt til Levanger 4,553 Tylfter Planker af forskjellige Dimensioner, for hvis Kjørsel er udbetalt omtrent 5,500 Spd. til Skydsbønder, fornemmelig fra Værdalen, men tildels ogsaa fra Levanger og Skogns Herreder. Denne Kjørsel har man, uanseet Veilængden omtrent $6\frac{1}{2}$ Mil, fundet taalelig lønnende, da man paa Touren til Mælen i Jemteland, hvor Plankerne hentes, medbringer Sild og andre Fiskevarer, Salt, Kolonialvarer m. V., hvorfor i Regelen betales 7 Ort pr. Læs.

I Amtets Handelsforholde er ingen væsentlig Forandring foregaaet uden forsaavidt Loven af 26de Mai 1866 om Udvidelse af Handelsfriheden paa Landet har medført en ikke ubetydelig Forøgelse af Landhandlernes Antal. Forøgelsen sees af nedenstaaende Opgave over Antallet ved Udgangen af hvert af Aarene 1865 og 1870:

Fogderi.	Landhandlere ved Udgangen af 1865			Landhandlere ved Udgangen af 1870		
	ifølge Kongl. Bevilling.	efter Handelsbrev af Fogden.	Tilsammen.	ifølge Kongl. Bevilling.	efter Handelsbrev af Fogden.	Tilsammen.
Stør- og Værdalen	18	11	29	11	40	51
Inderøen	10	10	20	8	37	45
Namdalen	23	24	47	22	36	58
I hele Amtet	51	45	96	41	113	154

At en stor Del af de nye Handlere ere Folk af ringe baade Vederheftighed og Kyndighed i hvad der henhører til deres Bedrift, og derfor drive Forretningerne til lidet Gavn baade for dem selv og for deres Kunder, lader sig ikke negte, men det tør vel haabes, at dette alene er et af de Onder, som enhver Overgangstilstand gjerne medfører, og at den naturlige Næringsfrihed ogsaa paa dette Fælt med Tiden vil vise bedre Frugter end dem, der hidtil er komne tilsyne.

Søgningen til de Namdalske Markeder paa Nærø og paa Mælen i Overhalden har været noget mindre end i forrige Femaar, men dog i det Hele taget livlig. Antallet af de Handlende, som have erlagt Afgift i Henhold til Lov af 20de August 1842, udgjorde:

	paa Nærø.	paa Mælen.
1866	65 . . .	54
1867	66 . . .	51
1868	67 . . .	57
1869	61 . . .	50
1870	54 . . .	43
tilsammen	313 . . .	255

eller gjennemsnitlig respektive 63 og 51 aarlig mod respektive 77 og 56 i foregaaende Femaar. Ogsaa til de 2 Markeder i Levanger har Søgningen været noget mindre end den har pleiet at være, sandsynligen af den Grund, at Landmanden formedelst Uaarene baade har havt Mindre at afsætte og Mindre at kjøbe for. Det forsøgsvis oprettede Marked i Stenkjær fandtes ikke at svare til sit Øiemed, og blev derfor hævet ved Kongelig Resolution af 12te Februar 1870.

8. Om Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Vedkommende denne har jeg herved den Ære under 4, 5, 6, 7 og 8 at vedlægge de sædvanlige Opgaver over thinglæste og aflæste Gjældsbreve og Skifteudlæg, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, over afhændede faste Eiendomme og over afholdte Executions- og Udpantningsforretningers samt Tvangsauktioners Antal og Beløb.

Ifølge disse Opgaver har de thinglæste og aflæste Gjældsbreves og Skifteudlægs Antal og Beløb, og Pantegjældens Forøgelse i Femaaret udgjort Følgende:

Fogderi.	Gjældsbrevenes Antal.		Gjældsbrevenes Beløb.		Pantegjældens Forøgelse.
Stør- og Værdalen	thinglæste	936	thinglæste	313,180 Spd. 54 Skill.	133,495 Spd. 1 Sk.
	aflæste	508	aflæste	179,685 — 53 —	
Inderøen	thinglæste	745	thinglæste	277,851 — 72 —	98,576 — 118 „
	aflæste	381	aflæste	179,274 — 74 —	
Namdalen	thinglæste	557	thinglæste	116,721 — 93 —	30,031 — 93 „
	aflæste	335	aflæste	86,690 — „ —	

For hele Amtet har Pantegjældens Forøgelse altsaa udgjort 262,103 Spd. 92 Skill. og med Tillæg af dens Forøgelse i Ladestederne Stenkjær og Namsos respektive 8923 Spd. 32 Skill. og 15,426 Spd. 115 Skill. tilsammen 286,453 Spd. 119 Skill., medens Forøgelsen i forrige Femaar var 499,314 Spd., idet de thinglæste Pantehæftelser da udgjorde 1,083,479 Spd. og de aflæste 584,165 Spd.

De afholdte Exekutions- og Udpantningsforretningers Antal og Beløb have udgjort:

i Stør- og Værdals Fogderi	8461	for et samlet Beløb af	97,581 Spd.	23 Skill.
- Inderøens . . . —	6547	- - „ — -	113,576 —	108 —
- Namdalens . . . —	6068	- - „ — -	49,276 —	25 —
			260,434 Spd.	36 Skill.
hvortil kommer for Stenkjær og Namsos respektive 5865 Spd. 80 Skill. og 17,277 Spd. 87 Skill. tilsammen			23,143 —	47 —
		ialt	283,577 Spd.	83 Skill.

der sammenholdt med det samlede Beløb i forrige Femaar 143,479 Spd. viser en Forøgelse af 140,098 Spd. 83 Skill., hvorved dog bør bemærkes, at der i den for Inderøens Fogderi ovenfor anførte Sum er indbefattet Brændevins- og Malt-afgifter for et Beløb af 50,000 Spd., medens der for disse Afgifter neppe blev gjort Udpantning i forrige Femaar.

Af Tvangsauktioner ere afholdte:

i Stør- og Værdals Fogderi	177	for et samlet Beløb af	65,321 Spd.	30 Skill.
- Inderøens . . .	— 159	- - „ —	34,841 —	18 —
- Namdalens . . .	— 218	- - „ —	37,047 —	8 —
			137,209 Spd.	56 Skill.
hvortil kommer for Stenkjær og Namsos respektive 9078 Spd. 39 Skill. og 18,828 Spd. 55 Skill. tilsammen			27,906 —	94 —
		ialt	165,116 Spd.	30 Skill.

mod et Beløb i forrige Femaar af 135,804 Spd., hvilket altsaa viser en Forøgelse af 29,312 Spd. 30 Skill.

Af den her givne Oversigt fremgaar, uden Hensyn til den større eller mindre Betydning man vil tillægge de Data, som deri indeholdes, tydeligt nok, at den økonomiske Tilstand desværre ogsaa i dette Femaar er gaaet meget tilbage, hvilket de tidligere i denne Beretning omhandlede for Amtets vigtigste Næringsvei uheldige Omstændigheder ogsaa maatte give tilstrækkelig Grund til at antage. At Pantegjældens Forøgelse ikke er større end ovenfor angivet, og navnlig saa betydeligt mindre end i forrige Femaar, kan ikke anføres som nogen gyldig Indsigelse herimod, thi Forøgelsen er desuagtet ikke ubetydelig, og at den ikke er større, har sin naturlige Forklaringsgrund deri, at de trange Tider have nødet Almuen til at indskrænke sine Fornødenheder, og til i det Hele taget at iagttage mere Sparsomhed og Økonomi end tidligere, ligesom man ogsaa har lært at vise større Varsomhed i Indgaaelsen af Kautionsforpligtelser, som i forrige Femaar skulle have bevirket Manges Tilbagegang og Ruin. At i det Hele taget den økonomiske Tilstand i Femaaret er gaaet tilbage, og ved dets Udgang var maadelig eller mindre god, derom vidne ogsaa Lensmændenes Besvarelser til de i de schematiske Opgaver derom fremsatte Spørgsmaal. Undtagelser herfra gjør alene Frosten, hvor Tilstanden siges at have forbedret sig og at være god, og Gjælden aftaget, Mosvigen og Ytterøen, hvor Tilstanden betegnes som god, og Gjælden at være omtrent den samme som før, samt Fladanger, Fosnæs, Nærø og Vigten, hvor den antages at være gaaet noget fremad, uagtet Gjælden i de to sidstnævnte Herreder snarere er til- end aftaget. Hvad Frosten og Ytterøen angaar, da maa det gunstigere Forhold inden disse Herreder væsentlig tilskrives deres særdeles heldige Beliggenhed, som gjør, at de ikke i samme Grad som de indenfor liggende Bygder ere udsatte for Frost og Misvæxt. Dette Sidste gjælder ogsaa de ovenfor nævnte Dele af det Namdalske Kystdistrikt, hvor Jordens Udbytte dog er af mindre Betydning, men hvor man tillige har havt en Støtte i Fiskerierne, der, om de end ikke have været særdeles rige, dog have givet en god og jævn Fortjeneste.

At Tilstanden ved Femaarets Udgang ikke var værre end det har vist sig at være Tilfældet, er imidlertid mere end man efter de mislige Aaringer kunde vente, og synes at vise, at Distriktet besidder en mærkelig Modstandskraft, og med Grund maa ventes at ville gaa en kraftigere Udvikling imøde, naar Betingelserne derfor igjen blive gunstigere end de i de senere Aar have været. At Udgifterne til Fattigvæsenet i disse Aar stadigt ere stegne, siger sig selv, men de have dog hidtil ikke antaget saa store Dimensioner som man skulde synes at have Grund til at befrygte. Som et Middel til at indskrænke disse Udgifter, eller til at modvirke deres fortsatte Stigen, har Opmærksomheden paa nogle Steder været henvendt paa en Deling af Fattigdistrikterne i mindre Kredse overensstemmende med § 14 i Loven om Fattigvæsenet paa Landet, men saadan Deling var endnu intetsteds gjennemført ved Femaarets Udgang. I nedre Størdalen er oprettet et Fattigarbeidshus og i Forbindelse dermed en Tvangsarbeidsanstalt, hvis Planer ved Resolution af 16de Februar 1867 naadigst ere approberede. Om hvorvidt denne Indretning har bidraget til at indskrænke Fattigudgifterne, er nok anseet for tvivlsomt; jeg har ikke havt Anledning til derom at danne mig nogen selvstændig Mening.

Af faste Eiendomme ere afhændede:

i Stør- og Værdalens Fogderi	368	for et samlet Beløb af	320,715 Spd.
- Inderøens . . .	— 295	- - „ —	313,580 —
- Namdalens . . .	— 311	- - „ —	119,462 —
Tilsammen	974	- - „ —	753,757 Spd.
Hertil i Stenkjær og Namsos for resp. 10,121 Spd. og 15,721 Spd. tilsammen			25,842 —
		ialt	779,599 Spd.
Det tilsvarende Beløb i forrige Femaar			1,145,471 —
		Forskjellen altsaa	365,872 Spd.

Eiendomspriserne antages i Nedre Størdalen at have holdt sig uforandrede, i Frosten og Grong at være stegne (i sidstnævnte Herred formentlig alene af Hensyn til Skoven) men ellers overalt at være faldne.

Skylddalerens Gjennemsnitsværdi er opgivet for Nærø, Vigten, Kolvereid og Lekø til 200 Spd., for Værdalen til 250 Spd., for Frosten til 700 Spd., for øvre Størdalen til 500 à 600 Spd., og for de øvrige Herreder til Beløb fra 300 til 500 Spd. Opgaven for de 4 førstnævnte Herreder er imidlertid lidet stemmende med den fra Namdals Sorenskriver modtagne Opgave over afhændede faste Eiendomme, hvori ogsaa disses Skyld er anført, og efter hvilken jeg formener, at Gjennemsnitsværdien heller ikke her kan sættes lavere end 300 Spd. I Værdalen er Skylden vistnok meget høi i Forhold til Eiendommenes Værdi, men heller ikke der skulde jeg være tilbøielig til at tro, at Skylddaleren gjennemsnitligt ikke skulde kunne ansættes til en Værdi af 300 Spd.

Føderaad ere meget hyppige, undtagen i Skogn, Levanger og Egge Herreder, og formenes overalt at maatte ansees som en stor Byrde for Jordbruget, og saaledes ogsaa for vedkommende Distrikter, især naar de, som flere Steder er Tilfældet, ere paaheftede Eiendommene til Fordel for yngre eller middelaldrende Folk. Om Kaartagningen i det Hele er i Tiltagende eller i Aftagende, ser jeg mig ikke istand til at udtale nogen bestemt Formening.

At baade Husmænd og Dagarbeidere ligesom den øvrige Del af Almuen have lidt under Tidernes Tryk, er desværre alt for vist, men forøvrigt tror jeg man tør sige, at begge disse Samfundsklassers Kaar i det Store taget ere upaaklagelige her i Amtet, fornemmelig de i Kystdistrikterne, hvor baade Fiskerierne og anden Virksomhed giver Anledning til Fortjeneste og væsentlige Bidrag til dens daglige Underholdning. Husmændenes Vilkaar ere ialmindelighed ikke meget trykkende, og mange Steder er deres økonomiske Stilling ikke væsentlig daarligere end de mindre Gaardbrugeres. Bortfæstelse af Husmandspladse antages snarere at have været i Aftagende end i Tiltagende.

Naar Husmænd arbeide for deres Husbonde, er det kun sjelden paa deres egen, men sædvanligen paa Husbondens Kost. Paa egen Kost er Daglønnen opgivet saaledes:

om Sommeren i Stør- og Værdals Fogderi fra 24 til 28 Skill., i Inderøen fra 24 til 36 Skill., i Namdalen fra 32 til 40 Skill.;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra 22 til 24 Skill., i Inderøen fra 20 til 32 Skill., i Namdalen fra 24 til 30 Skill.

Paa Husbondens Kost er den opgivet:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra 12 til 16 Skill. (i Lexvigen indtil 20 Skill.), i Inderøen fra 10 til 20 Skill., i Namdalen fra 16 til 24 Skill.;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra 8 til 10 Skill. (i Lexvigen indtil 12 Skill.), i Inderøen fra 8 til 12 Skill., i Namdalen fra 10 til 16 Skill.

For andre Arbeidere er Daglønnen opgivet saaledes:

paa egen Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalens Fogderi fra 32 til 40 Skill., i Inderøen fra 28 til 40 Skill., i Namdalen fra 44 til 48 Skill.;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra 24 til 28 Skill., i Inderøen fra 22 til 36 Skill., i Namdalen fra 30 til 36 Skill;

paa Husbondens Kost:

om Sommeren i Stør- og Værdalen fra 16 til 24 Skill., i Inderøen fra 12 til 24 Skill., i Namdalen fra 22 til 30 Skill.;

om Vinteren i Stør- og Værdalen fra 8 til 12 Skill., i Inderøen fra 10 til 12 Sk., (i Mosvigen og paa Ytterøen 20 Sk. og i Snaasen 8 Sk)., i Namdalen fra 12 til 20 Sk.

Aarsløn med Kost for en Karl er opgivet saaledes: i Stør- og Værdalen fra 24 til 40 Spd., i Inderøen fra 20 til 32 Spd., i Namdalen fra 30 til 40 Spd.; for en Pige i Stør- og Værdalen fra 10 til 16 Spd., i Inderøen fra 12 til 18 Spd., i Namdalen fra 10 til 20 Spd. For en saakaldet Raadsdreng paa større Brug eller hos Folk, som ikke selv kunne føre et nærmere Tilsyn med deres Brug, pleier Lønnen at være høiere end ovenfor angivet lige indtil 60 à 70 Spd.

Livsopholdet maa vel antages i det Hele taget at være blevet dyrere i Femaaret, dog er dette ingenlunde Tilfældet overalt. Fordringerne til Livet vare allerede tidligere stegne, og formenes, uagtet de knappe Tider, flere Steder ogsaa i heromhandlede Femaar at have været i Stigende. At den nødtvungne Sparsommelighed har været mere almindelig end før, er i det Foregaaende bemærket; om det Samme har været Tilfældet med den frivillige, er mere tvivlsomt.

En saakaldet Forbrugsforening i Inderøen traadte i Virksomhed den 15de August 1870, og talte ved Aarets Udgang 28 Medlemmer med 29 Aktier af Beløb tilsammen 145 Spd. Omsætningen til den Tid udgjorde 700 Spd., og Nettoudbyttet omtrent 80 Spd. En lignende Forening paa Ytterøen begyndte sin Virksomhed 13 December s. A. med 40 Medlemmer og et samlet Indskud af 180 Spd. Flere saadanne Foreninger vides ikke i Femaaret at være oprettede.

Brændevinsdrik har overalt været i Aftagende, og Nydelsen af andre stærke Drikke er neppe tiltaget; Fogden i Namdalen anfører tvertimod, at i hans Distrikt ogsaa den er aftaget. Brændevin findes sjelden i Almuesmandens Hus uden ved festlige Leiligheder, og Ædruelighedstilstanden befinder sig helt igjennem paa et saare tilfredsstillende Standpunkt. Af Brændevinsudsalgssteder paa Landet findes blot nogle faa i Namdalens Kystdistrikt, som til Forebyggelse af ulovligt Brændevinssalg ansees nødvendige under Fiskerierne og for de Søfarende i Nordlandsfarten. Af Sager angaaende ulovligt Brændevinssalg har der kun været ganske faa.

Om Kaffedrikken, over hvis Misbrug man ofte har hørt

lydelige og velbeføiede Klager, yttrer Fogden i Namdalen, at den ikke længer drives saa uvorrent som forhen, og at en Del af den yngre Slægt skal have gjort sig til Regel slet ikke at nyde denne Drik. Jeg tror ikke, at dette Exempel er taget tilfølge i noget af de andre to Fogderier, hvor Forholdet nok omtrent har været det samme som i forrige Femaar.

Oplysningen har været i stadigt Stigende, og Almuen, fornemmelig den yngre Del af samme synes at vise en Lyst og Tilbøielighed til at erhverve nyttige Kundskaber, som søger sin Næring i de i flere Herreder værende Almuebibliotheker samt de mange fattelige Tidsskrifter og Blade, som i de senere Aar have vundet Udbredelse. Af de Jaabækske Agitationer har heller ikke dette Amt været ganske uberørt, men de radikale Reformer, som de tilsigte, synes dog ikke at have vundet nogen mere almindelig Sympathi blandt den herværende Almue, som med Hensyn til Oplysning og sundt Omdømme ingenlunde staar paa noget lavt Trin. En Folkehøiskole oprettedes i Slutningen af Femaaret i Nedre Størdalen.

De offentlige Sager have ikke i nogen af Amtets Jurisdiktioner været mange, og ingen i høi Grad grov Forbrydelse har været Gjenstand for Paatale. Sagerne have væsentlig angaaet mindre Tyverier og Løsagtighedsforseelser, navnlig gjentagne Leiermaal. Den sidstnævnte Art Forseelser er desværre fremdeles meget almindelig, og Sager angaaende Opfostringsbidrag til uægte Børn henhøre til de kouranteste ved Amtskontoret. Af Resolutioner angaaende deslige Bidrag er udfærdiget 96 i 1866, 92 i 1867, 81 i 1868, 87 i 1869 og 85 i 1870, tilsammen 441 i Femaaret. Ogsaa Antallet af de private Retssager har været ganske lidet.

Thinglagsarresterne eller Hjælpefængslerne i Inderøen, Lexvigen, Snaasen og Kolvereid bleve nedlagte, den første ved Udgangen af 1868, de øvrige ved Marts Maaneds Udgang 1869, efterat den fra deres Oprettelse vundne Erfaring tilstrækkelig havde godtgjort, at de ikke tiltrængtes. Herved saavelsom ved en samtidig Nedsættelse af Leien for Hjælpefængslet i Nedre Størdalen, og ved Nedlæggelsen i 1867 af Slutterposterne ved Distriktsfængslerne i Stenkjær og Namsos, hvis Forretninger ere overtagne af vedkommende Vagtmestere, er uden nogen Skade for Fængselsvæsenet opnaaet en Besparelse af 350 Spd. aarlig i Amtskommunens Udgifter til dette. Amtet havde saaledes ved Femaarets Udgang ikke andre offentlige Fængsler end de 3 Distriktsfængsler i Levanger, Stenkjær og Namsos og Hjælpefængslet i Nedre Størdalen.

Sundhedstilstanden har i Femaaret i det Hele taget været god, og Amtet forskaanet for farlige Epidemier, som have vundet nogen større Udbredelse. De 2de Amtssygehuse have fremdeles stadigt været benyttede, og Antallet af de Behandlede sees at have været følgende:

	i Sygehuset i Skogn.			i Sygehuset i Namdalen.		
1866 . .	349	hvoraf døde	21	185	hvoraf døde	12
1867 . .	302	„ „	20	175	„ „	12
1868 . .	260	„ „	9	177	„ „	6
1869 . .	232	„ „	18	184	„ „	12
1870 . .	224	„ „	12	120	„ „	9
Tilsammen	1367	hvoraf døde	80	841	hvoraf døde	51

eller ved begge Sygehuse ialt 2208, hvoraf døde 131. Antallet i forrige Femaar var 2449, hvoraf døde 139. Amtskommunens Udgifter til Sygehusene og Sygevæsenet iøvrigt udgjorde i Femaaret 1866—1870 eller rettere i de fem Regnskabsaar fra 1ste Juni 1866 til 31te Mai 1871 tilsammen 26,567 Spd. eller i Gjennemsnit aarlig 5313 Spd. mod i det foregaaende Femaar respektive 30,672 Spd. og 6134 Spd. Forsaavidt muligt at opnaa nogen Indskrænkning i disse Udgifter blev af Amtsformandskabet i 1870 vedtaget en Del Forandringer i de for Sygehusene gjældende reglementariske Bestemmelser, som dog først traadte i Kraft fra Aarets Udgang af.

De Sindssyges Antal formenes fremdeles at have tiltaget. Amtskommunens Bidrag til deres Forpleining stiller sig i de sidstforløbne 2 Femaar saaledes:

1861	1,855 Spd.	1866	2,749 Spd.
1862	2,430 —	1867	3,811 —
1863	2,583 —	1868	3,744 —
1864	2,726 —	1869	4,287 —
1865	3,383 —	1870	3,707 —
Tilsammen	12,977 Spd.	Tilsammen	18,298 Spd.

I Amtets medicinale Inddeling er alene foregaaet den Forandring, at der ifølge Kongelig Resolution af 24de September 1868 er oprettet et nyt Lægedistrikt Grong, bestaaende af Grongs Herred i Namdalen og Snaasens Herred i Inderøens Fogderi.

Til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter er paa Amtets Matrikulskyld, som ved Femaarets Udgang udgjorde 12,657 Spd. 100 Skill., udlignet 2 Spd. 48 Skill. i 1866, 2 Spd. 80 Skill. i 1867, 2 Spd. 48 Skill. i 1868, 2 Spd. 24 Skill. i 1869 og 2 Spd. i 1870, deri indbefattet til Veivæsenet 6,500 Spd. i 1866, 10,350 Spd. i 1867, 9,200 Spd. i 1868, 6,325 Spd. i 1869 og 5,600 Spd. i 1870. Ved Hjælp af denne Udligning var ved Femaarets Udgang betalt 5,000 Spd. af det til Bestridelse af løbende Udgifter i 1865 optagne, i forrige Femaarsberetning omhandlede Laan af 10,000 Spd., og andre Amtskommunen efterhaanden paadragne Gjældsforpligtelser, saaledes at der ved Udgangen af Amtskommunens Regnskabsaar den 31te Mai 1871 af saadanne kun stod uafgjort følgende:

1. paa Laan af Statskassen til Distriktsfængslerne ifølge Obligation

af 13de Januar 1862	5,760 Spd.	„	Skll.
2. Resterende og ikke forfaldne Bidrag til de af Storthinget bevilgede Veianlæg	8,074 —	28	—
3. Restbeløbet af det ovenfor nævnte Laan af 1865	5,000 —	„	—
4. Restbeløbet af et Kautionsansvar vedkommende Landbrugsskolen paa Rotvold	2,000 —	„	—
Tilsammen	20,834 Spd.	28	Skill.

hvoraf de to sidstnævnte Gjældsposter af Beløb tilsammen 7000 Spd. blive betalte inden Udgangen af 1871.

Følgende Herreder ere i Femaaret delte i 2de, nemlig: Ytterøen i Ytterøens Herred og Mosvigen & Værrans Herred ifølge Kongelig Resolution af 25de Juni 1866, Stod i Egge og Stods Herreder ifølge Do. af 26de August 1868, Nærø i Nærø og Vigtens Herreder ifølge Do. af 3die December 1868, og Fosnæs i Fosnæs og Fladanger Herreder ifølge Do. af 26de Februar 1870. Efter disse Delinger udgjør Amtet nu 25 Herreder. Videre er Stods Overformynderidistrikt fra Udgangen af 1870 delt i to overensstemmende med den tidligere stedfundne Herredsdeling. Andre Forandringer i Amtets administrative Inddeling end disse ere ikke foretagne i Femaaret. Den judicielle eller Thinglagsinddelingen er uforandret.

Nogen Udvidelse af Postgangen har ikke fundet Sted uden forsaavidt en enkelt Bipost er forandret fra 14 daglig til ugentlig, og en hyppigere Forsendelse af Post med Dampskibe i Throndhjemsfjorden er indført.

Telegrafvæsenets Ordning var ved Femaarets Udgang den samme som ved dets Begyndelse. Med Hensyn til de ved Kysten forefaldende Fiskerier og Farten til og fra Nordland og Finmarken har man i høi Grad følt Savnet af Telegrafstationer paa den lange Kyststrækning mellem Throndhjemsfjordens Munding og Brønø i Nordland, i hvilken Anledning jeg under 26de Februar 1870 har tilstillet Telegrafdirektøren en Forestilling om Anlæg af en Ledning til Nærøsund med Oprettelse af en Station paa et dertil tjenligt Sted ved dette, en Forføining, som utvivlsomt vil blive til stort Gavn baade for dette Amt og for mange andre Distrikter.

Nogle overflødige Skydsstationer ere nedlagte i Løbet af Femaaret. Ved dets Udgang fandtes følgende:

	faste Stationer.	Tilsigelsesstationer.
i Stør- og Værdals Fogderi . .	6	16
- Inderøens Fogderi	1	21
- Namdalens Fogderi . . .	1	39
Tilsammen	8	76,

hvori indbefattet 2 faste Stationer i Stenkjær og Namsos og 1 Tilsigelsesstation i Levanger. Bestemmelsen i Skydsloven af 17de Juni 1869 dens § 1 er hidtil ikke kommet til Anvendelse her i Amtet.

Nogen ny Sparebank er ikke oprettet i Femaaret. Over de Kapitaler, som de tidligere Oprettede havde under Forvaltning ved dets Udgang, og de dem da tilhørende Fonds meddeles følgende Opgave:

	Kapital.	Fond.
Størdalens	62,058 Spd.	6,262 Spd.
Lexvigens	19,131 —	1,284 —
Frostens	41,992 —	3,936 —
Aasens	11,406 —	942 —
Levanger & Skogns . .	109,907 —	13,778 —
Værdalens	54,853 —	4,543 —
Ytterøens	13,423 —	1,437 —
Inderøens	40,455 —	1,986 —
Stod & Stenkjær . . .	152,454 —	8,373 —
Beitstadens	15,748 —	1,284 —
Grong	11,962 —	701 —
Overhalden	23,065 —	2,317 —
Namsos eller Sævigs . .	130,760 —	16,769 —
Nærø	13,747 —	452 —
Kolvereids	9,870 —	255 —

De i „Indherreds gjensidige Assuranceforening for Fartøier“ forsikrede Fartøier ere hjemmehørende dels i Indherred dels paa Strinden. Over denne Forenings Virksomhed er meddelt følgende „Opgave:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Antal Fartøier . .	40	55	61	67	71
Kommercelæster . .	680	881	1,118	1,187	1,586
Assurancesum . .	37,014 Spd. „ ß	45,211 Spd. „ ß	72,736 Spd. „ ß	83,707 Spd. „ ß	91,541 Spd. „ ß
Assurancepræmie .	1,225 — 109 -	1,377 — 56 -	1,184 — 30 -	1,156 — 9 -	693 — 117 -
Betalt Skadeserstatning	1,191 — 83 -	1,301 — 36 -	1,080 — 68 -	1,426 — 45 -	120 — „ -
Administrations og andre Udgifter . .	46 — 103 -	71 — 18 -	67 — 44 -	84 — 6 -	41 — 60 -

Kassebeholdning ved 1870 Aars Udgang 532 Spd. 57 Skilling.

Den bestemte aarlige Kontingent er $^1/_2$ pCt. af Forsikringssummen for hvert Fartøi, men naar dette ikke strækker til at godtgjøre den Skadeserstatning, som paakræves i Aaret, udlignes det Manglende paa Foreningens Medlemmer efter deres Forsikringssummer.“

Nye Brandforsikringsindretninger ere heller ikke oprettede i Femaaret. Angaaende de ældre saadanne indeholdes de tilveiebragte Oplysninger i følgende

Opgave over Brandforsikringsselskaber i Nordre

For hvilket Distrikt og hvorvidt omfattende baade Husebygninger og Løsøre.	Forsikringssummer.									
	For Husebygninger.					For Løsøre.				
	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Lexvigen — Huse alene . .	Ikke opgivet				99,573	„	„	„	„	„
Frosten — Huse og Avl . .	119,105	131,235	138,195	141,935	145,155	„	„	„	„	„
Nedre og øvre Størdalen samt Malvig Sogn af Strinden — Huse og Avl . . .	Ikke opgivet				537,200	Indbefattet i hos staaende Forsikringssum for Huse				
Skogn, Aasen og Levanger Landsogn — Huse og Avl	356,926	356,830	356,220	367,980	369,475	55,205	55,946	56,049	55,860	56,255
Værdalen — Huse og Løsøre	Gjennemsnitlig 150,000 Spd. aarlig					Gjennemsnitlig 60,000 Spd. aarlig				
Ytterøen — Huse alene . .	182,614	178,557	180,620	180,761	180,000	„	„	„	„	„
Inderøen — Huse og Avl .	162,842	164,077	166,292	171,292	173,887	31,975	32,095	32,430	33,380	33,680
Sparbo — Huse, Avl og andet Løsøre	179,605	176,455	179,015	181,155	182,385	91,910	89,975	91,275	89,805	90,175
Egge Herred samt For og Følling Sogne af Stods Herred — Huse og Løsøre . .	115,376	117,900	116,550	117,600	112,548	20,205	22,114	20,006	20,305	20,195
Qvam Sogn af Do. — Huse, Avl og andet Løsøre . . .	Gjennemsnitlig 329,395 Spd. aarlig					Indbefattet i hos staaende Forsikringssum for Huse				
Beitstaden — Huse og Løsøre	285,509	omtr. som 1866.	300,255	300,360	omtr. som 1869.	Lige saa				
Snaasen — Huse og Avl .	77,118	78,088	82,037	83,072	82,357	570	570	570	570	570
Grong — Huse alene . . .	85,866	82,866	85,025	82,555	94,990	„	„	„	„	„
Overhalden — Huse alene	Ikke opgivet				119,862	„	„	„	„	„
Namsos Herred — Huse alene	35,951	37,201	41,165	41,407	42,947	„	„	„	„	„
Fladanger	Ved Udløbet af 1870 38 Husmandsassuredpladse.				Gaarde og	Ikke opgivet				

Over Veivæsenets Tilstand ved Udgangen af Aaret 1870 meddeles følgende af Amtets Veiinspektør, Kaptein Holst, udarbeidede Opgave:

I. Klasifikation.		Længde af Veie, paa hvilke kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Nettolast				
		indtil 6 Centner.	fra 6—10 Centner.	fra 10—14 Centner.	over 14 Centner.	Ialt.
Støre- og Værdals Fogd.	Hovedvei.	$3^{1}/_{8}$ Mil	$2^{7}/_{8}$ Mil	$10^{1}/_{4}$ Mil	„	$16^{1}/_{4}$ Mil
	Bygdevei.	$30^{13}/_{18}$ —	$8^{1}/_{2}$ —	„ —	„	$39^{2}/_{9}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	$6^{31}/_{36}$ —
Inderøens Fogd. . . .	Hovedvei.	12 —	$2^{1}/_{3}$ —	„ —	„	$14^{1}/_{3}$ —
	Bygdevei.	$34^{17}/_{24}$ —	6 —	„ —	„	$40^{17}/_{24}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	$5^{1}/_{24}$ —
Namdalens Fogd. . .	Hovedvei.	$5^{1}/_{4}$ —	$4^{5}/_{8}$ —	„ —	„	$9^{7}/_{8}$ —
	Bygdevei.	$30^{5}/_{8}$ —	1 —	„ —	„	$31^{5}/_{8}$ —
	Ridevei.	„ —	„ —	„ —	„	„ —
For Amtsdistriktet $40^{11}/_{24}$ Mil Hovedvei, $111^{5}/_{9}$ Mil Bygdevei, $11^{65}/_{72}$ Mil Ridevei.						

Throndhjems Amt i Femaaret 1866—1870.

Indbetalte Præmier og anden Indtægt.					Udbetalte Erstatningsbeløb.					
1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	
Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	Spd. ß	
Ingen Præmier erlagt					„ „	„ „	„ „	„ „	15 „	Behold: $^{31}/_{12}$70 671 Spd.
11 76	19 4	21 114	16 22	13 69	Ingen Erstatning betalt					Do. „ 582 —
130 „	32 84	173 30	43 15	183 „	„ „	„ „	10 „	„ „	130 „	Do. „ ca. 900 —
Ingen Præmier erlagt					„ „	„ „	567 „	„ „	20 „	
Gjennemsnitlig 80 Spd. aarlig . . .					Ingen Erstatning betalt					Behold: $^{31}/_{12}$70 ca. 1600 —
125 74	122 114	124 16	123 44	„ „	„ „	„ „	200 „	149 „	10 „	Do. $^{29}/_{8}$70 2600 —
Beregnet efter 8 Sk. for sikret 100		af hvert Spd.	Intet	Intet	Ingen Erstatning betalt					Do. $^{31}/_{12}$70 2370 —
93 27	90 95	94 29	90 102	98 100	„ „	„ „	246 „	„ „	„ „	
75 21	78 7	75 47	6 102	75 101	Ingen Erstatning betalt					
9 98	10 27	10 87	3 91	3 91	„ „	„ „	11 „	„ „	„ „	
8 68	6 90	13 6	380 32	4 15	132 „	527 „	70 „	178 „	„ „	
90 49	94 54	104 14	109 3	113 84	3 „	30 „	1 36	13 86	3 „	
82 108	138 103	85 3	82 67	94 119	1071 32	134 99	83 51	50 „	60 75	
Omtrent 120 Spd. aarlig					Ingen Erstatning betalt					Behold: $^{31}/_{12}$70 ca. 1300 Spd.
44 113	46 51	51 46	51 82	35 80						
Efter 15 Skill.		pr. 100	Spd.	Efter 12 ß pr. 100 Sp.	Ligesaa					Do. „ - 1200 —
Ikke opgivet					Ikke opgivet					Do. „ 4 à 500 —

II. Paa de vigtigste Færdselslinier udgjør de gjennemsnitlige Transportomkostninger.

Fogderi.	Sted, hvorfra.	Sted, hvortil.	Veilængde i Mil.	Pr. 1 Td. Korn.	Pr. 1 Td. Salt.	Pr. Centner andre tunge Varer.
Støre- og Værdalen .	Levanger.	Skalstugan $^{3}/_{4}$ Mil indenfor Rigsgrændsen.	6 Mil	48 Skill.	60 Skill.	20 Skill.
	Størdalshalsen.	Merager Værk.	$4^{1}/_{2}$ „	32 —	48 —	24 —
Inderøen	Stenkjær.	Sunde ved Snaasenvandet.	1 „	12 —	18 —	6 —
	Overgaard (Namdalseidet).	Fosnæsstrand (Beitstadsfjorden).	2 „	18 —	24 —	10 —
Namdalen	Namsos.	Anufossen i Grong.	$7^{1}/_{8}$ „	80 —	94 —	47 —
	Namsos.	Sem i Snaasen.	$7^{1}/_{2}$ „	84 —	100 —	42 —

III. Veiarbeider udførte i Femaaret 1866—1870 inden Amtet.

Fogderi.	Længde af	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Ialt.
Stør- og Værdalen	Nyanlagt Hovedvei	„ Mil	„ Mil	„ Mil	„ Mil	„ Mil	„ Mil
	— Bygdevei	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —
	Omlagt Hovedvei	$^{3}/_{10}$ —	$^{1}/_{10}$ —	„ —	„ —	„ —	$^{4}/_{10}$ —
	— Bygdevei	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —
Inderøen	Nyanlagt Hovedvei	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —
	— Bygdevei	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —
	Omlagt Hovedvei	$^{2}/_{3}$ —	„ —	„ —	„ —	$^{1}/_{21}$ —	$^{15}/_{21}$ —
	— Bygdevei	$^{3}/_{8}$ —	„ —	$^{1}/_{16}$ —	$^{1}/_{8}$ —	$^{1}/_{8}$ —	$^{11}/_{16}$ —
Namdalen	Nyanlagt Hovedvei	$^{1}/_{12}$ —	$^{2}/_{3}$ —	$^{3}/_{4}$ —	„ —	„ —	$1^{1}/_{2}$ —
	— Bygdevei	„ —	„ —	„ —	„ —	$^{1}/_{2}$ —	$^{1}/_{2}$ —
	Omlagt Hovedvei	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —	„ —
	— Bygdevei	„ —	$^{1}/_{16}$ —	$^{1}/_{16}$ —	$^{1}/_{16}$ —	$^{3}/_{16}$ —	$^{3}/_{8}$ —
For Amtsdistriktet	Nyanlagt Hovedvei $1^{1}/_{2}$ Mil. Omlagt Hovedvei $1^{1}/_{10}$ Mil. — Bygdevei $^{1}/_{2}$ — — Bygdevei $1^{1}/_{16}$ —						

I Femaarets Løb er med Hensyn til Veienes Klassifikation foregaaet følgende Forandringer:

1. Som Hovedveie ere optagne:
   a. Veien mellem Bjerken i Nedre Størdalen og Meraker Værk.
   b. Veien paa nordre Side af Namsenelven fra Namsos til Fosland i Grongs Herred.
   c. Veien over Høgnæsfjeldet i Namsos Herred mellem Bjørumsbrækken og Stendalen.
   d. Veien mellem Hammersøval Bro og Landfaldvik i samme Herred.
2. Som Hovedveie ere nedlagte:
   a. Veien mellem Strømhylden i Namsos Herred og Skage i Overhalden.
   b. Veien mellem Hammersøval Bro og Ytternøstet paa Hammersø i Namsos Herred.
   c. Veien mellem Strand og Kolvereid i Kolvereids Herred.
   d. Veien fra Ler i Grongs Herred over Naaløifjeldet og Galguften til Kongsmo i Kolvereids Herred.

Af disse Veie ere de under litr. a. og b. nævnte saavelsom af litr. d. Strækningerne mellem Ler og Galguften i Grong og mellem Kongsmo i Kolvereid og Grændsen mod Grong ogsaa nedlagte som Bygdeveie.

Af nye Veie ere i nævnte Tidsrum modtaget følgende Strækninger, der ere byggede efter Bevilgninger af det almindelige Veifond, alle med meget gunstige Stigningsforholde:

Omlægningen af Langstenen i nedre Størdalen.

Do. fra Fosnæsplads til Aunmyr i Beitstaden.

Do. (partielt) af den største Del af Veien mellem Bjerkan og Meraker Værk.

Nyt Anlæg fra Namsos til Hund i Overhalden.

Den i forrige Femaarsberetning nævnte attraaede Omlægning af Forbordslierne blev med Tilskud af Statens Veifond paabegyndt i Aaret 1870 og er senere fuldført. Desuden ere flere Veiomlægninger dels udførte dels under Arbeide, hvilke iværksættes med Bidrag af Amtskassen og iøvrigt ved Pligtarbeide, tildels ogsaa ved kontante Bidrag af vedkommende Herreder. Af saadanne kunne nævnes den fuldførte Omlægning af den bratte Bakke Vaarryggen i Grong, og den under Arbeide værende Omlægning mellem Kinderaas og Kultjern paa Snaaseheien, begge paa 1ste Klasses Vei.

Af 2den Klasses Veie ere nye anlagte: Vei over Helgaskogen i Værdalen mellem Rosvold og Lerfaldskaalen sammesteds, samt over Fordalsskogen i øvre Størdalen; desuden er under Omlægning det bratte Veistykke Klingen i Værdalen og Svahylden paa Øen Vigten. Det bør derhos ikke lades ubemærket, at Sandsen for Anlæg af mere tidsmæssige Veie ogsaa inden Herredsstyrelserne mere og mere har gjort sig gjældende, og at Mængden af Reqvisitioner paa Udstikninger og Overslag af Amtets Veiinspektør stadig tiltager, hvorfor man med Vished tør forudsætte at der i den nærmeste Fremtid vil blive udført flere Anlæg og Omlægninger af Herrederne med eller uden Bistand af Amtskommunen end i det senest forløbne Femaar.

Foruden flere mindre nye Broer er der ogsaa opført 3 større saadanne, nemlig: Mosen og Bjøra Broer paa 1ste Klasses Vei i Overhalden og Mediaa Bro paa 2den Klasses Vei i Schei Sogn i Sparbo Herred. Til den sidste er af Herredet udredet 400 Spd. medens 1,070 Spd. er bidraget af Frøken Gram paa Mediaa og 700 Spd. af Scheis Sogn. En større Reparation er udført paa Strømbroen 1ste Klasses Vei i Inderøens Herred, idet dens samtlige Pæleaag ere saagodtsom fornyede efterat Pælene vare opædte af Sømark; ligeledes undergik Værdalsbroen i 1869 en Reparation paa Grund af Beskadigelse ved Isgang.

Vedligeholdelsen af Distriktets Veie foregaar hovedsagelig ved Arbeide in natura af de Roderne tillagte Gaardbrugere; omtrent 4 Mile vedligeholdes for Amtsveikassens Regning, ligesom af denne udbetales 160 Spd. aarlig til Grongs Kommune som Bidrag til de forøgede Veiudgifter, dette Herred har faaet ved Nedlæggelsen af Strækningen mellem Ler og Kongsmo som Hovedvei. For Statskassens Regning vedligeholdes en Del af den nye Kommunikationsvei med Jämtland, nemlig Strækningen mellem Indalen og Rigsgrændsen, samt desuden den gamle Vei fra østre Sulbro til Rigsgrændsen ved Skalstugan. Dette sidste besværlige Veistykke har man hidtil forgjæves ventet afløst af den nødvendige og let oparbeidelige Forbindelsesvei mellem Skalstugan og Sandviken, hvortil endnu fornøden Bevilgning fra svensk Side skal mangle. Vedligeholdelsen af den ovenfor nævnte Del af den nye Linie foregaar ved fast 4 ansatte Veivogtere, der anvende hele sin Tid til Arbeide paa samme, og forresten dels ved Akkordarbeide dels ved leiede Folk under hines Ledelse. Administration og Kontrol udføres af en særskilt ansat Veiinspektør og Regnskabsfører, der for Tiden er den samme som den for hele Amtet ansatte Veiinspektør. For Transport af Læs paa den nye Linie blev i 1863 fastsat bestemt Vægt for de forskjellige Hjuldimensioner; denne Vægt er senere — i 1869 — for Tidsrummet fra 25de Juni til 30te September forøget med 50 pCt., væsentlig paa Grund af en opstaaet betydelig Planketrafik fra Skovbrug i Jämteland, hvilken den før bestemte mindre Vægt af Læssene vilde betydelig genere eller endog umuliggjøre, til Tab for de tilstødende Distrikter. Denne Trafik gjør imidlertid en yderst omhyggelig Vedligeholdelse og stadigt Tilsyn nødvendig; som Materiale benyttes for en stor Del Puksten, da der saagodtsom over hele Linien er Mangel paa godt Grus. Paa den nedre rodelagte Del af Veien har naturligvis ogsaa den stærke Færdsel havt sin Virkning og nødvendiggjort betydelig forøget Arbeide af de Veipligtige, hvorover tildels grundede Besværinger heller ikke ere udeblevne.

Som Følge af den foretagne Revision af Matrikulen ere nye Rodeinddelinger dels udførte dels under Arbeide i samtlige Herreder.

Til Omlægning af den i forrige Femaarsberetning nævnte Vei mellem Stenkjær og Beitstaden er Overslag udarbeidet og indbragt for Storthinget, som ogsaa nylig har bevilget de dertil fornødne Midler, medens det sammesteds ligeledes ommeldte Veianlæg paa søndre Side af Snaasenvandet endnu ikke er ansøgt oparbeidet, idet man for nylig paa Vandets nordre Side har fundet en ny Linie, der muligens tør bevirke, at Anlæg af Veien til Snaasen hensigtsmæssigere kan fremmes paa denne Side af Vandet.

B. Amtets Byer.

Ingen af disse har i Femaaret gjort nogen Fremgang. I Ladestedet Namsos antages den økonomiske Tilstand ved Femaarets Udgang omtrent at have været den samme som ved dets Begyndelse, og i Kjøbstaden Levanger og Ladestedet Stenkjær er den heller gaaet tilbage end frem. Herom saavelsom om Forholdene iøvrigt tillader jeg mig at henvise til nedenstaaende Gjengivelse af hvad der er meddelt i de fra vedkommende Magistrater modtagne Beretninger, afgivne for Levanger 22de Marts, for Stenkjær 17de August og for Namsos 12te April 1871.

Kjøbstaden Levanger.

„Handel. Naar jeg henviser til hvad jeg har tilladt mig at anføre i min Beretning af 12te Mai 1866,*) angaaende Levangers økonomiske Tilstand m. V. for Tidsrummet 1861—1865, begge Aar inklusive, da er derved paa det Allernærmeste sagt, hvad siges kan om Handelsforholdene ogsaa i Perioden fra 1866 Aars Begyndelse til Udgangen af 1870. Nogen yderligere Erhvervskilde for Stedets Indvaanere er senere ikke fremstaaet, naar man ikke dertil vil regne, at et Bolag af 2de Handelshuse i Gøtheborg og et i Levanger Kjøbstad har etableret en Sagbrugsdrift ved Kalsjøen i Jämteland, fra hvilket Brug Trælasten føres til Levanger, hvorfra den videre i fragtede Skibe afsendes til Udlandet.

*) Naar her som senere hevises til denne Beretning bemærkes, at den i alt Væsentligt er gjengivet i Amtets forrige Femaarsberetning.

Denne Bedrift paabegyndtes først i forrige Aar, i hvilket, som Følge af Krigens Udbrud, kun en Ladning afskibedes, medens der senere er fremført til Lastestedet paa Levangers Grund, 4 à 5 Ladninger, der antagelig vil blive afskibede i Løbet af dette Aar, — og ligesom denne Trafik i afvigte Aar gav Arbeidsklassen Anledning til nogen før ukjendt Fortjeneste, saaledes maa man nære Haab om, at den vil fremkalde yderligere og større Fortjeneste for den arbeidende Klasse, hvis denne Bedrift skulde blive lønnende for Bolaget, og som Følge deraf vedvare, hvorom det endda er for tidligt at dømme. Den saare ubetydelige Export af Trælast fra Stedet, som omtales i min forrige Femaarsberetning, er i Perioden yderligere forringet, som Følge af Skovenes Aftagen.

Et Par af Byens Indvaanere have som Entreprenører ladet optømre 2 à 3 Bygninger — deraf Latinskole-Bygningen i Christianssund — til Kjøbere udenfor Stedet.

I Perioden er et Par Ladningrr Havre afskibet til England og er saavel denne Kornsort som Byg og Melvarer opkjøbte fra de omkring Kjøbstaden liggende Bygdelag, og omsatte paa lignende Maade, som omtales i min Indberetning af 12te Mai 1866.

Med Hensyn til Fiskehandelen og Handelen med Svenskerne — Jämterne — samt betræffende de 2 Markeder, som afholdes i Levanger, tillader jeg mig ligeledes at hen-

vise til min forrige Femaarsberetning, — ligesom og til hvad jeg der har yttret, angaaende Handelsforholdene i det Hele taget i Levanger.

Skibsfart. I Levanger gives intet Fartøi, der gaar i udenlandsk Fart, — og af hjemmehørende Fartøier haves 7, nemlig 4 Jægter og 3 Jagter af tilsammen kun $77^1/_2$ Kommercelæsters Drægtighed, og som alene gaa i Indenskjærsfart, — hovedsagelig mellem Levanger og Throndhjem.

Foruden de i min forrige Beretning omhandlede Dampskibe „Indherred" og „Kong Oscar", der fremdeles have 2 à 3 Gange ugentlig Route paa Throndhjemsfjorden, og anløbe saavel paa Ind- som Udgaaende Levanger, er i sidste Halvaar 1870 sat igang Dampskibet „Nea" mellem Throndhjem og Værdalsøren, og eies af et Interessentskab, — det anløber Levanger 2 Gange paa Ind- og Udgaaende.

Haandværksdrift. I Schema No. 8 ved det Kongelige Indredepartements Cirkulære af 30te November forrige Aar, har jeg anført Antallet af de forskjellige Haandværkere. Heller ikke i Qvinqvenniet kan nogen paatagelig Forbedring i Haandværksdriften i Levanger paavises, naar undtages, at 3 à 4 Skræddere have anskaffet sig Symaskiner.

Fabrikdrift. I Schema No. 7 ved nævnte Departements-Cirkulære er de i Levanger værende Anlæg, der kunne henregnes til Fabrikker, anførte.

Jordbrug. Endel af den til Byggetomter udlagte ubebyggede Grund bortleies fremdeles af Grundeieren til enkelte af Byens Indvaanere, hovedsagelig til Potetesland; forøvrigt er der kun enkelte, der have smaa Haver, hvori dyrkes Kjøkkenurter og Blomster m. V.

Kjøbstadens Tilstand i Almindelighed. Næst at henvise til min forrige Femaarsberetning angaaende det under litr. K. i samme Bemærkede, til hvilken jeg i det Væsentlige kan henholde mig, — skal jeg tillade mig et yttre Følgende: Ved den ved Udgangen af 1870 foretagne Tælling, havde Levanger en Folkemængde af 938, — og da Byen ved Folketællingen i 1865 havde 1017 Indvaanere, er i Femaaret indtraadt en Tilbagegang af 79. Efter de fra Skifteretten erhvervede Oplysninger, har i Qvinqvenniet været behandlet 11 Konkursboer, sc.

I 1866 3, der gav henholdsvis 11, 9 og 9 pCt.
- 1867 Intet
- 1868 1, i hvilket ikke engang de prioriterede Fordringer bleve dækkede.
- 1869 1, med under 1 pCt.
- 1870 6, hvoraf 3 gav henholdsvis 33, 20 og 6 og 3 under 1,25 og 4 pCt.

Den til Fattigvæsenets Behov i 1866 fordrede Udgift beløb sig til 782 Spd. 118 Skill., for Aaret 1870 er Fattigskatten steget til 1371 Spd. Forat forelægges Storthinget i 1868 og 1869 blev i førstnævnte Aar Regjeringen tilstillet Andragende fra Levangers Kommunebestyrelse om Laan af Statskassen til Havnens Forbedring, — hvilket Andragende vedkommende Regjerings-Departement imidlertid ikke fandt Grund til at foranledige foredraget for Regjeringen, og befinder Havnen sig saaledes i samme Tilstand som omhandlet i forrige Femaarsberetning. Som Følge af de af vedkommende Ligningskommission for Aaret 1868 vedtagne Principer for den Ytterøens Værk ilignede Byskat, blev den for Skattebeløbet afholdte Udpantningsforretning for nævnte Aar underkjendt ved Høiesteretsdom; og da Sagen for Retterne henstod i længere Tid, foretoges Ligningen for Værkets Vedkommende ogsaa for 1869 efter samme Princip. Da man saaledes kom til at savne det Værket i bemeldte Aaringer ilignede betydelige Skattebeløb, maatte Kommunen optage Laan for at kunne dække de Bykassen paahvilende Udgifter, hvoriblandt 3 à 4000 Spd. til den da under Opførelse værende nye Kirke i Levanger. Ved Udgangen af Aaret 1870 udgjorde Byens Gjæld 5 à 6000 Spd.

Af de mange Skjærp, der efter min forrige Femaarsberetning toges paa Malm- og Svovlkisanvisninger rundt om i Distriktet, og som, hvis de havde vist sig driftslønnende, sandsynligvis vilde have havt en gavnlig Virkning paa Levanger Byes Rørelse og Velvære, er intet optaget til vedvarende Drift i Perioden.

Efter det her Oplyste, og efter Besvarelserne i de med det Kongl. Indredepartements Cirkulære af 30te November f. A. fulgte Schema, forsaavidt Levanger By betræffer, vil det fremgaa, at Levanger Kjøbstad i økonomisk Henseende snarere har gaaet tilbage end fremad i Qvinqvenniet. At Tilbagegangen i Fremtiden vil vorde end mere fremtrædende, hvis, som der er mere end Sandsynlighed for, den paatænkte Jernbane mellem Sundsvall og Throndhjem kommer istand, og bliver lagt over Meraker og Størdalen, — er utvivlsomt, thi en stor, om ikke den største Del af den Jemtelandske Handel, der nu foregaar i og gjennem Levanger, og hvoraf Stedet for Tiden har en væsentlig Fordel, — vil da trækkes til Throndhjem, og ligesom denne Jernbane-Forbindelse antageligen vil vorde til uberegnelig Fordel for Throndhjem, saaledes vil den sandsynligvis blive et Ulivssaar for Levanger Kjøbstad.

Levanger Kommune eier følgende faste Eiendomme:

Byens Raadhus, brandassureret for . .	2870 Spd.	„ Sk.	
„ Borgerskole, — - . .	1930 —	„ „	
„ Fattighus, — - . .	1350 —	„ „	
I Præstegjeldets Kirke $^1/_3$ Del til Taxt .	3483 —	40 „	
	9633 Spd.	40 Sk.	

Det i min forrige Indberetning omtalte Børne-Asyl er i heromhandlede Periode indgaaet, hvorimod Haandgjerningsskolen og Vedmagazinet fremdeles er i Virksomhed, — ligesaa Haanværksforeningen.

I Levanger er en Tilsigelses-Skydsstation, hvortil som Skydspligtige er henlagt de Indvaanere, der eie Heste i

Byen, og endel Gaardeiere af Levanger og Skogns Præstegjælde.

Brandforsikringsselskaber, Skibsassuranceforeninger eller Søforsikringsselskaber existere ikke i Levanger Kjøbstad.

Byen har fremdeles et Apothek".

Opgave over de i Kjøbstaden thinglæste og aflæste Gjældsbreve, afhændede faste Eiendomme etc. vedlægges under No. 9. Ifølge denne har der i Femaaret været thinglæst 56 Pantebreve og Skifteudlæg af samlet Beløb 16,664 Spd., aflæst 41 Do. af Beløb 17,195 Spd., afhændet 31 faste Eiendomme for 26,053 Spd., afholdt 277 Exekutionsforretninger for Gjæld og Udpantninger for 4742 Spd., og 18 Tvangsauktioner for 2363 Spd. I Femaaret 1861—1865 udgjorde Beløbet af thinglæste Pantehæftelser 42,348 Spd., af aflæste Do. 12,779 Spd., for afhændede faste Eiendomme 17,383 Spd., og af afholdte Exekutioner og Udpantninger 5284 Spd.

De i Magistratens Beretning ommeldte Fabrikker eller industrielle Anlæg ere: et Ølbryggeri og et Malteri, hvis Produktion i 1870 er opgivet til 400 Tønder Øl og 190 Tønder Malt, et Farveri, som drives med Damp, og en i 1870 anlagt ganske ubetydelig Reberbane.

Daglønnen for en simpel Arbeider paa egen Kost er opgivet til 40 à 48 Skill. om Sommeren og 32 à 36 Skill. om Vinteren; Aarsløn for en Karl 35 à 45 Spd., for en Pige 12 à 16 Spd.

Ladestedet Stenkjær.

„Ladestedet Stenkjær har siden sidste Femaarsberetning afgaves omtrent staaet paa samme Trin hvad Handel og Haandværksdrift betræffer. Vistnok har Stedet tiltaget i Folkemængde*) — det har for Tiden 1301 Indbyggere; men disses Kaar i det Hele taget kan ikke antages at have forbedret sig, væsentlig fordi Distrikterne i Nærheden fremdeles have havt mindre heldig Aarsvæxt, hvoraf har fulgt, at Handelen og Omsætningen mellem de Handlende og Landdistrikternes Befolkning har været af mindre Betydenhed end om Jordbruget havde været lønnende for de Sidste. Vistnok er Handelsmændenes Antal i Femaaret forøget med 8 nye Borgere; men foruden at 2de ældre Handlende har gjort Konkurs, har 4 opsagt deres Handelsborgerskaber. Blandt de Handlende er flere, hvis Forretninger har tiltaget og som man med Grund maa antage have forbedret sine Formuesomstændigheder ikke saa ubetydeligt. Blandt disse er der et Par, der drive Handel, Fiskeri med egne Nøter samt have Salterier under Vinterfisket, nemlig det saakalte Storsildfiske ved de nordlandske Kyster, og hvis Bedrift maa ansees for temmelig betydelig og lønnende, ligesom til denne Bedrift sysselsættes 30 à 40 af Stedets Arbeidere. Ligesom anført i forrige Femaarsberetning, skal jeg ikke undlade her ogsaa at anføre, at nogle af Stedets Handelsmænd vedblive at gjøre Indkjøb af Trælast fornemmelig Bord og Planker som de i egne Jægter afskibe til og sælge i Throndhjem, Christianssund og Aalesund, samt at der, efter Bestilling fra Christianssund, Aalesund og Fiskeværene i Nordlandene, ogsaa af de Handlende opbygges Huse af forskjellige Slags, hvilke nedtages- og forsendes til Bestemmelsesstederne med Fartøier hjemmehørende i Ladestedet.

I Femaaret er Trangen til en Skole for den høiere Dannelse tiltaget i væsentlig Grad, uden at den er bleven afhjulpen. Vel har Stedet en Almueskole, der freqventeres af 234 Børn, af hvilke 53 i Haandgjerningsskolen, ligesom en privat Skole for Pigebørn og mindre Drenge; men saafremt Forældre, der have Evne og Villie til at lade deres Børn faa en større Uddannelse og Lærdom end den, som kan faaes i de nævnte Skoler, ikke vil sende Børnene til en af de nærmeste Byer for at profitere af Skoleundervisningen, maa de savne tidsmæssig Undervisning. Der har været arbeidet paa, at Stedet skulde faa en Skole for høiere Dannelse, nemlig en Middelskole forbunden med en Realklasse; men hidtil har Arbeidet været forgjæves.

I Femaaret er kun et Par Vaaningshuse bleven opført, og uagtet Stenkjær søges som et billigt Levested, der ligger i en sund og behagelig Egn, især af Pensionister og Folk, hvis Indtægter kræve Sparsommelighed, har Husleien dog ikke hævet sig.

I umiddelbar Nærhed af Ladestedet paa Exercerpladsen Stenkjærsandene foregaa de aarlige Vaabenøvelser for Indherredske Jægerbataillon, hvorved Stedets Indvaanere ved Indkvartering af 4 à 500 Mand foruden Officiererne have adskilligt Erhverv. Det i Ladestedet oprettede Marked er derimod ophævet, efterdi det baade for Stedet og Landdistriktet ansaaes utjenligt.

Som Bilage ved nærværende Beretning tillader jeg mig at vedlægge:

a. Toldbetjent Gelleins Opgave over hvad der har passeret ved Stenkjærs Toldsted i Femaaret; og
b. Administrationens Beskrivelse over Kommunens Eiendom Stenkjærgaarden og dens Behandling og Afkastning i samme Tidsrum".

Ifølge den ovennævnte Opgave fra Toldvæsenet udgjorde de ved Toldstedet hjemmehørende Fartøier ved Udgangen af 1870 i Antal 23 og i Drægtighed 464 Kommercelæster. Antallet af de i Femaaret indklarerede Fartøier 1124 med en samlet Drægtighed af 21,940 Kom.-Læster, af de i samme Tidsrum udklarerede 1106 drægtige 21,617 Kom.-Læster, og Toldintradernes samlede Beløb 8186 Spd. 3 Sk., hvoraf for Udgaaende alene 15 Spd. 62 Skill. Udførsel direkte til Udlandet har i Femaaret alene fundet Sted i 1867, da der med et dansk Skib udførtes 1200 Tønder Poteter til England.

Angaaende den Ladestedet tilhørende Stenkjærgaard op-

*) Den udgjorde ved Udgangen at 1865 1150.

lyses, at der af samme mod en aarlig Afgift af 361 Spd. 39 Skill. (foruden 100 Spd. for Exercerpladsen) er bortbyxlet omtrent 350 Maal Jord i 55 Parceller, at den aarlige Avling omtrent udgjør 190 Tønder Byg, 70 Tønder Havre og 1200 Tønder Poteter, og at i Femaaret ingen Hustomt er bortbyxlet.

Daglønnen for en Arbeider paa egen Kost er opgivet om Sommeren til 36 Skill., om Vinteren til 28 Skill., paa Husbondens Kost om Sommeren til 18 Skill., om Vinteren til 12 Skill; Aarsløn for en Karl til 30 Spd., for en Pige til 14 Spd.

Som Bilag No. 10 vedlægges Opgave over Pantehæftelser m. M., hvis samlede Beløb ligesom for Ladestedet Namsos ere meddelte ovenfor under Afsnittet om Tilstanden i Almindelighed inden Landdistriktet.

Ladestedet Namsos.

„I Ladestedets Næringskilder er der i Femaaret ikke indtraadt nogen væsentlig Forandring, naar undtages at der er skredet betydelig fremad med Ladestedets eller dets Handelsmænds og øvrige Indvaaneres Deltagelse i Sommersild- og Storsildfiskerierne, uden at dog Fiskerierne for Notbrugseiernes Vedkommende i det Hele taget have været synderlig lønnende.

Angaaende Virksomheden paa den i Ladestedet værende Dampsag og Skibsværftet tillader jeg mig at henvise til den tidligere meddelte Opgave over Ladestedets industrielle Anlæg.

Trælastudskibningen fra Namsos Tolddistrikt til Udlandet i sidst afvigte Femaar, der har været noget større end i Femaaret 1861—1865, udgjør i det Hele 29,159 Kommercelæster skaaren Last, hvoraf en mindre Del er Tøndestav. Af det anførte Kvantum blev 13,290 Kommercelæster udskibede fra Ladestedet — væsentligen fra den herværende, Kandidat Gulbranson tilhørende, Dampsag.

Trælastudskibningen fra Tolddistriktet til indenrigske Steder, hvorom ingen Opgave har været at erholde, antages at have været mindre i dette end i næstsidste Femaar som Følge af at Nordlændingerne i det senere have hentet en stor Del af den Trælast, de have tiltrængt, fra den for nogle Aar siden opførte store Dampsag i Wefsen, og har Afskibningen til Indlandet været mindre fra Ladestedet end fra andre Lastepladse i Namsos Tolddistrikt.

Afskibningen af Trælast saavel til Udlandet som til Indlandet er kun for en mindre Del foregaaet for Regning — eller efter Salg af Ladestedets Handelsmænd.

Den af Firmaet Rist & Co. tidligere drevne Skov- og Trælastforretning er nu, efterat Firmaet en Tid har været under Likvidation, overgaaet til Firmaet I. F. & C. A. Van Severen, bestaaende af disse tvende herboende Bestyrere af Forretningerne og den i Belgien boende C. von Cromphaut, de har kjøbt de Firmaet Rist & Co. tidligere tilhørende Eiendomme, Tømmer- og Trælastbeholdninger m. v. for 10,000 Spd. Medens Bestyrelsen for det nye Interessentskab har sit Sæde i Namsos, foregaar dets Trælastudskibning fra Sletland Sagbrug i Fosnæs.

I Femaaret har et andet nyt Interessentskab, hjemmehørende i Drammen, kjøbt Enkefru Grams Skove i Bangdalen, der allerede paa det Nærmeste ere udhuggede. Interessentskabets Trælastudskibning til Udlandet, der foregaar fra dets Sagbrug ved Bangsund i Sævik Sogn, udgjør for Femaaret 3,634 Kommercelæster.

Ladestedets Handelstrafik udenfor Trælasthandelen har i det sidste som i det foregaaende Femaar hovedsageligen indskrænket sig til Forhandling til Ladestedets og nærliggende Landdistrikts Indvaanere af almindelige Handelsvarer, indkjøbte i Throndhjem og Bergen, og til Afskibning og Salg af Fiskevarer til Handelsmænd i de nysnævnte og andre Kjøbstæder her i Landet. Af Fiskevarer er kun en Ladning Sild afskibet herfra direkte til Udlandet. Antallet af Handelsborgere i Ladestedet var ved Udgangen af Aaret 1870 25, af hvilke imidlertid 16 drev liden eller ingen Handel, medens kun 2 a 3 af de øvrige 9 sad i nogen betydeligere Handelsvirksomhed. I Femaaret have 6 Handelsborgere gjort Opbud. 3 af disse have erholdt deres Boer extraderede til fri Raadighed. Ved sidste Skatteligning ere de 5 antageligen mest velstaaende Handelsmænd ansatte til Formuer af henholdsvis 10,000 Spd., 10,000 Spd., 8,000 Spd., 7,000 Spd. og 3,000 Spd., og til følgende Næringsbeløb: 1,600 Spd., 1,000 Spd., 800 Spd., 1,200 Spd., og 1,300 Spd.

Ved Udgangen af 1870 havde Ladestedet 14 Fartøier, drægtige tilsammen 373½ Kommercelæst. Af disse gik kun 1, nemlig en Brig, der er kjøbt af et Interessentskab ved en Havariauktion, i udenrigsk Fart. Blandt de øvrige Fartøier er et i Femaaret ligeledes af et Interessentskab anskaffet Dampskib „Namsen“ kaldet og drægtigt 23½ Kommercelæst. Det gaar i Route paa Throndhjem samt til Nærø og Kolvereid og benyttes derhos til Buxering af Skibe, der skulle til eller fra Namsos eller nærliggende Lastepladse.

Angaaende Haandværksdriften og Arbeiderbefolkningens Næring og Vilkaar indeholdes de Oplysninger, jeg ved at meddele, i de schematiske Opgaver og Meddelelser.

Bergværksdrift har ikke existeret paa Ladestedets Grund ligesaalidt som Jordbrug, naar dertil ikke henregnes lidt Høog Potetesavl paa nogle smaa ubebyggede Jordstykker.

Medens Ladestedsindvaanernes økonomiske Forfatning ikke skjønnes i det Hele taget at have forbedret sig synderlig siden Femaaret 1861—1865, have de kommunale Udgifter været betydelig større i sidste end i næstsidste Femaar. Udgiftsbudgetterne (fraregnet Bidragene til Skolevæsenet af Oplysningsvæsenets Fond og Anders Havigs Legat), der i forrige Femaar gjennemsnitsvis ikke beløb sig til 2000 Spd. aarlig, have i Femaaret 1866—1870 gjennemsnitsvis andraget til omtrent 3000 Spd. Forøgelsen er væsentligen foranlediget ved større Udgifter til Skole- og Fattigvæsenet samt

ved Ladestedets Bidrag til Veianlæggene mellem Hilderum og Wie samt mellem Hun og Namsos.

Ladestedets Almuskole har i Femaaret undergaaet en for Undervisningen heldig Omordning og Udvidelse, hvorefter Skolen nu har 6 opadstigende Klasser, hvori der undervises af 3 Lærere — der tillige undervise i en med Almuskolen forbunden Borgerskoleklasse — og af 2 Lærerinder, hvoraf den ene kun underviser Pigebørn i Haandarbeide. Skolekommissionen fremkom i forrige Aar med Forslag om Oprettelse af en Borgerskole med 3 toaarige Klasser istedetfor den nævnte Borgerskoleklasse, men Forslaget opnaaede ikke Kommunebestyrelsens Bifald med Hensyn til de Udgifter, Forandringen vilde medføre.

Ladestedets Gader og Veie ere i Femaaret betydelig forbedrede. Byens Vandværk har siden den i Aaret 1865 stedfundne Forbedring vist sig svarende til den i min Beretning til det ærede Amt af 7de Marts 1866 udtalte Forventning. Man led i Vinter ikke her af Vandmangel saaledes som i mange andre Byer og Bygder i det Nordenfjeldske.

Retstilstanden har i Femaaret været meget god i Ladestedet, og kun faa af Ladestedets Indvaanere have vist sig hengivne til overdreven Nydelse af stærk Drik. De i Ladestedet forefaldne Tyverier og Gadeuordner, som have paakaldt Politiets Indskriden, ere for det meste forøvede af omstreifende og andre fremmede Personer. Blandt Ladestedets Arbeidsfolk og Næringsdrivende har der i Femaaret i det Hele taget hersket Arbeidsomhed og Tarvelighed i Levesæt.

Som meddelt i min Skrivelse til det ærede Amt af 31te Januar d. A. var Ladestedets Folketal ved afvigte Aars Udgang 1296 mod 1189 ved Udgangen af 1865. I samme Tidsrum er ved nogle faa Vaanings- og Udhuses samt tvende Søboders Opførelse Summen af Brandassurance- og Skattetaxterne paa Ladestedets Bygninger gaaet op fra 126,440 Spd. til 136,300 Spd".

Den i Foranstaaende nævnte Dampsag er omtalt tidligere i nærværende Beretning under Afsnittet om Skovdriften i Landdistriktet. Det af Magistraten ligeledes nævnte Skibsværft angives at have været i Drift det hele Femaar og sysselsat omtrent 24 Arbeidere aarlig. Der blev i 1870 repareret 6 Fartøier paa tilsammen 180 Læster med en Reparationsværdi af omtrent 5000 Spd. Flere industrielle Anlæg ere ikke opgivne.

Daglønnen for en Arbeider paa egen Kost er opgivet til 48 à 60 Skill. om Sommeren, og 36 à 40 Skill. om Vinteren; Aarsløn for en Karl til 30 à 40 Spd., for en Pige 14 à 18 Spd.

Nordre Throndhjems Amt den 8de Mai 1872.

Underdanigst

Smith.

C. No. 2.

S.

Nordlands Amt.

Underdanigst Beretning

om Nordlands Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1866—1870.

Til Kongen!

Deres Majestæt forelægges herved den befalede underdanigste Beretning om den økonomiske Tilstand i det mig anbetroede Amtsdistrikt for Femaaret 1866—1870

I. Amtets Landdistrikt.

Om Jordbruget.

Høstens mislige Udfald i de tvende Aar, der ligge nærmest foran den Periode, denne Beretning omfatter, tør under de idethele naturligt vanskelige Forholde, hvormed Jordbruget i dette Amt har at kjæmpe, antages at have havt en ikke uvæsentlig Indflydelse paa dettes Udvikling i Perioden, hvis andet Aar, 1867, derhos blev et totalt Misvæxtaar. Ved Femaarets Begyndelse var der som Følge af de foregaaende Uaar næsten overalt Mangel paa Sæd. Udbyttet af 1866, der iøvrigt var heldigt for Jordbruget, var ikke tilstrækkeligt til at afhjælpe denne for Aaret 1867, og ligesom dette Aars fuldstændige Misvæxt foraarsagede en endnu større og mere almindelig Mangel paa Sæd for det paafølgende Aar, saaledes var Almuens Evne til Indkjøb deraf ogsaa bleven lammet. Som Agrene af den Grund i Periodens første Aar i Almindelighed ikke fik fuld og god Udsæd og derfor heller ikke gav fuld og god Grøde, saaledes virkede ogsaa Almuens gjennem Misvæxtaarene nedtrykte økonomiske Tilstand derhen, at Interessen for Jordbrugets forbedrede Drift tildels svækkedes. I sin Almindelighed har derfor Jordbruget i Amtet i Periodens Løb ikke gjort synderlige Fremskridt. Det er i det Væsentlige i de forløbne fem Aar bleven drevet som i de nærmest foregaaende Aar. Blandt de bedre stillede Jordbrugere maa visselig en større Opmærksomhed erkjendes at være vist Jordbruget, og den forandrede og bedre Dyrkningsmaade, som saaledes paa flere Steder er bleven indført, har ogsaa afgivet nyttige og befulgte Exempler i en nærmere Omkreds. Der er dog i det Hele i den tidligere brugte Dyrkningsmaade kun faa Forbedringer indførte.

Et Skridt fremad mod det Bedre synes at være gjort derved, at det, efter hvad der i Almindelighed antages, efterhaanden er bleven mere og mere erkjendt, at Kornavlen ikke i dette Distrikt giver Brugeren den samme og sikre Fordel af Jorden som Engene og Potetesagrene, og om end Dyrkningen af Korn endnu ikke er bleven indskrænket saaledes, som de naturlige Forholde her synes at fordre, er dog Fremgang heri at spore. Forholdet mellem dyrket og naturlig Eng er dog endnu ikke i Almindelighed synderlig gunstigt for den første. Med de tidligere sporede Forbedringer i Jordbruget — hyppigere Sædskifte, omhyggeligere Afgrøftningsarbeider, bedre Behandling af Gjødselen — gaar det i Almindelighed langsomt fremad. Navnlig gjælder dette i de tvende førstnævnte Henseender. Udenfor de større Gaarde dyrkes Agrene i Regelen, som tidligere Skik og Brug medførte dette. De udpines Aar efter andet med den samme Sædart og gives sjelden, ialfald ikke i tilbørlig Grad, nogen Hvile. Kun synes Agrenes Pløining at foretages med nogen

mere Omhu end tidligere, idet den nu hyppigt sees at ske dybere, end Tilfældet før var. Den gamle Uskik med i hensynsløs Mængde at udstrø Sædekornet er tildels forladt, og fra de fleste Distrikter erfares Udsæden nu at være tyndere. Ogsaa formenes en bedre Rensning af Sædekornet at være bleven mere almindelig. Paa Nødvendigheden af ordentlig Afgrøftning rettes Opmærksomheden mere og mere. Men i sin Almindelighed staar her meget tilbage at ønske.

En bedre Behandling af Gjødselen antages at være bleven mere almindelig. Vistnok sees nu som før altfor hyppig Gjødselen henliggende under aaben Himmel, og ligesom Gjødselblanding af en Flerhed ganske forsømmes, saaledes har Benyttelse af Gjødselsurrogater heller ikke endnu faaet den Udbredelse, som Forholdene her ved den rige Anledning til Brug af Tang, Smaasild, Fiskerygge og andet Fiskeaffald saa let og naturlig synes at frembyde. Forholdet hermed har dog formentlig meget bedret sig, og mere velstaaende og foretagsomme Jordbrugeres lærerige Exempel isaahenseende har virket gavnligt. Ikke sjeldent har de fra Lensmændene i Aarenes Løb modtagne Beretninger om stedfundet Sildfiske indeholdt Oplysning om, at større Partier af den opfiskede Sild, der ikke har været tjenlig til Handelsvare eller til Husholdningerne, ere blevne anvendte til Gjødsel. Exempler paa, med hvilken stor Fordel dette Gjødningsmiddel kan anvendes, ere ikke faa. Som et formentlig mere fremtrædende vil jeg nævne, at der paa en Præstegaard i Nordre Helgelands Fogderi Rødø Præstegaard, der ligger paa Øen Rødø (under Breddegrad 66° 41') i 1870 efter en Udsæd af $2^1/_2$ Skjeppe paa $1^1/_2$ Maal Jord, i hvilket i 1868 havde været sat Poteter og i 1869 saaet Byg, blev avlet 10 Tønder fuldmoden Byg eller en Foldighed stor 32. I August 1869 lod Præsten lægge en Kompost af omtrent 1 Td. Sildegan, 6 Tdr. Smaasild og henved 30 Læs Myrjord, der Aaret forud var opkastet. Medio Mai 1870 blev denne Kompost udkjørt, spredt meget tyndt paa en sandig Ager og strax nedharvet. Ageren blev strax derpaa tilsaaet, og omkring 20 August blev Bygget skaaret. Præsten anfører i sin Meddelelse til mig, at han nok tror, at denne Gjødning ikke — især i sandlændt Jord — holder sig mere end 1 Aar, men han troer ikke, at den hyppig hørte Paastand om, at den bidrager til at udmagre Agrene, er rigtig.

At Fiskerne selv ikke hyppigere drage sig denne Fordel tilgode, ligger imidlertid i den Omstændighed, at den egentlige Fiskebedrift trænger alle Arbeidskræfter, uden at nogen kan afsees til hin Binæring, der saaledes maa sættes tilside. Fremgang i denne Henseende er dog synlig. Den fra Alders Tid brugelige Grindgjødsling har endnu en stor Almindelighed, men indskrænkes dog mere og mere, idet man har faaet Øie op for, at baade Gjødslen herved misbruges, og at Kreaturene derhos — idet Grindgangen ofte fortsættes til senhøstes — herved lide. Indredningen af Sommerfjøse synes derfor efterhaanden at blive hyppigere.

Oprydning af Nyland har i Femaaret, saavidt erfares, kun skeet i liden Udstrækning. Herved er formentlig ingen Skade skeet; thi ligesom det antages, at de forholdsvis faa Arbeidskræfter, der under de nordlandske Forholde kunne afsees til Jordbruget, maaske faa en bedre Anvendelse ved at afgives til den allerede opdyrkede Jords bedre og mere forædlede Dyrkning, saaledes viser sig efter den Maade, hvorpaa Oprydningen her altfor hyppig sker, Fordelene deraf ikke at svare til Arbeidet. Dette er paa engang formeget og forlidet, formeget forsaavidt som det ikke giver tilsvarende Udbytte og forlidet forsaavidt som det hverken begyndes eller fortsættes saaledes, at dette bliver muligt. For at spare Afgrøftningsarbeider vælges hyppig til Nylandsrydning de mere tørlændte Marker, og det selv om de ligge mere afsides fra de egentlige Hjemmarker; og vælges Myrjord eller mere sidlændt Jord, da faaer den som oftest en mindre fuldstændig og en mindre omhyggelig Behandling, end den efter Forholdenes Natur kræver.

I Anskaffelsen af bedre Agerdyrkningsredskaber har der formentlig været Fremgang. Paa Nytten og Nødvendigheden heraf har Opmærksomheden allerede tidligere været rettet, og Forholdet er i denne Henseende efterhaanden — om end ikke i væsentlig Grad — blevet bedre og bedre. Fra flere Distrikter lyde vistnok Beretningerne i denne Henseende derhen, at Redskaberne fremdeles ere uhensigtsmæssige. Men efter hvad jeg dels ved Oplysning fra de Mænd, der have været sysselsatte med Matriculeringsarbeidet, og dels ved egen Erfaring fra mine Embedsreiser maa antage, er Forholdet i denne Henseende efter Omstændighederne tilfredsstillende, og maaske er det heri Jordbrugets Fremskridt fornemmelig kommer tilsyne. Hensigtsmæssige Plouge og Harve, især gode Plouge, findes nu paa de fleste Steder. Ordentlige Arbeidsvogne ere i Almindelighed komne istedetfor de tidligere brugte Slæder og de saakaldte „Hjul" — et Slags tunge Kjærrer med Plankehjul og Træaxe — der iøvrigt endnu paa mange Steder sees.

Som ovenfor anført kan Misvæxtaarene 1864 og 1865 i Forening med det fuldstændige Uaar 1867 antages at have i ikke uvæsentlig Grad lammet Interessen for Jordbrugets bedre Drivt. At denne i forrige Femaar var tilstede, fremgaar formentlig af den om dette i sin Tid afgivne underdanigste Beretning, og at den fremdeles er der, vil, hvad jeg her har anført, formentlig vise. Ligesom den jevnt voxende Oplysning i og for sig naturlig vil have været tilstrækkelig til at fremkalde Erkjendelse af Nytten af det forbedrede Jordbrug, saaledes tør vel de Foranstaltninger, som fra det Offentliges Side hertil tidligere have været trufne, have givet sit meget væsentlige Bidrag hertil. Jeg sigter herved til den Veiledning, Amtets Jordbrugere i flere Aar have havt af den fra 1862 til 1869 her ansatte reisende Amtsagronom, og endelig væsentlig til den Nytte, Amtets Jordbrug har havt af den her fra 1855 til 1870 paa Am-

tets Bekostning med Tilskud af Statskassen underholdte Landbrugsskole. Begges Virketid var dog desværre kortvarig, og høilig maa det vel beklages, at Nordlands Amtsformandskab har fundet det nødvendigt at afslutte denne. At saavel Amtsagronomen som Landbrugsskolen har havt en væsentlig gavnlig Indflydelse til at vække Sandsen for og give et rettere Syn for et bedre Jordbrug, erkjendes her almindelig, og ligesom det, hvad Landbrugsskolen angaar, er utvivlsomt, at Jordbruget i de Distrikter, hvor Skolen til de forskjellige Tider har havt sit Sæde — Hadsel, Bodø og Alstahaug Præstegjælde — (mindst dog maaske paa sidste Sted) og iligemaade ogsaa i de disse nærmest tilstødende Præstegjælde ved denne er bleven bragt op til en større Fuldkommenhed end tidligere, saaledes erkjendes det ogsaa, at de fra Landbrugskolen i Aarenes Løb udgaaede Elever paatageligen have bragt Jordbruget i de Distrikter, hvortil de som Gaardbrugere, Gaardsbestyrere eller Gaardsdrenge ere indflyttede, i væsentlig Opkomst. Ligeoverfor hvad der isaamaade kunde udrettes, er selvfølgelig endnu kun lidet udrettet, og medens det maaske tør haabes, at andre Anskuelser end de, som fremkaldte Amtsagronomens Afskedigelse og Landbrugsskolens Nedlæggelse, atter i en nærmere Fremtid ville foranledige lignende Foranstaltninger igjen istandbragte, maa det dog visselig med Beklagelse siges, at det Tab af Midler til Fremdrift, som Nordlands Jordbrug herved i Femaaret har lidt, efter al Sandsynlighed i en Fremtid vil være føleligt. Medens der er Grund til at tro, at de her nævnte Forandringer nærmest ere foranledigede ved de Agitationer, der ogsaa paa andre Steder i Landet have tilintetgjort eller truet med at tilintetgjøre lignende tidligere bestaaende og som nyttige erkjendte Foranstaltninger, saa tør det formentlig antages, at det Hensyn til en ikke lidet udbredt Opinion mod de tvende hernævnte Institutioner, der lod Amtsformandskabet anse det rigtigt at nedlægge disse, for en ikke uvæsentlig Del støttedes i Hensyn til Amtskommunens i de sidste Aar stærkt bebyrdede Budget. Og med Sikkerhed tør jeg udtale, at ikke de saaledes trufne Skridt paa nogen Maade kunne lægges som Maalestok paa den Interesse, der nu inden Amtsdistriktet næres for Jordbruget. Det vil forstaaes, at i et Distrikt som Nordlands Amt, hvor Fiskerierne udgjøre en saa vigtig og betydningsfuld Næringskilde, og hvor Fiskebedriften, om den skal øves i den Udstrækning, Forholdene saa rigeligen tilbyder og ialfald let frister til, optager omtrent tre Fjerdedele af det hele Aar, her maa Jordbruget naturligt i sin Almindelighed blive af anden Rang mod denne. Kommer hertil de mange naturlige, i Klimatet og Veirliget grundede Vanskeligheder, Jordbruget har at kjæmpe mod, og endelig den følelige Mangel paa Arbeidskræfter, som Jordbruget lider under, idet Fiskerierne trækker den yngre Kraft til sig, saa vil det forstaaes, at Jordbrugets Fremskridt ikke let og snart bliver synlige, og at Interessen for samme ikke ligetil kan bedømmes af disse. Det er dog neppe tvivlsomt, at den er tilstede, er i stadigt Tiltagende, og vil, om Bedriften velsignes med nogle gode Aaringer, fremdeles voxe.

De almindelige Sædearter ere Byg, Havre og Poteter. Byg dyrkes over det hele Amtsdistrikt, dog kun for en liden Del i Lofotens Fogderi, hvor udenfor Hadsels og Sortlands Præstegjælde Kornavlingen i det Hele kun har liden Betydning. Havre dyrkes hovedsagelig kun i de Helgelandske Fogderier og for en ringe Del i Saltens Fogderi og der da saagodtsom udelukkende til Grønfoder, samt endelig kun paa enkelte Gaarde i Lofotens Fogderi. Rug og Blandkorn er ogsaa dyrket i Femaaret, Rug fornemmelig i Nordre Helgeland og Salten. Med faa Undtagelser — for de større Jordbrug — har den dyrkede Rug alene været Sommerrug. Blandkorn dyrkes alene i de Helgelandske Fogderier. Potetesavlen er almindelig over det hele Amtsdistrikt.

Efter de fra Distriktets Lensmænd indsendte Opgaver over Udsæden i 1870 er Forholdet mellem denne og Udsæden i Aarene 1845, 1855 og 1860 følgende:

Udsæd.	1845	1855	1865	1870
1. Rug.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr-
De Helgelandske Fogdr.	273	194	116	75
Saltens Fogd. . . .	693	584	316	217
Lofotens -	4	9	2	1
Tilsammen	970	787	434	293
Foldighed i hele Amtet	5	4,5	3,5	5
2. Byg.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	4854	6187	5616	4810
Saltens Fogd. . . .	4593	5676	5439	5190
Lofotens -	501	836	655	622
Tilsammen	9948	12699	11710	10622
Foldighed i hele Amtet	4	4,8	4,5	5,3
3. Blandkorn.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	2765	2399	1291	914
Saltens Fogd. . . .	5	5	6	-
Lofotens -	-	2	1	-
Tilsammen	2770	2406	1298	914
Foldighed i hele Amtet	4	5,5	4,8	4,8
4. Havre.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	2302	3895	4402	3502
Saltens Fogd. . . .	35	102	189	90
Lofotens -	4	18	26	50
Tilsammen	2341	4015	4617	3642
Foldighed i hele Amtet	3	4,4	4,5	4,8

Udsæd.	1845	1855	1865	1870
5. Poteter.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
De Helgelandske Fogdr.	7391	13419	19319	16570
Saltens Fogd. . . .	3719	8484	12674	11920
Lofotens -	1929	6124	9690	9502
Tilsammen	13039	28027	41683	37992
Foldighed i hele Amtet	6	7,1	6,1	7,3

Opgaverne over Udsæden i 1870 ere givne efter et Skjøn, hvis Paalidelighed vistnok kan være tvivlsom. Men da Opgaverne for 1845, 1855 og 1865 formentlig ogsaa i det Væsentlige bero paa Skjøn, og de samtlige derfor maaske kunne antages at staa i et nogenlunde ligeligt Forhold til den virkelige Udsæd i ethvert af nævnte Aar, vil man maaske, om Tallet for 1870 end ikke er absolut rigtigt, dog ligeoverfor de øvrige Tal kunne benytte det til deraf at se Forholdet mellem Udsæden i de forskjellige Aar. Dette vil da vise sig at have været følgende:

for Rug:

er Udsæden efter 10 Aar i 1855 formindsket med omtr. 18 pCt.
- — - - — - 1865 — - — 44 —
- — - 5 — - 1870 — - — 32 —
og i de sidste 25 — — - — 69 —

for Byg:

er Udsæden efter 10 Aar i 1855 forhøiet med omtr. 27 pCt.
- — - - — - 1865 formindsket - — 7,5 —
- — - 5 — - 1870 — - — 9 —
og i de sidste 25 — forhøiet med omtrent 6,5 —

for Blandkorn:

er Udsæden efter 10 Aar i 1855 formindsket med omtr. 13 pCt.
- — - - — - 1865 — - — 55 —
- — - 5 — - 1870 — - — 29 —
og efter 25 — - — — - — 67 —

for Havre:

er Udsæden efter 10 Aar i 1855 forhøiet med omtr. 71 pCt.
- — - - — - 1865 — - — 15 —
- — - 5 — - 1870 formindsket - — 21 —
og efter 25 — forhøiet med omtrent 55 —

for Poteter:

er Udsæden efter 10 Aar i 1855 forhøiet med omtr. 114 pCt.
- — - 10 — i 1865 — - — 48 —
- — - 5 — - 1870 formindsket - — 9 —
og efter 25 — forhøiet med omtrent 190 —

De her udregnede Procenttal maa visselig behandles med megen Varsomhed, naar man deraf vil drage nogen sikker Slutning om Driften af Nordlands Jordbrug før og nu. Naar for Rugavlens Vedkommende Udsæden i 1870 viser sig at have været omtrent 69 pCt. mindre end for 25 Aar tilbage, tror jeg dog efter den Anskuelse af dette Forhold, jeg har hørt udtale af velkjendte Mænd, at man staaer meget nær det Rette. Rugavlen har udenfor de større Gaarde, der have været Gjenstand for en kyndig og omhyggelig Drift, hovedsagelig været indskrænket til Sommerrug, som sjelden har naaet Modenhed, og som lidet eller intet lønnende er den derfor efterhaanden opgivet og kun i enkelte Præstegjælde, navnlig Mo, Hemnæs, Beieren, Folden og tildels Skjærstad og Saltdalen drives den endnu paa enkelte Gaarde, men paa de fleste vel med tvivlsom Fordel for Brugerne. Det noget lignende Forhold i Udsæden af Blandkorn antages ogsaa at være rigtigt. Ligesom Dyrkningen af denne Sædart er bleven anseet mindre lønnende paa Grund af den ulige Modningstid, Havren kræver ligeovenfor Bygget, saaledes er dens Dyrkning efterhaanden indskrænket, eftersom en bedre Rensning af Kornet er bleven mere almindelig; thi en ikke liden Flerhed har tidligere udsaaet sletrendset Byg, hvorefter Blandkorn i Sommerens Løb er kommet frem. Dette sker nu ikke saa hyppigt som før. Efter de udregnede Forholdstal skal Udsæden af Byg i 1870 omtrent have været $6^1/_2$ pCt. større end for 25 Aar siden, og Udsæden af Havre iligemaade være steget med 55 pCt. Forholdstallet for 1855 viser en Forøgelse i Udsæden af Byg stor 27 pCt., Tallet for 1865 en Tilbagegang igjen med 7,5 pCt. og Tallet for 1870 en yderligere Tilbagegang med 9 pCt. Sammenholdes disse Tal med hvad der saavel efter næstforegaaende Femaarsberetning som, efter hvad jeg ovenfor har anført, vel tør ansees som en Kjendsgjerning, at Kornavlen i det Hele er indskrænket og indskrænkes til Fordel for Engene og Potetesagrene, og at Agrene nu faa en tyndere Sæd, og derhos paa den anden Side tilbørligt Hensyn tages til det Nyland, der i Aarenes Løb er bleven ryddet, nærer jeg ingen Tvivl om, at ogsaa det for Bygudsæden anførte Forholdstal er nogenlunde rigtigt. At Havreudsæden viser sig i de sidste 25 Aar at være steget med 55 pCt. stemmer vel ogsaa med det sande Forhold. Dette Resultat hænger sammen med den Kjendsgjerning, at Kornavlen er indskrænket til Fordel for Kvægavlen. Havren dyrkes nemlig væsentlig til Grønfoder. Dette gjælder uden Undtagelse for Lofotens og Saltens Fogderier og for en større Del ogsaa begge de Helgelandske Fogderier.

At Udsæden af Poteter i 1870 viser et saa høit Forholdstal — en 190 pCt.s Forøgelse mod 1845 — stemmer endelig med al Rimelighed — efter hvad Conference med vel kjendte Mænd i Amtet, deriblandt ogsaa med de Mænd, der have deltaget i Matrikuleringsarbeidet, lader mig antage — ganske med det sande Forhold. At Udsæden i 1870 viser sig at have været og formentlig i hele Femaaret ogsaa har været mindre end i 1865 (Forholdstallet 1870 til 1865 er ÷ 9 pCt.) antages at have sin Forklaringsmaade dels i Misvæxtaarene fra forrige Periodes sidste Del, dels i den her beskrevne Periodes uheldige Aaringer.

Udsæden af Byg pr. Maal antages at variere fra 2 til $3,_5$ og paa enkelte Steder til 4 Skpr.; gjennemsnitlig har den

efter Lensmændenes Opgaver for 1870 været 2,6 Skpr. pr. Maal. Avling pr. Maal har efter de samme Opgaver i 1870 gjennemsnitlig været 14,7 Skpr.

Udsæden af Havre har i de Helgelandske Fogderier efter samme Opgaver været 3,3 Skjeppe og Avlingen 13,3 Skjeppe pr. Maal. Da i disse Opgaver, forsaavidt Udsæden angaaer, ogsaa den er medtaget, der alene har været bestemt til og ogsaa alene har givet Grønfoder, vil nævnte Tal ikke kunne betegne det rette Forhold mellem Udsæd og Avling.

Udsæden af Poteter har efter samme Opgaver gjennemsnitlig i 1870 været 21,8 Skjepper og Avlingen 159 Skjepper, Alt pr. Maal.

Distriktets Avling af Poteter er tilstrækkelig for Behovet. Kun af og til sælges til Udførsel fra Amtet. Hvad der ikke fortæres i Husholdningen gaar til Kreaturføde. Sygdom paa Poteterne, der tidligere ikke har været kjendt i Distriktet, har maaske vist sig i Femaaret. Fra Lensmændene i Bindalen, Velfjorden, Rødø, Melø, Skjærstad og Bø berettes nemlig, at saadan — om end i ringe Grad og navnlig i Aaret 1870 — har været sporet. Maaske har dog den sporede Sygdom kun været Raaddenhed som Følge af Poteternes Optagning under stærk Væde og paafølgende mindre omhyggelig Opbevaring i Kjælderen. Under alle Omstændigheder har Sygdommen kun været der i ringe Grad og ikke havt synderlig Udbredelse. Med den i Femaaret indskrænkede Kornavl maa i nødvendigt Sammenhæng vides at staa et forøget Indkjøb af Korn. Om Størrelsen af dette Indkjøb have Lensmændene, enhver for sit Distrikt, afgivet Indberetninger, der imidlertid væsentlig støtte sig til Opgaver fra Distrikternes Handelsmænd. Ved Siden af dette Indkjøb, sker lignende direkte baade fra Throndhjem, Bergen og Bodø og derhos under de større Fiskerier i Lofoten og Finmarken. Ligesom Lensmændenes Opgaver af den Grund ikke kunne formodes at være ganske korrekte, saaledes vil en sikker Opgave herom i dethele være vanskelig at erholde. Efter den fuldstændigt mislykkede Høst 1867 var Indkjøbet af Kornvarer væsentlig over det Kvantum, der gjennemsnitlig aarlig i Femaaret kan antages at være indkjøbt. Dette antager jeg, at man tilnærmelsesvis rigtigt vil faa ud ved et Tillæg af 10 pCt. til de i Lensmændenes Opgaver anførte Kvanta. Derved vil udkomme et gjennemsnitlig aarligt Indkjøb:

for Søndre Helgelands Fogderi	af omtrent	. . .	30,300
- Nordre Helgelands	—	— . . .	15,200
- Saltens	—	— . . .	27,800
- Lofotens	—	— . . .	37,700

Det gjennemsnitlige aarlige Indkjøb af Korn for det hele Amtsdistrikt bliver derved for Femaaret 111,000 Tønder. Kornet kjøbes hovedsagelig i formalet Stand.

Lin og Hamp har ikke været dyrket. I Saltdalen er dog Forsøg gjort med Hamp.

Af Rodfrugter udenfor Poteter dyrkes i Haver Kaalrabi, Gulerødder og lidt Næper. Turnipsdyrkning sker paa et enkelt Brug i Lurø Præstegjæld og paa enkelte Gaarde i Hadsels Præstegjæld. Havedyrkningen er iøvrigt sjelden hos Almuesmanden. Paa de større Gaarde og navnlig hos de bedre stillede Jordbrugere drives derimod Haveræsenet paa flere Steder med Held. De almindelige Kjøkkenvæxter trives paa de fleste Steder, og deriblandt bringes hyppig flere Kaalarter — navnlig Blomkaal og Spidskaal, der paa flere Steder og det ogsaa i Lofoten og Vesteraalen, fornemmelig i Vaagens og Hadsels Præstegjælde dyrkes med Held, til fuld Modenhed og ikke saa ganske liden Størrelse.

Træfrugter — udenfor Ribs, lidt Solbær og lidt Stikkelsbær og det væsentlig indskrænket til de Helgelandske Fogderier — dyrkes ikke.

Jordbær og Bringebær findes, navnlig i de Helgelandske Fogderier og i den søndre Del af Salten hyppig og i varme Somre tildels i rigelig Mængde.

Efter Meddelelser fra Amtsdistriktets Fogder over Jordbrugenes Antal ved Udgangen af 1870 og efter Lensmændenes i de af dem meddelte schematiske Oplysninger ligeledes givne Meddelelser om Antallet af de samtidig bortfæstede eller bortleiede Jordbrug har jeg udarbeidet den hermedfølgende befalede Opgave No. 1.

Sammenholdt med den lignende Opgave ved forrige Femaarsberetning viser det sig, at Jordbrugenes Antal, der ved Udgangen af 1865 udgjorde 7227 i Femaaret, er steget til 7251 eller forøget med 24. Da Amtsdistriktets samlede Matrikulskyld udgjør 5958 Daler 82 Skill., bliver den gjennemsnitlige Skyld pr. Brug omtrent 98 Skill. Fogderivis viser Gjennemsnitsskylden sig at være:

i Søndre Helgeland	„ Daler	4	℔	22	Skill.
- Nordre Helgeland	„ —	4	-	8	—
- Salten	„ —	3	-	22	—
- Lofoten	„ —	3	-	10	—

Forholdet i heromhandlede Henseende er saaledes ikke undergaaet nogen mærkbar Forandring. Gjennemsnitsskylden synes visselig at være liden; men naar det erindres, at Jordbruget her paa de fleste Steder og væsentlig i de Distrikter, hvor Brugene ere de mindste, kun er at betragte som en — vistnok nødvendig — Binæring ved Siden af Erhvervet paa Søen, vil dog det tilsyneladende mindre heldige i saadan Ordning tabe væsentlig af sin Betydning.

Forholdet mellem de Brug, der benyttes af Eierne selv, og de, der ere bortfæstede eller bortleiede, har efter Opgaven sammenholdt med den lignende Opgave for næstsidste Femaar været følgende:

Fogderierne.	Jordbrug benyttede af Eieren selv.			Bortfæstede eller bortforpagtede Jordbrug.		
	1865	1870	Forøgelsen i Femaaret	1865	1870	Formindskelse i Femaaret
Søndre Helgeland	544	620	+ 76	1071	1020	— 51
Nordre Helgeland	288	357	+ 69	1004	932	— 72
Salten	1529	1728	+ 199	1047	830	— 217
Lofoten og Vesteraalen . . .	1021	1175	+ 154	723	589	— 134

Om hvormeget af det under Rubriken „bortfæstet eller bortforpagtet" Jordbrug anførte, der er at henregne til det egentlige Leilændingsgods, ser jeg mig ikke istand til at give Oplysning. I Saltens og Lofotens Fogderi er Leilændingsgodset for en større Del Staten og Oplysningsvæsenets Fond tilhørende. I de Helgelandske Fogderier er Leilændingsgodset hovedsagelig i Privates Eie, det saakaldte Proprietærgods. Om dette sidste, der væsentlig dannes af Angellske Stiftelsers, de Brodtkorbske, Coldevinske, Holstske og Walnumske Godser, kan efter Opgave fra vedkommende Sorenskrivere oplyses, at der i Femaaret er solgt ialt 58 Leilændingsgaarde med samlet Skyld 54 Daler 38 Skilling for samlet Kjøbesum 17,182 Spd. Sammenholdt med Fortegnelsen viser dette, at der i Femaaret kun er solgt en ganske liden Del af det Helgelandske Proprietærgods. Men naar tidligere Proprietærernes Utilbøielighed til at sælge var den væsentlige og selvfølgelig i og for sig selv tilstrækkelige Grund til, at kun en liden Del Leilændingsgods gik over til Selveiergods, saa er i denne Henseende i Femaaret indtraadt Forandring. Om hvorledes det forsaavidt hænger sammen med Angellske Stiftelsers Gods, kan jeg ikke udtale mig med Sikkerhed. Men de andre Godsbesiddere sælge nu gjerne. Saavel de yngre blandt disse, der i Femaaret ved Arv ere blevne Eiere af en større Del af Leilændingsgodset, som ogsaa nu de ældre indse, at Fordelen for dem af Leilændingsgodset kun har været og er ganske liden i Forhold til dettes virkelige Værdi. Men Leilændingene ere — hvor billige Salgsvilkaarene end stilles dem — kun lidet tilbøielige til at kjøbe. Synsmaaden er ikke sjelden den, at Leilændingen finder sin Stilling sikrere end Selveierens ved den Omstændighed, at han betynget med Gjæld dog ikke kan saaledes som en Selveier rokkes fra Bruget. Henstand, og forholdsvis temmelig lang Henstand, saavel med Bygsel som med Landskyld har altid været at opnaa.

Da det Nordlandske Leilændingsforhold har været gjort til Gjenstand for Forhandlinger paa Storthinget ved et for samme indbragt Forslag til Lov om dets nærmere Ordning i visse Punkter, tillader jeg mig her at indtage en Skildring af samme meddelt af Fogden i Søndre Helgelands Fogderi, hvilken efter min egen Erfaring om Forholdet rigtigen belyser samme saaledes, som de ere i nævnte Fogderi, og derhos i alt Væsentligt ogsaa passer paa de lignende Forhold i Nordre Helgelands Fogderi.

Søndre Helgelands Fogeds Fremstilling er saalydende:

„Det Helgelandske Jordegods bestaar for en stor Del af Leilændingsgods, der gjennem lange Aarrækker, formentlig mindst et Par Aarhundreder har tilhørt 4 à 5 Familier. Ved Bortleie af denne Jord har man, saavidt jeg har kunnet erfare, næsten uden Undtagelse, indtil denne Dag holdt sig til Bestemmelsen i Landslovens 3—14, navnligen hvad den aarlige Afgift, Landskyld, Skydsfærd og 3de Aars Tage angaaer, idet man kun med Hensyn til Bygselen har fraveget Bestemmelserne i 3—14—24, som maaske enten har været betragtede som deklaratoriske eller antikverede. Bygselsummen er saaledes det eneste, der synes at have været Gjenstand for Akkord, og kan, især i de senere Aaringer maaske antages gjennemsnitlig at have været omkring 80 Spd. pr. Skylddaler, skjønt naturligvis Størrelsen ogsaa væsentlig maa antages at have været betinget af Gaardenes Beliggenhed og Husenes iværende Tilstand, samt især af hvorvidt Gaardene have været kaarfri, hvilket sidste dog nok kun undtagelsesvis har været Tilfældet. Paa Bygselsummen har i Regelen været given Credit til rentfri Efterhaandsbetaling, saa at denne, som Følge heraf, ofte for en Del har staaet ubetalt ved Fravigelsen. Jorddrottens Indtægt af den i Eiendommen liggende Capital, kan derfor neppe ansættes høiere end i Gjennemsnit til $1\frac{1}{2}$ à 2 pCt., og naar mange, for ikke at sige de fleste Leilændinge under disse Forhold ei have formaaet at hæve sig til større økonomisk Velvære og Selvstændighed end Tilfældet er, maa Grunden hertil formentlig søges, dels i den temmelig almindelige Leven over Evne, dels i forkjært og uvittig Brugsmethode af Jorden, samt i Særdeleshed og fornemmelig i den almindelige og fordærvelige Skik, at Leilændinge allerede i deres bedste Aar opgive Gaarden og tage Kaar. Efter hvad jeg i min forholdsvis korte Embedstid her allerede oftere har havt Anledning til at erfare, er det nemlig ikke ualmindeligt, at friske Folk før 50 Aars Alderen, ja endog tidligere, opsige sin Bygselret til Fordel for en Søn eller anden Beslægtet, der har stiftet Familie og ønsker at faa et eget Hjem. Denne paatager sig da ubesindigen til Formanden at udrede Kaar, der i de fleste Tilfælde vedvarer saalænge han formaar at hænge ved Gaarden. Det er heller ikke noget Særsyn, at Gaarden paahæftes Kaar til 2de Generationer. Den, der sidst slutter som Leilænding, fordi han ved Kaarpræstationerne er udarmet, faaer da i Regelen mindre Kaar med Optrinsret, naar de ældre Kaarfolk dø. At ogsaa Jorddrotterne i dette Punkt handle uforsvarligt og ufornuftigt, staar vel heller ikke til at nægte, forsaavidt som de maa antages mere at have seet paa at faa ny Bygsel end at have havt for Øie, at det dog til Slut nødvendigvis maa gaa ud over Jorden, naar denne kommer i Hænderne paa Mænd, der i Regelen begyndende uden Capital have paataget sig Byrder, som magtstjæle dem, da Kaarene langtfra staa i noget rimeligt eller passende Forhold til Jordens Bæreevne. Efter hvad jeg har erfaret,

skal det nemlig være en staaende Regel, at den fratrædende Leilænding i Kaar erholder mindst $^1/_6$ Del af Jordens Afkastning, saavel med Hensyn til Kreature som Avling, foruden Hus, Tilsyn med Kaarfolkene i Alderdoms- og Svaghedstilfælde, Besørgelse og Bekostelse af Begravelse, Røgt og Tilsyn med Kreature m. v., det vil altsaa i disse Egne omtrentlig sige det samme som hele Jordens Nettoafkastning, ja i mange Tilfælde maaske mere.

Den Jorddrot, der her ansees for den strængeste Jordherre, men som dog efter min Formening handler fornuftigst med Hensyn til Meddelelse af Kaar, er de Angelske Stiftelser i Throndhjem. Hos denne Stiftelse er det nemlig en fast Regel, at ingen Leilænding faaer Kaar før han er 60 Aar gammel og har brugt Gaarden forsvarlig, navnligen vedligeholdt Husene aabodsfri. De private Jorddrotter have derimod, som det synes, saavel i disse som i andre Henseender været mindre nøieregnende, formentlig til liden Gavn saavel for dem selv, som Almuen, hvis Begreber om Pligter og Rettigheder derved ere blevne slappede, en Slappelse, som man desværre gjenfinder saavel i Skatteydelsen som i Opfyldelsen af de fleste øvrige Forpligtelser.

De tidlig tagne og forholdsvis byrdefulde Kaar er saaledes unægtelig paa den nordlandske Jordbrugerstand en stor Hemsko, som man med fuld Grund kan ønske fjernet; men for Lovgivningen at gribe ind i dette Forhold, finder jeg dog mindre tilraadeligt. Det er nok heller ikke dette Punkt, hvorom det til sidste Storthing indkomne Forslag dreier sig. Tvertom gaaer det, saavidt skjønnes, fornemmelig ud paa, ved Lovbud at sikre Leilændinge Kaar, naar de ikke længere kunne bruge Gaarden. Men hertil er der ikke nogensomhelst Trang. Foruden at dette allerede fremgaaer af det Ovenanførte, har jeg heller ikke kunnet erfare, at der nogensinde har været Anledning for Leilændingen til at fremkomme med begrundet Klage over Jorddrotten i denne Henseende, thi naar Leilændingen kun nogenlunde har opfyldt sine Forpligtelser, medens han brugte Gaarden, ja selv naar han har staaet til Rest med Bygsel eller Rettigheder (Landskyld) og ladet Husene forfalde, har han alligevel faaet Kaar, da det, som oven antydet, selv under saadanne Omstændigheder har ligget i en misforstaaet Interesse hos Jorddrotten at faa en ny Bruger (Leilænding). Hertil kommer, at Kaaret almindeligvis ikke er Gjenstand for Forhandling mellem Jorddrotten og den fratrædende Leilænding men mellem denne og den Tiltrædende, der sædvanligvis ere forenede inden begge fremstille sig for Jorddrotten, den ene for at opsige og den anden for at akkordere om Bygselen."

Udskiftningsvæsenet har i Femaaret efter Omstændighederne havt god Fremgang og Erkjendelsen af dets Nytte for Jordbruget er bleven mere og mere almindelig. Foruden de tidligere herværende tvende faste og tvende af Amtmanden beskikkede Udskiftningsformænd er en tredie Udskiftningsformand i 1868 beskikket af Amtmanden. Af disse 5 Formænd har en været anbragt i hvert Fogderi undtagen i Saltens Fogderi, der siden 1868 har havt to, en for den nordlige og en for den sydlige Del. Om deres Virksomhed vil Oplysninger være meddelt i de af dem til den Kongelige Regjerings Departement for det Indre aarlig afgivne Fortegnelser, der formentlig ville vise, at de samtlige have havt deres Tid vel besat. Efter de fra Udskiftningsformændene modtagne Beretninger er i Søndre Helgelands Fogderi i Præstegjældene Vefsen og Vægø saagodtsom alle større Gaarde udskiftede, hvilket ogsaa er Tilfældet med mange betydelige Gaarde i Brønø. I Bindalen, Alstahaug og Herø staar derimod Meget tilbage. I Nordre Helgeland er omtrent en Trediedel af Gaardene udskiftet. Et noget lignende Forhold finder Sted i den sydlige Del af Saltens Fogderi, medens med Undtagelse af Ofoten, hvorpaa 2 à 3 Matriculnummere nær Udskiftning nu overalt har fundet Sted, de fleste Præstegjælde i Fogderiets nordlige Del endnu kun har været lidet berørt af Udskiftningen. I Lofotens Fogderi er i Hadsels og Sortlands Præstegjælde paa nogle faa Undtagelser nær alle større Gaarde udskiftede. Enkeltvis har Udskiftning fundet Sted i enkelte af de øvrige Præstegjælde, men idethele har Jordfællesskabet her endnu megen Udbredelse. Folket vil dog have Udskiftning. Men med det hidtil havte Antal Udskiftningsformænd har formentlig endnu ikke mere kunnet være at udrette.

Fædriften.

Denne Gren af Landmandsbedriften har formentlig i det forløbne Femaar — om der end fremdeles staaer meget tilbage at ønske — faaet en væsentlig Fremgang. Som ovenfor antydet er Almuen mere og mere kommen til Erkjendelse af, at Agerbruget i Almindelighed under de Nordlandske Forholde ikke kan drives med samme Held som Kvægavlen, og hermed er ogsaa en forøget Omhu for denne Bedrift bleven almindeligere. Efter Tællingerne i 1845, 1855, 1865 og efter de af Lensmændene i denne meddelte schematiske Opgave for 1870 indtagne Skjøn har der ved Udgangen af efternævnte Aar været følgende Antal vinterfødte Kreature:

Kreaturhold.	1845	1855	1865	1870
1. Heste.				
De Helgelandske Fgdr.	2,912	3,222	3,358	3,596
Saltens . . . . . -	2,254	2,462	2,766	2,686
Lofoten og Vesteraalens Fogderi	1,099	1,212	1,381	1,353
Tilsammen	6,265	6,896	7,505	7,635

Kreaturhold.	1845	1855	1865	1870
2. Stort Kvæg.				
De Helgelandske Fgdr.	22,379	25,325	26,129	25,038
Saltens . . . . . -	13,347	16,159	16,925	15,715
Lofotens og Vesteraalens Fogderi	8,512	9,905	11,174	10,781
Tilsammen	44,238	51,389	54,228	51,534
3. Faar.				
De Helgelandske Fgdr.	34,676	38,193	40,410	37,627
Saltens . . . . . -	29,487	35,030	39,198	36,082
Lofoten og Vesteraalens Fogderi	21,072	22,844	27,831	28,916
Tilsammen	85,235	96,067	107,439	102,625
4. Gjeder.				
De Helgelandske Fgdr.	3,903	7,169	4,972	4,296
Saltens . . . . . -	11,084	13,328	13,422	11,816
Lofoten og Vesteraalens Fogderi	5,257	7,118	5,691	4,334
Tilsammen	20,244	27,615	24,085	20,446
5. Svin.				
De Helgelandske Fgdr.	1,157	1,417	1,289	1,207
Saltens . . . . . -	1,768	1,975	1,806	1,984
Lofoten og Vesteraalens Fogderi	2,073	2,330	2,325	2,324
Tilsammen	4,998	5,722	5,420	5,515
6. Ren.				
De Helgelandske Fgdr.	4,559	14,417	11,937	11,847
Saltens . . . . . -	1,450	2,627	6,756	4,266
Lofoten og Vesteraalens Fogderi	714	298	495	650
Tilsammen	6,723	17,342	19,188	16,763

Af den her opførte Sammenstilling vil det, om man tør anse Opgaverne paalidelige, fremgaa, at Kreaturholdet er bleven formindsket i en ikke uvæsentlig Grad. I tidligere Femaarsberetning for dette Amt er ved Kvægholdets Omsætning til Kjør (Ren dog sat ud af Betragtning) 1 Stk. Storkvæg antaget med Hensyn til Foderbehovet at repræsentere $^1/_2$ Hest eller 6 Faar, eller 6 Gjeder, eller 2 Svin. Dette Forhold antages her almindelig at være korrekt. Maaske er dog Forholdstallet for Faar og Gjeder noget for høit, ligesom Sammenstillingen mellem Storfæ og Svin vel neppe er adækvat. Bibeholdes imidlertid disse Forholdstal bliver det samlede Kvæghold for det hele Amtsdistrikt for efternævnte Aar følgende:

1845 — 76,892 Storfæ
1855 — 88,655 do. eller forøget med omtrent . . 15 pCt.
1865 — 93,867 Storfæ eller i 10-Aaret forøget med omt. 6 pCt.
1870 — 90,072 do. eller i 5-Aaret formindsket med omt. 4 —

Denne Sammenstilling viser, at Kreaturholdet allerede fra 1855 er aftaget, forsaavidt som sammes Forøgelse i Tiaaret efter 1855 er væsentlig mindre end i Tiaaret for 1855 og den viser endelig, at Kreaturholdet i det sidstforløbne Femaar absolut er formindsket med omtrent 4 pCt. At Lensmændenes Opgaver for 1870, hvortil min Beregning af Kreaturholdet støtter sig, ialfald ere tilnærmelsesvis rigtige, tør jeg antage. Opgaverne ere vistnok byggede paa Skjøn; men da Lensmændene for en stor Del vides at have støttet disse dels ved de Oplysninger, Matrikuleringsarbeidet har fremkaldt, og dels ved de i de sidste Aar med større Nøiagtighed udførte Ligningsforretninger, tør de formodes ikke at skille sig meget fra det rette Forhold. Og de stadfæste isaafald de fra de fleste Distrikter modtagne Beretninger om, at Kreaturholdet i Femaaret er bleven væsentlig indskrænket. Ligesom de tvende sidste Aar af forrige Femaarsperiode var mislige Aaringer, saaledes var som antydet 1867 et fuldstændigt Uaar og i 1869 blev Høhøsten udenfor Saltens Fogderi, hvor den var som i et godt Middelsaar, ogsaa yderst mislig. En større Nedslagtning af Kreature har vistnok været en nødvendig Følge af disse uheldige Aaringer, saaledes at det formindskede Kreaturhold ikke ligetil kan tages som Maal for en tilsvarende forbedret Fodring af Kreaturene. Paa den anden Side er det, som foran vist, ikke tvivlsomt at Kornavlen er indskrænket til Fordel for Høet, og trods det forholdsvis i Uaarene indvundne mindre Kvantum Foder tør dettes Tilstrækkelighed for Besætningerne ansees at have været større end før. At der nu skulde være opnaaet et passende Forhold mellem Kreaturbesætning og Fodermængde er dog formentlig ikke at antage. Sultefodring har i dette Amt som vel ogsaa i de fleste andre Amter til den seneste Tid været altfor almindelig til, at det ønskelige Ligevægtsforhold allerede nu skulde haabes at være naaet. Men Fremgang heri har som sagt paa de fleste Steder fundet Sted, idet Erkjendelsen af Fordelene ved en mere faatallig men bedre født Kreaturbesætning har faaet en alt større og større Udbredelse. Bedst er Forholdet isaahenseende i de fleste Helgelandske Distrikter. Mindst Fremgang i dette Punkt spores derimod i de nordligere Distrikter af Saltens Fogderi — Stegens Præstegjæld dog undtaget — samt enkelte Præstegjælde i Lofotens Fogderi. Ogsaa forsaavidt har der i Femaaret været Fremgang, som Sandsen idethele er bleven vakt for et bedre Kreaturstel. Fæhusene, der tidligere vare og vistnok altfor hyppigt endnu ere trange, mørke og mindre vel indredede, findes nu mange Steder rummelige, lyse og hensigtsmæssige. Øverst isaahenseende staa formentlig Næsne og Stegens Præstegjælde. Som før antydet ere Sommerfjøse ogsaa nu blevne almindeligere. Kreaturene pleies og røgtes ogsaa i Almindelighed bedre end før. En tidligere almindelig Skik at slippe Kreaturene ud om Vinteren i al-

skens Veir dels for at drikke dels for at „bite Beit“ (Birkekvist) er nu meget og paa enkelte Steder ganske aflagt. En Forbedring for Fædriftens Vedkommende spores ogsaa i de fleste Distrikter, forsaavidt en større Omhu vises i Valget af Tillægsdyr. Den i forrige Femaarsberetning omtalte Forædling af Husdyrracerne har væsentlig vist sig heri. Den i samme nævnte i Vefsen stationerede Staten tidligere tilhørende guldbrandsdalske Stodhingst, hvis Afkom tildels viste sig at være vakre, stærke og livlige Dyr, blev solgt i 1869. Den havde da i nogen Tid været vanrøgtet og saa som Følge deraf daarlig ud, men efter at være kommen i Proprietær Brodtkorbs Eie paa Thjøtø og hos ham have faaet god Forpleining og stærk Fodring, kom den hurtig til Huld og Haarglands. Den har dog ikke synderligt Mod eller stor Fyrighed, men den er ualmindelig kraftig, udholdende og snil. Den har paa Thjøtø været brugt flere Gange og Føllene vise sig at være meget lovende. Efter Proprietær Brodtkorbs Meddelelser vil den endnu i 5 à 6 Aar kunne holde sig baade som Stodhingst og Arbeidsdyr, og han tvivler ikke paa, at den vil blive søgt, naar dens derværende Afkom er saameget tilvoxet, at Folket faaer se, at den giver langt bedre Dyr end de, der i Almindelighed falde i Distriktet. Endel Ayrchireqvæg ere indførte og det antages, at disse ville bevirke en bedre Bygning af den iøvrigt ret gode nordlandske Ko. Iligemaade er der, navnlig i de sidste Aar, paa flere Steder indført Faar dels fra det Throndhjemske dels fra det Bergenske — ubestemt af hvilken Race — samt Cheviotfaar.

Til de stedfundne Forbedringer, med Hensyn paa hvilke der visselig endnu staaer meget tilbage at ønske, tør de aarlig i Amtet med Bidrag af Statskassen og Amtscommunen og derhos med Tilskud af vedkommende Herreder afholdte Dyrskuer antages i væsentlig Grad at have bidraget. Saadanne Dyrskuer ere afholdte i

1866	i Herrederne	Stegen, Flakstad, Borge
1867	- —	Stegen, Hadsel, Herø
1868	- —	Beieren, Bø
1869	- —	Stegen
1870	- —	Stegen, Buksnæs, Borge.

Ved Dyrskuerne i 1866 og 1870 var Statsagronom Jensenius tilstede, og da Dyrskuer i disse Aar traf til gjentagende at holdes i Præstegjældene Stegen og Borge havde han Anledning til Sammenligning mellem Forholdene i de nævnte Aar. Han udtaler derom, at de første i 1866 afholdte Dyrskuer viste sig at have baaret god Frugt. I Borge fandt han ved sidste Dyrskue Kreaturene idethele, men især Oxerne, bedre end ved første Dyrskue, og i Stegen fandt han, at især de unge Kreature udmærkede sig; han fandt meget vakre vel opalede Kviger og unge Kjør med Ayrschireblod. Den samme Erfaring om Dyrenes forbedrede Stel i de Herreder, hvor Dyrskuer have været afholdte, er ogsaa gjort af Amtets Dyrlæge, der altid ved Dyrskuerne har været tilstede med Veiledning og Belærelse. Paa Fædriftens Fremgang har ogsaa Amtets Landbrugsskole og den i nogle Aar ansatte reisende Agronom havt sin velgjørende Indflydelse, saa at den før nævnte Standsning af begges Virksomhed ogsaa for denne Gren af Landbrugets Udvikling høilig maa beklages. Foruden de mandlige Elever, der opdrages ved Skolen, og hvis belærende Exempel har virket gavnligt, hvor dertil har været Anledning, blev ved Skolen aarlig i nogle Maaneder af Vinteren kvindelige Elever optagne til Belærelse i Kreaturstel, Mælkebehandling, Smør- og Ostlavning. Af væsentlig Nytte har ogsaa de aarlig i flere Præstegjælde om Vaaren — sædvanlig i April Maaned — afholdte Fjøsskuer været. Disse synes at blive mere og mere almindelige.

Foderproduktionen antages at være tiltaget noget og det hovedsagelig ved gamle Agres Gjenlægning til naturlig Eng. Avlingen af Grønfoder er ogsaa bleven almindeligere end før. Den kunstige Engdyrkning er derimod udenfor de bedre stillede Jordbrug endnu kun lidet almindelig, ligesom Dyrkning af Rodvæxter til Foder udenfor nogle enkelte Gaarde er lidet eller intet kjendt. De almindelige Fodersurrogater ere foruden den før nævnte Birkekvist ogsaa Skav (Bark) Granbar, Tang, Tare og Fiskeaffald, hvilke 3 sidste i de fleste af Sødistrikterne udgjøre en væsentlig Del af Foderet. Amtsdyrlægen anfører i en af sine Aarsberetninger med Hensyn paa disse Surrogater, at man i Sødistrikterne ofte om Høsten sætter ind efter det Forhold, i hvilket Adgang haves til disse, og bemærker han, at de i og for sig ere meget gode, men kræver en med Orden og Omhu ledet Fodring. Er denne tilstede, efterlade de baade Trivsel og godt Udbytte. Imodsatfald virke de skadeligt, og Kreature, der om Vaaren i uforholdsmæssig Grad ere fodrede med Sømad, sees ofte at lide af svækket Fordøielse. Indsamlingen af Tang og Tare er tildels meget besværlig, og idet man af den Grund hyppig nødes til at udsætte med Indsamlingen deraf til Straafoderet er sluppet op, bliver Koen ogsaa hyppig nødt til selv at skaffe sig Vomfyld ved ude og i alskens Veir at maatte samle sig Lyng og vinterstaaet Myrgræs. Paa enkelte Steder tages Tare om Sommeren, og bliver den da tørret og opbevaret som andet Foder. Vaarbeitning er endnu altfor almindelig og benyttes med altfor lidet Hensyn til den Skade, den gjør paa Græsvæxten, som under de nordlandske Forhold med en ringere Sommervarme selvfølgelig maa have senere Udvikling. Sen Slaataan og daarlig Indbjergning bliver i Almindelighed Følger af Vaarbeitningen. Sæterbrug, hvortil paa Indlandet paa flere Steder er god Anledning, er endnu lidet almindelig. I Ødistrikterne, hvor Anledningen dertil iøvrigt er liden, drives det slet ikke uden undtagelsesvis paa enkelte Gaarde. En tidligere brugt Uskik, hvorefter Koen først paa Sommeren blev sluppet ud tidlig om Morgenen uden at mælkes og maatte gaa med fyldte Jur til Klokken 8 a 9 da

den dreves paa Fjøset for at mælkes, er ligesom den daglige 3-Mælkning, efter hvad Amtsdyrlægen har erfaret, nu meget aflagt.

Med Hensyn til Mælkens Behandling antages der ikke i Almindelighed at have været synderlig Fremgang. Navnlig viser dette sig nu som før ved en slet Opbevaring af Mælken, der hensættes i uhensigtsmæssige Rum og hyppigt ogsaa i de Rum, hvor Familien har sit daglige Tilhold eller hvor den tilbringer Natten. Mælkeproduktionen synes iøvrigt i Femaaret at have tiltaget. Sammenholdes Lensmændenes Opgaver herom for Aaret 1865 med Opgaverne for 1870 viser sig Gjennemsnitsudbyttet for hele Amtet af 1 Ko

1865	at have været omtrent	840 Potter
1870	- — — —	900 —

Fogderivis stiller Forholdet sig saaledes:

Søndre Helgeland	i 1865	880 Potter,	i 1870	960
Nordre Helgeland	- —	890 —	- —	990
Salten	- —	840 —	- —	863
Lofoten	- —	755 —	- —	810

Herredsvis findes Forøgelsen i Femaaret at have været følgende:

i Mo	30 pCt.
- Hadsel	25 —
- Velfjorden	23 —
- Sortland	19 —
- Flakstad	17 —
- Vægø, Thjøtø, Næsne	14 —
- Hemnæs, Saltdalen, Stegen . .	13 —
- Vefsen, Hatfjelddalen, Bø. . .	8 —
- Lurø, Gildeskaal, Buksnæs . .	6 —
- Brønø	5 —
- Bindalen	1 —
- samtlige øvrige Herreder . . .	0 —

Mælkeudbyttets Størrelse har i 1870 varieret fra 550 à 600 Potter (Herø Præstegjeld) til 1400 (Hatfjelddalens Præstegjeld).

I Velfjorden, Vefsen, Mo og Hemnæs har den været 1300 til 1350 Potter.

I Bindalen, Vaagen og Hadsel har den været 1000 til 1020 Potter, i Alstahaug, Flakstad, Valberg, Bø, Øksnæs 600 til 700 Potter, i Skjærstad omtrent 750 Potter og i de øvrige Præstegjelde fra 800 til 950 Potter.

Om Paalideligheden af samtlige de Opgaver, hvortil de her gjorte Beregninger støtter sig, er jeg imidlertid tilbøielig til at nære nogen Tvivl. Mælkeregnskab føres kun undtagelsesvis og det kun paa de større, bedre stillede Gaarde, saa Opgaverne kunne alene tilnærmelsesvis være rigtige. At de ere noget for høie, ledes jeg til at tro, ved at sammenholde dem med de ved Amtets Landbrugsskole for Skoleaarene fra 12te September 1868 til 12te September 1869 og fra 12te September 1869 til 12te September 1870 førte Mælkeregnskaber. Det første udviser et Gjennemsnitstal af 1494 Potter med høieste Pottetal 1961 og det sidste et Gjennemsnitstal af 1316 Potter med høieste Pottetal 1905. At Mælkeudbyttet paa flere Gaarde i Amtet baade har været saa stort og større vides; men at Gjennemsnitsudbyttet for et helt Præstegjælds Besætning, hvor omhyggelig Kreaturrøgten i Almindelighed end har været, dog maa ligge under hine Tal, synes troligt. Opgaven formenes dog for de flestes Vedkommende at være nær det rette Forhold, og Resultatet maa derefter i det Hele vel ansees tilfredsstillende. Den sædvanlige Pris for en Pot nysiet Mælk er 3, $3^1/_2$, 4 Skilling. Salg af Mælk er i Regelen uden Betydning for Distrikterne. I Fiskedistrikterne giver dog Salg af Mælk under de større Fiskerier, saalænge disse vare, god Fortjeneste. Nysiet Mælk betales der ofte med 5 Skilling pr. Pot. Den mindre gode Behandling, Mælken i Almindelighed faar, har selvfølgelig sin store Indflydelse paa Smørproduktionen. Denne staar i de fleste Distrikter i Almindelighed paa et lavt Punkt. Der kjernes lidet og mindre godt Smør. Ligesom der fra enkelte af de større og bedre stillede Gaarde i Amtet — navnlig i Hadsel, Lurø, Næsne med Annexet Dønnes, Mo og Thjøtø — leveres ganske fortrinlig godt Smør, der kan taale Sammenligning med det bedste i sit Slags, saaledes er der Distrikter hvor større Omhu vises for Smørproduktionen, og hvorfra godt Smør derfor er at erholde. Til Udførsel udenfor Amtet bliver Intet tilovers. Derimod sælges adskilligt fra endel Herreder til Udenherredsboende i Amtet, navnlig fra Herrederne Bindalen, Velfjorden, Hatfjelddal, Mo, Hemnæs, Ofoten, Buksnæs og Borge, hvor der Aar om andet sælges respektive omtrent 90, 200, 150, 200, 300, 200, 100 og 100 Vog. Salget iøvrigt overstiger ikke noget Sted 50 Vog aarlig. Prisen paa Smør er gjennemsnitlig 12 Skill. pr. Mark. Afkjølingsmethoden ved Smørtilberedningen er indført paa enkelte Gaarde, navnlig af Proprietærene Dundas paa Lurø, Coldevin paa Dønnæs, Brodtkorb paa Thjøttø og Lensmand Halvorsen i Stegen. Den giver gode Resultater og antages at ville vinde Udbredelse paa de større Gaarde. Ved den i 1870 i Tromsø afholdte almindelige Udstilling blev der af 40 Belønninger for udstillet Smør tilkjendt Smør fra Gaarde i Nordland 13 Præmier.

Tilvirkning af Ost er ubetydelig, den indskrænker sig udenfor enkelte større Gaarde alene til simple billige Sorter mager Ost (Melkost, Gammelost og Myseost), hvis sædvanlige Pris er 2, 3 og 4 Skill. pr. Mark. Af 12 ved Udstillingen paa Tromsø for Ost meddelte Belønninger tilfaldt 3 Udstillere fra Nordland, sc: for Fedost og Nøgleost, for mager Schweitzerost og Gammelost.

Om den foran givne Sammenstilling af Kreaturholdet i de forskjellige Aar er paalidelig, vil for Faarenes Vedkommende deres Antal sees at være i Femaaret gaaet ned fra 107,439 til 102,625 eller med $4,_5$ pCt. Denne Reduktion hidrører væsentlig fra den i den senere Tid temmelig almin-

delige Anskuelse, at Faaret ikke giver forholdsmæssig Fordel mod Koen. Det almindelige Udbytte af et Faar kan gjennemsnitlig sættes til 6 Mark Uld til en Gjennemsnitspris af 20 Skill. Herved er dog alene ment de almindelige nordlandske Faar. Men regnes saa — hvad iøvrigt vist er høit regnet — 6 Faar efter Foderbehovet lige med en Ko (mange regne 5 Faar paa 1 Ko) maa Rigtigheden af den ovenantydede Anskuelse erkjendes. Væsentlig med denne Betragtning er Faareholdet bleven indskrænket. For en Del hidrører Indskrænkningen vistnok ogsaa fra de trange Kaar, hvori Almuen for en større Del hensattes ved Uaarene 1864, 1865 og 1867 og som tvang den til af sælge af Besætningen for at skaffe contante Penge. Maaske har ogsaa Udrustningerne til de sidste Aars Storsildfiskerier foranlediget et større Forbrug af Faarekjød, der ved Fiskerierne er saagodtsom den eneste Kjødmad, hvormed Kostkisten udrustes, og maaske har af den Grund en større Nedslagtning af Faarene fundet Sted. Faarets Røgt og Pleie har ikke i samme Grad som Koens havt Fremgang. Dets Vinterfodring er i Almindelighed knap. Om Sommeren finder det derimod i Regelen gode, tildels rige Græsgange, paa hvilke dog i de herværende korte Somre de almindelige nordlandske Faar ikke formaa at producere meget Kjød. Deres Former afrundes derimod med Fedt, der tildels i betydelig Mængde afsættes baade paa Kroppen udvendig og paa Legemets Hulheder.

En egen fra den almindelige nordlandske forskjellig Faarerace findes paa flere af Amtsdistriktets Øer som Vægø, Øgrupperne Fleinvær og Hellivær og fornemmelig Værø og Røst. Denne Race er mere haardfør end Indlandets og uldrigere end denne. Paa Værø og Røst er Faareavlen af overveiende Betydning i Sammenligning med Kvægholdet. Den i Amtet tidligere ansatte Amtsagronom Haukland har efter en til Værø og Røst, navnlig til Undersøgelse af den derværende Faarerace, foretagen Reise i en Indberetning til Amtet om samme for Værøs Vedkommende givet følgende Skildring, hvilken jeg, da den støtter sig til den eneste hidtil af en fagkyndig Mand anstillet Undersøgelse af samme — finder at være af Interesse og derfor tillader mig her at indtage. Amtsagronom Haukland anfører:

„Denne Faarerace er norsk og utvivlsomt en af de reneste Levninger af vor gamle Faarerace, der i Middelalderen blev udbredt paa Island, Færøerne, Ørkenøerne og Hebriderne, paa hvilke Steder den endnu findes ublandet. Den udmærker sig ved Haardførhed, ved at begge Kjøn have Horn, at Hovedet og Benene ere mørke og Peltsen blaaagtig graa. Spraglede Dyr forekomme ogsaa almindeligere i denne Race end i nogen anden. Faarene have et langt smalt Hoved, lang Krop, et kort nedhængende Kryds, tynde men stærke Ben og en Pelts, der er opblandet med Haar eller som det heder „Jeita“. Den egentlige Uld er af en fin og blød Beskaffenhed uden videre Krusning, særdeles vel skikket til Strømper og Votter. Jeita kan nemlig uden Vanskelighed skilles fra den finere Uld. Gjældvædrenes Uld har en Længde af 10—14 Tommer. Racen paa Værø og Røst er adskillig opblandet med finere Faar fra Lofoten, hvilket ikke saameget spores paa Ulden som paa Bygningen og paa, at de ikke have Horn. Denne Blanding antages at have været til større Skade end Gavn; thi der kan vel neppe gives nogen Faarerace, der under et saa haardt Klima som Værø og Røst have, giver en mere tilfredsstillende Afkastning end Værø- og Røst-Faarene. Efterfølgende vil oplyse hvorledes Faareavlen lønner sig paa Værø. Naar en Mand har 40 Faar, saa har han i Regelen 20 Moderfaar og 20 Gjældvædre. Af 20 Moderfaar regnes kun 11 Lam, uagtet mange af dem føde Tvillinger. Resten ødelægges af Ravnen eller fryse ihjel. Af 40 Faar mistes aarlig som Gjennemsnit 5 à 6 Stykker. Den Maade, hvorpaa de voxne Dyr mistes, er Nedfald udover Klipperne om Vaaren i Issmeltningen og en Sygdom, der ytrer sig paa den Maade, at Nakkebaandet strammes, saa at Hovedet staaer tilveirs, under hvilken Stilling de gaa rundt til de styrte. Det paastaaes, at af Sult dør ingen. Af 40 Faar kan derfor ikke slagtes mere aarlig end 5 à 6 Stykker. Indtægten af 40 Faar bliver derfor omtrent saaledes:

Uld af 20 Vædre, hver 8 Mark à 12 Skilling .		16 Spd.
do. - 20 Moderfaar - 4 „ à 12 — .		8 —
5 Slagtefaar à 4 Spd.		20 —
		44 Spd.

Udgift.

Det Foder, som anvendes for at føde 11 Lam, anslaaes til 12 Skpd. à 1 Spd 60 Skill.	18 Spd.	
11 Skpd. gaar med til Lammene. Det 12te gaar med til de voxne Faar i stærkt Snefald og Uveir. Det er kun Moderfaarene, der faa lidt. Gjældvædrene modtage ikke Føde af Menneskehaand.		
Klipning og Røgt	6 —	24 —
Altsaa ren Indtægt af 40 Faar		20 Spd.

Gjældvædrenes almindelige Slagtervægt er 4 B℔, de allerbedste veie 5 à 6 B℔. Paa Mosken forekomme de største Gjældvædre.

— — — — — — — — — — — — —

Lammene fødes inde den første Vinter. Husene, de holdes i, ere kolde, og har man den gode Skik at lade dem beholde Høstulden paa. Undertiden hænder det sig, at Lammene fødes ude første Vinter, i hvilket Tilfælde de sættes ud paa Øerne. De skulle der holde sig godt. Moderfaarene beholdes til de ere 6 à 7 Aar gamle. Gjældvædrene slagtes i samme Alder. Sauene lamme, naar de ere $1^1/_2$ Aar gamle, men Vædrene benyttes ofte til Bedækning i Lammealderen. Om Vinteren gaa Faarene ude og modtage ubetydelig Føde af Menneskehaand. I slemt Veir pleier man at

gaa ud for at se efter dem, og har man da i Regelen en eller to Strømper fulde af Hø med for at fodre dem med. I Lammingstiden tages de undertiden i Hus. Dersom Moderen er i godt Huld og Veiret godt, gaar Lammingen for sig med Lethed. Faarenes største Fiende i Lammingstiden er Ravnen, der passer paa, medens Faarene ere syge, i Lammingsmomentet at sønderhakke Lammene. Ofte sønderhakker den selve Moderen. En anden Fiende er Ørnen, men den anretter ikke saamegen Ødelæggelse som Ravnen. Beitesmarkerne ere af tør og god Beskaffenhed. Om Vinteren maa dog Faarene hovedsagelig ty til Fjæren, hvor de finde Søl (laminaria saccharina) og Tang i Mængde. Søl eller, som Værøværingen kalder det, „Soll" skal efter Folkets Forsikringer være den Plante, hvormed Faarene hovedsagelig ernære sig om Vinteren, og naar Veiret ikke hindrer dem i at søge den, holde de sig særdeles godt. Fjeldbeiterne ere dog altid en god Støtte. Springvædrene fodres inde den strængeste Del af Vinteren. De slippes til de øvrige Faar strax før Jul, og Lammingen foregaar da i April og Mai — for tidligt efter Manges Mening. Gjældvædrene føres bort i Fjeldene, men Moderfaarene holdes nærmere Gaarden, for at man kan have bedre Opsyn med dem i slemt Veir".

Efter hvad Amtsagronom Haukland oplyser, skal hver Gaardmand paa 1 Vog Fiskeleie Jordvei holde 24 Faar, men de Fleste holde nu et større Antal og der findes Gaardmænd — saa paastaaes det — der have over 300 Faar. Den, der har over det bestemte Antal Faar paa sin Jordpart, skulde erlægge til Naboen 12 Skill. pr. Faar, som overstiger 24, men dette bliver sjelden praktiseret.

Paa Røst er Faareracen den samme, og Forholdet med Faarenes Stel i alt Væsentligt det samme. Haukland finder dog, at Faarene paa Røst ere noget mindre, og at Faaravlen der staar paa et noget lavere Trin. Beitesmarkerne der ere bedre og Klimatet mildere, hvorfor Faarene der bedre kunne trives uden Menneskehjælp. Ikkedestomindre giver dog Faareavlen paa Røst et mindre Udbytte. Faarenes Antal i Værø og Røst er af Distriktets Lensmand for Aaret 1870 opgivet til 2170, hvoraf 1740 over og 430 under 1 Aar.

Den i forrige Femaarsberetning omtalte, i 1862 her ansatte examinerede Dyrlæge, har fremdeles Ansættelse. Ogsaa om denne Funktionær blev det, da Landbrugsskolen og Amtsagronomen fandtes overflødig, af Amtsformandskabet i 1868 bestemt, at Løn for ham skulde inddrages. Da hans Tjenesteaar først udløb i Mai 1869 og Amtsformandskabet allerede i Juli 1869 igjen bevilgede Løn for ham, blev hans Fravær fra Amtets Tjeneste kun af kort Varighed. Dyrlægen har sin Station i Bodø og reiser efter Amtmandens Ordre, idet han paa sine Reiser ved Siden af sine egentlige Dyrlægeforretninger i saa vid Udstrækning som muligt benytter Anledningen til at undervise og veilede Almuen i bedre Fjøsstel og Kreaturrøgt. Da Kjendtskaben til Hesteskoning over det hele Amt kun har været ganske liden og paa mange Steder saa liden, at dette Arbeide — selv ikke til nogenlunde Brugbarhed — har kunnet udføres, har han i tvende Vintre 1868—69 og 1869—70 i nogle Uger hver Gang været beordret til at give Undervisning ved Landbrugsskolen i Hesteskoning og derhos i Behandling af syge Husdyr. Nogen Sygdom af større Betydning har ikke i Femaaret fundet Sted blandt Husdyrene. Sygelighed blandt disse har dog i de fleste Distrikter i større eller mindre Grad været tilstede væsentlig som Følge af urent Stel og uhensigtsmæssig Behandling. De hyppigst forekommende Sygeligheder have været Fordøielseslidelser, Hudsygdomme og hos Hesten kroniske Lidelser i Respirationsorganerne.

Skovdriften.

Saagodtsom uden Undtagelse lyder fra alle Distrikter Beretningerne om, at Skovene ere i Tilbagegang. Dette har visselig allerede gjennem Række af Aar været Tilfælde. Det har dog ikke tidligere været saa iøinefaldende, da Skovmassen var større, medens denne nu er betydelig indsvunden paa samme Tid, som Forbruget betydelig er bleven forøget. Nordlands væsentligste Skovdistrikter ere Bindalen, Velfjorden, Vefsen, Hatfjelddalen i Søndre Helgelands Fogderi, Mo og Hemnæs i Nordre Helgelands Fogderi og endelig Beieren og Saltdalen i Saltens Fogderi. Udenfor disse Distrikter findes Skove af mindre Betydenhed i den nordlige Del af Saltens Fogderi. I Ødistrikterne er ingen Skov, kun Birkekrat. I de Helgelandske Fogderier ere Skovene væsentlig i Proprietærenes og i Saltens Fogderi for den vigtigste Del i Statens Eie. De første have ikke været Gjenstand for tilbørlig Behandling; kun de sidste have i de sidstforløbne 10 Aar været underkastet det her i disse Aar ansatte Forstvæsens Tilsyn. Følgen heraf viser sig ved at de sidste er i forholdsvis god Stand, medens de første i Aarenes Løb ere blevne betydelig medtagne. Nogen større Omhu antages i de sidste Aar at være vist Hugsten i de sidste Skove, men det er dog at befrygte, at denne, om den ikke herefter sker med en i væsentlig Grad forøget Omhu, vil ende med en til Skovenes fuldstændige Ødelæggelse ledende Udhugst og de faa Undtagelser herfra, til hvilke man for endel tør sætte Haab, ville formentlig i en ikke fjærn Fremtid vise sig utilstrækkelige til saavidt som nu sker at kunne tilfredsstille Skovbehovet i Nordland. Statens Skove i Saltens Fogderi ville alene ikke dertil være tilstrækkelige. Lensmanden i Mo oplyser, at den tidligere der stedfundne forcerede Tømmerhugst er ophørt, og antager, at om end Skovene i Femaaret ere gaaede tilbage, har dog Tilbagegangen i sidste Femaar været mindre end i de foregaaende 3 a 4 Femaarsperioder. Det Bygningstømmer og Bygningsmateriale iøvrigt, der nu forbruges her, erholdes væsentlig fra Namdalens og fra de nævnte Helgelandske Distrikter og tildels fra Saltdalens. Birkeved faaes fra disse sidste Distrikter, derhos for en betydeligere Del fra Beieren, samt

for en mindre Del fra samtlige Indlandsdistrikter og har til denne Tid ved Siden af det her baade paa Indlandet — navnlig i Saltens Fogderi — og i samtlige Ødistrikter almindelige Torvebrug tilfredsstillet Behovet for Brænde, understøttet derhos i Ødistrikterne ved de tildels derværende Kratskove af Birk. Men den stedfundne og fremdeles stedfindende almindelige Udhugst lader med Grund befrygte, at Mangel i en ikke fjern Fremtid vil føles og alene den som det synes mere og mere paa Torvbrugets bedre Drift rettede Opmærksomhed vil kunne gjøre denne mindre følelig. Ved Siden af en mindre omhyggelig Brændehugst i Birkeskoven beskadiges denne ogsaa i ikke liden Grad ved den Maade, hvorpaa den nyttes til Kreaturenes Vinterfodring.

Til Forædling af Tømmeret fra de større i forrige Femaarsberetning omhandlede, af et engelsk Interessentskab i 1865 indkjøbte Skovstrækninger i Vefsen og Hatfjelddalen er i 1866 af nævnte Interessentskab i Vefsen ved Vefsenfjordens Bund paa Gaarden Hals anlagt et større og, efter hvad jeg har Grund til at tro, et af de største for Tiden i Landet værende Saugbrug. Den Sysselsættelse, som dette Brug og den dertil knyttede Skovdrift har givet og giver Beboerne af Vefsen og Hatfjelddalen, føles nu som en Velsignelse for disse Bygder. Den giver dem en god, før ukjendt stor Arbeidsfortjeneste. Men at den i en Fremtid vedblivende vil være Bygderne til Velsignelse, tør maaske med skjellig Grund høiligen betvivles, og den i forrige Femaarsberetning udtalte Beklagelse over, at det ved Plakat af 7de August 1832 bestemte Forbud mod Udførsel af Trælast fra Nordlandene i 1845 er bleven hævet, er formentlig nu som da beføiet. Det engelske Interessentskabs Hovedinteresse, eller rettere dets eneste Interesse er formentlig i saa kort Tid som muligt at nyttiggjøre sig Skovene saameget som muligt og paa Skovenes Bestaaen i lang Tid vil der formentlig med saadan Drift ikke kunne haabes. Om Udstrækningen af Saugbrugets Drift vil de nu forløbne Aars Udskibning af Planker og Bord derfra til Udlandet give Begreb. Udenfor hvad der er solgt i og til Amtsdistriktet har Udskibningen til Udlandet været:

i 1867 . .	299	Commerce-Læster
- 1868 . .	3,996	—
- 1869 . .	6,072	—
- 1870 . .	7,565	—

Om Driften i Statens Skove ville Beretninger af det her ansatte Forstvæsen direkte være afgivne til det Kongelige Departement for det Indre.

Som den hermedfølgende Opgave No. 2 viser, findes der inden Amtsdistriktet udenfor en hel Del mindre Saugbrug spredte rundt om i de Helgelandske Fogderier alene 5, paa hvilke den aarlige Skur overstiger 50 Tylvter Tømmer, sc. 3 i Bindalen og 1 i Saltdalen, der samtlige drives med Vandkraft og det ovenfor nævnte i Vefsen, der drives med Dampkraft. Dette sidste roses at være særdeles vel udstyret og udrustet med alle for et fuldstændigt Saugbrug tidsmæssige Indretninger. Foruden Planker og Bord skjæres ved dette Saugbrug et ikke ubetydeligt Kvantum Stav, hvad iøvrigt ogsaa for en mindre Del sker ved det Staten tilhørende Saugbrug i Saltdalen. Skuren heraf er ved dette sidste Brug endnu ny, og Saugen er endnu ikke indrettet for saadan Skur i større Maalestok. Imidlertid blev der dog i 1869 ved Saugen skaaret op og solgt omtrent 55,000 og i 1870 omtrent 65,000 Stkr. Stav. Ved et af Saugbrugene i Bindalen skjæres aarlig omtrent 14,000 Stav.

Flødningen af Vefsenbrugets Tømmer sker gjennem Vefsenelven. Den er forbunden med mange Vanskeligheder, ikke saa meget ved Uleiligheder fra selve Elvedraget som ved Besværligheden af ved Elvemundingen at opsamle Tømmeret. Flere Forsøg med Lændsers Anlæg have forgjæves været anstillede og større Tømmermasser gaa aarlig paa Grund af manglende Lændser i Drift i Vefsenfjorden, hvor Opsamlingen deraf igjen afgiver en ikke saa ganske liden Arbeidsfortjeneste for Vefsens Beboere. Til Lettelse af Tømmerflødningen iøvrigt er Lidet eller Intet foretaget i Femaaret udenfor enkelte i denne Retning til Fremdrift af Tømmeret fra Statens Skove foretagne mindre Elverensninger.

Tilvirkning af Trækul har ikke været drevet i Femaaret. Tilvirkning af Tjære har kun fundet Sted i faa enkelte Bygder, navnlig i Hatfjelddalen, Mo, Saltdalen, Beieren og Gildeskaal. I de tre første Distrikter har denne Bedrift ikke været af saa ganske ringe Betydning. I Saltdalen er saaledes aarlig solgt omtrent 300 Tønder. Salg af Næver og Bark har i de nævnte Præstegjælde ligesom ogsaa i Bindalen og Vefsen været af nogen Betydning. Et ikke lidet Kvantum Skovmateriale anvendes aarlig i Distrikterne Bindalen, Vefsen, Mo, Hemnæs og Saltdalen til Baadbygning og Aareøxning. Efterat Tagtækning med Spaan i de sidste Aar har faaet nogen om end ikke megen Udbredelse har der i nogle af Skovdistrikterne, fornemmelig dog i Bindalen, været opkløvet ikke saa ganske lidet af Tømmer til dette Brug.

Som ovenfor antydet synes Opmærksomheden at være vakt for en bedre Drift af Torvbruget, og det tør vel haabes at de Forføininger, der hertil fra Statens Side gjøres ved Forstmester Asbjørnsen, ikke ville blive uden gavnlige Følger for Amtsdistriktet. Brændtorv af mere eller mindre god Beskaffenhed findes næsten uden Undtagelse overalt paa Øerne, ligesom ogsaa paa Indlandets Kyststrækning. Lensmanden i Vægø, i hvilket Præstegjæld der udenfor lidt Birk og Furukrat ikke findes Skov, beretter, at Almuen dersteds har et aarligt betydeligt Bidrag til sit fornødne Brændsel i de Fururødder; der som gjenliggende Levninger af større Furuskove næsten paa ethvert udyrket Sted paa Øen kunne opgraves. Det samme er visselig i større eller mindre Grad ogsaa Tilfældet i flere af de andre Ødistrikter.

Middelpriserne paa Brændeved ere for endel af de egentlige Skovdistrikters Vedkommende opgivet at have været følgende pr. Favn:

	Birk	Furu.	Older.	Gran.
I Bindalen .	9 Ort.	5 Ort.	4 Ort.	4 Ort
- Vefsen . .	12	ikke opgivet.		
- Mo . . .	8 „	ikke opgivet.	4 „	6 „
- Hemnæs .	12 „	—	7 „	6 „
- Beieren . .	12 „	—	8 „	(her findes ikke Gran)
- Saltdalen .	12 „	10 „	ikke opgivet	Do.
- Folden . .	12 „	—	—	Do.
- Hamerø . .	11 „	9 „	—	Do.
- Tysfjorden .	10 „	$7^1/_2$	9 „	Do.
- Ofoten . .	7 „	—	5 „	Do.

Udenfor disse Distrikter og hvor Brændeved saaledes i Regelen maa kjøbes fra Nabodistrikterne og navnlig i hele Lofotens Fogderi er den almindelige Pris for 1 Favn Birkeved 15 Ort indtil 16 og 17 Ort.

Priserne paa Tjære, Næver og Bark have gjennemsnitlig i Femaaret været: 1 Tønde Tjære 4 Spd., 1 Bør Næver (= 60 Stk.) omtrent 30 Skilling, 1 Tønde Bark 60 Skilling.

Fiskerierne.

Blandt Nordlands Fiskerier maa nu som tidligere naturlig først nævnes Skreifisket i Lofoten. Det begynder med Aarets Begyndelse og indtager saavel med Hensyn paa dets Ælde, dets aarvisse Forekomst, Værdien af dets Udbytte, som ogsaa med Hensyn paa Antallet af de deri deltagende Fiskere og af de deri iøvrigt Interesserede den første Rang blandt Distriktets Fiskerier. Skreifisket i Lofotens Fogderi kan deles i det Fiske, der forefalder i Aarets fire første Maaneder paa Lofotøgruppens østre Side (Indresiden) i Herrederne Vaagen, Buksnæs og Flakstad, samt Valbergs Sogn eller i det Distrikt, der i Henhold til Lov af 23de Mai 1857 har været og er undergivet særskilt Opsyn, og i det Fiske, der samtidig foregaar udenfor dette, eller i Herrederne Røst og Værø, Borge, Gimsø, Bø, Øksnæs og Dverberg eller, som det almindelig benævnes, paa Ydersiden. Om det første, det egentlige saakaldte Lofotfiske, ere fuldstændige Beretninger aarligen afgivne af Opsynschefen. Angaaende det sidste meddeles følgende efter Fogdens og Lensmændenes Opgaver udarbeidede

Oversigt over Fiskernes Antal og Udbyttets Størrelse:

Herrederne.	Antal Baadmandskaber.		Summa Baadmandskaber.	Antal Fiskere.		Summa Fiskere.	Udbytte.		
	Indensogns.	Fremmede.		Indensogns.	Fremmede.		Fisk. Store Hundr.	Lever. Tdr.	Rogn. Tdr.
1866:									
Dverberg	20	3	23	125	14	139	1,132	283	$135^1/_2$
Øksnæs	78	83	161	531	567	1,098	5,183	2,003	869
Bø	80	17	97	553	119	672	593	251	88
Borge	112	48	160	745	312	1,057	3,850	1,609	653
Gimsø	30	17	47	180	102	282	396	199	69
Værø med Røst	Opgave	mangler	. . .	. .	. .	. . .	. . .	. .	. . .
Tilsammen (med Undtagelse af Uærø og Røst)	320	168	488	2,134	1,114	3,248	11,154	4,345	$1,814^1/_2$
1867:									
Dverberg	24	5	29	159	29	188	775	247	$90^1/_2$
Øksnæs	74	69	143	517	485	1,002	$3,795^1/_2$	1,206	$586^1/_2$
Bø	81	18	99	564	108	672	2,131	1,002	$432^1/_2$
Borge	110	28	138	770	178	948	3,338	1,219	635
Gimsø	27	4	31	160	24	184	825	275	120
Værø	21	37	58	126	222	348	4,117	970	627
Tilsammen.	337	161	498	2,296	1,046	3,342	$14,981^1/_2$	4,919	$2,491^1/_2$

Herrederne.	Antal Baadmandskaber.		Summa Baadmandskaber.	Antal Fiskere.		Summa Fiskere.	Udbytte.		
	Indensogns.	Fremmede.		Indensogns.	Fremmede.		Fisk. Store Hundr.	Lever. Tdr.	Rogn. Tdr.
1868:									
Dverberg	26	1	27	168	6	174	659	160	72¼
Øksnæs	75	61	136	517	398	915	4,934½	1,500	654
Bø	87	23	110	525	136	661	3,508	1,315	530
Borge	97	11	108	563	161	724	2,513½	972	526
Gimsø	23	4	27	157	32	189	605	242	88
Værø og Røst	23	53	76	122	373	495	3,840	868	445
Tilsammen	331	153	484	2,052	1,106	3,158	16,060	5,057	2,315¼
1869:									
Dverberg	20	„	20	125	„	125	910½	303½	157
Øksnæs	75	79	154	493	432	925	5,230½	1,779	953
Bø	112	26	138	550	128	678	3,798	1,146	649
Borge	77	11	88	535	82	617	3,245	1,105	685
Gimsø	17	4	21	102	23	125	433	177	77
Værø og Røst	19	78	97	100	380	480	5,200	1,040	598
Tilsammen	320	198	518	1,905	1,045	2,950	18,817	5,550½	3,119
1870:									
Dverberg	21	1	22	137	6	143	1,578¾	631½	266½
Øksnæs	78	93	171	504	508	1,012	8,363⅙	3,123½	1,541½
Bø	81	16	97	490	103	593	5,608	2,425	1,178
Borge	77	10	87	536	68	604	6,306	2,505	1,213
Gimsø	15	6	21	85	35	120	798⅓	397	215
Værø	19	76	95	90	390	480	5,146	1,615	1,425
Tilsammen	291	202	493	1,842	1,110	2,952	27,800	10,697	5,839

I Lighed, med hvad der er skeet i forrige Femaarsberetning, skal jeg her til Oversigt over Almuens Deltagelse i og Udbyttet af det hele Fiskeri meddele følgende af Opsynschefens Beretninger og foranstaaende Oversigt sammendragne Fortegnelser over Antallet af Baadsmandskaber og Fiskere samt over Udbyttet af Skreifiskeriet i Lofotens Fogderi i Femaaret 1866—1870.

1. Fortegnelse over Baadmandskabers og Fiskeres Antal.

	Baadmandskaber.			Fiskere.		
	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.	Inden Opsynsdistriktet.	Udenfor Opsynsdistriktet.	Tilsammen.
1866	4,901	488	5,389	20,855	3,248	24,103
1867	5,121	498	5,619	21,129	3,342	24,471
1868	4,837	484	5,321	21,088	3,058	24,146
1869	4,953	518	5,471	20,671	2,950	23,621
1870	4,517	493	5,010	18,840	2,952	21,792
Tilsammen	24,329	2,481	26,810	102,583	15,550	118,133
Gjennemsnitlig i Femaaret 1866—1870.	4,866	496	5,362	20,516	3,110	23,626

2. Fortegnelse over Fiskets Udbytte.

	Antal Fisk efter Stykketal.			Tønder Lever.			Tønder Rogn.		
	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen	Indenfor Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen	Indenfor Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen
1866	21,000,000	1,338,500	22,338,500	52,000	4,345	56,345	18,000	1,814	19,814
1867	19,000,000	1,797,700	20,797,700	36,000	4,919	40,919	12,000	2,491	14,491
1868	21,500,000	1,927,200	23,427,200	34,000	5,057	39,057	24,000	2,315	26,315
1869	20,700,000	2,258,000	22,958,000	38,000	5,550	43,550	17,000	3,119	20,119
1870	21,500,000	3,336,000	24,836,000	60,000	10,697	70,697	20,000	5,839	25,839
Tilsammen	103,700,000	10,657,400	114,357,400	220,000	30,568	250,568	91,000	15,578	106,578
Gjennemsnitlig i Femaaret 1866—1870	20,740,000	2,131,480	22,871,480	44,000	6,114	50,114	18,200	3,115	21,315

Sammenholdes de her udregnede Tal med de tilsvarende Tal for Femaaret 1861—1865, viser det sig, at Antallet har været af

	Baadmandskaber.			Fiskere.		
	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen
Ialt i Femaaret 1861—1865	24,407	2,086	26,493	107,474	14,127	121,601
Ialt i Femaaret 1866—1870	24,329	2,481	26,810	102,583	15,550	118,133
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1861—65	4,881	417	5,298	21,495	2,825	24,320
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1866—70	4,866	496	5,362	20,516	3,110	23,626
hvilket viser en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) pro mille for sidste Femaar						
	÷ 3 ‰	+ 189 ‰	+ 12 ‰	÷ 45 ‰	+ 100 ‰	÷ 28 ‰

og fremdeles at Antallet har været af

	Fisk i Stykketal.			Tønder Lever.			Tønder Rogn.		
	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen	Inden Opsynsdistriktet	Udenfor Opsynsdistriktet	Tilsammen
Ialt i Femaaret 1861—1865	77,400,000	11,023,008	88,423,008	198,000	37,691	235,691	53,000	14,023	67,023
Ialt i Femaaret 1866—1870	103,700,000	10,657,400	114,357,400	220,000	30,568	250,568	91,000	15,578	106,578
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1861—1865	15,480,000	2,204,601	17,684,601	39,600	7,538	47,138	10,600	2,804	13,404
Gjennemsnitlig aarlig i Femaaret 1866—1870	20,740,000	2,131,480	22,871,480	44,000	6,114	50,114	18,200	3,115	21,315
hvilket viser en Forøgelse (+) eller Formindskelse (÷) pro mille for sidste Femaar									
	+ 339 ‰	÷ 33 ‰	+ 293 ‰	+ 111 ‰	÷ 188 ‰	+ 63 ‰	+ 717 ‰	+ 110 ‰	+ 590 ‰

Af disse Sammenstillinger vil det sees, at Søgningen af Fiskere til Skreifisket inden Opsynsdistriktet eller det egentlige saakaldte Lofotfiske, i sidste Femaar gjennemsnitlig aarlig har været omtrent den samme som i forrige Femaar, og at det hovedsagelig er den væsentlig mindre Søgning til Fisket i 1870, der bevirker, at Gjennemsnitstallet for sidste Femaar viser en Formindskelse mod forrige Femaar af 45 ‰. Størst i Femaaret var Søgningen i 1867, da den var 21,129. I Aarene 1868 og 1869 var den noget mindre. I 1870 søgtes derimod Fisket af ialt 2289 Fiskere mindre end i 1867. Formindskelsen efter 1867 og navnlig i 1870 antages i Almindelighed væsentlig at hidrøre fra det i de sidste Vintre forefaldne tildels rige Storsildfiske, om hvilket det tør forudsees, at det — om det fremdeles slaar til med Held — ogsaa fremdeles vil virke derhen, at Søgningen til Lofotfisket bliver noget mindre. Efter Storsildfiskets hidtil havte Gang falder dets Slutning for den hidtil mest betydende Del af samme — Helgelandsfisket — lige i Tiden for Lofotfiskets sædvanlige Begyndelse. Søgningen til Skreifisket udenfor Opsynsdistriktet, eller paa Lofotens og Vesteraalens Yderside har i Femaaret været større (100 ‰) end forrige Femaars Gjennemsnitstal 2825. Iøvrigt har ogsaa Søgningen til dette Fiske efter Aaret 1867, navnlig i 1870, været mindre end hint Aar. Mod Tallet 3342 i 1867 søgtes Fisket i 1870 alene af 2952 Fiskere. Dette Fiske drives hovedsagelig af Hjemdistrikternes Almue, der selvfølgelig ikke ved Deltagelse i det paa Vesteraalens Yderside i Oktober, November og December i de sidste Aar forefaldne Storsildfiske har havt den samme hinderlige Grund for ikke at drive Skreifisket. I Storsildfisket i Salten og Helgeland har hidtil ikke Almuen fra disse Distrikter deltaget. For nogen Del har den været interesseret i det i Senjen i de sidste Aar forefaldne Storsildfiske; men Tiden for dette har iligemaade været Maanederne Oktober, November, tildels December.

Udbyttet af Lofotfisket har i Femaaret for Fiskens Vedkommende været ialt 339 ‰ større end i forrige Femaar. Væsentlig hidrører denne store Forskjel fra det uheldige Fiske i forrige Femaars tvende Aar 1862 og 1864, da Lofotfisket kun gav omtrent det halve af et sædvanligt Fiske. Iøvrigt sees sidste Femaars gjennemsnitlige aarlige Udbytte at have været omtrent $20^3/_4$ Million Stykker Fisk, eller $17^1/_4$ Million regnet efter store Tusinder, hvad vel i Almindelighed anses at være et middels godt Fiskes Udbytte. Lever og Rognpartierne have i sidste Femaar været væsentlig større end i forrige Femaar respektive + 111 ‰ og + 717 ‰.

Udbyttet af Fisket paa Ydersiden har været mindre i sidste end i forrige Femaar, for Fisk og Lever respektive 33 ‰ og 188 ‰. Rognpartiet har derimod været noget = + 110 ‰ større end i forrige Femaar.

Udenfor Vinterfisket i Lofoten og Vesteraalen er i dette Femaar samtidig ogsaa drevet et ikke ubetydeligt Skreifiske ved Bremsten i Vægø, ved Myken og Valvær i Rødø og Thrænen i Lurø Præstegjelde. Fiskeriet paa disse Steder har i Femaaret faaet og antages fremdeles at ville faa alt større og større Betydning, og navnlig synes dette at være Tilfældet med Fisket ved Myken og Valvær. Det førstnævnte Fiske har aarligaars gjennemsnitlig været drevet af 100 Mand hovedsagelig hjemmehørende i Distriktet, Fisket i Rødø af omtrent 250 Mand og Fisket i Lurø af omtrent 400 Mand, af hvilke henholdsvis omtrent $^1/_3$ Del og $^1/_2$ Del have været hjemmehørende i Distriktet. Efter vedkommende Lensmænds Opgaver har dette Fiskes Udbytte i Femaaret været i Stykketal:

	i ethvert af Aarene					Tilsammen
	1866	1867	1868	1869	1870	
Vægø	72,000	79,560	42,000	61,950	79,200	334,710
Rødø	200,000	200,000	190,000	200,000	180,000	970,000
Lurø	182,000	180,000	190,000	195,000	195,600	942,600
Tilsammen	454,000	459,560	422,000	456,950	454,800	2,247,310

eller gjennemsnitlig aarlig: i Vægø 66,940 Stk., i Rødø 194,000 Stk. og i Lurø 188,520 Stk.

Som Vinterfisket i det forløbne Femaar idethele maa siges at have givet godt Udbytte, saaledes ansees ogsaa de Priser, der i Perioden har været betalt for Fiskeprodukterne, at have været tilfredsstillende. Efter Opsynschefens Opgaver over Middelspriserne i Lofoten have disse i Femaaret været:

Fiskeprodukterne.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Fisk pr. stort Hundrede	henved 6 Spd.	5 à $5^1/_5$ Spd.	omtrent 4 Spd.	omtrent $4^1/_5$ Spd.	6 Spd.
Lever pr. Tønde . . .	fersk til Medicintran 9 à 10 Spd.	6 à $7^1/_2$ —	6 à $7^1/_2$ —	6 à 7 —	6 à $7^1/_2$ —
	ældre 6 à 7 —	$5^1/_2$ til 6 —	5 à 6 —	5 à 6 —	6 —
Rogn pr. Tønde . . .	6 à $6^1/_2$ Spd.	$7^1/_2$ à $9^1/_2$ —	5 à $6^1/_2$ —	7 à 8 —	9 —

Sætter man efter denne Opgave for tilnærmelsesvis at udfinde Bruttoværdien af Lofotfisket i Femaaret Gjennemsnitsprisen til 5 Spd. for Fisk pr. stort Hundrede og $5^3/_4$ Spd. for Lever og 7 Spd. for Rogn pr. Tønde bliver det samlede Udbytte af nævnte Fiske i Femaaret

af Fisk	4,320,830 Spd.	
- Lever	1,265,000 —	
- Rogn	637,000 —	
tilsammen		6,222,830 Spd.

Bruttoværdien af Skreifisket paa Lofotens Yderside kan efter de af Lensmændene meddelte schematiske Opgaver formentlig tilnærmelsesvis rigtigt beregnes efter de samme Priser og vil derefter have udgjort, sc:

af Fisk	444,058 Spd.	
- Lever	175,766 —	
- Rogn	109,046 —	
		728,870 —

For Skreifisket i Vægø, Lurø og Rødø haves ikke særskilte Opgaver over Lever og Rogn. Men efter vedkommende Lensmænds Meddelelser om den antagelig samlede Værdi af Fisket kan denne formentlig tilnærmelsesvis rigtig — efter en Pris af 8 Skill. pr. Stk. — ansættes til 149,820 —

Herved udkommer den samlede Værdi af samtlige 3 Fiskerier med . . . . . 7,101,520 Spd.

Da samtlige de Størrelser, hvorefter denne Sum er udregnet, kun ere byggede paa et Skjøn, der iøvrigt visselig tør ansees at være saa paalideligt, som Omstændighederne tillade det, er den herved udkomne Sum selvfølgelig heller ikke nøiagtig. Men afrundes den til 7,100,000 Spd., har jeg Grund til at tro, at den omtrent vil angive Bruttoværdien af Femaarets samlede Udbytte af de omhandlede Skreifiskerier. Fra denne at slutte til Nettoværdien af disse Fiskerier, er efter de Materialier, der staa til min Raadighed, forbunden med Vanskelighed. Fra enkelte Præstegjælde berettes, at Søgningen til Lofotfisket i de sidste Aar er mindre, og at Udbyttet af Fisket, navnlig i de 4 første Aar af Perioden, har været mindre end tidligere. De ovenfor meddelte tabellariske Opgaver om Søgningen til Fisket vise dog, at Formindskelsen i Søgningen idethele ikke er væsentlig stor. At det idethele har svaret god Regning at drive Fisket, kan derfor ikke betvivles, om end enkelte og maaske mange deraf have havt Tab. Som det kan vides, at Fisket ikke kan have givet et ligeligt Udbytte for Alle, saaledes har ogsaa et større eller mindre Redskabstab under Bedriften gjort Nettofordelene af samme ulige. Mandslodderne have derfor i hele Periodens Løb under samtlige Fiskerier idethele været meget forskjellige.

De sædvanlige Redskaber ved Skreifisket ere nu som før Garn, Line og Dybsagn. Det forlyder, at den Forbedring, der allerede i forrige Periode sporedes i disses omhyggeligere Forfærdigelse, fremdeles har været i Tiltagende. I de af Lensmændene meddelte schematiske Beretninger er tildels givet Oplysninger om de med Udrustningerne til Skreifisket forbundne Omkostningers Størrelse. Selvfølgelig ere disse forskjellige. Til Bedømmelse af disse i sin Almindelighed skal jeg tillade mig her at indtage, hvad en af Lensmændene herom har anført, med den Tro, at hans Opgave, om end alene givet for hans Bestillingsdistrikt, dog nogenlunde kan passe — om ikke paa Fiskere fra alle Amtets Distrikter — paa en større Flerhed af dissse. Han anfører:

„Udrustningerne af en Fiskebaad med Garnbrug koster, naar en Middelspris mellem Nyt og Gammelt lægges til Grund:

Baaden 6mands med Tilbehør . .	60 Spd.	
60 Garn med Glaskavel og Iletaug	115 —	
Skindklæder og Støvler til 6 Mand	30 —	
Kost a 10 Spd.	60 —	
Tønder, Stamper og Dubbel . . .	10 —	
Andre Udgifter	5 —	
		280 Spd.

Da en Garnbaad desuden sædvanlig er udrustet med endel Liner, kan hertil lægges

for 6000 Angler Line	48 —
og Agnsild	12 —
	340 Spd.

En saadan Baads Udbytte i et Middelsaar og til de nuværende Priser paa Fiskeprodukter kan ansættes til 80 Spd. pr. Mand . . . . . 480 Spd.

Naar herfra gaar for Tab og Slitage paa Redskaber, der anslaaes til 80 Spd., Forringelse af Skindklæder, Støvler, Tønder etc. 20 Spd., Agnsild 12 Spd. og Kosten 60 Spd. 172 —

bliver igjen 308 Spd.

eller pr. Mandslod omtrent 50 Spd.

For Baaden bruges enten et Garn eller 100 Angler Line, hvis Fangst ansees som Erstatning for dens Brug.

En Linebaads Besætning er sædvanlig 4 eller 5 Mand. Med sidstnævnte Mandskab koster Udrustningen omtrent

Baaden	35 Spd.
10 Tusinde Angler Line med Tilbehør	80 —
Skindklæder og Støvler	25 —
Kost	50 —
Tønder etc. og andre Udgifter . . , . . .	10 —
Agnsild	30 —
	230 Spd.

Dens Udbytte i et Middelsaar ansættes til 60 Spd. pr Mand . . . . . 300 Spd.
Derfra Tab og Slitage paa Redskaber 40 Spd., Forringelse af Skindklæder, Støvler etc. 15 Spd., Agnsild 30 Spd., Kosten 50 Spd. . . 135 —

Igjen 165 Spd.

der udgjør pr. Mandslod 33 Spd. Om Baaden gjælder hvad foran er bemærket. En Mand, der lader sig hyre til Fisket, erholder 20 Spd. og Kosten eller 30 Spd. paa egen Kost tildels noget mere."

Omkostningerne ved Udrustningerne for en Dybsagnfisker ere forholdsvis ubetydelige. Værdien af et Dybsagn med Tilbehør kan høit regnet ansættes til omtrent 1 Spd.

Om Fordelingen af Redskaberne ved Lofotfisket indeholde Opsynschefens aarlige Indberetninger fuldstændige Oplysninger. Det vil af disse erfares, at ikke som i ovenfor indtagne Anførsel bemærket „Garnbaadene sædvanlig ere udrustede med Liner," og hvad Lensmanden forsaavidt har anført, har væsentlig Hensyn til hans eget Distrikts Almue. Dette gjælder ogsaa det Anførte om det sædvanlige Garntal pr. Baad. Opsynschefens Beretninger for de enkelte Aar af Perioden viser, at Garntallet pr. Mand paa en Garnbaad i Regelen kan sættes høiere end til 10 pr. Mand. Almindelig synes det at være høiere, sc: 12, 13 eller 14 og overstiger hyppigt ogsaa dette sidste Tal. Af Opsynsschefens Aarsberetninger sees Antallet af de Garnbaade, der ere udrustede med Liner gjennemsnitlig aarlig at have været:

	Garnbaade.	Garnbaade udrustede med Liner.
1866	2338	407
1867	2076	380
1868	1872	274
1869	1666	188
1870	1279	193
tilsammen	9231	1442
gjennemsnitlig aarlig	1846	288

En Sammenstilling af Opsynschefens Aarsberetninger viser, at Fordelingen mellem Baadmandskaber og Fiskere med hvert Redskab har været følgende:

	Garn.				Line.			Dybsagn.		
	Mand.	Baadmandskaber.	Baade.	Garnbaade udrustede med Liner.	Mand.	Baadmandskaber.	Baade.	Mand.	Baade. med Liner.	Baade. uden Liner.
1866	10,350	1,773	2,338	407	7,618	1,967	2,224	2,887	276	885
1867	9,450	1,603	2,076	380	8,971	2,401	2,713	2,708	132	985
1868	8,799	1,483	1,872	274	10,367	2,549	2,966	1,922	64	741
1869	7,317	1,244	1,666	188	11,049	2,761	3,162	2,305	95	853
1870	6,342	1,082	1,279	193	10,424	2,612	2,928	2,074	58	765

Medens Antallet af Garnfiskere fra 1866 til 1870 med stadig Aftagen er gaaet ned med omtrent 40 pCt. og af Dybsagnfiskere — dog ikke med saa stadigt Aftagende — med omtrent 20 pCt., er Linefiskernes Tal i samme Aar voxet med stadig Forøgelse 30 pCt.

Omkostningerne ved Udrustningerne til Vinterfisket paa Lofotens og Vesteraalens Yderside kunne formentlig antages i Almindelighed at være nogenlunde lige med de ovenfor anførte. Jeg skal her til Sammenligning anføre en Beregning af Brutto- og Nettoudbytte fra et af Distrikterne dersteds, der er meddelt af en gjennem lang Erfaring med Forholdene bekjendt Lensmand. Han antager, at Udbyttet af Vinterfisket i hans Distrikt (Øksnæs) gjennemsnitlig kan ansættes pr. Mandslod brutto til . . . . . 70 Spd.

Herfra gaar:

70 Spd.

Forringelse af Garn $^1/_3$ Del . . . . 16 Spd.
Tab af Glaskavel og Dubbel . . . . 2 —
Forringelse af Skindhyre og Støvler. . 3 —
Kost . . . . . 10 —
Lys, Brænde og Sengklæder . . . . 2 —
Husleie og Hjældleie . . . . . 2 — 35 —

hvorved Nettoudbytte pr. Mand bliver 35 Spd.

Paa Ydersiden drives hovedsagelig Garnfiske og kun for en mindre Del drives der Line og Dybsagnfiske. Ved det fornævnte Vinterskreifiske paa Helgeland ere Omkostningerne nogenlunde svarende til de ovenfor opgivne. Nettoudbyttet angives der at variere fra under 30 til over 40 Spd. I Lurø

drives alene Line- og Dybsagn-Fiske, i Vægø og Rødø tillige Garnfiske.

Det i forrige Femaarsberetning omhandlede Forsøg i Lofoten med at fiske Skrei med Synkenot er gjentaget i denne Periode, da Noten i de tre første Aar og tildels med godt Udbytte brugtes i Østnæsfjorden, det eneste Sted i Opsynsdistriktet, hvor Eieren hidtil har fundet at kunne anbringe den. Dette Notbrug betinges nemlig af et roligt Hav eller smult Vand, hvad ikke kan paaregnes udenfor Østnæsfjorden. I Aarene 1869 og 1870 blev Noten ikke brugt, da Fisket i Østnæsfjorden i det Hele mislykkedes.

Sommerfiskerierne ligesom ogsaa Vaar- og Høst-Fiskerierne efter Torsk, Lange, Sei, Uer m. m. have i Femaaret omtrent havt den samme Betydning som i foregaaende Periode, dog har formentlig Udbyttet af Torsk- og Seifisket været rigere om Høsten paa de Steder, hvor Storsilden har søgt under, navnlig paa Vesteraalens Yderside, Øksnæs og Dverberg. Det har Aar om andet vist sig, at Torsken og Seien har fulgt Storsilden, og ikke ubetydelige Partier deraf ere under og samtidig med Storsildfisket i Vesteraalen der blevne opfiskede. Til at meddele Opgaver angaaende Udbyttet af de heromhandlede Fiskerier, der kunne ansees paalidelige, savner jeg Anledning, da de herom fra Lensmændene meddelte Opgaver ikke alle dertil egne sig. I disse Opgaver er imidlertid de fleste af de Distrikter, hvor de her nævnte Fiskerier falde i nogen større Udstrækning og afgiver nogen væsentlig Del deraf til Salg, Værdien af disse opgivne, og om de end ikke kan læses strængt efter Tallene, antages de dog tilnærmelsesvis at oplyse det Udbytte, disse Fiskerier i Femaaret have ladet tilflyde vedkommende Distrikter. Idet jeg bemærker, at i disse Opgaver ikke er medtaget Værdien af det daglige Hjemfiske, der drives (hyppigt af Børn og gamle Mænd, der ikke kunne deltage i de større Fiskerier) og slaar til paa ethvert Sted af Kysten og med enkelte Undtagelser overalt afgiver et væsentligt Bidrag til Hnsholdningerne, skal jeg her fogderivis anføre det antagelige Udbytte af Vaar- Sommer- og Høstfiskerierne, forsaavidt Opgave derom haves. Værdien af samme er efter disse følgende:

	1866	1867	1868	1869	1870
i Søndre Helgeland	10,200 Spd.	10,500 Spd.	4,990 Spd.	5,750 Spd.	7,800 Spd.
- Nordre -	13,750 -	12,250 -	13,650 -	14,450 -	16,450 -
- Salten	8,820 -	8,750 -	9,030 -	9,990 -	10,600 -
- Lofoten	31,760 -	33,208 -	34,002 -	42,720 -	33,927 -

For Saltens Fogderi er denne Opgave dog meget ufuldstændig, idet der paa Grund af manglende Oplysninger i samme, intet er anført for Herrederne Folden, Stegen, Hamerø, Tysfjorden og Lødingen, hvor det aarlige Udbytte af heromhandlede Fiskerier antagelig mindst vil forøge de ovenfor for Saltens Fogderi anførte Værdier med det halve Beløb.

Medens der udenfor enkelte faa Distrikter ikke er givet nogen særskilt Oplysning om paa hvilke Fiskesorter fornævnte Værdier falder, er der i disse ikke medtaget Opgave over Værdien af de Kveitefiskerier der aarvisse falder her, og som ikke ere af uvæsentlig Betydning for vedkommende Distrikter. Kveitefisket foregaar hovedsagelig ved Vægø, hvor der efter Lensmandens Opgave aarlig fiskes deraf til Beløb 240 Spd. Men det væsentligste Kveitefiske foregaaer i Vesteraalen paa sammes Yderside, navnlig i Herrederne Bø og Øksnæs, og Hovedfisket falder der i Tiden fra April Maaneds Begyndelse udover Sommeren, og søges af Fiskere fra Senjen, Lofoten og Salten. Efterat dette Fiske efterhaanden i Aarenes Løb har faaet alt større Betydning, er den ved Lov af 9de August 1839 §§ 3 og 4 Russerne hjemlede Ret, til i Tidsrummet fra 1ste Juli til 15de August fra visse Handelssteder i hver af nævnte Herreder at tiltuske eller mod visse russiske Produkter at tilforhandle sig raa Fisk, ved Kongelig Resolution af 22de Mai 1869 udvidet til at gjælde samtlige de Handelssteder og Fiskevær paa Vestkysten, hvor Spørgmaalet herom har Interesse. Herved er det sikret, at det opfiskede Produkt faaer størst mulig Værdi, idet Fiskerne herved ere givne lettet Anledning til strax at afsætte sin Fangst til nærmeste Handelsmand, eller selv borttuske den til de russiske Fartøier. Den Fordel, Fisket herved har opnaaet har ogsaa i de sidste Aar virket derhen, at det er bleven drevet med større Kraft. Der er al Grund til at tro, at denne efterhaanden vil blive større og større, og at Fisket derved efterhaanden vil vinde alt mere og mere Betydning for Distrikterne og navnlig for Øksnæs Præstegjæld. Det opfiskede Kvantum Kveite har i Bø og Øksnæs efter vedkommende Lensmænds Opgaver aarlig andraget til følgende Værdier: 1866 2,750 Spd., 1867 3,200 Spd., 1868 3,500 Spd., 1869 3,740 Spd., 1870 3,550 Spd.

Som ovenfor antydet ere de Opgaver, hvortil jeg har støttet mine Anførsler, ikke fuldt paalidelige. Dels viser det sig af selve Opgaven, der er affattet med et rundt Tal, der omtrentlig skal angive Gjennemsnitsudbyttet i ethvert Aar, dels kan det paa Forhaand vides, at Opgaverne efter sin Natur ikke kunne angive Talstørrelserne med Nøiagtighed. Jeg har dog kunnet gaa ud fra, at enhver Opgave er udarbeidet med Omhyggelighed og med et saa nøie Kjendtskab til Forholdene, som disse muliggjør.

Amtsdistriktets Sildefiskerier kunne nu deles i tvende Classer, sc: Sommersildfisket og Storsildfisket.

Sommersildfisket har i Femaaret kun givet et mindre

tilfredsstillende Udbytte. Det har slaaet til omtrent paa de samme Steder som i tidligere Aar og efter Lensmændenes Opgaver ogsaa rigest i de Distrikter, hvor dette i tidligere Aar har været Tilfælde. Lensmændenes Opgaver om dette Fiske ere og kunne ligesaalidt som ved de ovenfor nævnte Fiskerier, være fuldkommen paalidelige. Da de imidlertid ere de eneste Materialier, hvoraf Udbyttet kan skjønnes og ialfald sammenholdte med den Opgave, der nedenfor vil blive meddelt over de Fiskevarer, hvoraf der til Medicinalfondet er svaret Afgift, vil kunne give en tilnærmelsesvis rigtig Mening om Udbyttets Størrelse, blive de her anførte.

Efter disse er i Femaaret i	Bindalen fisket . . .	6,240	Tdr.
	- Bronø - . . .	22,600	—
	- Velfjorden - . . .	2,150	—
	- Thjøtø - . . .	1,500	—
	- Herø - . . .	12,500	—
	- Mo - . . .	4,700	—
	- Hemnæs - . . .	1,800	—
	- Lurø - . . .	4,400	—
	- Rødø - . . .	7,300	—
	- Melø - . . .	5,830	—
	- Gildeskaal - . . .	6,000	—
	- Folden - . . .	17,500	—
	- Stegen - . . .	1,570	—
	- Hamerø - . . .	13,590	—
	- Tysfjorden - . . .	18,000	—
	- Lødingen - . . .	10,000	—
	- Flakstad - . . .	2,200	—
	- Hadsel - . . .	3,200	—
	- Sortland - . . .	4,300	—
	- Øksnæs - . . .	260	—
	eller tilsammen	145,640	Tdr.

Det i et enkelt Aar opfiskede Kvantum har kun i faa Herreder oversteget 5,000 Tønder. De Herreder, i hvilket dette har været Tilfælde, ere:

Folden, hvor Udbytte i 1866 var	11,000	Tdr.
Tysfjorden - — - 1868 —	10,000	—
Hamerø - — - 1867 —	8,000	—
Brønø - — - 1869 —	8,000	—

Dette Fiske har hovedsagelig været drevet af Distrikternes egen Almue, men tildels ogsaa af Fiskere fra de nærmest tilstødende Distrikter. Priserne paa Silden have været høist forskjellige. De have paa de forskjellige Steder i de forskjellige Distrikter været fra 60 Skilling og 72 Skilling op til 2 Spd. og derover. Gjennemsnitlig synes Priserne at have været 7, 8 à 9 Ort.

En væsentlig større og en absolut stor Betydning har derimod Storsildfisket i denne Periode havt for Amtsdistriktet. Dette Fiske — forsaavidt nyt for Amtsdistriktet som det ialfald ikke i dette Aarhundrede tidligere har fundet Sted — tog allerede i forrige Femaarsperiode sin Begyndelse. Efter hvad der velvilligen er bleven mig oplyst, skulle Indberetninger fra dette Amt, der findes i den danske Regjerings Archiv, vise at Storsild har været fisket i Nordland omkring Midten eller i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede og navnlig omkring Aarene 1760—1770. Men fra den Tid har den formentlig ikke været fisket her før i Aaret 1861. Som det i den om forrige Periode afgivne Beretning bemærkedes, viste Storsilden sig først i sidstnævnte Aar, da den i store Stimer erfaredes i Aarets sidste Maaneder at staa flere Mile fra Land udenfor Lofotens og Vesteraalens Nord- og Vest-Kyst. Den kom dog kun skjelden Kysten saa nær, at Fiskerne kunde naa den. Som i nævnte Beretning anført manglede dengang Almuen den fornødne Indsigt og Udrustning til at fiske den, naar den nærmede sig Kysten saavidt, at det kunde have været gjørligt, og kun en Ubetydelighed af de store Masser blev dengang opfisket. Det sees at der fiskedes:

	i 1863.	1864.	1865.
i Dverberg	250 Tdr.	650 Tdr.	1,120 Tdr.
- Øksnæs	2,000 —	3,000 —	5,000 —
- Bø	450 —	600 —	1,000 —

Aarlig voxede saaledes efterhaanden Fisket paa denne Kyststrækning. Efterhaanden kom den tilsyne sydligere paa Amtsdistriktets Kyst, og i 1863 viste den sig ved Thrænen og ved Mykøerne i Rødø. Den strømmede, som det er berettet, i store Masser under Land. I Begyndelsen, i 1863, fiskedes der lidet, og Fangsten indskrænkede sig til at opsanke, hvad der opkastedes i Fjæren. I 1864 og 1865 voxede Fiskeriet efterhaanden, og Silden viste sig efterhaanden end sydligere. I 1864 mærkedes den ved Vægø, hvor i 1865 en ubetydelig Del blev opfisket. Ogsaa søndenfor Nordlands Amts Kyst kom Storsilden efterhaanden tilsyne. Meddelelser, der herom velvilligen ere mig givne fra Handelsmænd og Væreiere i Christiansund, oplyse, at Storsilden i 1864 første Gang viste sig ved Fiskeværene Sulen og Halten og for Hitteren, Smølen, Talgsøen, Grip og Stemmet. I Fosens Fogderi gik den dog ikke saa nær under Kysten, at noget Fiske at tale om kunde finde Sted. Derimod fiskedes der i de sydligere Vær, navnlig ved Talgsøen, Grip og Stemmet godt paa Garn. I de nærmeste Dage før Jul gjorde Silden Landgang paa og ved Smørholmen, hvor storartede Notstæng gjordes, som imidlertid kun for en Del kom Vedkommende tilgode, da en orkanagtig Storm 2den Juledag (1864) sprængte de fleste Nøter og overgav Indholdet til Dybet. Medens Storsilden fra 1864 senere aarvist har vist sig paa de sidstnævnte Steder lige til 1870, vides dog der intet Fiske at have fundet Sted. Dette har været forbeholdt Nordlands Amts Kyststrækning og Fjordene i Senjen, hvor Storsildfisket i den Periode, der omfattes af denne Beretning, har faaet en Betydenhed, der hos Alle har maattet vække Interesse. Ved Siden af de tildels storartede Udrustninger, der i Femaaret ere gjorte til dens Fangst og Be-

handling, og ved Siden af den Opmærksomhed, den har vundet som vigtig Handelsvare — om hvilket nedenfor vil blive talt, har Spørgsmaalet om til hvilken Sildesort Storsilden er at henregne, og om hvilke de Naturaarsager ere, der føre den ind paa Kysten, beskjæftiget alle Interesserede. Disse Spørgsmaal ere endnu ikke løste, og ville formentlig kun gjennem videnskabelige Undersøgelser faa sin Forklaring. Uden at ville foregribe Resultatet af saadanne Undersøgelser, vil jeg tillade mig her kortelig at anføre hvad ældre, dygtige, kyndige og erfarne Fiskere have dømt og dømme herom. Ved Storsildens første Forekomst ledede Tanken hen paa Muligheden af, at Storsilden og Vaarsilden var een og samme Sildesort, og Formodning dannede sig om, at Storsilden, efterat have fra sit Hjem i Nordishavet søgt ind paa Senjens og Nordlands Kyst, fortsatte sin Gang sydover til de bergenske og stavangerske Kyster, hvor dens Gydning fandt Sted, og hvorfra den efter endt Gydning igjen drog nordover til sit Hjem. Denne Formodning har været støttet til den nu vistnok ubestridelige Kjendsgjerning, at Storsild og Vaarsild — i alt Væsentligt eensartet og kun forskjellig ved den førstes større Fedme — er een og samme Sort Sild. Den har endvidere været støttet til den Omstændighed, at der tidligere ikke under Storsildens Forekomst paa dette Amts Kyst har været at opdage Spor til, at Silden her har gydt, og endelig til den Erfaring, at Storsild i Mai Maaned har været fanget paa Romsdals Kyst, men da i en ynkelig udmagret Tilstand, en Erfaring der har ledet Tanken hen paa, at denne Storsild har været Vaarsild, der efter endt Gydning har været paa Nordgaaende til sit Hjem. Den her omhandlede Antagelse har havt stor Almindelighed blandt skjønsomme og erfarne Fiskere. Andre lige skjønsomme erfarne Fiskere antage imidlertid, at Storsilden kommer ind paa Kysten for at gyde, at den — om dette end ikke har været opdaget — dog gyder her eller paa Bankerne strax udenfor Kysten. De have støttet denne Antagelse til den Erfaring, at Storsildens Rogn hyppig har været seet moden til nær forestaaende Gydning. De antage ogsaa, at Storsild og Vaarsild er een og den samme Sort Sild, men mene at de have Hjem paa forskjellige Steder udenfor Kysten, og at begges Besøg, enhver paa sit Sted, ledes af samme Drift. Denne Anskuelse, der saavidt jeg har kunnet erfare, er den mest udbredte, har formentlig ved Erfaring fra Storsildfisket 1870 (1870—1871) faaet en væsentlig Støtte. Ved Skjærene udenfor Vægø og Bremsten (65° 38″ nordlig Bredde) er det med Paalidelighed iagttaget, at Storsild har gydt. Kan det herved ogsaa ansees godtgjort, at Gydedriften leder Sildens Indgang til Kysten, tør det maaske haabes, at Sildens Besøg her i en noget længere Fremtid vil have Varighed.

Idet jeg gaaer over til at omtale Storsildfiskets Gang, dets Drift og Udbytte i Femaarsperioden, vil jeg tillade mig under samme at henlægge hele det Fiske, der i afvigte Vinter 1870—1871 har fundet Sted, idet den væsentligste Del af Fisketiden, sc: fra Oktober til Udgangen af December, i hvilken Tid Fisket her foregaaer ved samtlige Fiskevær, ligger i 1870, medens kun den mindre Del, 2 à 3 Uger i Januar 1871, da Fisket alene har foregaaet ved de Helgelandske Vær, ligger udenfor Perioden.

Om Fisket i 1866 haves kun ufuldstændige Beretninger, da Fisket dette Aar ikke saaledes som senere og navnlig fra 1868 var undergivet særskilt Opsyn. Da Tællinger af deltagende Fiskere, af de i Værene tilstedeværende Kjøbefartøier og af Fangst m. m. af den Grund ikke er skeet med den Nøiagtighed, hvormed disse Tællinger senere ere søgte udførte kan der i nærværende Beretning heller ikke med Paalidelighed indtages Noget herom, og denne vil saaledes væsentlig omfatte Aarene 1867, 1868, 1869 og 1870.

Storsildfisket har i det forløbnee Femaar — Aar om andet — holdt sig til de samme Dele af Distriktets Kyst, nemlig:

1. Vesteraalens Yderside, sc: Dverberg, Øksnæs og Bø Herreder med de vigtigste Fiskevær Nordmæle, Børvaagen, Langenæs, Stø, Nyksund, Gaasø, Skogsøen, Nyke, Hofden, —
2. Øgrupperne Fleinvær og Fugløvær i Gildeskaals Herred i Saltens Fogderi,
3. Meløvær — Melø Herred —, Nordnæsø — Rødø Herred —, Lovunden — Lurø Herred og Aasvær — Næsne Herred, Alt i Nordre Helgelands Fogderi,
4. Øgrupperne Skibaadsvær, Indreholmen og Lyngvær i Herø Herred Søndre Helgelands Fogderi.

Medens Silden aarvist har stødt til paa her nævnte Steder, har Amtsdistriktets Storsildfiske ogsaa væsentlig indskrænket sig til disse Steder. Udenfor disse har Silden ogsaa i Aarenes Løb vist sig navnlig ved Vægø i Søndre Helgelands Fogderi, Thrænen i Nordre Helgelands Fogderi, Hellivær i Saltens Fogderi, hvor Fiske første Gang fandt Sted i 1870, medens Silden efter al Sandsynlighed ogsaa tidligere upaaagtet har været inde der. Endelig har den ogsaa vist sig ved Røst og paa Vestsiden af Lofoten i Borge og Flakstad. Fiske af Betydenhed har ikke foregaaet paa noget af disse Steder. I Hellivær fiskedes dog i 1870 omtrent 2000 Tønder. Som Storsildfisket i Femaaret ved sin Forekomst paa de samme Steder har vist Regelmæssighed, saaledes er denne ogsaa kommen tilsyne ved den Overensstemmelse i Tiden, hvori Silden har stødt under Land, og i hvilken Fiske har været drevet.

I Vesteraalen har Silden aarligaars stødt under Land i Dagene fra 8de til 14de Oktober og Fisket varet til omkring 20de December; i Salten den 29de November og varet til henved 24de December; i Melø og Rødø omkring 29de November og 1ste December og varet til Aarets Udgang.; i Lovunden, Aasvær og Skibaadsvær i Dagene fra 2den til 12te December og varet til omkring 15—20de Januar.

Silden har ogsaa Aar om andet vist sig at være af samme Beskaffenhed med Hensyn til Størrelse og Fedme, og har navnlig i de sidste Aar af Perioden og det fornemmelig i Vesteraalen og Salten været ledsaget af en rig Mængde Torsk og Sei. Endelig har den aarligaars, saavidt skjønnes, søgt Kysten i samme og i rig Mængde, og de forskjellige Aars Udbytte har væsentlig været at tilskrive mere eller mindre for Fisket gunstige eller ugunstige Veirforholde, ligesom ogsaa Fiskernes efterhaanden mere og mere udviklede Kyndighed og mere og mere fuldkommengjorte Udrustninger har havt sin naturlige Indflydelse paa Fiskets Udbytte. Til den her antydede Regelmæssighed i Storsildens Forekomst er der, som naturligt, knyttet Forhaabninger om Fiskets Varighed gjennem en længere Fremtid, og ligesom af den Grund flere tildels større, paa længere Bestaaen beregnede Udrustninger, saasom Opførelse af Salterier, Logishuse og Kaier m. m., Anskaffelse af kostbare Notbrug, med hvad dertil hører, allerede har fundet Sted, saaledes forudsees og vides det, at deslige Forføiningers Tal yderligere vil stige.

Efter de af mig til den Kongelige Regjerings Departement for det Indre om Fisket i Aarene 1867, 1868, 1869 og 1870 afgivne Beretninger, skal jeg tillade mig at give et Uddrag, der viser Udbyttet af hvert Aars Fiske:

Dette har været i

	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen fogderivis.	
Dverberg	„	25,000 Tdr.	1,800 Tdr.	4,000 Tdr.	Vesteraalen	119,900 Tdr.
Øksnæs	20,000 Tdr.	24,000 —	11,000 —	29,000 —		
Bø	„	1,100 —	1,000 —	3,000 —		
Hellivær	„	„	„	2,000 —		
Fleinvær	4,000 —	30,000 —	40,000 —	3,300 —	Salten	129,300 —
Fugløvær	„			50,000 —		
Melø	„	4,300 —	2,170 —	3,500 —	Nordre Helgeland	352,350 —
Rødø	„	3,000 —	3,000 —	7,280 —		
Lovunden og Trænen . .	10,000 —	50,000 —	46,100 —	32,000 —		
Aasvær	3,000 —	100,000 —	70,000 —	18,000 —		
Skibaadsvær med Indreholmen og Lyngvær. . . .	6,500 —	34,000 —	39,000 —	26,000 —	Søndre Helgeland	105,550 —
Vægø	„	50 —	ikke opgivet	ikke opgivet		
	43,500 Tdr.	271,450 Tdr.	214,070 Tdr.	178,080 Tdr.		707,100 Tdr.

Af det opfiskede Kvantum er selvfølgelig Hovedpartiet gaaet i Handelen, medens kun en ringe Del af Fiskerne er anvendt til Husbrug og til Agnsild. Om Forholdet isaahenseende haves alene paalidelige Opgaver for Aarene 1869 og 1870, i hvilke Aar til Husbrug og Agnsild er tilbageholdt respektive 27,770 Tdr. og 17,290 Tdr.

Sildepriserne have i de forskjellige Aar været forskjellige ved hvert enkelt Vær. Forsaavidt Opgave derom haves, skal jeg her meddele en Opgave over høieste og laveste Pris, samt Gjennemsnitspris ved hvert Vær i de forskjellige Aar:

	1867.			1868.			1869.			1870.		
	Laveste Pris.	Høieste Pris.	Antaget Gjennemsnitspris.	Laveste Pris.	Høieste Pris.	Antaget Gjennemsnitspris.	Laveste Pris.	Høieste Pris.	Antaget Gjennemsnitspris.	Laveste Pris.	Høieste Pris.	Antaget Gjennemsnitspris.
	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.	Skill.
Dverberg	„	„	„	60	120	66	60	72	60	84	120	96
Øxnæs.	60	198	168	72	192	132	48	120	84	132	240	180
Bø.	„	„	„	„	„	96	„	„	72	96	120	96
Hellivær.	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	144
Fleinvær	„	„	„	60	144	108	24	72	66			264
Fugløvær	„	„	„							144	312	264
Melø	„	„	„	72	144	120	72	120	84	144	312	240
Rødø	„	„	„	„	„	120	36	96	60	120	240	180
Lovunden. . . .	60	240	180	72	192	144	72	144	114	96	288	220
Aasvær	168	192	180	72	264	168	96	144	120	240	300	264
Skibaadsvær . .	48	180	„	60	240	132	24	120	84	180	240	240

Af den her givne Fremstilling vil det erfares, at Gjennemsnitsprisen i Aaret 1867 ved Værene i Helgeland ikke vare meget forskjellig fra Priserne i Vesteraalen. I 1868 og 1869 var Forskjellen mellem Prisen i Lovunden, Aasvær og tildels Skibaadsvær og Prisen paa de fleste øvrige Fiskevær derimod større. I 1870 var endelig Prisen ved nævnte 3 Vær, samt i Fugløvær og Fleinvær, ved hvilke samtlige Vær Priserne nærmede sig hinanden, væsentlig større end ved de øvrige Vær. De Omstændigheder, der have Indflydelse paa Priserne under Fisket, ere mange og forskjellige. De væsentligste ere og ville selvfølgelig altid være Fiskeriets større eller mindre Rigdom, Kjøbernes større eller mindre Tal, Prisen paa Markederne o. s. v. Men naar det med ovenfor givne Fremstilling for Øie erindres, at Fiskeværene paa Helgeland i 1867 fik — en dengang endnu kun lidet fuldstændig Dampskibsforbindelse, at denne i 1868 og senere yderligere udvikledes og fuldstændiggjordes, og derhos regelmæssig ugentlig knyttede Værene til Telegrafstationen paa Indlandet, og at endelig Fiskeværene Fleinvær og Fugløvær i 1870 iligemaade fik regelmæssig ugentlig Dampskibsforbindelse indbyrdes og med Telegrafstationen i Bodø, synes det ikke ugrundet at slutte, at det større Udbytte, Fiskerierne gjennem de høie Priser selvfølgelig har givet Fiskerne ved hernævnte Vær, for en væsentlig Del skyldes den dem givne Dampskibsforbindelse. Er dette rigtigt, synes de Resultater, der saaledes ere opnaaede for Fiskerne ved disse Fiskevær, at opfordre til, saavidt Anledning dertil gives, ogsaa at søge de lignende Goder opnaaede for samtlige øvrige Fiskevær.

I mine aarlige Indberetninger til den Kongelige Regjerings Departement for det Indre har jeg, saavidt Oplysning herom har været at erholde, meddelt Opgave over Antallet af de Fiskere og Baade, der have deltaget i de tre sidste Aars Fiskerier. Efter disse udgjorde

	Antal Fiskere.			Antal Baade.		
	1868	1869	1870	1868	1869	1870
Dverberg	550	223	226	120	ikke opgivet	82
Øksnæs	2,000	1,250	1,593	500	300	476
Fleinvær	900	2,000	1,150	250	345	357
Fuglevær			2,000			545
Melø	300	300	200	70	150	63
Rødø	350	200	344	80	50	88
Lovunden	1,600	2,283	1,571	400	600	390
Aasvær	1,800	2,042	2,219	434	365	456
Skibaadsvær	1,634	1,348	2,500	424	392	752
Indreholmen	100	346		25	119	
Tilsammen	9,234	9,992	11,803	2,303	2,321	3,209

Fiskerne have hørt hjemme dels i Herredet, dels udenfor Herredet. I sidste Tilfælde har Hovedmassen af Fiskerne været hjemmehørende i Nordlands Amt, idet dog de fleste Fiskerier i større eller mindre Grad og navnlig i de sidste Aar have været søgt af Fiskere fra andre Amter, Fiskerierne i Vesteraalen af Fiskere fra Tromsø Amt, de sydligere Fiskerier af Fiskere fra de throndhjemske og bergenske Amter og Stavanger Amt. Da Opgaverne herom fra de tidligere Aar ikke ere fuldt paalidelige, skal jeg her alene anføre Forholdet mellem Fiskerne hjemmehørende i og udenfor Amtet ved Fisket 1870

ved Fisket	hjemmehørende i Amtet.	hjemmehørende udenfor Amtet.
i Dverberg . . .	195	31
- Øksnæs	1,562	31
- Fleinvær	omtr. 1,100	omtr. 50
- Fugløvær . . .	1,852	148
- Melø	200	ingen
- Rødø	omtr. 314	omtr. 30
- Lovunden . . .	1,512	59
- Aasvær	1,638	581
- Skibsaadsvær . .	2,255	245
	10,628	1,175

I Periodens Løb er aarligaars for Fiskets Skyld som ovenfor antydet saavel af indenamts som udenamts Beboere opført en hel Del Salterier, Logishuse og Rorboder. Efter de Oplysninger der havdes herom ved Slutningen af Fisket 1870 var disses Tal og antagelige Værdi følgende:

i Dverberg er opført	3 Salterier til Værdi .	1,350	Spd.
	og 16 Logishuse	920	—
- Øxnæs -	11 Salterier - — . .	6,150	—
og flere Logishuse og Rorboder (Tal og Værdi uopgivet)			
- Fleinvær ere Salterier og Logishuse opførte (Tal og Værdi uopgivet)			
- Fugløvær er opført	13 Salterier til Værdi .	6,800	—
	og 24 Rorboder (Værdi uopgivet).		
- Melø -	1 Salteri til Værdi . .	70	—
	7 Logishuse - — . .	200	—
- Rødø -	9 Salterier - — . .	1,570	—
	2 Logishuse - — . .	200	—
- Lovunden -	57 Salterier - — . .	10,000	—
	7 Logishuse - — . .	550	—
- Aasvær -	64 Salterier - — . .	26,870	—
	17 Logishuse - — . .	4,020	—
- Skibaadsvær	100 Salterier, 31 Logishuse } til samlet Værdi	28,600	—
		87,300	Spd.

Lægges hertil Værdien af de Bygninger, der sees at være opført i flere Vær uden at være medtagen i ovenstaaende Beregning, tør det antages, at man med Tryghed kan anslaa Værdien af samtlige de Bygninger, der ved Udgangen af 1870 for Fiskets Skyld vare opførte omkring i de forskjellige Fiskevær til at andrage til omkring 100,000 Spd.

Storsildfisket drives med Garn (Sættegarn og tildels Drivgarn) Stængenøter og i Vesteraalen derhos ogsaa med Synkenøter. I Skibaadsvær bruges alene Garn. I Fiskets første Tid dreves Garnfisket saagodtsom alene med Sommersildgarn. Disse viste sig snart at være uhensigtsmæssige og afløstes efterhaanden af mere stormaskede, udelukkende for Storsildfisket forfærdigede Garn. Disse haves nu i stor Almindelighed. Regelen er, at hver Mand møder frem med 3 à 4 Garn, hvert Garn af Længde 36 à 45 Alen og af Dybde 5 Alen forsynet med Kork, undtagelsesvis med Glaskavel. Et Garn koster 3 til 4 Spd. Hver Sætning eller Lænke indeholder 3 Garn. Nøterne vare iligemaade oprindelig for en ikke ubetydelig Del Sommersildnøter, der dog ogsaa efterhaanden mere og mere afløses af, eller ved Siden af hvilke nu ogsaa ere anskaffede større, paa Storsildfisket alene beregnede Nøter. Værdien af en Not med fuldt Tilbehør varierer fra 800 til 1500 Spd. Medens Apparatets store Værdi, som det kan forstaaes, hindrer de almindelige Fiskere fra at anskaffe sig samme, synes nu Garnene at være blevne mere og mere almindelige i disses Eie, ligesom Garnene idethele faaer mere og mere Anseelse som lønnende Redskaber. At Garnfisket derfor vil vinde alt større og større Almindelighed, kan forudsees.

Fiskerne sælge i Regelen Silden i løs Stand. Den virkes og saltes dels i Salterierne dels under aaben Himmel. Til Virkning af Silden fremmøder ved Fiskerierne løse Arbeidere i større Tal, deriblandt ikke faa Fruentimmer. Virkeprisen har dreiet sig omkring 10 à 12 Skilling pr. Tønde. Hovedsagelig finder Rundsaltning Sted. Det antages almindelig, at der nu vises en større Omhu ved Sildens Tilvirkning end tidligere. Navnlig synes denne at vise sig i en bedre og tilstrækkeligere Saltning og et omhyggeligere Valg af Tønder.

I forrige Femaarsperiode ligesom i det første Aar af denne Periode var Fiskerierne ikke Gjenstand for særskilt Opsyn. Distriktets Lensmand gjorde af og til Reiser til Fisket, og til hans korte Ophold ved samme var Controllen med Fiskeriets Forholde indskrænket. Den tiltagende Søgning til Fiskerierne nødvendiggjorde en Forandring heri, og ved Fisket 1867 blev for Skibaadsvær og Aasvær Tilladelse given til som Bistand for Lensmændene ved Ordens Overholdelse i Værene at anbringe indtil 4 Mand, der paa samme Tid skulde tjene som Roerskarle og som Politiassistenter. Ved Fisket i 1868 gaves lignende Tilladelse for Fiskeværet Lovunden som ogsaa for Fiskeværene i Øksnæs, og ved Fisket i 1869 udvidedes Tilladelsen for Amtmanden til ved samtlige Vær at træffe de Foranstaltninger til forstærket Politiopsyn, som han efter Fiskets Omfang og Omstændigheder iøvrigt maatte finde fornødne. Den tiltagende Søgning til Værene Aasvær og Lovunden ikke blot af Fiskere men derhos — foruden af de talrige Kjøbefartøiers Besætninger — af løse Arbeidere, eller om man vil Løsgjængere af alle Slags, af begge Kjøn og tildels fra de forskjelligste Kanter af Landet, forvoldte, at en betænkelig og det tør siges faretruende Uorden i disse Vær begyndte at gribe om sig. Politistyrken i Lovunden blev derfor i 1869 forøget til det dobbelte og i Aasvær til mere end det dobbelte. Da den forøgede Politistyrke i Aasvær imidlertid hverken i Antal eller i Anordning viste sig tilfredsstillende, blev for Fisket i 1870 Amtmanden given Tilladelse til i dette Vær forsøgsvis at ordne Opsynet i det Væsentlige i Lighed med Opsynet ved Vaarsildfisket, navnlig ved Antagelse af Lieutenant i Marinen Juel til for dette Aars Fiske — udrustet med Skøite og fornødent Mandskab — at føre Opsynet sammesteds. Herved blev Opsynet tilfredsstillende og den trufne Forføining vandt af alle Vedkommende, Fiskerne som Kjøbefartøiernes Førere almindeligt Bifald. I Forbindelse hermed skal jeg til Fuldstændiggjørelse af min Beretning om det heromhandlede Fiske anmærke, at Sorenskriveren i Nordre Helgelands Sorenskriveri i Aarene 1868, 1869 og 1870 i Henhold til de Kongelige naadigste Resolutioner af 13de November 1868, 16de October 1869 og 3die December 1870 har ved sin edsvorne Fuldmægtig

til Rettens Pleie ved Fiskeværene i Nordre og Søndre Helgelands Sorenskriverier opholdt sig ved disse med fast Station i Aasvær. Ogsaa denne Forføining har vist sig at være hensigtsmæssig og nødvendig. Om Omkostningerne ved Opsynet under Storsildfiskerierne i 1867 og 1868, savner jeg fuldstændige Oplysninger. I 1869 androge disse og Omkostningerne ved den extraordinære Dommervirksomhed til respektive 1564 Spd. 116½ Skill. og 140 Spd. 108½ Skill. og i 1870 til respektive 1865 Spd. 71½ Skill. og 190 Spd. 30½ Skill. At disse Omkostninger skulle kunne indskrænkes, er neppe rimeligt, om Fisket vedbliver at beholde den Udstrækning, det i disse Aar har havt. Antager Fisket større Dimensioner, tiltager Søgningen til samme i nogen væsentlig større Maalestok — hvad vel kan forudsees, om Vaarsildfisket, som det tegner sig til, skulde falde af, — og udvides Fiskeriet — hvad der ogsaa er Tegn til — til flere Fiskevær end de hidtil almindelige, er der meget mere Grund til at antage, at Opsynet maa udvides og at Udgifterne derved som naturlig Følge ville blive end større.

At Opmærksomheden allerede tidlig blev rettet paa Ønskeligheden af geistlig Betjenings Tilstedeværelse ved de større Fiskevær vil jeg ikke lade ubemærket. Hertil blev der dog først i 1870 Anledning. Sognepræsterne i Lurø og Næsne vare ved dette Aars Fiske, den første gjentagne Gange og den sidste stadig i de dem vedkommende Vær, sc: Lovunden og Aasvær, tilstede for at betjene den fiskende Almue med Guds Ord, en Forføining der viste sig at vinde almindelig Interesse.

Siden 1867 har der i Fiskeværene Aasvær og Skibaadsvær for Fiskets Skyld været underholdt Postaabnerier i Fisketiden. Lignende Forføininger har været trufne for Lovunden siden 1868 og for Fleinvær og Fugløvær med Postaabneri i Fleinvær siden 1869. I Fiskeværet Langenæs i Øksnæs har siden 1868 været underholdt stadigt Postaabneri. Til Oplysning om Postaabnerierne Lovundens, Aasværs og Skibaadsværs Virksomhed under ethvert af Fiskerierne i Aarene 1868, 1869 og 1870 skal jeg efter Meddelelse derom fra vedkommende Postaabnere tillade mig at meddele følgende Opgave, der maaske ogsaa giver et Begreb om Rørelsen under disse Fiskerier.

Postaabnerierne i	1868.			1869.			1870.		
	Antal behandlede Breve.	Sum af Bankobrevenes Indhold.		Antal behandlede Breve.	Sum af Bankobrevenes Indhold.		Antal behandlede Breve.	Sum af Bankobrevenes Indhold.	
		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.		Spd.	Skill.
Lovunden	1021	5,783	66	1828	12,196	41½	2682	29,642	73½
Aasvær	3294	40,017	57	5154	63,774	2	7691	93,648	83
Skibaadsvær . . .	411	5,798	2	664	5,340	38	2142	26,842	58½

Til Fiskeværet Aasvær afhentedes derhos i 1868 ved Expres fra Nabopostaabneriet Kobberdal Bankobreve med Indhold tilsammen 9046 Spd. 61 Skill. Om de øvrige nævnte Postaabneriers Virksomhed savner jeg paalidelige Oplysninger.

Som ovenfor antydet underholdtes for Værene Lovunden, Aasvær og Skibaadsvær fra 1867 en mindre fuldstændig men senere ved paafølgende Aars Fiskerier en regelmæssig dobbelt ugentlig Dampskibsforbindelse ved det af et Aktieselskab paa Helgeland anskaffede Dampskib „Helgeland" mellem Værene indbyrdes og Indlandet. I 1870 underholdtes lignende Forbindelse mellem Fleinvær og Fugløvær indbyrdes og mellem disse og Indlandet ved det af et Aktieselskab i Salten anskaffede Dampskib „Salten". Begge Skibes Fart paa Værene, hvilken har været ordnet saa hensigtsmæssigt, som Omstændighederne have tilladt det, har været til væsentlig Nytte for Fiskerierne. Under Fisket 1868 og 1869 blev derhos Fiskeværet Fleinvær enkelte Gange anløbet af de kystgaaende Postdampskibe.

For Skibsfartens Sikkerhed er der i Fiskeværene efterhaanden overalt draget mere og mere Omsorg, idet et ikke ubetydeligt Tal af Seilmærker og Fortøiningsringe ere blevne anbragte. Da saadanne imidlertid tidligere saagodtsom ganske manglede, er Kravet derpaa vel heller ikke endnu tilfredstillet.

For Sundhedspleien under Fisket har der været sørget i de første Aar af Perioden ved Tilsyn med samme af vedkommende Distriktslæger. For Fiskeværene Lovunden, Aasvær og Skibaadsvær har der imidlertid ved Fisket i 1869 og 1870 været ansat en egen af Nordlands Medicinalfond lønnet Læge med Station i Aasvær, hvor der i 1870 er foranlediget opført af Privatmand et Sygehus, som foreløbig til Benyttelse ved Fiskerierne af Medicinalfondet er leiet paa 6 Aar.

I Henhold til hvad jeg ovenfor har anført skal jeg efter Uddrag af Nordlands Medicinalfonds Regnskaber meddele en Opgave over de Fiskevarer, af hvilke der i Femaaret er svaret Afgift til Fondet og af denne Afgifts Beløb:

	Klipfik i store Hundreder.	Tran Tønder.	Rogn Tønder.	Tørfisk Voger.	Saltet Fisk i Fartøier Voger.	Sild i Tønder.	Anden saltet Fisk paa Tønder.	Afgiftens Beløb.	
								Spd.	Skill.
1866	95,500	22,255	21,618	320,106	„	48,216	„	6,373	100
1867	116,858	35,690	20,688	525,900	„	110,232	1248	13,963	16
1868	123,000	31,500	23,300	458,000	„	123,000	2674	13,452	59
1869	87,000	34,600	20,020	627,247	12,000	351,990	63	17,750	47
1870	96,743	48,000	27,470	757,507	24,000	308,000	80	19,883	4
Tilsammen	519,101	172,045	113,096	2,688,760	36,000	941,438	4065	71,422	106

For Aaret 1866 er Afgiften og den Andel, Tromsø Amt har oppebaaret af denne, beregnet efter Lovene af 20de Juli 1833 og 24de September 1851 og for de efterfølgende Aar efter den nu gjældende Lov af 12te Mai 1866.

At det ved Benyttelsen af ovenstaaende Opgave til Sammenhold med de foran meddelte Opgaver over de Nordlandske Fiskeriers Udbytte maa haves for Øie, at i de ovenfor anførte Tal ogsaa ere indtagne de afgiftspligtige Fiskevarer for Tromsø Amt, vil jeg ikke undlade at bemærke.

I det forløbne Femaar har foruden de hidtil omhandlede Havfiskerier ogsaa ligesom i forrige Periode i enkelte Distrikter været drevet Fiske efter Niser og Haabrand. Om Udbyttet af dette Fiskeri har ikke Oplysning været at erholde. I et enkelt Præstegjeld (Gildeskaal) er det opgivet, at Værdien af samme Aar om andet antagelig har andraget til omkring 100 Spd.

I Periodens Løb vides et enkelt Forsøg at være gjort til Fiskeri paa Havbankerne udenfor Lofoten. Ubekjendtskab til disses Beliggenhed gjorde imidlertid dette forgjæves. Det høres hyppigt omtale som en ønskelig Foranstaltning, at Havbankerne maatte blive oploddede, for at den efter almindelig Antagelse derværende rige Anledning til Fiske kunde komme til Benyttelse, og det kan med Sandsynlighed forudsees, at Forsøg paa Fiske dersteds vil af flere blive gjort, saasnart nærmere Bekjendtskab til Bankernes Beliggenhed kan vindes. Det af den geografiske Opmaaling i Femaaret udgivne Kart over den indre Del af Vestfjorden, hvilket giver Fiskerne en let Adgang til at blive bekjendt med Havbundens Beskaffenhed og Dybden paa de forskjellige Steder, har været kjærkomment for Lofotfiskerne, og det antages at Kartet vil være til Nytte for Lofotbedriftens Udvikling. At Optagelsen af et lignende Kart over Havbankerne udenfor Lofoten iligemaade maa formodes at ville være af stor Nytte, finder jeg at burde udtale.

Laxefiskeri har været drevet. Dets Udbytte har i længere Tid været lidet men maaske i Femaaret endnu mindre end før. Tidligere havde formentlig Laxefiskeriet en ikke liden Betydning vel mest dog i Saltens Fogderi. Men Laxerigdommen i Elvene er efterhaanden og i en betydelig Grad aftaget. Dels har dette sin Grund i den uvorne Maade, hvorpaa Laxen, førend den blev fredet, hensynsløst opfiskedes, dels har endelig Forskjellen mellem før og nu i tidligere fiskerige Elve sin Grund i den i de sidste Aar paa enkelte Steder indførte Brug af Kilenot. Ved den nu stedfindende Fredning og endelig, efterat Forbud mod fri Brug i dette Amtsdistrikt af Kilenot er givet ved Kongelig naadigst Resolution af 4de Marts 1870, tør det haabes, at Laxefiskeriet igjen vil voxe til. Fiskeopsyn i Henhold til Lov af 23de Mai 1863 har været anordnet for Saltdalselvens og Beierelvens Fiskedistrikter (Salten) Rydsaaelvens og Lerelvens Fiskedistrikt (Nordre Helgeland) og Vefsenelven samt Tusterelvens Fiskedistrikter (Søndre Helgeland). Udklækningsapparater haves ved alle nævnte Elve, anlagte i Femaaret. Om Udbyttet af Apparaterne haves ikke sikker Oplysning. Af Tusterelvapparatet er i 2 Aar aarlig udsluppen 30,000 Yngel og af Vefsenapparatet 70,000. Ved Rydsaa- og Lerelvs-Apparaterne beklager man sig over ikke at kunne faa Stamfiske. Det ved Saltdalselven, Vefsenelven og Rydsaaelven anordnede Opsyn berettes at være fuldkommen hensigtssvarende, og man vil der allerede, navnlig ved de tvende sidstnævnte Elve, have bemærket, at Fiskemængden, siden Opsynet traadte i Virksomhed, har tiltaget. Med Opsynet paa de øvrige Steder ytres ikke den samme Tilfredshed. De Steder, hvor Lax i Femaaret har været fisket i nogen Mængde, ere navnlig Gildeskaal, Hamerø, Ofoten Hadsel, Lurø, Vefsen og Bindalen. Mindre er fisket i Beieren, Saltdalen, Folden, Øksnæs og Buksnæs.

Der findes rundt om i Amtet Vande, der give Anledning til Fiske. Ferskvandsfisket er dog uden Betydning. Tildels have Fiskevandene ikke sin tidligere Rigdom. De ere paa mange Steder udtømte ved Garnfiske om Høsten paa Gydepladsene. Maaske er dette Slags Fiske aftaget, men Fiskemængden er ogsaa allerede tilforn aftagen.

Ligesom Søgningen til Finmarksfisket fra dette Amt i forrige Femaar var i Tiltagende, saaledes har denne ogsaa aarligaars i sidste Periode stadig voxet. Efter de herom fra Lensmændene meddelte tabellariske Opgaver anføres, at Søgningen i Femaaret omtrentlig har været følgende:

Fra Herrederne	Antal Fiskere i				
	1866	1867	1868	1869	1870
Bindalen	50	60	77	95	120
Brønø	140	160	200	250	300
Velfjorden	10	10	10	10	10
Thjøtø	150	180	200	210	220
Alstahaug	ikke	opgivet	ikke	opgivet	100
Herø	ikke	opgivet	ikke	opgivet	100
Hemnæs	10	10	10	10	10
Næsne	100	100	100	120	130
Lurø	25	25	25	25	25
Melø	180	200	205	200	210
Rødø	ikke	opgivet	ikke	opgivet	
Gildeskaal	25	25	25	25	25
Beieren	„	„	10	6	6
Skjærstad	ikke	opgivet	ikke	opgivet	200
Saltdalen	50	50	50	50	50
Bodø		ikke	opgivet		
Folden	30	„	20	40	50
Stegen	51	56	61	56	56
Hammerø	30	100	50	50	30
Tysfjorden	30	40	30	40	50
Lødingen	100	150	100	80	100
Ofoten	322	300	310	350	300
Flakstad	6	„	„	31	„
Borge	30	40	20	20	20
Valberg	10	15	5	2	5
Gimsø	40	55	35	8	25
Vaagen	50	60	70	90	100
Hadsel	50	50	50	50	50
Sortland	35	25	28	55	50
Øksnæs	30	25	25	20	25

Ligesom Fisket saaledes søges saagodtsom fra alle Amtsdistriktets Herreder, saaledes har Søgningen næsten i alle været i Tiltagende. Naar Hensyn ikke tages til de Herreder, fra hvilke fuldstændige Opgaver for alle Aar ikke haves, viser Forholdet sig for hele Amtet at være en Søgning af

i 1866	1,554
- 1867	1,736
- 1868	1,716
- 1869	1,893
- 1870	1,967

Medtages de her udeladte Tal for Herrederne Alstahaug, Herø, Rødø, Bodø og Skjærstad vil det formentlig kunne antages, at Søgningen fra dette Amt til Finmarksfisket ved Femaarsperiodens sidste Aar udgjorde omkring 2,500. Den største Søgning har, som det sees, været fra Herrederne Brønø, Thjøtø, Alstahaug, Herø, Næsne, Melø, Skjærstad, Lødingen, Ofoten og Vaagen, hvor den i 1870 var fra 100 til 300 Mand.

Fisket drevet af Deltagerne fra dette Amt alene med Dybsagn og Line. Mandslodden har varieret fra 25 til 70 Spd.

Bjergværksdrift.

Grubedrift af noget Slags har ikke i Femaaret fundet Sted, og navnlig have ikke de i forrige Femaarsberetning omtalte Jernmalmsgruber i Mo været drevne, ligesom heller ikke de af Lerens Chromfabrik i forrige Femaar erhvervede Muthingsbreve paa 5 Chrommalmanvisninger i Rødø have været benyttede. Der er heller ikke blevet noget af den i forrige Femaarsberetning under Gaarden Gjetvig i Hemnæs ommeldte Marmoranvisning.

I Brønø har ogsaa i dette Femaar været hugget Kvernstene til en aarlig Værdi af omtrent 150 Spd. Denne Be-

drift er i Aftagende, idet Stenen ansees at være mindre god. Kalksten findes i Vefsen til Distriktets Behov. Den findes i ligemaade i Beieren, hvor der i 1870 angives at være udbrændt 100 à 130 Tønder.

Om de Stenkulsanvisninger, der i 1867 forefandtes paa Gaarden Ramsaa i Dverbergs Præstegjæld, og til hvis nærmere Undersøgelse offentlige Midler have været bevilgede, vides Beretning at være meddelt af Lederen af disse Undersøgelser Geschworner Dahl. Om Undersøgelsernes Gang og om de Forhaabninger, der kunne knyttes til disse Fund, er mig endnu Intet bekjendt, der med Interesse kan indtages i denne Beretning.

Fabrik- og Industrianlæg.

Den hermed følgende Opgave No. 2 vil vise, at de Anlæg af heromhandlede Slags, der i dette Amtsdistrikt vare i Drift ved Udgangen af 1870, indskrænkede sig til nogle Kornmøller, nogle Saugbrug og tvende Fiskeguanofabriker, samt et Teglværk og et Damp-Tranbrænderi. Af Saugbrug, der have en aarlig Skur af 50 Tylter Tømmer eller derover, viser Opgaven, at der ialt findes 5, hvoraf et større paa Halsøen i Vefsen. Dette tilhører, som foran nævnt, det engelske Interessentskab — the North of Europe Land & Mining Co. Dette Saugbrugs Virksomhed er, som Opgaven viser, temmelig betydelig. Den aarlige Skur ved samme andrager til omtrent 10,400 Tylter, der virkes til Planker, Bord og Tøndestav. Den største Del af Produktet udskibes til England.

Af de tvende i forrige Femaarsberetning nævnte Guanofabriker i Lofoten — Vaagens Præstegjæld — har den ene, der for fransk Regning bestaaer i Aavigen, ikke i Perioden været i Drift. Ved de tvende andre har Produktionen — angivet i Centner — i Femaaret været følgende:

	1866	1867	1868	1869	1870	Tilsammen
Lerosens	11,125	7,778	6,147	9,214	10,644	44,908
Lyngværs	1,550	5,650	6,750	4,800	3,891	22,641
Tilsammen	12,675	13,428	12,897	14,014	14,535	67,549

Den gjennemsnitlige Salgsværdi er opgivet at kunne ansættes til 9 Ort pr. Centn., hvorefter denne Værdi for Fabrikatet fra begge Steder for Femaaret udgjør 121,588 Spd. Raastoffets Pris er imidlertid i Femaaret betydelig høiere, end den tidligere har været. Et stort Hundrede af Fiskehoveder koster Fabriken gjennemsnitlig 40 Skilling — altsaa 3 Hoveder for 1 Skilling. Fiskerygge og Udskudfisk benyttes iligemaade af Fabrikerne, og betales Ryggerne med 24 à 30 Skilling pr. Vog i tørret Tilstand. Indsamling af Fiskehoveder til Guanofabrikerne foregaaer fremdeles kun paa Lofotens Inderside, i Værø og Røst og for en Ubetydelighed i Borge. Efter hvad Lofotens Foged herom beretter, vil det paa Grund af Fiskehovedernes Betydning som Kreaturføde rimeligvis ogsaa kun være af de derværende større Forraad at Fabrikerne kunne vente Forsyning. Guanofabriken i Lerosen er indrettet til at kunne producere indtil det tredobbelte af den hidtil udbragte Produktion, men Mangel paa Raastof har hidtil hindret en større Virksomhed. Guanoen afsættes hovedsagelig til Tydskland og Danmark, og kun for en liden Del afhændes den inden Landet. Med Guanofabriken i Lyngvær har forsøgsvis været forenet en Fabrikation af Fiskemel. Denne har dog været af mindre Betydenhed. Der er i Femaaret ialt afhændet Fiskemel til et Beløb af omtrent 1000 Spd., der hovedsagelig er solgt til Sverige. Det i Opgaven nævnte Damp-Tranbrænderi, der er oprettet i 1869, eies af Firmaet P. Møller i Christiania. Dets Produktion har i Aarene 1869 og 1870 tilsammen udgjort omtrent 300 Tønder Medicintran og omtrent 70 Tønder Bruntran. Det samme Firma eier ogsaa et Tranbrænderi i Kabelvaag i Vaagens Præstegjæld, hvilket imidlertid ikke har været i stadig Drift. I Lødingens Præstegjæld har paa Kjeøen af Handelsmand Rones efter skotsk Mønster i Femaaret været anlagt et Røgeri til Røgning af Fedsild og Storsild. Om dets Drift savnes nærmere Oplysning. Det vides imidlertid, at ikke ganske ubetydelige Partier røget Sild ere afhændede derfra og tildels afskibede til Udlandet, og den producerede Vare roses som meget velsmagende. Ved Udstillingen i Tromsø tilkjendtes Handelsmand Ronæs Belønning af 1ste Grad for heromhandlede røgede Sild.

Binæringer.

Husfliden inden Amtet maa vel fremdeles siges at staa paa et lavt Trin. Den mandlige Befolknings Interesser optages helt af Fiskebedriften og derhos af Jordbruget for den Tid, som dertll fra Fiskerierne levnes, og den kvindelige Befolknings af Husstellet, Kreaturstellet og Jordbruget. Udenfor dette indskrænke Mændenes Sysler sig i sin Almindelighed til Forarbeiden af de fornødne Fiske- og Gaardsredskaber og Kvindernes til Strikning og Syning af de fornødne Klædningsstykker. Paa flere Steder synes dog den kvindelige Husflid at gaa fremad, og Lyst til forskjelligt Slags Haandarbeide spores, navnlig hos den yngre Slægt, paa flere Steder at være i Fremgang. Spinderokken findes i ethvert Hus. Vævstolen er ikke i samme Grad almindelig, og til Almuens Beklædning indføres en ikke liden Del Stoffer dels i uforarbeidet, dels ogsaa i forarbeidet Stand. Ved de større Fiskerier sees jevnlig næsten i ethvert Fiskevær Handlende fra de sydligere Amter, der have færdiggjorte Klæder til-

salgs, og det Antal Klædningsstykker, der her af Almuen kjøbes, er ikke ubetydeligt. Vævning synes dog at blive mere og mere almindelig.

I Skovdistrikterne drives Træarbeide som Husflid. Dette indskrænker sig dog hovedsagelig til Forarbeidelse af Kar, Traug, Bøtter og desligeste. Kunstig Træskjæring øves lidet. Haandværkere af de forskjellige Slags saasom Skræddere, Skomagere, Smede, Snedkere og Tømmermænd findes i de fleste Distrikter i nogenlunde tilstrækkeligt Tal og med nogenlunde tilstrækkelig Kyndighed til at tilfredsstille Almuens Behov. I enkelte, navnlig i de nordligere, Distrikter udføres dog Snedker- og Tømmermandsarbeide af tilreisende Mænd fra de sydligere Distrikter, dels i, dels udenfor Amtet. Jeg vil her ikke undlade at bemærke, at der ved den almindelige Udstilling i Tromsø i 1870 tilkjendtes i alt 50 Belønninger af forskjellige Grader til Udstillere af Nordlands Amt af Husflids og Haandværksarbeider. Disse Arbeider vare væsentlig vævede, strikkede, hæklede Sager, Uldgarn, Ryer og Sengetepper. Blandt de præmiebelønnede Sager vare ogsaa Træskjærerarbeide fra Hammerø og Vefsen, Snedkerarbeide fra Lødingen og Vefsen, Kurvarbeide fra Mo, garvet Skind fra Vefsen, Hatter og Huer fra Mo.

Skibsbyggerarbeidet er aftaget noget, efterat det tidligere almindelige Jægtbrug mere og mere er bleven indskrænket. Imidlertid er der i Femaaret bygget endel Jægter og derhos nogle Skøiter. Antal og Værdi er ikke opgivet. Baadbyggeriet er derimod i Femaaret fortsat og maaske ogsaa drevet i en end større Maalestok end før. Det drives hovedsagelig i Herrederne Bindalen, Vefsen, Hemnæs, Mo og Saltdalen. Efter Opgaver herom fra Distrikternes Lensmænd anføres her det omtrentlige Antal af de i ethvert af disse Herreder byggede Baade med disses omtrentlige Værdi:

I Bindalen er bygget i Femaaret:				
5 tolvaarede Baade	à 60 Spd.	300 Spd.		
50 tiaarede —	à 30 —	1,500 —		
114 otteaarede —	à 22 —	2,508 —		
194 sexaarede —	à $12^1/_2$ —	2,425 —		
390 firaarede —	à $5^3/_5$ —	2,184 —	8,917 Spd. eller gjennemsnitlig aarlig	1,783 Spd.
I Vefsen er bygget i 1866, 1867 og 1868				
30 Storbaade	à 35 Spd.	1,050 Spd.		
15 Otringer	à 20 —	300 —		
60 Trerunninger	à 6 —	360 —		
150 Joller	à 3 —	450 —		
og i 1869 og 1870				
60 Storbaade	à 45 Spd.	2,700 —		
30 Otringer	à 27 —	810 —		
40 Trerunninger	à 8 —	320 —		
100 Joller	à 4 —	400 —		
Derhos i Femaaret:				
5 Listerbaade til omtrentlig Værdi		575 —	6,965 — - — -	1,393 —
I Hemnæs er bygget i 1866, 1867, 1868 og 1869				
340 større Baade	à 45 Spd.	15,300 Spd.		
600 mindre —	à 16 —	9,600 —		
og i 1870				
110 større Baade	à 55 Spd.	6,050 —		
200 mindre —	à 19 —	3,800 —	34,750 — - — -	6,950 —
I Mo er bygget i Femaaret:				
500 større Baade	à 30 Spd.	15,000 —		
2,250 mindre —	à 10 —	22,500 —		
10 Listerbaade	à 60 —	600 —	38,100 — - — -	7,620 —
I Saltdalen er bygget i Femaaret				
omtrent 600 større Baade	à 30 Spd.	18,000 Spd.		
— 900 mindre —	à 8 —	7,200 —	25,200 — - — -	5,040 —
Dette udgjør for samtlige Distrikter en samlet Værdi for Femaaret			113,932 Spd. eller gjennemsnitlig aarlig	22,786 Spd.

Bygningen af Listerbaade har efter de meddelte og her gjengivne Oplysninger kun indskrænket sig til et lidet Tal = 15. Jeg er dog tilbøielig til at tro, at Tallet er noget større, og er i samme ikke medtaget de Baade, der byggedes af den i 1867 ved offentlig Foranstaltning hidsendte Baadbygger. Det vides, at flere Listerbaade ere anskaffede til Amtsdistriktet, og om end Nordlændingen holder paa sine gamle Baadformer, synes dog Listerbaadene at faa mere og mere Indgang, navnlig som hensigtsmæssige Førselsbaade. Baadbyggeriet drives i Almindelighed ikke haandværksmæssigt af enkelte Mænd, men udføres af Bønderne selv i den Tid, der levnes fra Fiskeriet og Jordbruget. Gaardbrugerne drive derpaa om Vinteren, naar Veiret hindrer Arbeide ude. Saa gives der ogsaa flere Løskarle, som i Tiden efter Hjemkomsten fra Finmarksfisket, til Storsildfisket begynder, reise om i Distrikterne og bygge Baade. Baadenes Pris er steget i de sidste Aar, og de større Krav paa Baade, der er en Følge af de tiltagende Fiskerier (Storsildfisket) vil vel yderligere bringe Priserne i Veiret. Det antages, at Omhu for godt Arbeide ved Baadbyggeriet er almindelig. To Udstillere af Baade fra Bindalen og Mo tilkjendtes Belønninger ved Udstillingen i Tromsø.

Jagten har som Binæring i dette Amtsdistrikt kun liden Betydning. Jeg skal dels efter egen Erfaring dels, efter hvad Conference med en kyndig og her velkjendt Jæger har lært mig herom, anføre Følgende:

Af madnyttigt Vildt findes Harer, Ryper, Aarfugle og tildels Tiur. Haren er kun lidet talrig og har navnlig paa Indlandet en Fiende i Ræven, der overalt er almindelig. Paa enkelte Øer, hvor Ræv ikke findes, ere Harer overførte og have der i nogle Aar i en ganske betydelig Grad formeret sig. Øen Landegode i Nærheden af Bodø har paa den Maade faaet en Rigdom af Harer. Ryper findes overalt, Skovrypen paa ethvert Sted, hvor der er Birkekrat og Fjeldryper overalt paa Snaufjeldene. De første ere i Aftagende paa Indlandet, men tiltage paa Øerne. Almuen driver kun lidet paa Jagt efter hernævnte Vildt, og kun nogle faa Jægere tælles hist og her. Snarefangst af Ryper er ikke meget almindelig. Øerne i Vesteraalen søges aarlig af engelske Jagtelskere, af hvilke der paa Hadselsøen — hvor en Engelskmand for flere Aar har forpagtet Jagtretten til de vigtigste Skovtragter for 150 Spd. aarlig — fældes omkring 2000 Ryper aarlig. Denne Mand driver Jagten rationelt. Han har fredet Ryperne ved at sætte Skudpenge for Ravn og Kraake til 8 Skilling og 6 Skilling. Trods den forholdsvis større Jagt, som der paa Hadseløen drives efter Ryper, ere disse dog der tiltagne. Maar findes i Saltdalen og Beieren. Der fanges enkelte Aar om andet, og bringes hyppig Skindet til Arjeploug Marked, hvor det betales godt. Oter er meget almindelig. Jagten efter denne drives dog ikke af mange, og hovedsagelig af Lapper. De fleste tages dog i Sax. Som nævnt findes her Ræv overalt. Den gjør megen Skade, navnlig paa madnyttigt Vildt. Imidlertid efterstræbes den ikke meget. Kun endel Ræve skydes. De fleste tages i Sax. Ulv, der i forrige Femaar ikke vidstes at have vist sig i Nordland, har været skudt i Femaaret. Fogdernes Regnskaber vise, at der ialt er skudt 5 Stykker. Bjørne findes i Mængde, og de gjøre hyppig stor Skade. Jagten efter dem er dog ikke meget udbredt. Almindelig jages Bjørnen her paa Krybjagt. Den søges ogsaa i Hiet, men det væsentligst af Lapper. Ørne findes her i ikke saa ringe Mængde og der fanges heller ikke saa ganske faa, gjennemsnitlig omtrent 200 aarlig. De skydes dog sjeldent. Det Almindelige er, at Ungerne tages i Redet. Et tilgjængeligt Ørnerede ansees derfor som en Herlighed, for hvis Bevarelse de voxne Ørne skaanes. Af Vildgjæs, hvoraf der aarlig findes en Mængde paa Øerne, navnlig i Lofoten og Vesteraalen, skydes kun faa. Jagten efter Kobbe var før almindeligere end nu og Jagten gav tidligere ganske godt Udbytte, hvad nu i mindre Grad er Tilfældet. Det heder, at den nu hyppig drives af Ukyndige, der ufrede men ikke dræbe Dyret.

Æg og Dunværene give fremdeles en — tildels ikke ganske ringe Indtægt. Om Størrelsen af denne har jeg ikke seet mig istand til at faa en blot nogenlunde paalidelig Oplysning. De ere nu tilstrækkelig fredede, forsaavidt Edderfuglen nu aldrig og ialfald kun for en sjelden enkelt Undtagelse fanges eller skydes. Det antages ogsaa, at Væreierne nu maaske ikke i samme Grad som tidligere plyndrer Rederne til Salg af Æg, hvoraf dog en ganske betydelig Mængde aarlig afhændes. Herved er vistnok Edderfuglenes Mængde tiltagen. Jeg er imidlertid tilbøielig til at tro, at Æggesamlingen af Eierne endnu sker i større Udstrækning end tilbørligt, thi Ehunnerne sees skjelden fulgte af et større Antal Unger — almindeligst kun af 2, 3 a 4. De mere og mere udbredte Fiskerier, der nu trækker Fiskerbaade sammen ved Værene rundt om i Amtet, giver ogsaa Fugleværene slemme Fiender i disses Baadmandskaber, af hvem Væreierne beklage sig over i en ikke liden Grad at blive bestjaalne, uden at Misgjerningsmændene kunne opdages.

Fragtfarten har i denne Periode havt omtrent den samme Betydning som tidligere. Til samme benyttes nu som før alene mindre Fartøier som Jægter, Jagter, Skøiter, Slupper og Galeaser. Disses Antal var ved Udgangen af 1870

i Søndre Helgelands Fogd.	66	med Drægtigh.	1385	Com.-Læst.
- Nordre — -	50	- —	$1056\frac{1}{2}$	—
- Saltens Fogderi	105	- —	2113	—
(heri ikke medtaget de i Bodø By hjemmehørende Fartøier)				
i Lofotens og Vesteraalens Fogderi	74	med Drægtigh.	1745	Com.-Læst.
tilsammen	295	med Drægtigh.	$6299\frac{1}{2}$	Com-Læst

Den udvidede Dampskibsfart paa Nordland har gjort det mere og mere almindeligt, at Handelsmændene gjennem

denne faa væsentligere Partier af deres Forsyning. Den tidligere ukjendte større Udskibning af Sild fra Amtet, der har fundet Sted i Femaaret, har ogsaa for en betydelig Del foregaaet med Dampskib. Imidlertid har Behovet for Fartøirum dog i Femaaret steget saaledes, at de herværende Seilfartøier idethele have havt den samme Sysselsættelse som før.

Vedførsel paa Baad, tildels Kjørsel af Ved, Flødningsarbeide i Skovdistrikternes Elvedrag giver paa enkelte Steder adskillig Sysselsættelse og Indtægt. Kjørselvirksomheden har her selvfølgelig liden Betydning som Binæring. I Vefsen, Hatfjelddalen, Mo og Saltdalen, samt i Bodø giver den dog adskillig Indtægt. I sidstnævnte Distrikt er den oplyst at give en aarlig Indtægt af omtrent 400 Spd. I Beieren er den aarlige Indtægt af Flødning, samt af endel Tømmer-og Ved-Kjørsel oplyst at andrage til 7 à 800 Spd. aarlig.

En væsentlig Indtægt giver nu som før i de fleste Distrikter — navnlig i Indlandets Kystdistrikter — Klipfisktørringen. Denne foregaaer i Tiden fra medio April til Udgangen af Juni og efter Veirligets Omstændigheder hyppigt ogsaa længere. Den sysselsætter overalt, hvor den finder Sted, Gamle og Unge, Mænd og Kvinder. Dels sker den mod Betaling efter Accord, dels paa Dagpenge. I første Fald er sædvanlig Betaling omkring 30—36 Skilling pr. stort Hundrede Fisk, i sidste Dagløn for Voxne (paa egen Kost) 28 til 36 Skilling og for Børn 12 til 30 Skilling. For Vaskning af Fisken er den sædvanlige Betaling 12 a 14 Skilling pr. stort Hundrede. Paalidelig Oplysning, om hvad denne Binæring aarlig giver i Indtægt, haves kun for enkelte Herreder, sc: for Gildeskaal, Bodø Stegen og Hamerø, hvor den er oplyst Aar om andet at give en Indtægt af respektive 4,000, 7,000, 3,500 og 3,000 Spd. Denne Bedrift har dog paa flere Steder den mislige Side, at en større Arbeidskraft ved den drages bort fra Jordbruget i den for dette vigtigste Tid. Den er ogsaa en af de Grunde, der afholde løse og ledige Unge fra at tage fast Tjeneste. Klager over dens demoraliserede Virkning ved den Anledning til fri Omgang, der gives de forsjellige Kjøn, høres ogsaa almindelig.

Den ovenfor nævnte Indsamling af Fiskehoveder til Guanofabrikerne i Lofoten er en ikke uvigtig Binæring for den fattigere derværende Befolkning. Om Størrelsen af den dermed forbundne Indtægt kan dog ingen paalidelig Oplysning meddeles. Den sædvanlige Indkjøbspris er 12 Skilling eller lidt derover for et stort Hundrede og Salgsprisen til Guanofabriken som før nævnt 40 Skilling. Indsamlere eller Opkjøbere, der levere til Fabrikerne mod denne Pris, faa dertil af disse større Forskud. I flere Rorvær ere Rorværseierne selv Opkjøbere for siden at levere til Fabrikerne mod nævnte Pris. Ogsaa Fiskerygge samles og sælges til Fabrikerne efter en Pris af 24—30 Skilling pr. Vog. Der gaar omtrent 300 tørrede Fiskerygge paa en Vog.

Som en Binæring med nogen Betydning for enkelte Distrikter maa nævnes Multeplukning. Multemyrer findes over hele Nordland. De vigtigste findes paa enkelte af Øerne i de Helgelandske Fogderier, de nordligste Dele af Saltens Fogderi, samt i Vesteraalen og i Præstegjældene Borge og Buksnæs i Lofoten. Det vigtigste Multedistrik er formentlig Andøen (Dverbergs Præstegjæld) og derefter Sortlands og Hadsels Præstegjælde. Multerne trænge kort Tid til at modnes, men deres heldige Trivsel betinges nødvendigt af et nogenlunde heldigt Veir i selve Blomstringstiden. Blæst og stærk Regn er ugunstig for denne. I Femaarets første Del var Multemængden paa Grund af desligeste ugunstige Forhold liden. I den sidste Del slog den godt til, og i 1870 var Multehøsten endog rig. Fra Andøen udførtes der i 1870 omtrent 600 Tønder. Prisen var da paa Andøen 5 Spd. pr. Tønde. Iøvrigt har Prisen paa Multer fra første Haand i Femaaret været oppe i 10 Spd. Den almindelige Pris har hidtil i almindelige Aaringer været 7 a 8 Spd.

Antallet af de Handlende i Nordland er i Femaaret i betydelig Grad forøget. Forholdet i saahenseende mellem 1865 og 1870 er følgende:

Ved Udgangen af	var i Fogderierne	Antallet af de priviligerede Landhandlere (tillige Gjæstgivere.)	Antallet af Handlende med Handelsbrev efter Lov af 27de September 1857.	Antallet af Handlende med Handelsbrev efter Lov af 26de Mai 1866.	Tilsammen.
1865	Søndre Helgeland	30	31	„	179
	Nordre Helgeland	22	7	„	
	Salten	30	„	„	
	Lofoten og Vesteraalen	59	„	„	
1870	Søndre Helgeland	19	18	46	259
	Nordre Helgeland	19	3	22	
	Salten	26	1	15	
	Lofoten og Vesteraalen	48	„	42	

Tallet er saaledes forøget med 80 eller med 44 pCt., og er, som det sees, Forøgelsen bevirket ved Antallet af de efter Loven af 1866 etablerede Handlende, hvis Tal nu udgjør omtrent den halve Del af Distriktets samtlige Handelsmænd. At denne Lov, der saaledes er bleven benyttet i en forholdsvis ikke liden Grad, har havt Indflydelse paa de nordlandske Handelsforholde er ikke tvivlsomt. Dels har den fremkaldt en Concurrence, der ikke har været uden Følge for de ældre priviligerede Landhandleres Virksomhed, og dels antages den at have meget bidraget til yderligere at løsrive den Nordlandske Fiskers tidligere direkte Handelsforbindelse med Bergen. Efter hvad den i sin Tid til Undersøgelse af de Nordlandske Handelsforholde anordnede Commission i 1864 oplyser, var en Forandring i sidstnævnte Henseende allerede da indtraadt, forsaavidt som hin Forbindelse overalt var i Aftagende. Ved en udvidet Virksomhed hos flere af de ældre priviligerede Landhandlere er denne yderligere aftaget, men væsentlig har til Forandring i denne Retning virket den lettede Adgang til Afsætning af Fiskeprodukterne efterhaanden, som disse erhverves, der nu ved det forøgede Antal af Handelsmænd — etablerede rundt om i Distrikterne — er givet Fiskerne. Det er i det Kongelige Indredepartements Foredrag, der ligger til Grund for den Kongelige Resolution af 15de August 1868 angaaende et nyt Byanlæg i Nordland, ved hvilken det naadigst besluttedes, at Proposition derom ikke for det da sammentrædende Storthing blev at fremsætte, udhævet, at det ansaaes ønskeligt, at den Overgangstilstand, hvori de Nordlandske Handelsforhold, efter hvad der da var oplyst, og som Følge af Handelsloven af 1866 befandt sig, i nogen Tid maatte faa Anledning til uafhængigt at udvikle sig, inden Spørgsmaalet om saadant Byanlæg kom under endelig Afgjørelse. Det er fremdeles i dette Foredrag paapeget, at inden videre i hernævnte Anledning foretoges, burde Udfaldet oppebies af de Undersøgelser, der anstilledes angaaende en Forbindelse med Sverige fra Nordland — en Forbindelse der visselig med fyldig Grund er forudseet at ville have en væsentlig Indflydelse paa de Nordlandske Handelsforholde. Med Resultatet af den endelige Afslutning af disse Undersøgelser vil det, hvad disse end maatte lede til, maaske findes rigtigt at fornyet Overveielse foranlediges anstillet, om hvorledes hint Spørgsmaal, der her længe har været omfattet med stor Interesse, bør løses. Ligesom i tidligere Femaarsberetning ved Siden af Spørgsmaalet om et nyt Byanlæg som en væsentlig paatrængende nødvendig og for den Nordlandske Handels fri og naturlige Udvikling gavnlig Forføining er udhævet Oprettelsen af et Bankkontor inden Amtets Grændser, saaledes gaa fremdeles Alles enstemmige Ønske i denne Retning. De mange gjentagne herom indgivne Forestillinger have strandet paa Norges Banks Direktions ugunstige Stemning for en saadan Forføining. Dens Nødvendighed er nu efter den Udvikling, Fiskerierne i de sidste Aar har faaet, om muligt end mere paatagelig end før, og ligesom af den Grund et gjentaget Forsøg i denne Retning i nærmeste Tid vil ske, saaledes tør det haabes, at forandrede Anskuelser inden nævnte Direktion nu maaske vil muliggjøre samme.

De aarlige Markeder holdes nu som før paa Markedspladsene Stokmarknæs i Vesteraalen, Sleipnæs i Nordre Helgeland og Bjørn og Tilrum i Søndre Helgeland. De have været søgt af gjennemsnitlig aarlig omtrent 70, 10, 100 og 70 Handlende hovedsagelig fra Throndhjem og derhos og navnlig i de sidste Aar udenfor den Almue, hvis Øiemed har været Handelen, af en Mængde Løsgjængere af alle Slags stærkt blandede med Personer hjemmehørende udenfor Amtet, hvis Næring væsentlig har været Tyveri, Bedrageri, Kortspil og Optrækkeri af alle Slags. Den egentlige Handelsomsætning har ved Markederne paa Bjørn og Stokmarknæs i Femaaret ikke været ubetydelig. Ved de tvende andre har den derimod været mindre, og navnlig har den ved Sleipnæs kun havt liden eller ingen Betydning. Om Omsætningens Størrelse kan dog ikke gives Oplysning. Det synes som om den ved den nu hyppigere Dampskibsforbindelse lettede Communication med Byerne og mellem Handelsstederne indbyrdes, ligesom ogsaa det ved Loven af 26de Mai 1866 foranledigede større Antal Handlende efterhaanden skulde gjøre Markederne mindre nyttige, og ligesom der hyppig nu høres Udtalelser inden Amtet om det muligt Rigtige i at sløife dem, saaledes har ogsaa i Femaaret Spørgsmaalet om Nedlæggelsen af et enkelt Marked (Tilrum Marked) været paa Bane inden Amtsformandskabet, hvor Forslaget dertil, der udgik fra Brønø Herred, dog ikke vandt Bifald. I de Distrikter, hvor Markederne holdes, ligesom ogsaa i de nærmest tilstødende, fra hvilke Markederne især søges, er formentlig iøvrigt Stemningen for deres Bibeholdelse. At Markederne saaledes, som Forholdene nu have udviklet dem til foruden at være Handelspladse ogsaa at være Tumlepladse for alskens Udskeielser, virker demoraliserende paa en større Del af Befolkningen og navnlig paa de Unge i Markedernes Nabodistrikter, derom næres neppe nogen Tvivl. Men om den Skade, der saaledes afstedkommes, fuldt opveies af den Nytte, Markederne giver Handelen, derom kan visselig Tvivl næres.

Om Distriktets Tilstand i Almindelighed.

Den Periode, nærværende Beretning omfatter, er maaske en af de mere betydningsfulde, som Amtsdistriktets Liv har gjennemgaaet. Efter mislige Aaringer i forrige Periode oplevede Amtsdistriktet i dennes andet Aar et totalt Uaar, hvis Følger saaledes, som Tilstanden inden Amtet allerede før var, truede med under Forholdenes sædvanlige Gang og Udvikling at ville strække sig ind i en længere Fremtid. Medens Jordens Udbytte i de paafølgende Aar idethele kun blev tilstrækkeligt til at udfylde ethvert Aars egne Krav, var heller ikke de almindelige hidtil aarvisse tilvante Fiskerier

— om end idethele ret gode — skikkede til i noget væsentligt Mon at rette paa Distriktets mindre heldige Tilstand. Denne fik sin Støtte i det foran omtalte, i Femaaret og navnlig i dets 3 sidste Aar forefaldne Storsildfiske, og derhos og maaske ikke mindst i det glædelige og i Forhold til tidligere Tilvanthed store Opsving, Communikationsvæsenets Udvikling i dette Femaar — iligemaade fornemmelig i dets 3 sidste Aar har taget. Mod en tidligere alene om Sommeren ugentlig og for den øvrige Tid af Aaret fjortendaglig Postdampskibsforbindelse med de øvrige Landsdele har Nordland nu siden 1868 faaet en lignende ugentlig Forbindelse for hele Aaret knyttet ved gode og efterhaanden mere og mere hensigtsmæssigt indrettede Skibe. Samtidig hermed har det opnaaet at se 2 à 3 i regelmæssig Fragtfart kystgaaende Dampskibe. Helgeland og Salten har faaet sine egne Dampskibe, der i en væsentlig Grad har afløst den kostbare, tidsspildende og ofte farefulde Baadfart mellem Distriktets forskjellige Egne. Hyppige private Dampskibe, der før aldrig saaes her, have efterhaanden i større og større Tal søgt hid for at afhente Distriktets Fiskeprodukter, der tidligere alene henviste til de gamle Jægter og Jagter i langsom Sneglegang søgte sine Markeder. Hensigstmæssige Veie ere paa flere Steder — om end ikke i stor Udstrækning — blevne anlagte, hvor før Fremkomst var kostbar og vanskelig, for ikke at sige umnlig. Siden December 1867 er endelig Telegrafliniens Net udspændt ogsaa over dette Amt. Nordland i 1870 er ikke længer Nordland i 1865, og almindelig er Erkjendelsen af de velsignelsesrige Fremskridt og de betydningsfulde Kilder til Opkomst og Velstand, der ere naaede ved hvad der saaledes er bleven gjort for Distriktet og er falden dette til Del. Men Kravene herpaa have ogsaa været dybt følte, som de have været vel grundede, og ligesom lidet vel endnu er vundet i Sammenligning med hvad der allerede forlængst gjennem Aarenes Løb er vundet for Landet iøvrigt, er vel ogsaa Lidet endnu opnaaet i Forhold til de natnrlige Krav, Amtsdistriktets rige Velstandskilde — dets fiskerige Hav — har paa, at der ved Communikationsmidlernes yderligere Udvikling muliggjøres en for det Hele som for den Enkelte fordelagtig fuldstændigere Udnyttelse og Tilgodegjørelse af samme.

Medens den i en stor Flerhed af Amtets Distrikter trykkede Tilstand fra tidligere ugunstige Aaringer yderligere og ret haardeligen trykkedes ved denne Periodes første mindre heldige Aar og navnlig ved Uaaret 1867, er dog utvivlsomt Tilstanden i Amtet lysnet paa flere og mange Steder ved Velsignelsen fra de sidste Aars rige Fiskerier, og ligesom virkelig Fremgang i Periodens Løb derved har fundet Sted for flere Distrikter og navnlig for dem, der have ligget nærmest til Deltagelse i disse, saaledes tør vel Tilstanden iøvrigt, om den end for endel af Distrikterne ikke synligen har havt Fremgang og for andre og desværre mange tvertimod synligen har havt Tilbagegang, dog antages ved den Udvikling, Forholdene idethele i Femaaret har faaet at være bleven bragt i et saadant Spor, at Fremgang ogsaa for disse — om blot nogle gode Aar ville slaa til — trøstig tør haabes.

Bedst og i Almindelighed ret god er den økonomiske Tilstand i de Helgelandske Fogderier og navnlig Nordre Helgelands Fogderi. I Præstegjældene Mo, Vefsen, Hatfjelddalen, Bindalen og tildels Brønø er dog Tilstanden mindre god, og efter al Rimelighed har den i Femaaret gaaet tilbage i samtlige disse Distrikter med Undtagelse dog af Bindalen, hvor den formenes at have havt Fremgang, hvad ogsaa antages at være Tilfælde med de øvrige Helgelandske Præstegjæld. I Saltens Fogderi er Tilstanden god i Gildeskaals, Skjærstad, Saltdalen og Bodø Præstegjælde, og antages ialdfald for de tvende førstes Vedkommende at have havt Fremgang i Femaaret. I Fogderiets øvrige Præstegjæld og navnlig i Ofoten, Lødingen, Tysfjorden og tildels i Folden er den mindre god og har den formentlig der i Femaaret været i Tilbagegang. I Lofotens Fogderi er den i Almindelighed ret god i Præstegjældene Dverberg, Bø, Sortland, Hadsel og Borge. I Borge og Sortland er den maaske i Femaaret gaaet lidt tilbage, i Hadsel antages den at have været uden Forandring, i Dverberg og Bø derimod at have været i Fremgang. I Fogderiets øvrige Præstegjælde er Tilstanden mindre god og har der ogsaa i Femaaret formentlig været i Tilbagegang. I Buksnæs og Øksnæs antages den dog at have bedret sig.

Som oftere ovenfor anført er det hovedsagelig Misvæxtaaret 1867 der maa tilskrives Grunden til mindre god Tilstand og Tilbagegang. Saavel Communer som Private nødsagedes da til at sætte sig i Gjæld. Efter hvad Lensmændene indberette, er Gaardbrugernes Gjæld tiltaget i Femaaret i Præstegjældene Værø, Flakstad, Borge, Vaagen med Gimsø og maaske Hadsel i Lofotens Fogderi, — i samtlige Præstegjæld i Saltens Fogderi undtagen Gildeskaal, Skjærstad, Saltdalen og maaske Bodø, — i Mo i Nordre Helgelands Fogderi og i Brønø med Velfjorden i Søndre Helgelands Fogderi. De Laan, der af Communerne paa Grund af Misvæxtaaret 1867 optoges, udgjorde, forsaavidt de stiftedes ved Amtmandens Mellemkomst af Statskassen eller Bygdemagasinfondet:

for Bindalen	300	Spd.
- Brønø	300	—
- Vefsen	600	—
- Mo	1500	—
- Melø	500	—
- Beieren	1150	—
- Saltdalen	700	—
- Hamerø	300	—
- Ofoten	5600	—
Lateris	10950	—

Transport	10950	Spd.
for Lødingen	4600	—
- Værø	700	—
- Flakstad	2000	—
- Borge	2000	—
- Hadsel	8000	—
- Sortland	2000	—
- Bø	1500	—
eller tilsammen	31750	Spd.

Samtlige Laan stiftedes paa Vilkaar af Afbetaling i 5 Aar, og var saaledes efter Omstændighederne ikke saa lidet trykkende.

I Femaarets Løb har Skolevæsenet i de forskjellige Distrikter ved Opførelse af nye Skolehuse krævet ikke ubetydelige Udgifter. Ved Laan til nye Kirkers Opførelse ere ogsaa Byrderne i flere Præstegjælde blevne ikke uvæsentlig forøgede. Nye Kirker ere saaledes blevne opførte i Brønø, Vefsen (Grave) Hatfjelddal — denne dog uden Udgift for Præstegjældet — Herø, Alstahaug, Saltdalen, Skjærstad, Lødingen (Hoel).

Fattigvæsenets Byrder have idethele været i Stigende. Vefsens Herred har havt meget betydelige Udgifter ved de der stedfundne Veianlæg, af hvilke Anlægget Rydnæs til Fillengfors alene har kostet Herredet omkring 8000 Spd. Matrikulens Revision har ogsaa i Femaaret paabyrdet Herrederne ikke ubetydelige Udgifter.

Af den som No. 3 hermedfølgende Opgave vil det erfares, at Summen af de i Femaaret thinglæste Heftelsers Beløb, for hvilke Pant er givet i faste Eiendomme udgjør 547,581 Spd. 58 Skill.

medens efter Opgave No. 4 de i samme Tid aflæste Heftelsers Beløb alene udgjør	173,019	—	$85\frac{1}{2}$ —
hvorefter Pantegjælden skal være forøget med	374,561 Spd.		$92\frac{1}{2}$ Skill.

Med Hensyn paa denne Sum maa imidlertid den samme Bemærkning gjøres, som i forrige Femaarsberetning ledsagede den der indtagne Fremstilling, at Almuen her fremdeles er høist forsømmelig i at foranstalte indfriede Panteheftelser aflæste, at ikke faa Jordbrug i Femaaret fra Leilændingsgods er overgaaet til Selveiendom, og at megen løs Gjæld er overgaaet til Pantegjæld; og tages Hensyn hertil, samt til de ikke ubetydelige Beløb hvortil Kjøbesummerne for de i Femaaret afhændede faste Eiendomme andrage, vil Pantegjældens Forøgelse tabe væsentlig af sin Betydning som Veileder ved Bedømmelsen af Distriktets Tilstand. Kjøbesummerne for de i Femaaret afhændede faste Eiendomme udgjør som hermedfølgende Opgave No. 5 udviser . . 242,465 Spd. 62 Skill.

eller sammenholdt med forrige Femaars Beløb — naar i dette dog ikke medtages Kjøbesummen for det betydeligd Holstske Jordegods (99,225 Spd.)	242,465 Spd. 62 Skill.	
	365,104 —	„ —
et Mindrebeløb	122,638 Spd. 58 Skill.	

Prisen paa fast Eiendom har efter Lensmændenes Opgave i de fleste Distrikter i Femaaret været i Aftagende. I Vægø, Vefsen, Beieren, Skjærstad, Tysfjorden, Lødingen, Borge, Valberg, Hadsel og Bø angives den at være som før, i Værø og Dverberg siges den at være stegen.

Skylddalerens antagelige Gjennemsnitsværdi er efter Lensmændenes Opgaver:

I Søndre Helgelands Fogderi 295 Spd. varierende fra 150 og 180 i Vægø og Brønø til 450 og 500 Spd. i Alstadhaug og Herø; i Nordre Helgelands Fogderi 216 Spd. varierende fra 100 Spd. i Lurø til 300 i Hemnæs og Rødø; i Saltens Fogderi 262 Spd. varierende fra 135 og 150 Spd. i Folden og Saltdalen til 400 Spd. i Beieren og Gildeskaal; i Lofotens Fogderi 259 Spd. varierende fra 50 og 150 Spd. i Værø og Hadsel til 400 og 450 Spd. i Borge og Vaagen.

I Femaaret er efter hermedfølgende Opgave No. 6 afholdt Tvangsauktioner — heri medtaget Auktioner afholdte i Opbudsboer — over fast Gods til Beløb . . . . . 43,073 Spd. 57 Skill.
og efter Opgave No. 7 over Løsøre til Beløb . . . . . 37,930 — 67 —

eller tilsammen til Beløb	81,004 Spd.	4 Skill.
Det tilsvarende Beløb udgjorde i forrige Femaar	56,257 —	33 —
og Forøgelsen i sidste Periode andrager saaledes	24,746 Spd.	91 Skill.

Efter de hermedfølgende Opgaver No. 8 og 9 er i sidste Femaar afholdt:

1251 Executioner	til Beløb	97,973 Spd.	$102\frac{1}{2}$ ß
20542 Udpantninger	—	44,129 —	$97\frac{1}{2}$ -
eller tilsammen 21793	—	. . 142,103 Spd.	80 ß
mod tilsvarende i forrige Femaar 10935	—	. . 69,705 —	„ -
hvilket giver denne Periode et Flertal . 10858	—	. . 72,398 Spd.	80 ß

eller en omtrentlig Fordobling baade af Antal eg Beløb.

Uden anden Oplysning om Forholdene end den, der faaes af disse baade i og for sig og i Sammenligning med Tallene fra forrige Periode store Beløb, skulde man dog faa et skjævt Begreb om Tilstanden i Amtet. Isaahenseende er det store Antal Udpantninger og disses store Beløb utvivlsom ganske vildledende. At der for en Del til Grund for de store Tal ligger baade Uefterrettelighed og Armod fra Skatteydernes Side maa vistnok antages. Men for en større

og væsentligere Del hidrører de store Tal fra en efterhaanden større og større Efterrettelighed fra Lensmændenes Side ved Skatternes Inddrivelse. En Gjennemgaaelse af Opgaverne for de forskjellige Lensmandsdistrikter sammenholdt med mit Kjendskab til Tilstanden i ethvert af disse og endelig med mit Kjendskab til vedkommende Lensmænd lader mig ikke tvivle derom. Jeg vil exempelvis anføre, at i et Thinglag var Udpantningsforretningernes Tal i 1866, 1867 og 1868 respektive 9, 3 og 19 med Beløb respektive 73 Spd. 22 Skill., 33 Spd. 23 Skill. og 95 Spd. 90 Skill. og 1869 og 1870 respektive 476 og 364 med Beløb respektive 2034 Spd. 41 Skill. og 1123 Spd. I de tre første Aar var i Thinglaget ansat en Lensmand, der paa Grund af Uefterrettelighed m. m. maatte forlade Bestillingen; i de tvende sidste Aar var Thinglagets Lensmand en flink og dygtig Mand, der skulde bringe Orden i den tidligere Lensmands forsømte Regnkabssager. Hvad Executionerne angaar, da gjælder den ved den med forrige Femaarsberetning meddelte lignende Opgave gjorte Bemærkning ogsaa her. De afgive tildels Bevis for, at gammel Gjæld inddrives med større Strænghed end før, men flere af dem have alene tilsigtet at erhverve Pantesikkerhed i Løsøre. Jeg skal med Hensyn herpaa oplyse, at det i de sidste Aar er bleven en meget hyppig Skik, at Handelsmændene, naar der nu stiftes Gjæld, eller gammel Gjæld skal ordnes, lade sig meddele en Fuldmagt til Afslutning af Forlig ved hvilketsomhelst Forum, om Gjælden ikke til bestemt Tid betales, og derhos en Vedtagelse af, at der, om Forliget til bestemt Tid ikke opfyldes, paa Fogdens Contor exekveres for samme i Løsøre, som paa en samtidig meddelt Opgave nærmere er betegnet. Jeg vil her som et Exempel paa, hvorledes Executionsforretningernes voxende Tal og Beløb i et Par Thinglag ere uden Betydning til Betegnelse af den økonomiske Tilstands Forandring paa disse Steder, tillade mig at anføre, at i Stegens og Foldens Thinglage udgjorde Antal af Executionsforretninger

i 1866, 1867, 1868	23 med Beløb	1,510 Spd.	108 Skill.
og i 1869 og 1870	197 „ —	20,993 —	59 —

Efter meddelt Oplysning fra vedkommende Foged er Forholdet for Størstedelen af de her for 1869 og 1870 anførte Tal det ovenfor angivne.

Befolkningens Levesæt er nu omtrent som før. Imidlertid synes Fordringerne til Livet i det Hele saagodtsom overalt at være stegne i Femaaret. Dette kommer tilsyne baade i et bedre Stel i Husene, i en bedre Kost og i en bedre Beklædning, i hvilken sidste Henseende det ikke blot kan siges, at Nordlændingerne i Regelen alle ere velklædte, men den yngre Slægt er maaske ogsaa mere end tilbørligt ødsel i denne Retning. Maaske gjør Distrikterne i den nordlige Del af Saltens Fogderi herfra en Undtagelse. I Ofoten, Lødingen og Tysfjorden lever den almindelige Mand usselt. Med de større Fordringer til Livet er der idethele indtraadt en mindre Sparsommelighed, der saameget mere maa beklages, som Livsopholdet i Femaaret idethele er blevet dyrere. Forholdet med Hensyn paa Brændevinsdrik er omtrent nu som før. I Almindelighed er Tilstanden forsaavidt god. Nydelsen af Øl og Vin er derimod efter al Sandsynlighed tiltaget og maaske ikke saa ubetydelig. Det forlyder dog, at Misbrug idetheletaget ikke hidtil herved kan siges at have fundet Sted. De gamle her som andre Steder førte Klager over en overdreven Nydelse af Kaffe lyde fremdeles og vist med en ikke mindre Berettigelse.

Tjenestetyendeforholdet har i Nordland allerede længe været misligt, og Forholdet synes at have forværret sig. Til at tage fast Tjeneste blive de Unge mere og mere ulystne. De ville være sine egne. Dygtige, flittige, paalidelige Tjenere ere derfor vanskelige at erholde. Tjenerlønnen er iøvrigt omtrent som i forrige Periode. Den antages at have været

i Søndre Helgelands	Fogderi	for	en	Dreng	fra	25	til	40	Spd.,	for	en	Pige	fra	9	til 12 Spd.
- Nordre Helgelands	—	-	-	—	-	20	-	40	—	-	-	—	-	7	- 12 —
- Saltens	—	-	-	—	-	25	-	50	—	-	-	—	-	8	- 14 —
- Lofotens og Vesteraalens	—	-	-	—	-	30	-	50	—	-	-	—	-	8	- 16 —

I Forbindelse hermed anføres, at Daglønnen for simple Arbeidere har vært:

i Søndre Helgelands	Fogderi	om	Sommeren	fra	24	til	40	Skill.,	om	Vinteren	fra	14	til	28	Skill.
- Nordre Helgelands	—	-	—	-	30	-	36	—	-	—	-	20	-	24	—
- Saltens	—	-	—	-	28	-	60	—	-	—	-	20	-	30	—
- Lofotens og Vesteraalens	—	-	—	-	32	-	60	—	-	—	-	20	-	36	—

Alt paa Husbondens Kost. Paa egen Kost har den forholdsvis været større. Som det er vanskeligt i Nordland at faa og beholde gode Tjenere, saaledes er der ogsaa Vanskelighed forbunden med at faa løse Arbeidere, naar disse trænges. Dette kommer tilsyne til enhver Tid og ved ethvert Arbeide, hvortil ikke den fornødne faste Tjenerstok allerede haves. Dagarbeidernes Kaar ere derfor i Almindelighed gode, og gode Kaar er formentlig her at faa for flere Kræfter end dem, der nu paa denne Maade ere sysselsatte. Maaske vilde det derfor svare Regning, om Fremmede fra Steder, hvor Arbeidsløshed hersker, eller hvor Daglønnen er liden, her vilde søge Tjeneste og Arbeide. Det mislige Tjenestetyendeforhold og iligemaade den hyppigt følelige Mangel paa Dagarbeidere skriver sig visselig for den væsentlige

Del fra den Befolkningen medfødte Lyst til Søbedriften, navnlig Fiskebedriften, der med sine rige Tillokkelser tidligt drager Alle til sig. Men Utilbøieligheden til at tage fast Tjeneste og den — som det maa beklages — altfor almindeligt blandt de Unge herskende Ulyst til stadigt og flittigt Arbeide idethele, har sikkerlig ogsaa for en ikke liden Del sin Grund i den her stedfindende mindre gode for ikke at sige slette Børneopdragelse. Lydighedspligten hos Børnene er i Almindelighed lidet erkjendt og paaagtet. Dette hænger maaske sammen med det Forhold, at Mændene for den større Del af Aaret ved Fiskerierne drages bort fra Hjemmet, hvor Børneopdragelsen som det meste Øvrige Hjemmet tilhørende er bleven Kvindens Sag alene. Børnene blive herved tidligen mere end tilbørligt overladte til sig selv, og Forældrenes Herredømme over dem er derfor i en stor Almindelighed tabt i en allerede tidlig Alder. Charakteristisk er i saa Henseende den Maade, hvorpaa man altfor hyppig hører Forældre henvende sig til Børnene med: „Vil Du gjøre det“ istedetfor „gjør det.“ En Lyst til ikke at binde sig til fast Tjeneste som anden Mands lydige Undergivne udvikler sig heraf; men Forholdet avler desværre ogsaa Ulyst til stadigt flittigt Arbeide. I dette mislige Forhold hos den yngre opvoxende Slægt — der med mange hæderlige Undtagelser dog erkjendes og maa erkjendes at være almindeligt — har desværre Nordland en svag Side. Tegn til Sands for en stigende Oplysning synes imidlertid at vise sig, og ligesom der vel tør næres Haab om, at derigjennem en Bedring heri vil kunne ventes, saaledes synes denne allerede at være muliggjort og lettet ved den Indflydelse paa Børnenes Forhold, der spores af den nye Skolelovs tiaarige Virksomhed, efterat dennes Nytte efterhaanden er bleven mere og mere anerkjendt.

Over Sædelighedstilstanden i Nordland har der været ført Klager der visselig have været berettigede. Den lader fremdeles meget tilbage at ønske. Store Forbrydelser begaaes sjeldent her og ialfald ikke af den indfødte nordlandske Befolkning. Smaatyverier og mindre kvalificerede Bedragerier ere de almindelige Forbrydelser, der ere Gjenstand for Justitiens Forfølgelse, og udenfor dem ere dilicta carnis de Overtrædelser, Loven hyppigst maa straffe. Letsindighe-den i denne sidste Retning er desværre stor. Kortvarige Forlovelser uden paafølgende Ægteskab men med hyppigt efterfølgende Barnefødsel ere desværre altfor almindelige.

Sundhedstilstanden har i det forløbne Femaar idethele været god. Medens alle almindelige Epidemier godt trives heroppe, er dog Klimatet ikke her mere end andre Steder skikket til at fremkalde dem. Ved de større Fiskerier indtræffe hyppigt Nervefebre og gastriske Sygdomme væsentlig som Følge af Levesættet der, og fra Fiskerierne bringes da lignende Sygdomme hyppigt med til Hjembygderne, hvor de, da Lægehjælp paa Grund af de store Afstande ofte kun vanskelig kan være at erholde i betimelig Tid, hyppig vinde stor Udbredelse. Men Sygdommene har som sagt sin væsentlige Grund i Levesættet, medens Climatet i og for sig ikke er ugunstigt for Helbreden. Den spedalske Sygdom tæller fremdeles i dette Amt et forholdsvis større Antal Individer. Efter de af Overlæge Løberg meddelte Opgaver var der efter Tælling i 1870 kjendt i dette Amt 159, hvoraf 97 Mænd, 62 Kvinder, og var af det samlede Tal omtrent en tredie Del hjemmehørende i Saltens Fogderi. I Præstegjældene Dverberg, Skjærstad, Saltdalen, Mo, Hatfjelddal kjendtes ved Udgangen af 1870 ingen Spedalsk. Det største Tal kjendtes i Brønø, der havde 14, det mindste i Værø, Beieren og Hemnæs, der hver kun havde 1. Ogsaa de Sindssyges Tal er forholdsvis stort i dette Amt. I 1870 var Antallet af de Sindssyge, der forpleiedes for offentlig Regning, 63, hvoraf 17 hjemmehørende i Søndre Helgelands Fogderi, 19 i Nordre Helgeland, 19 i Salten og 8 i Lofoten og Vesteraalen. Det største Antal var fra Fjordbygderne Vefsen, Mo og Hemnæs (Ranen) og Saltdalen, det mindste fra Øerne i Lofoten og Vesteraalen, i hvis Præstegjælde Værø, Borge, Vaagen, Sortland og Øksnæs ingen Sindssyge kjendtes. Af det samlede Tal forpleiedes 24 i Asyler, de øvrige vare udsatte til Privatforpleining. Paa Døvstummeinstitutet i Throndhjem underholdtes for Amtskommunens Regning ved Udgangen af 1870 ialt 6 Elever, 1 i en Alder af 33 Aar, de øvrige i Alderen fra 13 til 16 Aar. Paa Blindeinstitutet i Christiania er for Amtskommunens Regning i Femaaret underholdt 1 Elev.

I Amtet underholdes for Nordlands Medicinalfonds Regning 4 Fondet tilhørende Sygehuse, sc: 1 paa Gaarden Søvig i Alstahaug Præstgjæld, 1 i Kjøbstaden Bodø, 1 paa Gaarden Gravdal i Buksnæs Præstegjæld og 1 i Kabelvaag i Vaagens Præstegjæld, det sidste alene til Brug under Lofotfisket. Det første, der opførtes i forrige Femaar, er vel indrettet og i meget god Stand. Dette er ikke i samme Grad Tilfælde med de øvrige. De ere dog alle ret vel vedligeholdte, og ere de nu vel udrustede med det fornødne Inventarium. Som før bemærket holder Medicinalfondet under Storsildfiske paa Helgeland Sygehus i Aasvær. Under Lofotfisket har aarlig gjennem flere Aar for Midicinalfondets Regning været leiet et mindre Sygehus i Fiskeværet Skraaven og i de sidste 3 Aar ogsaa lignende Lokaler i Fiskeværene Henningsvær og Stene. De tvende sidste have kun midlertidigen været leiede som en Nødhjælp, indtil større og hensigtsmæssigere Lokaler for nævnte Fonds Regning kunde erhverves. Medens Medicinalfondets Status tidligere neppe har tilladt de mest fornødne Forføininger til de bestaaende Sygehuses fuldstændige Udrustning og slet ikke har tilladt Sygehusenes Forflerelse, er denne dog dels ved det gjennem Lov af 12te Mai 1866 etablerede nye Forhold for samme, dels endelig ved den Afgift, der har tilflydt samme fra de rige Storsildfiskerier, nu bedret saaledes, at den nu muliggjør enhver til Sygepleiens gode og fuldstændige Ordning

nødvendig Foranstaltning. Spørgsmaal om Opførelse af tvende nye Sygehuse for Lofotfisket har allerede af Amtsformandskabet været behandlet, men har paa Grund af Sagkyndiges Meningsforskjel om den hensigtsmæssigste Maade at ordne Sygepleien ved Lofotfisket paa hidtil ikke fundet sin endelige Afgjørelse. Det forudsees dog, at denne vil komme i den allernærmeste Fremtid. Om Medicinalfondets Status skal jeg oplyse:

at Fondets Beholdning ved Udgangen af 1865 udgjorde	4,178	Spd. 50	Skill.
og dets Gjæld	8,250	— -	—
Fondets Underballance var saaledes	4,071	Spd. 70	Skill.
Ved Udgangen af 1870 var Fondets Beholdning	11,943	Spd. 4	Skill.
og dets Gjæld — der nu er indfriet —	3,000	— -	—
Fondets Overskud var saaledes	8,943	Spd. 4	Skill.

I Forbindelse hermed anføres, at de fornævnte 4, Fondet tilhørende Sygehuse ere brandtaxerede saaledes:

Søvigs Sygehus til	10,320	Spd.
Bodø — -	4,880	—
Gravdals — -	7,320	—
Vaagens — -	3,130	—
eller til samlet Sum	25,650	Spd.

Udviklingen af Amtets Veivæsen har i Femaaret været i Fremgang. Denne er vistnok ikke kommen tilsyne i Udførelsen af ret mange Veianlæg, men ligesom endel gode Veie ere blevne anlagte paa hensigtsmæssige Linier, saaledes ere flere Anlæg foreløbig blevne undersøgte og derhos besluttede udførte, om Bidrag dertil af offentlige Midler, i Lighed med hvad før er skeet, blive bevilgede. Veivæsenets Udvikling i dette Amt tør siges alene at tilhøre de tvende sidste Femaarsperioder, i hvilke der af Statskassen er tilstaaet Bidrag til samme. De Beløb, der i disse Perioder — heri indberegnet Budgetterminen 1868—1871 have været bevilgede, udgjøre ialt 55,000 Spd., hvilke have været fordelte og anvendte saaledes:

1	til Veiarbeider i Mo (i 1863)	3,400	Spd.
2	- — - Saltdalen og Beieren samt over Higvafseidet (Vaagen og Hadsel 1862 til 1864) omtrent	5,950	—
3	- — - Vefsen (Rydnæs til Fillingfors 1864—1870) . . .	32,650	—
4	- — - Vaagen (Osan — Kabelvaag 1868)	3,000	—
5	- — - Hadsel (Hadsel — Stokmarknæs 1869)	2,350	—
6	- — - Næsne og Hemnæs (Sjoneidet 1870)	1,600	—
	Lateris	48,950	Spd.
	Transport	48,950	Spd.
7	til Veiarbeider i Alstahaug (Sannæssvei — Søvig paabegyndt 1870) .	4,600	—
		53,550	Spd.
8	til Udbedring af Veien gjennem Junkerdalsuren i Saltdalen vil blive anvendt Rest .	1,450	—
	eller tilsammen	55,000	Spd.

Udenfor ovenfor nævnte Veianlæg have Veiarbeiderne væsentlig kun indskrænket sig til Vedligeholdelse og Udbedring af de ældre Veie. Som antydet er der paa Anledning fra de forskjellige Communebestyrelser anstillet Undersøgelse til Forberedelse af flere Veianlæg, og udgjør efter Opgave fra Amtets Veiinspektør Længden af de saaledes undersøgte Veilinier (23 i Tallet) omtrent 21 Mile og Omkostningerne ved Anlæg af Vei paa samme efter hans Overslag omtrent 142,000 Spd. Da Bidrag af Statskassen hidtil har været knyttet til den Betingelse, at vedkommende Herreder selv udrede $^1/_4$ af Omkostningerne ved Anlægget, ere de fleste af de efter disse Undersøgelser foreslaaede Veiarbeider besluttede indtil Videre ikke at komme til Udførelse, og alene for følgende Anlæg er der nu af vedkommende Communebestyrelser fattet, eller kan det forudsees, at der vil blive fattet Bestemmelse, som — forudsat, at fornødent Bidrag erholdes af Statscassen — muliggjør sammes Udførelse i den allernærmeste Fremtid, sc:

1.	fra Rørøen til Vallaosen (Vægø) beregnet at koste	5,164	Spd.
2.	- Borgefjord til Farstad (Borge) — - —	3,635	—
3.	- Farstad til Rækstrand (Buksnæs) — - —	9,242	—
4.	- Legtnæs til Skifjord (Buksnæs) — - —	4,084	—
5.	- Fuglesø til Ramsvig (Buksnæs) — - —	1,755	—
6.	- Dybvig til Fuske (Skjærstad) — - —	5,960	—
	tilsammen til Kostende	29,840	Spd.

Medens samtlige iøvrigt undersøgte Linier ansees at være af den høieste Interesse have vedkommende Communebestyrelser dog idet forløbne Femaar ikke vovet ved Beslutning om Veianlæg paa samme yderligere at forpligte deres allerede før forholdsvis meget bebyrdede Herreder. En dels allerede indtraadt og dels sandsynlig bleven Bedring i vedkommende Herreders Kaar vil maaske snart igjen foranledige Gjentagelse af Spørgsmaalet om disse Veianlæg. Det er dog i det Hele at befrygte, at Udgiften af $^1/_4$ af de forholdsvis store Anlægsomkostninger vil findes at være for byrdefuld for ethvert enkelt Herred. Nordlands Amtsformandskabs Opmærksomhed er derfor bleven henledet paa, at det, for at ønskelige Veianlæg inden Amtet herefter kunne komme til Udførelse, maaske vil være rettest, at den $^1/_4$ Part af Veianlæggenes Kostende, som Storthinget hidtil har fordret som Betingelse for Statens Bidrag til Veiarbeider i Amtet, herefter overtages med den halve Del af Amtskommunen, for alene med den anden Halvdel (eller $^1/_8$ istedet-

for $^1/_4$ af Anlægssummen) at udredes af det Herred, hvorigjennem Veien drages. Spørgsmaalet om en saadan fremtidig Ordning, der antages at ville faa en væsentlig heldig Indflydelse paa Udviklingen af Amtets Veivæsen, vil forhaabentlig paa førstsammentrædende Amtsformandskab faa sin Afgjørelse.

I min Opgave af Overslagssummerne for de i Femaaret her undersøgte Veilinier er ikke medtaget de projekterede Linier til Vei mellem Saltdalen og Sverige og mellem Ranen og Sverige. Den første erfares at være beregnet til at koste 73,782 Spd. og den sidste 69,925 Spd. Spørgsmaalet om disse Veianlæg har for Nordland høi Betydning, og dets Afgjørelse imødesees derfor med almindelig Interesse. Det vil imidlertid kunne vides, at dets Løsning ikke over det hele Amt anbefales paa een og samme Maade. Ranen-Linien interesserer selvfølgelig mest den sydlige Halvdel af Amtet, og Linien over Saltdalen den nordlige. Men deri samstemme dog Alle, at paa hvilken af Linierne Amtet end faaer sin Forbindelse med Sverige, vil herved en Kilde til Fremgang for Distriktet idethele være vunden. Efter Forholdenes Natur har hidtil Trafiken mellem Saltdalen og de tilstødende Dele af Sverige kun været for liden eller ingen at regne. Ikke blot har Terrænets Beskaffenhed her og navnlig de lange Afstande mellem de beboede Steder idethele gjort den for besværlig, til uden i høieste Nød at prøves, men et Fjeldpas i Saltdalen omtrent 2 Mile fra Grændsen — den saakaldte Junkerdalsur — har som alene og det kun med yderste Vanskelighed for Fodgjængere passabelt, hidtil lagt den Hindringer iveien. Ved den nu besluttede Opførelse af en Fjeldstue i omtrent 1 Mils Afstand fra Grændsen og ved den ligeledes besluttede Oparbeidelse af Veien gjennem Junkerdalsuren vil Vintertrafiken fra Saltdalen til Sverige blive mulig, og at den efterhaanden alene med disse Udbedringer vil udvikle sig, derom næres ikke Tvivl. Mellem Ranen og tilgrændsende Dele af Sverige har Trafiken ikke havt de samme Hindringer at kjæmpe med, og den har derfor ogsaa allerede i flere Aar havt Anledning til at kunne vinde en i Forhold til de naturlige Vanskeligheder, der endnu ere forbundne med samme, ikke ringe Udvikling. Jeg har fra Handelsmand Meyer i Mo erhvervet en velvillig meddelt Fremstilling af Trafiken mellem dette Præstegjæld og Sverige i Aarene 1866—1870, hvilken jeg her tillader mig at indtage. Det deri anførte Hestetal støtter sig ikke til Tælling, men alene til Skjøn, der dog tør formodes at være paalideligt

Handelsmand Meyers Fremstilling er saalydende:

„Samfærselen mellem Mo og Sverige foregaaer i Regelen fra medio November til Udgangen af Mai Maaned, Alt efter Førets Beskaffenhed; kun undtagelsesvis har der været Heste fra Sverige om Sommeren, i hvilket Tilfælde da benyttes Kløv, hvorved Læsset indskrænkes til 5 Vog. Om Vinteren derimod regnes 1 Læs i Almindelighed til 16 Vog, hvortil kommer Hestemad, samt Kjørerens Proviant og Tøi, hvilket sidste kan anslaaes til et Par Voger. Grunden til, at Trafiken kun væsentlig foregaar paa den anførte Aarstid, er ene og alene at søge i den Omstændighed, at der ikke findes arbeidet Vei, og vil Transporten blive for kostbar og omstændelig, dersom man ikke passer at benytte Vinterføre. For endel kan maaske ogsaa Grunden søges i, at de Varer som bringes hertil fra Sverige først om Høsten gjøres disponible for Omsætningen, da disse hovedsagelig bestaar i Smør, Talg, Kjød, ubarkede Huder og Skind, Vildt, Fjær, Næver, Tjære, samt Renshorn. Af egentlige Husflidsprodukter er kun en ringe Del bleven hidført, og har disse da bestaaet i mere forædlede Trævarer, saasom Ski, Mælketraug o. s. v. De Varer, som transporteres til Sverige, bestaaer af Sild og Fisk, dels saltet, dels fersk og tør, Salt, Korn (deriblandt Sædekorn) Mel, Tobak, Kaffe, Sukker, Tran, Jernvarer, støbte Sager og andre grove Varer, samt forøvrigt alle andre Slags Colonial- og Manufakturvarer. Den Sum, disse Varer repræsentere, kan Aar om andet ansættes til 12 à 15000 Spd. for de Varer, der hidbringes fra Sverige, samt omtrent til et lignende Beløb for de Varer, der bringes herfra til Sverige. Læsantallet maa i nævnte Tidsrum ansættes til 1000 aarlig for Sverige — Moes Vedkommende og til noget mere herfra til Sverige, saaledes at det samlede Antal kan anslaaes til 2000 à 2200 aarlig, hvilket antages som Middeltallet i nævnte Femaar; dog maa bemærkes, at Læsantallet ikke var ubetydelig større i Vinteren 1867—68 paa Grund af Uaaret 1867, idet en betydelig Forøgelse af Kornvarer (ogsaa Sædekorn) og Melvarer, samt andre Fødevarer da expederedes til Sverige. Grunden til, at Læsantallet som anført bliver større fra Mo er den, at de Varer, som bringes til Sverige, i Regelen har en mindre Capitalværdi i Forhold til Vægten end de Varer, som kommer fra Sverige. I Forbindelse hermed skal jeg tillade mig at oplyse, at den berørte Samfærsel har været i stadig og jevn Tiltagen, og jeg nærer ingen Tvivl om, at den ikke alene vil blive vedvarende, men ogsaa fremdeles gradvis tiltage og udvikle sig; thi de svenske Fjeldbygder med sine rige Havnegange afser en større Mængde Landprodukter, hvilke vigtige Produkter altid har en livlig Efterspørgsel til vore store Fiskerier, ligesom Svenskerne paa sin Side vil have stadig Brug for Sild og andre Fiskevarer m. m. Der er saaledes mellem de paagjældende Distrikter en Trang til at bytte sine Varer, som har bevirket, at Trafiken trods de primitive Forholde, hvorunder den hidtil har foregaaet, har kunnet udvikle sig til hvad den nu er. Antallet af de Personer, som færdes mellem Mo og de tilgrændsende Distrikter i Sverige — Tärna, Sørsele, Stensele, Wilhelmina, Lychsele og Åsele kan ikke ansættes stort større end til hvad der tiltrænges til Læstransporten, og reducerer dette sig i Regelen til en Mand pr. Hest. Endel Løspassagerer søge vel af og til ad denne Vei til Norge for at søge Tjeneste eller Dagarbeide."

Ogsaa for Trafiken mellem Ranen og Sverige er der stillet en Lettelse i Udsigt ved den forhaabentlig nærforestaaende Opførelse af Fjeldstue i Mo henimod den svenske Grændse.

En af Amtets Veiinspektør meddelt Opgave over samtlige Veie i Amtet ved Udgangen af 1870 med Beskrivelse over disses Tilstand følger som Bilag No. 10.

Som ovenfor antydet er Communikationen for Amtet i sidste Femaar væsentlig forbedret ved Dampskibsfartens Udvidelse. Dels er de nordenfjeldske og bergenske Dampskibsselskabers Skibes Fart paa Nordland fra 1868 bleven ugentlig for det hele Aar, dels har i Femaaret flere andre Dampskibe (3 hjemmehørende i Bergen og Christiansund) havt regelmæssig Fart paa Nordland, dels har endelig Amtsdistriktet som tidligere nævnt selv erhvervet 2 i regelmæssig Post-, Passager- og Fragt-Fart inden Amtet anbragte Dampskibe. Af disse, der begge understøttes af Statskassen, har Dampskibet „Helgeland" med Station i Søvig havt reggelmæssig Fart paa Ranen- og Vefsen-Fjordene og mellem disse og det udenfor liggende Ødistrik — Næsne, Alstahaug, Thjøtø, Herø og for en Tid Vægø, samt endelig for Maanederne November, December og Januar paa Storsildfiskeværene Lovunden, Aasvær og Skibaadsvær. Det andet, Dampskibet „Salten", har Station i Bodø og er givet regelmæssig Fart paa Fjordene i Beieren, Bodø, Skjærstad, Saltdalen og Folden, samt i Storsildfisketiden paa Fiskeværene i Bodø og Gildeskaals Præstegjælde. Foruden disse Dampskibe findes i Amtsdistriktet et af Handelsmand Ronæs paa Kjeøen i Lødingen anskaffet Dampskib „Kjeøen", der er bestemt for og hovedsagelig har været anvendt i Eierens egen Bedrift, navnlig Sildefisket. En Opgave over Skibenes Drægtighed, Hestekraft m. m. vedlægges som Bilag No. 11.

I Amtet er ialt 50 Tilsigelsesstationer. Faste Skydsstationer findes ikke.

De i Amtsdistriktet værende Sparebankers Antal er bleven forøget i Femaaret, idet nye Sparebanker ere oprettede i Hadsel, Saltdalen og Thjøtø. Foruden i disse Præstegjælde haves som før Sparebanker i Vaagen, Stegen, Alstahaug, Vefsen og Brønø.

Den 1ste Juli 1866 er en ny Forening til Forsikring af Fartøier stiftet paa Helgeland under Navn af „Helgelands Søassuranceforening." Den traadte i Virksomhed 1ste Januar 1867. Til Oplysning om dennes og iligemaade om den i forrige Femaarsberetning omhandlede fremdeles bestaaende „Nordlands Skibsassuranceforenings" Virksomhed i Femaaret meddeles følgende Opgave:

	1866.			1867.			1868.			1869.			1870.		
	Fartøiernes Antal.	Forsikringssum.	Søskadernes Beløb.	Fartøiernes Antal.	Forsikringssum.	Søskadernes Beløb.	Fartøiernes Antal.	Forsikringssum.	Søskadernes Beløb.	Fartøiernes Antal.	Forsikringssum.	Søskadernes Beløb.	Fartøiernes Antal.	Forsikringssum.	Søskadernes Beløb.
		Spd.	Spd.		Spd.	Spd.		Spd.	Spd.		Spd.	Spd.		Spd.	Spd.
Nordlands Skibsassuranceforening.	162	211443	5023	159	214320	8748	169	243381	14210	122	193070	3811	156	238605	7780
Helgelands Søassuranceforening.	„	„	„	42	56170	2776	43	51685	3359	34	40277	1859	17	22736	134

Den Helgelandske Forenings Virksomhed har, som det sees, været liden, og de deri interesserede Fartøiers Tal stadigt nedadgaaende. Der er derfor gjort Forslag til dens Opløsning, hvilket antages at ville blive bifaldt.

Lægedistrikternes Tal i Amtet var ved Udgangen af 1870 ialt 13, efterat eget Distrikslægeembede ved Kongelig Resolution af 11te October 1866 var bleven oprettet for Sortland, indbefattende dette Præstegjæld og Præstegjældene Øksnæs og Dverberg, samtlige tidligere henliggende under Vesteraalens Distriktslægeembede. Ved Kongelig Resolution af 17de December 1870 er det derhos bestemt, at Bodø, Skjærstad og Stegens Lægedistrikter skulle omreguleres til 4 Lægedistrikter, sc: Bodø, Skjærstad, Stegen og Foldens Lægedistrikter.

Amtets Jordemoderdistrikters Antal var ved Udgangen af 1870 ialt 34. 2 à 3 af disse have dog i Regelen altid været ubesatte. Amtscommunen underholder aarligaars nogle Elever til Oplærelse ved Jordemoderskolerne, der selvfølgelig ere forpligtede til at modtage Ansættelse, hvor saadan anvises dem; men da Skolerne kun modtage et begrændset Antal Elever herfra, har disses Tal ikke været tilstrækkeligt for Behovet, og fremmede Jordemødre have ikke villet søge Ansættelse her.

Lensmandsdistrikternes Antal var ved Femaarets Udgang uforandret som før 34, idet derhos som tidligere en særskilt Lensmand har været ansat for Lapperne i Mo.

Formandskabsdistrikternes Antal, der tidligere var 34, har, efterat Tysfjordens Præstegjæld ved Kongelig Resolution af 12te September 1868 blev et eget Herred, senere udgjort 35.

Til Bestridelse af Amtskommunens Udgifter har der foruden den almindelige Veiskat aarlig paa Matrikulen saaledes som i forrige Femaar i Periodens 4 første Aar været udlignet 2 Spd. pr. Skylddaler. Ved de betydelige extraordinære Udtællinger, der ere forvoldte ved Matrikuleringsarbeidet, er tidligere Beholdninger saaledes medgaaede, at det i 1870 fandtes fornødent at forøge Udligningen til 2 Spd. 24 Skill. pr. Skylddaler. Amtskommunens Gjæld udgjorde ved Femaarets Udgang omtrent 15,700 Spd.

II. Kjøbstaden Bodø.

De befalede Oplysninger om de i Femaaret i Kjøbstaden thinglæste og aflæste Gjældsbreve, hvorved Pant er givet i faste Eiendomme, over afhændede faste Eiendomme og over afholdte Executioner og Udpantninger, samt Oplysning om de afholdte Tvangsauktioner ere indtagne i hermedfølgende Opgave No. 12.

Om Kjøbstadens Tilstand og Udvikling i Femaaret har dens Magistrat, Fogden i Saltens Fogderi, under 17de November 1871 afgivet følgende Beretning:

„Byen havde ved 1870 Aars Udgang 770 Indvaanere mod 519 ved Udgangen af Aaret 1865. Med Hensyn tli Levevei antages at kunne henføres til:

Dagarbeidere og Dagarbeidersker	57
Fiskere	30
Sømænd	14
Murere	3
Tømmermænd	10
Snedkere	10
Malere	2
Smede	3
Blikkenslagere	2
Bødkere	9
Skræddere	7
Skomagere	7
Garver	1
Sadelmager	1
Uhrmagere	2
Bagere	5
Haandværkslærlinge	19
Syersker og Spindersker	11
Skippere	15
Handelsmænd	10
Handelsbetjente	10
Boutikjomfruer	8
Embedsmænd	3
Bestillingsmænd	19
Sagførere	3
Apotheker	1
Boghandler	1
Bogtrykker	1

Der drives derhos af 2 Personer Brændevinshandel, samt findes 4 Øl- og Vinudskjænkninger.

Anledningen til Arbeidsfortjeneste saavel for Haandværkere som Dagarbeidere antages at have været særdeles god, og den stigende Tendents hos Byen at blive et Centrum for omliggende Distrikter har troligvis ogsaa for Detailhandlere forøget Adgangen til heldig Afsætning.

I Skat til Communen har været lignet:

Aar.	Antal Skatteborgere.	Formue.	Antaget Næring.	Skatbar Næring.	By og Fattigskat.
1866	149	62,700 Spd.	36,380 Spd.	16,853 Spd.	334 Spd.
1867	162	69,600 —	39,100 —	19,033 —	359 —
1868	183	76,600 —	40,835 —	19,605 —	470 —
1869	213	75,500 —	51,660 —	27,366 —	645 —
1870	224	92,200 —	64,260 —	35,056 —	839 og 243 Spd.

Bykassens Indtægter og Udgifter have for de samme Aar, efter Fradrag af hvert foregaaende Aars Beholdninger, udgjort:

1866	763 Spd.,	deraf til Fattigvæsenet	193 Spd.
1867	923 —	„ - —	205 —
1868	1052 —	„ - —	210 —
1869	1240 —	„ - —	263 —
1870	1158 —	hvori ikke er indbefattet Fattigvæsenets Budget og de i samme Aar	

i Anledning af en ny Skolebygnings Opførelse, samt paa Grund af Communens Deltagelse i Aktietegning til et Dampskib af Oplysningsvæsenets Fond og Bodø Sparebank optagne Laan.

Til Oplysning om Ind- og Udførsel hidsættes følgende fra Toldkammeret tilveiebragte Opgave:

Indgaaende Intrader:	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Indførselstold	3550 Sp. 29½ ß	2804 Sp. 63 ß	5117 Sp. 55 ß	3089 Sp. 42½ ß	3397 Sp. 36½ ß
Oplæggelsesafgift . .	8 — 51½ -	3 — 30 -	4 — 51 -	3 — 71 -	1 — 62 -
Lastepenge	339 — 25½ -	355 — 30 -	558 — 65 -	488 — 78 -	553 — 108½ -
Fyrpenge	155 — 18 -	162 — 48 -	255 — 40 -	223 — 48 -	253 — 103 -
Udgaaende Intrader:					
Trælasttold	„ — „ -	160 — 24 -	1357 — 96 -	2428 — 96 -	2778 — 97 -
Anden Told	11 — 6 -	„ — „ -	14 — 109 -	53 — 98 -	31 — 46 -
Oplæggelsesafgift . .	„ — „ -	„ — „ -	„ — „ -	„ — „ -	3 — 78 -
Lastepenge	170 — 75½ -	197 — 74 -	1065 — 107½ -	1876 — 110 -	2226 — 71 -
Fyrpenge	78 — „ -	90 — 40 -	487 — 32 -	859 — 17 -	1018 — 31 -
Tilfældig Indtægt . .	„ — „ -	4 — 42 -	28 — 25½ -	„ — „ -	2 — 74 -
	4312 Sp. 86 ß	3777 Sp. 111 ß	8889 Sp. 101 ß	9023 Sp. 80½ ß	10267 Sp. 107 ß

Ved Opgaven over udgaaende Intrader maa dog bemærkes, at derunder opført Trælasttold, Lastepenge og Fyrpenge næsten udelukkende ere indkomne fra de Interessentskabet „The North of European Land & Mining Co. Limited" tilhørende Sagbrug i Vefsen, ligesom samme Selskab er den største Yder af Byskat.

Byens Havn maa, om den end er noget udsat for enkelt Vind, ansees god, og specielt antages den at have god Ankerbund, ligesom i de senere Aar endel Forbedringer med Fæstigheders Anbringelse har fundet Sted. Hensigtsmæssige Pakhusrum findes og have aarlig tiltaget i Antal, samt modtaget Forbedringer.

Foruden et ved Aktietegning, deriblandt af Communen, anskaffet Dampskib til Fart paa de nærmeste Distrikter, er hjemmehørende i Byen 20 Fartøier med Drægtighed tilsammen 428 Læster.

Den direkte Forbindelse med Udlandet antages ikke at være af Betydenhed, men rimeligvis i Fremgang. Foruden af de stadig ugentlig paa Hamburg og i Kyst-Route gaaende Dampskibe, der tilhøre de Bergenske og Nordenfjeldske Selskaber, har Stedet i stigende Antal været besøgt af Fragtdampere.

Ved Actietegning er grundlagt et Værft, som til Nytte og med Held driver Reparationsarbeider.

I Femaaret er af Byens Grunde udvist 35 Byggetomter, tildels vistnok som Tillæg til ældre Udvisninger, men væsentligst dog til selvstændig ny Bebyggelse. De brandforsikrede Husnummeres Antal udgjorde ved Udgangen af Aaret 1870 67 med Taxtsum 104,970 Spd. og ordinær med extraordinær Kontingent 421 Spd. Uagtet den stedfundne Tilvæxt, maa Stedet siges at lide følelig Mangel paa Husrum. Til Reisendes Bekvemmelighed er nu etableret et Hotel, hvorved tidligere stedfundne Vanskeligheder ere fjernede.

Som i forrige Femaarsberetning paapeget er for Byens Indvaanere og rimeligvis ogsaa for de mange hertil søgende Fartøier Manglen af Vand et føleligt Savn. Endel Brønde findes, men foruden at Vandet i disse er daarligt, afgive Brøndene heller ikke om Vinteren tilstrækkeligt til Behovet. De i økonomisk Henseende heldigere stillede Familier lade hente Vand fra den en Fjerding-Vei fra Byen ved Præstegaarden flydende Elv, og Prisen paa Leveringer derfra betales med 8 a 10 Skilling pr. Td. Der er i indeværende Aar af Communebestyrelsen fattet Beslutning om Anlæg af et Vandværk fra den ved Byen liggende Myr, hvorved forhaabentlig Savnet nogenlunde bliver afhjulpet.

Byens Gader ere efter en i 1864 approberet Reguleringsplan regelmæssig anlagte, men paa enkelte Steder vil temmelig stærke Bakkeheld medføre nogen Vanskelighed ved Bebyggelse. Til Byens Forskjønnelse ved Træplantning haves til Disposition en mindre Kapital, som indkom ved Opløsningen af et Læseselskab.

Den i 1857 oprettede Sparebanks Capital er fra 3,100 Spd. ved Udgangen af forrige Femaar steget til 6,550 Spd. ved Udgangen af 1870, og virkede Indretningen ved sidstnævnte Tidsrum med en Sum af 73,000 Spd.

Forretningerne ved Telegrafstationen og Postkontoret, hvilke fra indeværende Aars Begyndelse ere forenede, have været i stadig og betydelig Stigende. Efter velvillig meddelt Opgave kan oplyses, at Brevenes Antal for 1869 udgjorde 24,120 Stkr.

Et af Amtets Sygehuse er fra ældre Tid beliggende i Byen, ligesom ogsaa dersteds forefindes Distriktsfængsel. Ved den i Femaarets Slutning indtrufne Ledighed i Fogedembedet er det bestemt, at Fogden som Magistrat og Politimester skal have Bopæl i Byen, ligesom ogsaa den indtrufne Ledighed i Sorenskriverembedet formentlig vil medføre Sorenskriverkontorets Forflyttelse til samme.

En ny 2 Etages Bygning til Almueskole er bragt under Tag, men endnu ikke færdig. Almueskolen har 1 Lærer og noget over 80 Skolebørn. Foruden denne Skole forefindes en privat Pigeskole, hvor tillige Undervisning gives mindre Gutter. Som ovenfor anført har Byen en Boghandel, samt derhos et Bogtrykkeri, fra hvilket en Gang ugentlig udgaaer en Avis. Et Leiebibliothek er oprettet.

Tilførselen til Byen fra omliggende Landdistrikt af dag-

lige Fødemidler antages at være jevn og, hvad specielt angaaer Mælk, afgiver derhos de Byens Indvaanere tilhørende 50 Kjør et godt Bidrag. Af Heste skal der være 11, hvoraf flere ved den ikke ubetydelige Anledning til Leiekjøring skaffe sine Eiere nogen Fortjeneste. Byen har ikke fast Skydsstation, men alene en Skydsskaffer. Paa Brænde findes undertiden Mangel, men Tilførsel af Stenkul og Brugen deraf er i Tiltagende, hvorimod den tidligere paa Myren stedfindende Skjæren af Brændetorv rimeligvis er noget aftaget. Torv til Tagtækning bruges fremdeles, men antages ligeledes i Aftagende paa Grund af Benyttelse af andre Tækningsmidler."

Idet jeg tillader mig at henvise til denne Beretning, skal jeg tilføie, at Byen ogsaa efter min Erfaring har været og er i rask Fremgang — hvad navnlig har vist sig med stadig Fremadskriden at have været Tilfælde i Periodens sidste Halvdel, og at Byens Handelsmænd saavelsom dens Haandværkere og Dagarbeidere have havt og have god, de sidste endog rigelig Fortjeneste. Iøvrigt bemærkes, at der ogsaa af Fiskere herfra tages stadig Del saavel i de inden Amtet forefaldende større Fiskerier som ogsaa i Finmarksfisket. I dette sidste har dog aarlig gjennemsnitlig kun deltaget 6 Fiskere med en gjennemsnitlig Mandslod stor 55 Spd. I Lofotfisket har aarlig deltaget omtrent 25 Mand, der have drevet Linefiske og havt en gjennemsnitlig Mandslod stor 45 Spd. I Storsildfisket har Deltagernes Antal været større. Det var i 1866 58, i 1867 60, i 1868 100 og i 1869 og 1870 120. Baade Notbrug og Garnfiske dreves herfra, og har Mandslodden paa Not i de tre sidste Aar af Perioden været respektive 12 Spd., 25 Spd., 18 Spd. og med Garn 20 Spd., 25 Spd. og 10 Spd.

Det af Fogden omhandlede Dampskib er det af mig ovenfor omtalte Skib „Salten."

Bodø den 16de Februar 1872.

Underdanigst

Claus Worsøe.

C. No. 2.

T.

Tromsø Amt.

Underdanigst Beretning

angaaende Tromsø Amts økonomiske Tilstand m. v. i Femaaret 1866—1870.

A. Landdistriktet.

1. Jordbruget

led ved Femaarets Begyndelse deraf, at de to sidste Aar af forrige Periode havde været uheldige. Af de fem Aar, som nærværende Beretning omfatter, er for de fleste Herreders Vedkommende 1866 betegnet som et godt og 1868 og 1869 som et middels Aar, medens 1870 var meget gunstig for Jordbruget. — Aaret 1867 var derimod for det hele Amts Vedkommende et fuldstændigt Uaar, hvis Indflydelse paa Jordbruget og paa Amtsdistriktets økonomiske Tilstand endnu mærkes i mere end en Henseende.

Jordbrugenes Antal var i Aaret

1845	opgivet til	2807
1855	— -	3516
1865	— -	4100

og er i de nu indhentede schematiske Forklaringer for Aaret

1870	opgivet til	4301 Brug,

hvoraf

1167	Brug	af en Matrikulskyld af 24 Sk. og derunder	
2887	— - -	—	over 24 Sk. men under 1 Daler
216	— - -	—	over 1 Daler men under 2 Daler.
29	— - -	—	over 2 Daler men under 5 Daler.
2	— - -	—	over 5 Daler men under 10 Daler.

Hele Amtets Matrikulskyld er lidt over 1785 Skylddalcr; altsaa bliver hvert Brug i Gjennemsnit blot paa lidt over 2 Skyldort, medens Gjennemsnitstallet for hele Riget efter forrige Femaarsberetning var over $1^1/_2$ Skylddaler pr. Brug. Udstykningen er saaledes fremdeles gaaet for sig omtrent i samme Grad som i de foregaaende Aar, og Brugene ere i det Hele taget smaa. Dette sidste viser sig ogsaa ved at sammenholde Jordbrugenes Antal med Kreaturholdet og med Udsæden. Derefter skulde der i Gjennemsnit falde omtrent 1 Hest, 5 Kjør og 13 Faar paa hvert Brug. Forholdene ere dog i denne Henseende forskjellige i Amtets forskjellige Dele, idet der f. Ex. i Maalselven og Bardo falder omtrent $1^1/_2$ Hest, $8^1/_2$ Ko og 16 Faar, men i enkelte af de nordlige Sødistrikter mindre end 1 Hest og blot 2 à 3 Kjør gjennemsnitlig paa hvert Brug. Af Udsæd falder lidt over 1 Tønde Byg og omtrent 4 Tønder Poteter paa hvert Brug, i hvilken Henseende og Forholdene ere endnu mere forskjellige end med Hensyn til Kreaturholdet, især deleshed hvad angaar Kornet, som kun for en mindre Deel avles i Tromsø Distrikt.

Uagtet den Omstændighed, at Brugene ere saa smaa, vistnok ikke er heldig for Fremme af et rationelt Jordbrug, er jeg dog af den Mening, som ogsaa er udtalt i forrige Femaarsberetning, at Udstykningen ikke endnu er gaaet udenfor de af Forholdene her i Amtet betingede Grændser. Her vil nemlig altid Fiskeriet blive en væsentlig Næringsvei, som i den Grad vil trække især den yngre Befolknings Kræfter til sig, at der i Regelen ikke vil være leiede Folk i større Antal at faa for en saadan Pris, at Jordbruget under vore klimatiske Forholde og korte Somre kan bære sig ved Hjælp af Leiefolk. Jordbrugene maa derfor være smaa for at kunne drives væsentligst ved Gaardens egne Folk og af dem ogsaa oftest blot i den Tid, som kan afsees fra Fisket. Herfra danne dog enkelte Dele af Amtet, deriblant Maalselven og Bardo Undtagelser, idet Jordbrug og fornemmelig Fædrift i disse Distrikter allerede er Hovednæringsveien, ligesom det fra enkelte Distrikter specielt Kvædfjord og Berg anføres, at

Indvandring af Arbeidsfolk sydenfra, der ere vante med Jordarbeidet, har´været i Tiltagende og bidraget til at afhjælpe Mangelen paa leiede Arbeidere, men i Almindelighed er det dog saa, at Mangelen paa Leiefolk og den deraf flydende høie Dagløn i Sommertiden er følelig. I Regelen vil saaledes større Jordbrug ikke kunne lønne sig, medens de mindre Brug afgive væsentlige og uundværlige Bidrag til Befolkningens Underholdning. Den hernævnte Vanskelighed ved at faa leiet Hjælp til Gaardsdrift bidrager vistnok adskilligt til den for Jordbrugets Fremme skadelige Skik, at Jordbrugerne allerede i en tidlig Alder opgive Gaardens Drift til en anden Eier eller Bruger og betinger sig selv Føderaad. Jordbruget betynges derved med ganske betydelig og trykkende Afgift til Mænd, som ikke længere bidrage noget til dets Fremme. At denne Byrde ogsaa føles inden Distrikterne viser sig af de nu indhentede Opgaver, i hvilke der for 10 af Amtets 16 Herreder er afgivet den Forklaring, at Føderaad ere hyppige og at de i det Hele ansees som en stor Byrde for Distriktet. For to Herreder er ingen Erklæring herom afgivet, medens kun 4 Herreder erklære, at Byrden ikke er væsentlig trykkende.

Den i 1862 paabegyndte Udskiftning af Jordfællesskabet har i indeværende Femaar været fortsat ved en Udskiftningsformand og 2 Assistenter med saadant Resultat som sees af efterstaaende Opgave:

Aar.	Udskiftningsforretninger i det Hele.		Deraf Forretninger, ved hvilke Opmaaling og Kartering have fundet Sted.		
	Antal Lodeiere.	Antal Forretninger.	Antal Forretninger.	Udskiftet Areal	
				Indmark. Maal.	Udmark. Maal.
					omtrent.
1866	94	15	12	5,795	58,150
1867	56	7	7	3,575	12,650
1868	73	12	11	5,154	7,200
1869	50	8	5	1,842	15,500
1870	75	12	12	4,672	17,345
Ialt	348	54	47	21,038	110,845

For Kvædfjords, Ibestads, Maalselvens, Bardo og Lyngens Vedkommende anføre Lensmændene, at Jordfællesskab nu ikke mere findes. Derimod er det anført, at i Sand 53, i Lenvik 13, i Hillesø 6 og i Karlsø 7 Brug ligge i Fællesskab. Fra de øvrige Distrikter mangle Oplysninger herom.

Priserne paa Jordeindomme ere for tre Herreders Vedkommende nemlig Maalselven, Bardo og Lenvik opgivne at være stegne i Femaaret, medens de for 7 Herreder sc: Trondenæs, Sand, Ibestad, Tranø, Hillesø, Karlsø og Lyngen ere opgivne at være faldne. For de øvrige Herreder mangler deels Opgave, deels lyder den paa, at Forholdet er uforandret. Efter de Opgaver som ere afgivne skulde Skylddalerens Gjennemsnitsværdi for Tiden være:

i Maalselvens Herred	1000	Spd.
i Bardo —	950	—
i Lenvik —	800	—
i Hillesø —	500	—
i Lyngens —	500	—
i Trondenæs —	450	—
i Tranø —	400	—
i Berg —	400	—
i Balsfjorden —	400	—
i Tromsøsundet —	400	—
i Sand —	350	—
i Ibestad —	350	—
i Kvædfjord Herred	250	Spd.
i Karlsø —	200	—
eller i Gjennemsnit for det hele Amt ca.	496	—

For Skjærvø og Kvænangen er ingen Opgave herover meddelt. Rigtigheden af de her nævnte Opgaver, som selvfølgelig kun ere at betragte som tilnærmelsesvise Skjøn, bestyrkes forøvrigt derved, at de stemme med de Priser, som ere opgivne i den med Indre-Departementets Femaarsberetning for 1861—1865 fulgte Tabel No. 10. Efter denne skulde nemlig Jordgodspriserne i dette Amt have udgjort pr. Skylddaler:

i Aarene 1852—1856	272	Spd.
- — 1857—1861	371	—
- — 1862—1866	498	—

Medens de saaledes i Tiden fra 1852 til 1866 have været i rask Stigning, skulle de omtrent have været stillestaaende i Femaaret, som slutter med 1870, for hvilket Aar de som anført ere udregnede til 496 Spd. Jeg antager, at dette ogsaa kommer det Rigtige meget nær, thi medens Priserne vistnok i Indlandsdistrikterne Maalselven og Bardo, hvor Jordbrug og især Kvægrøgt i de senere Aar have gjort betydelige Fremskridt, ere stegne, har utvivlsomt de indtrufne uheldige Aar 1865 og 1867 haft en ikke ringe Indflydelse til at trykke Prisen ned i Sødistrikterne og især i de nordlige Distrikter.

Hermed kan sammenholdes hvad der nedenfor anføres om Salget af Proprietær Maursunds Jordegods.

I Femaaret er endeel Leilændingsgods gaaet over til Selveiendom. Ved Udgangen af 1865 blev af 4100 Brug de 2850 benyttede af Eierne selv, medens 1250 vare bortfæstede. Ved Udgangen af 1870 er af 4250 Brug 3149 opgivne at bruges af Eierne, men 1101 at være bortfæstede. Proprietær Maursund har i dette Femaar fremdeles fortsat det i forrige Beretning omhandlede Salg af hans i Balsfjordens, Tromsøsundets, Hillesø og Maalselvens Sogn beliggende Jordegods, af hvilket der i Aaret

1866	solgtes	14	Skylddaler	4	Ort	23	Skill.	for	6645	eller	443	Spd.	pr.	Skylddaler.
1867	—	22	—	„	—	13	—	-	6860	-	312	—	-	Do.
1868	—	4	—	„	—	9	—	-	1510	-	377	—	-	Do.
1869	—	4	—	1	—	17	—	-	1425	-	351	—	-	Do.
1870	—	1	—	„	—	10	—	-	475	-	438	—	-	Do.

eller i Gjennemsnit henved 370 Spd., medens Priserne i forrige Femaar opgaves til henved 400 Spd. pr. Skylddaler. Denne Opgave viser, hvor betydeligt Priserne dalede som Følge af Uaaret 1867, medens de i 1870, forsaavidt man kan slutte af det da foregaaede enkelte Salg, igjen vise Tendents til Stigning.

Den i tidligere Femaarsberetninger omhandlede Flytning af svenske Fjeldfinner (Lapper) om Sommeren fra Sverige til den norske Kyst har ogsaa i indeværende Femaar fundet Sted og maa ansees som en ikke uvæsentlig Byrde for det her stedfindende Jordbrug. Denne Byrde falder dog meget forskjellig i de forskjellige Dele af Distriktet, eftersom Fjeldfinnerne søge den mere eller mindre. I Tranø, Ibestad, Trondenæs og Kvædfjord føles kun liden Uleilighed af de faa Ren, som opholde sig i disse Distrikter. Det samme er Tilfældet i Berg, Hillesø, Karlsø og Helgø. Derimod er Renmængden stor og følgelig Ulemperne føleligst i en Deel af Lenvik, Maalselvens og Bardo øvre Deele, i Balsfjorden, Tromsøsundet, Lyngen, Skjærvø og Kvænangen. Foruden de svenske Ren, som disse Lapper medbringe, beter her i Amtet om Sommeren ogsaa endeel norske Ren, som have sit Vinteropholdssted i Sverige. Antallet af samtlige de her i Amtet i Sommeren 1866 betende Ren var af den i det nævnte Aar nedsatte Kongelige Kommission anslaaet saaledes:

Efter Opgave fra vedkommende svenske Lensmænd var der for dem anmeldt til Overflytning til Norge et Antal svenske Ren fra Karesuando stort 34,675
- Jukasjervi — 5,230

tilsammen 39,905

Kommissionen antog imidlertid, at dette Antal var for lavt opgivet og anslog, at det sandsynligvis for at komme det rette nær maatte forøges med $^1/_2$ eller 19,952

ialt svenske Ren 59,857

Dertil kom norske Ren til et Antal af 6,017

samt Ren tilhørende forhenværende Kautokeinolapper, som nu vare overflyttedede til Sverige og hvis Antal ansloges til 16,560

altsaa ialt 82,434

For Aarene 1870 og 1871 er det Antal svenske Ren, som i de nævnte Aars Somre agtedes overflyttede til Norge, i Meddelelser fra de svenske Lensmænd opgivne saaledes:

	1870	1871
fra Karesuando	40,080	40,140
fra Jukasjervi	13,690	16,090
tilsammen	53,770	56,230
lægger man dertil det ovennævnte Antal norske Ren ca.	6,000	6,000
saa skulde mindst henholdsvis	59,770	62,230

Ren i de nævnte Sommere findes her i Amtet. Herved har jeg intet Hensyn taget til, at de af vedkommende svenske Lapper afgivne Opgaver ogsaa for disse to Aar sandsynligvis ere for lave, og at der antagelig ogsaa nu beter her endeel i de svenske Opgaver ikke indtagne forhenværende Kautokeinoren. I alle Fald vise Opgaverne allerede saaledes som de ere, at Antallet af de til Norge flyttende svenske Ren efter de svenske Lappers egne Opgaver i Femaaret har tiltaget betydeligt. Da samtidig den jordbrugende Folkemængde her i Amtet er i Tiltagende og Interesse for Jordbruget og den deri nedlagte Kapital voxende, er naturligvis Byrden nu ikke mindre end tidligere. Det er under disse Forholde at beklage, at de af Kommissionen i 1866 foreslaaede Lovregler ikke endnu ere blevne givne. Under den nuværende Mangel paa hensigtsmæssige Lovbestemmelser til disse Forholds Ordning, har man søgt at hjælpe paa Sagen ved paa forskjellige Steder inden Amtet at ansætte Opsynsmænd til Forebyggelse af gjensidige Forurettelser mellem Bumændene og Lapperne. Disse Opsynsmænd anvendtes i Aarene 1865—1869 fornemmelig paa enkelte Steder i Nærheden af Tromsø. Efterat Storthinget i 1868—69 i dette Øiemed havde bevilget indtil 1500 Spd. aarlig, er Opsyn blevet ansat paa flere Steder, saaledes i 1870 i Kvænangen, Skjærvø, Laxelvdalen, Ryøen ved Overfarten til Kvaløen, Gisund, Maalselven, Bardo og Salangen. Til Opsynet i 1870 medgik lidt over 1000 Spd.

Med Hensyn til Agerjordens aarlige Bearbeidelse og de dertil brugte Redskaber anføres Forbedringer og Fremskridt at være foregaaede i Kvædfjord, Trondenæs, Ibestad, Tranø, Maalselven og Bardo, hvorimod no-

gen væsentlig Fremgang ikke antages at være foregaaet i de nordlige Dele af Amtet. Misvæxtaaret 1867 betog Folket ialfald for en Tid baade Evne og Lyst til Fremskridt, hvilke dog igjen ere paaskyndede ved de senere gode Aar. Fra Tranø anføres, at en ikke ubetydelig Deel forbedrede Redskaber ere anskaffede i Femaaret, ligesom det fra Trondenæs oplyses, at bedre og hensigtsmæssigere Dyrkningsredskaber saasom Ploge, Harve, Gjødselvogne, Høvogne o. s. v. stedse anskaffes af Flere og Flere.

I Maalselven og Bardo ere de mest brugte Agerdyrkningsredskaber: Plog af engelsk Konstruktion i Almindelighed for 2 Heste, Harv, mest Rhomboidalharv, samt derhos Rulleharv og den ogsaa tidligere brugelige Tindharv. Disse Redskaber ere i Almindelighed gode og forfærdigede i Distriktet. Kornet skjæres paa den gamle Maade med Sigd og blev indtil for 2 a 3 Aar siden tærsket med Sloge, men nu benyttes dertil paa flere Gaarde Maskiner, som kjøres med 2 Heste. Af saadanne Tærskemaskiner findes sammesteds for Tiden 19, hvoraf en er anskaffet fra det Søndenfjeldske, men de øvrige forarbeidede inden Distriktet. Desuden haves nogle Rensemaskiner, hvilke ligeledes paa en nær ere forarbeidede i Distriktet. Ogsaa i de øvrige Dele af Senjen findes almindeligvis Ploge paa hver Gaard. Saaledes er Antallet af disse Redskaber opgivet i Kvædfjord til 240, i Trondenæs til 300, i Ibestad til 560. I disse Distrikter bruges almindeligst norske hjemmegjorte Ploge med Væltefjæl dels af Træ dels af Jern, medens dog ogsaa engelske Ploge, som nu ligeledes forarbeides i Distrikterne, haves paa flere Gaarde og vinde mere og mere Udbredelse. Eftersom man kommer nordover og Agerbruget aftager bliver Plogenes Antal mindre. I Skjærvæ Herred er saaledes deres Antal blot opgivet til 40 Stykker, hvoraf en Deel er indført fra Finland. I Senjen er Harve af den almindelige Slags dels med Jern og dels med Trætinder almindelig brugt. I enkelte Herreder især i Trondenæs har man begyndt at lægge sig til Labbe- og Rulleharve. I det nordlige Distrikt er Harv mindre almindelig; dog haves i Skjærvø 3 Rulleharve og 1 Labbeharv. Af andre Agerbrugsredskaber er der i de efternævnte Herreder af Senjens Distrikt opgivet at findes: af Tærskemaskiner: i Ibestad 15, hvoraf en drives med Hestekraft og i Trondenæs 5 Stykker; af Rensemaskiner: i Ibestad 1 og i Trondenæs 2.

Saamaskiner findes derimod saavidt vides intetsteds i Amtet. I Skjærvø findes en Tærskemaskine paa Gaarden Havnnæs.

Medens saaledes i Senjen bedre Redskaber blive mere almindelige, har selvfølgelig Brugen af Spade og Hakke til Agerjordens Bearbeidelse mere og mere aftaget, men bruges dog endnu paa nogle mindre Brug. I Tromsø Distrikt derimod, hvor Agerjorden er af langt mindre Udstrækning, er der mange Gaarde, hvor Ageren endnu blot bearbeides med de nævnte Redskaber. Høstpløining er for Ibestads Herreds Vedkommende opgivet at bruges overalt. Den anvendes ogsaa andetsteds i Senjen, forsaavidt ikke Veirforholdene eller Almuens Fravær ved Høstfiskerierne lægger Hindringer iveien derfor. I de nordlige Distrikter anvendes den kun undtagelsesvis.

Udsæden, som efter Tabellerne for 1865 udgjorde af Rug 51, af Byg 4426, af Havre 108 og af Poteter 17,854 Tønder, er for Aaret 1870 opgivet saaledes: Rug $33^1/_2$, Byg 4346, Havre $63^1/_2$ og Poteter 17,340 Tønder. Der har saaledes fundet en Aftagen Sted, som ikke er ganske ubetydelig, naar Hensyn tages til den forøgede Folkemængde. Dette skriver sig tildeels fra de i Slutten af forrige Femaar og i 1867 indtrufne ugunstige Aaringer, men tildeels ogsaa derfra, at man nu mere og mere foretrækker Fædrift for Agerbrug. Af Poteter anføres der aarlig at sælges fra Trondenæs 3000, fra Kvædfjord 3000, fra Tranø 1000 og fra Ibestad 400 Tønder. Afsætningen foregaar deels til Tromsø By, deels til Amtets nordlige Distrikter og til Finmarken. Prisen paa Poteter er her i Byen om Høsten i Almindelighed fra 96 Skill. til 1 Spd. Med Hensyn til nye Sædearter anmærkes, at Turnips har været forsøgt i Trondenæs og i Tranø, paa det sidste Sted med et tilfredsstillende Udbytte.

I Behandlingen af Gjødselen menes de største Fremskridt at være gjorte i Trondenæs og Kvædfjord, hvor Anbringelse af Gjødselkjeldere under Fjøsene samt Kompostlægning er blevet mere og mere almindelig. I Ibestad haves Gjødselkjeldere kun paa faa Steder, og i de nordlige Distrikter kun paa enkelte større Gaarde.

Kunstig Engdyrkning finder i Almindelighed ikke Sted, men har dog i Femaaret paa enkelte Steder været anvendt. Hos Almuen i Almindelighed er endog blot Afgrøftning af fugtige Enge ikke sædvanlig, medens det dog anføres, at saadan Afgrøftning paa enkelte Steder er kommen igang ved Hjælp af indvandrede Sørlændinge, som befatte sig dermed. Benyttelse af andre Gjødningsstoffe end den af Kreaturerne faldende Gjødsel finder i Regelen ikke Sted; dog anvendes nogle Steder Trangrakse samt i Sødistrikter lidt Fiskeaffald og Tang.

Havedyrkningen er fremdeles af ringe Betydning. Den finder i Regelen ikke Sted hos Almuen og paa de enkelte Steder, hvor den drives, indskrænker den sig til Avl af endeel af de i Huusholdningerne almindelige Grønsager, Salat, Karse, Næper, Gulerødder og Kaal. Ribs findes hist og her i Haverne og kunde formentlig med Fordeel dyrkes mere end hidtil sædvanligt, ligesom i det Hele Dyrkningen af simplere Havevæxter vistnok burde og kunde være mere udbredt end den er. Et Skridt i denne Retning haaber jeg at det vil være, at Havedyrkning nu er indført ved Tromsø Skolelærerseminarium, hvorfra Kyndighed i og Interesse for denne Sag kan haabes udbredt blandt Almuen gjennem de fra denne Læreanstalt udgaaende Skolelærere.

Gjerder til Jordens Indhegning er fremdeles ikke al-

mindelige. Dog bruges de i al Fald tildeels i endeel Distrikter, hvor Gjerdefang er let at overkomme, saasom i Maalselven, Bardo og Lyngen. Enkelte Steder anvendes Sten- og Torvegjerder.

2. Fædriften.

Forholdene i Amtsdistriktet indeholder flere Betingelser, som kunde gjøre Fædriften til en Næringsvei af væsentlig Betydning, og medføre, at den gav et stadigt og værdifuldt Udbytte. Her er paa de fleste Steder Adgang til et rigeligt Sommerbete, Græsvæxten er saa god og aarvis, at man selv i mindre gode Aar ved en hensigtsmæssig Indhøstningsmaade vilde kunne faa tilstrækkeligt Vinterfoder for en passende stor Besætning; der er Anledning til fra flere Steder inden Amtet saasom Maalselven, Bardo, Ibestad, Tromsø By og nærmeste Omegn at faa forædlede og for Lokalforholdene vel skikkede Kvægracer, og der er endelig ved den hyppige Dampskibsfart og de stigende Priser paa Kjød, Smør og Ost m. v. let Adgang til fordeelagtig Afsætning. Det erkjendes vistnok ogsaa nu mere og mere paa flere Steder i Amtet, at Fædrift er en aarvissere Bedrift end Kornavlen, hvis Udbytte under vore Klimatforholde er udsat for at gaa ganske tabt i Misvæxtaar, saaledes som f. Ex. var Tilfældet i 1867, og det anføres fra flere Herreder, at Kreaturstellet har gjort noget Fremskridt i Femaaret, men alligevel er dog Forholdet det, at Fædriften i den største Deel af Amtet staar paa et lavere Standpunkt end den kunde og burde. Undtagelser fra denne mindre heldige Tilstand mærkes i Tromsø By og paa enkelte Steder i dens nærmeste Omegn, paa nogle Gaarde i Senjen og især i Maalselven og Bardo. Om de sidstnævnte to Herreder ytrer Agronom Jensenius i sin Indberetning til Indre-Departementet om sine Reiser og Virken i Aaret 1870 Følgende:

„I de sidste 10 Aar har Kreaturstellet gjort gode Fremskridt i vort Land, men intetsteds hvor jeg har reist eller er kjendt, har Fremgangen været saa stor som i Maalselven og Bardo."

De første Stød til disse Fremskridt skyldes dels Jensenius's kyndige og greie Veiledning under hans Omreiser, deels de af Tromsø Landhuusholdningsselskab udsendte Agronomer, deels enkelte Mænd inden Distrikterne, som have begyndt Forbedringerne og givet Andre Exemplet, deels de afholdte Dyrskuer og deels de paa flere Steder til Opdagelse og Forebyggelse af Sultfodring foranstaltede Fjøsskuer.

Efter Tællingen den 31te December 1865 holdtes der i det hele Amt 4499 Heste. Efter de nu tilveiebragte Opgaver, skulde der ved Udgangen af 1870 findes 4516. Denne ubetydelige Forøgelse er jevnt fordelt over Kvædfjord, Trondenæs, Ibestad, Tranø, Hillesø, Berg, Maalselven, Bardo og Lyngens Herreder. Forøvrigt har Antallet i Femaaret været stillestaaende eller lidt i Aftagende. Grunden til at ikke en større Forøgelse har fundet Sted, uagtet Folkemængden er tiltaget og flere Brug delte i Femaaret, maa formentlig søges deels i Følgerne af Uaaret 1867, deels maaske ogsaa i at man nu føder sine Dyr noget bedre end tidligere og derfor kan nøie sig med et mindre Antal. Nogen Forbedring af Hesteracen vides ikke at have fundet Sted undtagen i Maalselven og Bardo, hvor en i 1865 i Gudbrandsdalen indkjøbt Stodhingst „David" har været stationeret. Dens Afkom er man vel tilfreds med. Hesteopdræt til Udførsel eller Salg foregaar dog ikke; den almindelige Race er smaa ganske velskabte Fjordheste.

Forøvrigt skal Kreaturholdet efter de for Femaaret indhentede Opgaver, hvilke som ovenfor anført dog blot ansees som tilnærmelsesvis rigtige, i det Hele taget være gaaet nedad, hvilket viser sig af nedenstaaende Opgave:

	Storfæ.	Faar.	Geder.	Svin.	Rensdyr.
Efter Tællingen den 31te December 1865 fandtes der i Amtet	26,303	57,997	9,505	1,640	6,073
Efter de nu samlede Opgaver var Antallet i 1870 . . .	24,473	56,817	8,715	1,440	5,171
Altsaa en Formindskelse af	1,830	1,180	790	200	902

Rensdyrholdet indrettes paa den Maade, at de norske Eiere lade sine Dyr om Vinteren bete i Sverige sammen med de svenske Ren og under de svenske Lappers Tilsyn. Under disse Forhold blive Renene en meget usikker Eiendom, da Eierne ikke kunne holde nogensomhelst Kontrol med Passerne. Det er derfor ikke andet at vente end at Antallet snarere formindskes end stiger.

De Svin, som holdes, er i Almindelighed en mindre god Race og fødes daarligt, ofte med Fiskeaffald, saa at Kjød og Flesk deraf er lidet afsætlig. Gedernes Antal indskrænkes væsentligst paa Grund af Vanskeligheden ved at holde dem borte fra Ager og Eng, og den Skade de gjøre derpaa.

Naar derhos ogsaa Antallet af Kvæg og Faar er gaaet nedad i Femaaret, saa maa Grunden dertil deels søges i Uaaret 1867 og dets Følger, hvorved Almuen blev tvunget til at nedslagte en heel Deel, men deels maa den ogsaa søges i den Omstændighed, at det nu synes at gaa mere og mere op for Almuen at faa og vel stelte Kør og Faar give et

større Pengeudbytte end mange og forsultede. Vistnok er der stor Forskjel i Graden af den Styrke, hvormed denne Overbevisning hidtil har gjort sig gjældende. I nogle Distrikter af Senjen og nærmest omkring Tromsø By er Knapfodring nu sin Ende nær, medens Tilstanden i andre Distrikter endnu er mislig. Saaledes anføres der i den ogsaa foran nævnte Indberetning fra Agronom Jensenius, at han havde faaet Oplysning om, at ved de i Bardo i 1870 i ethvert eneste Fjøs i Herredet af endeel af Bygdens Mænd anstillede Fjøsbefaringer var der „ikke fundet mere end et sultefødt Dyr og det var en Gjed". Fra Berg Sogn anføres, at den Erfaring nu er blevet almindelig, at god Fodring giver godt Udbytte. I Trondenæs er Sultefodring nu ikke almindelig, skjønt der dog klages over, at Udbyttet af Køerne paa Grund af mindre godt Stel er ringe. Fra Kvædfjord og Tranø oplyses det, at tilstrækkelig Fodring vistnok paa nogle Steder er blevet almindelig, men at Sultefodringens Tid dog endnu langtfra er forbi. Fra Ibestad anføres, at det i den senere Tid er gaaet betygelig fremad med Fodringen af Kreaturerne, hvortil den derværende Forening mod Mishandling af Dyr væsentlig har bidraget, men endnu staar der dog meget tilbage at ønske, idet en saa indgroet Vane som Sultefodringen tidligere var, ikke kan ventes at blive afskaffet i kort Tid Lensmanden i Ibestad tillægger, at saavidt ham bekjendt er intet Kreatur død af Sult i de sidste 2 à 3 Aar. I Karlsø er „den fordærvelige Sultefodring vel skredet noget i Baggrunden, skjønt langtfra ikke udryddet, og det vil tage lang Tid, inden dette skeer." Fra Lyngen er det forklaret, at der endnu findes den indgroede Fordom hos Almuen, at der for Vinteren skal sættes ind flere Kreaturer end man har Foder til, ligesom Fædriften i det Hele der er oplyst at staa meget lavt. Fra Skjervø melder Lensmanden, at Sultefodring nu ikke er saa almindelig som før. I det høieste, tillægger han, antages 10 à 20 Smaafæ aarlig at dø af Sult. Der viser sig saaledes vistnok i enkelte Distrikter Tegn til et fornuftigt Kreaturstel, medens Sandsen derfor i andre blot er vakt hos Enkeltmand, idet Massen af Almuen vedbliver med et saa stort Kreaturhold og saa lidet Foder, at ikke alene intet Udbytte vindes af Kvæget den hele lange Vinter, men at endog Indsamlingen af Tarre, Tang og andre Surrogater til de forsultede Dyr udover Vaaren tildeels hindrer Mændene fra at deeltage i Fiskerierne og saaledes udøver en hemmende Indflydelse ogsaa paa en anden Næringsvei end Fædriften. Under disse Omstændigheder antages det totale Uaar i 1867 at have medført den Nytte, at det tvang Almuen til at indskrænke Kreaturholdet og derved paa enkelte Steder ialfald aabnede nogles Øine for, at det ikke er til Fordeel at holde flere Dyr end man kan føde godt.

De indhentede Opgaver over det sædvanlige Melkeudbytte af en Ko synes ogsaa at tyde i den Retning, at Køerne ved Femaarets Udgang bleve bedre fodrede og derfor ogsaa gav mere Melk end ved dets Begyndelse. Det er kun i 4 af Amtets Herreder nemlig i Hillesø, Karlsø, Skjærvø og Kvænagen, at Melkeudbyttet er anført lige i 1865 og i 1870. I samtlige øvrige Herreder er det angivet som forøget, saaledes som nedenstaaende Tabel udviser:

Herred.	Det aarlige Melkeudbytte af en Ko er anslaaet til at udgjøre:	
	I Aaret 1865.	I Aaret 1870.
	Potter.	Potter.
Kvædfjord	900	1000
Trondenæs	800	1250
Sand	1200	1600
Ibestad	600	700
Tranø	600	800
Lenvik	1000	1020
Hillesø	900	900
Berg	1060	1204
Maalselven	800	1100
Bardo	800	1100
Balsfjorden	700	750
Tromsøsundet . . .	650	700
Karlsø	300	300
Lyngen	775	775
Skjærvø	900	900
Kvænangen	900	900
Eller i Gjennemsnit	ca. 800	ca. 940

Uagtet disse Opgaver naturligvis blot er omtrentlige Skjøn, efterdi der blot paa ganske faa Gaarde inden Amtet holdes Optegnelser over Melkeudbyttet, og uagtet disse Skjøn fra enkelte Steder synes overdrevet deels høie og deels lave (se f. Ex. Sand med 1600 og Karlsø med 300 Potter), saa lede de dog i det Hele taget til det Resultat, at Kvægstellet i Amtets sydlige Distrikt er gaaet noget fremad, men at der i den nordlige Deel har været nær Stillestaaen. Hvor lidet Afdrot Køerne paa flere Steder giver, fremgaar af Opgaverne over Melkeudbyttet, der, som anført, flere Steder blot er opgivet til 700 à 800 Potter aarlig af hver Ko, medens Prisen paa nysiet Melk i Almindelighed i Landdistriktet ikke kan sættes høiere end til 3 Skill. pr. Pot, hvilket altsaa efter 800 Potter blot giver 20 Spd. Indtægt om Aaret. I Karlsø Herred ansættes Udbyttet af en Ko i Melk, Smør og Ost almindeligvis blot til 15 Spd. aarlig, men det Foder Koen faar er da ogsaa derefter, idet det anføres at der som Vinterfoder paa hver Ko kun falder 7 Skippund Hø, hvilket anføres at være det almindelige Forhold, hvorefter Kreaturbesætningen indsættes for Vinteren. Der er efter Lensmandens Opgave kun faa Gaardbrugere i Karlsø, som afsætte 10 Skippund Hø til Vinterfoder for hver Ko. Resten maa da tilveiebringes ved de sædvanlige Surrogater: Tang, Tarre, Fiskeaffald, Birkekvist etc. Selv om man sætter Middeludbyttet til 940 Potter Melk af hver Ko, giver dette efter oven-

nævnte Pris blot henved 24 Spd. aarlig Udbytte. Som Sidestykke hertil bemærkes, at Lensmanden i Tranø opgiver, at det høieste Melkeudbytte som i Almindelighed faaes af en Ko kan ansættes til 800 Potter, hvilket som foran anført altsaa blot giver 20 Spd. aarligt Udbytte, samt at Vinterfodret til en Ko i Almindelighed udgjør 80 Vog Hø til en Pris af 16 Spd. Nettoudbyttet bliver da blot 4 Spd. aarlig, men derved er intet beregnet for Gjætning om Sommeren, for Vinterrøgt, for Fæhuses Opførelse og Vedligeholdelse etc. Tages disse Ting med i Betragtning, kaster Buskabsskjøtselen — siger Lensmanden — intet af sig, men leder ligefrem til Tab. I alle Fald formenes det anførte at være tilstrækkeligt til at godtgjøre Rigtigheden af hvad der anføres i flere af Lensmændenes Beretninger, nemlig at Fædriften for Almuen i Almindelighed giver et yderst ringe Udbytte, og at Grunden dertil er ufornuftigt Stel. Som Modsætninger hertil vil jeg anføre, at der fra det samme Tranø Herred, hvor Buskabsskjøtselen efter det anførte ofte medfører mere Tab end Fordel, anføres, at nogle faa af Gaardbrugerne i den seneste Tid have faaet Øinene op for sit tidligere daarlige Kreaturstel, og derfor ogsaa have formindsket sine Kvægbesætninger, skjønt endnu langt fra nok. Et Par af disse Mænd, som i de fire sidste Aar have ført Regnskab over sin Bedrift, have som Følge af Besætningens Formindskelse og det bedre Stel bragt det gjennemsnitlige Udbytte pr. Ko op til henved 2000 Potter aarlig, hvilket — anføres der — endda ikke er noget overordentligt Udbytte, men dog stort nok til at Buskabsskjøtselen lønner sig og lønner sig godt.

Paa en af de Gaarde i Ibestad, hvor Kreaturerne passes bedst, er det gjennemsnitlige Melkeudbytte i 1870 pr. Ko opgivet til 1200 Potter og det høieste til 1800. Her er dog intet Melkeregnskab holdt.

Paa Lensmand Krogsengs Gaard Fagerli i Maalselven, hvor Melkeregnskab har været holdt, har en Besætning 15 Kør i 1870 gjennemsnitlig givet 1500 Potter, og den bedste Ko 1940 Potter. Herved bemærker Lensmanden dog, at han fremdeles for en betydelig Deel er nødt til at benytte det mindre gode Hø fra Skovslaatterne, hvoraf Følgsn er at Melkeudbyttet er mindre end om han kunde have haft blot Eng- eller Voldhø.

Paa Konsul T. B. Holsts Gaard Storstennæs nær ved Tromsø, hvor ogsaa Melkeregnskab er holdt, har 19 Melkekør i 1870 givet gjennemsnitlig 1800 Potter Melk.

Paa Proprietær Maursunds Gaard Bentsjord ligesaa i Nærheden af Tromsø, hvor Melkeregnskab ogsaa holdes, har man opgivet af 10 Melkekøer i 1870 at have faaet et Gjennemsnitsudbytte af 2100 Potter Melk pr. Ko og af den bedste Ko endog 2900 Potter. Paa disse Gaarde er Forbruget af Hø for en Ko opgivet i Ibestad til 100, paa Fagerli til 120 og paa Bentsjord til 110 Vog foruden endeel Halm etc.

Hermed kan sammenlignes, at Melkeudbyttet pr. Ko efter de statistiske Tabeller for Aaret 1865 som bekjendt er anslaaet for hele Riget til 991, for Landdistrikterne til 986 og for Byerne til 1500 Potter. Paa et Par Gaarde inden dette Amt skal man altsaa i dette Femaar have opnaaet et større Melkeudbytte end Gjennemsnittet for Byerne i 1865, medens paa den anden Side Udbyttet i flere Amtets Herreder endnu er langt under hvad der i 1865 var almindeligt i Landdistrikterne i det hele Rige. Da det kun er Undtagelse, at kunstig Eng dyrkes og da den gjødslede Eng som oftest er utilstrækkelig til at give alt det Hø, som behøves, slaaes en heel Deel i Udmarken og i Skovslaatter. Dette Hø er imidlertid grovt og udrygt. Dertil kommer, at Almuen paa mange Steder er tilbøielig til at udsætte Slaatten især i Udmarken til for langt ud over Høsten, hvoraf igjen følger at Græsset er forvoxet og kraftløst og bliver daarlig tørret. Under denne Behandlingsmaade er Udmarkshøet af liden Værdi, og naar dertil tages i Betragtning alt det Tidsspilde og al den Folke- og Hestehjælp, som behøves for at føre dette Udmarkshø hjem, saa maa det indrømmes, at Tid og Kræfter ofte vilde været bedre anvendt til at dyrke Hjemmarken til Eng, men en Betingelse for at faa en ordentlig Eng maatte det da være, at man afskaffede Høst- og fornemmelig Vaarbeting paa Hjemmarken, en Uskik, som endnu paa mange Steder i Amtet er almindelig.

I de Dele af Amtsdistriktet, hvor Fædriften endnu staar paa et lavt Trin, bruger man fremdeles, at holde Køerne under aaben Himmel hele Sommeren og Høsten ogsaa om Nætterne. Da indelukkes de i de saakaldte Grinder, smaa Indhegninger, som efterhaanden flyttes henover Engen for at faa denne gjødslet. For Afdrotten er dette en mislig Skik, da Køerne ved at ligge ude paa en ofte kold og fugtig Mark hele Sommeren og Høsten udigjennem i stygt som i godt Veir taber i Melken. Man har derfor ogsaa nu paa de Steder, hvor man har faaet mere Sands for Skjøtselen, begyndt at indrette Sommerfæhuse, hvori Køerne indelukkes hver Nat. Det anføres saaledes fra Kvædfjord, at Grindgaaen er afskaffet og Sommerfjøse komne istedet, fra Trondenæs, at der i Femaaret er opbygget en Mængde Sommerfjøs, hvorved den gamle Grindgaaen mere og mere afskaffes, fra Ibestad at Opførelse af Sommerfjøse er tiltaget, skjønt Grindgaaen endnu er det sædvanlige, fra Tranø, at Adskillige i den senere Tid have anskaffet Sommerfjøse. Derimod anføres Grindgaaen fremdeles at være almindelig i Lyngen, ligesom den saavidt vides bruges i hele det nordre Distrikt. I Forbindelse med hvad her er anført om Sommerfjøsene kan anmærkes, at det fra flere Steder anføres, at stor Forbedring i den senere Tid ogsaa er foregaaet ved Vinterfjøsene, som i Kvædfjord anføres ofte at være de kostbareste og største Huse paa Gaarden og forsynede med Vandledninger og Gjødselkjeldere.

Sæterbrug finder i Regelen ikke Sted undtagen i Maalselven og Bardo, hvor de anføres at blive mere og mere almindelige, eftersom Gaardenes Deling, Rydning og Dyrkning

i Hoveddalen skrider frem. De hidtil anlagte Sætre findes paa Gaardenes egen Grund og ere følgelig ikke langt bortliggende. Fra Trondenæs anføres, at mange Udslaatter og gode Græsgange ligge saa godt som ubenyttede, hvorfor der vilde være god Anledning til Sæterbrug, hvortil der dog endnu ikke har vist sig nogen Trang, da den udyrkede Hjemmark giver Bete nok.

Med Hensyn til Melkens Behandling er der i Maalselven og Bardo gjort et væsentligt Skridt fremad, idet den nyere Maade for Behandlingen, den saakaldte Afkjølingsmethode er kommen i Brug paa flere Gaarde saavel hjemme som i Sæteren, og nu lader til hurtigst at skulle udbredes inden Distriktet. Dertil egner den sig ogsaa vel, da den ikke alene medfører Lettelse i Arbeidet og Besparelse af Omkostninger, men ogsaa leverer en renlig og til Smør og Osttilvirkning særdeles skikket Melk. Naar saaledes undtages endeel Gaarde i Maalselven og Bardo og nogle andre Steder, hvor Sands for et renligt og ordentligt Sted findes, formenes Behandlingen af Melken og Tilberedelsen af Ost og Smør hos Almuen i Almindelighed at staa temmelig lavt og ikke at være undergaaet nogen væsentlig Forandring i Femaaret. Saaledes anføres det fra Tranø, at det hos en stor Deel af Befolkningen fremdeles staar daarligt til med Behandlingen af Kreaturernes Afdrot, idet man i Almindelighed mangler særskilte Opbevaringsrum for Melken, som derfor maa haves inde i Folkets eget Dagligværelse, der tillige er Soveværelse, og hvor den følgelig er udsat for alskens Snavs og Støv. Fra Trondenæs bemærkes, at vistnok bruges tildeels særskilte Opbevaringsrum for Melken, ligesom Enkelte have begyndt at kjerne Smør af Fløden, førend den bliver tyk, men dette er dog kun enkeltvis og Stellet i det Hele befinder sig paa en mindre tilfredstillende Fod. Fra Kvædfjord anføres, at ingen anden Forandring er foregaaet med Melkestellet end at man nu — saavidt muligt — søger at have egne Aflukker til den. Det samme er Tilfældet i Ibestad, hvorfra der anføres, at Melken om Vinteren pleier at hensættes i Familiens Dagligværelse.

Som allerede nævnt i forrige Femaarsberetning er Begyndelse gjort til Kvægracens Forbedring ved Indførelse af Dyr af Ayrschire-Racen. Denne Race deels ublandet deels opblandet med norske Køer har i Femaaret især vundet Udbredelse i og omkring Tromsø By samt i Maalselven og Bardo, paa hvilke sidstnævnte Steder man forøvrigt allerede tidligere havde en god Race som var frembragt ved Krydsning mellem en for lang Tid siden indført hollansk Ko og norske Dyr. Her har man saaledes nu to forbedrede Racer ved Siden af hinanden, om hvilke det siges, at den hollandsk-norske skal give mere Melk men ogsaa fordre et omhyggeligere Stel og bedre Foder, medens den ayrschirenorske vel ikke er saa høimelket, men giver mere Kjød som Slagt og er mindre kræsen med Hensyn til Foderet.

Ogsaa i Trondenæs, Ibestad og Tranø er Begyndelse gjort til Raceforbedring, ligesom der fra Kvædfjord anføres, at man vel endnu ikke har indført nogen ny Race, men dog er opmærksom paa Fordelen af at lægge sig efter Afkommet af saadanne Dyr, som ved Dyrskuer have erholdt Præmie.

Fra Maalselven er Salg og Udførsel af Kvæg tiltaget som Følge af de høiere Priser, man nu opnaar for den bedre Race. Saaledes solgtes i de sidste Aar et ikke lidet Antal Slagtoxer fra Maalselven, hvilke i Tromsø By udbragtes tildeels til 40 à 50 Spd. Stykket. Paa den allerede før nævnte Gaard Storstennæs ved Tromsø By har Eieren opgivet, at en $3^1/_2$ Aar gammel Oxe af blandet Ayrschire- og norsk Race veiede $19^1/_2$ Vog og udbragtes som Slagt til 65 Spd. Et større Antal (antagelig ca. 60) Melkekøer solgtes i 1870 fra Maalselven til Tromsø og opnaaede der en Gjennemsnitspris af omkring 25 Spd. medens enkelte betaltes med over 40 Spd. Ogsaa i Skjærvø har man paa et Par Gaarde lagt sig til Afkom af Ayrschire-Racen. Paa andre Steder i Amtet vides ingen Raceforædling at være forsøgt, specielt er dette udtrykkelig bemærket fra Berg, Karlsø og Lyngen. Fra det sidstnævnte Herred opgives Vægten af almindeligt Slagtekvæg kun til 6 a 7 Vog pr. Stykket og Prisen paa en Melkeko til 11 a 17 Spd., hvilket er ganske betegnende til Sammenligning med de oven anførte Priser og Vægt fra Steder, hvor Raceforbedring og ordentlig Kvægrøgt finder Sted.

Faareracen er, som i forrige Beretning allerede anført, liden og giver kun ringe Kvantum Uld. I det Hele taget gjælder det, at Faarene vanrøgtes, faar for lidet Foder om Vinteren og at ingen Omtanke vises ved Valg af Vædere. Dog er der i den aller sidste Tid gjort en og anden Begyndelse til Forbedring, idet det specielt anmærkes, at Tromsø Landhuusholdningsselskab har anskaffet endeel Stamdyr af Cheviot-Faar, hvis Afkom nu efterhaanden vil spredes omkring i Distrikterne.

3. Skovvæsenet.

Af Løvskov findes Birk overalt i Distriktet, derhos tildeels Older, Rogn, Selje, Hæg og Asp. Furu findes i Maalselven og Bardo, i Tranø Præstegaards Skov, i Reisen, i Skjærvø, i Skibottendalen og Storfjorden i Lyngen, i Gravfjorden i Ibestad samt i Balsfjorden.

Staten eier nu en større Deel af Furuskove i Maalselven og Bardo, i Reisen og i Ibestad, hvorhos Tranø Præstegaards Skov drives for Oplysningsvæsenets Fonds Regning. I samtlige disse offentlige Skove, som bestyres af Forstvæsenet, har Aavirkningen i dette ligesom i det foregaaende Femaar væsentligst gaaet ud paa at tilgodegjøre Tørt og Nedfald, hvorfor Afgangen i disse Skove hovedsagelig har indskrænket sig til, hvad der er borttaget ved Naturens egne Kræfter, men denne Afgang har dog for Maalselvens Vedkommende ikke været ubetydelig paa Grund af Stormenes Voldsomhed især i det ene af de her omhandlede Aar. Forsaavidt det har staaet til Forstforvaltningen er saaledes Til-

No. 2. C.

væxten i Femaaret lagt til den tidligere næsten urørte Beholdning af levende Træer. Driften og Afhændelsesmaaden har i alt væsentligt været den samme som i forrige Femaar, hvorom Forklaring findes i den for bemeldte Tidsrum afgivne Beretning. Efter de af Forstvæsenet meddelte Opgaver er der i Femaaret fremdrevet af Tømmer:

fra Statsskovene i Maalselven og Bardo .	$2447^{3}/_{12}$	Tylvter
fra Do. i Ibestad	$65^{5}/_{12}$	—
fra Do. i Skjærvø	$772^{2}/_{12}$	—
fra Do. i Kvænangen	$99^{4}/_{12}$	—
fra Tranø Præstegaards Skov	$348^{1}/_{12}$	—
I alt i Femaaret	$3732^{3}/_{12}$	Tylvter.

Priserne for Tømmeret paa Roden er opgivet pr. Tylvt:

i Maalselven og Bardo: for Tørt og ældre Nedfald	„	Spd.	96	Skill.				
for bedre Materiale . . .	1	—	24	—	à 1	Spd.	60	Skill.
i Ibestad: for 4 à 6 Alens Sagtømmer 9—12″ Top og 8 à 10 Alens Bygningstømmer 5—6″ Top	„	—	72	—	à „	—	96	—
i Skjærvø: for 6 Alens Sagtømmer 10″ Top . . .	2	—	„	—				
for 10 à 12 Alens Bygningstømmer 6—10″ Top	1	—	60	—	à 3	—	„	—
for 9 Alens Baadtømmer 10—11″ Top . .	4	—	„					
i Kvænangen: for 6 Alens Sagtømmer fra private Skove fremdrevet til Søen	6	—	„	—				
i Tranø: for 4 Alens Sagtømmer 10—12″ Top og 6—8 Alens Bygningstømmer	1	—	„	—	à 1	—	60	—

Furuskovene i Skibotn og i Storfjorden i Lyngen eies af Private og benyttes til Bygningstømmer, Gjeldved og Gjerdefang. Skoven i Skibotn er forklaret at indeholde ranke og væxsterlige Træer, som hugges, saasnart de have naaet en Størrelse af 8 à 9 Alen med 5 à 6″ Top I Storfjorden er to Sagbrug, hvorpaa aarlig antages at være saget omkring 300 Tylvter Bord, hvorhos endeel Bord er skaaret med Haandsag til Baadbyggeri. Nærmere Oplysning haves ikke om Hugsten i disse Skove, som forresten forklares at være meget medtagne fornemmelig den i Storfjorden. I Kvænangen findes ogsaa en Deel privat Furuskov, som imidlertid er stærkt medtagen ved overdreven Hugst.

I Femaarets Løb er i de Proprietær Maursund tilhørende i Maalselven og Balsfjorden liggende Skove hugget til Salg omtrent 1200 Tylvter Tømmer, som er solgt deels i Tromsø, deels andetsteds i det nærmeste Distrikt. Det meste af dette Kvantum huggedes kort efter Uaaret i 1867 væsentlig i den Hensigt at skaffe Almuen nogen Arbeidsfortjeneste. Blot en mindre Deel af disse 1200 Tylvter var ferskt Tømmer, den større Deel eller omtrent $^{2}/_{3}$ var tørt og Nedfald.

Angaaende Løvskovene, som for den allerstørste Deel er i privat Eie, forklares det fra samtlige Herreder, undtagen Kvædfjord, at de i Femaaret have været i Tilbagegang i høi Grad. Dette gjælder fornemmelig de ydre og nordre Herreder, hvor Skoven deels allerede før var meget mishandlet deels har liden Reproduktionskraft. I flere af de sydlige Herreder kommer Løvskoven ganske villigt igjen, naar ikke Afskovningen foregaar paa altfor ugunstigt Terræn. Saaledes forefindes der i Kvædfjord Strækninger, som for endeel Aar tilbage have været berøvet al Skov, men hvor den nu kommer villig og frodig igjen. Over hvormeget der aarlig hugges i Amtets Løvskove haves der ingen Opgave, men Kvantummet maa være ganske betydeligt, naar Hensyn tages til, at ikke alene Amtets Landdistrikt, men ogsaa Tromsø By og for endeel ogsaa Lofoten og Finmarken forsynes med Brænde herfra.

Priserne paa alenlang Birkebrænde ere for Femaaret opgivne at have udgjort:

i Kvædfjords	Herred,	pr.	Favn	2	Spd.	60	Skill.
- Trondenæs	Do.	-	—	2	—	48	—
- Sand	Do.	-	—	3	—	„	—
- Tranø	Do.	-	—	2	—	„	—
- Ibestad	Do.	-	—	2	—	24	—
- Maalselven	Do.	-	—	1	—	„	—
- Bardo	Do.	-	—	1	—	48	—
- Berg	Do.	-	—	3	—	„	—
- Lenvik	Do.	-	—	1	—	72	—
- Hillesø	Do.	-	—	1	—	72	—
- Balsfjorden	Do.	-	—	2	—	48	—
- Tromsøsundet	Do.	-	—	2	—	60	—
- Karlsø	Do.	-	—	3	—	„	—
- Lyngen	Do.	-	—	2	—	„	—
- Skjærvø	Do.	-	—	2	—	„	—
- Kvænangen	Do.	-	—	2	—	„	—

eller i Gjennemsnit for det hele Amtsdistrikt nær 2 Spd. 24 Skill. pr. Favn.

Nogen Udførsel af Trævirke finder ikke Sted undtagen forsaavidt endeel Brænde udføres til Finmarken, Lofoten og Vesteraalen, samt endel Furutømmer til Bygninger fra Skjærvø til de nærmeste Sogne i Finmarken og fra Maalselven til Vesteraalen.

I det Hele taget ere Skovene i Sødistrikterne allerede saa medtagne og saa lidet tilstrækkelige til Behovet, at man mangesteds bruger Torv, som forefindes af saadan Mængde og Godhed, at den vil kunne afgive et væsentligt Bidrag til Brændeforbruget. Paa sine Steder savner man imidlertid endnu baade den fornødne Indsigt i at undersøge Torvemyrene og Kyndighed i at behandle Torven paa den

C. No. 2.

rette Maade. Derfor er der iaar fra det Offentliges Side truffet Forføining til, at de fornødne Undersøgelser angaaende Torvemyrene kunne blive anstillede og til at der kan blive Adgang til at oplæres i ordentlig Torvdrift. I en Deel af Landdistriktet bruges paa Grund af Skovmangelen Stenkul, der kjøbes i Tromsø By, men jeg antager, at Torven, naar den blev rigtig behandlet og brugt, vilde afgive et billigere Brændsel end Stenkul, som i Landdistriktet altid vil falde dyr paa Grund af Transporten.

Foruden ved Brændehugst medtages Løvskovene ved Flækning af Næver, som behøves til de endnu almindelige Torvtage, samt ved Hugst af Baandstager. Videre have Løvskovene i al Fald i tidligere Dage været hugne paa en uforsvarlig Maade, idet Hugsten er foregaaet midt om Vinteren, da Sneen bevirker, at en stor Deel af Stammen bliver staaende igjen til ingen Nytte. I denne uvorne Behandlingsmaade er der dog i al Fald tildeels nu foregaaet nogen Forandring, idet man mere og mere foretager Hugsten, før Sne falder og endog paa sine Steder nøier sig med at hugge de fra ældre Slægter gjenstaaende Stubber og halve Stammer. Ogsaa den fordærvelige Nedhuggen af Ungtræer til Kreaturføde er ialfald tildeels indskrænket i Femaarets Løb.

Tøndestav forarbeides fornemmelig i Maalselven og Bardo. I Almindelighed arbeides den af Furu, men i den senere Tid har de i de nævnte Distrikter opførte Cirkelsage ogsaa leveret endel Stav af Birk, hvilke sælges i Tromsø for 6 à $6^1/_2$ Spd. pr. Tusinde. En mindre Deel saavel af Birke- som af Furustaven oparbeides til Silde- og Levertræer, som sælges for 60 à 78 Skill. pr. Stykke.

Tjærebrænding finder væsentlig kun Sted i Nordreisen i Skjærvø, i Maalselven og Bardo, hvor der udvindes nogle Hundrede Tønder aarlig. Prisen har i Femaaret været i Tromsø fra 3 til $3^4/_5$ Spd. pr. Tønde med Træet.

Af Sagbrug findes et i Tranø, 9 i Bardo og 32 i Maalselven, i hvilket sidste Distrikt der desuden i 1869 er opført 5 Cirkelsage, som væsentligst kun benyttes til Skuur af Tøndestav, mest af Birk. Samtlige disse Sage drives med Vandkraft. Produktionen er for Aaret 1870 opgivet saaledes:

i Tranø . .	36	Tylvter Bord og Bag
i Bardo . .	600	— Bord
i Maalselven .	2,100	— Bord og
	90,000	Stykker Tøndestav.

4. Fiskerierne.

Amtsdistriktets Beliggenhed gjør, at den fiskende Almue deeltager saavel i Lofot som i Finmarksfiskeriet.

I Lofotfisket deeltog efter de af Opsynet anstillede Tællinger i efternævnte Aar følgende Antal Fiskere fra dette Amtsdistrikt.

Hvilket Slags Redskab.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Garnfiskere	2345	2148	2130	1806	1553
Linefiskere	1723	2110	2783	3243	2409
Dybsagn	656	351	369	389	191
Tilsammen	4724	4609	5282	5438	4153

Det vil deraf sees, at Garnbrugernes og Dybsagnfiskernes Antal har været i stadigt Aftagende, medens Linefiskernes Antal har tiltaget undtagen i Periodens sidste Aar, da Søgningen i det Hele taget til Lofoten fra dette Amt var mindre end tidligere. Dette skriver sig formentlig deels derfra, at 1868 og 1869 Aars Lofotfiskerier gav et mindre godt Udbytte deels og fornemmelig derfra, at der i 1869 indtraf ikke alene et meget godt Storsildfiske i Senjen, men i Forbindelse dermed ogsaa godt Vinter- Torskefiske i flere af Amtets Herreder. De, som i Vinteren 1869—1870 vare blevne hjemme fra Lofoten og drev Torskefisket inden dette Amt, havde derfor i Regelen bedre Lot end de, som søgte til Lofoten, og dette uagtet Lofotfisket i 1870 gav et bedre Udbytte end i de foregaaende Aar.

Naar man sammendrager de af Lensmændene indgivne Opgaver over Mandslottens forskjellige Størrelse for Lofotfiskernes Vedkommende, skulde denne Lot gjennemsnitlig have udgjort i 1866 33 Spd., i 1867 25, i 1868 20, i 1869 14 og i 1870 38 Spd. De laveste Lotter ere opgivne i 1868 til 10 og i 1869 til 8 Spd., og de høieste i 1867 i Ibestad til 75 Spd., i Kvædfjord, Lenvik og Hillesø til 50 Spd., og i Tranø og Skjærvø til 40 Spd.

De fra Lensmændene modtagne Opgaver over Antallet af dem, som i Femaaret have søgt til Lofotfisket, udviser et noget mindre Antal end Opsynets Opgaver. Da Lensmændenes Opgaver blot bero paa et Skjøn, har jeg holdt mig til Opsynets Tælling som formentlig paalideligere. I ovenstaaende Tal er ogsaa indbefattet de Fiskere fra Tromsø By, som søge Lofotfisket.

Det gjælder naturligvis ogsaa om foranstaaende Opgaver over Gjennemsnitslotten, at de kun kan være tilnærmelsesvis rigtige, men de formenes dog forsaavidt at stemme med det Rette, som de udvise, at Lofotfisket i 1866—1869 for Fiskerne herfra Amtet afgav et mindre Udbytte, medens det derimod i 1870 gav et Udbytte, som oversteg de foregaaende Aars.

Den Formodning, som man har seet fremsat, at Linebruget i Lofoten under den nuværende Fiskelov skulde aftage, fordi Linefiskerne skulde være meget udsatte for Redskabstab, synes for dette Amtsdistrikts Vedkommende ikke at stadfæste sig, idet Linernes Antal som anført er i Tiltagende, medens Garn og Dybsagn aftage.

Til Finmarksfisket er Søgningen fra dette Amt af Lensmændene opgivet at have været i 1866 3365, i 1867

3290, i 1868 3920, i 1869 3610 og i 1870 5041 Fiskere. Efter de af Amtmanden i Finmarkens Amt for Aarene 1868 og 1870 anstillede Tællinger skulde samme Fiske have været besøgt i 1868 af 4392 og i 1870 af 4428 her i Amtet (derunder indbefattet Tromsø By) hjemmehørende Fiskere.

Gjennemsnitslotten pr. Mand er af Lensmændene opgivet saaledes: for 1866 47, for 1867 30, for 1868 24, for 1869 30 og for 1870 50 Spd., medens Mandslotten efter de af Amtmanden i Finmarken meddeelte Oplysninger skulde kunne ansættes i 1867 til 46, i 1868 til 35½ og i 1870 til 54 Spd. Høiest er Lotten opgivet for Balsfjorden og Tromsøsundet, i 1870 til 80 Spd. og vist er det, at mange fra Finmarken i bemeldte Aar hjemkomne Fiskere havde 120 og ikke saa faa 150 Spds. Lot. Det vil saaledes sees, at ogsaa for Fimarksfiskets Vedkommende var 1870 det bedste af Periodens 5 Aar. Søgningen til Finmarken foregaar som bekjendt deels paa den Maade, at Fiskerne seile derhen paa sine egne Baade, deels saaledes, at de søge did pr. Dampskib og først i Finmarken leie sig Baade til Fiskeriets Drift. Dette sidste er i de senere Aar, eftersom Dampskibsfarten er blevet udvidet, blevet alt mere og mere almindeligt og det har i den sidste Tid flere Gange vist sig, at den nu bestaaende Fart ikke, uagtet den er ugentlig og i Regelen foregaar med store Skibe, er tilstrækkelig til Behovet. En Deel af de Fiskere, som reise med Dampskibe, søge at faa sine Baade med disse, deels af den Grund at de først reise saa sent afsted, at de tvivle om, at der er flere Baade at faa tilleie, deels fordi de søge til Steder, hvor Baade ikke pleier at være at faa. Det har imidlertid under den store Tilstrømning af Fiskere været vanskeligt at faa Baade med paa Dampskibene. Denne Maade at indrette sig paa er hensigtsmæssig af den Grund, at Fiskets Gang ofte gjør det ønskeligt for Almuen at kunne flytte fra Vær til Vær uden at være afhængige af dem, som udleie Baade.

Man kan saaledes i Gjennemsnit sætte, at de store Fiskerier i Lofoten og i Finmarken Aar om andet besøges, hvert af dem, af omkring 4500 Fiskere fra dette Amt.

Efter sidste Tælling var Amtets Folkemængde — deri medtaget Tromsø By — vel 45,000 Mennesker. Da den almindelige Alder, hvori Fiskerne deltage i de større Fiskerier, kan sættes fra 20 til 50 Aar og da der af denne Alder findes mellem 8 og 9000 Mænd inden Amtet, saa faar man ud, at $^1/_{10}$ af Amtets Befolkning og noget over $^1/_2$ af den mandlige sødygtige Befolkning deltager i disse Fiskerier. Hvis Forholdet var det, at de, som havde deeltaget i Lofotfisket, ikke søgte til Finmarken, vilde et Bidrag af 4500 Fiskere til hvert af disse Fiskerier medføre, at hver Mand i dette Amt mellem 20 og 50 Aar og endda nogle udenfor den Alder aarlig besøgte et af dem. Saa er imidlertid ikke Forholdet, da den større Deel af Lofotfiskerne tillige ere Finmarksfiskere. Søgningen til dem er imidlertid meget forskjellig fra de forskjellige Herreder, idet f. Ex. Maalselven og Bardo med omtrent 3300 Mennesker ikke engang har afgivet 100 Deeltagere aarlig til hvert af disse Fiskerier, medens Ibestad Herred med omtrent 5700 Mennesker har deeltaget i Lofotfisket i 1869 med over 1300 og i Finmarksfisket samme Aar med 950 Mand. I de Herreder, hvor man mest lægger sig efter Fiske, er saaledes saagodtsom enhver sødygtig Mand fraværende i al Fald paa et af disse Fiskerier.

Med Hensyn til Omkostningerne ved Udrustningen til disse større Fiskerier bemærkes, at Udgifterne ved Udrustningen af en Garnbaad ere opgivne saaledes: 12 a 18 Garn for hver Mand med tilhørende Glaskavl og Toug kan anslaaes til en Værdi af fra 40 til 60 Spd., altsaa gjennemsnitlig . . . . . 50 Spd.
Kosten for hver Mand ansættes til . . . . . 10 —
Skindhyret . . . . . 11 —
Husleie under Fisket pr. Mand . . . . . 1 —

72 Spd.

eller for Baadenes almindelige Besætning af 6 Mand 422 Spd.
Baaden koster omkring . . . . . 60 —

ialt 482 Spd.

Udrustningen af en Linebaad kan ansættes:
8 à 12 Bøiler Line pr. Mand med Iler etc. fra 20 til 30 Spd., eller gjennemsnitlig . . . . . 25 Spd.
Udgifter til Agn under Fisket . . . . . 10 —
Kost, Skindhyre og Husleie som oven . . . . 22 —

57 Spd.

eller ialt for 4 Mand, som i Lofoten er den almindelige Besætning . . . . . 228 Spd.
Baadens Værdi almindeligvis . . . . . 40 —

268 Spd.

En Dybsagnbaad bemandes i Regelen med 5 à 6 Mand, som hver er forsynet med 3 à 4 Dybsagn à 1 Spd. Stykket, altsaa ialt ca. . . . . 20 Spd.
Kost, Skindhyre og Husleie som oven 22 Spd.
eller for 6 Mand . . . . . 132 —
Baaden . . . . . 50 —

202 Spd.

Da imidlertid Baaden, Skindhyret og Fiskeredskaberne kunne vare længere Tid, kan de aarlige Udgifter ved Udrustningen ansættes saaledes:
for en Garnbaad til Lofoten: pr. Mand:
Tab og Slitage paa Garnene $^1/_3$ af Værdien ca. . 13 Spd.
Slitage paa Skindhyret . . . . . 3 —
Baadleie . . . . . 3 —
Kost og Husleie . . . . . 11 —

tilsammen Udgifter for en Mand 30 Spd.

for en Linebaad til Lofoten, pr. Mand:

Tab og Slitage paa Redskaber $^1/_3$ eller	8 Spd.
Slitage paa Skindhyre	3 —
Agn	10 —
Baadleie	3 —
Kost og Husleie	11 —
altsaa for hver Mand	35 Spd.

for en blot med Dybsagn udrustet Baad med 6 Mands Besætning pr. Mand:

Tab og Slitage paa Redskaber ca. $^1/_2$ Deel . . .	2 Spd.
Slitage paa Skindhyret	3 —
Baadleie	3 —
Kost og Husleie	11 —
ialt for hver Mand	19 Spd.

I Almindelighed er dog de til Finmarken udrustede Baade forsynede foruden med Dybsagn endvidere i al Fald med endeel Linebrug, om end ikke saa fuldstændigt som til Lofoten, idet de regne paa for den væsentlige Deel at drive Fisket med Dybsagn. Saaledes anføres fra Tranø, at i Regelen hver Fisker medtager til Finmarken 3 eller 4 Bøiler Line à 3 Spd. pr. Bøiel. Dertil kommer Udgifter ved Anskaffelse af Agn til disse Liner, saaledes, at man nok kan antage, at naar Udgifterne for en Dybsagnfisker udgjør 19 Spd., ville Udgifterne for en deels med Dybsagn deels med Line udrustet Finmarksfisker omtrent kunne sættes til 25 Spd.

Efter dette skulde Udrustningen til 1870 Aars Lofot- og Finmarksfiskerier for dette Amts Vedkommende kunne ansættes saaledes:

for 1553 Garnfiskere i Lofoten	à 30 Spd.	46,590	Spd.
- 2409 Linefiskere i Do.	à 35 Spd.	84,315	—
- 191 Dybsagnfiskere i Do.	à 19 Spd.	3,129	—
ialt for Lofotfisket		134,034	Spd.

for 5041 Finmarksfiskere, hvoraf antagelig omtrent $^1/_3$ har fisket blot med Dybsagn, medens $^2/_3$ deels har brugt Dybsagn deels Line, altsaa

for 1680 Fiskere à 19 Spd.		31,920	Spd.
- 3361 Do. à 25 Spd.		84,025	—
ialt for Finmarksfisket		115,945	Spd.

Efter dette fordrer Lofotfisket en større Udrustning og har i al Fald i dette Femaar givet mindre Udbytte end Finmarksfisket. Det er vel derfor rimeligt, at i Fremtiden og, hvis Finmarksfiskeriet fremdeles slaar til som hidindtil, Søgningen til det førstnævnte vil aftage og til det sidstnævnte tiltage. Til en forøget Søgning til Finmarksfisket vil det i væsentlig Mon bidrage, om man i en ikke for fjern Fremtid kan vente Telegrafen udvidet til endeel af de vigtigere Fiskevær mellem Vardø og Hammerfest, og om endeel af Havnene i Finmarken og da fornemmelig Vardø Havn kan blive udbedret.

Inden selve Amtsdistriktet foregaar ikke andre større og almindelige Fiskerier end Sildefisket. Dette Fiske kan deles i Fjordsildfisket og Storsildfisket. Det førstnævnte har i en lang Række af Aar været omtrent aarvist i enkelte af Amtets Fjorde, fornemmelig i Reisen i Skjærvø Præstegjæld, i Malangen, samt i Fjordene i Tranø og Ibestad. Det foregaar derved, at en mindre Sildesort, der er meget fed, søger ind i Fjordene i Tiden udover Høsten og til henimod Jul, og fanges af de nærmeste Distrikters Beboere fornemmelig med Garn. Over hvormeget der af saadan Sild er opfisket i de forskjellige Aar haves ikke Opgave. I 1869 havde dette Fiske samlet omkring 100 Baade i Malangen, som opgaves at fiske omtrent 1000 Tønder ugentlig i Løbet af 4 Uger, hvorhos man i Skjærvø opfiskede omtrent 2000 Tønder. I 1870 foregik Fisket fornemmelig i Tranø Præstegjæld, hvor der fiskedes 2500 Tønder til Handelsvare foruden hvad der forbrugtes i Husholdningerne, og i Ibestad, hvor Fangsten opgaves til 5500 Tønder, samt i Skjærvø, hvorfra jeg dog ikke har nogen Opgave over Fangstens Størrelse. Formentlig kan man med et rundt Tal sætte, at der i 1870 fiskedes omkring 10,000 Tønder. Uagtet dette Fiske i Regelen kun er af Betydning for den nærmest boende Almue, afgiver det dog et ikke uvæsentligt Bidrag til Forsyning af Husholdningerne og til Agnsild, ligesom den Omstændighed, at Fisket foregaar inde i trange Fjorde, har bevirket, at det tildeels har været fornødent at ansætte Opsyn paa de Steder, hvor størst Samling af Baade har fundet Sted.

Af langt større Betydning er det Storsildfiske, som i dette Femaar har begyndt at slaa til i Senjen. Det foregaar omtrent samtidigt med Storsildfisket i Nordlands Amt dog saaledes, at det i Senjen pleier at begynde noget tidligere end længere syd. I Senjen og den nærmeste Deel af Vesteraalen pleier saaledes Storsilden at holde sig under Land fra Midten af Oktober til Juletider, medens den i Salten først indtræffer over Midten af November. De Steder i Senjen, hvor Silden hidtil har stødt ind, er Øerne i Sands Sogn og dernæst saavel den vestre som den østre Kyst af Hindøen, altsaa en Deel af Trondenæs og Kvædfjords Præstegjælde. Her mærkedes Storsildens Indsig allerede i de første Aar af Femaaret, men Fangsten blev, fornemmelig fordi man var uforberedt paa at modtage den, i de første Aar ikke stor. Nogen Opgave over Fangsten indtil 1869 er jeg ikke i Besiddelse af. I 1869 derimod, da Silden fra Midten af Oktober til i den første Halvdeel af December, dog med endeel Afbrydelser, stod under Land ved Øerne i Sands Sogn, ved Hindøens Nord- og Yderside samt paa dens Østside tildeels lige ned til Furuhavn ansloges det opfiskede Kvantum for dette Amts Vedkommende til 65,000 Tønder, hvoraf omkring 40,000 Tønder antoges virkede til Handelsvare. Allerede i den første Uge af Fisket var der paa Strækningen: Kasfjord, Elsnæs, Grytø samlet omkring 100 Nøter og inden Midten af November havde Distriktet været besøgt af 70 Kjøbefartøier. Da man endda ikke var fuldt forberedt paa at modtage en saa stor Mængde Sild, føltes der flere Steder Savn af Red-

skaber, Salterier og Tønder. Prisen var derfor ogsaa fluktuerende fra 24 Skill. til 1 Spd. 12 Skill. pr. Tønde fersk Sild. Middelsprisen ansloges til 72 Skill. Dette gode Fiske i 1869 havde bevirket, at man i 1870 havde bygget en heel Deel Salterier og anskaffet Tønder og Fangstredskaber, samt at Distriktet besøgtes af en betydelig Mængde Baade og Fartøier. I Begyndelsen af November 1870 var der saaledes samlet i Trondenæs og Sands Sogne over 800 Baade med ca. 230 Nøter og vel 300 Fartøier, Alt med en Besætning af omkring 5000 Mand, men Fisket slog i det nævnte Aar desværre saa godt som aldeles feil, idet det opfiskede Kvantum kun blev mellem 15 og 20,000 Tønder. Grunden til dette Uheld var utvivlsomt ikke den, at Silden ikke var tilstede, idet man tvertimod fra sidste Halvdeel af Oktober til Begyndelsen af December mærkede, at betydelige Sildemasser stod udenfor Kysten ikke alene paa Andfjorden, men ogsaa længere nord udfor Malangen og Kvalø. Den vilde imidlertid intetsteds i nogen Mængde søge saa langt ind under Land, at Fangst med de forhaandenværende Redskaber kunde foregaa; man antog at den under hele Fisketiden herskende Kulde med klart Veir og østlig Vind var Grunden til, at Silden ikke søgte ind som sædvanlig.

Dette Fiske har hidtil været drevet hovedsagelig med mindre Stængenøter og med Sættegarn, deels ogsaa med Drivgarn og Synkenot. Det er forresten en Følge af at Fisket er nyt, at Redskaberne hidtil hverken have været tilstede i den Mængde eller af den Godhed, som utvivlsomt senere vil indtræde, hvis Fisket bliver af nogen Varighed. Under denne samme Forudsætning vil det derhos være ønskeligt, at faa Telegrafledning anlagt ud i Fiskedistriktet, som nu er uden Telegrafforbindelse paa nærmere Hold end Sandtorv og Havnvik. Mangelen deraf søgte man i 1869 og 1870 saavidt gjørligt at erstatte ved en hyppig Postforbindelse mellem Fiskedistriktet og Telegrafstationen paa Sandtorv samt ved Baadpost mellem Sandsøerne i dette eg Langenæs i Nordlands Amt.

Med Hensyn til andre Fiskerier, som drives inden Amtet, bemærkes, at der i Femaarets Løb til enkelte Tider og Steder er forefaldt et ikke ubetydeligt Vinter-Torske-Fiske, som dog ikke søges af fremmed Almue. Dette Fiske fandt fornemmelig Sted i 1870 i Tranø Herred, hvor der i Marts og April ganske uventet indfandt sig en saadan Mængde Torsk i Dyrøsundet, i Reisenfjord og tildeels ved Vikstranden i Tranø Sogn, at der opfiskedes omtrent 430,000 Stykker Torsk, hvis Værdi ansloges til omkring 30,000 Spd. og dette uagtet den største Deel af Distriktets sødygtige Befolkning var fraværende deels i Lofoten deels paa Finmarksreise og havde med sig det meste og bedste af Børnskaben. Fisket blev saaledes for største Delen drevet af gamle Mænd, Smaagutter og Kvinder med mindre gode Redskaber. Endeel af den i Lofoten værende Almue fra Tranø fik dog saavidt betids Besked om det hjemme forefaldende store Fiske, at de naaede hjem tidsnok for at deeltage i det. Lotten under dette Fiske var paa Grund af Deeltagernes høist forskjellige Dygtighed og Redskabernes Beskaffenhed meget forskjellig. Den opgaves fra 10 til 175 Spd. Havde dette Fiske indtruffet, medens den sødygtige Almue var paa Stedet, vilde det have kunnet give et betydeligt Udbytte. Det berettes, at en af Herredets ældste Mænd kan erindre, at der engang før i hans Tid, nemlig for omtrent 75 Aar siden skal have været en lignende Mængde Torsk inde i Tranø Herred.

Lidt tidligere i samme Aar (1870) foregik der i Sands Sogn ved Grytøen og indover Topsundet ligeledes et rigt Torskefiske, som varede fra Begyndelsen af Februar til Midten af Marts og dreves deels med Garn deels med Liner. En større Deel af Almuen i Sands Sogn blev paa Grund heraf liggende hjemme fra Lofoten, hvorhos Fisket besøgtes af Almue fra de nærmeste Herreder. Der indfandt sig 5 Kjøbefartøier, og Fisken betaltes med 5 à $5^1/_2$ Spd. pr. stort Hundrede. Hvor stort det her opfiskede Kvantum var, er ikke opgivet, men alene en enkelt Handelsmand inden Distriktet indkjøbte under dette Fiske 70,000 Fisk. Flere Baade havde 9 à 10 Tønder Lever. Der gik $2^1/_2$ à 3 store Hundreder paa hver Tønde. Omtrent samtidig forefaldt ogsaa i Bergs og Hillesø Herreder meget godt Torskefiske. Forøvrigt drives ogsaa i de øvrige Herreder i Amtet aarlig om Vinteren og udover Vaaren Torskefiskeri, hvis Udfald i det Hele taget kan angives at have været:

i Aaret	1866	under middels godt
i —	1867	daarligt
i —	1868	middels
i Aarene	1869 og 1870	heldigt.

Over Udbyttet i det Hele af disse Hjemmefiskerier er det ved de i Anledning af denne Femaarsberetning udfyldte Schemata forsøgt indhentet Opgaver, men de indkomne Besvarelser er deels saa ufuldstændige deels saa indbyrdes forskjellige, at jeg ikke tror, at de give noget paalideligt Bidrag til Bedømmelse af Hjemfiskeriernes Udbytte eller den derunder vundne Mandslot.

Sommerfisket drives deels efter Sei med Synkenot eller Dorg deels efter Torsk, Kveite, Brosmer, Lange og Hyse og foregaar efter Loddefiskets Ophør i Juni til ud over Høsten. Under dette Fiske sprede sig Fiskerne fra dette Amt langs Havkysten paa en vidtløftig Strækning fra Andenæs i Nordlands Amt gjennem dette Amtsdistrikt og langt ind i Finmarken. Paa Grund af at Fiskepladsene ere saa spredte og efterdi Udbyttet i Almindelighed strax paa Stedet afhændes fornemmelig til russiske Fartøier, foreligger der ingen tilstrækkelige Opgaver enten over Antallet af de deri deeltagende Fiskere eller over Fiskets Udbytte. Det anføres forresten i en af de fra Senjens Distrikt indkomne Beretninger, at Seifisket var ringe i 1866, mislykkedes i 1869, men var godt i 1867, 1868 og 1870, i hvilket sidste Aar specielt et enkelt Notlag fra Dyrø fiskede 51 Tønder Lever ved Bergs-

øerne. De Steder inden dette Amt, hvor Sommerfiske af nogen større Betydenhed foregaar, er fornemmelig Bergsøerne i Bergs Sögn, Hekkingen i Hillesø, Burøsund og Thorsvaag i Karlsø.

Haakjærringfiske drives enkelte Steder senhøstes og midtvinters, men er dog uden væsentlig Betydning.

Expeditioner til Spitsbergen og Nordiishavet have fremdeles været drevne i Femaaret, men fornemmelig fra Tromsø By, hvorfor jeg henviser til det i Beretningen om Byens Tilstand derom anførte.

Naar man i en Sum fremstiller det Liv, som føres af den Deel af Almuen, som væsentlig ernærer sig ved Fiskeri, vil det sees, at for Mange hengaar saagodt som det hele Aar under Fravær paa Fiske. Strax over Nytaar drager man afsted til Lofoten, hvorfra de, som tillige skulle til Finmarksfisket, gjerne komme hjem i Slutten af Marts eller Begyndelsen af April, for efter nogle faa Dages Hjemmevær at begive sig til Loddefisket i Finmarken. Endel forbliver i Finmarken, efterat det nævnte Fiske er endt, for der at drive Sei- og Sommerfisket. En Deel kommer hjem i Mai og Juni, hvorefter man i Juni drager afsted til de Fiskepladse, hvor Sommerfisket foregaar. I September er i Almindelighed Almuen samlet paa Hjemstederne, hvorefter man i Otkober ruster sig og drager afsted til Sildefiskerierne eller til Høst- og Vinterfisket efter Torsk, hvilke Fiskerier da ofte fortsættes lige til Jul. Det er jo forresten en Selvfølge, at det kun er en mindre Deel af Fiskerne, som uafbrudt det hele Aar rundt deeltager i alle disse Fiskerier, men det er dog i al Fald Regelen, at den kraftigste og dygtigste Deel af Befolkningen tilbringer den større Deel af Aaret paa Fiske, hvoraf da igjen Følgen er, at kun de ringere Kræfter sysselsættes med Jordbruget. Dette er den almindelige Regel i alle Sødistrikterne. Undtagelse derfra danner enkelte Indlandsdistrikter, fornemmelig Maalselven og Bardo, fra hvilke kun en ringe Deel af Befolkningen beskjæftiger sig med Fiske.

Nogen væsentlig Forbedring med Hensyn til Baade eller Fiskeredskaber har ikke fundet Sted i Femaaret. Dog er Brugen af større og veludrustede Baade fornemmelig til Finmarksfisket blevet mere almindelig. Listerbaaden har hidtil ikke vundet nogen Udbredelse.

I Periodens Løb er Loven af 12te Mai 1866 angaaende Medicinalafgift til Nordlands og Tromsø Amtskommuner udkommen. Efter denne Lov opkræves Afgiften underet for begge Amtskommuner og deles derefter saaledes, at $^4/_5$ tilfalder Nordlands og $^1/_5$ denne Amtskommune. Den Tromsø Amtskommune tilfaldne Afgift og Tromsø Medicinalfonds Formue i Femaaret sees af nedenstaaende Opgave:

Den Tromsø Amts Medicinalfond tilfaldne Afgift udgjorde for Aaret										Bemeldte Fonds Formue var ved Udgangen af Aaret				
1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
2160	1	2738	15	2637	44	3500	33	3895	110	ca. 5200	5500	6160	6730	8970

For Fondets Regning drives et i Tromsø By beliggende Sygehus, hvilket er det eneste offentlige Sygehus inden Amtsdistriktet.

I denne Forbindelse skal jeg bemærke, at der i 1867 blev oprettet et Baadforsikringsselskab i Senjen, hvis Love ere approberede ved Kongelig Resolution af 26de November 1867. Antallet af de i Selskabet forsikrede Baade har varieret mellem 4 og 500 aarlig. Præmien har i de forløbne Aar været: for Lofotfisket 1 pCt., for Finmarksfisket 2—$2^1/_2$ pCt., for Sommerfisket 1 pCt. og for Høstfiskerierne $^1/_2$—1 pCt. maanedlig. Selskabets Virksomhed i de 4 Aar 1867—1870 vil erfares af nedenstaaende Uddrag af dets Bøger.

Uddrag af Senjens Baadforsikringsselskabs Bøger:

1. Beløbene af Forsikringssummerne vare i:

Ved	1867.	1868.	1869.	1870.
	Spd.	Spd.	Spd.	Spd.
Lofotfisket	6,104	4,627	6,079	4,064
Finmarksfisket . .	42,127	26,056	17,417	20,021
Brevikfisket . . .	—	742	255	533
Sommerfisket . . .	—	65	2,550	2,126
Høstfisket	3,887	5,900	7,014	3,619
Tilsammen	52,118	37,390	33,315	30,363

2. Beløbet af de indbetalte Præmier udgjorde i:

Ved	1867.		1868.		1869.		1870.	
	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.	Spd.	Skill.
Lofotfisket	61	98	51	93	61	111	42	55
Finmarksfisket	842	114	568	76	350	56	398	50
Brevikfisket	—				1	105	5	39
Sommerfisket	—				13	75	13	118
Høstfisket	66	43	78	83	113	3	69	98
Tilsammen	971	15	699	12	540	110	530	„

Ferskvandsfiskerierne ere ikke af væsentlig Betydning for dette Amtsdistrikt. De fleste Elve ere for smaa og stride til at de i nogen væsentlig Grad skulde egne sig for Laxefiske. Undtagelse derfra gjør dog Reisenelv i Skjærvø, Maalselven og Løkhelle-Elv paa Senjenøen. I Maalselven og i den deri faldende Bardoelv standses Laxens Opgang ved de to i disse Elve omtrent 5 Miil fra Maalselvens Munding værende Fosse, ligesom det forklares, at Maalselven nedenfor Fossen har et grumset Vand og mangler tjenlige Gydepladse. I samtlige tre Elve er derhos Fisket drevet paa en ufornuf-

tig og ødelæggende Maade, saa at Laxen nu ikke findes i samme Mængde som før.

Imidlertid er der for Maalselvens Vedkommende dog indtraadt den Forandring til det Bedre, at den tidligere brugelige Lystring er aftaget, hvorhos der i de senere Aar har været drevet et Udklækningsapparat, hvorfra en ikke ubetydelig Mængde Yngel er sluppet i Elven. Siden 1865 har der desuden bestaaet en af de Fiskeberettigede istandbragt Opsynsforening til Fredning af Lax og Søørret. Det er at haabe, at disse Omstændigheder i Forening ville virke til Forøgelse af Fiskemængden. Videre vilde dette Øiemed befordres ved en saadan Udminering af den i Maalselven værende Fos, Malangsfossen, at Laxen kunde gaa op ovenfor Fossen, hvor Vandet skal være klarere, Bunden mere tjenlig og hvorved en Strækning af omtrent 6 Mile med mange og store Bielve vilde blive tilgjængelige for Laxen. Ved privat Sammenskud er tidligere en saadan Foranstaltning forsøgt, men den blev ikke fuldført, fordi Midler manglede. Store Omkostninger vil Foranstaltningen ikke udfordre og der kunde formentlig være Grund for det Offentlige til her at komme til Hjælp.

Den Forening, som ved Afgivelse af forrige Femaarsberetning ventedes istandbragt til Fredning af Laxefisket i Reisenelv, kom ikke istand. Nu er en større Strækning af det Land, hvorigjennem Elven gaar, ved Indkjøb af Reisens Almenning og Skove bleven det Offentliges Eiendom og der har fra dettes Side været virket for at hindre overdrevet og uforнuftigt Fiske i Elven.

Løkhelle-Laxelv er en særskilt matrikuleret Eiendom tilhørende private Mænd, som have truffet Forføining til Fredning af denne Elv, som i tidligere Dage gav særdeles meget Lax.

Efterat man i Femaarets Løb ogsaa inden dette Amtsdistrikt havde begyndt at bruge Kilenot til Fangst af Lax i Søen, blev det fundet nødvendigt at træffe Forføining til Indskrænkning i Brugen af dette Redskab. Efter Andragende fra 1870 Aars Amtsformandskab blev det ved Kongelig Resolution af 4de Marts 1871 bestemt, at det fra 1ste Mai 1871 skal være forbudt i endeel Herreder at bruge Kilenot eller andre selvfangende Redskaber fra Onsdag Aften Kl. 6 til Søndag Aften Kl. 6. Amtsformandskabet i 1871 har anbefalet, at dette Forbud udstrækkes til flere Herreder.

Forøvrigt findes i de fleste af de mange i Amtsdistriktet værende Vande og Elve en tildeels endog rigelig Mængde af Ørret, Rør, Sik, Har, Abbor og Gjedde, men i de egentlige Kystdistrikter gjøres der ikke megen Brug af denne Anledning til Ferskvandsfiske, efterdi Saltvandsfiskerierne der optage Almuens Tid og Interesse. Inde i Fjordbundene og i Oplandsdistrikterne benyttes derimod Anledningen til Ferskvandsfiske mere. Saaledes afgiver dette Fiske i Maalselven og Bardo ikke ubetydelige Bidrag til Husholdningerne, hvorfor man ogsaa i Maalselven i de sidste 2 à 3 Aar har anlagt 6 smaa Udklækningsapparater for Ørret og Rør og derved forsøgt at bøde paa den Aftagen i Fiskemængden, som man der tror at have sporet.

5. Bergværksdrift

finder ikke Sted i dette Amt, undtagen forsaavidt som Kjækans Kobberværk i Kvænangens Herred fremdeles har været i Drift med et Antal Arbeidere, som i 1867 beløb sig til 147, men i 1870 var reduceret til 61 Mand. Ved Værket, som eies af et Interessentskab, bestaaende hovedsagelig af Engelskmænd, er i Femaaret udvundet aarlig omkring 50 Tons Kobbermalm, som er udført i raa Tilstand.

En Svovlkisanvisning i Grundfjorden i Helgø Sogn dreves i Aarene 1866—1869 med et Antal af fra 60 til 20 Arbeidere, men i 1870 var Arbeidernes Antal sunket ned til 4 og Driften er nu standset. I alle 5 Aar er opgivet at være udført 5 Skibsladninger à 240 Tons. Den i forrige Beretning omhandlede sølvholdige Blyglandsanvisning i Fjeldet Rubben i Bardo Herred ledede ikke til noget Resultat.

I Maalselven, hvor Kalksteen findes paa mange Steder, har 2 Kalkbrænderier været i Drift i Femaaret. De har leveret henved 300 Tønder Kalk aarlig. Et 3die saadant Brænderi er anlagt i 1870. Sammesteds findes paa flere Steder Klæbersten (Grøtsten), som dog kun benyttes lidet. I Reisen i Tranø findes Kværnstenshrud, som dog heller ikke bruges meget.

Torvmyrer findes som før anført paa flere Steder inden Amtsdistriktet og benyttes paa de Steder, hvor der er Mangel paa Skov.

6. Af industrielle Anlæg

findes et Teglsteensbrænderi i Tromsøsundets Herred i Nærheden af Tromsø By. Det beskjæftiger i Regelen 5 Arbeidere og har i 1870 leveret 100,000 Stkr. Mursteen og 500 Bagerovnsfliser. I Maalselven haves 32 Sagbrug, hvis Produktion i 1870 anslaaes til 2100 Tylvter Bord, samt 5 Cirkelsage, hvorpaa i samme Aar blev skaaret 90,000 Tøndestav mest af Birk. I Bardo findes 9 og i Tranø 1 Sagbrug, i Maalselven 30, i Bardo 8 og i Tromsøsundet 1 Møllebrug. Alle disse Sag- og Møllebrug drives ved Vandkraft. Naar dertil kommer nogle faa Garverier, nogle Møllebrug og Sagbrug hist og her paa Gaardene mest til disses egen Forsyning samt en Beenstampe i Maalselven, saa har man omtrent alle de industrielle Anlæg, som findes i Landdistriktet. Egentlige Fabrikker findes ikke.

7. Binæringer.

a. Huusfliden har i Femaaret ikke gjort noget væsentligt Fremskridt, Den bestaar fremdeles deri, at Kvinderne forarbeide Strømper, Vanter, Vadmel og andre simple Klædningstoffe og at Mændene selv for en Deel sy sit Skotøi, Søklæder, Baadseil, binde Garn, istandsætte Fiske- og Gaardsredskaber. En heel Deel Vadmel, Bomuldstøi etc.

kjøbes dog ogsaa andetstedsfra, ligesom det antages at være blevet mere almindeligt end før, at der paa Landet findes Haandværkere, især Skomagere og Skræddere, Snedkere og Tømmermænd, som søge sit Erhverv udelukkende eller i al Fald hovedsagelig ved Haandværket. Fra Tranø anføres, at Vævning er blevet mere almindelig end før, uden at den dog paa langt nær tilfredsstiller Behovet. I Fiskedistrikterne er for Resten Mændenes stadige Fravær paa Fiske en væsentlig Hindring for at Husflid kan drives i nogen videre Udstrækning, idet Kvindernes Tid optages ved at forrette en heel Deel Gaardsarbeide.

b. Skibsbyggeri finder ikke Sted, undtagen forsaavidt der i Maalselven i Femaaret er bygget 9 Stykker mindre Raaseilsfartøier — de saakaldte Komser — fornemmelig til Transport af Trævarer til Tromsø By. Af Baade bygges en Deel i Maalselven og Bardo til Fart paa Elvene, samt i Lyngen endeel Sexrings- og Ottrings-Baade. Forresten indkjøbes de til Fiskerierne fornødne større og mindre Baade fra Nordlands Amt.

c. Med Hensyn til Fragtfarten bemærkes, at de oven under litr. b. nævnte Komsers Antal inden Maalselvens Distrikt fra 1866 af er forøget med 11 Stykker, saa at Antallet nu ialt udgjør 27 med en samlet Drægtighed af 190 Commercelæster. Foruden at udføre Distriktets Produkter deeltage disse Fartøier ogsaa i Fragtfarten med Fiskevarer til Tromsø og de finmarkske Byer, hvilken Fart ofte giver et ganske godt Udbytte. Landtransport foregaar kun fra Maalselvens og Bardo Indlandsdistrikter, men staar endnu paa Grund af Mangel paa tilstrækkelige Landeveie paa et lavt Standpunkt. De Stykker gode Veie, som hidindtil ere oparbeidede inden disse Distrikter, tilfredsstille ikke paa langt nær Behovet. Uagtet Mangelen paa ordentlig oparbeidet Vei føre dog allerede nu Øverbygdingerne i Maalselven aarlig paa Vinterføret 3 a 4000 Læs Stav og Næver ned til Balsfjorden, ligesom en ikke ubetydelig Mængde Bord samt Tømmer til Husebygninger med meget Besvær og Tidsspilde fra Bardo føres ned til Søen paa de daarlige Veie i øvre Bardo og i Salangsdalen.

d. Forsaavidt Jagten gaar ud paa at fælde Rovdyr hidsættes følgende Opgave over de Rovdyr, for hvilke der i Femaaret er udbetalt Præmie:

Aar.	Bjørn.	Ulv.	Jerv.	Ørn.	Hønsehøg.	Hubro.
1866	9	6	3	64	41	„
1867	15	10	3	39	35	3
1868	6	5	2	56	36	„
1869	10	1	6	68	82	„
1870	5	2	4	47	38	„
Tilsam.	45	24	18	274	232	3

Af Bjørn findes der paa flere Steder, fornemmelig i Maalselven og Bardo, paa Senjenøen og i Lyngen et ikke ringe Antal. I Femaaret er der ved offentlig Foranstaltning blevet uddelt endeel Gift til Brug ved Ulvefangst, men Antallet af de dræbte Dyr er dog som anført ikke stort.

Af Ræv skydes og fanges deels i Sax deels ved Gift aarlig et ikke ringe Antal. At anvende Gift dertil er blevet mere og mere almindeligt, men jeg befrygter, at der ved Behandlingen og Udlægningen af Giften ikke altid gaaes frem paa en forsigtig og omhyggelig Maade. Otter og Kobbe skydes hist og her leilighedsviis. Det tidligere rige Kobberveide i Tranøbotn, tilhørende Sognepræstembedet, er i en lang Række af Aar drevet saa skaanselløst, at det nu er næsten uden Værdi. Harer findes paa mange Steder i stor Mængde, men efterstræbes ikke stort, da Harehunde ikke holdes i Amtsdistriktet og Fangsten saaledes indskrænker sig til at de hist og her fanges i Snare. Af Fuglevildt findes Tiur og Røi i Maalselven og Bardo, tildeels i Lyngen, Aarfugl paa mange Steder i Senjen, og Ryper overalt i hele Amtsdistriktet. Af disse forskjellige Sorter Hønsefugle, især af Ryperne, fanges og skydes aarlig et betydeligt Antal og Jagten efter dem er i Tiltagende, efterat Priserne i de senere Aar især ved den raske og fordelagtige Afsætning, de finde ombord i Dampskibene, er steget betydeligt. I Femaaret har saaledes Prisen paa Ryper i Tromsø været fra 8 til 12 Skill. Stykket, medens de tidligere ofte var at faa for 4 à 6 Skill. Rypejagten er paa enkelte Steder i Amtsdistriktet af Eierne bortforpagtet tildeels til Engelskmænd, men da her som sagt overalt findes Ryper, har Efterspørgselen efter Jagtterræn kun været liden og Afgiften ubetydelig.

Æg og Duunvær findes paa mange Steder inden Amtet, uden at jeg dog har nogen Opgave enten over deres samlede Antal eller over Udbyttet. Lensmanden i Karlsø opgiver Antallet af saadanne Vær inden hans Distrikt til 6 med et samlet aarlig Udbytte af 2 Vog 15 ℔ Duun til en Priis af 8 Ort pr. Mark, altsaa henimod 300 Spd. aarlig. Af Æg antager han, at der opsamles i de 6 Vær 2000 Stykker aarlig til en Værdi af 2 Skill. Stykket, altsaa ialt noget over 30 Spd. Lensmanden i Lenvik angiver Æg- og Duunværenes Antal i Lenvik til 2 og i Hillesø til 4 og anfører, at disse i Femaaret have bragt sine Eiere en pen Indtægt. Prisen paa Duun angives der til 8 à 9 Ort Marken.

e. Med Hensyn til Handelen i Landdistriktet er der ved Loven af 26de Mai 1866 om Udvidelse af Handelsfriheden paa Landet foregaaet en væsentlig Forandring. Handelsmændenes Antal er betydelig tiltaget og Afsætningen af Almuens Produkter derved blevet lettere og forbundet med mindre Tidsspilde. Opgaven over Handelsmændenes Antal viser, at dette, som ved Udgangen af forige Femaar udgjorde 36 Landhandlere og 11 Frihandlere, tilsammen 47, nu er steget til 83. Forøgelsen har været størst i Trondenæs Herred, hvor Tallet er gaaet op fra 6 til 18.

Omsætningen ved de tre i Januar, Marts og November forefaldende Markeder i Skibotn er fremdeles ikke ubetydelig. Derimod er Søgningen til Kjækans Marked saa godt som ophørt, hvorfor dette ved Kongelig Resolution af 1ste April 1871 er ophævet.

f. Indsamlingen af Multebær gav i Aarene 1866—1869 ikke noget stort Udbytte, hvorfor Prisen paa Multegrød i disse Aar var høi. Den opgives saaledes i Karlsø til 18 à 24 Spd. pr. Tønde. Derimod var Multebærhøsten i 1870 meget rig; Prisen sank da ned til 6 à 8 Spd. pr. Tønde. Forøvrigt voxer der i Amtsdistriktet en Mængde Blaabær, Tyttebær, Bringebær og paa sine Steder vilde Ribs (Vinbær), paa hvis Indsamling der dog kun anvendes liden Flid.

g. Paa enkelte Steder i Amtet afgiver Klipfisktørringen nogen Bifortjeneste.

8. Tilstanden i Almindelighed.

Amtsdistriktet kan i økonomisk Henseende neppe siges at være gaaet fremad i Femaaret. Vistnok var Lofotfisket i 1870 samt Finmarksfiskerierne i 1866 og især i 1870 heldige for dette Amt i Almindelighed, ligesom Sildefisket i Senjen i 1869 og Hjemfiskerierne i 1869 og 1870 gave et godt Udbytte, og vistnok var for Jordbrugets Vedkommende 1866 et godt og 1870 et meget godt Aar, men disse heldige Omstændigheder modvirkedes for en stor Deel ved uheldige Lofotfiskerier i Periodens 4 første Aar, ved mindre godt Finmarksfiske i 1867—1869, ved et feilslaget Sildfiske i 1870 og fornemmelig og fremfor alt ved det bedrøvelige Uaar, som indtraf i 1867. Dette Uaar var saa strengt, at Jorden især hvad Poteter og Korn angik, gav saa godt som intet Udbytte, og Følgerne af dette Aar føles desværre endnu især derved, at Kommunerne bleve nødte til i Løbet af 1867 og 1868 at optage Laan deels af Statskassen deels af Bygdemagasinets Fond til et samlet Beløb af noget over 50,000 Spd., hvilket fordeelt paa Amtets Folketal giver omtrent 6 Ort pr. Individ. Laanene anvendtes deels til Afhjælpelse af Nøden i Vinteren 1867—68 deels til Indkjøb af Sæd for Aaret 1868. Paa denne Gjeld resterede der endnu ved Udgangen af 1870 over 40,000 Spd.; hvis Forrentning og Afbetaling ogsaa i Fremtiden vil føles som en høist trykkende Byrde, især hvis mindre gunstige Aar skulle indtræffe. Tilstanden har forresten ikke været ganske ens i det hele Amtsdistrikt, idet den er mindst god i de nordlige Distrikter, Karlsø, Lyngen, Skjærvø og Kvænangen, medens derimod Tilstanden er ret god i Tromsøsundet samt i nogle Dele af Senjen. I Sand, Hillesø, Maalselven og Bardo spores i Periodens sidste Aar Fremgang i økonomisk Henseende.

Den mislige økonomiske Tilstand, som fulgte paa Aaret 1867, havde i de næstfølgende Aar en Mængde Executioner og Udpantninger til Følge.

Medens Kommunernes Gjæld til Statskassen og derigjennem de Privates Gjeld til Kommunerne ved de ovennævnte Laan er forøget i Femaaret, klages der desuden fra enkelte Distrikter over, at ogsaa Almuens Gjeld til Handelsmændene i Femaaret er tiltaget. Dette udhæves specielt i Indberetningen fra Karlsø, Trondenæs, Kvædfjord og Berg. I andre Distrikter derimod, saasom i Maalselven og Bardo, tror man at have sporet den Følge af Uaaret i 1867 og de dermed følgende Gjeldsinddrivelser, at Frygt for at stifte Gjeld har tiltaget og Sparsomhed er blevet mere almindelig.

Folkemængden antages i Femaaret at være forøget. Udvandringen er ikke tiltaget, hvorimod Indvandringen fra de sydligere Dele af Riget og tildeels ogsaa fra Sverige ikke har været ubetydelig.

Hvad Almuens Oplysning angaar, da antages den at staa paa omtrent samme Trin som tidligere.

De Foranstaltninger, som ifølge den nye Skolelov ere trufne til fuldstændigere og bedre Ordning af Skolevæsenet er endnu for ny til, at nogen mærkelig Virkning deraf kan spores. Af en sidste Amtsformandskab forelagt Redegjørelse fra Stiftsdirektionen over den Tilvæxt, som Amtets Skoleeiendomme har haft i Tiaaret 1861—1870, fremgaar, at i dette Tidsrum er anskaffet 15 nye Skolejorder, 18 Lærerboliger og 39 Skolelokaler. Ved 1870 Aars Udgang havdes ialt 26 Skolejorder, 26 Lærerboliger og 51 Skolelokaler.

Til Erhvervelse og Vedligeholdelse af disse Eiendomme er der i Tiaaret udbetalt af Skolekasserne omtrent 23,420 Spd.

Deraf er udredet af Amtsskolekassen	6293 Spd.	
af Finnefondet . .	1100 —	
af Nordlands Kirke- og Skolefond . .	1100 —	
af Staten	262 —	
af en Privatmand .	10 —	
		8,765 —

saaledes at Skolekommunernes Udgift i Tiaaret til Erhvervelse og Vedligeholdelse af Skoleeiendommene bliver . . . . . 14,655 Spd.

Disse Udgifter har haft til Følge, at Skoleskatterne ere stegne, og da det samme er Tilfældet paa de fleste Steder ogsaa med Herreds- og Fattigskatterne, høres der Klager over Skatternes Størrelse. Imidlertid menes dog den Erkjendelse mere og mere at faa Indpas, at Udgifterne til Skolevæsenets Forbedring ikke alene ere nødvendige, men ogsaa

vel anvendte. I de senere Aar har der vist sig en forøget Omhu for at sætte Fattigudgifterne saa lavt som muligt, saaledes at unødvendige Udgifter i denne Henseende eller for stor Rundhaandethed i Fattiganliggender formentlig ikke finder Sted. Amtskommuneskatten er ikke steget i Femaaret, idet den fremdeles udgjør 2 Spd. pr. Skylddaler, et Resultat, som for endeel skyldes den Omstændighed, at Medicinalfondet bærer en Deel af de Udgifter, som andetsteds udredes af Amtskassen.

Drukkenskab er ikke tiltaget i Femaaret. Almuen i dette Amts Landdistrikt er i Regelen ædruelig. Derimod klages der fra flere Steder over den overhaandtagende Kaffedrik.

I de indhentede Opgaver over Tjenerlønnens Størrelse er denne opgivet meget forskjellig, nemlig: for en Karl fra 20 til 70 Spd. og for en Pige fra 8 til 20 Spd. I Almindelighed antages den at dreie sig henholdsviis om 50 og 16 Spd. Fra flere Distrikter klages der over Mangel paa Tjenestekarle og over at voxne Børn tidlig forlade Forældrene, hvoraf Følgen er, at man har vanskeligt for at opdrive Hjælp til Gaardsdrift etc. Dette er vistnok ogsaa Tilfældet, men det vil vel altid blive saa i et Distrikt, hvor Fiskeriet udgjør en saa overveiende Deel af Næringsveien som her og hvor det er saa let at skaffe sig en ofte større Fortjeneste ved den nævnte Bedrift.

Veivæsenet staar i det Hele taget paa et lavt Trin, meget lavere end ønskeligt. Der er ikke liden Brug for Veie. De dybt indgaaende Fjorde danne mange paa begge Sider vel bebyggede Eider, som fortrinlig egne sig til Landfærdsel. Denne Færdsel vilde ogsaa langs flere Fjorde og over Øerne kunne lettes ved Veianlæg, men først og fremst tiltrænges forbedrede og flere Veie i Indlandsdistrikterne Maalselven og Bardo, Distrikter, som i Landbovæsen i den senere Tid vistnok have gjort Fremskridt, men hvis yderligere Fremgang og økonomiske Trivsel for en væsentlig Deel beror paa, om man kan skaffe dem let Adgang til Søen gjennem gode Veie. Vistnok har Maalselvdalens nedre Deel nu en god Vei fra Dampskibsanløbsstedet Maalsnæs og omtrent 4 Mile opad Dalen, og vistnok har Bardo faaet lidt over 1 Mil af sin Vei ned til Salangenfjord oparbeidet til god Kjørevei, men dette er dog ganske utilstrækkeligt. Bardodølerne mangle fremdeles oppe i selve Dalen saa godt som aldeles Veie og Broer og nederst i Salangsdalen er Adkomsten til Søen yderst besværlig paa Grund af daarlig Vei og til visse Aarstider ufremkommelig paa Grund af Menis og Mangel paa Broer. Den øvre Deel af Maalselvdalen savner ligeledes gode Veie og Broer, samt Adkomst ned til Balsfjorden, hvor man fra Dalens Øverbygd har lettest for at naa Havet.

Forøvrigt findes nogle maadelig anlagte Veistykker over Hindøen, den længste fra Kvædfjord til Trondenæs, og en meget god Vei over Lyngseidet. Den Vei, som tidligere havdes over Alteidet, er nu forfalden og ufremkommelig med Kjøreredskab. Interessen for Veianlæg antages imidlertid paa flere Steder og især i Maalselven og Bardo at være tilstede og det kan saaledes haabes, at Fremgang i dette Stykke vil finde Sted.

For Færdselen tilvands er der foruden ved de større langs Kysten gaaende Dampskibe endvidere sørget ved to i Tromsø By hjemmehørende Dampskibe, hvoraf det ene „Tromsø," som for Tiden har Statsbidrag 6500 Spd., i Regelen befarer det hele Amtsdistrikt en Gang hver Uge (om Vinteren hver 10de Dag). Den anden her hjemmehørende Dampbaad „Alken" benyttes for Tiden af det Offentlige kun til at føre Post engang ugentlig til Lyngen og har intet Statsbidrag. Disse Fartøiers Drægtighed, Hestekraft m. v. findes anført i Beretningen for Byen.

Af private Brandassuranceforeninger findes en i Trondenæs, hvis Plan er approberet ved Kongelig Resolution af 15de August 1866. Foreningen, som kun forsikrer Bygninger, tager en Præmie af 15 Skill. for hvert 100 Spd. forsikret Værdi. Dens Virksomhed fremgaar af nedenstaaende Opgave:

Aar.	Forsikringssum.	Præmie.	
1866 . . .	29,445 Spd.	37 Spd.	1 Skill.
1867 . . .	84,315 —	103 —	42 —
1868 . . .	92,020 —	116 —	105 —
1869 . . .	95,975 —	122 —	30 —
1870 . . .	106,945 —	134 —	27 —

Af Sparebanker haves nu 5, nemlig i Tromsø, Skjærvø, Maalselven, Trondenæs og Ibestad, af hvis Regnskaber Uddrag aarlig ere indsendte til vedkommende Departement.

Som en Foranstaltning, der antages i flere Henseender at have virket heldigt, bør her nævnes den i 1870 i Tromsø By stedfundne almindelige Udstilling for Tromsø Stift. Denne Udstilling blev som bekjendt tilveiebragt deels ved Hans Majestæt Kongens gavmilde Understøttelse deels ved endeel private Mænds nidkjære Bestræbelser. Den omfattede væsentlig Fiskeri og Iishavsfart, Landbrug, Haandværksdrift og Husflid, derunder Gjenstande, som kunne belyse Folkets Levesæt og Kulturtrin, navnlig Skolevæsenet m. v.

B. Tromsø Kjøbstad.

Forsaavidt angaar Tromsø By skal jeg tillade mig at henvise til følgende Beretning fra Byfogden sammesteds af 5te Juli 1871:

„1. Angaaende **Handelen:** Ingen tidligere Periode i Tromsø Byes Udvikling formenes at fremvise en saadan Forskjellighed af gunstige og ugunstige Handelsforholde, som de nu tilbagelagte 5 Aar. Aaret 1866 begyndte taaleligt. Lofot- og Finmarksfisket, til hvis heldige Udfald Byens Interesser er stærkt knyttet, var snarere over end under et Middelsaar. Men Sommeren blev kold og fugtig og som Følge af de ugunstige Veirforholde gav Hø- og Poteteshøsten i de omkringliggende Distrikter et mindre godt Udbytte, ligesom ogsaa Kornhøsten deelvis ødelagdes af Frost. Da nu heller ikke Sildefiskerierne dette Aar sloge til, kom Almuen paa de fleste Steder tilkort og maatte tage Vinterfortæringen paa Kredit hos Handelsstanden, hvorved allerede et ugunstigt Forhold for den fremtidige Omsætning opstod, saameget mere som ogsaa Handelsstanden mod Aarets Slutning blev lammet paa en anden Maade, nemlig ved betydelige og uformodede Tab paa Fisk- og Tranafskibningen.

Aaret 1867, af hvis heldige Resultat man ventede Opreisning, blev et fuldstændigt Uaar baade paa Land og Hav. Saavel Lofot- som Finmarksfisket, der optager Almuens Tid den første Halvdeel af Aaret, gav et daarligt Udbytte. En uhyre Snemængde faldt i April og Mai og bedækkede Jorden endnu i Slutningen af Juni. Vaaraannen var ganske spildt; man fik ikke engang Poteter, langt mindre Korn. Da det ikke var et enkelt Sogn, men hele Amtet, som rammedes af disse Uheld, var Tilbagegangen uhyre og da nu ogsaa Høst- og Sildefisket dette Aar udeblev, saa det ud til, at Hungersnød stod for Døren. Denne Yderlighed undgik man kun derved, at Kommunerne optoge Laan til Afhjelpning af den værste Trang.

For Handelsstanden blev Stillingen meget farlig. Almuen kunde ei alene Intet betale paa den Gjeld, den havde stiftet i 1866, men den maatte ogsaa hjelpes paa Nyt. Handelsstandens udestaaende Fordringer, der ved dette Tidspunkt antages at have udgjort omtrent 600,000 Spd., gik under saadanne Forholde næsten ned til Værdiløshed. Flere af Byens driftigste Firmaer saa sig med engang fra at være velstaaende Folk, bragte til Randen af Konkurs og da nu ogsaa dette Aar, for at gjøre Ulykken fuldstændig, sluttede med atter at bringe Handelsstanden store Tab paa Udskibningerne, saa var Alt forberedt til en uundgaaelig Krisis.

I Tidsrummet fra September 1867 til April 1868 standsede 17 Handlende, hvoraf flere hørte til Byens driftigste og dygtigste Folk. Flere af dem kom dog ikke til Konkurs, men ordnede sig ved Underhaandsakkord med sine Kreditorer under privat Administration. Næsten hele 1868 gik med til Ordningen af disse Affærer og som Følge deraf laa Omsætningen, udenfor det daglige Forbrug, i dette Aar næsten i Dvale. En Undtagelse herfra dannede et godt Storsildfiske, som indtraf i Oktober, November og December og som atter vakte Spekulationsaanden tillive. Dette Storsildfiske og dermed følgende Torskefiske var meget heldbringende. Liv og Omsætning begyndte igjen og mod Aarets Slutning kunde man med mere Fortrøstning imødese det kommende Aar. De standsede Firmaer havde atter gjenoptaget sine Forretninger og vare i sine første Operationer uventet blevne hjulpne et godt Stykke frem ved det omhandlede Storsildfiske, der desuden skaffede i Kasse endeel hidtil som værdiløse anseede Fordringer.

1869 var et meget godt Aar. Vistnok var Lofotfisket ikke over et Middelsaar og Finmarksfisket endog under et saadant, men netop derved gik vore hidtil upaaagtede Produkter i Veiret og skaffede Priser, der levnede Handelsstanden en udmærket Fortjeneste, hvilken især kom de Firmaer tilgode, som i 1868 havde været nødsaget til at underhandle. Jordveien gav et jevnt godt Udbytte saavel i Korn og Poteter som af Hø. Et udmærket Storsildfiske, ledsaget af et godt Hjemfiske af Torsk i de omkringliggende Distrikter, sluttede dette Aar, der havde været ligesaa godt som 1867 havde været slet og som atter havde bragt almindeligt Velvære og Tilfredshed blandt alle Stænder. Omsætningen havde været særdeles livlig, Arbeidslønnen høi og hvorvel Diskontoen som Følge af Mangel paa Konkurrence holdt sig i 6 p Ct., var der Penge tilstede i tilstrækkelig Mængde og Virkningerne af de foregaaende Uaar formenes ophævede ved dette Aars Udgang.

Ogsaa 1870 maa siges at have været et godt Aar, uagtet det ikke kan sættes ved Siden af 1869. Fiskernes Lotter i Lofoten og Finmarken vare tilstrækkelige til at betale Udrustningerne og give noget Overskud. Aarveien gav gode Resultater Derimod udeblev det Storsildfiske, der i de to foregaaende Aar i saa mærkelig Grad havde hjulpet Byen frem.

Handelen med det nordlige Rusland er fremdeles snarere i Af- end Tiltagende. Da den aktive Deel ved Russehandelen udelukkende paahviler Russerne, som fører sine Kornvarer og øvrige Produkter hid i egne Fartøier og tilbytter sig den Fisk og det Salt m. v., som de tiltrænge, saa er selvfølgelig denne Forretnings Vedbliven afhængig af, om Russerne finder den fordelagtig og regningssvarende. Dette har ikke altid været Tilfældet i de senere Aar. Russerne ere især i Melhandelen tildeels blevne overfløiede af Bergenserne og har ofte været nødsaget til at sælge sit Mel til en Pris, der levnede dem liden eller ingen Avance. Det er længesiden forbi med den Tid, da Russernes Meltilførsel ansaaes for at være af sær Vigtighed for Byens Tilværelse.

Toldintraderne have efter vedlagte Opgave fra Toldkammeret udgjort:

i Aaret	1866	41,576 Spd.	38 Skill.
- —	1867	40,073 —	„ —
- —	1868	32,095 —	93 —
- —	1869	31,833 —	97 —
og - —	1870	41,184 —	12 —

Intradernes lave Standpunkt i 1868 og 1869 er en ligefrem Følge af Uaaret 1867 og den derpaa følgende Krisis i i 1868, medens omvendt Toldintradernes store Stigen i 187 0 bevirkedes ved den større Konsumtionsevne som Kronaaret 1869 medførte.

Udførselen af Tran og Fisk har efter samme Opgave været:

a. Tran:	1866	til Udlandet	8,388 Tønder.	
		til Indlandet	4,710 —	13,098 Tdr.
	1867	til Udlandet	7,853 —	
		til Indlandet	1,779 —	9,632 —
	1868	til Udlandet	4,764 —	
		til Indlandet	2,658 —	7,422 —
	1869	til Udlandet	7,912 —	
		til Indlandet	2,597 —	10,509 —
	1870	til Udlandet	9,594 —	
		til Indlandet	3,453 —	13,047 —
b. Tørfisk:	1866	til Udlandet	72,440 Vog.	
		til Indlandet	33,097 —	105,537 Vog.
	1867	til Udlandet	92,611 —	
		til Indlandet	45,262 —	137,873 —
	1868	til Udlandet	51,017 —	
		til Indlandet	35,527 —	86,544 —
	1869	til Udlandet	121,959 —	
		til Indlandet	32,392 —	154,351 —
	1870	til Udlandet	171,880 —	
		til Indlandet	31,083 —	202,963 —

Denne Udførselsliste er særdeles oplysende med Hensyn til Byens økonomiske Forfatning i de forskjellige Aar. Det maa dog bemærkes, at ikke al Fisk udføres samme Aar, som den er fisket, men noget deraf først det følgende Aar. Af den store Udførsel i 1870 tilhører saaledes en Deel 1869 Aars Fangst.

Sildudførselen fra selve Byen har været ringe, trods de udmærkede Sildefiskerier, som indtraf i 1868 og 1869. Aarsagen er den, at Silden er gaaet fra Fiskeværene og Saltepladsene med Dampskibene direkte til Bergen og derfra udført til Udlandet.

Efter Toldbodens Opgave udførtes:

i 1866 og 1867 Intet.

i 1868	til Udlandet . . .	2,316 Tønder.	
	til Indlandet . . .	1,306 —	3,622 Tdr.
i 1869	til Udlandet . . .	2,665 —	
	til Indlandet . . .	6,507 —	9,172 —
i 1870	til Udlandet . . .	11,073 —	
	til Indlandet . . .	441 —	11,514 —

De Handlendes Antal var efter Skatteligningen ved 1870 Aars Udgang 83 med 44 Betjente, som giver en Tilvæxt i Femaaret af 16 Handlende og 3 Betjente.

2. Skibsfarten antages i Femaaret at være gaaet tilbage deels som Følge af Forlis og ugunstige Konjunkturer for Skibsrhederi i Almindelighed, men især paa Grund af det store Opsving som Dampskibsfarten har taget og da Dampskibsfragterne stadigen nedsættes saaledes, at det er umuligt for Seilskibe at konkurere, er det at forudse, at Skibsfarten for denne Byes Vedkommende efterhaanden vil indskrænkes til Iishavsfarten. De her hjemmehørende Fartøiers Antal, som ved Udgangen af forrige Femaar var 68 med en Læstedrægtighed af 1609, udgjør nu efter Toldbodens Opgave kun 54 med 1242½ Kommercelæst, altsaa en Tilbagegang af 14 Fartøier med Drægtighed 366½ Læst. Det er især de større Fartøier, som blive ufordeelagtige. Mindre Fartøier, der kunne benyttes til Iishavsfangst og Bankfiske anskaffes derimod fremdeles. En Følge af denne Tilbagegang har ogsaa været, at den i forrige Beretning omhandlede gjensidige Skibsassuranceforening har maattet opløses. Af Dampbaade haves 2, nemlig „Tromsø“ og „Alken“ med Læstedrægtighed respektive 38½ og 6 Læster og Hestekraft 25 og 5 med Besætning tilsammen 13 Mand, foruden Førerne. „Tromsø“ er anskaffet i Femaaret for et Interessentskabs Regning og anbragt i Fjordfart med Tilskud af Statskassen. Høieste tilladte Passagerantal er for „Tromsø“ 200 og for „Alken“ 40. Af Skippere havde Byen ved Udgangen af 1870 68 med og uden Borgerskab, altsaa en Forøgelse i Femaaret af 11. Størsteparten af disse føre dog Smaafartøier paa Ishavs- og Bankfiske og have saaledes ikke Borgerskab.

3. Skibsbyggeriet er ogsaa i Aftagende og vil rimeligvis for Fremtiden indskrænkes til Reparationer, da Bygning af nye Fartøier falder for kostbart. Paa det herværende Værft er i Femaaret ifølge vedlagte Opgave bygget en Dampbaad („Kjeøen“) og en Slup, tilsammen paa omtrent 50 Læster til en Værdi af 7000 Spd. og repareret omtrent 500 Fartøier paa tilsammen circa 10,000 Kommercelæster med en Reparationsværdi af 50,000 Spd. Mindste Arbeidsstyrke har været 10 og høieste 20 Mand. Foruden paa dette større og temmelig fuldstændige Skibsværft, har Landsætning og Reparation af Fartøier været udført paa et Par andre Pladse inden Bygrændsen, men Driften har her været forholdsvis ubetydelig og indskrænket til en Arbeidsstyrke af nogle faa Mand. Som Binæring er derimod Baadbyggeri af

adskillig Vigtighed, idet gode og smukke Fangstbaade til Iishavsfarten leveres, ligesom et og andet mindre Dæksfartøi har været bygget. En Arbeidsmand leverede saaledes i 1870 18 Fangstbaade til en Pris af 45 Spd. Stykket.

4. Jordbruget er udvidet deels ved Optagelse af nye og deels ved Deling af ældre Stykker af Præstegaardens Udmark. For Mange er vel dette Jordbrug ikke saameget til Nytte som Fornøielse, og Udbyttet svarer derfor ikke altid til de derpaa anvendte Kapitaler, men det er dog i det Hele af megen Betydning ikke alene fordi det tjener til Byens Forskjønnelse og viser, for hvilken Udvikling Jordbruget selv i disse Egne er modtageligt, men især fordi det afgiver en ikke ubetydelig Arbeidsfortjeneste, ligesom det under en udelukkende paa Nytten anlagt Drift antages at svare god Regning. Der avles fornemmelig Hø, men Avling af Poteter er heller ikke ganske ubetydelig. Ogsaa ubebygget Bygrund tages gjerne til Forpagtning og opdyrkes, især af Arbeidsklassen, til Udsæd af Poteter. Antallet af dette Slags bortforpagtede Jord- eller Grundstykker udgjorde ved Udgangen af Femaaret 73 med en aarlig Afgift til Byen af 126 Spd. 44 Skill. Efter Forslaget til den nye Matrikul for Tromsøsundets Herred udgjør Antallet af de udenfor Bygrændsen af Præstegaardens Udmark optagne Brug 96 med en Matrikulskyld af 26 Spd. 114 Skill., omtrent $^1/_8$ af hele Herredets Skyld.

5. Fiskeriet afgiver fremdeles det væsentligste Bidrag til Arbeidsklassens Underholdning og i saa Henseende antages det daglige Fiskeri at være af megen om ikke fuldt saa stor Betydning som Lofot- og Finmarksfisket. Hvad der for Landdistriktet er anført om Udbyttet af disse Fiskerier, gjelder ogsaa for de Byindvaanere, som deri have deeltaget. Med Hensyn til det daglige Fiske, hvorved her forstaaes det, som drives i Byens Nærhed uden længere Fravær fra Hjemmet, formenes Forholdet at stille sig saaledes :

Antallet af Personer, som drive dette Fiskeri som Levevei, antages at være om Høsten og tildeels om Vinteren 50, om Sommeren kun faa.

Bruttofortjenesten for en Mand ansættes til . .	100 Spd.
hvorfra Anskaffelse og Vedligeholdelse af Redskaber	20 —
altsaa Nettoudbyttet	80 Spd.

aarlig eller tilsammen omtrent 4000 Spd., foruden hvad der forbruges i Husholdningerne. Som Binæring antages Fortjenesten ved dette Fiskeri i Almindelighed at være 20—50 Spd. aarlig pr. Mand.

I nær Forbindelse med Fiskeriet staar:

6. Iishavstrafiken, som i det sidste Femaar har udviklet sig ret heldigt. I tidligere Tid anvendtes til disse Expeditioner i Regelen Fartøier, som vare ubrugelige til anden Fart og som ogsaa derfor udfordrede stadige og uforholdsmæssige Reparationsomkostninger. I de senere Aar har man derimod begyndt at lægge Vægt paa at anskaffe Fartøier, særlig bestemte for dette Øiemed, saa de Fartøier, der nu udgaa paa Fangst paa Iishavet, i Regelen ere hensigtsmæssige og solide. Iishavsfarten har derfor i Femaaret ogsaa i denne Henseende afgivet et mere reelt Udbytte end Tilfældet har været før, ligesom Antallet af Expeditioner er voxet i et stærkt Forhold. I sin Almindelighed antages det, at Fangsten i det sidste Femaar har givet et tilfredsstillende Udbytte. Nedenstaaende Beregning antages at ville give et nogenlunde klart Overblik og er derfor saa paalidelig, som den kan skaffes uden officielle statistiske Opgaver.

Med Hensyn til disse Udrustninger savnes Oplysning for 1866. For 1868 er maaske Fartøiantallet ansat noget for høit og for 1870 haves kun ufuldstændig Opgave. Det antages dog, at man uden at begaa nogen væsentlig Feil, hvad 1866 betræffer, kan holde sig til Opgaven for 1867, der saaledes bliver at gjøre gjældende for det nævnte Aar.

I Aaret 1867 var udrustet fra Tromsø: 11 Fartøier af 152 Læsters Drægtighed med 110 Mands Besætning. Fangstudbyttet var	15,000 Spd.
I 1868 — 25 Fartøier af 363 Læsters Drægtighed med 250 Mand. Fangsten udgjorde	19,438 —
I 1869 — 24 Fartøier paa 350 Læster med 240 Mands Besætning og Fangstudbytte	36,570 —
I 1870 — 37 Fartøier, hvoraf 6 forliste. Drægtighed og Besætning ubekjendt. Den hjembragte Fangst var	25,973 —

Fartøierne have i Almindelighed en Besætning af 10 Mand. Besætningen er i forestaaende Opgaver beregnet derefter og støtter sig ikke til nøiagtige Opgaver. Nettoudbyttet deles i tre lige Dele, hvoraf den ene Trediepart tilfalder Mandskabet, den anden tilfalder Fartøiet, og den sidste Trediedeel Rhederiet for Udrustning, Proviant etc. Af den Trediedeel, der tilfalder Mandskabet, oppebærer Harpuneren 2 Mands Part — hvert Fartøi har 2 Harpunerere — og Skipperen 2 Mands Part. Enhver af de øvrige Mandskaber faar hver sin Mands Part.

Efter Opgaven for 1867 tilkommer Mandskabet 5000 Spd.

Besætningen var:

22 Harpunerere	44 Mands Part.
11 Skippere	22 — —
77 Mand	77 — —
tilsammen 110 Mand med	143 Mands Part.
En Mands Part er altsaa . . .	$^{5000}/_{143}$ Spd. = 34,9 Spd.
en Harpunerer tjente altsaa	69,8 —
en Skipper	69,8 —

foruden fri Kost, der kan ansættes til 6 Spd. maanedlig pr. Mand. Skipperen har desuden Maanedspenge, i Gjennemsnit 18 Spd. maanedlig.

Da et Fangsttogt i Regelen varer 4 Maaneder, tjente altsaa:

1 Mand maanedlig	8,7 Spd.	
hertil for Kost . .	6 —	
		14,7 Spd. pr. Md.

1 Harpunerer . . .	17,4 Spd.	
Kost	6 —	
		23,4 Spd. pr. Md.
1 Skipper maanedlig .	17,4 —	
Kost	6 —	
Hyre	18 —	
		41,4 Spd. pr. Md.

Paa de 11 Fartøier, 152 Læster, i 1867 fordeles de andre Totrediedele eller . . . . . 10,000 Spd.

Paa hver Kommercelæst falder altsaa . . . 65,8 —

Herfra:

Kosthold, Assurance, Forbedring og Vedligeholdelse af Redskaber, som ansættes for Fartøier med 10 Mands Besætning og 2 Fangstbaade pr. Læst til . . . . . 40 —

(For større Fartøier forholdsvis mindre)

Nettoudbyttet pr. Kommercelæst 25,8 Spd.

For 1869: Det samlede Udbytte . . . . 36,570 Spd.

hvoraf Mandskabet en Tredipart . . . . . 12,190 —

24 Sippere . .	48 Parter.	
48 Harpunere .	96 —	
168 Mand . .	168 —	
240 Mand.	312 Parter à $^{12190}/_{312}$ Spd. = 39 Spd. pr. Part	

mod 34,9 Spd. i 1867.

Paa de 24 Fartøier, 350 Læster, de Totrediedele 24,380 Spd.

paa hver Kommercelæst falder altsaa . . . . 69,6 Spd.

herfra for Kosthold m. v. som ovenfor . . . 40 —

Nettoudbyttet pr. Kommercelæst 29,6 Spd.

Paa Grund af den stærke Fremvæxt Iishavsfarten saaledes har faaet gjennem Femaaret, har der her uddannet sig en Skare af dygtige Fangstmænd. Det er i saa Henseende ret betegnende, at medens Rhederne indtil for 10 Aar tilbage stadigen maatte hyre Fangstfolk fra Hammerfest, har det Omvente — idetmindste nu og da — i senere Aar været Tilfældet, idet Rhedere fra Hammerfest have maattet søge Fangstfolk herfra. Og ikke dette alene, men ogsaa Fangstexpeditioner samt Expeditioner til Iishavet med andre Formaal fra Ind- og Udlandet have i de senere Aar stadigen været udrustede fra Tromsø og farer idetmindste deelvis med Mandskaber herfra. Det er fra Balsfjorden, at Tromsø henter sine fleste og dygtigste Fangstfolk. Fangstfeltet er i Femaaret udvidet til Havet omkring Nowaja Semlja og flere af vore Skippere have der foretaget Opmaalinger og anstillet Iagttagelser, som have vakt almindelig Opmærksomhed.

Paa Grund af de mange Forlis under Nowaja Semlja i Forsommeren 1870 har det i Aar vist sig at være forbundet med stor Vanskelighed at erholde Assurance i Ind- eller Udlandet paa nogenlunde samme Vilkaar som før. Dette er der nu raadet Bod paa, idet Iishavsrhederne fra Hammerfest og Tromsø nu have sluttet sig sammen i en indbyrdes Assuranceforening, hvorved der — forsaavidt ikke særdeles uheldige Forholde skulde støde til — endog kan være Haab om en billigere Assurancepræmie, end den man hidtil har maattet betale.

Endvidere har der i Femaaret udviklet sig et nyt Slags Fiskeri under Spitsbergen, nemlig Hvidfiskfangsten. Heri har dog for den største Deel udenbyes Fartøier deeltaget, men da disse tildeels har hyret Mandskab og modtaget anden Udrustning samt afsat sin Fangst her, er Byen deraf tilflydt adskillig Fordeel.

Udbyttet var i 1867	17	Stykker
1868	286	—
1869	513	—
1870	1348	—

Da hver Fisk kan ansættes til en Værdi af 18 Spd., har altsaa Bruttoudbyttet for sidste Aar udgjort 24,264 Spd.

Medens Expeditionerne til Nowaja Semlja og Spitsbergen i Femaaret har været i stærkt Tiltagende, har Bankfisket derimod været i Tilbagegang. Dette Fiskeri drives efter Haakjærring paa Bankerne fra Malangen og nordover langs Finmarkskysten samt under Bären-Eiland og Spitsbergen. Til dette Fiskeri udrustedes i 1866 31 Fartøier, drægtige 424 Læster, hvoraf dog kun 16 med en Drægtighed af 273 Læster tilhørte Byen. Disse hjembragte en Fangst af tilsammen 1721 Tønder Lever à 5 Spd. 84 Skill. . . . 9,810 Sp. „ ß

I 1867 32 Fartøier paa 372 Læster, hvoraf 8 paa $107^1/_2$ Læst hørte hjemme udenfor Byen, med Fangst 797 Tønder à 7 Spd. . . . . 5,579 — „ -

hvorhos 5 af de til Spitsbergen udrustede Fartøier tillige dreve Bankfiske og hjembragte 217 Td. Lever à 7 Spd. . . . . 1,519 — „ -

som antages at være optaget under Udbyttet af Iishavsexpeditionerne.

I 1868 25 Fartøier med 1196 Td. à 5 Spd. 90 Sk. 6,877 — „ -

I 1869 21 — - 1397 — à 5 — 60 — 7,683 — 60 -

I 1870 udrustedes 15 Fartøier med Fangst 801 Tønde Lever à 5 Spd. . . . . 4,005 — „ -

7. **Haandværksdriften** antages i det Hele at staa paa samme Trin som før, dog formenes der i enkelte Haandværk at være gjort Fremskridt, saa at der i mange Fag leveres godt og smukt Arbeide. Ved Femaarets Udgang udgjorde Mesternes Antal 132 med 76 Svende og 130 Drenge, foruden 14 uden Borgerskab, 1 Enke med Værksted og 3, der drive Bageri ved Siden af anden Næring. Af Haandværk, som ikke før har været drevet som Profession, er tilkommet 1, nemlig en Optikus. Der afsættes endeel Haandværksarbeide til Landdistriktet samt noget Bødkerarbeide til Byerne i Finmarken. Indførselen fra Udlandet af Haandværksarbeide er imidlertid saa betydelig, at Forsyningen for en stor Deel optages af denne og skjønt Enkelte har vundet sig op til en uafhængig Stilling, maa dog Haandværkernes Kaar i Almindelighed siges at være mindre gode. Kun faa drive ordentligt Værksted, hvorimod Mængden arbeider uden anden Hjelp end en Dreng og er saaledes i Virkeligheden mere

at betragte som almindelige Arbeidere end som Haandværkere.

8. **Fabrikdriften** er fremdeles høist ringe. Af vedlagte Opgave vil sees, at der i Femaaret er oprettet 2 Garverier, der drives med Svend og Dreng samt et Ølbryggeri, hvis Maltforbrug har været omtrent 80 Tønder. Den herværende Reberbane har derimod ikke været i Drift. Tranbrænderiernes Antal er uforandret og disses Produktion antages at have været omtrent den samme som i forrige Femaar.

9. Angaaende **Tilstanden i Almindelighed:** Af vedlagte Tabeller til Oplysning om Byens økonomiske Tilstand vil sees, at der i Femaaret er aflæst Heftelser for tilsammen

	78,247	Spd.	77	Skill.
thinglæst Do. for	176,668	—	21	—
afhændet faste Eiendomme for . .	97,958	—	102	—
afholdt Exekutions- og Udpantningsforretninger for	16,198	—	53	—
afholdt Tvangsauktioner for . . .	33,183	—	102	—

Der er saaledes i Femaaret aflæst Heftelser for 22,416 Spd. 31 Skill. mindre, medens der er thinglæst for 92,514 Spd. 11 Skill. og afholdt Exekutions- og Udpantningsforretninger for 5,842 Spd. 103 Skill. mere end i forrige Femaar. Disse Forhold bero imidlertid paa saa mange tilfældige Omstændigheder, at de ikke kunne tillægges nogen væsentlig Betydning. Det kan saaledes bemærkes, at Pantegjeldens Stigen hidrører fra Uaarene 1867 og 1868 og Stigningen af afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger fornemmelig fra Skattebeløb, med hvis Betaling de større Skatteydere se sin Fordeel i at benytte den længst mulige Henstand. Et Bevis for at Tilstanden har forbedret sig skulde det være, at der i Femaaret er solgt faste Eiendomme for 26,646 Spd. 99 Skill. mere end i 1861—1865, men heller ikke dette afgjør noget, da Transaktionerne sees at have været størst i de Aar, hvori Evnen til at kjøbe maa antages at have været mindst; de vedkomme derhos — ligesom Tvangsauktionerne — for en stor Deel Konkursboer, hvis Eiendomme har maattet overtages af vedkommende Kreditorer.

Uagtet der saaledes af disse Talopgaver ikke kan uddrages bestemte Resultater, maa det dog antages, at Byen i økonomisk Henseende er gaaet fremad og at navnligen Handelsstanden arbeider under bedre Vilkaar end forhen, hvilket ogsaa kan sluttes deraf, at der i den sidste Tid er foregaaet Salg af større Eiendomme, som tyde hen paa, at Eiendomspriserne ere i Stigende. Om det samme kan siges med Hensyn til Haandværks- og Arbeidsstanden er tvivlsomt, da der i disse Stænder klages over Næringsløshed og Tilbagegang i økonomisk Henseende. Den herværende Haandværksforening har ytret, at Stillingen iblandt Haandværkerne i Almindelighed er tilbagegaaende og anfører som Aarsag hertil den bestaaende Haandværks- og Toldlovgivning. Om Arbeidsklassens Kaar m. v. har den herværende Arbeiderforening udtalt sig saaledes, at dens økokomiske Tilstand er mislig og at den i Femaaret ikke er gaaet fremad. Arbeidsstokken er Aar for Aar voxet ved Indflytning, medens Arbeidets Mængde til samme Tid snarere har af- end tiltaget, ligesom Livsopholdet er bleven dyrere. Paa den anden Side er Fordringerne til Livet idetmindste i en Henseende stegne, idet den blandt de saakaldte bedre Klasser herskende Luxus ikke har været uden Indflydelse paa Arbeidsstanden, især dens kvindelige Deel. Forsaavidt kan det ogsaa med Rette siges, at Sparsommeligheden ikke har gjort noget Fremskridt, men for den jevne Arbeiders Vedkommende i Almindelighed er den idetmindste ikke mindre, end den før har været; Brændevinsdrikken har tiltaget hos den opvoxende Ungdom, derimod ikke blandt de Ældre. Børneopdragelsen er slap og daarlig. Naar Barnet er vel halvvoxet, lader det sig ikke længer raade; det færdes da mest paa Gaden, hvor det naturligvis ikke lærer noget Godt, men tvertimod udsættes for mange Fristelser og Følgen af denne Maade at opdrage Børn paa er da heller ikke udebleven. Spørgsmaalet om der viser sig Tegn til stigende Oplysning iblandt Arbeiderne antages at kunne besvares bekræftende, baade naar man ser hen til Oplysningens virkelige Stigen og til den Trang efter Oplysning, som nu er vaagnet. Almuebibliotheket og Arbeiderforeningens Bibliothek bruges flittigt og Foreninger, hvor der kan være en Smule at høre og lære har endog stærk Tilgang af den bedre Deel af Arbeiderstanden.

Brandassurancen for Bygninger, som ved Udgangen af 1865 udgjorde 619,410 Spd., beløb sig ved nærværende Femaars Udgang til 768,860 Spd., altsaa en Tilvæxt af 149,450 Spd. Denne Forøgelse er for en ubetydelig Deel fremkommet ved nyopførte Bygninger, hvorimod den fornemmelig hidrører derfra, at de ældre Huses Taxt ved den i 1867 afholdte almindelige Omtaxation blev forhøiet paa Grund af Stigning i Materialier og Arbeidspriser.

Som Skatter har været udlignet:

1. Byskat:	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
a. Grundskat	2,900 Spd.	3,176 Spd.	3,419 Spd. 40 Skill.	3,662 Spd. 80 Skill.	3,773 Spd. 40 Skill.
b. Byskat .	5,800 —	7,624 —	6,838 — 80 —	7,325 — 40 —	7,546 — 80 —
2. Fattigskat . .	2,300 —	2,472 —	3,042 —	3,412 —	3,380 —
tilsammen	11,000 Spd.	13,272 Spd.	13,300 Spd. „ Skill.	14,400 Spd. „ Skill.	14,700 Spd. „ Skill.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870
Totalbeløbet af Udgiftsbudgettet var i .	12,350 Spd.	13,786 Spd.	15,300 Spd.	16,810 Spd.	16,553 Spd.
Brændevinsafgiften har udgjort	1,000 —	1,200 —	1,300 —	1,300 —	1,300 —

Heraf sees, at især Fattigskatten i Femaaret har været i stærk Stigende, skjønt den — uanseet Folkemængdens Forøgelse — kun lidet overstiger, hvad den udgjorde i 1860, nemlig 3300 Spd. Byskatten er ogsaa steget betydeligt, nemlig fra 10,300 Spd. i 1865 til 14,700 Spd i 1870. Det var i 1867 Ordningen af Brand- og Vandvæsenet og i 1869 Efterskudsbevilling til Fattig- og Sindssygevæsenet, nemlig respektive 1500 Spd. og 1022 Spd., som fornemmelig bevirkede denne Stigning *)

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Antal Skatteydere var . .	973	1096	1047	1028	1025
Sum af beskattet Formue .	839,250 Spd.	859,150 Spd.	846,550 Spd.	775,950 Spd.	811,800 Spd.
— - antagen Indtægt .	248,700 —	314,800 —	303,500 —	286,270 —	290,420 —
— - skatbar — . .	115,154 —	126,384 —	117,106 —	105,125 —	116,037 —

Ved den ifølge Indre-Departementets Cirkulære af 30te November f. A. foranstaltede Tælling udgjorde Byens Befolkning 2224 af Mandkjøn og 2354 af Kvindekjøn eller tilsammen 4578, altsaa en Forøgelse i Femaaret af omtrent 500.

Den aarlige Løn for en Tjenestedreng har været fra 50—70 Spd. aarlig og for en Pige 14—20 Spd. Daglønnen for en Mandsperson om Sommeren 60—84 Skil. og om Vinteren 48—60 Skill.; for et Fruentimmer Aaret rundt 24 Skill. med Kost. Denne Dagløn reduceres dog adskilligt derved, at Arbeidsmanden tildeels maa modtage Betaling i Varer, hvilke da gjerne falde dyrere end de kunne kjøbes pr. Kontant; det er dog at haabe, at denne fordærvelige Skik ikke vil blive almindelig. Ved enkelte Arbeider, saasom Losning og Indstuvning af Fiskelast, kan en Dagløn af indtil 1 à $1^1/_2$ Spd. erholdes, men saadan Fortjeneste falder kun paa en kort Tid af Aaret og naaes kun af Faa.

I det forløbne Femaar er Byens Vandværk fuldført med en Udgift for Bykassen af omtrent 18,000 Spd. Afgiften for private Vandindtag udgjorde ved forrige Aars Udgang 630 Spd. 109 Skill.

Tromsø Sparebanks Driftskapital, som ved forrige Femaar udgjorde noget over 267,000 Spd. med egen Formue omtrent 26,000 Spd., var ifølge sidste Aarsberetning stegen til 334,817 Spd. og Bankens eget Fond til 38,027 Spd."

Sluttelig skal jeg tilføie, at jeg kun i en kort Tid af Femaaret har bestyret dette Amtmandsembede, og at jeg derfor i mange Stykker mangler egen Erfaring. Jeg har derfor ved Afgivelse af denne Beretning væsentligst maattet støtte mig til Lensmændenes Indberetninger, som dog heller ikke ere indkomne for samtlige Distrikters Vedkommende.

*) Byens Gjæld var ved Udgangen af Femaaret 50,335 Spd. 18 Skill., hvorfor dog haves faste Eiendomme til en Brandtaxt af 54,520 Spd.

Tromsø den 26de September 1871.

Underdanigst

Chr. Kjerschow.

C. No. 2.

U.

Finmarkens Amt.

Underdanigst Beretning

om Finmarkens Amts økonomiske Tilstand m. V. i Femaaret 1866—1870.

A. Landdistrikterne.

1. Jordbruget.

Om Jordbrug i dette Ords almindelige Betydning kan der lidet være Tale i en Landsdel, som ligger mellem $68^1/_2$ og 71^0 N. B. og hvis sydligste Strøg tilmed bestaa af store Fjeldvidder i en Høide af omkring 2000 Fod over Havet. Hvad der har bragt Mennesker til at fæste Bo heroppe er — naar sees bort fra den nomadiserende Befolkning — alene Ishavets Rigdomme, og med disse staar og falder Finmarkens Bebyggelse og dets Bestaaen som Kultursamfund. Og dog kan Amtets Befolkning — paa den $^1/_{21}$ Del nær, som er nomadiserende — umuligt undvære et Jordbrug. Mennesker, hvis væsentligste Næringsmiddel altid vil være Fisk, have dobbelt Brug for Melk, og det gjælder i Finmarken mere end andensteds i saa Henseende at være selvbjerget. De lange Afstande gjør det nemlig udenfor Byerne og enkelt tættere bebygget Grænd til en Umulighed at skaffe sig Melk til det daglige Behov ved Kjøb. Hvermand maa have Kreature, som give Melk, paa sit Bosted. Denne Trang kommer tilsyne overalt. Faar og Gjeder, endog Kjør holdes paa Steder, hvor man i vid Omkreds ikke øiner en Græsplet, og hvor Kreaturene saagodtsom Aaret rundt maa fremfødes paa kunstig Maade ved Fisk, Havvæxter og Lav og ved „Ørtestraa" kjøbt eller hentet lange Veie. Maa saaledes Jordbruget i Finmarken end altid komme til at foregaa i en sammenligningsvis yderst beskeden Maalestok, saa har dog dets Udvikling inden de snevre Grændser, Naturen har optrukket, en overmaade stor Betydning for Befolkningens økonomiske og sanitære Vel. Men Hovednæringen, Fiskeriet, lægger i den Grad Beslag paa Almuens Kræfter, Tid og Interesse, at der kun bliver lidet tilovers for Jordbruget. Man har opgjort Theorier om hvorledes den Finmarkske Almuesmand skulde fordele sin Tid mellem Fiskeriet og Jordbruget, saa at det Ene kunde gjøres og det Andet ikke forsømmes. Fordringen bør visselig fastholdes, og det mangler sikkert ikke, at Hvermand stiller den til sig selv og paa sin Vis søger at opfylde den. Selvopholdelsesdriften tvinger ganske ligefrem dertil. Men Erfaringen viser, at Opgaven er vanskelig, og hvorsomhelst det bliver uoverkommeligt at varetage begge Dele, vil det ialmindelighed gaa ud over Jordbruget. Finmarkingen er — paa faa Undtagelser nær — Fisker fremfor noget Andet.

Kun Altens Herred og de indre Dele af Talvik frembyde ved den særdeles frugtbare fosforholdige Jordbund og forholdsvis lune Beliggenhed de naturlige Betingelser for at Avl af Korn og Poteter, men fornemmelig af Fodervæxter kan lykkes i saadant Omfang, at Jordbrug i Forening med Fædrift allerede paa sine Steder er og i videre Kredse kunde blive Hovednæringen. I Amtets øvrige Indlandsdele, de dybere Fjordbunde med dertil stødende Dalfører, fornemmelig Tanadalen og Sydvaranger, vilde Potetesavl i større Omfang utvivlsomt lykkes og i Forening med Fædrift afgive Levebrød for Folk, som vilde offre sin meste Tid og Kraft derpaa og indskrænke sin Fiskebedrift, forsaavidt den kræver Fravær fra Hjemmet, til Vaarfisket. I de ydre Kystdistrikter vil der — paa ganske enkelte Lokaliteter nær — ikke kunne frembringes anden Rodfrugt end Næper. Men overalt i Amtet, hvor Mennesker have slaaet sig ned, er der Leilighed til at udvide og forbedre Engen, fornemmelig ved Anvendelse af de Gjødningsemner, som Havet saa rigeligt tilbyder.

Antallet af særskilt matrikulerede Eiendomme i Amtet udgjorde ved 1870 Aars Udgang 3140 med en Skyld af 4528 Kjør. Hvad heraf skulde henregnes til egentlige Jordbrug sees at have voldt Tvivl ved Afgivelsen af de til det Kongelige Departement for det Indre indsendte schematiske Opgaver. Nogle Lensmænd have henregnet den største Del af Bopladsene til Klasserne „Engstykker", „Hustomter" o. s. v., idet de have anseet Agerbrug eller idetmindste Engdyrkning som nødvendig til at danne et „Jordbrug". Jeg har ved Sammendragning af Opgaverne gaaet ud fra at Jordbrug er et relativt Begreb, og at dertil i Finmarken bør henregnes enhver Boplads, hvorpaa der af Pladsens egen Afkastning fødes Bofæ, lidet eller meget. Paa den anden Side har man ikke overalt været opmærksom paa, at de mange i sin Tid særskilt skyldsatte Smaajorder, som ere paa samme Mands Haand og bruges under Et, formentlig bør regnes kun for et „Jordbrug". Dette gjælder især Alten, hvor man sees at have tællet efter Matrikulen og derved faaet ud 420 Jordbrug. Efter nærmere indhentede Oplysninger har jeg reduceret Tallet til 300. Med disse Udgangspunkter for Øie har jeg opgjort nedenstaande Tabel, der ikke i alle Enkeltheder er nøiagtig, men dog i det Hele staar det virkelige Forhold nærmere end et Opgjør efter de indsendte Opgaver, naar disse uforandret befølges.

Herred.	Særskilt skyldsatte Eiendomme.		Jordbrug.		Havnegange, Engstykker, Udslaatte, Sætervolde.		Bortfæstede.	
	Antal.	Skyld (Kjør).	Antal.	Skyld (Kjør).	Antal.	Skyld (Kjør).	Antal.	Skyld (Kjør).
Sydvaranger	177	396	107	296 5/8	45	87 1/8	24	66 1/2
Vadsø	248	240 7/8	95	90 1/2	133	145 5/8	6	4 1/4
Vardø	201	135 5/8	50	50	„	„	„	„
Næsseby	336	736 5/8	260	690 5/8	30	45	2	5
Tanen	196	396 3/8	196	396 3/8	„	„	2	8
Lebesby	99	100 3/8	96	198 3/8	„	„	1	3
Karasjok	55	99 3/8	55	99 3/8	„	„	„	„
Kistrand	234	478 5/8	233	476 5/8	„	„	„	„
Kjelvik	88	116 1/8	72	100 5/8	1	2	1	1 1/2
Maasø	181	196 1/8	163	178 5/8	4	7 3/4	„	„
Kvalsund	118	245 1/2	112	236 5/8	6	8 7/8	1	4
Hammerfest	148	175 3/4	137	170 1/8	3	2 3/8	„	„
Hasvik	72	97 1/2	69	92 7/8	2	3 3/4	4	5 5/8
Kautokeino	28	68 1/4	28	68 1/4	„	„	„	„
Alten	420	490 7/8	300	490 7/8	„	„	4	3 1/8
Talvik	382	445	382	445	„	„	„	„
Loppen-Øxfjord	157	108 7/8	157	108 7/8	„	„	1	3/8
Summa	3,140	4,527 7/8	2,512	4,190 3/8	224	302 4/8	46	101 3/8

Der gaves efter dette ved Femaarets Udløb her i Amtet 2,512 „Jordbrug" med en samlet Skyld af 4,190 Kjør, samt 224 Eiendomme henhørende til „Havnegange, Engstykker, Udslaatter og Sætervolde" af Skyld 303 Kjør, tilsammen 2,736 af samlet Skyld 4,493 Kjør. Fem Aar tidligere skulde Antallet af Jordbrug ifølge Opgaver fra den Tid være 2,734 med en Skyld af 3,229 Kjør. Men disse Tal ere aabenbart meget for store selv om man forudsætter, at de indbefatte samtlige særskilt matrikulerede Eiendomme uden Fradrag af de mange skyldsatte Hustomter i Fiskeværene og uden saadan Sammendragning i „Brug" som ovenfor omhandlet. Tallet 2,734 maa derfor reduceres betydeligt for at danne et tilsvarende Sammenligningsled med det for 1870 her udfundne Tal 2,736

Udmaaling af Jord i Henhold til Lov 22de Juni 1863 er i det sidst forløbne Femaar gaaet fremad med stærke Skridt. Der er i nævnte Tidsrum fraskjødet det Offentlige følgende Antal særskilt matrikulerede Strækninger:

i 1866	628	M.-Nr.	af Skyld	943	Kjør.
i 1867	38	Do.	- —	24	—
i 1868	59	Do.	- —	54	—
i 1869	343	Do.	- —	378	—
i 1870	79	Do.	- —	95	—
tilsammen	1147	M.-Nr.	af Skyld	1494	Kjør.

Af Amtets 2,736 Jordbrug havde kun lidt over en Fjerdepart en Skyld af 2 Kjør og derover. Heraf kan man imidlertid ikke danne sig nogensomhelst Forestilling angaaende Jordbrugets virkelige Omfang. Den efter Rentek. Skr. af 3die Juni 1775 brugte Skyldbetegning af Kjør og Faar lader sig ikke sætte i noget vist Forhold til Landets almindelige Matrikul. Kjøbesummerne give i denne Henseende ingen Veiledning. Salg af Jord foregaaer i Regelen under

Et med Husene, der som oftest have større Værdi end Jorden. Skyldsætningen er derhos tidligere foregaaet med liden Omhyggelighed og tildels i de forskjellige Lensmandsdistrikter efter forskjellige Principer. Disse Mangler kunne undskyldes derved, at efterat den i 1775 foreskrevne Afgift af Jorden — 8 Skilling pr. „Kvægs-Høved" — forlængst er bortfalden, har der saagodtsom aldrig været Spørgsmaal om at udligne Skatter paa denne Matrikulskyld. Dertil kommer at Rentekammerskrivelsens Regel for Skyldsætningen ikke passer efterat det allerede længe førend Loven af 1863 traadte i Kraft, er indført ved Praxis og siden ved Lovforskrift, at enhver Strækning allerede skyldsættes ved Udmaalingen, medens Skrivelsen af 1775 forudsatte, at Jorden før Skyldsætningen havde været brugt og dyrket i nogle Aar. Bedre end ved Matrikulskylden anskueliggjøres Omfanget af Finmarkens Landbovæsen ved Kreaturtallet hvorom det Nærmere nedenfor.

Af de 2,736 Jordbrug er kun 46 af 102 Kjørs Skyld bortleiede — ialmindelighed kun paa Aaremaal — forøvrigt bruges Jorden af Eieren selv. Føderaad ere næsten ukjendte. Al Jord er afhændet af Staten, før 1863 gratis, efter den Tid mod en billig Kjøbesum, som betales i korte Terminer, men altid fri for Jordafgift eller andre paa Jorden hvilende Tyngsler. Jordfællesskab forekommer kun ganske undtagelsesvis. Disse Forhold skulde selvfølgelig være gunstige for Jordbrugets Udvikling, men opveies ved de mægtige Naturhindringer, navnlig Sommerens Kortvarighed og den dybe Tæle, ved den stærke Tiltrækning, som Fiskeriet øver paa Befolkningen, og paa sine Steder ved Herjinger af Fjeldfinnernes Hjorde.

Det tør dog antages, at Jordbruget i det forløbne Femaar er gaaet noget fremad.

I Altens Herred er vistnok ifølge den knst Lensmands Opgave Udsæden af Korn (Byg) snarere af- end tiltaget. Den skal i 1865 have været 144 Tdr., og i 1870 kun 100 Tdr. Folketallet er vistnok formindsket men ikke i tilsvarende Forhold. Omtrent 1600 af Herredets Indvaanere leve væsentligst af Jordbrug, Resten af Fiskeri og Bergværksdrift. Men udentvivl har en forøget Engdyrkning mere end erstattet det formindskede Agerbrug. At saa er Tilfældet, tør man blandt Andet slutte af den Kjendsgjerning, som er fremhævet i sidste Aarsberetning fra Finmarkens Landhusholdningsselskab, at den før saa gjængse Sultefodring ikke længere finder Sted i Alten. Hvad der i de sidste Aar fornemmelig har givet Engdyrkningen i Alten et Fremstød, er dels Landhusholdningsselskabets fortsatte Bestræbelser, dels det fra enkelte større Jordbrugere og ikke mindst fra Altens Præstegaard udgaaede fortjenstlige Exempel, navnlig ved Udtørring af Myr samt ved Dyrkning af Thimothei og af Havre til Grønfoder. Udsæden af Poteter har holdt sig ved det Samme, omtrent 600 Tdr. aarlig. Foldigheden, som i forrige Femaar var gjennemsnitlig 6, opgives for dette til $6^1/_2$. I de for denne Avl mest skikkede Strøg, Bosekop og Elvebakken, anslaaes den til 10. Kan den aarlige Avl efter dette ansættes til 4000 Tdr., bliver der i Gjennemsnit omkring 13 Tdr. for hvert Jordbrug. Byggets Foldighed er opgivet gjennemsnitlig til 6, idet man sætter Uaaret 1867 udenfor Beregningen. Høieste Fold i enkelt Grænd antages at være 8. Avlen skulde efter dette være omkring 2 Tdr. paa hvert Jordbrug. Dyrkning af Rug er forsøgt men mislykkedes. Heller ikke Havre vil lettelig modnes, hvorimod den blandet med Græsarter har givet et fortrinligt Kreaturfoder.

Den Erkjendelse at Jordbruget i Alten væsentligst bør anlægges paa Avling af Fodervæxter og paa Fædrift, har vundet mere Indgang, og uden Tvivl vil denne Bedrift, under Forudsætning af forstandigt Stel, give Herredet ulige større Udbytte end en tilsvarende Udvikling af Kornavlen. Denne har vistnok til sine Tider gjort Befolkningen god Nytte under indtruffen Dyrtid eller Spærring af de sædvanlige Tilgange paa Kornvarer, og den vil sandsynligvis aldrig ganske opgives. Dertil er den her som andetsteds for tillokkende ved sin mere direkte Afkastning og ved den dertil knyttede botaniske Interesse. Men paa Samfærselens og Handelens nuværende Udviklingstrin bør man vel tillægge de ovennævnte Hensyn mindre Vægt og i enhver Indskrænkning af Kornavlen i Alten se et Fremskridt i dets Landhusholdning, forsaavidt som den derved besparede Tid, Arbeidskraft og Kapital anbringes paa Engdyrkningen. Dette vil dog igjen væsentlig være betinget af at Samfærselen yderligere lettes, og er som et vigtigt Middel i den Henseende bragt i Anslag en Bro over Alten-Elv. Hvad derimod angaar Potetesavlen, gjælder det for Alten som for ethvert andet Strøg af Amtet, hvor Naturforholdene ikke forbyde den, at en videre Udvikling af denne Avl altid vil være i Befolkningens vel forstaaede Interesse. Paa den ene Side slaar denne Frugt sjeldnere Feil, paa den anden Side er den i disse fjerne Egne ikke saa let tilgjængelig igjennem Handelen til saadan Pris at den kan komme paa Hvermands Bord.

I Talviks Herred skal Udsæden af Poteter være gaaet ned fra 600 Tdr. i 1865 til 250 Tdr. i 1870. Antagelig er ogsaa her større Kraft lagt paa Engdyrkningen, da der ogsaa i dette Herred spørges mindre til Sultefodring paa samme Tid som Kvægholdet er betydelig forøget siden 1865, uden tilsvarende Forøgelse i Folkemængden.

Udsæden af Poteter i den øvrige Del af Amtets Landdistrikt opgives for 1870 til 115 Tdr., hvoraf 50 Tdr. falder paa det sydligste Kystherred, Loppen-Øxfjord, 30 Tdr. paa Sydvaranger og nogle faa Tdr. paa hvert af Herrederne Vadsø (Nordvaranger), Tanen, Lebesby, Kistrand, Kvalsund, Hammerfest og Hasvik. Ligeledes er der hvert Aar gjort Forsøg med Potetesavl i Kautokeino, ikke derimod i det lavere beliggende Karasjok. I Næsseby Herred er Forsøg

gjort, men Frugten modnedes ikke, i Kjelviks og Maasø Herreder var ingen Udsæd, hvorimod der i Vardø Herred i 1870 dog avledes $3^1/_2$ Td. Foldigheden har ifølge Opgaverne dreiet sig mellem 2 og 8. Potetessygdom har endnu ikke vist sig i dette Amt. I Loppen avles lidt Kaalrabi og i de fleste Herreder lidt Næper, fra Maasø opgives 10 à 20 Tdr. aarlig.

For Korn og Rodfrugter var af Periodens 5 Aar 1867 et fuldstændigt Uaar, 1868 middels men Udsæden ringe som Følge af det foregaaende Uaar, der ikke levnede noget til Sæd, 1869 under et Middelsaar, men 1866 og 1870 gode Aar.

Det siger sig selv, at i et Amt med disse Jordbrugsforhold kan der paa Lidet nær ikke foregaa Salg af dets eget Agerbrugs Frembringelser. Tvertimod maa Befolkningens Behov af Kornvarer og Poteter for den største Del kjøbes andenstedsfra. Kun Alten sælger omkring 150 Tdr. Poteter aarlig til de omliggende Distrikter, navnlig Hammerfest By. Ifølge de af Lensmændene forfattede Opgaver skal der i Landdistrikterne — naar Alten og Talvik, som omtrent forsyne sig selv, sættes ud af Betragtning — være indkjøbt aarlig omkring 750 Tdr. Poteter, i 1870 850. Forbrugen af denne under herværende klimatiske Forhold dobbelt nyttige Frugt er i glædeligt Tiltagende. Dertil har dels bidraget den i Femaaret indtraadte Forlængelse af Dampskibsfarten udover Høsten, som har gjort det muligt at bringe Poteter af Aarets Grøde fra sydligere Landsdele ogsaa til Distrikterne østenfor Hammerfest, dels den forøgede Indførsel af Poteter fra Guvernementet Archangel, der leverer denne Frugt af saa udmærket Beskaffenhed, at russiske Poteter af forrige Aars Avl ofte foretrækkes for throndhjemske eller nordlandske og senjenske af sidste Aars. Hvormeget der kjøbes af andre Kornvarer er vanskeligere at opgive. De indkomne Opgaver bero for største Delen paa Skjøn, enkelte have ikke engang indladt sig herpaa. Af Indførselslisterne kan Intet i saa Henseende udledes, da de indførte Kornvarer for en meget stor Del udføres af Fiskere hjemmehørende udenfor Amtet, samt af svenske og finlandske Undersaatter fra de herværende Markeder. Men heller ikke paa Folketallet og et Menneskes almindelige Gjennemsnitsbehov kan der bygges nogen Beregning med nogetsomhelst Krav paa Tilforladelighed. Landalmuen tilveiebringer sit Behov af Brødstof væsentligst i Skikkelse af Rugmel og Havregryn ved Sommerfisket og den derunder stedfindende direkte Samhandel med de russiske Fiskekjøbere fra Hvidehavet. Er Fisket godt eller Fiskepriserne høie, kjøbes der meget Mel og Gryn, i modsat Fald lidet. Landalmuen, fornemmelig den lappiske Race, besidder i høi Grad Evnen til at „sætte Tæring efter Næring“ i den Forstand, at naar Fortjenesten er god og Forraadet stort, fortæres der Meget, men i modsat Fald kan man ogsaa bjerge Livet med utrolig Lidet. Det Sidste har dog selvfølgelig sin Grændse. Til Barkebrød tyer man ikke. I Dyrtiden 1867—69 maatte Kommunerne træde til forat afhjælpe Kornmangelen ved Laan af offentlige Midler.

Udenfor Alten-Talvik har Engdyrkningen vel gjort nogen men dog saare smaa Fremskridt. Afgrøftning hører fremdeles til de sjeldne Foretagender blandt Almuen. Pløining er saagodtsom uforsøgt. Derimod tør det antages, at Kreaturgjødselen dog nu ialmindelighed bringes ud over Jorden, samt at Indhegning af Hjemmejorden i Femaaret er skreden ikke saa lidet fremad. Brugen af kunstige Gjødningsmidler er endnu ukjendt hos Almuen. Forhaabentlig vil et Fremstød i saa Henseende komme, naar der inden Amtets Grændser apstaar Fabrikker for Fiskeaffaldets Tilgodegjørelse til Guano, hvortil der nu er lovende Udsigter.

Den dyrkede Engs Omfang i Forhold til den naturlige er kun opgivet for Nordvaranger, Næsseby, Tanen og Hasvik, til henholdsvis $^6/_{10}$, $^5/_{10}$, $^5/_{10}$ og $^6/_{10}$. Men ved „dyrket“ Eng kan udenfor Alten-Talvik og enkelte Handelsmænds, Embeds- og Bestillingsmænds Bosteder samt nogle Landsteder nær Byerne kun forstaaes ryddet og overgjødslet Eng.

For Græsvæxt og Høbjergning var

1866 i Altens Fogderi et Middelsaar, udenfor samme under et Middelsaar;

1867 i Dele af Tanens Fogderi og i Kautokeino et Middelsaar, overalt ellers et Uaar;

1868 over et Middelsaar;

1869 et Middelsaar;

1870 i Varanger og Vardø Fogderier noget under, i Tanens Fogderi noget over et Middelsaar, i Vestfinmarken et godt Aar.

Om Forsøg paa Havedyrkning er i Landdistrikterne udenfor de nysnævnte Eiendomme kun lidet Tale. Noget Fremskridt er i saa Henseende neppe at bemærke. Overalt, hvor Forsøg er gjort, trives Salat, Karse, Ræddiker og Grønkaal. I Alten og Talvik lykkes ogsaa Sukkererter, Gulerødder og Ribs.

Finmarkens Landhusholdningsselskab, som oprettedes i 1859, har i dette Femaar fortsat sin Virksomhed for Fremme af Jordbruget. Naar denne Virksomhed udenfor Alten, hvor Bestyrelsen har sit Sæde, ikke har sat den Frugt, som kunde ventes, er dette at tilskrive de førnævnte Omstændigheder, som hindre Udviklingen af Jordbruget og dermed ogsaa kvæle Interessen for Selskabets Gjerning. Denne har saaledes udenfor Alten fundet liden eller ingen Tilslutning. Forhaabentlig vilde herpaa kunne rettes, naar det aarligt sammentrædende Amtsformandskab, hvori alle de spredte Distrikter ere repræsenterede, overdroges Bestyrelsen, medens der samtidig oprettedes som Underafdeling en Landboforening i Alten. Forslag i denne Retning er fremsat og for Tiden under Selskabets Overveielse. Ansættelse af en Amtsagronom har gjentagende været paa Bane. Men for et Landdistrikt paa ikke mere end 17,000 Mennesker, hvis største Del staar paa Lappens og Kvænens lave Oplysningstrin og hvoraf den end-

nu større Flerhed har al sin Tanke vendt til Søen, fremstiller en Amtsagronom sig ganske naturligt som en Luxusgjenstand. Større Fremskridt i Jordbruget end de som efterhaanden kunne ventes af den stigende Oplysning og Hvermands eget Næringsvid, maa herefter som hidtil ventes fra den Magt som inden enhver Kreds altid vil udgaa fra de enkelte mere oplyste og ihærdige Jordbrugeres Exempel. Derfor er Indflytning af Nordmænd med Kjærlighed til og Kyndighed i Jordbrug, saaledes som det drives i vore skarpere Fjeldbygder sydpaa, en Sag af største Betydning for Amtets Fremtid i den heromhandlede som i saa mange andre Henseender.

I denne Forbindelse bemærkes, at de Personer her af Amtet, som ved den i 1870 afholdte almindelige Udstilling i Tromsø opnaaede Præmier for Frembringelser af og Gjenstande vedkommende Jordbruget, hørte samtlige hjemme i Alten.

Da jeg ovenfor har nævnt Rensdyrhjordenes Herjinger som en af Hindringerne for Jordbrugets Udvikling, skal jeg dog tilføie, at dette væsentligst gjælder Vestfinmarken. Idet jeg forudsætter som tilstrækkelig bekjendt af de senere Aars offentlige Drøftelse af dette Emne, og derfor overflødigt her at forklare, den nærmere Sammenhæng med Jordbrugets og Nomadevæsenets Uforenelighed, skal jeg her kun bemærke, at en Ordning af disse Forhold ved Lov, hvorpaa der har været arbeidet lige siden 1857, forhaabentlig nu er nær forhaanden.

Som en Foranstaltning til Fremme af Landbovæsenet bør sluttelig her nævnes den i Henhold til Lov af 24de April 1869 ved Kongelig Resolution af 14de Marts 1870 nedsatte Kommission til Ordning af Jordforholdene i Altens Fogderi, hvilken i Sommeren 1871 har tilendebragt sin Virksomhed.

2. Fædrift.

Forskjellen imellem Kreaturholdet efter Tællingen i 1865 og efter Tælling eller Skjøn i 1870 vil sees af følgende Tabel:

Fogderi	Aar.	Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Rensdyr.	Samlet Kreaturhold beregnet i Storfæ*).
Alten	1865	298	2,231	5,273	901	51	28,168	10,923
	1870	241	3,388	4,680	1,140	26	24,480	10,973
		÷ 57	+ 1,157	÷ 593	+ 239	÷ 25	÷ 3,688	+ 50
Hammerfest	1865	30	2,651	6,863	1,277	69	683	4,273
	1870	45	3,019	7,102	1,042	86	135	4,543
		+ 15	+ 368	+ 239	÷ 235	+ 17	÷ 548	+ 270
Tanen	1865	40	2,545	4,472	160	33	31,957	11,402
	1870	81	2,163	3,676	79	32	22,900	8,692
		+ 41	÷ 382	÷ 796	÷ 81	÷ 1	÷ 9,057	÷ 2,710
Vardø	1865	7	247	603	67	86	„	416
	1870	10	234	489	79	46	„	371
		+ 3	÷ 13	÷ 114	+ 12	÷ 40	„	÷ 45
Varanger	1865	47	1,120	2,180	55	67	4,462	2,735
	1870	35	1,147	2,256	74	87	4,381	2,743
		÷ 12	+ 27	+ 76	+ 19	+ 20	÷ 81	+ 8
Hele Amtet	1865	422	8,794	19,391	2,460	306	65,270	29,751
	1870	412	9,951	18,203	2,414	277	51,896	27,322
		÷ 10	+ 1,157	÷ 1,188	÷ 46	÷ 29	÷ 13,374	÷ 2,429

Ere disse Tal nogenlunde svarende til Virkeligheden, hvad jeg skulde tro, da det selvfølgelig er lettere baade at tælle og i Mangel deraf at afgive Skjøn, hvor Antallet af Kreature er lidet og let overskueligt end hvor det er stort — skulde det Hele Kreaturhold i det sidstforløbne Femaar være formindsket med over 8 pCt., men naar Rensdyrene sættes ud af Betragtning, forøget med henved 7 pCt. Paa samme Tid skal Landdistriktets Folketal være steget med

*) Efter det almindelig antagne Forhold: 1 Storfæ ½ Hest, 6 Faar eller Gjeder, 2 Svin og 4 Rensdyr.

ikke fuldt 3 pCt. Det vil sees at Forøgelsen i Kreaturhold falder alene paa Storfæ medens Antallet af samtlige øvrige Dyreslag er gaaet tilbage.

Antallet af Heste er aftaget i Altens og Varangers, men noget forøget i Hammerfest, Tanens og Vardø Fogderier. Formindskelsen i Altens Herred, omtrent 12 pCt., lader sig forklare deraf, at Folkemængden i dette Herred er aftaget omtrent i samme Forhold, men fornemmelig af den Tilbagegang i Hesteholdet, som bør være en Følge af den siden 1860 indførte Indskrænkning i Skovhugsten. For en Del kan den maaske tilskrives en mere økonomisk Anvendelse af Hestekraften i Jordbruget. Endnu kan man i dette Herred regne i Gjennemsnit 1 Hest for hvert 3de Jordbrug, hvilket efter disses Gjennemsnitsstørrelse maaske endnu er formeget. Udenfor Alten benyttes Heste mindst til det ubetydelige Jordbrug, mest til at fremskaffe Brændsel og tildels i Fiskeriets og Handelens Tjeneste, ved Kjørsel af Fisk til Hjæld- og Afskibningspladse o. dsl. Til Befordring af Reisende bruges Heste kun paa kortere Veistykker i Alten, Tanen og Varanger. Dog har man i seneste Tid begyndt at kjøre om Vinteren med Hest den lange Vei fra Vadsø til Karasjok, Noget som vel ogsaa vil blive almindeligt i denne forholdsvis stærkt befarede Route naar der bliver Anledning til underveis enten paa Norsk eller Finsk Side at skifte Heste. Om at opdrætte Heste til Salg er ikke Tale og ligesalidt om nogen Raceforædling. Forsyningen af Heste sker mest fra Finland. Prisen paa en voxen Hest dreier sig mellem 20 og 60 Spd. Behovet af Trækdyr tilfredsstilles for en saa væsentlig Del af Oxer, og fornemmelig af Rensdyr, at det kostbarere Hestehold altid her i Amtet vil blive af lidet Omfang.

Den stærke Forøgelse af Hornkvæg — for hele Amtet 13,1 % falder paa Altens, Varangers og Hammerfest Fogderier med henholdsvis 52, 20 og 14 pCt., medens der i Tanens og Vardø Fogderier viser sig en Formindskelse af henholdsvis 15 og 5 pCt. Forøgelsen er størst i Herrederne Loppen-Øxfjord (177 pCt.), Hammerfest og Kvalsund (51 pC.), Talvik (33 pCt.), Karasjok (31 pCt.), Kautokeino (21 pCt.) og Alten (10 pCt). Til samme Tid er i disse Herreder Folkemængdens Bevægelse — naar Nomaderne sættes ud af Betragtning — henholdsvis ÷ 8 pCt., ÷ 8 pCt., + 3½ pCt., ÷ 4 pCt., ÷ 2 pCt., ÷ 11½ pCt. Formindskelsen er størt i Tanen (36 pCt.), Næsseby (9 pCt), Maasø (8 pCt.), Nordvaranger (7 pCt.), Vardø (5 pCt.), medens til samme Tid Folketallet i disse Herreder — Maasø undtagen, hvor det er gaaet ned med 6 pCt. — ellers er steget med henholdsvis 22½, 10, 15 og 33 pCt. Af de øvrige Herreder vise Kistrand og Kjelvik lidt Forøgelse, Lebesby lidt Formindskelse, Sydvaranger og Hasvik ingen Forandring. Det siger sig selv at hvor Befolkningen er saa liden som i de Finmarkske Herreder kan Formindskelsen af det enkelte Herreds Kreaturtal hidrøre fra Tilfældigheder, enkelt større Nedslagtning som Følge af Uaar paa Hø eller paa Levnetsmidler for Menneskene. 1865 var i mange Herreder et slet Foderaar og i 1867—68 var Dyrtid overalt. Den paafaldende stærke Formindskelse i Tanens Fogderi tør saaledes ikke hente sin Forklaring fra nogen tiltagende Sands for Sultefodringens Fordærvelighed. Hvor Tallet af Hornkvæg er steget, tildels efter en meget stor Maalestok, er Forholdet i denne Henseende ingenlunde slettere. Tvertimod er det netop i flere af disse Herreder, navnlig som før bemærket i Alten og Talvik, samt i Kvalsunds og Hammerfest Herreder, at størst Fremgang er at spore. Da til samme Tid Antallet af Smaafæ kun er ubetydelig formindsket, kan heller ikke her søges nogen Forklaringsgrund, saameget mindre som ogsaa Folketallet er gaaet tilbage netop i de Herreder hvor Kvægholdet er gaaet fremad. Dette bestyrker den ovenfor udtalte Formening at ogsaa udenfor Alten og Talvik Fremskridt er at spore i Behandlingen af Engen.

Besætningen af Storfæ sammenlignet med Antallet af Mennesker og Brug vil sees af nedenstaaende Tabel, hvori Nomaderne ere satte udenfor Beregningen.

I Altens Fogderi	1	paa	hver	1,4	af	Indvaanerne	og	3,9	paa	hvert	Brug.
- Hammerfest Do.	1	-	-	1,4	-	—	-	3,8	-	-	—
- Tanens Do.	1	-	-	1,7	-	—	-	3,6	-	-	—
- Vardø Do.	1	-	-	3	-	—	-	2,3	-	-	—
- Varanger Do.	1	-	-	2,2	-	—	-	5,6	-	-	—
I hele Amt	1	paa	hver	1,6	af	Indvaanerne	og	4	paa	hvert	Brug.

Størst er det gjennemsnitlige Kvæghold paa hvert Brug i Loppen-Øxfjords Herred (7,5), i Sydvaranger (7), i Karasjok (5,8), i Kautokeino (5,6), i Maasø (5,4), i Kistrand (5,1), i Kvalsund (4,8), i Nordvaranger (4,4), i Hammerfest (4). Derefter kommer i denne Række Næsseby (3,4), Tanen og Lebesby (3,2), Talvik (3,1), Alten og Hasvik (2,8), Vardø (2,3), Kjelvik (2,1).

At Alten og Talvik i heromhandlede Henseende staa saa langt nede i Rækken, vidner om at Folket i Amtets bedste Jordbrugsdistrikt ogsaa steller Kvæget bedst, og navnlig i ulige mindre Grad end andensteds bjerger Bofæet frem ved Hjælp af Surrogater. Det er imidlertid som før berørt, utvivlsomt at Kvægholdet især i Alten er modtageligt for en ganske betydelig Udvikling. Da imidlertid de fra Bopladsene tilgjængelige Havnegange ialmindelighed og navnlig for den nedre Del af Altendalen ere utilstrækkelige,

beror en større Udvikling af Fædriften vistnok foruden paa en udvidet Dyrkning af Hjemjorderne fornemmelig paa Udvidelse af Sæterbruget, hvortil der er god Anledning, naar Gaardbrugerne i den Retning vilde associere sig. Noget vil der dog ogsaa kunne gjøres fra det Offentliges Side til Udvidelse og Forbedring af Havnegangen, naar de fornødne Pengemidler kunde tilveiebringes.

Bortseet fra at Fodringen paa de fleste Steder ikke er saa utilstrækkelig som før, er der forøvrigt — udenfor Alten — neppe indtraadt nogen bemærkelig Forbedring i Almuens Kvægstel. Sæterbrug i almindelig Forstand er udenfor Alten saagodtsom ukjendt. Derimod er det ikke ualmindeligt blandt Lapperne, navnlig i Sydvaranger, at de, som oftest 3 à 4 Familier i Fællesskab, ved St. Hanstid med sine Kreature fraflytte Bopladsene, som i Regelen ere uindhegnede, dels for at frede Hjemmejorden mod Sommerbeitning af egne Kreature, dels for at have et midlertidigt Bosted nærmere Kysten under Sommerfisket. Det saakaldte „Sommersæde" indeholder ialmindelighed færre Betingelser for Dyrenes Trivsel end den Havnegang som omgiver Vinterpladsen eller den egentlige Boplads. Sommersædet ligger ofte Side om Side med Kystboernes Jorder, paa hvilke Lappernes ugjetede Kreature da hyppigt tage sin Mon for Savnet af Hjemmejorden. Herover føres hyppig Klager, og et Fremskridt vilde det være for alle Parter, naar detteslags Sæterbrug afløstes af en almindelig Indhegning af Hjemmejorderne. Fra Tanen meddeles som tilforladeligt, at der om Høsten i Regelen ikke haves mere end 20 Voger Hø for hvert Storfæ, som skal fødes Vinteren over. Om end dette er et Lavmaal, og uagtet den lille „Finmarks-" eller „Finneko" er let i Fodringen, gjælder det dog for alle Herreder udenfor Alten og Dele af Talvik, at Høet kvantitativt udgjør den mindste Del af Føden, Surrogater fra Søen, fra Birkeskoven og Mosemarkerne den største. Af det Hø som gives Kreaturene er en stor Del høstet paa ugjødslede Udslaatter. Fra Vardø Herred, som tæller 234 Kjør, meddeler Lensmanden, at der i 1870 avledes paa Hjemmarken omtrent 70 Kofoder, hvert beregnet til 100 Voger eller $11^1/_4$ Sk℔, hvorhos der indførtes fra den russiske Kyst omtrent 23 Kofoder. For over det halve Behov var altsaa Fjøsstellet henvist til Hø fra Udslaatter, Tare, Tang og Fiskeaffald, og dog staar dette Herred i heromhandlede Henseende snarere over end under Gjennemsnittet af Amtets Herreder. Fæhusene ere ialmindelighed endnu mørke, lave og fugtige.

Under disse Omstændigheder kan der vanskelig være Tale om nogen Forbedring af Racen. Kun i Alten er Forsøg gjort i den Retning. Den til Finmarkens Landhusholdningsselskab i 1866 af Deres Majestæt skjænkede Kvige af Thelemarksrace tilligemed Tyr af blandet Thelemarks- og Ayrschire-Race samt en senere af Selskabet anskaffet Ayrshire-Tyr fra Aas have allerede endel Afkom, der ser lovende ud. Den i forrige Femaarsberetning omhandlede Plan fra Landhusholdningsselskabets Side at oprette et lidet Stamhollænderi af Thelemarkskvæg i Alten samt at anbringe nogle Tyrekalve af Ayrshire-Racen paa forskjellige Steder i Distriktet er senere opgiven. Det er ogsaa et Spørgsmaal om Tiden til detslags Forføininger endnu er kommen her i Amtet. Den saakaldte „Finneko" afgiver, naar den er godt fodret og stelt, efter Erfaringer fra Alten høist 1200 Potter Melk om Aaret. Fra Varangers Fogderi opgives det aarlige Melkeudbytte fra 1400 til 2000 Potter. Det sidste Tal er et Maximum, opgivet fra Sydvaranger efter virkelig ført Regnskab. Uagtet det saaledes hænder at en ublandet Finneko afkaster saameget, foretrækker man dog i Varanger en Race, fremkommen ved Krydsning af Finnekoen med det større finlandske eller russiske Kvæg, hvoraf der aarlig indføres endel. Men er Melkeudbyttet af Finnekoen end lidet, saa er det paa den anden Side et Spørgsmaal, om den ikke dermed gjør fuld Ret for sit Foder. I Maasø Herred haves endel stort og smukt Storfæ, som er fremkommet ved Krydsning med en russisk Race, indført for 20 à 30 Aar siden. Denne Blandingrace giver noget mere Melk, men efter de Erfaringer man der har, ikke i Forhold til dens Krav paa mere Foder. Overalt forekommer det mig med al Anerkjendelse af de Mænds bedre Indsigt, som gjentagende have anbefalet det finmarske Hornkvægs Forbedring ved Blanding med ædlere Racer, at det dog er for tidligt at offre Noget derpaa saalænge man, som Følge af den herskende Sultefodring, endnu ikke har Erfaring om hvilken Udvikling Distriktets egen Race i sig selv kan modtage. De barske Naturforhold og Befolkningens ringe økonomiske Evne henviser til at koncentrere alle Kræfter paa at modarbeide Sultefodringen og den stærke Brug af Surrogater samt de uforsvarlige Fæhuse. At udrydde disse indgroede Onder vil kræve saa megen Anstrængelse, Udholdenhed og Bekostning, at man ikke bør bortdrage enten sin egen eller Almuens Opmærksomhed fra denne Hovedsag ved Forsøg af mere tvivlsom Natur. Jeg taler her ikke om Alten, hvor Meget er anderledes end i det øvrige Finmarken. Det tør hænde, at den lille ublandede Finneko, nøisom, udholdende og klatredygtig som den er, forudsat at den stelles godt, netop er den for Distriktets særegne Forhold og navnlig for Kystdistrikterne bedst skikkede Race, og at ingen anden saa godt formaar at tilfredsstille Distriktets og de store Fiskeriers Behov af Melk. Ved Sultefodring bliver i ethvert Fald endog den bedste Race efterhaanden ødelagt. Landhusholdningsselskabet har søgt at modarbeide Sultefodringen ved Hjælp af Fjøsskuer i Foraaret, og har til den Ende gjort Herredsstyrelserne Tilbud af de fornødne Pengemidler, men Selskabets Bestræbelser have, som allerede bemærket, i det sidste Femaar kun mødt ringe Tilslutning, og Fjøsskue er saavidt vides ikke nogensteds afholdt siden 1866. Det er at haabe, at Sagen vil komme i bedre Gjænge, dersom den, saaledes som ovenfor omhandlet, overtages af Amtformandskabet navn-

lig naar dette kunde se sig istand til ogsaa at lade afholde Dyrskuer med Præmieuddeling. For at fremme deslige Foranstaltninger med ønskelig Kraft og Kyndighed vil det dog maaske blive nødvendigt at faa en Agronom i Amtets stadige Tjeneste, saasnart de dertil fornødne Midler kunne tilveiebringes.

Af det hele Antal Storfæ, 9,951, opgives 6,653 at være Melkekjør, 1,523 andet voxent Storfæ og 1,975 Ungnøt under 2 Aar og Kalve. Af den hele Besætning antages Aar om andet at sælges til andre Herreder og til Amtets Byer omkring 150 Melkekjør, 60 Oxer og Gjældkjør, 200 Ungnøt og Kalve. Fra Karasjok, Kautokeino, Kjelvik og Hasvik Herreder sælges ingen. Indkjøb af Storfæ, omkring 90 Stkr. aarlig har fundet Sted i Altens, Hammerfest, Kvalsunds, Kjelviks, Vardø og Nordvarangers Herreder. Prisen paa Melkekjør har været fra 12 til 25 Spd., Middelprisen 18 Spd. Efter Opgaverne slagtes der aarlig til Salg og eget Forbrug tilsammen omkring 1800, hvoraf noget over Fjerdeparten Melkekjør. En slagtet Koes Vægt angives fra 11 B℔ i Lebesby indtil 18 B℔ i Sydvaranger, Maasø og Loppen, Middelvægten til 15 B℔. Koens aarlige Melkeafkastning anslaaes i Lebesby Herred til 300 Potter, i Maasø 540, i Karasjok 600, i Kautokeino 750, i Hammerfest og Kistrand 800, i Kvalsund 850, i Vardø, Polmak, Tanen, Alten og Talvik 1000, i Loppen 1080, i Kjelvik 1100, i Næsseby 1200, i Nordvaranger 1400 og i Sydvaranger 12 à 1500 høist 2000. Noget Fremskridt i denne Henseende i det sidste Femaar opgives kun fra Maasø, Tanen og Nordvaranger. De anførte Tal grunde sig i Regelen ikke paa ført Regnskab og ere derfor ikke meget paalidelige, men de vise dog, at Melkeudbyttet i Gjennemsnit ingenlunde staar lavere end i Kystdistrikterne søndenfor, hvor Stellet er bedre, et Bevis for at den Finmarkske Kvægrace med Hensyn til Melkeevne ikke er at foragte. Hvormeget Smør der tilvirkes kan ikke oplyses. Der er dog ikke Tale om at tilfredsstille Distriktets endsige Fiskeriernes Behov. Selv Altens Herred kjøber aarlig 750 Voger hvoraf 500 forbruges ved Kaafjordens Værk, fra Sverige og Finland, Talvik sammesteds fra 60 Voger. Hvad der efter Indførselstabellerne aarlig indføres til Amtets Toldsteder fra Udlandet, omkring 1000 Centner, er udentvivl mindre end hvad der indføres fra indenlandske Steder. Fiskerierne og Fangstexpeditionerne paa Ishavet forbruge store Kvantiteter af den heromhandlede Vare. Ifølge Lensmændenes Opgaver virkes der Aar om andet til Salg i

Nordvaranger Herred	30	B℔
Næsseby —	120	—
Tanen —	330	—
Kistrand —	360	—
Maasø —	90	—
Kvalsund —	30	—
Lateris	960	B℔
Transport	960	B℔
Hammerfest Herred	10	—
Kautokeino —	42	—
Alten —	36	—
Talvik —	36	—
	1,084	B℔

Prisen er pr. B℔ fra 2 Spd. til 2 Spd. 96 Skill.

Ved den fornævnte Udstilling fik af dette Amts Almuesklasse kun en Mand, nemlig Nordmand Simon Olsen Jarfjord af Sydvaranger Præmie for udstillet Smør. I Alten, Talvik, Hammerfest, Kvalsund og Maasø tilvirkes endel Ost, omkring 150 B℔ aarlig til en Pris af 1 à $1^1/_2$ Spd. For fersk Melk betales 4, høist 5 Skilling pr. Pot i de Egne som ikke søges af fremmede Fiskere, i Kystdistrikterne derimod 6 Skilling.

Antallet af Faar og Gjeder skal i Femaaret være aftaget med henholdsvis 6 og 2 pCt. Formindskelsen falder paa Talvik, Kautokeino, Maasø, Lebesby, Tanen, Næsseby, og Vardø Herreder, medens Antallet af Faar er tiltaget i Loppen, Alten, Kistrand og Nordvaranger. Gjeder holdes saagodtsom ikke i Næsseby, Tanen, Karasjok, Kistrand og Kautokeino. Faareracen er ialmindelighed slet. I enkelte Herreder, som Maasø og Næsseby, haves en Del Blandingsfaar ved Hjælp af i sin Tid indførte engelske. Men som Følge af den slette Fodring er ogsaa disse udartede, skjønt de dog altid give noget bedre Uld end de ublandede. I Alten med dets bedre Kreaturstel ventes god Virkning til Faareracens Forbedring af den fra Deres Majestæts Eiendom paa Ladegaardsøen i dette Femaar skjænkede Væder af Leicester-Down-Racen. Hertugen af Roxburghe har givet Tilsagn om en Gave til dette Amt af en Del Blackface-Lam fra Skotland, der kunne ventes hertil, saasnart Forbudet mod Indførsel af Faar fra Storbritanien hæves. Man tror at denne Race vil vise sig fortrinlig skikket til Forædling af de finmarkske Faar, og i Forventning derom har Landhusholdningsselskabet — saavidt vides — ikke i denne Retning truffet nogen Forføining.

Gjeder er i Finmarken som andensteds et af Flerheden ilde anseet Dyr, navnlig for den Skade, som den inde i Landet øver paa Skov og ude ved Kysten paa Tørfisk og hvad den forøvrigt kan fortære. Naar Antallet af Gjeder desuagtet ikke er stærkere formindsket, men paa sine Steder, f. Ex. i Kjelviks og Talviks Herreder betydelig forøget, og det hele Antal endnu henved 2500, er Grunden dertil selvfølgelig dette Dyrs mærkelige Evne til at ernære sig selv saagodtsom til alle Aarstider og overalt.

Formindskelsen af Faar og Gjeder har nærmest sin Grund i en usædvanlig stor Nødslagtning i Dyrtiden 1867—68. Af det hele Antal Faar og Gjeder, tilsammen 20,600, er omtrent 28 pCt. under 1 Aar. Der sælges af Smaafæ til andre Herreder og til Byerne aarlig omkring 1200. Prisen for voxne

Faar og Gjeder dreier sig mellem $1^1/_2$ og 3 Spd., i Fjeldsognene Kautokeino og Karasjok er den dog ikke over 6 Ort. Der slagtes til eget Brug aarlig omkring 4800. Et slagtet voxent Faars Vægt opgives gjennemsnitlig til $2^1/_2$, en Gjeds til 3 B℔. Den aarlige Nettoafkastning af et Faar, anslaaes almindelig til 2, af en Gjed til 3 Spd.

Antallet af Svin skal være formindsket fra 306 til 277, altsaa med næsten 10 pCt. Lapperne have en gammel Fordom mod Nydelsen af Flesk. De andre Nationaliteter ynde nok Flesk, selv om Dyret er fodret mest med Fiskeaffald, men de finde det ialmindelighed mere regningssvarende at give dette Foder til Kjør og Smaafæ. Prisen for et voxent Svin er fra 5 til 15 Spd., et slagtet Svins Vægt fra 9 til 18 B℔.

Rensdyrholdet skal ifølge indkomne Opgaver i det sidste Femaar være aftaget i Kautokeino med næsten 11, i Næsseby (Polmak) med $14^1/_2$ og i Karasjok med hele 34 pCt. For Sydvarangers Vedkommende heder det i den indsendte Opgave, at Antallet af Ren er uforandret det samme som i 1865. Tallet opgaves da til 4282. Men efter en senere Skrivelse fra Lensmanden, er han ved Oplysninger, indhentede i Anledning af Skatteligningen, kommen til den Mening, at det virkelige Antal dengang var og endnu er dobbelt saa stort. I ovenstaaende Tabel, hvis Hensigt var at vise Fremeller Tilbagegangen i Femaaret, har jeg holdt mig til det officielle Tal. De Rensdyr, som findes opførte for enkelte andre Herreder, holdes enten for at gjøre Tjeneste som Trækdyr eller ere tilfaldne Søfinner ved Arv eller ved Giftermaal med Fjeldfinnepiger. I det sidstnævnte Tilfælde forblive Dyrene under Fjeldfinnernes Bevogtning sammen med disses egne Hjorde og danne saaledes ingen Del af hine Herreders Fædrift. Kun paa et Par Steder nede ved Kysten, nemlig Øerne Maasø og store Tamsø, holder Enkeltmand et lidet Antal Ren Aaret rundt for Kjødets og Skindets Skyld.

For det hele Amt skal Antallet af Ren, Kalve iberegnet, kun udgjøre 51,896, eller med det af Lensmanden i Sydvaranger antydede Tillæg, omkring 56,000, hvoraf antagelig $^1/_8$ Del er Dyr under 1 Aar. Antallet skulde altsaa i Femaaret over det hele Amt være aftaget med næsten 19 pCt. Aarsagen til denne Formindskelse er væsentligst at søge i Grændsespærringen af 1852. Størst er Nomadernes Trængsel i Koutokeino, der i høiere Grad end de andre Fjedsogne lider af Mangel paa den for Renholdet uundværlige Skov, paa samme Tid som Mosemarkerne ere høist utilstrækkelige. Der viser sig i dette Sogn en Formindskelse i Folkemængden af $3^1/_2$ pCt., som alene hidrører fra Udvandring af Nomader til Karasuando i Sverige, hvor Vinterbeitet er rummeligere, da Grændsespærringen ikke gjælder svenske Undersaatter. Men ogsaa i det skov- og moserigere Karasjok var i sin Tid Mængden af Ren saa stor at den henvist alene til norsk Omraade nødvendigvis efterhaanden maatte medtage Mosemarkerne for stærkt i Forhold til disses Reproduktionsevne. Dette Misforhold har efterhaanden ført til en Forringelse af Mosemarkerne, hvis Virkninger skarpest er fremtradt i det sidste Femaar. Antallet af Ren, som paa Grændsespærringens Tid skjønnedes at udgjøre omkring 21,000, og efter Tællingen i 1865 var 22,705, skal nu være gaaet ned til 15,000.

Antallet er saaledes i Karasjok gaaet ned til det Maximum, som efter Skjøn afgivet af en i 1852 nedsat Kommission antoges i Fremtiden at knnne underholdes i dette Distrikt. De tilsvarende Skjøn for „Østfinmarken" (Polmak og Sydvaranger) samt for Kautokeino gik ud paa at i disse Distrikter var Vinterbeite for henholdsvis 14,000 og 22,000, der sammenlagt med Skjønnet for Karasjok giver Plads for 51,000 Ren. Disse afgaves dog med den Forudsætning, som ikke er indtruffen, at der snarest muligt efter Grændsespærringen foregik en større Nedslagtning. Det vil udentvivl ogsaa vise sig, at det nuværende Antal af 56,000 endnu er for stort i Forhold til Beitemarkerne og at Tingenes egen Magt efterhaanden vil tvinge Tallet adskilligt længere ned.

Efter Skattemandtallerne for 1870 udgjorde Antallet af Nomader

i Kautokeino	626,	deraf	Skatteydere	97
- Karasjok	282,	—	—	79
- Polmak	70,	—	—	23
- Sydvaranger	56,	—	—	14
tilsammen	1,034,	hvoraf	Skatteydere	213

Antallet af Nomader i 1865 var 988. Er ovenstaaende Opgaver over Rensdyrmængden rigtige, skulde altsaa, naar man sætter ud af Betragtning det formentlig ubetydelige Antal Ren, som eies af ikke skatteydende Personer, hver enkelt Eiers Hjord gjennemsnitlig udgjøre 260 Ren, Kalve iberegnet, noget mindre i Kautokeino og Karasjok, men adskillig mere i Polmak og Sydvaranger (henholdsvis 350 og 620). Et Antal af 100 voxne Ren ansees for det Lavmaal, der kan underholde en Fjeldfinnefamilie. Er det ovenfor beregnede Gjennemsnit rigtigt, saa fremkommer det derved, at meget store Hjorde ere samlede paa enkelte Hænder; thi Flerheden af Fjedfinner — alle Sogne tagne under Et — eie ikke 260 Ren. De største Reneiere skulle for Tiden være:

Aslak Matisen Ladje af Kautokeino med . . .	2500	Ren
Anders Andersen Banne af Polmak „ . . .	1300	—
Johannes Matisen Samby af Kautokeino med .	1200	—
Ole Olsen Stol af Polmak med	1100	—

Hjorde paa 1000 Ren eie:

Aslak Simma
Hans Olsen Gaj } af Sydvaranger
Nils Andersen Siri

Ole Persen Bigga af Polmak

Nils Olsen Vualab
Per Olsen Bigga } af Karasjok

Per Johnsen Gaup
Johannes Kemi
Ole Nilsen Eira
Nils Andersen Eira
} af Kautokeino.

Foruden disse skal 1 Fjeldfin eie 900, 5 hver 800 og 5 hver 700.

Om Formindskelsen af Renholdet i Polmak udtaler Lensmanden i Næsseby sig saaledes:

„"Skipaguorregjærdet" *) har vist sig i de senere Aar fuldkommen at svare til Hensigten; thi Renhjorderne, der ere blevne fortrolige med Afspærringen, græsse nu uantastede af Russefinnerne, langs Gjærdet paa Strækningen fra Varanger til Tanaelven, indtil Eierne i Slutningen af Oktober drive Flokkene til Vinterbetesmarkerne. De slemmeste af Rentyvene ere forsvundne dels i Graven og dels til Tugthuset. Af disse Grunde er Fjeldfinnernes økonomiske Kaar betydelig forbedret. For et Par Fjeldfinnefamilier paa Vestsiden af Tanaelven synes det derimod at gaa tilbage, væsentlig fordi Vinterbetesmarkerne der ere høist utilstrækkelige. At Renantallet i 1870 er mindre end i 1865 er begrundet i, at nogle Familier ere udflyttede, andre have slagtet ned deres Ren, forladt Fjeldet og flyttet ned til Skovkanten. Totalantallet er saaledes ikke forøget, hvorimod hver enkelt Reneiers Hjord i Regelen er gaaet fremad i Antal".

Det sidste gjælder visknok ogsaa om Sydvarangers Fjeldfinner. I Karasjok er Antallet af Fjeldfinner i Femaaret gaaet betydelig nedad ved Udflytning til Kistrand og Lebesby Herreder. Saadan Udflytning sker ikke, førend Vedkommendes Renhjord er bleven for liden til længere at yde ham Livsophold.

Aar om andet nedslagtes til eget Forbrug samt sælges slagtet eller levende i Gjennemsnit omkring 9 pCt. af Hjordens hele Tal, noget mere i Karasjok og Kautokeino, mindre i Polmak og Sydvaranger. Prisen for en levende voxen Ren dreier sig efter Opgaverne mellem 2 og 6 Spd. Gode Kjøreren betales med indtil 10 Spd. Kjødet af en slagtet Ren veier fra 7 indtil 12, men almindelig 9 B℔. Salgsværdien af en slagtet Ren er ialmindelighed: for hver „Retabel" eller Halvren efter Størrelsen 84 Skill. à 1 Spd. og for Skindet det samme. I senere Tid synes Kjødet at være i Stigende, men Skindet lidet efterspurgt, saa at Skind af voxne Dyr tildels ere solgte for 60 Skill. Stykket. I Østfinmarken holde Priserne sig dog noget høiere. For Horn af Ren betales omkring 60 Skill. pr. Vog. En væsentlig Del af den Indtægt, en Renhjord afgiver, ligger i Fortjenesten ved Skyds og Fragtkjørsel. Ved Udligningen af de kommunale Skatter sættes i Almindelighed en Fjeldfins Indtægt til 15 pCt. af Renhjordens Værdi, og denne til 3 Spd. for hvert voxent Dyr i Hjorden. Regner man dertil 1 Spd. Stykket for Dyr under 1 Aar, skulde Kapitalværdien af dette Amts Renhjorde kunne anslaaes til 154,000 Spd. og deres aarlige Afkastning til 22,050 Spd.

*) Det i 1858 ved offentlig Foranstaltning opførte Gjærde mellem Varangerbunden og Tanaelven.

Som medvirkende Aarsager til Hjordernes Formindskelse maa nævnes — ved Siden af Ulvens Herjinger og andre Naturuheld samt Tab af Dyr, som have forvildet sig over Rigsgrændsen, hvilke Aarsager dog ikke vides at have virket stærkere i dette Femaar end tidligere — endvidere Tyveri af Ren i Fjeldet, øvet af Nomader indbyrdes. Stjaalne Ren blive selvfølgelig altid dræbte, da Tyveriet ellers ikke kunde skjules. Det forøves i Regelen af de fattigere Fjeldfinner mod de mere formuende. Men ogsaa blandt Fastboende, især Elve- og Søfinner, gives der altfor Mange, som ikke kunne modstaa Fristelsen, til at skyde saa indbydende Vildt, naar det vidnesløst kan ske. Hertil er der i disse Ødemarker altfor hyppig Leilighed. Om dette Uvæsen i Femaaret er til- eller aftaget, er ikke godt at sige. Politiopsynet er imidlertid skjærpet, og jeg skulde tro, at mange Forbrydelser af nævnte Slags ere komne for Domstolene, som under tidligere Forhold muligens havde hengaaet upaatalte. Men Vanskeligheden ved at tilveiebringe Bevis, er saa stor, at det kun i de færreste Tilfælde lykkes Justitien at faa Gjerningsmanden fældet til Straf. I Femaaret er i det Hele kun 31 Personer, samtlige af den lappiske Race domfældte for Rentyveri.

Nogen Epidemi blandt Husdyrene er ikke i Femaaret kommen til min Kundskab. Ved sporadiske Sygdomme, Rovdyr, Tyvehaand, Styrtning i Fjeld o. s. v. antages der ifølge Opgaverne Aar om andet at gaa tabt

150 Storfæ
600 Faar
50 Gjeder
5300 Rensdyr
} Kalve, Lam og Kid iberegnede.

Nøiagtigheden af disse Tal er vel ikke stor, men de tør dog nogenlunde rigtigt angive Forholdet mellem de forskjellige Slags Dyr.

Af autoriserede Dyrlæger havdes ved Femaarets Udgang kun 1, boende i Sydvaranger, men saavidt vides uden Praxis.

Meieri eller Ysteri findes ikke. Landhusholdningsselskabet har søgt at virke til en bedre Tilvirkning af Smør og Ost ved at lade en Pige fra Alten i 1866 og 1867 gjennemgaa et Kursus i Kreaturskjøtsel og Melkestel ved Ladegaardsøens Hovedgaard og ved Aas Landbrugsskole, en Foranstaltning, hvortil Selskabet blev sat istand ved velvillig Imødekommen af Hr. Overintendant, Kammerherre Holst. Denne Pige har faaet den ønskelige Uddannelse og opholder sig i Alten, men der har hidtil vist sig kun ringe Tegn til, at hun formaar at overvinde den seige Vedholden ved gammelt Stel, som gjør sig gjældende paa dette Omraade ikke mindst hos Kvindekjønnet.

3. Skovdrift.

Al Skov i dette Amt tilhører Staten paa Smaapartier nær, som ere afhændede til Private med den Grund hvorpaa de staa. I Løvskoven er det tilladt de nærmeste Bygders Indvaanere at tage Brændsel uden at erlægge Rekognition, men med Forpligtelse at hugge efter Udvisning og i enhver Henseende holde sig Forstvæsenets Forskrifter for Skovens Behandling efterrettelig.

Naaleskov findes i Altens, Kistrands, Karasjok og Sydvarangers Herreder, en liden forsvindende Levning ogsaa i Talvik. Bortseet fra nogle ubetydelige Granholt i Sydvaranger findes af Naaletræer alene Furu. Arealet er ubekjendt og vil ikke endog tilnærmelsesvis kunne opgives førend en topografisk Opmaaling af denne Landsdel har fundet Sted. Efter usikre Skjøn antages Skoven i Alten i større og mindre Tæthed at indtage en Flade af idethele 3 □ Mile, i Bunden af Porsangerfjorden (Kistrands Herred) $^3/_4$ □ Mile, i Karasjok at indtage en Længde langs Elve- og Dalfører af 10 à 12 Mile med en Bredde paa de forskjellige Steder fra $^1/_8$ indtil $^3/_8$ Mil. For Sydvarangers Vedkommende, hvor Arealet er ulige større, vover jeg ikke at angive noget Tal. Furuskoven indtager der ikke alene det af den uregelmæssige Rigsgrændse frembragte store Næs mod Syd, og vestligere Partier langs samme Grændse, men ogsaa betydelige Strækninger nordenfor mellem Pasvikelven og Langfjorden. Et Areal af saamange Kvadratmiles Størrelse*) lader sig ikke bestemme uden ved nøiagtig Maaling.

Om samtlige Skove gjælder det i større og mindre Grad, at de uheldige Virkninger af tidligere uvorren og ukontrolleret Behandling af de Bygderne nærmest liggende Dele ere vanskelige at forvinde, og at de tættere Skovpartier for en stor Del ligge saa afsides, at det med de nuhavende Transportmidler er saagodtsom umuligt at tilgodegjøre dem. Udskibning finder ikke Sted. Det er Forstvæsenets Opgave at frede disse Skatte for Distrikternes eget fremtidige Behov og tilfredsstille det nuværende kun for saavidt som dette lader sig forene med hin Opgave. Dette kan saamegst lettere ske under den nuværende stærke Tilførsel af Træmaterialier fra Rusland, hvorfra der f. Ex. i 1868 og 1869 indførtes til Amtet Trælast — Tøndebaand og Stav uberegnet — for gjennemsnitlig 36,000 Spd. aarlig.

Af Amtets Furuskov udenfor Sydvaranger, hvorfra Opgave ikke har været at tilveiebringe, er der i Femaaret aavirket følgende Kvanta Bygnings- og Sagtømmer af 6 indtil 12 Alens Længde:

Distrikt.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	Tilsammen.
Alten	$205^4/_{12}$	$349^3/_{12}$	$175^9/_{12}$	$165^5/_{12}$	146	$1041^9/_{12}$ Tylter.
Kistrand	42	74	35	54	81	286 —
Karasjok	51	$73^4/_{12}$	$72^5/_{12}$	57	$54^2/_{12}$	$307^{11}/_{12}$ —

Dertil kommer for Femaaret 397 Tylter Gjærdeved og 4,615 Favne Furubrænde i Alten, 435 Tylter Telegrafstolper fra Kistrand og Karasjok samt endel Baademner i Alten, Kistrand og Sydvaranger. Tjærebrænding finder ikke Sted uden i Alten, hvor der i Femaaret dog ikke er virket mere end 130 Tønder. Af Sagbrug findes kun et, ogsaa i Alten, men maadelig indrettet og vedligeholdt. Dets aarlige Skur har været omtrent 60 Tylter Bord, Planker og Bag. Fraregnet at der i Skovdistrikterne bygges endel Baade og forfærdiges endel Kjørler til Salg samt at der fra Sagen i Alten leveres endel Bord og Planker til Hammerfest By, forbruges Tømmeret forøvrigt inden de Distrikter, hvor det voxer og de nærmest liggende Herreder. I Sydvaranger, hvor Fremdriften af Tømmer er besværligst, kjøbe Kystboerne endel Planker og Bord fra Rusland.

Forstvæsenets Priser for en Tylt Tømmer paa Roden have varieret efter Dimensionerne mellem 36 Skilling for 5 Alens Bygningstømmer og $1^1/_2$ Spd. for 10 Alens Bygningstømmer eller 6 Alens Sagtømmer i Karasjok, mellem 68 Skill. og 1 Spd. for samfængt 6 à 12 Alens Tømmer i Kistrand, og fra 60 Skill. for 8 Alens til 1 Spd. 24 Skill. for 12 Alens Tømmer i Sydvaranger. Hugsten koster i de forskjellige Distrikter fra 72 Skill. indtil 2 Spd. pr. Tylt, Kjørsel og Fremdrift til nærmeste Vasdrag fra 2 til 5 Spd. og Flødning til Søen fra 96 Skill. til $1^1/_2$ Spd. Prisen paa Furuved opgives fra 1 Spd. 96 Skill. i Alten til 4 Spd. i Maasø pr. Favn 1 Alens Ved.

Angaaende Furuskovens Beskaffenhed og dens Drift yttrer Distriktets Forstmester:

„Paa Sandmoerne langs Elvene er saavel Bestokning som Reproductionsevne god, tildels særdeles god og langt over, hvad man kunde vente nær Furuens yderste Polargrændse. I Liderne, hvor Birken ofte faar Overtag, er begge Dele mindre gode, tildels maadelige. Med Undtagelse af Anarjoks og Pasvikelvens Vasdrage, der ved en uendelig Sammenkjedning af stille Vand, kun adskilte ved korte Straak eller saakaldte „Forse," antager en fra Landets sædvanlige Vasdrag aldeles afvigende Karakter, som gjør Flaadningen meget besværlig, maa Finmarkens Vasdrage siges at være ganske let flaadbare, om dette end ei altid opfattes saaledes af en Befolkning, der er lidet vant og heller ikke synes særdeles skikket for dette Slags Arbeider. Den overveiende

*) Man har i sin Tid anslaaet det til henved 50 geogr. □ Mile.

største Deel af de i Femaaret huggede Træer har været Overstandere over den normale Hugbarhedsalder, hvilke derfor dels har været i Tilbagegang eller mere eller mindre bedærvede, hvorover høirøstede Klagemaal har været ført, dels uden nogen i Betragtning kommende Tilvæxt. Al væxterlig Skov er saaledes omhyggelig sparet og i store Strækninger befriet for de gamle Modertræer, som hindrede dens Væxt. De ulovlige Indgreb i Furuskoven er for ubetydelige til i det store at kunne komme i Betragtning, og Skovbrande, hvis Foranledninger man dels har søgt at afværge ved overalt at indprente Forsigtighed og foregaa med et Exempel paa skrupuløs Omhu ved Slukning af i Skoven opgjort Ild, dels, hvor de desuagtet har indtruffet, søgt at forfølge med Strenghed, er man ganske gaaet fri for, medens de har indtruffet i Nabolandene. Det tør vel efter dette antages, at medens Forraadet af hugbare og fornemmelig grovere Dimensioner dels har holdt sig lige dels bleven forringet i Femaaret ved Konsumtion, af lutter ikke forrentbar eller i Værdi aftagende Materialkapital, har den forrentbare (voxende) Materialkapital staaet urørt og tiltaget saa meget i Værdi som Væxtforholdene tillader. Med Hensyn til Tilgjængeligheden af de hugbare Forraad saa er det en Følge af Sagens Natur at denne Aar for Aar er bleven vanskeligere idet Hugststederne stedse mere og mere har fjernet sig fra Søen og de beboede Steder. Ifra hvad oven er oplyst om Hugsterne er dog i to Distrikter, Karasjok og Skovanvarre*) gjort en tildels ret følbar Undtagelse. De store Interesser, som her stod paa Spil, nødede til at imødekomme Telegrafvæsenets paagaaende Fordringer delvis paa Bekostning af Skovens egne. Hvor Telegrafvæsenet uden altfor uforholdsmæssige Bekostninger og uden Fare for Forsinkelse af Anlægget kunde erholde Materialier søndenfra maatte man af Hensyn til Dimensionshugstens Uforenelighed med en konserverende Skovdrift og af Hensyn til Distrikternes nødvendigste Behov afslaa Telegrafvæsenets Fordrindringer. Den Tak man fik var Beklagelse over at Distriktet gik glip af Hugstfortjenesten."

Løvskoven bestaar hovedsagelig af Birk, der er saagodtsom eneste Træsort i de Kystherreder, som endnu eie Noget, der kan kaldes Skov. Kjelviks og Hasviks Herreder samt Kjøllefjords Sogn af Lebesby Herred ere fuldkommen skovbare. I Nordvarangers, Vardø, Maasø, Hammerfest og Kvalsunds Herreder findes endnu Levninger af Birkeskov i enkelte Dalstrøg, hvis Fredning endnu ikke af Forstvæsenet er opgiven, skjønt Udsigterne for deres Bevarelse ere tvivlsomme. Men denne har for den nærmeste Befolkning formegen Betydning til at disse Skove kunne overlades til sig selv eller Befolkningens egen forstlige Sands, hvilket aabenbart vilde være det samme som at overgive dem til en meget hurtig Tilintetgjørelse. Det er at befrygte at disse Skovpartier i Femaaret snarere ere gaaede tilbage end fremad. I det høitliggende Kautokeino er Birkeskoven i beklagelig Tilbagegang. Denne Herlighed er af stor Vigtighed for Herredets Fastboende, som dog maaske kunde erstatte den med Torv, men af endnu større for de meget talrigere Nomader, der under sine Omvandringer med Telte trænge foruden til Brændsel ogsaa til det Ly for sig og sine Dyr, som alene Skoven kan afgive. Det er for en væsentlig Del Fjeldfinnen selv, som ødelægger Skoven, men han er nødt dertil, om det end maa indrømmes, at disse Vidders fuldkomne Afskovning kunde forhales noget ved forstandigere Hugst. Men at undergive Nomader den i saa Henseende fornødne Kontrol hører selvfølgelig til Umuligheder. I Næsseby og Loppen-Øxfjords Herreder samt Lebesby Sogn findes noget større Flader af Løvskov henholdsvis omkring $4^1/_3$, $^3/_5$ og 3 □ Mil. Om disse Skove heder det, at de ere i Tilbagegang. Dette er dog nok saa at forstaa at de bestandig vige længere tilbage fra Bopladsene, en Følge af at man altid har hugget der, hvorfra Fremdriften var lettest, medens det tør forudsættes, at den fjernere og mere fredede Skov til samme Tid har voxet. Talviks Herred har megen og vexterlig Birkeskov i Talvikbugtens og Lerbottens Dalfører samt i Langfjorden, medens den andensteds i Herredet er i hurtigt Forsvindende paa Grund af manglende Tilvæxt. I Tanadalen er god Birkeskov blandet med Older, Rogn, Asp og Hæg. I Tanafjordens Sødistrikter findes endnu Birkeskov men i Tilbagegang. De Herreder, som have Furuskov, eie ogsaa de største og frodigste Birkeskove. Rigest i saa Henseende er Sydvaranger.

Af Løvskovene er i Femaaret aavirket foruden Brænde til vedkommende nærmeste Bygders eller Grænds Husbehov endvidere 3 à 4000 Favne Birkeved, som er solgt til de skovfattigere Distrikter. Prisen paa en Favn alenlang Birkeved er i Kautokeino $1^1/_2$ Spd., i Alten 1 Spd. 96 Skill., i Kistrand, Lebesby og Tanen 2 Spd., i Næsseby $2^1/_2$ Spd., i Loppen, Kvalsund, Hammerfest, Nord- og Sydvaranger 3 Spd., men gaar i Hasvik, Maasø, Kjelvik, Kjøllefjord, Vardø og Kyststrøget af Tanens Herred op til 4 Spd. Af Olderved forekommer kun lidet. Prisen opgives fra Alten til 1 Spd. 36 Skill., fra Hammerfest til 2 Spd. 48 Skill.

Under disse Forhold siger det sig selv at en større Del af Amtets Befolkning ikke kan tilfredsstille sit Brændselbehov fra Skoven. Det almindeligste Brændsel i Kystdistrikterne er Torv. Paa sine Steder haves noget Bidrag i Drivved og i den saakaldte Krampeved, som er forkrøblet vandret voxende Birk. Af Torvemyrer haves ingenlunde Overflod, men det tør dog haabes, at ved en mere rationel Brug vil Befolkningen derved i lange Tider være sikret det fornødne Brændsel. De offentlige Foranstaltninger til Torvedriftens Fremme omfatte fra 1871 af ogsaa dette Amt. I fugtige Sommere, hvoraf Kysten har mange, ofte forbundne med tidligt Snefald om Høsten, er det vanskeligt at faa

*) i Kistrands Herred.

Torven tør, og Almuen maa da kjøbe Stenkul, som gjennemsnitlig koster Almuesmanden 96 Skill. Tønden, de lange Transporter iberegnet.

Træplantning har i Femaaret paa forskjellige Steder været forsøgt af Private, endnu uden synderligt Held, men heller ikke i saadan Udstrækning eller med saadanne Anstrængelser, at man derpaa tør bygge nogen Mening om Muligheden af ad den Vei at reproducere Skov i Finmarken.

Af det Anførte om Amtets Skovvæsen og Brændselforsyning fremgaar det, at Arbeidsfortjeneste i Skoven ikke kan henregnes til dets Næringsveie og at den kun kan give en liden Biindtægt for et ganske begrændset Antal af Skovbygdernes egne Indvaanere, men at paa den anden Side Skovens Bevarelse for Samtiden og for Efterslægten endog om man ser bort fra Skovens Betydning i klimatisk Henseende og som Beskytter af Jordbrug Havnegange og Bosteder, er en Sag af største Betydning for disse Egnes fortsatte Bebyggelse. Den i de 10 sidste Aar under en dygtig Ledelse drevne Forstforvaltning i Finmarken har selvfølgelig havt mange Vanskeligheder at bekjæmpe. Den afløste en Tilstand, som vel ikke var en fuldkommen Mangel af offentlig Kontrol, men dog et Usagkyndighedens Stel, som fortsat længere under de senere Aars stærke Udvikling af Kommunikationsmidler og øvrige Forhold, der betinge Skovprodukternes Værdi, meget hurtigt skulde have ført til Skovenes fuldkomne Ødelæggelse. Fornemmelig raader der hos den lappiske og tildels den kvænske Race ligeoverfor Skoven en almindelig Ødselhed, naturligt hidrørende fra den Omstændighed, at begge disse Nationaliteter have vant sig til Slægt efter Slægt at anse de store og tyndtbefolkede Skovvidder for ligesaa uudtømmelige som Fiskemasserne i Havet. Men heller ikke den norske Befolkning har overalt havt let for at finde sig i de Indskrænkninger, som Forstvæsenet i det almene Vels Interesse har maattet paabyde. Det tør dog siges at Forstvæsenet heroppe ialmindelighed har kunnet støtte sig til den oplyste Folkemening og vist er det i ethvert Fald det at paa engang med Konsekvents og med Humanitet har forfulgt sit Maal.

Det ved Lov om Afhændelse af Jord i Finmarkens Landdistrikt af 22de Juni 1863 oprettede Fond til Skovvæsenets Fremme i Finmarken var ved Femaarets Udgang voxet til 7346 Spd. Hvilken Størrelse det ved videre Afhændelse og Bortforpagtning af Statens ledige Jord, samt ved Forrentning vil naa er ikke muligt nu at forudsige, men det tør haabes, at den Tid ikke er saa fjern da Fondets Renter i Forening med de aarlige Indtægter af Skovene ville være tilstrækkelige til at bære Udgifterne ved Amtets Forstvæsen.

4. Fiskeriet.

Denne Distriktets Hovednæring er i Femaaret drevet med større Kraft end før, og under bedre Vilkaar paa Grund af de forbedrede Kommunikationsmidler, men — hvad der vel i enhver Periode af fem Aar vil være Tilfældet — med afvexlende Held. Søgningen til Vaarfisket fra Distrikterne søndenfor har været i jævnt Stigende, Amtets egen arbeidsføre Befolkning er voxet, den Underlegenhed, som den engang indtog med Hensyn til Udrustning og Dygtighed i Sammenligning med Fiskerne sydfra, er i stærkt Forsvindende, og den Andel i Fiskets Udbytte, som falder paa Amtets egne Folk, er stedse bleven i Forhold større.

Dersom man skal betegne hvert af Periodens Aar som heldigt, middels godt eller daarligt Fiskeaar, og derunder tager i Betragtning samtlige Aarets Fiskerier, blandt hvilke f. Ex. et godt Sommerfiske kan bøde paa et mindre godt Vinter- og Vaarfiske, og tager Forholdet gjennemsnitlig for hvert af de to Hoveddele, hvori Amtet bør deles for Fiskeriernes Vedkommende, nemlig Øst- og Vestfinmarken, maa man betegne

for Østfinmarken 1866 og 1867 som heldige, 1868 og 1870 som middels gode og 1869 som daarligt,
- Vestfinmarken 1868 som daarligt, de øvrige 4 Aar som Middelsaar.

I denne Klassifikation vil neppe noget enkelt Herred gjenfinde sin egen Skjæbne i Femaaret nøiagtigt gjengivet, en Følge af at Betegnelsen gjælder saa store Omraader under Et. Ved „Østfinmarken“ forstaaes Alt hvad der ligger østenfor Porsangerfjorden, „Vestfinmarken“ regnes altsaa fra Loppen til Sværholtklubben.

Fiskeri af et eller andet Slags drives her i Amtet af Fjord- og Kystbefolkningen Aaret rundt, saasnart Veiret tillader at komme paa Søen. Men det Fiskeri som søges af fremmed Almue, og af hvis Udfald ogsaa Hjemmefolkets Aarsudbytte væsentligst afhænger, er Vaar- og Vintertorskefisket, som drives fra Januar til Juni, og Sommerfisket efter Torsk og Sei m. m. i Juli — September. Foruden disse to Hovedbedrifter haves Høstfisket, derunder indbefattet alt Fiske før Jul, det daglige Saltvandsfiske til Husholdningsbrug Aaret rundt, Haakjærringfisket paa Bankerne mellem April og Oktober, og endelig Ferskvandsfisket.

Vaar- og Vinterfisket deler sig efter de Naturaarsager, som driver Torsken under Land, i to, det saakaldte Godtfiske, som indtræffer omtrent samtidig med eller lidt senere end Lofotfisket, idet Torsken søger ind i Fjordene for at gyde, og Loddefisket, som foregaar i Regelen kun i April og Mai, men i enkelte Aar baade før og senere, og har sit Navn efter en Sildeart „Lodde“, som søger ind til Kysten for at gyde, og eftersættes af Torskestimer.

Det førstnævnte Fiske, som tidligere udgjorde Finmarkens Hovednæring, men i den sidste Menneskealder har været betydeligt mindre, og saagodtsom ikke søges af fremmed Almue uden ved Brevik paa Sørøen og ved Kjøllefjord paa Fastlandet, nogle Mile vestenfor Nordkyn, men forresten drives inden hvert Herred af dettes egen Befolkning, har i sidste Femaar neppe taget synderlig Opsving. Udbyttet har

vistnok idetheletaget været større, men dette er da en Følge af den bedre Udrustning og Driftsmaade, medens der i Fiskens Forekomst ikke — saavidt vides — viser sig nogen Forandring til det Bedre. I enkelte Fjorde har det i nogle Aar slaaet ret godt til, og i de andre Aar saagodtsom udeblevet. Stadigst har det holdt sig i de nysnævnte to Fiskevær, i Snefjord i Maasø Herred, samt i Loppen-Øxfjords Herred, i hvilket sidste det i hele Femaaret slog godt til. I Talviks og Altens Herreder var det daarligt i 1868, i 1869 middels, i Periodens øvrige Aar særdeles godt. I Kvalsunds, Hammerfest og forendel Hasviks Herreder var det daarligt i 1866 og 1867, middels i 1870, men meget godt i 1868 og 1869. Hvad særskilt Brevikfisket angaar var 1866 og 1868 mindre gode, 1867 og 1870 middels gode, og 1869 et meget godt Aar. I det nærmest foregaaende Femaar havde dette Fiske 2 meget gode, 1 middels og 2 slette Aar. I Maasø og Lebesby Herreder (Kjøllefjord) var igjennem hele Femaaret Middelsfiske uden synderlig Fluktuation. I Tanens Herred var Godtfisket meget godt i 1867, men mislig i de øvrige Aar. Ved Vardø og Varangerfjorden har dette Fiske igjennem hele Perioden været misligt. I Sydvarangers halvt tilfrosne Fjorde søger Torsken ikke ind for at gyde.

I Næsseby og Nordvaranger drives Godtfisket udelukkende med Liner. Overalt ellers afløses dette Redskab af Garn efter en vis Dag, bestemt igjennem Vedtægt eller for Tilfældet truffen Overenskomst, da Fisken formodes at have standset sit Indsig fra Havet og fæstet Bunden (L. 13de Septbr. 1830 § 8). Til en vel udrustet 3 Mands Baad bruges almindelig 9 Garn, som med Tilbehør af Glaskavl og Iler koste henimod 30 Spd., og kunne anslaaes til en Gjennemsnitsvarighed af 2 Aar. Til Breviks- og Kjøllefjordfisket bruges Garnlænker paa indtil 30 Garn. Til Linefisket medgaar for en lignende Baad fra 2,400 til 3,000 Angler, der med tilhørende Taugværk koste 6 Ort pr. Hundrede, og vare i 2 Aar, uagtet de tillige gjøre Tjeneste under Sommerfisket. Til Linerne behøves imidlertid Agn, som tildels kan falde meget kostbar. En Tønde saltet Agnsild koster 4 à 5 Spd. Ved Siden deraf bruges Bløddyr (Skjæl) og Fjæremark, hvor dertil er Anledning, men dette er ikke Tilfældet overalt, og det koster i ethvert Fald megen Tid og meget Arbeide at bringe detteslags Agn op fra Havbunden eller fra Fjæren. Lettest gaar Fisket for sig og størst bliver Nettoudbyttet, naar der bliver Anledning til at fange Agnsild paa Stedet, hvilket i Femaaret jevnlig har været Tilfældet, og allerbedst naar Lodden støder under Land og lader sig fange. Men da gaar Fisket over til et „Loddefiske." Et mindre godt men dog brugbart Agn under Godtfisket haves i Rognen og Melken af den fangede Torsk.

Da Redskabstabet som Følge af at Fisket drives inde i Fjordene, og almindeligvis af en ikke større Almue end Feltet godt kan rumme — kun er ubetydeligt, og Fisket i Regelen drives ved eller i Nærheden af Fiskerens Hjem, bliver Nettoudbyttet af dette Fiske forholdsvis større end af det med Hensyn til Bruttoafkastningen rigere Loddefiske, fornemmelig forsaavidt som dette drives med Liner. Sidstnævnte Fiske maa nemlig af Flerheden søges langt borte fra Hjemmet og foregaar paa et strøm- og veirhaardt Kysthav, under Forhold, der tillige medføre større Fare for at miste Redskaberne ved Tyvehaand. Det er derfor fremdeles den almindelige Mening, at det for Finmarkens egen Almue vilde være et Gode, om de gamle aarvisse Fjord- eller Godtfiskerier vendte tilbage, uagtet dette neppe vil ske uden med Ophør af Loddefisket, da det udentvivl er Loddens Komme, som nu virker forstyrrende paa Torskens Ophold ved Gydepladsene. Men om en saadan Omvæltning i dette Amts Fiskeri nogengang skulde foregaa, vil Loddefisket unægtelig have været den Skole, hvori Distriktets Befolkning er opdraget til dygtigere Fiskere end før.

Gjenstanden for Finmarkens Godtfiske er saa godt som udelukkende Torsk. Fisken hænges ialmindelighed af Fiskeren selv til Rundfisk, sælges altsaa i Udskibningsstand og giver derved Producenten større Udbytte end naar den sælges raa. Leveren opsamles og sælges til Byerne og Landhandlerne, til hvem Forædlingen overlades. Rognen forbruges mest af Fiskerne til egen Fortæring under Fiskeriet. Kun fra Loppen, Brevik, Kjøllefjord og Tanen kommer Noget i Handelen, i sidste Femaar omkring 700 Tdr. aarlig. Størrelsen af Godtfiskets hele Udbytte kan ikke opgives uden i Forbindelse med Loddefiskets. Det sidste afløser det første ogsaa i Brevik, Kjøllefjord, Varangerfjorden og flere af de nærmest Havet liggende Fjorde saa lidt efter lidt og umærkeligt, og Produktet er — bortseet fra det ubetydelige Parti Rogn — i Handelen saa ganske det samme af begge Fiskerier, at det ikke er muligt at holde dem ud fra hinanden hvad Afkastningen angaar, hvor forskjellige de end ere i sin Forekomst og Drift. Vistnok skjeldnes der imellem „ægte Loddetorsk" og „Godtfisk" eller „Skrei," men sløiet og berøvet sit Hoved, flækket eller ophængt paa Hjæld, lader den ene sig ikke skjelne fra den anden.

Godtfiskets Udbytte i Femaaret vil derfor her ligesom skeet i mine aarlige Indberetninger til det Kongelige Indredepartement, blive medtaget under Loddefiskets, som sammen med hint danner det i vor Statistik saakaldte „Vaar- og Vinterfiske i Finmarken."

Loddefisket, som i Femaaret 1861—1865 gav et aarligt Gjennemsnitsudbytte af omkring 8 Millioner Torsk, har i det sidstforløbne Femaar tilsammen med Vinterfisket givet:

i 1866	13	Millioner
- 1867	$13^1/_2$	—
- 1868	$12^1/_2$	—
- 1869	$9^1/_2$	—
- 1870	12	—

eller i Gjennemsnit over 12 Millioner, Alt regnet ligesom

alle nedenfor nævnte Mængder af Fisk efter store Hundreder o. s. v. Uagtet Vinterfiskets Udbytte saavidt sees ikke var medtaget i Beregningen fra forrige Femaar, vidne dog de anførte Tal om at Udbyttet er steget i det sidste Femaar. Aarsagen til denne Stigning ligger ikke i en rigere Forekomst af Fisk, da tvertimod Fisket saa godt som hele Perioden igjennem har holdt sig alene i Østfinmarken, medens det i flere Aar tidligere stødte til overalt i Amtet. Aarsagen maa derfor søges i det betydeligt forøgede Antal af Fiskere og den større Kraft, hvormed Fisket nu drives, navnlig af Finmarkens egen Befolkning. Nogen almindelig Tælling af Baade og Mandskab under det her omhandlede Fiske har ikke fundet Sted førend i 1867. Tællingen i 1869 maa sættes ud af Betragtning, da Fisket pludselig og meget tidligt ophørte, og en stor Del af den fremmede Almue allerede var paa Hjemreisen før den til Tællingen berammede Dag. Man har saaledes kun 3 Aars Tællinger at holde sig til. Efter disse dreves Loddefisket

i 1867 . . .	af 2,806	Baade	11,053	Mand
- 1868 . . .	- 2,891	—	10,858	—
- 1870 . . .	- 3,262	—	11,741	—

imod gjennemsnitlig 8000 Mand i det foregaaende Femaar. 1871 Aars Fiske viser en Forøgelse i Søgningen af henimod 50 pCt. Af ovennævnte Mandskab hørte hjemme:

Aar	Tromsø og sydligere Kjøbstæder.	Throndhjems Stifts Landdistrikt.	Nordlands Amts Landdistrikt.	Tromsø Amts Landdistrikt.	Sverige, Finland og Rusland.	Finmarkens Amts Kjøbstæder og Landdistrikter.	Tilsammen
1867	214	110	2,770	4,114	1,109	2,736	11,053
1868	168	120	2,487	4,258	1,306	2,519	10,858
1770	210	99	2,303	4,268	860	4,001	11,741

Forsaavidt disse Tal ikke stemme med og navnlig for dette Amts Vedkommende ere mindre end de som komme ud ved at sammenlægge de fra Magistrater og Lensmænd ved Femaarets Udløb afgivne Opgaver, hidrører dette fra den Omstændighed, at ovenstaaende Tabel alene omfatter Loddefisket, medens i de nævnte Opgaver er medtaget ogsaa den Almue som har fortsat Hjemmefisket uden at begive sig ud paa det ved Kysten foregaaende Loddefiske. Dette har især været Tilfældet med en stor Del af Vestfinmarkens Almue.

Gjennemsnitspriserne for Udbyttet paa Fiskerens Haand have holdt sig under det tilsvarende Gjennemsnit fra forrige Femaar, forsaavidt det er rigtigt at et Tusinde (d. e. 1200) Fisk da skal være udbragt til 44 Spd. og 1 Tønde Lever til 6 Spd. De have nemlig udgjort:

i 1867	$34^1/_2$	Spd.	for	Fisk	og	$5^4/_5$	Spd.	for	Lever
- 1868	$25^2/_3$	—	-	„	-	5	—	-	—
- 1869	$31^3/_4$	—	-	„	-	$5^1/_6$	—	-	—
- 1870	$43^2/_3$	—	-	„	-	$5^9/_{10}$	—	-	—

For 1866, da Opsynet endnu var for faatalligt til at Udbyttets Størrelse med nogenlunde Nøiagtighed kunde kontrolleres, ere Opgaverne for ufuldstændige til at jeg derpaa kan bygge nogen Beregning.

En Torsk er i de nævnte 4 Aar altsaa med dens iværende Lever udbragt til i Gjennemsnit:

i 1867	5,7	Skill.
- 1868	4,4	—
- 1869	5,2	—
- 1870	7,4	—

Levermængden har udgjort:

i 1867	29,862	Tdr.	eller	omtrent	1	Td.	af	hver	450 Torsk
- 1868	28,157	—	„	—	-	„	-	„	440 —
- 1869	23,540	—	„	—	-	„	-	„	400 —
- 1870	37,980	—	„	—	-	„	-	„	320 —

Naar den sidste Rubrik viser saa høie Tal, medens der under Loddefisket ofte kun behøves Lever af 200 Torsk for at fylde en Tønde, saa hidrører dette væsentligst fra Godtfisket, der afgiver mindre og magrere Fisk end Loddefisket.

Den samlede Bruttoværdi af Vaar- og Vinterfiskets Udbytte paa første Haand har udgjort:

i 1867	641,964	Spd.
- 1868	462,772	—
- 1869	443,059	—
- 1870	758,135	—

I Gjennemsnit aarilg 576,485 Spd. imod 364,000 i det foregaaende Femaar.

Hertil kommer hvad der fortæres af fersk Fisk og Lever under Fisket, men derover drister jeg mig ikke at anstille nogen Beregning.

Efter de af Magistrater og Lensmænd for Femaaret afgivne schematiske Opgaver, tildels supplerede ved Hjælp af ældre hos mig beroende Indberetninger, skulde Vaar- og Vinterfiskets Udbytte for Amtets egen Befolkning, Byernes Fiskere iberegnede, hvilke jeg for bedre Oversigts Skyld her medtager, have udgjort:

i 1866	165,499	Spd.
- 1867	200,585	—
- 1868	194,420	—
- 1869	161,208	—
- 1870	251,698	—

Ere disse Tal, som dog udentvivl mere grunde sig paa Skjøn og Beregning end paa umiddelbar aarlig Iagttagelse og Tælling, alligevel nogenlunde rigtige, saa viser dette at det egentlige Vinterfiskes Udbytte, som væsentligst skyldes Amtets egen Befolkning ikke har udgjort nogen ringe Brøkdel af det samlede Vaar- og Vinterfiskes. Ovenstaaende Tal udgjøre nemlig omkring $^1/_3$ Del af hvert Aars samlede Udbytte, medens den Del af Amtets Befolkning som har deltaget i Loddefisket, først i 1870 har naaet op til $^1/_3$ af hele det dermed beskjæftigede Mandskab, og endnu ikke tør siges ialmindelighed at kunne maale sig i Udrustning med de saakaldte Nordfarer.

Bruttolotten pr. Mand af Vaar- og Vinterfisket er, naar samtlige Deltagere medregnes, i mine aarlige Indberetninger anslaaet i 1867 til 46, i 1868 til $35^1/_2$, i 1870 til 54 Spd. For 1866 og 1869 kan den af ovenanførte Grunde ikke beregnes.

For Amtets egne Folk maa den efter Lensmændenes Opgaver gjennemsnitlig anslaaes

	i 1866,	1867,	1868,	1869,	1870,
for Østfinmarkens Fiskere til	50 Sp.	48 Sp.	57 Sp.	20 Sp.	51 Sp.
- Vestfinmarkens — -	39 —	52 —	33 —	59 —	51 —

Naar foranstaaende Tal udvise et bedre Resultat for Vest- end for Østfinmarken uagtet som nedenfor skal sees, Loddefisket væsentligst har holdt til østenfor Nordkyn, er Aarsagen dertil en dobbelt, dels at Folk fra Vestfinmarken i stort Antal søge Loddefisket østenfor, naar det udebliver i Vestfinmarken men ikke omvendt, dels at sidstnævnte Fiskes næsten fuldstændige Udebliven i Varangerfjorden, hvis Befolkning for en stor Del ikke søger Fisket udenfor Fjorden, har trykket Mandslotten i enkelte Fiskevær der lige ned til 5 à 6 Spd. I de aarlige Indberetninger har jeg givet en kort Udsigt over Loddens og Torskens Gang. Saalænge Iagttagelserne derover ikke ere lagte i andre Hænder end Politiopsynets, ville dog disse Beretninger neppe være af stor enten videnskabelig eller praktisk Interesse. I ethvert Fald anser jeg det overflødigt at gjentage dem her. Kun skal jeg anføre de Dage i hvert af Periodens Aar, da Lodden førstegang støtte under Land ved Vadsø, Varangerfiskets Midtpunkt, samt ved Vardø, og ved Ingø, som er de Punkter i Øst- og Vestfinmarken, hvor Lodden pleier at vise sig tidligst. Derhos vil en Oversigt over Udstrækningen af Loddens Gang vestover og Varigheden af dens Ophold i de forskjellige Strøg, maaske have nogen Interesse for en fremtidig Sammenligning og Undersøgelse. Disse Momenter indeholdes i nedenstaaende Tabel:

I Aaret	Lodden førstegang vist sig under Land.			Dagen, omkring hvilken Loddefisket ophørte.							Hvorlangt vest Loddefisket strakte sig.
	Ved Vadsø.	Ved Vardø.	Ved Ingø.	i Varangerfjorden.	ved Vardø og nærmeste Vær.	ved Berbvaag og Omliggende.	ved Gamvig og Omliggende.	i Lebesby Herred.	i Kjelviks Herred.	i det øvrige Vestfinmarken.	
1866	22 April	5 Marts	4de April	20 Mai	20 Mai	30 Mai	30 Mai	20 Mai	15 Mai	30 April	Til Vandholmen i Magerøsundet.
1867	21 —	6 —	20de Mai (ved Gjæsvær og Hjelmesø).	30 Juni	20 April	15 Juni	15 Juni	10 Juni	5 Juni	15 Juni	Til Hjelmesø.
1868 *)	20 —	18 Febr.	udeblev aldeles.	11 —	30 Mai	20 Mai	30 Mai	30 Mai	Intet	Fiske	Til Skjøtningberg i Lebesby Herred.
1869**)	10 Marts	17 —	25de Febr.	15 Mai (næsten intet Fiske).	30 —	8 —	15 —	15 —	15 Mai	10 Mai	Til Havøsund, kortvarigst i Brevik og Sørvær.
1870	10 —	15 —	1ste April	20 Juni	30 —	30 —	30 —	30 —	30 —	30 —	Til Havøsund og Fjordene i Maasø Herred.

*) Ualmindeligt rigt Fiske ved den Russiske (Murmanske) Kyst 9—24de Mai.
**) Orkanagtig Storm 27de April.

Uagtet det betydeligste Vinterfiske har foregaaet i Vestfinmarken, og Femaaret isaahenseende snarere har staaet over end under en Middelsperiode, falder dog af det samlede Vaar- og Vinterfiskes Udbytte den overveiende Del paa Østfinmarken, en Følge af at Lodden saaledes som ovenstaaende Tabel udviser kun har gjort sparsomme Besøg vestenfor Nordkyn. Efter Opgaverne er der opfisket:

	I Østfinmarken.	I Vestfinmarken.
i 1867	11,414,000	2,163,000
- 1868	11,785,000	670,000
- 1869	7,447,000	2,029,000
- 1870	9,055,000	3,118,000

1866 Aars Udbytte antages efter de spredte

	I Østfinmarken.	I Vestfinmarken.
Indberetninger om Fiskets Gang, som haves, at burde fordeles med . . .	10,500,000 og	2,500,000

Vestfinmarkens Fiskerier have altsaa kun bidraget med $^1/_6$ Part til det hele heromhandlede Udbytte.

I Driftsmaaden er neppe nogen væsentlig Forandring foregaaet, undtagen den, at der paa Baade og Redskaber altid anvendes større og større Omhu. Loddefisket drives med Liner og Haandsnøre. Garn har i Periodens 3 sidste Aar været brugt i Fiskets første Begyndelse, medens Nætterne endnu ere mørke, dog, saavidt vides, alene ved Vardø samt ved Hjelmesø. Det ser ud til at Linebruget tiltager paa Haandsnørets Bekostning. I 1867 drev ifølge Tællingen ikke langt fra Halvdelen af Fiskerne med Haandsnøre, i 1870 kun en Trediedel, mest Folk fra Tromsø og Nordlands Amter. De mellemliggende to Aar vise et endnu ugunstigere Forhold. Der tør imidlertid ikke bygges meget paa Tællingerne i denne Henseende, da de Tællende have henført Baadene under det ene eller det andet Redskab efter tildels forskjellige Udgangspunkter. I 1871 da det udtrykkelig blev foreskrevet, at der til Haandsnørebaade kun skulde henregnes de, der udelukkende dreve Fisket med dette Redskab, kommer der under denne Rubrik mindre end en Trediedel. I en dobbelt Henseende er det af Interesse, at Linebrugen ombyttes med Brugen af Haandsnøre. Dette Redskab koster intet i Sammenligning med Linerne, og volder hverken Sammenvikling eller Eiendomsindgreb paa Søen. Paa den anden Side kræver det større personlig Kraft og Udholdenhed hos Fiskeren, og det tør hænde, at Betingelserne forat bruge dette Redskab med et Udbytte, der kunde opveie det selvfiskende Linebrugs, mangler Flerheden af den fiskende Almue.

Af de i dette Amt hjemmehørende Fiskere driver omkring en Tolvtedel Loddefisket med Haandsnøre, hvilket Mindretal hovedsagelig er Nordmænd indflyttede sydfra til Vardø By og Landsogn, samt endel Fattigfolk, der slaa sig sammen paa Tomandsbaade, som ere for smaa for Linebrug. Forøvrigt er det ialmindelighed ikke Hensyn til muligt Redskabstab, som bestemmer en Del af Fiskerne til at foretrække Haandsnøre for Liner. Til Linefisket udkræves Baade, som paa den ene Side ikke ere for smaa, da Linerne tiltrænge adskillig Plads, men som heller ikke ere over en vis Størrelse da de under Redskabets Sætning og Trækning maa kunne roes (andøves) af 2 Mand med nogenlunde Lethed, og i Søgang ikke gjøre for voldsomme Ryk. De Folk, som høre hjemme søndenfor Lofoten og drive Lofotfisket med Garn, hvis Brug kræver meget store Baade, maa benytte disse ogsaa under det umiddelbart paafølgende Finmarksfiske. Tiden tillader dem nemlig ikke at reise hjem forat bytte Baade, ligesom andre Omstændigheder kunne forbyde dem ved Hjælp af Leie at indrette sig for Linefiske. Til fuld Udrustning af en Linebaad under Loddefisket, 3 à 4 Mands Besætning, kræves 800 Angler tilmands. Til Agn bruges alene Lodde, som fanges af Fiskerne selv med smaa Nøter eller øses med Haav. Enkelte Fiskere gjøre sig en Indtægt af at fange Lodde for at sælge til dem, hvem det ikke er lykkedes selv at fange den eller som ville spare den dertil medgaaende Tid. Naar Lodden, som hyppigt sker, under Fisket forsvinder for længere Tid, maa den hentes med Baad eller Dampskib fra andre Steder, ofte flere Mile.

Fisket drives fremdeles med aabne Baade. De Forsøg som i Femaaret ere gjorte med af fiske fra Dæksfartøi, ere for Lidet at regne og have endnu ikke ledet til nogen Efterligning. Tvertimod ser det ud til at man er tilbøielig til at opgive Sagen. Efter de stedfundne Tællinger skal i 1867 ikke mindre end 338 Mand have fisket fra Dæksfartøi. Dette Tal er siden gaaet ned, i 1868 til 116, i 1870 til 27. Forsøgene gjordes mest fra Hammerfest, Tromsø, Aalesund og Bergen. I 1871 var Tallet igjen steget til 79. Dersom denne Fiskemaade skal have nogen Fremtid, er det vistnok en nødvendig Betingelse, at Bankerne blive oploddede og kartlagte. Nordlandsbaaden er fremdeles eneherskende under Loddefisket som under Finmarkens øvrige Fiskerier. Af andre Baadformer sees kun Listerbaaden i et vistnok stadigt voxende Antal men dog kun som et sjeldent Syn, der vækker sær Opmærksomhed. Den betragtes ialmindelighed endnu med megen Ugunst, dens Skrog er stygt og klodset ved Siden af Nordlandsbaaden, for tungt til at trække paa Land, naar Uveir i de slette Havne gjør det nødvendigt at bjerge Baadene paa den Maade, og dens Brug har her i Amtet været forbundet med et uforholdsmæssigt Tab af Menneskeliv. Det Sidste bør vistnok tilskrives den Omstændighed at Nordlændingen endnu ikke er bleven fortrolig med den nye Seilads. Nordlandsbaaden har i Femaaret gjort Fremskridt i Udseende og i Komfort. I førstnævnte Henseende give de bestandig høiere Stævn, den svaneformige Boug og den høie Mastetop, som lades nøgen ovenfor Riggen med eller uden Fløi, Indtrykket af en Skjønhedsstræben hos de Nordlandske Baadbyggere, som synes at grændse til Lapseri, forsaavidt som der gjøres for meget for Synets Skyld uden tilsvarende Forøgelse i Baadens Hensigtsmæssighed og Sikkerhed. Et stort Fremskridt er derimod den nu ganske almindelige Skik at forsyne Baadene med „Løfting", d. v. s. Tag over Bagskotten, hvorunder Besætningen kan søge Ly og Hvile. Disse Løftinger blive under Fiskeriet, da Baaden maa være ryddig for alt Andet end Redskaber og Fangst, afløftede og efterladte iland. Ikke alene Fembøringer, ogsaa mindre Baade som Ottringer sees med dækket Bagskot. Ligesaa almindelig som Løftingerne paa de større Baade ere de saakaldte Joller, eller smaa, brede Pramme, der rumme 2 a 3 Mand og føres med paa de større Baade og tjene til at lette Forbindelsen mellem disse og Landet. Hvad her er

sagt om Fremskridt med Hensyn til Fiskebaadene, gjælder væsentligst den til Fisket søgende fremmede Almue og kommer kun dette Amts Befolkning tilgode, forsaavidt som den kjøber Baade af „Nordfarerne". Saadanne Kjøb have foregaact aarlig i stigende Mængde. Forsaavidt som Baadene bygges her i Amtet, vise Fremskridtene sig mindre. Varangerfjordens Baade gjøre ingen god Figur ved Siden af de moderne Nordlandske, medens de førstnævnte ved Siden af de Russiske Baade fra Kola og Hvidesøen danne en Kontrast, der synes at vidne om Aarhundreders Stillestaaen i det russiske Baadstel.

Veirforholdene under Loddefisket vare i 1866, 1868 og 1870 ualmindelig gunstige for Bedriften. I 1867 herskede ualmindelig koldt Veir under hele Fisket, i 1869 vedholdende, tildels orkanagtige Storme. Efter en saadan Storm den 27de April skede en pludselig Afbrydelse i Loddens og Torskens Søgen under Land og Fisket sluttede ikke længe efter. Sundhedstilstanden blandt den fiskende Almue var dog i hele Femaaret upaaklagelig. Mindst tilfredsstillende var den i 1866, da Børnekopper indførtes til Vardø ved Russiske Fiskere fra Onega, og angreb omkring 50 Fiskere i Øst- vg Vestfinmarken. Samme Aar hjemsøgtes de kvænske Fiskere i Varangerfjorden af en Nervefeberepidemi, der antoges indført fra Finland (febris recurrens vulg Kvænfeber) hvorhos der indfandt sig hyppige Tilfælde af Bronchit og andre katarrhalske Sygdomme. I 1867 herskede nogen Blodgangsepidemi i Berlevaag. Bedst var Sundhedstilstanden og mindst Belægget paa Sygehusene i 1870. Hvad der i Femaaret er foranstaltet til bedre Sygeforpleining i Fiskeværene vil blive omhandlet nedenfor. Fremskridtet i sanitær Henseende maa tilskrives foruden den lettere Adgang til Lægekonsultation, ogsaa Fiskernes bestandig forbedrede Beklædning samt den forbedrede Bebyggelse af Fiskeværene.

Af Søskader forekomme nogle hvert Aar. For 1866 mangle Opgaver derover, men det er mig bekjendt at der i nævnte Aar forliste henved 70 Baade ved at lande i Havningsberg, hvorved nogle og tyve Mennesker satte Livet til. I 1867 forliste 6 Baade, hvis Besætninger, som antagelig udgjorde omkring 20 Mand, omkom. I 1868 forliste under et midlertidigt Ophold ved den russiske Kyst, hvor Fisket var ualmindelig rigt, nogle og tyve Baade og Fartøier, hvorved formodes omkommet af Norske Undersaatter henved 50. I 1869 forliste 4 Baade, hvis Besætninger, 16 Mand, satte Livet til. I 1870 skede nogle Forlis men med Tab af kun 2 Menneskeliv. Som naturlige Aarsager, der i nogen Grad forebygge detslags Ulykker ved Finmarksfisket kan anføres, at Fiskeriet foregaar paa en forholdsvis lys Aarstid — fra Slutningen af April er Nat og Dag omtrent lige lyse — at Udroren i Regelen ikke er lang, og at Kysten er mere fri for Grunde og Skjær end de Strøg, hvorpaa Landets øvrige større Fiskerier foregaa. Den største Fare ligger i de i Almingelighed slette og ubeskyttede Havne. At ophjælpe ved kunstige Forbygninger Havnene i Vardø, Kiberg, Havningberg, Berlevaag, Gamvig, Sandfjord o. fl. Steder, høre til de menneskelige Foranstaltninger, hvoraf det heromhandlede Fiskes Udvikling er betinget mere end af nogen anden.

Af Kommunikationsmidler kan der i et Fiskedistrikt af saa stor Udstrækning og under et Fiske af saa lunefuld Art nær sagt aldrig blive formange. Hvad der i saa Henseende er gjort i Femaaret, skal senere blive omtalt.

For Politiordenen under Fisket er der i Femaaret gjort mere end tidligere, da denne Sag var overladt til Brændevinsafgiftskassens indskrænkede Midler. Foruden omkring 200 Spd. aarlig af denne Kasse har der været anvendt for samme Øiemed af Statskassen foruden 118 Spd. til en Opsynsbetjent ved Grændse-Jakobselv, endvidere i hvert af Aarene 1867—69 200 Spd. og i 1870 260 Spd. Opsynet har væsentligst været besørget af vedkommende Lensmænd uden anden Godtgjørelse end for Skyds og Diæt paa Reiser, samt af særskilt lønnede Opsynsbetjente i Berlevaag, Vardø, Kiberg, Vadsø, og Brevik. Derhos har i Aarene 1868—70 et af Marinens Øvelsesfartøier havt Station i Varangerfjorden fra April til Juli og bistaaet Politiet. Bortseet fra de Konflikter, der af og til forefalde i Østfinmarken mellem Fiskere af forskjellig Nationalitet have Klagerne over Uorden paa Sø og Land været færre end det med en saa ringe Politistyrke kunde ventes. Med den stigende Konflux af Fiskere maa dog mere i her omhandlede Retning gjøres. I 1871 blev saaledes af Statskassen anvendt for Øiemedet noget over 400 Spd. og forventes efter herfra indgaaet Forestilling for Fremtiden bevilget et betydeligt større Beløb. Tyverier paa Søen af Redskaber og Fisk synes desværre at være uadskillelige fra Linebruget, og Pengetyverier iland forekomme hyppigt. Vinudskjænkning med de deraf flydende Uordener foregik i alle de større Vær, indtil man i Loven af 12te Juni 1869 har faaet et Værn derimod, som forendel allerede i 1870 var bragt i Anvendelse. Fylderiet er neppe saa stort som under andre Fiskerier af lignende Art, skjønt det desværre er tiltaget betydeligt imod tidligere Aar, da en aandelig Vækkelse i Forening med Afholdsreformen i Tromsø og Nordlands Amter havde omskabt hele Præstegjælds Befolkning til absolute Afholdsmænd.

Den gjældne Lovgivning for Loddefisket som for Amtets øvrige større Fiskerier indeholdes i Loven af 13de September 1830 og 18de Mai 1860. I Aaret 1866 nedsattes en Kongelig Kommission, hvis Flertal indstillede paa en Lov i alt væsentligt stemmende med den Nordlandske Fiskelov af 23de Mai 1857, og altsaa gaaende ud paa at hæve de Indskrænkninger i den fri Benyttelse af Havet og i Fiskemaaden, som fra den ældre Lofotlov af 1816 var gaaet saagodtsom enslydende over i Finmarksloven af 1830. Disse Indskrænkninger har dog den fiskende Almue efterhaanden faktisk sat ud af Kraft, naar undtages i Varangerfjorden samt ved Brevikfisket. Ved det sidstnævnte Fiske ere dog Til-

lempninger indførte i Retning af større Frihed. Varangerfjorden eller dens Repræsentant i Kommissionen dissenterede og erklærede sig i det Væsentlige tilfreds med Ordningen af 1830. Kommissionens øvrige Medlemmer fandt det rigtigst — paa Grund af den Misnøie, som endnu raader hos en større Del af den Nordlandske Almue mod den nuværende Ordning i Lofoten og med Udsigten til at en ligeartet Ordnings Overførelse paa Finmarken vilde komme til at volde Uvillie hos en Del af Befolkningen dersteds, ja muligens endog hos den Nordlandske Almue, skjønt denne kun kan have Ulemper af Indskrænkninger ved Finmarksfisket, — at tilraade, at man venter med Udfærdigelse af en ny Fiskelov for Finmarken, indtil Almuen efterhaanden har vundet frem til et andet og friere Tænkesæt og faaet et mere sundt og fordomsfrit Syn paa Forholdenes virkelige Krav. Hermed er denne Sag stillet i Bero, jeg tror til alle Parters Tilfredshed. Det er vistnok af principielle Grunde en Mislighed, at en Lov forbliver uophævet, der saaledes som Loven af 13de September 1830 er uigjennemførlig paa største Delen af det Omraade, den bogstavelig omfatter, i den Grad at Almuen selv og Bedriften sker størst Tjeneste ved at dens Bud og Forbud ialmindelighed oversees. Men saalænge der desuagtet ikke hos Almuen hersker større Enstemmighed for dens Ophævelse, og denne navnlig i et enkelt Distrikt kan befrygtes at ville fremkalde Misfornøielse hos Mange, er det formentlig rettest at afvente gunstigere Tider for Indførelsen af en mere legal Tilstand.

Ved Lov af 7de Septbr. 1854 § 5 er bestemt Bøder af indtil 20 Spd. for fremmede Landes Undersaatter, som paa egen Haand eller som Lotfiskere sammen med Norske uden Berettigelse øve Fiskeri i Finmarkens Amt. Den sidste Del af Forbudet var imidlertid saagodtsom umulig at paase overholdt, da Aftaler om Lotfiske med norske Undersaatter iklædtes Formen af Tyendekontrakter. Det var derhos i økonomisk Henseende lidet tilraadeligt at lægge Hindringer iveien for Udlændinges Deltagelse i et Fiskeri, hvis hele Udbytte kom den norske Handel tilgode, — saalænge saadan Deltagelse kunde ske uden Fortrængsel for Norske Fiskere. Sagen havde størst Betydning for Finlænderes Fiskeri i Varangerfjorden. Dette Forhold er nu ordnet ved Lov af 17de Juni 1869, hvorved hiint Forbud er forandret derhen, at det indtil Videre tillades fremmede Landes Undersaatter at betinge sig Lot af det Fiske, som de drive paa norke Undersaatters Baade, mod at de herfor erlægge en aarlig Afgift som bestemmes af Kongen, og som tilfalder Fattigkassen i det Herred, eller den By, hvor Baadens Eier hører hjemme. Denne Afgift er ved Kgl. Resol. af 9de April 1870 bestemt til 1 Spd. for hver Person, der driver Fiskeri paa ovennævnte Maade. Antallet af Fremmede, Svensker, Finlændere og Russer, som i de sidste Aar have deltageti Loddefisket, er ovenfor anført. Til disse er medregnet et Antal Russiske Undersaatter, som under deres Fiskeri 1 Sømil fra Kysten have Tilhold paa Kiberg med Hjemmel i Fiskeriloven af 13de Septbr. 1830 dens § 40. Antallet af disse Fiskere har i sidste Femaar været noget større end i det nærmest foregaaende. Det udgjorde:

i 1866	. . . . .	26 Baade
- 1867	. . . . .	24 —
- 1868	. . . . .	17 —
- 1869	. . . . .	22 —
- 1870	. . . . .	24 —

hver med en Besætning af 4 Mand. Tidligere var Baadenes Antal større, saaledes i Aarene 1851—1854 gjennemsnitlig 56 om Aaret. Uagtet disse Fiskere baade af Norsk og Russisk Øvrighed er indskjærpet Territorialgrændsen paa Havet, ere de dog meget tilbøielige til at overskride den. Naar dette er skeet i en saadan Udstrækning og til saadan Tid, at det har været Norske Fiskere til Fortrængsel, har den Norske Øvrighed selvfølgelig maattet skride ind. I Femaaret er der dikteret idethele 51 Russiske Høvedsmænd Mulkt for Overskridelse af Milegrændsen. 39 vedtog mindelig Erlæggelse, 12 betalte først efter Dom. Med Hensyn til den Russerne ved § 40 i Lov af 1830 tilstaaede Ret til at forskaffe sig Agn og den ved Grændsetraktaten af 14de Mai 1826 kfr. Protokol af $^{18}/_{6}$ August 1834 de Russiske Lapper ved Pasvik tilstaaede Fiskerettighed paa Norsk Territorum har man i Femaaret gaaet frem i Overensstemmelse med den Fortolkning af de gjældende Bestemmelser, som er udtalt i Indredepartementets ved Kgl. Resol. af 11te Decbr. 1861 bifaldte Foredrag. I Henhold dertil har Russiske Fiskere taget Agn — Lodde og Sil — paa den Norske Side af Jakobselven, og de ved Boris Gleb's Kapel boende fattige Lapper faaet Tilladelse til at drive Havfiske ved Kjelmøen i Sydvaranger, begge Dele saavidt det har kunnet ske uden Fortrængsel for Norske Undersaatter. Af de nævnte Lapper (ogsaa kaldet Skolter) har der fisket ved Kjelmøen aarlig mellem 40 og 60 Mand.

Russernes Fiskebedrift paa den norske Side af Varangerfjorden stiger og falder med Fluktuationerne i Fiskerierne paa den russiske Kyst. Disse søges af norske Fiskere fra Østfinmarkens Vær, naar det her er smaat med Fisket, og bedre Tidender lyde deroverfra. Dette gjælder da især de ved Vardø liggende Fiskere. Ved trykte Plakater, udstedte i 1867 og 1869 er den Norske Almue advaret imod at overskride Territorialgrændsen paa den Russiske Side.

Loddefiskets Produkt er som før bemærket hovedsagelig Torsk. Der fanges dog ogsaa ikke saa lidet af Hyse, Flyndre og Kveite, af hvilke især den førstnævnte undertiden forekommer i saa store Mængder, at den faar nogen Betydning for Handelen. Den hænges og tørres til Rundfisk. Torsken tilvirkes enten til Rundfisk eller til Klipfisk, samt for en ringe Del til Rotskjær og saakaldet Russefisk, begge Dele tørret paa Hjæld, efterat Fisken er kløvet, Rotskjæren fra Nakken ned imod Spæren, Russefisken omvendt. I Va-

rangerfjorden hænger Almuen sin Fangst selv og sælger den i tørret Stand. Undtagelsesviis sælges den dog i raa Tilstand til de Handelsmænd som have givet Forskud til Fisket. Kjøbefartøierne sydfra have endnu — paa enkelt Undtagelse nær — ikke søgt længere ind i Fjorden end til det nysomtalte Kiberg. Udenfor Varangerfjorden er det Regelen, at Fiskeren overlader al Forædling af Loddefiskets Udbytte til Handelsstanden. Ialmindelighed mangler han selv den dertil fornødne Grund med tilhørende Apparater, som oftest ogsaa den fornødne Tid. Dertil kommer, at Priserne for Raaproduktet ialmindelighed ere saa høie i Fiskeværene, at Fiskeren foretrækker den sikkre Fortjeneste, som han strax kan stikke i Lommen, fremfor Resikoen ved Fiskens Tørring, som under ugunstigt Veir kan mislykkes, og Muligheden af Prisernes Synken til den Tid, da Fisken bliver færdig til Salg, efter Omstændighederne indtil 4 Maaneder efterat den er opfisket. Fiskens Flækning og Nedsaltning for at virkes til Klipfisk foregaar udelukkende ved Handelsstanden, for en mindre Del i Boder paa Land af der etablerede Handelsmænd, men hovedsagelig af de sydfra kommende Kjøbefartøier. Disses Antal m. v. udgjorde:

I Aaret	Antal.	Drægtighed i C.-L.	Besætning, Skipperen iberegnet.
1867	378	6,580	1,844
1868	190	3,527	949
1870	265	4,939	1,282

Til denne Flaade har Bergen bidraget med omtrent $^1/_6$ Part, dernæst Saltens Fogderi, Throndhjem, Senjens og Tromsø Fogderi, Kristiansund, de Helgelandske Fogderier, Haugesund, Tromsø, Aalesund, Hammerfest, Lofotens og Vesteraalens Fogderi samt Stavanger, alle i den Orden, hvori de her ere nævnte. Desuden har der ialmindelighed været nogle Fartøier fra Indherred, Namdalen, Fosen og Romsdalen samt Molde, Skudesnæs og Finmarkens Landdistrikt. Klipfiskens Tørring foregaar kun for en ringe Del, neppe over en Tiendedel, her i Amtet, hvor nogle Fartøier aarlig have tørret sin Last i Alten og Talvik. Forsøg i samme Retning vides i Femaaret at være gjort i Tanafjorden med godt Resultat. Forsaavidt Handlende paa Land salte Torsk til Klipfisk, sælge de den til Kjøbefartøier, som ialmindelighed bringe al sin Fisk til Tørrepladse i Tromsø og Nordlands Amter. I 1867 søgtes Fisket af en Galeas fra Grimsby i England, der med en Norsk Handlende ombord kjøbte Fisk i Søndre Havningsvaag og saltede den i Tønder. Forsøget skal have givet Vedkommende godt Udbytte men er dog ikke senere gjentaget.

Af det samlede Udbytte af Vinter- og Vaarfisket opgives at være virket til:

	Rundfisk og Rotskjær.	Klipfisk.
i 1867	4,833,000	8,744,000
i 1868	6,100,000	6,355,000
- 1869	6,176,000	3,200,000
- 1870	6,683,000	5,490,000

Af Tallene i første Rubrik har høist 2 pCt. været Rotskjær. Af Finmarksfisk, som i almindelighed er mindre end Lofotfisken, medgaar der gjennemsnitlig 25 Torsk til en Vog Rundfisk, og 20 Stkr. til en Vog Klipfisk.

I Tilvirkningsmaaden vides ingen Forandring at være indtraadt i Femaaret uden forsaavidt som der vistnok bestandig anvendes større Omhu for at levere god og ubedærvet Vare. Navnlig tør det nu høre til de sjeldne Undtagelser, at Fisken henlægges i Sneen længere Tid førend den hænges paa Hjæld, en Uskik, som før var meget almindelig, hvor Almuen selv hængte sin Fisk, og frembragte den i Handelen berygtede „Kulefisk."

Leveren sælges paa Stedet til de Handlende, som virke den til Tran. Denne Tilvirkning vil blive nærmere omtalt nedenfor under Fabrikdriften. En mindre Del af Leveren gaar med Fartøier til Tromsø og tilvirkes der.

Sommerfisket følger efter Vaar- og Vinterfisket, uden at der kan paavises nogen almindelig Tidsgrændse imellem dem. Imod Slutningen af Loddefisket pleier allerede Seien at støde under Land, og Linefisket efter Torsk m. v. er en Fortsættelse af Vaartorskefisket, kun forskjelligt fra dette deri, at Torsken nu i Regelen maa søges længere fra Land paa indtil 300 Favnes strømhaardt Vand og derfor med stærkere Redskaber. Linerne forfærdiges af tykkere Materialier og større Angler, hvoraf 80 danne den saakaldte Bøiel, medens der under Vaarfisket bruges 100. En Mands Udrustning med dette Redskab — 4 Bøiler — koster 16 à 20 Spd. Til Agn haves nu ikke længere Lodde, men Mort (Sei- eller Torskeyngel) Fjæremark, Skjæl, Sild og Sil. Seien, der efter Størrelsen kaldes Stor-, Middels- og Smaasei, fanges med Dorg — 2 Angler, som fæstede til en Line slæbes efter Baaden, Krog — et gaffelformigt Jernredskab fæstet til en lang Træstang som Skaft, men mest med Not og Garn. Noten er dels Synkenot, hvormed Seien tages op fra Grundene, dels Dragnot, hvormed den trækkes tillands. Garnene bruges fra Begyndelsen af September, naar Natten begynder at blive mørk. Det har hændt at Notfisket efter Sei allerede har begyndt i Slutningen af Mai. Dette var saaledes Tilfældet i Hammerfest Herred i 1868. Seifisket varer i Varangerfjorden ligetil Aarets Udgang. For Torskefisket kan ingen Tidsgrændse sættes, da ogsaa dette tildels drives med Liner fjernere og nærmere Land ligetil Jul eller Nytaar, efter hvilken Tid man for den statistiske Oversigts Skyld bekvemmest regner at Vinterfisket begynder. Nogen naturlig Grændse mellem Sommer og Høstfisket lader sig ligesaalidt paavise som imellem Høst- og Vinterfisket, medens derimod Loddens Ankomst danner en naturlig Mærkesten imellem Vinter- og Vaarfisket. Sommerfiskets Tyngdepunkt falder

dog i Tiden mellem 1ste Juli og 15de August, eller den saakaldte Makketid, da Aarstiden er ugunstig for Fiskens Tørring, og det derfor ved Lovgivningen er og fra gammel Tid af har været Russerne tilladt at tilhandle sig raa Fisk direkte af den fiskende Almue enten mod Penge eller visse i Lovene af 13de September 1830 og 22de Juni 1863 opregnede Nødvendighedsvarer. Ved sidstnævnte Lov blev Tilladelsen udvidet til ogsaa at gjælde saltet Fisk. Under Makketidsfisket fanges foruden Sei og Torsk betydelige Mængder Kveite, Flyndre, Hyse, Brosme, Lange og Stenbit. Til Kveitefangsten bruges etslags svære Liner, saakaldet Gangvad.

Hovedfeltet for Sommer- og Høstfisket er Hammerfest Fogderi. De bedste Seigrunde haves udenfor Sørøen i Hammerfeststrømmen, Kvalsund og Ripperfjord, ved Refsholmen, Rolfsø, Hjelmsø og Gjæsvær samt i Porsangerfjorden. Udenfor Hammerfest Fogderi findes gode Seigrunde i Alten, ved Vadsø, Tyby og Kiberg i Varangerfjorden. Det mest aarvisse Sommerfiske med Liner foregaar ved Ingø og Kjelvik. Sommer- og Høstfisket er ikke mindre fluktuerende end Vaarfisket. Navnlig kan Seifisket støde uventet til paa Steder, hvor det paa lange Tider er udeblevet, og omvendt. I 1866 indtraf saaledes et usædvanligt rigt Seifiske paa Dragnot i Kongshavnbugten i Alten og i Lerbotten i Talvik, i 1868 et ualmindeligt rigt Seifiske paa Garn ved Bugønæs i Varangerfjorden i Oktober og November, i 1869 et mærkelig rigt Fiske af Smaasei ved Ingø og Rolfsø fra Midten af Oktober til Aarets Udgang, i 1869 og 1870 usædvanlig rig Fangst af Hyser ved Vardø. I Driftsmaaden vides ingen Forandring at være foregaaet i Femaaret, uden forsaavidt som Baade og Redskaber ere forbedrede navnlig for Seifiskets Vedkommende. Det primitive Fiske med Krog er aftaget, medens Not- og Garnbruget er voxet. Fuld Besætning af Seigarn til en Baad koster 50 a 60 Spd.

Sommer- og Høstfisket beskjæftiger mest Amtets egen Befolkning, som derfra henter sin væsentligste Forsyning med Kornvarer for Vinteren. Sommerfisket søges dog ogsaa af et ikke lidet Antal Fiskere fra Tromsø og Nordlands Amter, som forstørstedelen holde sig i Vestfinmarken. Om Antallet af Fiskere mangler Oplysning for 1866. I Periodens øvrige Aar skal det efter de aarlig fra Lensmændene indkomne Opgaver have udgjort:

i 1867	4,790	Mand
- 1868	6,524	—
- 1869	6,680	—
- 1870	7,690	—

Hvor stor Del heraf var fremmede Fiskere, kan ikke opgives. Størst er disses Antal i Makketiden, ved hvis Udløb Størstedelen af Linefiskerne reise hjem, medens Notbrugerne forblive til ud paa Høsten. Som foran berørt sælges en stor Del af Udbyttet i raa og for en liden Del i saltet Stand til de Russiske Skippere fra Hvidesøen i Makketiden direkte af Fiskerne, udenfor samme ved Handelsstandens Mellemkomst. Russerne modtage i Bytte fornemmelig mod Mel og Havregryn saagodt som Alt hvad der under Navn af Fisk kan trækkes op af Havet og nedsalte det i Fartøierne. Priserne ere meget fluktuerende og bestemmes dels af Melpriserne i Archangel, dels og fornemmelig af Fiskets Størrelse og Antallet af Kjøbere i ethvert Fiskevær. Almuen er under dette Fiske mere utilbøielig end under Loddefisket til at flytte efter Tidender andenstedsfra og giver sig villigere det Steds Konjunkturer ivold, hvor man engang har slaaet sig ned, i Paavente af Forbedring i Fisket eller Ankomsten af flere Kjøbere. Fiskerne have i Femaaret betalt 1 Vog Rugmel med 1 indtil 4 Voger Kveite, $2^1/_2$ indtil 5 Voger Torsk, 4 indtil 8 Voger Stenbit, Brosme eller Lange og fra 4 ligetil 40 Voger Sei, alt i raa Stand. For den større Fisk af alle Sorter betale Russerne forholdsvis mere pr. Vog end for den mindre.

Forsaavidt som den fangede Fisk sælges til Handelsstanden eller tilvirkes af Fiskerne selv, virkes af Torsk Rotskjær, ud paa Høstsn ogsaa Rundfisk, og af Seien, som altid rotskjæres, ligeledes Tørfisk, hvis Marked væsentligst er Sverige. Ved Salg af Almuen til Handelsmændene have Priserne i Femaaret dreiet sig mellem 84 Skill. og 1 Spd. for en Vog tørret Rotskjær, fra 30 til 84 Skill. for tørret Sei efter Størrelsen, fra 6 Ort indtil 2 Spd. for stort Hundrede Storsei og samme Pris i Vardø for store Hyser. For Leveren, der udelukkende sælges til Norske Handlende, er betalt fra $7^1/_2$ Spd. pr. Tønde i 1866 og 1867 ned til $4^1/_2$ Spd. pr. Tønde i 1870. Leveren af Sei giver som bekjendt en ringere Tran end Torskeleveren, men Raaproduktet betales omtrent ens.

At opgive det opfiskede Kvantum i Tal vilde være ganske illusorisk, da det ikke er muligt for Lensmændene, de eneste Opsynsbetjente under dette Fiskeri, at kontrollere det. Vægten af den af Russerne indkjøbte raa og saltede Fisk kan vistnok opgives efter Toldkasserernes Beregninger over den deraf betalte Medicinalafgift, men har mindre Interesse, da Opgavens Rigtighed afhænger for den væsentligste Del af Skippernes egne Angivelser. Imidlertid hidsættes hvilke Vægtmængder af i Fartøierne nedsaltet Fisk der efter de nævnte Regnskaber her fra Amtet skal være udført til Rusland med Tilføiende af hvad der efter Lensmændenes for hvert af Aarene 1867—70 indsendte Opgaver antages for denne Fisk betalt Almuen i Mel, anført i Matter, som gjennemsnitlig holde omtrent 9 Voger:

I Aaret	Medicinalafgift betalt af Voger.	Fiskerne tiltusket sig Rugmel, Matter.
1866	300,732	?
1867	225,688	4,090
1868	322,822	4,201
1869	322,089	8,700
1870	298,911	12,919 *)

Det anførte Meludbytte udgjør imellem $^1/_3$ Del og $^1/_2$ Del af Fiskets hele Afkastning. Hvad denne forøvrigt har udgjort kan for Aaret 1866 ikke opgives. For Periodens øvrige Aar skal den efter de aarligt indkomne Opgaver have udgjort:

I Aaret	Rotskjær Voger.	Tørret Sei Voger.	Lever Tdr.	Anden Fisk udbragt til Spd.
1867	4,370	59,000	5,270	4,000
1868	9,340	43,110	9,580	2,560
1869	4,350	39,360	10,860	4,600
1870	2,430	41,650	10,170	1,420

Hertil kommer selvfølgelig hvad der er fortæret under Fisket. Efter hvert Aars Priser er det i Handelen komne Udbytte beregnet til følgende Pengeværdier:

i 1867 . . . . . 105,000 Spd.
- 1868 . . . . . 118,000 —
- 1869 . . . . . 155,000 —
- 1870 . . . . . 152,000 —

1866 var noget under et Middelsaar. Det gjennemsnitlige Udbytte af Femaarets Sommer- og Høstfiskerier kan derfor anslaaes til omkring 130,000 Spd. Efter det opgivne Antal Deltagere skulde Mandslotten gjennemsnitlig have udgjort:

i 1867 . . . . . 22 Spd.
- 1868 . . . . . 18 à 19 —
- 1869 . . . . . 23 —
- 1870 . . . . . 20 —

For Vestfinmarken var det heromhandlede Fiske i 1866 og 1868 under, i 1867, 1869 og 1870 som et Middelsaar. For Vardø Fogderi gjælder omtrent det Samme, hvilket dog væsentligst skyldes Høstfisket og tildels den nære Adgang til den Russiske Kyst. For det øvrige Østfinmarken var derimod Fisket hele Perioden igjennem under et Middelsaars og paa sine Steder, navnlig i Sydvaranger, ganske feilslaget.

Naar her forresten tales om „Middelsaar" saa sker Sammenligningen med den nærmest foran liggende Aarrække. En Menneskealder eller noget mere tilbage i Tiden gav navnlig Seifisket her i Amtet et ulige større Udbytte end nu. Mængden af Sei paastaaes at være mindre, hvilket af Nogle tilskrives den hensynsløse Fangst af Seiyngel til Kreaturfoder, Agn o. s. v., af Andre den tidligere Brug af Seigarn, efterat det i Loven af 1830 indeholdte Forbud mod at bruge Seigarn før 1ste September er hævet ved Lov af 18de Mai 1860. Hvad der tør være sikrere er, at Mængden af Fiskere er betydelig mindre end længere tilbage i Tiden. Dette antages for en Del idetmindste at maatte tilskrives de større Krav, som det fremadskridende Jordbrug i Tromsø og Nordlands Amter nu stiller til Befolkningens Tid og Arbeidskraft imod før. For Amtets egen Befolkning er derimod Sommerfisket i Forbindelse med Russehandelen netop det Agerbrug, hvorved den lettest og sikrest forskaffer sig sit Kornforraad for Vinteren.

Førend jeg forlader de foran behandlede 2 Hovedgrupper af Fiskerier skal jeg til yderligere Belysning af disse Fiskeriers Nettoudbytte indtage en af Lensmanden i Loppen afgiven Beregning over hvad en heldig Fisker af hans Distrikt i et Middelsaar kan tjene. Jeg anfører saameget hellere dette Exempel, som det er hentet fra et Distrikt, hvis Befolkning — paa faa Undtagelser nær — Aaret rundt fisker hjemme og selv tørrer sin Fisk, som saaledes endnu repræsenterer det gamle Finmarken, d. e. Tiden før den sidste Loddeperiode, som begyndte omkring 1840. Lensmandens Beregning gjælder en vel udrustet Tremandsbaad og lyder saaledes:

„Vinter- og Vaarfisket 4000 Stk. Torsk (store Tusinder) d. e. omtrent 200 Vog Rundfisk og

Rotskjær à 1 Spd.		200 Spd.
8 Tdr. Lever à 5 Spd.		40 —
2 Tdr. Rogn à 7 Spd		14 —
Sommer- og Høstfisket 10 Matter Rugmel à 6 Spd.		60 —
8 Tdr. Lever à 5 Spd.		40 —
		354 Spd.
Herfra gaar		
for 3000 Angler Line à 1 Spd. pr. 100	30 Sp.,	
hvoraf, da den kan bruges i 2 Aar, saafremt den ikke ved Uheld tabes . . .	15 Spd.	
for 10 Tdr. Agnsild à 5 Spd. . . .	50 —	
- Kveitevad 20 Spd., brugbar i 2 Aar	10 —	
- 20 Seigarn à 3 Sp. 60 Skill. brugbare i 2 Aar	35 —	
- 1 Seinot 40 Spd., brugbar i 5 Aar	8 —	
- Redskab til Skjælfangst 20 Spd., brugbart i 5 Aar	4 —	
		122 —
		232 Spd.

der bliver at fordele paa 3 Mand, altsaa hver Mands Lot (Nettofortjeneste) 77 Spd., hvortil kommer den Fisk, Fiskeren med Familie selv fortærer, der i Gjennemsnit for hvert Hus kan sættes til 20 Spd. Paa at tilveiebringe nævnte Indtægt arbeide Fiskerne hver Dag Veiret tillader at komme paa Søen hele Aaret rundt med Undtagelse af 3 à 4 Uger,

*) Priserne ualmindelig gunstige for Almuen, $1^1/_2$ Vog Kveite, 3 høist 4 Voger Torsk, 5 a 8 Voger Sei for 1 Vog Meel.

der anvendes til at indbjerge Hø og forskaffe Brændsel til Vinteren".

Lensmanden i Sydvaranger anslaar Udrustningens Kostende for en 3 Mands Baad til 70 Spd. Lensmanden i Kjelvik og Kistrand, som ansætter Redskabernes Værdi overensstemmende med Lensmanden i Loppen, sætter Nettoudbyttet omtrent til 75 pCt. I Østfinmarken falde Redskaberne ialmindelighed noget dyrere. 200 Angler Line kan i Tanen f. Ex. koste indtil 3 Spd. Den konst. Lensmand i Talvik sætter Redskaberne til Vaarfisket til en Værdi af 20 Spd. pr. Mand, Udrustningen til et Synkenot — Lag for Seifisket (4 Baade og 12 Mand) til 220 Spd. Lensmanden i Nordvaranger sætter Vaarfiskets Nettoudbytte Aar om andet kun til $^1/_2$ Del af Bruttoudbyttet.

Ved Siden af de nu omhandlede to Hovedgrupper af Fiskerier, der omtrent strække sig fra Aarets ene Ende til den anden, er der dog ogsaa her i Amtet Plads for det i vor nyere Statistik særskilt omhandlede daglige Saltvandsfiske. Herved forstaaes formentlig alt det Fiskeri som foregaaer ved hver Mands Hjem saa ofte Veiret og andre Omstændigheder tillade at komme paa Søen, forsaavidt som Fangsten forbruges i Fiskerens egen Husholdning eller sælges til saadant Brug i Distriktet selv. Almuen her benævner det „Kogefiske." Fiskes der nogengang Mere end der fortæres eller sælges til Fortæring paa Stedet, kommer det selvfølgelig under en eller anden Form i Handelen, og indgaar da efter Omstændighederne under Vinter-, Vaar-, Sommer- eller Høstfiskets Udbytte. Fangstens Gjenstand er alle de under disse Fiskerier omhandlede Fiskearter, hvortil fornemmelig i Vestfinmarken kommer den velsmagende Uer. Fisket drives med Liner eller Dybsagn. Flyndrer paa grundt Vand opfiskes, Kveite fanges tildels ved Hjælp af „Skottel." Salg af „Kogefisk" foregaar kun i ringe Omfang udenfor Kjøbstæderne og Kaafjordens Kobberværk, en naturlig Følge af at saagodtsom hver Mand er Fisker, hvad der ogsaa kan siges om en stor Del af Kvindekjønnet. Under nylig stedfundne Forhandlinger om hvorvidt Kvinder som deltage i Fiskeri skulle være berettigede til fri Kur og Pleie for Medicinalfondets Regning er det oplyst, at Kvinder ogsaa jevnlig deltage i de større Fiskerier, enkeltvis endog som Høvedsmænd. Det daglige Fiske afgiver et ganske væsentligt og uundværligt Bidrag til den hele Befolknings Underholdning — Fjeldsognene alene undtagne. At angive dets Udbytte i Penge lader sig ikke gjøre. Forsaavidt Lensmændene i denne Henseende have søgt at imødekomme Opfordringen — det af det statistiske Kontor udfærdigede Schema No. 5, C. b., — kan jeg saameget mindre bygge paa disse Tal, som udentvivl flere af Lensmændene have forstaaet noget andet ved „det daglige Saltvandsfiske" end jeg. Noget Fremskridt i dette Fiske med Hensyn til Driftsmaade eller Udbytte lader sig ikke for Femaaret paavise. At der til sine Tider og paa sine Steder er „svart" for Fisk, er et Forhold, der har gjentaget sig i Femaaret, men neppe i større Mon end de nærmest foregaaende Perioder og viser i og for sig ingen Tilbagegang.

Silden, som i tidligere Tider og endnu for 30 à 40 Aar siden afgav en ikke ubetydelig Udskibningsartikel fra Finmarken, har i senere Tider kun aflagt faa og korte Besøg. Selv Smaasilden, der kun bruges til Agn og Kreaturføde, udebliver ofte fra Steder, hvor den et eller flere Aar før har vist sig. Sommersild af god Sort har vist sig i Femaaret i Porsanger- Tana- og Varangerfjordene, men Almuen har dels af Mangel paa de dertil fornødne Redskaber, dels paa Grund af samtidig Beskjæftigelse med Torske- og Seifisket lidet eller ikke ført sig Silden til Nytte. I de tre sidste Aar har man dog lagt sig til endel Sildgarn. Derimod er Storsilden i to af Periodens Aar, nemlig 1868 og 1869 bleven Gjenstand for Fangst i Vestfinmarken. I 1868 stødte den fornemmelig til i Øxfjord, Talvik og Kaafjord samt i Hammerfest Fogderi allerede i September, og Fisket, som i de 3 førstnævnte Fjorde dreves med Nøter og Garn, varede til i Begyndelsen af December. I 1869 stødte Silden til omtrent paa samme Tid i de samme to Fogderier, men nogen større Fangst foregik kun i Langfjord i Altens Fogderi. Hvert af Aarene bragtes i Salt omkring 2000 Tønder, til Priser fra 54 til 108 Skill. pr. Tønde. I 1870 foregik intet Sildefiske.

Haakjærringfisket drives mest med Dæksfartøier, og for en mindre Del med aabne Baade paa Banker i nærmere og fjernere Afstand fra Kysten lige op imod Beeren Eiland. Haakjærringen fanges kun for Leverens Skyld, hvoraf et enkelt Dyr kan indeholde indtil 2 Tønder. Efterat Leveren er udtaget, kastes Kroppen i Havet. Den vilde udentvivl kunne tilgodegjøres til Guano, dersom Fabrikker af dette Slags fandtes i Nærheden, men Vanskeligheden ligger i Transporten. Er Fangsten heldig, tiltrænger Fartøierne sit Lasterum til Leveren. Fangsten foregaar fra Fartøierne ved Hjælp af Dybsagn af svære Dimensioner, med Forsener af Kjetting, forsynet med 1 eller 2 Kroge, fra Baadene har man desuden forsøgt med svære Liner paa indtil 20 Angler. Til Agn anvendes dels Spæk af Sælhund, dels det fede Kjød af Haakjærring. Fisket foregaar fra Vestfinmarken i Tiden mellem April og Septbr., paa Dybder fra 50 ligetil 360 Favne med Fartøier i en Afstand fra Kysten fra 4 indtil 40 Mile, med Baade paa nærmere Hold, dog indtil 3 Mile fra Kysten. I Østfinmarken begynder det allerede i Slutningen af Februar eller de første Dage af Marts. Forsaavidt Fisket drives med Baade, afbrydes det ved Lodde- og Sommerfisket, drives altsaa kun tidligt paa Foraaret og sent paa Høsten. Forsaavidt som Haakjærringfisket fra Baad ikke foregaar paa Grunde indenskjærs, er det selvfølgelig en høist farefuld Bedrift, som efter endel Tab af Menneskeliv i det foregaaende Femaar i senere Tid er aftaget. For denne Bedrift vilde selvfølgelig Lister- eller maaske

endnu mere Hvaløer-Baaden have afgjorte Fortrin for Nordlandsbaaden.

Det heromhandlede Bankfiske udgaar hovedsagelig fra Kjøbstæderne, hvorfor dets Omfang og Udbytte for den største Del vil blive behandlet paa sit Sted nedenfor.

Her skal kun bemærkes, at Haakjærringfangsten forsaavidt den dreves fra Landdistriktet, gav i hvert af Aarene 1866 og 1867 et Bruttoudbytte af omkring 1400 Tønder Lever, som efter den da gjældende Gjennemsnitspris udgjør i Penge 10,500 Spd. Heraf falder over Halvdelen paa Altens Fogderi. For Periodens sidste 3 Aar haves fuldstændigere Opgaver over det Omfang, hvori Landdistriktet har deltaget i denne Bedrift, hvilke ere sammendragne i nedenstaaende Tabel:

Det Herred, hvor Fartøi eller Baad hører hjemme.	Antal Fartøier og Baade.			Fartøiernes Drægtighed i C.-L.			Besætning.			Hjembragte Tønder Lever.			Værdien efter den for Mandskabets Andel betalte Pris.			Anmærkninger.
	1868.	1869.	1870.	1868.	1869.	1870.	1868.	1869.	1870.	1868.	1869.	1870.	1868.	1869.	1870.	
Loppen-Øxfjord	4 *)	2 *)	3 *)	„	„	„	16	8	15	28	15	15	168	75	75	
Talvik	2	2	„	23½	23½	„	11	11	„	153	198	„	919	988	„	Disse Fartøier ere udexpederede fra Hammerfest og indbefattede under denne Byes Expeditioner i mine Opgaver for 1868 og 1869 — se Statistikken for 1871 C. No. 9 Side 43 — og for et enkelt Fartøis Vedkommende ogsaa i min Indberetning af 22de April 1871. Idet de nu indtages her, udelades de selvfølgelig af den tilsvarende Oversigt som nedenfor leveres over Bankbedriften fra Hammerfest By.
Alten	2	2	2	25½	23½	23½	13	10	10	249	224	450	1492	1345	2475	
Maasø	2	1	1	10½	6	6	9	5	5	139	87	71	832	522	426	
Kistrand	1	1	1	11	11	11	6	6	5	147	85	168	885	513	1009	
Lebesby	7 *)	7 *)	5 *)	„	„	„	28	28	20	84	71	31	437	369	164	
Tanen	5 *)	10 *) 1	16 *)	„	10	„	20	45	66	35	100	170	210	550	935	
Vardø	15 *)	21 *)	4 *)	„	„	„	60	84	16	182	293	40	1092	1695	240	
Fartøier	7	7	4	70½	74	40½	163	197	137	1017	1073	945	6035	6057	5324	
Baade	31	40	28													

*) Aabne Baade.

Skjønt egentligen Jagt, har dog Fangsten af Hvalros og Kobbe m. v. i Polaregnene saameget tilfælles med Fiskerierne, at den gjerne behandles i Forbindelse med disse. Den forudsætter Udrustning tilsøs og den væsentligste Del af Produktet, Hvalrosspækket, forædles som Fiskeleveren til Tran. For dette Amts Vedkommende er imidlertid den omhandlede Fangst endnu saagodtsom udelukkende Bybedrift. Den vil derfor blive omhandlet nedenfor under vedkommende Byer, medens jeg her kun skal bemærke, at Landdistriktet i sidste Femaar har gjort en Begyndelse til at deltage deri. I 1869 var nemlig 1 Fartøi fra Alten og et fra Talvik, og i 1870 2 Fartøier fra førstnævnte Herred udsendte paa Ishavsfangst. De vare imidlertid udexpederede og for en væsentlig Del udrustede fra Hammerfest Kjøbstad, og ville saaledes blive medtagne i Oversigten over denne Byes Bedrift i Ishavet.

Hvalfangst er kun dreven af Svend Foyn, hvis Virksomhed nærmest vedkommer Vadsø Kjøbstad og derunder vil blive nærmere omtalt. Den gamle primitive Fangstmaade, at slynge mærkede Jern (Landser) i en forbifarende Hval, idet man lod det komme an paa, om den vilde dø deraf og saa drive nogensteds op, er saagodtsom gaaet af Brug. Jeg betvivler at Nogen paa disse Kanter nu mere fører saadanne Redskaber med sig. I 1870 gjordes Forsøg af nogle Kvæner fra Vadsø i en almindelig Fangstbaad, men uden Udbytte. Derimod gaar der neppe noget Aar, uden at død Hval findes paa Søen eller driver paa Land et eller andet Sted her i Amtet og bringer Finder og Grundeier en upaaregnet og anseelig Fortjeneste.

Ferskvandsfiskeriet er i Femaaret forsaavidt gaaet fremad som den Velstandskilde, det indeslutter, bliver mere og mere paaagtet og benyttet, men er til samme Tid snarere gaaet tilbage end fremad med Hensyn til Fiskemængden. Amtsdistriktet tæller større og mindre Laxelve og Fiskevand i betydeligt Antal og mange med alle naturlige Betingelser for en rig Afkastning. Men den nyere Tids Anskuelser om disse Fiskeriers Fredning og hensigtsmæssigere Drift er endnu ikke trængt igjennem hos Almuen.

Paa den anden Side har man paa de fleste Steder manglet de fornødne Politi- og Pengemidler til en kraftig Haandhævelse af Fredningslovene. Opsynsforeninger findes ikke paa en enkelt Undtagelse nær. Det har manglet Almuen dels paa Tillid til Fredningslovenes Hensigtsmæssighed, men fornemmelig paa Associationsaand og Villighed til at se bort fra øieblikkelige Fordele og hen til fremtidige.

De større Laxelve ere Altenelven med Sideelvene Eibyelven og Tverelven, Porsangerelven, Tanaelven med Sideelve og Pasvikelven. Fiskeretten i Altenelven ansees tilhørende et sig selv aarligt supplerende Interessentskab paa 100 Medlemmer, hvis Anliggender siden 1868 bestyres af 15 Repræsentanter med vedkommende Foged, der leder Forhandlingerne, som Opmand. Elven har i dette Femaar som i det foregaaende (siden 1863) været bortforpagtet til Stangfiske til Hertugen af Roxburghe med Forbehold af Ret for Interessenterne at fiske indtil 24 Juni dog uden at opføre Stængsel. Den aarlige Forpagtningsafgift har været 3 Voger Lax til hver Interessent in natura eller i Penge efter 2 Spd. 48 Skill. Vogen og desuden indtil 1868 350, siden 500 Spd. i Penge. Dette har siden 1868 givet Interessenterne, efterat Skatter og andre Udgifter ere dækkede, et Udbytte af $11^1/_2$ Spd. tilmands. Hertugen har lønnet det fornødne Opsyn til at paase Fredningslovene overholdte, hvorimod Interessentskabet har afholdt Udgifterne ved et Udklækningsapparat, som dog ved Femaarets Udgang synes at være opgivet. Hertugens Kontrakt udløber i 1872. Fiskeriet angives i Femaaret, skjønt fluktuerende, dog idethele at være gaaet fremad. I Porsangerelven og Tanaelven, hvor Fisket drives af de Brugsberettigede selv, har Fisket i Femaaret været i Aftagende. Fornemmelig i Tanaelven maa dette tilskrives uvorren Fiskemaade saavel paa Elvens Norske som paa dens Finske Side. Efter lange Forhandlinger derom er der først nu bleven Udsigt til gjennem ensartet Ordning paa begge Sider af Grændseelven og kraftigere Opsyn at faa dette store og fiskerige Vasdrag behørigen fredet. Efter Lensmændenes Opgaver antages der i sidstnævnte Vasdrag opfisket af Norske Brugsberettigede omkring 150 Tdr. Lax aarligt — en Pengeværdi af henved 2000 Spd. Paa Lidet nær er det Hele forbrugt inden de til Elven stødende Tanens, Polmaks og Karasjoks Herreder. I 1866—68 har enkeltgang engelske Sportsmænd tilforpagtet sig af de Brugsberettigede Ret til at fiske paa visse Strækninger af Tanaelven. Pasvikelven i Sydvaranger, som bestaar af en Række store Søer forbundne med hverandre igjennem Fosser og Stryk, danner indtil omtrent $^1/_2$ Mil fra dens Udløb i Bøgfjorden Grændsen mellem Norge og Guvernementet Arkangel, derefter løber den 2 Verster, $^1/_5$ Norsk Mil igjennem russisk Territorium forbi Borris-Glebs Kapel, nedenfor hvilket begge Bredder igjen tilhøre Norge. De bedste Fiskepladse paastaaes at være i den korte Strækning af Elven, hvor begge Bredder tilhøre Rusland, og som i de senere Aar har været bortforpagtet af de ved Kapellet boende Russiske Lapper til Norske og Engelske Sportsmænd. Som Følge af at Strøget endnu kun er lidet befolket drives Fiskeriet ovenfor Borris-Glebs Kapel mest af de nævnte Russiske Undersaatter. Med Hjemmel i Protokol af $^{18}/_6$ August 1834 § 2 fiske disse ogsaa ved Pasvikelvens Udløb, skjønt begge Bredder her høre Norge til. Fisket i Pasvikelven drives udelukkende med Stang. Det har i Femaaret været fluktuerende, uden paaviselig Fremgang, uagtet Fredniugslovene her nogenlunde overholdes. Det aarlige Udbytte anslaar Lensmanden til omkring 2000 ℔ Lax. Desuden fiskes endel Sik, Harr, Gjedde, Abor og Ørret.

Af de mange mindre Laxelve er at mærke Halsenelven med Storvandet i Talvik, hvis Fiskeristrækning blev bestemt i 1866, og hvor der er istandbragt Udklækningsapparat og Opsynsforening, — Eiby- og Tverelvene, Bielve til Altenelv, Transfarelven i Altens Herred, Lerbottenelven i Talvik, Ripperfjordelven i Kvalsund, Kongsfjordelven i Tanen, Vestre Jakobselv i Nordvaranger, Neidenelv, Grændse-Jakobselv, Karpelv, Munkelv og Klokkerelv i Sydvaranger. Af Fjeldvande gives der en Mængde, fornemmelig i Kautokeino og Karasjok men ogsaa paa Halvøer og Øer ved Kysten. Den hyppigst forekommende Fisk er Sik. Laxefiskeri i Søen drives i nogen større Maalestok kun i Sydvaranger. I Sølfarbugten paa Skogerøens Østside har enkelt Baad paa 4 Mand med 3 Garn fisket enkelt Aar 150 Voger Lax. Laxegarn i Søen bruges dog af Enkelte ogsaa andensteds, hvor Laxen har sin Opgang til Elvene. I Talviks Herred har saaledes Enkeltmands Udbytte af saadant Fiske udgjort indtil 60 Spd. aarlig. I Periodens sidste Par Aar havde Folk fra Nordlands og Nordre Trondhjems Amter brugt Kilenot i Tanamundingen. Dette Fiske er nu paa Amtsformandskabets Andragende ved Kongelig Resolution af 4de Marts 1871 indskrænket til 3 Dage i Ugen.

Prisen paa Lax har været fra 4 til 6 Skill. Marken. Det aarlige Udbytte af Ferskvandsfiskeriet kan vanskeligt endog kun tilnærmelsesvis opgives, da det Meste forbruges i Husholdningerne inden Distrikterne selv, Intet udskibes og kun Ubetydeligt afhændes til nærmeste By. For Talviks, Altens, Kautokeino, Karasjoks, Lebesby, Tanens og Næsseby Herreder er det aarlige Udbytte i Femaaret anslaaet af Lensmændene til en samlet Pengeværdi af 3350 Spd.

Bortseet fra Fangsten paa Bankerne og i Polaregnene samt det Torskefiske som af og til drives i Nærheden af den Russiske — Murmanske — Kyst, er det fremdeles ukjendt, at dette Amts Indvaanere søge noget Fiskeri udenfor Amtets Grændser. Anledning til Fiske paa nærmere Hold er for jevn Aaret rundt til at det kan svare Regning at udruste sig for de lange Reiser til andre Steder.

Ved 1870 Aars Udstilling i Tromsø erholdt forholdsvis mange Udstillere fra dette Amt Belønninger for udstillede

Produkter af og Gjendstande vedkommende Fiskerierne. De vare:

1ste Præmie: Handelsmand Grundt af Berlevaag og Kjøbmand R. S. Holmboe af Vardøe som Tilvirkere af dampkogt Medicintran.

2den Præmie. Konsul Johan Berger af Hammerfest som Tilvirker af dampkogt Haakjærringtran saavelsom flere Sorter blank og brun Tran samt som Udstiller af en Ishavsbaad i udrustet Stand;

Kjøbmand P. Esbensen og Caspar Jordan af Vardø og Konsul H. F. Esbensen af Vadsø som Tilvirkere af dampkogt Medicintran;

Konsul O. I. Finchenhagen af Hammerfest som Tilvirker af samtlige Sorter blank og brun Tran af Lever og Spæk; Handelsmændene H. & N. Schanche af Tanen som Tilvirkere af skotsk Klipfisk og de vigtigste Sorter Tørfisk;

Handelsmand F. Bull af Hasvik som Arbeider af en Haakjærringvad (Line) med alt Tilbehør;

Smedemester H. Hegbom af Hammerfest som Arbeider af Haakjærringspil;

Nils Jakobsen af Loppen som Arbeider af Fiskeliner:

3die Præmie. Handelsmand Chr. Lenning af Gjæsvær som Tilvirker af de vigtigste af Hjemstedets Fiskesorter og af tørrede Fiske-Svømmeblærer;

M. B. Borgen af Maasø for Binding og Skydning af Garn.

4de Præmie. Konsul Joh. Berger af Hammerfest, Handelsmændene P. Hofseth af Talvik og G. P. Ulich af Loppen som Udstillere af forskjellige af Finmarkens Tørfiskesorter;

Handelsmand Grundt af Berlevaag som Udstiller af Rundfisk;

Konsul P. G. Skancke og Kjøbmand R. S. Holmboe af Vardø, og Samuel Enebo af Kiberg som Tilvirkere af forskjellige Fiskesorter; Handelsmand Didr Nielsen af Alten som Udstiller af Rundfisk og Storsei;

Handelsmand C. Stuhr af Talvik som Udstiller af flere Sorter Tørfisk og af brun Tran. Konsul H. F. Esbensen og Kjøbmændene Herm. Dahl og L. H. Olsen af Vadsø, A. Holmgreen af Kvalsund, Nils Jensen Rafsbotten af Alten og Nils Mikkelsen Langstrand af Hammerfest Herred som Tilvirkere af Rundfisk;

I. E. Kjelmand af Talvik som Tilvirker af Rotskjær;

Fyrforvalter Johnsen af Fruholmen som Arbeider af Model til en Synkenot,

Ole Værdal af Loppen som Arbeider af en Linerul og en Skjælplog (Redskab til at tage Skjæl fra Bunden til Agn ved Linefisket).

5. Bergværksdrift.

Af Bergværker haves fremdeles kun et, nemlig Kaafjordens Kobberværk i Altens Herred med underliggende Reipas og Kvænangens Gruber — de sidstnævnte beliggende i Tromsø Amt. Af de 7 Gruber, som idethele vare i Drift i det foregaaende Femaar nedlagdes i 1870 1, ved Femaarets Udgang dreves saaledes 6. En Oversigt over Værkets Virksomhed og Udbytte i Femaaret indeholdes i nedenstaaende Tabel, der er et Uddrag af detaillerede Oplysninger, som velvilligen ere mig meddelte af Værkets Bestyrer:

Aar.	Antal Arbeidere ved Gruben.	Driftsudgifter.		Samlet Beløb.	Production.	
		Til Materialier.	Til Lønninger.		Tons af Malm.	Tons af Kobber.
1866—67	375	36,765 Spd.	22,895 Spd.	59,660 Spd.	2,821	137
1867—68	346	20,962 —	31,803 —	52,764 —	2,604	122
1868—69	338	18,557 —	29,342 —	47,899 —	2,478	113
1869—70	320	15,583 —	31,595 —	47,178 —	2,477	112
1870—71	280	19,956 —	30,446 —	50,402 —	2,343	115
I Gjennemsnit aarlig	332	22,365 Spd.	29,216 Spd.	51,581 —	2,545	120

samtlige Aar regnede fra 1ste April til 31te Marts det paafølgende. Driften er saaledes stadig indskrænket, og Bruttoudbyttet dermed formindsket. Prisen paa Værkets Kobber har i Femaaret dreiet sig mellem 320 og 360 Spd. pr. Ton, og Grubedriften har altsaa stadig givet Tab. Dette tør dog for en større eller mindre Del være dækket ved Overskud af Værkets Handelsvirksomhed. De i forrige Femaarsberetning omtalte Forsøg paa at faa Værket, som fremdeles eies af et engelsk Aktieselskab, overtaget af et Norsk, have ikke ført til noget Resultat. Der høres dog ikke nu nogen Tale om at nedlægge Værket, som med den økonomiske Maade, hvorpaa det nu drives, formentlig ikke tiltrænger nogen betydelig Stigning i Kobberets Pris for at give Overskud.

Af Mineralriget udvindes forøvrigt foruden Brændetorv kun noget Kalksten i Kaafjord, hvoraf der ved Værket brændes omkring 500 Tønder Kalk aarlig, samt Skifer af et Brud ved Vina i Alten, som drives mest af Tverelvdøler, omkring 5000 Stkr. Tagsten aarlig, hvoraf Prøver præmiebelønnedes ved Udstillingen i Tromsø.

En i 1868 opdaget Grafitanvisning paa Fjeldet Beskades imellem Alten og Kautokeino, blev Aaret efter bearbeidet men fandtes ikke drivværdig.

I 1866 paabegyndtes ved Geschworner Dahl den geologiske Undersøgelse af dette Amt, og allerede samme Aar paaviste han Guld forekommende alluvialt i Tanadalen i Form af ganske smaa Blade. Siden have Undersøgelserne været udstrakte til alle større Elve i Amtet, og det Resultat foreligger nu, at samtlige Elve, der komme fra Grændsen mod Finland, i Strækningen mellem Grændserøserne No. 317 og 341 samt fra Vandskillet mellem Altendalen og Tanadalen, ere gulførende. Disse Høider indtages af et stort Granitdistrikt, ved hvis Grændser Guldet antages at have sine oprindelige Leiesteder, hvorfra det ved Virkning af Is og Vand er nedført i Dalene. Foruden i Tana er der saaledes paavist Guld i Anarjok og Bosminjok, Gossejok, Karasjok og Bautajok, samtlige tilhørende Tanavasdraget, fremdeles i Altenelven, ved Mortar, Masi og Vina, samt i Eibyelven. Derimod er der ikke Guld i de Elve, der falde i Laxefjorden, og som ikke naa op til Granitdistriktet. I Tanas Vasdrag har Guldet den største Udbredelse. Det forekommer dels som fine Blade i de af grovere Material dannede Elvebanker, dels som grovere, fladtrykte Korn i Bunden af Elveleierne paa det faste Fjeld og i Sprækker af samme. De bedste hidtil opdagede Lokaliteter opgives at være de to nederste Mile af Gossejok, som falder i Tana ved Jorgastak, og Bosminjok, samt antagelig de øvre Dele af Karasjok ovenfor Mundingen af Bautajok. Hidtil har der ikke af disse Fund udviklet sig nogen privat Virksomhed. Adgang er dertil aabnet ved Lov af 17de Jnni 1869 og Reglement af 13de April 1871.

6. Fabrik- og Haandværksdrift.

Af Fabrikker eller Anlæg, som dermed maa sættes i Klasse, findes fremdeles i Landdistriktet kun Smeltehytten ved Kaafjords Kobberværk og Kalkbrænderiet sammesteds, samt Brænderier og Damperier til Virkning af brun, blank og Medicintran.

De to førstnævnte Anlæg ere hvad Afkastningen angaar, omhandlede under forrige Afsnit. Smeltehytten har aarlig beskjæftiget mellem 40 og 50 Mand og forbrugt 3500 Tons Stenkul og 100 Favne Ved. Den har afgivet et Biprodukt i Slagsten, 6 à 7000 Stk. aarlig.

Antallet af Tranbrænderier i Landdistriktet er i Femaaret steget fra 29 til 39 og Arbeidsstyrken fra 52 til 72 Mand. I Gjennemsnit kan regnes, at disse Indretninger ere i Drift $^1/_3$ Del af Aaret. Enkelte arbeide ikke mere end 2 à 3 Uger medens andre ere beskjæftigede saameget længere.

Det i 1870 ved disse Brænderier tilvirkede Kvantum brun og blank samt raa eller selvsmeltet Medicintran er opgivet til 9959 Tdr., nemlig

i Altens	Fogderi	738 Tdr.
- Hammerfest	—	5275 —
- Tanens	—	1666 —
i Vardø	Fogderi	1620 Tdr.
- Varanger	—	660 —

Dette er ikke synderligt Mere end hvad Tilvirkningen aarlig udgjorde i forrige Femaar. Leverens Forædling til Tran er gaaet mere og mere over til Byerne. Enkeltvis er det Tilfældet i Landdistrikterne, navnlig i Porsangerfjorden, at Almuen selv brænder sin Lever til Tran.

Tilvirkningen af Medicintran foregaar nu saagodtsom udelukkende ved Hjælp af Dampmaskiner. Antallet af disse „Damperier" var i Landdistriktet ved Femaarets Udgang 12, hvoraf de fleste tilkomne i Femaaret. 2 vare dog i 1870 endnu ikke satte i Drift. De 10 beskjæftigede 23 Mand og leverede i 1870 1799 Tdr. Medicintran, nemlig

i Hammerfest	Fogderi . . .	50 Tdr.
- Tanens	— . . .	1049 —
- Vardø	— . . .	700 —
		1799 Tdr.

Saavel Tranbrænderier som Damperier tilhøre for en større Del Kjøbstadborgere i og udenfor Amtet.

Af Haandværkere, der dreve Haandværket som Hoved- eller Binæring, fandtes ved Femaarets Udgang i Landdistriktet:

af Tømmermænd og Snedkere . . .	74
- Skomagere	35
- Smede	25
- Baadbyggere	38
- Skræddere	15
- Bødkere	7
- Malere	3
- Bagere	4
- forskjellige Andre	7
tilsammen	208

Det meste Haandværksarbeide faaes gjennem Handelen eller hentes fra Byernes Haandværkere, medens Afsætning af Haandværksarbeider udenfor Herredet ikke finder Sted.

7. Binæringer.

Husflid. Bortseet fra de foranomhandlede Haandværkere, der arbeide Mere eller Mindre udenfor eget Husbehov, findes der omkring i Landdistrikterne Mange, som ved egen Kyndighed afhjælpe sit Behov for Haandværksarbeide snart i en snart i flere Retninger. Antallet af detteslags nævenyttige Folk, og Almuens Stræben efter i omhandlede Henseende at hjælpe sig selv antages i Femaaret at have været i Stigende. Navnlig gjælder dette Tømmermands-, Snedker-, Skomager- og Skrædderarbeide. Flere Herreder opgives i saa Henseende at være selvhjulpne. Skindberedning angives at have gjort betydelige Fremskridt i Tanen og Næsseby. Kun for Karasjok klages over at Snedkeriet blandt de Fastboende er gaaet tilbage. Om Baadbyggeriet mere nedenfor. At forfærdige Trækjørler, Spaankurve m. v., hører med til Hus-

fliden i Alten, Kistrand, Nord- og Sydvaranger. Den er i Femaaret gaaet fremad og afgiver Noget til Salg udenfor vedkommende Herreder. Garnbinding drives mere nu end før i Loppens, Talviks, Altens, Kistrands og Nordvarangers Herreder, i Kvalsunds, Hammerfest og Karasjoks Herreder tilstrækkeligt for Behovet. Traaden ligesom alle øvrige Materialier til Fiskeredskaber kjøbes.

Ogsaa den kvindelige Husflid maa efter Indberetningerne antages at have gjort noget Fremskridt. Navnlig heder det om Vævningen af de nødvendigste Klædningsstoffe, at den tilfredsstiller Behovet i Kvalsund og Hammerfest Herreder samt blandt den lappiske Befolkning i Maasø, og at den er gaaet mere og mindre fremad overalt undtagen i Kautokeino, Karasjok, Hasvik, Vardø og Sydvaranger, uden at der i disse dog tales om Tilbageskridt. Hvad der væves bliver ogsaa i Regelen syet i Huset. Af Strømper og andet strikket Arbeide kjøbes forholdsvis Lidet. Det Meste virkes af Befolkningen selv. Blandt Fjeldfinnerne i Karasjok og Kautokeino drives som Kvindegjerning Forfærdigelse af Komager (Finsko, ogsaa kaldet Skaller, fordi de almindelig forfærdiges af Renens Hovedbedækning, den stærkeste Del af Skindet) Bollinger (tætsluttende Bedækninger fra Knæ til Ankel) Peske (Peltse) og Vanter, alt af Renskind, syet med Traad af Dyrets Sener. Videre hører med til et fuldstændigt Fjeldhyre en Finnehue, stoppet med Dun, en stor Krave af Bjørneskind til Extrabedækning for Hals, Skuldre, Ryg og Bryst i Uveir, et bredt Læderbelte, samt stærke Baand til at snøre Bollinger og Komager fast om Benene. Alle disse Sager forfærdiges af Fjeldfinnernes Kvinder. Denne Industri er bleven opmuntret af vedkommende Handelsmænd, og har i Femaaret ikke afgivet Ubetydeligt til Salg, ogsaa udenfor Amtet, ligesom der er at spore Fremskridt i disse Tilvirkningers Udseende og Godhed.

Forøvrigt ere Distriktets Forhold ikke gunstige for Udviklingen af Husflid. Mandens næsten uafladelige Beskjæftigelse med Fiskeriet, der tildels for lange Tidsrum ad Gangen kalder ham bort fra Hjemmet, hindrer ham fra at tage sig Andet fore. Det samme Forhold bevirker at Omsorgen for Husstellet, og for mange Gjøremaal, som ellers paahvile Manden, saagodtsom helt kastes over paa Husets Kvinder. Paa den anden Side kunde der upaatvivlelig om Vinteren blive mere Tid til Husflid baade for Mand og Kvinde, naar ikke det daglige Slid og Slæb øgedes saa betydeligt ved Fremskaffelse af Fodersurrogater til Kreaturene. Ethvert Fremskridt i Engdyrkning og Kreaturstel vil sikkert nok efterfølges af Fremskridt i Husfliden. Thi der mangler i Regelen ikke Amtets Almue paa Arbeidslyst. Nogen Hindring ligger vistnok deri, at Materialier til Træarbeider for Manden er dyrt og mangesteds vanskeligt at anskaffe ligesom og Tilgangen paa Materiale for de kvindelige Arbeider er trang fordi Faareholdet er og efter Naturforholdene maa være forholdsvis lidet. Det er kun Fjeldfinnerne og blandt disse kun de mere formuende som til sin begrændsede Industri have Raastof fuldtop.

Uagtet dette var Amtet dog noksaa hæderlig repræsenteret paa Husflidsafdelingen ved Udstillingen i Tromsø, hvor der uddeltes Præmier foruden til endel Damer af de bedre Stillede endvidere til efternævnte Almuesfolk her af Amtet:

Inger Andersdatter Bær af Kautokeino for Komager;

Eva Marie Eriksen af Kautokeino for vævede og strikkede Sager;

Marit Nilsdatter af Næsseby for Vævske og Bælte;

Inger Andersdatter Bergeby af Næsseby for Vævstol og Væv;

Stina Andersen Komagfjord af Talvik
Marie Berg — - —
Eva Johannesdatter — - —
} for „Vændmaal;“

Erik Hanssens Hustru Smelroren af Vardø for Strømper;

Anne Mikkelsen Langstrand af Hammerfest for vævede Sager;

Anna Nordstrøm af Alten for Uldtøi og Vanter;

Hans Olsen Lams Hustru af Næsseby for Traad og Hvalsener;

Johan Mikkelsen Børselv af Kistrand for en Træske;

Edvard Kjelmand af Talvik for skaarne Arbeider i Træ og Ben;

Matis Isaksen Karasjok for Knive med Slirer og for en Elvebaad;

Per Eriksen af Polmak for Træskjærerarbeide;

Joel Johannessen Mortensnæs af Næsseby for en Violin med Strenge af Rensdyrsener;

Per Olsen af Næsseby for Kniv med Slire;

Sjur Olsen Korsfjord af Talvik for Model til Gamme og Vævstol;

Jakob Abrahamsen Suopanjarg af Tanen for en Slæde;

Ole Simonsen af Alten for en Pulk;

Sivert Sivertsen af Sydvaranger for en Skindstak (garvet og syet af ham selv);

Anders Persen Lokkar af Næsseby for en Græne (tykt Uldteppe);

Anders Andersen Magga af Polmak for Taug af Furrurødder;

Sven Aas af Alten for uldent Stof.

Baadbyggeriet er i Femaaret gaaet tilbage. Som Grund anføres, at Materialierne fra Distriktets egne Skove ere blevne dyrere og at man derfor kjøber Baadene billigere fra Nordland, end de nu kunne leveres her. Det hører selvfølgelig med til en ordnet og forstandig Drift, at Skoven kun afgiver hvad den taaler, og Alt til en Pris, som Konjunkturerne paa Stedet bestemme. Det er saaledes troligt, at Materialet er blevet ikke saa lidet dyrere end tidligere, da det leveredes paa Forlangende uden Begrændsning af Hensyn til Skovens Evne og til en vilkaarlig af Lagrettesmænd fastsat Taxt (Kgl. Resol. af 30te September 1817 og

13de Oktober 1818). Men i en Baad udgjør Materialet en saa ringe Del af Værdien, at Tilbageskridtet sandsynligviis har sin Grund i noget Andet. Amtets Baadbyggere have ikke holdt Skridt med de Nordlandske i at levere godt, smukt og billigt Arbeide. Efter de indkomne Opgaver drives endnu Baadbyggeri i Skovbygderne Alten, Talvik, Kistrand, Karasjok (Elvebaade), Tanen, Næsseby og Sydvaranger, for en Ubetydelighed ogsaa i Lebesby og Nordvaranger. Der er bygget i Femaaret omkring 120 større og mindre Baade aarligt. Kun fra Kistrand og Karasjok er der solgt nogle udenfor Herredet. Størst er Tilbageskridtet i Sydvaranger, hvor der i det foregaaende Femaar byggedes omkring 80 Baade aarligt, men i dette kun 20 à 30. Noget Fremskridt spores derimod i Tanen, Næsseby og Nordvaranger. Flikning af Baade udføres i alle Herreder dels af Hvermand selv, dels af enkelte deri mere øvede Almuesfolk. Skibsbyggeri gives ikke.

Fragtfart, Landtransport og Skyds afgive paa sine Steder nogen Fortjeneste. Den første er dog betydelig indskrænket ved den i Femaaret indtraadte hyppigere Dampskibsfart. Af Fartøier eiede Landdistriktet ved Femaarets Udgang kun 12 af $121^1/_2$ Com.-Læsts Drægtighed, samt nogle „Storbaade", der gaa i Fragt mellem Fiskeværene og Byerne. Landtransporten, som mest foregaar ved Hjælp af Rensdyr fra og til Fjelddistrikterne, er tiltaget og afgiver betydeligt Bierhverv for Fjeldfinnerne. Fragtkjørsel med Heste foregaar i Nordvaranger, Næsseby, Tanen og Alten, men kun i ringe Udstrækning. De mest befærdede Veie er om Vinteren fra Karasjok til Alten, og til Varangerbunden, samt fra Kautokeino, Muonioniska i Finland, Karasuando i Sverige til Alten. Disse Veistykker udgjøre fra 16 indtil 30 Mile. Med Ren fragtes paa Veie af 18 Miles Længde 1 Tønde Korn for $1^1/_2$, 1 Tønde Salt for 2 Spd., 1 Centner andre tunge Varer for 100 Skill. Paa Bygdeveiene i Alten betales for Kjørsel af 1 Tønde Korn eller Salt omkring 30 Skill. pr. Mil, for kortere Veistykker forholdsvis mere. Skyds med Posten og med Reisende opløber som Følge af de lange Afstande til betydelige Beløb, men som mest komme Indlandsdistrikterne og Fjeldfinnerne tilgode. Paa Kysten har Dampskibsfarten nu overtaget Postens og Reisendes Befordring i saadan Udstrækning, at Baadskydsen kun afgiver ubetydelig Bifortjeneste. I Varangers, Vardø og Hammerfest Fogderier gjælder endnu Pligten til at levere Skyds efter Tilsigelse, i sidstnævnte Fogderi dog kun til dem, som reise i offentligt Ærinde, forøvrigt er al Baadskyds Gjenstand for Akkord. For Renskydsen haves en fast Station i Sydvaranger, i de øvrige Fjeldsogne skydses efter Tilsigelse, og er denne Skydsfortjeneste meget begjært af Fjeldfinnerne. Elveskydsen paa Tanaelven og Bielve besørges nu fra faste Stationer. Befordringen af den ugentlige Vinterpost mellem Alten og Polmak besørges af 8 Fjeldfinner med Ren; dens Viderebefordring til Vadsø sker ved Hest, derfra til Vardø paa Ski. Ogsaa de 14daglige Poster mellem Alten og Kautokeino samt Karasuando, og mellem Karasjok og Lebesby befordres med Ren, de øvrige Biposter om Vinteren tilbaads eller paa Ski over Eider og Fjelde.

Handelen har i Femaaret undergaaet en Forandring i Retning af større Frihed. Lov af 26de Mai 1866 § 10 tillader alle med Fartøi ankommende Nordmænd, som til hvilkensomhelst Tid af Aaret søge Amtets Fiskevær for at indkjøbe raa eller saltede Fiskeprodukter, fra deres Fartøier at drive Handel i samme Omfang som Landhandlere. Disse have saaledes faaet en stærk, formentlig af Almuens Behov mindre paakrævet Konkurrence af Folk, der ikke deltage i Distriktets Skattebyrder. Desuagtet er Landhandlernes Antal i Femaaret steget fra 53 i 1865 til 116 ved Udgangen af 1870. Af disse handlede 18 med Hjemmel af Kgl. Bevillinger, de Øvrige med Fogedbrev efter Lov af 22de Juni 1863. De sidste ere for en stor Del Kjøbstadborgere, som eie Fiskevær, til hvis Drift uindskrænket Handelsret er nødvendig. Af disse Etablissementer er der en større Del, som aabnes og lukkes med Begyndelsen og Tilendebringelsen af de almindelige Fiskerier. Blandt Almuen er det de mere Formuende, der forsøge sig som Handelsmænd og de mange mislykkede Forsøg synes ikke at virke afskrækkende. Derimod spores der ikke nogen almindelig Tilbøielighed hos Amtets Almue til Handel udenfor Salget af egne Frembringelser. Foregaar der Mand og Mand imellem nogen Afhændelse af andre Sager, sker det som Tjeneste og uden Avance. Der vides heller ikke blandt Almuen at være Nogen, som driver Opkjøberi og heller ikke Skræppehandel, medens Distriktet derimod til sine Tider oversvømmes af Skræppehandlere sydfra.

En Skyggeside ved Loven af 22 Juni 1863, den dermed følgende Oprettelse af talrige Udsalgs- og Udskjænkningssteder for Vin fjernedes ved Lov af 26de Mai 1866 og endnu mere ved Lov af 12te Juni 1869. Virkninger af disse Love kunde imidlertid endnu ikke ved Femaarets Udgang være meget synlige. Saaledes gaves der i 1870 endnu 25 til Smaasalg og Udskjænkning af Vin Berettigede. 4 Herreder, nemlig Nordvaranger, Lebesby, Maasø og Kvalsund, havde ingen Udskjænkningsberettiget. Antallet af de til Smaasalg og Udskjænkning af Brændeviin Berettigede var 10, nemlig i Tanens Fogderi 6, i Hammerfest 2 og i Alten 2.

Søgningen af norske Kjøbefartøier til Vaarfisket er omtalt ovenfor. Under Sommerfisket er Søgningen af saadanne Fartøier nu tildags ubetydelig, og kjøbe de i Regelen kun Lever. Af Russiske Fartøier søges derimod Distriktets Fiskevær i stedse stigende Antal. Ifølge Regnskaberne over Medicinalafgiften var Antallet af Russiske Fartøier, som udklarerede med Saltfisk i det foregaaende Femaar gjennemsnitlig 220 aarlig,

i 1866	241
- 1867	218

i 1868 246
- 1869 269
- 1870 288

Nogle flere søge Landhandlerne for af dem at tiltuske sig Tørfisk, som Russerne kun maa kjøbe af Handelsberettigede. (Lov 22de Juni 1863). Omfanget af Almuens Handel med Russerne er nærmere omtalt ovenfor under Sommer- eller Makketidsfisket, ligesom idethele Almuens Forhandling af Fiskeriets Produkter er behandlet under Fiskeriet.

De egentlige Landhandleres Stilling som Mellemmænd mellem Almuen og Kjøbstæderne antages ikke i Femaaret at være undergaaet nogen synderlig Forandring. Den naturlige Tendents hos Almuen til at sælge sine Fiskeprodukter direkte til Exportørerne trækker den selvfølgelig til Kjøbstæderne og disses Filialanlæg i Landdistrikterne, saavidt Afstande og andre Omstændigheder tillade. Men saalænge Dampfarten endnu er for dyr til Transport af andre Fiskeprodukter end Tran, vil altid Landhandelen blive et nødvendigt Mellemled og afgive Levebrød for et passende Antal under geografiske Forhold som Finmarkens. Landhandlerne have ialmindelighed sine væsentligste Forbindelser i nærmeste Kjøbstad, Altens Fogderies dog maaske mere i Tromsø. Igjennem det bestandig voxende Antal Handelsreisende er dog Landhandelen kommet i mere direkte Forbindelse med sydligere Kjøbstæder, ligesom der ogsaa gives de Landhandlere, som i Medhold af Lov 26de Mai 1866 § 1 forskrive sine Varer fra Udlandet.

Af Markeder haves endnu 4, nemlig 2 paa Bosekop i Alten i Marts og i December, 1 paa Karlebotten (Bunden af Varangerfjorden) i Slutningen af November eller Begyndelsen af December, samt 1 i Bugøfjord i Sydvaranger i Begyndelsen af Februnr. Et femte Marked, paa Kirkenæs i Sydvaranger, som var midlertidig oprettet ved Kgl. Relolution af 27de Oktober 1858 og 28de Marts 1863, har ingen Søgning havt og er hævet ved Kgl. Resolution af 18de Februar 1871. Samtlige Markeder have til Hensigt at lette den gjensidige Omsætning mellem Kyst- og Indlandsbefolkningen, under den sidste ogsaa indbefattet Naborigernes. Omsætningen er dog ikke stor undtagen paa Bosekops Marked. Her bestaar den mest i Bytte af Kolonial-, Manufaktur- og Fødevarer, navnlig russisk Rugmel og Havregryn imod Renkjød, Fuglevildt, Skind og fornemmelig Smør, som af svenske og finske Opkjøbere bringes ned fra det nordlige Sverige og Finland, ogsaa er Gjenstand for Salg mod Penge, og afgiver et væsentligt Bidrag til Ishavsflaadens samt Kaafjords Kobberværks Proviantering. Markedet har dog ogsaa havt nogen Betydning som Stedet for direkte Omsætning mellem de nærmeste Byers Krambodhandlere og Altens Fogderies Søalmue. Af denne Betydning har Markedet i senere Tid tabt meget dels som Følge af den ved Loven af 1863 indførte større Frihed i Landhandelen, dels ved Dampskibsfartens Udvidelse og den lettere Forbindelse Aaret rundt med sydligere Byer. Vedkommende Lensmand anslaar dog endnu den aarlige Omsætning til 24,000 Spd., hvoraf i Smør 18,000 Spd. Heromhandlede Marked, som forhen varede i 6 Dage ad Gangen, men medførte Excesser af den Slags, som synes at være Markeders uadskillelige Følgesvende, blev paa vedkommende Herredstyrelses Andragende ved Kongelig Resolution af 27de Juni 1869 indskrænket til 3 Dage hvergang. Paa Karlebottens Marked omsættes aarlig for 4 à 5000 Spd., paa Bugøfjords for 12 à 1300. Paa de sidstnævnte Markeder fremmøde foruden Handlende fra Vadsø — paa Karlebottens ogsaa fra Vardø — og Almue fra Varangerfjorden tillige Nomader og Fastboende fra de finske Sogne Utzjok og Enare samt de Norske Fjeldsogne Polmak og Karasjok.

Jagten drives af Ingen som Hovednæring, naar bortsees fra Bedriften i Polaregnene. Men som Binæring er den af adskillig Betydning, især for den Lappiske Race, saavel de Fastboende som Nomaderne. Det vigtigste Vildt er Rypen. Dens Forekomst er dog overalt i Distriktet meget ustadig. Femaaret har i denne Henseende hørt til de ugunstige Tidsrum. 1867 var det bedste Aar. Der fangedes da f. Ex. i Karasjok 5 à 6000 medens den aarlige Fangst sammesteds ialmindelighed ikke anslaaes høiere end til 200. Efter Opgaver fra Lensmændene skulde der Aar om andet skydes og fanges her i Amtet omkring 17,000 Ryper. Kun lidet fortæres af Almuen selv. Prisen dreiser sig mellem 4 og 16 Skill., Gjennnmsnitsprisen har i Femaaret været 8 Skill. De høieste Priser betales selvfølgelig i Byerne. Af Fuglevildt haves forøvrigt Tiur i Alten, forskjellige Slags Vandfugle i Oplandsstrøgene, og ved Kysten Søfugle i Mængdevis, hvoraf nogle Arter skydes af Lapperne til egen Fortæring. Jagten paa Vildren og Hare er ikke af stor Betydning. Mere indbringer Fangsten af Ræv, Oter, Sælhund, Niser (en Delfinart) samt af præmiedygtige Rovdyr og Rovfugle. Der er af Amtskommunen udbetalt Præmier for efternævnte Antal:

I Aaret	Bjørne.	Ulve.	Jerve eller Filfras.	Ørne.	Hønsehøge.
1866	3	25	29	124	208*)
1867	4	16	17	52	51
1868	3	9	17	61	47
1869	6	18	24	52	61
1870	6	23	16	30	49
	22	91	103	319	416
De tilsvarende Tal i forrige Femaar vare	6	84	70	480	182

For Udryddelse af ovennævnte Rovdyr har der i Femaaret ikke været betalt noget Tillæg til den lovbestemte

*) Først i 1867 fik man Tegninger, skikkede til at forebygge Forvexlinger af Hønsehøg med andre Høgearter.

Præmie. Derimod vedblev man indtil Udgangen af 1869 at udrede en i 1861 besluttet Præmie for Udryddelse af Ravn, stor 6 Skill. pr. Hoved. Man vilde derved beskytte Fiskehjældene samt Æg- og Dunværene. Der blev ogsaa i Aarene 1861—69 udbetalt Præmier for henved 8000 dræbte Ravne. Hermed fandt Amtsformandskabet i 1869, at man havde gjort nok i denne Retning, idet man blandt Andet gik ud fra, at den Skade, Ravn gjør, er ringe imod den Skade, som gjøres af Kraaker, Skjærer og Rotter og Mus, medens man dog ikke vovede at følge Konsekventserne saa langt som til alle de Fugle og Smaadyr, hvoraf Skade kan paavises. Hvad Fiskehjælde og Fuglevær angik, fandt man desuden at det maatte blive Hvermands Sag at beskytte sin Eiendom selv. Jagtbedriften angives i nogle Herreder at være gaaet fremad i Femaaret, i andre, især i Vestfinmarken, at være gaaet tilbage.

Samling af Multer og andre Bær er fremdeles paa sine Steder et ikke uvigtigt Bierhverv, og vil altid vedblive at være det, da Størstedelen af de Vidder, som optages af Multebærland og anden Bærvæxt, neppe nogensinde ville komme under Dyrkning. Multehøsten kan, især som Følge af forskjelligt Veirlag i den Tid Blomsterne skulde knytte sig, i samme Aar blive mere og mindre god paa de forskjellige Steder inden det vidtløftige Amtsdistrikt. Men idethele taget var for denne Binæring 1866 et Middelsaar, 1867 og 1868 slette men 1869 og 1870 gode Aar. At opgive den producerede Mængde er umuligt. Den største Del forbruges i fersk eller kogt Stand inden Distriktet selv. Men i gode Aar afhændes ikke ubetydeligt af Multegrød til Steder udenfor Amtet. De rigeste Multebærland findes paa den til Finmarkens Amtmandsembede henlagte og paa hver Amtmands Embedstid bortforpagtede Store Tamsø i Porsangerfjorden, Renøen og Hornøen ved Vardø, den første tilhørende Vardøhus Fæstning, den sidste Vardø Bykommune, samt paa Øen Loppen, der dels er Privateiendom, dels Præstegaard. Men ved Siden deraf gives en Mængde mindre Multemyrer. Efter et Skjøn, som støtter sig til Opgaver fra de ovennævnte vigtigste Produktionssteder, udføres fra Amtet i et Middelsaar omkring 120 Ankere til en gjennemsnitlig Pris af 3 Spd., og antages omtrent et ligesaa stort Parti at omsættes inden Distrikterne selv. Indsamlingen kræver meget Arbeide, som i Regelen udføres af Leiefolk mest bestaaende af Kvinder og Børn. Af andre Bær haves væsentligst kun Blaabær og Tyttebær samt Kræklinger, hvilke sidste spises af Fjeldfinnerne sammenkogt med Renmelk.

Indsamling af Renmose til Hjælpefoder for Kreaturene er en ikke uvigtig Binæring, navnlig i Sydvaranger, hvorfra der aarlig udføres endel til Vadsø og Nordvaranger, og sælges der til 48 à 60 Skill. pr. Tønde. Andensteds samler Almuen i Regelen hver for sit Behov.

Af Dun- og Æggevær gives nogle større paa ovennævnte Tamsø, Renø, Hornø og Loppen, samt i de saakaldte Fuglefjeld paa Hjelmsø, Stappene ved Gjæsvær, Sværholtklubben og endel af mindre Betydenhed. I Fjeldene ruge fornemmelig Maagen, Lunnen og Alken, hvilke Fuglearters Æg med flere andres er en yndet Spise inden Distriktet og tildels sælges udenfor samme. Der sælges fra de førstnævnte 4 Eiendomme i et Middelsaar 18 à 19000 Æg til en Pris af 2 Skill. Stykket. Paa Stranden ruger Edderfuglen. Denne Fugl, hvis Liv blev fredlyst inden Tromsø Stift ved Lov af 1860, har formeret sig betydeligt. Men Dunafkastningen afhænger fornemmelig af Veiret i Rugetiden, og i saa Henseende var kun 1866 et godt Aar, 1868 og 1870 middels, men 1867 og 1869 slette Aar. Dunprisen, som i forrige Femaar holdt sig i 9 Ort pr. Mark renset Dun, har i det forløbne Femaar jevnest holdt sig ved $1^1/_2$ Spd. Tamsø og Vardø leverer i Middelsaar tilsammen omkring 400 Mærker. Den møisommelige Indsamling af Æg og Dun udføres ved leiede Folk og giver ikke ubetydelig Arbeidsfortjeneste.

Klipfisktørringen i Alten og Talvik har i Femaaret afgivet noget større Arbeidsfortjeneste for Befolkningen end tidligere, da Bedriften er tiltaget. Det Samme kan forøvrigt siges om alt det Dagarbeide som hænger sammen med Fiskerierne.

Ved Lodsning fortjentes Aar om andet af Amtets Fast- og Reservelodser, hvis Antal i 1866 var 17, i 1870 22, hvoraf 7 Bylodser, gjennemsnitlig 83 Spd. tilmands. Amtets Lodsunderstøttelseskasse havde ved Femaarets Udgang en Beholdning af 1,541 Spd. og uddelte i Pensioner aarlig omtrent 150 Spd.

8. Tilstanden i Almindelighed.

Ved Lov af 8de Januar 1866 blev den siden 1787 bestaaende Amtsforbindelse med Senjen og Tromsø Fogderi hævet og af det før saakaldte „egentlige“ Finmarken oprettet et eget Overøvrighedsdistrikt. I Henhold til Kgl. Resol. af 26de Mai 1866 foregik Delingen fra 1ste Oktober s. A. Ved Kgl. Resol. af 14 Decbr. 1867 blev det bestemt at Finmarkens Amtmand skal bo i eller ved Hammerfest.

Ved Kgl. Resol. af 24de Septbr. 1868 blev, under Forudsætning af den fornødne Bevilgning, det forrige Varangers Fogderi og Sorenskriveri delt i 2 Embedsdistrikter, det ene under Navn af Vardø Fogderi og Sorenskriveri, indbefattende Vardø By og Landsogn, det andet under Navn af Varangers Fogderi og Sorenskriveri, bestaaende af Vadsø By og Landsogn samt Sydvarangers Herred. Efterat Storthinget havde bevilget de fornødne Midler, blev Delingen iværksat i 1869. Amtet var saaledes ved Femaarets Udgang delt i fem Fogderier og Sorenskriverier, hvoraf de to indbefattende de derunder beliggende Vardø og Vadsø Kjøbstæder, medens Hammerfest Kjøbstad har udgjort egen Jurisdiktion med særskilt Byfoged siden 1856.

I kommunal Henseende udgjorde Amtet ved Femaarets Udgang 2 Bykommuner, Hammerfest og Vardø, 16 Herredskommuner og 1 forenet By- og Landkommune, nemlig Vadsø Præstegjæld. Et lignende Fællesskab mellem Vardø By og Landsogn hævedes ved Kgl. Resol. af 22de Mai 1868. Herredskommunernes Antal forøgedes i Femaaret med 3, idet ogsaa Kistrands og Karasjoks Sogne af Kistrands Præstegjæld i 1866 ordnede sig med særskilte Formandskaber i Henhold til Formandskabslovens § 1, og det forrige Hammerfest Herred ved Kgl. Resol. af 5te Juni 1869 deltes i Kvalsunds og Hammerfest Herreder.

Som Amtskommune havde det egentlige Finmarken altid under Navn af „Øst- og Vestfinmarkens Distriktskommune" været adskilt fra Senjen og Tromsø Fogderi, og forvaltet af et „Distriktsformandskab," som ifølge Kgl. Resol. af 11te August 1841 kun traadte sammen hvert andet Aar. Ved Kgl. Resol. af 23de April 1870 er nævnte Bestemmelse ophævet, efterat aarligt Sammentræde allerede havde fundet Sted fra og med 1867 i Henhold til den i Formandskabsloven indeholdte Tilladelse til at afholde extraordinære Amtsformandskaber.

Lensmændenes Antal udgjorde ved Femaarets Udgang 15. Et Herred, nemlig Næsseby, danner 2 Lensmandsdistrikter, idet Fjeldsognet Polmak har egen Lensmand. Derimod bestod ved Femaarets Udgang endnu Foreningen til et Lensmandsdistrikt mellem Altens og Talviks *), mellem Hammerfest og Kvalsunds, samt mellem Kjelviks og Kistrands Herreder. Lensmandsbestillingen i Karasjok er omordnet ved Kgl. Resol. af 7 Marts 1868, saaledes at denne Bestilling ved Hjælp af en høiere Aflønning, der bevilgedes af 1868—69 Aars Storthing, er bleven besat med en norskfødt Lensmand og en lappisk født Assistent, hvorhos der samtidig bevilgedes det Fornødne til en særskilt Politi- og Toldstation ved Tanaelven.

Thinglagenes Antal var ved Femaarets Udgang, efterat det ældre Hammerfest Thinglag ved førnævnte Kgl. Resol. af 1869 var delt, 18, hvoraf de 2 indbefattede de derunder beliggende Vardø og Vadsø Kjøbstæder.

Herreds- og Thinglagsgrændserne falde overalt sammen med Sognegrændserne, naar undtages en liden Kyststrimmel i Tanens Fogderi, som endnu tilhører Tanens Præstegjæld, men Lebesby Herred og Thinglag.

Folkemængden i det nye Amts Landdistrikt, hvilken i 1825 udgjorde 8,320, i 1835 10,040, i 1845 11,229, i 1855 13,971 og 1865 16,661 **), var ved Udgangen af 1870 kun steget til 17,118. Ved velvillig Bistand af samtlige Sognepræster i Amtet, enkelte Skolelærere, Lensmænd og Ligningskommissioner lykkedes det ved sidstnævnte Termin at faa istandbragt en Folketælling i samtlige Herreder. Denne Tælling, som maatte udføres uden Pengeudgift, er ikke foregaaet ved Omreise fra Gaard til Gaard og har følgelig ikke det samme Krav som den 5 Aar tidligere foregaaede officielle Tælling paa fuld Tilforladelighed i det Enkelte. Imidlertid har jeg al Grund til at tro efter de Kræfter, som ofrede sig for Sagen og i Betragtning af det nøie Kjendskab, som Embeds- og Bestillingsmænd i disse smaa Herreder i Regelen have til hver Familie, at de mulige Feil ere for Lidet at regne. Jeg tror derfor at burde hidsætte de udkomne Tal herredsvis ved Siden af de tilsvarende Tal fra Folketællingen i 1865, samt Femaarets Overskud af Fødte og Antallet af i samme Tid til Amerika Udvandrede:

(Se Tabellen næste Side).

Overskuddet af Fødte og Indflytning (fra Finland og fra sydligere Dele af Riget) har altsaa dækket Udvandringerne til Amerika og andre Steder og giver desuden et Overskud af 183 Individer. Tabellens to første Rubrikker ere udfyldte efter den officielle Statistiks „Folkemængdens Bevægelse." Denne Bevægelse falder, som det vil sees, i dette Femaar meget ujevnt paa de forskjellige Dele af Amtet. Inden de i Tabellen først nævnte 10 Herreder, som danne Vestfinmarken, er Folketallet aftaget med 440 eller 4,3 pCt. og kun i 3 af disse Herreder, nemlig Talvik, Hammerfest og Kistrand har nogen Forøgelse fundet Sted. I de 7 Herreder, som danne Østfinmarken, er derimod Folketallet steget med 897 eller 13,9 pCt. uagtet den betydelige Formindskelse af 17 pCt. i Karasjoks Herred. Dette Forhold staar udentvivl i nær Forbindelse med at Loddefisket i største Delen af Femaaret har slaaet fra i Vest- men til i Østfinmarken, samt de stedfundne Indskrænkninger i Driften af Kaafjords Kobberværk, der væsentligst har bevirket den stærke Udvandring fra Altens Herred. Denne antages efter senere indhentede Oplysninger at have været noget større end i de officielle Tabeller anført, da der efter nærmere indhentede Oplysninger skal være udvandret ikke mindre end 321.

Til Amerika udvandrede fra Amtets Landdistrikt ifølge de statistiske Tabeller:

i 1866	130
- 1867	48
- 1868	94
- 1869	74
- 1870	74

Som Bevæggrund anførtes almindelig Haabet om lettere Arbeide og rigere Erhverv, vakt ved lokkende Skildringer og Opfordringer fra tidligere Udvandrere. Enkeltvis, navnlig i Alten, angave Emigranter som Grunden til deres Beslutning Misfornøielse med de mange Love og Baand her i Landet og ikke mindst de nugjældende Indskrænkninger i Benyttelsen af Statsskovene. Fra Varangerfjorden hed det, at Fiskebedriften var saa haard og besværlig, man kunde her

*) For disse Herreders Vedkommende er det heromhandlede Fællesskab senere hævet.

**) Heri indbefattet 53 Individer, tilhørende Vardøhus Fæstning, hvilke i 1865 urettelig vare medregnede under Vardø Kjøbstad.

Herred	Overskud af Fødte i Femaaret.	Antal Udvandrede til Amerika i Femaaret.	Folketal ved Udgangen af 1865.	Folketal ved Udgangen af 1870.	Forøgelse eller Formindskelse	
					i det Hele.	procentvis.
Lopen-Øxfjord	27	11	801	736	÷ 65	÷ 8,1
Talvik	99	24	1,938	2,005	+ 67	+ 3,5
Alten	45	291	2,442	2,162	÷ 280	÷ 11,5
Kautokeino	26	„	738	712	÷ 26	÷ 3,5
Hasvik	14	4	506	466	÷ 40	÷ 7,9
Hammerfest Landsogn Kvalsund	1	„	1,446	825 507	÷ 114	÷ 7,9
Maasø	÷ 9	7	933	877	÷ 56	÷ 6
Kjelvik	14	„	345	334	÷ 11	÷ 3,2
Kistrand	71	„	1,048	1,133	+ 85	+ 8,1
Lebesby	41	„	592	583	÷ 9	÷ 1,5
Tanen	111	9	1,388	1,701	+ 313	+ 22,6
Karasjok	17	„	588	488	÷ 100	÷ 17
Næsseby	62	„	1,175	1,296	+ 121	+ 10,3
Vardø Landsogn*)	11	29	591	717	+ 126	+ 21,3
Vadsø Do.	96	35	959	1,099	+ 140	+ 14,6
Sydvaranger	68	10	1,171	1,477	+ 306	+ 26,1
Tilsammen	694	420	16,661	17,118	+ 457	+ 2,7

ikke komme videre, Udsigten for Børnene vare for mørke, Skatterne steg og her blev saa trangt baade paa Sø og Land. En større Udvandring fra Vadsø i 1871 skal efter indløbne Breve fra de Udvandrede have bragt for Dagen, at de Tidender, hvoraf de lode sig drage, havde stillet Forholdene i Amerika i et bedre Lys end de fortjente, hvorfor Mange nu ønskede sig tilbage. Forøvrigt er det tvivlsomt om ikke Opgaverne over Udvandrede her fra Amtet delvis have været for høie. Navnlig antager jeg, at der i Opgaverne fra de Søstæder, hvor Udvandrerne have indskibet sig, ikke behørig er skjelnet mellem norke Undersaatter af finsk Nationalitet og Svensker og Finlændere, som om Vaaren ere komne til Norge i den Hensigt kun at drive Vaarfisket her og derpaa begive sig til Amerika. Holder man sig til Opgaverne fra Sognepræster og Lensmænd, saaledes som disse ere indtagne i det officielle Tabelværk, faar man ud, at der i Femaaret fra samtlige Herreder kun er udvandret 359. Af Amtets Bybefolkning udvandrede samtidigt 206. De Udvandrede vare for største Delen gifte Folk omkring 30 Aars Alderen, med Børn, og især fra Østfinmarken forholdsvis velstaaende. Folk.

Foruden til Amerika sker der fra dette Amts Landdistrikt hyppig Udflytning til Amtets Kjøbstæder, mindre derimod til sydligere Landsdele, til den Murmanske Kyst, og af Kautokeino Nomader til det svenske Karasuando. Disse Afløb flyde dog samtlige saa jevnt, at Indflytningen fra sydligere Landsdele og fra Finland maa i Femaaret have været forholdsvis betydelig for at kunne tilligemed det ringe Overskud af Fødte have givet saapas Overskud til Folketallets Forøgelse.

Det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Nationaliteter, som danne Amtets Befolkning, vil jeg, for ikke at udstykke hvad der naturligen hører sammen, behandle nedenfor under Et for Landdistrikt og Kjøbstæder.

Landdistriktet er i geistlig Hensseende fordelt i 13 Præstegjæld med 25 Sognekirker og Kapeller. Nogen Forandring heri er i Femaaret kun foregaaet forsaavidt som Kirkernes Antal er forøget med Kapeller paa Ingø under Maasø Præstegjæld, i Laxelv under Kistrand og ved Grændse-Jakobselv i Sydvaranger. Foruden de 13 Sognepræster har i Femaaret en Stiftskapellan virket i Fiskeværene, væsentligst blandt den kvænsktalende Befolkning.

For Landdistrikternes Skolevæsen er der i Femaaret udrettet ikke Lidet igjennem Anstrengelser, som de smaa og fattige Kommuner have baaret med beundringsværdig Lovlydighed og Udholdenhed. Saaledes er Lærerjordernes Antal forøget fra 13 til 23, Lærerboligernes fra 19 til 23, Skolehusenes fra 32 til 41, til samme Tid som man har havt Byrderne ved Afdragning og Forrentning af de Laan, som i det foregaaende Femaar optoges paa længere Tid forat tilfredsstille den nye Skoleordnings mest paatrængende Krav. Man begyndte nemlig i 1861 med kun 8 Lærerjorder, 11 Lærerboliger og 18 Skolehuse. Antallet af skolepligtige Børn var ved Femaarets Udgang 3,180, fordelte paa 137 Skole-

*) Hvorunder hører Vardøhus Fæstning.

kredse og 12 enslige Bosteder med særskilt Skolehold. Lærerlønningerne ere, uagtet det i 1861 bestemte Lavmaal af 2 Spd. pr. Skoleuge endnu staar ved Magt, desuagtet jevnlig forbedrede, og flere ældre, mindre dygtige Lærere ombyttede med yngre og friskere Kræfter.*) Der haabes herigjennem at være tilveiebragt hos Almuen en større Agtelse for Skolens Gjerning. Naar desuagtet Skoleforsømmelserne endnu ere altfor hyppige, maa dette i Almindelighed tilskrives Forældrenes Fattigdom, de lange Afstande, som kræve at Skolebørnene udnistes for forholdsvis lange Tidsrum ad Gangen, og Mangelen paa Tjenestefolk, hvis Sted her indtages af Børnene i en meget tidligere Alder end andensteds. At man her i Distriktet paa den yngre Slægt sporer større Virkninger af den nu ti Aar gamle Reform end man vel paa Forhaand ventede sig, tør være almindelig erkjendt. Exempelvis kan det nu henregnes til Undtagelserne at Ynglinge fra 21 Aars Alderen nedad ikke kunne skrive, medens dette før var Regel.

Større og mindre Almuebibliotheker haves i alle Præstegjæld, undtagen Kautokeino, Tanen og Næsseby, men de benyttes kun af Faa, saagodtsom udelukkende Nordmænd.

Derimod holdes forholdsvis mange Aviser og andre Tidsskrifter.

Til Belysning af Landdistrikternes Sædelighedsforhold kan bemærkes, at af de i Femaaret levende fødte 3,080 Børn, vare 220 eller omtrent 7 pCt. fødte udenfor Ægteskab. Herreds- og fogderivis stiller Forholdet sig saaledes:

Herred.	Antal levende fødte Børn.	Deraf uægte.	pCt.
Loppen-Øxfjord	152	17	11,2
Talvik	365	18	[illegible]
Alten	435	41	9,4
Kautokeino	96	9	8,4
Altens Fogderi	1,048	85	8,1
Hasvik	96	10	10,4
Hammerfest } Kvalsund }	247	8	3,2
Maasø	150	10	6,7
Kjelvik	56	3	5,4
Kistrand	168	7	4,2
Hammerfest Fogderi	717	38	5,3
Karasjok	105	1	1
Lebesby	105	9	8,6
Tanen	264	23	8,7
Næsseby	177	10	5,6
Tanens Fogderi	651	43	6,6
Vardø	125	7	5,6
Vardø Fogderi	125	7	5,6
Vadsø eller Nordvaranger .	281	25	8,9
Sydvaranger	258	32	12,4
Varanger Fogderi	539	57	10,6

*) Af Landdistrikternes 50 Skolelærere vare 41 examinerede.

Disse Tal afgive dog ikke nogen fuldt paalidelig Faktor til at bedømme Tilstanden, blandt Andet fordi en altfor stor Del af de i Ægteskab fødte Børn ere avlede før Ægteskabet. Sognepræsten i Alten bemærker, at der for de fleste Brudepar er periculum in mora. Sognepræsten i Tanen oplyser, at utilladeligt Samliv mellem Ugifte er meget almindeligt og ansees, naar Vedkommende ere forlovede og Lysning begjært, neppe for noget skjændigt. Disse Bemærkninger ramme sikkert flere Præstegjæld end de nævnte, men ingenlunde alle. For det hele Amts Vedkommende tør det ogsaa antages at det staar betydeligt bedre til med den ægteskabelige Troskab end med Kydskheden blandt Ugifte. Iallefald er det yderst sjeldent, at Ægteskabsbrud komme for Domstolene. Natteløberi er ukjendt selv i de Strøg, hvor ikke Stedsforholdene gjøre saadant Uvæsen umuligt. Men saameget stærkere ere Distrikterne udsatte for Demoralisation i den heromhandlede som i andre Retninger ved den aarlige stærke Tilstrømning af fremmede Fiskere og Søfolk.

Børneopdragelsen staar ialmindelighed paa et lavt Trin. De Familier, inden hvilke der efter Konfirmationen hersker noget Lydighedsforhold fra Barnets Side, hører til Undtagelserne, en Følge enten af ukjærlig Strenghed eller af Mangel paa Tugt i de tidligere Aar. Forholdet mellem Husbondsfolk og Tjenere er ialmindelighed kun et løst juridisk og kontraktmæssigt uden nogen umiddelbar Følelse af Myndighed paa den ene eller af Lydighedspligt paa den anden Side. Deres Tal, som ville være Tjenere, bliver bestandig mindre.

Med Hensyn til Ædruelighed maa — efter Lensmænds og Formandskabers Forklaring derom — Tilstanden antages i Femaaret at være gaaet noget fremad. Forbrugen af Brændevin er i Landdistrikterne ialmindelighed aftaget og Afgangen er neppe fuldtud erstattet ved forøget Nydelse af saakaldet „Vin“. Kun i Altens og Talviks Herreder angives Forbrugen af Brændevin at være tiltaget, og i Kautokeino, Kjelvik og Vardø Herreder at være den samme som før. Overalt ellers angives Brændevinsforbrugen at være formindsket, i Loppen-Øxfjord, Maasø og Tanens Herreder endog i betydelig Grad. Øl bruges af Almuen saagodtsom ikke. De i Landdistrikterne hjemmehørende egentlige Drankere ere sikkert ganske faa, og nogen Forsyning af Spirituosa i Hjemmet findes kun hos de meget Formuende. Beruselse fore-

gaar mest paa Reiser til Handelsstederne og Byerne. Ulovlig Afhændelse af Brændevin gaar meget i Svang blandt Fjeldfinner og Elvefinner især i Karasjok men drives ogsaa af mange af de til Fiskerierne søgende Kjøbefartøier.

Kaffe bruges til Overmaal og er Forbruget sikkert i Femaaret tiltaget. Fra Indførselslisterne kan i saa Henseende Intet sluttes, da Konsumenterne for en stor Del ere Fremmede. Derimod have Lensmændene paa Opfordring, hver for sit Distrikt, afgivet Skjøn om hvormeget Kaffe der aarlig antages at fortæres pr. Individ. Opgaverne lyde paa 7 à 8 ℔ for Lebesby, Kistrand, Kjelvik og Maasø Herreder, paa 10 à 15 ℔ for Sydvaranger, Næsseby, Tanen, Karasjok, Kvalsund, Hammerfest, Talvik, Alten og Kautokeino, paa 18 ℔ for Nordvaranger samt Hasvik Herreder og paa 24 ℔ for Kaafjordens Værk samt Loppen-Øxfjords Herred. Man antager at der nu bruges til den heromhandlede Nydelse et ligesaa stort Kvantum Sukker, mest Rafinade, medens man tidligere hjalp sig med et mindre Kvantum og mest brugte Kandis. Lensmanden i Næsseby bemærker: „En velstaaende Søfin benytter til en Husholdning paa 10 Personer 1 Sæk Kaffe*) aarlig. Kaffen nydes i Portioner indtil 2 Potter ad Gangen pro persona og Kaffekjedlen hænger over Ilden saaatsige hele Dagen. Paa Reiser og under Fiskeriets Drift er altid Kaffen Hovednæringen. Den solidere Kost nydes først om Aftenen, naar Dagværket er endt.“ Det er imidlertid ved denne stærke Kaffedrikken at bemærke, at Kaffen maa tjene til at dække den Mangel paa Kyndighed i Madstel, som er den svageste Side hos Almuens Kvinder. Denne Drik er alene om at erstatte den Mangfoldighed af Emner, som i en bedre Husholdning giver Maden Smag og Afvexling.

I Almuens Kosthold spores der ialmindelighed ingen Forandring. Kun fra Altens, Talviks, Kvalsunds, Hammerfest og Vardø Herreder meldes der om nogen Forbedring i Kostholdet. Det samme gjælder omtrent ogsaa Beklædningen. Denne er i Regelen god, hel, varm og hensigtsmæssig for de forskjellige Distrikters Næringsveie og øvrige Forhold. Som et særskilt Fremskridt kan mærkes, at Lapperne mere og mere lægge sig til Linned under Kuften eller Pesken.

Hvad Almuens Boliger angaar, er Fremskridtet større. Det viser sig især i „Gammernes“ — Jordhytternes — Ombytning med Tømmerhuse. Det hedder saaledes fra Loppens Sogn, hvor Befolkningen dog for næsten Halvdelen er Lappisk, at der nu kun findes 2 Familier, som bo i Gammer, i Polmaks Sogn er kun 5 i det Tilfælde, ogsaa i Hasviks, Kjelviks, Kistrands, Tanens, Vardø og Sydvarangers Herreder ere i Femaaret mange Gammer nedrevne og erstattede med Huse af Tømmer. Forsaavidt Gammerne bibeholdes, er det bleven mere almindeligt at forsyne dem med indvendig Paneling, Vinduer og Ovne, tildels ogsaa med Trægulve. I Altens og Talviks Herreder samt Vadsø Landsogn ere Tømmerhusene byggede lysere og rummeligere og hyppigere end før bordklædte og malede udvendig. Fra Kautokeino samt de i Femaaret af Fiskeriet mindst begunstigede Herreder, Maasø og Næsseby, hedder det derimod, at nogen Forbedring i omhandlede Henseende ikke er at spore. Mest iøinefaldende er den Forbedring i Bebyggelsen som viser sig i Fiskeværene, hvor Handelsstanden har fundet det i sin og den fiskende Almues Interesse at opføre rummeligere og med bedre Ildsteder forsynede Rorboder.

Renlighedsstellet, hvorom Mere nedenfor, maa antages at være gaaet noget fremad. Sundhedskommissionernes Virksomhed, og navnlig de af disse vedtagne almindelige Sundhedsforskrifter have udentvivl ikke liden Del i de Fremskridt, som efterhaanden vise sig i Almuens Levesæt. Saadanne Forskrifter ere i Femaaret approberede for Maasø, Kjelviks, Lebesby, Tanens og Sydvarangers Herreder.

Ved Deling i 1869 af Maasø Lægedistrikt er Distriktslægernes Antal forøget fra 8 til 9. I 1867 oprettedes et nyt Apothek i Vadsø med Underafdeling i Vardø. Jordemødrenes Antal er forøget saaledes at ved Periodens Udgang havde hvert Herred en Jordemoder. 30 Hjælpevakcinatører have bistaaet Distriktslægerne ved Vakcinationen, som i Femaaret er dreven med Kraft, da Distriktet flere Gange i denne Tid, saaledes som omtalt ovenfor under Afsnittet om Fiskerierne, har været truet af Børnekopper. Som allerede sammesteds bemærket har Sundhedstilstanden i Femaaret været upaaklagelig i Fiskeværene. Derimod hjemsøgtes Amtets egen Befolkning i Periodens 3 første Aar af Nervefeberepidemier, som krævede forholdsvis mange Menneskeliv. Fornemmelig var dette Tilfældet i 1866, 1867 og 1868 i Altens, Hammerfest, Vardø, Vadsø og Sydvarangers Lægedistrikter. I Periodens 2 sidste Aar var Sundhedstilstanden mere uforstyrret af Epidemier. Af Syphilis forekom kun faa Tilfælde blandt Amtets egen Befolkning. Heldigvis er Omgangen mellem denne og de hidsøgende Russer, mellem hvem Smitten er meget udbredt, som Følge af Troesforskjellen saa lidet intim, at nogen særdeles Fare ikke truer fra den Kant. Antallet af Spedalske, som ved Udgangen af 1865 opgaves til 5, var ved Udgangen af 1870 9. Forøgelsen hidrører formentlig kun fra Overseen af enkelte Individer ved tidligere Tællinger.

Sygehusenes Antal var som ved forrige Femaars Udgang 7, beliggende i Alten, Brevik, Hammerfest, Maasø, Gamvik, Vardø og Vadsø. Det aarlige Gjennemsnit af Forpleiningsdage paa samtlige Sygehuse var omtrent 9,900, hvoraf 5,300 falder paa syge Fiskere med fri Forpleining for Medicinalfondets Regning, 3,500 paa Amtscommunens, Amtets Fattigkommuners og Statskassens, 1,100 paa private samt paa fremmede Kommuners Syge. Vardø Sygehuus har

*) omkring 150 ℔.

i Femaaret faaet nogen Udvidelse. Embedsbolig er anskaffet for Distriktslægen i Loppen. Det i 1869 oprettede Kistrands Lægedistrikt omfatter Kistrands, Karasjoks og Lebesby Herreder. Distriktslægen opholder sig i Fisketiden i det sidstnævnte Herreds Fiskevær. Da Amtets Medicinalfond, oprettet ved Lov af 18 Mai 1860, hvoraf bestrides alle Udgifter ved Sygehusenes Anskaffelse, Vedligeholdelse og Drift, fri Kur og Pleie for syge Fiskere, Honorarer og Diætgodtgjørelse til Fiskelægerne samt Bolig eller Husleiegodtgjørelse for de mindre Distriktslægeembeder, efterhaanden viste sig med sine oprindelige Indtægter ude af Stand til at bestride samtlige det paahvilende Udgifter, bleve dets Indtægter forøgede ved Lov af 3die December 1868, der forhøiede den paa Fiskeriets Produkter lagte Afgift til Medicinalvæsenet. Fondets aarlige Indtægt, som i det foregaaende Femaar udgjorde gjennemsnitlig omtrent 4,000 Spd., har i dette Femaar udgjort

i 1866	6,052 Spd.
- 1867	6,024 —
- 1868	5,500 —
- 1869	7,716 —
- 1870	8,785 —

For at dække Gjæld og Underballance fra tidligere Aar har man i Femaaret laant af Oplysningsvæsenets Fond 11,000 Spd., som forrentes og afbetales dels i 20 dels i 30 Aar. Ved Femaarets Udgang havde Fondet saaledes en Gjæld af 10,800 Spd., men til samme Tid en Beholdniug af 4,725 Spd. Fondet tilhører Amtets Landdistrikt og Kjøbstæder i Forening.

Et lignende og paa samme Maade forvaltet Fællesfond haves i Finmarkens Brændevinsafgiftskasse, hvorom de nyeste Bestemmelser indeholdes i Loven af 14de April 1860. Af denne Kasse, der ligesom Medinalfondet forvaltes af Amtsformandskabet med Tiltræde af Kjøbstædernes Ordførere, og som skal anvendes til almennyttige Indretninger i Finmarken, bestrides foruden et aarligt Bidrag til Forstvæsenet og til Lensmændenes Aflønning, endvidere Bidrag til det lavere og høiere Skolevæsen i Byerne saavelsom paa Landet, alle Udgifter ved Jordemodervæsenet, Bidrag til Fiskeopsyn samt til Kommunikationsvæsenet. Kassens Indtægter, som væsentligst bestaar i 6 Skilling af hver Pot til Finmarken indført inden- og udenlandsk Brændevin samt i Renterne af Kassens uangribelige Kapital, stor 45,000 Spd., have udgjort

i 1866	6,274 Spd.
- 1867	6,106 —
- 1868	5,280 —
- 1869	4,882 —
- 1870	5,819 —

Kassen eiede ved Udgangen af 1865 foruden nysnævnte urørlige Kapital endvidere en opsparet Beholdning af omtrent 5,000 Spd., som i Femaaret paa det Nærmeste er medgaaet ved extraordinære Tilskud til Landdistrikternes Almueskolevæsen samt til Anlæg af Vandværker i Hammerfest og Vardø.

Amtskommunens aarlige Udgifter, som i det foregaaende Femaar udgjorde gjennsmsnitlig omtrent 4,200 Spd., og krævede efter Fradrag af Indtægter, Refusioner og Laan (til Opførelse af Fængsler) en Udligning paa Formue og Næring af omtrent 2,930 Spd., have udgjort

i 1866	5,564 Spd.
- 1867	6,487 —
- 1868	4,714 —
- 1869	7,058 —
- 1870	5,727 —

og have krævet en Udligning

i 1866	af 5,014 Spd.
- 1867	- 5,021 —
- 1868	- 6,017 —
- 1869	- 5,174 —
- 1970	- 5,257 —

Det er Fængselsreformen som tynger stærkest paa dette Budget. Til dens Gjennemførelse, der afsluttedes i 1865 maatte der for Amtskommunens Regning opføres et Distriksfængsel i Vadsø, som kostede omkring 10,000 Spd. samt tilskydes 3000 Spd. til et af Hammerfest Bykommune opført lignende Fængsel i Hammerfest, som mod Leie benyttes af Vestfinmarkens Landjurisdiktioner. Endvidere maa der underholdes Hjælpefængsler i Alten, Kautokeino, Karasjok, Næsseby og Vardø. Vardø og Vadsø Byjurisdiktioner leie hos Amtskommunen. Samlige Udgifter til Justitsvæsenet, derunder indbefattet Udgifter ved Thingene, hvoriblandt til Retstolke, udgjorde i det foregaaende Femaar gjennemsnitlig 1269 Spd. om Aaret men have i dette Femaar udgjort 2516 Spd. Dernæst komme Udgifterne ved Forpleiningen af fattige Sindssyge, som for $^4/_5$ Dele falde Amtskommunen tillast, og have i Femaaret udgjort Aar om andet henved 800 Spd. Vakcinationsvæsenet har aarlig i Gjennemsnit kostet 320 Spd., andre Medicinalforanstaltninger — til veneriske og epidemiske Syge — 240 Spd., Præmier for fældte Rovdyr 335 Spd., Andel i Udgifterne ved Amtsformandskabet (hvilke deles med Brændevinsafgiftskassen og Medicinalfondet) 250 Spd., Bidrag til Amtsskolekassen 311 Spd., Do. til Amtets Landhusholdningsselskab 100 Spd., forskjellige Udgifter, hvoriblandt Bidrag til Døvstummes og Blindes Ophold ved Instituter, 480 Spd. Det ubetydelige Veivæsen, forsaavidt som det ikke er overtaget af Statskassen, bestrides af Herrederne med Tilskud af Brændevinsafgiftskassen. Amtskommunens Gjæld, som ved Udgangen af 1865 udgjorde 9608 Spd. uden nogen Beholdning, var ved 1870 Aars Udgang gaaet ned til 7565 Spd., medens der da havdes en Beholdning af 2570 Spd.

Til Herredskasserne var i det foregaaende Femaar udlignet i Gjennemsnit aarlig 2087 Spd. I 1870 udgjorde

denne Udligning omtrent det Samme. De største Udgiftsposter gjælde Bygdeveie og Kirker, Forligelsesvæsenet samt den kommunale Administration og Regnskabsførsel. Herredskassernes Gjæld oversteg deres Aktiva ved Udgangen af 1870 med 3850 Spd. imod 705 Spd. ved Udgangen af 1865. Den betydelige Forøgelse skriver sig væsentligst fra de i 1868 og 1869 hos Bygdemagazinfondet og Statskassen optagne Kommunelaan for at afhjælpe den ved Uaarene forvoldte Korntrang.

Til Skolekasserne udlignedes i Femaaret 1861—65 gjennemsnitlig 5000 Spd. aarlig. I 1870 var Udligningen steget til noget over 7000. Skolekassernes Gjæld udgjorde ved sidstnævnte Aars Udgang efter Fradrag af Beholdningerne omtrent 1400 Spd. imod 690 ved Udgangen af 1866.

De af Fattigvæsenet helt eller delvis Forsørgedes Antal udgjorde ved Femaarets Begyndelse (1866) 480. Ifølge Opgaverne for 1870 var Antallet omtrent 640 eller $33^1/_3$ pCt. større, medens Folkemængden ikke var steget med fuldt 3 pCt. Der kan dog ikke fra disse Tal drages nogen direkte Slutning om tiltagende Pauperismc, da Tællingerne som bekjendt ere udførte efter forskjellige Principer og sandsynligvis i 1870 alle Bipersoner ere medtællede. Sikrere Slutning i saa Henseende drages fra den Omstændighed, at Fattigkassernes*) samtlige Indtægter, der i 1866 udgjorde 7330 Spd., hvoraf udlignet Fattigskat 4150 Spd., i 1870 udgjorde 13,903 Spd., hvoraf udlignet Fattigskat 7512 Spd. Ved samme Aars Udgang oversteg Fattigkassernes Gjæld deres Beholdninger med 2198 Spd., medens Kasserne ved Femaarets Begyndelse havde et Overskud af noget over 1000 Spd. For 1871 er udlignet 7838 Spd. i Fattigskat.

Fattigondet er altsaa her i Amtet voxet med stærke Skridt. Liden eller ingen Stigen i Fattigudgifterne viser sig i Loppen-Øxfjords, Talviks, Hasviks, Lebesby og Sydvarangers Herreder. Det er imidlertid let forklarligt, at Perioden som Følge af dens 2 Uaar viser en betydelig Forøgelse i Fattigvæsenets Udgifter.

De kommunale Skatter for 1870 udgjorde altsaa i Amtets Landdistrikt

til Amtskommunen	5,257	Spd.
- Herredskasserne	2,090	—
- Skolevæsenet	7,014	—
- Fattigvæsenet	7,512	—
tilsammen	21,873	Spd.

som fordelt paa et Folketal af 17,118 giver $1^3/_{10}$ Spd. pr. Individ. I 1866 udgjorde den 1 Spd. pr. Individ (det tilsvarende Gjennemsnit for Rigets Bygder var $1^2/_{10}$ Spd.) Amts- og Herredskommunernes samlede Gjæld er gaaet ned fra 30,325 Spd. i 1866 til 25,473 Spd. i 1870 eller til $1^1/_2$ Spd. pr. Individ imod $1^4/_5$ Spd. i 1866, da det tilsvarende Gjennemsnit for Rigets Bygder var $^3/_5$ Spd., og Finmarken det i Forhold til Folketallet mest forgjældede af Rigets Amter. Skatteydernes Antal, fraregnet Tjenestefolk og Andre, som kun betalte et ringe Bidrag til Fattig- og Skolekasse, var i samme Aar 3221, altsaa har Hvermands gjennemsnitlige Skat udgjort $6^4/_5$ Spd. Paa den herværende Matrikulskyld er Intet udlignet, naar undtages, at et enkelt Herred har benyttet den forat anvende Fattiglovens § 51, 2det Passus. Skatterne ere saaledes vistnok høie og vække Klager, men kunne dog, under de her gjældende Skatteregler, der fordele dem i et nogenlunde rimeligt Forhold til den større og mindre økonomiske Evne og Familiens Størrelse, umulig ialmindelighed øve saadant Tryk paa Skatteydernes aarlige Budget, at de kunne paaberaabes som Aarsag til økonomisk Tilbagegang. Der gives dog enkelte Herreder, hvor Skattebyrden paa Grnnd af særegne Omstændigheder er steget saameget over det ovennævnte Gjennemsnit, at den sandsynligvis for Mange bliver hinderlig i økonomisk Fremgang.

Den almindelige Dagløn saavelsom Aarslønnen til Tjenestefolk er i Femaaret ialmindelighed stegen. Den første har udgjort i Vestfinmarken for Arbeide om Sommeren paa egen Kost fra 60 til 90 men i de fleste Herreder 72 Skilling, paa Arbeidsgiverens Kost fra 36 til 72, almindeligst 48 Skill., for Arbeide om Vinteren paa egen Kost fra 36 til 60, paa Arbeidsgiverens Kost fra 24 til 44 Skilling. I Østfinmarken er den høiere, henholdsvis 66—96, 48—60, 48—72 og 24—48 Skilling. Aarslønnen til en Tjenestedreng har dreiet sig mellem 20 og 60 Spd., til en Tjenestepige mellem 8 og 30 Spd. De lave Lønninger forekomme kun blandt Lapperne. Den gjængse Aarsløn blandt de øvrige Nationaliteter er 40 à 50 Spd. til en Dreng, og til en Pige i Vestfinmarken 12 à 16, i Østfinmarken 16 à 20 Spd. Nogen egen Dagleierklasse forekommer egentlig ikke i Landdistrikterne, uden forsaavidt man dertil vil regne Inderster, som udenfor Fisketiderne tage det Arbeide, der kan forefalde, medens de drive Fisket enten ganske for egen Regning eller paa Lot med sine Udrustere. Denne Klasse af „Selvholdere“ eller „Selvfostringskarle“ rekrutteres stærkest ved Indvandringen fra Finland, og er forholdsvis talrig. Dette kan blandt Andet skjønnes deraf, at en Befolkning paa kun 17,118 Mennesker indesluttede i 1870 ikke mindre end 3946 Individer, som ydede Fattigskat.

Husmænd med Arbeidspligt findes ikke, Føderaadsfolk som før bemærket kun ganske undtagelsesvis. Fantevæsenet kjendes her i Amtet i de sidste 20 Aar kun af Navn.

Pantegjælden er ifølge de af Sorenskriverne meddelte Opgaver over thing- og aflæste Gjældsdokumenter i Femaaret forøget

i Altens Fogderi med	31,609	Spd.
- Hammefest Do. „	46,128	—
Lateris	77,737	Spd.

*) Heri ikke indbefattet Vadsø Fattigkasse, som er fælles for Byen og Landsognet.

	Transport	77,737 Spd.
i Tanens Fogderi med	. . . . .	44,586 —
- Vardø Do. „	. . . . .	43,953 —
- Varangers Do. „	. . . . .	29,513 —
	tilsammen	195,789 Spd.

Antallet af thinglæste Panteheftelser var 745 og af udslettede 176, Heftelsernes Antal altsaa forøget med 569 af gjennemsnitligt Beløb 344 Spd. Forøgelsen er dog ikke fuldt saa stor, da nu som altid mange Afbetalinger ske uden Aflæsning, og skriver den sig fornemmelig fra Trangsaarene 1867 og 1868. Den skulde efter Ovenstaaende være tregange saa stor som i det foregaaende Femaar.

Exekutioner og Udpantninger samt Tvangsauktioner ere i Femaaret afholdte for efternævnte Værdibeløb:

Fogderi	Exekutioner og Udpantninger.	Tvangsauktioner.
Alten	12,631 Spd.	5,961 Spd.
Hammerfest . . .	9,663 —	2,901 —
Tanen	3,100 —	6,507 —
Vardø	1,355 —	301 —
Varanger	6,268 —*)	2,344 —
Tilsammen	33,017 Spd.	18,014 Spd.

Til Landdistrikternes Forligelseskommissioner var i Femaaret paaklaget følgende Antal Sager, hvoraf den allerstørste Del kan forudsættes at have været Gjældssager:

i 1866	350
- 1867	636
- 1868	576
- 1869	708
- 1870	484
imod i 1865	533

I disse Tal er dog indbefattet Vadsø og Vardø Byer, som have Forligelseskommissioner fælles med de tilstødende Landsogne.

Salg af faste Eiendomme har i Femaaret fundet Sted for følgende Værdibeløb:

I Altens Fogderi for	.	26,789 Spd.
- Hammerfest Do. „	.	22,174 —
- Tanens Do. „	.	3,160 —
- Vardø Do. „	.	11,014 —
- Varangers Do. „	.	13,805 —
tilsammen		76,942 Spd.

imod 70,486 i det foregaaende Femaar.

Den Kapital, som Amtets Sparebanker, i Alten, Hammerfest og Vadsø ved Femaarets Udgang havde under Forvaltning, udgjorde tilsammen 82,501 Spd. imod 63,549 Spd. ved 1865 Aars Udgang. Den eneste i Landdistriktet værende Sparebank, Altens, der er oprettet i 1862, og ved 1865 Aars Udgang havde under Forvaltning 8,704 Spd., hvoraf Indretningen selv tilhørende 532 Spd., er i Femaaret voxet til henholdsvis 20,048 Spd. og 1,739 Spd.

I Overformynderierne, som her i Amtet endnu forvaltes af Sorenskriverne, henstod ved 1865 Aars Udgang omtrent 12,800 Spd., ved 1870 Aars Udgang 14,500 Spd.

Efter Ligningskommissionernes Skjøn udgjorde den skatbare Formue og hele Indtægt:

	Formue.	Indtægt.
i 1866 . .	419,750 Spd.	521,039 Spd.
- 1870 . .	474,650 —	503,193 —

Disse Skjøn ere dog underkastede saa stærke Svingninger alt efter den forskjellige Besætning af Ligningskommissionerne, at der paa dem ikke kan bygges Noget med Sikkerhed, naar det gjælder Spørgsmaalet om Landdistriktets Befolkning i Velstand er gaaen frem eller tilbage. For den store Flerhed af Skatteydere, der ikke ansættes til saa stor Formue som det paa de forskjellige Steder beskattede Lavmaal, kan i ethvert Fald Intet sluttes fra den „skatbare" Formue. Femaaret indeholdt som tidligere bemærket 2 Uaar, baade paa Sø og Land, nemlig 1867 og 1868, og den væsentligste Faktor i Befolkningens Økonomi, Loddefisket, slog i samtlige Aar feil enten i Vestfinmarken eller i Varangerfjorden, medens det i 1869 overalt var af ringe Betydning. Noget Fremskridt fra den Mangel paa Sparsommelighed og den sorgløse Leven for Dagen, som overalt i større og mindre Grad er Fiskerens Skjødesynd, og som særskilt for dette Amts Vedkommende er stærkt men sandt skildret i Stiftamtmand Nannestads Beretning for Femaaret 1861—65 — lader sig ikke i nogen større Udstrækning paavise. Det er kun Loppen-Øxfjords, Hasviks og Lebesby Herreder samt Næsseby Sogn, som af vedkommende Lensmænd eller Formandskaber faa det Skudsmaal, at det i nævnte Henseende er gaaet noget fremad, dog forsaavidt Næsseby angaar, med det Tillæg, at den større Sparsommelighed kun er dikteret af den ved Fiskeriernes Udebliven fremkomne Nød. For Hammerfest og Maasø Herreder samt Polmaks Sogn meddeles at Forholdet er det samme som før. Fra samtlige øvrige Herreder hedder det, at Sparsommelighed snarere er mindre end mere almindelig end før. Fordringerne til Livet angives fra samtlige Herreder med Undtagelse af Loppen-Øxfjord, Kvalsund, Hammerfest og Næsseby at være stegne, Livsopholdet ialmindelighed at være fordyret. Desuagtet meldes der af Lensmænd og Formandskaber, hvis Skjøn i denne Henseende dog afgive det sikreste Grundlag, om økonomisk Tilbagegang i Femaaret kun forsaavidt angaar Hasviks, Kjelviks, Kistrands, Karasjoks og Tanens Herreder, Næsseby Sogn og den lappiske Befolkning i Lebesby. I Loppen-Øxfjords, Talviks, Altens, Kvalsunds, Hammerfests, Maasø og Vardø Herreder

*) Hertil kommer endel i 1866—68 i Nord- og Sydvaranger afholdte Udpantningsforretninger, hvis Beløb man ikke har kunnet oplyse.

samt Kjøllefjords Sogn af Lebesby Herred forklares den at være gaaet fremad og det paa sine Steder endog betydeligt. I Kautokeino, Polmak, Nord- og Sydvaranger opgives den økonomiske Tilstand at være omtrent som før. Om Nomadebefolkningens Kaar er handlet i et tidligere Afsnit. Almuens Gjæld skal være aftaget i Loppen-Øxfjords, Talviks, Kvalsunds, Hammerfests, Maasø, Kjelviks og Vardø Herreder. Det lille Polmaks Fjeldsogn er gjældfrit. Hvor Almuens Gjæld er voxet, antager man, at der ialmindelighed haves Vederlag derfor i bedre Boliger og Bohave, men fornemmelig i bedre Baade og Fiskeredskaber. Priserne paa fast Eiendom ere ialmindelighed stegne og samtidigt dermed Arbeidslønnen. Formentlig kan det som Gjennemsnitsresultat antages, at den økonomiske Tilstand i Femaaret er gaaet fremad i Vest- men noget tilbage i Østfinmarken.

Amtets Landdistrikt maa i det Store taget endnu henregnes til Landets fattigere og er sandsynligvis det fattigste. Den økonomiske Tilstand er af Lensmænd og Formandskaber karakteriseret saaledes: i Loppen-Øxfjord og Kautokeino god, i Kjelvik, Kistrand, Polmak og Vardø taalelig god, i Talvik og Alten antagelig god, i Hasvik, Maasø, Karasjok, Lebesby og Nordvaranger mindre god, i Tanen og Sydvaranger middelmaadig, i Kvalsund og Hammerfest meget mislig, i Næsseby yderst slet. Udgangspunktet for Bedømmelsen har dog neppe overalt været det samme. Til nærmere Belysning af Formuesstillingen kan bemærkes at af det hele Antal i 1866—70 af Skifteretterne sluttede Boer, 316, *) vare 168 eller over Halvdelen utilstrækkelige til at dække Gjælden. Gjennemsnitsbeløbet af Boernes Aktiva var:

i Altens Sorenskriveri:		
efter Nordmænd	466	Spd.
„ Lapper	191	—
„ Kvæner	155	—
i Hammerfest Sorenskriveri:		
efter Nordmænd	476	Spd.
„ Lapper	133	—
„ Kvæner	87	—
i Tanens Sorenskriveri:		
efter Nordmænd	142	Spd.
„ Lapper	207	—
i Varangers Sorenskriveri:		
efter Nordmænd	547	Spd. **)
„ Lapper	133	—
„ Kvæner	170	—

*) Foruden to i Tanens Sorenskriveri sluttede Boer, som ikke egne sig til at medtages i nærværende Oversigt, nemlig et større Handelsbo paa 9000 Spd.. og det eneste i denne Jurisdiktion sluttede Bo efter en Kvæn paa 530 Spd.

**) Dette høie Gjennemsnit hidrører forendel fra nogle større Konkursboer.

Amtets Kommunikationsvæsen har i Femaaret gjort ikke ubetydelige Fremskridt.

Af Landeveie havdes før Femaarets Begyndelse kun et Net af Bygdeveie i Altens Herred af samlet Længde $3^5/_8$ Mile, oparbeidet ved Naturalarbeide og for en ringe Del ved Bidrag af Brændevinsafgiftskassen. I Femaaret er dette Net ikke udvidet men adskillig forbedret. Det antages at tiltrænge en Udvidelse af mindst $4^1/_2$ Mile for fuldtud at tilfredsstille Distriktets Behov, men nævnte Kasse har endnu ikke været istand til at yde det dertil fornødne Tilskud. Ogsaa en Bro over Altenelven, hvortil i 1868 var opgjort Plan af en af Veivæsenets Ingeniører, samt Oparbeidelse eller idetmindste Opstagning af Ridevei til Kautokeino hører med til de Kommunikationsforanstaltninger, som vilde bidrage til dette vakre og frugtbare, men fattige Distrikts Opkomst.

Nogle korte Stumper af Ride- og til Nød Kjørevei ere i Femaaret oparbeidede i Kistrands, Tanens og Nordvarangers Herreder.

Det første Anlæg af tidsmæssige Veie paabegyndtes i 1869 for Statskassens Regning i den østlige Del af Sydvaranger og fortsættes fremdeles under Ledning af Ingeniør Tygen. Deraf var til Femaarets Udgang planeret omtrent $1^5/_8$ Mil, $1^3/_8$ Mil forsynet med et lidet Gruslag, Intet tilstrækkelig gruset. Veiene have efter Terrænets Beskaffenhed 3, $3^1/_2$ indtil 4 Alens Bredde. Arbeidet havde kostet 7,916 Spd. Der stod tilbage af det bevilgede Anlæg omtrent 14,000 Alen, hvoraf en større Del i sidste Sommer er udført. Naar det hele Anlæg er færdigt, vil Kjørevei forbinde Langfjorden med Talmijavre — en Sø i Pasvikelvens Vasdrag — samt Hovedpunkterne i Bøgfjorden, Kirkenæs og Elvenæs med hinanden indbyrdes og med Jarfjorden. Vedligeholdelsen er overtaget af Sydvaranger Kommune med Bidrag af Brændevinsafgiftskassen.

Det med Veiarbeidet forbundne Kolonisationsforsøg er forsaavidt lykkedes som der til Dato af Veiarbeiderne og ved dem opkaldte Sambygdinger har bosat sig 10 Mænd med Familier, de fleste i Langfjorddalen, 1 ved Talmijavre og 1 mellem Elvenæs og Jarfjorden. Af disse Folk, der samtlige have godt Lov for Ædruelighed og Arbeidsomhed, ere de 5 fra Foldalen, 1 fra Gudbrandsdalen, 1 fra Romsdalen, 1 fra Værdalen og 1 fra Sverige samt en Nordmand, hvis oprindelige Hjem ikke er mig opgivet. Langfjordkolonien udgjør nu 35 Mennesker, der have en Besætning af 11 Kjør og nogle Faar. Den Tid af Aaret, hvori Veiarbeidet har maattet hvile, have Veiarbeiderne anvendt til Skovdrift, Snedkerarbeide og anden Husflid, hvorhos de fleste af dem have deltaget i Vaarfisket. Det er efter Hr. Tygens Udtalelser at haabe, under Forudsætning af at der i nogle Aar fremdeles gives Anledning til Skov- og Veiarbeide, at Flere af Arbeidsstokken, der har udgjort omkring 40 Mand, komme til at bosætte sig og at trække Folk fra

deres Hjembygder efter sig. Det vil udentvivl i denne Henseende ikke mindre end for den allerede bosatte Befolknings Fremgang i Velstand og Kultur være af største Interesse at Landets Styrelse fastholder det i 1868 valgte System, Bevilgning til Veiarbeider. Ikke alene Sydvaranger, men ogsaa Nordvaranger, Tanen, Talvik og Alten have Brug for Landeveie, og overalt tiltrænges Indflytning af dygtige Nordmænd.

De før nævnte Vinterveie mellem Alten og Kautokeino samt Sverige paa den ene Side og mellem Alten og Østfinmarken over Karasjok paa den anden Side, blive mere og mere befarede. De opstages, saavidt Midlerne have kunnet tilstrække, for Brændevinsafgiftskassens Regning. Denne Kasse underholder ogsaa de fornødne Fjeldstuer, hvoraf 4 paa hver af de nævnte Hovedveie og 1 paa Veien mellem Karasjok og Kistrand. Af disse Stuer er i Femaaret 1 — Mallasjak — bygget ny og flere andre udbedrede. Paa 2 nær ere samtlige Stuer beboede af Opsiddere, som erholde en aarlig Understøttelse af titnævnte Kasse af tilsammen 310 Spd.

I Dampskibsfarten foregik i 1868 den væsentlige Udvidelse, at de Bergenske og Nordenfjeldske Dampskibsselskabers Vinterroute mellem Hamburg eller Bergen og Hammerfest overgik fra fjortendaglig til ugentlig. I 1869 overtoges Routen mellem Hammerfest og Vardø af de samme Selskabers Skibe, istedetfor at den tidligere udførtes af Skibe tilhørende Staten af mindre Bæreevne og Hurtighed. Samtidig optoges for Vaarfisketiden endel nye Anløbssteder, navnlig Sværholt, Mehavn og Syltefjord. I 1870 overgik den ved Hammerfest delte Route til en direkte Route, udført af samme Skib uden Omladning i Hammerfest, mellem Hamburg og Vadsø. I 1868 blev ved Hjælp af Statsbidrag Dampbaaden „Varanger" af Kjøbmand Herman Dahl i Vadsø sat i dels ugentlig, dels fjortendaglig Fart mellem Vadsø og samtlige vigtigere Punkter i Varangerfjorden til og med Vardø paa den ene og Grændse-Jakobselv paa den anden Side. Skibet har i 1869 og 1870 aarlig befordret noget over 2600 Passagerer. I Slutningen af 1870 satte et Interessentskab i Hammerfest ved Hjelp af Statsbidrag Dampskibet „Nor" i Fart paa Altenfjord med Sidefjorde, i Hensigt fra det paafølgende Foraar at afløse Kystdampskibene paa Altenfjord og dermed gjøre Begyndelsen til paa engang at befri Kystrouten fra de store Omveie indad dette Amts dybe Fjorde og tillige skaffe disses Indvaanere jevnere og mere direkte Kommunikation indbyrdes og med Kysten. Det er ufornødent at udvikle hvad Distriktet har vundet ved de i Femaaret stedfundne Udvidelser af Dampskibsfarten. Den Indvinding af Tid, som opnaaes for Fiskerne ved at reise til Fiskeværene med Dampskib og leie sig Baadrum efter Fremkomsten forsaavidt som de ikke have faaet sine Baade med sig paa Dampskibet, hvilket sker i den Udstrækning som Rummet kan tillade, har faaet et mægtigt Fremstød derved at Routen er overtaget af større og for Dækspassagererne bedre indrettede Skibe. Kravet paa Dampskibsrum for denne Trafik voxer imidlertid med hvert Aar, efterhaanden som Finmarkens Handelsstand kan tilfredsstille det voxende Behov for Baade til Udleie. Det er derfor intet Under, at i det sidstforløbne Aar flere Dampskibe end de i regelmæssig Route gaaende, ved Siden af disse have ført fuldt Skib af Fiskere og Baade frem til Fiskeværene.

Postgangen, der forøvrigt i et Distrikt af Finmarkens Udstrækning og med dets spredte Befolkning vanskelig kan med rimelige Udgifter faa den Udvikling at alle Krav tilfredsstilles, er i Femaaret dog bleven betydelig udvidet. Med den ugentlige Dampskibsfart Aaret rundt fulgte selvfølgelig ugentlig Postgang ikke alene i Dampskibslinien men ogsaa fra Alten til Østfinmarken i de Vintermaaneder, da Dampskibene ikke gaa længere end til Hammerfest. Denne — den saakaldte Fjeldpost — blev ved nye Kontrakter forbedret i Henseende til Hurtighed og Sikkerhed. Lebesby fik kjørende Post hver anden Uge direkte fra Fjeldveiens Midtpunkt, Karasjok. Biposter om Vinteren oprettedes mellem den østre Del af Magerøen og Repvaag, hvorfra den befordres om Kistrand til Hammerfest, ligeledes imellem Tanen og Berlevaag, samt om Sommeren mellem Tanen og Karasjok og mellem Nyborg og Polmak. En forhen nedlagt Post over Alteidet blev gjenoprettet. Med de to før omtalte Dampbaades Fart paa Varanger- og Altenfjord blev selvfølgelig forenet stadig Forsendelse af Post til samtlige Anløbssteder.

Men Kronen paa Amtets Fremskridt i Kommunikationsvæsen sattes mod Femaarets Slutning, da Telegraflinien udvidedes til denne Landsdel med Stationer i Alten, Hammerfest, Kistrand, Vadsø og Vardø, hvilke aabnedes i Oktober og November 1870.

B. Kjøbstæderne.

1. Hammerfest.

Byens Folketal udgjorde

i 1825	341
- 1835	391
- 1845	927
- 1855	1125
- 1865	1547
- 1870	2067

Det er altsaa i sidste Femaar forøget med 33, 6 pCt. eller næsten ligesaa stærkt som i de nærmest foregaaende ti Aar. Overskudet af Fødte udgjør for hele Femaaret kun 23. I Aarene 1866, 1868 og 1869 hjemsøgtes Byen af Feberepidemier og stærk Dødelighed. I Aarene 1868 og 1870 omkom ikke mindre end 26 Personer paa Søen mest ved Forlis under Novaja Semlja. Udvandret til Amerika er 76. Der er altsaa indflyttet 573, hvoraf Størstedelen er Indlændinge fra de nærmeste Amter søndenfor.

Handelsstandens Virksomhed deler sig i to Hovedgrene, Indkjøb og Export af Finmarksfiskets Produkter og Fangstexpeditioner paa Bankerne og i Polaregnene. Begge disse Virksomhedsgrene ere dog for en overveiende Del forenede paa de samme Hænder, nemlig 4 og fra 1868 5 større Handelshuse. Foruden disse tællede Byen ved 1870 Aars Udgang 28 Handelsborgere, der drive Krambodhandel og tildels Fangstexpeditioner men tage liden eller ingen Del i Fiskehandelen. Antallet af Handelsborgere er saaledes steget siden 1865 med næsten 50 pCt. Antallet af Handelsbetjente var derimod gaaet ned fra 33 til 22.

I Byens Handelsforhold vides ikke i Femaaret nogen væsentlig Forandring at være indtraadt. Kun have Forbindelserne med Indlandet, navnlig Bergen og Trondhjem i Femaaret udvidet sig betydeligt i den Retning, at Indførselen til Stedet i større Mon end før sker fra Norske Steder og i tilsvarende mindre Mon fra Udlandet. Dette forklarer, at Indførselen fra Udlandet og Toldintraderne ikke i Femaaret ere stegne uagtet Folketallets stærke Forøgelse og Byens betydeligt forøgede Udførsel.

Værdien af den samlede Indførsel fra Udlandet har i Femaaret været gjennemsnitlig 294,000 Spd. aarlig, og var i Periodens 2 første Aar over, i dens 3 sidste under dette Gjennemsnit. Toldintraderne fluktuerede mellem 17,380 Spd. i 1868 og 23,168 Spd. i 1870, og udgjorde gjennemsnitlig 20,653 Spd. imod 22,634 Spd. i det foregaaende Femaar, uagtet de i Tariffen ved 1865—66 og 1868—69 Aars Storthing foretagne Nedsættelser have mindre Betydning for dette Steds Indførsel end de samtidig foretagne Forhøielser. De vigtigste Indførselsmængder have været: Kornvarer, formalede og uformalede, i Gjennemsnit aarlig omtrent 29,000 Tønder, Stenkul 75,000 Tønder, Salt 20,000 Tønder, Trælast for 11,000 Spd., Fedevarer 1600 Centner, Kolonialvarer 2300 Centner, Manufakturvarer 160 Centner, Metalarbeider 1800 Centner, Spiritus, Brændevin og Vin 58,000 Potter. Om de fra indenrigske Steder indførte Varemængder savnes nøiagtig Oplysning. Exempelvis kan anføres at der i 1870 vides at være inført fra Indlandet omtrent 34,000 ℔ Kaffe og det samme Kvantum Sukker, 11,000 ℔ Sirup, 17,000 ℔ Tobaksblade, 13,000 ℔ Vin, 8,000 ℔ Brændevin, 30,000 ℔ Taugværk af indenlandsk Tilvirkning, der mere og mere fortrænger det mindre gode russiske. Men størst Rolle i denne Indførsel spiller dog Manufakturvarerne. Toldkassereren antager at heller over end under $^1/_3$ Del af de til Stedet indførte toldbare Varer ankomme frigjorte fra Indlandet.

Udførselen til Ind- og Udlandet vil sees af nedenstaaende Tabel, som er affattet efter Opgaver fra Toldboden. Den i Russiske Fartøier udførte Saltfisk, der væsentligst tilveiebringes gjennem direkte Samhandel med Fiskerne, men toldklareres i Byen, er ikke medtagen. Det Samme gjælder Udførselen af Kobber fra Kaafjordens Værk, der kun vedkommer Byen som Gjenstand for Beskatning.

Aar	Tørfisk af alle Slags (Rundfisk Rotskjær og Sei).	Tran af alle Slags.	Huder af Hvalros og Sælhund.	Værdi.
1866	104,329 Vog	16,109$^1/_2$ Tdr.	44,320 ℔	370,118 Spd.
1867	110,187 —	14,045 —	117,818 „	353,879 —
1868	127,749 —	14,131 —	153,393 „	387,234 —
1869	183,937 —	14,658 —	302,956 „	488,886 —
1870	169,216 —	15,225 —	95,131 „	458,599 —
I Gjennemsnit aarlig	139,084 Vog	14,834 Tdr.	142,724 ℔	413,543 Spd.

Værdien er beregnet efter Opgaver fra Byens Handelsforening over de Priser, som i hvert af Periodens Aar paa vedkommende Marked er opnaaet for de forskjellige Varer, med Fradrag af Fragt, Salgsprovision og Delkredere. Disse Priser have i Femaaret dreiet sig mellem 1 Spd. 16 Skill. og 1 Spd. 72 Skill. pr. Vog Rundfisk, 20 og 25 Spd. pr.

Td. dampkogt, 16 og 18 Spd. pr. Td. raa Medicintran, 14 og $15^1/_2$ Spd. pr. Td. blank samt 13 og 15 Spd. pr. Td. brun Tran, imellem 84 og 112 Skill. pr. Vog Storsei, og imellem $3^1/_2$ og 10 Skill. pr. ℔ Hvalroshuder. Rundfisken stod høiest i Periodens 2 sidste Aar men i samme Tid de øvrige Varer lavest. Foruden de her nævnte Artikler er aarlig afskibet til Udlandet endel Skind af Rensdyr, Otter, Ræv, Isbjørne, Hvidfisk m. m., Ben, Hvalrostænder, Renhorn, Dun, Transitvarer afsatte til de russiske Fartøier, navnlig Salt omkring 10,000 Tdr., Kaffe, Sukker, Rom, Slibestene m. m., enkelte Aar noget Sild og Rogn. Med Tillæg af disse mindre Artikler kan Byens gjennemsnitlige Udførsel i Femaaret anslaaes til 440,000 Spd. aarlig. I 1869 udgjorde den over 500,000 Spd. Naar den allerede i forrige Femaarsberetning er anslaaet til 500,000 Spd. for Aaret 1865, er deri medberegnet Kobberet fra Kaafjordens Værk samt den fra Toldstedet udførte i de Russiske Fartøier nedsaltede Fisk. Hvad der desuden bidrager til uagtet Stedets udvidede Deltagen i Fiskehandelen at begrændse Udførselsværdien sammenlignet med forrige Femaars, er den Omstændighed at den værdifuldeste Artikel, Tranen, er falden i Pris. Da Vaarfiskst i hele Femaaret ikke har slaaet synderligt til i Vestfinmarken, er den forøgede Udførsel af Fisk og Tran at tilskrive den virksomme Handelsstands udvidede Forretninger i Østfinmarken.

I Handelen med Russerne vides ikke anden Forandring i Femaaret at være indtraadt end at Omsætningen af Skind fremdeles har aftaget.

Den gamle hensynsløse Kreditgiven til de omgivende Distrikters Almue og til de sydfra kommende Fiskere er til Gavn for begge Parter betydelig indskrænket. En glædelig Forandring i denne Retning viste sig allerede i forrige Femaar som en nærliggende Virkning af Loven af 12te Oktober 1857, der forbød Pantsættelse af rørligt Gods uden som haandfaaet Pant. Af de før den Tid gjængse Obligationer med Pant i „Alt hvad Debitor eier og eiendes vorder" er forhaabentlig ikke mange Levninger tilbage. Men et yderligere Fremstød har Reformen faaet i Femaaret ved den saakaldte 30 Dalerslov af 8de Mai 1869, som, hvad der end kan siges imod den fra principielt Synspunkt, ikke skjønnes her i Amtet at have virket til Andet end en gavnlig Indskrænkning af Kreditten.

Femaaret er forløbet med vexlende Held i Fxportforretningerne men uden nogen Kriser blandt Stedets Handelsstand. 8 Kjøbmandsboer, som ere gaaede under Konkurs, vare af forholdsvis ringe Betydenhed og hidrørte ingen af dem fra „Endossementskjeder."

Den i forrige Femaarsberetning omhandlede Mangel paa Laanemidler tilstrækkelige for Stedets store Handelsvirksomhed er i Femaaret ikke afhjulpen. Hammerfest Sparebank, oprettet i 1847, havde ved Udgangen af 1865 under Forvaltning 36,333 Spd., hvoraf egen Eiendom 3908 Spd. Disse Summer ere i Femaaret stegne til henholdsvis 43,329 Spd. og 4910 Spd. Den i 1857 oprettede Statens midlertidige Laanekommission, som ved Udgangen af 1865 havde under Forvaltning 20,000 Spd., fik i 1868 af Kongsbergs Sølvværks Driftsfond Kapitalen fordoblet. Men det siger sig selv at en Sum af 80 à 90,000 Spd. til at afhjælpe baade de større og de mindre Næringsdrivendes Behov for paa Stedet tilgjængelige Diskontomidler, i Forhold til den ovenomhandlede Virksomhed, der kræver saa store og langvarige Forskud, er ganske utilstrækkelig. Som Følge deraf har Diskontoen i hele Femaaret i Hammerfest som overalt i Amtet stadigen holdt sig i 6 pCt.

Stedets Skibsrhederi indskrænker sig fremdeles til mindre Fartøier for Ishavsfangsten samt for Farten paa Fiskeværene og anden Kystfart. I 1870 anskaffedes dog af en af Stedets større Handlende en Skonnert, som har faret paa Hamburg, og af et Interessentskab det før omtalte Dampskib „Nor". Iberegnet dette eiede Byen selv — altsaa ikke medregnet Landdistrikterne i Hammerfest Tolddistrikt — ved Femaarets Udgang 67 Fartøier, drægtige 947 Com.-Læster, imod 50 Fartøier af 749 Com.-Læsters Drægtighed ved Udgangen af 1865. Omsætningen med Udlandet foregik for en Del med de mellem Hamburg og Vadsø ugentlig farende Norske Dampskibe, men hovedsagelig med andenstedsfra befragtede Seilskibe og med de Russiske Handelsfartøier fra Hvidehavet. Af fremmede Skibe ankom i

1866	134	af Drægtighed	6232	Com.-L.
1867	141	- —	6806	—
1868	136	- —	5744	—
1869	147	- —	5991	—
1870	153	- —	6968	—

Af det sidstnævnte Aars var 13 norske, 1 svensk, 10 danske, 3 hollandske, 17 tydske, 16 engelske, 1 amerikansk og 92 russiske, de sidste af 2241 eller gjennemsnitlig hvert Fartøi af $24^1/_2$ Com.-Læsts Drægtighed.

Den Del af Byens Havn som af Naturen er tilstrækkelig beskyttet, viser sig, især i Foraaret, naar Mængden af fiskekjøbende Fartøier anløbe Stedet paa deres Toure til og fra Fiskeværene, at være for liden. Plan til kunstig Dækning af et større Areal har i Femaaret været opgjort og var opført paa Havnedirektørens Budgetforslag af 1868, men Midler dertil ere endnu ikke bevilgede. Byens Havnekasse, hvis væsentligste Indtægt har været 2 pCt. paa Toldintraderne, og som i Femaaret har anvendt Betydeligt paa Fortøiningsindretninger m. m., eiede ved Udgangen af 1870 314 Spd.

Af Indretninger til Bedste for Byens Sømænd haves kun en Sømandskasse, hvoraf uddeles Understøttelse til gamle og trængende Søfolk og deres Efterladte. Kassen er tilveiebragt ved frivillige Bidrag, ydede mest af Fangstfartøiernes Besætninger ved deres Afmønstring, og eiede ved Udgangen af 1870 omtrent 500 Spd.

Fiskeri udenfor Haakjærringfisket paa Bankerne drives kun af et mindre Antal Byindvaanere som Hovednæring. Disse forsyne Byens Husholdninger med fersk Fisk, naar de ere hjemme fra Ishavsfangsten og fra de større Fiskerier, hvoraf kun Seifisket om Sommeren foregaar ganske nær Byen. Den omtrentlige Værdi af Byens daglige Forsyning med fersk Fisk anslaar Byfogden til 5000 Spd. aarlig. I 1870 deltog 46 Mand fra Hammerfest i Loddefisket og hjembragte fra 25 til 50 Spd. pr. Mand.

Det føromtalte Fiskeri paa Bankerne efter Haakjærring drives for de tre Fjerdedele fra Hammerfest By. Nedenstaaende Tabel viser Byens Udrustning til og Udbytte af dette Fiskeri i Femaaret.

Aar	Antal Fartøier.	Drægtighed i Commercelæster.	Besætning.	Hjembragte Tønder Lever.	Værdien efter den for Mandskabets Part betalte Pris.	Bruttoudbytte pr. Commercelæst.
1866	27	348½	163	4,658	27,948 Spd.	80⅓ Spd.
1867	36	474	223	6,129	45,964 —	97 —
1868	50	687½	314	5,704	34,224 —	50 —
1869	33	446	204	4,719	28,390 —	63⅔ —
1870	17	237	108	2,776	17,086 —	72 —
I Gjennemsnit aarlig	35	439	202	4,797	30,722 Spd.	70 Spd.

Aarsagen til at Udrustningerne ere gaaede tilbage imod Femaarets Slutning lader sig ikke paavise anderledes end at man har foretrukket at benytte endel af Bankfartøierne til Fangst i Polaregnene, dertil foranlediget ved det store Udbytte af denne Fangst i 1868 og samme Aars mindre gode Udbytte af Haakjærringfisket. Ovenstaaende Tal vise et betydeligt Fremskridt fra det foregaaende Femaar, da Udrustningen var gjennemsnitlig 15 Fartøier eller 188 Com.-Læster aarlig. Udbyttet pr. Commercelæst har derimod omtrent været det samme.

Paa Jagten efter Hvalros og Sælhund i Polaregnene har Hammerfest i dette Femaar anvendt en betydeligt større Kapital end nogensinde forhen. Stødet hertil gaves ved Fangstfeltets Udvidelse til Novaja Semlja og det Kariske Hav, hvortil Begyndelsen gjordes i 1867 af Konsul Finckenhagen som Udruster og Kaptein Elling Carlsen som Fører. En Oversigt over denne Virksomhed indeholdes i nedenstaaende Tabel, hvori dog er medtaget 2 Fartøier hjemmehørende i Altens Fogderi, som i 1869 og 1870 udexpederedes over Hammerfest.

Aar	Antal Fartøier.	Drægtighed i Commercelæster.	Besætning.	Værdien efter de for Mandskabets Part betalte Priser.	Bruttoudbytte pr. Commercelæst.
1866	14	224½	138	18,426 Spd.	omtr. 82¼ Spd.
1867	16	249½	162	20,509 —	„ 82⅓ —
1868	17	267	170	27,007 —	„ 101 —
1869	27	407	268	44,778 —	„ 110 —
1870	34*)	575*)	351*)	25,764 —	„ 54¼ —
I Gjennemsnit aarlig	22	345	218	27,297 Spd.	omtr. 82 Spd.

Udrustningen var over dobbelt saa stor som i det foregaaende Femaar, men Udbyttet pr. Commercelæst gjennemsnitlig noget mindre.

Af Bankfiskets og Ishavsfangstens Bruttoudbytte tilfalder ⅔ Parter Rhederiet for Fartøi, Fangstredskaber og Proviant, ⅓ Part fordeles mellem Besætningen.

Skibsbyggeri drives kun som Reparationsarbeide og Bygning af Fangstbaade for Ishavet. Antallet af Skibstømmermestre var ved Femaarets Udgang 5.

Haandværksdriften er gaaen fremad med Stedets øvrige Udvikling. Antallet af Haandværksmestre med Borgerskab er ifølge Byfogdens Opgave gaaet ned fra 75 til 62, men Afgangen er udentvivl erstattet ved Friarbeidere efter Lov af 14de April 1866, medens tillige flere af de ældre Mestere have betydelig udvidet deres Værksteder. Haandværksarbeider udføres kun forsaavidt Skibsfarten og den fremmede Fiskeralmue forsyner sig hos Byens Haandværkere med hvad de øieblikkelig tiltrænge. Her er dygtige Folk i de fleste Fag, navnlig af Smede, Bødkere, Snedkere, Skræddere og Skomagere. Mestrenes Fordeling paa de forskjellige Haandværk sees af nedenstaaende Tabel:

*) Heraf forliste 5 Fartøier af 100 Com.-L. Drægtighed og 56 Mands Besætning. Disse 100 Com.-L- ere satte ud af Betragtning ved Beregningen af Udbytte pr. Com.-Læst.

Haandværk	1865	1870
Smede	4	4
Kobber- og Blikkenslagere . .	1	1
Guldsmede	1	1
Bøssemagere	„	1
Uhrmagere	3	3
Bagere	6	4
Skræddere	5	3
Skomagere	16	10
Bundtmagere	„	1
Snedkere	13	8
Bødkere	8	9
Murere	2	3
Malere	5	3
Glasmestere	1	1
Seilmagere	4	3
Bogtrykkere	„	1
Bogbindere	1	1
Skibstømmermestre	5	5
Summa	75	62

Af Fabrikanlæg haves kun Tranbrænderier. Disses Antal, forsaavidt som de ligge paa Byens Grund, er som i forrige Femaar 6 med tilsammen 31 Gryder, der i Femaaret beskjæftigede i 6 à 7 Maaneder hvert Aar en Arbeidsstyrke af 44 Mand. Produktionen var i 1870 11,000 Tdr. Tran imod 8,000 i 1865. 2 større Brænderier, tilhørende Handlende i Byen og beliggende lige ved Bygrændsen men paa Landets Grund, med en Arbeidsstok af 13 Mand og en Produktion i 1870 af 3000 Tdr. Tran ere ovenfor medtagne under Hammerfest Fogderi.

Jordbruget indskrænker sig til Dyrkning af endel Engstykker nærved Byen paa Landets Grund, hvilken Dyrkning i Femaaret er noget udvidet. Hø til Byens Kreature maa for den største Del kjøbes fra Landdistrikterne, navnlig fra Alten og Talvik. Byens Kreaturhold er i Femaaret voxet, Antallet af Storfæ fra 52 til 101, af Gjeder fra 123 til 300, af Heste fra 6 til 7, af Svin fra 4 til 6, medens Faarenes Antal er aftaget fra 43 til 25.

Daglønnen for almindelige Arbeidsfolk paa egen Kost, hvilken i 1861—65 var 48—72 Skilling om Sommeren og 40—48 Skilling om Vinteren, kan for dette Femaar anslaaes til 60 à 84 Skilling om Sommeren og 48 à 60 Skilling om Vinteren. For Tømmermænd og Fiskesjouere har dog været betalt indtil 96 Skilling. Fruentimmer og Børn, som deltage i Fiskesjou, opnaa indtil 48 Skill. og 30 Skill. om Dagen. I Aarsløn med Kost betales for en Karl 40—50 Spd., for en Pige 18—20 Spd. Aarslønnen er saaledes ikke stegen fra det foregaaende Femaar.

Taxtsummen af Byens i den alm. Brandkasse indlemmede Bygninger udgjorde ved Femaarets Udgang 355,230 Spd., fordelt paa 230 No. Den er saaledes i Femaaret steget med 73,000 Spd. imod 30,000 i det foregaaende Femaar.

Af faste Eiendomme er i Femaaret solgt, deri iberegnet hvad der er solgt ved Tvangsauktioner, et Antal af 67 for 63,013 Spd. som er mere end den tilsvarende Sum i noget tidligere Femaar. Eiendomspriserne og Husleien ere stegne betydeligt.

Summen af thinglæste Panteheftelser udgjør for Femaaret 135,939 Spd., fordelte paa 214 Dokumenter, Summen af aflæste Dokumenter 76,607 Spd., hvilket, naar den foregaaede Handel med faste Eiendomme tages med i Beregningen, viser et betydeligt gunstigere Forhold end i det foregaaende Femaar.

Den samlede Beregningssum af Exekutioner og Udpantninger afholdte i 1866—70 udgjør 7,945 Spd., det samlede Bruttoudbringende af i samme Tid afholdte Tvangsauktioner 25,420 Spd.

De af Fattigvæsenet helt eller delvis Understøttedes Tal, forsaavidt som de havde Hjemstavnsret i Kommunen, var i 1866 63, i 1867 94, i 1868 87, i 1870 78. Det tilsvarende Tal var i Femaaret forud gjennemsnitlig 57. At Tallet i de sidste Aar af Perioden er gaaet ned, bør man for en væsentlig Del tilskrive den i Løbet af samme iværksatte Foranstaltning, at henvise alle arbeidsføre Fattige af Mandkjøn til Arbeide for Kommunens Regning. Dette har bestaaet i at bryde Sten i de Byen omgivende Fjelde og bringe den frem til Havnen, hvorfra den sælges til Ballast. Megen Lediggang og Trækken paa Fattigkassen i den arbeidsløseste Del af Aaret er derved forebygget. For fremmede Kommuners eller Statskassens Regning understøttedes i 1870 38. Fattigkassens samlede Indtægter udgjorde i samme Aar 1,774 Spd., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 1,042 Spd. De tilsvarende Tal vare i det foregaaende Femaar gjennemsnitlig 1,285 Spd. og 462 Spd., men i 1866 1,617 Spd. og 704 Spd.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1866 4,403 Spd., hvoraf udlignet i Byskat 4039 Spd., i 1870 7639 Spd., hvoraf udlignet 5,460 Spd. I det foregaaende Femaar udgjorde i Gjennemsnit Bykassens aarlige Indtægt 3,790 Spd. og den udlignede Skat 2740 Spd. Kommunens Gjæld, som ved Udgangen af 1866 udgjorde 11,601 Spd., var ved Udgangen af 1870 stegen til 16,938 Spd., væsentligst hidrørende fra 2de Laan af Oplysningsvæsenets Fond paa tilsammen 15,000 Spd. til nye Almueskolebygninger og til Vandværk. By- og Fattigkasse eiede tilsammen Kassabeholdninger og Restancer for omtrent 4,300 Spd.

Vandværket kom istand i 1868, kostede omkring 13,000 Spd. og har i Forening med samtidige Forbedringer i Byens Brandvæsen, der kostede henved 1000 Spd., bevirket en Nedsættelse i Brandkontingenten af 20 pCt. Men ulige større Virkning har denne gavnlige Foranstaltning havt for Byens Sundheds- og Renlighedsforhold, i hvilke Henseender

den har vist sig epokegjørende. De nye Almueskolebygninger toges i Brug i 1866. Ogsaa til Forbedring af Byens Veivæsen er i Femaaret betydelige Summer aarlig anvendte.

Skatteydernes Antal steg i Femaaret fra 372 i 1865 til 613 i 1870, uden at nogen væsentlig Forandring er foregaaet i Ligningsreglerne. Medens saaledes i 1865 skatiliignedes næsten hvert 4de Individ, lignedes i 1870 nærmere hvert 3die. Dette gunstige Forhold er for endel en Følge af stigende Skatteevne hos den yngre Slægt, men er dog saa enestaaende, at det kun forstaaes, naar man lægger Mærke til at Byens Folketal altid indeslutter en uforholdsmæssig Mængde arbeidsføre ugifte Mandfolk af Arbeidsklassen, som egentlig søge derhen for den rige Sommerfortjenestes Skyld, men for at spare Reiseudgifterne frem og tilbage ogsaa forblive der Vinteren over, indtil de efter flere eller færre Aars Ophold af halv midlertidig Natur gifte og bosætte sig eller fortrække.

Den beskattede Formue udgjorde i 1866 337,700 og i 1870 344,100 Spd. De større Formuer have imidlertid Ligningskommissionerne ladet uforandrede i lange Aarrækker, medens de utvivlsomt efter Vedkommendes antagne Næring maa være voxede betydeligt.

Den antagne Næring udgjorde:

i 1866	156,050	Spd.
- 1867	172,500	—
- 1868	175,700	—
- 1869	167,850	—
- 1870	187,500	—

Formue og Indtægt udgjorde efter dette i 1866 henholdsvis 205 Spd. og 94 Spd. pr. Individ. De tilsvarende Tal i 1870 vare 166 Spd. og 91 Spd.

Med de ovenfor nævnte mere og mindre oplysende Talstørrelser og Kjendsgjerninger for Øie, navnlig den betydelige Stigning i Folketallet og samtidig i Antallet af Skatteydere samt i Eiendoms- og Arbeidspriser maa jeg tiltræde den af Byfogden og Formandskabet udtalte Formening, at den økonomiske Tilstand overhovedet er gaaet fremad, om den end for Tiden kun kan karakteriseres som „nogenlunde".

Byen udgjør i Forening med 2de tilstødende Landsogne et Præstegjeld paa 3399 Mennesker. Dette har Hoved-Kirke i Byen og en Annexkirke i Kvalsund beliggende henved 3 Mile fra Byen. Sognepræsten bistaaes siden 1865 af en Kateket, som tillige er Inspektør og Førstelærer ved Byens Borgerskole. Denne har desuden 2 faste Lærere og 1 Lærerinde, og søgtes i Femaaret af omkring 50 Disciple af begge Kjøn.

Almueskolen har 3 Lærere og et Discipeltal, som i Femaaret udgjorde i Gjennemsnit 172 aarlig. Hvert Barn søger Skolen hver anden Dag. I 1866 fik Skolen en Forberedelsesklasse der understøttes med 50 Spd. aarligt Bidrag af Oplysningsvæsenets Fond, og væsentligst har til Hensigt at bibringe de kvænske Børn fra den skolepligtige Alders Begyndelse Færdighed i at læse og tale Norsk. Til Almueskolen er annekteret en Haandgjerningsskole for Pigebørn.

I 1865 oprettedes en Arbeiderforening væsentligst tilsigtende Arbeidsklassens Oplysning ved at holde Bøger og Aviser, ved Foredrag, Aftenskole o. s. v. En Del af Kontingenten afsættes dog ogsaa til en Sygekasse. Denne Forening er til endnu og understøttes af Kommunen ved frit Lokale m. m., men er lidet benyttet af den egentlige Arbeidsklasse. Dennes flygtige Natur som Følge af den idelige Ind- og Udflytten og dens Splittelse i 2 Nationaliteter indeholde næsten uovervindelige Hindringer for saadanne Indretningers Trivsel igjennem længere Tidsrum. I 1866 oprettedes en Begravelsesforening, som endnu bestaar og tæller 100 Medlemmer.

Som før bemærket eier Hammerfest ligesom Amtets øvrige Kjøbstæder samtlige for Medicinalfondets Regning drevne Sygehuse, hvoraf et beliggende i Hammerfest, sammen med Landdistrikterne.

Sædeligheds- og Ædrueligheds forholdene afgive intet lysende Billede, og Fremskridt til det Bedre er neppe i Femaaret at spore. Af 350 levende fødte Børn var 11,4 pCt uægte. Brændevinsdrikken er ikke aftagen medens Vinkneiperne stadig voxede baade i Antal og Frekvents. Loven af 12te Juni 1869 blev strax bragt i Anvendelse i fuldeste Udstrækning og med høieste Afgift 100 Spd., men da Smaasalget af alslags Vin, ogsaa det maskerede Brændevin, er frit for alle Handelsborgere, og disse tilmed i Smaasalget af Vin ikke ere underkastede de Indskrænkninger i Tid, som i Henhold til nysnævnte Lov gjælde for Udskjænkning, saa har Loven i Hammerfest neppe endnu fremkaldt anden Forandring end at en Del af Kneipelivet er flyttet ud paa Gaden. Antallet af Brændevinsudskjænkere har siden 1861 kun været 1, som i 1870 antoges at udskjænke og udsælge i Smaat 16,200 Potter. Øl- og Vinskjænkernes Antal er gaaet ned siden 1865 fra 7 til 5, men som bemærket ere andre Veie aabnede for det offentlige Fylderi. Den næste kommunale Foranstaltning af større Betydenhed vil forhaabentlig blive en Forstærkelse af Ordenspolitiet. Af de store Fremskridt, som Amtet i Femaaret har gjort med Hensyn til Kommunikationsvæsen, har Hammerfest By ikke faaet den mindste Part, idet den nu er Anløbssted Aaret rundt for ugentlig Dampskibsforbindelse med Hamburg eller Bergen, og tillige er bleven Telegrafstation.

2. Vardø.

Byens Folketal udgjorde:

i 1825	88
- 1835	173
- 1845	193

i 1855 407
- 1865 . . . . . 777*)
- 1870 1136,

er altsaa stegen i det sidste Femaar med 46,2 pCt. Overskuddet af Fødte udgjør for Femaaret 68. Til Amerika udvandrede 32. Der er altsaa indflyttet mere en udflyttet 323, hvoraf henved $^1/_7$ Del Finlændere, Resten Nordmænd fra de forskjelligste Dele af Riget.

Handelen har i Femaaret kun forsaavidt forladt de gamle Spor som det gjælder ogsaa for Vardø hvad der er anført om Hammerfest, at Stedets Forsyning med udenrigske Varer for en betydelig Del er gaaet over fra Udlandet til Bergen og Thronhjem.

Tranafskibningen har i dette Femaar mere end før, efterat Farten paa Østfinmarken i 1869 overtoges af de private Dampskibe, fundet Veien til Bergen. Handelens Omfang afhænger saa ganske af Fluktuationerne i Fiskeriet ved Vardø By og nærmeste Fiskevær samt udenfor den Murmanske Kyst, at disse Fiskeriers Historie i et givet Tidsrum ogsaa er Vardø Handels i samme Tid. Russehandelen har været i Stigende, da Antallet af Rnssiske Fartøier, som søge Stedet, har tiltaget. Ogsaa fra Vardø meldes at Indskrænkning i Handelsstandens Udborgen til Almuen har i Femaaret fundet Sted. Antallet af Handelsborgere var voxet fra 19 til 33, hvoraf dog et Antal af 10 dreve Handelen enten alene under Vaarfisket eller dog i en ganske liden Maalestok. Handelsbetjentenes Tal var steget fra 15 til 21. 6 Handlende, hvoraf dog kun 1 drev større Forretninger, standsede i Femaaret.

Værdien af den aarlige Indførsel fra Udlandet har gjennemsnitlig været omkring 124,000 Spd., men stadigt synkende fra Periodens første Aar, da den udgjorde 186,000 Spd. Toldindtraderne fluktuerede mellem 6,372 Spd. (1869) og 10,583 Spd. (1867) og udgjorde uagtet den formindskede Import gjennemsnitlig 8,410 Spd. imod 7,364 Spd. i det foregaaende Femaar, en Virkning altsaa af de forhøiede Toldsatser. De vigtigste udenlandske Indførselsartikler vare Kornvarer, formalede og uformalede (aarlig i Gjennemsnit omkring 15,000 Tdr.), Stenkul (10,000 Tdr.), Salt (15,000 Tdr.), Trælast for 15,000 Spd., Fedevarer (600 Centner) Kolonialvarer (700 Centner), Manufakturvarer (50 Centner) Spiritus, Brændevin og Vin (15,000 Potter). Indførselen fra Indlandet af toldbare Varer antages ifølge Toldkassererens Opgivende at udgjøre omtrent ligesaa store Kvanta som Indførselen fra Udlandet.

Udførselen til Ind- og Udlandet sees af nedenstaaende Tabel, der er affattet efter de statistiske Opgaver fra Toldboden, supplerede ved Hjælp af Regnskaberne over Medicinalafgiften. Da den i Russiske Fartøier nedsaltede Fisk for en Del er fisket af Byens egne Folk eller af dens Handlende indkjøbt paa de nærmeste Fiskevær og solgt til Russerne, er det hele Kvantum anført, men i Beregningen af Udførselens Værdi kun medtaget for $^1/_7$ Part. Udførselsværdien af denne Saltfisk er beregnet efter en Gjennemsnitspris af 36 Skill. pr. Vog. De øvrige Priser ere opgivne af Fogden efter Konference med Stedets Handlende om de forskjellige Varers Gjennemsnitsudbringende paa Markedet for hvert Aar. Disse Priser have dreiet sig mellem 102 Skill. og 1 Spd. 72 Skill. pr. Vog Rundfisk, $20^1/_2$ og 27 Spd. pr. Tønde dampkogt Medicintran, 14 og $15^1/_2$ Spd. pr. Tønde blank samt $13^1/_2$ og $14^1/_2$ Spd. pr. Tønde brun Tran.

Aar.	Tørfisk, (Rundfisk, Rotskjær og Russefisk).	Tran af alle Slags.	Fisk nedsaltet i Fartøier.	Værdi.
1866	76,736 Vog	9,937 Tdr.	150,706 Vog	251,631 Spd.
1867	67,551 —	9,342 —	155,178 —	250,257 —
1868	38,267 —	8,114 —	144,880 —	164,052 —
1869	52,324 —	6,070 —	122,814 —	205,189 —
1870	34,703 —	8,026 —	168,194 —	184,324 —
I Gjennemsnit aarlig	53,916 Vog	8,298 Tdr.	148,354 Vog	211,091 Spd.

Aarsagen til den stærke Formindskelse i Tørfiskudførselen er at søge dels i mindre Fiskerier, dels i den ved Konkurrence sydfra bevirkede stærke Stigen i Raaproduktets Pris, der i Regelen er bleven for høi til at det kunde svare Regning at tilvirke større Partier af Rundfisk. Derhos bemærkes, at ikke ubetydelige Partier af hjeldhængt Fisk (Rundfisk) og enkeltvis mindre Partier Saltfisk (bestemt til Klipfisk) virkes af de Handlende og sælges dels til Kjøbefartøierne, dels til Hammerfest eller Tromsø, uden at deres Størrelse kan oplyses af de Kilder som staa til Raadighed. Foruden Fiskevarer udføres aarlig endel Renskind, Ræveskind, Renhorn, Dun, Multegrød samt Transitvarer, fornemmelig Salt, 7 à 9000 Tønder. Af Hensyn hertil kan Værdien af den aarlige Udførsel anslaaes til i Gjennemsnit 225,000 Spd., der antagelig er noget mindre end hvad den udgjorde i det foregaaende Femaar.

Noget Pengeinstitut haves ikke paa Stedet. Penge maa

*) Ved Tillæg af 53 Individer tilhørende Vardøhus Fæstning, der ligger paa Landets Grund, er Byens Folketal i 1865 urettelig i sin Tid opgivet til 830.

tilveiebringes andenstedsfra; nærmeste Sted, hvor nogle ubetydelige Diskontomidler haves, er Vadsø.

Saa store som ovenanførte Ind- og Udførselsværdier ere i Forhold til Byens og dens ubetydelige Oplands — Vardø Herreds — samlede Folketal, udgjøre de dog kun en Del af den Kapital, som omsættes inden Vardø Byes Omraade. Vardø er nemlig Amtets største Fiskevær under Vaarfisket og søges i den Tid af en større Mængde Fiskekjøbere med og uden Fartøier end noget af de øvrige Vær. Hvad disse opkjøbe bringes i deres egne Fartøier til Hjemstederne, og er ikke medtaget i ovenstaaende Beregning af Byens Export. Under Afsnittet ovenfor om Fiskerierne er i Beregningen af deres Totaludbytte ogsaa medregnet Udbyttet af det ved Vardø og Vadsø Byer foregaaende Fiske. Dette udgjorde for Vardø Byes Vedkommende af Vaarfisket

i 1866	$3^1/_3$	Millioner	Torsk
- 1867	$2^1/_2$	—	—
- 1868	$4^1/_2$	—	—
- 1869	$1^1/_5$	—	—
- 1870	$2^1/_2$	—	—

Alt regnet efter store Hundreder o. s. v.

Stedet besøgtes under samme Fiske af følgende Antal Kjøbefartøier:

1866	96
1867	91
1868	107
1869	32
1870	40

Over Fiskekjøbere som drev Forretninger paa Land mangle Opgaver. Antallet af Baade og Fiskere var:

Aar	Baade.	Fiskere.	Deraf hjemmehørende i Byen selv		Gjennemsnitslot for Byens egne Fiskere.
			Baade.	Fiskere.	
1866	850	4050	52	152	50 Spd.
1867	331	1354	52	150	34 —
1868	740	3066	24	80	50 —
1869	337	1275	61	154	37 —
1970	468	1761	102	336	70 —

Desuden fiskede hvert Aar nogle af Vardø Indvaanere i andre Vær. Fiskeriet bliver saaledes for Vardø en Hovednæring. Sommer- og Høstfisket ved Vardø drives af Byens egne Folk dog i noget mindre Antal end Vaarfisket samt af et lidet Antal Fremmede, mest fra Tromsø, der gjøre Reisen med Dampskib og leie sig Baade eller Baadrum i Vardø. Af Periodens fem Aar vare for Vardø Byes Vedkommende 1866 og 1870 gode, 1867 et daarligt, 1868 og 1869 middels Fiskeaar, det sidste Aar ved Hjælp af et stort Hysefiske om Høsten, som for nogen Del erstattede samme Aars slette Vaarfiske.

Fiskeriet efter Haakjærring paa Bankerne har i lange Tider været drevet fra Vardø af Byens egne Folk og i det sidste Femaar med større Kraft end tidligere; se nedenstaaende Tabel, der udviser Udrustningens Omfang og Udbytte i 1867—70. For 1866 mangler Opgave.

Aar	Antal Dæksfartøier og aabne Baade.	Fartøiernes Drægtighed.	Samlet Besætning.	Hjembragte Tønder Lever.	Værdi efter den for Mandskabets Part betalte Pris.
1867	Fartøier 6 Baade 16	?	?	800	5000 Spd.
1868	Fartøier 8 Baade 23	ca. 80 Com.-L.	36 92	682 230	5472 —
1869	Fartøier 14 Baade 21	„ 140 —	66 83	1045 322	8724 —
1870	Fartøier 8 Baade 20	„ 51 —	40 80	598 267	5193 —

Idet Besætningen selv holder sig Kosten, fordeles Udbyttet saaledes: for de aabne Baade tager Rhederiet $^1/_3$ Part, Besætningen til indbyrdes Deling $^2/_3$ Parter af Fangsten, medens denne for Dæksfartøier deles i to Halvparter mellem Fartøiet og Besætningen. Rhederiet holder Fartøiet foruden med Fiskeredskaber ogsaa med Agn (Spæk og Trangrugge) samt med Lys og Brænde.

Rhederivirksomheden indskrænker sig til nogle smaa Fartøier paa 6 à 10 Com.-Læster for den nysomhandlede Bedrift, hvilke om Vinteren maa sættes paaland, da Byen som bekjendt mangler Havn. Stedet eiede ved Femaarets Udgang 10 Fartøier, drægtige $55^1/_2$ Com.-Læst. Skibsbyggeri drives selvfølgelig ikke, hvorimod der er et Par Mænd paa Stedet som bygge og reparere Baade. Byens Ind- og Udførsel forsaavidt som den ikke foregaar med norske Dampskibe besørges ved fremmede Seilfartøier, hvoraf der ankom

i 1866	286	af Drægtighed	4212	Com.-Læster
- 1867	340	- —	4646	—
- 1868	269	- —	3519	—
- 1869	242	- —	3941	—
- 1870	287	- —	3797	—

Af de i 1870 ankomne vare 265 Russiske af Drægtighed 2841 Com.-L., hvert Fartøi altsaa gjennemsnitlig $10^1/_2$ Com.-L.

Fangsten paa Spitsbergen og Novaja Semlja har hidindtil ligget udenfor Vardø Byes Virksomhed. I 1870 gjordes dog Forsøg med et Fartøi, drægtigt $21^1/_2$ Kommerce-Læster, hvilket hjembragte en Fangst af kun 250 Spd. Værdi. Forsøget gjentoges i 1871.

At Stedet mangler Havn er en Hindring for enhver Udvidelse af dets Virksomhed, forsaavidt som den kræver Anvendelse af Fartøier. Disses Landsætning om Høsten og Udsætning om Vaaren medfører store Udgifter og ofte Beskadigelse af Fartøierne. Anlæg af Skibsværft (Helding) er en Umulighed, saalænge Havnen er ubeskyttet. Faar et Fartøi i Vardø nogen større Beskadigelse, som hyppigt sker, haves ingen anden Udvei end at hugge det op. Ligesiden 1867 har man arbeidet paa Plan og Overslag til et Havneanlæg i Vardø, i hvilken Anledning endelig en Kongelig Kommission sammentraadte paa Stedet i 1870. Dens Forslag gaar ud paa en Bevilgning af 245,000 Spd. fordelt paa 7 Aar, til Dækning af den nordre Vaag. Paa Havnesagens Skjæbne beror væsentligst Vardø Byes Fremtid. Det er ikke blot Stedets Beliggenhed i Strøget for Torskestimerne og øvrige naturlige Fortrin som Fiskevær, men ogsaa dets bekvemme Beliggenhed for Bankfiske og Ishavsfangst, for Arkangelfarten og for en sandsynligvis snart vaagnende Skibsfart paa Sibirien, der lover Vardø en større Fremtid. Men en nødvendig Betingelse for at Løftet kan blive til Virkelighed, er at Stedet faar en tryg og rummelig Havn, medens det nu ikke har anden Tilflugt at byde Skibsfarten end en aaben og almindelig frygtet Rhed. At Stedet desuagtet har kunnet hæve sig saavidt som skeet, vidner om, hvilken Kapital det eier i sin Beliggenhed og sit Fiskeri og om den Driftighed og Ihærdighed, der findes inden dets Handelsstand og Fiskere. I den i Byen indskjærende nordre Vaag haves endel af det Offentlige anbragte Bøier, der vedligeholdes af Stedets Havnekasse, som ved Femaarets Udgang havde en Beholdning af henved 1500 Spd. imod 300 Spd. i 1865.

Handværksdriften staar ikke høit men har dog i Femaaret forsaavidt gjort Fremskridt som den, til samme Tid som Folkemængden er betydelig steget, har samlet sig paa færre Hænder, mere værkstedsmæssigt og mindre som Binæring ved Siden af Fiskeri. Forøvrigt tiltager Indførselen af Haandværks- især Skrædder- og Skomagerarbeide fra andre Landsdele. Antallet af Haandværksmestre med Borgerskab er ifølge den kst. Fogeds Opgave gaaet ned fra 66 til 31. Til dette sidste Tal maa dog lægges et større Antal Haandværkere uden Borgerskab end tidligere. Fordelingen paa de forskjellige Haandværk var følgende:

Haandværk.	1865.	1870.
Smede	1	2
Uhrmagere	1	„
Lateris	2	2
Transport	2	2
Bagere	6	6
Skræddere	7	4
Skomagere	9	4
Snedkere og Tømmermænd	27	8
Bødkere	8	6
Murere	3	1
Malere	4	„
	66	31

Fabrikdriften indskrænker sig ogsaa her til Indretninger for Tilvirkning af Tran. Antallet deraf er forøget fra 11 til 19, hvovaf 9 Brænderier og 10 Dampkogerier for Medicintran. De sidstnævnte ere kun i Drift i en 2 Maaneders Tid under Vaarfisket, de førstnævnte — paa et enkelt nær, som drives det halve Aar — ikke over 4 Maaneder. Den samlede Arbeidsstyrke kan anslaaes til 60 à 70 Mand. Produktionen er opgivet for 1870 til 3,550 Tdr. Medicintran og 3,050 Tdr. anden Tran.

Byens største Handelsmand driver Opheisning paa sit Pakhus ved Hjælp af Dampmaskine.

Arbeids- og Tjenestelønnen er i Femaaret falden ikke ubetydeligt. Daglønnen for Arbeidere paa egen Kost har i dette Femaar udgjort 72 à 84 Skill. om Sommeren og 36 à 48 Skill. om Vinteren, Aarsløn til en Karl 40 à 50 Spd. og til en Pige 16 à 20 Spd. De tilsvarende Tal i forrige Femaar vare henholdsvis 96 à 120 Skill., 60 à 72 Skill., 50 à 70 Spd., 18 à 20 Spd. Daglønnerne ere forendel Russere fra Hvidehavsegnene.

Jordbruget indskrænker sig til Dyrkning og Høstning af nogle Engstykker udenfor Byens Grund paa Vardøen, hvilke afgive omkring 100 Skꝑ Hø om Aaret. Størstedelen af det Hø, som tiltrænges til Fodring af Byens Kreature, indføres af Kolonisterne paa Murmanskysten.

Kreaturtallet opgives at være steget i Femaaret, Antallet af Storfæ fra 71 til 91, af Faar fra 156 til 315, af Gjeder fra 6 til 116, af Svin fra 31 til 37. Antallet af Heste, som fornemmelig benyttes til Kjørsel for Rundfiskbedriften, er med dennes Aftagen i Femaaret gaaet ned fra 18 til 10. 6 Kjøreren holdes til Lysttoure.

En Binæring for nogle af Byens Indvaanere afgiver Indsamling af Dun, Æg og Multer paa de før omtalte ved Vardø beliggende Øer Renøen og Hornøen.

Taxtsummen af Byens brandforsikrede Bygninger er i Femaaret voxet fra 62,500 til 154,560 Spd., fordelt paa 166 Nr. Af denne stærke Tilvæxt falder det Meste paa Periodens Begyndelse samt paa de i dens Løb opførte offentlige Bygninger: Almueskole, Kirke og Præstegaard.

Af faste Eiendomme er i Femaaret solgt, iberegnet de ved Tvangsauktion afhændede, et Antal af 115 for 42,739 Spd. Da Eiendomspriserne angives at være faldne, tyder saa mange Salg ikke paa Fremskridt i Velstanden.

Den uaflyste Pantegjæld er i dette Femaar forøget med 83,909 Spd. imod 12,318 Spd. i det næst foregaaende. Den samlede Beregningssum af i Femaaret afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger udgjorde 4394 Spd. imod 946 Spd. i det nærmest foregaaende Femaar, Bruttoudbringendet af samtlige Tvangsaktioner 5542 Spd.

Fatttigvæsenet havde til hel eller delvis Understøttelse i Aaret 1866: 26 Personer*), i 1867: 44, i 1868: 42, i 1870: 39. Fattigvæsenets Indtægter udgjorde i sidstnævnte Aar 2239 Spd., hvoraf udlignet Fattigskat 267 Spd. Nogen Sammenligning med det foregaaende Femaar kan ikke anstilles, da Byen dengang havde Fattigvæsen fælles med Landsognet. Ogsaa i Vardø har man i de sidste Aar foranstaltet Arbeider for Kommunens Regning for arbeidsføre Trængende, bestaaende i Veiarbeide for Mandfolk og for Kvinder Strikning af Strømper, Vanter o. s. v. til Salg under Fisket.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1866: 1849 Spd., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 205 Spd., i 1870 2020 Spd., hvoraf udlignet 700 Spd. I det foregaaende Femaar udlignedes i Gjennemsnit 116 Spd. aarlig. De betydelige Indtægter som i saadan Grad formindsker Skattebyrden, bestaa i Andel i Afgiften af Brændevins-, Vin- og Øludskjænkning samt Forpagtningsafgifter af Hornøen og Bygrunde, som udleies til Opførelse af Fiskehjælde. Kommunen, som ved forrige Femaars Udløb Intet skyldte, havde ved Udgangen af 1870 en Gjæld af 3658 Spd. men samtidigt Beholdninger i Kasserne af tilsammen 1841 Spd. Gjælden hidrører fra Opførelse af ny Kirke samt af en Vandledning. Den sidste er et Pumpeværk, af Mangel paa Tryk uden synderlig Betydning for Ildslukning, men den afhjælper en før herskende for et Sted med saa betydelig Trafik høist følelig Mangel af Drikkevand. Kirken, som kostede omkring 10,000 Spd., er smuk og dens Rum er beregnet ikke blot paa Byens egen, men ogsaa paa dens ved fremmede Fiskere til sine Tider fleredoblede Befolkning.

Skatteydernes Antal, som i 1865 var 236, eller omtrent 30 pCt. af Folketallet var i 1870 320, som er 28 pCt. Den beskattede Formue var steget fra 100, 200 Spd. i 1866 til 121,000 i 1870, hvorimod den antagne Indtægt i samme Tid har gaaet stærkt nedad; Den var:

i 1866	118,020 Spd.
- 1867	115,150 —
- 1868	100,000 —
- 1869	70,340 —
- 1870	83,380 —

Formue og Indtægt udgjorde saaledes i 1866 henholdsvis 122 Spd. og 144 Spd. pr. Individ, medens de tilsvarende Tal i 1870 var 106 Spd. og 73 Spd.

*) Deri dog indbefattet fremmede Fattige, hvis Antal ikke særskilt er opgivet.

Den økonomiske Tilstand er i Femaaret utvivlsomt gaaet tilbage, medens den dog idetheletaget endnu tør siges at være taalelig god, ikke mindst blandt den ædruelige og arbeidsomme Del af Arbeidsklassen. Fordringerne til Livet ere her som paa de fleste Steder stegne, men Livsopholdet er ikke bleven dyrere og Sparsommelighed tør være mere almindelig end før.

Det tidligere kommunale Fællesskab med Vardø Landsogn ophævedes ved Kgl. Resol. af 22de Mai 1868. I geistlig Henseende høre derimod By og Landsogn fremdeles sammen. Kirken i Vardø By er Præstegjældets eneste Kirke.

Byens Almueskole har 2 Lærere og Antallet af skolepligtige Børn var ved Femaarets Udgang 189. Den fik i Femaaret nyt og tidsmæssigt Lokale, ligesom den er vel udrustet med Undervisningsmateriel. I 1868 oprettedes med Tilskud af Brændevinsafgiftskassen en Haandgjerningsskole for Pigebørn med 1 Lærerinde. Den driftige Kommunebestyrelse havde inden Femaarets Udgang ogsaa tilveiebragt de fornødne Midler til Oprettelse af en Borgerskole, som dog først kan sættes igang iaar.

Hvad Sædeligheds- og Ædruelighedsforhold angaar staar neppe Vardø over Hammerfest. Dette er heller ikke at vente, naar hensees til at Vardø er Fiskevær og derfor beholder en endnu større Del end Hammerfest af det Bundfald af løse og letsindige Folk, som Fiskebedriften efterlader sig. Af 197 i Femaaret fødte Børn var henved 15 pCt. uægte. Fylderiet er snarere til- end aftaget. Stedet har siden 1860 kun havt en Brændevisudskjænker, som i 1870 antoges at udskjænke og udsælge i Smaat 7000 Potter. Vin- og Ølkneipernes Antal var ved Femaarets Udgang 5, ansatte til en Afgift af Lovens Maximum eller 100 Spd. hver. Loven af 12te Juni 1869 er bragt i Anvendelse.

Dampskibsfarten til Østfinmarkens Byer er i Femaaret forsaavidt udvidet som den ugentlige Fart, der allerede i en længere Aarrække har taget sin Begyndelse i Slutningen af Februar, men i Midten af August afløstes af fjortendaglig, siden 1868 har strakt sig ud i anden Halvdel af September, og den fjortendaglige, som før ophørte med Oktober, fra samme Aar fortsættes med 1 à 2 Toure ud i November. Større Betydning havde det for nævnte Byer, at Farten i 1868 overtoges af de private større Dampskibe, og at Linien i 1870 ordnedes til direkte Fart mellem Hamburg og Vadsø. Ved Hjælp af Dampskibet Varanger er desuden Vardø siden 1868 sat i Dampskibsforbindelse med Vadsø og de øvrige Punkter af Varangerfjorden engang ugentlig, i de mørkeste Vintermaaneder 1 Gang maanedlig.

Vinterposten fra Vardø befordres sammen med Posten fra Vadsø overland engang om Ugen imod tidligere hveranden Uge. Postaabneriet i Vardø forandredes i 1869 til en Postexpedition, og denne er i Femaarets Slutning forenet med den da oprettede Telegrafstation.

Det i Byen beliggende Sygehus tilhørende Medicinal-

fondet er som før bemærket i Femaarets Løb udvidet. Den i Vadsø i 1867 ansatte Apotheker har holdt Medikamentudsalg i Vardø dels i Fisketiden dels Aaret rundt.

Sluttelig bemærkes at Byen tør antages at have gjort i flere Henseender et betydeligt Fremskridt derved, at Vardø By og Herred i 1869 udskiltes fra Varangers Fogderi og Sorenskriveri under egen Foged og Sorenskriver, der bor i Byen og øver Magistrats og Politimyndighed i denne. Jurisdiktionsdelingen har gjort det muligt at der nu holdes Sagething i hver af de 2 Byer engang maanedlig.

3. Vadsø.

Oprettet ved Lov af 22de Juli 1833 havde denne Kjøbstad i 1835 et Folketal af 234
- 1845 - — - 388
- 1855 - — - 886
- 1865 - — - 1,344
- 1870 - — - 1,824

Forøgelsen i Femaaret har altsaa været 35,7 pCt. Til Amerika udvandrede 98, Overskudet af Fødte var 82. Overskudet af Indflyttede altsaa 496. Indflytningen foregik som i det foregaaende Femaar mest fra Finland. Udvandringen til Amerika fandt Sted saagodtsom alene i de to sidste Aar af Perioden, men er som før berørt fortsat i 1871. I første Halvdel af Femaaret skede nogen Udvandring til den Murmanske Kyst.

Byens Handel med Udlandet har i Femaaret ikke undergaaet nogen væsentlig Forandring. Al Udførsel af Fiskevarer paa nogle mindre Partier Tran nær, gaar fremdeles til Udlandet. Derimod er Forbindelsen med indenlandske Steder ogsaa her udvidet, forsaavidt som de Handelsborgere, der have etableret sig i de sidste Aar, tage sine Varer fra Indlandet. I Russehandelen er indkommet et nyt Element, idet de seneste Aars høie Rundfiskpriser have bevirket, at de russiske Fartøier have medbragt endel Rundfisk fra de russiske Fiskerier. Ogsaa i Vardø har man i nogen Grad indskrænket Kreditgivningen til Almuen. De Finlændere og Kareler, som om Foraaret indfinde sig for at deltage i Varangerfisket, og som tiltrænge Forskud, erholde disse af den Norske Handelsstand, fornemmelig Vadsø Byes, i Regelen dog mod Kaution af Baadens Høvesmand, som er Norsk Undersaat. Det gamle i sin Tid lovbefalede Kreditsystem synes at være mere seiglivet i Varangertrakten end i Amtets øvrige Dele, noget som udentvivl hænger sammen med de der herskende særegne Fiskeriforhold, som ovenfor ere omtalte. Den Formindskelse i Kreditgivningen, som lader sig paavise i Femaaret hidrører ogsaa væsentligst fra 1869 og 1870 Aars mindre gode Fiskerier. Antallet af Handelsborgere er i Femaaret kun forøget fra 21 til 25, Handelsbetjentenes fra 15 til 20. I Periodens Slutning kom 2 Handelsboer — begge af mindre Betydenhed — under Konkursbehandling.

Værdien af Indførselen fra Udlandet var i Femaaret gjennemsnitlig omkring 170,000 Spd. om Aaret. Toldintraderne dreiede sig mellem et Minimum af 12,539 Spd. (i 1870) og et Maximum af 16,213 Spd. (i 1868). De udgjorde i Gjennemsnit 13,963 Spd. aarlig imod 12,314 Spd. i det foregaaende Femaar. Der indførtes aarlig fra Udlandet gjennemsnitlig beregnet af Kornvarer, formalede og uformalede 12,500 Tdr., af Stenkul 21,000 Tdr., Salt 7500 Tdr., Trælast for 13,500 Spd., Fedevarer 770 Centner, Kolonialvarer 1450 Centner, Manufakturvarer 120 Centner, Metalarbeider 470 Centner, Spirituosa 19,500 Potter. Hvad der indførtes fra indenrigske Steder kan ikke engang tilnærmelsesvis oplyses. Det antages dog at være forholdsvis betydeligt mindre end til Vardø og Hammerfest.

Udførselen til Ind- og Udlandet vil sees af nedenstaaende Tabel, der er bygget paa de samme Materialier for Vadsøes som ovenfor anført for Vardøes Vedkommende og med samme Beregningsmaade forsaavidt angaar den i Fartøier nedsaltede Fisk, dog at den paa Byens Fiskere faldende Andel er anslaaet til $^1/_6$ Part af det udførte Kvantum. De Priser, som Exportørerne opnaaede vare: for Rundfisk fra 1 Spd. 20 Skill. til 1 Spd. 70 Skill., for dampkogt Medicintran fra 21 til $26^2/_3$ Spd., for raa Do. fra $15^1/_3$ til $18^1/_3$ Spd., imellem $14^1/_3$ og 15 Spd. for blank, $13^1/_4$ og 15 for brun Tran.

Aar	Tørfisk af alle Slags.	Tran af alle Slags.	Fisk nedsaltet i Fartøierne.	Værdi.
1866	90,994 Vog	6,428 Tdr.	89,521 Vog	213,483 Sp.
1867	151,044 „	6,731 „	34,345 „	305,824 „
1868	133,147 „	9,161 „	94,090 „	308,838 „
1869	93,745 „	7,551 „	102,930 „	297,047 „
1870	96,571 „*)	9,812 „ *)	43,779 „	284,413 „
I Gjennemsnit aarlig	113,100 Vog	7,937 Tdr.	72,933 Vog	281,921 Sp.

Derhos udførtes aarlig endel Skind og Horn af Rensdyr og endel Transitvarer, hvoriblandt aarlig omkring 7000 Tdr. Salt. Udførselens Gjennemsnitsværdi antages saaledes at kunne afrundes til 290,000 Spd. aarlig.

Adgangen til at reise Penge paa Stedet er i Forhold til dets Virksomhed kun ringe. Vadsø Sparebank, som oprettedes i 1854, havde i 1865 under Forvaltning 18,212 Spd., hvilken Sum ved Udgangen af 1870 var gaaet ned til 16,485 Spd. Sparebankens Fond var i samme Tidsrum steget fra 1959 til 2639 Spd. I 1868 kom Styrelsen tilhjælp ved at oprette en Laane- og Diskonteringskommission, der fik un-

*) hvoraf 10,238 Voger Tørfisk og 1057 Tdr. Tran indførte fra Rusland og udgaaede som Transitvare, og 2153 Tdr. Tran Produkt af Sv. Foyns Hvalfangst.

der Forvaltning 20,000 Spd. tilhørende Kongsbergs Sølvverks Driftsfond.

Det Fiskeri, som drives Vaar, Sommer og Høst fra selve Byen og ganske i dens Nærhed, udgjør i Forbindelse med den deraf flydende Handel Stedets Hovednæring. I Fisket deltager endog enkelte Haandværksborgere, for hvem Haandværket kun er en Binæring. Vadsø har dog ikke til nogen Aarstid Karakteren af et Fiskevær i den Grad som Vardø. Dette vil skjønnes af nedenstaaende Tal, sammenlignede med de tilsvarende for Vardø. Under Vaarfisket opfiskedes ved Vadsø By ifølge de aarligt indkomne Opgaver

i 1866	350,000	Torsk
- 1867	400,000	—
- 1868	432,000	—
- 1869	36,000	—
- 1870	212,000	—

Alt regnet efter store Hundreder o. s. v. Antallet af Baade og Fiskere ved Vadsø samt Antallet af Baade og Fiskere hjemmehørende i Vadsø men som drev Fisket andensteds, iberegnet de af dem forhyrede Udlændinge, var:

Aar	Baade fiskende	Mand ved Vadsø.	Af Fiskerne hørte hjemme i Vadsø.	Af Fiskerne hørte hjemme i Sverige Finland eller Nordkareln.	Udrustede fra Byen, fiskede andensteds Baade.	Udrustede fra Byen, fiskede andensteds Mand.	Gjennemsnitslot for Byens egne Fiskere i og udenfor Vadsø.
1866	92	265	114	151	?	625	53 Spd.
1867	92	279	129	150	205	624	73 —
1868	108	320	140	180	210	638	57 —
1869	95	285	139	146	237	718	6 —
1870	77	231	130	101	131	377	44 —

Sommerfisket efter Torsk har i Femaaret kun været middels og under middels. Det Samme gjælder Not- og Garnfisket efter Sei. Denne Fiskeart søges paa 2de ganske nær Byen liggende Grunde. Det aarlige Pengeudbytte anslaaes til 24,000 Spd., hvoraf en stor Del tilfalder Udlændinger. Det daglige Saltvandsfiske som forsyner Byens Husholdninger med fersk Fisk, anslaaes til en aarlig Værdi af 5000 Spd.

Af Periodens fem Aar var, naar alle Fiskerier sammenfattes under Et, for Vadsø 1869 et ualmindelig daarligt, de øvrige middels Fiskeaar.

Udrustningerne fra Vadsø paa Bankerne efter Haakjærring have været i Stigende. I 1868 og 1869 udrustedes aarlig 2 Fartøier af tilsammen 20 Com.-Læsters Drægtighed og 8 Mands Besætning, i 1870 4 Fartøier drægtige 42 Com.-Læster med 20 Mands Besætning. Bruttoudbyttet, der saavidt vides, deles paa samme Maade som i Hammerfest, var i de nævnte 3 Aar henholdsvis 743 Spd., 708 Spd. og 2,913 Spd. eller 37, 35 og 69 Spd. pr. Kom.-Læst. Fangsten dreves fra Midten af Juni til Midten af September.

I 1870 gjordes Forsøg med Dampbaaden „Trafik" paa Fangst i Polaregnene — saavidt vides den første Udrustning af dette Slags fra Vadsø. Men Forsøget løb uheldigt af. Efter et Par resultatløse Fangsttoure under Novaja Semlja forliste Skibet ved det kariske Stræde.

Vadsø er i Femaaret bleven Stationen for en storartet ny Bedrift, Svend Foyns Hvalfangst. Allerede i 1864 kom han herop med Dampbaaden „Spes & fides" $22^1/_2$ Com.-Læster drægtig med Maskine af 20 Hestes Kraft, 6 à 7 Mands Besætning. I 1864 og 1865 gjordes Forsøg paa Fangst ved Vardø og i Varangerfjorden, men uden tilstrækkeligt Udbytte til at lønne en saa kostbar Expedition. I 1866 gik Foyn med „Spes & fides" og en Transportbrig over til Island for at gjøre sig bekjendt med de amerikanske Hvalfangeres System, hvilket han dog ikke fandt brugbart for vore Forhold. Kommen tilbage til Varangerfjorden fandt han der ingen Hval og søgte derfor over til den Murmanske Kyst, hvor der fandtes Hval, men hvor han havde det Uheld, at en Kanon sprang og saarede nogle af Besætningen, hvorpaa han efter dennes Ønske gik hjem, uden at have gjort nogen Fangst. I 1867 kom han tilbage men fangede kun 1 Hval. I 1868 lykkedes det ham at fange 30, i 1869 17 og i 1870 36 Hval. Siden 1869 er Fangsten drevet med 2 Dampbaade „Spes & fides" og den noget mindre „Martha" paa 12 Hestes Kraft og 6 Mands Besætning. Det førstnævnte Fartøi har kostet 10,000 det sidstnævnte 6000 Spd., hvilke Summer dog sandsynligvis udgjøre den mindste Del af hvad Udrustningen med de mange kostbare Forandringer af Redskaberne idetheletaget har kostet. Hertil kommer det storartede Anlæg iland af et Dampkogeri og et Brænderi for Tran, samt en Guanofabrik. Anlægget er beliggende paa den under Byens Territorium liggende Ø — Kirkeøen — som ved lavt Vand hænger sammen med de øvrige Bydele ved en Lertange, og hvis mod Byen vendende Strand udenfor Foyns Anlæg er optaget af mindre Tranbrænderier og Pakhuse m. v. tilhørende Byens Handlende. Til

den hele Forretning paa Sø og Land bruger Foyn 46 Mand i omtrent 6 Maaneder af Aaret og til enkelte Tider desuden fra 6 indtil 18 Dagleiere fra Vadsø. Trankogeriet leverede i 1870 1,500 Tdr. Tran, Guanofabrikken 700 Sække Guano.

Af Fartøier eiede Byen ved 1870 Aars Udgang 6 af samlet Drægtighed 120½ Com.-Læster, deri indbefattet Dampbaaden „Varanger" drægtig 16 Com.-Læster. I 1865 havde Stedet kun 4 Fartøier. Ogsaa denne Byes Havn mangler meget i at være god, og Planer til kunstig Dækning have i Femaaret været opgjorte, men ere af Mangel paa Midler endnu ikke komne til Udførelse. Havnekassen havde ved Femaarets Udgang en Beholdning af 740 Spd. Dens Indtægter have væsentligst bestaaet i 2 pCt. Tillæg paa Toldindtraderne.

Udenfor de i regelmæssig Fart gaaende Dampskibe besøges Stedet kun for en liden Del af Fartøier fra Indlandet. De indenrigske Fartøier bestemte til Finmarken paa Indkjøb af Raafisk, gaa, som tidligere bemærket, ikke længere indad Varangerfjorden end til Kiberg. Indenfor dette Sted hænge Fiskerne al sin Fisk paa Hjæld. Fra Udlandet ankom:

i 1866	219	Fartøier, drægtige	4,061	Com.-Læster
- 1867	285	— —	4,221	—
- 1868	279	— —	4,608	—
- 1869	254	— —	4,001	—
- 1870	261	— —	5,405	—

Af de sidstnævnte vare 18 norske, 11 danske, 3 engelske, 5 hollandske, 13 nordtydske og 211 russiske, drægtige i Gjennemsnit 12 Com.-Læster.

Af Haandværkere med Borgerskab havde Byen

	I 1865.	I 1870.
Smede	2	3
Uhrmagere	1	„
Bagere	3	„
Skræddere	4	3
Skomagere	3	2
Snedkere	3	5
Bødkere	4	5
Murere	2	1
Malere	2	1
Tilsammen	24	20

Hertil kommer endel Frimestre, hvoriblandt 2 Bagere.

Fabrikdriften er for endel omtalt ovenfor under Hvalfangsten. Foruden Foyns Fabrikker fandtes ved Femaarets Udgang 1 Dampkogeri for Tilvirkning af Medicintran og 6 andre Trankogerier. Disse 7 Anlæg beskjæftige tilsammen 25 Mand i en Tid af omkring 4 Maaneder hvert Aar. Dampkogeriet producerede i 1870 180 Tdr. Medicin- og 400 Tdr. Lampetran og de 6 andre Kogerier tilsammen 2,600 Tdr. brun Tran. Ved forrige Femaars Udgang fandtes de samme Anlæg med 17 Arbeidere og en aarlig Production af 150 Tdr. Medicintran og 2000 Tdr. brun Tran.

Arbeidslønnen er idethele gaaet nedad. Dagløn for en almindelig Arbeider paa egen Kost er anslaaet i forrige Femaar formentlig dog i høieste Lag til 96 à 120 Skill. om Sommeren, 60 à 72 Skill. om Vinteren, men i sidste Femaar til henholdsvis 60 à 84 Skill. og 24 à 36 Skill. Sommerarbeide paa Arbeidsgiverens Kost betaltes med 48 à 60 Skill. Aarslønnen for en Karl opgives til 40 à 60 Spd., for en Pige 16 à 24 Spd.

Jordbruget har som Binæring lidt større Betydning for Vadsø end for Hammerfest og Vardø. I Vadsø kommer nemlig til Engdyrkningen lidt Potetesavl. Udsæden af Poteter er dog i Femaaret ikke forøget. Den udgjorde ikke over 30 Tdr., Avlen omkring 160. Byen kjøber aarlig 500 Tdr. til. Kreaturtallet, som i Femaaret kun er voxet ubetydeligt, udgjorde ved dets Udgang 18 Heste, 200 Storfæ, 190 Faar, 4 Gjeder, 20 Svin og 4 Rensdyr. Foderet bestaar for en ikke ringe Del i Renmose, som indføres fra Sydvaranger og i Hø fra den Murmanske Kyst.

Taxtsummen af Byens brandforsikrede Bygninger er i Femaaret steget fra 135,870 Spd. til 162,410 Spd. eller med 19½ pCt. imod 11½ pCt. i det foregaaende Femaar.

Af faste Eiendomme solgtes i Femaaret 65 for 25,913 Spd. Den tilsvarende Sum for det foregaaende Femaar var 11,371 Spd. Eiendomspriserne ere i Femaaret faldne.

Pantegjælden forøgedes med 30,079 Spd. imod 16,314 Spd. i forrige Femaar. Den samlede Beregningssum af i Femaaret afholdte Exekutions- og Udpantningsforretninger var 8,077 Spd. imod 7,399 Spd. i det foregaaende Femaar, og Bruttoudbringendet af Tvangsauktioner 11,797 Spd.

Fattigvæsenet maatte understøtte i

1866	68	Personer*)
1867	49	—
1868	73	—
1870	87	—

Dets Indtægter udgjorde i 1866 779 Spd., hvoraf udlignet i Fattigskat 373 Spd.

1867	1,069 Spd.,	udlignet	604	Spd.
1868	1,677 —	—	1,126	—
1870	3,233 —	—	1,948	—

Da Byen fremdeles har Fattigvæsen fælles med Vadsø Landsogn, er ovenstaaende Tal fremkomne ved Fordeling af Totalsummerne paa By og Land i Forhold til Folketallet. Herved maa imidlertid bemærkes at Skattebeløbene for en ulige større Del falde paa Byen. I Indtægtsbeløbene er forøvrigt indbefattet hvad der tiltrængtes for at staa i Forskud for fremmede Fattige, medens de ovenstaaende Tal for 1867—70 kun betegne de i Vadsø Fattigkommune hjemstavnsberettigede. Stigningen er foruroligende stor, idet Fattigud-

*) Deri dog indbefattet fremmede Fattige, hvis Antal ikke er opgivet.

gifterne vare omtrent 4 Gange saa store i 1870 som i 1866, medens Folketallet i By og Landsogn tilsammen i samme Tid kun er steget med omkring 25 pCt. Dette viser, at den Indvandring, hvoraf Byens og Omegnens Befolkning mest rekrutteres, i uforholdsmæssig Grad indeslutter Fattige og Hjælpeløse. Fattigbyrdernes voldsomme Stigen fra 1868 til 1870 hidrører selvfølgelig fra det slette Fiskeri i 1869, men har dog under lignende Omstændigheder intet Sidestykke i de Distrikter, hvis Befolkning væsentligst rekrutteres fra vort eget Land.

Bykassens Indtægter udgjorde i 1866 1,561 Spd., hvoraf udlignet paa Formue og Næring 664 Spd., i 1870 2000 Spd., hvoraf udlignet 900 Spd. De øvrige Indtægter indkomme i Afgifter af Brændevins- Vin- og Øludskjænkning, samt af Vandværket og ved Salg af Byggegrunde. I det foregaaende Femaar udlignedes i Byskat i Gjennemsnit 599 Spd. aarlig. Kommunen havde ved 1866 Aars Udgang en Gjæld af 8,369 Spd., som ved 1870 Aars Udgang var gaaet ned til omkring 5,800 Spd. I disse Summer er medregnet Byens Andel i den Gjæld som hvilede paa de med Landsognet fælles Kirke- Skole- og Fattigkasser. Gjælden hidrører ogsaa i Vadsø væsentligst fra den i 1861 opførte Kirke (9000 Spd.) samt en Vandledning (3000 Spd.) I sidste Femaar vides ikke noget kommunalt Foretagende af Betydenhed at være iværksat. Kun er der anvendt Adskilligt paa Byens Vei- og Brandvæsen. Da Vandledningen kun er af ringe Virkning for Ildebrandstilfælde, har Stedet kun opnaaet 5 pCts· Afslag i Brandkontingenten.

Skatteydernes Antal, som i 1865 var 289, var i 1870 steget til 547 eller fra 22 pCt. af Folketallet til 30 pCt. Denne Stigning tør nærmest være fremkaldt ved Ligningskommissionens Bestræbelse for at fordele de betydeligt voxende Skatter paa det størst mulige Antal Deltagere, hvorfor man har medtaget i Skattemandtallet Indtægter, som man forhen ikke har anseet skattedygtige. Den beskattede Formue udgjorde i 1866 136,300 Spd., i 1870 207,000 eller henholdsvis $101\frac{1}{2}$ og $113\frac{1}{2}$ Spd. pr. Individ af Byens Folketal. Den antagne Indtægt udgjorde:

i 1866	109,410	Spd.
- 1867	101,200	—
- 1868	110,690	—
- 1869	126,640	—
- 1870	90,390	—

Den udgjorde altsaa i 1866 77 Spd. pr. Individ, i 1870 kun 50 Spd. Det sidste lave Tal hidrører fra det slette Fiskeaar 1869, hvis Virkning paa Ligningen selvfølgelig først kunde spores det paafølgende Aar.

Uagtet den beskattede Formue efter Ligningskommissionernes Skjøn er gaaet op med 12 Spd. pr. Individ, tør man deraf ikke drage den Slutning at Velstanden skulde være gaaet fremad. Formuen er i Femaaret efter hine Skjøn gaaet saa stærkt op og ned, at dette vanskeligt lader sig forklare uden som en Følge af den Forskjel i Bedømmelsen, der har raadet hos de forskjellige Ligningskommissioner. Flere af de ovenfor anførte Kjendsgjerninger, 1 slet Fiskeaar (1869), 1 mindre godt (1870) og intet rigt Fiskeaar i Perioden, den synkende toldbare Indførsel, om den end for nogen Del kan forklares af forøget Indførsel af indenlandske eller andensteds fortoldede Varer, Sparebankens Tilbagegang, Arbeidslønnens og Eiendomsprisernes Synken, Pantegjældens og Fattigskattens stærke Forøgelse, fører til det Resultat, hvortil vedkommende Foged og Formandskab ere komne, at den økonomiske Tilstand overhovedet er gaaet tilbage i saadan Grad, at den ved Femaarets Udgang maatte siges at være „mindre god" navnlig hos Arbeidsklassen. Tilbagegangen falder formentlig paa Periodens sidste 2 Aar. Livsopholdet er bleven dyrere og Fordringerne til Livet ere stegne uden at økonomisk Sands er bleven mere udbredt end før. Byens Trivsel er uadskillelig knyttet til Varangerfjordens Fiskerier, som især i denne Periode have vist sig at være ikke mindre ustadige end Finmarksfisket ialmindelighed. Byen er for ung til, at noget solidere økonomisk Grundlag endnu kan have dannet sig og dermed Evnen til at udholde de enkelte ugunstige Aar uden følelig Tilbagegang, og til i større Omfang end allerede skeet at udvide Stedets Virksomhed til andre Felter end Varangerfisket. Det mangler ikke Stedets dygtige Handelsstand paa Virkelyst. Byens Export er allerede nu i Forhold til de faa Hænder, hvorpaa den er samlet — 5 à 6 Firmaer — meget anselig, og de omgivende Distrikter eie saamange Betingelser for Udvikling, at den i sidste Femaar stedfundne Tilbagegang ikke bør svække de Forventninger, som man ved Byens Anlæg gjorde sig om dens Fremtid.

Byen danner ligesom Vardø et Præstegjæld med det omgivende Landsogn. Eneste Kirke er Bykirken. Det bestaaende Fællesskab i Skole- og Fattigvæsen har man endnu ikke faaet hævet. En Deling har i Femaaret været under Overveielse, men er strandet paa Frygten for at Landsognet endnu ikke har Kræfter til at bestaa som egen Kommune. I den geistlige Betjening bistaaes Sognepræsten siden 1859 af en Kateket, som tillige er Bestyrer og Førstelærer ved Byens Borgerskole. Kateketen afholder ifølge Kgl. Resol. af 25de Oktober 1867 Aftensangstjeneste hver Søndag, ved hvilken Altertjeneste og Psalmesang foregaa paa Kvænsk, medens Prædikenen holdes paa Norsk men tolkes paa Kvænsk.

Borgerskolen har foruden Kateketen en Andenlærer (Seminarist) og en Lærerinde i Haandarbeide.

Almueskolen har 3 Lærere og 1 Lærerinde ved Smaabørnskolen. Antallet af skolepligtige Børn var ved 1870 Aars Udgang 234. Ogsaa Vadsø underholder siden 1869 med Tilskud af Brændevinsafgiftskassen en Haandgjerningsskole for Pigebørn med 1 Lærerinde.

Sandsen for Oplysning antages at være stegen. Nogen

Forening i saadant Øiemed vides dog ikke at være oprettet. En i 1869 stiftet „Folkeforening", hvis Opgave skulde være at drøfte Kommuneanliggender og tillige havde Karakteren af etslags Forbrugsforening, tællede i 1870: 28 Medlemmer, men øpløstes i 1871.

Med Hensyn til Sædelighed og Ædruelighed forsaavidt angaar de ydre Aabenbarelser deraf, staar Vadsø med den stærke Indblanding af fremmede Elementer i Befolkningen, troligen lavest af Amtets 3 Byer. Af 466 i Femaaret fødte Børn var 72 eller $15^1/_2$ pCt. uægte. Stedet har i en lang Række af Aar ikke havt noget Udskjænkningssted for Brændevin, men derimod 3 Handelsborgere som ere berettigede til at udsælge Brændevin i mindre Mængder end 40 Potter. Dette Forhold bevirker at Fylderiet føres ud paa Gaden. Det paa saadan Maade udsolgte Kvantum ansloges for 1870 til 15,600 Potter. I samme Aar havde man 4 Udskjænkningssteder for Vin og Øl, hver beskattet med Lovens Maximum 100 Spd. Loven af 12te Juni 1869 er af Kommunebestyrelsen bragt i Anvendelse. Ogsaa i Vadsø tiltrænges Forstærkning af det underordnede Politi.

I sit Medicinalvæsen har Stedet gjort Fremskridt forsaavidt som der i 1867 blev oprettet et Apothek, og at det i Byen værende Sygehus, som tilhører Medicinalfondet, er blevet udbedret. Dette Sygehus har, som Følge af Epidemier indbragte fra Finland, havt det største Antal Forpleiningsdage af samtlige Amtets Sygehuse, i Gjennemsnit henved 4000 aarlig.

Med Hensyn til Post-, Dampskibs- og Telegrafvæsen tillader jeg mig at henvise til hvad der er anført under Vardø. Det siger sig selv, at Vadsø blev et af de Steder, som fik Telegrafstation.

Ogsaa for denne By var den under Vardø omtalte Deling af det forrige Varangers Fogderi og Sorenskriveri et ikke lidet Fremskridt, forsaavidt som den i Vadsø boende Foged og Sorenskriver nu saameget mere udelt kan ofre Tid og Kræfter paa Byens Anliggender. Hans Embede omfatter dog fremdeles foruden Byen ogsaa Vadsø Landsogn samt Sydvaranger. Før den i 1870 skete Besættelse af Embedet er Forbehold taget om mulig videre Deling gaaende ud paa Ansættelse af egen Byfoged for Vadsø.

Amtets Befolkning bestaar som bekjendt af de tre indbyrdes meget forskjellige Nationaliteter, Nordmænd, Lapper og Kvæner, hvortil kommer endel ved Ægteskab mellem Individer af forskjellig Nationalitet fremkomne Blandingsfolk.

Ved Folketællingen har man til Nordmændenes Klasse ogsaa henregnet de Personer af svensk, dansk, tydsk og engelsk Herkomst, som have bosat sig her i Amtet, men som samtlige tale Norsk og i alle Henseender leve som Nordmænd. For at undgaa større Vidløftighed i den herhen hørende Taloversigt, vil jeg i denne henregne til Nordmændenes Klasse ogsaa 6 i Vardø boende Russer, skjønt disse i Religion, Sprog og Levesæt staa omtrent lige fjernt fra alle de øvrige Nationaliteter. Af andre Udlændinge ere Svenskerne de talrigste, men deres Tal naar dog dog neppe op til 100. Fra det forrige Aarhundrede, da Handelen i Finmarken dreves for dansk Regning og mest ved danske Betjente, flyder der dansk, enkeltvis ogsaa islandsk Blod i endel af Befolkningen, især i Varanger. Forøvrigt stammer Amtets nuværende norske Befolkning vistnok kun ganske untagelsesvis fra Slægter, som i ret mange Led have hørt Finmarken til. Det større Flertal antages at tilhøre Familier, indflyttede i dette Aarhundrede. Antallet af norske og danske Familier i Finmarken ved Slutningen af forrige Aarhundrede eller paa den Tid da det gamle ødelæggende Oktroisystem afløstes af Frihandelen, var overmaade lidet. Den senere Indflytning er foregaaet mest fra Tromsø og Nordlands Amter, men ogsaa fra de forskjellige Dele af Trondhjems Stift, samt fra Gudbrandsdalen, Østerdalen, Sogn o. fl. St.

Lapperne derimod ere for den allerstørste Del „Hjemfødninger" i uendelige Slægtfølger. Indvandring fra de finske Nabosogne Utzjok og Enare, som indtil 1851 hørte Norge til, foregaar enkeltvis, idet navnlig fattige Utzjokkere tage Tjeneste hos norske Lapper eller disse gifte sig med Piger fra de nævnte Sogne. Paa samme Maade har der foregaaet en ganske ringe Indvandring af Nomadelapper fra det svenske Sogn Karasuando. Større Betydning har Indflytningen af Lapper (Søfinner) fra Tromsø Amt, fornemmelig fra Skjervø og Lyngens Præstegjæld. Denne Indflytning har idet sidste Femaar foregaaet i noget større Omfang end tidligere. Udvandring af Lapper foregaar saagodtsom aldrig, bortseet fra den siden Grændsespærringen stedfundne ovenfor omtalte Overflytning af Nomader fra Kautokeino til det svenske Karasuando. I Femaaret tog 68 Kautokeinolapper i saadan Hensigt Udflytningsattest, uden at dog alle faktisk flyttede. Af ublandet lappisk Race er her fra Amtet Ingen udvandret til Amerika, og kun ganske faa norsk-lappiske Individer. Derimod har i Femaaret et Par Søfinner fra Sydvaranger udvandret til den Murmanske Kyst.

Den tredie af Amtets Nationaliteter skulde egentlig benævnes „Finner," da den skriver sig fra Storfyrstendømmet Finland og taler dette Lands Sprog. Men i hele Tromsø Stift er det en saa indgroet Talebrug at benævne Lapperne og ingen Andre „Finner" („Søfinner," „Elvefinner," „Fjeldfinner"), at det heroppe uundgaaelig fremkalder Misforstaaelse, naar man bruger Ordet „Fin" i nogen anden Betydning, medens man derimod ikke misforstaar Ordet „Lap," om det end — idetmindste her i Amtet — kun sjelden bruges i daglig Tale. Jeg foretrækker derfor at benytte for den fra Finland komne Race den heroppe gjængse Benævnelse „Kvæn," hvilken ogsaa sees at være optagen i de officielle statistiske Tabeller.

Indvandringen fra Finland gaar neppe længere tilbage i

Tiden end til første Halvdel af forrige Aarhundrede. De første Indvandrere bosatte sig i Alten, i Karasjok og ved Bunden af Porsangerfjorden (i det nuværende Kistrands Herred). Deres Efterkommere i Alten have efterhaanden antaget fuldstændig norsk Klædedragt og mere end andensteds i Amtet tilegnet sig det norske Sprog, i Karasjok ere de forvandlede til Lapper (Elvefinner) baade i Sprog og i Dragt og ere ved Folketællingerne stadig betragtede som saadanne, i Porsanger have de derimod bevaret sit eget Sprog, men anlagt en Klædedragt, som væsentlig er den lappiske. I de senere Aartier er Indstrømningen fra Finland voxet stærkt, men har mest taget Veien til Østfinmarken, for en mindre Del til Alten og Kaafjord. Det er fornemmelig Fiskeriet i Varangerfjorden som har draget Finlændere derover. Flertallet vender efter endt Fiske tilbage, men en Del standser hvert Aar her i Landet, mest i Vadsø By og Landsogn samt i Sydvaranger. Forsaavidt som disse Folk falde Fattigvæsenet til Byrde, førend de have vundet Hjemstavnsret i nogen norsk Kommune, og deres Helbredsforfatning tillader det, har man i Henhold til Konventionen af $^{27}/_{15}$ Decbr. 1860 og dens Forgjængere sendt Vedkommende tilbage til Finland. Mange af de Hjemsendte vide dog snart at finde Veien til Norge igjen, især under Misvæxtaar i Finland, hvilke indtræffe hyppigt*). I Aarene 1866 til 1870 er der her fra Amtet hjemsendt til Finland, efterat være understøttede af Fattigvæsenet, 174 enslige Personer og 32 Familier. Frivillig Tilbageflytning af Finlændere efterat de først have fæstet Bo her i Amtet foregaar forholdsvis sjeldent. Blandt Finmarkens, fornemmelig Vestfinmarkens Kvæner, findes endel, som ere indvandrede fra kvænske Bygder af det nordlige Sverige, men deres Antal udgjør neppe saa meget som en Tiendedel af det hele. Ogsaa til Sverige har man hyppigt maattet hjemsende Kvæner i Henhold til Anordningen af 15de Februar 1855. En anden Kilde, som afsætter Kvænsktalende her til Amtet, er de nordligste Herreder af Tromsø Amt, Skjærvø og Lyngen, af hvis blandede Befolkning af alle tre Racer der hyppigt sker Indflytning til Finmarken. De til Varangerfisket søgende Kareler, som ogsaa tale Kvænsk, tilhører den græsk-katholske Bekjendelse og afholdes derved fra at bosætte sig her i Landet.

*) Hele Perioden 1860—67 var kun en Række af Uaar for det Finlandske Jordbrug.

Nedenstaaende Tabel, der viser de forskjellige Nationaliteters indbyrdes Forhold ved Udgangen af 1865 og 1870, er for sidstnævnte Aars Vedkommende, forsaavidt Landdistrikterne angaar, bygget paa den før omtalte ved Sognepræsternes m. Fl. velvillige Bistand tilveiebragte Folketælling. For Byerne er lignende Tælling foranstaltet af vedkommende Magistrater. Fra Sydvaranger var ikke gjort særskilt Rede for de saakaldte Blandingsfolk, men ethvert Individ henregnet til den af de tre Nationaliteter, hvis Sprog og Livsvaner det brugte. Forat undgaa det derved fremkomne Hul har jeg i Oversigten anført for Sydvaranger i Blandingsrubrikkerne de Tal, som fremkomme, naar man forudsætter at Blandingsfolkenes Antal er vokset i samme Forhold som Herredets hele Folketal. Da Hasviks og Kjelviks Herreder i de trykte Nationalitetstabeller for 1865 ere forbigaaede, mangler jeg direkte Oplysning om disse Herreders Nationalitetsforhold ved Udgangen af 1865. Denne Mangel har jeg troet at kunne nogenlunde afhjælpe ved at fordele disse Herreders Folketal i 1865 paa de forskjellige Nationaliteter i samme indbyrdes Forhold som de befandtes at indtage i 1870. Ved disse saaledes gjennem Beregning fremkomne Resultater fjerner man sig neppe meget fra det virkelige Forhold. Den i 1865 stedfundne Fordeling af Nationaliteterne lider øiensynlig af Feil for Loppen-Øxfjord og Kistrands Vedkommende, idet der i førstnævnte Herred er anført formange Lapper og for faa Nordmænd, i sidstnævnte formange Kvæner og forlidet af Blandingsfolk. Disse Feil har jeg imidlertid manglet Materiale til at berigtige. Forøvrigt er det ikke tvivlsomt, at flere Individer end efter Tællingerne opgivet vilde været henregnede til de blandede Racer, dersom man havde forfulgt de enkelte Individers Slægt flere Led opad. Men man har antagelig ikke gaaet længere end høist til Bedsteforældre. Der findes saaledes iblandt „Lapperne“ endog de nomadiserende, ikke faa Individer, som ikke alene ved deres svære Legemsbygning, men ogsaa ved Ansigtsdannelsen, stærkt Kindskjæg m. m., røbe at der flyder norsk, svensk eller finsk Blod i deres Aarer. Paa den anden Side er der blandt Nordmændene Adskillige, hvis Ansigtstræk og Stemme tyder paa Slægtskab med Lapperne. Selvfølgelig er der under disse Forhold ikke Faa, som stamme fra alle tre Folk. Det vil imidlertid være baade ugjørligt og formentlig lidet nyttigt, at gaa dybere i Sagen, end man ved Folketællingerne hidtil har gjort.

Herred eller By	Samlet Folketal		Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Deraf Nordmænd		Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Lapper		Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Kvæner	
No.	1865.	1870.		1865.	1870.		1865.	1870.		1865.	1870.
1 Loppen-Øxfjord . .	801	736	÷ 8,1	62	264	+ 325,8	595	350	÷ 41,2	81	33
2 Talvik	1,938	2,005	+ 3,5	797	800	+ 0,4	840	776	÷ 7,6	111	140
3 Alten	2,442	2,162	÷ 11,5	1,178	876	÷ 25,9	202	194	÷ 3,9	708	776
4 Kautokeino . . .	738	712	÷ 3,5	8	14	+ 75	695	666	÷ 4,2	24	15
5 Altens Fogderi . .	5,919	5,615	÷ 5,1	2,045	1,954	÷ 4,4	2,332	1,986	÷ 14,8	924	964
6 Hasvik	506	466	÷ 7,9	242	223	÷ 7,9	180	166	÷ 7,7	24	22
7 Hammerfest Landsogn	1,446	825	÷ 7,9	447	357	+ 4,7	747	408	÷ 8,2	178	22
8 Kvalsund		507			112			278			114
9 Maasø	933	877	÷ 6	247	353	+ 42,9	564	448	÷ 20,6	56	28
10 Kjelvik	345	334	÷ 3,2	205	199	÷ 2,9	85	82	÷ 3,5	30	29
11 Kistrand	1,048	1,133	+ 8,1	61	43	÷ 29,5	632	688	+ 8,7	227	122
12 Hammerfest Fogderi	4,278	4,142	÷ 3,2	1,202	1,287	+ 6,6	2,208	2,070	÷ 6,2	515	337
13 Hammerfest By . .	1,547	2,067	+ 33,6	1,178	1,482	+ 25,8	2	5	+ 150	318	473
14 Vestfinmarken . .	11,744	11,824	+ 0,7	4,425	4,723	+ 6,7	4,542	4,061	÷ 10,6	1,757	1,774
15 Lebesby	592	583	÷ 1,5	246	213	÷ 13,4	251	249	÷ 0,8	49	63
16 Tanen	1,388	1,701	+ 22,6	502	654	+ 30,3	789	851	+ 7,9	91	114
17 Karasjok	588	488	÷ 17	4	5	+ 25	576	469	÷ 18,6	8	14
18 Næsseby	1,175	1,296	+ 10,3	123	126	+ 2,5	885	893	+ 0,9	72	99
19 Tanens Fogderi . .	3,743	4,068	+ 8,7	875	998	+ 14,1	2,501	2,462	÷ 1,6	220	290
20 Vardø Herred . .	591	717	+ 21,3	464	558	+ 20,3	52	37	÷ 28,8	36	70
21 Vardø By	777	1,136	+ 46,2	708	997	+ 40,8	4	8	+ 100	35	84
22 Vardø Fogderi . .	1,368	1,853	+ 35,5	1,172	1,555	+ 32,7	56	45	÷ 19,6	71	154
23 Vadsø Landsogn .	959	1,099	+ 14,6	522	472	÷ 9,8	55	49	÷ 10,9	328	513
24 Vadsø By	1,344	1,824	+ 35,7	518	621	+ 19,9	4	3	÷ 25	773	1,166
25 Sydvaranger . . .	1,171	1,477	+ 26,1	194	216	+ 11,3	607	563	÷ 7,2	339	659
26 Varanger Fogderi .	3,474	4,400	+ 26,7	1,234	1,309	+ 6,1	666	615	÷ 7,7	1,440	2,338
27 Østfinmarken . . .	8,585	10,321	+ 20,2	3,281	3,862	+ 17,7	3,223	3,122	÷ 3,1	1,731	2,782
28 Landdistrikt . . .	16,661	17,118	+ 2,7	5,302	5,485	+ 3,4	7,755	7,167	÷ 7,6	2,362	2,833
29 Bydistrikt	3,668	5,027	+ 37,0	2,404	3,100	+ 28,9	10	16	+ 60	1,126	1,723
30 Finmarkens Amt . .	20,329	22,145	+ 8,9	7,706	8,585	+ 11,4	7,765	7,183	÷ 7,5	3,488	4,556

De ved blandede Ægteskaber fremkomne Individer, hvis Antal i 1870 skulde være 1,821 eller lidt over 8 pCt. af det hele Folketal, beholde gjerne indre og ydre Mærker af baade den ene og den anden Stamme, men slutter sig dog i Sprog og Levesæt væsentlig til en af dem. Dette Valg afhænger dels af Giftermaal, dels af Bostedet og hvilken Nationalitet der har Overvægten. Imidlertid tager man neppe synderligt Feil naar man gaar ud fra at hver af de tre Blandingsklasser i det Store taget dele sig med Hensyn til Sprog og Levesæt i to ligestore Halvdele imellem de to Nationaliteter fra hvilke den er udgaaet, at altsaa f. Ex. af de norsk-kvænske Individer i Amtet, Halvdelen lever som Nordmænd, Halvdelen som Kvæner. Er dette rigtigt, udgjorde den norske Nationalitet i 1870 omtrent 42, den lappiske 34 og den kvænske 24 pCt. af Amtets hele Folketal. Af Byernes og Landdistrikternes skolepligtige Børn, hvis hele Antal i 1870 var 3,825, var 1,924 eller 50 pCt. norske, 1,273 eller 33 pCt. lappiske og 628 eller 17 pCt. kvænske. At den sidstnævnte Race rekrutterer Skolen forholdsvis svagest, er en Følge af at den for en saa uforholdsmæssig stor Del bestaar af nylig indvandrede Ugifte.

Det vil sees af Tabellen, at den lappiske Befolkning i

Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Norsk-Lappiske 1865.	Norsk-Lappiske 1870.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Norsk-Kvænske 1865.	Norsk-Kvænske 1870.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Lappisk-Kvænske 1865.	Lappisk-Kvænske 1870.	Forøgelse eller Formindskelse pr. 100.	Hvormange pCt. af Folketallet i 1870 var: Nordmænd.	Lapper.	Kvæner.	Blandingsfolk.	No.
÷ 59,3	8	22	+ 175	42	43	+ 2,4	13	24	+ 84,6	35,8	47,6	4,5	12,1	1
+ 26,1	30	98	+ 226,7	113	120	+ 6,2	47	71	+ 51,1	39,9	38,7	7,0	14,4	2
+ 9,6	20	21	+ 5	278	250	÷ 10,1	56	45	÷ 19,6	40,5	9,0	35,9	14,6	3
÷ 37,5	„	„	„	„	„	„	11	17	+ 54,5	2,0	93,5	2,1	2,4	4
+ 4,2	58	141	+ 143,1	433	413	÷ 4,6	127	157	+ 23,6	34,8	35,4	17,2	12,6	5
÷ 8,7	14	13	÷ 7,1	24	22	÷ 8,3	22	20	÷ 9,1	47,9	35,6	4,7	11,8	6
÷ 23,6	11	6	÷ 45,5	33	11	÷ 66,7	30	21	÷ 20	43,3	49,4	2,7	4,6	7
		„			„			3		22,1	54,8	22,5	0,6	8
÷ 50	51	27	÷ 47,1	13	7	÷ 46,1	2	14	+ 600	40,2	51,1	3,2	5,5	9
÷ 3,3	15	14	÷ 6,7	9	9	„	1	1	„	59,6	24,6	8,7	7,1	10
÷ 46,2	2	52	+ 2500	18	54	+ 200	108	174	+ 61,1	3,8	60,7	10,8	24,7	11
÷ 34,6	93	112	+ 20,4	97	103	+ 6,2	163	233	+ 42,9	31,1	50,0	8,1	10,8	12
+ 32,8	2	3	+ 50	46	99	+ 53,6	1	5	+ 400	71,7	0,2	22,9	5,2	13
+ 1	153	256	+ 67,4	576	615	+ 6,8	291	395	+ 35,7	39,9	34,3	15,0	10,8	14
+ 28,6	26	24	÷ 7,7	11	27	+ 145,4	9	7	÷ 22,2	36,5	42,7	10,8	10,0	15
+ 25,3	6	21	+ 250	„	33	+ 3300	„	28	+ 2800	38,4	50,0	6,7	4,9	16
+ 75,0	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1,0	96,0	3,0	„	17
+ 37,5	29	82	+ 182,8	19	36	+ 89,5	47	60	+ 27,7	9,7	68,9	7,6	13,8	18
+ 31,9	61	127	+ 108,2	30	96	+ 220	56	95	+ 69,6	24,5	60,5	7,2	7,8	19
+ 94,4	11	20	+ 81,8	22	26	+ 18,2	6	6	„	77,8	5,2	9,8	7,2	20
+ 140	5	8	+ 60	20	38	+ 90	5	1	÷ 400	87,8	0,7	7,4	4,1	21
+ 116,9	16	28	+ 75	42	64	+ 52,4	11	7	÷ 363	83,9	2,4	8,3	5,4	22
+ 36,1	7	3	÷ 57,1	46	58	+ 26,1	1	4	+ 300	42,8	4,5	46,7	6,0	23
+ 50,8	„	„	„	49	33	÷ 32,7	„	1	+ 100	34,0	0,2	63,9	1,9	24
+ 94,4	8	10	+ 25	4	5	+ 25	19	24	+ 26,3	14,6	38,1	44,6	2,7	25
+ 62,3	15	13	÷ 13,3	99	96	÷ 3	20	29	+ 45	29,8	14,0	53,1	3,1	26
+ 60,7	92	168	+ 82,6	171	256	+ 49,7	87	131	+ 50,6	37,4	30,2	27,0	5,4	27
+ 19,9	238	413	+ 73,6	632	701	+ 10,9	372	519	+ 39,5	32,0	41,9	16,6	9,5	28
+ 53	7	11	+ 57,1	115	170	+ 47,8	6	7	+ 16,7	61,7	0,3	34,3	3,7	29
+ 30,7	245	424	+ 73,1	747	871	+ 16,6	378	526	+ 39,1	38,8	32,4	20,6	8,2	30

Femaaret er aftaget med $7^1/_2$ pCt., hvilket efter det ovenfor Udviklede kun kan hidrøre fra ualmindeligt ugunstige Dødelighedsforhold inden denne Race. Den norske er til samme Tid stegen med henved 9 og den kvænske med henved 31 pCt.

Naar de tre Blandingsfolk vise sig at være stegne forholdsvis stærkt, nemlig Norsk-Kvænske med 73, Norsk-Lappiske med 17 og Lappisk-Kvænske med 39 pCt., tør man dog neppe deraf slutte til en tilsvarende Aftagen i den almindelige Utilbøielighed til at gifte sig udenfor sin Nationalitet. Dels har Fordelingen af 1865 sandsynligvis været mere vilkaarlig end den af 1870 og saaledes lidet tjenlig til Sammenligningsled, dels er i ethvert Fald et Femaar en for kort Periode til derpaa at bygge saadanne Resultater med nogen Sikkerhed. Imidlertid er det i sig selv sandsynligt, at med den stigende Oplysning blandt alle tre Folk og navnlig med Udbredelsen blandt Lapper og Kvæner af Kyndighed i Norsk Racefordommen efterhaanden forsvinder, og at blandede Ægteskaber bestandig blive mere almindelige.

Nordmændene have i Antal Overvægten over begge de andre Nationaliteter tilsammen i Hammerfest og Vardø Byer, i Hasviks, Kjelviks og Vardø Herreder samt i Kystdelene af

Loppen, Hammerfest, Maasø, Lebesby og Tanen, men det relativt største Rum i Befolkningen indtage de ogsaa i Altens og Talviks Herreder. Den norske Indflytning har i Femaaret mest søgt de nævnte to Byer samt Maasø, Kjelviks, Tanens og Vardø Herreder, med andre Ord det Strøg af Kysten, hvor Loddefisket jevnest foregaar. Lapperne, hvoraf der, paa nogle faa Individer nær, ingen findes i Byerne, udgjøre det store Flertal i Fjeldsognene Kautokeino og Karasjok, af hvis Befolkning kun 4 pCt. ere ublandede Ikke-Lapper, desuden i Loppen-Øxfjords, Kvalsunds, Maasø, Kistrands, Tanens og Næsseby Herreder. De holde sig mest inde i Fjordene, dog er ogsaa Øerne Seiland, Sørø og Rolfsø for en større Del beboede af Lapper. Indflytning af Søfinner fra Tromsø Amt er i Femaaret mest foregaaet til Kistrands og Tanens Herreder. Bortseet fra Loppen-Øxfjord, hvor den stærke Aftagen i Antallet efter det ovenfor derom Bemærkede sikkert nok kun er tilsyneladende, sees denne at have været forholdsvis stærkest i Maasø, Karasjok og Vardø Herreder.

Kvænerne, som findes overalt og som ligesaa gjerne bosætte sig i Byerne som paa Landet, have Overvægten kun i Vadsø By og Varanger Fogderies Landdistrikt, men findes ogsaa i forholdsvis stort Antal i Altens, Kvalsunds, Kistrands og Lebesby Herreder samt i Hammerfest By.

Om alle tre Nationaliteter gjælder det at hver foretrækker sine Stammefæller til Naboer og at de saavidt Omstændighederne tillade det, gruppere sig i norske, lappiske eller kvænske Landsbyer eller Grænd, saa ublandede som muligt. Denne Bestræbelse, for hvilken ingen af dem kan dadles, da den i sig selv er ganske naturlig, er imidlertid meget hinderlig for de fremmede Racers Tilegnelse af norsk Sprog og Kultur. Det skjønnes dog ikke, hvorledes saadan Racegruppering i et frit Land ved Lov eller Øvrighedsforføining skal kunne forhindres, saalænge den foregaar uden Brud paa offentlig eller privat Eiendoms- eller Brugsret. Det er derfor ganske vist ikke beføiet, naar det offentlig er bleven bebreidet vedkommende Magistratsembedsmænd, at der i „Vadsø" By i Tidens Løb har dannet sig en egen Bydel, væsentligst beboet af Kvæner, og derfor i daglig Tale benævnet „Kvænbyen." Lignende Gruppering findes ikke i Hammerfest. Men her har dels Kvænernes Antal været meget mindre dels deres sociale Stilling ialmindelighed saa underordnet, at kun Mindretallet har kunnet optræde som Huseiere. Hertil kommer, at Kvænernes vigtigste Levevei i Vadsø, Fiskeri, drevet fra Byen selv, hvortil Hammerfest ikke har noget Tilsvarende, lettes ved Naboskab mellem dem der fiske sammen, og derfor har bidraget Sit til at danne „Kvænbyen."

Medens Nordmændenes Klasse er talrigere end hver af de øvrige to, er den dog disse to tilsammen betydeligt underlegen i Antal. Det fremmede Udseende, som dette giver Amtets Befolkning bliver endnu mere fremtrædende derved, at den norske Race kun er absolut overvægtig i 2 af Byerne og i 3 smaa Kystherreder, medens de to fremmede sammenregnede have Overvægten i den 3de af Byerne og i 14 Landkommuner. I 4 af disse udgjøre Nordmændene ikke engang en Tiendedel af Befolkningen.

Og dog vil enhver Nordmand, som kommer fra Rusland eller Finland, hvorsomhelst han sætter sin Fod her i Amtet, selv i de af Lapper og Kvæner stærkest besatte Strøg, der ogsaa ere de mindst civiliserede, strax faa den umiddelbare Følelse af at han befinder sig paa norsk Grund. Sporene af de norske Institutioner og deres opdragende Magt naa heldigvis langt ud over Grændsen for Amtets norske Befolkning. Hvormange Vanskeligheder der end stille sig i Veien for at gjennemføre et ordnet Samfundslivs Indretninger i Distrikter med en saa spredt, blandet og flygtig, tildels nomadiserende Befolkning, hvor Afstandene ere saa lange og Færselsforholdene saa besværlige som i de fleste af Finmarkens Landkommuner, saa have dog de norske Institutioner vidst at bryde sig igjennem disse Hindringer og have paatrykt Befolkningen sit uudslettelige Stempel. Dette har ikke kunnet ske uden ved en Haandhævelse af Loven, som hos Almuen ikke sjelden har fremkaldt Klager over hensynsløs Strenghed. Det er mere end engang bleven yttret, og jeg har seet det i officielt Skrift givet Medhold, at der er „formeget af Lov og Ret" i Finmarken. Tvungen Skolegang, Fredning af Vildt, Fisk og Skov, Haandhævelse af Statens Eiendomsret til Skov og Jord, Sundhedsforskrifter o. s. v. har i sin Tid mødt stærk Modsigelse og har oftere afgivet bekvemt Stof for Agitation. Selv Formandskabsinstitutionen modtoges i sin Tid inden Finmarkens Landkommuner paa Grund af de personlige Byrder den paalagde, mere som en Plage end som et Gode, og den betragtedes længe saaledes. Dette Stadium er dog nu ialmindelighed overvundet. Vistnok forekomme hyppigt Udeblivelser fra Møderne, men i Regelen viser det sig, at de skrive sig fra virkelige Forhindringer, og neppe er der nu nogen Kommune i Amtet, hvor ikke Flerheden af kommunale Hverv kunne besættes med Mænd, som overtage dem med Lyst. Dette forudsætter imidlertid et Kulturtrin, som paa saare faa Undtagelser nær endnu ikke er Lappens eller Kvænens. Naar bortsees fra Lærerposter ved Almueskolen, hvorom det Nærmere nedenfor, indehaves forresten de Stillinger i Amtet som forudsætte nogen større Grad af intellectuel Udvikling saagodtsom udelukkende af Nordmænd. Som bekjendt har endnu ingen norsk Undersaat af lappisk eller kvænsk Race gaaet Universitetsveien. Samtlige Embedsmænd, Sagførere, Lensmænd — bortseet fra en Underlensmand i Karasjok af lappisk Herkomst — Telegraf-, Told-, Forst- og Postbetjente ere Norskfødte. Det samme gjælder samtlige Lærere og Lærerinder ved Byernes Borger- og Almueskoler, paa en Lærer nær som er svenskfødt. Af 50 Almueskolelærere i Landdistrikterne var ved Udgangen af 1870: 26 Nordmænd, 19 Lapper, 3 Kvæner og 2 af lappisk-kvænsk Blanding. Fler-

heden af de lappisk- og kvænskfødte Skolelærere ere dog fornorskede i Sprog og Levesæt fornemmelig igjennem deres Ophold ved Skolelærerseminariet i Tromsø eller ved Altens Lærerskole. Den sidstnævnte Indretning, som nærmest havde til Hensigt at uddanne Lærere for Stiftets lappiske og kvænske Distrikter, oprettedes i 1863 men nedlagdes i 1870. Den dimitterede 25 Lærlinge, de fleste af Norsk-Kvænsk eller Lappisk-Kvænsk Herkomst. Man fandt imidlertid efter 7 Aars Erfaring Skolens Kursus for kort og dens Omgivelser for blandede til at dens Elever kunde sikres et tilstrækkeligt Grundlag i Norsk, og besluttede derfor i 1870 at lade Lærernes Uddannelse foregaa som før alene ved Seminariet i Tromsø.

Kommunernes Formands- og Repræsentantskaber tællede tilsammen i 1865: 232, i 1870: 252 Medlemmer. Af disse vare:

i 1865:	151	Nordmænd,	60	Lapper,	21	Kvæner
- 1870:	186	—	51	—	15	—

I Varanger Fogderies 2 Kommuner, nemlig Vadsø Land- og Bykommune samt Sydvarangers Herred, hvor Nordmændenes Antal overalt er mindre end Kvænernes, i Sydvarangers ogsaa mindre end Lappernes og disses mindre end Kvænernes, var i 1870 idethele kun 2 Lapper og 3 Kvæner Medlemmer af Kommunebestyrelserne, de øvrige 27 Medlemmer vare Nordmænd. De ovennævnte Tal vise, at den norske Races intellektuelle Overlegenhed ialmindelighed villigen anerkjendes af de øvrige Racer, thi Flertallet af Stemmeberettigede er i de fleste Kommuner Lapper og Kvæner. Samtlige Formandskabsordførere vare i hele Femaaret Nordmænd, med Undtagelse af Ordføreren for Karasjok, der er Lap (Elvefin, Kirkesanger). Samtlige Forligelseskommissærer vare Nordmænd, med Undtagelse af tvende fastboende Lapper i Karasjok og Kautokeino, som hver i Forening med en Nordmand dannede disse Sognes Forligelseskommissioner. De Korporationer i Landdistrikterne, som besættes af Herredsstyrelserne, navnlig Skole-, Fattig-, Lignings- og Sundhedskommissioner, tælle dog forholdsvis endel flere Medlemmer af de fremmede Racer. Aarsagen dertil er den, at der ved disse Valg tages mere Hensyn dels til en ligelig Fordeling af de personlige Byrder, dels til Hensigtsmæssigheden af at samtlige Dele af Herredet saavidt muligt ere repræsenterede i Forsamlinger, hvor der i særdeles Grad tiltrænges personligt Kjendskab til Individerne. Byernes Handelsborgere vare udelukkende Nordmænd, et lidet Antal Haandværkere derimod Kvæner. Af de ovenfor opgivne 208 Haandværkere i Landdistrikterne vare 88 Nordmænd, 47 Lapper og 73 Kvæner.

De Almuebibliotheker, som haves, benyttes som før bemærket kun lidet, men saagodtsom slet ikke af Andre end Nordmænd. Aviser og andre Tidsskrifter holdes saavidt vides udelukkende af Nordmænd. Finske Blade sees ikke *).

Betingelsen for at den kvænske saavelsom den lappiske Race — den første afskaaren fra sit Hjemlands Kultur —, her i Riget skal kunne hæve sig til det samme Trin af borgerlig Oplysning og social Stilling som den Nordmanden har inde, er ligesaa ueftergivelig som den hidtil har vist sig især for Kvænerne vanskelig at opfylde. De fremmede Racer maa tilegne sig det norske Sprog ikke blot saavidt fornødiges for det daglige Samkvem med Nordmændene men saaledes at de tale og læse det omtrent med samme Færdighed som sit eget. Erfaringen viser, at en saadan Tilegnelse af det norske Sprog ingenlunde enten for Lapper eller Kvæner er nogen Umulighed, men at den dog falder især Kvænerne meget vanskelig. Kvænen kan med sin bedste Villie ikke saa let løsrive sig fra det Nedarvede som Lappen, han er mere træg og tung i Aanden, og dertil kommer at hans Organ er mindre skikket end Lappens til tydeligt og uden Forvanskning at udtale det norske Sprog. Han mangler derhos Lappens Godmodighed og muntre og barnslige Sind, Egenskaber, der sætte denne istand til at finde sig i at hans Norsk af en uforstandig Kritik nu og da gjøres til Gjenstand for Løier. Dette taaler ikke Kvænens mere stolte og vrantne Sind, han beholder i det Længste sin Norsk for sig selv, og søger længe efter Folk, førend han udsætter sig for detslags Kritik. Men den største Hindring for Kvænerne er deres før omtalte Utilbøielighed til at blande sig imellem Nordmændene, og de kvænske Koloniers bestandige Rekruttering med nye Tunger fra Finland. Denne sidste Omstændighed spotter det norske Skolevæsens ihærdigste Bestræbelser i den her omhandlede Retning. Den bevirker nemlig at Samtalen imellem de Voxne inden Familierne, ogsaa hvor Forældrene kunne Norsk, stadig føres paa Kvænsk, og at Børnene, skjønt de lære Norsk i Skolen og med Lethed tale det med sine norske Kammerater, dog i Hjemmet ikke høre andet end Kvænsk og ganske mangle den nødvendige daglige Anledning og Opmuntring til at indøve det Norske. Dette gjælder dog kun det for Indvandringen mest udsatte Strøg, Varangers Fogderi, og det uagtet Forældrene ialmin-

*) Ifølge Opgaver fra vedkommende Postanstalter blev der ved Femaarets Udgang forsendt til Amtets Byer og Landdistrikt: af Almuevennen med Tillægsblad 181 Expl., Finmarksposten 122, Finmarkens Amtstidende 96, Morgenposten 63, Norsk Folkeblad 58, Verdens Gang 48, Skillingsmagazinet 44, Folkevennen 42, Aftenbladet 37, Morgenbladet 32, Dagbladet 21, Norsk Folketidende 18, Tromsø Stiftstidende 18, Fædrelandet 15, Landbrugstidenden 11, Aftenposten 7, af Provindsaviser, som ikke ere nævnte foran, 38, af Opbyggelsesblade og Missionstidender 74, af Blade for Børn 64, af theologiske, juridiske, medicinske og andre videnskabelige Tidsskrifter 51, Blade for Handel, Skibsfart og anden praktisk Bedrift 21, Dølen og Svein Urædd 8, udenrigske Blade af politisk eller æsthetisk Indhold 40, Vittighedsblade 13.

delighed ønske baade sig selv og sine Børn i Besiddelse af den omhandlede Sprogfærdighed. Dette er navnlig Tilfældet i Vadsø. I Alten og Kaafjord samt Hammerfest By, hvor Indvandringen er svagere og det omgivende norske Element stærkere, stiller Forholdet sig ulige bedre. Ved at tilstille mig Resultatet af den ved Femaarets Udgang foranstaltede Folketælling yttrer Sognepræsten i Alten:

„Ved Bedømmelsen af Individernes Nationalitet er der udelukkende taget Hensyn til Herkomsten; Sprogfærdighedens større eller mindre Grad er ladet ganske ud af Betragtning, samt hvorvidt Vedkommende selv regner sig for Nordmand eller Kvæn. Dette bør erindres, da man ellers vil komme til et aldeles urigtigt Resultat i Henseende til Befolkningens sproglige Standpunkt. Det skal angaaende dette Spørgsmaal, Befolkningens sproglige Standpunkt, bemærkes, at det norske Sprog forstaaes og tales af Størsteparten af Kvænerne baade i Alten og i Kaafjord, og at mange af dem endog benytte det norske Sprog som Meddelelsesmiddel inden Huset og Familiekredsen. I Følge en i Januar 1870 efter H. H. Tromsø Biskops Anmodning foretagen Eftertælling fandtes saaledes i Altens Præstegjæld paa den Tid ikke mere end 106 Kvæner, som ikke forstode Norsk, af et samlet Antal af ca 650. At dette Forhold er væsentlig uforandret, som dengang, er jeg ganske forvisset om; thi om enkelte ældre Individer ere senere indflyttede, saa er paa samme Tid den opvoxende Slægt ved en uafbrudt fremadskridende Paavirkning tiltagen i norsk Sprogdygtighed, ja rent ud fornorsket, navnlig i Kaafjord, hvor Ungdommen for største Delen maa kaldes norsk, naar man sætter Herkomsten ud af Betragtning.“ I Modsætning hertil oplyse Sognepræsterne i Vadsø og Sydvaranger i Slutningen af 1869, at af det Antal Kvæner, som dengang fandtes i Præstegjældet, ikke mere end henholdsvis $^1/_{10}$ og $^1/_{13}$ havde saamegen Kyndighed i Norsk, at de med Nytte kunde følge en norsk Prædiken, samt at Personer af blandet norsk-kvænsk Herkomst regnedes for Kvæner, da Kvænsk var deres Sprog i Hjemmet. Ved sidstnævnte Tidspunkt afgav samtlige Sognepræster — med Undtagelse af Talviks — til Tromsø Biskop schematiske Opgaver over Kvænernes sproglige Standpunkt. Ifølge disse Opgaver, som Biskoppen har havt den Godhed at udlaane mig, kunde af 3,759 Kvæner, som Opgaverne, der tildels slutte sig til Tallene fra 1865, omfatte, kun 1,136 eller mellem $^1/_4$ og $^1/_3$ Norsk i ovennævnte Forstand. Af de Øvrige forstode 380 Lappisk og 2,243, altsaa over Halvdelen, intet andet Sprog end Kvænsk. Nedsætter man Fordringerne saaledes, at man regner alle dem for kyndige i Norsk, som forstaa og tale det saavidt fornødiges for daglig Handel og Vandel med Nordmænd, kan man antagelig forøge den førstnævnte Brøk til en Halvdel. Selv i Vadsø Præstegjæld stiger da Antallet af norsktalende Kvæner ifølge Sognepræstens Opgave fra 120 til 464. Sognepræsten i Talvik antog, at de der hjemmehørende forholdsvis ikke talrige Kvæner forstode enten Norsk eller Lappisk.

Faren for at se det kvænske Sprog i nogen Del af Amtet overmande de øvrige tør dog for den nærmeste Fremtid være mindre truende. Hvad der i saa Henseende i senere Tid har opklaret Udsigterne, er ikke mindst den hos Kvænerne i Brændpunktet Vadsø vaagnede Erkjendelse, at Veien for dem og deres Efterkommere til et høiere socialt Trin gaar igjennem det norske Sprog. Hertil kommer, at Misvæxtaarenes Ophør i Finland og det nordlige Sverige i Forening med Opdagelsen af Guldleierne ved Ivalojok, de senere Aars mislykkede Vaarfiskerier i Varangerfjorden og endelig den paabegyndte Udvandring fra Finland til den Murmanske Kyst sandsynligvis i den nærmeste Fremtid vil holde Søgningen af fremmede Kvæner til Varangerfisket nede paa det Trin, hvorpaa den har staaet i 1870 og 1871 eller henved 50 pCt. under hvad den var i de nærmest foregaaende Aar. Men skulde end denne Formodning vise sig at være forhastet, tør det dog haabes, at den norske Nationalitet ogsaa i Varanger igjennem de Midler, som Styrelsen i de senere Aar har bragt i Anvendelse, og forudsat at man uafbrudt fortsætter dermed, vil vinde om end langsomt saa dog sikkert den fornødne Styrke for med Tiden at erholde den ønskelige Overvægt.

Den lappiske Befolkning danner intet Bolværk mod Kvænsken. Den store Mængde af voxne Lapper taler det med deres eget beslægtede kvænske Sprog, og endel Kvæner tale Lappisk. At der tales Norsk mellem en Kvæn og en Lap er noget som sjeldent eller aldrig hænder. Paa den anden Side gaar det ikke hurtigt men sikkert fremad med Lappernes Tilegnelse af det norske Sprog overalt hvor de ikke leve altfor afstængte fra Omgang med Nordmændene. Dette gjælder Amtets Søfinner ialmindelighed udenfor de isolerede Kistrands og Næsseby Herreder. Elvefinnerne i Karasjok og Tanen leve formeget udenfor Paavirkning af Norsken, og Fjeldfinnerne have kun flygtige Berøringer med norsk Befolkning i den korte Sommertid, da de søge Kysten med sine Renhjorde. Desuagtet gives der dog ogsaa iblandt disse ikke ringe Kyndighed i Norsk.

Hvad der forøvrigt i heromhandlede Henseende i høi Grad afsvækker Virkningen af den ældre norske Befolknings Omgang saavel med Lapper som med Kvæner er den Omstændighed, at saamange af disse Nordmænd ere mægtige snart det ene, snart det andet af de to fremmede Sprog, snart dem begge.

Derimod antages det at være saagodtsom exempelløst her i Amtet, at nogen ublandet Nordmand helt gaar op i nogen af de fremmede Nationaliteter, om det end ikke altid lykkes ham, ved Indgiftning i nogen af disse, at fornorske Hustru og Børn.

I økonomisk Henseende have Nordmændene i det Store taget Forrangen, forsaavidt som de ere i Besiddelse af for-

holdsvis mere løs og fast Eiendom end de øvrige Nationaliteter. Dette gjælder, selv om man alene ser hen til Almues- og Arbeidsklassen og sætter de øvrige Samfundsklasser, der paa det Nærmeste kun bestaa af Nordmænd, ud af Betragtning. Den ovenfor leverede Oversigt over i Femaaret sluttede Skifter giver i saa Henseende et Billede af Forholdet, som omtrent svarer til Virkeligheden, naar denne tages gjennemsnitlig for det hele Amt, By og Landdistrikt under Et. Lapper og Kvæner staa omtrent paa samme Trin, snarest maaske Lapperne lidt høiere end Kvænerne, som af alle tre Racer er den, der afgiver den største Kontingent til Amtets egentlige Proletariat. Fra denne Rangordning gives vistnok mange Undtagelser i det Enkelte, omfattende endog hele Grupper af den ene eller den anden Nationalitet, f. Ex. de mange velstaaende Lapper og Kvæner i Kistrands Herred, Lapperne i Kvalsund, Neidens m. fl. Kvæner i Sydvaranger, en Del af „Kvænbyens" Befolkning i Vadsø o. fl. Men i Gjennemsnit antages som sagt hin Rangordning at have sin Rigtighed. Eier imidlertid Nordmanden mere, er det ogsaa vist at han forbruger mere. At større Fordringer til Livet ere uadskillelige fra de høiere Kulturtrin, viser sig ogsaa i Forholdet mellem disse Nationaliteter. Det tør derfor ikke siges for Almuesklassens Vedkommende, at Nordmændene ere de bedste Betalere. Af 168 i Femaaret sluttede Skifter med Underballance tilhørte 76 Nordmænd, 52 Lapper og 40 Kvæner. Mindst forgjældet er udentvivl Lapperne, der kunne hjælpe sig med utrolig Lidet. Exempelvis kan anføres, at en i 1870 afdød 19 Aar gammel Søfins hele Efterladenskab af Klæder, Rifle og Fiskeredskaber vurderedes til 14 Spd. 84 Skill., og en samtidig afdød halvvoxen Søsters Garderobe til 3 Spd. 108 Skill., uagtet disse Søskende havde indestaaende i Overformynderiet over 300 Spd. hver.

Bortseet fra de mange Undtagelser fra Regelen, kan det fremdeles — med Almuesklassen for Øie — siges, at Nordmændene indtage den første Plads som Sømænd og Fiskere, altsaa i Distriktets Hovedbedrift. Det anstrængende og farefulde Haakjærringfiske saavel fra Dæksfartøier som fra aabne Baade drives saagodtsom alene af Nordmænd. De fra Hammerfest paa Bankerne i 1870 og 71 paamønstrede Mandskaber tilsammen 329 Mand vare udelukkende Nordmænd. Af de til Ishavsfangst i de samme Aar paamønstrede 639 Mand var 363 Nordmænd, 276 Kvæner. At et saa stort Antal Kvæner deltage i denne Bedrift hidrører neppe saameget fra anerkjendte særegne Anlæg, som fra den Omstændighed, at Hammerfest eier fra en Tid, da Fangsten var mindre fordelagtig og derfor søgtes mindre af Nordmændene medens den ikke forsmaaedes af Kvænerne, en Stok af kvænske Skippere, der villigst forhyre sine Stammefæller.

Som Jordbrugere staa Kvænerne ialmingelighed ikke paa lavere Trin end deres norske Naboer, det skulde da være de fra Østerdalen og Gudbrandsdalen indflyttede. Bortseet fra disse Sidstnævnte maa Kvænerne tilkjendes den første Plads blandt Finmarkens Almue hvad Renlighedsstellet og troligen ogsaa hvad Nævenyttighed og Husflid angaar.

Lappen indtager endnu baade som Fisker og som Jordbruger den laveste Plads. Han staar lavere i Oplysning end Nordmanden, i Regelen ogsaa under Kvænen, medens han er dem begge underlegen i fysisk Kraft. Klager over Fortrængsel under Fiskeriet lyder saagodtsom alene fra Søfinnerne. Skiddenfærdigheden maa siges at være den store Flerhed af Lapper medfødt og dybt indprentet ved Opdragelsen. Uagtet Fremskridt i denne Henseende er paa sine Steder at spore, har Lappen dog lang Vei at tilbagelægge inden han naar frem til de øvrige Nationaliteters, og fornemmelig Kvænernes Standpunkt i denne Henseende.

Lapperne have imidlertid ogsaa Idrætter, hvori Nordmænd og Kvæner ikke kunne maale sig med dem. Jagten er fortrinsvis en lappisk Bedrift ikke alene blandt Nomaderne men ogsaa blandt Søfinnerne, der formodentlig have arvet Lysten og Anlægget dertil fra deres Forfædres Nomadestand. Rensdyrdrift formaar ingen Anden at øve end den dertil fødte Fjeldfin.

Med Hensyn til Ædruelighed kan ingen af de tre Nationaliteter tilkjendes noget Fortrin for de øvrige. Af egentlige Drikfældige findes her som før bemærket, især i Landdistrikterne, ikke mange, og de som findes, kunne vel omtrent fordeles lige paa alle tre Folk. Men der er forsaavidt Forskjel, som Nordmændene dog ialmindlighed kunne nyde stærke Drikke ved given Leilighed til Maade, medens Lappen og Kvænen kun indtager et af to Standpunkter ligeoverfor Vin og Brændevin, naar nogen af Delene staar for ham, enten ikke at smage det, eller ogsaa at nyde det til Overmaal. I sidste Tilfælde bevirker disse Racers lavere Kulturtrin, at Beruselsen giver sig tilkjende mere dyrisk, navnlig ved Kvænernes eiendommelige vilde og trodsige Brøl, et Fænomen som maaske har bragt Kvænerne i værre Rygte for Drukkenskab end de egentlig fortjene.

Ogsaa hvad Sædelighed forøvrigt angaar, er man tilbøielig til her i Amtet at stille Kvænerne lavest. Dette Omdømme bekræftes ved den Kjendsgjerning, at de Strøg, som indeslutte mest kvænsk Befolkning, Alten og Varanger, staa slettest med Hensyn til Antallet af uægte Børn. De fleste Retsforfølgninger efter Kriminallovens 18de Kapitel gjælde ogsaa Kvæner.

I det ydre Forhold til Kirken og med Hensyn til Kirkesøgningen er der ialmindelighed neppe anden Forskjel imellem de tre Dele af Befolkningen, end den, som naturligen dikteres af Individernes større eller mindre Kyndighed i det Sprog, hvori Gudstjenesten afholdes. Kirkestyrelsen har i de af Lapper og Kvæner stærkest fyldte Sogne optaget de fremmede Sprog i Gudstjenesten saavidt som man har anseet det muligt og med andre Hensyn, navnlig Hensy-

net til de norske Menighedslemmer foreneligt. Men Hovedsproget i Gudstjenesten er dog overalt, udenfor de tre Fjeldsogne, Norsk. Nogen fremtrædende aandelig Bevægelse har i de senere Aar kun vist sig blandt Kvænerne, forplantet hertil fra Finland og det nordlige Sverige. Saavidt jeg kjender dertil gaar Bevægelsen i donatistisk Retning. Enkelte af dens Tilhængere bekjende sig til den grundtvigianske Anskuelse af det skrevne i Modsætning til det talte Guds Ord. Deres Sammenkomster til aandelig Opbyggelse er ledsaget af konvulsiviske Udbrud af Graad og Latter, etslags Dands m. v. Bevægelsen har imidlertid ikke ledet til nogen Udtræden af Statskirken, hvor Vedkommende fremdeles søge Sakramenterne, medens de, som det antages, halvt af separatistiske, halvt af sproglige Grunde udeblive fra den offentlige Gudstjeneste forøvrigt. Af Dissentermenigheder haves her i Amtet kun en, nemlig den katholske i Alten, som efter en femtenaarig Virksomhed ved Femaarets Udgang tællede 12 Medlemmer, samtlige Nordmænd, hvoriblandt 3, hvis Opholdssted ikke kjendtes, og 2 Børn. Som bekjendt findes i Neiden i Sydvaranger et Par Familier af græsk-katholske Lapper med et Kapel, hvori dog ikke paa lange Tider nogen Gudstjeneste er holdt. De betjenes engang om Aaret af Russisk Præst sammen med de russiske Lapper ved Boris Glebs Kapel.

Til Belysning af de tre Racers Forhold til den verdslige Justits tjener nedenstaaende Opgave over Antallet af de i Femaaret for de forskjellige større og mindre Lovbrud efter Dom eller Forelæg Straffede, og Antallets Fordeling paa de forskjellige Nationaliteter.

For hvilken Klasse af Forbrydelser eller Politiforseelser.	Hvormange straffede 1866—70 af:			Tilsammen.
	Nordmænd.	Lapper.	Kvæner.	
Forbrydelser mod offentlig Myndighed . .	13	4	18	35
Fostermord og Barnefødsel i Dølgsmaal . .	3	„	1	4
Fornærmelse paa Legeme eller Helbred .	32	3	16	51
Løsagtighedsforseelser	20	9	36	65
Tyveri af Ren paa Marken	„	31	„	31
Andet grovt og simpelt Tyveri	93	29	64	186
Lateris	161	76	135	372
Transport	161	76	135	372
Bedrageri, Falsk, Fordølgelse af Hittegods, urigtig Forklaring for Retten o. dsl.	25	10	15	50
Ulovligt Brændevinssalg og Overtrædelser af Kroholdslovgivningen	65	20	14	99
Drukkenskab og Gadeuorden, Fremmøden i beruset Tilstand i Retten o. s. v.	161	10	170	341
Forsømmelse af at sende Børn i Skole .	30	57	24	111
Ulovlig Skovhugst . .	44	87	80	211
Overtrædelser mod Søfartsloven	7	2	5	14
Overtrædelser af Lovgivningen om Fiskeri, Jagt, og Renbeite . .	16	26	67	109
Andre Politiovertrædelser	126	14	41	181
Tilsammen	635	302	551	1488
For hvert Hundrede Individer, som hver Nationalitet tællede i 1870, straffedes altsaa	6,9	3,9	10,5	6,7

Med Hensyn til at saavel foranstaaende Tabel, som flere af de Resultater, hvortil Undertegnede ved den foretagne Sammenstilling af de tre Nationaliteter er kommen, ikke vidne til Fordel for Amtets kvænske Befolkning, undlader jeg ikke at gjentage, at disse Resultater kun ramme den kvænske Befolkning her i Amtet i dens Almindelighed. Den indeslutter hæderlige Undtagelser, som i enhver Henseende ere ligesaa gode Borgere som de bedste, enhver af de øvrige Racer kunne fremvise. Paa den anden Side maa det heller ikke glemmes, at de der forlade sit Fædreland, i Regelen

ikke ere dets bedste Børn, og at det mindre fordelagtige Omdømme, der i flere Henseender er bleven den finske Befolkning her i Amtet tildel, skjønt den fornemmelig gjælder de Nyindflyttede, dog i ingen Maade rammer den finske Stamme men kun den Gren som den har skudt ind over det Norske Territorium.

Angaaende Amtets Grændseforhold har jeg Intet at tilføie hvad derom under de forskjellige Afsnit ovenfor er anført. Fra nærmeste Svenske, Finske og Russiske Overøvrigheders Side have de herfra udgaaede Bestræbelser for at ordne saadanne internationale Anliggender, der ikke paakræve høiere Mellemkomst, overalt mødt den velvilligste Imødekommen. De forenede Rigers Konsul i Archangel har nu som før beredvillig ydet sin hyppigt paakaldte og kraftige Bistand ved Forhandlinger med Russiske Myndigheder. I Forening med denne Embedsmand havde jeg i 1870 i Vardø med Archangels Guvernør en personlig Konference, om hvis Indhold og Resultater jeg i sin Tid har afgivet Indberetning til det Kongelige Departement for det Indre.

Hammerfest den 29de Februar 1872.

Underdanigst

J. Holmboe.

CHRISTIANIA. RINGVOLDS BOGTRYKKERI. 1873.